ARHIVELE NAŢIONALE BACĂU

ACTA BACOVIENSIA

ANUARUL ARHIVELOR NAŢIONALE BACĂU

XV

Editura MAGIC PRINT
Oneşti – 2020

ARHIVELE NAŢIONALE BACĂU

ACTA BACOVIENSIA

ANUARUL ARHIVELOR NAŢIONALE BACĂU

XV

Editura MAGIC PRINT
Oneşti – 2020

https://biblioteca-digitala.ro

Anuar editat de

ARHIVELE NAŢIONALE BACĂU
şi
FILIALA BACĂU
A ASOCIAŢIEI GENERALE A ARHIVIŞTILOR DIN ROMÂNIA

CONSILIUL ŞTIINŢIFIC:

Prof. univ. dr. Gheorghe Cliveti – Universitatea „Al.I. Cuza" Iaşi, director al Institutului de Istorie „A.D. Xenopol" Iaşi
Dr. Silviu Văcaru – Institutul de Istorie „A.D. Xenopol" Iaşi
Dr. Elena Chiaburu – Biblioteca FEAA din cadrul Univ. „Al.I. Cuza Iaşi"
Dr. Ioan Lăcătuşu – Centrul European de Studii Covasna-Harghita
Dr. Adrian Pohrib – Arhivele Naţionale Galaţi
Dr. Anton Coșa – Compexul Muzeal „Iulian Antonescu" Bacău

COLEGIUL DE REDACŢIE (bacau@arhivelenationale.ro)

Vilică Munteanu – redactor şef (vilica.munteanu@yahoo.com)
Dr. Silviu Văcaru
Mihaela Chelaru
Cristina Tanasă

Tehnoredactare: Vilică Munteanu
Coperta: Adriana Taropa
Corectura: Mihaela Chelaru

ISSN 1842-4864

Editură recunoscută de Ministerul Educaţiei Naţionale prin Consiliul Naţional al Cercetării Ştiinţifice din Învăţământul Superior (CNCSIS) – Cod 345

Reproducerea integrală sau fragmentară, prin orice formă şi prin orice mijloace tehnice, este strict interzisă şi se pedepseşte conform legii

Răspunderea asupra conţinutului materialelor revine, în exclusivitate, autorilor

Tiparul executat la
MAGIC PRINT
Bd. Republicii nr. 45B
Oneşti, jud. Bacău

https://biblioteca-digitala.ro

Cuprins

ISTORIE

Ioan Lăcătușu, Ciprian Hugianu
Surse documentare referitoare la parohiile ortodoxe și greco-catolice din Sfântu Gheorghe, județul Covasna până la 1 decembrie 9

Ștefan S. Gorovei
Ambiguitate: istoria, izvoarele, interpretarea 31

Ștefan S. Gorovei
Familie, patrimoniu, viață cotidiană: izvodul diacului Gavril Tăutu (1641) 47

Costin Clit
Biserica „Învierea Sfântului și Dreptului Lazăr" din Iași și Mănăstirea Fâstâci, ctitoriile domnului Mihai Racoviță. Documente inedite 57

Mihai-Bogdan Atanasiu
Diata marelui logofăt Iordache Cantacuzino – o cronică de familie 99

Ioan Lăcătușu, Vasile Stancu
Surse documentare referitoare la românii din Sfântu Gheorghe, județul Covasna (secolul al XIX-lea) 109

Ion-Daniel CISMAȘU
Stabilirea primului doctor în orașul Târgu Jiu în perioada Regulamentului Organic 127

Viorica Răpan
Situația demografică, etnică și socială a populației orașului Buzău reflectată în Catagrafia de la 1838 143

Gheorghe-Cristian Grecoiu
Școala Primară de Băieți din Târgu Jiu (1878-1914) 157

https://biblioteca-digitala.ro

Fabian Doboș
Părintele Anton Benedict Bișoc,
OFM Conv. preot, profesor, provincial și martir 173

Cornelia Cucu
Cantinele școlare din județul Bacău
(sfârșitul secolului XIX – începutul secolului XX) 221

Emanuel Bălan
Banca Populară „Ion Creangă” Humulești (1907-1947) 237

Luminița Giurgiu, Teodora Giurgiu
Un fiu al Romanului – preotul lt.col. Gheorghe Adăscăliței 259

Angela Oanea
Secvențe din istoria Orfelinatului „Principele Mircea” (1917-1946) 271

Daniel-Silviu Niculae
Dobrogea și Dobrogea de Sud în rapoartele și comunicatele Marelui
Cartier General și Ministerul de Interne (decembrie 1918) 285

Alin Spânu
Propaganda externă ungară contra
Tratatului de pace de la Trianon (1925-1926) 301

Daniel Dieaconu
Banda fraților „Baltă” 309

Valentin Ioan
Învățământul primar băcăuan în perioada 1941-1942 319

Felicia Iosif
Operațiunea de evacuare din anul 1944 a județului Iași 327

Aurel-Florin Țuscanu
Exilul mitropolitului Visarion Puiu (1944-1964) 377

Anton Coșa
Documente privind evenimentele represive din 10-13 martie 1949
de la Fundu Răcăciuni și Faraoani ………………………………………… 391

https://biblioteca-digitala.ro

Alexandru-Liviu Tudor
Ortodoxia în Moldova în a doua jumătate a secolului al XX-lea 407

Cristina Tanasă
Pandemia de gripă din 1956-1958 în regiunea Bacău
(cunoscută ca Gripa asiatică din 1956-1958) 411

Bogdan C. Dogaru
Organizația P.C.R. a Inspectoratului de Securitate
al județului Vrancea (1968-1972) 431

Ovidiu Boldur
Un monument istoric din Horgești, județul Bacău:
Conacul Strat, azi sediul primăriei Horgești 443

ARHIVISTICĂ

Laurențiu Luncașu, Adrian Pohrib
Proveniența hârtiei și filigranele documentelor emise în Țara Românească
în primele două decenii ale secolului al XVII-lea 449

Elena-Marlen Gherasim
Distrugeri de documente pe teritoriul județului Neamț, de la
Regulamentele Organice până la prima Lege de organizare
și funcționare a Arhivelor Statului 469

Emanuela Lungu
Curtea cu jurați din județul Neamț (1868-1938) 495

Dumitru-Cătălin Drăghici
Fondul personal „Inginer silvic Ioan Zeicu” (1903-1997) 509

Constantin Cheramidoglu
Cine alege ce păstrăm? 523

Ioan Dănilă
Elena Piru – istoric literar și paleograf 533

https://biblioteca-digitala.ro

IN MEMORIAM

Ioan Lăcătușu
Ioan Ranca (1932-2020) 547

Eugeniu Criste
Un om între oameni – Ștefan Marinescu (1941-2020) 557

Constantin Cheramidoglu
Cu tristețe, despre Angela Pop (1947-2020) 561

Lista de autori 565

https://biblioteca-digitala.ro

ISTORIE

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Surse documentare referitoare la parohiile ortodoxe și greco-catolice din Sfântu Gheorghe, județul Covasna până la 1 decembrie 1918

Ioan LĂCĂTUȘU
Ciprian HUGIANU

Documentary Sources Regarding the Orthodox and Greek-Catholic Parishes from Sfântu Gheorghe, Covasna County, until December 1, 1918

Abstract

In the present study are presented, in chronological order, the main documentary sources regarding the Orthodox and Greek Catholic parishes in Sfântu Gheorghe, Covasna County, until December 1, 1918. In addition to the reference bibliographic works, are presented numerous unique information taken from the archive funds held by the Covasna County National Archives and the Ecclesiastical Documentation Center ”Metropolitan Nicolae Colan”. Data on the construction of the Orthodox Church, in 1790, in place of the old one, the row of priests, the inventory of the ecclesiastical patrimony held, etc. are selectively reproduced. Over the centuries, the Orthodox Church has remained the main identity institution of the Romanians in Sfântu Gheorghe. The steadfastness in faith of the faithful, most of them hungarized, was further supported by the brothers in faith and nation, from all over the Romanian area.
Keywords: Sfantu Gheorghe, parishes, Orthodox, Greek Catholic

În spațiul transilvănean, după unele surse documentare, creștinismul a pătruns din secolul al II-lea, descoperindu-se pe o arie foarte largă obiecte creștine aparținând mai cu seamă secolelor care au urmat Edictului de la Mediolanum, când creștinismul a ieșit din catacombe, iar cei care îl mărturiseau pe Hristos și-au putut manifesta în mod liber cultul lor. Oficializarea creștinismului în tot imperiul a deschis calea spre libertatea de manifestare a comunității creștine. Multe obiecte cu reprezentări simbolice creștine provin din castrele romane, situate pe limesul imperiului, cum sunt cele de la Comolău, Sântionlunca, Olteni, Brețcu (toate în județul Covasna), datând din secolele II-III d.Hr[1].

[1] Ioan Ghiurco, Nicolae Gudea, *Istoria creștinismului la români. Mărturii arheologice, Oradea, 1998;* Emilian Popescu *Creștinismul timpuriu pe teritoriul României,* Editura Trinitas, Iași, 2001, p. 254.

https://biblioteca-digitala.ro

Castrul și așezarea civilă de la Angvstia (Brețcu) au reprezentat cel mai răsăritean pilon al Imperiului roman în această regiune, constituind un focar de civilizație și de propagare a romanității în lumea dacică din sud-estul Transilvaniei[2]. Alături de obiectele creștine descoperite și cunoscute ca: tăblița votivă de la Biertan (Sibiu), vasul cu inscripție și simboluri creștine de la Porolissum (Moigrad, jud. Sălaj), piatra funerară de la Cluj Napoca, se situează și importantele vase de ceramică din secolul al VI-lea, descoperite în localitatea Poian (jud. Covasna) și amfora creștină descoperită în Târgu Secuiesc, pe care sunt desenate inițialele Maicii Domnului[3]. Mai mult, în ținuturile transilvănene, între secolele XI-XV existau un mare număr de mânăstiri și biserici, ceea ce „pledează de asemenea pentru existența unor ierarhi ortodocși în Transilvania în această perioadă, care să fi sfințit bisericile respective”. Aceste realități ecleziastice confirmă că, din vechime, în Transilvania a existat o intensă viață ortodoxă românească, având în frunte o instituție proprie: Episcopia sau Eparhia, care, datorită contextului vremii, nu-și putea avea întotdeauna un loc stabil[4].

Sud-estul Transilvaniei se integrează realităților transilvănene de organizare bisericească, chiar dacă mărturii depline nu confirmă existența unei episcopii sau eparhii, dar, cu siguranță, forme de coagulare eclezială se presupune că au existat. Aceasta cu atât mai mult cu cât în zonă au fost identificate în secolele VIII-X anumite forme de organizare politico-instituționale. Istoricul Nicolae Edroiu, pe baza cercetărilor efectuate de Zoltán Székely și Mircea Rusu, a identificat existența unor concentrații demografice la izvoarele Târnavelor (peste 10 așezări), la izvoarele Mureșului și ale Oltului și în depresiunea Covasna-Brașov, aglomerări care pot delimita forme incipiente teritorial-politice, caracteristice populației românești și româno-slave din regiune[10].

Un argument semnificativ în acest sens este mulțimea bisericilor românești din secolele XIII-XV, al căror act de sfințire era săvârșit de către episcopi, care le dădeau antimise și moaște ce erau așezate în masa altarului. Așa cum menționează pr. prof. dr. acad. Mircea Păcurariu, la început au fost ortodoxe și bisericile reformate din Chilieni și Simeria (azi cartier al municipiului Sfântu Gheorghe)[5].

---

[2] Dumitru Protase, *Angvstia*, în „Angustia” nr. I, Editura Carpatica, Cluj Napoca, 1996, p. 12.

[3] Mircea Sfârlea, *Românii din Sfânta Episcopie Ortodoxă a Covasnei și Harghitei,* București, 1995; Rusu Ion I., *Materiale arheologice paleocreștine din Transilvania. Contribuții la istoria creștinismului daco-roman*, în „Studii Teologice”, X, 1958, nr. 5-6.

[4] Păcurariu Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Editura Episcopiei Dunărea de Jos, Galați, 1996, p. 141.

[5] Mircea Păcurariu, *Începuturile Mitropoliei Transilvaniei,* Editura Institutului Biblic și de Misiune a BOR, București,1980, p. 225.

https://biblioteca-digitala.ro

Despre organizarea bisericească a românilor ardeleni, inclusiv a celor din sud-estul Transilvaniei, vorbește și papa Grigorie al IX-lea, într-o scrisoare adresată în 1234 regelui Ungariei Bela al IV-lea. Îl înștiințează că în regatul său se află „valahi” schismatici care primesc Sf. Taine „de la niște pseudoepiscopi… de ritul grecilor, și mulți unguri, teutoni (sași) și alții trec la dânșii, făcându-se un popor cu românii și primind prescrisele taine de la ei”. Deși nu erau sub ascultarea papei, credincioșii ortodocși români din sud-estul Transilvaniei au fost supuși și ei zeciuielilor papale. Unii din regii Ungariei, ca Ladislau Cumanul, Bela IV, s-au obligat prin jurământ înaintea papilor să alunge pe necatolici din Ungaria și țările supuse lor[6].

În mai multe rânduri, papa Ioan al XVIII-lea a recomandat regelui Carol Robert de Anjou să lupte pentru convertirea românilor ortodocși, iar cei ce se vor converti să primească scutiri de obligații, în vederea atragerii la catolicism. Următorul rege, Ludovic de Anjou, este cel care a inaugurat o politică dură pentru convertirea românilor la catolicism. Două documente din 1351 date la Avignon certifică faptul că Ludovic I obținuse de la papă dreptul de a întemeia biserici pentru mulțimea de „schismatici, filisteni, cumani, tătari, păgâni și necredincioși” din interiorul și din preajma regatului Ungariei. Ei urmau să primească botezul catolic și să fie scutiți de dijma ecleziastică. La 28 iunie 1366, regele Ludovic a emis un edict care condiționa calitatea de nobil cu cea de catolic, astfel încât nobililor români le era refuzat dreptul de proprietate dacă nu obțineau recunoașterea regală, iar aceasta era condiționată de apartenența la catolicism. În acest fel, mulți cnezi români și-au declarat apartenența la biserica catolică, intrând în pătura nobilimii maghiare (ex. Kendefi, Josika etc.)[7].

O situație similară s-a petrecut și în sud-estul Transilvaniei, unde cnezi români au fost nevoiți, pentru a-și păstra poziția privilegiată, să treacă la confesiunea catolică, fapt care a dus la maghiarizarea lor. În 1374, când Moldova și Țara Românească erau în conflict deschis cu Ungaria, papa Grigore al XI-lea se adresează regelui Ludovic și celor doi arhiepiscopi ai Ungariei, cerându-le să creeze o episcopie proprie pentru acea „parte a mulțimii nației românilor”, care trăiau „la hotarele regatului spre tătari” și care, de curând, ar fi „trecut de la ritul și schisma grecilor” la catolicism, prin zelul suveranului regal. Academicianul Ioan-Aurel Pop consideră că regiunea în discuție este dioceza Milcoviei, la curbura Carpaților, unde funcționase încă din prima treime a secolului al XIII-lea Eparhia Cumaniei[8].

---

[6] Mircea Sfârlea, *op.cit.*, p. 7.

[7] Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. I, ed. II, Cluj-Napoca, 1979, p. 145.

[8] Ioan Aurel Pop, *Românii și maghiarii în secolele IX-XIV. Geneza statului medieval în Transilvania*, Cluj-Napoca, 1996, p. 59.

https://biblioteca-digitala.ro

După întemeierea, în a doua parte a secolului al XIV-lea, a mitropoliilor din Țara Românească și Moldova, dependente direct de Bizanț, acestea își extind jurisdicția asupra Bisericii Ortodoxe din Transilvania. Mitropolitul Antim al „Ungrovlahiei" (Valahia dinspre Ungaria) avea titlul de „exarh a toată Țara Ungurească și al Plaiurilor". În timpul domnilor Țării Românești și Moldovei: Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Mircea Ciobanu ș.a., în ciuda presiunilor și dificultăților, s-a păstrat intactă practica alegerii și hirotonirii episcopilor ortodocși din Transilvania de către autoritățile politico-statale și bisericești de la sud și est de Carpați[9].

Până la sfârșitul secolului al XIV-lea, românii nu plăteau dijmă Bisericii Catolice. Excepție făceau numai cei de pe domeniile episcopiilor, capitulelor și altor așezăminte catolice. Perceperea dijmei se va face începând cu secolul al XV-lea. Un alt episod din seria acțiunilor prozelitiste din Transilvania a fost activitatea inchizitorului Giovanni Capistrano, chemat în 1445 de Iancu de Hunedoara și arhiepiscopul catolic maghiar din Ungaria să predice o cruciadă împotriva otomanilor. Ajuns în Transilvania, a fost surprins în mod neplăcut de mulțimea românilor „pădureți și schismatici". Într-o circulară adresată nobililor catolici în iunie 1456, el cere acestora să ardă bisericile românești de pe moșiile lor și să alunge pe preoții ortodocși români care nu voiau să primească botezul catolic. Acțiunea prozelitistă catolică a pierdut din intensitate după pierderea bătăliei de la Mohacs (1526). Rezultatele acestei circulare s-au lăsat așteptate, întrucât românii „se puteau converti foarte greu, căci pseudopreoții lor îi dăscăleau într-una cu rătăcirile lor". Este de menționat că unele localități din zonă poartă pecetea prezenței „schismaticilor" în Evul Mediu timpuriu, cum sunt satele Ilieni și Dumitreni, care purtau denumirea unor sfinți ortodocși, respectiv Sfântul Ilie și Sfântul Dumitru[10].

După transformarea Transilvaniei în Principat (1541), aflat sub suzeranitate otomană, s-au răspândit și în arcul carpatic cultele protestante – calvinismul (1564) și unitarianismul (1568). Catolicismul continuă să supraviețuiască în mediile secuiești, deși în anul 1556 au fost desfințate Episcopiile romano-catolice de la Alba Iulia și Oradea, episcopii și ordinele călugărești catolice fiind alungate iar averile etatizate. Doar în vremea principilor din familia Báthory cultul catolic s-a legalizat. Ortodoxia a continuat să fie considerată religie tolerată, deși Dieta de la Cluj din anul 1543 a proclamat principiul libertății religioase, care se referea însă doar la extensia „libertăților" religiilor considerate recepte: luteranismul, calvinismul și unitarianismul. În 1556, Dieta ardeleană de la Sibiu hotărăște „ca episcopii

[9] *Ibidem*, p. 66.
[10] Gheorghe Anghel, *De la vechea Mitropolie Ortodoxă a Transilvaniei la Episcopia de Alba Iulia*, Editura Episcopiei de Alba Iulia, 1993, p. 148.

https://biblioteca-digitala.ro

români, fie preoți sau călugări, care n-ar voi să se lepede de crezul lor și ar continua să ducă poporul spre pieire, să fie scoși din țară”[11]. În 1568 vor fi recunoscute ca religii oficiale cea romano-catolică, lutherană, calvină și unitariană. Cele mai importante consecințe ale acestor măsuri au fost, pe de o parte, convertirea multor români la religia apuseană, în frunte cu conducătorii lor – nobilii, iar pe de altă parte, trecerea peste Munții Carpați a unei alte părți importante a populației. În secolul al XVII-lea, principii calvini și dietele Transilvaniei desființează vechile episcopii ale românilor, lăsându-le doar Mitropolia din Alba-Iulia, pe care o supuseseră superintendentului calvin. Principii calvini au dezlănțuit o adevărată prigoană la adresa românilor ortodocși, mai ales în vremea lui Gheorghe Ráckoczy II, precum și în vremea lui Mihail Apaffi[12].

Și în Arcul Intracarpatic s-au făcut treceri la una din aceste religii recepte, mulți români ortodocși, pentru a scăpa de oprimările exercitate, optau pentru drepturi pe care le aveau secuii (ex. în schimbul serviciului militar erau scutiți de anumite obligații materiale față de autorități), mai ales că această calitate de secui nu era o noțiune strict etnică, și nicidecum „națională”, ci una socială. O rază de lumină a constituit-o, pentru încercații credincioși români ardeleni, scurta domnie a lui Mihai Viteazul. Marele domn, încă înainte de a înfăptui unirea politică a celor trei țări, a realizat unitatea pe linia bisericească: în 1595, prin tratatul de la Alba Iulia, a așezat bisericile românești ale Transilvaniei sub jurisdicția Mitropoliei Țării Românești. La intervenția lui Mihai, Dieta de la Alba Iulia, din iulie 1600, adoptă măsuri pentru îmbunătățirea situației preoților români care urmau „să fie scutiți pretutindeni de sarcinile pe care le prestează poporul”. Mărturiile documentare dovedesc prezența la Alba Iulia, în mitropolie, în timpul domniei lui Mihai Viteazul, a numeroși ierarhi, călugări, preoți români și străini[13].

Scurta, dar rodnica domnie a voievodului Mihai Viteazul a dus la întărirea Bisericii Ortodoxe românești din Ardeal. Prin mai multe tratative duse cu principele Transilvaniei Sigismund Báthory, acesta hotărăște la 4 iulie 1596 extinderea jurisdicției mitropolitului „Ioan de la Prislop, vlădica soboarelor românești din tot Ardealul” și asupra preoților români din Țara Făgărașului, de la care putea să încaseze un florin anual, conform tradiției, sumă care până atunci acești preoți erau obligați să o plătească superintendentului român-calvin cu reședința la Făgăraș[14].

---

[11] *Ibidem*, p. 150.

[12] *Ibidem*, p. 155.

[13] Mircea Păcurariu, *Începuturile Mitropoliei Transilvaniei*, Editura Institutului Biblic și de Misiune a BOR, București, 1980, p. 256.

[14] Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Editura Institutului Biblic și de Misiune a Bisericii Ortodoxe Române, vol. I., p. 254.

https://biblioteca-digitala.ro

Legăturile bisericești dintre credincioșii români de pe ambii versanți ai Carpaților au fost întărite și prin mijlocirea preoților și călugărilor de dincolo Carpați, care au venit în ajutorul românilor ardeleni cu cuvântul și cu fapta, prin copierea și răspândirea de manuscrise și tipărituri, prin grija arătată față de credincioșii ardeleni care intrau în mânăstirile din Țara Românească și Moldova, prin solicitudinea arătată prin colectele făcute în vederea construirii unor biserici și școli confesionale. Sunt cunoscute și măsurile luate de autoritățile vremii de a împiedica aceste benefice legături. Astfel, hotărârea Dietei de la Leț (azi, în comuna Boroșneu Mare, jud. Covasna), ținută în 25 octombrie 1600, după înfrângerea lui Mihai Viteazul la Mirăslău, prevedea persecuția nemiloasă a călugărilor români „fiindcă stricăciunea și pericolul nostru de acum a venit din cele două țări române… de aceea nici un popă românesc să nu poată intra niciodată din cele două țări române, iar călugării de tot să fie proscriși din toată țara. De se va afla vreunul că a intrat sau va intra contra hotărârii țării, pe acela să-l prindă și să-l despoaie ori și unde” – se spune în hotărârea dietală[15].

Dintr-un document din arhivele Vaticanului (*Relatarea privind întreaga Transilvanie*, întocmit Francisc Leone, în 9 august 1638), publicat de istoricul și arhivistul băcăuan Dumitru Zaharia în *Cronica Episcopiei Hușilor*, nr. IV/1998, rezultă că în „secuime” erau, la acea dată, „60 de așezări locuite de populație mixtă româno-secuiască, organizate în 34 de parohii și 3 arhidiaconate”[16]. Aceste parohii se aflau sub ascultarea canonică a Mitropoliei Ortodoxe din Alba Iulia. Din istoricul acestei mitropolii, apărut sub semnătura dr. Gheorghe Anghel, aflăm că decretul de recunoaștere ca mitropolit al Transilvaniei a lui Simion Ștefan, emis de cancelaria principelui la 10 octombrie 1643, îi conferă acestuia jurisdicția peste comitatele: Alba, Crasna, Solnocul de Mijloc, Dăbâca, Cluj, Turda, Târnava, precum și asupra districtelor românești: Chioar, Bârsa și Bistrița și peste toate scaunele secuiești și săsești[17].

A doua jumătate a secolului al XVII-lea a însemnat, pentru Mitropolia Ortodoxă a Transilvaniei, o perioadă de consolidare prin figura unuia din cei mai mari mitropoliți pe care i-a avut – Sava Brancovici. Într-un context de noi presiuni calvine, în 1656 principele Gheorghe Rákoczy al II-lea a renunțat la impunerea celor 15 puncte referitoare la calvinism și i-a acordat mitropolitului Sava o jurisdicție peste aproape întreaga Transilvanie. Alături de comitatele Alba, Hunedoara, Severin, Bihor, Zarand, Crasna, Dăbâca, Cluj, Târnava, districtele Bistrița și Beiuș, erau cuprinși și românii din scaunele săsești și

[15] Maria Băilă, *Biserică și comunitate. Discurs eclesiastic ortodox și viață cotidiană în Trei Scaune (1750-1850),* Lucrare de licență, Alba-Iulia, 1999, p. 78.
[16] Dumitru Zaharia, *Catolicii din Moldova*, în „Cronica Episcopiei Hușilor”, 1998, p. 111.
[17] Gheorghe Anghel, *op.cit.*, p. 55.

https://biblioteca-digitala.ro

secuieşti: „Şi-i acordăm deplină putere în bisericile sau diocezele pomenite, supuse jurisdicţiei sale, de a servi drept şi legitim toate cele ce ţin de dregătoria sa, de a vizita bisericile şi de a le guverna, de a judeca cauzele de căsătorie, de a pedepsi greşelile popilor (…) şi de a se bucura de veniturile legitime, adică acelea care le-au avut din vechime predecesorii sau episcopii, de a lua darea obişnuită de la fiecare preot şi protopop”[18].

Urmaşul lui Sava, mitropolitul Iosif, a primit în decembrie 1680 o diplomă de întărire din partea principelui Mihail Apaffy, care-i confirma jurisdicţia peste toate ţinuturile, în afară de Severin şi districtul Beiuş, precum şi satele din scaunele secuieşti şi săseşti. În satele din aceste scaune, la care se face referire în diplomă, sunt cuprinse şi comunităţile din sud-estul Transilvanei în care locuiau românii ortodocşi, ce aveau aceleaşi forme de organizare bisericească ca toţi românii din Mitropolia Transilvaniei. Numirile de mitropoliţi se făceau de fiecare dată de către soborul mare al protopopilor şi preoţilor români din Transilvania[19].

Mai mult ca în oricare altă parte a ţării, în sud-estul Transilvaniei, Biserica Ortodoxă s-a identificat atât cu idealul creştin, cât şi cu cel naţional. În structurile oficiale, în conştiinţa publică şi în viaţa cotidiană, Biserica Ortodoxă era receptată ca „Biserică românească”, în vorbirea curentă statuându-se termeni precum „religia românească”, „cimitirul românesc”, „preotul român”, iar comunităţile româneşti locuiau de regulă în preajma bisericilor, pe „uliţa românească” sau în „cartierul românesc”. Înşişi credincioşii români îşi declarau apartenenţa la „legea românească”, iar cei care îşi pierdeau limba, spuneau răspicat: „en oláh vagyok” (eu sunt român). Instituţie fundamentală pentru afirmarea şi păstrarea identităţii naţionale, Biserica a generat şi a coagulat în jurul său o intensă viaţă comunitară. S-a constituit în purtătoarea de cuvânt cea mai credibilă a obştilor parohiale, în relaţiile acestora cu autorităţile administraţiei locale şi centrale, cu ierarhia ecleziastică şi cu reprezentanţii celorlalte confesiuni şi ai societăţii civile în general[20].

Spre sfârşitul sec. al XVII-lea se înmulţesc informaţiile referitoare la organizarea bisericească a românilor din sud-estul Transilvaniei; astfel în 20 noiembrie 1699, a avut loc o mare adunare la Tg. Secuiesc a unor preoţi şi credincioşi ortodocşi români, care au răspuns convocării Comisiei de anchetă, constituită de Dieta de la Alba Iulia (în şedinţele sale din 8 septembrie – 6 octombrie 1699), în scopul de a obţine de la fiecare participant o „declaraţie cu ce religie (receptă – n.n.) vrea să se unească”. La adunare au luat parte 9 preoţi şi 791 de credincioşi, proveniţi din 94 de localităţi ale sud-estului transilvan.

---

[18] *Ibidem,* p. 56.
[19] *Ibidem,* p. 59.
[20] Ioan Lăcătuşu, Vasile Lechinţan, Violeta Pătrunjel, *op.cit.*, p. 96.

https://biblioteca-digitala.ro

Din scaunul Sepsi au luat parte un singur preot, Popa Costin din Bodoc, și 252 de credincioși reprezentând 30 de localități, din care: 5 din Sângheorghe, 10 din Semeria, 15 din Coșeni și 9 din Chilieni (39 de credincioși de pe raza actualului municipiu Sf. Gheorghe). Concluziile Comisiei de Anchetă au fost următoarele: „... facem știre tuturor celor ce se cuvine că potrivit instrucțiunilor date nouă de către măritul guvern regesc, mergând la locurile specificate cu mandatul patent am chemat înaintea noastră pe toți oamenii cari au ținut până acum religia grecească sau românească, și conform instrucției am citit înaintea lor decretul milostiv al Maiestății Sale, cari au rămas cu toții în vechea lor religie, n-au voit să îmbrățișeze nici una din religiile recepte în țara aceasta, numele lor le-am scris pe toate în registrul acesta, punându-i să iscălească pe toți cari știu scrie și să pecetluiască"... „Dată în Chezdi-Vasarhei în ziua de, 20 noiemvrie 1699". Urmează numele și sigiliilor membrilor Comisiei de Anchetă[21].

Această valoroasă informație trebuie conexată cu menționarea primului protopop al Haromszek-ului (Treiscaune), preotul *Cristea* care împreună cu alți 13 preoți ortodocși a participat la „Sinodul care hotărâse Unirea cu biserica Romei" (ulterior s-a dovedit faptul că iscălitura atribuită protopopului Cristea de acceptarea Unirii a fot falsă)[22]. În Conscrierea „bunătăților" din Scaunul Sepsi, a celor trei religii (reformată, unitariană, greco-catolică), redactată înainte de 1799, sun menționate bisericile greco-catolice din Arcuș, Valea Crișului, Calnic, Malnaș, Etafalău, Ghidfalău (localități în care în anul 2020 nu mai există români – n.n.); bisericile neunite din Dobolii de Jos (preot Popa BUKUR) și Sf. Gheorghe (preot Popa GYORGY)[23].

Teritoriile românești – Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul și, între 1718-1739, Oltenia – intrate în componența Imperiului Habsburgic, în noua conjunctură geo-politică și militară, au fost studiate, cu atenție, de experții Curții de la Viena. Un interes sporit a fost acordat în primul rând Transilvaniei, deoarece ea reprezenta axa principală de legătură cu celelalte provincii românești intrate sub dominație austriacă și, în același timp, o posibilă bază de extindere a puterii habsburgice spre Moldova și Țara Românească[24].

Rezistența ortodoxă față de unire în Brașov și Țara Bârsei (inclusiv a românilor din Treiscaune – n.n.) s-a conturat la îndemnul și sub directa îndrumare a factorilor de decizie din Țara Românească și s-a bucurat de atitudinea favorabilă a autorităților transilvane. Autorii acestei tentative au fost membrii elitei locale, reprezentanți ai bisericii și comunității românești din

---

[21] „Mitropolia Ardealului", anul VIII, nr. 1-3, ianuarie-martie,1963, Arhiepiscopia Ortodoxă Română, Sibiu, p. 120-122.
[22] *Ibidem*, p. 123.
[23] Arhivele Naționale Covasna, Colecția „GOGATS DIONISIE", d. 2, p. 120-139.
[24] Cristian Baciu, *Preoțimea românească din Transilvania în prima jumătate a secolului al XVIII-lea (1700-1750). Starea materială și culturală*, Cluj-Napoca, 2009, p. 9.

https://biblioteca-digitala.ro

Șcheii Brașovului, la care s-au asociat câțiva membrii ai Companiei grecești din Brașov și ai clerului din Țara Bârsei, toți legați de Țara Bârsei prin importante interese economice. Copleșit de proteste, Atanasie a fost silit să îngăduie românilor brașoveni, făgărășeni și hunedoreni să rămână în vechea lor credință, cu condiția încetării acțiunilor unirii și a achitării dării vlădicești. Pentru a-și proteja situația, în 1728 credincioșii din Țara Bârsei s-au pus sub oblăduirea duhovnicească a Episcopiei de Râmnic, iar în 1739 sub a Mitropoliei de Karloviț[25].

Chiar dacă nu aparțineau unei religii „recepte”, la evenimente de importanță națională, bisericile ortodoxe din Transilvania erau invitate să participe, la fel cu cele din toate confesiunile. Astfel, 25 iulie 1719, de la Cluj – Napoca este transmis ordinul gubernial prin care se comunică măsurile stabilite din cauza răspândirii ciumei, printre care și obligația tuturor bisericilor să tragă clopotele zilnic, de două ori, iar miercurea credincioșii să se țină post sever”[26], iar în decembrie 1757, este transmis ordinul gubernial prin care se comunică ocuparea orașelor SCHWEINDNITZ și BRESLAU din SILEZIA de către armata austriacă, victorie care urma să fie sărbătorită în fiecare biserică[27].

În 15 aprilie 1746, este emis decretul regal dat de împărăteasa Maria Tereza cu privire la libertatea oricărei religii și la respectarea drepturilor românilor ortodocși din Transilvania[28]. În 7 iunie 1747, din SIBIU, este emis ordin gubernial prin care se trimite rescriptul regal cu privire la conscrierea preoților ortodocși români și separat a preoților greco-catolici, precum și la plata dărilor plătite de aceștia[29]. Peste un an, în septembrie 1748, conducerea Scaunului Treiscaune primește ordinul gubernial prin care se comunică impozitele bisericești pe care trebuie să le plătească pentru preoții greco-catolici și preoții schismatici (greco-ortodocși), credincioșii celor două religii românești[30]. Preoții uniți nu au fost de acord cu impozitele stabilite pentru parohiile lor. În acest sens, în 17 ianuarie 1758, conducerea Scaunului Treiscaune primește ordin gubernial prin care se trimite copia rescriptului regesc dat de împărăteasa MARIA TEREZA la 20 decembrie 1757, la Viena, referitor la rezolvarea plângerii preoților uniți români pentru grevarea cu impozite a averii parohiale[31].

Pe parcursul anilor 1750-1757, datorită și intervenției rusești pe lângă Curtea vieneză, s-au emis o serie de decrete care au avut ca efect recunoașterea

[25] *Ibidem*, p.10
[26] Arhivele Naționale Covasna, fond Scaunul Treiscaune, Inv.195, dos.nr. 27.
[27] Arhivele Naționale Covasna, fond Primăria orașului Tg. Secuiesc, inv. 23, d. 112.
[28] Ibidem, nr. 973, f. 23.
[29] Ibidem, nr. 1053, f. 36.
[30] Arhivele Naționale Covasna, fond Scaunul Treiscaune, Inv. 1, nr. 115, f. 60.
[31] Ibidem, nr. 2124, f. 10.

https://biblioteca-digitala.ro

unei toleranțe private pentru românii ortodocși din Transilvania. La 7 noiembrie 1750, Maria Tereza adresa guvernatorului Transilvaniei două decrete. În linii generale, acestea prevedeau dreptul ortodocșilor din Sibiu, Făgăraș și Brașov de a-și exercita cultul divin în bisericile proprii. Se preciza că în viitor toți „schismaticii" din Principat care nu au dorit să treacă la „unire" sau care au părăsit „unirea" nu trebuiau pedepsiți. Aveau însă obligația de a nu provoca tensiuni, de a nu țese intrigi împotriva „unirii" și de a ceda uniților bisericile luate[32]. Cu toate acestea, persoanele care se opuneau „unirii" erau atent monitorizate. Astfel, în 26 septembrie 1776, este transmis ordinul gubernial dat în numele cancelariei de la Viena prin care „se aduce la cunoștință organelor subordonate din Scaunul Treiscaune despre faptele rele ale unor oameni care au tulburat liniștea în rândul poporului român, căutând să-l îndepărteze de la unirea religioasă.[33]

Din documentele vremii, rezultă cu claritate sprijinul direct acordat de Curtea de la Viena Bisericii greco-catolice, în defavoarea celei ortodoxe. Iată doar câteva exemple. În 30 martie 1745, este trimisă o circulară de către contele HALLER IOAN, guvernatorul Transilvaniei, Scaunului Treiscaune, referitoare la sprijinul acordat preoților greco-catolici, cu recomandarea de a fi citită în biserici[34]. În 6 aprilie 1745, de la Sibiu este emis ordinul gubernial prin care se comunică decretul imperial cu privire la restituirea bisericilor greco-catolice luate de către ortodocși[35]. În același an, este emis ordinul gubernial prin care se trimite rescriptul imperial cu privire la inspectarea bisericilor unite române din Transilvania de către OLSAVSKI MANUEL MIHAI, episcop de Râșnov și Muncaci[36]. În 26 mai 1746, este publicat ordinul gubernial prin care se comunică Scaunului Treiscaune să apere împotriva violențelor clerul unit greco-catolic[37]. În martie 1747, printr-un alt ordin gubernial, se comunică măsurile ce trebuie luate pentru ajutorul parohiilor și preoților greco-catolici[38], iar în noiembrie 1747, baronul APOR PETRU, jude regal al Scaunului Trei Scaune, a înaintat Guberniului Transilvaniei raportul său în legătură cu preoții greco-catolici[39]. În aprilie 1752, din Sibiu este comunicat ordinul gubernial prin care se interzicerea ocuparea bisericilor și terenurilor parohiale de către religii nerecunoscute de legile țării (n.n. – religia ortodoxă)[40]. Peste o lună, în mai

[32] Ibidem, f. 11.
[33] Ibidem, f. 15.
[34] Ibidem, nr. 875, f. 18.
[35] Ibidem, nr. 879, f. 23.
[36] Ibidem, nr. 925, f. 68
[37] Ibidem, nr. 978, f. 2.
[38] Ibidem, nr. 1028, f. 11.
[39] Ibidem, nr. 1068, f. 51.
[40] Idem, fond Primăria orașului Tg. Secuiesc, inv. 23, nr. 101, f. 5.

https://biblioteca-digitala.ro

1752, din Sibiu se trimite spre publicare ordinul cu privire la pedepsirea persoanelor de religie ortodoxă care încalcă privilegiile preoților și ale parohiilor de religie greco-catolică[41]. Problema funcționării parohiilor greco-catolice și a relațiilor acestora cu parohiilor ortodoxe din Transilvania, în secolul al XVIII-lea, a constituit o prioritate a Curții de la Viena și a Guberniului Transilvaniei. Astfel, în anul 1750, este întocmit conceptul raportului cu privire la conscrierea personalului bisericesc – preoți, dascăli și văduvele acestora, pentru a fi înaintat Guberniului Transilvaniei[42]. În ianuarie 1754, este popularizat ordinul gubernial cu privire la măsurarea proprietății parohiale a preoților de religie greco-catolică[43] și Rescriptul regal cu privire la repartizarea unor terenuri parohiale, preoților ortodocși care nu posedă asemenea suprafețe[44]. În februarie 1755, cenzorilor din comunele Scaunului Treiscaune li s-a trimis un extras din Decretul imperial dat la 9 septembrie 1743 privind stabilirea numărului preoților greco-catolici[45]. În anul 1765, se comunică Decretul Regal ca enoriașii de religie greco-catolică să primească orice serviciu. Se interzice circulația cărților care sunt contra credincioșilor de religie greco-catolică[46].

Deși viața bisericească a românilor din Sfântu Gheorghe este mult mai veche, primul preot cunoscut până acum este din **1767**, Matei Achim născut în Râșnov. În 5 decembrie 1790, Episcopul Gherasim Adamovici face cunoscut faptul că Înaltul Guberniu al Transilvaniei, prin Decretul nr. 8363 „Obștea cea neunită de la Sepsi Szent Georghi a căpătat slobozenie după cererea lor de a putea zidi biserică”. Noua biserică a fost înălțată pe amplasamentul actual, în locul celei vechi din lemn, fiind menționat preot paroh, în persoana lui Zosim Popoviciu[47]. Biserica, cu hramul „Sfântul Nicolae”, a fost ridicată în mijlocul cimitirului „după obiceiul satelor secuie”, clădită din lemn, afară de turnul-clopotniță care, mai târziu, în **1802**, a fost zidit din piatră și a rămas astfel până astăzi[48]. Construirea bisericii ortodoxe „cu credincioși români, dar care vorbeau numai maghiara” este menționată și în lucrarea coordonată de Potsa Jozsef.

În mai 1767, se cere Tablei continue a scaunului Treiscaune să aducă la cunoștința locuitorilor, prin publicare, dispoziția dată de Guberniu cu privire la aplanarea neînțelegerilor dintre persoanele de religie ortodoxă[49]. În anul 1768,

[41] Idem, fond Scaunul Treiscaune, inv. 1, nr. 2043, f. 4.
[42] Ibidem, nr. 1384, f. 94.
[43] Ibidem, nr. 1754, f. 5.
[44] Ibidem, nr. 101, f. 13 -14.
[45] Ibidem, inv. nr. 1850, f. 2.
[46] Ibidem, inv. nr. 2785, f. 114.
[47] Ioan Lăcătușu, Vasile Lechințan, Violeta Pătrunjel, *op.cit.*, p. 97.
[48] *Ibidem*, p. 98.
[49] Arhivele Naționale Covasna, fond Scaunul Treiscaune, inv. nr. 3185, f. 69.

https://biblioteca-digitala.ro

sunt emise decretele imperiale cu privire la mărirea salariului preoților greco-catolici[50] și la scutirea de impozite a preoților greco-catolici[51]. În 1773, este emis ordinul gubernial cu privire la menținerea în funcțiile pe care le dețin a preoților greco-catolici[52]. În 15 iunie 1779, din Sibiu este comunicat parohiilor ortodoxe ordinul gubernial cu privire la acordarea a 20 câlbe de teren, fiecărui preot ortodox.[53] După numeroasele dispute între cele două biserici românești, în anul 1790, apare ordinul gubernial cu privire la împărțirea bisericilor între ortodocși și greco-catolici, pe baza numărului credincioșilor fiecărei confesiuni.[54]

Dacă în 1759, printr-un rescript imperial era asigurată posibilitatea persoanelor care au procese în probleme religioase de a trimite plângerile lor , direct la împărăteasa MARIA TEREZA[55], în 1765, printr-un ordin gubernial se interzice preoților ortodocși și greco-catolici români de a trimite plângerile lor direct la guberniu, înainte să fie arătat episcopilor care să decidă[56].

Totodată, sunt adoptate noi reglementări referitoare la respectare disciplinei în proiectarea și construirea locașurilor de cult, de către toate confesiunile din Transilvania. În acest sens, în 7 septembrie 1750 este transmis Scaunului Treiscaune Decretul regal referitor la interzicerea, de către toate confesiunile, a construirii de biserici și școli, fără aprobarea Curții regale[57], iar în septembrie 1753, se solicita conducerii Scaunului Treiscaune, trimiterea situațiilor referitoare la noile construcții de biserici și case de rugăciuni[58].

Deoarece mișcarea condusă de Cuviosul Sofronie împotriva uniației, a cuprins întreaga Transilvanie, în primăvara anului 1761 împărăteasa Maria Tereza, pentru stăvilirea mișcării lui Sofronie, a trimis forțe militare suplimentare în Transilvania în frunte cu generalul Nicolae Adolf von Bukow. În fața acestor situații deosebite, călugărul Sofronie a fost silit să ajungă la o înțelegere cu subtilul general Bukow. După liniștirea mișcării lui Sofronie, Bucow a acționat în deplină siguranță prin măsuri draconice. Călugărul Sofronie a fost condamnat la 5 ani închisoare severă, iar preotul Gheorghe din Abrud la 10 ani de detenție. A urmat distrugerea a cca. 300 lăcașuri de cult

[50] Ibidem, inv. 1, nr. 3413, f. 90.
[51] Ibidem, inv. 1, nr. 3417, f. 94.
[52] Idem, fond Primăria orașului Tg. Secuiesc, inv. 23, nr. 240, filele 62-63.
[53] Idem, nr. 310, filele 77-78.
[54] Idem, nr. 440, file 15-16.
[55] Idem, nr. 17/1759, f. 10.
[56] Idem, nr. 2789, f. 118.
[57] Idem, nr. 1356, f. 66.
[58] Idem, nr. 101, filele 7-8.

https://biblioteca-digitala.ro

ortodox (biserici, mănăstiri și schituri) din Transilvania și persecuția preoților și a călugărilor ortodocși[59].

În acest context, la 15 iunie 1761, la Mărcușa are loc adunarea viceoficialilor din scaunul Treiscaune, convocată pentru dezbaterea ordinelor primite de la comisarul Damokos Francisc din Brașov privind punerea la dispoziția generalului Bucow, aflat în misiune în scaunul Treiscaune, a 70 de cai înhămați, casă și masă și a numiților Vajna Toma și Antos Ștefan care îl vor călăuzi pe general pe timpul șederii sale în localitățile scaunului[60]. Adolf Nikolaus von Buccow (7 ianuarie 1712 – 18 mai 1764) a fost un general austriac de cavalerie, originar dintr-o familie nord-germană. În calitate de comandant militar al Transilvaniei a pus în aplicare măsurile de impunere a autorității dispuse de Curtea de la Viena, măsuri îndreptate cu precădere împotriva secuilor și românilor ortodocși din Transilvania, motiv pentru care a rămas în memoria celor două grupuri etnice ca personaj negativ. A condus acțiuni de represalii împotriva secuilor, care s-au opus înființării regimentelor secuiești de graniță (vezi: *Masacrul de la Siculeni*) și de persecuții asupra românilor ortodocși din sudul Transilvaniei, dispunând închiderea și distrugerea mănăstirilor ortodoxe, cu excepția notabilă a mânăstirii Brâncovenești din Sâmbăta de Sus, distrusă abia în 1785. Acțiunile sale au avut drept urmare valurile de emigrări în afara arcului carpatic, din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea[61].

Pentru a stăvili mișcarea migratoare a românilor, de o parte și alta a Carpaților, în a doua parte a secolului al XVIII-lea, Curtea de la Viena adoptă reglementări legislative referitoare la: interzicerea celebrării căsătoriilor unor oameni străini și necunoscuți de către preoții români[62], interzicerea oficierii serviciilor religioase de către preoții români pelerini veniți din Moldova[63], audierea și închiderea preoților și călugărilor români care circulă prin țară fără pașaport, iar cazurile să fie raportate autorităților[64].

Sub îndrumarea episcopilor Ghedeon Nichitici și Dionisie Novacovici, în decursul secolului al XVIII-lea, sediul protopopiatului ortodox refăcut Trei Scaune a fost pe rând în localitățile Ozun, Dobolii de Jos și Cernat, pentru ca în secolul al XIX-lea să fie la Brețcu, Vâlcele și Sfântu Gheorghe, localități care aveau strânse legături cu Brașovul și se aflau pe traseul ce lega acest puternicul centru al românității și ortodoxiei, prin pasul Oituz, cu Moldova. În 7 iunie

[59] Mișcarea lui Sofronie (1759-1762), în http://docshare01.docshare.tips/files/26834/268345811.pdf, disponibil la 5 aprilie 2020.
[60] Arhivele Naționale Covasna, fond Scaunul Treiscaune, inv. 1, nr. 2442, f. 120.
[61] Wikipedia.org/wiki/Adolf_von_Buccow, disponibil la 8 aprilie 2020.
[62] Arhivele Naționale Covasna, fond Primăria orașului Tg. Secuiesc, inv. 23, nr. 186, f. 1-2.
[63] Idem, inv. 2, nr. 310, f. 23-24.
[64] Idem, fond Scaunul Treiscaune, inv. 23, nr. 395, f. 13-14.

https://biblioteca-digitala.ro

1747, este adus la cunoștință publică ordinul gubernial prin care se trimite rescriptul regal cu privire la conscrierea preoților ortodocși români și separat a preoților greco-catolici, precum și la plata dărilor plătite de aceștia[65].

Conscripția din 1733 a românilor din Transilvania, solicitat de autorități, dar desfășurat sub îndrumarea lui Inochentie Micu Klein, consemnează existența, în districtul Treiscaune, a 16 preoți (12 ortodocși și 4 uniți). La 1760-1762 erau 30 de preoți (19 greco-catolici și 11 neuniți) și 21 de biserici, la 1875 de familii (1458 ortodoxe și 417 unite)[66]. În 1733 au fost conscrise, în Sf. Gheorghe, 133 de suflete de români, iar în 1750 sunt înregistrate 100 de persoane, deci aproximativ 20-25 de familii având biserică și preot în funcțiune (nenominalizat) fără cântăreț și fără crâsnic. Conscripții importante au fost realizate și de organele administrative la 1760-1762, din ordinul generalului Bucow. În conscripția din anul 1750 au fost înregistrate 100 de persoane de religie ortodoxă în Sf. Gheorghe, având preot și biserică în funcțiune[67], iar în conscripția austriacă, realizată din ordinul generalului Bucow, în anul 1761, sunt menționați pentru orașul Sf. Gheorghe trei preoți neuniți (ortodocși) păstorind 49 de familii care frecventau biserica[68]. În anul 1766, parohia ortodoxă Sentgiorgi avea 220 suflete din care 108 parte bărbătească și 112 parte femeiască[69]. În 19 iulie 1764, printr-un ordin gubernial se cere conducerii Scanului Treiscaune, să însoțească și să sprijine pe episcopul greco-oriental Novakovics Dionisie care urmează să facă o serie de vizite la bisericile ortodoxe din localitățile scaunului[70]. În anul 1775, în registrul botezaților ortodocși , din orașul Sf. Gheorghe, sunt înscriși 10 copii, iar în anul 1776, sunt înregistrați 18 copii români ortodocși botezați[71].

O categorie deosebit de importantă de documente, atât pentru cercetarea istorică cât și pentru rezolvarea unor probleme punctuale ale cetățenilor, o reprezintă registrele parohiale de stare civilă. Registrele respective au fost create de parohiile fiecărui cult, care au funcționat de-a lungul timpului, în localitățile județului și cuprind informații despre nașteri, căsătorii și decese. Până în anul 1895, evidența stării civile se realiza numai de către biserici. De la această dată, pe lângă registrele parohiale de stare civilă, există și registrele de

[65] Idem, inv. 1, nr. 45, f. 33-35.
[66] Constantin Feneșan, Adam I. Iosif, Ioan Pușcaș, *Izvoare de demografie istorică,* vol. I-II, DGAS, București, 1986, p. 69.
[67] Ibidem, p. 156.
[68] Dr. Virgil Ciolan *Statistica Românilor din Ardeal făcută de administrația austriacă la anul 1760-1762, cu date din arhiva de răsboiu din Viena.* Extras din anuarul Institutului de Istorie Națională din Cluj, III/1924-1925, p. 23.
[69] Matei Voileanu *Să se facă lumină,* Sibiu, 1926, p.24.
[70] Arhivele Naționale Covasna, fond Scaunul Treiscaune, inv. 1, d. 2610, f. 1.
[71] Arhiva CEDMNC, Colecția de Documente, Localități, Sfântu Gheorghe, d. 7, f. 4.

https://biblioteca-digitala.ro

stare civilă create de către primăriile din fiecare localitate administrativă, un exemplar din aceste registre păstrându-se la serviciul de specialitate din cadrul Consiliului Județean. Arhivele Naționale Covasna dețin registre parohiale de stare civilă ale parohiilor ortodoxe și greco-catolice din localitățile județului Covasna, pentru fiecare parohie în parte, cu menționarea anilor în care au fost create documentele respective. De la Parohia Ortodoxă Sf. Gheorghe, la Arhivele Naționale Covasna, se află în păstrare registrele parohiale de stare civilă din perioada 1793-1925. Registrele din Sf. Gheorghe cuprind informații despre credincioșii ortodocși din Arcuș, Bodoc și Chilieni[72].

Ultima decadă a secolului al XVIII-lea se desfășoară sub auspiciile hotărârilor împăratului Iosif al II-lea. Efectele reformei lui Iosif al II-lea au persistat în fiecare domeniu al vieții publice și private. Beneficiile cele mai palpabile pentru românii ardeleni au fost impulsul dat învățământului și recunoașterea oficială acordată Bisericii Ortodoxe. Edictul de toleranță, emis la 13 octombrie 1781, acorda necatolicilor libertatea practicării credinței, dreptul de a construi biserici din piatră și de a deschide școli în acele locuri unde numărul locuitorilor se ridica la cel puțin o sută de familii[73].

În 2 mai 1796, de la Cluj-Napoca, este emis ordinul gubernial cu privire la moartea episcopului greco-oriental Gherasim Adamovits. Este menționat faptul că, până la numirea unui nou episcop, conducerea episcopiei va fi asigurată de consistoriu, în frunte cu vicarul Popovici Ioan[74]. La data de 5 iunie 1811, din Cluj-Napoca, este emis ordinul gubernial prin care se comunică Decretul regal cu privire la numirea lui Moga Basilius (Vasile Moga – n.n.) ca episcop al Transilvaniei, de confesiune greco-răsăriteană; festivitățile de instalare vor avea loc la data de 11 iulie 1811, în orașul Cluj[75]. La începutul secolului al XIX-lea, prin documentele semnate de vicarul Ioan Popovici și apoi de episcopul Vasile Moga, se consemnează că viața spirituală și culturală a credincioșilor români s-a diversificat și îmbogățit și cu cuvinte românești[76]. În 20 iulie 1804, din Cluj-Napoca este emis ordin gubernial cu privire la măsurilor ce trebuiesc luate la alegerea preoților de religie greco-ori-entală[77].

În anul 1805, credincioșii români din Sf. Gheorghe sunt înscriși separat: cei din oppidium, târgul propriu-zis (32 familii) și cei din villa, zona rurală (19 familii); comunitatea românească constituia o parohie având ca preot pe David Popovici. În 2 iunie 1823, este emis ordinul gubernial care comunică

[72] Arhivele Naționale Covasna, fond Registre parohiale de stare civilă, Parohia Ortodoxă Sf. Gheorghe.
[73] Arhiva CEDMNC, fond Protopopiatului Ortodox Trei Scaune, dos. 47, f. 3.
[74] Arhivele Naționale Covasna, fond Primăria orașului Tg. Secuiesc, inv. 23, nr. 507.
[75] Idem, d. 684, f. 12-13.
[76] Arhiva CEDMNC, fond Protopopiatului Ortodox Trei Scaune, d. 451, f. 7.
[77] Arhivele Naționale Covasna, fond Primăria orașului Tg. Secuiesc, inv. 23, nr. 625/a, f. 1-3.

https://biblioteca-digitala.ro

magistratului orașului Sf. Gheorghe decretul referitor la modul în care preoții români trebuie să întocmească matricola născuților[78]. În anul 1824, apar câteva ordine guberniale referitoare la: interdicția organizării balurilor în preziua sărbătorilor religioase, deoarece participanții la astfel de acțiuni nu sunt capabili să asiste a doua zi la slujbele religioase[79]; achitarea taxelor ecleziastice în baza noilor instrucțiuni ce vor fi aplicate începând cu 1825[80]; În 1 martie 1824, din Cluj-Napoca este emis ordinul gubernial, prin care se dispune magistratului orașului Sf. Gheorghe să fie luate măsurile necesare de către toți conducătorii bisericilor din oraș, împotriva celor ce nu frecventează biserica și nu au deprinderi morale potrivite[81], iar în decembrie, în același an, este transmis magistratului orașului Sf. Gheorghe, ordinul guberniului referitor la „trecerea în tabele de făgăduială a personalului bisericesc, în vederea achitării impozitelor necesare, atunci când vor avea fondurile necesare”[82].

În conscripția bisericească a credincioșilor neuniți din 1829 (conscripție inedită aflată în fondul de documente al Centrului Eclesiastic de Documentare Mitropolit Nicolae Colan) sunt înscriși 71 capi de familie întregi (din care 10 erau din Simeria), plus 10 văduve și văduvi, la care s-au adăugat șapte familii de țigani. O altă conscripție ortodoxă inedită, din același fond arhivistic, din anul 1835, consemnează în Sf. Gheorghe 86 de capi de familii întregi redați nominal, cu 397 suflete și 26 de văduvi și văduve. Grupând credincioșii români după numele de familie ale acestora rezultă că în 1835 trăiau în Sf. Gheorghe: 12 familii cu numele de Drăghici, 8 Vancea, 5 Duca, 4 Zaizon și Covaci, câte 3 Stoica, Gabor, Caracioni, Pui, câte 2 Pușcaș, Stan, Baciu, Dodan, Bucur, Szabo, Raduly. În fruntea comunității a fost conscris preotul Gheorghe Popovici și dascălul de strană, dar și de școală Ioan Popovici, lider al populației românești din oraș care va fi omorât în octombrie 1848, în condiții neelucidate. Cei care cunoșteau împrejurările morții dascălului lor, la întrebările puse ulterior, înfricoșați și terorizați răspundeau: „N-am văzut, n-am auzit”. Din documentele bisericești rezultă că în timpul revoluției din 1848, întreaga obște a credincioșilor ortodocși români a fost adunată în piața centrală a orașului „și acolo i-au constrâns a trece la una din confesiunile maghiare”.[83]

În fondul Protopopiatul Ortodox Treiscaune, aflat în păstrare la Arhivele Naționale Covasna, pentru anul 1845 se regăsesc situațiile statistice cu botezații, cununații, decedații de religie ortodoxă din localitățile Zagon, Belin, Dobolii de Jos, Covasna, Sfântu Gheorghe, Chichiș, Ozun, Comalău Sântion,

[78] Idem, inv. 1, d. 111, f. 1-2.
[79] Idem, d. 181, f. 5.
[80] Idem, inv. 1, d. 198, f. 12.
[81] Idem, d. 152, f. 1-3.
[82] Idem, d. 200, f. 6.
[83] Ibidem, f. 8.

https://biblioteca-digitala.ro

Brețcu, Belin și Poiana Sărată.[84] Episcopul Vasile Moga reorganizează, în anul 1847, Protopopiatul Treiscaunelor și înființează, alături de cel cu sediul în Brețcu, protopopiatul „Hăghigului și Vâlcelelor”, având ca protopop pe pr. Ioan Moga din Vâlcele (1847-1868)[85].

În procesul-verbal întocmit în ședința Consiliului parohial ortodox din Sf. Gheorghe, din anul 1852, este consemnată contribuția de câte o dublă de grâu din partea fiecărei familii băștinașe, pentru procurarea unui clopot. Urmează lista nominală a familiilor românești ortodoxe, proprietari de pământ și a celor lipsiți de pământ, în total aproape 100 la număr, precum: Drăghici, Vancea, Baciu, Lăpăduș, Puiu, Pușcaș, Duca, Varză, Crăciun, Dima, cărora li se adaugă și două nume curat românești: Frumoasa și Românu, care s-au maghiarizat ulterior, devenind *Sep* și *Olah.*[86] Din anul 1854, se păstrează corespondența privind soluționarea „pricinii dintre preotul din Sfântu Gheorghe, David Bărbat și obștea credincioșilor pentru activitatea tânărului învățător Gheorghe Dogaru; și „contractul încheiat cu Gheorghe Pop din Sfântu Gheorghe pentru funcțiile de cantor și preot”.[87]

La recensământul din 1857, numărul românilor creștini ortodocși ai orașului Sf. Gheorghe, aparținând protopopiatului Hedveg (Hăghig – n.n.), era de 477 de persoane, iar, după datele „recensământului civil”, de 516 persoane[88]. În Colecția de achiziții de la persoane fizice, aflată în păstrare la Arhivele Naționale Covasna se află și fragmente din predica preotului Alexius Popovici, de la parohia greco-orientală din Sf. Gheorghe, din anul 1857[89]. Extrasele din registrul de stare civilă al Parohiei reformatei din Simeria (azi municipiul Sfântu Gheorghe), consemnează pe românii care au trecut la reformați și despre care a fost înștiințat și preotul român Popovici[90].

La începutul celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea, ortodocșii din Sfântu Gheorghe erau în măsură să-și dovedească în fața superiorilor capacitatea de a întreține în parohia lor preot „pe viitorime, pe David Bărbat, tânăr din Șercaia-Făgăraș,…împodobit cu talent bun și cu toate calitățile cerute, ducând o viață de purtare bună”. Deceniul 7 al secolului al XIX-lea a fost dominat de preocuparea „obștei bisericești din Sân-Georgiu” pentru ridicarea unei noi biserici și școli confesionale, edificiile celor două instituții construite

[84] Idem, fond Protopopiatul Ortodox Treiscaune, inv. nr. 1, d. 10, f. 12.
[85] Ioan Lăcătușu, *Identitate și cultură la românii din Secuime*, Editura Carpatica, Cluj-Napoca, 1995, p. 58.
[86] Arhiva CEDMNC, Colecția de Documente/853/737/1929, „Buletinul Asociațiunii*...”*, anul III, iulie-august 1939, nr. 7-8, p. 4.
[87] Arhivele Naționale Covasna, Fond Protopopiatul Ortodox Treiscaune, d. 129, f. 7.
[88] „Angvstia”, nr. 3/1998, p. 140.
[89] Arhivele Naționale Covasna, Colecția de achiziții de la persoane fizice, d. 60, f. 2.
[90] Idem, Colecția personală Ferenczi Ioan, d. 11, f. 4.

https://biblioteca-digitala.ro

cu un secol în urmă fiind „cu totul ruinate”. Din documentele publicate în „Angvstia” nr. 5/2000 de cercetătoarea Ana Grama din Sibiu[91], aflăm că în 1862 credincioșii români s-au adresat în acest sens, „Guvernului Regal al Marelui Principat al Transilvaniei” și Consistoriului Episcopesc din Sibiu, solicitând un „loc erarial” (proprietatea statului) în zona centrală a orașului (pe amplasamentul actual între Liceul Koos Karoly și Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni – n.n). În referatul său, protopopul Ioan Moga din Vâlcele constată entuziasmat și încrezător că locul erarial cerut „e foarte bun și corespunsetoriu scopului nostru, e în piața Szent Gyorgiului în rend oblu cu cassele Pretoriale, în loc ridicat, desfetat, cu vază și destul de mare pentru zidirea bisericei, schoalei și a casei parochiale”[92] .

Consistoriul din Sibiu intervine și el pe lângă Înaltul Guberniu susținând „o soluție mângâietoare pentru creștinii noștri”, insistând „cu durere”, ca guberniul „să binevoiască în părinteasca sa considerare a nu trece cu vederea această fierbinte și pioasă cerere a obștei noastre greco-ortodoxe din Sepsi Sz. Giorgy și a-i da o resoluțiune favoritoare spre mulțumirea și mângâierea ei cea sufletească”. Guberniu, însă, cere din nou deslușiri, „în patru puncte”, autorităților locale maghiare. Acestea, vizibil incomodate de solicitarea românilor, dar neputându-i refuza pe față, ceea ce ar fi contravenit promisiunii făcute în preajma Dietei românești de la Sibiu, când un „vânt” de egalitate se făcea simțit și în aceste locuri, ei temporizează rezolvarea cererii, făcând imposibilă rezolvarea ei favorabilă. La un moment dat – remarca Ana Grama – pentru accelerarea aprobării locului erarial convenit, argumentele românilor se extind într-un registru neașteptat „ridicându-se pe acest loc biserica și școala comunei noastre greco-orientale, ar căpăta și opidul cu totul alt prospect!”. Dar cu toate demersurile făcute, situația rămâne în același „punct mort”. Obosiți de intervenții deșarte și de așteptare, aproape revoltați, oricum imputând explicit tratamentul nedrept la care erau supuși, credincioșii români din Sf. Gheorghe, hotărăsc reclădirea celor două edificii fundamentale pentru păstrarea identității lor – biserica și școala – pe vechiul amplasament[93].

Un prim pas l-a făcut „deputatul George Szoci, care a dăruit 100 fl. bani gata”. Dar fondurile principale au fost strânse din donațiile făcute de credincioșii români din parohiile apropiate, din întregul Ardealul „și din România”, pe baza unei circulare a Arhiepiscopiei Ortodoxe a Sibiului, redactată din îndemnul Mitropolitului Andrei Șaguna în 1870. „Știm cu toții iubiților – se spune în documentul menționat – între ce împrejurări critice au

[91] Ana Grama, *La vremea „Zidintelor Biserici”, cu carul iute spre Vâlcele, Sfântu Gheorghe și alte locuri*, în „Angvstia” nr. 5/2000, p. 57-68.
[92] *Ibidem,* p. 59.
[93] *Ibidem,* p. 60.

https://biblioteca-digitala.ro

trăit confrații noștri din ținutul Secuimii și trăiesc încă și până în ziua de astăzi. Cu toții simțim dăunătoarele urme ce le-au lăsat influența timpului de mai înainte asupra creștinilor noștri din Secuime. Nicăieri nu este amenințată naționalitatea și confesiunea noastră ca acolo”. Să prevenim deci, iubiților, pericolul acesta ce ne amenință cu pierderea unui membru însemnat din trupul bisericei și națiunei noastre, dând bucuroși filerul nostru fraților care doresc înaintarea bisericii și școalei, dar le lipsesc mijloacele”[94].

Numeroase documente ale vremii, inclusiv paginile ziarului „Telegraful Român”, pun în evidențiată superba solidaritate românească pentru sprijinirea reconstruirii bisericii vechi și a școlii confesionale românești din Sfântu Gheorghe. Sunt publicate liste întregi pe localități, cu menționarea numelui, profesiei și sumei date de către fiecare donator în parte. Ctitori ai bisericii reclădite au fost: preotul *Alexe Popoviciu*, judele urbarial *Alexe Onițiu* și *Mihail Bărbieru*. Sfințirea bisericii s-a făcut de către Sfântul Mitropolit Andrei Șaguna, în anul 1872 – cu un an înaintea de trecerea sa la cele veșnice –, printr-o liturghie arhierească impresionantă, la care au participat credincioși români din parohiile învecinate și oficialitățile publice locale[95].

Pentru istoria bisericii strămoșești, secolul al XIX-lea este dominat de figura marelui mitropolit Andrei Șaguna care, într-un context politic deloc favorabil, a realizat fapte durabile pentru statutul Bisericii Ortodoxe din Ardeal. Andrei Șaguna a dat Bisericii o organizare corespunzătoare, necunoscută în alte biserici. În condițiile de viață create după 1867, prin autonomia acceptată în 1868 și prin Statutul Organic, Biserica a rămas singura instituție românească de mare autoritate, rămânând un adevărat far călăuzitor al poporului nu numai în probleme bisericești, ci și culturale și naționale. Cea mai evidentă dovadă în acest sens este relația pe care ASTRA a avut-o cu Mitropolia din Sibiu, cu care în diverse paliere, a ajuns până la identificare, mai ales la începuturile sale. Marele mitropolit a trebuit să facă dovada unei diplomații de excepție, întrucât nu putea să participe pe față la toate acțiunile politice în care era solicitat, fără a primejdui prin aceasta pozițiile câștigate de români pe teren bisericesc și școlar[99]. Personalitatea mitropolitului Andrei Șaguna, acest *Mesia al Transilvaniei*, și-a pus pecetea și asupra vieții bisericești, școlare și culturale a românilor din sud-estul Transilvaniei. Cunoscând bine realitățile din zonă (inclusiv prin prezența sa în parohii, dar și în stațiunile balneare de la Vâlcele și Covasna) și intuind importanța bisericii, școlii, culturii, instituțiilor economice și a presei în limba română, marele ierarh a sprijinit direct comunitățile

---

[94] Arhivele Naționale Covasna, fond Parohia Ortodoxă Cernatul de Jos, d. 20, f. 15
[95] Ibidem, f. 10.

https://biblioteca-digitala.ro

românești din arcul intracarpatic.[96]. Drept recunoștință, în 23 august 1871, la Biserica Ortodoxă din Sfântu Gheorghe a avut loc aniversarea a 25 de ani de la întronizarea Sfântului Andrei Șaguna în scaunul Episcopiei Greco-Ortodoxe a Ardealului[97].

Inventarele de bunuri ale bisericilor ortodoxe din estul Transilvaniei, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, publicate de cercetătoarea Ana Grama[41] în anuarul „Angvstia", cuprind informații bogate, diverse și inedite despre prezența și circulația cărților de cult în limba română, care le întregesc pe cele cuprinse în lucrările semnate de Ioana Cristache-Panait, Elena Mihu, Mircea Sfârlea ș.a. Documentele menționate redau bogăția de „cărți și manuscrise" deținute atunci de aproape 50 de parohii, inclusiv parohia din Sfântu Gheorghe (unele dintre acestea sunt astăzi în jud. Brașov). Dintre acestea, biserica din Păpăuți deținea o „Evanghelie veche (jumătate grecește) primită în 1693 de la Monastirea Ungro-Vlahiei", o *Cazanie* veche cu mențiunea că „din spusele unora e de vreo 280 de ani" ș.a.; biserica din Mărcuș avea aceeași Evanghelie, tipărită în 1693 de Mitropolia din București și „o *Cazanie* veche moldovenească", un Molitvelnic tipărit la Târgoviște în 1713, o Evanghelie tipărită la Râmnic în 1746 ș.a. O bună parte din aceste valori bibliofile se află astăzi la Muzeul Spiritualității Românești de la Catedrala Ortodoxă din Sfântu Gheorghe. Muzeul posedă un mare număr de cărți bisericești, expunând o serie de rarități, cum sunt: *Cazania lui Varlaam* (Iași, 1643), *Îndreptarea legii* (Târgoviște, 1652), *Chiriarodromion* (Alba Iulia, 1699), un *Liturghier* tipărit în anul 1713 de Antim Ivireanul, precum și numeroase alte tipărituri cu caracter religios, provenind din vestitele centre tipografice de la București, Râmnicu Vâlcea, Buzău, Iași, Mânăstirea Neamț, Roman, Blaj etc., atestând și în acest fel legăturile spirituale ale românilor localnici cu cei de pretutindeni[98].

În decursul veacurilor, Biserica Ortodoxă a rămas principala instituție identitară proprie a românilor din Sfântu Gheorghe. Statornicia în credință a credincioșilor, majoritatea maghiarizați, a fost sprijinită în continuare de frații întru credință și neam, inclusiv de către cei cu stare materială bună. Un asemenea caz este relatat de către protopopul Treiscaunelor, Dumitru Coltofeanu, în Telegraful Român din martie 1886. „Ilustritatea Sa dna baroneasă Maria de Szent-Keresztei, n. Florescu, din Arcuș, încredințându-se că biserica noastră gr. Or. Din S. Sângiorgiu, din a sa putere nu-și poate procura veșmintele trebuincioase, care să corespundă unui gust estetic și sentimentului pentru demnitatea serviciului Dumnezeiesc la sfântul altar, a binevoit a dărui un

[96] Ioan Lăcătușu, *Identitate și cultură la românii din Secuime*, Editura Carpatica, Cluj-Napoca, 1995, p. 58.
[97] Telegraful Român, nr.278/1871.
[98] Ioana Cristache-Panait, *Alte mărturii ale originii etnice românești a așezărilor din sud-estul Transilvaniei*, în Ion I. Russu, *Românii și secuii*, București, 1990, p. 189.

https://biblioteca-digitala.ro

rând întreg frumos de veșminte bisericești, în preț ca de 120 fl. Atât calitatea materialului, cât și frumoasa formă rituală, în care s-au gătit veșmintele, dovedesc în destul râvna creștinească și nobilul simț al mărinimoasei donatoare”[99].

Potrivit datelor cuprinse în Statistica credincioșilor ortodocși români din Protopopiatul Treiscaunelor în anul 1891, situația din Sfântu Gheorghe se prezintă astfel: număr familii – 124, număr persoane – 490, din care 249 bărbați și 241 femei, număr născuți – 13, număr decedați – 4, număr căsătorii – 6, elevi care umblă la școală – 23, „trăitori în nelegiuire” – 8, „știu a ceti și scrie” – 51[100].

Unul dintre Ordinele Circulare transmise de Arhiepiscopia Sibiului către Protopopiatul Treiscaune, în 1910, marchează încetarea activității administrative a viitorului Arhiereu, ca urmare a alegerii sale în scaunul vacant al Episcopiei Caransebeșului. Prin aceasta, problema stringentă a bisericii era aceea a alegerii unui nou consilier, fapt pentru care s-a decis necesitatea întrunirii unei ședințe care să decidă membrul propus la nivelul teritoriului. Ședința s-a ținut în localitatea Sfântu Gheorghe, responsabil de buna orânduire a evenimentului fiind Prea Onoratul Părinte Protopop al Tractului Treiscaune, Pr. Constantin Dimian: „prin întărirea de Episcop al diecezei Caransebeșului și sfințirea întru arhiereu ...a dr. Miron Cristea ..., devenind vacant locul de deputat sinodal, consistoriul arhidiecesan a pus la cale o alegere nouă, care se va ține joi după Sfintele Paști în locul central Sepsi Szentgyorgy la 11 ore a.m. și cu conducerea alegerii ești însărcinat Sfinția Ta”[101].

Anii grei ai Primului Război Mondial și primejdiile la care au fost expuși românii din Sfântu Gheorghe sunt relatate de preotul *Constantin Dimian* într-un raport al protopopiatului de Trei Scaune către Consistoriul sibian la 14 martie 1917: „Că nu poate pleca din localitate – pentru a face cercetări – decât cu aprobarea specială de la autoritățile din Tg. Secuiesc sau Odorhei (…), după câte cunosc starea psihică a Sepsisângeorgenilor (maghiari), sunt intoleranți, nu numai acum, ci și în trecut chiar. O asemenea procedură s-a urmat în Sepsisângiorgiu și în 1848, când au adunat pe ai noștri în piață și acolo i-au constrâns a trece la una din confesiunile lor și sigur nu pot susține și acum că nu vor fi urmat tot așa (...) chiar și în alte comune cum este Ozunul, Ojdula, ba chiar în Brețcu, se găsește câte un șovinist de provoacă pe om direct a-și lăsa legea și neamul (…). Chiar și parohului din Sepsisângiorgiu, Iosif Popoviciu,

[99] Ioan Lăcătușu, *Spiritualitate românească și conviețuire interetnică în Covasna și Harghita*, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2002, p. 39.
[100] Arhivele Naționale Covasna, fond 166 Protopopiatul Oituz, dosar pe anul 1891.
[101] Ilie Șandru, *Patriarhul Miron Cristea*, Ed. Grai Românesc, Miercurea-Ciuc, 2008, p. 162.

https://biblioteca-digitala.ro

după ce a rămas văduv i s-a făcut propunerea ca să se căsătorească a doua oară și va fi primit ca preot reformat”.

Despre ceea ce a urmat, raportul întocmit de pr. *Constantin Dimian* către Consistoriu din 18 iunie 1917 menționa faptul că: „Din 32 de preoți câți existau în protopopiatul Treiscaune au mai rămas numai 6”, ceea ce arată că „mișcarea aceasta este pusă la cale pentru a se risipi oile, credincioșii, adică. Nu știu cu ce vor fi (fost) învinovățiți preoții de au fost internați. După cât cunosc eu, pe preoții Augustin Cosma, Ioan Toma, Moise Grecean și Nicolae Rădoiu, aceștia destul de prevenitori s-au purtat față de conlocuitorii noștri unguri. Se vede însă că pornirea aceasta se extinde asupra celor nouă comune matere ai căror credincioși nu știu vorbi românește, precum: Aita, Belini, Cernat, Doboli, Lisnău, Micfalău, Ozun, Chichiș, Sepsisângiorgiu. În toate aceste comune sunt cam 5613 suflete. La această pierdere ne putem aștepta...”. În 6 decembrie 1916, preotul Iosif Popovici din Sfântu Gheorghe, alături de alți preoți ortodocși din zonă, a fost condamnat la închisoare de către Tribunalul Militar suprem din Budapesta pentru „trădare de patrie și spionaj în favoarea României, iar biserica transformată în grajd pentru caii trupelor germane”[102].

Pentru românii din Sf. Gheorghe și fostele scaune secuiești, Marea Unire de la 1 Decembrie 1918 a constituit o adevărată renaștere națională pe plan economic, politic, social, spiritual și cultural. Unirea a însemnat și crearea instituțiilor statului român de drept (prefecturi, plăși, primării, poliție, jandarmerie, unități militare, revizorat școlar, tribunale, judecătorii etc.) care au înlesnit locuitorilor români din acest ținut, accesul la o viață demnă în adevărata lor patrie – România Mare. Viața orașului interbelic a fost animată de școlile în limba română, de asociațiile culturale care i-au dat strălucire în epocă, de publicațiile în limba română. Creșterea numărului credincioșilor ortodocși, înregistrată până în anul 1940, avea să fie drastic redusă prin adoptarea Diktatului din 1940, datorită trecerii forțate a acestora la cultele recepte și a expulzărilor.

[102] Ioan Lăcătușu, *Identitate și cultură la românii din secuime*, Editura Carpatica, Cluj-Napoca, 1995, p. 80.

https://biblioteca-digitala.ro

Ambiguitate: istoria, izvoarele, interpretarea

Ștefan S. GOROVEI

Ambiguïté : l'histoire, les sources, l'interprétation
Résumé

A partir d'„un défaut de clarté dans le langage, résultant de la double signification possible d'un mot ou d'une phrase", la notion d'ambiguïté s'est emparée de tous les domaines de la connaissance et de la pensée. L'histoire semble offrir un terrain très favorable pour produire et accueillir des ambiguïtés. Ou peut-être est-elle, par son essence même, la personnification de l'ambiguïté ?! L'auteur croit que ce n'est pas l'*Histoire* – telle qu'elle ne peut pas être connue (*the History as Actuality*, d'après Arthur Coleman Danto) – qui puisse être accusée ou soupçonnée d'ambiguïté, ni même les *sources*, quoique l'historien soit obligé d'employer, assez souvent, des sources dont l'imperfection peut conduire à des conclusions contradictoires ou à des reconstitutions confuses (voire ambiguës!); car ces imperfections ne reflètent pas l'ambiguïté de la réalité historique, mais la personnalité des auteurs des sources, les circonstances (souvent inconnues) de leur rédaction, les intérêts ou les intentions qui ont présidé à cette rédaction, etc. On n'exclut pas, il va sans dire, les faux, les erreurs de lecture (en paléographie, en épigraphie comme en chronologie), la méconnaissance de certains termes employés à une époque ou à une autre etc. – et l'auteur offre plusieurs exemples tirés de ses propres recherches. On a, donc, d'un côté, l'imperfection générale et objective des sources et des méthodes d'investigation; de l'autre, les pièges que l'historien découvre sur son territoire, car c'est à l'historien, avec sa personnalité, sa connaissance approfondie des sources et du temps de l'histoire, sa perspicacité (pour ne pas dire *son flair*...) que revient le choix et l'interprétation des sources. Le plus souvent (sinon toujours…), les ambiguïtés sont produites par l'historien, interprète maladroit des sources, sans attention aux nuances imposées par le temps, aux erreurs, accidentelles ou intentionnelles, qui devraient être éliminées ou corrigées dans son laboratoire, avec toutes les explications nécessaires. Accepter les ambiguïtés des sources comme réflexions de la réalité historique, ne pas corriger les ambiguïtés identifiées comme erreurs des prédécesseurs ou de soi-même et surtout créer des ambiguïtés par des interprétations visiblement contraires à l'esprit des sources, c'est entraîner des conséquences nuisibles pour la connaissance historique et commettre, en quelque sorte, un attentat contre le métier d'historien.
Mots clé: histoire, méthodes d'investigation, paléographie, épigraphie, chronologie.

Tematica pe care organizatorii au pus-o în fața participanților la sesiunea din anul acesta* a putut părea, la început, una dintre acelea ușor de luat în glumă, dacă nu chiar cu totul lipsită de sens. Deopotrivă, s-ar fi putut spune

https://biblioteca-digitala.ro

că nu ar avea rost o asemenea discuție în legătură cu un domeniu în care, după unele opinii, **totul** se înfățișează în ambiguitate, un domeniu în care ambiguitatea ar fi calitatea primară. Reflecția cumpănită, întemeiată atât pe cunoașterea izvoarelor istorice, fiecare cu caracteristicile lor, cât și pe experiența pe care o aduce în chip inevitabil lucrul cu aceste izvoare, arată însă că problema merită cu prisosință discutată, abordată din toate unghiurile, nu numaidecât pentru a stabili reguli, ci mai degrabă pentru a identifica puncte de vedere, convergente – dacă se poate – sau chiar și divergente, dar cu posibilitatea de a le apropia.

Apelul la dicționare și enciclopedii arată ușor că însuși conținutul termenului *ambiguitate* (respectiv, *ambiguu*) a cunoscut în ultima sută de ani o evoluție prin care cuprinderea lui s-a lărgit. Spre sfârșitul veacului al XIX-lea, *ambiguitatea* ținea de domeniul literaturii, al literelor, și desemna „o lipsă de claritate în exprimare, rezultând din dubla semnificație posibilă a unui cuvânt sau a unei fraze”[1]. Exprimarea ambiguă este inerentă limbilor sintetice, mai puțin stricte în ceea ce privește ordinea cuvintelor. Răspunsurile oracolelor antice puteau fi elaborate ambigue tocmai din această pricină. *Ibis redibis nunquam per bella peribis,* cu varianta *Ibis redibis non morieris in bello,* este exemplul perfect al acestui gen de ambiguitate sintactică, în care locul hărăzit virgulei schimbă dramatic sensul proorocirii. Alături de acesta, care ne vine din Antichitate, îl avem pe cel oferit de Evul Mediu: o formulă asemănătoare a permis asasinarea unei regine a Ungariei (Gertrude, sora lui Berthold de Merania, voievod al Transilvaniei, soția lui Andrei al II-lea, în 1213) și a unui rege al Angliei (Eduard al II-lea, în 1327): *Reginam occidere* ... sau *Eduardum occidere* …, urmate de *nolite timere bonum est.*

Până la urmă, *ambiguitatea* s-a desprins cu totul de domeniul literelor, pentru a cuprinde orice se înfățișează (exprimare, situație, decizie etc.) ca fiind echivoc sau nesigur, orice se poate înțelege sau interpreta în chipuri diferite. Logica a prins termenul pentru a desemna cu el acea „proprietate a unui sistem de axiome ale căror modele, toate, nu sunt isomorfe”[2].

Deși nimic nu este mai depărtat de sufletul meu decât filosofia, trebuie să-mi recunosc atracția și respectul pentru logica aceea care presupune (sau impune!) o modalitate coerentă și limpede de *cunoaștere* (respectiv, de *înțelegere*), de natură să conducă la o *expunere* coerentă și limpede, cu

---

* Textul care urmează a reprezentat conferința citită (7 decembrie 2015) la sesiunea anuală de comunicări științifice a Institutului de Istorie „N. Iorga” din București, cu tema *Despre ambiguitate în istorie: neînțelegeri, duplicitate, echivoc.*

[1] *La Grande Encyclopédie,* II, H. Lamirault, Paris, 1886, II, p. 617: „Ce mot désigne un défaut de clarté dans le langage, résultant de la double signification possible d’un mot ou d’une phrase”.

[2] *Le Petit Larousse en couleurs*, Éditions Larousse, Paris, 1995, p. 59.

https://biblioteca-digitala.ro

explicații și reconstituiri care se dezvoltă prin succesiuni de propoziții acoperind (sau descoperind) cauze și efecte.

*

Sub ce aspecte meseria de istoric se confruntă cu *ambiguitatea*? Este, cumva, ambiguă – adică echivocă, nesigură – **Istoria** însăși, acea Istorie care se desfășoară într-o curgere neîntreruptă, ca o „viermuială” de multiple înlănțuiri cauzale? Sau **izvoarele** istorice sunt atinse de plaga ambiguității, prin exprimări care deschid drumul unor interpretări felurite, ba chiar și contradictorii? Sau este, oare, **interpretarea** aceea care induce ambiguitatea? Acestea sunt întrebările pe care mi le-a sugerat tematica propusă și la ele aș dori să încerc a căuta unele răspunsuri. Iar aceste răspunsuri nu cred că pot veni cât de cât convingător – sau măcar interesant, ca bază de discuție – dintr-o abordare pur teoretică, ci numai din examinarea unor cazuri concrete. Și, dată fiind specialitatea mea, ele țin de istoria medievală. Pe de altă parte, m-am străduit să adun mai ales exemple dintre cele cu care m-am confruntat în propria mea activitate de cercetare, pe care a trebuit să le analizez și cărora a trebuit să le găsesc dezlegări[3].

Am spus „istoria medievală” și deja am pășit spre o ambiguitate! Dar nu asupra acesteia îmi propun să stărui aici.

Nu cred că Istoria poate fi văzută sub aspectul vreunei ambiguități. În primul rând – dar acesta e suficient, ca în anecdota cu clopotele (care n-au putut să sune vestind sosirea episcopului din simplul motiv că … nu existau!) – pentru că istoricul nu ajunge niciodată să știe **ce a fost cu adevărat**, cum și pentru ce s-au întâmplat faptele de care el se ocupă (*History as Actuality*, după formula lui Arthur Coleman Danto). Mai îndepărtate sau mai apropiate, aceste fapte care constituie ceea ce noi numim **Istorie** ni se dezvăluie prin intermediul izvoarelor. Vom căuta, așadar, ambiguitatea la izvoarele istorice?! Auzim sau citim această explicație de multe ori în analizele și reconstituirile istorice.

Multe pricini pot face ca izvoarele să ne pară ambigue[4]. Mai întâi, chiar și un izvor istoric original, absolut autentic, de prima mână, poate să ne

---

[3] Am procedat în același chip în eseul despre prosopografie: Ștefan S. Gorovei, *Omul – rațiunea de a fi a istoriei. Pledoarie pentru prosopografie*, în „Acta Bacoviensia”, XIV, 2019, p. 9–24.

[4] „Atâtea cauze fac izvoarele discordante și nesigure: nepriceperea, informația greșită, pasiunea, păstrarea defectuoasă a bietei bucăți de pergament sau de hârtie îngălbenită care trebuie să ne mijlocească viziunea unei lumi dispărute!” (N. Iorga, *Despre utilitatea generală a studiilor istorice*, 1895, în ale sale *Generalități cu privire la studiile istorice*, ediția a III-a, București, 1944, p. 36; ediția a IV-a, introducere, note și comentarii de Andrei Pippidi, notă asupra ediției de Victor Durnea, Editura „Polirom”, Iași, 1999, p. 67). Același istoric, trei ani mai târziu, spunea: „Izvoarele nu dau tot; din ceea ce dau ele, însă, istoricul își poate reprezenta, mai mult sau mai puțin adecvat, faptul întreg” (*Cum se scrie istoria*, 1898, *ibidem*, p. 56 pentru ediția 1944 și p. 77 pentru ediția 1999).

https://biblioteca-digitala.ro

apară așa pentru că autorul lui a pus acolo numai ceea ce i s-a părut important, ceea ce era nou în momentul când a scris, sau doar ceea ce avea atunci de comunicat; tot restul, *contextul*, care era perfect cunoscut și lui, și celui (celor) căruia (cărora) li se adresa, dar care nouă ne rămâne necunoscut, nu mai apare acolo și istoricul se lovește de … ambiguitate.

Se poate întâmpla că acel izvor – original și autentic – să constituie o verigă dintr-un lanț, cum ar fi o scrisoare de răspuns la una care, dintr-o pricină sau alta, ne-a rămas necunoscută. Astfel, ceea ce s-a păstrat poate să inducă ideea de ambiguitate, în lipsa contextului.

Sunt adesea ambigui instrucțiunile de solie, ca și rapoartele diplomatice, pentru că textele scrise, care au ajuns până la noi, erau dublate de mesajele care trebuiau transmise oral și, de obicei, *acestea* erau cele mai importante, constituiau miezul și ținta ambasadelor. „Et venite ut loquar vobis ore meo” – *și veniți, ca să vă vorbesc vouă cu gura mea* – scria hanul Mengli Ghirai [în decembrie 1474?] solilor genovezi Bartholomeo de Campofregoso și Ludovico Fieschi[5].

Și, de asemenea, în cazuri anume, izvorul poate să prezinte o ambiguitate voită, deliberată, de care este responsabil autorul său, pentru că a vrut să ascundă ceva, să nu răspundă la întrebările precise care i s-au pus, preferând să jongleze cu impreciziile – nu pentru că n-ar fi cunoscut realitatea, adevărul (atâta cât i se cerea), ci pentru că acest pescuit în ape tulburi îi era (sau i se părea) mai profitabil. Un exemplu tipic și elocvent îl poate constitui răspunsul lui Vasile vodă Lupu (1642) în timpul conflictului pentru hotarul Moldovei cu Ardealul, care a făcut recent obiectul unei analize speciale[6].

Sunt, apoi, unele ambiguități care țin de anumite mentalități[7] sau condiționări specifice epocii. Iarăși un exemplu tipic poate să fie chipul în care

Mai adaug și altă observație a lui Iorga, foarte potrivită, cu tot chipul hazliu în care a fost învăluită: „istoricii au pretenții foarte mari, pe care contimporanii [evenimentelor studiate] nu înțeleg să le satisfacă, ei cari nu scriu pentru istorie, ci pentru interesele lor, și, atunci, dacă ele nu o cer, istoricul rămâne fără lămuriri” (N. Iorga, *Românii în străinătate de-a lungul timpurilor*, Editura „Datina Românească”, Vălenii de Munte, 1935, p. 32). Din păcate, cercetătorii de azi uită tot mai mult aceste observații venite tocmai din partea cuiva care a publicat mii de izvoare de tot felul și, chiar dacă uneori (și nu o dată!) a dat lecțiuni, datări, întregiri eronate sau nepotrivite, era, totuși, unul dintre acei care au căutat necontenit „apa vie” a izvoarelor.

[5] *Atti della Società Ligure di Storia Patria*, XXVIII, fasc. II, Genova, 1897, p. 569.

[6] Maria Magdalena Székely, *Vocile unui domn. Discurs politic și manifeste de putere la Vasile Lupu*, în Mihai Cojocaru <și> Cristian Ploscaru (coordonatori), *Retorica politică modernă în spațiul românesc. Origini și forme de manifestare (secolele XVII–XIX)*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2013, p. 17–37.

[7] Pentru că am ajuns la acest domeniu, va fi, poate, interesant de reamintit că acum aproape o jumătate de veac istoria mentalităților însăși era socotită ambiguă: Jacques Le Goff, *Les mentalités: une histoire ambiguë*, în vol. *Faire de l'histoire*, sous la direction de Jacques Le

https://biblioteca-digitala.ro

se enunțau ori se descriau hotarele: „iar hotarul acestor sate să le fie după vechile hotare, pe unde din veac au folosit”. Nu era în intenția emitentului să facă o descriere precisă, ci el dorea doar să afirme (să confirme) că avea de-a face cu o stăpânire din vechime, *ab antiquo*, care trebuia să rămână neschimbată. Sunt apoi, firește, hotărniciile a căror caracteristică principală este, pentru noi, cei de azi, tocmai imprecizia, prin raportarea la realități perisabile – un copac, o poiană, o movilă, un pârâu, un drum. Nu e de mirare că de atâtea ori inventivitatea românului a condus la schimbarea hotarelor prin distrugerea copacului, lărgirea poienii, tăierea movilei, schimbarea cursului de apă (ce altceva a făcut Ștefan cel Mare?!), blocarea drumului, provocând procese nesfârșite. Dar este o ambiguitate organică, dacă se poate spune așa: ea vine din mentalitatea oamenilor și nu din intenții ascunse sau rău-voitoare. Oamenii gândeau așa, asemenea formule erau socotite suficiente în practica juridică. A afirma că un hotar avea un anumit traseu „de când sânt bătrânii și de când s-au așezat în acel loc”[8] nu însemna defel o sfidare a logicii, a legalității, ci raportarea la realități unanim cunoscute și probate prin mărturiile celor mai bătrâni din comunitate. Cât de „bătrâni” erau oamenii respectivi – aceasta e o altă problemă.

Același lucru se poate spune și cu privire la chipul în care Ștefan cel Mare a anunțat principilor europeni victoria de la Vaslui, în ianuarie 1475. Formula „pe la Bobotează” nu a fost folosită pentru deturnarea adevărului prin ambiguitatea ei, ci ea exprimă ideea de a lega întâmplările importante din viața omului – în cazul de față, o victorie asupra păgânilor – de sărbătorile importante ale Creștinătății.

Altminteri, desigur, trebuie să fim de acord că înaintașii noștri nu erau mari meșteri în controlarea și stăpânirea timpului (nu sunt nici urmașii lor de azi…) și a spațiului.

În fața acestui gen de ambiguități, care fac parte din substanța însăși a izvorului, istoricul nu are nimic de făcut: le constată, le explică și, eventual, caută lămuriri în alte părți, pentru a le corecta. Sunt, însă, alte feluri de „ambiguități” de care istoricul se împiedică în cercetările sale și care îi influențează reconstituirile, uneori în proporții însemnate și cu consecințe dăunătoare. Aceasta se întâmplă, de regulă, atunci când la metehnele izvoarelor se adaugă metehnele cercetătorului, care nu se străduiește să asculte și să înțeleagă izvorul, să intre în lumea lui, în sistemele lui de referințe. Din acest

Goff et Pierre Nora, III. *Nouveaux objets*, Éditions Gallimard (Collection Folio histoire), Paris, 1986, p. 106–129 (ediția originală a apărut în 1974).

[8] **DRH**, **B**. *Țara Românească*, VI (1566–1570), volum îngrijit de Ștefan Ștefănescu și Olimpia Diaconescu, Editura Academiei, București, 1985, p. 245, nr. 198 (document din 1 mai 1570, de la Alexandru vodă Mircea). Toate celelalte volume din colecția **DRH**, citate în continuare, aparțin seriei **A**. *Moldova*.

https://biblioteca-digitala.ro

punct de vedere, cred că nici o categorie de izvoare medievale nu este lipsită de pericolul „ambiguitizării” (ca să creez și eu un cuvânt din noua limbă – dacă nu cumva mi-a luat-o altcineva înainte!). Neatenția sau inabilitatea cercetătorului (sau amândouă) pot conduce la interpretări care, **acestea**, produc adevărata ambiguitate, lăsând loc pentru reconstituiri (construcții) care devin din ce în ce mai greu de demontat, pentru că, prin tipărituri, intră în circuitul științific, național și, mai ales, internațional, unde nu li se mai poate prinde urma. Și apoi, o asemenea ambiguitate conduce, inevitabil, la interpretări variate, fiecare „utilizator” folosind informațiile după cum i se pare că servesc mai bine o idee sau alta. Poți dumneata să reașezi izvorul în forma lui corectă, să-i restitui mesajul corect – nimic nu mai folosește pentru oprirea mersului triumfal al reconstituirilor pornite din interpretările provocatoare de ambiguități.

Trebuie să vin și cu exemplele care mi-au sugerat aceste observații. Iată, de pildă, ceea ce aș numi *ambiguități onomastice*. Bunicul cronicarului Grigore Ureche apare într-un izvor cu numele **Maxim**, iar în altul cu numele **Dumitru**. Cercetătorul poate să conchidă că unul dintre izvoare e fie greșit, fie fals. Doar obișnuința cu prosopografia epocii va putea conduce la soluția corectă a numelui dublu, Maxim-Dumitru[9] (cei doi sfinți sunt prăznuiți în zile succesive; cp. cu Maria-Ana). Tatăl lui Miron vodă Barnovschi e cunoscut ca **Dumitru** Barnovschi; dar uneori, în dregătoria de paharnic, pe care o deținea acest boier, găsim pe unul numit **Teodor**: dată fiind identitatea dregătoriei, trebuie să conchidem că și aici avem un nume dublu – Dumitru-Teodor[10]. Documente de la mijlocul veacului al XVI-lea pomenesc, în zona Neamțului, o jupâneasă numită **Mărica** Secheloaia; o dată, mai târziu, în același context (de proprietăți și înrudiri), găsim, însă, pe **Măgdălina** Secheloaia. „Sunt două personaje”, va spune cercetătorul, sau va acuza ambiguitatea izvoarelor. În realitate, avem de-a face cu un personaj unic, soția unui boier din familia Seachil, al cărei prenume era Maria Magdalena[11].

În aceeași categorie de ambiguități onomastice aș putea încadra apariția, în documente, a câte doi frați purtând același nume de botez: doi Ion,

[9] Maria Magdalena Székely, *Neamul lui Nestor Ureche*, în **AIIX**, XXX, 1993 [= *ArhGenAIIX*, V, 1993, 1–2], p. 655–656; reprodus anastatic în **ArhGen**, I–V, 1989–1993, 1–2, 2010 (în acest volum: p. 255–256).

[10] Ștefan S. Gorovei, *Neamul lui Miron vodă Barnovschi*, în **ArhGen**, V (X), 1998, 1–2, p. 150–151. Studiul a fost reprodus în vol. *Dragomirna. Istorie, tezaur, ctitori*, II, carte tipărită cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Pimen, Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților, Sfânta Mănăstire Dragomirna & Editura „Mitropolit Iacov Putneanul”, 2014, p. 299–312; aici, p. 307–308.

[11] Maria Magdalena Székely, *O familie de secui în Moldova: Seachileștii*, în **ArhGen**, II (VII), 1995, 3–4, p. 19–22.

https://biblioteca-digitala.ro

doi Mihail, doi Ștefan[12]. Dacă realitatea nu va fi sezisată, nu va fi vina izvorului, întrucât nu este o confuzie și nici o greșeală. Calendarul ortodox are câțiva sfinți Ion și câțiva Ștefan, deci fiecare copil a putut fi închinat altui sfânt cu același nume.

Istoricul „generalist" nu va sezisa ambiguitatea pe care o prezintă prenumele *Apostol*, relativ comun în vremea noastră, devenit și nume de familie (cf. *Apostol Stan* și *Gheorghe Apostol*). Specialistul în antroponimie sau în genealogie va acuza izvoarele de ambiguitate atunci când va găsi că un Apostol – precum Postolache Milescu, fratele vestitului spătar cârn – e menționat în documentele rusești cu prenumele **Andrei**[13]. E firesc, dar trebuie să cunoască specialistul acela obiceiurile vremurilor vechi, înainte de a striga „ambiguitate!". Copilul fusese închinat Sfântului Andrei, dar nu oricăruia dintre sfinții cu acest nume, ci aceluia care a fost și apostol, cel prăznuit la 30 noiembrie. Concluzia este generalizatoare: un personaj numit *Apostol* mai avea, *în chip obligatoriu*, un nume, acela al apostolului căruia îi fusese închinat. Nu altul este cazul lui Papa Brâncoveanu (Matei Apostolul).

Alături de ambiguitățile onomastice, avem *ambiguitățile patronimice*, cauzate de obiceiul – rar, dar întâlnit – de a se purta două nume de familie[14]. Până la identificarea acestui obicei, s-a putut crede, de pildă, că un Constantin Udrea și un Constantin Gânscă (Huscovici) sunt personaje diferite; aflarea unei mențiuni documentare despre Constantin Udrea Gânscovici a arătat contrariul. Logofătul Ion Movilă, tatăl celor doi domni (Ieremia și Simion), își adăuga și patronimul Hudici, iar hatmanul Ion Sturza se numea și Ureche. Pe vremea lui Petru Rareș și a urmașilor săi, trăise Cozma Gheanghea Șeptelici. Resorturile acestui obicei nu sunt cunoscute[15], dar efectul lui poate fi ambiguitatea.

---

[12] Fratele lui Nicolae „Milescu", spătarul Apostolache (Postolache) Milescu, a avut trei băieți; doi dintre ei s-au numit *Ștefan*: Ștefan S. Gorovei, *Nicolae (Milescu) spătarul. Contribuții biografice*, în **AIIAI**, XXI, 1984, p. 190. Un nepot al spătarului Nicolae și-a botezat doi băieți cu numele *Mihail* (*ibidem*).

[13] *Ibidem*, p. 189–190.

[14] Idem, *Note de antroponimie medievală*, în **ArhGen**, IV (IX), 1997, 1–2, p. 51–58.

[15] Este posibil ca acest obicei să se identifice cu acela de a prelua numele de familie al mamei, ca o garanție a dreptului de stăpânire pe unele ocini – o realitate întrevăzută acum două decenii (*ibidem*, p. 58) – sau având în vedere importanța strămoșilor (conștiință genealogică, memorie genealogică), pentru care v. și Maria Magdalena Székely, *Forme de afirmare a preeminenței sociale la marii boieri moldoveni (secolele al XV-lea – al XVI-lea)*, în Cristian Ploscaru <și> Mihai Bogdan Atanasiu (editori), *Elitele puterii – puterea elitelor în spațiul românesc (secolele XV–XX)*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2018, p. 32. Se aduc, de regulă, în discuție cazurile familiilor Arbure și Tăutu, purtătoare ale unor nume de mare rezonanță în istoria moldovenească. Contribuții mai recente în acest domeniu: Elena Brisiuc-Boncu, *Rodul lui Arbure de la Vorona*, în „Carpica", XLVIII, 2019, p. 272–281; Ștefan S. Gorovei, *Familie, patrimoniu, viață cotidiană: izvodul diacului Gavril Tăutu (1641)*, comunicare în ședința (87)

https://biblioteca-digitala.ro

Nu pot omite, din această trecere în revistă, unele formulări care definesc înrudiri și care pot părea ambigue cercetătorului neavizat. *Nepot* sau *ginere*, de pildă, au astăzi semnificații foarte precise: nepot de fiu (fiică) sau de soră (frate) și, respectiv, soțul fiicei. Dar în vechime, când înrudirea era un principiu constitutiv al societății și, ca urmare, era socotită cu strictețe după gradele pe care astăzi doar Biserica și dreptul le mai țin în seamă, lucrurile erau mai complicate. Simpla calificare de *nepot* sau *ginere* poate să nu fie suficientă, ci poate să conducă la reconstituiri genealogice eronate și, mai departe, la ipoteze sau teorii cu temeiuri false. Putea să fie cineva nu doar nepot de soră sau de frate, ci și de văr primar (ceea ce se mai observă și azi), de văr al doilea și de văr al treilea. Și nu-i așa că pare de o maximă ambiguitate formula „nepot dintru o nepoată de văr al treilea”?! La fel putea să fie și ginerele, după nepoata de soră (sau frate), de văr primar, de văr al doilea sau de văr al treilea: formula „ginere de nepoată de văr al treilea” presupune, pentru a o descifra, ca și formula analogă pentru nepot, că trebuie să reconstitui ascendența persoanelor în cauză până la generația răstrăbunicilor (unde se află autorul comun), pe toate liniile masculine și feminine. Pentru că – nu-i așa?! – avem frați și surori numai după părinții noștri, dar avem veri primari după toți cei patru bunici, veri de-al doilea după toți cei opt străbunici și veri de-al treilea după toți cei 16 răstrăbunici! În aceste condiții, formulele menționate sunt, cel mai adesea, imposibil de descifrat – dar nu din cauza ambiguității sub care ele ne apar nouă, celor de azi, ci din lipsa cunoștințelor necesare pentru a reconstitui tabla de strămoși (*Ahnentaffel*) a persoanelor în cauză.

Alteori – pentru a mai zăbovi un minut în domeniul genealogic – formularea poate să pară ambiguă pentru că autorul ei a folosit un cuvânt într-un alt sens decât acela care este azi cel comun. La 1629, cineva făcea o danie

din 14 octombrie 2003 a Filialei Iași a Comisiei de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei Române.
Folosesc prilejul pentru a semnala încă un caz interesant, asupra căruia N. Iorga a atras atenția acum un secol: frații Ionașco și Ștefan Hrincovici purtau numele de familie al mamei lor, Nastasia, fata lui Griga Hrincovici: N. Iorga, *Lucruri nouă găsite în Basarabia*, în **RI**, VI, 1920, 3–6, p. 83 și 85. Două dintre documente (privind pe „Ionașco Hrincovici, ficiorul Nastasiei, nepotul [Gligăi] Hrincovici”) – unul datat 1635 iulie 14 și unul nedatat, imediat anterior – au fost reluate în **DRH**, XXIII (1635–1636), volum întocmit de Leon Șimanschi, Nistor Ciocan, Georgeta Ignat și Dumitru Agache, Editura Academiei Române, București, 1996, p. 202–203, nr. 166 și 167; cel de-al treilea, din 1637 februarie 8 (privind pe „Ștefan Hrincovici, ficiorul Nastasiei, nepotul Grigăi Hrincovici”) se regăsește în **DRH**, XXVI (1637–1638), volum întocmit de C. Cihodaru (†) și I. Caproșu, Editura Academiei Române, București, 1998, p. 29, nr. 29. **Toate documentele originale, avute sub ochi de N. Iorga, nu au mai ieșit la iveală**. Concluzia lui Iorga, pe baza acestor documente (relative la doi frați): „*deci numele de familie se lua și de la bunic*” (subl. aut.) – dar trebuie subliniat: **de la bunicul matern!**

https://biblioteca-digitala.ro

„fraţilor miei, că mi-s veri primari”[16]. Îi erau fraţi, sau îi erau veri primari?! Sau omul dictase la beţie?! Îi erau *veri primari*, dar îi erau *fraţi* de moşie. Sensurile multiple ale termenului *frate* au fost puse în evidenţă de multă vreme, într-un excelent articol al lui Nicolae Docan[17]. Donatorul nu avea nevoie să dea explicaţii, pentru că toţi cei de faţă, martori la exprimarea voinţei sale, ştiau foarte bine care era înrudirea părţilor şi ce voia să exprime cuvântul „frate”.

Nu sunt, deci, *izvoarele* cele care poartă în ele, ca o genă, meteahna ambiguităţii, ci, dacă noi, *cercetătorii*, ne lovim de ea, meteahna este a noastră, pentru că nu suntem capabili să înţelegem mesajul izvorului.

Această incapacitate este, câteodată, provocată de absenţa unui supliment de ştiri, dar de cele mai multe ori este rezultatul lipsei de pregătire a cercetătorului sau a lipsei de obişnuinţă cu anumite tipuri de izvoare, mai puţin „frecventate” prin dispreţul arătat aşa-numitelor ştiinţe auxiliare. Alteori, vine şi din rigiditatea pe care o manifestă cercetătorul faţă de rezultatele propriilor sale cercetări anterioare. *J'ai fait mon siège de Malte*, ar fi fost cuvintele cu care abatele de Vertot (1655–1735) ar fi refuzat să mai ia cunoştinţă de noile documente care i se aduseseră tocmai când isprăvise de scris povestea marelui asediu din 1565[18]. Desigur, avem şi situaţia inversă, la fel de frecventă şi aceasta, când istoricul pleacă urechea la mesajul unui izvor foarte nou, ieşit de curând de sub obrocul arhivelor, şi crede că poate să schimbe, în funcţie de această „noutate”, reconstituiri stabilizate şi unanim acceptate până atunci. O asemenea posibilitate (sau, dacă vroiţi, *oportunitate*, ca să fiu mai pe înţelesul noii limbi) ne întâmpină, de pildă, din direcţia izvoarelor diplomatice. Puţin înainte de încheierea veacului trecut, un distins istoric italian, d-na Maria Pia Pedani, a aruncat pe piaţa bârfelor istoriografice ştirea că Ştefan cel Mare ar fi avut un fiu care s-a turcit, devenind Ahmed paşa, beilerbei de Karaman[19]. Pe acea piaţă, ştirea a avut căutare şi a şi fost valorificată de iubitorii de senzaţional[20], dornici să arunce iute o piatră în ceea ce li se pare a fi un neîndreptăţit simbol naţional. Celor care au preluat-o şi au folosit-o nu li s-a părut a fi vreo ambiguitate în izvorul pe care se bizuia profesoara de istorie otomană de la Veneţia. A fost nevoie ca un cercetător de şcoală veche să piardă

---

[16] **DRH**, XX (1629–1631), volum întocmit de I. Caproşu <şi> C. Burac, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2011, p. 22, nr. 20.

[17] N. Docan, *„Frate”*, în „Arhiva”, XI, 1900, 9–10, p. 422–444.

[18] N. Iorga, *Generalităţi cu privire la studiile istorice*, cit. (*supra*, nota 4), ediţia a III-a, p. 36, nota 4; ediţia a IV-a, p 68, nota 1.

[19] Maria Pia Pedani-Fabris, *In nome del Gran Signore. Inviati ottomani a Venezia della caduta di Constantinopole alla Guerra di Candia*, Deputazione Editrice, Veneţia, 1994, p. 47, nota 69.

[20] Al Simon, ***Quello ch'è apresso el Turcho***. *About a Son of Stephen the Great*, în „Annuario dell'Istituto Romeno di Cultura e Ricerca Umanistica di Venezia”, VI–VII, 2004–2005, 6–7, Casa Editrice dell'Istituto Culturale Romeno, Bucureşti-Veneţia, 2005, p. 168, nota 105.

https://biblioteca-digitala.ro

mult timp (nu însă fără folos, e drept) pentru ca, răsfoind registrul unde fusese găsită știrea, să constate că era vorba, de fapt, de Ahmed Hersekzade pașa, fiul ducelui Ștefan Vukčić Kosača[21].

Nu izvorul deci, ci interpretarea.

Las la o parte cazurile de ambiguitate pe care le creează izvoarele plăsmuite din interese diverse, mai mult sau mai puțin binecuvântate (unele din categoria așa-ziselor falsuri patriotice): până la dovedirea falsului (ceea ce nu e întotdeauna nici lucru ușor și, mai ales, nici acceptat fără împotrivire!), acele izvoare trec drept autentice și intră în explicațiile și construcțiile istoricilor, deși este evident că nu se potrivesc întru totul cu contextul cărora le sunt atribuite, de unde și ambiguitatea. Amintesc doar două asemenea cazuri: „corespondența" lui Ștefan cel Mare cu arhiepiscopul Dorotei de Ohrida (datată 1456 și pe care s-a „întemeiat" teoria privind jurisdicția acestei arhiepiscopii asupra Bisericii Moldovei) și actul sobornicesc emis de Sinodul de la Iași din 1 ianuarie 1752 (acte plăsmuite și sinod inexistent); ambele au „dosare" speciale, a căror răsfoire l-ar îngreuna inutil pe acesta de față. Simpla lor amintire e suficientă.

Izvoarele narative sunt pline de ambiguități care pun pe istorici în dificultate și provoacă tot felul de controverse, care nu de puține ori par *fără ieșire*, lăsând impresia că toate părțile ar putea avea dreptate – ceea ce, știm bine, nu se poate (ca în anecdota cu rabinul). De pildă, cele câteva variante ale vechilor cronici moldovenești dau cronologii diferite pentru domnii din veacul al XIV-lea. S-au găsit istorici care, combătând cu sârg ideea unei domnii unice și a unei cronologii în derâdere numită *liniară*, au imaginat, pentru Moldova veacului al XIV-lea, domniile paralele – în toate cele patru puncte cardinale ale țării – care ar fi reflectate în cronici[22]. Analiza atentă a cronicilor a putut pune în evidență chipul în care, pe parcursul copierii manuscriselor, s-au născut diferențele de înregistrare a duratelor domniilor. Unde este, atunci, ambiguitatea?! În realitatea faptelor, în izvorul istoric sau în interpretarea (gândirea) cercetătorului?!

Dacă ambiguitatea onomastică sau cea patronimică ar putea fi socotite minore (deși nu e totuna dacă te cheamă Stan Ionescu sau Ion Stănescu…) și fără efecte însemnate în reconstrucțiile istorice de oarecare anvergură (deși și aici se poate discuta), în cazul pseudo-ambiguității din cronică situația e alta: **o întreagă imagine a istoriei țării se schimbă în funcție de soluția dată**.

---

[21] Andrei Pippidi, *Ahmed pașa, fiul lui Ștefan cel Mare?*, în **AP**, X, 2014, 1, p. 181–190 (comunicare citită la 6 septembrie 2013 în cadrul Colocviilor Putnei, XIV) și în „Academia Română. *Memoriile Secției de Științe Istorice și Arheologie*", s. IV, tom. XXXVI (2012), 2014, p. 117–121 (fără traducerea românească a actului).

[22] Cf. Radu Constantinescu, în notele la N. Iorga, *Locul românilor în istoria universală*, ediție îngrijită de ~, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985, p. 186–187, nota [9].

https://biblioteca-digitala.ro

Pentru că am ajuns la domeniul cronicilor, s-ar putea aduce în discuţie ambiguităţile care provoacă spectaculoasele controverse de paternitate. N-am s-o redeschid aici pe aceea privind *Istoria Ţării Rumâneşti*[23] (va fi poate altă ocazie!), dar îmi îngădui s-o amintesc pe aceea privind autorul aşa-zisei *Istorii paralele*, pe care, în pofida tuturor evidenţelor, d-l Gabriel Ştrempel s-a încăpăţânat s-o editeze sub numele lui Axinte Uricariul[24]. De unde a răsărit această atribuire? De la o pseudo-ambiguitate textuală prost interpretată. Copistul din secolul al XVIII-lea a transcris mecanic menţiunea aflată într-unul dintre manuscrisele avute la dispoziţie: „De aicea înainte am scris eu, Avxentie Uricariul, dupre cum mi-au spus Iştoc comisul, carele au fost slugă la Grigorie vodă" (Ghica). Fără să se ţină seama de faptul că **Axinte era mort de câţiva ani** la data când a fost pornită redactarea marii compilaţii (1733), această afirmaţie a fost pusă la temelia tezei despre paternitatea modestului uricar. Judecată şi explicată în context, în spiritul cunoscut al muncii pentru alcătuirea cronicilor, ea nu are câtuşi de puţin importanţa care i s-a dat. *Interpretarea* a fost cea care a văzut-o îmbrăcată în aura ambiguităţii şi, încercând s-o dezbrace, a creat mai mult decât ambiguitate – a creat un adevărat fals. Apoi, când demonstraţia contrară a venit[25], răspunsul editorului a fost de genul *j'ai fait mon siège de Malte*[26].

Cu adevărat ambiguă este (sau apare) acea formulă în legătură cu asediul Candiei şi care, în traducerea *Istoriilor* lui Herodot, îndeamnă spre încercarea de a data această operă: „care nu o pot turcii lua acuma". Dar acel asediu a durat multă vreme şi datarea traducerii pare a se împiedica în felurite considerente lăturalnice, aşa încât, pentru aflarea unei soluţii acceptabile, trebuie să se recurgă la alte analize, pornind de la alte considerente. Oricum,

---

[23] Constantin Cantacuzino stolnicul *versus* mitropolitul Teodosie Veştemeanul. V., mai recent, N. A. Ursu, *Paternitatea* ***Istoriei Ţării Rumâneşti*** *atribuită stolnicului Constantin Cantacuzino. Studiu filologic*, Editura „Cronica", Iaşi, 2009, în replică la ***Istoria Ţărâi Rumâneşti*** *atribuită stolnicului Constantin Cantacuzino*, ediţie critică, studiu filologic, studiu lingvistic, glosar şi indice de nume proprii de Otilia Dragomir, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2006.

[24] Axinte Uricariul, *Cronica paralelă a Ţării Româneşti şi a Moldovei*, I–II, ediţie critică şi studiu introductiv de Gabriel Ştrempel, Editura „Minerva", Bucureşti, 1993–1994.

[25] Ştefan S. Gorovei, *Spre unificarea istoriografiei naţionale: „Cronica paralelă" (Iaşi, 1733)*, în **AIIAI**, XXV, 1988, 2, p. 139–185 (reprodus anastatic în idem, *Între istoria reală şi imaginar. Acţiuni politice şi culturale în veacul XVIII*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2003, p. 95–141, dar şi cu paginaţia originală).

[26] Am atras, totuşi, atenţia asupra inadvertenţei care perpetua ambiguitatea: idem, *Un autor, o operă, un editor*, în „Cronica", an. XXVIII, nr. 15 (1371) din 1–15.VIII.1993, p. 7 (reluat în idem, *Între istoria reală şi imaginar…*, p. 231–236).

https://biblioteca-digitala.ro

indiferent de comanditarul traducerii, realizarea ei în anii domniei lui Vasile vodă Lupu îmi pare a fi în afara îndoielii[27].

Suntem pe terenul acelor „ambiguități” a căror rezolvare poate fi socotită importantă pentru un domeniu sau altul al cercetării istorice, pentru că **pe concluziile la care ajunge analiza lor se reazemă explicațiile pentru alte fapte și evenimente istorice, unele de însemnătate mai mare**.

Cum să omitem ambiguitățile cronologice, care minează reconstituirea unor evenimente importante?! Uneori, e drept, efectele negative sunt urmarea unor neatenții ale cercetătorului, sau absenței semnalului care ar fi trebuit să-l facă atent și, în lipsa flerului, a căzut, de pildă, în capcana datării *more veneto*, cu anul începând la 1 martie (ceea ce pentru lunile ianuarie-februarie dă o diferență de un an!). Sau n-a ținut seama că documentul este datat cu Anul Hegirei: luând data unei copii drept cea a originalului, un istoric a putut spune că la o jalbă trimisă sultanului răspunsul ar fi venit tocmai **după vreo 40 de ani**[28]! Ceea ce poate da naștere la cele mai felurite interpretări, care mai de care mai fantezistă, în domeniul – și așa foarte delicat – al relațiilor moldo-otomane.

---

[27] Idem, *Circulația „Herodotului” de la Coșula. Explicații genealogice pentru un fenomen cultural*, în **ArhGen**, V (X), 1998, 3–4, p. 155–169 (v. mai ales p. 158–162). Rezervele exprimate de d-l Andrei Pippidi – în *Postfața* (p. 2–3, nenumerotate!) la N. Iorga, *Herodot. Traducere românească publicată după manuscriptul găsit în Mănăstirea Coșula de ~*, Tipografia „Neamul Românesc”, Vălenii de Munte, 1909, ediție facsimilată realizată de Editura „Artemis”, București, 2003 – cu privire la contextul care a provocat traducerea în limba română și țelul acestei traduceri nu mi se par sustenabile. V. și N. A. Ursu, *Traducerea* ***Istoriilor*** *lui Herodot atribuită lui Nicolae Spătarul (Milescu) a fost remaniată de traducătorul cronografului numit „tip Danovici”*, în idem, *Contribuții la istoria culturii românești în secolul al XVII-lea. Studii filologice*, Editura „Cronica”, Iași, 2003, p. 257–261.

[28] Jalba (*arz*) fusese trimisă sultanului la **25 martie 1786** în legătură cu alegerea lui Leon Gheuca la Mitropolia Moldovei, față de care protestase Patriarhia de Constantinopol; „fermanul împărătesc ce au venit răspuns” este datat la sfârșitul lunii Gemazi ul-ahâr (Gemazi II) din „anul othomanesc” 1200 – ambele acte au fost transcrise în Condica Sfântă a Mitropoliei Moldovei: N. Iorga, *Condica de hirotonii a Mitropoliei Moldovei*, în **BCIR**, 3, 1924, p. 13–16 și 16–17, nr. X. Data firmanului, după anul Hegirei, înseamnă ultima decadă a lunii **aprilie 1786**, deci răspunsul a venit, cum s-ar spune azi, „cu celeritate”. Cu toate acestea, dintr-o stranie și inexplicabilă inadvertență, pr. prof. Alexandru I. Ciurea (1912–1996; fratele istoricului medievist Dumitru Ciurea, 1914–1993), în lucrarea închinată mitropolitului Leon Gheuca, a folosit, pentru firmanul de răspuns, **o copie a traducerii**, copie adeverită de mitropolitul Veniamin la **20 iunie 1829** (după Constantin Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldaviei și Sucevei și a Catedralei Mitropolitane din Iași*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1888, p. 451–452; fără data copiei, firmanul a fost publicat și de Theodor Codrescu, *Uricar*, III, Tipografia Buciumului Român, Iași, 1892, p. 134–137); ca urmare, el a scris că răspunsul Porții ar fi venit „de-**abia după 43 de ani** de la trimiterea arzului din 25 martie 1786” [Alexandru I. Ciurea, *Figuri de ierarhi moldoveni. Leon Gheucă (Episcop de Roman (1769–1786; Mitropolit al Moldovei 1786–1788-89?)*, Chișinău, 1942 (extras din „Luminătorul”, LXXV, 1–2), p. 44; subl. mea]. O asemenea uriașă întârziere ar fi fost cu totul ieșită din regulile diplomatice păzite de cancelaria Porții; în cazul când ar fi fost reală, ea ar fi trebuit explicată – **și nu văd ce**

https://biblioteca-digitala.ro

Nu mai vorbesc de bâjbâielile penibile spre care pot să îndrume sistemul „văleatului" (era bizantină, de la Facerea Lumii, cu începutul anului la 1 septembrie) şi în special sistemul urmat în Moldova până spre 1570 (eră bizantină, dar cu începutul anului la … 1 ianuarie!)[29]. Nepotrivirile dintre unele date ale cronicilor şi acelea oferite de documente creează impresia unei ambiguităţi a izvoarelor, dar nu este mai mult decât o impresie: doar una dintre cele două date este corectă, aşa că rămâne de datoria cercetătorului să probeze corectitudinea uneia şi incorectitudinea celeilalte (stabilind şi chipul în care s-a ajuns la ea). Începutul domniei lui Alexandru cel Bun în anul 1400 (aprilie 23) şi nu în 1399 (cum s-a propus la un moment dat) este un exemplu potrivit[30]. Un alt caz priveşte începutul domniei lui Vasile vodă Lupu, despre care toate izvoarele (narative şi diplomatice) afirmă că se plasează în primăvara anului 1634. Totuşi, un izvor sigilografic (pentru a nu ocoli nici sigilografia!) pare a oferi o altă informaţie, care poate fi socotită ambiguă: una dintre peceţile folosite de Vasile vodă Lupu poartă în ea, cu slove-cifre slavone, văleatul **7142**, iar cu cifre arabe, anul **1633**. Or, din văleatul 7142 corespunde anului **1634** numai răstimpul de la 1 ianuarie până la 31 august, în timp ce anului **1633** – indicat clar în sigiliu – îi corespunde intervalul de la 1 septembrie până la 31 decembrie. Alăturarea celor două forme de exprimare a datei de an (de la Facerea Lumii şi de la Naşterea Mântuitorului, Anno Domini / A.D.) arată, *fără putinţă de tăgadă*, că posesorul şi utilizatorul peceţii a ţinut să ne atragă atenţia asupra perioadei **septembrie-decembrie 1633 (7142)**[31]. Ambiguitatea este doar aparentă: nu avem (încă?!) izvoare care să ne lămurească ce a făcut Lupu vornicul la Istanbul, unde se refugiase încă din vara anului 1633.

---

explicaţie ar putea fi formulată! Am relevat această inadvertenţă în studiul *Un episod din „recuperarea" Bizanţului: prima „operă" a spătarului Nicolae „Milescu"*, în **AIIAI**, XXII, 1985, 2, p. 444 şi nota 28 (aici, trimiterea la p. 129–131 din *Uricar*, III, este eronată); retipărit, anastatic, în idem, *Între istoria reală şi imaginar. Acţiuni politice şi culturale în veacul XVIII*, cit.

[29] Controversă prelungită în chip inutil, dar cu multă perseverenţă, de unii cercetători. V. Alexandru Nichitici, *Începutul anului calendaristic în cancelaria statului moldovenesc medieval*, în „**Pergament**. Anuarul Arhivelor Republicii Moldova", II, 1999 (Chişinău, 2001), p. 217–241 şi răspunsul lui Gh. Pungă, *Cu privire la începutul anului calendaristic în Ţara Moldovei*, în vol. *Confesiune şi cultură în Evul Mediu. In honorem Ion Toderaşcu*, studii reunite de Bogdan-Petru Maleon şi Alexandru-Florin Platon, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2004, p. 187–196.

[30] V. C. Cihodaru, *Alexandru cel Bun (23 aprilie 1399 – 1 ianuarie 1432)*, Editura „Junimea", Iaşi, 1984, p. 54–74. Răspunsul lui Ştefan S. Gorovei, *Începutul domniei lui Alexandru cel Bun*, în **RI**, V, 1994, 7–8, p. 783–787 (reprodus în idem, *Întemeierea Moldovei. Probleme controversate*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 1997, p. 293–300; ediţia a II-a, Iaşi, 2014, p. 308–316).

[31] Cf. Ştefan S. Gorovei, *Când a primit Lupu vornicul domnia Moldovei?*, în **AIIX**, XXXI, 1994, p. 3–8.

https://biblioteca-digitala.ro

Urzeala folosirii „ambigue” a erei bizantine în Moldova constituie, ca și văleaturile rămase incomplete din neglijența pisarului, o plasă în mrejele căreia se poate cădea cu ușurință, creându-se aparența unor ambiguități. Reamintesc aici, ca fiind exemplar (de data aceasta, la intersecția dintre cronologie și epigrafie), cazul lespezii funerare de la Dobrovăț, despre care s-a spus vreme de un secol că ar acoperi mormântul unei prime soții a lui Bogdan al III-lea, care s-ar fi numit Nastasia și ar fi murit în octombrie **1512**. Anul erei bizantine este aici 7021. Însă, aflându-ne înainte de reforma care a pus de acord era bizantină cu stilul de la 1 septembrie, Anul Domnului este **1513**. Ca urmare, acea Nastasia nu mai poate fi socotită soția lui Bogdan vodă! (De altminteri, textul slav al inscripției nici nu spune așa ceva: a fost, la mijloc, doar traducerea „interpretativă”, dacă se poate spune așa, a lui N. Iorga…)[32]. O concluzie încă și mai importantă: teza formulată de istoricii de artă, legând camera mormintelor de ctitoriile menite a fi necropole domnești, rămâne fără nici un suport.

Un alt exemplu elocvent de „ambiguitate” *făcută*, nu *născută*, îl constituie lespedea funerară descoperită cu mai mulți ani în urmă la Popăuți (Botoșani) și pe care s-a citit văleatul **7000** (adică A.D. **1492**) și numele lui *Nurod vornic* de Botoșani. O teorie fabuloasă s-a născut din această dublă ambiguitate – una din domeniul cronologiei, iar cealaltă din domeniul antroponimiei. Dar ambiguitatea a existat numai datorită faptului că istoricul care a interpretat informațiile a pornit pe drumuri greșite și n-a ținut seama de realitățile contextuale. Numele personajului trebuie citit probabil *Nuro*, adică *Nuor*, cu metateza obișnuită în unele pronunții medievale, acel **d** final (din Nurod) aparținând, de fapt, titlului pe care-l purta și care în limba slavă este ***dvornic***, nu ***vornic***. Iar datarea trebuie aproximată după alte criterii, neputând fi în nici un caz 1492[33]. Numai că, și în acest caz, *mon siège de Malte* și-a spus cuvântul: teoria cu pricina avea un corolar care s-a vădit foarte pe placul eclesiasticilor, așa încât ambiguitatea pare a fi mai binevenită decât claritatea adevărului. Pentru a înlesni și mai mult înțelegerea acestei „ambiguități”, mi se pare suficient a reaminti o paralelă sugestivă: și pe piatra care, la Mănăstirea Putna, acoperă mormântul lui Ștefan cel Mare, data morții acestuia nu este decât tot văleatul 7000 (A.D. 1492)… Și nu este nevoie de o investigație specială pentru a demonstra convingător că domnul a murit în văleatul 7012 (A.D. 1504).

Mai rămân un moment în domeniul inscripțiilor și al cronologiilor vechi, aparent ambigue și „beneficiind” de interpretări contestabile. Orașul Iași

[32] V., pe larg, idem, *O doamnă a Moldovei care n-a existat: Nastasia, soția lui Bogdan al III-lea*, în **AȘUI**, s.n., *Istorie*, LIV–LV, 2008–2009, p. 37–49. V. și idem, *O controversă: „doamnele” lui Bogdan al III-lea*, în **SMIM**, XXVII, 2009, p. 145–157.

[33] V., pe larg, idem, *Noi contribuții epigrafice. Trei pietre funerare din secolele XVI–XVII*, în **SMIM**, XXXII, 2014, p. 249–263 (I. **Piatra de la Popăuți**).

https://biblioteca-digitala.ro

și-a sărbătorit cu fast, acum câțiva ani, șase veacuri de la prima atestare documentară (privilegiul comercial acordat de Alexandru cel Bun negustorilor din Liov în anul 1408). Dar acest reper a fost fixat prin neglijarea unuia mai vechi și local: pisania veche a bisericii armene din Iași, care poartă anul **1395**. Numai că interpreții acestui izvor au susținut și impus un punct de vedere care a părut justificat: pisania este datată cu Anno Domini și nu după era armeană (mai mică cu 551 de ani), deci ar fi un izvor lipsit de credibilitate, neclar, o plăsmuire târzie, poate chiar „un fals ordinar”. De aceea a și fost lăsat deoparte la fixarea vârstei Iașilor. Interpretarea „la rece” impune, însă, o cu totul altă concluzie și reabilitarea izvorului este – precum am arătat foarte recent[34] – aproape definitivă. Dar prilejul pentru sărbătoarea Iașilor a fost pierdut – încă un prilej pierdut, adăugat la atâtea altele.

Un domeniu predilect pentru ambiguitate pare a fi heraldica, unde un însemn poate să aibă nu doar două, ci chiar mai multe semnificații și unde, de regulă, lipsesc explicații ori interpretări care să fi fost alcătuite în vechime. Dacă unele însemne pot sugera cercetătorilor explicații rezonabile și acceptabile, altele rămân misterioase, transmițând un mesaj „ambiguu”, care poate primi mai multe interpretări: este cazul „soarelui de amiază” care apare, la un moment dat, în stema lui Ștefan cel Mare[35].

A accepta ambiguitatea izvoarelor sub cuvânt că ea ar reflecta realitatea Istoriei poate să fie o eroare de metodă. Metoda se deprinde, deci eroarea este corijabilă.

A lăsa ambiguitatea să plutească asupra unor informații istorice de dragul unor interpretări proprii mai vechi, care se vădesc nepotrivite, dacă nu cu totul eronate, este o atitudine părtinitoare, egoistă până la superbie. O îndreaptă alții.

Dar a crea ambiguitatea prin interpretări vădit contrare spiritului pe care-l degajă izvoarele însele înseamnă alterarea mesajului acestora. Este o fraudă periculoasă, care, din păcate, nu cade sub incidența Codului Penal.

Mi se pare că, fiecare în parte și toate la un loc, sunt deopotrivă de dăunătoare pe cât este și așa-numita corectitudine politică. Sunt tot atâtea

[34] *Începuturi ieșene. O perspectivă epigrafică*, comunicare la Zilele Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași. Simpozion Național, 23 octombrie 2015.

[35] Cf. Tudor-Radu Tiron, *Despre „soarele de amiază” din stema lui Ștefan cel Mare*, în **AP**, V, 2009, 1, p. 51–74. V. și Ștefan S. Gorovei, *Stema lui Ștefan cel Mare. Observații, interpretări, explicații*, în vol. *Polychronion. Profesorului Nicolae-Șerban Tanașoca la 70 de ani*, coordonare: Lia Brad Chisacof <și> Cătălina Vătășescu, Editura Academiei Române, București, 2012, p. 243–262 și idem, *Heraldică dinastică. Ștefan cel Mare și stemele sale*, în **AP**, XII, 2016, 1, p. 307–338.

https://biblioteca-digitala.ro

atentate la natura însăși a cunoașterii istorice și, până la urmă, la ceea ce (mai) înseamnă **meseria de istoric**.

Abrevieri

AIIAI	Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”, Iași
AIIX	Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”
AP	Analele Putnei
ArhGen	Arhiva Genealogică
AȘUI	Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
BCIR	Buletinul Comisiei Istorice a României
DRH	Documenta Romaniae Historica
RI	Revista Istorică
SMIM	Studii și Materiale de Istorie Medie

https://biblioteca-digitala.ro

Familie, patrimoniu, viață cotidiană: izvodul diacului Gavril Tăutu (1641)*

Ștefan S. GOROVEI

Famille, patrimoine, vie quotidienne:
le testament du logothète Gavril (Gabriel) Tăutu
Résumé

Le 10 juillet 1641, dans le village de Bălinești (aujourd'hui dans le département de Suceava), un des propriétaires de ce domaine venait d'exprimer – devant son confesseur et plusieurs „bons hommes" – ses dernières volontés concernant le partage de ses biens entre ses enfants. Il s'appelait *Gavril Tăutu* et appartenait du côté de sa mère à la lignée de Ioan Tăutu, grand chancelier de la Moldavie en 1475–1511, le premier propriétaire du village où il a fondé (vers la fin du XVe siècle) une très belle église, devenue fameuse pour l'Histoire de l'Art roumain. C'est le plus vieux testament connu dans l'histoire de cette famille et il mérite l'attention non seulement du généalogiste, mais aussi de l'historien de la vie sociale et de la famille. Le testateur utilise (comme dans d'autres documents) le patronyme emprunté à sa mère (née Tăutu) et il semble vouloir imposer ce patronyme à ses fils aussi, pour remplacer celui de leur famille (Talpă); d'ailleurs, il est très fier de descendre des Tăutu et commence même son testament en exposant sa filiation jusqu'au chancelier d'Etienne le Grand (il se dit „fils de Marica, la fille de Ioan Tăutu, petite-fille de Pătrașco, arrière-petite-fille du chancelier Tăutu"). Il raconte la triste histoire d'une de ses filles, mariée à un misérable qui lui avait gaspillé la dot et l'avait maltraitée, en lui provoquant la mort: il l'avait laissée mourir sans lui assurer ni même l'assistance religieuse requise selon la religion chrétienne. Les fils nés de ce mariage malheureux avaient volé un premier testament rédigé par Gavril Tăutu dans le même but. Par conséquent, le testateur refuse d'inclure ce gendre et ses fils parmi les héritiers de ses biens.
Mots-clés: testament, Tăutu, Bălinești, patronymes, histoire familiale.

Între documentele anilor 1641–1642, cuprinse în volumul XXVI al colecției *Documenta Romaniae Historica* (seria **A**. *Moldova*) – datorat neobositului editor care este profesorul Ioan Caproșu – se află unul[1] de o factură

---

* Comunicare în ședința (87) din 14 octombrie 2003 a Filialei Iași a Comisiei de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei Române, sub titlul *Izvodul diacului Gavril Tăutu (1641)* – cf. *Buletinul Institutului Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta"*, V, 2003, 10–12, p. 14. Am păstrat forma inițială a textului, operând doar unele actualizări în ceea ce privește edițiile de documente.

https://biblioteca-digitala.ro

mai deosebită și cu un conținut care atrage luarea-aminte nu doar a genealogistului, ci și a istoricului interesat de ceea ce poate să însemne istorie socială și viață familială. Actul conține voința de pe urmă a unui membru al familiei Tăutu, exprimată însă numai în ceea ce privește împărțirea averii. Emitentul însuși numește actul „această scrisoare a noastră" sau „acest dires", însă precizează că l-a făcut „cu mărturia sufletului meu și a dohovnicului mieu, popa Vasilie, și cu mărturia a mulți oameni buni", ceea ce poate să permită așezarea lui în rândul testamentelor; el avea și menirea de a anula un act similar mai vechi, „un dires ce-am fost făcut eu ca un izvod de înpărțeală cuconilor noștri" și care îi fusese *furat* chiar de unii dintre eventualii beneficiari !

Emitentul este și scriitor al actului – alcătuit la 10 iulie 1641 în satul Bălinești (*Bălilești*, în forma veche) – și el se prezintă de la început cu această genealogie de patru generații (cinci cu a sa): „eu, Gavril Tăutul, fiul Măricăi, fetei lui Ioan Tăutul logofătul, nepotei lui Pătrașco, strănepotei Tăutului logofătului". Se va observa de îndată că autorul izvodului de care ne ocupăm e un Tăutu *numai după mamă*: el a preluat, cu alte cuvinte, numele de familie al mamei sale, socotit (după cum și era, fără nici o îndoială) mai important decât acela moștenit de la tatăl său și pe care nu-l spune decât indirect. E aceeași mândrie din care pornește și ideea de a începe textul cu spița neamului său. Filiația pe care el o expune este riguros exactă, confirmată de documentele cunoscute, ca și de însemnările scrijelite în altar, la proscomidie, ca un pomelnic, pentru primele patru generații. Revin, la locul potrivit, asupra acestor izvoare.

Bălinești este satul de pe Siret „unde au fost curte bătrânului marelui logofăt Tăutului" (cum spune un document din 1601), adică a lui Ioan Tăutu, mare logofăt al Moldovei în anii 1475–1511, care, spre sfârșitul veacului al XV-lea, a zidit acolo, pentru curțile sale, o biserică azi faimoasă mai ales pentru pictura ei; biserica a slujit ca necropolă, pentru familia și urmașii săi, până spre mijlocul veacului al XVII-lea.

Cu numele de familie *Tăutu,* Gavril (numit uneori și *Gavrilcea*) este un personaj cunoscut documentelor moldovenești din deceniile trei-cinci ale veacului al XVII-lea. E arătat ca martor la Siret, în august 1624[2], și la Baia, în ianuarie 1625 (cu titlul de *pârcălab*), pentru o vânzare la Spătărești[3]; în

---

[1] **DRH**, XXVI (1641–1642), volum întocmit de I. Caproșu, Editura Academiei Române, București, 2003, p. 160–161, nr. 170. Toate volumele din colecțiile **DIR** și **DRH**, menționate în acest text, aparțin seriei **A**. *Moldova*.

[2] **DIR**, XVII/5, Editura Academiei, București, 1957, p. 297, nr. 391. Această mărturie este citată în actul domnesc din 14 noiembrie 1624 (*ibidem*, p. 307, nr. 404; Teodor Balan, *Documente bucovinene*, II, Institutul de Arte Grafice și Editură „Glasul Bucovinei", Cernăuți, 1934, p. 83, nr. 35).

[3] **DIR**, cit., p. 316, nr. 417 („denaintea Gavrilcei pârcălabul Tăutul").

https://biblioteca-digitala.ro

noiembrie 1625, tot pentru o vânzare la Spătărești, este invocată mărturia sa, de data aceasta cu titlul de *mare vătah* (fără să se spună al cărui ținut: pare plauzibil să fie vorba de ținutul Sucevei)[4]. Era socotit, se pare, un om de încredere și cu experiență în această materie, de vreme ce îl regăsim la felurite hotărnicii, de pildă, în 1626 la satul Budenița, din ținutul Sucevei, unde el însuși stăpânea o parte de moșie[5], iar la o dată nedeterminată (cam tot pe atunci), la satul Botoșinți (Botușenița), tot din ținutul Sucevei[6]. Documente din 1635 îl arată ca martor alături de *Tăutul fost logofăt*, care nu e altul decât vărul său primar, Mihai Tăutu (numit și Drăgan), fost pârcălab de Hotin, dar care a preferat tot timpul să fie cunoscut ca *logofăt* (sau *fost logofăt*)[7]. E interesant, de altminteri, de observat că mulți Tăutulești au preferat să fie numiți așa, fără îndoială în amintirea strămoșului din vremea lui Ștefan cel Mare. Un act datat doar „U Ias, sept. 20" îl arată pe acest Gavril Tăutu vânzând „fratelui" său mai mare, logofătului [Mihai] Tăutu, la Cotnari, în Dealul lui Vodă, trei fălci de vie, dintre care una fusese zestrea soției sale Sofronia, iar două erau cumpărătura lui, de la un Cazacul, fiul lui Gheorghe de Cristinești („Crăstinești") și de la Dumitru Roșca vornicul[8]. Pe la 1650 (?), un alt Roșca, Gheorghe vistiernicul, cumpăra țigani de la Gavril Tăutu[9]. Nu a avut o carieră strălucită și, ca urmare, nici mijloacele financiare pentru a consolida moștenirea părintească, la care s-a adăugat doar zestrea, relativ mică, se pare, câtă i-a adus-o soția sa, Sofronia, dintr-un neam pe care nu l-am putut identifica.

---

[4] *Ibidem*, p. 366, nr. 487. Aceste legături cu stăpânii de la Spătărești ar putea indica o legătură de rudenie.

[5] Ioan Nădejde, *V. G. Morțun. Biografia lui, genealogia și albumul familiei Morțun,* Institutul de Arte Grafice „Speranța", București, 1924 (1923), p. 149 și 155.

[6] Teodor Balan, *Documente bucovinene*, VI, Editura Casei Școalelor și a Culturii Poporului, București, 1942, p. 33.

[7] **DRH**, XXIII (1635–1636), volum întocmit de Leon Șimanschi, Nistor Ciocan, Georgeta Ignat și Dumitru Agache, Editura Academiei Române, București, 1996, p. 1, nr. 1 și p. 63, nr. 61; în ambele e numit *Gavrilcea* Tăutul, dar în ultimul semnează *Gavril* Tăutul. Ca martor în 1629, la Siret, i se spune *Gavrilcea Tăutul* și tot așa semnează: **DRH**, XX (1629–1631), volum întocmit de I. Caproșu <și> C. Burac, Editura Academiei Române, București, 2011, p. 17–18, nr. 17. Întâlnim ambele forme ale prenumelui până și într-un document emis de cancelaria domnească: **DIR**, XVII/4, Editura Academiei, București, 1956, p. 351, nr. 447 (**1619 mai 30**: judecată între Gavril diac și Tăutu logofăt pentru o parte din Bălinești fostă a unchiului lor Toader; cred că este **prima apariție** a lui Gavril în documente, dar **fără a folosi patronimul Tăutu**; v. explicațiile genealogice mai departe, în text). Documentul se află în fondul M-rea Văratec, XIV/2, ca și altele care privesc această proprietate; acum, acest fond se află la SJAN Iași, unde a fost transferat de la Arhivele Naționale din București.

[8] N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istora românilor*, XXII, Editura Ministerului de Instrucție Publică, București, 1913, p. 83.

[9] *Ibidem*, XVI, Atelierele Grafice SOCEC & Comp., București, 1909, p. 295; Biblioteca Academiei Române, *Documente* istorice, CLXXX/81 (*Creșterea colecțiunilor,* VII–XII, 1916, p. 90).

https://biblioteca-digitala.ro

Această stare se oglindește și în „scrisoarea” de împărțeală din 1641: Gavril Tăutu nu are de lăsat copiilor săi decât părți din Bălinești și Budenița – cu toate ale lor, firește: livadă, heleșteu, fânaț, moară –, vecini și țigani. Beneficiarii scrisorii sunt patru copii, două fete și doi băieți. Privilegiată pare a fi fost **Anisia**, soția lui Constantin:

> Mărturisim cu această scrisoare a nostră cum eu însumi am socotit den puțină ocină de moșie ce-am avut noi, giumătate de sat den Bălilești, den părțile părinților noștri cu frații săi, den ispisoc de la Irimiia Movila vod(ă) [...].
>
> Acea parte a mea cu tot venitul, parte în gios; deci acea parte a me din giumătate de sat den Bălilești <ci mai sus scrie am datu noi> cu féméia me, cu Sofroniia, ginerelui nostru <lui Costandin și fetei > nostre, Anesiei, giupânései lui Costandin ...

Curțile, cu pomătul, povarnă, heleșteu, livadă, moară, fânețe, plus vecini și țigani, aveau a se împărți între cei doi băieți, numiți – într-un chip ciudat și asupra căruia voi reveni – **Pătrașco Apostol Tăutul** și **Ionașco Tăutul Talpă**. A doua fată, **Tofana**, primește a șasea parte din Budenița („din giumătate de sat a treia parte”), fânețe, vecini și țigani, precum și parte frățească din peștele heleșteului și poamele „den pomăt”. A mai existat și o a treia fată, **Anița**, a cărei poveste va merita un capitol aparte în această comunicare.

Împărțeala averii funciare a lui Gavril Tăutu prezintă interes pentru istoria familiei și a patrimoniului familial. Însă, pentru a avea o imagine mai clară a realităților, e necesară o privire retrospectivă asupra evoluției stăpânirii la Bălinești.

Nu avem știri directe despre chipul în care s-a împărțit, între copiii săi, averea marelui logofăt Ioan Tăutu, mort la 1511 și îngropat în biserica sa de la Bălinești. La 1601, strănepoții săi Zaharia, Toader și Mărica, „feciorii Tăutului ce-au fost log(o)f(ă)t mari” (un al doilea Ioan, nepotul de fiu al celui dintâi), au avut, se pare, o ceartă cu Negoeștii – adică frații Neagoe, copiii lui Neagoe pârcălabul de Hotin și ai Magdalinei, nepoată și ea a marelui logofăt – care pesemne formulau pretenții asupra Bălineștilor. Neprezentându-se la ziua sorocită, „satul Bălilești, ce iaste pe Săret, unde au fost curte(a) bătrânului marelui log(o)f(ă)t Tăutului”, a rămas în stăpânirea celor trei reclamanți, Zaharia, Toader și Mărica[10] – ceea ce azi am numi *proprietate indiviză*. În anii care au urmat, fiind încă în domnia lui Ieremia vodă Movilă (deci până în iunie 1606), frații au ieșit din indiviziune. Faptul este relatat de un document de la Miron vodă Barnovschi, din 1629, când Gavril, fiul Măricăi, s-a judecat pentru un loc din Bălinești cu verii săi primari, fiii lui Toader Tăutu (Lupul, Isac și surorile lor); s-au prezentat atunci „ispisoacele de împărțială de la răposatul [...] Ieremia Movilă vodă, care întru acea vreme le-au fost împărțit lor pe trei frați ai

[10] **DIR**, XVII/1, Editura Academiei, București, 1952, p. 14, nr. 20 (Fond M-rea Văratec, XIV/2).

https://biblioteca-digitala.ro

săi toate moșiile și ocinele sale, anume: pe Mărica și pe Zaharia, fratele ei, și pe Toader, și s-au venit în partea Măricăi, mumei lui Gavril, jumătate de sat Bălilești, din părău în ***partea de jos***, iar în partea lui Toader, tatăl Lupului, i s-au venit în ***partea lui din sus*** până în părău”[11]; în această jumătate de sus – știm din alte documente[12] – se afla biserica și locul vechilor curți.

Așadar, fiii celui de-al doilea logofăt Ioan Tăutu au procedat, în privința Bălineștilor, la o ieșire din indiviziune mai puțin obișnuită: satul strămoșesc s-a împărțit nu în trei, cum s-ar fi obișnuit într-un asemenea caz, ci numai în două părți – jumătatea de sus, cu locul curților și biserica, a căzut în partea lui Toader Tăutu, iar jumătatea de jos a revenit Măricăi. Al treilea frate, Zaharia, a primit, desigur, părți în alte sate.

La nivelul acestei generații, numele Tăutuleștilor s-au înscris, ca într-un pomelnic, în altar, la proscomidie: [generația I] „Ioan Tăutul **и подрѹжїа єго** Măgdalina, **и род их** [generația a II-a] Pătrașco i Ioan i Nastasia, i [generația a III-a] Ioan **и подрѹжїа єг(о) и чад их** [generația a IV-a] Zahariia i Anesiia i Mărica i Toader”[13]. Paragraful următor din acest pomelnic *sui generis* începe cu Mihai Tăutu, urmat de cele două soții ale sale, Tofana și Anghelina, și, între multe alte nume imposibil de identificat[14], apar *Gavril*, *Sofronia*[15]. Numele personajului nostru se mai află o dată în biserica de la Bălinești, în pronaos, zgâriat pe peretele estic, în dreapta: *Gavril Tăutul diac văleat 7123* (1615) *mart 20*[16]. E o întâmplare destul de rară ca pentru un om al trecutului să ai la îndemână și câteva acte, și scrisul său cu pecetea sa, și pomelnicul, ba chiar și urma prezenței sale în biserica familiei de care era așa de mândru. Această biserică, în care Tăutuleștii s-au înmormântat vreme de câteva generații – dinainte de 1500 până spre 1650 – a constituit (după cum s-a observat deja[17]) un temei și o expresie a solidarității de familie și a conștiinței genealogice;

---

[11] Theodor Codrescu, *Uricarul*, X, Tipo-Litografia Buciumului Român, Iași, 1888, p. 93–95 (sublinierile îmi aparțin); **CDM**, II, Direcția Generală a Arhivelor Statului, București, 1959, p. 113-114, nr. 495 (M-rea Văratec, XIV/4). Documentul a fost reeditat, mai recent, după o altă copie veche, în **DRH**, XX, cit. (*supra*, nota 7), p. 106–107, nr. 99.

[12] **CDM**, V, Direcția Generală a Arhivelor Statului, București, 1975, p. 272, nr. 1014 (din 9 februarie 1711) și p. 309, nr. 1153 (din 8 februarie 1713) – ambele din fondul M-rea Văratec, XIV/9 și, respectiv, XIV/11.

[13] N. Iorga, *Contribuții la istoria Bisericii noastre*. 1. *Despre Mănăstirea Neamțului*. 2. *Bălinești*, în **ARMSI**, s. II, tom. XXXIV (1911–1912), București, 1912, p. 32.

[14] Imediat după familia lui Mihai Tăutu, urmează *Gligorie*, *Mărica*; **sunt, oare, părinții lui Gavril ?!**

[15] N. Iorga, *op. cit.*

[16] Lectura mea, iunie 2003. N. Iorga a citit văleatul 7133 (1625) și luna martie, care azi nu mai este prea clară (*op. cit.*, p. 32).

[17] Maria Magdalena Székely, *Structuri de familie în societatea medievală moldovenească*, în **ArhGen**, IV (IX), 1997, 1–2, p. 115.

https://biblioteca-digitala.ro

însemnările de pe zidurile ei confirmă acest rol, îndeplinit până și în secolul al XVIII-lea.

Cele două jumătăți de sat născute din împărțirea vechiului patrimoniu comun au avut evoluții diferite.

Jumătatea de jos din Bălinești, care a revenit Măricăi, a trecut, întreagă, fiului ei, diacul Gavril (fie că acesta a fost singurul copil, fie că s-a procedat după modelul împărțelii din generația anterioară), iar de la Gavril a trecut la fiica sa, Anisiia; ulterior, probabil printr-un schimb, jumătatea de jos din Bălinești a trecut la frații Anisiei, Apostol și Ionașco. Jumătatea de sus, care a revenit lui Toader Tăutu, a avut o evoluție mai încâlcită, care se leagă însă de aceea a celeilalte jumătăți și e încă mai interesantă sub aspectul transmiterii bunurilor patrimoniale. Toader Tăutu a avut cinci copii – Isac, Lupu, Teodora, Irina și Micuța – care, la 1631, au vândut vărului lor, Mihail Tăutu logofătul, a treia parte din acea jumătate de sus, „de la pârâu mai sus de biserică" și „curtea cu tot locul care ține de ea"[18]. Astfel a reintrat în Bălinești și ramura lui Zaharia Tăutu, prin fiul acestuia, Mihai (Drăgan), iar cota ramurii lui Toader s-a micșorat cu o treime (a șasea parte din sat). Câțiva ani mai târziu, Isac Tăutu, fiul lui Toader, murind fără copii, a lăsat partea sa din Bălinești unuia dintre fiii lui Mihai Tăutu, anume Pătrășcan, „pentru că și l-a luat în loc de fecior și l-au învățat carte și pentru că-i este și nepot de văr primare"; această parte însemna „din două părți din jumătate de sat Bălilești, a cincea parte"[19]. S-a consolidat, în chipul acesta, stăpânirea la Bălinești a unei ramuri masculine a posterității logofătului Tăutu. Prin moștenirile ulterioare, Pălădeștii au intrat în stăpânirea unora dintre aceste părți (una dintre fiicele lui Mihai Tăutu, Antimia, a fost căsătorită cu Toader Paladi).

---

[18] **CDM**, II, cit. (*supra*, nota 11), p. 145, nr. 654 și p. 154, nr. 698 (M-rea Văratec, XIV/1 și, respectiv, XIV/6). Documentele au fost publicate integral în **DRH**, XX, cit. (*supra*, nota 7), p. 524–525, nr. 488 și, respectiv, p. 657–659, nr. 609.

[19] Theodor Codrescu, *Uricarul*, X, cit. (*supra*, nota 11), p. 98 (document din 15 octombrie 1645); **CDM**, II, cit., p. 359, nr. 1816 (M-rea Văratec, XIV/7, 8). Ediție nouă, după original, în **DRH**, XXVIII (1645–1646), volum întocmit de Petronel Zahariuc, Marius Chelcu, Silviu Văcaru <și> Cătălina Chelcu, Editura Academiei Române, București, 2006, p. 173–175, nr. 222.

„Zapisul de mărturie" menționat în acest act domnesc s-a scris în Siret, la 1 iulie 1643: N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, V, Editura Ministerului de Instrucție, Stabilimentul Grafic I. V. SOCEC, București, 1903, p. 219, de unde a fost preluat și în **DRH**, XXVII, volum întocmit de Petronel Zahariuc, Cătălina Chelcu, Marius Chelcu, Silviu Văcaru, Nistor Ciocan <și> Dumitru Ciurea, Editura Academiei Române, București, 2005, p. 123, nr. 120. În acest rezumat, însă, autorul adopției și al daniei e Toader (eroare a diacului, sau a copistului, sau a primului editor). Între martorii din acest document se află și „popa Vlasie de Bălilești", al cărui nume se regăsește și pe zidurile bisericii, cu anul 7127 (N. Iorga, *Contribuții la istoria Bisericii noastre*, cit., p. 32). Iar pârcălabul de Suceava, Nacul Simionel (ascendent al uneia dintre familiile Nacul), e fratele lui Constantin Simionel, ginerele lui Gavril Tăutu.

https://biblioteca-digitala.ro

În stăpânirea acelorași boieri va ajunge și partea lui Gavril Tăutu; explicarea acestui drum ne aduce și la cercetarea numelui de familie.

Am arătat că, în izvodul său, Gavril Tăutu își numește fiii **Pătrașco Apostol Tăutul** și **Ionașco Tăutul Talpă**. La primul avem un prenume dublu, la al doilea – un dublu nume de familie. Cel dintâi, ilustrează, desigur, obiceiul de a preciza căruia dintre sfinții cu același nume îi fusese închinat pruncul la botez – în cazul de față, Apostolul Petru. Dacă această explicație este corectă, înseamnă că la vremea aceea, în prima jumătate a veacului al XVII-lea, numele Petru nu era raportat doar la sfântul a cărui prăznuire o facem și azi, în mod obișnuit, la 29 iunie.

Trei sferturi de veac mai târziu, la 1717, avem un document prin care Sandul Talpă[20], fiul lui Ionașco Talpă, dăruiește nașului său de botez – Sandul, fiul negustorului Manea din Iași[21] – proprietatea sa din Bălinești, jumătatea de jos a satului, moștenită de la tatăl său și de la unchiul său, Apostol Talpă, mort fără copii[22]. Ionașco și Apostol Talpă amintiți la 1717 sunt, fără îndoială, identici cu **Pătrașco Apostol Tăutul** și **Ionașco Tăutul Talpă** de la 1641. Așadar, familia căreia diacul Gavril îi aparținea, pe linie masculină, era **Talpă**[23]. Este evident că el a încercat să impună urmașilor săi numele de familie al mamei sale, dar documentele arată că nu a reușit: fiii și nepotul său s-au numit și au fost cunoscuți cu numele lor adevărat, Talpă.

Această realitate, nu tocmai frecventă în Moldova, l-a derutat și pe Ioan Nădejde, acum un secol. Întrucât a doua fată a lui Gavril Tăutu, Tofana, a fost strămoașa Morțuneștilor[24], autorul izvodului din 1641 a stat și în atenția acestui

[20] Într-un „perilipsis de scrisorile Bălileștilor”, este menționat „un izvod iscălit de Ioan Paladi spat[ar] întru care arată moșiile ce s-au rămas de la moșul d(umnea)lui Tăutul”, între care și „partea Sandului Talpă tij din Bălilești [...] ce-au vândut ș-au mâncat banii ș-au fugit” (Muzeul Național al Bucovinei, Suceava, inv. 998). Paladi era urmașul lui Mihai Tăutu, pârcălabul de Hotin (v. mai sus, în text).

[21] Manea neguțătorul este atestat la Iași în 1669: Ioan Caproșu, *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, II. *Acte interne (1661–1690)*, editate de ~, Editura „Dosoftei”, Iași, 2000, p. 229, nr. 259; fiul său, Sandul Mane neguțitor, era deja mort la 1722 februarie 16: Ioan Caproșu, *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, III. *Acte interne (1691–1725)*, editate de ~, Editura „Dosoftei”, Iași, 2000, p. 537, nr. 615 (celelalte două trimiteri din vocea *Sandul Manea* – din indici, p. 659 – nu privesc acest personaj.

[22] **CDM**, V, cit., p. 397, nr. 1468 (M-rea Văratec, XIV/12).

[23] Între martorii prezenți, la 1675 (iunie 4), la o vânzare la Mogoșești, în ținutul Cernăuților, sunt enumerați Apostol din Bălilești și Ionașco Talpă *ot tam* (adică tot din Bălinești !) – N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, XXII, cit. (*supra*, nota 8), p. 236, nr. X.

[24] V. și T. Balan, *Documente bucovinene*, III, Editura Consiliului Eparhial al Mitropoliei Bucovinei, Tiparul „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, 1937, p. 176: la 1766 se face hotărnicia unei șesimi din Budenița, pe care Morțuneștii o stăpânesc de la strămoașa lor Tofana, fata lui Gavril Tăutu. La 1714, Pavel Morțun stăpânea părți în Budenița, Bălinești și Igești (*ibidem*).

https://biblioteca-digitala.ro

cercetător al genealogiei familiei Morțun. Iată ce scria în cartea sa, tipărită în 1923 (1924)[25]:

> Multă vreme m-am gândit că Gavril fiul Maricăi va fi fost el Gavril Tăutul logofăt, tatăl Tofanei. Peste faptul că ar fi fost Tăutul numai după mamă, s-ar putea trece, căci nu lipsesc cazurile de acest fel în familiile boierești [...]. Dar în documentele în care știm că e vorba de Gavril fiul Măricăi, nici el însuși nu-și zice Tăutul, nici pârâșii nu-i dau acest nume de familie [...]. Și totuși, avem într-un doc[ument] din 1626 tocmai la hotărnicia Budinților un Gavril Tăutul log[ofăt], care de bună seamă e al nostru, tatăl Tofanei, adică. Dar exclus e [ca] Gavril fiul Maricăi să fie al nostru – deși „cronologicește” vine foarte la îndămână.

Astăzi, vedem că tocmai ceea ce lui Nădejde i se părea „exclus” se vădește real și tocmai pe baza unui document în care tatăl Tofanei se arată el singur ca fiind fiul Măricăi, nepot al lui Ioan, strănepot al lui Pătrașco și răstrănepot al marelui logofăt din vremea lui Ștefan cel Mare. Nu se poate să nu apropiem acest caz de un altul, tot din posteritatea marelui logofăt și despre care am vorbit altă dată, în legătură cu folosirea unor nume duble de familie[26], precum și de cazul Arbureștilor, al căror nume de familie s-a perpetuat până în secolul XX grație necontenitei sale reluări, prin verigi feminine. Explicația pentru acest fenomen nu poate fi alta, cred, decât atașamentul pentru numele privit ca un **patrimoniu moral**, încărcat de o anumită importanță istorică și socială de care purtătorii lui erau conștienți și pe care încercau să-l valorifice.

Ajungem, astfel, la partea cea mai emoționantă din izvodul lui Gavril Tăutu, oglindă a unor întâmplări din viața de toate zilele – de atunci, ca și de astăzi. Autorul menționează o a treia fiică, Anița, despre care în chip vădit evită să vorbească deschis. El spune, mai întâi, că îi dăduse „doi vecini și un țigan și cu partea a ei de ocină și cu alte dzăstre câteva bune, *ca unui băiat al nostru*, ca și altor cuconi ai noștri”. Și continuă, după această șocantă echivalare a „fétei nostre Anniței” cu un „băiat al nostru”:

> Dară iată amu s-au prilejit și cu ce-au făcut Simion Gânscă; întâi i-au cheltuit și i-au stricat și i-au răsăpit <dzăstre de la noi> hainele ci și-au fost <făcut> pe trupul său altele multe tote le-au stricat și le-au răschirat și le-au înprăștiat, ca cela ce n-au vrut ei să le fie cu băiatul nostru și <au> el ucis băiatul nostru ș-au adus <la boală> și la multu rău cu amar și au luat băiatul de i-au despărțit inima și s-au lepădat de viiața lor și de casa lor nice de o nevoie, ce-au făcut el și-au <a>dus el băiatul mieu la rău cu amar și la multe fărădelége și fără de cumenecătur(ă) și fără de pamente ca h<iia>ră striina fără de lége creștinească.

S-ar crede, după atâta evocare a „băiatului”, că în adevăr era vorba de un fecior, dar, spre sfârșitul acestui paragraf cutremurător, Gavril Tăutu spune că,

---

[25] Ioan Nădejde, *V. G. Morțun. Biografia lui, genealogia și albumul familiei Morțun*, cit., p. 148–149.

[26] Ștefan S. Gorovei, *Note de antroponimie medievală*, în **ArhGen**, IV (IX), 1997, 1–2, p. 55–57: urmașii lui Atanasie Tăutu Vrânceanu, răstrănepot al marelui logofăt.

https://biblioteca-digitala.ro

din cauza acestor întâmplări, s-a lepădat de Simion Gânscă și de feciorii săi (care i-au furat un izvod anterior de împărțeală a averii) și i-a îndepărtat de la succesiune, dând „acea parte de ocină ***a ei*** altor cuconi ai noștri”. „Băiatul” jelit cu atâta durere („mare jelanie cu amar” e expresia diacului) se vede a fi fost, totuși, fata Anița. Din felul foarte învăluit al expunerii, sunt înclinat să conchid că avem de-a face cu povestea unei căsătorii nefericite, încheiată cât se putea de prost, cu moartea soției din cauza traiului rău. Sunt rare documentele care pot relata asemenea experiențe conjugale, asemenea eșecuri tragice, iar acelea care să vină chiar de la unul din părinți sunt încă și mai rare. Faptul de viață – de viață și de moarte, dacă se poate spune așa – rămâne cutremurător.

Pe nevrednicul soț al Aniței Tăutu cred că-l pot identifica în persoana lui Simion Gânscă, menționat la 1654 în legătură cu satul Corjeuți pe Vilia, la ținutul Hotinului[27]. Aparținea, desigur, acelei familii Gânscă bine documentată în zona nordică a Moldovei medievale și din care făcea parte și *Constantin Udrea Gânscovici*, alt purtător de dublu nume de familie, despre care de asemenea am vorbit în 1997[28]; numele acestui din urmă personaj – probabil unul dintre frații lui Simion (cum ar rezulta din documentul menționat) – se află și el între grafitele de la Bălinești, scris frumos, alături de cel al lui Gavril Tăutu[29].

Îmi veți îngădui ca, încheind, să atrag atenția și asupra unor amănunte care pun în lumină relațiile de viață din trecut. În cazul primului document, analizat în comunicarea precedentă de d-l Atanasiu[30], pisarul era nepotul testatorului: Ion grămăticul era căsătorit cu fata unei vere de-al doilea a lui Iordache Cantacuzino, descendentă din Dumitrașco Boul, fiu al lui Ștefan Boul și al domniței Ruxanda Tomșa. A fost un excelent caligraf, un caligraf de lux, ale cărui produse au o strălucire aparte și, de asemenea, a fost un desenator heraldist. Despre el îmi propun să vorbesc, cândva, pe îndelete. Pe altă filieră, soția lui Ion grămăticul descindea din Mihai Tăutu, pârcălabul de Hotin și vărul primar al lui Gavril diacul, autorul și pisarul celui de-al doilea document, pe care tocmai l-am comentat. Putem spune că, disecând și comentând cele două

[27] Theodor Codrescu, *Uricarul*, XXIII, Tipografia „Buciumului Român”, Iași, 1895, p. 245: documentul (din 1654 iulie 6) menționează pe frații **Constantin**, **Isac** și **Simeon**, fiii lui Gânscă, nepoții Marincăi și strănepoții Greacăi, care vânduseră cândva lui Gavril hatmanul, fratele lui Vasile vodă Lupu, partea lor din Corjeuți. Stăpânii și înrudirile care se înfățișează în acest document ar merita o cercetare mai amănunțită.

[28] Ștefan S. Gorovei, *Note de antroponimie medievală*, cit., p. 55.

[29] N. Iorga, *op. cit.*, p. 32, a citit „Constantin Ohdreac Gânescoviciu diiacu pisal”. Am revăzut însemnarea în iunie 2003: „Ohdreac” e o eroare foarte explicabilă, fiind provenită din citirea literelor **оу** (din numele Udrea / **оудрѣ**) drept **ох**.

[30] Prima comunicare în ședința din 14 octombrie 2003 o prezentase d-l Mihai-Bogdan Atanasiu: *Diata marelui logofăt Iordache Cantacuzino (1749).*

documente, separate de un veac întreg, am rămas, oricum, în **același cerc de rudenii**.

Addendum

În legătură cu unele aspecte discutate în acest articol, v. și următoarele studii ale aceluiași autor: *Identitate și memorie istorică. Familia Tăutu*, în „**Acta Bacoviensia**. Anuarul Arhivelor Naționale Bacău”, XIV, 2019, p. 25–36 (comunicare din 17 mai 2003); *Contribuții la genealogia familiilor Tăutu și Callimachi*, în **AȘUI**, *Istorie*, LIX, 2013, p. 99–109 (comunicare din 10 iunie 2003, sub titlul *Începuturile familiei Tăutu*); *Un tablou votiv și o necropolă familială. Biserica logofătului Tăutu de la Bălinești*, în **AP**, XI, 2015, 1, p. 7–30 (comunicare din 9 iulie 2014).

Toate acestea, ca și cele care s-au succedat în anii următori, fac parte dintr-un proiect mai vechi și mai întins, vizând reconstituirea genealogiei și a istoriei familiei Tăutu, cea mai veche cu numele păstrat de-a lungul întregii istorii a Moldovei medievale și bogat reprezentată până astăzi.

Abrevieri

AP	Analele Putnei
ArhGen	Arhiva Genealogică
ARMSI	Academia Română. Memoriile Secțiunii Istorice
AȘUI	Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
CDM	Catalogul documentelor moldovenești
DIR	Documente privind istoria României
DRH	Documenta Romaniae Historica

https://biblioteca-digitala.ro

Biserica Învierea Sfântului și Dreptului Lazăr din Iași și Mănăstirea Fâstâci, ctitoriile domnului Mihai Racoviță. Documente inedite

Costin CLIT

Church of the Resurrection of Saint and Righteous Lazăr from Iași and Fâstâci Monastery, the Foundations of ruler Mihai Racoviță. Unpublished Documents

Abstract

We do not propose a historical study about the church of the Resurrection of Saint and Righteous Lazăr from Iași (built of wood in 1704) or the Fâstâci monastery from Vaslui county (built in 1720-1721 on the site of a hermitage attested on January 24, 1635), but the publication of unpublished documents, kept at the Library of the Romanian Academy, in which are confirmed by the rulers of Moldavia, after the occupation of the royal seat, the privileges granted by Mihai Racoviță on June 1, 1716. Also we gather all the information in a book of the monastery of the Resurrection of Saint and Righteous Lazăr from Iași. The two shrines were dedicated to St. Catherine's Monastery on Mount Sinai on June 12, 1750, in Constantinople.
Keywords: ruler Mihai Racoviță, founders, abbots, worship, St. Catherine's Monastery on Mount Sinai, monks, Sinai, properties.

Nu ne propunem un studiu istoric despre Biserica „Învierea Sfântului și Dreptului Lazăr" din Iași sau mănăstirea Fâstâci din județul Vaslui, ci publicarea unor documente inedite, păstrate la Biblioteca Academiei Române, prin care sunt confirmate de către domnii Moldovei, după ocuparea scaunului domnesc, privilegiile acordate de Mihai Racoviță la 1 iunie 1716 lăcașului ieșean. Totodată, valorizăm informațiile dintr-o condică a mănăstirii Frumoasa legate de proprietățile mănăstirii Fâstâci și a bisericii Învierea Sfântului și Dreptului Lazăr din Iași[1].

I
Biserica Învierea Sfântului și Dreptului Lazăr din Iași

Numele domnului Mihai Racoviță este legat de ctitorirea mănăstirii Fâstâci, construită în anii 1720-1721 pe locul unui schit atestat la 24 ianuarie

[1] Arhivele Naționale Iași, Manuscrisul 554; regestele corespondenței purtate de egumenul mănăstirii Frumoasa cu diferite instituții și persoane.

https://biblioteca-digitala.ro

1635, apoi de construirea bisericii Învierea Sfântului și Dreptului Lazăr în 1704 din lemn și a celei din Olănești, în timpul celei de-a treia domnii (între 25 decembrie 1715 și 26 septembrie 1726), ca paraclis al curților boierești[2]. Domnul Mihai Racoviță dăruia la 27 ianuarie 1724 bisericii din satul Bălteni, ținutul Vasluiului, *Sfânta și Dumnezeiasca Evanghelie*, tipărită la București în 1723[3]. Biserica „Învierea Sfântului și Dreptului Lazăr" din Iași este ridicată în ograda Vămii Domnești (Carvasaraua) a Iașului, lângă casele părintești. Privilegiul din 1 iunie 1716[4] acordat de Mihai Racoviță va fi confirmat de succesorii săi la tronul Moldovei, inclusiv de Constantin Racoviță, fiul său, la 5 ianuarie 1750[5]. Cronicarul Ioan Neculce face referință la ctitoria lui Mihai Racoviță: „Așijdere s-au mai apucat de-au mai făcut și altă beserică, de lemnu, și i-au pus hramul Sfetei Lazor, în ograda vămii, aproapi de curțilé tătâne-său, lui Ion Racoviță vornicul"[6].

Mihai Racoviță dăruia ctitoriei sale la 13 februarie 1705 o *Evanghelie* (București, 1693), așa cum glăsuiește și însemnarea publicată de Nicolae Iorga cu veleatul calculat greșit („7213 [1709] Făur[ar] 13")[7]. Un simplu calcul ne dă anul 1705, nu 1709. Sfârșitul primei domnii a lui Mihai Racoviță se consuma în februarie 1705. În alte surse este precizată data de 13 februarie 1723[8]; iar la 13 februarie 1717 ctitorul îi afierosea o *Liturghie arhierească* (dr secol XVII),

---

[2] Mihai Mârza, *Daniile lui Mihai Racoviță vodă la mănăstirea Sf. Ecaterina de la Muntele Sinai (studiu și documente)*, în Petronel Zahariuc (editor), *Relațiile românilor cu Muntele Athos și cu alte locuri sfinte (secolele XIV-XX). In honorem Florin Marinescu*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2017, p. 341-352; Maria Popa, Doina Rotaru, *Mănăstirea Fâstâci din județul Vaslui, ctitorie a familiei Cehan-Racoviță,* în „Monumentul", XII, *Lucrările Simpozionului Național „Monumentul – tradiție și viitor" ,* ediția a XII-a, Iași – Chișinău, 2010, Partea a 2-a, coordonator: Lucian-Valeriu Lefter, Aurica Ichim și Sorin Iftimi, Iași, Editura Doxologia, p. 269-322; Lucian-Valeriu Lefter, *Olăneștii: ctitoria lui Mihai Racoviță (comuna Zăpodeni, județul Vaslui),* în „Monumentul", *Lucrările Simpozionului Național „Monumentul – tradiție și viitor" ,* VI, 2005, p. 79-85.

[3] Costin Clit, *Însemnări de pe carte veche (1691-1900)*, în „Acta Moldaviae Meridionalis", Anuarul Muzeului Județean „Ștefan cel Mare", Vaslui, XXXVI, 2015, Iași, Editura PIM, p. 89.

[4] Ioan Caproșu, *Documente privitoare la istoria orașului Iași,* volumul III, *Acte interne (1691-1725),* Iași, Editura „Dosoftei", 2000, p. 449-450, nr. 515.

[5] Idem, *Documente privitoare la istoria orașului Iași,* volumul V, *Acte interne (1741-1755),* Iași, Editura „Dosoftei", 2001, p. 387-388, nr. 611.

[6] Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei de la Dabija-vodă până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat*, în *Letopisețul Țării Moldovei*, Îngrijirea textelor, prefațarea letopisețelor, glosar și indici de Tatiana Celac, Chișinău, Editura Hyperion, 1990, p. 355.

[7] N. Iorga, *Inscripții din bisericile României, București, Atelierele grafice SOCEC&Comp*, 1908, vol. II, p. 133-134, nr. 372; republicată cu aceeași greșeală în *Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi din Țara Moldovei. Un corpus* editat de I. Caproșu și E. Chiaburu, volumul I (1429-1750), Iași, Casa Editorială Demiurg, 2008, p. 385.

[8] Biblioteca Academiei Române (în continuare BAR), Manuscrise, A. 1580 (*Inscripțiile bisericilor din orașul Iași*, vol. I, culese de C. Bobulescu, 1943, București, f. 468 (490).

https://biblioteca-digitala.ro

cumpărată de la tătari, „și așezându-să, iar să meargă unde au fost mai nainte, la mănăstire Bogdanii”[9].

Prin cartea domnească din 26 octombrie 1717, dată monahilor mănăstirilor închinate la Sfântul Munte Sinai de Mihai Racoviță „pentru casa cea părintească a noastră din Iași, dinpreună cu sfânta bisărică ce iaste lângă casă, unde să prăznuiește hramul Sfântului și dreptului Lazăr și să cheamă și Besărica din Vamă, cu tot locul ei ce are înpregiur, și pentru satul Olăneștii și Prigorcenii și alt satu anume ... care se hotărăște cu Prigorcenii și satul Mărițăei cu mora ei și cu tot hotarul lor și 1200 de lei”, afierosește moșiile amintite Sfântului Munte[10]. Închinarea ctitoriilor sale la mănăstirea Sfânta Ecaterina de la Muntele Sinai s-a petrecut la 12 iunie 1750, în Constantinopol, danie contestată de vistiernicul Radu Racoviță și urmată de un proces[11]. O primă mențiune a actului închinării o avem în ispisocul din 25 martie 1753, de împărțeală a țiganilor vel vornicului Iordache Cantacuzino și a mănăstirii Fâstâci „din țigani(i) ce-au orânduit preaînălțatu(l) părintele nostru Sf(i)ntei Mănăstiri Sinai și sânt în sama metohului său M(ă)n(ă)stirea Fâstâcii”[12], deși unii așează închinarea Fâstâcilor în cursul anului 1756[13]. Locul domnesc pe care era construită biserica Învierea Sfântului și Dreptului Lazăr îi este afierosit de Mihai Racoviță la 1 noiembrie 1716 cu o hotărnicie refăcută în 1754, când era schit al mănăstirii Fâstâci, de care depindea și la 1760 sau în veacul al XIX-lea[14].

Prin privilegiul din 1 iunie 1716, Mihai Racoviță face ctitoriei sale „obiceiu de milă ca să aibă a lua pre tot anul din vama noastră cea domnească câte patru făclii mari și câte o ocă de tămâie, la hram, și făcliile să fie câte de trei ocă de ceară una, și vameșul cel mare să poarte de grijă să dea gata făcute din venitul domnescu; și osăbit de aceasta să mai dea priste an, în toate duminicile, o jumătati de ocă făclii de ceară mici să fie de ars în biserică pristi săptămână și câte două ocă de untdelemn pe lună pentru candile”. Preoții și diaconul urmau să ia lunar din vamă câte cinci lei (60 de lei anual), „pentru slujba lor, ca să le fie de îmbrăcăminte și chiverniseală”. Cu banii din Vamă se

[9] *Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi din Țara Moldovei*, I, p. 413.

[10] Ioan Caproșu, *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, volumul X, *Acte interne (1796-1800)*, Iași, Editura „Dosoftei”, 2007, p. 391-392, nr. 30bis.

[11] Mihai Mârza, *op. cit.*, p. 344-345.

[12] Costin Clit, *Câteva documente inedite privitoare la istoria așezărilor din județul Vaslui*, în „Acta Moldaviae Meridionalis”, Anuarul Muzeului Județean „Ștefan cel Mare”, Vaslui, XXXIX, vol. I, 2018, p. 154-156, nr. 11.

[13] Adrian Marinescu, *Mănăstirea Sf. Ecaterina de la Muntele Sinai și legăturile ei cu Țările Române. Perspectivă istorico-patristică*, București, Editura Sofia, 2009, p. 287.

[14] Mihai Mârza, *op. cit.*, p. 347; Ioan Caproșu, *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, volumul III, p. 459, nr. 527 (actul de danie din 1 noiembrie 1716 a unei bucăți din locul domnesc).

https://biblioteca-digitala.ro

executa „acopermântul sfintei bisărici ... însă di va fi dată vama în credința cuiva, atuncea din venitul acelii vămi să să acopere. Iară di a hi vama în cumpărătură, să aibă a coperi [la] boierii cei mari din venitul lor și altă pricină să nu puie”[15].

Biserica era deservită la începuturile sale de „popa Vasilie Badiul cu ficiorii lui”, scutiți prin actul mitropolitului Ghedeon din 26 octombrie 1719 „de bani domnești și de poclonul nostru” și altele, privilegii confirmate și de mitropolitul Antonie[16], preot legat probabil de „Badiul pop ot Dancul” ce semna ca martor la 16 aprilie 1691[17].

Constantin Moruzi răspunde favorabil la 20 decembrie 1781 dorinței preoților de la biserică, aflată „la proastă stare”, pentru scutirea de plata birului, dărilor și angăriilor „pentru o dughiană ce iaste acolo lângă Vamă în ograda aceștii bisărici”, „cu căsoae din dos” și a omului deservent „care să fie om strein venit dintr-altă țară făr(ă) de bir în vist(ie)rie și făr(ă) de nici un amestec cu lăcuitorii aceștii țări”[18].

Documentele dezvăluie și numele unor egumeni, cum ar fi Ioasaf Sinaitis la 10 mai 1776[19], Gavriil în 1791, când cumpăra un *Minei*[20], sau la 1 octombrie 1792 (a construit odăi pentru vameși)[21], Filaret sinaitul (1820)[22].

Clopotul mare datează din 1817, așa cum glăsuiește și inscripția: „Acest clopot s-au făcut de iznoavă prin osârdia și toată cheltuiala prea cuvioșii sale chir Ioasaf arhimandritu(l) și egumenu(l) sfintei mănăstiri Frumoasa întru slava și cinstea sfinților mai marilor Voevozi Mihail și Gavril spre podoaba sf(intei) mănăstiri și spre veșnica sa pomenire. 1817”[23]. Să fi fost adus de la Mănăstirea Frumoasa sau este o eroare a lui C. Bobulescu? Știm despre turnarea unui clopot la mănăstirea Frumoasa în 1817 „cu cheltuiala arhimandritului egumen Ioasaf, de Andreaschovschi”, și a altuia de către același egumen la 1830[24].

Biserica, așezată în preajma Curții domnești și a Vămii, constituie ținta jafului tătarilor și otomanilor în mai multe rânduri, incendiată de otomani,

[15] Ioan Caproșu, *op. cit.*, p. 449-450, nr. 515.
[16] BAR, Documente istorice, DCXXIII/144.
[17] Ioan Caproșu, *op. cit.*, p. 4, nr. 7.
[18] BAR, Documente istorice, DCXXIII/215.
[19] Idem, Documente istorice, DCXXIII/211.
[20] N. Iorga, *op. cit.*, p. 134, nr. 373.
[21] BAR, Documente istorice, DCXXIII/223.
[22] Mihai Mârza, *op. cit.*, p. 360.
[23] BAR, Manuscrise, A. 1580 (*Inscripțiile bisericilor din orașul Iași,* f. 466 (488).
[24] N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, București, Institutul de Arte Grafice și Editură „Minerva”, 1905, Fascicula I, p. 15, nr. 39-40; Constantin A. Stoide, *Despre clopote și clopotari în Țările Române. Secolele XIV-XIX*, Ediție de Prof. univ. dr. Ioan Caproșu Membru de onoare al Academiei Române, Iași, Casa Editorială *Demiurg*, 2015, p. 72 și 99.

https://biblioteca-digitala.ro

arde în întregime. Biserica este reconstruită, potrivit unor istorici, în 1785 din cărămidă, pe temelie de piatră, de către Grigore Luca și Sandu[25]. Transformată în mănăstire și preluată de greci, suferă refacerea acoperișului, a pardoselii, rezidirea caselor și chiliilor pe ruinele caselor lui Ioan Racoviță, lucrări asigurate de grecul Hristodolu Proschinitul, potrivit pomelnicului din biserică. În 1785, călugării greci ar fi adus părticele din moaștele a trei sfinți: Haralambie, Teodor Stratilat și Mihail Sinador (Mihail al Sinadelor) [26]. Studii recente fac referire la incendiul din 1821[27] sau 1822[28] și construirea în anii următori a bisericii de piatră de Hristodor Neculau, fără implicarea sinaiților, lucrare finalizată de negustorul Grigore Borş[29]. Adrian Marinescu, preluând informațiile de la Nicolae Stoicescu, susține că în urma incendiului din 1822, biserica – acoperișul, pardoseala și casele, sunt refăcută de Grigore Luca și Sandu[30].

Păhărniceasa Ilinca, fiica biv vel logofătului Radu Racoviță, nemulțumită de numirea egumenilor și preoților greci, se judecă fără succes cu Dorothei sinaitul, pentru transformarea bisericii Învierea Sfântului și Dreptului Lazăr în una de mir sub ascultarea Mitropoliei și a dării sub a sa grijă a acaretelor „căci ar fi biserica aceasta făcută drept locul părințăsc al casei dumn(eaei) și nu poate suferi a se stăpâni de sinaiți”. Jalba păhărnicesei a fost analizată la Mitropolie de mitropolitul țării, boieri, vechilul jeluitoarei și a arhimandritului Dorothei. Alexandru Mavrocordat hotărăște la 7 decembrie 1786 rămânerea în continuare sub ascultarea sinaiților a bisericii, cu acaretele și locul ei[31]. În porunca dată marelui agă Săndulache Sturza la 18 octombrie 1792 ca să hotărnicească locul bisericii Sfântul Lazăr, domnul amintește judecata în fața sa și a Divanului între „preoții, rugători la acest sfânt lăcaș, și ctitorii vechi, i poporănii cu călugării sinaiți, oborându-să hotărâre, ce s-au dat în trecutul an

---

[25] N.A. Bogdan, *Orașul Iași. Monografie istorică și socială, ilustrată,* Iași, Editura Tehnopress, 2004, p. 223; Viorel Erhan, *Mănăstiri și biserici din orașul Iași și împrejurimi,* Iași, Editura Tehnopress, p. 143; Nicolae Dascălu, Sorin Iftimi, *Pelerin în Iași*, Iași,Editura Trinitas, 2000, p. 72.

[26] Viorel Erhan, *op. cit.*, p. 143; Nicolae Dascălu, Sorin Iftimi, *op. cit.*, p. 72.

[27] Mihai Mârza, *op. cit.*, p. 360.

[28] Adrian Marinescu, *op. cit.*, p. 333.

[29] Mihai Mârza, *op. cit.*, p. 360.

[30] Adrian Marinescu, *op. cit.*, p. 333; Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, București, Direcția Patrimoniului Cultural Național, Biblioteca Monumentelor Istorice din România, 1974, p. 466.

[31] *Documente privitoare la istoria Moldovei în secolul în secolul al XVIII-lea (1775-1786). Cărți domnești și zapise*, X (colecția *Moldova în epoca feudalismului*), volum realizat de Larisa Svetlicinâi, Demir Dragnev, Eugenia Bociarov, Chișinău, Editura Civitas, p. 238-242, nr. 189; Ioan Caproșu, *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, volumul VIII, *Acte interne (1781-1790)*, Iași, Editura „Dosoftei”, 2006, p. p. 511-514, nr. 404.

https://biblioteca-digitala.ro

1786, prin hrisov domnesc, au rămas această sfântă biserică de mir”[32]. Neaplicarea hotărârii îl lasă pe sinaiți stăpâni ai lăcașului de cult, păstrând pe unul din moștenitorii Ilincăi Racoviță ca epitrop[33]. După construirea lăcașului din piatră, funcționează ca biserică de mir până la 1848[34].

Jalba adresată domnului Mihail Sturza la 20 ianuarie 1847 face referire la „pricina închinării bisăricii Sfănt(u)l(u)i Lazor către Sfănt(ul) Munte de metoh mon(asti)rii Fâstâcii”[35]. La 10 februarie 1847 erau cerute delile lucrărilor închinării bisericii „Dreptului Lazor … de unde vor fi găsind”[36]. Arhimandritul Chiril exarhul mănăstirilor închinate la Muntele Sinai solicita în 1847 restituirea bisericii „ocârmuirii mănăstirii Sinaiului”[37]. Închinarea bisericii Sfântul Lazăr la Sfântul Munte Sinai este prezentată domnului prin jalba din 1 februarie 1848 „ca să porunciască Divanului domnesc a nu să înpiedeca de anaforaoa Sfatului din 25 oct(om)v(rie) 1842, N° 2296, înalt încuviințată, ce să cercetezi cazul afierosirii și să închei hotărâre”[38]. Prin jalba din 10 octombrie 1848 se cere Divanului domnesc „practica închietă la 19 fevr(uarie) în pricina închinării bisăricii Sfânt(u)l Lazar”[39], iar prin cea din 7 ianuarie 1849 întărirea anaforalei privitoare la biserica Sfântul Lazăr[40]. Egumenul mănăstirii Frumoasa răspunde Vorniciei de aprozi la 24 noiembrie 1849 „pentru priimirea bisericii Sv(â)n(tul) Lazar, închinată Sv(â)n(tului) Munte Sinai, pe temeiul domnescului hrisov”[41], pentru ca în aceeași zi să înștiințeze Mitropolia Moldovei „că biserica Sv(â)n(tul) Lazar s-au întors la închinarea sa ce(a) vechi în ocărmuire(a) Sf(ântului) Munte Sinai”[42].

Comisul Vasăli Vărgolici primește vechilimeaua din 5 iulie 1846 „ca în lipsa la Costandinopoli să lucrezi în pricini întâmplătoare și atingătoare de averile mon(asti)ril(o)r sinaiticești din Moldavie”[43]. Cozma Pavlov este însărcinat la 26 octombrie 1847 în misiunea căutării pricinilor din Basarabia a moșiilor sinaite din Moldova[44].

---

[32] Ioan Caproșu, *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, volumul IX, *Acte interne (1791-1795)*, Iași, Editura „Dosoftei”, 2007, p. 98, nr. 111.
[33] Mihai Mârza, *op. cit.*, p. 360.
[34] *Ibidem*, p. 361.
[35] Arhivele Naționale Iași, Manuscrisul 554, f. 23v., nr. 5.
[36] Ibidem, f. 24, nr. 15.
[37] Mihai Mârza, *op. cit.*, p. 361.
[38] Arhivele Naționale Iași, Manuscrisul 554, f. 32, nr. 12.
[39] Ibidem, f. 36, nr. 104.
[40] Ibidem, f. 44, nr. 107.
[41] Ibidem, f. 45, nr. 132.
[42] Ibidem, f. 45v., nr. 134.
[43] Ibidem, f. 20, nr. 94.
[44] Ibidem, f. 29v., nr. 145.

https://biblioteca-digitala.ro

Stabilirea întinderii cimitirului bisericii Sfântul Lazar, împresurat de serdarul Chirica, urma să constituie obiectul cercetării unei comisii după 28 august 1853, alcătuită de Departamentul din lăuntru[45].

Uricarul Simion Cheşcu afierosește bisericii la 15 iunie 1754 casa preotului Mihai Badiul, socrul său, construită pe locul bisericii și al Vămii[46]. Egumenul mănăstirii Frumoasa se plânge la 15 februarie 1850 „asupra casăi răp(o)s(atului) cam(ina)r Costachi Neculau pentru neurmarea facerei acareturilor la casăle din ograda Sv(â)n(tu)l(ui) Lazar, ce cu contract sănt închirieti păn(ă) la (1)852"[47], o nouă jalbă către isprăvnicia ținutului Iași datând din 19 mai 1850 „ca să să îndatorească pe soția răp(o)s(atului) cam(ina)r Costachi Neculau pentru casăle din ograda bisericii Sfântului Lazar"[48]. Învoiala cu spătăreasa Catinca Neculau în legătură cu casele „di li-au avut închiriete" este încheiată la 9 mai 1851[49]. În sfârșit, casele au fost închiriate „d. Montenegru", a cărui îndepărtare și „înplinirea chiriei" sunt solicitate prin jalba din 10 noiembrie 1851[50]. Departamentului din lăuntru i se cere la 27 februarie 1852 „rădicarea eczecuții pusă la Sf(â)n(tul) Lazar în obiectul plății banilor " ce privește pe spăt. Costandache[51].

În catagrafia locurilor de dugheni ale mănăstirilor „Sfânta Vineri" și „Frumoasa" din Iași „răpite și împresurate între 1831 și 10 octombrie 1839", făcută de aga Ilie Cogălniceanu, sunt trecute și cele ale bisericii Sfântul Lazăr: locul de peste drum de locul carvasaralei dănuit văduvei Mălina, împresurat de Ștefan Gusten, precum și dugheana din fața uliței Sfântului Neculai ridicată pe locul bisericii Sfântul Lazăr de Ivan Breanțov lipovan, fără a plăti chirie[52].

Scrisoarea către epitropia Sfântului Mormânt din 28 septembrie 1853 se referă la „o bucățăcă loc sterp a mon(astirii) Barnovschi ce-l are în locul ogrăzii Sv(ântului) Lazar, să-l dei cu bezmăn pomenitei biserici Sv(ântul) Lazar"[53].

---

[45] Ibidem, f. 65v., nr. 56.

[46] *Documente privitoare la istoria Moldovei în secolul în secolul al XVIII-lea (1751-1774). Cărți domnești și zapise*, vol. IX, editate de Demir Dragnev, Larisa Svetlicinâi, Eugenia Bociarov, Chișinău, 2004, p. 30, nr. 9.

[47] Arhivele Naționale Iași, Manuscrisul 554, f. 47, nr. 20.

[48] Ibidem, f. 49v., nr. 62; o nouă adresă este din 11 august 1850; Ibidem, f. 50v., nr. 94.

[49] Ibidem, f. 54v, nr. 26; La 9 mai 1851 va fi înaintată o jalbă judecătoriei Iași „ca să înformăluiască ace(a)stă învoe(a)lă"; Ibidem, f. 54v, nr. 27.

[50] Ibidem, f. 57v., nr. 91.

[51] Ibidem, f. 60, nr. 21.

[52] *Analele parlamentare ale României,* Tomul IX, Partea II, București, Imprimeria Statului, 1898, p. 690.

[53] Arhivele Naționale Iași, Manuscrisul 554, f. 65v., nr. 62.

https://biblioteca-digitala.ro

Jalba înaintată judecătoriei ținutului Iași la 30 august 1846 face referire la cea din 7 mai „pentru un loc de dughiană a mon(asti)rii Sfănt(a) Vineri ce îl despozarisăști epitropie bisăricii Sfănt(ul) Lazar”[54].

Judecătoria Iași este invitată la 18 septembrie 1846 la desființarea grabnică a „acolisirii epitropil(o)r bisericei Sf(ântulu)i Lazăr de pe un loc a M(ă)n)ă)s(tirii) Făstăcii”[55]. Logofeția este chemată prin jalba din 8 iulie 1847 „a dispozarisî locurile bisăricii Sfănt(ului) Lazar de cătră acei ce pe sine să numisc epitropi”[56]. „Nelegiuitele” chemări ale judecătoriei ținutului Iași transmise mănăstirii Fâstâci „în pricina cu bisărica Sfănt(u)lui Lazar pentru un loc de dughiană” sunt aduse la cunoștința Logofeției prin jalba din 27 august 1847[57].

Vânzarea locului „jid(o)v(u)lui Pascal Botoșăneanu de pe ulița bisăricii Sfănt(ului) Lazar” atrage jalba către Divanul de apel din 16 octombrie 1847 pentru identificarea titlurilor de proprietate ale lăcașului de cult amintit[58].

Îngrijitorului viei mănăstirii Fâstâci de la Nicorești din 1850, Dimitrii Andoniu, i se scrie la 10 martie „pentru via Sf(â)n(tului) Lazar din aciaș(i) podgorii ci o stăpânești samavolnic un Ștefan Postavariu”[59].

Logofătul Ioan Mavrodin a lăsat bisericii Sfântul Lazăr prin diata sa 500 de lei, sumă revendicată la 15 mai 1850 fiilor „răp(o)s(atului)” ce urma să ajungă la preotul Ștefan de la acestă lăcaș[60], iar Ioan Hagi Ganciu suma de 2000 de lei, la care se mai adaugă 17000 de lei („pentru Con(s)tandinopol, adică 15 mii la trei spitalur(i) și 2000 lei pentru dezrobir(e) de robi”) de care domnul este informat la 13 august 1852[61] și se cer informații de mănăstirea Frumoasa la 12 martie 1853[62].

Un Neculai Calfa pretindea Bisericii Sfântul Lazăr suma de 1322 de lei, cerându-se Vorniciei de către egumenul de la Frumoasa la 11 august 1850 o copie a hotărârii „pe care să întemeiază cerire(a)”[63].

Construirea unor binale la Biserica „Sfântul Lazăr” era actuală la 21 aprilie 1852, când s-a solicitat aprobarea Departamentului public[64].

---

[54] Ibidem, f. 20, nr. 98.
[55] Ibidem, f. 21, nr. 110.
[56] Ibidem, f. 27v., nr. 92 și 93 (jalba către Divanul domnesc).
[57] Ibidem, f. 28, nr 106.
[58] Ibidem, f. 29v., nr. 138.
[59] Ibidem, f. 48, nr. 35.
[60] Ibidem, f. 49v., nr. 61.
[61] Ibidem, f. 62v., nr. 75, 76.
[62] Ibidem, f. 64, nr. 18.
[63] Ibidem, f. 50v., nr. 93; Ibidem, f. 51, nr. 98 (jalba din 18 august 1850).
[64] Ibidem, f. 61v., nr. 52.

https://biblioteca-digitala.ro

DOCUMENTE

1. 1719 (7228) octombrie 26, Iași

† Ghedeon, cu mila D(u)mn(e)dzău arhiep(i)sc(o)pul, mitropolit Sucevii și a toat(ă) Moldovlahiia. Facem știre cu această carte a nuastră tuturor cui să cade a ști pentru Sf(â)nta și Dumnădzăiasca bisearică caré iaste aici în târgu la Vama domniască, unde iaste hramul Înviiarea Sf(â)ntului și Dreptului Lazar, care bisearică iaste făcută precum să véde de preaslăvitul, preaînălțatul și de H(risto)s iubitoriul mult m(i)l(o)stivul domnu, Io Mihai Racoviț(ă) voevoda, cu mila lui D(u)mn(e)dzău domnu și oblăduitoriu a toată Moldaviia. Deci, măriia sa dintru a mării sale milă, ca un adevărat ctitor au înpodobit și au înfrumusețat sf(â)nta bisearică cu toate căte să cuvin din l(ă)ontru și di (a)fară. Așijderea și noi, dintru a noastră bună vreare, cu adevărata dumn(e)dzăiasca bl(ago)s(lo)venie, am socotit și am așădzat acea sf(â)ntă bisearică de la Vamă să fie tocma ca și alte biseareci domnești cumu iaste bisearica de pe poartă a Sf(i)ntei Troiță, și bisearica Doamnei **Рождиство Бгрдце**, și bisearica cea vestită **Стъи Некѹлаи**. Deci, aceşti cucearnici preoți de la acea mai sus pomenită bisearica de la Vamă rugătorii, anumi popa Vasilie Badiul cu ficiorii lui, și după viiața lor cine vor fi preuți la acea bisearică, să nu fie amestecați ca alți preuți ce săntu pe la bisearicili de aici din târgu, însă și ficiorii popii carile să numeaște de-i dzic Badiul, de or fi ca părintele lor, cu nevoință păzindu sf(â)nta bisearică, nicidecum să nu fie lipsiți de la acea bisearică ce li s-au dat de mai sus pomenitul luminatul a țărâi stăpân și domnu, Io Mihai Racoviț(ă) voevoda. Deci, de acmu înnainte acești preuți de la bisearică de la Vamă să fie în pace de bani domnești și de poclonul nostru, și măcar la vreun greu a țărâi (...)[1] nice învăluial(ă) pre la casăle lor de oamenii noștri să nu aibă. Pentru acéia, pre cine Domnul D(u)mn(e)dzău l-a învrednici a fi îndreptătoriu sf(i)ntei biseareci și oblăduitoriu după viiața noastră scaonului sf(i)ntei mitropolii, rugăm ca să nu aibă a strica bună tocmala și așădzarea aceasta, că cine s-ar pune înprotiva cărții aceștiia nebăgându samă [adecă neînțelegându], cine ar fi arhiereu sau alții din giudecătorii lumii, dzicem să fie unii ca aceiia supt tot blăstămul sf(i)ntei biseareci și la driapta giudecată a lui D(u)mn(e)dzău să le fie pârâș Sf(â)ntul

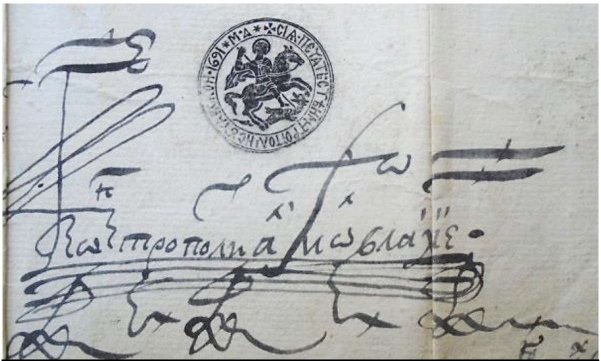
Iscălitura lui Ghedeon, mitropolitul Sucevii

Dreptul Lazar. Și pentru mai adeverita tocmală datu-s-au de la noi această carte încredințată cu a noastră iscălitură și cu peceatea sf(i)ntei mitropolii pecetluită.

* Іѡ́с, в(ъ)л(ѣ)т(о) ҂ꙁ҃ски (҂ꙁіаіаоу/ѣ҂ѣд) ок(томвріее) к҃ѕ (іаю).

Гхедеон митрополит Молдовлахии.

Ce au întărit măria sa vod(ă) și sfinția sa părintel(e) mitropolitul și noi întărim.

Ге(о)рге митрополит Сꙋкеавски.

Ier(o)monah Sava au scris.

Ce-au întărit și alți sfinți părinți și noi încă întărim.

Антонии митрополит Сꙋкеавскии.

<Pe verso-ul filei a doua>: † Mergi la dum(nealui) vel căm(ă)raș; Antonii/Antonie.

г҃ (к) л(о)г(о)ф(е)т.

Biblioteca Academiei Române (BAR), Documente istorice, DCXXIII/144, orig., difolio, rupt.

---

[1]Rupt; ilizibil un rând.

2. 1753 (7262) septembrie 1

† Ио Матеи Гика воевода, Б(о)жїею м(и)л(о)стиею, г(о)сп(о)даръ Земли Молдавскои. Facem știre cu acest hrisov a domnii méle tuturor cui să cade a ști. De vréme dară că sfintele bisérici și mănăstiri sânt lăcașuri dumnă(ze)ești întru carele de a pururea săvârșéște jărtea cea fără de singe a Domnului nostru I(isu)s H(risto)s, carele cu pre Sfântul și pre cinstit sângele seu au rădicat păcatul a toată lume(a). N-au vrut dară Dumnedzău să să chivernisască Sfintele rugi cu alt mijloc, fără de cât cu milostenie a pravoslavnicilor creștini, precum este vederat lucru întru toți; dintru sfintele bisérici și mănăstiri ce sănt zidite în țară de luminații și răpoosații domni ce-au fostu mai înnainte de noi, carei unii dintru dânșii după ce li-au zădit, li-au și miluit cu moșii, cu bucate, cu veșminte și cu odoară și cu alte féliuri de daruri, iară alții li-au întărit cu obiceiurile céli bune, cu vinituri din viniturile domnéști, pentru stare și chivernisala lor, volnici fiind ca niște stăpânitori acestui pământ a Moldovii ca să rămâ(i)e în urmă vecinica pomeniré.

Care și domniia mea, având râvnă de miluire spre sfintele bisérici, socotit-am dară domniia mea și pentru sf(â)nta biserică din Vama cea mare de aice din Iași, unde este hramul Înviere(a) Sf(â)ntului și Dreptului Lazar, care sf(â)ntă bisérică este zidită de domniia sa Mihai vodă, și neavând nici un vinit de nicăiuri, au fostu miluit-o cu obiceiuri de milă din Vama domniască, ca să aibă a lua pre tot anul din vama cea domniască căte patru făclii mare de ceară, căte de trii ocă una, și căte una ocă de tamă(i)e la hram; și vameșii cei mari să poarti de grije să le dea gata făcute din vinitul domnescu. Și osăbit să mai dea

https://biblioteca-digitala.ro

priste an în toate duminecile câte o giumătate de ocă lumini mici de ceară, să fie de arsu în bisérică piste săptămână ci[1] câte doauă ocă untdelemnu pre lună pentru candile. Așijdere și preuții cu diaconul carii vor sluji în sf(â)nta bisérică să aibă a lua din Vamă pre tot anul câte cinci lei pe lună, care fac 60 lei pre an, pentru slujba lor, ca să le fie de înbrăcăminte.

Așijdere și când s-ar întâmpla să să strice coperământul bisericii, să aibă a să coperi cu bani din vamă, însă de va fi dată vama în credință cuiva, atunce să să acopere din vinitul domnescu, iară de va fi Vama în cumpărătură să aibă a o acoperi vameșii cei mari din vinitul lor, precum am vădzut domniia mea și hrisoavele celi de miluiré de la ctitorul bisericii, domniia sa Mihai vod(ă), și de la fericitul întru pomenire răpoosat părintele domnii méle, măriia sa Grigorie vodă, și de la domniia sa Costandin Nicolae vodă, și de la domniia sa Ion Nicolae vodă(ă).

Pentru aceea dară și domniia mea dacă am vădzut hrisoavele acesti de sus arătate, de la domniia mea încăș asemene s-au întărit miluirile sfintii biserici și preoților de la această sf(â)ntă bisérică de mai sus numită ca să ia pre tot anul acesti mile ce scriem mai sus din Vama domniască căte patru făclii mare de ceară, câte de trii ocă una și câte o ocă tamă(i)e la hram, și câte o giumătate de ocă lumini mici de ceară în toate duminecile, și câte 2 ocă untdelemnu pre lună, și câte cinci lei tij pe lună, care fac 60 lei pre an.

Și poftim și pre alți luminați domni domni pre care-i Dumnedzău va rândui în urma noastră cu domniia acéștii țără, ori din fii domnii méle, ori din frații domnii méle, ori dintr-altu niam streinu, ca să întăriască miluire aceștii beserici și preoților ce vor sluji pentru vecinica pomeniré.

҂зсѯв (҂ѧѱѯѳ/҂ѱѯѳ) лꙋна сѫпт(емврїе) а҃ (ѣ).

Іѡ Матеи Гика воевода, Б(о)жїею мил(о)стїею, г(о)сп(о)даръ.

Іѡ Матеи Гика воевода (м.п.).

Т(оа)д(ер) г҃ лог(о)ф(ъ)т прочителномꙋ.

<Pe verso-ul filei a doua>: Rezumat în limba greacă.

BAR, Colecția Documente, DCXXIII/196, original, difolio, sigiliu mic octogonal.

[1] Așa în text; și.

3. 1764 iulie 1, Iași

† Cu mila lui Dumnăz(e)u, Noi Grigorie Alixandru Ghica vo(i)evod, domnu(l) Țării Moldovii. Facem știre cu acestu hrisov a domnii mélé tuturor cui i s(e) cade a ști pentru sfânta biserică de aici din Eși din Vama domnească unde să cinstește și să prăznu(i)ești hramul Sfântului și Dreptului Lazar, car(e) sfântă biserică este zidită de răposatul domnu Mihaiu Rac(o)viț(ă) v(oe)voda, cari arătându-ne hrisoave de milă de la luminații domni, și de la

https://biblioteca-digitala.ro

răposatul întru fericiri Grigorie Ghica v(oe)voda, unchiul domnii mélé, ca-s(ă) aibă a lua pe tot anul din Vama cea domnească cât(e) patru făclii mari de ceară, cât(e) de trii ocă una, și câte o ocă tămâiie la hramu, și vameșii cei mari să poarte de grij(ă), să le de(a) făcute gata den venitul domnescu, și osăbit să mai de(a) piste anu în toate duminicile câte gimătate de ocă de lumini mici de ceară să fiie de arsu în bisărică piste săptămână, și câte două ocă untdelemnu pe lună pentru candele. Așijdere și preuții cu diiaconul car(e) vor sluji în sfânta biserică să aibă a a lua cât(e) cinci lei pe lună peste tot anul, cari fac șas(e)zeci de lei pe anu pentru slujba lor ca-s(ă) le fie de înbrăcăminte. Așijdere când s-ar întămpla să-s(e) străce acoperemăntul bisericii să aibă a să acoperi cu bani din Vamă, îns(ă de va fi Vama dată în credință cuiva, atunce să aibă a să acoperi den venitul domnescu, iar de va fi Vama în cumpărătură să aibă a o acoperi vameșii cei mari din venitul lor.

Deci, după hrisoave de miluire ce au arătat domnii mélé de la ctitorul bisericii și de alți luminaț(i) domni, asemeni dar și domnie mea am înnoit și am dat și am întărit miluire(a) aceasta a sfintei biserici, hotărănd ca-s(ă) aibă a lua mila aceasta arătată mai sus din vama domniască câte patru făclii mari de ceară câte de trii ocă una, și câte o ocă tămâiie la hramu, și câte giumătate de ocă lumini mici de ceară în toate duminicile, și câte două ocă untdelemnu pe lună, și câte cinci lei tij pe lună, car(e) să facu șasăzeci de lei pe anu preuților pentru slujba lor să le fie de înbrăcăminte.

Și poftind domnie mea i pre alți luminaț(i) domni pre car(e) Dumnăzeu îi va rândui în urma noastră cu domnie țărăi aceștiia, or(i) din fii noștri sau dintr-alt neam, ca-s(ă) întăriască miluire(a) sfintii biserici și preuților ce vor fi pentru a lor vecinică pomenire.

Și s-au scris hrisovul acesta în anul dintâiu a domnii mele în scaunul domnii mele în Eși de Lupul Pravilă.

Въ лет ҂аѱзд (҂ѕѫюіа) іоули(є) а҃ (ѣ).

Io Grigorie Ghica v(oievo)d.

Лъскъраке Рос(є)т г҃ лог(о)ф(є)т пр читох.

S-au trecut la condică de Mihălachi Popa.

<Pe verso-ul filei a doua>: Scurtă însemnare în limba greacă.

BAR, Documente istorice, DCXXIII/206, original, difolio, rupt.

4. 1776 mai 10, Iași

† Cu mila lui D(u)mnezeu, Io Grigorie Alexandru Ghica voev(o)da, domn Țării Moldaviei. Facem știre cu acest hrisov al domniei méle tuturor cui să cade a ști, că viindu înnainte(a) domniei méle cuvios rugătoriul nostru Iosaf Sinaitis, egumenul de la sf(â)nta bisérică de la Vama g(o)spod de aicea din orașul Iașii, unde să prăznuiaște hramul Sf(â)ntului Dreptului Lazar,

https://biblioteca-digitala.ro

ne-au arătat hrisoave de orânduială de milă ce are să ia această sf(â)ntă bisérică din Vama g(o)spod, atât de la alți luminați domni, cum și de la domniia mea din ceialaltă trecută domnie a noastră; Și cerându ca să i să înnoiască și acum mila ce are să ia, Domniia mea, după cum asupra altor mănăstiri, asemenea și asupra aceștii sf(i)nte biserici milostivindu-ne dăm și întărim, hotărându prin hrisovul acesta ca întru toată vremea domniei méle să aibă a lua din Vama domniască câte patru făcli mari de ceară câte de trei ocă, și câte una ocă tămâ(i)e la dzioa hramului, și câte giumătate de ocă lumini mici de ceară în toate duminicile, care să fie pentru cetit, și câte doao ocă untdelemnu pe lună, și câte cinci lei pe lună pentru slujba preoților, ca să le fie de înbrăcăminte, care cuprinde șase zeci lei pe an. Aceste mili ce sint arătate mai sus să le ia nestrămutat din Vama g(o)spod. Așijderea când s-ar întâmpla să să strice acoperemăntul biséricii să aibă a să acoperi cu bani din Vamă, însă de va fi Vama dată în credință, atuncea să-s(e) acopere din venitul domnesc, iară de va fi vama în cumpărătură să aibă a o acoperi vameșii cei mari din venitul lor.

Și poftim domniia mea și pre alți luminați domni pre carii Sf(â)ntul D(u)mnezeu îi va rândui în urma noastră cu domniia țării aceștiia, ori din fiii și niamul nostru sau dintr-alt niam, ca să întăriască miluirea aceștii sf(i)nte bisérici și preoților ce vor fi, pentru a lor vécinică pomenire.

Scrisu-s-au hrisovul acesta întru a do(u)a domnie a noastră în orașul Iașii, întru al doile(a) an al domniei noastre de Gheorghie Evloghi la anii.

҂аѱоѕ (ѣжжю) маи ї҃ (ѣь).

Ио Григорие воев(ода).

Христодор г҃ лог(о)ф(е)т прочит.

S-au trecut la coondica divanului în ce(a) de hrisoave de Ioniți condicar.

BAR, Documente istorice, DCXXIII/211, original, difolio, sigiliu oval.

5. 1780 mai 4, Iași

† Cu mila lui D(u)mnezeu, Noi Costandin Dimitrie Muruz v(oie)voda, domnu Țerâi Moldovii. Facem știre cu acest hrisov tuturor cui se cade de a ști, că iată domniia mea binevoind milostivituni-am asupra bisericii de la Vama g(os)pod, unde se prăznu(i)ește hramul Svăntului și Dreptului Lazar, și după hrisoavele de miluire ce au avut de la alți luminați domni cari s-au văzut de noi, asemine domniia mea milostivindu-ne dăm și întărim bisericii aceștie hotărănd prin hrisovul acesta ca în toată vreme(a) domnii noastre să aibă a lua din Vama domnească căte patru făclii mari de ceară căte de trii ocă una și câte una ocă tămăie la zioa hramului, și câte giumătate de ocă lumini mici de ceară în toati duminicile cari se fie pentru citit, și câte doao ocă untdelemnu pe lună, și câte cinci lei pe lună pentru slujba preoților ca să fie de înbrăcăminte, cari cuprind șasezeci lei pe anu. Aceste mile ce sint arătate mai sus să li ia

https://biblioteca-digitala.ro

nestrămutat din Vama g(os)pod. Așijdere cănd s-ar tămpla se să strice acoperemăntul bisericii să aibă a se coperi cu bani din vamă, însă de va fi vama dată în credințe, atunci se să acopere din venitul domnesc, iar de va fi vama în cumpărătură se aibă a o coperi vameșii cei mari din venitul lor. Și poftim domniia mea și pe alți luminați domni pe carii Svăntul Dumnăzeu va orăndui în urma noastră cu domnie aceștii țări, ca se nu surpe miluire(a) aceasta, ce mai vărtos se întăriască Svintei biserici aceștie și preoților pentru al domniilor sale vecinică pomenire.

S-au scris hrisovul acesta la scaonul domnii mele în orașul Iașii, la cea dintâi domnie a noastră la Moldavia, întru al triile(a), an de credincios boiariul nostru Dimitrache Vărnav vel cluceriu.

La anii ҂аѱп҃ (ѣжоуль) маи д҃ <4>.

Димитрие Морѹз в(ое)в(ода) <m. p.>.

<…> **вел вист(иерник) прочит**.

S-au trecut la condica vist(ie)rii.

<ss> Năstas(e) Scorț(e)scu ot visti(erie).

BAR, Documente istorice, DCXXIII/213, original, difolio, sigiliu oval.

6. 1781 decembrie 20

† Ио Констандин Димитрие Морѹз в(ое)вода, Б(о)ж(ї)ю мил(ос)т(їю), г(о)сп(о)дар(ъ) Зъмле Молд(а)вскои. Facem știre cu această carte al domnii mele pentru biserica de aice din Iaș(i) de lângă Vamă, unde să cinstește și să prăznu(i)ește hramul Dreptului Lazar, că prin jaloba ce-au dat cătră domnie me preuții de la această svăntă bisărică au arătat precum că să află bisărica la proastă stare și făr(ă) de nici agiutor sau venit altul de undeva, afară din mila ce are prin hrisovul domnii melé de i să dă undelemn și tămâiia din Vama g(os)p(o)d, și rugându-să domnii mele ca pentru o dughiană ce iaste acolo lângă Vamă în ograda aceștii bisărici, cum și pentru un om ce va fi la ace(a) dughiană să nu fie supărat a plăti vreo dare de bir după cum plătesc alte dugheni la slujba cheltu(i)elii, ca din venitul aceștii dugheni să să ajutoreză bisărica la cheltu(i)elile ce are peste an, pentru care făcând domnie me milă cu această svăntă bisărică, pintr-această carte al al domnii mele hotărâm pentru ace(a) dughiană cu căsoae din dos, ca să fie în toată vreme(a) scutită și apărată de banii ajutoriului cheltu(i)elii țerii, cum și de toate alte dări și angării oricăte or fi pe alte dugheni, aceasta întru nimică să nu fie supărată, cum și pentru un om ce va șide(a) la această dughiană care să fie om strein venit dintr-altă țară făr(ă) de bir în vist(ie)rie și făr(ă) de nici un amestec cu lăcuitorii aceștii țări, iarăș hotărâm domnie me ca să fie în toată vreme(a) apărat și scutit de tot birul vist(ie)rii, cum și de toate alte poronci. Și poroncim domnie me dum(nealui) vel

https://biblioteca-digitala.ro

agă, cum și altor slujbaș(i) zapcii să aveț(i) toț(i) a urma întocma precum să poroncește prin carte(a) domnii mele. Aceasta poroncim.

1781 dec(e)m(brie) 20.

Димитрие Морȣз в(ое)в(ода) <m. p.>.

Прочи вел вист(иерник).

S-au trecut în condica visterii de Iordachi Lozănschii ot vist(ierie).

BAR, Documente istorice, DCXXIII/215, original, difolio, sigiliu oval.

7. 1783 ianuarie <f. z.>, Iași.

† Cu mila lui Dumnez(e)u, Io Alexandru Costandin v(oie)v(o)d, domn Țeri(i) Moldaviei. Să face știre cu acestu hrisov a domniei meli pentru bisărica de la Vama g(os)p(o)d de aice din oraș(ul) Iașii, undé să prăznu(i)ești hramul Svăntului și Dreptului Lazar, că prin jaloba ce au datu domniei meli preoții ce slujăscu aceștii bisărici au cerșut ca după milile ce-au avut în vreme(a) altor domni, hotărâté prin hrisoav(e), să aibă și de la domnie me asămine, a cărora ceriré cercetându-să di cătră domnie me prin dum(nea)lui vel vist(iernic) s-au aflatu că iaste cu cale și să cadi a să agiutora acest dumnezăesc lacaș fiind că să află la slabă stare și necuprinsu cu celi trebuincioasă. Deci, dar domnie me după cum pe alté svinté dumnezăești lacașuri cu celi ce s-au socotit a fi cu cale s-au agiutorit, asămine și pentru această bisărică hotărâm printr-acestu hrisov ca în toată vreme(a) domnii noastre să aibă a lua din vama domniască pe tot anul la zioa hramului câté patru făclii de ceară câte de trii ocă una și câté una ocă tămâiie și câte giumătate de ocă lumină de ceară să aibă a lua în toaté duminicile, care să fie pentru cetit, și câté doauă ocă untudelemnu pe lună, și câté cinci lei pe lună pentru slujba preoților ca să fie de înbrăcăminté, care cuprindu șasăzăci lei pe anu. Acesti mile ce sintu arătaté mai sus nestrămutatu să le ia din Vama g(os)p(o)d. Așijdere când s-a întâmpla să să strice acopéremăntul bisăricii să să (a)copiri cu bani din Vamă, însă dă va fi Vama dată în credinți, atunce să să (a)copire din vinitul domnesc, iar de va fi vama cumpărătură să aibă a o (a)coperi vameșii cei mari din vinitul lor. Poftim dar domnie me și pe alți luminaț(i) domni care din pronie Svăntului Dumnezău să vor rândui în urma noastră cu domnie aceștii țări ca să nu strici această miluire, ce mai vărtos să întăriască și să adăogă pentru a domniilor sale vecinică poménire.

Scrisus-au hrisovul acesta la scaunul domnii meli în oraș(ul) Iașii la Moldavie, întru ce(a) dintâi domnie a noastră la anul dintâi de Iordachi Lovzănschi ot vist(ierie).

҂аѱпг (ѣжоуѥ) генари <f. z.>.

Ио Алеѯандрȣ воевода.

Матеи Кант(акȣзино) вел вист(ѧрник) прочитох.

S-au trecut la condica visterii de Iordachi Loz(onschi) ot vist(ierie).

BAR, Documente istorice, DCXXIII/218, original, difolio, sigiliu rotund.

8. 1784 <f. l. z.>.

† Ио Алеѯандрꙋ Костандин в(ое)в(о)д(ъ), Бож(їю) м(и)л(о)ст(ию), г(ос)подар(ъ) З(емли) Молдавскои. Să face știre cu această carte a domnii mele pentru biserica de lăngă Vamă de aicea din oraș(ul) Iașii, unde se prăznuiaști hramul Dreptului Lazar, că prin jaloba ce au dat cătră domnie mea preoții de la această bisărică, au arătat că având bisărica o dughiană acolo lângă vamă și în ograda bisăricii, dintru a căru(i)e venit să agiutoriază bisărica la cheltuialile ce ari peste an, s-au rugat ca să facem domnie mea milă pentru acea dughiană și un om ce va fi la dughiană, să nu fie supărat a plăti vreo dare de bir după cum plătescu alte dugheni la slujba cheltuialii și la alte dări, precum și de la domnie sa Costand(i)n v(oie)vodă Moruz au avut această milă. Deci, văzăndu-să de cătră domnie mea carte(a) ce au de la domnie sa Costandin vod(ă) Moruz și adiverindu-ne de slabă stare(a) aceștii bisărici, n-am trecut cu videre(a) și diosăbit de alteleile (!) ce s-au întărit prin hrisov de cătră domnie mea aceștii bisărici i s-au dat și această carte prin care hotărâm pentru ace(a) dughiană cu căsoae din dos, cum și un om strein venit dintr-altă țară făr(ă) de bir în visterii și făr(ă) de nici un amestec cu lăcuitorii aceștii țări ce va fi la această dughiană, se fie apărați și scutiț(i) atât dughiana de banii agiutorinții și de toaté alte dări și angării, oricâte vor fi asupra altor dugheni, cum și omul de bir și de toaté alte dări și poronci oricâte vor fi asupra altor lăcuitori să fii apărați.

Drept aceiia poroncim domnie mea dumi(sale) vel agă cum și altor zapcii ce veț(i) fi rânduiți aicea în oraș(ul) Iașii cu ori cé fel de slujbi și poronci de înplinire, cu toții să aveț(i) a urma după cum să poroncești prin carte(a) aceasta. Poftim domnie mea și pe cei din urma noastră luminaț(i) domni să întăriască această puțănă milă pentru a domniilor sale vecinică pominire.

1784

Прочи вел вист(иерник)

BAR, Documente istorice, DCXXIII/219, original, sigiliu oval.

9. 1786 <f. l. z>, Iași

† Cu mila lui Dumnez(e)u, Io Alexandru Ioan Mavrocordat v(oe)voda, domn Țerii Moldaviei. Să faci știre cu acestu hrisov a domnii meli pentru bisărica ci iasti lângă Vama g(os)pod de aici din oraș(ul) Iașii, undi să prăznu(i)ești hramul Svăntului și Dreptul Lazăr, că prin jaloba ci ni-au dat rugătorii preoții ce slujăsc la această bisărică s-au rugat ca după mila ce au avut această bisărică întărită prin hrisoavi di la alți domni trecuți, să aibă și de la

domnie me. După a cărora rugăminté și arătări cercetându-să și văzând domnie mea hrisoavile altor domni și mai ales adiverindu-ne că această bisărică niciun vinit sau altu agiutoriu nu ari fără numai în domneștile mili razămă, n-am trecut cu videre(a), și iată făcănd milă hotărâm printr-acestu hrisov ca în toată vreme(a) domnii noastre să aibă a lua din Vama g(os)pod pe tot anul la zâao hramului câté patru făclii de ceară, fiiștícari să fie de trii ocă și câté una ocă tămâie. Așijdere și câte giumătaté ocă lumini de ceară să aibă a lua în toaté duminicile ca să fie pentru citit. Să mai ia și câté doauă ocă untudelemnu pe lună și câté cinci lei iarăș pe toată luna ca să fie pentru simbrii preoților și trebuincioasăle veșminte ali bisăricii. Aceste toate mili ce sint arătate mai sus nestrămutat să le e toate din Vama g(os)pod, cum și când s-ar întâmpla ca să-s(e) străci (a)coperemăntul bisăricii să-s(e) (a)copiri cu bani din Vamă, însă di va fi Vama dată în credință, atuncea să-s(e) (a)coperi din vinitul domnesc, iar de va fi vânzare, să aibă vamișii a o (a)coperi. Așijdere și pentru o dughiană cu căsoai din dos ce ari bisărica acolo lângă Vamă și în ograda bisăricii, cum și un om strein făr(ă) de bir în visteriie ce va fi la dughiană, să fie scutită atât dughiana de banii agiutorinților și de alte dări ce vor fi pe alte dugheni, cum și acel om ce va fi păzătoriu la dughiană, nefiind din bir nicii păminteni, ce strein viind dintr-altă țară făr(ă) de bir în visteriie, să fie apărat și scutit pe capul lui de tot birul vist(e)rii, cum și de toaté alte dări și angării oricâte vor fi asupra altor lăcuitori.

Deci, poroncim domnie mea atât dumn(ealui) vel vamiș, cum și dum(nealui) vel agă, i altor bo(i)eri slujbași, de către toți să-s(e) urmezi, păzându-să întocma după hotărârea hrisovului. Și poftim domnie me și pe alți frați luminați domni pe cari Svăntul Dumnezău va orândui în urma noastră la domnie aceștii țări să nu străce nici să surpe aceste puțini mili, ce mai vărtos să adaogă și să întăriască pentru a domniilor sali vecinica pominire.

Scrisus-au hrisovul acesta la scaunul domnii meli în oraș(ul) Iașii întru cia dintâi domnie a noastră la Moldaviia la anul al doile(a).

1786 <f. l. z>.

Io Alexandru Ioan Mavrocordat <m.p.>.

Матеи Кант(акѹзино) вел вист(ѡрник) прочитох.

S-au trecut la condica visterii. Con(stan)d(i)n Veisa ot vist(ierie).

BAR, Documente istorice, DCXXIII/220, original, difolio, sigiliu rotund.

10. 1792 octombrie 1

† Ио Александрѹ Костандин Мѹрѹз в(ое)в(о)да, Бож(їю) мил(о)ст(їю), г(ос)подар(ъ) З(емли) Молдавскои. Fiind că cuvios rugătoriul nostru egumenul Gavriil de la bisărica de lăngă Vamă de aice din orașul Iașii, unde să cinstește și să prăznu(i)ește hramul Sfăntului și Dreptului Lazar, prin

silința și sirguința sa au înpodobit Vama, făcându odăi îndestule pentru șidere(a) vameșilor, unde mai înainte din pricina că nu era(u) odăi, ține(au) vameșii casi cu chirie pentru șidere(a) lor; Pentru aceia dar, după toată dreptate(a) hotărâm domnie me ca peste cinci lei ce să hotărăște prin ponturile vămii ca să de(a) vameșii de la sine, afară de suma cumpărăturii bisăricii Sfântului Lazar pe toată luna, afară de untdelemnu și lumânări, să aibă a mai da încă vameșii de la sine pe toată luna câte cinsprezăci lei aceștii bisărici a Sfântului Lazar, care bani nestrămutat și în toată vreme(a) să aibă a-i lua bisărica aceasta pe toată luna nesmintit de la vameși, iar când va fi vama în credințe, să-s(e) de(a) acești bani pe toată luna din vistierie, spre nepăgubire(a) și agiutoriul aceștii sfinte bisărici ce să află lipsită de alte venituri, și această puțină milă în veci să nu să strice, urmându-să cuprinderii de mai sus.

1792 oct(ombrie) 1

Прочи вел вист(иерник).

Trecut la condică.

Con(s)t(an)din Burchi pit(ar) <m.p.>.

BAR, Documente istorice, DCXXIII/223, original, difolio, sigiliu mic octogonal.

11. 1795 iulie 4, Iași

† Cu mila lui Dumnezeu, Noi Alexandru Calimah, v(oie)v(o)da, domn Țării Moldaviei. Să faci știré cu acest hrisov al domnii mele pentru bisărica ci este lăngă Vama g(o)spod di aicea din orașul Eșii, unde să prăznu(i)ești hramul Sfăntului și Drept Lazor, că prin jaloba ce ni-au dat rugătorii preoț(i) de acolo, s-au rugat ca pentru milile ci au avut această bisărică întărită prin hrisoavi de la alți domni ce-au fost mai înnainté, să aibă și de la domnie mea. Deci, cercetănd domnie mea și văzăndu-să și hrisoavile luminaților domni și mai ales adiverindu-ni că această bisărică nici un venit sau alt agiutor nu ari, fără în domneștile mile razimă numai, și socotind că să cadi a fi agiutorată această bisărică, iată și de cătră domnie mea asămine hotărăm prin hrisovul acesta ca în toată vremea domnii noastre să aibă a lua din Vama g(os)pod căte doauăzăci lei pe toată luna, și când va fi Vama în credință să să de(a) acești bani pe toată luna din vist(e)rii spre nepăgubire și agiutoriul aceștii bisărici, iar când va fi în vănzari, să-i de(a) vameșii de la sini, afară de suma cumpărăturii, cum și la zioa hramului pe tot anul să aibă a lua din Vama g(o)sp(o)d căte patru făclii de ceară, fiiștecare să fie câte de trii ocă și câte una ocă tămâi(e). Așijdirea și căte giumătati ocă lumănări ceară să aibă a lua în toati duminicile ca să fii pentru cetit. Să mai ia și câté doauă ocă untdelemnu pe lună tot din Vama g(o)spod, cum și când s-ar întămpla ca să să strici acoperămăntul bisăricii, să să acoperi cu bani din Vamă, însă de va fi Vama dată în credință, atunce să să acoperi din venitul domnesc, iar di va fi în vânzare să aibă vameșii

https://biblioteca-digitala.ro

a o acoperi. Așijdire și pentru o dughiană cu căsoai ce ari din dos bisărica acolo lăngă Vamă în ograda bisăricii, cum și un om strein făr(ă) de bir în visterii ce va fi la dughiană, să fii scutit(ă) atât dughiana de banii agiutorinții și de alte dări, cum și acel om ce va fi păzitor la dughiană, nefiind din birnicii păminteni, ce venit dintr-altă țară făr(ă) de bir în visterii, să fii apărat și scutit pe capul lui de tot birul visterii, cum și de alte dări și angării. Drept aceia poroncim domnie mea dumi(sale) vel agă i dumi(sale) vel vameș de carvasara, de cătră toț(i) să să urmezi întocma(i) precum să cuprindi prin hrisovul acesta. Poftim dar domnie mea pe alți frat(i) luminați domni pre carii Sfăntul Dumnezău îi va orândui în urma noastră la domnie aceștii țări să nu străci această milă, ce mai vârtos să adaogă și să întăriască pentru al domniilor sali vecinică pomenire.

Scrisus-au hrisovul acesta la scaonul domnii mele în orașul Eșii întru cea dintâi domnie a noastră la Moldavie în anul dintâi.

La let 1795 iulie 4.
Io Alecsandru Calimah voevod <m.p.>.
Iordachi Roset vel vist(iarnic) procit.
S-au trecut la condica visteriei.
Con(sta)nd(i)n Veisa ot vist(erie).

BAR, Documente istorice, DCXXIII/226, original, sigiliu mare rotund; Ibidem, Documente istorice, DCXXIII/225, original, difolio, sigiliu mare rotund, trecut în condica vistieriei de „Const(an)d(i)n Burchi clucer”.

12. 1799 noiembrie 25, Iași

† Cu mila lui Dumnezeu, Io Constandin Alexandru Ipsilant v(oie)v(o)da, domn Ț(ă)rii Moldaviei. Să faci știre cu acest hrisov al domnii meli pentru bisărica ci iaste lăngă Vama g(o)spod de aici din orașul Iașii, unde să prăznu(i)ești hramul Sfântului și Dreptu Lazar, că prin jaloba ce ni-au dat rugătorii preoți de acolo, s-au rugat ca pentru milile ce au avut această bisărică întărite prin hrisoave de la alți luminați domni ce-au fost mai înainte de noi, să aibă și de la domnie mea. Deci, cercetănd domnie mea și văzăndu-să și hrisoavile luminaților domni și mai ales adeverindu-ne că această bisărică nici un venit sau alt agiutor nu are, fără numai în domneștile mile razimă, și socotind că să cade a fi agiutorată această bisărică, iată și de către domnie mea asămine să întărește și hotărâm prin hrisovul acesta ca în toată vreme(a) domniei noastre să aibă a lua din Vama g(o)spod câte doauăzăci lei pe toată luna. Și când va fi vama în credințe să să dea acești bani pe toată luna din visteriie, spre nepăgubire și agiutoriul aceștii bisărici, iar cănd va fi în vânzare să-i dea vameșii de la sine, afară de suma cumpărăturii, cum și la zioa hramului pe tot anul să aibă a lua din Vama g(o)spod câte patru făclii de ceară fiiștecare să fiie câte de trei ocă și câte una ocă tămâie.

https://biblioteca-digitala.ro

Așijdere și câte giumătate ocă lumânări ceară să aibă a lua în toate duminicile ca să fiie pentru cetit. Să mai ia și câte doauă ocă untdelemnu pe lună tot din Vama G(o)spod, cum și când s-ar întâmpla ca să să strice acoperământul bisăricii să-s(e) acopere cu bani din Vamă, însă de va fi Vama dată în credințe, atunce să să acopere din venitul domnescu, iar de va fi în vânzare să aibă vameșii a o acoperi.

Așijdere și pentru o dughiană cu căsoai ce are din dos bisărica acolo lângă Vamă în ograda bisăricii, cum și un om strein făr de bir în visterie ce va fi la dughiană, să fie scutită atât dughiana de banii agiutorinții și de alte dări, cum și acel om ce va fi păzitoriu la dughiană nefiind din birnicii pământeni, ce venit dintr-altă țară făr de bir în visterii, să fiie apărat și scutit pe capul lui de tot birul visteriei cum și de alte dări și angării.

Dreptu aceia poroncim domnie mea dumitali vel agă i dumi(tali) vel vameș de carvasara, de către toți să-s(e) urmezi întocma precum se cuprinde prin hrisovul acesta. Poftim dar domnie mea pe alți frați luminați domni pre carii Sfântul Dumn(e)zău îi va orândui în urma noastră la domnie aceștii țări să nu strice această milă, ce mai vârtos să adaogă și să întăriască pentru al domniilor sale vecinică pomenire.

Scrisus-au hrisovul acesta la scaonul domnii mele în orașul Iașii întru cea dintâi domnie a noastră la Moldaviia în anul dintâi.

La let 1799 no(i)emvrii 25.

Io Costandin Ipsilanti voievoda <m.p.>.

Iord(a)ch(e) Balș vel vist(iernic) procitoh.

S-au trecut la condica visteriei.

Co(sta)nd(i)n Veisa ot vist(ierie).

BAR, Documente istorice, DCXXIII/231, original, difolio, sigiliu mare rotund.

13. 1818 august 20

† Noi Scarlat Alexandru Calimah v(oie)v(o)da, Cu mila lui Dumnezău, domn Țării Moldovii. Să face știre cu această carte a domnii mele pentru bisărica Sf(ântul) Lazor din Eși că prin jaloba ce ni-au dat cuvioșie sa igumenul de acolo, ni-au arătat că această bisărică au avut cuprindere de milă ca să ia câte douăzăci lei milă pe toată luna din Vamă, orânduiț(i) ca să-i plătiască vameșii de la sine, afară de suma cumpărăturii, făcându-să această miluire înpotriva locului bisericii pe care sănt casăle carvasariilii, și pentru însuș binaoa casălor care sănt făcute cu însuș cheltuiala bisăricii. Asupra cării arătări au făcut rugătoare cerire ca să ne milostivim domnie de ai mai adăogi această miluire spre a să pute(a) agiutora bisărica cu un folos mai cuviincios decât acesta ce l-au avut până acum, care este cu totul micșurat, asămănându-să cu slujba locului său în trebuințăle Vămii și cu folosânța carvasaralei.

https://biblioteca-digitala.ro

Drept aceia asupra arătării aceștie den jalobă a igumenului, găsând domnie mea a ave(a) bisărica toată dreptate, iată prin această carte a domniei mele, hotărâm ca de aice înnainte să aibă a lua bisărica aceasta câte patruzăci lei pe toată luna din Vamă, afară de mila untuluidelemnu și a lumânărilor, care are să o ia după osăbită carte g(o)sp(o)d, dându-să acești bani pe fiiștecare lună de către țiitorii Vămii, cei ce să vor ave după vreme de la sini, afară de suma cumpărăturii, iar când vor fi vămile în credință să să de(a) din banii cămării g(o)sp(o)d spre a-l ave(a) bisărica acst venit în toată vremea fără strămutare. Spre aceasta dau această a noastră domniască carte întărită cu pecete(a) domnii mele, pentru întocma și pré deplină urmare.

1818 av(gu)st 20

Vel vist(iernic).
S-au trecut în condica vist(ie)riei de hrisoave.
C(onstan)d(i)n Veisa pah(arnic).

BAR, Documente istorice, DCXXIII/253, original, difolio, sigiliu mic octogonal.

II

Mănăstirea Fâstâci, ținutul Vaslui

Rânduirea egumenului de la Fâstâci era în discuție la 22 martie 1845[65]. Prin jalba din 8 august 1847 se solicită învoirea mitropolitului pentru permutarea ierodiaconului Irinarh de la Horaița la mănăstirea Fâstâci[66]. Pentru liturghisirea arhiereului Meletie Sardeon la mănăstirea Fâstâci se trimite episcopului Hușilor scrisoarea din 17 septembrie 1847 în vederea acordării ecdosisului (binecuvântării)[67]. La 22 martie 1848 se cere mitropolitului hirotonirea diaconului Gheorghi Pruteanu ot Fâstâci ca preot „acolo”[68]. Dascălii Gheorghe Toderașcu și Gheorghe sin Vasile Rotariul de la biserica mănăstirii Fâstâci sunt acceptați la 4 august 1851 „și pe viitor a-ş(i) urma” îndatoririle aferente[69].

Rânduirea arhimandritului Antim ca egumen al mănăstirii Frumoasa începând cu 23 aprilie 1852 este făcută cunoscută la 12 aprilie 1852 lui Cozma Pavlov, vechilul moșiilor din Basarabia, „și către acesta să-s(e) adresarisască în toate pricinile atingătoare de ace(a) măn(ăstire). Iar cu părintele arh(imnadrit)

[65] Arhivele Naționale Iași, Manuscrisul 554, f. 8, nr. 27.
[66] Ibidem, f. 28, nr. 99.
[67] Ibidem, f. 28v., nr. 120.
[68] Ibidem, f. 32v., nr. 26.
[69] Ibidem, f. 55v., nr. 52 și 53.

https://biblioteca-digitala.ro

Chiril să să înțăleagă numai în pricinile moșiil(o)r m(ă)n(ă)s(tirii) Făstăcii”[70]. Asigurarea cărților de cult necesare mănăstirii Fâstâci a stat în atenția egumenului mănăstirii Frumoasa. Exemplificăm prin adresa din 15 ianuarie 1852 către Departamentul bisericesc „cu cari i s-au trimis 1120 lei abonamentul pentru 10 eczemplare a cărților ce tipărești d(umnealui) aga G.A. Rale, adică 4 pentru m(ă)n(ă)s(tirea) Frumoasa i Fâstâcii, 4 pentru Trei Erarhi i Florești și 2 pentru Dancu”[71]. La 9 februarie 1851 se acordă lui Gavriil Mavrodin „zugrafu” un atestat „pentru lucru ci au făcut la m(ă)n(ă)s(tirea) Fâstâcii”[72], probabil în timpul lucrărilor dintre 1840 și 1850 inițiate de arhimandritul Chiiril Strichide[73].

Studii recente au conturat patrimoniul funciar al Mănăstirii Secu în secolul al XIX-lea prin identificarea următoarelor moșii: Fâstâci, Cursești, Bălteni, Cozmești, Ruginești, Muntenești, Olănești (ținutul Vaslui), Ghermănești, Podoleni, Moșna, Novaci, Gura Arsurii (ținutul Fălciu), Ciornoholul (ținutul Botoșani)[74].

Ctitorii au donat mănăstirii moșia **Fâstâci**.

Prin jalba din 18 august 1848 se intervine pe lângă Departamentul din lăuntru în favoarea locuitorilor din Fâstâci pentru eliminarea sarcinii ridicării coșărului de rezervă, în condițiile existenței celui din 1847 „deșărt” și a lipsei porumbului din 1848[75]. Creșterea obligațiilor locuitorilor atrage intervenția egumenului mănăstirii Frumoasa la Departamentul din lăuntru din 6 mai 1851 împotriva apăsării satului Fâstâci cu „havalelile a 21 lăcuitori ce sănt a Mon(asti)r(ii)”[76]. Împovărarea locuitorilor din Fâstâci cu efectuarea zilelor „soșelii și pentru acei morți și palmașii a lucra cu cară” face posibil demersul egumenului de Frumoasa la Departamentul public în vederea „ridicării” obligațiilor amintite[77].

La 5 aprilie 1850, egumenul Mănăstirii Frumoasa răspunde „comandiriului companii al cincile … pentru leafa militariului Costachi Șăndrea predată din partea satului Fâstâcii”[78] (militarul a fost dat de satul Fâstâci la 14

[70] Ibidem, f. 61, nr. 47.
[71] Ibidem, f. 59, nr. 6.
[72] Ibidem, f. 54, nr. 12.
[73] Maria Popa, Doina Rotaru, *Mănăstirea Fâstâci din județul Vaslui, ctitorie a familiei Cehan-Racoviță,* p. 286.
[74] Ibidem, p. 289-290.
[75] Ibidem, f. 34v., nr. 71.
[76] Ibidem, f. 54v, nr. 25.
[77] Ibidem, f. 56, nr. 60.
[78] Ibidem, f. 48v., nr. 49; a se vedea și răspunsul din 15 mai 1850 dat „comandiriului miliției pământești” pentru leafa lui Costachi Șăndrea; Ibidem, f. 49, nr. 60; Din 29 decembrie 1850 avem adresa către „comandiriul regimentului de linie, cu 180 lei, liafa pe jumătate an a soldatului Costachi Șăndre, angajat pentru satul Făstăcii”; Ibidem, f. 52v., nr. 135; O nouă

https://biblioteca-digitala.ro

decembrie 1849)[79]. Isprăvnicia ținutului Vaslui refuza în 1853 recrutarea militarilor „din desrobițăi sat(ului) Făstăci” și preferă „a lua din moldoveni care nu sănt datori”[80]. Înscrierea a patru locuitori din satul Fâstâci „la jandarmi” este considerată de egumenul de la Frumoasa „împotriva pravilii din 1851” și contestată isprăvniciei ținutului Fălciu la 17 mai 1853[81]. Egumenul se împotrivește transformării birnicilor din Fâstâci în patentari și scrie Vistieriei la 28 iulie 1853[82].

Obligarea țiganilor de pe moșia Fâstâci pentru efectuarea semănăturilor de primăvară este solicitată privighetorului ocolului Stemnic la 2 mai 1850[83].

Neculai Sălcianu era acuzat la 8 ianuarie 1844 de tăierea a 426 „copaci” din pădurea Mănăstirii Fâstâci pentru care se cere împlinirea averii sale de isprăvnicia ținutului Vaslui[84]. Vătavul Dumitrache ot Fâstâci este la rândul său înștiințat la 10 ianuarie 1844 de porunca Departamentului din lăuntru în această privință[85]. Judecătoria Vaslui fixează termenul de judecare a împresurării moșiei Fâstâci de Rafaila la 12 octombrie 1849[86]. La 15 decembrie 1849 se răspunde „pentru vinovatul post(elni)ce(l) Pandeli Baicu, că la mon(astirea) Făstăcii unde s-au hotărât a să trimeti nu este siguranția cerșută”[87].

Privighetorul ocolului Stemnic de la ținutul Vaslui a cerut 700 puieți din pădurea Fâstâcilor și sădirea lor „pe marginea drumului soșăluit”, căruia i se răspunde la 30 martie 1850[88]. Tăierea a 20 de copaci din pădurea Mănăstirii Fâstâci de către răzeșii de Hârsova este adusă la cunoștința isprăvniciei ținutului Vaslui prin jalba din 5 aprilie 1850[89] și privighetorului ocolului Stemnic la 14

intervenție a egumenului mănăstirii Frumoasa datează din 7 iunie 1851 prin care se trimite comandantului Regimentului de linie 180 de le, „hacul soldatului Costache Șandre, dat de satul Fâstâci, pe giumătate de an ci să înplinești la 14 dec(emb)r(ie) viitoriu”; Ibidem, f. 55, nr. 41; A se vedea și răspunsul din 9 octombrie 1851 la adresa „comandirului”; Ibidem, f. 57, nr. 80; La 23 ianaurie 1852 se intervine la comandantul Regimentului de infanterie pentru suma de 180 de lei „plata militariului satului Fâstâci ... pe giumătate de an de la 14 dec(e)vr(ie) trecut păr(ă) la 14 iuni(e) 1852”; Ibidem, f. 59, nr. 8; vezi și adresa din 2 octombrie 1852; Ibidem, f. 62v., nr. 81.

[79] Ibidem, f. 65, nr. 41.
[80] Ibidem, f. 65, nr. 37 și 38 (adresele din 16 mai 1853).
[81] Ibidem, f. 65, nr. 42.
[82] Ibidem, f. 65, nr. 47.
[83] Ibidem, f. 49, nr. 54.
[84] Ibidem, f. 1, nr. 3.
[85] Ibidem, f. 1, nr. 7.
[86] Ibidem, f. 44v., nr. 116.
[87] Ibidem, f. 45v., nr. 136.
[88] Ibidem, f. 48v., nr. 43.
[89] Ibidem, f. 48v, nr. 48.

https://biblioteca-digitala.ro

iunie 1850 (pricina data din 1843 și se cere despăgubire)[90]. Administrația moșiei Fâstâci era asigurată la 31 ianuarie 1851 de vătaful Grigore Cogălniceanu, căruia i se trimit instrucțiile Departamentului bisericesc „pentru chipul tăerii parcheturil(o)r și paza lor”[91], iar la 9 aprilie 1852 se cere scăderea satului Fâstâci de „birul” vătafului Grigore Cogălniceanu, mutat la Dorohoi, „și de darea lui Gore Colțan (?), rămâind acesta cu birul desrobiților undi și esti trecut”[92].

Înlăturarea „buntușcicului lăcuitor Dimitri Moțoc” din satul Fâstâci era dorită de egumenul Mănăstirii Frumoasa prin jalba din 9 august 1851 adresată Departamentului din lăuntru[93], „depărtat” de isprăvnicie pentru „răle purtări” și reprimit (conform jalbei din 1 octombrie 1851)[94].

La 15 ianuarie 1852, egumenul Mănăstirii Frumoasa intervine pe lângă Comitetul sănătății „cu arătare că doftoru nu hultuește copiii mici din satu(l) Fâstâcii, din care pricină mor copii di această boală”[95].

Mănăstirea Fâstâci deținea un loc în ulița Sfânta Vineri din **Iași**, pentru care este înaintată judecătoriei Iași o jalbă la 7 mai 1846, deoarece „cu ră credință răpindu-l epitropii bisăricii Dreptului Lazar, l-au dat unui jid(o)v”[96]. Adresa din 8 mai 1846 către aceeași instituție judecătorească era „spre îndestulare rezoluții sale din 7 mai pentru siguranție cerșută împotriva depozitului embaticului pentru locul ce stăpânesc epitropii bisăricii Sfânt(ului) Laza(r)”[97]. La 30 aprilie 1854 se eliberează o „țidulă di besmen pentru dughiana lui Moisei Canar la ulița Sfinte(i) Viner(i) a monastirii Făstăci”, în valoare de 400 de lei pe perioada 23 aprilie 1853 și 23 aprilie 1854[98].

Jalbele adresate Divanului de Apel (26 martie 1848) și Divanului Domnesc (27 martie 1848) dovedesc diferendul dintre mănăstirile Fâstâci și Sfântul Ioan Zlataust, motivul lor fiind „pentru pierdere termenului apelații și închidere delii”[99].

Jalba dată Consulatului rusesc la 24 aprilie 1852 prin care se solicită „a formălui prin contracturi pentru moșăile m(ă)n(ăstirii) Frumoasa și Fâstâci din Besărabie” date în posesie pe o durată de trei ani, dar și alte documente, dovedesc continuarea stăpânirii sinaiților în stânga Prutului după tratatul de la

[90] Ibidem, f. 49v., nr. 72.
[91] Ibidem, f. 53v., nr. 7.
[92] Ibidem, f. 61, nr. 45.
[93] Ibidem, f. 56, nr. 59.
[94] Ibidem, f. 56v., nr. 76.
[95] Ibidem, f. 59, nr. 5.
[96] Ibidem, f. 18v., nr. 59.
[97] Ibidem, f. 18v., nr. 60.
[98] Ibidem, f. 66v., nr. 89.
[99] Ibidem, f. 32v., nr. 31 și 32.

https://biblioteca-digitala.ro

Bucureşti din 1812, când Rusia anexează teritoriul respectiv (Basarabia)[100]. Cozma Mihailovci Pavlov a fost invitat la 1 mai 1852 să trimită contractele arendării moşiilor din Basarabia (Străşăni, Vălceneţ şi Vânători) a mănăstirilor Frumoasa şi Fâstâci pe o perioadă de trei ani începând cu 23 aprilie 1852[101]. Secretarul Alecsandru Costantinovici Moşanu este desemnat la 1 aprilie 1853 ca vechil în Basarabia „în toati pricinili măn(ăstirii) Făstăci”[102], căruia i se cerea la 15 iulie 1853 o întâlnire cu „jăd(o)v(ii) compărători a pădurii de pe Vănători şi să facă hârtiile şi să aducă şi banii”[103]. La 26 august 1853, i se cer informaţii despre tocmelile pentru pădurile şi planurile moşiilor Vânători, Zastănca, Verejăni şi copiia „de pe actul din 1818 mai 6, No. 1220, a Dep(a)rt(amentului) al 2[le], presusfiia politicească pentru două locuri din Chişinău”[104]. Alexandru Moşanu, vechilul moşiilor mănăstirii Fâstâci din Basarabia, primeşte adresa din 6 iunie 1854 „întru facirea casălor de la Străşăni”[105] iar la 4 august 1854 i se scrie în privinţa sumei de 189 galbeni, câştiul Sfântului Gheorghe de la Iordache Dimitriu, posesorul moşiei Vânători[106], arendată de acesta şi la 26 octombrie 1854 pentru o nouă perioadă[107]. Calitatea de vechil a fost pierdută de Alexandru Moşanu la 25 octombrie 1854[108].

„Formăluirea” contractului din partea mănăstirii Fâstâci dat posesorului de **Vânători** din Basarabia va fi cerută judecătoriei ţinutului Iaşi la 7 februarie 1844[109], remis comisului Ioan Beidiman la 17 februarie 1844[110]. Moşia Vânătorii, aflată în posesia lui Iordachi Dimitriu, se confrunta la 14 februarie 1845 cu împresurarea pricinuită de răzeşii din Ciuteşti[111]. Moşia este redată în posesia lui Iordachi Dimitriu pe o perioadă de trei ani începând cu 23 aprilie 1846[112], cu un contract întărit şi de Consulatul rusesc din Iaşi[113]. La 6 aprilie 1846 se răspunde posesorului moşiei Vânători în problema clădirii a două crâşme şi a unui şopron[114], iar la 3 mai 1846 primeşte învoirea tăierii

[100] Ibidem, f. 61v., nr. 54.
[101] Ibidem, f. 62, nr. 59.
[102] Ibidem, f. 64v., nr. 23 şi 24.
[103] Ibidem, f. 65, nr. 45 şi 46.
[104] Ibidem, f. 65, nr. 55.
[105] Ibidem, f. 67, nr. 94.
[106] Ibidem, f. 67v., nr. 106.
[107] Ibidem, f. 68, nr. 125 şi 126.
[108] Ibidem, f. 68, nr. 124.
[109] Ibidem, f. 1v., nr. 16.
[110] Ibidem, f. 1v., nr. 18.
[111] Ibidem, f. 7, nr. 13.
[112] Ibidem, f. 11, nr. 97.
[113] Ibidem, f. 11v., nr. 106.
[114] Ibidem, f. 18, nr. 39.

https://biblioteca-digitala.ro

cherestelei necesare crâșmei și pivniței[115]. La 3 noiembrie 1846 se răspunde țiganilor „ot Vânători și Vălcinești ca să nu priimască între dânșii țigani streini dar nici ei să nu să înprăștii”[116]. Prin scrisoarea din 9 aprilie 1847 se solicită lui Cozma, vechilul mănăstirii Frumoasa din Basarabia, să înștiințeze despre livada de la Vânători „a lipovencii Marii, ce ceri pe dânsa și cât vrednicești”[117].

Vechilul Cozma urma să stăruiască după 22 iunie 1847 la întocmirea planului moșiei Vânători, să trimită hotarnica Vânătorilor și să lămurească situația locului „despre Popăuți, dintr-o piatră păn(ă) într-o movilă despărțitoare despre răzăș(i), ce fel de pământ esti acel loc”[118]. Prin scrisoarea din 19 iunie 1847 se cer lămuriri vechilului Cozma despre numărul de boi și care necesare transportului varului la Sculeni[119].

Încredințarea învoielii încheiate cu postelnicul Vasili Pogor este cerută judecătoriei Iași la 13 iulie 1847 „pentru hotarul între moșiili Vânătorii și Boldureștii, și totodată să încredințăzi și cerire ce să faci ingineriului de țin(utul) Chișinăului ca să aducă întru înplinire învoiala pomenită”[120]. Copia învoielii va fi trimisă și vechilului Cozma din Basarabia la 5 august 1847[121].

Comisul Ioan Beidiman primește vechilimeaua din 4 iunie 1848 „spre a mergi în Basarabie ca să de(a) în posesiie moșiile mon(asti)ri(i) Frumoasa și Sfint(ei) Vineri, anumi Străşănii, Vălcineții, Vânătorii, Zastânca, Verbova și Verejinii de la 23 apr(ilie) 1849”[122]. Prin scrisoarea din 5 iunie 1848 trimisă vechilului Cozma se solicită prezența la Sculeni la 30 iunie 1848 a locuitorilor din din Străşăni și Vălcineți și lui Dimitrie ot Vânători „ca să sfârșască tocmala posesăii acelor moșii”[123]. Vechilul Cozma Pavlov primește la 16 septembrie 1848 sarcina întăririi de către ocârmuirea Basarabiei a contractelor de arendare a moșiilor Străşăni, Vălcineț și Vânători[124]. Contractele de arendă ale moșiilor Străşăni, „Vălcești” (Vălcinești) și Vânători erau așteptate la 21 februarie 1849

---

[115] Ibidem, f. 18v., nr. 56.
[116] Ibidem, f. 22, nr. 133.
[117] Ibidem, f. 25, nr. 40.
[118] Ibidem, f. 27, nr. 79.
[119] Ibidem, f. 27, nr. 78.
[120] Ibidem, f. 27v., nr. 94 și nr. 95 (scrisoarea către inginerul ținutului Chișinău).
[121] Ibidem, f. 28, nr. 98.
[122] Ibidem, f. 34, nr. 58 și 59; La 14 mai 1849 se cere creditivă pentru comisul Ioan Beidiman pentru a fi hotarnic în comisiile de hotărâturi a moșiilor mănăstirilor Frumoasa, Sfânta Vineri, Fâstâci și Popăuți; Ibidem, f. 42, nr. 66.
[123] Ibidem, f. 34, nr. 61; a se vedea și scrisoarea din 8 august 1848 către Iordachi Dimitriu pentru prezentarea la Sculeni în vederea arendării Vânătorilor; Ibidem, f. 34v., nr. 69
[124] Ibidem, f. 35v, nr. 90, 91 și 93 (adresa din 19 septembrie).

https://biblioteca-digitala.ro

de la vechilul Cozma[125] sau la 3 martie 1849, împreună cu banii „câștiului Sfânt(u)l(ui) Gheorghi a acestor moșii și a Duruitoarii”[126].

Vechilul mănăstirii Frumoasa din Basarabia avea și sarcina colaborării cu instituțiile rusești. La 16 aprilie 1850, i se scrie vechilului Cozma Alecsandr(o)v Pavlov să primească copiile ucazurilor de catagrafiere „din nou” a locuitorilor și cel al Senatului „pentru Bondescu ci are acareturi pi moșia Vânători”[127].

Iordache Dimitriu, posesorul moșiei Vânători „din Besarabia” este invitat la 4 mai 1851 „să vie aici” (la Mănăstirea Frumoasa) „spre tărguire și închierea contractului pentru viitor”[128], cerere reînoită la 23 august 1851 prin scrisoarea adresată vechilului Cozma pentru înștiințarea posesorilor moșiilor Vălcineț, Strășăni și Vânători[129]. La 6 septembrie 1851 prin scrisoarea trimisă vechilului Cozma era fixată data întâlnirii (17 septembrie) la Sculeni cu posesorul Vânătorilor și locuitorii satelor Vălcineț și Strășeni pentru înnoirea posesiei[130]. Câștiul Sfântului Dimitrie pentru moșia Vânători achitat de Iordachi Dimitriu se ridică la 550 carboave, fapt dovedit de chitanța eliberată de egumenul mănăstirii Frumoasa la 22 noiembrie 1852[131], fiind atestat ca posesor și la 27 mai 1854, când i se cere câștiul Sfântului Gheorghe[132].

În răspunsul din 29 noiembrie 1851 dat scrisorii vechilului Cozma din 8 noiembrie 1851 sunt referințe la „întocmirea acareturil(o)r de pe Vânători, pentru pricina ot Cuiceni și altili”[133].

Pădurea de pe moșia **Străjăni**, a Mănăstirii Fâstâci, constituia obiectul vânzării (arendării) „negutătoril(o)r” Hristodor Ciulacu și Polihroni Antonie Dionisie din Chișinău, stabilindu-se reguli de exploatare sub privegherea și responsabilitatea lui Agachi Sărcileasnicu, căruia i se scrie în acest sens la 14 decembrie 1852[134].

---

[125] Ibidem, f. 39v., nr. 20.
[126] Ibidem, f. 40, nr. 30.
[127] Ibidem, f. 49, nr. 51.
[128] Ibidem, f. 55v., nr. 54.
[129] Ibidem, f. 56, nr. 61.
[130] Ibidem, f. 56, nr. 65.
[131] Ibidem, f. 63, nr. 90.
[132] Ibidem, f. 67, nr. 92.
[133] Ibidem, f. 57v., nr. 96.
[134] Ibidem, f. 63v., nr. 98; A se vedea și răspunsul egumenului mănăstirii Frumoasa din 31 decembrie 1852 către Alecsandru „pe scrisoare făcută părintelui Evgheni Danciu, pe lângă cari i să trimeti contractu(l) vânzării pădurii de pe moșiia Străjăni, scriindui-să ca luând un asemine de la cumpărători întărit pe formă să dei pe acest din parte măn(ăstirii) și să-l triimată cât mai în grabă”; Ibidem, f. 63, nr. 101.

https://biblioteca-digitala.ro

O altă moșie care a aparținut mănăstirii Fâstâci este cea de la **Ghermănești**, ținutul Fălciu, realitate nesesizată într-o monografie recentă[135].

Serdarul Mitache Roset, proprietarul moșiei Bohotin, este acuzat la 9 septembrie 1844 de „samavolnica întindere … și rășluire a o bucată din cotuna Moșna ot Ghermănești”[136], acuzații reluate în scrisoarea adresată acestuia la 28 august 1845, raportul isprăvniciei și corespondența dintre Departament și mănăstirea Frumoasa[137]. Partea de moșie din Ghermănești semănată cu ovăz răpită de aga Mitache Roset va fi arată de locuitorii săi și semănată cu „popușoi” (vezi jalba din 8 mai 1846 către Departamentul din lăuntru)[138].

Tăirea pădurii din Ghermănești constituie tema răspunsului dat de isprăvnicia ținutului Fălciu la 31 octombrie 1844. Lemnele erau necesare pentru construirea podului de pe râul Jijia la vărsărea în Prut[139]. Privighetorul de ocol s-a opus tăierii lemnelor (13 fagi) din pădurea Ghermănești de către posesor, necesare acaretelor de pe moșie, care se plânge isprăvniciei de Fălciu la 5 noiembrie 1844[140]. Isprăvnicia poruncește tăierea a 18 care de nuiele și 160 de pari din pădurea Ghermănești necesare îngrădirii „grosului” din Huși, așa cum reiese din adresa către Departamentul din lăuntru din 11 iunie 1845[141].

Prin jalba din 6 aprilie 1845 se cere porunca Departamentului din lăuntru către Vasile Glodianu pentru „a să rădica cu lăcuința din Ghermănești”[142]. Cercetarea acareturilor Glodianului de la Ghermănești și „prețăluire(a) tărgoveților” nemulțumește pe egumenul mănăstirii Frumoasa și înaintează Departamentului din lăuntru jalba din 30 iulie 1845[143], solicitându-se la 27 august 1845 „depărtare” din sat[144]. Conflictul cu stolnicul Glodianu continua și la 29[145] și 13 octombrie 1845 (vechilul mănăstirii era comisul Beidiman)[146].

Copia jurnalului din 17 octombrie 1842, „atingător de proțesul urmat pentru hotarăle moșiilor Ghermănești a M(ă)n(ă)s(tirii) despre Bunești a Episcopiei”, este restituit judecătoriei Iași la 19 aprilie 1845[147]. O nouă jalbă

---

135 Constantin Partene, *Istoria târgului Drânceni și a comunei*, Piatra-Neamț, Editura NONA, 2020, p. 68-78.
136 Arhivele Naționale Iași, Manuscrisul 554, f. 5, nr. 123.
137 Ibidem, f. 13, nr. 145.
138 Ibidem, f. 19, nr. 61.
139 Ibidem, f. 6, nr. 145-146.
140 Ibidem, f. 6, nr. 151; respectiv f. 6v., nr. 150(răspunsul dat judecătoriei la 30 noiembrie).
141 Ibidem, f. 10v., nr. 88.
142 Ibidem, f. 8v., nr. 39.
143 Ibidem, f. 12v., nr. 128.
144 Ibidem, f. 11, nr. 144.
145 Ibidem, f. 14, nr. 162.
146 Ibidem, f. 14v., nr. 171.
147 Ibidem, f. 8v., nr. 44.

https://biblioteca-digitala.ro

este înaintată Divanului de apel la 10 noiembrie 1845 pentru a se cere jurnalul judecătoriei de Fălciu în pricina de hotar amintită[148]. Egumenul mănăstirii Frumoasa înaintează Divanului domnesc o jalbă la 4 ianuarie 1846 „în pricina cu episcopie Huşii pentru hotarăle dintre moşiile Ghermăneşti şi Podoleni a mon(asti)rii Fâstâcii şi Buneştii Episcopiei"[149]. Comisul Ioan Beidiman primeşte o nouă vechilimea la 7 martie 1846 ca reprezentant al mănăstirii în conflictul Ghermăneştilor cu Buneştii[150].

Îndestularea cu pâine a locuitorilor de pe moşia Ghermăneşti se afla în derulare la 30 decembrie 1846, când se răspunde Departamentului din lăuntru[151], iar la 21 februarie 1847 jalba lor era recomandată posesorului moşiei „spre a-i puni la cali cu agiutor de hrană potrivit atât cu a sa îndatorire, cât şi cu adevărata nevoe a acelor lipsiţi de hrană"[152]. Documentul din 11 martie 1847 dezvăluie ca posesor al Ghermăneştilor pe căminarul Neculai Chiriac, căruia i se trimite copia Departamentului din lăuntru „în cazul îndestulării cu pâine a lăcuitorilor lipsăţi"[153], punctul al 5-lea din contractul de arendare fiind evocat la 27 iunie 1847[154].

La 12 septembrie 1848 se scrie vechilului Cozma „în pricina Zastâncii cu Volovăţu, în pricina lui Carastati cu Simenii şi Zagarance, în pricina coturil(o)r de piste Prut a Ghermăneştil(o)r şi altile"[155]. Judecătoria ţinutului Fălciu este înştiinţată la 12 septembrie 1848 despre sorocirea asesorului Enachi Folescu la 25 septembrie „pentru aducire întru înplinire a hrisovului gospod în pricina ce au urmat la hotarăle între Buneşti şi Ghermăneşti"[156].

„Căutătoriul" moşiei Ghermăneşti era la 22 ianuarie 1848 serdarul Dimitrachi (Dimitrie) Castroian, căruia i se scrie „ca să sloboadă la lunca Prutului pe lăcuitori a dărma crengi spre hrana satelor lor până după luare omătului"[157], iar la 19 aprilie 1848 i se eliberează vechilimea în pricina moşiilor Scoposeni a mănăstirii Neamţului cu Ghermăneşti şi Podoleni[158]. Comisia de

---

[148] Ibidem, f. 15, nr. 189.
[149] Ibidem, f. 16v., nr. 1.
[150] Ibidem, f. 17, nr. 27; a se vedea şi jalba către Divanul domnesc din 31 mai 1846; Ibidem, f. 19, nr. 73.
[151] Ibidem, f. 23, nr. 154.
[152] Ibidem, f. 24, nr. 21.
[153] Ibidem, f. 24v., nr. 28; a se vedea la nr. 29, răspunsul dat Departamentului din lăuntru cazul celor lipsiţi de pâine de pe moşiile mănăstirii Fâstâci.
[154] Ibidem, f. 27, nr. 84 şi 85.
[155] Ibidem, f. 35v, nr. 84.
[156] Ibidem, f. 35v, nr. 85; Enachi Folescu avea rangul de clucer la 26 iulie 1849; Ibidem, f. 43, nr. 91 şi 92.
[157] Ibidem, f. 31v., nr. 7.
[158] Ibidem, f. 33, nr. 19.

https://biblioteca-digitala.ro

hotărâturi a moșiilor Scoposeni și Podoleni urma să primească documentele de la serdarul Dimitrie Castroian în urma intervenției din 20 iunie 1849[159].

Întărirea zapisului vornicului Ilie Cogălniceanu de vânzare a unei prisăci din Ghermănești este cerută Divanului de apel la 23 mai 1847[160].

Nesupunerea „pescaril(o)r de la Ghermănești de către cazacii isprăv(ni)ci(ei)" va fi înserată în jalba trimisă Departamentului din lăuntru la 27 iunie 1847[161].

Mănăstirea Frumoasa răspunde isprăvniciei Fălciu la 12 mai 1849 în chestiunea „banilor zăcimii ce să cer pe numărul lăcuitoril(o)r din satul Ghermănești ca să adresarisască către posesorul acei moșii, alăturându-i-să și scrisoare către sărd(a)r(ul) Matachi (Mitachi ?)"[162].

Chitanțele, în număr de trei, prezentate Vistieriei la 3 septembrie 1850, dovedesc „plata productelor luate de pe moșiile Făstăcii și Ghermănești în trebuința oștirilor rosienești"[163], iar la 15 septembrie 1851 se trimite o jalbă Vistieriei „pentru a plăti celalaltă giumătate di bani a producturilor luate în trebuința oștilor rosienești de pe moșiile mon(asti)rii Fâstâcii"[164], cerere reînnoită și la 23 ianuarie 1852[165]. La 23 mai 1854 egumenul Mănăstirii Frumoasa se adresează judecătoriei Vaslui „pentru analoghisirea ce s-au făcut asupra locuitorilor moșiei Făstăci de de producte pentru oștirile rusienești"[166].

Serdarul Dimitrie Castroian, în urma scrisorii egumenului de Frumoasa din 22 mai 1851, urma să rânduiască pristavul Dimitrie Scopas din Moșna peste toți pădurarii și pescarii de pe „moșiile" Ghermănești a mănăstirii Fâstâci[167]. Întocmirea catagrafiei acaretelor de pe moșia Ghermănești a căzut în sarcina serdarului Manolachi (Dimitrie) Castroian și a lui Grigore Cogălniceanu, înștiințați la 12 iunie 1852, a celor de pe moșia Cursești la slugerul C. Sofronie și de pe Ciornohalu la Hristachi Zarifopolu[168].

Egumenul Mănăstirii Frumoasa eliberează la 29 octombrie 1852 chitanță pentru primirea sumei de 2000 de lei de la comisul Dimitrie Castroian „căștiul Sv(ântului) Dimitrie pe an 1852 pentru posesiia moșii Ghermănești a măn(ăstirii) Fâstâcii"[169]. „Vânzarea" a două parchete de pădure de pe moșia

---

[159] Ibidem, f. 42v., nr. 80.
[160] Ibidem, f. 25, nr. 59.
[161] Ibidem, f. 27v., nr. 88.
[162] Ibidem, f. 41v., nr. 62.
[163] Ibidem, f. 51, nr. 102.
[164] Ibidem, f. 56v., nr. 67.
[165] Ibidem, f. 59, nr. 7.
[166] Ibidem, f. 67, nr. 93.
[167] Ibidem, f. 54v, nr. 31.
[168] Ibidem, f. 62v., nr. 69, 70 și 71.
[169] Ibidem, f. 63, nr. 85.

https://biblioteca-digitala.ro

Ghermăneşti are atribuită lui hagi Iftimi Nicolau în anii 1851 şi 1853[170] şi constituie motivul refuzului de-a pune la dispoziţie lemnul necesar construirii localului („casă") şcolii din satul Ghermăneşti[171], în unele lucrări începutul instituţiei de învăţământ este fixat în 1865[172].

Ioan Polihroniade va fi la 12 august 1854 deţinătorul contractului „pentru 6 parchete pădure de pe moşia Ghermăneştii ce le-au cumpărat"[173].

Mănăstirea Frumoasa eliberează la 12 mai 1849 adeverinţă de primirea adresei judecătoriei Fălciu în vederea împlinirii hrisovului hotarelor moşiilor Podoleni şi **Mogoşeşti** cu episcopia Huşilor[174]. Satul şi moşia Mogoşeşti ajung proprietatea marelui paharnic Grigore Miclescu, căruia îi sunt întărite de Ştefăniţă Lupu la 5 septembrie 1669, de la care trec la fiul său Vasile Miclescu biv jicnicer, apoi prin vânzare la domnul Mihai Racoviţă la 20 martie 1721[175]. Prin jalba adresată Logofeţiei la 27 iunie 1849 se cerea fixarea hotarului cu pietre şi movile între moşiile Mogoşeşti a Mănăstirii Fâstâci şi Armăşăni răzeşi[176]. Opisul documentelor mănăstirii Fâstâci este trimis la 9 septembrie 1849 comisiei de hotărâturi a moşiilor **Podoleni** şi Bohotin, vechil fiind comisul Ioan Beidiman[177]. Moşia Podoleni ajunge prin schimbul din 9 martie 1655 cu Safta, soţia spătarului Neculai Ureche, în proprietatea marelui logofăt Racoviţă Cehan[178], în urma jalbei căruia domnul Ştefăniţă Lupu porunceşte la 25 mai 1661 slugilor sale, Burghele, Aleuş şi Darie să aleagă hotarul cel bătrân al Podolenilor pentru o bucată de loc împresurată de Neculai Buhuş marele medelnicer dinspre Bohotin[179]. Domnul este înştiinţat prin jalba din 20 mai 1851 de împresurarea moşiei Podoleni cu siliştile „despre moşia Buhotinul a bo(i)eril(o)r Rosăteşti, că înprotiva pravelii hotărâturilor să prihăneşti planul mona(sti)rei rădicat la 1839"[180]. Serdarul Dimitrie Castroian

[170] Ibidem, f. 64, nr. 6.
[171] Ibidem, f. 65, nr. 48 (răspunsul cu nr. 3202 din 28 iulie 1853 oferit Departamentului bisericesc).
[172] Constantin Partene, *Istoria târgului Drânceni şi a comunei*, p. 235.
[173] Ibidem, f. 68, nr. 122.
[174] Ibidem, f. 41v., nr. 63.
[175] Costin Clit, *Boieri şi moşii de pe valea Crasnei, ţinutul Vaslui. Familia Miclescu – Documente inedite (sec. XVII-XVIII)*, în „Prutul". Revistă de cultură, Huşi, Serie nouă, Anul IX (XVIII), Nr. 2 (64), 2019, p. 144.
[176] Arhivele Naţionale Iaşi, Manuscrisul 554, f. 42v., nr. 81.
[177] Ibidem, f. 44, nr. 109.
[178] Radu Rosetti, *Cronica Bohotinului*, Extras din „Analele Academiei Române", Seria II, Tom XXVIII, Memoriile Secţiunii Istorice, Bucureşti, Instit. De Arte Grafice „Carol Göbl", 1905, p. 3-4, nota 6.
[179] BAR. Documente istorice, CMLII/4.
[180] Arhivele Naţionale Iaşi, Manuscrisul 554, f. 54v, nr. 29; a se vedea şi răspunsul din 22 mai 1851 la adresa Departamentului din lăuntru „în pricina cu bo(i)erii Rosăteşti pentru dispresurarea moşii Podoleni cu săliştile ei despre Buhotin"; Ibidem, f. 54v, nr. 30; Se răspunde

https://biblioteca-digitala.ro

este însărcinat prin vechilimeaua din 29 mai 1851 să se prezinte la Comisia de hotărâturi în problema despresurării moșiei Podoleni și a siliștilor ei despre moșiile Bohotin și Scoposeni[181]. Aprobarea planului moșiei Podoleni conform așezământului pentru hotărâturi va fi cerută domnului la 7 iunie 1851, în timp ce Logofeției dreptății i se solicită porunca adresată inginerului „a nu face vreo lucrare în pricina hotarului despre Podoleni cu Buhotinul păr(ă) după darea înaltei dezlegări întru aceasta”[182].

Moșia **Novacii**[183], dată danie Mănăstirii Fâstâci de Mihai Racoviță[184], atestată documentar sub stăpânirea mănăstirii la 21 iunie 1776[185], 6 martie 1794[186], 19 iunie 1794[187], se afla în „pricina” cu megieșii la 18 aprilie 1845[188]. Ca arbitru al mănăstirii este propus Divanului de Apel la 3 mai 1845 comisul Ioan Beidiman, „lucrător la întrunire(a) comisiei terminarisită la 15 mai pentru lămurire hotarălor moșii Novaci despre megieş(i)[189]”. Serdarul Dimitrache (Dimitrie) Castroian primește la 10 mai 1845 vechilimea cu care să se prezinte la comisia hotărâturii la 15 mai „pentru înpresurare moșii Novacii despre Duda, Epureni și alți megieş(i)”[190]. Pătimirile locuitorilor din Novaci din partea posesorului sunt aduse la cunoștința isprăvniciei ținutului Fălciu la 20 iulie 1845[191].

O comisie locală a cercetat hotarele dintre satele Duda și Novaci în anul 1846, pentru ca la 20 aprilie 1847 să se intervină și la Divanul de apel[192]. Vechilul moșiei Duda a răpit o bucată de loc din moșia Novaci, nelegiuire adusă la cunoștința Departamentului din lăuntru prin jalba din 28 august

și Divanului de apel la 22 mai 1851 „ca să urmeze așăzământului hotărâturil(o)r”; Ibidem, f. 54v, nr. 32.

[181] Ibidem, f. 55, nr. 36 și 37.

[182] Ibidem, f. 55, nr. 39 și 40.

[183] Despre satele Novaci și Duda a se vedea Adrian Butnaru, *Novaci și Duda. Pagini de istorie*, Iași, Editura PIM, 2007, 402 p.

[184] *Documente privitoare la istoria Țării Moldovei în secolul al XVIII-lea (1775-1786). Cărți domnești și zapise (*colecția *Moldova în epoca feudalismului),* Chișinău, Editura Civitas, 2005, X, volum realizat de Larisa Svetlcinți, Demir Dragnev și Eugenia Bociarov, p. 160, nr. 119 (potrivit hotarnicei din 6 septembrie 1783).

[185] *Ibidem*, p. 47, nr. 28.

[186] *Documente privitoare la istoria Țării Moldovei în secolul al XVIII-lea (1787-1800). Cărți domnești și zapise (*colecția *Moldova în epoca feudalismului),* Chișinău, Institutul de Istorie, Stat și Drept, 2008, XI, volum realizat de Larisa Svetlcinți, Demir Dragnev și Eugenia Bociarov, p. 169-170, nr. 126.

[187] Arhivele Naționale Iași, Manuscrisul 554, p. 183-184, nr. 138.

[188] Ibidem, f. 8v., nr. 42.

[189] Ibidem, f. 9, nr. 54.

[190] Ibidem, f. 9, nr. 55 și 56.

[191] Ibidem, f. 11v., nr. 121.

[192] Ibidem, f. 25, nr. 45.

https://biblioteca-digitala.ro

1847[193]. Raportul inginerului Baiardi în pricina hotarelor dintre Duda, a Săftiței Palade, și Novaci, a mănăstirii Fâstâci, este supus protestului mănăstirii înainte de 15 octombrie 1847[194].

Termenul de 15 ianuarie 1847, fixat de judecătoria ținutului Fălciu pentru cercetarea lucrărilor comisiei de hotărâturi între moșiile Novaci și Epureni și a declarației mănăstirii pentru lipsa iscăliturii în plan a sulgerului Dobronici, este amânat la cererea mănăstirii din 21 decembrie 1846[195]. La 28 februarie 1847 este dată „rospiscă" de primirea adresei judecătoriei ținutului Fălciu în pricina de hotar între Epureni și Novaci „terminarisănd la 23 apr(ilie) căutare proțesului"[196].

La dezbaterea hotarelor dintre moșiile Novaci și Tăbălăești este desemnat comisul Ioan Beidiman, pentru care se cere creditiva Divanului de Apel prin jalba din 29 septembrie 1847[197], hotărnicia fiind finalizată la 10 octombrie de inginerul ținutului Fălciu[198].

Vânzarea moșiei Epureni, proprietatea agăi Ioan Iamandi, de la care cere mănăstirea Fâstâci bucata de loc din moșia Novaci împresurată, este reclamată Divanului de apel la 8 martie 1848[199]. Judecătoriei ținutului Fălciu îi este trimisă adresa din 18 decembrie 1848 în vederea aprobării planurilor „moșii Novacii a m(ănăstirii) Fâstâcii și Epurenii a dum(ilo)rsale frațil(o)r Iamandiești că să va urma la vade, însă să protestălueşte pricina moșii Toporu a episcopii de Huș(i), care nu face parte în acest proțes"[200].

Fixarea hotarelor între moșiile Novaci și Duda prin tragerea brazdei a fost contestată la Divanul de apel la 19 octombrie 1848[201]. La 7 ianuarie 1849 se intervine la Divanul de apel prin jalbă spre împlinirea acordului dintre prințul Grigore Sturza, proprietarul moșiei Duda, și mănăstirea Fâstâci, proprietara Novacilor, pentru fixarea hotarelor și amplasarea semnelor de către inginerul statului Fucs[202], cerut și la 2 martie 1849 ca reprezentant al mănăstirii „înpreună lucrător cu ingineriul Vucenic"[203]. Tragerea brazdei de inginerul Vucenic (Vucinic) între moșiile Duda și Novaci va fi contestată la 14 aprilie 1849,

[193]Ibidem, f. 28, nr. 108.
[194] Ibidem, f. 29v., nr. 136.
[195] Ibidem, f. 22v., nr. 153.
[196] Ibidem, f. 24, nr. 24.
[197] Ibidem, f. 29, nr. 128.
[198] Ibidem, f. 29v., nr. 135 și 136.
[199] Ibidem, f. 32, nr. 20.
[200] Ibidem, f. 37, nr. 38.
[201] Ibidem, f. 36v., nr. 107.
[202] Ibidem, f. 39, nr. 7; a se vedea și jalbele din 8 și 10 februarie 1849 către Divanul de apel; Ibidem, f. 39v., nr. 18 și 19.
[203] Ibidem, f. 40, nr. 29; a se vedea și jalba din 10 martie 1849 către Logofeția dreptății; Ibidem, f. 40, nr. 33.

https://biblioteca-digitala.ro

cerându-se Divanului de apel la 19 aprilie un nou termen[204]. Diferendul de hotar între moșiile Duda a beizadelii Grigore Sturza și Novaci a mănăstirii Fâstâci era actual și la 20 septembrie 1851, când se răspunde Departamentului dreptății despre situația existentă[205].

La 27 august 1845, egumenul de Frumoasa intervine la Vistierie pentru obținerea poruncii către comisia catagraficească a ținutului Fălciu în vederea numirii vătafilor Dimitrii sin preotul Vasăle (Novaci), Petre Martiș (Moșna) și a dascălului la Ghermănești în persoana psaltului Vasăle Buștiuc[206]. La 20 decembrie 1845 se cere Vistieriei statornicirea lui Vasile Șălariu ca vătaf al moșiei din satul Arsura[207]. Mărturia locuitorilor din Podoleni prin care cer hirotonirea ca preot a lui Vasăli sin preotului Alexandru în locul tatălui său, a fost încredințată la 26 martie 1846[208], iar din 28 martie 1846 datează jalba către Vistierie în vederea regularisirii lui Andrei sin preotului Gheorghe și a îndepărtării lui Dumitru Scopos, pe seama bisericii din satul Moșna[209]. Mărturia locuitorilor din satul Podoleni în vederea hirotoniei ierodiaconului Ioan în preot este încuviințată la 24 mai 1850[210]. Încetarea slujirii „slujbei Liturghiei” de preotul Agachi din Moșna, „pătimaș de dam(b)la”, este adusă la cunoștința episcopului Hușilor la 17 mai 1851[211].

După terminarea lucrărilor comisiilor catagraficești a ținuturilor Botoșani și Fălciu, se cere Vistieriei prin jalba din 14 octombrie 1845 punerea „în lucrare legiuitil(o)r ceriri a proprietății moșiilor Ciornohalu și Novacii, Ghermăneștii și Moșna”[212]. Măsurarea locurilor de hrană a locuitorilor din Moșna după așezământ este cerută serdarului Dimitrie Castroian la 28 martie 1850 de egumenul de la Frumoasa[213].

[204] Ibidem, f. 41, nr. 46 și 52; a se vedea și protestul din 11 mai 1849 la judecătoria ținutului Fălciu față de lucrarea asesorului și a inginerului Vucenic; Ibidem, f. 41v., nr. 64 și 65 (protestul din 13 mai 1849 de la Divanul de apel); la 7 iulie 1850 o nouă jalbă către Divanul de apel „pentru aducere în înplinire a învoelilor săvârșite cu prinț(i)l Grigori Sturza pentru hotar(ul) dintre moșia Novaci a m(ă)n(ă)s(tirii) Făstâci și între Duda a luminării sale”; Ibidem, f. 50, nr. 85; o altă jalbă datează din 11 iulie 1850; Ibidem, f. 50v., nr. 88.
[205] Ibidem, f. 56v., nr. 76.
[206] Ibidem, f. 12, nr. 142.
[207] Ibidem, f. 16, nr. 204.
[208] Ibidem, f. 17v., nr. 32.
[209] Ibidem, f. 17v., nr. 36.
[210] Ibidem, f. 49v., nr. 63.
[211] Ibidem, f. 54v, nr. 28.
[212] Ibidem, f. 14v., nr. 173.
[213] Ibidem, f. 48., nr. 42.

https://biblioteca-digitala.ro

Divanul apelativ urma să elibereze „creditivă” banului Ioan Fucs „la moșia Novacii despre Epureni și Topor”, în urma intervenției din 25 iunie 1853[214].

Prin schimbul efectuat la 1 martie 1803 cu hatmanul C. Ghica, egumenul mănăstirii Fâstâci primește partea acestuia din moșia **Cursești** „din fundul Văii mari spre răsărit fiindu-i mărimea ei de una mie opt sute doao zăci și șase stânjeni, doao palme și șapte parmace, în care jiumătate în capătul din gios dispre Grosăști au mai rămas răzășilor Mițăști o bucățică. Așijderea și din cealaltă giumătate spre apus mai având una sută noao zeci și cinci stânjeni cu scrisori și dovezi și hotarnice de la Dumnealui Sardarul Neculai Lințu din let 1799 Septembrie 6 încredințate și de Kir Dionisie ce au fost la ace vreme Egumen numitei mănăstiri și de alți răzăși și împregiurași”. Hatmanul C. Ghica primește în schimb bucată de loc a mănăstirii din locul târgului Vaslui, numită Delia[215]. Administrativ, satul Cursești era inclus la 1828 în ținutul Tutova, când catagrafia înregistrează trei supuși ai vornicului Alecu Calimah și 30 „siimeni hătmănești”[216].

Prin jalba din 15 octombrie 1845, înaintată Vistieriei, se cere „a să osăbi lăcuitorii satului Cursăștii a Mon(a)s(tirii) Fâstâcii de lăcuitorii satului Cursăștii răzășăști în tăblița birului … a să scoate din tăbliță și 5 burlaci argați ai posesorului”[217]. Egumenul solicită la 23 octombrie 1845 intervenția judecătoriei Vaslui pe lângă isprăvnicie spre a porunci privighetorului de ocol „a nu îngădui pe răzășii de Cursăști să triacă cu samavolnicii piste movilele înființate de cilenul giudecătoresc”[218]. Răzeșii de Cursești dețineau o hotarnică din 1799[219]. Prin jalba din 7 ianuarie 1846 adresată judecătoriei Vaslui se solicită înnoirea hotarelor moșiei Cursești „ca să o statorniciască după lucrare(a) asesorului ei Lipan, ci este cunoscută de bună și de către Logofeții și de Divan(ul) de apel”[220]. Reprezentarea intereselor mănăstirii sunt asumate prin

---

[214] Ibidem, f. 65, nr. 43.
[215] Gh. Ghibănescu, *Vasluiul studiu și documente*, Iași, Institutul de Arte Grafice „Viața Românească”, 1920, p. 204-206, nr. CCII (*Surete și izvoade,* XV); Constantin Hușanu, *Cursești,* Cu o prefață de Ioan Mancaș, Iași, Editura PIM, 2009, p. 20-52; Constantin Hușanu a preluat în mare parte informațiile din Dan Ravaru, *Cartea întâia a Racovei*, Piatra Neamț, Editura Nona, 2002, p. 112-113; 154-157.
[216] *Catagrafiile Vistieriei Moldovei (1820-1845),* XII. *Ținutul Tutova*, Partea 1 (1828), volum editat de Mircea Ciubotaru, Lucian-Valeriu Lefter, Ioan Mihalcea și Ana Sabie, Introducere de Mircea Ciubotaru, Iași, Casa Editorială *Demiurg,* 2018, p. 300-302; p. 512 și 566.
[217] Arhivele Naționale Iași, Manuscrisul 554, f. 14v., nr. 176.
[218] Ibidem, f. 15, nr. 184; vezi și nr. 191 adeverințele date la 12 noiembrie 1845; f. 15v., nr. 197 (jalba din 23 noiembrie 1845 prin care se cere învoirea judecătoriei de Vaslui pentru întărirea noilor semne de hotare dinspre răzeși făcute de asesorul juecătoresc).
[219] Ibidem, f. 15v., nr. 198.
[220] Ibidem, f. 16v., nr. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

vechilimeaua din 9 ianuarie 1846 de comisul Ioan Beidiman „în pricina cu răzășii de Cursăști pentru înnoire ce s-au făcut hotarăl(o)r despărțitoare de Cursăștii mon(asti)rii Fâstâcii”[221]. Răzeșii de Cursești erau îndemnați la samavolnicii chiar de privighetorul ocolului Racova, cerându-se împidecarea lor de către isprăvnicia de Vaslui la 24 mai 1846 prin intervenția la Departament[222].

Împrumutul în valoare de 150 de galbeni a răzeșilor din Cursești de la spătarul Costachi Mavrodin și amanetarea moșiei atrag protestul la judecătoria de Vaslui din 28 mai 1846[223].

La 8 aprilie 1847, este data o „rospiscă” pentru primirea adresei judecătoriei ținutului Vaslui „în predmetul dispărțirii Cursăștilor”[224]. Pentru învoiala încheiată cu răzeșii de Cursești se cere judecătoriei de Vaslui la 27 mai 1847 copia legalizată a jurnalului încheiat, „publicarisându-să și prin Foia sătească, și totodată să să raportuiască și la Divanu(l) de apel”[225]. Adeverința din 16 iunie 1847, eliberată de judecătoria Vaslui, atestă „pricina despărțirii hotarului moșii Cursăști dispre parte răzășască, tot din Cursăști”[226].

Slugerul Sofroni[227], posesorul Curseștilor, primește la 30 mai 1848 acceptul tăierii cherestelei din pădurea de pe moșie „pentru facire casălor boirești i două coșăre și un hambar după lista din 1848 apr(ilie) 20, supt a sa iscălitură ce au trimăs la mon(asti)re”[228].

La 23 aprilie 1849 se scrie posesorilor moșiilor Cursești, Băloșești, Ciornohal, Șăvița, Ulmi, Popăuți și Ghermănești, pentru plata la isprăvnicie „a banil(o)r zăcimei ceruț(i) de cărmuire pe No lăcuitorilor”[229].

Egumenul Mănăstirii Frumoasa intervine la Vistierie la 7 martie 1853 în favoarea dascălului Iordachi Bălășescu în vederea menținerii în această calitate la biserica din satul Cursești („acil ce au fost și păn(ă) la facire catagrafii”)[230].

Despre lăcașul cu hramul Sfântul Nicolae din Curseștii Mănăstirii (Curseștii din Deal), construită în 1832 din zid, ctitoria lui Constantin și Ecaterina Sofronie[231], nu în 1853, așa cum crede Constantin Hușanu[232], avem

[221] Ibidem, f. 16v., nr. 5; respectiv nr. 9 (pentru înărirea ei).
[222] Ibidem, f. 19, nr. 66.
[223] Ibidem, f. 19v., nr. 74.
[224] Ibidem, f. 25, nr. 39.
[225] Ibidem, f. 25, nr. 64.
[226] Ibidem, f. 26v., nr. 72; vezi și nr. 75.
[227] Despre Sofroni a se vedea și Constantin Hușanu, *op. cit.*, p. 37.
[228] Arhivele Naționale Iași, Manuscrisul 554, f. 34, nr. 55.
[229] Ibidem, f. 41v., nr. 53-60; la Cursești este specificat: „pentru banii douăzăcimii ce să cer pentru lăcuitorii di pe parte de Cur(să)ști a mon(asti)ri(i)”.
[230] Ibidem, f. 64, nr. 17.
[231] „Anuarul Eparhiei Hușilor pe anul 1938”, Huși, Tipografia și Librăria George Cerchez, p. 172, nr. 24.

https://biblioteca-digitala.ro

câteva informații din raportul protopopului din 10 ianuarie 1858: „biserica s-au stricat de tot, pentru a se repara ca din nou, căria îi trebuește cel puțin un timp de un an”. Permutarea preotului Vasile Marcu de la Curseștii Mănăstirii în satul Izvoarele, ocolul Siretul de Sus proprietatea Mănăstirii Neamț, Eparhia Romanului, este acceptată de posesorul moșiei, cel împricinat primind cartea de mutare la 14 ianaurie 1858[233].

La 4 septembrie 1846 se răspunde judecătoriei ținutului Vaslui „asupra adresului ei cu No. 2081 în pricina ce urmiază între **Muntenieștii**[234] mon(asti)rii Fâstâcii și Buhăești”[235]. Jalba adresată Departamentului din lăuntru la 28 februarie 1849 amintește copacii „cu bour din pădure ot Muntenești ce au tăet Caracaș”[236], iar cea din 12 aprilie 1849 la copacii „tă(i)eți de pe moșie Muntenești și brazda trasă de cătră Caracaș”[237].

Neîndeplinirea condițiilor hrisovului din 1836 care a pus capăt judecății arhimandritului Ioasaf cu răzeșii de **Bălești** este evocată în răspunsul dat judecătoriei de Vaslui la 29 ianaurie 1848[238], pentru ca la 13 mai 1848 să fie cerută împlinirea „hrisovului pentru precurmare proțesului între mon(asti)re(a) Fâstâcii cu răzășii de Bălești, ca să să păsuiască lucrare păn la ce de istov săvârșire a proțesului următor cu casa răp(o)s(atului) Donici”[239]. Fixarea semnelor hotare „de p(i)etri și movili” între moșiile Delești și Bălești este solicitată Logofeției prin jalba din 31 ianuarie 1849[240], iar la 24 octombrie 1849 se cere judecătoriei Vaslui copia întărită a jurnalului de „statornicirea hotarăl(o)r dintre moșiile Băleştii i Dumeştii”[241]. Anularea zapiselor vânzării viilor de pe moșia mănăstirii Fâstâci de către răzeșii de Bălești la „partea numită Valea Babei” și obținerea acordului proprietății sunt cerute la 4 ianuarie 1851 de egumenul mănăstirii Frumoasa[242].

Egumenul Mănăstirii Frumoasa răspunde la 1 martie 1850 adresei asesorului judecătoriei Vaslui pentru „lămurire(a) valorii a pământului ce cu înpresurare pretinde m(ă)n(ă)s(tirea) Fâstâci cu moșiia **Băltenii** din moșiia Zăpodenii răzășască”, precum și pentru „Băltenii Fâstâcil(o)r despre Brodocu

[232] Constantin Hușanu, *op. cit.*, p. 273.
[233] Arhiva Episcopiei Hușilor, Fond Episcopia Hușilor, d. 49/1858, f. 2.
[234] Paul Zahariuc, Lucian-Valeriu Lefter, *Comuna Ștefan cel Mare* (I) *File de istorie vasluiană,* Iași, Editura PIM, 2015, p. 139-142.
[235] Arhivele Naționale Iași, Manuscrisul 554, f. f. 20v., nr. 100.
[236] Ibidem, f. 40, nr. 26.
[237] Ibidem, f. 41, nr. 44.
[238] Ibidem, f. 31v., nr. 9.
[239] Ibidem, f. 33v., nr. 47.
[240] Ibidem, f. 39v., nr. 15; Înoirea hotarelor era cerută și la 14 aprilie 1849; Ibidem, f. 41, nr. 45.
[241] Ibidem, f. 44v., nr. 124.
[242] Ibidem, f. 53v., nr. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

agăi Strătulat"[243]. Desfiinţarea lucrării judecătoriei Vaslui a împresurării moşiei Bălteni dinspre Brodoc şi Zăpodeni este cerută Divanului apelativ la 6 septembrie 1851 de egumenul mănăstirii Frumoasa[244]. Rânduirea ieromonahului Evsevie pentru întocmirea catagrafiei acareturilor de pe moşia Bălteni este adusă la ştiinţa banului Neculai Chiriac la 7 aprilie 1852, la care este invitat faţă şi Leonida Strachidi (Strichidi), posesorul moşiei respective[245], căruia i se cere la 28 aprilie 1852 predarea lor noului posesor în prezenţa vechilului mănăstirii Fâstâci (comisul Ioan Beidiman) şi a lui Leonida Strachidi[246]. Deţinerea posesiei de către Neculai Chiriac este urmată de exploatarea abuzivă a pădurii şi distrugerea acaretelor, a căror evaluare era dată pe seama isprăvniciei de Vaslui la 27 octombrie 1852, cerându-se Departamentului bisericesc un revizor la 18 noiembrie 1852[247]. Moşia Bălteni era administrată de vătăjei, astfel înlocuirea lui Mihai Ştirbu cu Toader Munteanu era prezentată Vistieriei la 8 iunie 1852[248]. „Preţăluirea" acaretelor şi morilor de pe moşia Bălteni era actuală şi la 12 decembrie 1852, când se intervine la Departamentul din lăuntru şi pentru datoria locuitorilor pe care o revendică banul Neculai Chiriac[249], deţinătorul unei vii pentru care plătea obişnuitul bezmen la 2 aprilie 1853, când i se eliberează chitanţă[250]. Posesorul unei vii la Bălteni, moşia mănăstirii Fâstâci, era şi Neculai Cehan la 28 august 1854[251], care o primise de la isprăvnicia Vaslui (cf adresei din 15 decembrie 1854 către Departamentul din lăuntru)[252].

Leonida Strachidi plătea pentru anul 1852 „câştiul" moşiei Bălteni ce se ridica la suma de 600 galbeni, primind la 6 ianuarie 1853 chitanţă de la Mănăstirea Frumoasa[253]. Leonida Strachidi (Strichide) obţine contractul din 26 octombrie 1854 ce viza parchetele de pe moşia Bălteni, iar Costache Matri pe cele de pe moşia Fâstâci[254]. În condica Mănăstirii Frumoasa sunt însemnate şi

[243] Ibidem, f. 48, nr. 30 şi 31; a se vedea şi răspunsul din 30 martie 1850 „atingătoriu de lămurirea valorei pământului ce cu înpresurari pretinde m(ă)n(ă)s(tirea) Fâstâcii cu moşiia din Zăpodeni răzăşăşti"; Ibidem, f. 48v., nr. 44; şi nr 45 („pentru înpresurarea Băltenilor despre Brodocu").
[244] Ibidem, f. 56, nr. 64; A se vedea şi jalbă către Logofeţie din 13 septembrie 1851 „în pricina înpresurării Băltenil(o)r despre Brodoc"; Ibidem, f. 56, nr. 66.
[245] Ibidem, f. 60v., nr. 40 şi 41.
[246] Ibidem, f. 61v., nr.55, 56 şi 57.
[247] Ibidem, f. 63, nr. 84 şi 88.
[248] Ibidem, f. 62, nr. 68.
[249] Ibidem, f. 63, nr. 95 şi 96.
[250] Ibidem, f. 64v., nr. 30.
[251] Ibidem, f. 67v., nr. 110 şi 112.
[252] Ibidem, f. 68v., nr. 138
[253] Arhivele Naţionale Iaşi, Manuscrisul 554, f. 64, nr. 7.
[254] Ibidem, f. 68, nr. 130-131.

https://biblioteca-digitala.ro

alte contracte de împosesuire a moșiilor mănăstirii Fâstâci, cum ar fi Cursești (23 noiembrie 1854) și Ciornohalu (23 noiembrie 1854, posesor slugerul Anghel Constantin)[255].

Îndepărtarea din satul Bălteni a trei locuitori „răzvrătitori" – Andrei Asimionesăi, Neculai Ciobanu și Costantin Barbălată – rămâne soluția propusă Departamentului din lăuntru la 7 martie 1853[256].

În condica din care preluăm informațiile oferite spre lectură, este înregistrată și scrisoarea din 20 aprilie 1844, trimisă de egumenul Mănăstirii Frumoasa episcopului de Huși în vederea obținerii blagosloveniei „începerii lucrului bisericii la Bălteni de către dum(nealui) cam(inarul) Neculai Chiriac"[257].

Documentele cercetate reflectă biserica cu hramul Adormirea Maicii Domnului drept proprietatea Mănăstirii Fâstâci la 23 noiembrie 1855 (mărturia pentru candidatul la preoție Vasile Mihoci, fiul sachelarului Simion Mihoci din satul Bălteni)[258], mai 1856 (egumenul mănăstirii Chiril făcea cunoscută necesitatea unui preot, fiind recomandat candidatul Vasile Mihoci)[259], la 18 martie 1859 (dascălii Ioan Adam și Ioan Anechitei)[260].

Mănăstirea Fâstâci deținea **vii la Nicorești**, așa cum reiese dintr-o adresă din 20 februarie 1846 către epitropia casei răposatului căminar Costachi Bosie „cu alăturare de copie de pe locala cercetare a stării lor făcută de înadins rânduit … înnapoindu-să și contractu(l) cu Ioasaf"[261] sau din jalba din 12 aprilie 1846 către judecătoria ținutului Tecuci („ca să să regularisască cele de cuviință pentru întărire lor după cuprindere contractului răp(o)s(atului) cam(ina)r Bosie ce le-au avut înposesăite")[262]. Conflictul cu casa răposatului Bosie pentru viile de la Nicorești continua și în 1847, când la 16 noiembrie se răspunde judecătoriei de Tecuci[263]. Pentru Ioniță Bulai, pristavul viilor de la Nicorești, se intervine la Vistierie prin jalba din 22 mai 1848 „ca să poronciască să nu fi(e) supărat la bir cu lăcuitorii", iar la 25 februarie 1848 la domn „ca să să lasă la rânduiala peciului gospod din 1846 ghenar 1 ce i s-au dat"[264]. La Nicorești

[255] Ibidem, f. 68v., nr. 133 și 134.
[256] Ibidem, f. 64, nr. 16.
[257] Ibidem, f. 3, nr. 57; A se vedea și jalbă către Logofeție din 13 septembrie 1851 „în pricina înpresurării Băltenil(o)r despre Brodoc"; Ibidem, f. 56, nr. 66; A se vedea și „Anuarul Eparhiei Hușilor" pe anul 1938, Huși, Tipografia și Librăria George Cerchez, p. 162, nr. 2.
[258] Arhiva Episcopiei Hușilor, fond Episcopia Hușilor, d. 36/1856, f. 159.
[259] Idem, d. 35/1856, f. 3.
[260] Idem, d. 47/1852-1859, f. 286v.-287.
[261] Arhivele Naționale Iași, Manuscrisul 554, f. 17, nr. 21.
[262] Ibidem, f. 18, nr. 40; a se vedea răspunsul Judecătoriei de Tecuci din 23 mai 1846; Ibidem, f. 19, nr. 65.
[263] Ibidem, f. 30, nr. 154.
[264] Ibidem, f. 33v., nr. 48 și 49.

https://biblioteca-digitala.ro

deține o vie și Mănăstirea Popăuții[265], stăpânită de medelnicerul Papadopolu, împotriva căruia se intervine la Departamentul din lăuntru prin jalba 18 august 1848[266].

Acordarea „creditivei” comisului Ioan Beidiman, hotarnicul din partea Mănăstirii Fâstâci „la hotărâtura moșii **Ciornohalu**”, ținutul Botoșani[267], este cerută Divanului de apel la 22 aprilie 1846[268]. Ioan Beidiman era solicitat ca hotarnic al Mănăstirii Frumoasa în aceeași zi pentru stabilirea hotarelor dintre moșia Lăzărenii a jicniceresei Safta Palade și Golăeștii[269], precum și dintre moșiile Ulmii și Belceștii Galatei și Paliie a mănăstriii Râșca[270]. Ioan Beidiman, prin vechilimeaua din 18 septembrie 1846, reprezenta „în toate proțesurile monastirili Făstăcii, Frumoasa și Sfănta Vineri”[271]. Construcția unui pod de pe moșia Rănghilești necesita tăierea „a 147 copaci”, pentru care se răspunde mitropolitului la 16 decembrie 1847.[272]

Inginerul ținutului Botoșani fixează termenul de 9 octombrie 1847 prin „Foaia sătească”, nr. 38, din 21 august (?) 1847, pentru dezbaterea hotarelor moșiei Ciornohalu dinspre Răusăni, a vornicesei Anica Bogdan. Mănăstirea Fâstăci, implicată în alte procese, nu putea să-și trimită reprezentant[273]. Învoiala încheiată pune capăt diferendului dintre Ciornohal și Rănghilești, adusă la cunoștința judecătoriei Botoșani la 2 februarie 1848, iar lămurirea hotarelor dintre Ciornohal și Pogorești sfârșise din 1847 (a se vedea jalba către Divanul de apel din 5 februarie 1847)[274].

La 29 noiembrie 1851 este depusă o jalbă la judecătoria Botoșani „ca să pui la cali siguripsirea zăstrii m(o)n(a)s(tirii) de pi Ciornohal ci au fost dată în păstrarea răp(o)s(atului) acum pit(arul) Ioan Coman”[275].

Mănăstirea Frumoasa folosea pentru îngrijirea cișmelelor „din șesul monast(i)ri(i)” doi suiulgii din Huși, anume Calciu Tudorciu și Mincul Vâlcu, pentru care cere la 16 iunie 1845 scutirea de „tot feliul” de dări[276], iar la 21

[265] La 20 noiembrie 1849, Gheorghi Samiian, „rânduitul de către chiriiarhie Antiohii cârmuitor mon(asti)ri(i) Popăuții” este chemat prin Departamentul bisericesc la 3 februarie 1850 „când esti a să faci analoghie banil(o)r subvenții”; Ibidem, f. 45, nr. 131.
[266] Ibidem, f. 34v., nr. 73; o altă jalbă datează din 18 decembrie 1848; Ibidem, f. 38, nr. 139.
[267] Stăpânirea moșiei de către Mănăstirea Fâstâci a se vedea și în: „Monitorul Oficial”, nr. 253, din 16 (28) februarie 1892, p. 6797-6798.
[268] Arhivele Naționale Iași, Manuscrisul 554, f. 18, nr. 45.
[269] Ibidem, f. 18, nr. 46.
[270] Ibidem, f. 18, nr. 48.
[271] Ibidem, f. 21, nr. 108 și 109.
[272] Ibidem, f. 30v., nr. 160.
[273] Ibidem, f. 29, nr. 126.
[274] Ibidem, f. 32, nr. 13 și 14.
[275] Ibidem, f. 57v., nr. 97.
[276] Ibidem, f. 10v., nr. 89.

https://biblioteca-digitala.ro

iunie 1845 intervine la aceeași comisie catagraficească a ținutului Fălciu „pentru vel căp(i)t(anul) Dumitru suiulgiu ca după înaltă hotărâre să rămâie slobod, fiind însărcinat cu căutare(a) cișmelilor din șăsul Frumoasăi asupra altor doi suiulgii” amintiți mai înainte[277]. Scutirea de bir a suiulgiului Calciu Todorce a fost cerută și la 24 mai 1846[278]. Căpitanul Dumitru suiulgiu este însărcinat la 14 august 1849 cu cercetarea velniței „jăd(o)v(ului) Strul Țapu”, dacă „pricinu(i)ește stricăciuni canalului mergătoriu la cișmelele din iarmaroc”[279]. Prin jalba din 17 februarie 1852 se cere Vistieriei scutirea de la plata birului a suiulgiilor Calciu și Dumitru „purtător(i) de grijă pentru cișmelele din iarmaroc, potrivit cu anaforaoa Sfatului No. 1775 înalt întărită din anul 1845”[280].

La 28 mai 1848 se intervine prin jalbă la Departamentul din lăuntru „pentru lăcuitorii Moldovei și țigani de la Fâstâci a nu fi supărați la lucrare drumuril(o)r și a ceșmelilor din Eș păn(ă) ci îș(i) vor mantua sămănăturile”[281].

Egumenul se adresează prin jalba din 5 august 1849 „cătră preslăvire sa Surăian (?) bei pentru apărare mon(asti)ri(i) Frumoasa de cartiruire spitalului cu înfățoșare sfântului actiname”[282].

[277] Ibidem, f. 11, nr. 94.
[278] Ibidem, f. 19, nr. 67.
[279] Ibidem, f. 43, nr. 96.
[280] Ibidem, f. 59v., nr. 15.
[281] Ibidem, f. 33v., nr. 52.
[282] Ahtname; Ibidem, f. 43, nr. 94.

https://biblioteca-digitala.ro

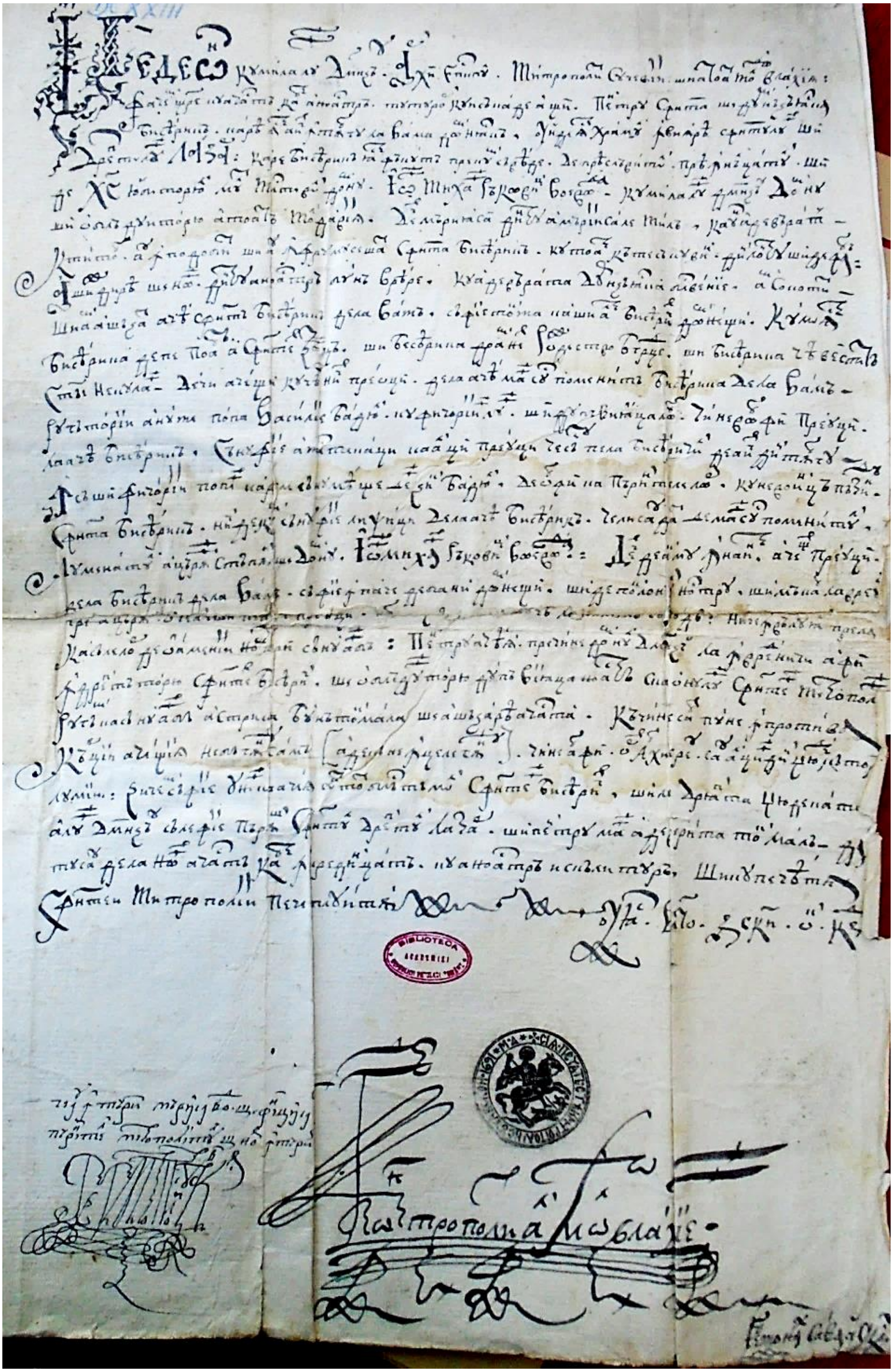

Documentul nr. 1 (26 octombrie 1719)

Diata marelui logofăt Iordache Cantacuzino – o cronică de familie*

Mihai-Bogdan ATANASIU

The Last Will of the High-Rank Boyar Iordache Cantacuzino: A Family Chronicle

Abstract

The present study is the detailed analysis of a will written on June 15, 1749 by the great Moldavian boyar Iordache Cantacuzino Deleanul. The most important representative of his generation, after a public activity of over four decades, Iordache Cantacuzino wanted to leave a straight-forward written account of his huge fortune. This act, however, is not entirely common because the great boyar, among the many testamentary requirements concerning the succession, the payment of debts and the place chosen for his burial, also gives us a great deal of information regarding his family and collateral relatives, the way in which he came into possession of a significant part of his fortune, or refers to events that marked both his life and that of the Principality, transforming this will into a true family chronicle that begins, not coincidentally, with the heraldic insignia of his ancient Byzantine ancestors.

Keywords: Iordache Cantacuzino Deleanul, last will, genealogy, prosopography, Moldavia

„De vreme ce Dumnedzău ziditoriul a toate au făcut pre om nemuritor, dară pentru neascultare i-au venit lui moarte păharele cele de obște de care să fugim nu ni-i în putință și neștiind dzua sau ceasul fiiștecine a sfârșitului său. Pentru aceea, și eu, știindu-mi nepărăsita datorie a morții și mai cu grija fiind de cuvântul ce grăiește Domnul Hristos la svânta Evanghelie de zice: «privegheați că nu știți în care ceas Domnul vostru va veni». Și fiind noi mai de multe ori întemeiați cu gândul la această lume deșartă, iară de cele viitoare gândind mai raru și așea, fără de veste, vine pre noi lațul morții atâta degrabă, cât nu numai întru cele sufletești ne aflăm negata, ce și pre urmă gâlcevi rămân, cum și cu

* Comunicare citită la ședința Comisiei de Heraldică, Genealogie și Sigilografie, filiala Iași, în data de 14 octombrie 2003. Menționăm că textul acestui studiu a rămas neschimbat de la data prezentării sale în ședința publică amintită, toate informațiile și concluziile de atunci rămânând valabile până astăzi. Singura intervenție a fost făcută la nivelul aparatul critic, unde am considerat necesar să aducem anumite precizări și să trimitem la lucrări apărute între timp. This work was supported by a grant of Ministery of Research and Innovation, CNCS – UEFISCDI, project number PN-III-P1-1.1-TE-2016-1312, within PNCDI III.

https://biblioteca-digitala.ro

ochii noştri pe multe locuri am vădzut"[1]. Acestea sunt cuvintele cu care marele logofăt Iordache Cantacuzino, aflat într-o cumpănă a vieții, conștient de iminența morții și de judecata cerească ce va urma, își începea, la 15 iunie 1749, întocmirea diatei sale[2].

Reprezentant al celei de a patra generații a Cantacuzinilor moldoveni, Iordache a fost unul dintre feciorii lui Ioniță logofăt al doilea[3] și ai Mariei, fiica marelui postelnic grec Constantin Ciobanu[4]. A avut parte de o carieră frumoasă: mare comis, mare vistiernic, mare ban, mare spătar, vornic al Țării de Sus și al Țării de Jos, mare logofăt, devenind, prin numele său, prin averea și poziția sa socială, unul dintre cei mai însemnați și mai influenți boieri din al doilea sfert al veacului al XVIII-lea[5]. În ciuda acestei perioade zbuciumate pentru Țara Moldovei, dominată de incursiuni ca cea a „cătanelor" lui Ferenț, de ciuma izbucnită la Iași, de ocupația rusă din timpul războiului ruso-austriac și de desele schimbări ale domnilor, Iordache Cantacuzino a ajuns posesorul unei însemnate averi, „moșii [care] mai multe sântu cumpărate de mine, decât ce mi s-au venit de la părinți"[6]. Întregul său patrimoniu este inventariat cu minuțiozitate atât în diata pe care o analizăm aici, cât și în numeroase alte acte care îi poartă semnătura, grijă pe care o întâlnim la toți înaintașii săi moldoveni, grăitoare în acest sens fiind izvoadele de zestre păstrate, catastifele și condicile pe care în permanență le aveau la îndemână și le actualizau. Dintre acestea amintim aici catastiful banilor dați de vistiernicul Iordache Cantacuzino pe moșiile sale[7], izvodul de zestre dat de către același Cantacuzin fiicei sale Safta[8] sau condica începută de marele vistiernic Toderașcu Cantacuzino în anul 1678, continuată apoi de fiii și nepoții acestuia până la a cincea generație[9].

Zapisele, cărțile domnești prezente în catastifele acestor boieri, reprezintă atestarea condiției lor sociale. Toate aceste instrumente, dovadă

---

[1] *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. V, editate de Ioan Caproșu, Iași, 2001, p. 376, nr. 603 (în continuare: *Documente Iași*).

[2] *Ibidem*, p. 376-382.

[3] Ioniță, unul dintre fiii marelui vistiernic Toderașcu Cantacuzino, a murit tânăr, la doar 28 de ani, în data de 30 august 1692, și a fost înmormântat la Mănăstirea Bogdana din județul Bacău (Mihai-Bogdan Atanasiu, *Din lumea cronicarului Ion Neculce. Studiu prosopografic*, cuvânt înainte de Ștefan S. Gorovei, Iași, 2015, p. 209, nota 9).

[4] *Ibidem*, p. 277.

[5] Pentru viața și cariera marelui logofăt Iordache Cantacuzino Deleanu, vezi *ibidem*, p. 225-231. Vezi și Ștefan S. Gorovei, *Cantacuzinii Moldoveni (II)*, în **MI**, XVII, 1983, 5, p. 16.

[6] *Documente Iași*, vol. V, p. 376, nr. 603. Despre averea sa, vezi Mihai-Bogdan Atanasiu, *Din lumea cronicarului...*, p. 230.

[7] Gheorghe Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, vol. III/2, Iași, 1912, p. 29-32.

[8] Petronel Zahariuc, *Două catastife ale Cantacuzinilor moldoveni din veacul al XVII-lea*, în **RIS**, IV-VII, 1999-2002, p. 190-194, nr. II.

[9] N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. VII, București, 1904, p. 172-206 (în continuare: N. Iorga, *Studii și doc.*).

https://biblioteca-digitala.ro

incontestabilă a drepturilor lor, în cazul apariției unor neînțelegeri, erau lăsate urmașilor. Acest fapt este dovedit și de diata logofătului Iordache Cantacuzino, care amintind de „condica cea mare, ce am făcut, [în care sunt] scrisă toate moșiile și ispisoacele domnești și de pre cine mi se trag, toate le dovedescu ispisoacele domnești și alte scrisori”[10], face trimitere la aceasta spunând că în condică „s-au scris toate ispisoacele și dovedzile”[11], iar „când a fi vreo întrebare, acolo să să cerce”[12].

Astfel, asemenea altor puternice neamuri din Moldova acelor vremuri[13] și Cantacuzinii au adunat, de-a lungul timpului, o impresionantă „arhivă”. Aceasta avea o importanță deosebită pentru membrii familiei, fapt demonstrat și de o întâmplare mai puțin fericită, care a avut loc în timpul incursiunilor cătanelor lui Ferenț (François Ernaut) din anii 1716-1717, când „multă pradă s-a făcut bietei țări a Moldovei”[14], fiind și casele Cantacuzinilor amenințate. Atunci, Iordache Cantacuzino a dorit, în primul rând, să salveze actele de proprietate înaintea bijuteriilor sau a altor bunuri materiale din calea invadatorilor, scriind fraților săi „să ia ispisoacele și ce or mai putea și să fugă la Iași”[15] unde acestea s-ar fi aflat în siguranță. Însă calul pe care erau legate toate acestea lunecând pe gheață la vadul Siretului „și spărgându-se ghiața a căzut […] sub ghiață cu toate cele ce au fost pe el și nu le-a rămas nici un ispisoc despre acele moșii”[16]. Pentru frații Cantacuzino lucrurile nu puteau rămâne așa, astfel că la scurt timp după acest incident, mai exact la 15 decembrie 1717, domnul le-a emis un nou hrisov de stăpânire[17]. Asemenea obiceiului de a avea o permanentă evidență a averii lor, boierii Cantacuzini au avut grijă și de vistieria țării, motiv pentru care s-au bucurat mereu de încrederea domnilor, iar dregătoria de mare vistiernic ajunsese să fie ca o moștenire de familie, deținută, cu câteva excepții, din tată în fiu, de la începutul domniei lui Vasile Lupu până spre sfârșitul secolului al XVIII-lea[18].

[10] *Documente Iași*, vol. V, p. 376, nr. 603.
[11] *Ibidem*, p. 380.
[12] *Ibidem*.
[13] Vezi, de pildă, catastiful marelui logofăt Dumitrașcu Ștefan redactat în prima jumătate a veacului al XVII-lea (Petronel Zahariuc, *Catastiful lui Dumitrașcu Ștefan – o cronică de familie*, în **ArhGen**, III (VIII), 1996, 3-4, p. 185-192.
[14] Ștefan S. Gorovei, *Cantacuzinii Moldoveni (II)*, p. 15.
[15] Teodor Balan, *Documente bucovinene*, vol. III, Cernăuți, 1937, p. 189-191, nr. 152.
[16] *Ibidem*.
[17] Paul Păltănea, *Note genealogice despre Cantacuzinii de la Băleni*, în **ArhGen**, III (VIII), 1996, 3-4, p. 60.
[18] Ne referim aici la marea vistiernicie primită întâi de Iordache (I) Cantacuzino (Mihai-Bogdan Atanasiu, *Din lumea cronicarului...*, p. 202-206), apoi de fiul său Toderașcu (*ibidem*, p. 210-213), apoi de fiul acestuia din urmă, Ilie (*ibidem*, p. 220-223), apoi de nepotul său de frate, Iordache (IV), personajul nostru (*ibidem*, p. 227-229), apoi de fiul său Ioan (*ibidem*, p. 226, nota 8) și de fiul acestuia din urmă, Matei (idem, *Un boier moldovean pregătindu-se de exil.*

https://biblioteca-digitala.ro

Diata logofătului Iordache Cantacuzino, alcătuită în prezența ierarhilor Țării Moldovei, nu este un simplu document succesoral ci, prin acest act, boierul stabilea toate detaliile privitoare la administrarea a tot ceea ce acumulase într-o viață, atât averi, cât și datorii. La data întocmirii diatei, 15 iunie 1749, marele logofăt avea 61 de ani[19], vârstă până la care își îngropase soția, pe Ecaterina Racoviță, și pe cinci dintre copiii lor: Ilie, Maria, Pulheria, Constantin, Ion, dar asistase și la căsătoria altor patru copii: două fete, Bălașa și Safta, și doi băieți, Ion și Iordache. Cum aceștia din urmă își primiseră deja zestrea cuvenită, prin diata sa marele logofăt fixa, odată pentru totdeauna, cele hotărâte anterior pentru a fi sigur că nu vor apărea neînțelegeri. „Haine și alte dzăstri ce le-am datu sântu scrisă anume într-un catastih ce-i scris întâi de moșul meu, Toderașco Cantacuzino vel vistiernic, ce au dat, dzestre fiilor săi, într-acela am scris și noi dzestrile și altele câte am scris aicé”[20]. Completarea catastifului bunicului său a fost făcută cu puțin timp înaintea întocmirii diatei, după 7 februarie 1747, când logofătul a împărțit cu fratele său Toader satele rămase de la unchiul lor Ilie Cantacuzino: Băbulești și Șerbești și cele care au aparținut fratelui lor Șerban, adică Horodniceni, Brănești și Epureni[21], sate regăsite atât în catastif cât și în diată.

Catastiful pare a fi locul în care, cu puțin timp înaintea întocmirii diatei, boierul a inventariat amănunțit zestrea lăsată copiilor și unde a notat, cu lux de amănunte, proveniența și prețul bunurilor, precum și contextul în care au fost achiziționate[22], iar mai apoi, în diată, a trecut în dreptul fiecăruia dintre copii doar odoarele, moșiile și animalele date, adică acele valori mobile și imobile pentru care ar fi putut să apară neînțelegeri. Diata a fost concepută, astfel, ca un act cu incontestabilă valoare juridică, ținând cont și de semnatarii ei, prin care logofătul stabilește și alte aspecte decât cele privitoare la zestre.

Având în vedere numărul semnificativ de rude amintite în acest document, diata marelui logofăt poate fi socotită, fără nicio exagerare, o adevărată cronică de familie, reprezentând unul din cele mai importante surse de documentare referitoare la Cantacuzinii moldoveni. În acest act boierul, folosind documente din „arhiva” personală adunate în „condica cea mare”, la care face dese trimiteri, scrie istoria neamului său, înghesuind în rândurile diatei sale un secol din existența acestuia.

Desfacerea patrimoniului marelui vistiernic Matei Cantacuzino, în *Avere, prestigiu și cultură materială în surse patrimoniale: inventare de averi din secolele XVI-XIX*, volum editat de Dan Dumitru Iacob, Iași, 2015, p. 253-271).

19 Conform catastifului familiei sale, Iordache Cantacuzino era născut în ziua de 18 mai 1688 (N. Iorga, *Studii și doc.*, VII, p. 173).

20 *Documente Iași*, vol. V, p. 376, nr. 603.

21 N. Iorga, *Studii și doc.*, VII, p. 205-206.

22 *Ibidem*, p. 189-201.

https://biblioteca-digitala.ro

Cu ajutorul informațiilor referitoare la membrii familiei, pe care ni le oferă boierul în diata sa, pot fi reconstituite cu ușurință, aproape în întregime, primele cinci generații ale Cantacuzinilor moldoveni. Prima dintre acestea este reprezentată de Iordache Cantacuzino[23], marele vistiernic al lui Vasile Lupu, străbunicul logofătului, de la care testatorul spunea că i-au rămas „Delenii, la Hârlău, cu vecini, cu casă gata, cu hăleșteie și cu toate altele făcute în ogradă, cu venitul pietrelor de moară; Ruscii alăture cu Delenii, cu vecini, cu hălăștie, cu moară în pârâul Rusilor [și] Pășcanii la Hârlău, pe Miletin”[24]. De la bunicul său Toderașcu Cantacuzino[25], fiul marelui vistiernic, găsim că a moștenit câteva sate, printre care „Cucutenii, sat întreg la Cârligătură, cu a treia parte din Cogești” și Buzovița la Hotin[26].

Următoarea generație, care îi cuprinde pe fiii marelui vistier Toderașcu, este regăsită aproape în totalitate (cu excepția Catrinei) în document. Aflăm, astfel, despre „doi unchi ai noștri, frați cu tată-meu, Vasile Cantacuzino vel spătar[27], ce-au murit și n-au avut copii; al doilea frate, Ilie Cantacuzino vel vistiernic[28], au avut feciori și au murit toți”[29]. Pe Ioniță Cantacuzino, părintele logofătului, îl găsim în diată amintit doar de formule ca „tată-meu” sau „tătâne-mieu”. Acesta, deși cel mai mic dintre fiii vistiernicului Toderașcu, a murit tânăr, la numai 28 de ani, însă, este singurul care a lăsat urmași pe linie bărbătească[30].

Alături de acești înaintași ai logofătului, în rândurile diatei întâlnim și alți membri ai familiei nu mai puțin însemnați. Astfel, aflăm că de la „mătușea Safta Lupășceasa”[31], sora vitregă a bunicului său, Toderașcu Cantacuzino, îi este danie satul Onești de lângă Pașcani[32], „Vlădenii, la Dorohoiu, pol sat cu vad de moară în Jijie” este „de pe moșul mieu Boul vornic”[33], înrudirea cu familia Boul fiind făcută prin același Toderașcu care a fost căsătorit cu Safta, o strănepoată a lui Ștefan vodă Tomșa și nepoată a doamnei Safta, soția lui Gheorghe Ștefan[34], în timp ce de la „mătușea Mariia vistierniceasa”, soția lui

---

[23] Cf. Mihai-Bogdan Atanasiu, *Din lumea cronicarului...*, p. 199-207.
[24] *Documente Iași*, vol. V, p. 379, nr. 603.
[25] Cf. Mihai-Bogdan Atanasiu, *Din lumea cronicarului...*, p. 208-214.
[26] *Documente Iași*, vol. V, p. 379, 380, nr. 603.
[27] Cf. Mihai-Bogdan Atanasiu, *Din lumea cronicarului...*, p. 215-218.
[28] *Ibidem*, p. 219-224.
[29] *Documente Iași*, vol. V, p. 380, nr. 603.
[30] Cf. Mihai-Bogdan Atanasiu, *Din lumea cronicarului...*, p. 209, nota 9. Vezi și *supra*, nota 3.
[31] *Ibidem*, p. 201, nota 17. Safta, fiica marelui vistiernic Iordache (I) Cantacuzino și a Alexandrei, mezina marelui logofăt Mateiaș Gavrilaș, a fost măritată cu Lupașcu Buhuș (cf. *ibidem*, p. 167-172).
[32] *Documente Iași*, vol. V, p. 379, nr. 603.
[33] *Ibidem*, p. 378.
[34] Cf. Mihai-Bogdan Atanasiu, *Din lumea cronicarului...*, p. 208-209.

https://biblioteca-digitala.ro

Ilie Cantacuzino, logofătul spunea că are mai multe sate și odoare, așa cum „arată în diiata ei, ce este la mine”[35].

Pe mama sa, Maria, nu a amintit-o deloc în diată. În schimb, îi găsim pomeniți pe tatăl ei, marele postelnic grec Constantin, zis „Ciobanul”[36], pe fratele ei, Dumitrache mare armaș[37] și pe sora acesteia, acea „fiică” a postelnicului, căsătorită cu Nicolae Buhuș[38], al cărei nume nu îi era cunoscut lui Nicolae Stoicescu la întocmirea *Dicționarului marilor dregători*[39]. Ea apare în document cu numele de „Safta Buhușoaia”, de la care testatorul nostru cumpărase satul Stolniceni pe Ciuhur, care „ s-au vinit” ei „di pre moșu mieu Ciobanu vel postelnic”[40].

Despre frații logofătului, Șerban[41] și Toader[42], se pot spune multe, căci și ei, ca și fratele lor mai mare, Iordache, s-au bucurat de încrederea domnilor, și au deținut dregătorii însemnate în Divanul țării. În 1732 lui Șerban Cantacuzino îi este încredințată funcția de vornic al Câmpulungului, iar în cursul evenimentelor din 1738-1739 a avut misiunea de a păzi hotarele spre Transilvania. În timpul acestui război, Șerban trimitea informații ardelenilor despre mișcările trupelor turcești, fapt pentru care, în loc să primească mulțumiri din partea domnului, cum se aștepta, a căzut în dizgrație[43]. După ce, drept pedeapsă, a fost călugărit forțat, cu numele Serghie, a reușit să fugă în Transilvania. Devenind astfel „hiclean”, după obicei, Grigore al II-lea Ghica i-a confiscat întreaga avere: sate, vii, mori și mai ales frumoasa moșie de la Horodniceni, bunuri care au fost înapoiate Cantacuzinilor, în anul 1742, de către Constantin vodă Mavrocordat, după intervenția unui Cantacuzin muntean[44]. Acestea au rămas fraților Iordache și Toader, care ar fi trebuit să le împartă în mod egal, mai ales Horodnicenii la care le era greu să renunțe unul în favoarea celuilalt. „Dar – scrie logofătul în catastiful familiei – rămâind un sat, anumi Șerbești, la Neamț, cu vecini, cu casă de piatră, cu biserică de piatră, cu

[35] *Documente Iași*, vol. V, p. 380, nr. 603. Așa cum arată actele vremii, Maria vistierniceasa, fiica cronicarului Miron Costin, neavând copii supraviețuitori, i-a lăsat logofătului Iordache Cantacuzino, pe care l-a luat „copil de suflet”, aproape întreaga sa avere (vezi în acest sens Mihai-Bogdan Atanasiu, *Înrudiri cantacuzinești*, în **OI**, VII, 2006, 1, p. 124-132 și idem, *Ilie Cantacuzino, ctitorul bisericii de la Sihăstria Putnei*, în **AP**, III, 2007, 1, p. 39-46).
[36] Cf. Mihai-Bogdan Atanasiu, *Din lumea cronicarului...*, p. 277-281.
[37] *Ibidem*, p. 277.
[38] *Ibidem*, p. 277 și nota 7.
[39] Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara românească și Moldova (secolele XIV-XVII)*, 1971, p. 379.
[40] *Documente Iași*, vol. V, p. 379-380, nr. 603.
[41] Cf. Mihai-Bogdan Atanasiu, *Din lumea cronicarului...*, p. 233-235.
[42] *Ibidem*, p. 236-239.
[43] Ștefan S. Gorovei, *Cantacuzinii Moldoveni (II)*, p. 16.
[44] Ion Mihai Cantacuzino, *O mie de ani în Balcani. O cronică a Cantacuzinilor în vâltoarea secolelor*, traducere de Maria Șerbănescu și Sabina Drăgoi, București, 1996, p. 221-222.

https://biblioteca-digitala.ro

șase sălişti împregiur, a unchiului mieu Ilie Cantacuzino vistierul, să împărțim cu frati-mieu Toderașcu în doă, i-am dăruit parte me, pentru satul Horodniceni, cu celelalti sălişti, ca să nu-i pai rău de ace danie domnească”[45]. Între cei doi frați au mai avut loc astfel de înțelegeri, menționate și ele în diată. De pildă, lui Iordache îi revenise a treia parte din satul Cogești de la bunicul său Toderașcu, marele vistiernic, „și, având parte și frati-meu Toderașco, mi-au dat parte lui mie, și eu i-am dat parte mia din Cărbunești, ce iaste între moșiile lui”[46].

Cei patru copii ai logofătului care rămăseseră în viață la dată întocmirii diatei, beneficiarii de drept ai acesteia, s-au căsătorit cu descendenți ai unor bogate și influente familii. Bălașa, fiica cea mai mare a logofătului, s-a căsătorit cu Aristarh Hrisoscoleu, ajuns la rându-i mare vistiernic[47]. Safta fusese logodită cu Scarlat, fiul domnului Grigore al II-lea Ghica, în iunie 1729[48], angajament matrimonial anulat la puțin timp după aceea; Scarlat s-a căsătorit cu Nastasia, una dintre fiicele lui Mihail vodă Racoviță[49], iar Safta, în 1735/1736 cu un boierul muntean, Constantin (Dinu) Cantacuzino din ramura Măgureanu[50]. Înrudirea cu Grigore vodă Ghica s-a realizat totuși, atunci când Ioan, fiul mai mare al logofătului, s-a căsătorit cu Zoe Ghica, o nepoată a domnului[51]. În fine, Iordache, fiul mai mic al logofătului a luat în căsătorie pe Casandra fiica lui Nicolae Costin și a Nastasiei Ruset[52].

Pe lângă știrile privitoare la propria familie, găsim în rândurile diatei referiri la unele evenimente care au marcat existența logofătului, precum și la importanți boieri ai țării din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, făcând ca textul să fie o *cronică* în adevăratul sens al cuvântului. Astfel, în septembrie 1739, printre oștenii cu care Grigore vodă Ghica a mers la Galați înaintea rușilor conduși de generalul Münich, s-a aflat și un fiu al logofătului, Constantin, care a murit acolo, iar în catastif, dând mai multe detalii, Iordache Cantacuzino spune că „hotărând Dumnezău la 20 ani vârsta sa, moarte, fiind cu măriia sa Grigori vodă la Galați, s-au îngropat la mănăstire Precista de acolo, […] iaru mii mi-au lăsat nemăngăetă jale”[53]. Imediat după acest nefericit eveniment, în împrejurările tulburi ale ocupației străine, de jafuri nu au fost ocoliți nici marii dregători. Însuși lui Iordache Cantacuzino, caimacam atunci, „i s-au jăfuit averea […] din Horodinca de oștile moschicești, împrăștiind

[45] N. Iorga, *Studii și doc.*, VII, p. 197.
[46] *Documente Iași,* vol. V, p. 379, nr. 603.
[47] Cf. Mihai-Bogdan Atanasiu, *Din lumea cronicarului...*, p. 379-385.
[48] Ștefan S. Gorovei, *Cantacuzinii Moldoveni (II),* p. 16.
[49] Nicolae Stoicescu, *Dicționar...*, p. 432.
[50] Mihai-Bogdan Atanasiu, *Din lumea cronicarului...*, p. 225-226 și nota 6.
[51] *Ibidem,* p. 225-226 și nota 8.
[52] *Ibidem,* p. 226 și nota 9.
[53] N. Iorga, *Studii și doc.*, VII, p. 197.

https://biblioteca-digitala.ro

oșteanii moschicești toate scrisorile dumisale”[54]. În diată, unul dintre motivele pentru care fiilor săi Ion și Iordache le-a lăsat „mai multe moșii, dară bucate puține”[55] a fost tocmai această pradă a moscalilor.

Printre boieri sau rude ale acestora amintiți în diată se numără postelnicul Toader Cuzea, fiul spătarului Dumitrașcu[56], de la care logofătul cumpărase satul Răzina, pe Nistru; a patra parte din Văscăuți este cumpărată de la Safta Cațichioaie, aceasta apărând în catastif ca „fata Pridii stolnicul”, iar satul „i să tragi di pe Boul”[57], tatăl ei fiind stolnicul Palade Preda, iar mama sa, Agafița, fiica lui Dumitrașcu Boul[58]. Satul Verdele era cumpărat de la doamna Ileana, fata Ducăi vodă, soția cronicarului Nicolae Costin[59], iar „Zadubreuca, sat întreg la Cernăuți, cu vecini și cu 2 hăleșteie, cumpărat de la Ursăchioaie”, Maria, văduva lui Dumitrașcu Ursachi, fiica hatmanului Alexandru Buhuș[60].

Grija pe care Iordache Cantacuzino o arată rânduirii patrimoniului în testamentul său atestă încă o dată calitățile care l-au recomandat de-a lungul timpului în obținerea unora dintre cele mai înalte demnități ale statului. Astfel, înainte de maorte, boierul a ținut să clarifice și situația datoriilor, precizând că acestea „nu sintu făcute din vreo desfrânare a mea, ce din sila domnilor”[61]. Mari sume de bani luate din vistierie pentru diverse „trebi domnești” în timpul lui Mihail vodă Racoviță, nefiind recuperate, au fost restituite, în cea mai mare parte, de către marele logofăt care, în vremurile acelea diriguia finanțele țării. Rămânând însă „dintru aceste datorii și neplătite”[62], boierul, în acord cu fiii săi Ion și Iordache, stabilește ca aceștia să le plătească din venitul moșiilor primite.

Nota dominantă a acestei diate constă în preocuparea logofătului de a lăsa urmașilor o situație cât mai clară privind stăpânirea uriașei sale averi. Caracterul echilibrat al împărțirii acesteia este lesne de observat, boierul precizând că fiii săi Ion și Iordache „au luat mai multe moșii, dară bucate puține”, în timp ce „Bălașii și Saftii, le-am dat moșii mai puține dară bune, cu vecini și cu venituri, iar dzestre și odoară au luat bune”[63]. Testatorul nu uită să amintească partea fiului său Constantin care, după moartea în împrejurările amintite, este dată mănăstirii Precista din Galați „unde s-au astucat oasile lui” și mănăstirii Sucevița pentru ca „sufletul lui, să fie pomenit la sfintile liturghii”[64].

[54] Ștefan S. Gorovei, *Cantacuzinii Moldoveni (II)*, p. 16.
[55] *Documente Iași*, vol. V, p. 376, nr. 603.
[56] Nicolae Stoicescu, *Dicționar...*, p. 393.
[57] N. Iorga, *Studii și doc.*, VII, p. 193.
[58] Nicolae Stoicescu, *Dicționar...*, p. 424.
[59] Mihai-Bogdan Atanasiu, *Din lumea cronicarului...*, p. 338.
[60] *Ibidem*, p. 513.
[61] *Documente Iași*, vol. V, p. 376, nr. 603.
[62] *Ibidem*, p. 377.
[63] *Ibidem*, p. 376.
[64] *Ibidem*, p. 379.

https://biblioteca-digitala.ro

Nu uită nici de alte două sate, Buzovița și Răsteul, din raiaua Hotinului, moștenite de la bunicul său patern care, în caz că „va ieși acest ținut la stăpânirea Moldovii” să fie împărțite între cei doi feciori[65].

După ce hotărăște ca preoților ctitoriei sale din Codrul Delenilor să le revină „câte un ortu de păreche de pietri” de la morile sale din Deleni, „pentru liturghii ce fac în toate dzilile pre tot anul”, dând și „puțin loc, hotărât cu bolovani”[66] acestei sihăstrii, și după ce stabilește ca „vecinii ce s-au răscumpărat cu bani de la mine și pentru cei iertați cu zapisăle mele și pentru țiganii ce-am dat danie […] să aibă pace de fiii mei”[67], boierul își exprimă dorința de a fi înmormântat, nu în sihăstria ctitorită de el, ci la Mitropolie, alături de soție și doi dintre copiii săi, unde „mormânt mi-am făcut și piatră pre mormânt”, dăruind Mitropoliei moșia „Odăile Grozii și 6 pogoane vie lucrate la Țifești, și un țigan anume Durilă, cu copiii lui […], pentru pomenirea noastră și a fiilor noștri”[68]. Actul acestei din urmă danii a fost încheiat patru ani mai târziu, la 20 mai 1753[69], gest care confirmă alegerea sa. Cu toate acestea, în cea de a doua domnie a lui Constantin vodă Racoviță, cândva în anii 1756-1757, Iordache Cantacuzino, septuagenar, s-a călugărit, primind numele Gheorghie și a viețuit, cel mai probabil, în obștea ctitoriei sale din Codrul Delenilor unde a și fost înmormântat după data 18 mai 1758[70].

Deși a mai trăit aproape un deceniu de la întocmirea diatei sale, Iordache nu a mai schimbat termenii acesteia, dovadă a bunei înțelegeri între urmași și, desigur, a calităților sale de administrator. Buna orânduială a testamentului său a fost întărită cu semnăturile marilor ierarhi de atunci ai țării: Ioanichie, episcopul de Roman, Dosithei, episcopul de Rădăuți, Inochentie, episcopul de Huși și, puțin mai târziu, după anul 1750, de către noul mitropolit, Iacov Putneanul, care, luând la cunoștință de toate cele hotărâte, a adăugat că actul a fost făcută cu „bună rânduială și nefiindu împotriva pravililor”[71]. Mai mult, documentul, considerat de noi, prin toate cele arătate deja, o cronică a familiei marelui logofăt, a fost întărit simbolic și cu însemnul heraldic al neamului său, imperialul vultur bicefal, în jurul căruia se regăsesc inițialele sale „I(or)d(ache) C(an)t(acuzino)” (Fig. 1). Acest însemn a fost plasat, deloc întâmplător, la debutul rândurilor sale, contopit artistic, între motive vegetale, în peniță, care pornesc din semnul „cruce-ajută”.

[65] *Ibidem*, p. 380.
[66] *Ibidem*, p. 380
[67] *Ibidem*.
[68] *Ibidem*, p. 380-381.
[69] *Ibidem*, p. 486-487, nr. 748.
[70] Mihai-Bogdan Atanasiu, *Din lumea cronicarului...*, p. 229.
[71] *Documente Iași*, vol. V, p. 376, 381, nr. 603.

https://biblioteca-digitala.ro

Actul prin care marele logofăt s-a asigurat că toate ale sale rămâneau în bună orânduială este, și el, o bună dovadă a importanței acestei categorii de izvoare cu ajutorul cărora se pot astăzi reconstitui o multitudine de aspecte ce țin de istoria socială, a mentalităților și a trăirilor oamenilor din vremuri de mult apuse.

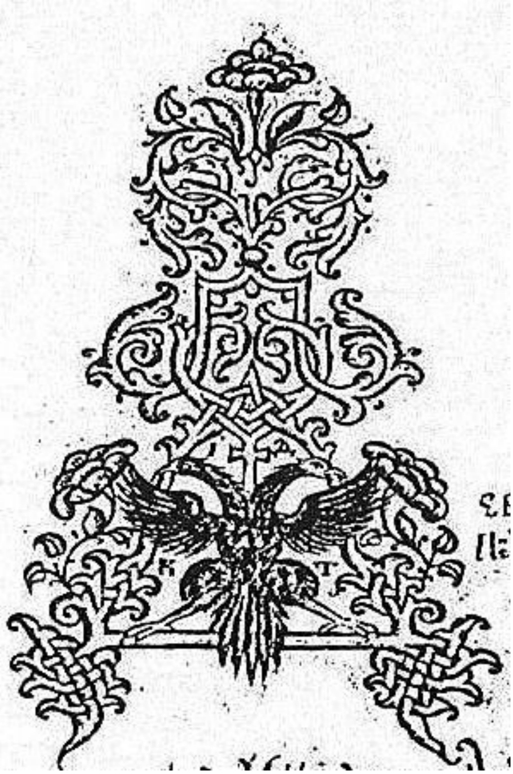

Însemnul heraldic al familiei Cantacuzino cu inițialele marelui logofăt Iordache Cantacuzino Deleanul (apud *Documente Iași*, vol. V, Facsimile, p. 1036, nr. 603)

Abrevieri

AP – Analele Putnei
ArhGen – Arhiva Genealogică
MI – Magazin istorie
OI – Opțiuni istoriografice
RIS – Revista de istorie socială

https://biblioteca-digitala.ro

Surse documentare referitoare la românii din Sfântu Gheorghe, județul Covasna (secolul al XIX-lea)

Ioan LĂCĂTUȘU
Vasile STANCU

Documentary Sources Regarding the Romanians from Sfântu Gheorghe, Covasna County (the XIXth Century)

Abstract

Although the city of Sfântu Gheorghe has always been a multiethnic and multicultural space, in most cases, the locality was and still is perceived as a monoethnic Hungarian (Szekler) space. Most Hungarian historians have approached and approach the history of the locality from an institutional, historical, ethnographic, linguistic and cultural point of view almost exclusively through the prism of the Szekler element, a numerically majority population. Romanians, as many as they were and are, were either overlooked or treated superficially, being mentioned only in passing in the synthesis works or in those dedicated to the local history of the area of southeastern Transylvania. The present study, based on credible and unpublished credible historical sources, presents statistically and nominally the Romanians from Sfântu Gheorghe, in the 19th century, as they are recorded in conscriptions, letters, censuses, secular and ecclesiastical documents, public and private. The two main identity institutions are presented: the orthodox church and the confessional school and the manifestations preceding the participation of the Romanians from this part of the country in the preparation, accomplishment and consolidation of the Great Union from December 1, 1918.
Keywords: romanians Sfântu Gheorghe documentary sources XIXth century

Deși orașul Sfântu Gheorghe a fost întotdeauna un spațiu multietnic și multicultural, în majoritatea cazurilor, localitatea a fost și este percepută ca încă fiind un spațiu monoetnic maghiar (secuiesc). Majoritatea istoricilor maghiari, atât cei de dinaintea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918, cât și cei de după, au abordat istoria localității din punct de vedere instituțional, istoric, etnografic, lingvistic și cultural aproape în exclusivitate prin prisma elementului secuiesc, populație numeric majoritară. Românii, atât câți au fost și sunt, au fost ori trecuți cu vederea, ori tratați cu superficialitate, fiind amintiți doar în treacăt în lucrările de sinteză sau în cele dedicate istoriei locale a zonei. De aceea, înțelegerea cât mai exactă, corectă și globală a istoriei fenomenului românesc din această zonă aflată în inima României are o însemnătate deosebită pentru eliminarea unor clișee și realități prezentate distorsionat și tendențios, care pot

https://biblioteca-digitala.ro

perpetua în timp stări de tensiune și alimenta șovinismul adânc înrădăcinat în istorie, întârziind astfel procesul unei necesare și corecte conectări a societății românești la sistemul marilor valori democratice europene[1].

Municipiul Sfântu Gheorghe s-a format la intersecția mai multor drumuri importante. Condițiile de relief și climă au oferit cadrul favorabil pentru locuire din cele mai vechi timpuri. Stau mărturie în acest sens numeroasele vestigii arheologice din epoca bronzului și din evul mediu timpuriu, materialele arheologice descoperite din epoca dacică, monedele romane, dar și așezările de după retragerea aureliană[2]. Prima atestare documentară a localității este anul 1332, *sacerdos Sancto Georgio*. În decursul vremii, orașul este menționat în documente, sub diferite denumiri istorice românești: 1767, *Breaza* [azi, cartierul Simeria din municipiului Sf. Gheorghe], 1787, *Szingyors* [Sângiorj]; 1850, *Szint George* [Sân George]; 1854, *Sepsi-Sin-Jiorz*[3]. Condițiile de relief și climă de pe terasele Oltului au oferit cadrul favorabil pentru dezvoltarea localității. Importanța așezării, situată la confluența drumurilor care fac legătura dintre Transilvania și Moldova, va crește în perioada de după secolul al XV-lea și este ridicat la rangul de târg în 1461. Din această perioadă se cunoaște sigiliul târgului cu bustul Sfântului Gheorghe și inscripția-crez aferentă *Cristus spes mea*[4].

Despre continuitatea de locuire a românilor și existența localității la venirea secuilor vorbesc și unele toponime, precum: strada Voican (una din cele mai vechi străzi din oraș), pârâul Debren, dar și lustra ordonată de principele Gabriel Bethlen, din anul 1614, conscripția contribuabililor din Transilvania, realizată în anul 1750, din dispoziția Curții de la Viena, conscripțiile confesionale din anii 1733, 1780 etc[5].

Prezența românilor în viața publică a orașului Sfântu Gheorghe, în secolul al XIX-lea, este consemnată în numeroase documente. Potrivit recensământului populației din 1850, românii reprezentau peste 20% din populația totală a localității. Pe lângă cei care au fost iobagi, până în 1848, românii din Sfântu Gheorghe au îndeplinit profesii diverse: comercianți – cei mai numeroși, cărăuși, meseriași (morari, fierari, dulgheri, măcelari, croitori

---

[1] Ioan Lăcătușu, Vasile Lechințan, Violeta Pătrunjel, *Românii din Covasna și Harghita. Istorie, Biserică, Şcoală, Cultură*, Editura Grai Românesc, Miercurea Ciuc, 2003, p. 365; Pr. Laurențiu-Gabriel Panciu, *Bisericile românești din județele Ciuc, Odorhei și Treiscaune (azi Covasna și Harghita) în perioada 1918-194*5, Cluj-Napoca, 2019, p. 12.

[2] *Repertoriu arheologic al județului Covasna* (coordonator Valeriu Cavruc), Sfântu Gheorghe 1998; *Repertoriu arheologic al județului Harghita*, Editura Carpații Răsăriteni, Sfântu Gheorghe, 2000, p. 158.

[3] Ioan Lăcătușu, Vasile Lechințan, Violeta Pătrunjel, *op. cit*, p. 365.

[4] *Ibidem*, p. 360.

[5] *Ibidem*, p. 75.

https://biblioteca-digitala.ro

etc.), funcționari publici (comisar al secretarului scaunului Sepsi – nobilul (Iosif Vatna), cancelist la Fiscul Regal (Tot Nicolai Ștefan), consilier silvic (Kosa Dănilă), consultant în domeniul cultivării legumelor (Csiarics Sandor), proprietari de pământ în Principatul Moldovei (familia nemeșească Bora, în ținutul Vrancea, în hotarul satului Tulnici și David Miruț, din „Erde Sent Gheorg, în Ardeal”). Existau români cu rude în București, și care și-au trimis copii în capitala Țării Românești să învețe o meserie, sau pentru a lucra acolo, un timp (Szasz Andrei, Dragits Nicolae, Urmosi Iosif cu cei doi băieți Iosif și Dănilă, Samu Ștefan și soția sa, Pall Maria ș.a.). Unii dintre români se numărau între cetățenii de frunte ai orașului, fiind recompensați cu titlul de cetățean de onoare (comerciantul Bogdan Arthur), sau cu bani pentru redactarea unei lucrări de interes pentru comunitatea locală (cancelistul Tot Nicolai Ștefan), ori pentru contribuția la stingerea incendiului unei locuințe (Samuiel Botos) etc[6].

În conscripția urbariară din anul 1820 sunt menționate următoarele familii de români: a) în Simeria sunt pomeniți jurații satului și locuitorii: *Boér Győrgy, Andreas Kurkuj, David Komsa, Nicolaus Komsa, Johannes Thodor, Nicolaus Gyergyitze, Michael Sztán, Georgius Boér, Joannes Komsa, Nicolaus Vantsa, Stephanus Lapadat, Joannes Fula, Moses Bortsa*; b) în Sfântu Gheorghe, printre jurați și locuitori sunt și următorii: *Dragits Ilyés, Dragits Miklos, Duka Dávid, Lapadát István, Iliás Vántsa, Theodorus Olah, Theodoris Molduván, Joannes Majlát, Georgius Komsa, Stephanus Lapadát, Georgius Muskotar, Georgius Oláh, Michael Baloga, Ilias Daragits, Andreas Vojkui, Nikolaus Karatson, David Daragits, Nicolaus Daragits, David Duka, Georgius Sunkuj, Samuel Duka, Nicolaus Vantsa, Stephanus Vantsa, Vantsa Vantsi, Simeon Vántsa, Stephanus Vantsa, Joannes Vantsa, Georgius Sztojka, David Nutza, Georgius Boda, Bukur Bats, Ilias Vantsa, Joannes Vantsa, Michael Furmosz, Simeon Berkuj, Joannes Komsa, Simeon Karátson, Stephanus Daragits, Michael Daragits, Michael Frunza, Georgius Dragits, Alexius Daragits, Joannes Daragits, Joannes Raduly, Ilias Vantsa, David Duka, Josephus Baloga, Moses Baloga,ndreaaloga, Stephanus Baloga, Joannes Duka, David Bunya* etc.[7] Potrivit conscripției respective, jurați ai satului Simeria (azi Sfântu Gheorghe) erau: Boier Gyorgy, Andreas Kurkuj, David Komșa, Johanes Thodor, Niclaus Gyergytze, Michael Sztan ș.a.[8]

Românii sunt prezenți în activitatea comercială a orașului. Astfel, în 1 noiembrie 1835, Primăria Sf. Gheorghe eliberează chitanță pentru soția și fiul comerciantului Luca Bogdan, pentru suma de 1 florin și 12 crăițari, ce

[6] Ioan Lăcătușu, Erich Mihail Broanăr, *Repere identitare românești din județele Covasna și Harghita*, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2014, p. 463.
[7] Arhiva Centrului Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan” (în continuare Arhiva CEDMNC), fond *Protopopiatul Sfântu Gheorghe*, d. 75, f. 15-17.
[8] Ioan Lăcătușu, Erich Mihail Broanăr, *op. cit.*, p. 514.

https://biblioteca-digitala.ro

reprezintă valoarea a 6 lumânări din ceară roșie cumpărate în folosul comunității[9]. Din alt document aflăm că, în 5 ianuarie 1836, firma „Luca Bogdan și fiul” a eliberat o chitanță pentru 10 florini încasați de la notarul Gabriel Kovacs, pentru hârtia de scris vândută[10]. Comerciantul Luca Bogdan era și casier al Societății Unite (cazinouri), calitate în care a depus la casieria Primăriei suma de 110 florini, ca arendă restantă după casa alodială a orașului Sf. Gheorghe[11], și a emis contrachitanța lui Beres Andrei, din orașul Sf. Gheorghe, pentru achitarea sumei de 16 florini și 2 creițari, drept arendă pentru locul de fâneață Valea lui Dumitru, în casa publică a orașului[12]. Din documentele menționate rezultă că familia comercianților Bogdan, la vremea respectivă, era o familie numeroasă. În 30 aprilie 1836, comerciantul Ștefan Bogdan, achită suma de 8 florini și 20 crăițari plătiți casei publice, ca impozit restant din anul 1835, pentru patronul său Iacob Potoszki[13], iar în aprilie 1837, membrii firmei comercianților Bogdan Lucaci, soția și fiii, recunosc că au primit suma de 16 florini și 40 de creițari, de la administratorul orașului, Csaszar Valentin, contravaloarea celor 10 funți de praf de pușcă, necesari pentru sărbătorirea zilei de naștere a împăratului[14]. În fondul arhivistic al familiei Bogdan, aflat în păstrare la Arhivele Naționale Covasna se păstrează documente din perioada 1803-1919, respectiv acte școlare cu privire la familia Bogdan Arthur din Sfântu Gheorghe și diploma de cetățean de onoare al acestuia[15]. Un alt comerciant român era Nika Petru, care în aprilie 1839, restituie suma de 12 florini, ceruți împrumut de la Casa publică a orașului[16].

În documente mai apar comercianții Matei Kenyeres[17], Iosif Szilvia, Daniel Nagy[18], Dragits Ilie[19], Ștefan Butak[20], Iosif și Gheorghe Mihaly[21], Gheorghe Roka[22], Nicolae și Maria Dedan (proprietarii unei cârciumi)[23],

[9] Arhivele Naționale Covasna, fond Primăria Sf. Gheorghe, inv. 1, d. 227, f. 12.
[10] Idem, inv. 1, d. 245, f. 1-2.
[11] Idem, inv. 1, d. 350, f. 1.
[12] Idem, inv. 1, d. 476, f. 1.
[13] Idem, inv. 1, d. 324, f. 1.
[14] Idem, inv. 1, d. 503, f. 1.
[15] Idem, Colecția arhivelor familiale preluate de la Muzeul din Sf. Gheorghe. Fondul familiei Bogdan din Sfântu Gheorghe, d. nr. 118.
[16] Idem, fond Primăria Sf. Gheorghe, inv. 1, d. 869, f. 1.
[17] Idem, inv. 1, d. 296, 112 (1836).
[18] Idem, d. 274, f. 3.
[19] Idem, d. 855, f. 11.
[19] Idem, d. 855, f. 4.
[20] Idem, d. 851, f. 2.
[21] Idem, d. 351, f. 1.
[22] Idem d. 436, f. 5.
[23] Idem, d. 702, f. 3.

https://biblioteca-digitala.ro

meșterul Mihai Gulitska[24], fierarul Gheorghe Gyurka, care, în 1836, a primit de la administratorul Valentin Csasar suma de 3 florini și 29 crăițari, pentru confecționarea unei piese din fier, întrebuințată la stingerea incendiilor[25], dulgherul Balas Ioan – morar, primește suma de 35 florini, pentru podul construit pe pârâul Debren[26], morarii Karatson Gheorghe și Matei, recunosc că au primit de la administratorul orașului Csaszar Valentin, cuiele necesare reparării podului de peste râul Olt, pe care le-au și folosit[27], croitorul Laurențiu Habdiai [28], dulgherul Kosa Mihai recunoaște că a primit de la administratorul orașului 6 bucăți de scânduri, pe care le-a folosit la casa de pază, pentru confecționarea gardului (fără plată)[29]. Activitatea acestor meseriași este strâns legată de fondarea unor bresle noi, în prima jumătate a secolului XIX, însă ponderea cea mai mare a dezvoltării îi revine perioadei de după 1841, când, la Tg. Secuiesc, iau naștere în succesiune rapidă cinci bresle (croitori, pălărieri, tâmplari, căldărari, fierari dimpreună cu lăcătuși). Localitățile Odorheiul Secuiesc, Sfântu Gheorghe, Miercurea Ciuc urmează același drum, iar numărul meșteșugarilor rurali crește simțitor și în sate[30].

Magistratul orașului achită suma de 50 de florini pentru activitatea depusă în calitate de comisar al secretarului scaunului SEPSI, de către nobilul Iosif Vatna[31], 17 florini lui Kosa Dănilă, consilier silvic, reprezentând salariul paznicilor de pădure[32]. Sunt menționați românii Nagy Dănilă, casierul public al orașului și Tot Nicolai Ștefan, cancelist la Fiscul Regal[33], care încasează suma de 5 florini pentru lucrarea lui care va intra sub tipar cu titlul de „kulcsár” (care va trata vasele și lanțurile de măsurat), și va fi cumpărată pentru arhiva orașului[34], precum și „oratorul” orașului Aron Mark[35].

Nu lipsesc nici cetățenii români din oraș, care sunt recompensați pentru anumite servicii aduse comunității locale. Astfel, în august 1836, magistratul orașului hotărăște ca lui Samuiel Botos să i se plătească un florin de argint pentru contribuția la stingerea incendiului, privind casa lui Iosif Mauric[36], 3 florini și 20 crăițari lui „Bocor Hoszu pentru găsirea unui taur al orașului

[24] Idem, inv. 1, d. 706, f. 5.
[25] Idem, d. 327, f. 3.
[26] Idem, d. 677, f. 2.
[27] Idem, d. 505, f. 4.
[28] Idem, d. 72, f. 3.
[29] Idem, d. 500, f. 3.
[30] Imreh Istvan, *Viața cotidiană la secui*, Editura Kriterion, București, 1982, p. 278.
[31] Arhivele Naționale Covasna, fond Primăria Sf. Gheorghe, d. 251, f. 3.
[32] Idem, d. 566, f. 9.
[33] Idem, inv. 1, d. 624, f. 1.
[34] Idem, inv. 1, d. 624, f. 3.
[35] Idem, d. 336, f. 2.
[36] Idem, d. 373, f. 7.

https://biblioteca-digitala.ro

rătăcit în munți Cemernic”[37] și alți 5 florini lui Andrei și Moise Falka, pentru că au găsit taurul orașului rătăcit în munți[38]. Alți români sunt sancționați cu „amendă silnică”, pentru diferite abateri și încălcări ale reglementărilor locale. În rândul acestora, în anul 1836, s-au aflat: Maria Vancsa[39], Ioan Lapodat[40], Gheorghe Suporo[41], David Karason[42], Avarvarei Adam[43], Alexandru Falka[44].

În perioada 1804-1848, la Regimentul de husari (cavalerie) nr. 1 Sfântu Gheorghe, care făcea parte din armata imperială austriacă, funcționau numeroși militari, inclusiv ofițeri români: *Gheorghe Popa* (1830-1843) – după avansarea sa de la gradul de sublocotenent la maistru cavalerie gradul II, un timp a fost și adjutant de comandant al Regimentului; *Gaspar Popp* (1815), *Matei Popp* (1820), *Maior Mircse (Mirtse)* (1817-1832), *Stefan Lady* (1848), *Alexandru Crainic* (1848), *Ioan Țeț* (1815-1816) – tatăl viitorului general *Czecz Janos*[45]. În perioada februarue-aprilie 1803, în arhiva Tribunalului Militar Superior din orașul Sf. Gheorghe, se păstrează interogatoriul, declarații și sentința adoptată de Tribunalul menționat, în procesul intentat grănicerului român Popa Anghel pentru dezertare („a dezertat la dușman, în timpul războiului francez”)[46] . În 4 ianuarie 1804, la Sf. Gheorghe, are loc înțelegere între comandantul Regimentului 2 secuiesc de graniță și oficialitățile Sc. Trei Scaune privind aplanarea conflictului creat în urma uciderii iobagului român Anton Nicolae de către soldații secui[47]. În 11 februarie 1804, este înaintat raportul lui Szekely Francisc, vicejude regal al Sc. Trei Scaune, către oficialitățile orașului Sf. Gheorghe privind militarul Vaszil Nicolae, din orașul Sf. Gheorghe, care încă de la începutul lunii august (1803) s-a întors la Regiment[48]. În 4 februarie 1805, este înaintat Raportul comandantului Regimentului de husari grăniceri secui către judele regal al Scaunului Treiscaune, prin care se trimite propunerea de avansare la gradul de locotenent, a lui Czirejek Dionisie, fost procuror militar.[49] În 29 martie 1823 este emis

---

[37] Idem, d. 345, f. 8.
[38] Idem, d. 346, f. 5.
[39] Idem, d. 440, f. 4.
[39] Idem, d. 44, f. 5.
[40] Idem, d. 442, f. 2.
[41] Idem, d. 443, f. 4.
[42] Idem, d. 449, f. 3.
[43] Idem, d. 451, f. 2.
[44] Idem, d. 255, f. 4.
[45] Ioan Lăcătușu, Vasile Lechințan, Violeta Pătrunjel, *op. cit.*, p. 366.
[46] Arhivele Naționale Covasna, fond Regimentul Secuiesc de Graniță Nr. 2 Infanterie, d. nr. XVIII/15 1803, f. 1-11.
[47] Idem, fond *Scaunul Trei Scaune*, d. 1168/1804, f. 209-215.
[48] Idem, d. 1172/1804, f. 41-42.
[49] Idem, d. 1216/1805, f. 21-23.

https://biblioteca-digitala.ro

Ordinul guberniului prin care se restituie magistratului orașului Sf. Gheorghe plângerea colonelului Moise Dragits în litigiul pentru bătaie, în scopul verificării și raportării concluziilor până la 15 mai 1823.[50] În anul 1824, are loc procesul familiei Mihaly din Sf. Gheorghe, împotriva văduvei lui Iugarteu Petru (căpitan), născută Mihaly Debora din Sf. Gheorghe, pentru moștenire[51].

În 1828, în arhiva Tribunalului Regimentului Secuiesc de Graniță Nr. 2 Infanterie se păstrează rapoarte, protocoale, acte notariale, sentințe ale Tribunalului respectiv referitoare la procesele intentate grănicerilor Krinitzky Blazie, Math Andrei, Mate Solomon și Czukor Josif acuzați și condamnați pentru dezertare în Moldova[52]. În 1829, Tribunalul Regimentului Secuiesc de Graniță Nr. 2 Cavalerie, adoptă sentința în procesele intentate grănicerilor Fabian Alexe și Fabin Toma acuzați de complicitate la contrabanda cu vite, aduse din Moldova[53], grănicerului Vitalyos Francisc din Regimentul de cavalerie învinuit de a fi ajutat dezertori să treacă în Moldova și de complicitate la furt de cai[54], grănicerului Bobo Ioan, din Regimentul Secuiesc de Graniță Nr. 2 Infanterie și iobagului Farago Iistvan pentru furt de animale (boi) din Moldova și comercializarea acestora[55].

La fel că toți românii din Arcul Intracarpatic, și românii din Sfântu Gheorghe aveau legături strânse cu românii de peste Carpați. Astfel, în anul 1704 este dată Scrisoare de mărturie confirmând unele proprietăți revendicate ale familiei nemeșești Bora, aflate în afara hotarelor Transilvaniei, respectiv în ținutul Vrancea, în hotarul satului Tulnici[56]. În 1833-1835, David Miruț din Sfântu Gheorghe („Erde Sent Gheorg, în Ardeal") este proprietar de moșii în Principatul Moldovei[57]. În 21 septembrie 1838, Primăria Sf. Gheorghe emite o scrisoare de mărturie prin care se confirmă faptul că locuitori din orașul Sf. Gheorghe sunt trimiși la București pentru a învăța meserie, pe timp de trei ani[58]. În 21 noiembrie 1838, „martorii Szasz Andrei și Dragits Nicolae, din orașul Sf. Gheorghe semnează o scrisoare de chezășie, pentru Urmosi Iosif din orașul Sf. Gheorghe, care, împreună cu cei doi băieți Iosif și Dănilă, vrea să meargă la București, la fratele său, să-i învețe meserie, pe termen de trei luni[59] iar în 10 aprilie 1839, magistratul orașului Sf. Gheorghe eliberează pașaport pentru Samu

[50] Idem, fond Primăria Sf. Gheorghe, inv.1, d. 98, 2 file.
[51] Idem, Colecția personală Godri Francisc, d. 34, f. 4.
[52] Idem, fond Regimentul Secuiesc de Graniță, cutia LXXVII, nr. 86, f. 1-14.
[53] Idem, cutia LXXVIII, nr. 2, f. 1-34.
[54] Idem, fond Regimentul Secuiesc de Graniță Nr. 2 Infanterie, nr. XXV/1 1806, f. 1-14.
[55] Idem, nr. VIII/14 1784, f. 1-5.
[56] Idem, fond Apor, fasc. VI/922, d. 295, 2 file.
[57] Ioan Lăcătușu, Erich Mihai Broanăr, *op. cit.*, p. 517.
[58] Arhivele Naționale Covasna, fond Primăria Sf. Gheorghe, inv. 1, d. IV/1112 și 1172, f. 2.
[59] Idem, inv. 1, d. 788, f. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

Ștefan și soția sa, Pall Maria, de a merge în Țara Românească, în București, pentru a lucra acolo timp de șase săptămâni[60]. S-au înregistrat și procese între unii români din Sfântu Gheorghe și români stabiliți în București, așa cum a fost cel dintre Kerekes Gabor din orașul Sf. Gheorghe și numitul Opra Karaoly din București[61]. În aprilie 1823, subprefectul comitatului Târnava, Pataki Alexandru solicită informații despre numitul Bede Andrei, din Sfântu Gheorghe, martor la evenimentele de la 1821 din Țara Românească[62]. La Arhivele Naționale Covasna se păstrează corespondența purtată între anii 1880-1881 referitoare la pretențiile familiei Nagy din Sf. Gheorghe asupra averii domnitorului Constantin Brâncoveanu[63].

În 1839, o parte a târgului Sfântu Gheorghe, desigur unde era biserica românească, se numea „Sfântu Gheorghe Românesc" (Olah Sepsiszentgyőrgy). Informația provine de la austriacul Ignaz Lenk von Treuenfeld, care preia această denumire și menționează că nu era o localitate distinctă, ci figura cu acest nume în tabele de impozit împreună cu târgul Sfântu Gheorghe și cu satul Sfântu Gheorghe. Denumirea de Olah Sepsi Szent Gyorgy era dată pentru partea de teritoriu liber al locuitorilor supuși Consistoriului ortodox (de la Sibiu). Informația se poate corobora cu faptul că în memoria colectivă a locuitorilor orașului, vechea stradă Borviz se numea „Șcheii românilor din Sf. Gheorghe"[64]. În conscripția din anul 1835, la Sfântu Gheorghe sunt înregistrați 86 capi familie și 26 văduvi și văduve. La recensământul din anul 1850, din totalul de 2302 locuitori ai orașului Sfântu Gheorghe, 453 erau români, conscripția din 1856 cuprinde 338 de români, din care 32 de vârstă școlară.[65] Cert este că la recensământul din 1850, din totalul de 2302 locuitori ai orașului Sf. Gheorghe, 453 erau români. La recensămintele din a doua parte a secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, numărul credincioșilor ortodocși din Sfântu Gheorghe a fost, în 1869 – 649 persoane, în 1880 – 509, iar în 1910 – 481[66]. În anul 1850, continuă plângerile românilor despre întârzierea materializării drepturilor câștigate după revoluția din 1848, doleanțe adresate conducerii județului, dar care rămân nerezolvate. Ober Comisarul Kovats de la Sfântu Gheorghe, unul dintre împuterniciții să le rezolve, este de părere că „românii din Haromszek din destul suntem îmbunătățiți avem mari scutințe, suntem bine, avem toate egalele drepturi și pentru nevinovații prunci în toate

[60] Idem, inv. 1, d. 788, f. 1.
[61] Idem, inv. 1, d. 1279, f. 6.
[62] Idem, d. I/94, f. 199.
[63] Idem, fond *Prefectura jud. Treiscaune*, inv. 1, nr. 1689, f. 7.
[64] Ioan Lăcătușu, Vasile Lechințan, Violeta Pătrunjel, *op. cit.*, p. 365.
[65] Ioan Lăcătușu, *Structuri etnice și confesionale în județele Covasna și Harghita*, Editura Universității Petru Maior, Tg. Mureș, 2008, p. 145.
[66] Ioan Lăcătușu, *op. cit.*, p. 124.

https://biblioteca-digitala.ro

locurile bune învățături”. Protopopul Petru Pop din Brețcu scria: „...preamăritul domnul Ober Comisar Kovats de la Sfântu Gheorghe găsea suficiente căi lăturalnice pentru a evita aplicarea acestei politici, a o întârzia și a o marginaliza”[67]. În 29 august 1851, este popularizat ordinul Comitetului administrativ către magistratul orașului Sf. Gheorghe privind modul de întocmire a actelor pentru trimișii în Moldova și Țara Românească și interdicțiile asupra trecerii în Principate a celor care caută de lucru[68]. În anul 1852, împăratul Franz Iosif vizitează orașul Sf. Gheorghe[69].

În timpul absolutismului austriac și al dualismului, o seamă de personalități românești au funcționat în orașul Sfântu Gheorghe în diferite dregătorii de stat. Astfel este cazul lui *Ioan Pipoș* (7 ianuarie 1822-10 octombrie 1888), jurist și om de stat român, numit secretar de consiliu la tribunalul din Sfântu Gheorghe în perioada 1852-1854, apoi este transferat în funcția de pretor al plășii (districtului) Ciuc-Cozmeni, până în 1861, Alexe Onițiu, judecător la Judecătoria urbarială din Sfântu Gheorghe, secretarul consiliului parohial ortodox (1870), Nicolae Râmbețiu este subnotar la Sfântu Gheorghe (1890). În 23 august 1862, este publicat Ordinul gubernial prin care se comunică Rescriptul regal cu privire la aprobarea construcției de căi ferate de la Oradea la Arad până la granița cu România, prin Sibiu și Brașov[70].

Informările referitoare la românii din Sfântu Gheorghe sunt prezente în documentele eliberate de autoritățile publice locale. În 31 mai 1880, Fondul Ardelean eliberează o adeverință pentru decongestionarea funciară privind compensarea numitului Bogdan Florian, din orașul Sf. Gheorghe[71]. În 1878, este înregistrat recursul româncei Kukuj Gyorgyne din Simeria împotriva hotărârii pretorului într-un caz de insultă[72]. În septembrie 1880, numita Berbek Maria, din Sf. Gheorghe, face recurs împotriva hotărârii pretorului plășii, din aceeași cauză[73]. Tot în luna respectivă, Raduly Lina, din Sf. Gheorghe, solicită eliberarea unui pașaport, pentru a putea călători în România[74]. În anul 1870, numărul emigranților din orașul Sf. Gheorghe în România, a fost de 44, din care 21 bărbați și 23 femei[75]. În anul 1880, Primăria orașului înregistrează adresa Fondului Ardelean pentru Decongestionarea Funciară privind compensarea

---

[67] Ioan Lăcătușu, *Spiritualitate românească și conviețuire interetnică în Covasna și Harghita*, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2002, p. 134.
[68] Arhivele Naționale Covasna, fond Primăria Sf. Gheorghe, inv. 1, d. 106/1951, f. 15.
[69] Idem, inv. 1, d. 106/1951, f. 12.
[70] Idem, d. 1825, f. 24.
[71] Idem, fond Prefectura jud. Treiscaune, inv. 1, nr. 1363/1880, f. 1.
[72] Idem, inv. 1, d. 666/1878, f. 3.
[73] Idem, inv. 1, nr. 1002/1880, f. 1-2.
[74] Idem, inv. 1, nr. 478/1880, f. 1-3.
[75] Ștefan Meteș, *Emigrări românești din Transilvania în sec. XIII-XX*, Editura Științifică, București, 1971, p. 335.

https://biblioteca-digitala.ro

numitului Bogdan Florian din orașul SF. Gheorghe[76]. În martie 1906 este adoptat actul de numire a lui Csiarics Sandor în funcția de consultant în domeniul cultivării legumelor[77]. În 30 martie 1880, este înregistrată cererea numitului Vantsa Nika Istvan, din orașul Sf. Gheorghe, pentru eliberarea unui pașaport[78]. La Tribunalul din Sfântu Gheorghe, în anul 1887, se judecă procesul intentat preotului Nicolae Puianu din Dobolii de Jos, acuzat pentru că a oprit pentru un timp procesul de maghiarizare, prin întărirea bisericii ortodoxe și a școlii confesionale din localitate[79].

Principala instituție care a asigurat păstrarea identității românilor din Sfântu Gheorghe a fost biserica ortodoxă. În secolul al XIX-leal la altarul bisericii au păstorit următorii preoți: Zosim Popoviciu (1790-1833), Gheorghe Popoviciu (1833-1848), Ioan Popoviciu (1848 – diacon, căzut pradă intoleranței cetățenilor maghiari, în timpul Revoluției de la 1848/1849), David Bărbat, tânăr din Șercaia-Făgăraș (1851-1855), Alexie Popovici (1855-1900), Gheorghe Hamzea (1900-1904), Iosif Popovici (1904-1939)[80].

La începutul celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea, comunitatea românească ortodoxă din Sfântu Gheorghe își intensifică preocupările pentru ridicarea unei noi biserici și școli confesionale, edificiile celor două instituții construite cu aproape un secol în urmă fiind „cu totul ruinate”. Astfel, începând din anul 1862, obștea bisericească din „San-Georgiu” s-a adresat în acest sens „Guvernului Regal al Marelui Principat al Transilvaniei” și Consistoriului Episcopesc din Sibiu – bazându-se pe sprijinul Sfântului Andrei Șaguna, solicitând un „loc erarial” (proprietatea statului) în zona centrală a orașului (între clădirile actuale ale Bibliotecii Județene „Bod Peter”, Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni și ale Liceului „Kos Karoly”). În referatul său, protopopul Ioan Moga din Vâlcele constată entuziasmat și încrezător că locul erarial cerut „e foarte bun și corespunsetoriu scopului nostru, e în piața Szent Gyorgiului în rend oblu cu cassele Pretoriale, în loc ridicat, desfetat, cu vază și destul de mare pentru zidirea bisericei, schoalei și a casei parochiale”. După mai multe intervenții deșarte și de așteptare, aproape revoltați, oricum imputând explicit tratamentul nedrept la care erau supuși, credincioșii români din Sfântu Gheorghe, hotărăsc reclădirea celor două edificii – biserica și școala – pe vechiul amplasament[81]. Pentru rezidirea biserici vechi din deal, în anul 1870, Arhiepiscopia Ortodoxă a

[76] Arhivele Naționale Covasna, fond Prefectura jud. Treiscaune, inv. 1, d. 1363/1880, f. 1.
[77] Idem, Actele Comisiei Agricole, d. 52, f. 11.
[78] Ioan Lăcătușu, Erich Mihail Broanăr, *op. cit.*, p. 518.
[79] Ioan Lăcătușu, *Identitate și cultură la românii din secuime*, Editura Carpatica, Cluj-Napoca, 1995, p. 205.
[80] Ioan Lăcătușu, Vasile Lechințan, Violeta Pătrunjel, *op. cit.*, p. 76.
[81] *Ibidem*, p. 77.

https://biblioteca-digitala.ro

Sibiului a emis o Circulară, redactată din îndemnul Sfântului Mitropolit Andrei Șaguna, prin care au fost colectate fonduri publice din întreaga mitropolie și de peste Carpați. Ctitori ai bisericii reclădite au fost: preotul *Alexe Popoviciu*, judele urbarial *Alexe Onițiu* și *Mihail Bărbieru*. Sfințirea bisericii s-a făcut de către Sfântul Mitropolit Andrei Șaguna, în anul 1872, cu un an înaintea de trecerea sa la cele veșnice, printr-o liturghie arhierească impresionantă, la care au participat credincioși români din parohiile învecinate și oficialitățile publice locale[82].

Una din cele mai vechi școli românești din județul Covasna este școala confesională ortodoxă din Sfântu Gheorghe. Documentele arhivistice atestă că această școală a avut o istorie a sa, de două secole. Potrivit Raportului magistratului orașului Sfântu Gheorghe nr. 8363 adresat Judelui Regal și Oficialității Scaunului Treiscaune, în data de 15 iunie 1799 a fost fixat locul, aduse materialele și începută construcția școlii celor de religie ortodoxă. Până la terminarea clădirii, cursurile școlare au început în locuința închiriată de grănicerul secui Dants Ioan. Documentul se află în fondul arhivistic Scaunul Treiscaune aflat la Biroul Județean Covasna al Arhivelor Naționale[83]. Conform monografiei privind istoria instituțiilor de învățământ din Treiscaune, lucrare de referință elaborată de Berecz Gyula, în 1893, „documentele despre începutul școlii au fost arse ca niște hârtii fără valoare, deși Școala Confesională Ortodoxă din Sfântu Gheorghe a fost frecventată nu doar de ortodocși, ci și de reformați și romano-catolici și se presupune că a fost o școală bună”[84]. Școala a funcționat până în 1873, când elevii au fost obligați să urmeze cursurile școlii de stat, în limba maghiară, în localul școlii confesionale, până în 1918, s-au desfășurat doar cursurile de catehizare[85].

În organizarea și funcționarea școlilor confesionale ortodoxe din Transilvania, în a doua jumătate a sec. al XIX-lea, un rol deosebit l-a avut sfântul mitropolit Andrei Șaguna În acest sens, în Anexă redăm selecțiuni din circularele trimise de marele ierarh, protopopiatelor din Eparhia Ardealului, documente care se păstrează în arhivele ecleziale din județul Covasna (vezi Anexa).

În anul 1916, în timpul Primului Război Mondial, Biserica Ortodoxă din Sfântu Gheorghe a fost folosită ca „închisoare pentru prizonieri” și apoi transformată în grajd pentru caii trupelor germane, fiind grav avariată. Preotul Iosif Popovici a fost închis „pentru înaltă trădare de patrie” în perioada octombrie 1915 – vara anului 1917, deși la proces, în 6 decembrie 1916, a fost

---

[82] *Ibidem*.

[83] Ioan Lăcătușu, „230 de ani de la înălțarea Bisericii ortodoxe vechi din Sfântu Gheorghe, județul Covasna”, în *Grai Românesc*, Anul XVII, Nr. 2(87)/2020, p. 10-12.

[84] *Ibidem*, p. 11.

[85] *Ibidem*, p. 12.

https://biblioteca-digitala.ro

declarat nevinovat. Chinurile preotului Iosif Popovici au fost parte integrantă a unui moment dramatic, care a avut loc între anii 1915-1917, când în urma înscenării unei așa-zise „acțiuni de spionaj”, un număr de 24 preoți români din fostele județe Treiscaune și Ciuc (alături de alți zeci de preoți ardeleni), au fost arestați sub acuzația de „trădare de patrie” și „spionaj în favoarea României”, *închiși, deportați și supuși unor suferințe greu de descris*[86]. În raportul înaintat de prefectul județului Treiscaune către Comandamentul militar din Brașov, se menționa că în anul 1917, numai din Garnizoana Sfântu Gheorghe au dezertat 12 recruți și 27 militari cu stagii mai mari, tineri români care și-au lepădat haina militară austro-ungară și au trecut Carpații în România[87].

La sfârșitul Primului Război Mondial, în toiul prăbușirii Imperiului Austro-Ungar, s-a impus, cu deosebită forță, glasul conștiinței de sine a poporului român, având în frunte o generație de aur de politicieni cu dragoste de neam, pentru a înfăptui Unirea cea mare într-o singură Țară a tuturor românilor. Printre ofițerii români trimiși în mai multe orașe ale fostului imperiu Austro-Ungar, în anul 1918, în scopul afluirii ostașilor români către Viena, s-a aflat și Ioan Popa din Sfântu Gheorghe (fost primar al orașului în perioada interbelică)[88]. Primul primar român al orașului Sfântu Gheorghe a fost *Ilarie Aleman* din Teliu, în august 1916, în timpul intrării armatei române în oraș, cel care va deschide seria vrednicilor primari români ai orașului din perioada interbelică: Izidor Rauca-Răuceanu, Nicolae Crăciun, Eugen Sibianu ș.a. În 26 august 1916, patru ofițeri români adresează o scrisoare familiei Bogdan din Sfântu Gheorghe, prin care mulțumesc pentru ospitalitatea de care s-au bucurat cât timp au beneficiat de găzduire, după intrarea trupelor române în oraș[89].

După publicarea la 20 noiembrie 1918 a apelului de convocare a Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, populația românească din sud-estul Transilvaniei s-a organizat în Consilii Naționale Comunale, alegându-și, în cadrul unor adunări populare desfășurate într-o atmosferă de entuziasm, delegații ce urmau să o reprezinte la Alba Iulia. Din textul convocatorului rezultă că au fost organizate trei cercuri electorale: Sf. Gheorghe, Covasna și Aita Mare. Jurământul de unire cu țara a fost rostit în adunări populare și consemnat în documentele unirii: Hotărârea noastră și Credenționale[90]. În cercul electoral Sfântu Gheorghe au fost aleși următorii delegați: Ioan Modroiu, preot ortodox din Vama Buzăului; Gheorghe Cerbu, preot ortodox din Întorsura Buzăului și Nicolae Cristea din Sita Buzăului (ulterior, din această comună a

[86] Ioan Lăcătușu, Vasile Lechințan, Violeta Pătrunjel, *op. cit.*, p. 78.
[87] Ioan Lăcătușu, *Identitate și cultură la românii din secuime*, Editura Carpatica, Cluj-Napoca, 1995, p. 90.
[88] Ioan Lăcătușu, Erich Mihai Broanăr, *op.cit.* p. 514.
[89] Ioan Lăcătușu, Vasile Lechințan, Violeta Pătrunjel, *op. cit.*, p. 76.
[90] Ioan Lăcătușu, *op. cit.*, p. 97.

https://biblioteca-digitala.ro

mai fost desemnat și învățătorul Nicolae Russu), Gheorghe Nistor din Teliu și Xenofon Comșa din Mărcuș[91].

Printre primele acțiuni întreprinse de comunitatea românească din Sf. Gheorghe după Marea Unire de la1 Decembrie 1918, a fost alegerea, în ziua de 9 ianuarie 1919, a unui nou comitet parohial pentru refacerea bisericii, în frunte cu preotul Iosif Popoviciu și cu prim epitropul Eugen Sibianu. În timpul acestor lucrări de reparație, slujbele religioase s-au făcut în Sala festivă a Prefecturii (actuala Sală albastră, din cadrul Bibliotecii Județene „Bod Peter"), unde s-a improvizat un altar, iar la sărbători naționale, serviciul religios se făcea în piață, transformată mai târziu în parc orășenesc. Primul ajutor pentru începerea lucrărilor a fost dat de către stat, în sumă de lei 48.703 lei (la 23 mai 1920), drept despăgubire de război pentru distrugerea bisericii de armata austro-ungară. În fruntea comitetului de refacere a bisericii a fost ales judecătorul dr. *Ilie Oltean,* care reușește ca, în ianuarie 1922, să predea biserica reparată după planurile făcute de *Dumitru Pascu,* arhitectul orașului. Clopotele le donează credinciosul Ieremia Coveșan (Araci) și Vasile Mosora – senator din circumscripția Bățanilor. Clopotul cel mic este donat de credincioșii ortodocși din Chichiș. Col. Mihai Todicescu împreună cu un grup de ofițeri din Garnizoana Sfântu Gheorghe donează policandrul electric. Unul dintre cele mai importante evenimente petrecute după 1918 a fost vizita Mitropolitului Nicolae Bălan, vizită prilejuită de noua sfințire a bisericii, oficiată în aprilie 1923. Cu această ocazie, mitropolitul a mai întreprins o serie de vizite pastorale și în alte parohii din fostul județ Trei Scaune[92].

Românii din Sfântu Gheorghe și din celelalte localități cu populație maghiară numeric majoritară, din sud-estul Transilvaniei, „au fost mici, puțini la număr între secui și între ceilalți români, dar mari în hotărârea, dârzenia cu care au acționat și s-au implicat în realizarea unității statale a tuturor românilor" (Dumitru Suciu). La marile evenimente și proiecte identitare românești derulate în Transilvania în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului XX au participat și reprezentanții românilor din comitatele Ciuc, Odorhei și Treiscaune, inclusiv din Sfântu Gheorghe[93].

Punctele tari ale comunității românești din Sfântu Gheorghe și comitatul Treiscaune, în anul 1918, erau: o rată a natalității populației peste media pe cele trei comitate; o bună organizare comunitară, în jurul bisericii; prezența în mentalul colectiv românesc din Transilvania și din „Regat" a pericolului pierderii identității naționale, primirea unor donații și ajutoare, pentru sprijinirea

---

[91] *Ibidem,* p. 98.

[92] *Ibidem,* p. 101.

[93] Ioan Lăcătușu, „230 de ani de la înălțarea Bisericii ortodoxe vechi din Sfântu Gheorghe, județul Covasna", în *Grai Românesc,* Anul XVII, Nr. 2(87)/2020, p. 10-12.

https://biblioteca-digitala.ro

bisericilor și a școlilor confesionale din întreg spațiul românesc, menținerea unor strânse legături cu românii de peste Carpați, un rol important avându-l în acest sens mocanii (bârsanii) din Curbura interioară a Carpaților, numiți de cronicarii vremii „antemergătorii Unirii” Puncte slabe erau: mediul ostil pentru viața lor națională, socială și culturală datorat politicii de maghiarizare coordonată de statul ungar; starea economică precară (deținerea unor proprietăți funciare reduse, numărul mic de întreprinzători și meseriași români); accesul limitat la conducerea treburilor publice; numeroase discriminări pe baze etnice; slaba rezistență în fața presiunilor de maghiarizare etc.[94]

Pentru românii din județul Trei Scaune, Marea Unire de la 1 Decembrie 1918 a constituit o adevărată renaștere națională pe plan economic, politic, social, spiritual și cultural, fără a se leza demnitatea concetățenilor lor de etnie și de confesiune maghiară. Unirea a însemnat și crearea instituțiilor statului român de drept (prefectură, primării, plăși, poliție, jandarmerie, revizorat școlar etc.), care au înlesnit locuitorilor români din acest județ accesul la o viață demnă în adevărata lor patrie, România Mare.

ANEXĂ

Din circularele trimise de Sfântul Andrei Șaguna protopopiatelor din Eparhie, referitoare la organizarea și desfășurarea învățământul confesional ortodox din Transilvania

Pentru a înțelege rolul de excepție al Mitropolitului Andrei Șaguna în organizarea și funcționarea învățământului confesional ortodox din Transilvania, redăm integral conținutul unor circulare trimise de Andrei Șaguna protopopiatelor din eparhia sa.

„Preacinstiților Părinți Protopopi și Administratori protopopești! Fiindcă binele omului atârnă de la întrebuințarea cuviincioasă a timpului, căci timpul este lumina, care lumină, adică, sârguință risipesc întunericul, va să zică lenea și păcatul, și ne face fiii luminei, adică fiii lui Dumnezeu; de aceea și Mântuitorul zice: umblați până aveți lumină, ca întunericul să nu vă cuprindă pre voi; până aveți lumină, credeți în lumină, ca să fiți fiii luminei, Ioan cap. 12, 35-36; Și fiindcă preoții și învățătorii sunt mai îndeaproape chemați, ca bine să întrebuințeze tot timpul, și fiecare ocasiune pentru luminarea lor, adică, să fie luminați, ca apoi să fie vrednici a da lumină și luminare la tot poporul credincios mic și mare, ca întunericul să se risipească, și să nu piară creștinii

[94] Ioan Lăcătușu, *Arc peste timp: 1918-2018. Comunitatea românească din județul Covasna*, în „Ștefadina… file de arhivă”, nr. 2/2018, Edit. Ștefadina, p. 85.

https://biblioteca-digitala.ro

noștri necrezând în lumină, ci să fie fiii luminei; și în fine, fiindcă omul nu știe atâta cât a învățat, ci numai cât își aduce aminte din cele învățate, și apoi ca să-și poată aduce aminte din cele învățate are lipsă de repetare acelora. Pentru aceea din iubirea și îngrijirea ce o am către învățătorii noștri, și către chemarea mea ca Suprem Inspector Școlar, care mi-au încredințat Sinodul Bisericii noastre încă din anul 1850, am aflat de bine a dispune și pe timpul vacanțelor anului acesta școlar ținerea Conferințelor învățătorești într-o formă, care să fie mulțimitoare, și totdeodată și lesnicioasă pentru cei mai săraci învățători, adică să coste nici o cheltuială pe seama Comisarilor de Conferințe. Și așa poftesc pre Preacinstiile Voastre, ca fiecare în districtul său școlar să hotărască 2-3 zile din timpul vacanțelor școlare, în care adună pe toți învățătorii din district într-un loc îndemânatic, să țineți sau Preacinstiile Voastre, sau în prezența Voastră să țină unul din cei mai harnici învățători prelegeri de repetiție asupra unor obiecte școlare, care au fost prescrise pentru Conferințele învățătorești din anul 1863 și 1864, precum și din cartea compusă de Ioan Popescu, profesor la Institutul nostru arhidiecezan pedagogico-teologic, și apoi despre tot să se aștearnă încoace relații până la 1 Septembrie a.c..... Din aceste Circulariu să se dea fiecărui învățător câte un exemplar spre a se putea acomoda cuprinsului expus întrânsul. Sibiu 1 iulie 1865. De tot binele voitoriu, Arhiepiscop și Mitropolit Andrei Baron de Șaguna”[95].

„Preacinstiților Părinți Protopopi, Cinstiți Administratori protopopești și Parohi! – se spune în altă circulară – Îngrijirea ce port necurmatu pentru înaintarea școalelor noastre, și prin aceasta pentru înaintarea în cultură a poporului nostru credinciosu, m-a îndemnat a fi cu priveghere deosebită asupra cărților de învățătură, cu care au a fi înzestrate școlile noastre. De aceea am și însărcinat pre profesorul de la Institutul nostru arhidiecezan, Zaharia Boiu, ca să elaboreze o carte de cetire pentru școalele noastre capitale, de care se simte lipsa cu atât mai mare, cu cât mai mult s-a introdus Abecedarul elaborat de același și recomandat Vouă prin circulariu meu din 2 August 1865 Nr. 624.

Numitul profesor a elaborat această carte scolastică și mi-a supșternutu spre luarea la cunoștință și aprobare. Și după ce eu am cercetat atât cuprinsul său, cât și forma ei și am aflat că și una și alta sunt corespunzătoare școalelor noastre, și așa pot avea nădejde, că ea înde obște pentru înmulțirea cunoștințelor și întărirea în religiozitate și moralitate a tinerimii noastre școlare va aduce folosul dorit, cât și îndeosebi pentru învățarea Gramaticei și peste tot a limbii nostre – care este una din cele mai de frunte obiecte de învățământ – va împlini o lipsă și trebuință de mult simțită. Pentru aceea recomand Preacinstiilor și Cinstiilor Voastre ca Inspectori de școală districtuali sau locali, cartea aceasta cu acel adaos, ca să stăruiți a se introduce prin învățătorii noștri respectiv atât în

[95] Arhivele Naționale Covasna, fondul 164 Parohia Ortodoxă Cernatul de Jos, d. 13/1865, f. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

clasa doua și a treia a școalelor capitale, cât și în ale școalelor populare, ca o carte școlară și ca o carte dec cetire, ce se poate continua spre folos cu elevii, care au învățat Abecedarul profesorului Zaharia Boiu..... Din ședința consistorială ținută în 9 Decembrie 1865. Al Vostru Tuturor. De tot binele voitoriu, Andrei, Arhiepiscop și Mitropolit”[96].

În circulara transmisă „către Inspectoratele școlare districtuale din Arhidieceza noastră română de Religie greco-răsăriteană în Ardeal, se menționează: „Și cu acest prilej recomand Preacinstiilor Vostre, ca în coînțelegere cu bărbații noștri de încredere și cu întreg cleru și poporul nostru credincios, precum și cu reprezentanții noștri confesionali și cu învățătorii... să stăruiți a susține și desluși folosul școalelor confesionale, și acela de a le ține în ordine bună, și cu învățători a-i înzestra cu lefe potrivite, căci altcum statul prin comunele politice le va face lor școli și le va pune învățători fără să le întrebe pe ele...” Sibiu, 21-lea Iulie 1969, Arhiepiscop și Mitropolit Andrei. Din acest Circulariu să se dea câte un exemplar la fiecare parohie, spre a lua la cunoștință preoții și învățătorii, precum și bărbații confesionali de încredere”[97].

Peste un an, se adresează din nou Inspectoratelor districtuale de școale din Arhidieceza noastră greco-răsăriteană în Ardeal, cu următoarele precizări: „Consistoriu nostru arhidiecezan din privința la înaintarea și perfecționarea tot mai mare a trebei nostre școlare a aflat de bine în ședința sa de astăzi a aduce din nou la cunoștința Preacinstitelor Vostre următoarele dispozițiuni privitoare la școalele nostre confesionale și a vă îndatora cu strânsa lor pândire, și adică Preacinstiele Voastre să îngrijiți: 1. ca prelegerile în școalele nostre populare să se înceapă regulat cu 1 Octombrie stil vechi și să dureze 8 luni în sate, iar în cetăți cel puțin 9 luni; 2. Ca un învățător să nu aibă în școala sa peste 80 de copii, iar în comunele unde ar fi mai mult de 80 de copii harnici de școală, acolo să se alegă pe lângă învățător și un adjunct; 3. Numai unde se poate să se instueze copii deosebit de copile; 4. Elevii să fie proveduiți (asigurați – n. n) cu toate cărțile prescrise în instrucțiunea pentru învățătorii populari din anul 1869, și pentru aceasta să faceți pe învățători răspunzători, și cu ocaziunea vizitării școalelor să aveți deosebită priveghere, ca toți școlari să aibă toate cărțile prescrise, și să îndemnați pe părinți a nu cruța crucierii (bani – n. n) spre înzestrarea copiilor lor școlari cu cărțile necesare; 5. Școlile să fie înzestrate cu table, și încet să poată și cu cele mai de lipsă mijloace de instrucțiune; 6. În fiecare comună să se înființeze școală de pomărit și de gimnastică; 7. Școala de repetițiune să se țină regulat, și în fine; comunele nostre bisericești, care au încăperi destul de spațioase pentru școală, să încunoștiințeze pe antistiile (conducerile – n.n.) comunale, cum că sunt aplecate a primi în școala lor și

[96] *Ibidem*, f. 2.
[97] Idem, fond Parohia Ortodoxă Covasna, d. 17/1869, f. 6.

https://biblioteca-digitala.ro

copii de alte confesiuni, însă așa, ca unor asemenea copii de altă confesiune învățământul religiunei să se predee de către preotul lor respectiv.

Aducându-Vi-se aceste dispozițiuni din nou la cunoștință Preacinstiilor Vostre, nu poate lăsa Consistoriu nostru arhidiecezan nici cu această ocaziune a nu Vă pune la inimă datorințele ce le aveți față de școală, precum și responsabilitatea cea grea, ce ați luat asupra Vostră față de viitorul bisericii și națiunii nostre, și a vă sfătui cu toată seriozitatea ce o pretinde importanța cauzei, să vă căutați a vă îndeplini datorințele și a stărui, ca și preoții și învățătorii noștri să răspândească strâns toate ordinele nostre în causă școlară, căci numai așa lucrând vom putea vedea școlile noastre înflorind din ce în ce tot mai mult și cu ele și starea poporului nostru credincios. Din ședința consistoriului arhidiecezan gr. or. ținută în Sibiu în 1-3 Septembrie 1870, Arhiepiscop și Mitropolit Andrei”[98].

În toamna aceluiași an, „din însărcinarea Excelenței Sale Părintelui arhiepiscop, Nicolau Popeea, Vicar arhipiscopesc”, transmite o circulară tuturor parohiilor ortodoxe din Ardeal, prin care se solicită sprijin pentru repararea bisericii și școlii confesionale din „Sân Giorgiu în Trei Scaune”: „Nr. Cons. 944/1870. Preacinstiților Părinți Protopopi! Cinstiți Părinți Administratori protopopești! Cinstită preoțime! Și iubitorilor creștini din Arhidieceza română greco orientală a Ardealului! Creștinii noștri din comuna Sân Giorgiu în Treiscaune văzând că biserica lor e atât de ruinoasă, încât fără periclitarea sănătății și chiar a vieții nu se mai poate întrebuința, de asemenea școala lor e atât de mică și întunecoasă, încât numai cu greu se mai pot ține prelegeri cu copiii, au hotărât în sinodul lor parohial edificarea de nou atât a bisericii, cât și a școalei, adunând spre scopul acesta după putință o cantitate oarecare și o sumuliță frumoasă de bani, și așternând planurile acestor zidiri dimpreună cu preliminariul speselor (proiectul de deviz – n.n.) Consistoriului nostru spre aprobare și roagă, ca acest Consitoriu să opereze pe calea cea mai potrivită un ajutor de la creștinii noștri din Arhidieceză la întreprinderea aceasta.

Consistoriu nostru arhidiecezan, pe de o parte convingându-se din relatările lor și a Părintelui Protopop respectiv despre zelul, ce îl au acești creștini pentru biserică și școală, și prin aceasta pentru luminarea lor, iar de altă parte aflând planurile acestea de bune, le-au și aprobat, hotărând ca pentru ajutorarea lor în cele ce le mai lipsesc, să se facă o colectă de bani în întreaga noastră Arhidieceză.

Știm cu toții, Iubiților! Între ce împrejurări critice au trăit confrații noștri din ținutul Secuimii și trăiesc încă și până în ziua de azi. Cu toții simțim dăunătoarele urme, ce le-au lăsat influențele timpurilor de mai înainte asupra credincioșilor noștri din Secuime. Nicăieri nu este atât de amenințată

---

[98] Idem, fond Parohia Ortodoxă Cernatul de Jos, d. 18/1870, f. 10.

https://biblioteca-digitala.ro

naționalitatea și confesiunea noastră, ca acolo. Să prevenim deci Iubiților” pericolul acesta ce ne amenință cu pierderea unui membru însemnat din trupul bisericii și națiunii noastre, dând bucuros filerul nostru fraților, care doresc înaintarea bisericii și școlii lor, dar le lipsesc mijloacele. Punctul principal al ținutului Secuimii este opidul Sepsi Georgiu. Veniți dar cu toții pe acești frați ai noștri să-i ajutăm în nobila lor întreprindere, ca prin aceasta să se îmbărbăteze și ceilalți creștini din Secuime spre astfel de întreprinderi.

Părinții protopopi sunt însărcinați, ca adunând din tractul lor bănișorii, ce îi vor da creștinilor noștri spre scopul acesta, să-i înainteze acestui Consistoriu cel mult până în luna lui martie 1871, de unde apoi se vor trimite comunei amintite spre a-și putea la primăvara viitoare începe zidirile. Sibiu, din ședința Consistoriului arhidiecezan ținută în 23 Noiemvrie 1870. La însărcinarea Excelenței Sale Părintelui arhiepiscop, Nicolau Popeea, Vicar arhipiscopesc[99].

[99] Ioan Lăcătușu, *Identitate și cultură la românii din secuime*, Editura Carpatica, Cluj-Napoca, 1995, p. 95.

https://biblioteca-digitala.ro

Stabilirea primului doctor în orașul Târgu Jiu în perioada Regulamentului Organic

Ion-Daniel CISMAȘU

Establishment of the first Doctor in the City of Târgu Jiu during the Organic Regulation

Abstract

In the first half of the 19th century, the inhabitants of the small town of Targu Jiu, located on the left bank of the Jiu River, due to material shortages, were in poor health. Their medical knowledge was limited to the use of unsophisticated drugs or herbs in treating the various diseases they were suffering from. The first medicines used to treat their medical ailments were brought here by Frederic Drexler, when he settled in this city in the second decade of that century. He was also the one who brought an Austrian doctor in the city, and he mediated the establishment of a pharmacy. Unfortunately, the lack of money and the bureaucracy of the time made it considerably more difficult to make the doctor stay in the city and start his medical activity. However, due to the persistence and to the financial engagement of the inhabitants of this city, the long-awaited doctor began his activity by the end of January 1838. During the contract period, over the course of three years, he carried out his activity with great devotion, therefore, kept in the memory of the inhabitants as a savior worthy of recognition.
Keywords: Târgu Jiu, doctor, pharmacy, drugs, disease, magistrate.

Înființarea, în prima parte a secolului al XIX-lea, a instituției care avea să păstreze pentru eternitate istoria poporului român, chiar dacă în unele cazuri nu în totalitate, din cauza evenimentelor vremii, Arhivele Naționale ale României păstrează o nemărginită bogăție de informații istorice referitoare la modul de viață al locuitorilor acestui popor. Astfel, la Serviciul Județean Gorj al Arhivelor Naționale, în fondul arhivistic Primăria orașului Târgu Jiu a fost identificat, în anul 1835, un dosar ce conține corespondența referitoare la stabilirea primului medic în orașul Târgu Jiu. Datorită unui nivel de trai precar al locuitorilor acestui oraș din acea perioadă era foarte necesară instalarea cât mai urgentă a unui medic ce avea să îi vindece pe locuitori de bolile de care aceștia sufereau. În perioada regulamentară, administrația orașului era formată din *Magistratul orașului* echivalent cu *Primăria orașului*, condus de un președinte care, în rezolvarea activităților, era ajutat de membrii magistratului.

Prima mențiune referitoare la solicitarea unui doctor care să fie repartizat orașului Târgu Jiu, după intrarea în vigoare a Regulamentului

https://biblioteca-digitala.ro

Organic, este cea din data de 23 februarie 1832, atunci când, preşedintele magistratului oraşului, Răducan Sărdănescu, solicită marii vornicii „a pune la cale cele de cuviinţă” pentru numirea în acest oraş a unui doctor „trebuincios de căutarea bolnavilor”[1]. Răspunsul vorniciei, întocmit de către împuternicitul marelui vornic, postelnicul Filip Lenj, în data de 14 martie, a fost unul promiţător deoarece stăpânirea a comunicat faptul că această doleanţă urma să fie luată în discuţie iar magistratul oraşului urma să primească un răspuns cu hotărârea luată[2].

La 26 ianuarie 1834, Iancu Sâmboteanu, preşedintele magistratului oraşului Târgu Jiu, aduce la cunoştinţa „boierilor compatrioţi, neguţători şi orăşani” lipsa acuta de medic în acest oraş, aducându-le aminte că atunci când avea să se întâmple vreo problemă de sănătate a locuitorilor aceştia mergeau să-şi caute sănătatea şi să se vindece în alte oraşe, însă prin grija slugerului Nicolae Oteteleşanu, Bănică Politimos, Gheorghe Magheru şi Zamfir Broşteanu s-a contactat un doctor bun „mărturisindu-l diplomele ce are”. Acest medic avea să vină în oraşul Târgu Jiu pentru o leafă de până la cinci mii lei pe an, solicitându-se în acest sens ca fiecare din cei cărora li se adresa această solicitare să contribuie benevol cu sume de bani în vederea contractării şi achitării salariului acestui medic[3].

Astfel, s-au înscris în vederea contribuţiei pentru contractarea doctorului următoarele persoane: slugerul Iancu Sâmboteanu cu suma de 200 taleri, slugerul Nicolae Oteteleşanu[4] cu suma de 175 taleri, medelnicerul Zamfir Bâlteanu cu 150 taleri, logofătul Vasile Mongescu cu 150 taleri, medelnicerul Grigore Bâlteanu cu 150 taleri, slugerul Barbu Gănescu cu 120 taleri, secretarul cârmuirii judeţului Constantin Mihuleţu cu 100 taleri, slugerul Dumitrache Urdăreanu cu 100 taleri, vistierul Gheorghe Magheru cu 100 taleri, Gheorghe Bengescu cu 100 taleri, Bănică Politimos cu 100 taleri, Grigore Săftoiu cu 100 taleri, Zamfirache Broşteanu cu 100 taleri, Dincă Roşianu cu 100 taleri şi Manolache Lascăr cu 100 taleri. Au mai contribuit cu sume mai mici şi următorii: medelnicerul Costache Măldărescu – 32 taleri, şătrarul Chiriţă Corbeanul – 50 taleri, logofătul Constantin Frumuşanu – 50 taleri, logofătul Ştefan Romanescu – 45 taleri, Dumitrache Măldărescu – 70 taleri, Nae Măldărescu – 30 taleri, Ion Moldoveanu – 40 taleri, pomojnicul cârmuirii Matei Pojogeanu – 20 taleri, Nae Tetileanu – 10 taleri şi 20 parale, Dumitrache Rovinaru – 25 taleri, Petrache Frumuşanu – 50 taleri, Corniţă Sărdănescu – 60 taleri, Alecu Vulpescu – 60 taleri, Ioniţă Piteşteanu – 30 taleri, Ioan Vladuţescu

[1] Arhivele Naţionale Gorj, fond Primăria oraşului Târgu Jiu, d. 4/1832, f. 1.
[2] Ibidem, f. 2.
[3] Idem, d. 50/1835-1840, f. 1- 2.
[4] Mai apare înscris cu încă 100 taleri.

https://biblioteca-digitala.ro

– 22 taleri și 20 parale, Radu Brătuianu - 31 taleri și 20 parale, Alecu Broșteanu – 50 taleri. În tabelul întocmit cu această ocazie mai sunt înscriși cu sume de bani următoarele persoane în dreptul cărora însă, din cauza deteriorării filei nu s-au putut identifica sumele cu care aceștia au contribuit: Mateiță Șișescu, Gheorghe Roșiianu, Vasilache Hurezanu, Răducan Busuioceanu și „Nae Protopopescu și toți neguțătorii orașului”, iar cârmuirea județului, deputatul județului Barbu Viișoreanu, secretarul judecătoriei și protopopul nu au participat cu sume de bani în vederea angajării medicului în orașul Târgu Jiu. Cu această ocazie a fost strânsă suma de 2403 taleri și 40 parale[5].

Tot în vederea adunării sumei necesare de bani pentru contractarea medicului, magistratul orașului Târgu Jiu, a trimis la 26 ianuarie același an și suptcârmuitorilor plășilor Jiu, Tismana, Gilort și Amaradia, precum și plaiurilor Vâlcan și Novaci, adrese prin care le cerea acestora să solicite atât boierilor cât și celor mai înstăriți locuitori ai acestor plăși și plaiuri să participe cât mai urgent cu sume de bani „că s-au găsit un dohtor foarte bun care și voește a veni la acest oraș”[6].

În luna noiembrie 1836, deputații orașului Târgu Jiu, trimit un memoriu magistratului orașului prin care solicită ca acesta să facă demersuri către cârmuirea județului în vederea aprobării eliberării din bugetul magistratului orașului a sumei de bani ce nu putea fi strânsă numai din contribuția atât a orășenilor cât și a celorlalți locuitori înstăriți din cuprinsul județului, pentru a acoperi suma de 6000 lei pe an solicitată de către doctorul ce urma să vină în oraș. În acest sens, s-a mai cerut de la bugetul orașului suma de 3000 lei pe an, adică jumătate din suma totală cerută de doctor conform înscrisului trimis de către acesta și „tălmăcit” de Frederic Drexler, „starostea kk”, înscris prin care doctorul este de acord să se stabilească în orașul Târgu Jiu în vederea profesării meseriei sale. Printre semnatarii acestei petiții sau numărat: Ioan Sâmboteanu, Constantin Mihulețu, Vasilache Hurezeanu, Manolache Lascăr, Constantin Roșieanu și alții[7].

Solicitarea deputaților orașului a fost întemeiată pe conținutul adresei trimise de doctorul Friț Moriț Enihen în data de 15 iunie 1836 către „Cinstita obște Nobilă boerească și neguțătorească din orașul Târgu Jiu”, adresă care a fost prezentată acestora de către Frederic Drexler prin care doctorul Enihen răspunde unei solicitări venite din partea aceluiași Frederic Drexler prin care i se comunica faptul că orașul Târgu Jiu neavând un doctor i se făcea o ofertă din partea locuitorilor în vederea încheierii cu acesta a unui contract solicitându-i

[5] Arhivele Naționale Gorj, fond Primăria orașului Târgu Jiu, d. 50/1835-1840, f. 1 v.
[6] Ibidem, f. 3-5.
[7] Ibidem, f. 10.

https://biblioteca-digitala.ro

totodată să le comunice și suma cerută pentru desfășurarea activității precum și dacă acesta avea „deplină știință hirurghicească”[8].

Referitor la științele medicale, doctorul Enihen, menționa în adresa sa faptul că era specializat „pentru căutarea pătimașilor de boale, pentru meșteșugu ce să cuvine la întâmplare de naștere, pentru căutarea la întâmplări de boale ale dobitoacelor și pentru altoitul copiilor”, activități pentru care solicita suma de 5000 lei pe an iar în cazul în care locuitorii orașului aveau să fie de acord cu suma cerută să fie încheiat un contract autentificat de tribunalul local. Afară de suma cerută drept salariu, acesta a mai solicitat locuitorilor orașului Târgu Jiu să îi mai fie asigurat un local atât pentru el cât și pentru familia sa, imobil care să aibă în împrejurime o grădină pentru cultivarea de legume, iar pentru „altă hrană a omului rămâne la cinstea și chibzuirea fieșcăruia persoană”[9].

Suma de bani solicitată avea să îi fie achitată în două rate egale, prima la sosirea în Târgu Jiu iar cea de-a doua la șase luni de la instalare, însă acești bani a solicitat să îi fie înmânați doar de către magistratul orașului iar pentru transportul „calabalâcului” său precum și a familiei de la Vâlcan trebuia să i se asigure și două care cu boii lor. În contul acestor îndatoriri din partea locuitorilor orașului Târgu Jiu, doctorul Friț Moriț Enihen, avea să se îndatoreze să depună „toată strădaniea și sârguința a căuta și a fi spre ajutorul celor ce pătimesc de boale atât celor din mai mari ranguri cât și altor negutători și alți lăcuitori din oraș în toată vremea făr de cerere de nici o plată”[10].

O altă solicitare a doctorului, în ceea ce privește desfășurarea activității sale, se referea la obligarea din partea orășenilor de a înființa o spițerie în oraș, deoarece acesta nu putea să asigure activitatea medicală a acestora și să se mai ocupe și cu înființarea și administrarea unei spițerii iar pentru locuitorii care aveau nevoie de medic aflați în cuprinsul județului era necesar a se tocmi cu fiecare în parte nefiind necesar a se încheia un contract, aceștia urmând a plăti „osteneala” doctorului[11].

Pentru nașterile copiilor orășenilor, doctorul Enihen se mai obliga să învețe o femeie „cu o mică mulțumire meșteșugul și știință ce sânt cu totul de folos mare la nașteri de pruncuși, oprindu-să acele moașe care numai descântece știu și cred și învățându-să după științele mele ce le am vor rămânea moașe adevărate cu știință acelea care vor învăța acel meșteșug de la mine.” La acea dată, doctorul Friț Moriț Enihen avea funcția de „Director al Carantini ... și întâiul Doctor din Polcul cu No: 16 al Valahilor Grenicer k:k: austriacești”[12].

[8] Ibidem, f. 11.
[9] Ibidem.
[10] Ibidem.
[11] Ibidem.
[12] Ibidem.

https://biblioteca-digitala.ro

În urma acestei corespondențe purtate cu doctorul F.M. Enihen, Magistratul Orașului Târgu Jiu, a solicitat Cârmuirii Județului Gorj să fie de acord cu alocarea celor 3000 lei de la bugetul orașului în vederea achitării restului de bani însă aceasta a solicitat mai întâi să îi fie trimise copii după diplomele care să ateste calitatea de doctor, diplome care aveau să fie trimise spre cercetare „Comisiei dohtoricești” de la București „spre a hotărî dacă să cuvine a fi slobod să-și întrebuințeze meșteșugul dohtoricesc aici în prințipat și apoi să se dea deslegare”[13].

Imediat după primirea acestei adrese, la data de 18 august 1836, Bănică Politimos, președintele magistratului orașului, a și trimis către deputați o „otnoșenie” prin care le aducea la cunoștință faptul că în vederea continuării demersurilor pentru obținerea derogării privind achitarea banilor pentru o parte din salariul doctorului din banii de la bugetul magistratului orașului, era necesar ca acestea să fie comunicate doctorului în vederea trimiterii diplomelor acestuia pentru a putea fi cercetate de către comisia de la București spre a se stabilii autenticitatea acestora[14].

La data de 1 septembrie 1836, acesta aduce și la cunoștința boierilor și neguțătorilor din cuprinsul orașului faptul că diplomele doctorului F. M. Enihen au sosit și se află în posesia lui Fr. Drexler, însă cu aceeași adresă se mai aduce la cunoștința acestora și alte cerințe referitoare la solicitările doctorului venite odată cu copiile diplomelor, privind la siguranța achitării banilor către doctor precum și achitarea acestora „de la un loc iar nu de la fieșcare”, asigurarea locuinței precum și înființarea unei farmacii la momentul sosirii acestuia în oraș[15].

Sosind astfel și copiile după diplomele doctorului Friț Moriț Enihen, acestea au fost trimise de îndată, prin intermediul cârmuirii județului la Marea Vornicie din București, unde, după ce au fost cercetate de către comisia specială, acestea „s-au găsit după orânduială”, însă, pentru a se putea constata și faptul că aceste diplome sunt ale acestui doctor s-a solicitat în acest sens și „pașușul” acestuia după care avea să fie dată „cuviincioasa deslegare”.[16]

Ca răspuns către cârmuirea județului, magistratul orașului comunică faptul că doar documentele trimise au fost prezentate de Frederic Drexler, omul de legătură cu doctorul, acesta declarând magistratului faptul că acele documente sunt cu adevărat ale doctorului, iar pașaportul acestuia urmând a fi adus odată cu venirea acestuia în vederea stabiliri în oraș „când îl va lua și domnia sa de la stăpânirile austrieacești”[17].

[13] Ibidem, f. 14.
[14] Ibidem, f. 16.
[15] Ibidem, f. 17.
[16] Ibidem, f. 19.
[17] Ibidem, f. 20.

https://biblioteca-digitala.ro

Astfel, după toată această corespondență cu autoritățile competente, magistratul orașului, în data de 16 octombrie 1836, trimite o adresă către doctorul Enihen prin care îi comunică faptul că pentru diplomele prezentate s-a primit răspuns de la vornicie că sunt în regulă însă este necesar ca la sosirea sa în oraș să prezinte și pașaportul în vederea trimiterii acestuia la vornicie spre a putea fi cercetat, iar atașat la această adresă i s-a trimis și un contract încheiat și semnat de către boierii și negutătorii orașului întocmit în conformitate cu solicitările acestuia cu mențiunea ca acesta să urgenteze cu venirea în oraș în vederea intrării în activitate „până este și la munte vremea bună”[18].

Între timp magistratul orașului a contractat cu Nae Protopopescu închirierea caselor acestuia pentru locuința doctorului, imobil ce avea și o grădină de legume însă cu mențiunea că proprietarul avea să-și rezerve două camere aflate la parterul clădirii. Închirierea acestui imobil s-a făcut pentru o perioadă de trei ani începând cu anul 1836, dată la care avea să vină doctorul și până în anul 1839 cu un preț de 650 lei pe an, bani care aveau să fie achitați de către magistratul orașului în două „câștiuri” pe an[19].

La data de 16 octombrie 1836, boierii și negutătorii orașului Târgu Jiu, au autentificat la Judecătoria Județului Gorj, contractul întocmit și semnat de către aceștia cu următorul conținut: „Primindu-să de către noi condițiile ce ni le-a înfățișat prin cuvinte românești d.d. Drecsler Frederih trimise din partea d.d. dohtor ...? voește a să așeza în acest oraș spre căutarea boalelor întâmplate la veri care din orășani și făcându-să toată observație asupra condițiilor care să îndatorează a păzi precum și noi orășani către d-lui le-am primit cu toată voința și plăcere pentru care și printracest înscris ne legăm a păzi cele următoare:

Îndată ce să va arăta d-lui dohtor în oraș și să va așeza la cfartirul cel orânduit să fim datori să plătim d-lui prin cinst. maghistrat lei doo mii cinci sute bani tocmiți jumătate socotindu-se dintracea zi și zioa anului a sarcini slujbei dumisale.

Ear ceilalți lei doo mii cinci sute până la înplinirea sumei de lei cinci mii după tocmeală să i să răspunză d-lui la înplinirea de șase luni.

Ne îndatorăm ca să dăm d-lui pentru șederea dumisale și a familiei o casă având și grădină de legumuri precum cere și d-lui, ear pentru ale hrani trebuincioase rămâne la bună cugetare și omeniea noastră.

După împlinirea vremii de un an să va urma earăși cu răspunderea banilor către d-lui și pentru al doilea an ca și pentru cel dintâi urmându-să această orânduealǎ la vreme și pentru cel de-al treilea.

Ear la înplinirea sorocului tocmeli de trei ani atunci de vom cunoaște după întâmplările de boale felurite de săvârșirea meșteșugului d-sale precum să

[18] Ibidem, f. 22.
[19] Ibidem, f. 24.

https://biblioteca-digitala.ro

făgăduește (de va mai primi și d-lui) vom chibzui osăbită tocmeală pentru altă vreme.

Pentru neapărata trebuință ce să cunoaște a fi însoțit lângă d-lui și un spițer înbelșugat cu toate cele trebuinicoase dohtorii, am luat făgăduează de la d. Drecsler Friderih că d-lui primește această însărcinare, numai să i să numere lei trei mii cu înprumutare ca să-și întâmpine trebuincioasele dohtorii pentru care rămâne acest a să statornici când va veni d. dohtor ai da o încredințare pentru d. Drecsler după zisa d-sale.

Drept aceea portivit cererii d-lui dohtor și precum mai sus să coprinde ne legăm printracest contract că să va păzi din parte-ne cu nepre...? și pentru ca să-și aibă tăriea pă lângă iscăliturile noastre am rugat și pă cinstit tribunal local de au adeverit”[20].

Printre semnatarii acestui contract se găsesc următorii: medelnicerul Zamfir Bâlteanu, medelnicerul Constantin Măldărescu, Lăudat Frumușanu, Vasile Mongescu, slugerul Ioan Sâmboteanu, Ion Șomanescu, Constantin Frumușanu, Dumitrache Urdăreanu, Grigore Bâlteanu, Constantin Negreanu, Neagoe Stareșin, Costache Mihulețu, Constantin Roșieanu, Ion Pâhă, Ioan Piteșteanu, Matei Pojogeanu și alții.

La data de 11 noiembrie 1836, Fr. Drexler, persoana de contact a doctorului F. M. Enihen, comunica magistratului din Târgu Jiu faptul că a fost primit contractul urmând ca la data la care doctorul avea să vină în oraș să îi fie trimise la vamă carele pentru transportul lucrurilor personale ale acestuia și totodată semnatarul mai solicita ca să i se acorde un împrumut în sumă de 30 galbeni „pentru a aduce din cele mai trebuincioase doctorii”, astfel încât la sosirea doctorului în oraș acesta să aibă deja farmacia deschisă, însă, ca răspuns, acesta a fost înștiințat de faptul că la acel moment magistratul nu deținea bani în casierie fiind ridicați de vornicie iar o parte fiind dați cu împrumut pentru cumpărarea de seu iar atunci când doctorul va sosi în oraș să îi ceară acestuia banii necesari pentru achiziționarea de medicamente[21].

Spre sfârșitul lunii noiembrie a sosit în Târgu Jiu și scrisoarea trimisă de doctorul F. M. Enihen prin care își manifesta regretul că din anumite motive nu putea urgenta venirea sa în oraș, scrisoarea era adresată atât magistratului cât și poliției orașului Târgu Jiu:

„Cinstita scrisoare a acelui slăvit Maghistrat și a strălucitei Poliții scrisă de la 15 ale trecutului oct. supt No. 395 cu cea mai mare luare de seamă și cinste primindu-o am înțeles cuprinderea, pentru a fi eu doctorul acelui oraș care mie o bucurie nespusă au pricinuit, având norocire de a petrece zile întră slăvita Nație românească.

[20] Ibidem, f. 23.
[21] Ibidem, f. 27.

https://biblioteca-digitala.ro

Mie me-ar fi dorința ca numaidecât acum să viu la locul și tactul meu cel hotărât dar slăvitul Maghistrat cum și toată înalta Nobleță va crede că aceasta nu atârnă numai la a mea voință ci eu ca unul ce mă aflu în slujbă la un regiment trebuește să aștept răspuns de la înalta și prea puternica curte a Austrii, unde am făcut arătare și cerere spre a mi se da voe a veni în acel Prințipat.

Al doilea mai am înpedecare că fiind patria mea cu depărtare, unde am de a îngriji pentru oareșcare lucruri de ale familii mele și al treilea și munți cei acoperiți de zăpadă sânt cu totul împotrivitori familii mele cu trecere acolo. Dar cu toate aceste zilindu-mă Dumnezeu la 1 zi a viitorului mai cu leatul 1837 mă voi afla acolea unde cu bucurie mă voi strădui a fi către omenire cu folos. Iar întâmplându-se a mi să întoarce răspuns mai în grab la zorerile mele ce am făcut, voi grăbi a veni numai sângur și familia îm voi lăsa-o aici în Hațeg până când îndreptându-se vremea să mi-o poci trece încolo și să mi-o așez după rânduială în acel oraș Târgul Jiul și cu aceasta recomandarisindu-mă sânt al Slăvitului Maghistrat și strălucitei Poliții”[22].

Cu toate că doctorul Enihen era nerăbdător să ajungă cât mai repede în orașul Târgu Jiu pentru problemele pe care le avea atât cu transportul familiei sale, cât și la locul său de muncă iau zădărnicit plecarea, astfel încât la 20 februarie 1838 i s-a mai trimis o scrisoare prin care magistratul orașului împreună cu boierii și neguțătorii din oraș îi comunicau faptul că de la ultima corespondență trecuseră deja patru luni, timp în care aceștia au tras nădejde că ar fi trebuit să îi fie aprobate documentele privind stabilirea acestuia în Țara Românească comunicându-i totodată că încă mai este așteptat în acest scop fiindu-i pregătite și casele unde avea să locuiască[23].

La aceeași dată i s-a transmis o comunicare și lui Fr. Drexler prin care i se solicita și acestuia, în calitate de om de legătură cu doctorul dar și de staroste al „Kesaro Krăească agenție” ca să-i scrie acestuia să vină cât mai urgent în orașul Târgu Jiu pentru că se apropia primăvara și zăpada din munți avea să se topească astfel încât aceasta nu mai constituia un impediment în calea sosirii sale în oraș[24].

A doua zi însă, Fr. Drexler, a primit din partea doctorului Enihen o scrisoare prin care îi solicita urgent ca să-i fie trimise la Vâlcan printr-un om de nădejde, documentele care se aflau trimise deja la cârmuirea județului și fără de care nu i se putea elibera pașaportul, fiindcă alt impediment privind venirea în Târgu Jiu a acestuia nu mai era[25].

---

[22] Ibidem, f. 31.
[23] Ibidem, f. 34.
[24] Ibidem, f. 35.
[25] Ibidem, f. 36.

https://biblioteca-digitala.ro

La 16 martie 1837, când doctorul Enihen încă nu sosise la Târgu Jiu, Nae Protopopescu a solicitat magistratului orașului să îi fie achitați jumătate din banii pentru chiria caselor pe care le avea pregătite încă din anul 1836 pentru locuința doctorului, fiindu-i necesari pentru nevoile sale personale[26].

Trecând și luna martie a anului 1837 și văzând că doctorul F. M. Enihen nu mai sosește în orașul Târgu Jiu, președintele magistratului Bănică Politimos împreună cu membrii acestuia Nicolae Măldărescu și Ioan Brașoveanu i se mai adresează la data de 23 aprilie cu o adresă prin care cu „dorință sufletească" îl roagă să se grăbească să vină în oraș unde era așteptat de către toți locuitorii din care mulți se aflau bolnavi fiind astfel așteptat cu nerăbdare pentru ai tămădui mai ales că între timp aceștia au avut posibilitatea de a încheia contracte cu alți doctori care și-au arătat dorința de a profesa în orașul Târgu Jiu însă datorită contractului deja încheiat cu acesta au fost refuzați, în încheiere solicitându-i să comunice dacă mai este dispus, ca în baza contractului încheiat, să mai vină în oraș sau locuitorii să găsească alt medic cu care să încheie alt contract[27].

Văzând că răbdarea autorităților orașului cât și a locuitorilor sunt puse la încercare din cauza întârzierii nejustificate a sosirii în orașul lor, doctorul Friț Moriț Enihen, în luna mai a anului 1837, le comunică acestora faptul că până la sfârșitul lunii iulie a acelui an avea să sosească în oraș unde era așteptat cu nerăbdare de către toți locuitorii cărora „însuflându-li-să în inimile dumnealor și o nespusă bucurie întâi pentru osârnica silință ce ai de a veni și al doilea pentru îngrijirea ce întrebuințează cu aducerea dohtoriilor care aici în partea locului nu să pot găsi", îi scria magistratul orașului printr-o ultimă adresă trimisă doctorului Enihen la data de 11 mai 1837[28].

Apropiindu-se sfârșitul lunii iulie, dată la care doctorul F. M. Enihen și-a luat angajamentul că avea să sosească, magistratul orașului a transmis tuturor boierilor și negutătorilor locuitori ai orașului Târgu Jiu, înscriși în lista cu sumele de bani pe care aceștia s-au îndatorat să-i achite pentru plata medicului, o adresă prin care le aducea la cunoștință faptul ca până la sosirea acestuia să fie strânși acești bani în vederea achitării primei rate în sumă de 2500 lei, din cele două pe an, precum și pentru plata chiriei caselor destinate locuinței doctorului. Tot cu această ocazie s-a mai scris și cârmuirii județului Gorj pentru a face demersurile în vederea strângerii banilor cu care erau trecuți benevol în liste următorii: Spiridon egumenul Sfintei Mănăstiri Tismana cu suma de 200 lei; stolnicul Barbu Viișoreanu cu 200 lei; Manolache Lascăr cu 100 lei; Costache Mongescu cu 31,20 lei; Dumitrache Luca cu 31,20 lei; chir Anastasie Dușescu cu 20 lei; postelnicul Constantin Negreanu cu 20 lei; Alecu Vulturescu cu 63

[26] Ibidem, f. 37.
[27] Ibidem, f. 39.
[28] Ibidem, f. 42.

https://biblioteca-digitala.ro

lei; Gheorghiță Roșieanu cu 75 lei; șătrarul Grigore Săftoiu cu 150 lei; slugerul Barbu Gănescu cu 120 lei; Răducan Busuioceanu cu 80 lei și Răducan Brătueanu cu 31 lei, în total 1121 lei, bani ce trebuiau strânși de către cârmuirea județului de la cei ce dețineau funcții publice în cuprinsul județului[29].

S-au mai făcut demersuri cu aceeași ocazie și în ceea ce privește aprobarea achitării a jumătate din suma cerută de doctor de la bugetul magistratului, aprobare care trebuia să vină din partea Marii Vornicii, însă cârmuirea județului a transmis magistratului că în ceea ce privește această problemă urma ca la sosirea doctorului să se facă demersurile necesare în vederea primirii acestei aprobări[30].

După toate demersurile și corespondențele purtate însă, nici până la data de 25 august 1837, în orașul Târgu Jiu, doctorul F. M. Enihen nu și-a făcut prezența, astfel încât, cu mâhnire, magistratul orașului se adresa către cârmuirea județului că „după multe corespondenții ce au avut maghistratul cu domnia sa și după trei soroace ce ș-au pus adecă cel după urmă soroc că va veni la sfârșitul luni lui iulie leatul următor nu s-au mai arătat nici până acum avgust 25 din care trei soroace cerute de chear însuși și nu au mai venit să dă înțălegere că nu voește a veni din pământul său și pentru că mulți din orășeni să află pătimind de felurimi de boale, maghistratul ca un obștesc părinte nu lipsește a da aceasta în cunoștința cinstitei ocârmuiri și tot deodată este rugată ca să bine voiească a face cuvenita punere la cale prin cine să va socoti pentru găsirea altui dohtor întemeeat întru științe dohtoricești cu plată la cutia acestui maghistrat după porunca cinstitei Marii Dvornicii și a să aduce cât mai făr zăbavă”[31].

Văzând că doctorul E. M. Enihen întârzie a se prezenta în orașul Târgu Jiu spre a desfășura aici activitatea medicală pentru care încheiase contract cu locuitorii, s-au făcut demersuri și către vornicie în vederea primirii unui răspuns autorizat față de modul cum aveau să urmeze lucrurile și răspunsul primit în luna noiembrie a fost acela că în urma dezbaterilor avute în cadrul comisiei s-a stabilit ca în cazul în care medicul nu va sosi în oraș exista posibilitatea trimiterii unui alt medic de la București care să cunoască „toate științele” medicale cerute de comisie[32].

Totuși, după multe așteptări, dezbateri și dezamăgiri, într-un târziu, la data de 21 decembrie 1837, la magistratul orașului Târgu Jiu a ajuns o scrisoare venită din partea doctorului E. M. Enihen din Hațeg prin care aducea la cunoștință faptul că sosise deja la vama de la Vâlcan solicitând în același timp magistratului orașului să-i trimită trei cai de călărie împreună cu patru oameni

[29] Ibidem, f. 44.
[30] Ibidem, f. 46-47.
[31] Ibidem, f. 48.
[32] Ibidem, f. 52.

https://biblioteca-digitala.ro

care să cunoască drumul prin munte pentru al transporta la Târgu Jiu, însă, în cuprinsul orașului negăsindu-se oameni care să cunoască drumurile prin munți până la vama Vâlcan, s-a solicitat ajutorul cârmuirii județului pentru a orândui un dorobanț a merge la satul Horezu sau Schela de unde să facă rost de trei cai cu șeile lor precum și de patru oameni care să meargă la Vâlcan în vederea aducerii doctorului mult așteptat iar plata acestora fiind suportată de însuși magistratul orașului[33].

Văzând că răspunsul din partea cârmuirii județului întârzie, la data de 25 ianuarie 1838, magistratul orașului revine cu aceeași solicitare cu mențiunea că pentru însoțirea oamenilor cu caii necesari aducerii doctorului de la vama Vâlcan s-a oferit a merge un negustor din oraș, cunoscător al drumului[34].

Într-un târziu, la data de 29 ianuarie 1838, după atâția ani de zile de frământări, la Târgu Jiu, a ajuns și a fost cazat în conacul închiriat special pentru acesta, doctorul Friț Moriț Enihen, ocazie cu care, prima solicitare a lui a fost achitarea celor 2500 lei conform contractului încheiat. Astfel, lăsând la o parte entuziasmul provocat de sosirea acestuia, magistratul orașului a și comunicat cârmuirii județului ca prin intermediul poliției, care se afla sub conducerea directă a cârmuirii județului și printre alte activități se mai ocupa și cu strângerea banilor pentru diferite îndatoriri ale locuitorilor, să adune sumele de bani pe care fiecare s-a îndatorat ai achita benevol pentru plata doctorului orașului[35].

Aceeași solicitare a făcut-o magistratul orașului și în ceea ce privește sumele de bani cu care se îndatoraseră și locuitorii județului ai achita benevol pentru plata doctorului dar a mai revenit și cu solicitarea de a primi aprobare ca jumătate din plată să fie achitată de la bugetul magistratului orașului, aprobare pe care cârmuirea județului trebuia să o solicite la rândul ei din partea vorniciei[36].

Fără să aștepte prea mult după instalare, doctorul F. M. Enihen, la 9 februarie 1838, a solicitat magistratului orașului Târgu Jiu ca în baza contractului încheiat să fie înființată și o farmacie, în solicitarea sa menționând și faptul că el ajunsese la vama de la Vâlcan încă de la 25 decembrie 1837, însă din cauza „multei grindini ce se pusasă pă munți” nu a putut ajunge în Târgu Jiu decât la 29 ianuarie anul următor, unde, după cele constatate încă din primele zile ale activității sale a găsit o mulțime de oameni bolnavi „de felurimi de boale și patimi”, cărora pentru ai putea vindeca era necesar a se înființa o farmacie, aceasta fiind foarte necesară în tratarea și îngrijirea celor bolnavi.

[33] Ibidem, f. 55.
[34] Ibidem, f. 56.
[35] Ibidem, f. 57.
[36] Ibidem, f. 58-59.

https://biblioteca-digitala.ro

Astfel, pentru înființarea farmaciei necesare desfășurării activității medicale în bune condiții a fost contactat starostele sudiților kk Frederic Drexler care a și acceptat să deschidă o astfel de farmacie mai ales că acesta avea „toată deplina știință pentru aceasta” însă îi lipseau mijloacele financiare necesare în acest scop solicitând să-i fie acordat un împrumut de la „cutia” magistratului în sumă de 3000 lei pe termen de un an de zile în vederea achiziționării medicamentelor necesare pentru farmacie de la București, împrumut care să fie luat pe „chezășia” doctorului astfel încât la împlinirea termenului dacă Fr. Drexler nu ar fi putut achita datoria acești bani să fie opriți din leafa doctorului[37].

Această solicitare a lui Friț Moriț Enihen a fost trimisă spre aprobare direct la Marea Vornicie din Lăuntru cu rugămintea și din partea magistratului orașului de a fi aprobat împrumutul solicitat ca „milostivire” pentru locuitorii orașului.[38]

Încă din primele zile ale activității sale doctorul Enihen nu a avut liniște consultând numeroși locuitori ai orașului constatând astfel că majoritatea acestora sufereau de o boală numită „lungoare cu strelici?” boală care, spunea doctorul „deși nu este epidimică dar poate să să facă și să ajungă rău în stare negândită”. Astfel, pentru a preîntâmpina această boală, a solicitat ca la fiecare vită sacrificată în măcelăriile din oraș să fie prezent și doctorul, care, în urma cercetării făcute, în cazul în care vreuna se găsea bolnavă, locuitorii orașului să fie împiedicați a consuma astfel de carne ce putea fi cauza îmbolnăvirii majorității locuitorilor[39].

Pentru preîntâmpinarea răspândirii bolilor în orașul Târgu Jiu, doctorul F. M. Enihen a întocmit încă de la începutul activității sale un regulament solicitând ca acesta să fie publicat în tot cuprinsul orașului, cuprinzând reguli stricte privind alimentația, igiena și chiar înmormântarea locuitorilor decedați ai orașului.

Astfel, în primul rând, a instituit obligativitatea verificării cărnii pentru fiecare vită sacrificată la măcelăriile aflate în cuprinsul orașului, măcelarii având obligația de a aduce mostră de carne din fiecare vită sacrificată la locuința doctorului iar în lipsa acestuia de acasă la persoana numită în locul său; o altă măsură de precauție a fost aceea de a se interzice comercializarea cărnii provenite de la vitele bolnave iar toate vitele care mureau trebuiau prezentate la poliție fiind interzisă aruncarea lor atât „peste gard” cât și în apă, fiindcă „acest fel de vite morte înpucesc și strică aierul”, urmând a fi îngropate în pământ; a mai interzis amestecul câtorva femei din oraș de a mai tămădui pe locuitori cu tot felul de doctorii făcute de către acestea, precum și de a afuma oamenii cu

[37] Ibidem, f. 63.
[38] Ibidem, f. 64.
[39] Ibidem, f. 68.

https://biblioteca-digitala.ro

„ținabor?” care era „vătămător și primejdios pentru oameni”; locuințele trebuiau aerisite și îngrijite săptămânal; toate vitele bolnave trebuiau separate de cele sănătoase, iar morții nu se mai puteau îngropa mai devreme de 48 de ore de la data decesului și până nu se elibera de către doctor un bilet constatator al morții, deoarece era obiceiul ca unii decedați să fie înmormântați chiar la 30 de ore de la deces, mai ales că aceștia trebuiau verificați de doctor pentru a se constata dacă decesul a survenit „din moarte bună” sau din „întâmplare”[40].

În prima lună de la sosirea doctorului în orașul Târgu Jiu, polițaiul orașului Zamfir I. Broșteanu a strâns de la boierii și negustorii orașului suma de 798 lei și 30 parale de la un număr de 36 locuitori și anume: sărdarul Costache Mihulețu – 50 lei, sărdarul Vasile Mongescu – 50 lei, sărdarul Gheorghe Magheru – 50 lei, medelnicerul Grigore Bâlteanu – 75 lei, slugerul Ioan Sâmboteanu – 100 lei, slugerul Dumitrache Urdăreanu – 50 lei, pitarul Bănică Politimos – 50 lei, logofăt Constantin Frumușanu - 25 lei, Dimitre Măldărescu – 35 lei, Ioan Moldoveanu – 20 lei, Ioan Vlăduțescu – 11 lei, Dumitrache Luca – 15,30 lei, Dumitrache Rovinaru – 15,30 lei, Vasile Hurezanu – 15,30 lei, Ioan Piteșteanu – 16 lei, Costache Stanciovici – 15,30 lei, popa Nicolae „refendar” – 5 lei, Neagoe Stareșin – 20 lei, Ioan Logrescu – 5 lei, Ioan Pâhă – 10 lei, chir Dumitru Costi – 20 lei, chir Ioniță Brașoveanu – 10 lei, Ghiță Vasiliu – 5 lei, Ștefan Bugă – 7,20 lei, Păun Angiu – 5 lei, Radu Barbovici – 7,20 lei, chir Teodorache Teodor – 12,20, Bălă Cismarul – 5 lei, Zamfir Bărbierul – 5 lei, Grigore Boiovici – 2,10 lei, Stoian Boiovici – 5 lei, postelnic Constantin Cartianu – 10 lei, Răducan Brătuianu – 15,30 lei, Pârvu Lânaru – 7,20 lei, chir Dumitru Ghiorghiu – 15,30 lei și Corniță Sărdănescu – 30 lei[41].

Nu au dorit să achite banii ce se îndatoraseră pentru plata doctorului, cârmuitorul județului în persoana stolnicului Costache Niculescu, menționând faptul că în lista întocmită ca și cârmuitor al județului se găsea înscris paharnicul Titu Bengescu, fostul cârmuitor iar cel de-al doilea contestatar a fost Nae Protopopescu, proprietarul caselor închiriate pentru locuința doctorului care a cerut ca suma de bani ce era dator a o plăti pentru plata doctorului să-i fie oprită din banii chirii caselor însă o parte din cei înscriși în această listă, la data colectării acestora, lipseau din oraș, polițaiul orașului luându-și angajamentul că în cel mai scurt timp avea să strângă banii și de la aceștia. Cei 798 lei și 30 parale au fost strânși astfel: 189 lei în șase galbeni împărătești, 147 lei în 14 ruble rusești, 21 lei în 4 jumătăți de ruble rusești, 411 lei și 30 parale în 183 sfanți, 13 lei și 20 parale într-un „gripsor”, 15 lei și 16 parale în șapte sfanți găuriți și 1 leu și 4 parale în parale mărunte a 60 parale la leu[42].

[40] Ibidem, f. 70.
[41] Ibidem, f. 73.
[42] Ibidem, f. 72.

https://biblioteca-digitala.ro

Tot în același timp, au mai fost încasați 31 lei și 20 parale de la Răducan Busuioceanu, proprietar de imobile în orașul Târgu Jiu, dar și de proprietăți în raza plaiului Novaci precum și 20 lei de la postelnicul Costache Negreanu, locuitor în același plai[43].

Proprietarul caselor închiriate de locuitorii orașului Târgu Jiu pentru locuința doctorului Enihen, văzând că este constrâns să achite suma de bani cu care s-a îndatorat a contribui la plata doctorului orașului, a solicitat magistratului să-i fie achitați integral banii pentru chirie pentru anul 1838, începând cu ziua de 1 ianuarie, chiar dacă în această lună doctorul încă nu sosise în oraș și până la 1 ianuarie 1839, suma totală fiind de 620 lei, ocazie cu care casierul magistratului orașului, la data de 26 februarie 1838, i-a și achitat acești bani[44].

Chiar dacă, încă din ziua sosiri sale în orașul Târgu Jiu, doctorul F. M. Enihen și-a început activitatea medicală, consultând și vindecând neîncetat pe locuitorii orașului, atunci când magistratul orașului a solicitat cârmuirii județului să facă demersurile necesare pentru a primi aprobare de la vornicie în vederea achitării de la „cutie" a jumătate din suma banilor pentru care s-a încheiat contractul cu doctorul, răspunsul însă a fost unul neașteptat în sensul că în anul 1836, atunci când s-au trimis diplomele doctorului la București spre a fi cercetate și verificate de către comisie, acestea nu s-au păstrat și nici nu au fost înregistrate din cauza lipsei pașaportului, astfel încât acestea au fost solicitate din nou însă nici de data aceasta doctorul nu era în posesia pașaportului deoarece la intrarea în țară pe la vama Vâlcan, după ce l-a prezentat vameșilor l-a trimis înapoi familiei sale la Hațeg acolo unde acestora le era necesar, urmând ca la sosirea familiei în țară să le prezinte din nou, atât pașaportul cât și diplomele sale[45].

Nu a trecut mult timp și în luna martie 1838, doctorul F. M. Enihen a anunțat deja pe magistratul orașului de faptul că familia sa ajunsese la vama Vâlcan și cu această ocazie a solicitat acestuia că pentru aducerea la Târgu Jiu era necesar un număr de 15 oameni și 10 cai de care să facă rost un dorobanț delegat de către cârmuirea județului din satul Schela[46].

Datorită numărului foarte mare de locuitori care au avut nevoie de îngrijiri medicale din partea doctorului, stocul de medicamente al acestuia s-a epuizat foarte repede, astfel încât în luna martie, un grup de personalități remarcabile ale orașului au solicitat magistratului orașului un împrumut în sumă de 3.000 lei pentru procurarea de medicamente, deoarece, spuneau ei, chiar

[43] Ibidem, f. 75.
[44] Ibidem, f. 77.
[45] Ibidem, f. 79-80.
[46] Ibidem, f. 82.

https://biblioteca-digitala.ro

dacă au „dobândit” un doctor de care toți locuitorii orașului sunt mulțumiți însă erau mai tot timpul bolnavi „murind din noi ca dobitoacele din pricina lipsi de doftorii”. Aceștia au asigurat totodată magistratul de faptul că se îndatorau a lua pe „chezășie” această sumă de bani necesară achiziționării de către doctor a medicamentelor. Primul din această listă a fost chiar Constantin preotul Hartofilacs urmat de Zamfir Bâlteanu, Ioan Sâmboteanu, Gheorghe Magheru, Constantin Măldărescu, Zamfir Broșteanu, Neagoe Stareșin, Constantin Stanciovici și alții[47].

Din păcate, solicitarea locuitorilor orașului Târgu Jiu, de a fi ajutați cu bani de la bugetul orașului în vederea procurării de medicamente a fost respinsă de către Departamentul Trebilor din Lăuntru, care le-a comunicat faptul că „de vreme ce numitul nu are mijloace de înființarea acei spițeri, apoi urmează a contribui chiar orășani care să enteresează spre ai înlesni asemenea mijloace despăgubindu-să în urmă de la dânsul în sorocul ce să făgăduește”[48].

Văzând că prin intermediul locuitorilor nu reușește să contracteze suma de bani necesară achiziționării de medicamente, doctorul F. M. Enihen, în acest scop, solicită personal, în vara anului 1838, acordarea de către magistratul orașului a unui împrumut de 3000 lei, solicitare la care anexează și o listă, destul de consistentă, cu denumirea medicamentelor de care ar fi avut nevoie, urmând ca acest împrumut să fie girat cu banii ce avea să primească în contul serviciilor sale aduse cetățenilor orașului pentru anul 1839, ocazie cu care magistratul solicită boierilor și negutătorilor giranți ai doctorului să-și dea acordul scris pentru aceasta, precum și dacă mai doresc a prelungi și pentru următorii doi ani contractul cu acest doctor și dacă sunt mulțumiți de activitatea acestuia. După cum era de așteptat, aceștia au fost de acord cu cele solicitate și și-au manifestat interesul de a continua colaborarea cu acest medic de a cărui activitate, spuneau ei, că erau foarte mulțumiți[49].

Având în continuare susținere din partea populației orașului Târgu Jiu, doctorul F. M. Enihen și-a continuat activitatea pe toată durata contractului, însă, chiar dacă și-a desfășurat o activitate exemplară și a depus un efort deosebit pentru menținerea sănătății locuitorilor orașului, dar și celor din cuprinsul județului care au apelat la serviciile sale, a întâmpinat și destule greutăți, în special cele legate de achitarea, cu foarte mari greutăți, a salariului anual datorită lipsurilor financiare ale locuitorilor dar și a relei voințe a unora dintre ei cu care doctorul a intrat în conflict, un exemplu fiind logofătul Ștefan Romanescu.

---

[47] Ibidem, f. 83.
[48] Ibidem, f. 94.
[49] Ibidem, f. 126.

https://biblioteca-digitala.ro

Însă, cu bune și cu rele, doctorul F.M. Enihen a pus bazele unui sistem medical modern în orașul Târgu Jiu în perioada Regulamentului Organic, bazat pe științe medicale avansate pentru acele vremuri, astfel încât comparând numărul de locuitori decedați în anul 1837 înscriși în registrele mitrice pentru decedați, care au fost în număr de 52 cu cel din anul 1838, când doctorul F. M. Enihen și-a început activitatea și când s-au înregistrat un număr de 38 decedați, constatăm astfel faptul că activitatea acestuia a fost benefică, locuitorii acestui oraș beneficiind pentru prima dată de servicii medicale la stardande europene.

https://biblioteca-digitala.ro

Situația demografică, etnică și socială a populației orașului Buzău reflectată în Catagrafia de la 1838

Viorica RĂPAN

The demographic, ethnic and social structure of the population of Buzau reflected in the Catagraphy of 1838
Summary

During the russo-austro-turkish wars of the late eighteenth and early nineteenth centuries, the population of Buzau suffered great difficulties, culminating with the events of 1821 and the notorious plague and cholera epidemics, when many people died. After the economic liberation that the Romanian Countries acquired through the Treaty of Adrianople in 1829, the city of Buzau became again a place of attraction for merchants and craftsmen, and from this moment the population knows a continuous growth being supported by the cohabiting ethnic groups.

This rebirt is very well reflected in the Catagraphy of 1838, considered the most modern census at European level, which gives us valuable informations about the demographic situation of the population of Buzau, but also about the ethnicity, occupation, wealth and social rank of the inhabitants.
Keywords: Buzau, catagraphy, 1838, census, population

În istoriografie s-a demonstrat faptul că cele mai importante realizări și manifestări în toate ramurile de activitate – economic, și prosperitatea unui stat sunt puternic influențate de aspectul demografic al populației, iar cunoașterea cât mai exactă a acestei probleme are o importanță primordială atât pentru trecut cât și pentru viitor[1].

Până la adoptarea Regulamentelor Organice (1831-1832) care prevedeau înființarea unei Secții Speciale în cadrul Departamentului Treburilor din Lăuntru (Ministerul de Interne) cu sarcina de a întocmi statistica populației, singurele surse în baza cărora se poate stabili efectivul și dinamica acesteia, precum și structura ei socială, sunt izvoarele statistice care au fost realizate, în general, în scop fiscal pentru a satisface necesitățile de exploatare a masei contribuabile de către statul feudal, dar și militar sau religios[2].

---

[1] Ștefan Pascu, *Populație și societate. Studii de demografie istorică*, vol. I, Editura Dacia, Cluj, 1972, pp. 7-9.

[2] Mihaela Ioniță Niculescu, *Modernitatea înregistrărilor demografice în spațiul românesc. De la catagrafiile regulamentare la recensămintele generale ale populației*, în «Analele Universității „Constantin Brâncuși”» din Târgu Jiu, Nr. 3/2010, p.188; G. Retegan, *Tehnica de înregistrare a populației Principatelor Române la mijlocul secolului al XVIII-lea. Actul lui*

https://biblioteca-digitala.ro

Deși este bine-cunoscut faptul că scopul întocmirii catagrafiilor regulamentare a fost tot unul fiscal, servind la combaterea evaziunii și repartizarea corectă a impozitelor, aceste izvoare constituie și o sursă fundamentală pentru cunoașterea situației demografice, etnice și sociale a populației fiind înscrise toate persoanele (cu excepția persoanelor din Consulatele străine) indiferent de vârstă, sex, religie, categorie socială, nominal, pe gospodării. De asemenea întrebările au fost adresate direct capului de gospodărie, recenzorii fiind obligați să facă cercetarea „prin vederea ochilor, preumblându-să din casă în casă în tot cuprinsul fieșcăruia sat” [3].

Regulile generale privitoare la *Chipul catagrafiilor și a împărțirii dăjdiilor și altor dări* sunt cuprinse la Capitolul III, Secția IV din Regulamentele Organice. Conform actului constituțional la nivelul fiecărui județ erau organizate câte trei comisii pentru întocmirea catagrafiilor: locală, județeană și comisia pentru corporațiile de negustori și meseriași, iar termenul la care urma să se repete catagrafierea a fost stabilit la șapte ani[4]. Deși nu este argumentat motivul pentru care periodicitatea catagrafiilor urma să se facă la acest interval de timp, istoricii consideră că a fost fixat probabil după durata mandatului unei domnii regulamentare[5].

Prima catagrafie de asemenea talie a fost întocmită chiar în toamna anului 1831, dispariția ei cu ocazia bombardamentelor din anul 1944 reprezentând o pierdere deosebit de importantă pentru știință. Singurul județ care mai beneficiază de informațiile prețioase oferite de acest izvor statistic este Doljul și fosta plasă Dealul din județul Dâmbovița[6].

Cea de a doua catagrafie realizată pe baza dispozițiilor din Regulamentul Organic, care s-a păstrat până în ziua de astăzi, datează din anul 1838 și este păstrată în Colecția Catagrafii la Arhivele Naționale Istorice Centrale, iar actele pregătitoare (instrucțiuni, formulare model, diverse porunci și corespondența aferentă) împreună cu tabelele rezultate în urma catagrafierii în fondul Vorniciei din Lăuntru.

Catagrafia orașului Buzău de la 1838 este împărțită în patru părți care corespund numărului de mahalale/vopseli[7] existente în oraș la acea dată:

Constantin Mavrocordat din anul 1741 (?), în volumul *Din istoria statisticii românești. Culegere de articole*, București, 1969, pp. 173-178.

[3] G. Retegan, *Primul recensământ modern al populației și agriculturii Țării Românești: 1838*, în volumul *Din istoria statisticii românești. Culegere de articole*, București, 1969, pp. 161-162.

[4] P. Negulescu, G. Alexianu, *Regulamentele Organice ale Valahiei și Moldovei,* București, 1944, pp. 20-24.

[5] Ion R. Dedu, *Catagrafia orașului Ploiești de la 1838,* Editura Ploiești-Mileniul III, Ploiești, 2006, p. X.

[6] Arhivele Naționale Istorice Centrale, Inventar 501, Colecția Catagrafii.

[7] Sectoare administrative.

https://biblioteca-digitala.ro

Vopseaua Galbenă – Mahalaua Grecilor cu 186 gospodării, Vopseaua Neagră – Mahalaua Sfintei Episcopii cu 228 gospodării, Vopseaua Albastră – Mahalaua Sf. Nicolae cu 200 gospodării și Vopseaua Roșie – Mahalaua Banului cu 194 gospodării. Rezultă un număr de 808 gospodării în care locuiau 3579 suflete. Așa cum afirmă și istoricul Dimitrie Ionescu, cifrele înregistrate sunt foarte mici, mai ales dacă luam în calcul și numărul imigranților de la sudul Dunării care se intensifică în această perioadă[8]. În general, populația Țărilor Române din veacul al XVIII-lea și începutul celui următor cunoaște o perioadă de mari neajunsuri și suferințe. Instalarea domniilor fanariote, lipsa de stabilitate în ceea ce privea domnia, obligațiile fiscale împovărătoare, abuzurile dregătorilor, precum și numeroasele invazii ale trupelor străine nu puteau favoriza creșterea demografică, de cele mai multe ori populația răspunzând prin fugă[9]. De asemenea, un factor important care a influențat fluctuația locuitorilor l-a constituit și poziția geografică.

Faptul că orașul Buzău era așezat la o răscruce de drumuri nu era o binefacere permanentă pentru populație. Aceleași drumuri mari cu legătură directă între Brăila și Brașov și care aduceau negustori cu felurite și prețioase mărfuri, atrăgeau de foarte multe ori și năvăliri, jafuri, incendii, ruină[10].

Ca urmare, în notele călătorilor străini care au traversat orașul în cursul războaielor ruso-austro-turce din anii 1768-1774 și 1787-1791, Buzăul este descris „ca un biet sat” părăsit de locuitori și ars în întregime de turci[11], locuitorii fiind nevoiți să evacueze orașul din cauza distrugerilor cauzate de invadatori[12]. După încheierea războaielor locuitorii erau stimulați prin scutiri de taxe și impozite de către autorități pentru a se reîntoarce la vechile locuințe.

Un eveniment asemănător va avea loc și în anul 1810, în contextul izbucnirii unui nou război ruso-turc (1806-1812), când turcii, venind din direcția Brăilei, vor distruge și incendia orașul, populația fiind nevoită să se refugieze în comuna Gura Nișcovului[13]. După încheierea păcii, în 1812, buzoienii se adresează domnitorului Țării Românești, Ioan Vodă Caragea, pentru refacerea orașului și a gospodăriilor, totodată, cerând și permisiunea de a

[8] Dimitrie Ionescu, *Istoria orașului Buzău*, București, 1979, p. 121.
[9] Ecaterina Negruți Munteanu, *Evoluția demografică a Țării românești și a Moldovei*, în *Istoria Românilor vol. VI,* Editura Enciclopedică, București, 2002, pp. 51-53.
[10] Arhivele Naționale Buzău, colecția Manuscrise, depunere C. Dumitrescu, *Material documentar privind viața orașului Buzău vol. II,* pachet XI, pp. 10-11.
[11] Dimitrie Ionescu, *op. cit.*, p. 89-90; 97-98.
[12] Ecaterina Negruți Munteanu, *op. cit.*, p. 56.
[13] Comună desființată în anul 1968, iar satele ei transferate la comuna Vernești (aproximativ 12 km de oraș).

https://biblioteca-digitala.ro

reînființa vechiului târg[14], în sprijinul lor venind și etniile conlocuitoare, cei mai numeroși fiind etnicii bulgari (sârbi).

Evenimentele din anul 1821 vor încetini și acest avânt, urmate de izbucnirea unui nou război ruso-turc (1828-1929) când mulți târgoveți vor părăsi orașul și culminând cu epidemiile de ciumă și holeră din anul 1829, respectiv 1831, când foarte mulți oameni și-au pierdut viața[15].

Totuși, după eliberarea economică pe care o dobândesc Țările Române prin Tratatul de la Adrianopol din anul 1829, dar și prin Regulamentele Organice care i-au urmat, populația a cunoscut o continuă, dar modestă creștere. Sporul populației din acest interval s-a datorat creșterii natalității comparativ cu mortalitatea, dar și imigrărilor. Cercetarea *registrelor de botezați, cununați și morți* din perioada 1832-1838 a făcut posibilă întocmirea unei diagrame cu evoluția natalității și a mortalității din această perioadă[16]:

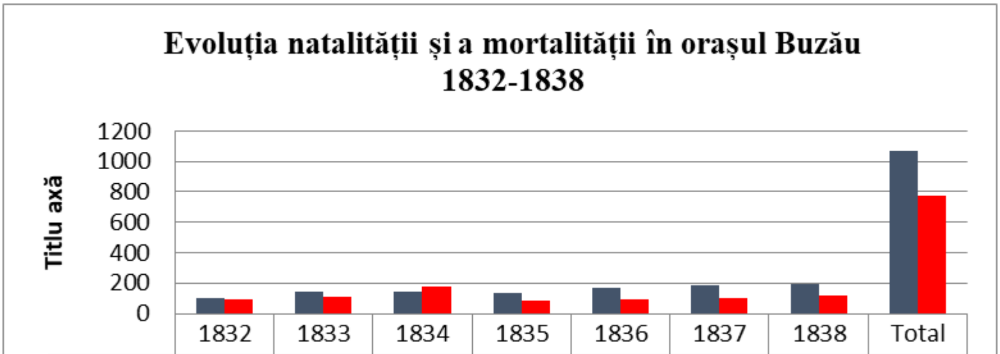

	1832	1833	1834	1835	1836	1837	1838	Total
Botezați	106	142	140	133	165	188	198	1072
Morți	92	110	178	84	90	103	117	774

De asemenea, această creștere este demonstrată și de alte surse. Într-o tabelă statistică[17] întocmită la ordinul Marii Vornicii a Principatului Țării Românești, Buzăul înregistrează 2.564 de suflete grupate în 593 de familii: 856 suflete (180 familii) locuiau în Vopseaua Galbenă, urmată de Vopseaua Roșie cu 643 suflete (152 familii), Vopseaua Albastră cu 587 suflete (143 familii), iar ultima clasată este Vopseaua Neagră cu 478 suflete (118 familii). Întocmit inițial pentru populația orașului București în luna noiembrie 1831, tabelul

14 Arhivele Naționale Buzău, colecția Manuscrise, depunere C. Dumitrescu, *Material documentar privind viața orașului Buzău vol. II,* pachet XI, pp. 10-11; depunere Gh. Ceaușel, *Contribuție la monografia orașului Buzău,* pachet XVII, doc. 3, p. 7.

15 Dimitrie Ionescu, *op.cit.*, p. 89-90.

16 Arhivele Naționale Buzău, colecția Registre stare civilă, Parohiile Sf. Îngeri, Greci/Neguțători, Banu, Sf. Nicolae, Broșteni, Gârlași, d. 1/1832, 2/1833, 3/1834, 4/1835, 5/1836, 6/1837, 7/1838.

17 Arhivele Naționale Buzău, fond Primăria orașului Buzău, d. 6/1832, f. 6.

https://biblioteca-digitala.ro

centralizator „pe vopseli” a fost trimis în copie tuturor administratorilor de orașe și târguri pentru a realiza unul identic. Săvârșit în scop fiscal, tabelul cuprinde numărul locuitorilor existenți în oraș la acea dată cu arătarea: sexului, a situației față de capul familiei și a categoriei sociale fiind considerat primul recensământ oficial al populației orașului Buzău[18].

În *Dicționarul geografic, statistic, economic și istoric al județului Buzău* editat de profesorul Basil Iorgulescu, autorul a realizat o micromonografie, dar și o schiță topografică a orașului de la 1830. Conform acestor surse, populația orașului Buzău însuma în anul 1835 aproximativ 3800 de suflete[19] depășind chiar și numărul înregistrat în anul 1838. Totuși, acest număr este puțin exagerat luând în calcul și alte izvoare din această perioadă precum harta rusă din anul 1835. Prezentată de C. C. Giurescu, harta ne oferă informații prețioase despre orașele Principatelor. Aceasta înregistrează Buzăul cu 572 gospodării, fiind situat pe locul zece între cele 33 de orașe și târguri ale Țării Românești existente la acea dată[20]. De asemenea, în ceea ce privește etatea locuitorilor, consemnată în cea de a patra rubrică a formularului catagrafiei de la 1838, foarte important de remarcat este media de vârstă tânără, ceea ce ne indică faptul că speranța de viață era una destul de modestă. După cum putem observa și în tabelul centralizator de mai jos, numărul celor care aveau vârsta până în 45 de ani constituie o majoritate foarte bine detașată.

Mahalale	**0-18 ani**	**19-30 ani**	**31-45 ani**	**46-60 ani**	**61-80 ani**	**81-100 ani**	**Nu au menționată vârsta**	**Populație**
I. Greci	444	259	167	65	17	1	1	954
II. Episcopia	458	282	130	56	23	7	1	957
III. Sf. Nicolae	440	223	154	45	22	2	1	887
IV. Banu	391	215	113	41	13	2	6	781
TOTAL	1733	979	564	207	75	12	9	3579

Apartenența etnică a locuitorilor a fost înregistrată în cea de a treia coloană a formularului catagrafiei, fiind printre cele mai importante din punct de vedere istoric mai ales că în următoarele catagrafii această rubrică nu va mai apărea[21]. Din punct de vedere etnic, în anul 1838, populația orașului Buzău, pe lângă elementul românesc dominant, era alcătuită și din alte naționalități precum: bulgari (denumiți în catagrafie sârbi/slivineni), greci, evrei, ruși, unguri și țigani, numărul acestora neputând fi stabilit cu exactitate din cauza

[18] D. Ionescu, *op. cit*, p. 120.

[19] Basil Iorgulescu, Dicționar *geografic, statistic, economic și istoric al județului Buzău,* București, 1892, pp. 116-123.

[20] Constantin C. Giurescu, *Principatele Române la începutul secolului al XIX-lea,* Editura Științifică, București, 1957, p. 70.

[21] G. Retegan, *Catagrafiile regulamentare și problemele pe care le ridică,* în volumul *Din istoria statisticii românești. Culegere de articole*, București, 1969, p. 186.

https://biblioteca-digitala.ro

deficiențelor identificate în completarea formularelor (omisiuni, lacune). Așa cum menționează în studiul ei și doamna Georgeta Filitti[22], este evident că cinovnici care au cules și înscris datele în formulare au fost mai întâi instruiți, dar problemele cu care s-au confruntat în teritoriu nu au fost întotdeauna conforme cu teoria. De asemenea, trebuie luate în calcul și erori de natură umană. După români, cei mai semnificativi din punct de vedere numeric sunt sârbii, în istoriografie stabilindu-se că aceștia erau de fapt bulgari. De altfel, denumirea etnică de „bulgar” nu este prezentă în catagrafia orașului Buzău de la 1838, folosindu-se doar termenii „sârb” sau „slivinean” (bulgar din localitatea Sliven de la sudul Dunării).

În epoca stăpânirii turcești, foarte mulți refugiați bulgari și-au găsit adăpost pe teritoriul Țărilor Române, iar aceste treceri masive la nordul Dunării, care au început în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, s-au intensificat în timpul războaielor ruso-turce din anii 1806-1812 și 1828-1829[23].

Deși, conform art. 107 din Regulamentului Organic, toți străinii așezați în Principate erau scutiți de bir pe o perioadă de trei ani, iar pentru următorii șapte ani plătirea dării se făcea pe jumătate, aceste avantaje fiscale acordate bulgarilor precedă cu mult dispozițiile actului constituțional. Prin urmare, străinii bulgari care veneau de peste Dunăre și se așezau în Țările Române, au beneficiat de la început de scutirea totală de biruri pe opt luni și mai apoi pe trei ani[24].

Cu toate că, studiile de specialitate atestă prezența bulgarilor în arealul buzoian cu mult timp înainte de începutul marilor emigrări ale acestora[25], despre sosirea lor în ținutul de la Curbura Carpaților se vorbește pentru prima dată într-un document din 8 aprilie 1793. Este vorba de o jalbă a lui Constantin Iarca prin care se plângea autorităților împotriva unei „sârboaice” care ocupase abuziv un teren din urbea Buzăului, dintre Iazul Morilor și apa râului Buzău. Femeia îi răspunde cu următorul argument: „La leat 1781, am trecut din țara turcească cu cinci case în pământul țării. Pitarul Asănache mi-au zis ca să îmi fac casă unde voi vrea, dar în mahala, iar nu în târg, fiindcă este slobodă,

[22]Filitti Georgeta, *Observații pe marginea Catagrafiei din 1838 (Vopseaua Galbenă, București) (I),* în *Revista Arhivelor,* nr. 1-2/2003, p. 102.

[23]P. Constantinescu-Iași, *Studii istorice româno-bulgare,* București, 1956, p. 13; Dimitrie Ionescu, *Așezarea coloniștilor bulgari în orașul Buzău și în împrejurimi între 1792 și 1838*, extras din Revista „Romanoslavica”, XI, București, 1965, p. 137-152; Gh. Platon, *Mutații social-economice în Principate (1821-1848),* în volumul *Istoria Românilor. Constituirea României moderne (1821-1878) vol. VII, tom I,* Ed. Enciclopedică, București, 2003, p. 141.

[24] Dimitrie Ionescu, *Așezarea...,* p. 138.

[25] Viorel Frâncu, *Grădina cu bulgari,* Editura Dacoromână, București, 2005, pp. 22-25.

https://biblioteca-digitala.ro

domnească, că cine va veni din țara turcească, oameni străini, să-și facă namestii a nu da nimic până în trei ani din răzmiriș încoace”[26].

Situația numerică a familiilor de bulgari a fost printre prioritățile autorităților buzoiene de la acea vreme, dovadă fiind numărul rapoartelor întocmite de isprăvnicia județului în perioada 1831-1838[27], dar fuga băjenarilor peste noapte în alte județe a făcut din toate aceste evidențe doar simple hârtii care nu mai reflectau realitatea.

Totalizând numărul bulgarilor consemnați în catagrafia de la 1838 se constată că în primăvara anului 1838, în orașul Buzău, locuiau aproximativ 270 de familii dintr-un total de 320 care reprezenta numărul acestora la nivel de județ[28], iar, la rubrica birului, doar cinci capi de familie figurează ca „nedajnici”, adică erau veniți în ultimii trei ani.

Odată stabiliți aici, ei nu au rămas izolați ci s-au asimilat cu timpul elementului românesc, principala lor ocupație fiind acea ramură a agriculturii cu care autohtonii nu erau foarte obișnuiți, anume grădinăritul. Din cele 270 de familii înscrise în catagrafie, 174 se ocupau cu grădinăritul, acest meșteșug răspunzând foarte bine necesităților de alimentare ale populației din oraș și ale satelor învecinate[29].

În afară de grădinărit, aceștia activau și în ramura meșteșugurilor și a negustoriei, ocupând mai toate ramurile procesului de producție: 8 croitori, 5 cârciumari, 3 cizmari, 1 băcan, 1 lemnar, 2 abagii, 2 dulgheri, 1 căldărar, 2 brutari, 2 negustori, 2 arendași, 1 boiangiu, 1 bogasier, 1 cavaf, 1 brașovean, 1 rotar, 1 fierar, 1 simigiu, 1 calpacciu, 1 chelar și 1 rachier[30]. Catagrafia mai înregistrează și 5 muncitori, iar în domeniul religios 1 dascăl, 1 diacon, 1 duhovnic, 4 preoți și 1 țârcovnic.

Referindu-ne și la grecii buzoieni, destul de numeroși în secolele precedente, potrivit catagrafiei din 1838 aceștia însumau 35 de familii. Fenomenul diminuării numărului lor în oraș ne este explicat de istorici prin întâmplările care au urmat după revoluția din anul 1821 când mulți greci și-au găsit moartea, iar alții s-au retras prin satele de sub dealuri (Vernești, Nișcov, Merei)[31].

---

[26] Dimitrie Ionescu, *Așezarea...,* p. 138-139; Viorel Frâncu, *op.cit.,* pp. 22-25.

[27] Viorel Frâncu, *op. cit.,* pp. 32-36.

[28] Dimitrie Ionescu, *Așezarea...,* p. 148.

[29] Arhivele Naționale Buzău, colecția Manuscrise, depunere C. Dumitrescu, *Material documentar privind viața orașului Buzău vol. II,* pachet XI, pp. 18-22.

[30] Dimitrie Ionescu, *Așezarea...,* p. 151.

[31] Idem, *Istoria...,* p. 123; Valeriu Nicolescu, *Grecii de la Buzău*, Editura Editgraph, Buzău, 2009, p. 10.

https://biblioteca-digitala.ro

Deși demografic aportul lor nu era foarte mare, așa cum menționa și istoricul Valeriu Nicolescu[32], însemnătatea acestora pentru orașul Buzău ne este indicată și prin faptul că din cele patru biserici existente în oraș la începutul secolului al XIX-lea, două din ele, Banu și Greci erau ale comunității grecești.

În ceea ce privește sectorul muncii, elementul grecesc se regăsește preponderent în sfera îndeletnicirilor cu caracter economic, ocupându-se cu arendășia, negustoria, dar și cu diverse meșteșuguri (cârciumari, cizmari, brutari, simigii, cantaragii, băcani, chelari, cotari, grădinari, hangii, plăcintari, vechili). Alți reprezentanți ai acestei etnii ocupă poziții însemnate în clasa intelectuală (1 doctor, 1 cilen), iar unii din ei fac parte din pătura bisericească (1 dascăl, 1 monah).

Deși mai slab reprezentați, în cuprinsul orașului Buzău locuiau și câteva familii de evrei. Conform studiilor de specialitate, prima atestare documentară modernă despre existența evreilor buzoieni datează din anul 1803, iar prima formă de organizare colectivă a acestora este semnalată în anul 1812, de călătorul francez F.G. Laurencon, cu ocazia mutării vechiului târg buzoian la Nișcov din cauza pagubelor provocate de războiul ruso-turc. Acesta atestă existența a 50 de familii de negustori evrei[33].

În anul 1832, *Obștea izraeliților pământeni* din Buzău a obținut personalitate juridică recunoscută de Ministerul Cultelor, astfel, fiind posibilă ieșirea de sub autoritatea și controlul Primăriei căreia i se depunea o *dare de seamă anuală spre verificare și aprobare*[34].

În situația statistică din anul 1832, întocmită la ordinul Marii Vornicii a Principatului Țării Românești[35], amintită mai sus, au fost înscriși 23 de evrei. De asemenea, într-un dosar de corespondență, din anul 1837, a Ocârmuirii județului Buzău cu instituțiile din subordine, se regăsește și o listă cu numele a 25 de evrei care locuiau în oraș la acea dată, 5 dintre ei având și mențiunea „familie”[36]. Comparând aceste situații cu numărul evreilor înregistrați în Catagrafia din anul 1838, putem spune că nu se constată o creștere a numărului acestora, 11 familii reprezentând 26 suflete, fiind distribuiți în trei din cele patru mahalale: șapte familii în Mahalaua Grecilor, trei familii în Mahalaua Episcopiei, respectiv o familie în Mahalaua Banului.

Dacă aruncăm o privire și asupra meseriilor practicate de evrei, conform catagrafiei existau: 2 croitori, la unul dintre ei fiind făcută și mențiunea „croitor

---

[32]Valeriu Nicolescu, *op.cit.*, p. 10.

[33] Mădălina Oprea, *Evreii din Buzău sub regimul antonescian (1940-1944),* Buzău, 2005, pp. 45-46.

[34] *Ibidem,* p. 46.

[35] Arhivele Naționale Buzău, fond Primăria orașului Buzău, d. 6/1832, f. 6.

[36] Idem, fond Prefectura județului Buzău, d. 17/1834-1837, f. 29.

https://biblioteca-digitala.ro

femeiesc", 1 mămular, 1 tinichigiu și 1 tâmplar toți aceștia având în subordine 5 calfe/ucenici.

Pe lângă aceste naționalități, catagrafia mai menționează și 9 familii de ungureni (români veniți din Transilvania). În Principate, aceștia mai erau cunoscuți sub denumirea de *mocani* sau *bârsani*, *țuțuieni* și *mărgineni* în funcție de locul de unde proveneau, dar numele cel mai răspândit și cunoscut este acela de *ungureni*[37].

Încă din vechime, negustorii brașoveni sunt atestați în vestitului târg de la Drăgaica din Buzău, iar în anul 1799 aceștia s-au înțeles cu episcopul de aici să le închirieze un loc potrivit pentru a-și putea etala marfa[38].

Deși în orașul Buzău, numărul lor nu este foarte mare, aruncând o privire asupra situației din județ, aceștia s-au așezat în foarte multe sate buzoiene, dovadă fiind toponimele care s-au păstrat până în zilele noastre (Unguriu, Sibiciu, Calvini, ș.a.). De asemenea, din cele mai vechi timpuri până în anul 1845[39], între județele Prahova și Buzău a existat județul Saac/Săcuieni, numele fiind adoptat de la populația românească emigrată din zonele locuite de secui. După desființarea acestui județ, toate aceste sate au fost înglobate județelor Prahova și Buzău[40].

Printre personalitățile ardelene care s-au remarcat la Buzău, cuprinse și în catagrafia de la 1838, se cuvine să menționăm pe Gavril Munteanu, primul profesor și director al Seminarului Teologic din Buzău, născut în anul 1812 în Vingard, comitetul Albei, dar și pe Dionisie Romano, episcop al Buzăului în perioada 1864-1873, cuprins în catagrafia de la 1838 cu funcția de ierodiacon, fiind născut în anul 1802 în Siliștea Sibiului. Cei doi vor tipării la Buzău prima revistă bisericească românească *Vestitorul bisericesc* (1839-1840)[41].

În sfârșit, țiganii constituiau un alt element etnic destul de numeros în orașul Buzău. Aceștia aveau o situație aparte față de celelalte etnii fiind binecunoscut statutul lor de robi încă existent la acea vreme. În anul 1844 au fost eliberați țiganii statului, iar în anul 1847, în Țara Românească, a fost adoptată legea privind eliberarea țiganilor mănăstirești și ai așezămintelor publice[42].

---

[37] Ștefan Meteș, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII-XX*, Editura Științifică, București, 1971, p. 195.
[38] *Ibidem*, p. 236.
[39] Prima mențiune a județului Saac datează din anul 1645. *vezi* Ecaterina Zaharescu, *Vechiul județ al Saacului în lumina istorică și antropogeografică*, București, 1923, p. 14.
[40] Ecaterina Zaharescu, *op. cit*, p. 19.
[41] Dimitrie Ionescu, *Seminarul din Buzău 1836-1936*, București, 1937, p. 23; Ștefan Meteș, *op. cit.*, pp. 266-267.
[42] Gh. Platon, *op. cit*, p. 141.

https://biblioteca-digitala.ro

Ca populație aservită aceștia erau împărțiți, după apartenența la stăpânii lor, în domnești, boierești și mănăstirești. Ei proveneau în general din danii, cumpărări, moșteniri, stăpânii lor folosindu-i pe deplin ca pe orice bun mobil și imobil, putându-i vinde, dona, schimba, zălogi. Robii mănăstirilor și ai particularilor aveau obligații numai față de stăpânii lor, iar cei care aparțineau statului și care, după ocupație, se împărțeau în *lingurari* (practicau agricultura și confecționau obiecte din lemn), *ursari* (se ocupau cu comerțul de caii) și *lăeți* (se ocupau cu prelucrarea fierului și a obiectelor din metal) în schimbul unui impozit colectat prin „vornicul temnițelor" aveau deplină libertate[43]. Acest lucru explică și fenomenul prezent în catagrafie unde figurează numeroși țigani înregistrați ca proprietari, ceea ce indică un statut de „oameni liberi".

În privința meșteșugurilor practicate de țiganii robi, ei desfășurau o gamă largă de îndeletniciri, astfel, erau: armurieri (1), bucătari (10), cărămidari (2), croitori (4), grădinari (2), jimblari (4), lăutari (8), lemnari (1), plăpumari (1), surugii (1), vizitii (11), zidari (3), cei mai numeroși fiind fierarii (24). De asemenea, robii care locuiau pe moșia stăpânului sau a mănăstirilor slujeau ca meseriași și slugi în casă și gospodărie.

Comparativ cu o situație întocmită în anul 1832 de către administrația județului, unde figurau 94 familii de țigani care locuiau în oraș (52 boierești și 42 mănăstirești) [44], până în anul 1838 numărul acestora a ajuns la aproximativ 135 de familii. Numărul foarte mare poate fi explicat prin existența în oraș a Episcopiei Buzăului și a Mănăstirii Banului, cei mai mulți țigani fiind robi ai acestor așezăminte monahale.

În anul 1838, în orașul Buzău, pe lângă etniile menționate mai sus se mai regăseau și trei familii de unguri și două familii de etnici ruși.

Se constată că toate cele patru mahalale sunt colorate din punct de vedere etnic, putând semnala și câteva grupări etnice, în special de sârbi (bulgari), în mahalaua Grecilor (nr. crt. 16-28, 60-87), Sf. Episcopii (nr. crt. 17-34) și Sf. Nicolae (nr. crt. 87-129; 148-179) sau țigani, în mahalaua Sfintei Episcopii (nr. crt. 64-112). Mici grupări de gospodării evreiești regăsim în mahalaua Grecilor (nr. crt. 182-183) și Sf. Episcopii (nr. crt. 224-226), iar în toate cele patru unități administrative întâlnim gospodării în care conlocuiau oameni de mai multe naționalități: grecul Necula Teodosiu din Mahalaua Grecilor (nr. crt. 134) era căsătorit cu o romancă și avea slujitori țigani, în gospodăria văduvei Rada, romancă din Mahalaua Sfântul Nicolae (nr. crt. 67), locuia și cumnatul ei grec împreună cu soția acestuia, în gospodăria lui Dobrin, român din Mahalaua Sfintei Episcopii (nr. crt. 12), locuia și grecul Panait împreună cu soția.

[43] Ecaterina Negruți Munteanu, *op. cit.*, p. 69.
[44] Arhivele Naționale Buzău, fond Prefectura județului Buzău, d. 55/1832, f. 27-28.

https://biblioteca-digitala.ro

În ceea ce privește structura socială, clasele sociale care alcătuiau populația orășenească a Buzăului la acea dată erau negustorii și meseriașii, boierii, clerul, mazâlii, țiganii, străinii, plugarii și muncitorii.

În această structură a populației orășenești, cei mai numeroși erau negustorii și meseriașii, care erau divizați în corporații. Meșterii și negustorii din cadrul corporațiilor erau împărțiți în mai multe clase după venitul pe care îl înregistrau în comerț sau industrie și în schimbul unei taxe, primeau o autorizație de liberă practică numită *patentă*.

Potrivit art. 90 din Regulamentul Organic, în Țara Românească, patenta meșteșugarilor era împărțită în două categorii (meșterii cei mari plăteau 90 de lei pe an și meșterii cei mici 50 de lei pe an), iar cea a negustorilor în trei (cei care făceau comerț și în țară și în străinătate plăteau 240 lei, doar în țară 120 lei, iar cei care aveau prăvălii în orașe și făceau comerț cu amănuntul plăteau 60 lei pe an). Tot același articol prevedea ca ucenicii și calfele aflate în atelierele meșterilor să plătească doar capitația de 30 lei pe an[45]. De asemenea, meșterii erau scutiți de plata patentei dacă își întrerupeau activitatea temporar sau definitiv, iar în acest caz plăteau capitația.

Foarte interesant este cazul unor negustori și meșteșugari care, la rubrica birului, au făcută mențiunea „la nicio orânduială” sau „n-au dat bir”. Probabil situația lor urma să fie reglementată ulterior, cunoscându-se faptul că unul din scopurile catagrafiei era acela de combatere a evazioniștilor. Catagrafia orașului Buzău de la 1838 menționează 18 persoane în această situație.

Boierimea și *clerul* formau în continuare clasele privilegiate, scutite de impozitele directe. Dacă în timpul fanarioților, în urma unei sume de bani, foarte mulți căpătau titlul de boieri fără a obține și dregătorie, la începutul secolului al XIX-lea aceste situații de *boier fără titlu* sunt foarte numeroase. Conform statisticilor, în Țara Românească, de la 1.311 boieri și fii de boieri existenți în anul 1829, s-a ajuns la 3.160 în anul 1858. Această intrare în rândurile clasei boierești era mai mult un mijloc de acces la viața publică și la privilegii, sub care se puteau desfășura activitățile impuse de orientarea timpului, afirmându-se faptul că, prin ocupație și mentalitate, o mare parte a boierimii aparținea clasei burgheze[46].

Încă din anul 1829 administrația rusească cerea întocmirea unui recensământ al boierilor în vederea stabilirii deosebirilor dintre *boieria personală* și *noblețea ereditară.* Ordinul pentru întocmirea catagrafiei boierilor a fost dat de generalul Jeltuhin în luna septembrie a anului 1829 și transmis ispravnicilor de județe, urmând ca săvârșirea lucrării să se facă în *24 de ceasuri.* Astfel a fost întocmită *Delă pentru catagrafia boierilor caftanlâi, după cererea*

[45]P. Negulescu, G. Alexianu, *op.cit.*, p. 84.
[46] Gh. Platon, *op. cit.*, p. 139.

https://biblioteca-digitala.ro

prezidentului comitetului din București, situație care se regăsește la Arhivele Statului din București. Conform acesteia, în județul Buzău se aflau 24 de boieri, dintre care cinci locuiau în oraș[47].

În catagrafia orașului Buzău de la 1838 sunt înscrise 46 de persoane care au consemnate la rubrica privind birul următoarele mențiuni: *la neamuri, fiu de neam, fiu de caftanlâu, fiu de boier, fiu de postelnic/ logofăt/ vistier/ sluger/ serdar.* Toate aceste persoane erau scutite de plata birului, iar dacă aruncăm o privire și asupra ocupațiilor pe care le aveau, observăm tendința către sfera meșteșugurilor și negustoriei: 1 mămular, 2 tăbăcari, 4 arendași, 4 negustori, 1 cojocar, 1 băcan, 1 cotar, 2 plugari, 2 bogasieri, 1 judecător, 1 procuror, 1 grefier, 1 tist de dorobanți, 1 președinte tribunal, 1 vătaf de aprozi, 1 logofăt.

Fiind scutiți de capitație, clacă și dijmă, și numărul dornicilor de hirotonie creștea mereu, fără a se mai ține seama de aptitudini. De altfel, cerințele pentru înscrierea la preoție se limitau doar la scris, citit *și o aproximativă cântare bisericească*[48].

La Buzău, până în anul 1836 când se înființează Seminarul Teologic de pe lângă Episcopia Buzăului, cei care doreau să ajungă preoți învățau *cântarea după ureche și cititul cât mai corect* la școlile catehetice de la Nifon și Berca. Când se va înființa Seminarul, toți aceștia vor fi obligați să-i urmeze cursurile, chiar dacă absolvise deja o școală catehetică[49].

Primul care a dorit schimbarea *Legii pentru seminarii, protopopi și preoți* a fost generalul Pavel Kisseleff, în anul 1834, care voia restrângerea numărului de preoți în Țara Românească: un singur preot la un sat mai mic de 50 de familii și doi dacă numărul familiilor era mai mare. Astfel, în anul 1835 s-a decis limitarea numărului de preoți și întocmirea unei catagrafii cu numărul acestora, iar rezultatul operațiunii să fie transmis Ocârmuirii pentru însemnarea modificărilor în obșteasca condică[50].

Dacă în catagrafia preoților județului Buzău din anul 1835, la parohiile din oraș figurau 14 preoți (trei la Sf. Îngeri, un preot la Cliseru, iar la Greci, Sfântul Nicolaie, Banu și Gârlași câte doi) în catagrafia din anul 1838 din totalul de 808 unități gospodărești, 20 aparțineau fețelor bisericești, după cum urmează:

- În Mahalaua Grecilor 3 gospodării; nr. crt. 101 – dascălul Radu; nr. crt. 152 – preotul Mihai și Aviana prezbitera, văduvă; nr. crt. 164 – preotu Mihai și dascălul Costandin.

---

[47]Ioan C. Filitti, *Catagrafia oficială de toți boierii Țării Românești la 1829,* în *Revista Arhivelor*, vol II, nr. 4-5, 1927-1929, p. 290.

[48] I. Ionașcu, *Catagrafia preoților din Eparhia Buzăului în anul 1835,* în „Îngerul”, anul X, nr. 1-2, 1938, p. 59.

[49] Dimitrie Ionescu, *Seminarul...*, p. 13.

[50]I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 58.

https://biblioteca-digitala.ro

- În Mahalaua Sfintei Episcopii 4 gospodării: nr. crt. 41 – Nicolae, țârcovnic; nr. crt. 205 – preotul Stoian; nr. crt. 206 – dascălul Petrea; nr crt. 227 (Seminarul) – Chesarie, episcopul Buzăului, împreună cu 8 ieromonahi, 1 arhidiacon, 1 monah, 1 dascăl, 20 seminariști, 9 externi.

- În Mahalaua Sfântul Nicolae 6 gospodării: nr. crt 87 – Dana preoteasa, văduvă; nr. crt. 168 – preotul Ivan; nr. crt. 169 – dascălul Constantin Andrei; nr. crt. 181 – preotul Gheorghe; nr. crt. 182 - Stoiana preoteasa, văduvă; nr. crt. 183 – preotul Ivan.

- În Mahalaua Banului 7 gospodării: nr. crt. 20 – preotul Constantin; nr. crt. 26 – preotul Dumitru; nr. crt. 27 – diaconul Constantin; nr. crt. 28 – Vasilache Popescu, cântăreț; nr crt. 173 – țârcovnicul Nica; nr. crt. 187 – arhimandritul Iacov; nr. crt. 193 – ierodiaconul Dionisie Romano.

Catagrafia menționează și 6 *mazâli.* Aceștia erau urmași ai vechilor boieri, care au apărat hotarele patriei, statutul lor deteriorându-se în timpul domniilor fanariote, aceștia devenind aproape țărani, neputând ocupa funcții publice, cu deosebirea că plăteau birul personal și direct către vistierie și nu prin *cislă*[51].

După adoptarea Regulamentului, mazâlii plăteau o dajdie de 45 de lei anual. Cel care răspundea de strângerea impozitelor era *epistatul de mazâli,* ales în unanimitate pentru un an de zile, fiind scutit de impozit. Atunci când se însurau, fii de mazâli erau obligați să facă dovada acestui drept în maxim șase luni de la eveniment, altfel pierdeau acest privilegiu. De asemenea, văduva unui mazâl, era scutită de impozite[52].

Dintre *țiganii* statului, numai aurarii plăteau o capitație de 50 de lei anual, ceilalți plăteau darea obișnuită de 30 de lei. În ceea ce-i privește pe țiganii care practicau meșteșuguri și meserii, aceștia aveau obligația de a se înscrie în corporații și de a plăti patenta[53]. Văduva unui țigan birnic era și ea scutită de impozite.

În ceea ce privește situația fiscală a *străinilor*, conform art. 107 din Regulamentul Organic al Valahiei, aceștia erau scutiți de bir pe o perioadă de trei ani, iar pentru următorii șapte ani, plătirea dării se făcea pe jumătate, contribuind și la cutia mahalalei. Potrivit aceluiași articol, după scurgerea celor

---

[51] În Evul Mediu fiecare sat era impus la o dare globală denumită cislă. După stabilirea dării globale pentru un sat întreg, urma repartizarea în interiorul obștii. Obștea era cea care stabilea cât îi revenea fiecărei persoane în parte, prin bătrânii obștii și sfatul satului. Toate aceste socoteli comune erau crestate pe răboj. *vezi* V. Costăchel, *Viața feudală în Țara Românească și Moldova (sec. XIV-XVII),* București, 1957, p. 98.
[52] P. Negulescu, G. Alexianu, *op. cit.*, p. 46.
[53] *Ibidem*, p. 51.

https://biblioteca-digitala.ro

zece ani, străinii erau obligați să se înscrie în catagrafie și să-și plătească impozitele, întocmai ca ceilalți birnici[54].

De asemenea, în catagrafie sunt înscrise și numeroase persoane având consemnată mențiunea *sudit* la rubrica birului, fiind scutite de plata capitației datorită dobândirii protecției unei țări străine. Cei mai numeroși sunt sudiții nemțești (9), urmați de cei grecești (7), britanici (3), rusești (2), austrieci (1) și prusieni (1).

Totuși, existau și alte categorii de scutiți sau iertați de la plata birului: *scutit de militar, scutit cu document/sinet, iertat de sat.* De foarte multe ori, aceste mențiuni sunt făcute fără a oferi vreo justificare, sau din contră, apare doar motivația: *slujește la miliție, a slujit la Magistrat.*

Foarte numeroși erau *plugarii și muncitorii* care, conform Regulamentul Organic, plăteau capitația de 30 lei pe cap de familie[55]. Muncitorii lucrau ca angajați sau zilieri în agricultură, dar și în alte ramuri ale industriei, catagrafia consemnând 95 de persoane cu această ocupație.

Pe lângă birnicii consemnați mai sus, catagrafia mai menționează și 10 persoane pentru care s-a înscris la rubrica birului mențiunea *la cutie*[56] (6 meșteșugari, 3 muncitori și 1 grădinari). Singular este cazul lui Iordache Custure din Mahalaua Banului (nr. crt. 24) care era considerat „haimana"[57].

Categoriile de date cuprinse în formularul catagrafiei ne arată foarte clar care erau interesele celor care doreau întocmirea recensămintelor. Dacă etnia, ocupația, averea, rangul social și starea de sănătate erau cercetate cu mare atenție, pe nimeni nu interesa gradul de școlarizare al locuitorilor. Totuși, din toate datele prezentate mai sus se poate observa ce comoară de informații păstrează catagrafia de la 1838, dar, din nefericire, datele ei nu au putut fi încă centralizate în totalitate. Volumul acestei lucrări, circa zece metri liniari de arhivă, precum și grafia româno-chirilică în care este scrisă, a descurajat transcrierea și publicarea ei integrală, câteva eforturi în acest sens fiind realizate doar la nivel local.

---

[54] P. Negulescu, G. Alexianu, *op. cit.*, p. 89.

[55] *Ibidem*, p. 51.

[56] Conform art. 104 din Regulamentul Organic al Valahiei, în fiecare târg, sat sau mahala de oraș era înființată câte o cutie, echivalentul unui fond de rezervă al obștii. *Vezi* P. Negulescu, G. Alexianu, *op. cit.*, p. 88

[57] Om de nimic, vagabond şi care nu plătea birul.

https://biblioteca-digitala.ro

Școala Primară de Băieți din Târgu Jiu (1878-1914)

Gheorghe-Cristian GRECOIU

Târgu Jiu Primary School for Boys (1878-1914)
Abstract

The modern primary educational system in the county of Gorj began in 1832, with the establishment of the primary school for boys in Târgu Jiu. From its coming to being, the school had been functioning in rented locations, which did not comply with the slightest rules of hygiene and sanitation and were inappropriate for the growing number of pupils. Taking into account the fact that pupils from nearby villages were attending classes there, a need was felt for the introduction of dividing classes in 1891, 1896 and 1901, which subsequently wound up creating No. 2 Primary School for Boys. Under the laws of education, the City Council of Târgu Jiu had to provide for the school's location, maintenance, fire wood, and payment of a servant. The funding allocated from the city's budget varied from one year to another and were never enough compared to the requests for funding sent by the school principals, for renovations, furniture and teaching material. The most prolific and longest-serving principal was the historian Alexandru Ștefulescu, who was also a teacher at this school from 1878 until his death in 1910. In spite of the shortcomings and harsh conditions, the primary school for boys was progressing, until the growth was abruptly stopped by the First World War.

Keywords: Târgu Jiu, Primary School for Boys, Alexandru Ștefulescu, education.

În aprilie 1832, prin venirea lui Constantin Stanciovici la Târgu Jiu[1], școliile de pe lângă Biserica Catedrală și Biserica Sfinții Apostoli au fost unificate într-una singură, numită Școala Normală, cu trei clase și un singur profesor. Peste zece ani s-a înființat al doilea post de profesor, astfel că un dascăl a predat la clasele a I-a și a II-a, iar celălalt la clasa a III-a. În anul 1864, prin introducerea învățământului primar de patru ani, s-a înființat și clasa a IV, iar din anul 1877 clasele a I-a și a a II-a nu au mai avut un institutor comun.[2]

De la adoptarea legii învățământului în 1864 și până la Războiul de Independență, Școala Primară de Băieți a fost condusă de Tache Frumușanu,

[1] Dan Neguleasa, *Învățământul public gorjean la început de drum (1831-1848). Catalog de documente*, Târgu Jiu, Editura Măiastra, 2009, p. 7.
[2] Arhivele Naționale Gorj, fond Școala Primară de Băieți Nr. 1, d. 184/1908-1909, f. 35.

https://biblioteca-digitala.ro

Ion Petrescu, N. Todie, Dim. Brătuianu, I. Parhon, Sevastian Zavrigescu, preot Preda Cernăzeanu, Ion Pătescu și Ion Rădulescu.[3]

La 15 noiembrie 1876, Elena Economu, a închiriat Primăriei Târgu Jiu casele Culcer din mahalaua galbenă, str. Catedrală, pentru instalarea școlii primare de băieți, contra sumei de 1200 lei anual, până la data de 2 noiembrie 1879.[4] În această perioadă, dotarea materială a școlii de băieți era minimă, redusă la strictul necesar: 45 de bănci, o catedră, șapte scaune, patru table, un ceas orologiu, 14 hărți geografice vechi, 20 corpuri geometrice și o bibliotecă cu 286 de cărți.[5]

Școala Primară de Băieți a avut 240 de elevi în anul școlar 1873-1874, 235 elevi în anul 1874-1875, 232 elevi în anul 1875-1876, 244 elevi în anul 1876-1877, 233 elevi în anul 1877-1878 și 230 elevi în anul 1878-1879. Școala ar fi putut să aibă mai mulți elevi, dar, din cauza lipsei de spațiu, directorul era nevoit să respingă anual circa 20-30 de cereri de înscriere. În anul școlar 1878-1879 școala de băieți era frecventată de 79 de copii din mediul urban și 151 din mediul rural. Dintre elevii din oraș doar șapte erau catolici și unul evreu. Școala avea nevoie de o sobă în clasa a II-a, unde nu exista, de repararea și curățarea sobelor din celelalte clase și din cancelarie și repararea tuturor ferestrelor, astfel încât acestea să poată fi închise. În ceea ce privește mobilierul școlii, trebuiau reparate două scaune și mai multe bănci și achiziționate două catedre și patru fotolii.[6]În anul 1877, Școala de Băieți avea 74 de elevi în clasa a I-a (dintre care 48 proveneau din mediul rural), 82 în clasa a II-a (60 din mediul rural), 54 în clasa a III-a (39 din mediul rural) și 62 în clasa a IV-a (37 din mediul rural), în total 272 de elevi.[7] Observăm că există neconcordanțe între statisticile elevilor întocmite la nivelul școlii în ani diferiți. Din păcate nu putem stabili cu certitudine care este cifra corectă, așa că nu putem decât să publicăm ambele variante, în speranța că cercetări ulterioare vor elucida problema. Personalul didactic era format din preotul Preda Cernăzeanu, numit prin decretul nr. 890 din 6 septembrie 1872, Ștefan Sadoveanu, absolvent al Seminarului din Râmnicu-Vâlcea, numit prin decretul nr. 3005 din 5 aprilie 1871 și Ioan Rădulescu, numit în baza decretelor nr. 4389 din 16 aprilie 1869 și 3929 din 26 aprilie 1874, absolvent al Colegiului „Sf. Sava".[8] Preotul Preda Cernăzeanu era

---

[3] Alexandru Ștefulescu, *Istoria Târgu-Jiului,* Târgu Jiu, Tipografia Nicu D. Miloșescu, 1906, p. 186.

[4] Arhivele Naționale Gorj, fond Școala Primară de Băieți Nr. 1, d. 97/1877-1878, f. 4.

[5] Dorina Nichifor, *Școala Gimnazială nr. 4 „Alexandru Ștefulescu" Târgu-Jiu,* în *Școala Târgujiană – biografie și destin,* Târgu-Jiu, Editura Gorjeanul, 2005, p. 117-124.

[6] Arhivele Naționale Gorj, fond Școala Primară de Băieți Nr. 1, d. 101/1879, f. 39.

[7] Idem, d. 97/1877-1878, f. 6.

[8] Ibidem, f. 8.

https://biblioteca-digitala.ro

institutorul claselor a I-a și a II-a, Ștefan Sadoveanu era institutorul clasei a III-a, iar Ioan Rădulescu preda la clasa a IV-a.[9]

În anul școlar 1875-1876 au promovat 90 de elevi, iar 61 au rămas repetenți, iar în anul școlar 1876-1877 au pomovat 114 elevi și 58 au rămas repetenți.[10] Tot în acest an 46 de elevi au absolvit cursul primar și li s-a eliberat atestatul prevăzut de art. 96 din regulamentul școalelor.[11] La 5 septembrie 1877, D. Brătuianu a fost numit institutor la clasa a II-a, preotul Cernăzeanu continuând să predea doar la clasa a I-a.[12]

În anul școlar 1878-1879 corpul profesoral era format din Ioan Rădulescu, directorul școlii și institutorul clasei a IV-a, Ștefan Sadoveanu, institutorul clasei a III-a, preotul Preda Cernăzeanu, institutorul clasei a II-a și tânărul Alexandru Ștefulescu, institutorul clasei a I-a, proaspăt angajat.[13]

La 8 ianuarie 1879, Alexandru Ștefulescu, institutorul clasei a I-a, se plângea directorului școlii că fumul și frigul din sala de clasă au ajuns insuportabile și din această cauză elevii nu mai frecventează cursurile.[14]

Fiu de preot, Alexandru Ștefulescu s-a născut la 24 martie 1856 în Târgu Jiu, unde a urmat cursurile școlii primare. A absolvit seminarul din Râmnicu-Vâlcea (4 clase) în anul 1873 și seminarul din București (3 clase) în anul 1876. La 1 septembrie 1877 a fost numit la Institutul Superior din Câmpina, iar la 16 august 1878 la Reni. La 1 ianuarie 1879 a fost mutat la Școala Primară de Băieți din Târgu Jiu, unde își va desfășura întreaga carieră didactică și pedagogică.[15] În urma unei inspecții la Școala de Băieți, Constantin Stanciovici a consemnat în procesul-verbal de control: „Școala a făcut anul acesta o fericită achisițiune în persoana junelui, distinsului și laboriosului institutor de clasa I, dl. Ștefulescu. Acest june institutor, servindu-se de metodele cele mai noi a adus la reușite nemaiauzite pe micii și copilăroșii săi elevi. Dl. Ștefulescu se poate mândri că a răspuns la chemarea sa, mică în apariție, enormă pentru cine o înțelege.”[16]

La 18 mai 1879, preotul Preda Cernăzeanu, institutorul clasei a II-a, se plângea directorului școlii de condițiile mizere în care învățau elevii săi. Sala de clasă se afla într-o pivniță plină de igrasie, „unde răsar bureți”, un spațiu

---

[9] Ibidem, f. 21.
[10] Ibidem, f. 60.
[11] Ibidem, f. 78.
[12] Ibidem, f. 71.
[13] Idem, fond Primăria orașului Târgu-Jiu, d. 3/1879, f. 95-99.
[14] Idem, fond Școala Primară de Băieți Nr. 1, d. 101/1879, f. 2.
[15] Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, *Anuarul oficial întocmit de Serviciul Statelor Personale și al Statisticei la 15 noiembrie 1908,* București, Institutul de Arte Grafice Carol Gobl, p. 679.
[16] Apud Grigore Pupăză, Constantin Cheznoiu, *Istoria învățământului din Gorj,* Târgu Jiu, Editura Newest, 2005, p. 259.

https://biblioteca-digitala.ro

neîncăpător pentru cei 80 de elevi şi în care „nici dobitoacele nu vor putea exista şi trăi”. Din această cauză mulţi elevi, după ce s-au îmbolnăvit de reumatism şi friguri, au absentat cu săptămânile şi chiar cu lunile. Vinovat pentru această situaţie era fostul primar Grigore Pâhă, care, pentru o datorie personală către C. Hurezeanu, a închiriat casele acestuia ca local de şcoală, aflate la un kilometru depărtare de centrul oraşului.[17]

În septembrie 1879 şcoala de băieţi avea ca institutori la clasa a I-a pe D.I. Bozianu, la clasa a II-a pe Alexandru Ştefulescu, la clasa a III-a pe preotul Preda Cernăzeanu, iar la clasa a IV-a pe Ştefan Şt. Sadoveanu.[18] Prin decretul nr. 4570/1868, Ştefan Sadoveanu a fost numit învăţător la Şcoala Primară din Drăgăşani, iar în mai 1871 s-a transferat la şcoala din Târgu Jiu.[19] A fost director al internatului Şcolii Normale din Târgu Jiu şi profesor de pedagogie între anii 1872-1875, iar la 1 septembrie 1878 a fost numit directorul Şcolii Primare de Băieţi, înlocuindu-l pe I. Rădulescu, care s-a transferat la Târgovişte.[20] Începând cu anul 1880, Şcoala de Băieţi era găzduită în Palatul Aministrativ, împreună cu Şcoala Normală, unde ocupa patru camere şi două cancelarii.[21]

În anul şcolar 1881-1882 Şcoala Primară de Băieţi a avut 205 elevi: 42 elevi în clasa I, dintre care 24 au promovat în clasa a II-a, 53 elevi în clasa a II-a, dintre care 33 promovaţi, 58 elevi în clasa a III-a, dintre care 35 promovaţi şi 52 elevi în clasa a IV-a, dintre care 36 promovaţi.[22]

La 30 octombrie 1882, directorul Ştefan Sadoveanu, a reclamat primarului că nu a primit băncile şi scaunele solicitate încă din luna martie: „şapte luni trecură şi nu numai că nu s-au pus în lucrare, nu numai că nu s-au trimis spre a se folosi şcoala de dânsele, ba încă nici vorbă n-a fost. Nu înţeleg atâta indiferenţă din partea onor. Consiliu Comunal, care ştie că, numai cu condiţiunea de a îngriji de materialul şcolii, Primarul oraşului are dreptul de a figura ca preşedinte al comitetului şcolar. Credeam că şcoala îşi va avea partea sa în bugetul primăriei şi că acea parte nu va fi întrebuinţată pentru alte scopuri (...) dar se vede că toate sunt numai formule de cancelarie. Când ajungem la realitate, totul dispare, ceea ce nu e nici rezonabil şi nici cuviincios”.[23]

La licitaţia organizată la 15 iulie 1885, pentru repararea şcolii de băieţi, nu s-a prezentat decât antreprenorul Iosef Moroldo cu oferta de 1974 lei. Pentru că acestă sumă depăşea bugetul alocat pentru reparaţii, Consiliul

[17] Arhivele Naţionale Gorj, fond Şcoala Primară de Băieţi Nr. 1, d. 101/1879, f. 14.
[18] Ibidem, f. 45.
[19] Idem, d. 105/1881, f. 15.
[20] Idem, d. 101/1879, f. 59.
[21] Idem, d. 107/1883-1884, f. 101.
[22] Idem, fond Primăria oraşului Târgu-Jiu, d. 3/1882, f. 28-29.
[23] Idem, d. 9/1881-1882, f. 32.

https://biblioteca-digitala.ro

Comunal a decis repararea școlii în regie proprie.[24] În urma controlului din 13-14 februarie 1886, pe care inspectorul general Vițu l-a făcut la Școala de Băieți, s-a decis ca preotul Preda Cernăzeanu, având deja vârsta și vechimea necesară, să se pensioneze „în interesul instrucțiunii”.[25] Ca urmare, începând din 1 mai 1886, acesta a fost trecut de la clasa a III-a la clasa a I-a, D.I. Roșianu a fost promovat de la clasa a I-a la clasa a II-a, iar Alexandru Ștefulescu de la clasa a II-a la clasa a III-a.[26] . În plus preotul Cernăzeanu era trimis în concediu până la 1 aprilie anul viitor, când trebuia să se pensioneze, iar la catedră era suplinit de Al. Săftoiu.[27] În anul școlar 1886/1887, din 600 de copii de vârstă școlară s-au înscris la școală doar 331 (228 băieți și 102 fete), au promovat 214 elevi (137 băieți și 77 fete) și au absolvit cursul primar 40 de elevi (27 băieți și 13 fete).[28]

La 22 iulie 1886, directorul Ștefan Sadoveanu a solicitat Primăriei să înzestreze școala cu zece bănci sau să intervină la Comitetul Permanent Gorj, ca acesta să doneze băncile Școlii Normale, recent desființată. De asemenea, clasele trebuiau văruite, coșurile sobelor curățate, pardoseala de lemn înlocuită, iar arhiva și biblioteca aveau nevoie de un dulap, altfel „cărțile sunt expuse a fi roase de șoareci”.[29] Comitetul Permanent Gorj a fost de acord cu mutarea școlii de băieți în camerele ocupate de fosta Școală Normală, până când va avea nevoie de acel spațiu.[30] În ianuarie 1887, G.I. Morușeanu a fost numit director și suplinitor la clasa a IV-a, în locul lui Ștefan Sadoveanu, care a ocupat funcția de revizor școlar al județului Gorj.[31] La 11 martie 1887, noul director al școlii de băieți, a cerut Primăriei un stânjen de lemne de foc „timpul fiind încă friguros și lemnele terminându-se”.[32]

La 23 iulie 1887, intendentul Palatului Administrativ a raportat Primăriei că sobele din clasele a I-a și a III-a ale școlii de băieți sunt dărâmate, iar cele din clasele a II-a și a IV-a au nevoie de reparații și a solicitat refacerea lor înainte de începerea anului școlar.[33] La 7 septembrie 1887, revizorul școlar Ștefan Sadoveanu, în urma inspectării școlii de băieți, a constatat că aceasta avea nevoie de patru bănci noi, repararea altor zece și de un dulap pentru arhivă și bibliotecă și i-a solicitat primarului să ia măsurile necesare.[34] La 2 octombrie

---

[24] Idem, d. 13/1883-1886, f. 302-303.
[25] Arhivele Naționale Gorj, fond Școala Primară de Băieți Nr. 1, d. 111/1886, f. 13.
[26] Ibidem, f. 31.
[27] Idem, fond Primăria orașului Târgu-Jiu, d. 13/1886, f. 1.
[28] Nicolae Andrei, Gh. Părnuță, *Istoria învățământului din Oltenia*, vol. II, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1981, p. 384.
[29] Arhivele Naționale Gorj, fond Școala Primară de Băieți Nr. 1, d. 111/1886, f. 62-63.
[30] Ibidem f. 65.
[31] Idem, d. 113/1886-1887, f. 6.
[32] Idem, fond Primăria orașului Târgu-Jiu, d. 1/1887, f. 2.
[33] Ibidem, f. 26.
[34] Ibidem, f. 35.

https://biblioteca-digitala.ro

1887, Consiliul Comunal a aprobat cererea revizorului şcolar privind reparaţiile de mobilier şi cumpărarea de bănci noi, deoarece a crescut numărul elevilor.[35]

În anul şcolar 1887/1888, elevii Şcolii de Băieţi studiau următoarele materii: la clasa a I-a Cunoaşterea şi scrierea literelor, Despărţirea propoziţiilor, Citirea şi priceperea cuprinsului unei bucăţi de lectură, Recitări de mici poezii, Religie (rugăciuni), Aritmetica, Caligrafia, Desenul, Învăţământul intuitiv şi Purtarea. În clasa a II-a ei studiau Cunoştinţe de ştiinţele naturale, Gramatica şi deprinderi în scris, Recitări, Istoria sacră a Vechiului Testament, Geografia, Aritmetica, Caligrafia, Desen, Purtarea şi Învăţământul intuitiv. La clasa a III-a se preda Citire, Drept administrativ, Purtare, Istorie naturală, Recitări, Istoria sacră, Gramatica, Istoria, Geografia, Aritmetica, Caligrafia şi Desenul, iar în clasa a IV-a Igiena, Drept administrativ, Ştiinţele naturale, Fizica, Citirea, Recitaţiuni, Religia, Gramatica, Istoria Românilor, Geografia, Aritmetica, Geometria, Desenul şi Caligrafia.[36]

La 17 septembrie 1888, Şcoala de Băieţi din Târgu Jiu a fost inspectată de însuşi Titu Maiorescu, ministrul Cultelor şi Instrucţiunii, care a găsit „metodele întrebuinţate în primele trei clase bune, şcolarii atenţi, clasele în regulă. În clasa a IV-a d. institutor era de două zile venit, dar nu se putea judeca starea lucrurilor în această clasă”.[37] La 15 mai 1890, directorul Şcolii de Băieţi a informat Primăria despre nevoile unităţii şcolare: înlocuirea băncilor vechi şi uzate cu pupitre noi, construirea a două sobe de cărămidă în cancelarie şi în clasa a II-a, văruirea tuturor claselor şi repararea toaletei.[38] La 29 august 1890, primarul Ion Constantin Mongescu a donat bibliotecii şcolii de băieţi 413 volume, majoritatea în limba franceză.[39]

În anul 1888 Alexandru Ştefulescu, institutorul clasei a III-a, a devenit director suplinitor al Şcolii de Băieţi, avându-i colegi de catedră pe Alexandru Săftoiu (clasa a I-a), Dem I. Bozianu (clasa a II-a) şi D. Şerbănescu (clasa a IV), care suplinea catedra revizorului şcolar.[40]

La 1 octombrie 1890, în urma decesului lui Ştefan Sadoveanu, Alexandru Ştefulescu a fost numit director plin al Şcolii de Băieţi.[41] La 18 octombrie 1890, revizorul şcolar N. Sterian a inspectat clasa a IV-a, unde a găsit prezenţi 70 din 74 de elevi. Directorul Ştefulescu a făcut o recapitulare a celor învăţate de elevi la aritmetică, gramatică, istorie şi geografie. Întrebărilor puse de institutor le-au răspuns corect majoritatea elevilor. La istorie luptele lui

[35] Idem, d. 16/1887, f. 232.
[36] Idem, fond Şcoala Primară de Băieţi Nr. 1, d. 14/1887-1888, f. 17, 19, 21, 23.
[37] Apud Grigore Pupăză, Constantin Cheznoiu, *op.cit.*, p. 259.
[38] Arhivele Naţionale Gorj, fond Primăria oraşului Târgu-Jiu, d. 12/1890, f. 26.
[39] Ibidem, f. 75.
[40] Gheorghe Nichifor, *op.cit.*, pp. 99-100.
[41] Arhivele Naţionale Gorj, fond Primăria oraşului Târgu-Jiu, d. 12/1890, f. 89.

https://biblioteca-digitala.ro

Mihai Bravul au fost povestite cu un sentiment patriotic ce denotă că „studiul istoriei, atât de important din punctul de vedere național, este predat cu chibzuință pentru atingerea scopului ce urmărește”. Disciplina și cunoștiințele elevilor l-au impresionat pe revizorul Sterian, care l-a felicitat pe Alexandru Ștefulescu pentru zelul și devotamentul în îndeplinirea misiunii sale de dascăl.[42]

În ianuarie 1891, personalul didactic era alcătuit din Pavel Danțescu, institutorul clasei a I-a, N.I. Drăgoescu, institutorul clasei a II-a, Dem I. Bozianu, institutorul clasei a III-a și Alexandru Ștefulescu, director și institutorul clasei a IV-a.[43] La 1 februarie 1891, el i-a mulțumit Primăriei Târgu Jiu pentru donarea a 412 volume bibliotecii școlii.[44] La 23 iulie 1891, directorul Ștefulescu a solicitat Primăriei efectuarea mai multor reparații la școală: văruirea claselor, vopsirea tabelelor, repararearea toaletelor și sobelor din clasele a II-a și a IV-a, achiziționarea a trei vedre și repararea încuietorilor de la ușile claselor a II-a și a III-a. Pentru toate aceste reparații Primăria a alocat doar 100 de lei.[45] La 16 octombrie 1891 s-a înființat clasa a I-a divizionară, iar ca institutor a fost numit Vasile Alexiu, absolvent de liceu.[46] Ulterior, în ianuarie 1894, institutorul clasei divizionare era Constantin Ștefulescu.[47] În anul școlar 1891/1892 numărul elevilor se ridica la 311, dintre care 53 de elevi în clasa I-a, 31 în clasa I-a divizionară, 87 elevi în clasa a II-a, 73 în clasa a III-a și 67 în clasa a IV-a.[48] La 1 ianuarie 1892, mobilierul Școlii de Băieți era compus din 49 de bănci, 4 catedre, 10 scaune, un dulap pentru arhivă și un dulap pentru bibliotecă.[49] La 1 aprilie 1892, Alexandru Ștefulescu a demisionat din funcția de director, în semn de protest pentru că în buget nu era prevăzută nici o sumă pentru indemnizația de locuință. Conform legislației școlare, Primăria trebuia să-i asigure directorului o locuință în școală sau să-i acorde o sumă de bani pentru plata chiriei.[50] În consecință, la 1 mai 1892, Ministerul Instrucțiunii și Cultelor l-a numit pe D.I. Bozianu, institutorul clasei a III-a, director al școlii de băieți.[51] În urma demisiei lui D.I. Bozianu, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii l-a numit din nou director al Școlii de Băieți pe Alexandru Ștefulescu la 15 aprilie 1893.[52] La 29 mai 1893, el a întocmit un inventar al mobilierului și materialului didactic achiziționat de Primăria Târgu Jiu pentru Școala de Băieți:

[42] Idem, fond Școala Primară de Băieți Nr. 1, d. 112/1886-1892, f. 23.
[43] Idem, d. 120/1891-1892, f. 2.
[44] Ibidem, f. 9.
[45] Idem, fond Primăria orașului Târgu-Jiu, d. 5/1891, nepaginat.
[46] Idem, fond Școala Primară de Băieți Nr. 1, d. 120/1891-1892, f. 98.
[47] Idem, d. 135/1893-1894, f. 1, 12.
[48] Idem, fond Primăria orașului Târgu-Jiu, d. 14/1892, f. 9.
[49] Idem, d. 40/1891, nepaginat.
[50] Idem, d. 3/1892, f. 21.
[51] *Ibidem*, f. 36.
[52] Idem, fond Primăria orașului Târgu-Jiu, d. 67/1893, f. 20.

https://biblioteca-digitala.ro

48 bănci vechi, 9 bănci noi, 7 scaune vechi, o catedră veche, 4 catedre noi cu scaunele lor, un dulap de lemn în cancelarie, un dulap vechi cu arhiva, o masă nouă în clasa a IV-a, două mese vechi în camera arhivei, o masă veche în cancelarie, 5 scaune în cancelarie, 4 vedre şi 2 putini pentru apă, 5 table negre vechi, o tablă nouă, o maşină de calcul în clasa a I-a, 4 jaloane, un suport pentru echer, un compas, 2 tablouri cu regele şi regina, un tablou cu statele Europei pe pânză, cuiere şi scuipători în toate clasele.[53]

La 5 iunie 1893, directorul Ştefulescu a solicitat Primăriei construirea a cel puţin 40 de bănci şi sobe de fier în toate clasele, deoarece cele de cărămidă „sunt vechi, nu se mai pot repara şi consumă prea multe lemne fără a da căldura trebuincioasă”.[54] Peste câteva luni, în septembrie 1893, autorităţile judeţene i-au cerut directorului şcolii de băieţi să evacueze clasa I divizionară din Palatul Administrativ, pentru a se instala acolo clasa a IV-a a gimnaziului. Nici până la 14 septembrie 1893, Primăria nu l-a anunţat pe director unde să mute materialul didactic, cu toate că a doua zi începea anul şcolar.[55] În aceiaşi lună s-au înscris la şcoala de băieţi 341 de elevi, dintre care 303 s-au prezentat la examenul din iunie 1894, 235 au promovat, iar 61 au absolvit ciclul primar.[56]

La 24 ianuarie 1894, inspectorul general dr. Constantin Istrati a raportat ministrului Take Ionescu: „Cu ocazia ducerii mele la Tg. Jiu, vizitând şi şcoliile primare din oraş, am rămas cum nu se mai poate mai surprins de starea bună în care le-am găsit. Îmi permit a vă atrage cu deosebire atenţia asupra directorului şcoalei de băieţi, dl. Alexandru Ştefulescu, pentru care am însărcinat pe revizorul din localitate să facă raport separat. Domnul Ştefulescu este un pedagog şi un învăţat. Am rămas surprins de progresele obţinute cu elevii anului IV ai acestei şcoli şi sunt convins, domnule ministru, că sunt puţine şcoliile, chiar în Occident ai căror elevi să poată concura, chiar de departe, cu cei ai domnului Ştefulescu. Domnia sa se ocupă cu arheologia, învaţă limbile slavice şi cunoaşte sanscrita. Pentru moment a făcut numeroase cercetări cu dl. Piekarski, primul în ce priveşte ştiinţele naturale, de tot ce se găseşte în judeţul Gorj. Dl. Ştefulescu a făcut un studiu istoric şi arheologic asupra mânăstirii Tismana, ilustrat cu mai multe desenuri făcute de dl. Piekarski după natură, pe care am onoarea a vi-l înainta o dată cu acesta. Faţă cu această situaţie fericită a unui membru al învăţământului îmi premit, domnule ministru, cunoscând sentimentele ce vă însufleţesc, a vă propune următoarele: 1. Să se imprime pe conta statului lucrarea domnului Ştefulescu, 2. Să se acorde medalia Bene Merenti acestui modest şi distins institutor…”.[57] Datorită acestui raport

---

[53] Idem, d. 77/1893, f. 54.
[54] Idem, fond Şcoala Primară de Băieţi Nr. 1, d. 123/1893, f. 67.
[55] Idem, fond Primăria oraşului Târgu-Jiu, d. 67/1893, f. 82.
[56] Idem, fond Şcoala Primară de Băieţi Nr. 1, d. 135/1893-1894, f. 119.
[57] Apud Gheorghe Nichifor, *op .cit.*, pp. 102-103.

https://biblioteca-digitala.ro

elogios, istoricul gorjean a fost decorat în anul 1894 cu medalia „Bene Merenti" clasa a II-a, iar monografia *Mănăstirea Tismana* a fost publicată doi ani mai târziu, în 1000 de exemplare, pe cheltuiala statului.[58] La 21 martie 1894, Consiliul de igienă al orașului a închis Școala de Băieți pentru zece zile, din cauza epidemiei de scarlatină.[59] La 8 octombrie 1894, directorul Ștefulescu l-a rugat pe primar să facă demersurile necesare pe lângă Ministerul Cultelor și Instrucțiunii pentru înființarea clasei a II-a divizionară, deoarece numărul elevilor din clasa a II-a ajuns la 100, iar la școala mixtă nu mai sunt locuri disponibile. În ciuda argumentelor sale, la 5 ianuarie 1895, Consiliul Comunal a decis că nu era necesară înființarea clasei a II-a divizionară.[60]

În anul 1896, Școala de Băieți avea ca mobilier și material didactic: o catedră, un tablou cu domnii țării, 2 table negre, 13 bănci, o masă și 4 cuiere în clasa a IV-a; o catedră, 2 table negre, 20 de bănci, 5 cuiere și un tablou cu domnii țării în clasa a III-a; o catedră, două table negre, 18 bănci și 7 cuiere în clasa a II-a; o catedră, 13 bănci, 5 cuiere, o mașină de calcul și 2 table negre în clasa a I-a; o catedră, 10 bănci, 2 table negre și 2 cuiere în clasa a I-a divizionară; o masă din postav verde deteriorat, 5 scaune, un dulap mare cu geamuri pentru bibliotecă, un dulap pentru arhivă foarte deteriorat și un tablou al statelor europene în cancelarie; iar pentru apă 2 putini mari, 5 vedre, un hârdău și 2 căni metalice.[61] Deoarece Palatul Administrativ a intrat în reparații, Revizoratul Școlar a fost mutat în localul vechii pușcării, iar cancelaria și arhiva Școlii de Băieți au fost depuse temporar la primărie. Obiectele adunate în Muzeul Gorjului au fost împachetate și depuse în cancelaria și camera muzeului didactic al gimnaziului.[62] Prin ordinul nr. 5566 din 6 iulie 1896 al Ministerului Cultelor și Instrucțiunii s-a înființat clasa a II-a divizionară a Școlii de Băieți.[63] Institutorul noii clase a fost numit Constantin Ștefulescu, iar în locul său la clasa a I-a a fost numită, începând cu 10 septembrie 1896, domnișoara Maria T. Penescu, absolventă de curs secundar.[64] La 21 iulie 1896, Consiliul Comunal a votat alocarea sumei de 400 de lei pentru cumpărarea de mobilier didactic necesar clasei a II-a divizionară.[65]

La 27 iulie 1896, primarul Titu D. Frumușanu a închiriat, pentru cinci ani de zile, casele lui Francisc Milescu din strada Unirii pentru a servi ca local Școlii Primare de Băieți. Înainte acestea serviseră drept cazarmă Regimentului

[58] *Ibidem*, p. 103.
[59] Arhivele Naționale Gorj, fond Școala Primară de Băieți Nr. 1, d. 135/1893-1894, f. 32.
[60] Idem, fond Primăria orașului Târgu-Jiu, d. 9/1894, f. 431.
[61] Idem, fond Școala Primară de Băieți Nr. 1, d. 148/1896, f. 24.
[62] *Gorjiul*, an IV, nr. 10 din 18 iulie 1896, p. 4.
[63] Arhivele Naționale Gorj, fond Școala Primară de Băieți Nr. 1, d. 142/1895-1896, f. 89.
[64] Idem, d. 148/1896, f. 112.
[65] Idem, fond Primăria orașului Târgu-Jiu, d. 45/1896, f. 88.

https://biblioteca-digitala.ro

nr. 18 Gorj. La parterul clădirii se aflau un antreu, două coridoare, şase saloane şi odăi, o prispă, o cuhnie, o cămară şi două scări, iar la etaj un coridor şi şapte saloane şi odăi. Pentru închirierea imobilului, cu excepţia bufetului şi sălii teatrului, proprietarul primea 2600 lei anual,.[66] În anul 1896, dintre cei 420 de elevi ai şcolii de băieţi 304 au promovat, iar dintre aceştia 78 au absolvit cursul primar.[67] În anul 1897 existau 272 de copii care frecventau şcoala, iar alţi 111 copii erau prea săraci pentru a urma cursul primar. Dintre copiii de vârstă şcolară 209 erau băieţi şi 174 fete, 338 români şi 45 străini, 345 ortodocşi, 33 catolici, 4 evrei şi 1 de altă confesiune.[68] În anul 1897, Şcoala Primară de Băieţi avea şase clase, dintre care două divizionare, cu 388 de elevi, dintre care 53 au absolvit.[69] În ianuarie 1897, gimnaziul şi şcoliile primare şi-au suspendat cursurile pentru zece zile din cauza epidemiei de tuse convulsivă.[70]

La 11 noiembrie 1898 Şcoala de Băieţi avea 354 de elevi: 51 în clasa a I-a, 44 în clasa a II-a, 80 în clasa a III-a, 77 în clasa a IV-a, 55 în clasa a I-a divizionară şi 47 în clasa a II-a divizionară.[71] La 26 ianuarie 1899, primarul împreună cu medicul oraşului au inspectat şcoala şi au găsit şapte elevi bolnavi de angină pectorală şi 14 de „influenţă" (denumirea în epocă pentru gripă) şi au decis închiderea şcolii pentru opt zile.[72] La 25 februarie 1900, Consiliul Comunal a decis ca Şcoala de Băieţi să se mute în local propriu la 15 august şi a reziliat contractul de închiriere cu Elisa Milescu, soţia defunctului Francisc Milescu.[73] La 8 martie 1900, Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii l-a numit pe Dem I. Bozianu director al şcolii primare de băieţi din Târgu Jiu, în perioada când Alexandru Ştefulescu îndeplinea funcţia de revizor şcolar.[74] În ianuarie 1905 acesta a fost înlocuit ca revizor de către C. Enăşescu.[75] La 1 septembrie 1900, s-a transferat de la Şcoala de Băieţi din Zimnicea la cea din Târgu Jiu, institutoarea Teodosia Mărculescu.[76] În anul 1900, la Şcoala Primară de Băieţi s-au înscris 364 de elevi, dintre care 236 au promovat, 48 s-au retras, 10 au

---

[66] Idem, d. 32/1896-1903, filele 9-11.
[67] *Gorjiul*, an IV, nr. 8 din 4 iulie 1896, p. 2.
[68] Arhivele Naţionale Gorj, fond Primăria oraşului Târgu-Jiu, d. 6/1897, f. 45.
[69] *Expunerea situaţiunei Judeţului Gorj presentată Consiliului General în sesiunea ordinară a anului 1897 de Prefectura Judeţului*, Craiova, Tipografia Ralian Samitca, 1897, p. 7.
[70] *Gorjiul*, an IV, nr. 35 din 30 ianuarie 1897, p. 2.
[71] Arhivele Naţionale Gorj, fond Şcoala Primară de Băieţi Nr. 1, d. 157/1898-1899, f. 23.
[72] Ibidem, f. 43.
[73] Idem, fond Primăria oraşului Târgu-Jiu, d. 32/1896-1903, filele 32, 34.
[74] Idem, d. 16/1900-1901, f. 13.
[75] *Vocea Jiului*, an II, nr. 43 din 3 februarie 1905, p. 3.
[76] Arhivele Naţionale Gorj, fond Şcoala Primară de Băieţi Nr. 1, d. 164/1900-1901, f. 17.

https://biblioteca-digitala.ro

decedat și 70 au rămas repetenți.[77] În anul următor au promovat 240 de elevi din cei 355 înscriși, 60 de elevi s-au retras și 55 au rămas repetenți.[78]

La 30 iunie 1901, Primăria Târgu Jiu a cumpărat de la Elena Crăsnaru din Groșerea, născută Săvoiu și Ion Doiciu din Galați, casa și terenul, care se învecinau la est cu gimnaziul Tudor Vladimirescu, la vest cu strada Săvoiu, la nord cu Școala de Fete și la sud cu strada Unirii, pentru a servi ca local al Școlii Primare de Băieți. Pentru imobilul în suprafață de 3427 m² autoritățile locale au plătit 30.000 lei.[79] La 1 septembrie 1901, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii a înființat clasa a III-a divizionară la Școala de Băieți din Târgu Jiu, iar Tatiana Bobancu a fost numită institutoare.[80] La 16 octombrie 1901, cele trei clase divizionare ale Școlii Primare de Băieți au format Școala de Băieți nr. 2, iar director a fost numit institutorul Demetru Bozianu.[81]

La 30 octombrie 1901, N.I. Drăgoescu a fost numit director provizoriu al Școlii de Băieți nr. 1, în perioada mandatului de revizor școlar al lui Alexandru Ștefulescu.[82] Noul director s-a născut la 14 octombrie 1869 la Târgu Jiu, a absolvit liceul din Craiova în anul 1888 și a fost numit la Școala de Băieți din Târgu Jiu la 28 august 1889. La 13 martie 1906 a fost decorat cu medalia „Răsplata muncii pentru învățământul primar”, clasa a II-a.[83] În perioada 1911-1914 a fost revizor școlar al județului Gorj, iar de la 1 ianuarie 1912 a fost numit director al Școlii de Băieți Nr. 1.[84] În anul 1903, din cei 315 elevi ai Școlii de Băieți Nr. 1, 30 s-au retras, 6 au decedat, 254 au promovat și 25 au rămas repretenți.[85] La 28 august 1903, Primăria Târgu Jiu l-a angajat pe tâmplarul Gheorghe Gheorghian să construiască pentru școală 31 de pupitre cu două locuri, la prețul de 15 lei fiecare.[86]

În anul 1905 Școala de Băieți Nr. 1 a avut 323 de elevi înscriși, 38 retrași, 238 promovați și 47 repetenți.[87] În anul următor au promovat 253 de

[77] *Expunerea situațiunei Județului Gorjiu prezentată Consiliului General în sesiunea ordinară a anului 1900 de Prefectura Județului,* Craiova, Tipografia Ralian Samitca, 1900, p. 7.
[78] *Expunerea situațiunei Județului Gorjiu prezentată Consiliului General în sesiunea ordinară a anului 1901 de Prefectura Județului,* Craiova, Tipografia Ralian Samitca, 1901, p. 11.
[79] Arhivele Naționale Gorj, fond Primăria orașului Târgu-Jiu, d.ele 14/1896-1904, filele 177-178 și 33/1901, f. 79. Vezi și autentificarea nr. 1825/30.06.1901 a Tribunalului Gorj.
[80] Idem, d. 16/1900-1901, f. 67 și 10/1901-1902, f. 52.
[81] Idem, d. 10/1901-1902, f. 54.
[82] *Ibidem*, f. 62.
[83] Arhivele Naționale Gorj, fond Inspectoratul Școlar al Județului Gorj, registru 1/1896, f. 1.
[84] Idem, registru 2/1910, f. 4.
[85] *Expunerea situațiunei Județului Gorj presentată Consiliului General în sesiunea ordinară a anului 1903 de Prefectura Județului,* Craiova, Librăria și Tipografia Sache Pavlovici, 1903, p. 10.
[86] Arhivele Naționale Gorj, fond Primăria orașului Târgu-Jiu, d. 21/1903, f. 135.
[87] *Expunerea situațiunei Județului Gorjiu presentată Consiliului General în sesiunea ordinară a anului 1905 de Prefectura Județului,* București, Tipografia ziarului „La Roumanie”, 1906, p. 13.

https://biblioteca-digitala.ro

elevi din 328 înscriși, 27 s-au retras și 48 au rămas repetenți.[88] În anul 1907 dintr-un total de 303 elevi au promovat 259, 9 s-au retras și 35 au rămas repetenți.[89] În septembrie 1906, personalul școlii era format din N. I. Drăgoescu, institutorul clasei a I-a, Pavel Danțescu, la clasa a II-a, Alexandru Ștefulescu la clasa a III-a și Constantin Ștefulescu la clasa a IV-a. În lunile februarie, martie și aprilie 1907, școliile din oraș au fost închise din cauza epidemiei de rujeolă, care a afectat 170 de copii.[90]

La 25 iunie 1907, Alexandru Ștefulescu s-a plâns primarului despre insuficiența spațiului școlar: „localul în care se află instalate ambele școale de băieți este cu totul impropriu și insuficient, deoarece nu este clădit anume pentru acest scop și nici salele de studiu n-au volumul cerut de numărul elevilor ce urmează cursurile. Mobilierul din clasa a IV-a este cu totul învechit și incomod, consistând numai din bănci lungi și grele”. În continuare a cerut Primăriei să construiască un local propriu pentru școală și să comande de urgență 40 de pupitre cu două locuri până la 1 septembrie. În urma acestui raport consilierii au votat alocarea unui fond de 300 lei pentru pupitre.[91]

În anul 1908, dintre cei 327 de elevi ai Școlii de Băieți Nr. 1, doar 274 au promovat, 22 s-au retras și 31 au rămas repetenți.[92] În anul 1909 elevii celor două școli primare de băieți erau înghesuiți într-un singur imobil, care avea opt camere mici și neigenice. Ministerul Cultelor și Instrucțiunii a cerut Primăriei Târgu Jiu să construiască un local pentru Școala de Băieți Nr. 2, lângă gară, unde era circumscripția acestei școli, iar până la terminarea clădirii să închirieze un imobil. De asemenea, a solicitat să fie modificat localul Școlii de Băieți Nr. 1, cele 8 camere să fie transformate în 4 săli mari și să fie mărite clasele Școlii de Fete, care erau niște cămăruțe mici.[93]

În anul școlar 1909-1910 s-au înscris 183 de elevi, dintre care 15 nu au avut deloc absențe, 122 au absentat motivat, 35 au absentat nemotivat, 8 nu s-au prezentat deloc la școală și 3 s-au transferat la alte școli. Din cei 44 de elevi înscriși în clasa a I-a, 34 au promovat, iar 10 au rămas repetenți, iar din cei 54 de elevi ai clasei a II-a 48 au promovat, 5 au rămas repetenți și un elev s-a transferat. La clasa a III-a 25 de elevi au promovat dintr-un total de 29, 3 au

---

[88] *Expunerea situațiunei Județului Gorjiu prezentată Consiliului General în sesiunea ordinară a anului 1906 de Prefectura Județului,* București, Tipografia Universitară, 1906, p. 19.
[89] *Expunerea situațiunei Județului Gorjiu prezentată Consiliului General în sesiunea ordinară a anului 1907 de Prefectura Județului,* Târgu Jiu, Tipografia N.D. Miloșescu, 1907, pp. 16-17.
[90] Arhivele Naționale Gorj, fond Școala Primară de Băieți Nr. 1, d. 180/1906-1907, f. 108-113, 124 și *Gorjiul,* an VI, nr. 23 din 8 martie 1907, p. 3.
[91] Idem, fond Primăria orașului Târgu-Jiu, d. 25/1907, f. 102.
[92] *Expunerea situațiunei Județului Gorjiu presentată Consiliului General în sesiunea ordinară a anului 1908 de Prefectura Județului,* Târgu Jiu, Tipografia N.D. Miloșescu, 1908, p. 17.
[93] Arhivele Naționale Gorj, fond Primăria orașului Târgu-Jiu, d. 4/1909, f. 21.

https://biblioteca-digitala.ro

rămas repetenți și unul s-a transferat, iar la clasa a IV-a au promovat 51 de de elevi din 56, 2 au rămas repetenți, unul s-a transferat, iar 2 s-au îmbolnăvit în timpul examenului de absolvire și nu li s-a putut încheia situația școlară.[94]

Mobilierul școlii era alcătuit din 20 de pupitre, o catedră, un scaun, o tablă în clasa a I-a, 25 de pupitre, o catedră un scaun și o tablă în clasa a II-a, în clasa a III-a 20 de pupitre, o catedră, un scaun, două table și 27 de pupitre, iar în clasa a IV-a o catedră, un scaun și două table. Pe lângă acestea, școala mai deținea o masă de lemn îmbrăcată cu postav, șase scaune și cinci dulapuri pentru arhivă, bibliotecă și material didactic.[95]

La 15 februarie 1910, inginerul comunal a înaintat spre aprobare Primăriei trei devize estimative în valoare totală de 70.755 lei, pentru construirea unui local de școală primară, a unei locuințe pentru director și a șase toalete școlare.[96] În ședința din 10 martie 1910, Consiliul Comunal a decis ca suma de 212.266,47 lei, necesară pentru construirea a trei localuri școlare, să se aloce din împrumutul pe care comuna urma să-l contracteze pentru construirea unui abator, mărirea uzinei electrice și achitarea datoriilor.[97] În anul școlar 1910/1911, din 606 copii de vârstă școlară, s-au înscris la școală 567, dintre care au frecventat regulat cursurile doar 486, iar 90 de elevi au absolvit cursul primar.[98] Dintre cei 180 de elevi înscriși la Școala de Băieți Nr. 1, 21 n-au avut absențe, 93 au absentat motivat, 58 au absentat nemotivat, 3 nu s-au prezentat deloc la școală și 5 au plecat la alte școli. La clasa a I-a predat d-na Lucia P. Vasilescu, la clasa a II-a Pavel Danțescu, la clasa a III-a Alexandru Ștefulescu și la clasa a IV-a Constantin Ștefulescu. În urma decesului lui Alexandru Ștefulescu din 26 octombrie 1910, învățătorul Stoicoiu I. Matei din Bărbătești a predat până la 1 decembrie 1910, când a revenit la clasa a III-a institutorul N.I. Drăgoescu. Acesta a fost numit revizor școlar la 1 februarie 1911, astfel că învățătorul V.N. Andrițoiu, de la școala din comuna Vlăduleni, a fost numit suplinitor în locul rămas vacant.[99]

La sfârșitul anului școlar 1910-1911, școala avea 176 de elevi, 49 în clasa a I-a, 40 în clasa a II-a, 49 în clasa a III-a și 38 în clasa a IV-a.[100] La 30 iunie 1910, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii l-a mutat pe N. Drăgoescu la Școala de Băieți Nr. 2, în locul lui Dem Bozianu, carre s-a pensionat, iar la

[94] Idem, fond Școala Primară de Băieți Nr. 1, d. 186/1909-1910, f. 149.
[95] Idem, f. 101.
[96] Idem, fond Primăria orașului Târgu-Jiu, d. 21/1910, f. 1.
[97] Idem, d. 34/1910, nepaginat.
[98] *Expunerea situațiunii Județului Gorj pe anul 1910-1911 prezentată Consiliului General Județean la deschiderea sesiunei ordinare de la 15 octombrie 1911,* Târgu Jiu, Tipografia Nicu D. Miloșescu, 1912, p. 41.
[99] Arhivele Naționale Gorj, fond Școala Primară de Băieți Nr. 1, d. 189/1910-1911, f. 202.
[100] Ibidem, f. 51.

https://biblioteca-digitala.ro

Şcoala de Băieţi Nr. 1 a venit, de la Bacău, doamna Lucia Vasilescu.[101] Începând cu 1 aprilie 1911, Pavel Danţescu s-a transferat la Şcoala de Băieţi Nr. 2, în locul lui N. Diculescu, plecat la Calafat, iar la Şcoala de Băieţi Nr. 1 a fost numită Elena Manovici, fostă institutoare la Şcoala de Fete Nr. 2 din Craiova.[102] La 6 iunie 1911, directorul Şcolii de Băieţi Nr. 1 a raportat primarului că „localul acestei şcoli este cu totul impropriu ca local de şcoală, chiar cu orice reparaţiuni ce s-ar face. Sălile de clasă sunt insuficiente pentru numărul de copii ce ar trebui să cuprindă. Uşile şi ferestrele sunt cu totul deteriorate, din care cauză nu se închid bine cauzând în permanenţă curente dăunătoare sănătăţii atât institutorului cât şi elevilor. Mobilierul şcolar cu mici reparaţiuni ar putea încă funcţiona."[103] La 29 noiembrie 1911 a încetat din viaţă C. Enăşescu, directorul Şcolii de Băieţi Nr. 2. Pentru că familia era lipsită de mijloace materiale, C. Ştefulescu, directorul Şcolii de Băieţi Nr. 1, a cerut Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii un ajutor bănesc.[104] Casa de Economie, Credit şi Ajutor a Corpului Didactic din Bucureşti a trimis 150 de lei pentru cheltuielile de înmormântare.[105] În locul său a fost numit institutor diaconul D. Filipescu, iar C. Ştefulescu a fost delegat cu conducerea şcolii, până la numirea unui titular.[106] De la 1 ianuarie 1912, el a fost numit director al Şcolii de Băieţi Nr. 2, iar revizorul şcolar N. Drăgoescu a fost numit director al Şcolii de Băieţi Nr. 1, iar în perioada revizoratului era suplinit la catedră şi la conducerea şcolii de V. Andriţoiu.[107] Constantin Ştefulescu s-a născut la 21 martie 1865 la Târgu Jiu, a absolvit liceul din Craiova în anul 1885 şi a fost numit la Şcoala Primară de Băieţi din Târgu Jiu la 3 septembrie 1892. La 26 octombrie 1910, a fost numit director al Şcolii de Băieţi Nr. 1, iar la 1 ianuarie 1912 a fost transferat ca director la Şcoala de Băieţi Nr. 2.[108]

Începând cu 1 septembrie 1912, în locul revizorului şcolar N.I. Drăgoescu, a fost numit director provizoriu al Şcolii de Băieţi Nr. 1 Ion C. Vâlceanu, învăţător la Şcoala Primară din comuna Negreni.[109] Tot în septembrie 1912, Primăria Târgu Jiu a donat şcolii 21 de volume din *Marele Dicţionar Geografic al României* pentru bibliotecă, iar 42 de elevi cu primit cărţi în valoare de 100 de lei.[110]

---

[101] Idem, fond Şcoala Primară de Băieţi Nr. 1, d. 186/1909-1910.f. 154.
[102] Idem, d. 189/1910-1911, f. 151, 172.
[103] Ibidem, f. 183.
[104] Idem, d. 192/1911-1912, f. 108.
[105] Ibidem, f. 110.
[106] Ibidem, f. 112-113.
[107] Ibidem, f. 136.
[108] Idem, fond Inspectoratul Şcolar al judeţului Gorj, registru 2/1910, f. 4.
[109] Idem, fond Şcoala Primară de Băieţi Nr. 1, d. 195/1912-1913, f. 38.
[110] Ibidem, f. 27, 40.

https://biblioteca-digitala.ro

În anul 1913 în Târgu Jiu erau înscriși în toate școliile urbane 600 de copii, dintre care 357 băieți și 243 fete. Dintre cei 539 de elevi (325 băieți și 204 fete) cu frecvență regulată, au absolvit cursul primar 136 de elevi. Școliile primare nr. 1 de băieți și de fete aveau fiecare bibliotecă proprie, la care aveau acces doar cadrele didactice. Acestea au ținut opt conferințe lunare și patru serbări școlare cu discursuri, recitări, piese de teatru și coruri muzicale. Toate cele trei școli primare aveau case de economie, unde elevii își depuneau banii.[111] La 31 mai 1913, directorul școlii a solicitat Primăriei 400 de lei pentru cumpărarea a patru dulapuri pentru depozitarea materialului didactic, a 20 de geamuri, înlocuirea giurgiuvelelor putrezite și văruirea școlii de cel puțin două ori pe an.[112] La 15 noiembrie 1913, institutorul Pavel Danțescu a fost delegat ca director al Școlii de Băieți Nr. 1, în perioada revizoratului lui N. Drăgoescu.[113] Născut la 29 iunie 1854 la Bennd (?), în Transilvania, a absolvit Școala Pedagogică din Cluj în anul 1876, iar în anul 1887 a intrat în sistemul de învățământ din Vechiul Regat. Prin ordinul nr. 4310 din 22 mai 1893 a fost numit institutor la Școala Primară de Băieți din Târgu Jiu.[114]

În anul 1914 personalul didactic din învățământul primar număra șapte institutori și o institutoare la școlile de băieți și șapte institutoare la școlile de fete. Numărul copiilor de vârstă școlară era de 681, dintre care 335 băieți și 346 fete. Dintre aceștia au urmat cursurile școlii 303 băieți și 233 fete și au absolvit 117 elevi (76 băieți și 41 fete).[115] În octombrie 1914, Școala Primară de Băieți Nr. 1 avea 106 elevi, dintre care 51 proveneau din mediul rural.[116]

La 2 iulie 1914, primarul orașului l-a rugat pe prefectul Numa D. Frumușanu să intervină la Ministerul Cultelor și Instrucțiunii pentru alocarea sumei de 240 000 lei necesară construirii a trei localuri de școală în oraș: „Nu cred să existe nici în cel mai îndepărtat cătun al țării un local de școală mai impropriu, mai huruit și mai ruinat și mai puțin sănătos ca cel din orașul nostru. (…) lipsit de lumină, fără aer suficient, plin de igrasie, cu pereții și scândurile mucegăite. (…) Dacă comuna ar dispune de fondurile necesare un singur moment nu am întârzia de a clădi un local de școală, cum însă situația financiară e foarte precară, iar veniturile abia suficiente pentru a acoperi parte din angajamentele luate, cu toată bunăvoința ce avem, ne este absolut

---

[111] *Expunerea situațiunei Județului Gorjiu prezentată Consiliului Județean în sesiunea ordinară de la 15 octombrie 1913,* Târgu Jiu, Tipografia Lumina, f.a., pp. 34-35.
[112] Arhivele Naționale Gorj, fond Școala Primară de Băieți Nr. 1, d. 195/1912-1913, f. 142.
[113] Idem, fond Primăria orașului Târgu-Jiu, d. 33/1913, nepaginat.
[114] Idem, fond Inspectoratul Școlar al Județului Gorj, registru 1/1896, f. 1.
[115] *Expunerea situațiunei Județului prezentată Consiliului Județean în sesiunea ordinară de la 15 octombrie 1914 de prefectul județului Numa D. Frumușanu,* Târgu Jiu, Tipografia Nicu D. Miloșescu, 1914, p. 30.
[116] Arhivele Naționale Gorj, fond Primăria orașului Târgu-Jiu, d. 34/1914, nepaginat.

https://biblioteca-digitala.ro

imposibil." În urma intervenţiei prefectului pe lângă Casa Şcoalelor, aceasta a răspuns că fondul de 50 de milioane de lei era destinat pentru construirea de localuri şcolare în mediul rural, nu şi în oraşe.[117] Prin ordinul nr. 73527/1914, Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii l-a numit pe Paul Popescu, institutor de la Segarcea, în locul Elenei Manovici, mutată la Şcoala de Fete, iar de la 1 octombrie 1914 pe Matei Stoicoiu, învăţător din comuna Scoarţa. În locul revizorului N.I. Drăgoescu a fost numită Constanţa P. Popescu, învăţătoare din Segarcea.[118] Tot acum Ministerul Instrucţiunii a aprobat transferul institutoarei Lucia Vasilescu de la Şcoala de Băieţi Nr. 1 la Şcoala Primară de Fete.[119]

În perioada cuprinsă între proclamarea Independenţei şi Primul Război Mondial, învăţământul românesc a cunoscut un real progres atât din punct de vedere cantitativ, cât şi al calităţii actului educaţional. Un rol important în acest proces l-a avut activitatea desfăşurată de Spiru Haret, în calitate de ministru al intrucţiunii publice, care a depăşit sfera şcolară, având ca obiectiv ambiţios modernizarea satului românesc, din punct de vedere social, economic şi cultural. Principala problemă a învăţământului primar din Târgu Jiu a reprezentat-o lipsa localurilor proprii pentru cele două şcoli de băieţi şi de fete, care a rămas nerezolvată în toată această perioadă. Din această cauză Primăria Târgu Jiu a închiriat clădiri de la diverşi proprietari, care, de multe ori, erau neigenice, neîncăpătoare şi într-o stare avansată de degradare. În ciuda reparaţiilor anuale şi rapoartelor directorilor, care solicitau periodic spaţii adecvate pentru şcoală, elevii din Târgu Jiu au fost nevoiţi să înveţe carte în nişte condiţii greu de imaginat şi de suportat pentru elevii din ziua de azi. Cu toate acestea numărul lor a crescut constant, şcoliile primare din Târgu Jiu fiind frecventate şi de numeroşi copii din mediul rural. Ca urmare, în anul 1901, din clasele divizionare ale şcolii de băieţi s-a înfiinţat şcoala primară de băieţi nr. 2. Anual Primăria a acordat premii elevilor silitori, iar celor fără posibilităţi materiale cărţi şi manuale gratuite. O problemă gravă a reprezentat-o închiderea cursurilor şcolare săptămâni şi chiar luni întregi, din cauza epidemiilor de gripă, scarlatină sau pojar, care făceau ravagii printre elevi.

În ciuda lipsurilor materiale, învăţământul primar a progresat încet, dar sigur, astfel că numărul bărbaţilor ştiutori de carte din Târgu Jiu a crescut de la 57,8% în anul 1899 la 75,9% în anul 1912, iar al femeilor de la 39,6% la 50,3% în aceeaşi perioadă de timp.[120]

---

[117] Idem, d. 52/1909, filele 79-81.
[118] Idem, fond Şcoala Primară de Băieţi Nr. 1, d. 203/1914-1915, f. 48-49.
[119] Ibidem, f. 52.
[120] Nicolae Andrei, Gh. Părnuţă, *op. cit.*, p. 389.

https://biblioteca-digitala.ro

Părintele Anton Benedict Bișoc, OFM Conv. preot, profesor, provincial și martir

Fabian DOBOȘ

Father Anton Benedict Bișoc, OFM Conv., Father, Teacher, Provincial and Martyr
Summary

This article presents a brief history of a 19th-century Catholic theologian and also the martyrdom of father Anton Benedict Bișoc during the Communist persecution, for almost a decade, between 1949 and 1960. Father Anton Benedict Bișoc died on 15 July 1960, at Fundata, Ialomița county, during his forced domicile. Moreover, this article pursues to evoke the readers' interest in knowing this great person, a Franciscan conventual priest, who managed, during his life, to combine theology with faith in a perfect way, practising in his daily activities the Benedictine principle: Ora et Labora! Indeed, father Bișoc succeeded to transform his entire work into a permanent devoted prayer. The readers will discover in father Bișoc a role model, due to the fact he had never back out of any kind of activities: intellectual, pastoral and also farming.

This present article shows a fully human, a devoted disciple of Saint Francis of Assisi and a blessed inhabitant of the Kingdom of God.

Keywords: father Anton Benedict Bișoc, OFM Conv., Roman-Catholic Church, Orders of Friars Minor Conventual, communism, Franciscan Province „Saint Joseph”, Rome, Hălăucești, Săbăoani, Fundata, „Viața” Journal.

Cuvânt înainte

„Amintiți-vă de conducătorii voștri care v-au vorbit despre cuvântul lui Dumnezeu și, considerând împlinirea vieții lor, imitați credința lor! Isus Cristos – cel de ieri și de astăzi – este același în veci. Nu vă lăsați seduși de învățături diferite și străine, căci este bine ca inima să fie întărită prin har, nu prin alimente, care nu le-au fost de folos celor care au umblat [după ele]! Aveți încredere în conducătorii voștri și fiți supuși lor, pentru ca ei, care veghează asupra sufletelor voastre ca și cum ar trebui să dea cont, să facă aceasta cu bucurie, și nu suspinând. Altfel, nu vă va fi de folos”. (*Ev* 13, 7-9.17).

Am dorit să antepun acest text biblic cuvintelor mele, pentru a sublinia cât mai mult cu putință că alcătuirea cărții de față nu a avut nicio motivație lumească, nicio trecătoare curiozitate „academică” a autorului, nici slava cuiva, ci numai și numai preamărirea lui Dumnezeu, care prin aleșii săi continuă să fie prezent în lume, și dorește să-i mântuiască pe toți oamenii.

Au trecut deja treizeci de ani de la căderea comunismului, ba chiar șaizeci de ani – chiar anul acesta, în ziua de 15 iulie – de la trecerea la cele

https://biblioteca-digitala.ro

veșnice a Pr. dr. Anton Bișoc, frate franciscan, preot, profesor și Ministru Provincial al Provinciei „Sf. Iosif, soțul Preasfintei Fecioare Maria” a Fraților Minori Conventuali din România, dar amintirea lui nu numai că nu a dispărut din mințile celor ce l-au cunoscut ci chiar a crescut, pentru că bunii creștini săbăoneni, hălăuceșteni și alții, care au avut fericirea să-l vadă și să-l audă pe părintele au avut grijă să lase să rodească Cuvântul Domnului semănat în inimile lor de acest apostol al lui Cristos, transmițând și noilor generații memoria lui. Răsfoind această carte, pagină cu pagină, vom putea descoperi un preot franciscan convins până în măduva oaselor de chemarea lui în urmarea lui Cristos, inteligent și dârz, nesovăielnic în fața dușmanilor Bisericii, curajos dar și prudent în luarea deciziilor necesare pentru sine și pentru poporul lui Dumnezeu încredințat lui, iubind cu patimă dumnezeiască pe episcop și pe preoții colegi, neclintit în dragoste și credință, mai ales în fața reprezentanților *ciumei roșii* care pusese stăpânire pe țărișoara noastră. În sfârșit, un bun român, iubitor al patriei sale, dovedit mai ales prin construcția de monumente pentru eroi, punând în practică mai mult decât oricine Cuvântul biblic citat la începutul acestui *Cuvânt înainte*.

Frânturile de viață ale Părintelui Anton prezentate aici, mă fac să constat că el face parte dintr-un lung șir de episcopi, preoți, frați și laici sfinți pe care Moldova noastră binecuvântată i-a avut și încă îi mai are, astfel că împreună cu Sfinția Sa suntem datori a aminti și pe apostolul Neprihănitei, Pr. Petru Maria Pal de la Luizi Călugăra, pe mărturisitorul lui Dumnezeu în închisori, Pr. Matei Dumitru Sandu de la Sărata, pe medicul frate, Pr. Martin Benedict de la Galbeni, pe ciocârlia închisorilor, Pr. Gheorghe Dumitraș de la Nisiporești, pe apărătorul cauzei Bisericii, Pr. Gheorghe Petz și pe sfântul preot fără picioare, Pr. Anton Demeter de la Butea, și pe mulți alții încă, episcopi, preoți și laici, care ar putea să stea foarte bine alături de marii fericiți și sfinți ai Bisericii universale. Din păcate, aceștia stau încă în umbră, dacă uneori nu sunt chiar uitați de tot, cauză fiind mai ales educația precară în acest sens a poporului nostru, atât din punct de vedere civil cât și religios.

Aceste figuri sunt mult mai mult decât niște simple exemple de urmat. Mai degrabă decât modelul ideal, ei sunt martorii vii și concreți ai realității mântuirii lui Cristos, dovada că ținta, Cristos cel Înviat, este viu și poate fi imitat. Și tocmai de aceea, avem nevoie mare ca cineva să le scoată la lumină mărturiile de viață, deoarece ei nu sunt numai predecesorii noștri în viața pământească, ci și înainte- mergătorii în fața lui Dumnezeu.

Pr. Anton Bișoc, mărturisitor al lui Cristos în mijlocul poporului lui Dumnezeu, în temnițele comuniste, în moarte și după moarte, ne este dat spre luminare și spre asumarea și trăirea credinței noastre fără ocolișuri și compromisuri ieftine și ridicole. Fie ca amintirea lui să ne încurajeze pe toți în urmarea lui Cristos și a Evangheliei sale, izvor de viață veșnică.

https://biblioteca-digitala.ro

Înmiite felicitări Pr. Fabian Doboş, profesor de istorie la Facultatea de Teologie Romano-Catolică din Iași, dar și un foarte bun prieten, pentru că a avut dorința și pasiunea cercetătorului să scoată din cufărul timpului care curge nemilos figura mărturisitorului lui Dumnezeu, Pr. Anton Bișoc.

Părinte Provincial
Dr. Pătrașcu Damian, OFM Conv.

Introducere

Părintele martir Anton Benedict Bișoc, franciscan conventual, este unul dintre numeroșii preoți catolici care în anii persecuției comuniste au dat dovadă de verticalitate și fidelitate față de Cuvântul Evangheliei și de Sfântul Scaun. Curajul său de a merge până la capăt în mărturisirea credinței nu doar că nu poate fi uitat, ci trebuie să fie cât mai bine cunoscut și urmat, pentru ca generația prezentă, dar și cele care vor urma, să se înrădăcineze tot mai adânc în pământul fertil al Bisericii locale din Moldova, pământ sfânt, stropit și cu sângele curat al părintelui Bișoc.

Este aproape imposibil să rezumi în câteva pagini viața și activitatea acestui „preot, profesor, provincial și martir", de la a cărui moarte martirică (15 iulie 1960) se împlinesc anul acesta 60 de ani. De fapt, această scurtă biografie se dorește a fi un început, o readucere-aminte, un impuls pentru ca cei interesați, în special membrii Provinciei franciscane „Sfântul Iosif", de o eventuală introducere a cauzei de beatificare, să poată avea o lucrare de bază.

Pe de altă parte, prezenta biografie reprezintă îndeplinirea unei îndatoriri de onoare: ca fiu al satului Săbăoani, am auzit, încă din copilărie, despre părintele paroh Anton Bișoc, mai ales despre activitatea sa pastorală, puterea de convigere pe care o avea atunci când predica, momentul arestării, dar și despre speranța pe care o insufla credincioșilor din Parohia Săbăoani care mergeau să-l viziteze la Fundata, în Bărăgan, în timpul domiciliului obligatoriu (1959-1960).

Această cercetare trebuia întreprinsă imediat după evenimentele din 1989, când încă mai trăiau mulți din cei care l-au cunoscut personal pe părintele Bișoc, și când interesul pentru astfel de figuri ilustre era puternic. Cu toate acestea, am găsit câteva persoane, din familia sa și din Săbăoani, care, în mod direct sau indirect, l-au cunoscut și au putut da mărturie despre sfințenia cu care părintele Bișoc și-a trăit preoția, mai ales în perioada de persecuție (1949-1960). Aceste mărturii sunt o confirmare a ceea ce am găsit în arhiva Episcopiei Romano-Catolice de Iași, arhivă pe care am cercetat-o pagină cu pagină, pentru a redacta prezenta lucrare. De asemenea, documentele cercetate în arhiva Curiei Provinciale a franciscanilor minori conventuali de la Bacău confirmă atât sfințenia vieții părintelui Anton Bișoc, cât și faima martiriului său, printre catolicii din Moldova. Având în vedere că prima jumătate a secolului al XIX-lea

https://biblioteca-digitala.ro

a Parohiei Săbăoani poartă amprenta puternică a martirului Bișoc, am considerat oportun să nu fie dat uitării, chiar dacă prezenta biografie este lipsită de informații prețioase pe care le-am fi găsit, cu siguranță, în arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității și în cea a Curiei Generale a Ordinului Minor Conventual de la Roma. Cei care se vor încumeta să citească această modestă biografie vor descoperi figura unui urmaș autentic al lui Cristos, un discipol care nu a pregetat să-și dea viața pentru semenii săi, un slujitor care pentru foarte mulți ani a fost *fac totum* în Parohia Săbăoani: păstor, predicator, scriitor, redactor, dascăl, director, primar, polițist, paznic, agricultor etc., da mai ales „slujitorul slujitorilor lui Dumnezeu”. Moartea sa martirică nu este decât încoronarea martiriului său zilnic. Fie ca paginile următoare să trezească interesul și dorința catolicilor din Moldova de a avea în curând un nou fericit, pe care să-l iubim, să-l cinstim și să-l urmăm pas cu pas, până când Domnul ne va chema să-l lăudăm impreună pe vecie în Împărăția sa veșnică.

1. Familia și formarea (1888-1911)

Părintele Anton Bișoc s-a născut la Hălăucești (jud. Iași), în ziua de 15 august 1888 din părinții Maria și Anton, aceștia fiind creștini autentici. A fost al doilea copil din cei opt (trei băieți și cinci fete, din care ultima, Iosefina, a fost soră *Notre Dame de Sion*) din familia Bișoc, care era una de frunte a satului Hălăucești[1]. A primit sacramentul sfântului Mir în anul 1900, în biserica din localitatea natală[2]. Și-a început studiile în satul natal, urmând cursurile Seminarului franciscan, fiind apoi trimis, în toamna anului 1905, de către superiorii săi la Roma, la Colegiul „Seraphicum”, pentru desăvârșirea studiilor teologice[3]. A intrat în rândul fraților franciscani conventuali la 8 decembrie 1903, făcând profesiunea simplă, la Hălăucești, pe data de 8 decembrie 1904[4]. Magistrul său de noviciat a fost părintele Ulderic Cipolloni[5], care, după moartea episcopului Nicolae Iosif Camilli (30 decembrie 1915), avea să devină administrator apostolic al Diecezei de Iași (1916-1920)[6]. În Cetatea Eternă s-a specializat în studiile biblice, urmând cursurile renumitului Institut „Biblicum”,

[1] Arhiva Episcopiei Romano-Catolice (AERC) Iași, Mărturia scrisă a strănepoatei pr. Anton Bișoc, Gabriela Bișoc, ms., Hălăucești, 20 mai 2020, f. 1.

[2] Arhiva Curiei Generale a Fraților Minori Conventuali (ACG), Roma, d. personal *Anton Benedict Bișoc*, nepaginat.

[3] Iosif Gabor – Iosif Simon, *Necrolog*, Editura „Presa Bună”, Iași, 2001, p. 152; cf. ACG Roma, d. personal *Anton Benedict Bișoc*, nepaginat.

[4] Într-o scrisoare trimisă Episcopiei de Iași, datată 20 februarie 1921, pr. Bișoc afirma că a intrat în ordinul franciscan pe 17 decembrie 1903, făcând profesiunea simplă pe 17 decembrie 1904 (AERC Iași, d. 1/1846, f. 440v.).

[5] ACG Roma, d. personal *Anton Benedict Bișoc*, nepaginat.

[6] Alois Moraru – Iosif Răchiteanu, *Păstorii Diecezei de Iași și rectorii Seminarului diecezan*, Editura „Sapientia”, Iași, 2004, p. 13, 21.

https://biblioteca-digitala.ro

fiind apoi sfințit preot la 15 aprilie 1911[7]. La 28 iunie același an s-a întors în țară[8], și a fost numit profesor la Seminarul franciscan din Hălăucești și vicar parohial în aceeași localitate[9].

2. Păstorul și profesorul (1911-1949)

Pr. Bișoc a fost un iscusit profesor, bun păstor, dar și excelent predicator de exerciții spirituale pentru preoți, seminariști și laici. De asemenea, pr. Bișoc a fost un valoros consilier al episcopului de Iași[10]; la 15 decembrie 1942, episcopul Mihai Robu l-a numit vice-decan de Siret[11]. La Seminarul franciscan din Hălăucești a predat diverse materii, ocupând încă de la începutul activității sale funcția de vice-rector[12]. La un an de la începutul Primului Război Mondial, în numărul din luna martie al revistei *Viața*, părintele Bișoc a publicat un articol în care deplânge faptul că țările dezvoltate ale lumii cheltuie o sumă imensă de bani „pentru a vărsa cât mai mult sânge omenesc". Autorul articolului, după ce oferă cititorului sumele precise pe care marile puteri le cheltuie pentru război, trage o concluzie care dă motive de îngrijorare: „Să știi că dacă s-ar face grămadă toți banii aceștia, toți numai aur, adică în napoleoni, atunci ai încărca cu acești napoleoni, 120 de vagoane, punând pe fiecare vagon câte 10.000 kg de aur! Și socotește că cheltuielile sunt mult mai mari încă dacă mai pui și pe acelea ce le fac statele care nu se luptă, pentru a fi gata la orice întâmplare, așa cum e România, Italia etc. Și când te gândești că atâta cheltuială numai și numai pentru a omorî cât mai mulți oameni!"[13]

În aprilie 1915, pr. Bișoc a fost propus pentru funcția de paroh de Faraoani, dar deși episcopul Nicolae Iosif Camilli își dăduse acordul, această propunere a fost retrasă, deoarece părintele Bișoc era unul din profesorii de bază ai Seminarului franciscan[14]. Totuși, ideea de a fi transferat de la Hălăucești, s-a concretizat în 1917, când fostul său Magistru de novici, administratorul apostolic Cipolloni, l-a numit paroh la Adjudeni, care era o mare și importantă comunitate catolică din Moldova[15]. Aici a slujit până în anul

---

[7] ACG Roma, d. personal *Anton Benedict Bișoc*, nepaginat; cf. Dănuț Doboș, coord., *Hălăucești, sat de veche tradiție cultural-religioasă*, Editua „Sapientia", Iași, 2004, p. 174.
[8] AERC Iași, d. 1/1846, f. 440v.
[9] Idem, d. 2/1907, f. 142; d. 2/1942, f. 171.
[10] Idem, d. 4/1942, f. 182, 216.
[11] Ibidem, f. 846.
[12] Idem, d. 2/1907, f. 153v.
[13] Anton Bișoc, „Câți bani cheltuiți!... pentru a vărsa atâta sânge!", în „Viața", Anul III, nr. 3, 1 martie 1915, Răducăneni (Fălciu), p. 42-43.
[14] *Ibidem,* f. 186.
[15] În anul 1918, Parohia Adjudeni avea trei filiale (Buruienești, Rotunda și Carol al II-lea, azi Parohia Satu-Nou, județul Neamț), 897 de familii catolice cu 3397 credincioși (AERC Iași, d. 2/1916-1924, nepaginat).

https://biblioteca-digitala.ro

1919[16], când a fost transferat la Săbăoani, această parohie rămânând vacantă în urma morții parohului Grațian Carpati-Săsăreanu, OFM Conv. (22 iunie 1919)[17]. La Săbăoani, părintele Bișoc a avut mai multe mandate de paroh: 1919-1929[18]; 1929-1935, 1936[19]-1938, 1940-1946 și 1947-1949[20].

În perioada 1938-1940, pr. Anton Bișoc a fost invitat să predea la Colegiul „Seraphicum" din Roma[21]. În Cetatea Eternă a fost invitat să țină exerciții spirituale la Colegiul Pio Romeno, în perioada 20-26 octombrie 1939[22], dar și unor călugări trapiști. Cunoscând viața acestora a cerut permisiunea superiorului general să treacă la trapiști, dar nu a primit-o[23].

În timp ce era paroh de Adjudeni, a construit aici, dar și în filiala Rotunda, monumente în cinstea eroilor. De fapt, primul monument de acest fel sfințit în Moldova a fost cel de la Adjudeni, pe data de 19 august 1918: „Sfințirea monumentelor din Adjudeni și Răchiteni s-a făcut în ziua de 19 august 1918. Însuși PS Sa Ulderic Cipolloni a ținut să sfințească, în persoană, aceste monumente. După slujba solemnă, în timpul căreia foarte mulți credincioși primiră sfânta Împărtășanie, au ieșit cu toții în procesiune și s-au așezat împrejurul monumentului împodobit frumos. Pr. Anton Bișoc, paroh din Adjudeni, adresându-se către PS Sa proslăvi printr-o cuvântare patriotică amintirea eroilor din Adjudeni căzuți în război. PS Sa răspunse printr-o cuvântare și mai înflăcărată, arătând însemnătatea acestei ceremonii și îndemnând pe credincioși la rugăciune pentru dânșii. Pe piedestalul monumentului se vede inscripția: *În amintirea vitejilor din acest sat, morți pentru Patrie în războiul din 1916-1918; parohul Anton Bișoc și poporul. 19 august 1918*"[24]. Monumentul eroilor de la Rotunda, a fost sfințit pe data de 7 octombrie 1918. Revista *Viața* a scris despre acest eveniment: „Duminică, 7

[16] Dănuț Doboș, coord., *Adjudeni, șase veacuri de prezență catolică pe valea Siretului*, Editura „Sapientia", Iași, 2005, p. 276.
[17] Fabian Doboș, coord., *Săbăoani – file de istorie*, Editura „Presa Bună", Iași, 2002, p. 215.
[18] În anul 1926, Ministrul provincial Iosif Petru M. Pal l-a propus pe pr. Bișoc în funcția de paroh de Faraoani, dar, din cauza morții subite a parohului de Răducăneni, pr. Benvenut Wiener, acest transfer nu a mai avut loc, la Faraoani fiind numit pr. Anton Tălmăcel. În același an, pr. Bișoc a primit un alt vicar la Săbăoani: pr. Ioan Duma, transferat de la Hălăucești (AERC, Iași, d. 2/1926, f. 385, 386, 410). În mai 1927, pr. Bișoc, a fost numit paroh de Huși, iar la Săbăoani a fost transferat pr. Anton Tălmăcel (Idem, d. 4/1927, f. 201-203, 205).
[19] AERC Iași, d. 1/1926, f. 270, 274. În acest an, Parohia Săbăoani a primit un nou vicar: pr. Bernard Bișoc.
[20] În acest an a fost arestat, pe 3 iunie.
[21] Fabian Doboș, *Săbăoani – file de istorie*, Iași, 2002, p. 216.
[22] Manuscrisul cu textele prezentate la aceste exerciții se găsește în Arhiva Curiei Provinciale Franciscane (ACPF) Bacău, cutia *Pr. Anton Bișoc*.
[23] Mărturia scrisă a sorei Electa din 21 mai 1987, ms. în ACPF Bacău, nepaginat.
[24] Anton Gabor, „Pentru eroii catolici căzuți în război", în *Almanahul „Presa Bună". 1919*, Iași, 1919, p. 42.

https://biblioteca-digitala.ro

octombrie, în biserica din satul Rotunda, filiala Adjudeni, s-a celebrat sfânta Liturghie cu trei preoți, fiind hramul bisericii *Sfântul Francisc*. Corul a fost executat de seminariști. Predica o făcu părintele Gheorghe Anton[25], care veni după cum e obiceiul Sfinției Sale cu icoana din Tămășeni pe jos, cântând laude lui Dumnezeu. Îndată după sfânta Liturghie, urmă sfințirea Monumentului eroilor căzuți pe câmpul de onoare în campania 1916-1918, de către pr. Anton Bișoc, paroh de Adjudeni, la care ceremonie luară parte toți credincioșii aflați de față. La sfârșit se luară două fotografii. Timpul era admirabil"[26]. Exemplul de pietate și memorie dat de credincioșii din Parohia Adjudeni, sub îndrumarea pr. Bișoc, a fost preluat și de catolicii din satele de pe valea Siretului, care în anii succesivi au ridicat monumente în cinstea eroilor din Primul război Mondial, acestea fiind sfințite de episcopul de Iași, Mons. Alexandru Theodor Cisar (1920-1924)[27]. Epuizat de munca de apostolat pe care a desfășurat-o cu mare dăruire la Săbăoani, părintele paroh Grațian Carpati-Săsăreanu (1905-1919) scria la 26 februarie 1919 (anul morții sale) administratorului apostolic al Episcopiei de Iași, pr. Ulderic Cipolloni: „Eu sunt greu bolnav. Numai atâta stau în picioare cât fac cele oficiale (...). Și ajutor nu mai vine!?"[28].

După moartea părintelui Carpati-Săsăreanu, Parohia Săbăoani a fost încredințată pr. Anton Bișoc[29]. Acesta s-a ocupat îndeaproape nu doar de grija spirituală a credincioșilor, ci și de adminstrația parohiei. În acest sens, în februarie 1920 cerea Episcopiei de Iași „o autorizație oficială prin care să fiu eu împuternicit a scoate de la Administrația financiară din Roman suma de 6.000 (șase mii lei) depusă de P. Grațian Carpati, pentru construirea bisericii din filiala Traian"[30], a cărei construcție începuse încă din 1912[31]. Această biserică a fost sfințită de administratorul apostolic Ulderic Cipolloni, OFM Conv., în solemnitatea sfinților Petru și Paul din anul 1920[32]. Din „Prospectus Parociae Sabaoanensis pro anno Domini 1920" rezultă că în acel an trăiau în Parohia Săbăoani 5250 de catolici, în 1522 de familii, parohia având trei filiale: Pildești (1201 credincioși), Corhana (247 credincioși) și Traian (253 credincioși)[33]. Încă de la începutul misiunii sale de paroh de Săbăoani, pr. Bișoc a avut dificultăți

---

[25] Acesta era paroh la Tămășeni și a venit în procesiune la Rotunda „cu un numeros număr de credincioși" (Dănuț Doboș, coord., *Adjudeni, șase veacuri de prezență catolică pe valea Siretului*, p. 277).
[26] „Viața", nr. 11/1918, Huși, p. 176.
[27] Dănuț Doboș, *Pro memoria. Dieceza Romano-Catolică de Iași în anii Primului Război Mondial*, Editura „Sapientia", Iași, 2018, p. 179.
[28] AERC Iași, d. 1/1846, f. 434.
[29] AERC Iași, d. 2/1907, f. 192.
[30] Idem, d. 1/1846, f. 435.
[31] *Ibidem*, f. 432.
[32] „Viața", Anul VI, nr. 6, 1 iunie, 1920, Răducăneni, p. 113.
[33] AERC Iași, d. 2/1916-1924, nepaginat.

https://biblioteca-digitala.ro

cu unii catolici care nu se supuneau Bisericii. În acest sens, amintim scrisoarea pe care părintele a trimis-o episcopului Cisar pe 21 septembrie 1920, prin care aducea la cunoştinţa Episcopiei că dascălul Dumitru Ciobanu şi-a dat demisia, „întrucât salariul cu care sunt retribuit nu îmi este suficient pentru întreţinerea familiei". Parohul scria episcopului că respectivul dascăl nu era mereu la înălţime şi „de aceea demisia lui pentru mine e o uşurare"[34]. De asemenea, pr. Bişoc a fost nevoit să-l destituie pe dascălul din filiala Pildeşti, Giurgi Cazoni, acesta făcând, încă din vremea părintelui Carpati, diverse probleme. La 15 decembrie 1920, pr. Bişoc cerea Episcopiei de Iaşi „să dea un decret definitiv de destituire pentru acest incorigibil şi aşa să se curme odată acest scandal"[35].

Ca paroh, părintele Bişoc a avut mereu un raport strâns cu Episcopia de Iaşi, o relaţie care începea cu rugăciunile zilnice pentru păstorul diecezei. În acest sens, pe 23 decembrie 1920, îi scria episcopului Cisar: „Mai presus de toate, vă rog, Excelenţă, să îmbrăţişaţi cu afect făgăduinţa ce v-o fac, că în chip deosebit, la sfintele Jertfe din aceste zile sfinte mă voi ruga fierbinte pentru binele sufletesc şi trupesc al Înalt PS Voastre"[36].

La 4 ianuarie 1922, pr. Bişoc îi scria episcopului său, asigurându-l de toată susţinerea sa spirituală[37]. Episcopul Cisar a reuşit să-i răspundă abia pe 17 martie acelaşi an, scuzându-se că nu a avut timp s-o facă mai devreme, cerându-i o favoare: „Rog acum a vă interesa de nu cumva s-ar găsi un băiat bun de vreo 12-16 ani pentru serviciul meu personal"[38]. Parohul de Săbăoani i-a răspunns episcopului pe 24 martie acelaşi an, scriindu-i, printre altele că, „la Pildeşti, este un băiat de 12 ani împliniţi. El ar fi voit să intre în seminar la Hălăuceşti, dar părea prea mic şi părinţii lui s-au răzgândit, să mai aştepte (...). Părinţii sunt bucuroşi să-l trimită să stea în serviciul Excelenţei Voastre până la toamnă când, după cum am aflat, dacă deschideţi seminarul, el ar dori să intre în seminar, crezându-l Excelenţa Voastră destoinic"[39]. Episcopul Cisar i-a răspuns pr. Bişoc la 6 aprilie, mulţumindu-i pentru ajutor şi informându-l că de puţin timp „mi-a sosit un tânăr din Buhonca şi deocamdată ajunge acesta. Nu voi uita însă de tânărul din Pildeşti (...) îl voi avea în vedere, când vom face alegerea seminariştilor"[40]. Într-o „Relaţie oficială despre Parohia Săbăoani", trimisă Epsicopiei la 20 februarie 1921, parohul Bişoc îl informa pe episcopul de Iaşi, Alexandru Theodor Cisar, că parohia sa era formată din patru sate (Săbăoani, Traian, Pildeşti, Corhana), în care trăiau 1.522 de familii catolice cu 5.250 de

[34] AERC Iaşi, d. 1/1846, f. 436, 437.
[35] *Ibidem*, f. 439.
[36] *Ibidem*, f. 441.
[37] AERC Iaşi, d. 1/1846, f. 444.
[38] Idem, d. 5/1922, f. 152.
[39] Idem, d. 1/1846, f. 445.
[40] *Ibidem*, f. 446.

https://biblioteca-digitala.ro

suflete. Prezența catolicilor în aceste sate era următoarea: Săbăoani – 3549 de suflete, 1034 de familii, dascăl fiind Ioan Diac; Pildești – 1201 suflete, 351 familii, biserica zidită în 1898 de parohul Caietan Liverotti, care construise și biserica din Săbăoani, dascăl era Mihai Iștoc; Traian – 253 de suflete, 68 de familii, biserica fusese terminată chiar de el, în 1920, fără dascăl; Corhana – 247 de suflete, 69 de familii, biserică zidită de același părinte Liverotti, iar dascăl era Vasile Herciu[41]. Membrii parohiei formau o singură comunitate și se adunau deseori în măreața biserică din Săbăoani pentru a celebra anumite sărbători și aniversări. Astfel, la 26 iulie 1922, credincioșii parohiei și ai filialelor s-au adunat la Săbăoani pentru a-l aminti, într-o celebrare solemnă, pe ctitorul celei mai mari biserici din Moldova, pr. Caietan Liverotti, care a fost paroh de Săbăoani în perioada 1880-1902[42]. Despre acest eveniment revista „Viața" scria: „La Săbăoani (jud. Roman) în ziua de 26 iulie s-a făcut o amintire solemnă a Preacucernicului și vrednic de pomenire, părinte Caietan Liverotti de la a cărui moarte anul acesta în ziua numită s-au îndeplinit [*sic*!] 20 de ani. Meritele acestui bărbat mare dintre Franciscanii din Moldova nu se pot restrânge în câteva rânduri de cronică. Ajunge să spunem că, prin sârguința și dibăcia sa, a lăsat pe urma lui monumentul cel mai măreț din Moldova, chiar și din România veche, biserica din Săbăoani. Amintindu-i faptele mari să nu uităm a ne ruga pentru odihna sufletului lui"[43].

În perioada 8-11 martie 1921, pr. Bișoc a organizat în filiala Pildești misiuni populare, predicator fiind pr. Benvenut-Rudolf Wiener, paroh la Răducăneni. Cu deosebită mândrie părintele Bișoc îl înștiința pe episcopul Cisar că misiunile au avut succes deplin: „cred că vă e spre bucurie faptul că acei creștini, după ce au asistat foarte numeroși la predici, s-au apropiat în număr de 623 la Sfintele Taine, dând dovezi fățișe de mulțumirea sufletească ce au recăpătat-o". În aceeași scrisoare părintele își exprima și bucuria pe care i-au dat-o, la rândul lor, credincioșii din Săbăoani, unde „după un Triduum solemn predicat, în ziua Sfântului Iosif, au fost peste 400 Împărtășanii". În încheiere, pr. Bișoc îl ruga pe episcopul Cisar „să primească cu inimă părintească" toate aceste bucurii sufletești și „să mă binecuvântați"[44].

Pr. Bișoc a reușit, ca paroh de Săbăoani, să realizeze lucruri care vor dăinui în istorie. Primul dintre acestea este fără îndoială ridicarea monumentului în cinstea eroilor din Primul Război Mondial. Dobândind o oarecare experiență în acest domeniu, după ce a construit monumentele eroilor din Adjudeni și Rotunda, în anul 1918, pr. Bișoc, abia sosit la Săbăoani, a avut o primă

[41] *Ibidem,* f. 440.
[42] Fabian Doboş, *Săbăoani – file de istorie,* p. 206.
[43] „Viața", anul VIII, nr. 8, Hălăucești, p. 132.
[44] AERC Iaşi, d. 1/1846, f. 442.

https://biblioteca-digitala.ro

inițiativă care a mobilizat întreaga comunitate: construirea unui falnic monument în cinstea eroilor catolici din Săbăoani din Primul Război Mondial. În acest sens, s-a constituit un comitet, format din oameni practicanți, în fruntea căruia se afla însuși parohul. Acest comitet avea ca și sarcină primordială adunarea fondurilor pentru respectiva construcție. După aproape trei ani, în vara anului 1922, comitetul reușise să adune suma de 30.000 lei. Mărețul monument, aflat în apropierea bisericii, fiind proiectat de sculptorul Tito Cambi, are înălțimea de 7 metri și a fost lucrat în piatră albă, în formă de piramidă, având o cruce în vârf. Numele eroilor din Săbăoani sunt sculptate pe niște plăci de granit, fixate pe cele patru fețe ale soclului. Momentul sfințirii acestui monument, eveniment la care a participat și episcopul de Iași, Mons. Alexandru Theodor Cisar[45], a fost hramul bisericii din Săbăoani, sfântul Mihail Arhanghelul (29 septembrie), care în anul 1922 a fost amânat pentru data de 1 octombrie[46]. Despre sărbătoarea sfințirii acestui important monument, revista „Viața" scria: „În ziua sfințirii se plecă cu o impunătoare procesiune din biserică spre monument. După aprobatul obicei, monumentul avu și nași, în număr de 65 perechi de gospodari, care mergeau în rând înaintea episcopului purtând lumânări mari, aprinse și pânză, ca la botez. Ajungând procesiunea la monument, părintele paroh ținu un discurs îndreptat către ÎPSf Sa și autorități, în cursul căruia, la un moment dat, domnul primar e invitat să publice numele eroilor, citindu-le pe monument. Urmează apoi sfințirea și discursul episcopului, care preamărește amintirea celor căzuți, și cuvântările autorităților. Se cântă imnul regal și apoi trupa, care tot timpul a prezentat armele, defilează în fața monumentului, iar procesiunea cu aceeași rânduială se întoarce la biserică, unde urmează Liturghia pontificală"[47].

Ascultând sfatul episcopului Cisar, părintele Bișoc a impus în 1923 cislă pe tot satul pentru a repara biserica în exterior[48]. La 8 februarie același an, episcopul îi scria pr. Bișoc, felicitându-l și încurajându-l în această inițiativă: „Am primit cu bucurie vestea că la Săbăoani s-a luat inițiativa de a repara solid exteriorul bisericii (...). Vor fi mândri săbăonenii, când lucrarea va fi sfârșită. Între timp se vor găsi desigur și de cei, care să murmure și să-și dea în vileag gânduri nu tocmai creștinești. Acest lucru să nu vă întristeze, nici să vă descurajeze, căci orice faptă bună găsește aici pe pământ potrivnici"[49]. Pentru a veni în ajutorul parohului, episcopul Cisar a trimis, pe 4 martie 1923, credincioșilor din Săbăoani o scrisoare de suflet prin care îi invita să participe la

---

[45] Acesta a fost invitat de către pr. Bișoc cu o lună înainte la hram (AERC d. 1/1846, f. 449).
[46] Cornel Cadar, Anton Coșa, Fabian Doboș, coord., *Eroi catolici din Primul Război Mondial și monumente dedicate lor per teritoriul Diecezei de Iași*, Editura „Presa Bună", Iași, 2018, p. 272.
[47] „Viața", nr. 11/1922, Hălăucești, p. 179-180.
[48] AERC Iași, d. 1/1846, f. 453.
[49] Idem, d. 2/1923, f. 32.

https://biblioteca-digitala.ro

lucrări: Biserica din Săbăoani, cea mai mare biserică din Eparhia noastră, este pentru noi un monument falnic al credinței și mult ne stă la inimă buna întreținere a frumoasei clădiri. Dar timpul, soarele, vântul, ploaia, gerul nu respectă munca omenească și caută să distrugă ceea ce omul a făptuit spre a-i aminti că toate sunt trecătoare din cele pământești (...). Așa am observat și noi cu ocazia sfințirii monumentului, că tencuiala bisericii a suferit foarte mult; știm că lemnul ferestrelor începe a putrezi. Am exprimat, de aceea, dorința noastră cucernicului părinte paroh, ca să ia bună înțelegere cu fruntașii satului pentru a stăvili stricăciunea și a readuce în stare perfectă tencuiala și eventual și tocurile ferestrelor (...). Ne-a fost prin urmare mare bucuria și mulțumirea sufletească când CS părintele paroh în persoană ne aduse vestea că s-a orânduit deja o cislă (....). Aprobăm pe deplin dispozițiunile luate cât și cele necesare ce se vor lua de acum încolo și așteptăm cu încredere ca bunii enoriași din Săbăoani, ce-și iubesc biserica, care-i mândria satului, să dea cu dragă inimă contribuția lor cât de curând (...). Nu uitați că-i vorba de casa sfințită și sfântă a lui Dumnezeu! Departe să fie gâlceavă, neînțelegere, rea voință, nepăsare; să nu se pomenească măcar codire, învinuiri și ceartă, ci dimpotrivă voioși și cu bucurie cu toții veți pune mâna pe lucru spre mai mare laudă a lui Dumnezeu. La cele sfinte, să se lucreze cu sfințenie! La muncă, deci![50]

După numai o lună, pe 10 aprilie același an, episcopul Cisar scria din nou credincioșilor din Săbăoani, „pentru bunul mers al parohiei”[51]. Episcopul de Iași îi avertiza pe săbăoneni că „și veselia își are margini (...). Numai acea petrecere este cinstită, onorabilă și permisă, care nu supără pe nimeni, care nu vatămă nimic, care nu calcă nicio lege (...). Numai acea petrecere este creștină, care se face cu modestie și măsură (...). De aceea, voi tinerilor (...) arătați ascultare și modestie, arătați chibzuire și măsură în veselia voastră”. În acest sens, episcopul Cisar a hotărât ca toate fetele mai mari de 15 ani să poată merge la horă „pe seama lor”, doar după ce vor fi primit de la parohie permisiune scrisă. Jocul trebuia să se încheie la rugăciunea „Îngerul Domnului” de seară, după care fiecare trebuia să meargă în propria familie: „Să nu se mai vadă vreo fată pe drumuri când s-a întunecat, nici flăcăi pe la cârciumi (...). Cei dovediți greșiți, flăcăi sau fete, să nu mai fie primiți la joc, iar fetei care va naște un copil nelegitim să nu i se permită a face nunta cu lăutari”.

În octombrie 1924, parohul scria episcopului că trebuie să înceapă zugrăveala în interior, și apoi pictura. În această scrisoare, părintele Bișoc îl roagă pe episcop să pună un cuvânt „pentru ca oamenii să înțeleagă că nu se

[50] AERC Iași, d. 2/1923, f. 49.

[51] Ibidem, f. 118. Foarte probabil episcopul a trimis această scrisoare după ce a primit de la paroh informații despre modul în care se făceau petrecerile la Săbăoani. În arhiva Episcopiei nu s-a păstrat respectiva scrisoare.

https://biblioteca-digitala.ro

poate pune o cislă ridicolă, crezând că se pot feșteli pereții cu orice fel de vopsit”[52]. Episcopul i-a răspuns pe 29 octombrie același an, folosind cuvinte mângâietoare atât pentru paroh cât și pentru enoriași: „Sunt fericit să aud această veste și vă rog să spuneți enoriașilor din Săbăoani că dânșii nu mi-ar fi putut face o mai mare bucurie și nu mi-ar fi putut da mai mare mângâiere (...) decât prin hotărârea lor de a începe cisla pentru pictarea bisericii lor (...). Săbăonenii își fac un nume de fală, iar pilda lor va stârni admirație și-i va îndemna pe confrații lor să facă la fel”[53]. Este de admirat intransigența părintelui Bișoc în ceea ce privește reparația bisericii. Pentru el, ca și pentru ceilalți preoți parohi pe care i-a avut Parohia Săbăoani în secolul al XX-lea, biserica era imaginea comunității. Cu cât biserica era mai frumoasă și mai curată, cu atât comunitatea era mai înfloritoare. Nu toți săbăonenii puteau să ajute biserica. În general, oamenii, având o condiție economică precară, se mulțumeau cu puțin. Totuși, în Săbăoani existau și persoane cu posibilități materiale deosebite.

Cu scrisoarea datată 1 martie 1927, pr. Bișoc îl informa pe episcopul Robu că în anul 1926 a adus de la Roma un „abil pictor italian”, Virgil Parodi, care începuse pictarea bisericii în același an: „Cu privire la pictarea bisericii din Săbăoani (...) s-a început lucrarea anul trecut, luând de maestru pe un cutare Virgil Parodi, abil pictor italian de la Roma. Învoiala a fost făcută pe jumătate de milion lei, însă (...) la plecarea lui în Italia în toamna trecută, am ridicat prețul la 850.000 (...). Aceasta am făcut-o fără intenția de a mări cisla, și nici acuma nu am această intenție, însă cu prevederea unui împrumut benevol de la înșiși gospodarii [din sat – n.n.] (...), așa ca să ajung la suma de circa 300.000 lei împrumut, cât îmi trebuie spre a-mi asigura plata pictorului”[54]. Pentru împrumut, parohul a cerut permisiunea episcopului, care răspunzând la 1 aprilie 1927[55], scria: „Aprobăm facerea împrumutului, în condițiunile în care voiți să-l faceți, și anume: ca să împrumutați de la oamenii din sat dându-le în schimb o chitanță în regulă, însă fără termen fix și fără procente, ca să puteți restitui banii treptat-treptat ce veți dispune de ei”. În încheierea scrisorii, episcopul îi îndemna pe sobăoneni „nu numai ca să dea cu bucurie banii cu împrumut, dar să facă mai mult: să-și facă o onoare și o cinste din a contribui benevol cu suma totală, ce mai este necesară pentru terminarea picturii bisericii, dând prin aceasta dovada cea mai strălucită că țin la Dumnezeu și la podoaba casei lui”.

La 5 iunie 1924, pr. Bișoc îi scria episcopului Cisar, cerând permisiunea de a mări biserica din filiala Pildești, deoarece era „prea mică

[52] Idem, d. 1/1846, f. 456.
[53] Idem, d. 2/1924, f. 385.
[54] Idem, d. 1/1846, f. 460.
[55] Idem, d. 4/1927, f. 156.

https://biblioteca-digitala.ro

pentru a încăpea tot poporul (...). Cheltuielile pentru aceasta le suportă poporul care anul trecut a lucrat în obște pământul bisericesc, din care muncă s-a realizat un câștig de 160.000 lei, iar anul acesta, tot poporul, de bună voie (...) același pământ îl cultivă, tot cu clacă, cu fasole, sub direcțiunea mea”[56].

Într-un răspuns pe care pr. Bișoc l-a dat, pe 30 martie 1927[57], „adresei oficiale a Episcopiei nr. 936 din 15 decembrie 1926”, parohul de Săbăoani oferă episcopului informațiile cerute. Din document reiese că la Săbăoani formarea religioasă se făcea după catehismul diecezan, „cu mai mult folos pentru cei ce știu carte, cu puțin folos pentru ceilalți”. De asemenea, „instrucțiunea se predă în școală, câte 2 ore pe săptămână la fiecare clasă, de către părintele catehet-cooperator”. În filiala Pildești, copiii „frecventează învățătura la școală, o dată pe săptămână, câte o oră de fiecare clasă, iar afară de asta li se face învățătură duminica după-masă de către domnul dascăl, după catehismul mic diecezan, iar în școală predă părintele catehet”. În celelalte două filiale, Corhana și Traian, „nu se predă religia în școală, ci numai duminica, la biserică, de către respectivii dascăli”. În încheierea raportului său, parohul de Săbăoani scria: „N-avem nicio piedică întru a preda religia în școală. Din contra, autoritățile școlare ne sunt foarte binevoitoare”.

După anul 1927[58], la Săbăoani, pr. Bișoc a condus și Editura „Serafica”[59], și revista populară „Viața”[60] (mai 1932 – noiembrie 1935, septembrie 1936 – decembrie 1945), oferindu-și, alături de colegiul redacțional, întreaga pregătire culturală și spirituală „spre slava lui Dumnezeu”[61]. Publicația și-a avut sediul la Săbăoani (aprilie 1913 – septembrie 1914), Răducăneni (noiembrie 1914 – iunie 1916), Hălăucești (iulie-august 1916), Huși (septembrie 1918 – februarie 1920), Bacău (martie-mai 1920), Faraoani (iunie-decembrie 1920), Hălăucești (ianuarie 1921 – mai 1931), Bacău (iunie 1931-

---

[56] Idem, d. 1/1846, f. 455.
[57] Ibidem, f. 464.
[58] http://www.ercis.ro/dieceza/preoti/raposati.asp?id=281 (accesat la 5.05.2020).
[59] De la 1 ianuarie 1924 revista *Viaţa*, care apărea din 1913, începe să fie tipărită, cu ajutorul fraţilor franciscani laici, în propria tipografie: Tipografia „Serafica” a Seminarului Franciscan din Hălăuceşti. În decembrie 1923 a fost adusă o maşina de tipărit „înzestrată cu toate cele trebuincioase pentru a putea tipări pe viitor nu numai revista noastră, ci şi multe alte cărţi şi broşuri bune şi folositoare”. La 12 decembrie 1923 tipografia fusese sfinţită şi inaugurată (https://ofmconv.ro/centenarul-revistei-viata/ - accesat la 5 mai 2020).
[60] Primul număr al revistei a apărut la iniţiativa părintelui Iosif Tălmăcel, care a fost numit vicar de Săbăoani imediat după întoarcerea sa de la Roma (1912), unde studiase teologia şapte ani. După un an de activitate rodnică în mijlocul săbăonenilor, părintele Tălmăcel i-a propus parohului său, părintele Graţian Carpati-Săsăreanu, să înfiinţeze o revistă prin care să poarte Vestea cea Bună în toate familiile catolice. Astfel, la 14 aprilie 1913, apărea primul număr al *Buletinului Parohiei catolice din Săbăoani, Viaţa* (cf. Fabian Doboş, *Săbăoani – file de istorie,* Iaşi, 2002, p. 156).
[61] AERC Iaşi, d. 2/1907, f. 253.

https://biblioteca-digitala.ro

aprilie 1932), Săbăoani (mai 1932 – martie 1944), Beiuș (aprilie-mai 1944 – ianuarie 1946), Oradea (februarie-decembrie 1947)[62].

Redăm în câteva rânduri preocupările revistei, în acești ani: explicarea vieții eroice a misionarilor, vieți de sfinți ce sunt comemorați în luna respectivă, subiecte despre și cu franciscani, pilde și sfaturi practice privitoare la „vrăjmașii omului, purecii și păduchii" etc. Nu trebuie să uităm spațiul larg (numerele pe anii 1923-1924) ocupat de tema principală tratată de părintele Anton Bișoc: căsătoria, cu toate problemele ei: pețit, părinții, celebrarea sacramentului, nunta, noua viață de familie cu ineditul, farmecul și necazurile ei[63]. Primul articol pe care pr. Bișoc l-a publicat în revista „Viața", se intitulează: „Sfântul Ferenț din Assisi" și a apărut în numărul 3 din primul an de existență a publicației[64].

Anul 1926 este unul special: „Anul acesta îndeosebi, cititorii vor afla multe lucruri privitoare la sfântul Francisc de Assisi, când în lumea întreagă se sărbătorește cu mare pompă de șapte ori o sută de ani de la moartea lui"[65]. În acel an, pe 12 aprilie, episcopul Robu a acordat *Imprimatur* programului religios, care s-a desfășurat în toate parohiile franciscane din dieceză. La Săbăoani celebrările și serbările au avut loc în perioada 20-24 decembrie. „Toți cei care vor lua parte la aceste funcțiuni vor putea câștiga indulgența jubiliară a Anului Sfânt"[66].

La 22 ianuarie 1929[67], episcopul Robu a aprobat suplimentul revistei „Viața", intitulat *Cruciada noastră misionară* (transformat apoi, din mai 1929, în *Cruciada misionară franciscană*), cu scopul de a trezi interesul pentru misiuni. Acesta avea patru pagini, care erau numerotate separat și apărea la mijlocul revistei. Începând cu numărul din ianuarie 1929 până în decembrie 1931, suplimentul consemnează aproape lună de lună tot ceea ce privește misiunile[68].

Prima liturghie pontificală a episcopului Mihai Robu (1925-1944)[69] a avut loc la Săbăoani, satul său natal[70]. Cu ocazia hramului bisericii din satul

---

[62] https://ofmconv.ro/centenarul-revistei-viata/ (accesat la 5 mai 2020). Până în anul 1947 la Editura „Serafica" au fost publicate 78 de cărți (Antonel-Aurel Ilieș, *Sfântul Francisc de Assisi și Franciscanii din România. Provincia Franciscană Conventuală „Sf. Iosif"*, Editura „Serafica", Roman, 2012, p. 202).

[63] Primul articol, în care pr. Bișoc trasează programul viitoarelor intervenții despre căsătorie, a apărut în primul număr din anul 1923 („Căsătoria", în *Viața,* Anul IX, nr. 1, 1 ianuarie 1923, Hălăucești, p. 2-5).

[64] „Viața", anul I, nr. 3, 6 octombrie 1913, Săbăoani, p. 85-88.

[65] Idem, anul 1926, nr. 1, Hălăucești, p. 1.

[66] AERC Iași, d. 1/1926, f. 1.

[67] Idem, d. 3/1929, f. 9.

[68] „Viața", anul 1926, p. 1.

[69] Acesta a fost numit episcop de Iaşi la 5 iulie 1925 şi consacrat pe 20 septembrie 1925 (http://www.ercis.ro/dieceza/preoti/raposati.asp?id=369, accesat la 6 mai 2020). În acel an, în

https://biblioteca-digitala.ro

natal al noului episcop de Iași – Săbăoani –, celebrat la 29 septembrie 1925, de „Sfinții Arhangheli Mihail, Gabriel și Rafael”, parohul Anton Bișoc, a reușit să-l convingă pe Mons. Mihai Robu să celebreze prima sa Liturghie pontificală în comunitatea natală. La rugămintea parohului Bișoc, pentru a nu-i deranja pe săteni de la lucrul la câmp, episcopul Mihai Robu a fost de acord să sosească la Săbăoani duminică, 27 septembrie 1925[71]. În dimineața aceleiași zile, episcopul de Iași a celebrat sfânta Liturghie la Pașcani, de unde cu trenul a plecat spre gara „Vasile Alecsandri”, fiind însoțit de Mons. Anton Gabor.

Primirea de la gara Mircești a fost una foarte frumoasă, aici ieșindu-i în întâmpinare și credincioși din satele catolice învecinate. Aceștia au format cortegiul care l-a condus pe episcop până la Săbăoani. „Peste 100 de călăreți, îmbrăcați de sărbătoare și cu steaguri papale și naționale, în frunte cu drapelul Societății «Tinerimea Cinstită», dădea convoiului un farmec cu totul deosebit”.

Și mai mare a fost surpriza care-l aștepta pe episcopul Robu la intrarea în satul Săbăoani, care „întreg era în picioare”. În fața primăriei, după ce a coborât din trăsură, episcopul Mihai Robu a fost salutat de primarul satului, după care un elev a recitat o poezie, iar corul copiilor a intonat un cântec „în onoarea aceluia care a stat pe aceleași bănci ca și dânșii, și azi a ajuns la o treaptă bisericească atât de înaltă”. De aici, episcopul a fost condus în procesiune spre „marea și impunătoarea biserică”. Cu toate că drumul era scurt, procesiunea a durat mult, „căci toți credincioșii se îngrămădeau să vadă pe acela care cu 31 de ani înainte părăsise localitatea ca un plăpând copil de 10 ani, iar acum intra ca episcop”. Îndemnurile celor ce conduceau procesiunea ca să se miște mai repede erau zadarnice, pentru că „toți își țineau ațintiți ochii asupra noului păstor”. La intrarea în biserică, episcopul Mihai Robu a fost salutat de domnul Manolescu Strunga, în numele guvernului și al județului, de domnul Jornescu, „fruntaș averescan”, și de directorul școlii. Ca răspuns la salutările lor, episcopul de Iași le-a spus că „va depune toată stăruința ca fiii săi sufletești să-și facă totdeauna datoria de cetățeni cum și-au făcut-o și pân-acum”. Din fața altarului, înaltul prelat a fost salutat, în numele locuitorilor satului, de parohul de Hălăucești, pr. Celestin Vaes (1921-1930)[72], care-și exprima „bucuria că vede pe întâiul moldovean și încă din acest sat ajuns în fruntea diecezei”.

Atent ca de obicei, episcopul Mihai Robu i-a mulțumit parohului Vaes pentru cuvintele frumoase și, folosindu-se de ocazie, i-a îndemnat pe

întreaga dieceză de Iași slujeau 57 de preoți (29 diecezani și 28 regulari) - AERC Iași, d. 4/1925, f. 222.

[70] *Lumina creștinului*, nr. 11, noiembrie 1925, Iași, p. 167-170.

[71] AERC Iași, d. 4/1925, f. 188.

[72] Acest preot belgian a fost paroh la Săbăoani în perioada 1903-1905, iar la bătrânețe s-a reîntors aici, unde a murit la 21 ianuarie 1947 (Dănuț Doboș, coord., *Hălăucești, sat de veche tradiție cultural-religioasă*, p. 146).

https://biblioteca-digitala.ro

credincioșii adunați în biserică „să fie totdeauna creștini de treabă și atunci vor ajunge tot atât de bine la împărăția cerului ca și dânsul care, prin voința lui Dumnezeu, a ajuns la o așa de înaltă treaptă bisericească". După ce a dat binecuvântarea cu preasfântul sacrament, episcopul a fost condus la casa parohială, unde a primit felicitări din partea persoanelor mai cu vază.

Prima sa Liturghie pontificală, Mons. Mihai Robu a celebrat-o la 29 septembrie, începând cu ora 10.00, fiind înconjurat de 16 preoți: Mons. Anton Gabor, pr. Grigore Enariu, pr. Francisc Orlandi, pr. Paul Mosel, pr. Felix Rafaeli, pr. Celestin Vaes, pr. Iuliu Abesca, pr. Mihai Dumea, pr. Iacint Bock, pr. Iosif Pal, pr. Anton Bișoc, pr. Anton Tălmăcel, pr. Ioan Mărtinaș, pr. Francisc Hoiden, pr. Adalbert Grabowski venit de la Cacica, însoțit de încă un preot. Corul era format din seminariștii de la Hălăucești, conduși de pr. Dominic Neculăieș. În pofida vremii nefavorabile, biserica a devenit neîncăpătoare pentru mulțimea venită „ca să asculte Liturghia pontificală și predica Preasfinției Sale", în care i-a îndemnat pe toți cei prezenți să lupte „cu energie împotriva dușmanilor sufletești cari ne înconjoară".

La începutul secolului al XX-lea, Noviciatul franciscan funcționa la Hălăucești, dar în anul 1923, a fost transferat, cu aprobarea superiorilor de la Roma, în conventul din Săbăoani. Inițial, Noviciatul a funcționat în vechea casă parohială, construită de părintele Leopold Rossi în anul 1862. Deși casa era destul de spațioasă, având și un etaj, ea s-a dovedit neîncăpătoare pentru a găzdui tinerii dornici să îmbrățișeze viața franciscană. De aceea, părintele Anton Bișoc, s-a îngrijit în mod direct de mărirea conventului, construind o aripă nouă. Toate cheltuielile au costat 1.250.000 de lei. Pentru terminarea lucrărilor, părintele Bișoc a fost nevoit să împrumute de la bancă un milion de lei. După ce a fost refăcută și mărită, Casa de noviciat a fost inaugurată printr-o sfântă Liturghie solemnă la data de 15 august 1926[73]. Cu această ocazie Sfântul Părinte papa Pius al XI-lea a trimis superiorilor Misiunii Franciscane din Moldova o binecuvântare solemnă și un gând de felicitare. Deoarece documentul papal este de o însemnătate deosebită, îl vom cita mai jos în întregime, așa cum apare în revista „Viața"[74]:

Binecuvântarea Sfântului Părinte papa Pius al XI-lea

Duminică, 15 august, fiind sărbătoarea Adormirii Maicii Domnului, s-a săvârșit în mănăstirea noastră din Săbăoani o ceremonie din cele mai mișcătoare. Preacucernicia Sa, părintele Anton Rocchetti, procuratorul Misiunilor franciscane și delegatul părintelui general pentru capitulul provincial ce s-a ținut la Săbăoani în zilele 10, 11, 12 august, a sfințit și inaugurat noua casă de noviciat a Părinților Franciscani din Moldova.

[73] AERC Iași, d. 1/1926, f. 12; cf. Fabian Doboș, *Săbăoani – file de istorie*, Iași, 2002, p. 130.
[74] „Viața", anul XII, nr. 9, Hălăucești, p. 129-132.

https://biblioteca-digitala.ro

În același timp, 16 tineri (13 clerici și trei frați laici) au avut fericirea să primească haina religioasă în acest an centenar al seraficului părinte, și să înceapă apoi anul de probă, sau noviciatul. Ceremonia s-a început la orele cinci după masă. Lume multă se adunase în biserica cea mare ca să vază pe noii novici, cari în procesiune doi câte doi intrară ducându-și pe brațe haina religioasă cu care trebuiau să fie îmbrăcați. După o înflăcărată cuvântare rostită în latinește de părintele procurator și apoi tradusă românește de PC Sa părintele Ulderic Cipolloni ca să fie înțeleasă și de popor, se săvârși ceremonia îmbrăcării după ceremonial. După aceea, în procesiune, toată lumea a mers în localul nou al noviciatului, care se sfinți de către același părinte delegat. Stabilindu-se pe urmă clauzura, toată lumea ieși afară, rămânând novicii cu magistrul lor să petreacă anul întreg de probă, după prescrierile constituțiunilor ordinului.

Cu această ocazie Preacucernicul părinte Anton Rocchetti a primit de la cardinalul Gasparri, secretarul de stat al papii, scrisoarea următoare, pe care o publicăm aci cu atât mai mare bucurie, cu cât vine dintr-o sursă atât de înaltă și autorizată. Ea va rămâne ca o piatră nestimată, ce se adaogă la monumentul activității franciscane în această țară, în acest an de șapte ori centenar de la moartea seraficului părinte; ea este și un imbold de încurajare în viitor la munca apostolică și zel luminat spre folosul poporului nostru românesc.

Secretariatul de Stat din Vatican, 11 august 1926 al Sanctității Sale
N. 56018

Preacucernice părinte,

Sanctitatea sa, cu vie plăcere a aflat că, sub ocrotirea preasfintei Maria ridicată la cer, în aceste zile se va inaugura în Moldova, mulțumită râvnei bunilor părinți conventuali și în particular a superiorului provinciei, noua Casă de noviciat menită spre formarea clerului regular indigen pentru nevoile duhovnicești ale acelei popolațiuni catolice.

Bucuros că despre acest cler e nevoit a forma de pe acum cele mai bune nădejdi, fie pentru numărul, cât și pentru duhul de jertfă de care e însuflețit, augustul pontifice cheamă din inimă asupra noii case cele mai alese haruri de propășire duhovnicească; și pe când cu dragoste părintească dorește tot binele tuturor operelor, fără deosebire, deja în floare în acea provincie, și fiecărui religios și novice, care își consfințesc sau se pregătesc a-și consfinți energiile lor înfocate pentru dânsele, trimite din inimă Paternității voastre, părinților, studenților, tinerilor din noviciat și tuturor acelora care au conlucrat la nobila întreprindere deosebita sa binecuvântare apostolică.

Cu simțăminte de distinsă și sinceră stimă, mă declar al Paternității voastre, Preacucernice

Preaafecționat în Domnul
P. card. Gasparri

https://biblioteca-digitala.ro

Primul maestru de novici a fost părintele Ioan Gârleanu, care în cei cinci ani de activitate la Săbăoani (1924-1929) a reușit, prin deschiderea și obiectivitatea sa, să creeze o apropiere între tinerii clerici diecezani și franciscani.

Cu ocazia sărbătorilor religioase importante, părintele Gârleanu, împreună cu novicii săi, îi scria episcopului de Iași un gând de felicitare și mulțumire[75]. La începutul lunii mai 1924, episcopul Alexandru Cisar a făcut o „vizită părintească” noviciatului din Săbăoani. La 21 mai 1924 părintele Gârleanu îi mulțumea pentru vizită și îl ruga să primească o fotografie cu preoții și novicii de la Săbăoani, „ca un umil omagiu de recunoștință și iubire și smerită supunere”[76].

Imediat după inaugurarea Casei de noviciat, la Săbăoani a luat un avânt puternic și Ordinul al III-lea al franciscanilor (terțiarii). „Pe lângă terțiarii vechi, în ziua de 4 octombrie 1926 au primit haina 55 de persoane”[77]. Între anii 1923-1941 au fost admiși în noviciatul din Săbăoani 86 de tineri dornici să ajungă preoți și 33 care voiau să rămână simpli călugări. Dintre aceștia au făcut profesiunea religioasă numai 66 de clerici și 27 de frați laici[78].

Într-o scrisoare datată 30 martie 1927, parohul Bișoc îl informa pe episcopul Robu că din cei 768 de tineri ai parohiei sale (399 de băieți și 369 de fete), frecventau „învățătura creștină” 630 (320 de băieți și 310 fete). Deși procentajul era destul de ridicat, părintele nu reușea să vadă roadele catehezelor sale: „Pentru tinerime nu se întrebuințează alte mijloace coercitive afară de presiunea prin predici, pe urma căror insistențe urmează la învățătură cea mai mare parte a tineretului (...) însă cu puțin folos vădit, deoarece vin de la horă trudiți și cu puțin gust de reculegere”[79].

Pe 1 mai 1927, ministrul provincial, pr. Bonaventura Morariu, îl ruga pe episcopul Robu să-i dea pr. Bișoc numirea pentru Parohia Huși[80]. Numirea are data de 3 mai, iar la Săbăoani a fost transferat, ca paroh, pr. Anton Tălmăcel de la Faraoani[81].

Ca paroh de Huși, deși a fost numai două luni în această funcție (mai-iunie 1927)[82], pr. Bișoc a organizat administrarea sfântului Mir, la 20 iulie 1927[83]. La această dată, paroh de Huși era pr. Felix Rafaelli[84].

---

[75] AERC Iași, d. 2/1907, f. 283.
[76] Ibidem, f. 284.
[77] *Aurora franciscană*, Hălăuceşti, anul IX, nr. 9-10-11-12, p. 95.
[78] Iosif Pal, *Originea catolicilor din Moldova şi franciscanii, păstorii lor de veacuri*, Editura „Serafica”, Bacău, 1997, p. 225.
[79] AERC Iași, d. 1/1846, f. 464.
[80] Idem, d. 1/ 1926, f. 32.
[81] Idem, d. 4/1927, f. 201-203, 205
[82] Părintele a mers înapoi, la Parohia Săbăoani, „din motive de sănătate” (*Ibidem*, f. 292, 294).

https://biblioteca-digitala.ro

La 3 august 1927, episcopul Robu l-a numit pe pr. Bișoc, care era deja din nou paroh la Săbăoani, și paroh de Adjudeni: „Veți avea acolo ca vicar parohial pe CP Anton Tălmăcel, care va conduce parohia dependent de Cucernicia Voastră, având a vă întreba în chestiunile mai importante”[85].

La 5 aprilie 1928, a fost sfințită, în biserica din filiala Traian, Calea Sfintei Cruci, de către vicarul de la Săbăoani, pr. Ioan Gârleanu[86].

Printr-o scrisoare, datată 11 februarie 1929, părintele Bișoc îl înștiința pe episcop că în curând va începe instalarea luminii electrice în biserică. În aceeași scrisoare îi amintea episcopului că are nevoie de ajutoare, întrucât „evlavia credincioșilor s-a înmulțit”, iar părintele Gârleanu avea sănătatea șubrezită. Mai exact, parohul îi explica episcopului modul în care a organizat în acel an spovezile de Paște: „Am repartizat câte 400 familii săptămânal, începând cu Duminica I-a a Postului”. Din cauza frigului din acel an, dar și a lucrărilor care se impuneau în biserică pentru instalarea luminii electrice, părintele cerea episcopului ca în anul acela să-i permită să facă spovezile în casa parohială, „având putința să aducem două confesionale în odăi diferite, și așa să putem primi spovezile, și ale femeilor”. Cu aceeași scrisoare, invocând ca motiv faptul că preoții erau prea puțini, parohul de Săbăoani cerea de la episcop o dispensă în vederea obținerii indulgenței: în loc de spovada săptămânală să ajungă cea lunară[87]. După numai trei zile, episcopul i-a acordat parohului permisiunea de a spovedi în casa parohială, și i-a promis că va interveni la Roma pentru a schimba regula spovezii săptămânale[88].

Având multe îndatoriri de împlinit[89], și fiind o fire dinamică, părintele Bișoc a cumpărat pentru Parohia Săbăoani un automobil *Ford*. La 5 martie 1929, îi cerea episcopului de Iași o adeverință pentru a fi scutit de impozitul de 3.000 de lei pe care statul îl percepea pentru mașină. În document trebuia specificat faptul că „autoturismul înscris pe numele meu, nu-mi aparține, ci este, cum de fapt e chiar, proprietatea exclusivă a parohiei, și că e cumpărat cu fondurile parohiei, destinat serviciului parohiei”[90]. Episcopul Robu a eliberat respectiva declarație pe 9 martie același an[91].

[83] Ibidem, f. 235, 247.
[84] Ibidem, f. 264.
[85] Ibidem, f. 299.
[86] Idem, d. 2/1928, f. 218.
[87] Idem, d. 1/1846, f. 465.
[88] Idem, d. 3/1929, f. 76
[89] În toamna anului 1932, Parohia Săbăoani a mai primit o filială: Buruenești (Idem, d. 1/1846, f. 472).
[90] Ibidem, f. 466.
[91] Idem, d. 3/1929, f. 130.

https://biblioteca-digitala.ro

Din mai 1932 și până la sfârșit, tipografia a funcționat la Săbăoani, sub conducerea părintelui Anton Bișoc. S-a ales această localitate (în locul Hălăuceștiului) și pentru legământul istoric legat de înființarea revistei, dar mai mult pentru că aici era Casa de noviciat, centrul de educație atât al clericilor cât și al fraților laici.

Parohul Bișoc era mereu persoana la care săbăonenii făceau referință atunci când aveau vreo dispută. Acesta reușea deseori să-i împace pe dușmani și avea grijă ca viața de zi cu zi a catolicilor să decurgă în mod cât mai senin. În perioada mandatului său de paroh, săbăonenii au reușit să amenajeze „Izvoarele de la Berendești”, amintite și de *Codex Bandinus*, raport redactat la jumătatea secolului al XVII-lea de către arhiepiscopul Marco Bandini. În acest loc, catolicii din Săbăoani și satele vecine mergeau pentru a se recrea, duminica și în zilele de sărbătoare, dar și pentru a spăla diverse lucruri din gospodărie (pături, covoare, haine groase etc.), activitate care avea nevoie de multă apă, spațiu și soare[92].

La 30 aprilie 1934, episcopul Robu îi cerea parohului de Săbăoani să dea amendă de 5 lei pentru fiecare absență de la catehism pe care un tânăr o avea. „Pentru aceia care vor lipsi mai mult de zece ori veți lua amendă de 10 lei fiecare lipsă”[93].

În scrisoarea din 3 iunie 1934, părintele Bișoc îl informa pe Mons. Robu că statuia Inimii lui Isus, pe care o comandase cu un an înainte la atelierul Stufflesser, a ajuns, după o lungă întârziere, la Săbăoani. Parohul de Săbăoani îi cerea episcopului permisiunea de a o binecuvânta în mod solemn la data de 10 iunie 1934[94]. La 5 iunie același an, episcopul îi dădea parohului autorizația de a sfinți respectiva statuie, „dorind ca evlavia către Preasfânta Inimă să prindă rădăcini cât mai adânci în iubitul nostru popor credincios, pentru reînnoirea și propășirea vieții spirituale”[95].

Deși părintele Bișoc se dedica în totalitate slujirii enoriașilor săi, au existat și persoane care nu-l simpatizau. Mai mult, unii, certați cu Biserica și cu Dumnezeu, doreau chiar plecarea lui din Săbăoani. În acest sens, amintim aici o scrisoare[96] pe care un anonim a trimis-o episcopului Mihai Robu, la 4 octombrie 1934. Scrisă în numele tuturor locuitorilor din comuna Săbăoani, scrisoarea nu este semnată de nimeni[97]. Autorul „îl ruga din suflet” pe episcop să-l mute pe părintele Bișoc din mai multe motive: „1. Face politică foarte mult.

---

[92] Petre Sescu (Păduraru), *Cronica de la Săbăoani*, ms. în AERC Iași, nepaginat.
[93] AERC Iași, d. 8/1934, f. 416.
[94] Idem, d. 1/1866, f. 135.
[95] Idem, d. 8/1934, f. 565.
[96] Idem, d. 1/1924, f. 208.
[97] Lipsa unei semnături pe scrisoarea în cauză se datorează respectului deosebit pe care săbăonenii, în majoritatea lor, îl aveau față de părintele Bișoc.

https://biblioteca-digitala.ro

2. În loc să predice evanghelia, predică altele, parcă ar fi la cinematograf (...), parcă am fi la panaramă în biserică. 3. Dascălul Crețu, dânsul este paroh, că el face ce vrea. Dacă l-ar prinde de barbă pe părintele Bișoc și l-ar duce într-o baltă, acolo s-ar duce părintele, că ce spune Crețu așa trebuie să facă părintele. 4. Nu poți să te duci la parohie că te ia în căruță (...). 5. Credem, Înalt Preasfințite, că a stat destul în Săbăoani”. Autorul scrisorii il amenința pe episcopul Robu că, dacă nu-l va muta într-o lună pe părintele Bișoc, oamenii vor scrie mai întâi la Arhiepiscopia de București, iar dacă nici la București nu se consideră necesară schimbarea părintelui paroh, „mii de scrisori au să meargă la papa” pentru a cere transferul acestui preot.

La toate aceste acuzații, părintele Bișoc a răspuns printr-o scrisoare lungă și obiectivă[98], adresată episcopului Robu. În sărbătoarea „*Tuturor Sfinților*” (1 noiembrie 1934) părintele paroh a citit în biserică atât reclamația cât și răspunsul dat episcopului. În acest răspuns, părintele Bișoc, folosind un limbaj umoristic, îi explică Mons. Robu că de fapt există două sate Săbăoani. Unul, care este destul de mare, format din „credincioși pașnici, bisericoși, serioși în purtarea lor și în calitate de cetățeni și ca creștini”. Celălalt sat Săbăoani, mult mai mic, format din „copii din buruiene, guzgani care stau zi și noapte în crâșme, sperjuri, greșiți, hoți”. Părintele Bișoc încheie scrisoarea sa afirmând că reclamația a fost probabil scrisă de „un guzgan mititel”, întrucât nu a avut curajul să scrie nici măcar numele său. De altfel, așa cum menționa părintele Bișoc, întâmplarea a constituit pentru el o lecție de viață, în sensul că nu trebuia să se creadă niciodată un idol al enoriașilor săi. În finalul scrisorii părintele Bișoc a cerut episcopului permisiunea de a pleca pentru o lună la Roma pentru rezolvarea unor „afaceri în interesul provinciei”, în locul său lăsându-l pe părintele Petru Lucaci. Episcopul i-a dat această permisiune pe 3 noiembrie același an[99].

La începutul anului 1935, pr. Bișoc îl informa pe episcopul Robu despre inițiativa catolicilor din Buruenești de a construi o biserică nouă, constituind în acest scop un comitet: „Eu, ascultându-le cererea, am declarat dizolvat comitetul vechi, asistând la alegerea celui nou”. Apoi, cu aceeași scrisoare, părintele îi cerea episcopului să aprobe „noul comitet, ca să urmeze a lucra mai departe pentru clădirea bisericii lor”[100]. În toamna anului precedent, pe 1 octombrie 1934, pr. Bișoc a primit doi vicari: pr. Carmil Tocănel și pr. Petru Moșneguțu, „pentru Săbăoani și Buruenești, sub dependența Prea Cucernicului Părinte A. Bișoc”[101].

[98] AERC Iași, d. 1/1924, f. 209-211.
[99] Idem, d. 9/1934, f. 330.
[100] Idem, d. 1/1846, f. 476.
[101] Idem, d. 1/1926, f. 211; d. 9/1934, f. 271-272.

https://biblioteca-digitala.ro

Părintele Tocănel, organist și compozitor, a condus cu mult folos corul format din călugării aflați în Casa de noviciat din Săbăoani. Dar din cauza faptului că respectivii tineri nu stăteau prea mult la Săbăoani, parohul Bișoc s-a hotărât să înființeze un cor al satului, format din laici. Astfel, „la începutul anului 1937, pr. dr. Anton Bișoc, împreună cu dascălul Crețu Mihai, au pus bazele primului cor bisericesc (...). Pregătirea viitorilor coriști s-a făcut în iarna anului 1937 prin repetiții pe note, cu fanfară, circa trei luni de zile, timp în care noul cor înjghebat a reușit să cânte în două voci, în limba latină, *Missa de Angelis*, *Ave Maria* și alte cântece bisericești, însă nu s-a putut continua cu fanfara datorită concentrărilor și apropierii celui de-Al Doilea Război Mondial”[102].

În august 1935, pr. Bișoc aducea la cunoștința episcopului Robu faptul că la Corhana era nevoie de o casă mică, „pentru a se adăposti preotul când merge pentru slujbe”. Oamenii din sat au fost de acord cu această idee și au fixat o taxă de 100 lei pentru fiecare familie și 50 pentru văduvi, „plus munca în natură de salahorie”[103].

Parohul Anton Bișoc s-a implicat mult și în viața socială a săbăonenilor. Astfel, în anul 1937, părintele, ajutat de sătenii Dumitru Dămoc și Ianoș Bacoșcă, a reușit să-i convingă pe săbăoneni să facă o cislă în vederea cumpărării unei pompe manuale, pentru stingerea numeroaselor incendii care izbucneau deseori în sat. Din cauza faptului că, pe atunci, toate casele erau acoperite cu stuf, paie sau șindrilă, incendiile mistuiau foarte repede gospodăriile sătenilor. „Din banii adunați s-a cumpărat o pompă manuală pe două roate, un coș pentru materiale, găleți și furtune etc. Pentru mânuirea acestor materiale, s-a format o echipă de pompieri voluntari: pr. Anton Bișoc, șeful formației, și locuitorii Dumitru Dămoc, Iosif Ghiuzan și Andrei Bișoc, care făcuseră serviciul militar la pompieri, urmat de Ianoș Bacoșcă și Iojă Blaj, punându-se astfel temelia unui nucleu de bază pentru prevenirea incendiilor (...). Această modestă formație și-a măsurat puterile cu incendiul din același an 1937, care izbucnise la locuința locuitorului Anton Doboș, dovedindu-și utilitatea, după care s-a călit în vârtejul luptelor cu incendiile viitoare”[104].

În martie 1937, părintele Bișoc Anton cerea permisiunea episcopului de a impune o cislă pentru a turna din nou clopotul cel mare care, deși fusese reparat cu patru ani înainte, crăpase iarăși din cauza gerurilor din iarna care abia trecuse[105]. Cu această ocazie s-a făcut o nouă inscripție: „A doua returnare. Întru mărirea lui Dumnezeu s-a returnat acest clopot în anul 1937, cu cheltuiala

[102] Petre Sescu (Păduraru), *op.cit*, nepaginat.
[103] AERC Iaşi, d. 1/1846, f. 480.
[104] Petre Sescu (Păduraru), *op.cit.*, nepaginat.
[105] AERC Iaşi, d. 1/1846, f. 488.

https://biblioteca-digitala.ro

enoriașilor din Săbăoani, fiind paroh părintele Anton Bișoc, episcop Mihai Robu, papa Pius al XI-lea, sub domnia M.S. regele Carol al II-lea, la turnătoria Pascu din Iași”[106]. De asemenea, în filiala Pildești, în a doua duminică din Postul Mare al anului 1938, părintele Bișoc a sfințit un clopot nou de 120 kg, donat de familia Petru Anton Sescu[107].

La Săbăoani a fost inaugurată în ziua de 7 noiembrie 1937, o centrala electrică[108]. Au fost prezenți locuitorii din Săbăoani, dar și reprezentanți ai celor nouă sate racordate la această centrală electrică[109]. La eveniment au participat și câțiva membri ai guvernului și alți demnitari importanți: Manolescu Strunga, Trăian Pârvu, prefectul județului Roman.

Printre primii care au luat cuvântul a fost părintele Anton Bișoc[110] de la Parohia Catolică din Săbăoani, care după ce a scos în evidență foloasele ce vin de pe urma iluminatului cu bec electric, printre altele, a spus: „Domnule ministru, ați binevoit să instalați centrala electrică în Săbăoani, sat mare cât un orășel, și de aici uzina electrică să trimită curent electric și lumină în cele nouă sate vecine, plus Săbăoani, sat catolic în întregime absolută. N-ați făcut deosebire, ci ne-ați recunoscut drept ceea ce suntem, într-adevăr nu minoritari, ci adevărați români, pe picior de egalitate ca toți ceilalți buni români, având rădăcini adânci în pământul țării noastre cât de adânc sunt îngropați părinții noștri și lungi cât de lung e simțul veacurilor, pe care le numără generațiile strămoșilor”[111].

La 20 iunie 1938, provincialul Pal îi scria episcopului Robu, mulțumindu-i nespus pentru onoarea pe care a făcut-o Ordinului prin faptul că l-a invitat pe pr. Anton Bișoc să țină exerciții spirituale clerului diecezan[112].

În anul 1940, pr. Bișoc era ajutat în pastorație de următorii preoți, confrați franciscani: Ioan Minuț, Anton Roca și Petru Brudaru (vice-magistrul novicilor)[113]. În același an, în perioada 6-9 mai, ministrul provincial Pal a făcut

---

[106] La 29 aprilie 1937, pr. Bișoc îl ruga pe episcopul Robu să trimită un preot la turnătoria Pascu pentru „a-l îndemna la execuție. Mi-a promis că va fotografia clopotul, pentru a avea siguranța doveditoare a execuției întocmai” (Ibidem, f. 490).

[107] Ibidem, f. 495.

[108] Construirea acestei „uzine electrice” a durat aproape un an, din ianuarie 1937 până pe 1 noiembrie același an (Petre Sescu (Păduraru), *op.cit.*, nepaginat).

[109] Satele racordate la centrala de la Săbăoani erau următoarele: Gherăești, Pildești, Tămășeni, Adjudeni, Traian, Tețcani, Mircești, Hălăucești și Răchiteni (Petre Sescu (Păduraru), *op.cit.*, nepaginat).

[110] Parohul de Săbăoani făcea parte, de drept, încă din anul 1926 din Consiliul comunal (AERC Iași, d. 2/1926, f. 58).

[111] Petre Sescu (Păduraru), *Cronica de la Săbăoani*, ms. în Arhiva Parohiei Săbăoani, citat în Fabian Doboș, Săbăoani – file de istorie, p. 354-355.

[112] AERC Iași, d. 1/1926, f. 330.

[113] Idem, d. 1/1939, f. 81.

https://biblioteca-digitala.ro

vizita provincială la Săbăoani[114]. În anul următor, în Mănăstirea din Săbăoani, trăiau 29 de frați[115].

La 3 august 1941, la Săbăoani, a avut loc înmormântarea simbolică a primului erou din Săbăoani căzut pe câmpul de luptă în Al Doilea Război Mondial. Redăm aici procesul-verbal întocmit cu acea ocazie:

Astăzi duminică 3 august 1941, subscrisul director al Căminului Cultural județean din Roman, însoțind pe domnul prefect al județului, col. R. Stănescu, împreună cu domnii ing. agr. insp. D. Popescu, directorul Camerei Agricole, și Ioan Pralea, inspector școlar, am luat parte astăzi la înmormântarea simbolică a primului erou căzut din sat, în războiul sfânt de reîntregire, soldatul Iosif Vârgă – solemnitate organizată în cadrul Căminului Cultural din Săbăoani, în frunte cu preoții Anton Bișoc, paroh și președinte, și cu Ioan Minuț, vicar, inițiatori. Ceremonia s-a oficiat în impunătoarea catedrală frumos ornată, de către un sobor de preoți în cântecele corului și al organului, prezenți fiind mii de săteni în port național, autoritățile din comună, premilitarii comandați de lt. Ursache; elevii școlilor cu personalul didactic, cum și sfatul Căminului. CSP Bișoc a preamărit eroismul pus în serviciul Patriei dând pildă faptele de vitejie ale eroului, mort numai trupește. După rugăciunile cuvenite, urmează o impunătoare procesiune până la cimitir, în cântece religioase, cu prapuri și steaguri, preoții în odăjdii, pe drum acoperit cu flori. Rareori mi-a fost dat să văd atâta norod, plin de evlavie, ascultător și ordonat! După o scurtă slujbă și așezarea Sfintei Cruci, domnul prefect col. R. Stănescu, președintele Comitetului Județean, într-o însuflețită cuvântare, cinstește memoria eroilor prin jertfa supremă, cu un moment de reculegere petrecut în genunchi, motivând războiul întregitor de hotare și dărâmător al barbariei bolșevice și arătând cum înaltul guvern înțelege să-și onoreze eroii. A adus mulțumiri comitetului, în special CSP Bișoc, inițiator și animator de suflete. Sărbătoarea s-a terminat cu frumoase recitări patriotice spuse de elevi și eleve. Pe lângă dl. Învățător Ursache, a dat concurs la pregătire atât dl. Toma, cât și Doamnele învățătoare din localitate, afară de Domnișoara M. Popa, care și-a motivat lipsa prin inspectorat. Pentru această frumoasă și înălțătoare manifestare patriotică, în numele Fundației Culturale regale „Regele Mihai I”, aduc călduroase mulțumiri tuturor.

O copie atestată în trei exemplare la Roman, la Căminul Județean.

Director,

Nic. Popovici Podașcă[116].

[114] Ibidem, f. 101.
[115] Ibidem, f. 143.
[116] *Almanahul revistei catolice „Viața” 1942*, Săbăoani, 1942, pp. 89-90.

https://biblioteca-digitala.ro

La 8 aprilie 1942, pr. Bișoc îi scria episcopului Robu, după ce primise informația că nici în acel an nu va merge în dieceză pentru administrarea Mirului, cerându-i să vină în acel an la Săbăoani, „din următorul motiv: parohia e așa de mare, încât pe an ce merge se înmulțesc copiii, așa că ar fi prea numeroși mai amânând. N-am idee exactă, dar acum trebuie să fie un număr mare”[117]. A doua zi, pe 9 aprilie, episcopul i-a răspuns că pentru Săbăoani va face excepție și că este de acord să meargă acolo pentru a administra sfântul Mir pe 25 și 26 mai, a doua și a treia zi de Rusalii: „Deci puteți anunța că voi veni la data amintită pentru a mirui și a face vizita canonică. Și pregătiți copiii, ca să poată primi vrednicește și cu folos spiritual sfântul Mir”[118].

Într-adevăr, episcopul a fost în vizită canonică la Săbăoani, pe 25-26 mai 1942, administrând și Mirul. Cu acea ocazie, pr. Bișoc îl ruga verbal să-i acorde o vacanță de două luni, pentru a se ocupa de traducerea Bibliei. Acest lucrul l-a cerut apoi și în scris, în iunie 1942, asigurându-l pe episcop că îl va lăsa ca locțiitor pe pr. Dumitru Lucaciu și deci „parohia nu va avea nimic de a suferi în cele ale pastorației”[119].

În cadrul vizitei canonice efectuate în mai 1942, episcopul i-a cerut parohului de Săbăoani să se îngrijească mai mult de cimitir[120], mai ales că niște hoți furaseră din gard mai multe scânduri și mai multe cruci din cimitir. Pr. Bișoc, pentru a reamenaja cimitirul, a cerut permisiunea episcopului de a face o cislă[121]. Pe 3 august 1942, pr. Bișoc îi scria episcopului Robu că în luna iunie constituise un comitet de zece feciori de biserică, pentru împrejmuirea cimitirului din Săbăoani. Aceștia au reușit să adune doar suma de 400.000 lei, bani cu care parohul a reușit „să repare provizoriu, astupând spărturile (...), și în curând, pe rând, vom face împrejmuirea din nou”[122]. Abia în anul următor, pr. Bișoc îi scria episcopului că a reușit să termine împrejmuirea cimitirului: „Am împrumutat bani și tot am făcut”[123].

La începutul anului 1943, parohul de Săbăoani îi scria episcopului Robu că în sat „se țin șezători în formă de baluri. Se strâng fete, chip la lucru, dar vin apoi flăcăi cu muzici, se cântă, se joacă ziua, se lungesc până noaptea hăt (*sic*!) tare târziu (...). Nu am fost contra ziselor șezători pentru lucru, dar

[117] AERC, d. 1/1939, f. 502.
[118] Idem, d. 4/1942, f. 291.
[119] Idem, d. 1/1939, f. 509.
[120] În acest sens, episcopul Robu a dat, la 5 iunie 1942, un *Decret pentru refacerea gardului la cimitirul din Săbăoani*, prin care cerea constituirea unui comitet format din zece feciori de biserică, care să se ocupe cât mai repede de reparația gardului cimitirului (Idem, d. 4/1942, f. 424).
[121] Idem, d. 1/1939, f. 510.
[122] Ibidem, f. 506; cf. Idem, d. 4/1942, f. 629
[123] Idem, d. 1/1939, f. 517.

https://biblioteca-digitala.ro

acestea în formă de baluri cred că trebuie combătute. Am amenințat de aceea cu amenzi pentru cei care vor face șezători de acest fel, câte 100 de lei pentru cei care le vor ține, iar în caz de recidivă, cu majorarea. Am amenințat, dar n-am aplicat, căci era condiționat să cer aprobarea Preasfinției Voastre. Acest lucru îl cer acum de la Excelența Voastră pentru ca să pot curma răul, fiind sigur că o asemenea pedeapsă ar ustura și ar lecui"[124]. Episcopul Robu i-a răspuns pe 15 februarie același an astfel: „Nu cred oportun a se aplica amenzi bănești celor vinovați în împrejurările tulburi de azi. De aceea, mărginiți-vă la amenințări. Și dacă nu folosesc deloc, atunci vă învoim să aplicați pedepse bisericești, și a nume: gospodarii în a căror case se vor admite asemenea baluri vor fi îndepărtați de la actele legitime bisericești; tot așa și flăcăii și fetele care vor lua parte la asemenea șezători; precum și muzicanții care dau concursul lor"[125].

La 10 iulie 1946, administratorul apostolic Marcu Glaser îl înștiința pe parohul Bișoc despre permisiunea pe care le-a dat-o unor tineri din Pildești „să poată juca la horă flăcău cu fată"[126], adică polca, „până acuma oprită prin decret episcopal[127]". Imediat, pr. Bișoc i-a răspuns Mons. Glaser afirmând că motivația celor 48 de tineri din Pildești, și anume că în alte parohii se joacă polca, era șubredă. Iar faptul că în unele parohii se juca polca „s-a datorat lipsei de insistență din partea preoților (...). Experiența vieții din contactul cu poporul spune că nu se poate camufla pericolul moralității, având în vedere rusticitatea educației". Spre finalul scrisorii, pr. Bișoc i-a cerut Mons. Glaser o scrisoare binevoitoare pe care să o poată arăta oamenilor, pentru a nu se scandaliza de această schimbare[128].

După instalarea regimului comunist, locuitorii satului Săbăoani, în special preoții și frații franciscani, au avut mult de suferit pentru singurul motiv de a fi catolici. De fapt, Securitatea nu putea trece cu vederea cea mai mare comunitate de catolici din România, unde funcționa Casa de noviciat, dar și

---

[124] Ibidem, f. 516.

[125] Idem, d. 3/1943, f. 87.

[126] Idem, d. 5/1946, f. 475.

[127] Acest decret, semnat episcop Mihai Robu, este datat 30 noiembrie 1933 și se intitulează: *Decret contra jocului în timp de noapte și contra jocului flăcău cu fată* (Idem, d. 3/1933, f. 739). În realitate, la această dată respectivul decret a fost doar o confirmare al unuia precedent: „Cu toate că oprisem mai demult jocul tineretului în timp de noapte cu prilejul nunților și jocul flăcăului cu fata (doi câte doi) la orice joc, totuși aflăm că unora nu le pasă de oprirea Noastră și continuă a face ceea ce i-am oprit (...). Reînnoim pedeapsa dată mai înainte contra acelor gospodari care nu opresc jocurile noaptea în curțile lor cu ocaziunea nunților. Ei vor fi supuși la o amendă de 500 lei în folosul bisericii parohiale. Flăcăii și fetele care joacă împreună numai doi câte doi, adică flăcău cu fată, vor fi publicați în biserică, și dacă nu se îndreaptă după a treia publicație, nu vor fi primiți la sfintele sacramente, până nu vor face pocăință publică trei duminici de-a rândul".

[128] Idem, d. 3/1946, f. 131-132.

https://biblioteca-digitala.ro

Tipografia „Serafica". Pe lângă aceasta, parohul de Săbăoani era și provincialul franciscanilor din Moldova: pr. dr. Anton Bișoc.

Despre momentul confiscării bunurilor Bisericii, în Inventarul pe 1948, trimis Episcopiei de Iași, parohul Bișoc scria: „Casa parohială făcând parte din același corp de clădire cu Mănăstirea și Noviciatul a fost inventariată și preluată de stat, odată cu acestea rămânând în folosința parohului două camere de locuit și biroul cu anexe"[129].

La 4 ianuarie 1948, Episcopia de Iași a trimis tuturor parohiilor adresa Ministerului Cultelor nr. 38414 din 27 decembrie 1948 privitoare la „epurarea cărților". Redăm un fragment din această adresă: „Avem onoarea a vă ruga să binevoiți a dispune ca toate organele în subordine să înainteze acelei Episcopii tablouri ce cuprind titlul volumelor existente în bibliotecile parohiale (ale comunităților, adunărilor etc.) urmând să fie epurate cărțile interzise, inclusiv cele în legătură cu monarhia (...). Cărțile epurate vor fi predate Consilieratului Județean respectiv, care va lua măsuri să le predea Direcției Generale a Siguranței din București"[130].

Deși erau vremuri de persecuție, la 23 februarie 1948, administratorul apostolic Marcu Glaser îl înștiința pe pr. Bișoc că a decis ca sfințirea preoțească a diaconului Ștefan Apostol să aibă loc în biserica din Săbăoani, în a treia zi de Paște[131].

Părintele Bișoc reușea să miște chiar și inimile cele mai împietrite. Tradiția orală din Săbăoani susține că odată doi securiști, care veniseră să-i asculte predica pentru ca după aceea să-l poată învinui, când l-au auzit vorbind, și-au scos pălăria și au părăsit biserica rușinați de intenția cu care veniseră aici.

În timpul dictaturii comuniste (1948-1989), credincioșii din Săbăoani au fost păstoriți, mai întâi, de preoți franciscani, care însă se prezentau în fața autorităților civile ca preoți diecezani. Acest lucru a fost posibil până la 15 decembrie 1961, când părintele Iosif Chelaru a fost arestat. După această dată, au urmat la conducerea Parohiei Săbăoani numai preoți diecezani[132].

În perioada comunistă filialele Parohiei Săbăoani au devenit parohii de sine stătătoare: Pildești (1952)[133]; Traian (1968)[134]; Corhana (1990)[135].

---

[129] Idem, d. 5/1948, f. 91v.
[130] Idem, d. 1/1935, f. 315.
[131] Idem, d. 3/1948, f. 153.
[132] Iosif Simon, *Franciscanii minori conventuali. Provincia „Sf. Iosif" din Moldova*, Editura „Serafica", Bacău, 1998, p. 52.
[133] Arhiva Parohiei Pildești (APP), d. *Inventare (1973)*, f. 5.
[134] Arhiva Parohiei Traian, d. 1/1968, nepaginat.
[135] APP, d. 2/1990, f. 126; cf. Alois Moraru, Ioan Dimișcă, Anton Coșa, *Pildești – monografie istorică*, Editura „Presa Bună", Iași, 2002, p. 223.

https://biblioteca-digitala.ro

3. Ministru provincial (1929-1932, 1947-1949)

Pentru virtuțile sale înalte și înțelepciunea sa, pr. Anton Bișoc a fost ales ministru provincial al franciscanilor din Moldova, în două rânduri: 1929-1932 și 1947-1949. Înainte de a fi fost ales ministru provincial, pr. Bișoc a fost, pentru două mandate (1923-1926 și 1926-1929), secretarul Provinciei franciscane „Sfântul Iosif", în timp ce funcția de provincial era ocupată de părintele Bonaventura Morariu[136], care atunci când trebuia să plece din Moldova îl lăsa pe părintele Bișoc ca locțiitor[137].

În perioada 6-8 august 1929 s-a ținut, la Hălăucești, capitulul provincial ordinar. În cadrul celei de-a treia sesiuni, a fost ales ca ministru provincial părintele Anton Benedict Bișoc, fostul secretar[138]. Deja la sfârșitul aceleiași luni, noul provincial îi scria, pe 28 august, episcopului Robu despre câteva decizii urgente în privința organizării slujirii pastorale în parohiile franciscane. Astfel, „Buruieneștii rămân în mod definitiv atașați la Adjudeni[139] (...), iar Răducănenii vor rămâne să fie administrați din Huși, unde părintele Hampel se va duce; având mașină nu le va fi prea greu (...). Pentru orice trebuință cu privire la oficiul meu, rămâne însărcinat părintele Morariu, pe tot timpul cât voi lipsi din Provincie, urmând să plec mâine, joi, 29 curent din Galați spre Ierusalim"[140].

La 21 octombrie 1929, episcopul Robu îi scria provincialului Bișoc despre jurisdicția de a spovedi pentru tinerii preoți veniți din Italia: „Deocamdată dăm fără examen jurisdicțiunea necesară pentru ascultat spovezile, însă numai spovezile copiilor și tinerilor de ambele sexe, nu însă a celor căsătoriți. Pot asculta și spovezile călugărițelor (...), dar nu pot funcționa ca confesori ordinari ai călugărițelor"[141].

---

[136] Cf. AERC Iaşi, d. 2/1907, f. 260. Pr. Morariu fusese mai întâi Maestru de novici în Assisi (Italia), apoi directorul Seminarului franciscan din Hălăucești. Este primul român care a fost ales la cârma Provinciei franciscane din Molodva (Iosif Simon, *Franciscanii minori conventuali. Provincia „Sf. Iosif" din Moldova*, Bacău, 1998, p. 199-200).

[137] AERC Iaşi, d. 2/1907, f. 282.

[138] Antonel-Aurel Ilieş, *Sfântul Francisc din Assisi și franciscanii din România. Provincia Franciscană Conventuală „Sfântul Iosif"*, p. 251, 255.

[139] Episcopul Robu a fost de acord cu această propunere. De altfel, la 10 octombrie 1929, i-a scris pr. Bișoc să ia legătura cu decanul de Siret, pr. Grigore Enariu de la Tămășeni, și împreună să meargă la Buruienești, duminică, 13 octombrie, pentru a-l instala pe noul paroh de Buruienești, pr. Anton Tălmăcel, care era la Adjudeni (AERC Iași, d. 4/1929, f. 232). Totuși, episcopul îi scria pr. Bișoc, la 26 noiembrie 1929: „Prin prezenta vă întărim în postul de paroh de Buruienești (...). Satul Carol II rămâne sub administrația părintelui Anton Tălmăcel, paroh de Adjudeni" (Ibidem, f. 346).

[140] Idem, d. 1/1926, f. 53.

[141] Idem, d. 4/1929, f. 262.

https://biblioteca-digitala.ro

La sfârșitul anului 1929, părintele provincial Bișoc îi cerea episcopului Robu să schimbe denumirea „*Almanahului Presa Bună*”, dar acest lucru era imposibil, pentru că totul era deja tipărit. În decembrie 1929, episcopul Robu îi scria provincialului Bișoc despre această nouă apariție: „În niciun caz noul titlu n-a fost conceput ca o concurență sau boicotare a *Almanahului Viața*”[142].

În anul 1930, ministrul provincial Bișoc a participat la Assisi la Capitulul general al Ordinului, rugându-l pe parohul de Adjudeni, pr. Anton Tălmăcel să-l înlocuiască pentru perioada în care va fi plecat[143].

În primul mandat de provincial al pr. Bișoc, a fost aprobată, de către Sfântul Scaun, posibilitatea franciscanilor de a celebra Liturghia în rit bizantin. Primii preoți franciscani care au făcut acest pas au fost: pr. dr. Dominic Neculăeș și pr. Ioan Gârleanu[144], care au activat în cadrul Diecezei Greco-Catolice din Oradea, pr. Gârleanu fiind totodată și director spiritual pentru studenții Academiei Teologice Greco-Catolice din același oraș[145].

Ultimul capitul provincial dinaintea persecuției comuniste a fost celebrat între 25-27 august 1947, la Săbăoani, prezidat fiind de parohul de Galați, părintele Ioan Duma, delegat al ministrului general. În prima sesiune s-a discutat despre dificultățile pe care le-a înfruntat provincia în ultimii ani, inclusiv despre moartea părintelui provincial Iosif Petru M. Pal.

În sesiunea a treia, a fost ales noul ministru privincial: pr. Anton Benedict Bișoc, paroh de Săbăoani, iar funcția de secretar i-a revenit părintelui Alois Herciu, parohul de Hălăucești[146]. Până în acel moment, pr. Bișoc a fost superior la Mănăstirea Franciscană Unită din Oradea și delegat provincial pentru Secția Orientală a acestei Provincii. „Urăm și pe această cale noului părinte provincial: viață lungă, bogată în înfăptuiri mărețe pentru cea mai mare mărire a lui Dumnezeu și mântuirea sufletelor”[147].

La 17 septembrie 1947, la Săbăoani, noul superior provincial „a avut fericirea de a primi profesiunea simplă – religioasă a fr. Cleric Ioan Cojocaru, a

[142] Ibidem, f. 361.
[143] Idem, d. 1/1930, f. 307.
[144] Cf. Fabian Doboș, *Săbăoani – file de istorie*, p. 132, nota 18. De asemenea, pr. Bișoc a obținut pentur el însuși dispensa de a fi biritual (cf. „Viața”, nr. 9-10, septembrie-octombrie 1947, Oradea, p. 30).
[145] Dănuț Doboș, „Bișoc, Anton”, în *Martiri pentru Hristos, din România, în perioada regimului comunist*, București, 2007, p. 93; cf. Iosif Gabor, Iosif Simon, *Necrolog*, p. 73, 177-178.
[146] Antonel-Aurel Ilieș, *Sfântul Francisc din Assisi și franciscanii din România. Provincia Franciscană Conventuală „Sfântul Iosif”*, p. 265-266.
[147] „Viața”, nr. 9-10, septembrie-octombrie, 1947, Oradea, p. 30.

https://biblioteca-digitala.ro

fr. Laic Ghența Andrei, care tocmai a terminat anul de Noviciat, și să dea haina religioasă fr. Laic Alexie"[148].

După numirea Mons. Anton Durcovici la scaunul episcopal de Iași (30 octombrie 1947)[149], Comitetul de organizare a consacrării i-a scris, la 5 decembrie 1947 ministrului provincial Bișoc, invitându-l „a toasta la recepția ce se va ține în acea zi în palatul episcopal, în numele clerului regular. Cuvântarea va cuprinde maximum una pagină și veți binevoi a o citi, spre a putea fi mai târziu publicată într-o broșură omagială"[150].

Consacrarea noului episcop a avut loc abia la 5 aprilie 1948, în catedrala „Sfântul Iosif" din București. A doua zi după instalarea ca episcop de Iași, eveniment care a avut loc pe 14 aprilie 1948[151], Mons. Anton Durcovici i-a eliberat ministrului provincial un certificat în care era notat că „este împuternicit cu jurisdicția asupra tuturor instituțiilor Ordinului Minor Conventual al acestei Provincii atât de călugări cât și de călugărițe. Eliberăm prezentul certificat spre a servi în fața oricărei autorități"[152].

La 1 iunie 1948, ministrul privincial Bișoc îi scria noului episcop de Iași, Mons. Anton Durcovici, că a făcut vizita provincială la Parohia Târgu Trotuș și, în urma acesteia, a luat decizia de a-l înlocui pe pr. Petru Băcăoanu, provizoriu, cu pr. Mihai Dămoc, iar mai apoi cu un paroh stabil, în persoana pr. Mihai Ghiuzan[153].

La 23 iunie 1948, pr. Bișoc îl informa pe episcopul Durcovici despre faptul că Mitropolia Greco-Catolică de Blaj l-a rugat să se intereseze și de comunitatea greco-catolică din Iași, eventual de posibilitatea de a celebra în capitala Moldovei în respectivul rit. Singura posibilitate pe care ministrul provincial o întrevedea era ca parohul de Huși, pr. Mihai Unguru, să ceară de la Sfântul Scaun dispensa de a fi biritual[154]. În acest sens, la 3 iulie 1948, pr. Bișoc îl întreba pe episcopul Durcovici, dacă poate începe „demersurile necesare spre a căpăta de la Roma indult ca zisul preot să poată sluji în ambele rituri"[155]. Cu acceași scrisoare, ministrul provincial îl informa pe epsicopul de Iași că în ziua de 2 iulie 1948, la Săbăoani, 4 preoți nou-sfințiți (Mihai Donea, Ștefan Cocuț, Gheorghe Coceangă și Petru Albert) au luat examenul care să le permită să

[148] *Ibidem*, p. 112.
[149] Ștefan Lupu, coord., *Episcopul martir Anton Durcovici. De la leagăn până la mormânt*, Editura „Sapienția", Iași, 2014, p. 261.
[150] AERC Iași, d. 1/1941, f. 234.
[151] Ștefan Lupu, coord., *op.cit.*, p. 265, 269.
[152] AERC Iași, d. 1/1941, f. 250
[153] Idem, d. 1/1941, f. 273.
[154] Ibidem, f. 274.
[155] Ibidem, f. 277. Episcopul Durcovici a scris pe 13 iulie 1948 ministrului provincial că este de acord cu începerea demersurilor respective (Idem, d. 3/1948, f. 402).

https://biblioteca-digitala.ro

spovedească. Din comisie au mai făcut parte preoții: Alois Herciu, secretarul provincial, Dumitru Lucaciu, rectorul seminarului teologic și pr. Anton Tălmăcel. „Am ținut în examen pe fiecare câte jumătate de oră, având de la ei răspunsuri pe deplin satisfăcătoare. Drept care acum vin a vă solicita jurisdicția necesară pentru spovezi, ca să-i putem folosi în Apostolat”.

Episcopul Anton Durcovici a făcut vizita canonică Parohiei Săbăoani duminică, 5 septembrie 1948, ocazie cu care a și administrat sfântul Mir[156]. Aici „am predicat despre Dumnezeu, cu care nimeni nu se poate compara, și însușirile lui, mai ales atotputernicia, îndemnând la încredere nestrămutată în el la orice fel de nevoie trupească sau sufletească; pe copii îndeosebi i-am îndemnat să umble regulat la biserică și să se folosească de marile haruri sufletești pe care le primesc de la preot, arătându-le că, în caz contrar, Dumnezeu spre pedeapsă le poate lua ca unor nemulțumiți darul preotului și al Bisericii, cum s-a mai întâmplat din vremurile vechi în istoria Bisericii”[157].

La 21 decembrie 1948, ministrul provincial îl ruga pe episcopul de Iași să aprobe următoarele numiri de vicari: pr. I. Ladan – Răducăneni; pr. D. Neculăeș – Prăjești; pr. Is. Celante – Piatra-Neamț; pr. D. Pascal – Lespezi; pr. P. Dâncă – Tg. Trotuș; pr. Gh. Coceanga – Săbăoani; pr. C. Tocănel – Faraoani; pr. Br. Romila – Săbăoani; pr. I. Butnaru – Adjudeni; pr. A. Olaru – Adjudeni; pr. Fr. Simon – Călugăra; pr. Is. Iacob – Huși; pr. P. Băcăoanu – Burueneşti. Noile numiri de vicari se impuneau, din cauza „venirii de pe meleagurile transilvănene a unor confrați, după evenimentele cunoscute. Aceste numiri le socot trebuincioase pentru a justifica prezența lor în localitățile respective”[158]. La 29 decembrie același an, episcopul i-a numit pe respectivii vicari în parohiile propuse de ministrul provincial Bișoc[159].

Pe când era student la Roma, pr. Bișoc a luat contact direct cu mormintele martirilor care hrănesc viața creștinilor din Cetatea Eternă și din lumea întreagă. Pe urmele acestor martiri avea să calce și el odată cu venirea la putere a regimului ateu comunist.

Între anii 1948-1984 la Săbăoani a slujit părintele franciscan Bernardin Romila, mai întâi ca vicar parohial (1948-1966)[160], iar apoi ca pensionar (1966-1984). La 3 iunie 1984 a murit la Săbăoani, în vârstă de 80 de ani și a fost înmormântat în cimitirul parohial[161].

---

[156] Ibidem, f. 394.

[157] Anton Durcovici, *Nu sunt de acord. Declarații din arestul securității din București (1950)*, Editura „Sapientia”, Iași, 2011, p. 69-70.

[158] Idem, d. 1/1941, f. 288.

[159] Idem, d. 3/1948, f. 583.

[160] A fost numit vicar de episcopul Anton Durcovici, la 2 iunie 1948 (Ibidem, f. 360).

[161] Fabian Doboș, *Săbăoani – file de istorie*, Iași, 2002, p. 102

https://biblioteca-digitala.ro

Părintele provincial a dat dovadă de intuiție desăvârșită când, în mai 1949, cu puțin timp înainte de a fi fost arestat, s-a adresat Sfântului Scaun pentru a obține un indult apostolic de exclaustrare[162], care să le permită preoților franciscani să fie asimilați celor diecezani, aceștia fiind supuși jurisdicției episcopului de Iași. Cererea părintelui provincial a ajuns la Congregația pentru Afaceri Ecleziastice Extraordinare din Vatican prin Nunțiatura Apostolică de la București. Congregația respectivă a trimis cererea respectivă către Congregația pentru Persoane Consacrate, la 5 mai 1949[163]. Datorită importanței unei asemenea decizii, la 14 mai 1949, Congregația pentru Persoane Consacrate a cerut votul superiorilor Ordinului Franciscan Conventual de la Roma[164]. După ce a analizat bine situația, definitoriul general al ordinului a transmis, la 29 mai 1949, prefectului Congregației pentru Religioși un raport cu stadiul Provinciei din România. Astfel, Curia generală propunea ca Sfânta Congregație pentru persoane Consacrate să-i acorde părintelui provincial Anton Bișoc autorizația ca el, după caz, să poată acorda indultul de exclaustrare *ad tempus*, fără haină religioasă tuturor fraților din subordinea sa, intrând astfel în dieceza și sub jurisdicția episcopului de Iași. Dar fiecare frate trebuia să scrie o declarație prin care se angaja, în conștiință, că va reveni la viața conventuală imediat ce va fi posibil ori i se va cere acest lucru din partea superiorilor[165]. Indultul a fost transmis Nunțiaturii de la București. La sfârșitul lunii mai, ministrul provincial era în posesia indultului și imediat l-a anunțat pe episcopul de Iași, Mons. Anton Durcovici despre acest lucru[166].

În acest sens, redăm aici declarația scrisă a părintelui Alois Herciu, datată 18 octombrie 1955: „Subsemnatul preot Alois Herciu, locțiitor de superior provincial al preoților franciscani din Moldova, declar prin prezenta că am primit verbal din partea episcopului Anton Durcovici știrea că nouă preoților franciscani ne-a sosit indultul apostolic solicitat de către părintele provincial Anton Bișoc că, de se va crede oportun, să ne asociem preoților seculari din dieceză și să muncim pentru popor alături de ei, renunțând la orice organizație externă franciscană, urmând ca Ordinariul Diecezan să reprezinte în fața tuturor autorităților interesele întregului cler diecezan, fără nicio altă

[162] Indultul a fost acordat pe 15 mai 1949 (AERC Iași, d. 3/1956-1958, f. 71). Indultul de exclaustrare este aprobarea pe care un preot călugăr o primește pentru a putea trăi în afara mănăstirii, exercitându-și ministerul sacerdotal într-o anumită dieceză.
[163] ACG, fond Romania, S/XX.B – 52 (1949), f. 29.
[164] Ibidem, S/XX.B – 59 (1978-1984), f. 87.
[165] Ibidem, f. 88-89.
[166] Antonel-Aurel Ilieș, *Sfântul Francisc de Assisi și Franciscanii din România. Provincia Franciscano-Conventuală „Sf. Iosif”*, p. 294. Pentru detalii, vezi: Dănuț Doboș, *Relațiile dintre Episcopia de Iași și Ordinul Fraților Minori Conventuali în perioada 1949-1957*, în „Buletin istoric”, nr. 13 (2012), Iași, p. 113-130.

https://biblioteca-digitala.ro

deosebire. Subsemnatul declar în numele preoților franciscani că am îmbrățișat acest indult apostolic dat nouă, franciscanilor din Moldova”[167]. Acest indult, „încredințat spre executare de către Sfântul Scaun episcopului Anton Durcovici, a fost promulgat, la cererea părintelui locțiitor de provincial, Alois Herciu, în anul 1951, de către Ordinariul Substitut al Diecezei de Iași, preot Petru Pleșca. Acest act s-a întâmplat în luna iulie 1951, când părintele Alois Herciu, nechemat de nimeni, a venit, însoțit de părintele Anton Tălmăcel, la Grozești, aducând la cunoștința părintelui Ordinariu Substitut existența indultului apostolic și dispozițiile sale esențiale, rugând să fie imediat pus în aplicare, deoarece timpurile îl cereau cu insistență”[168].

Acest indult a fost anulat de către Sfântul Scaun pe data de 20 mai 1957, deoarece se schimbase contextul și persecuția nu mai era atât de violentă[169].

4. Teologul

La Roma, pr. Bișoc și-a luat doctoratul în teologie, dar a urmat și cursuri de Sfânta Scriptură, la „Biblicum”, studii care i-au permis, mai târziu, să traducă în limba română Sfânta Scriptură, după textul latinesc al sfântului Ieronim, *Vulgata*, traducere integrală care a rămas până astăzi nepublicată[170].

Drintre lucrările rămase în manuscris amintim: Litania lauretană. Meditații asupra fiecărei invocații și Câteva gânduri pentru viața de Mănăstire[171].

În calitatea sa de consilier al episcopului de Iași, părintele Bișoc era deseori solicitat în rezolvarea diverselor probleme teologice. De exemplu, la 24 ianuarie 1929, episcopul Robu i-a trimis o scriere despre sfânta Liturghie, primită de la Hălăucești, „pentru cenzurare, pentru ca să vedeți Sfinția Voastră în ce chip s-ar putea modifica, spre a se da la tipar”[172].

4.1. Cartea *Căsătoria* (1924)

Părintele Anton Bișoc a publicat în revista „Viața”, în diverse numere, articole practice și pe înțelesul tuturor referitoare la căsătorie și la toate problemele legate de acest sacrament. Toate aceste articole au fost apoi adunate

[167] AERC Iași, d. 3/1956-1958, f. 119.
[168] Ibidem.
[169] Ibidem, f. 71.
[170] Mai multe persoane i-au povestit autorului că respectivul manuscris se afla, după revoluția din 1989, printre numeroasele cărți ale pr. Petru Tocănel, într-un depozit al Seminarului franciscan din Roman, dar apoi, s-a pierdut.
[171] Scrierile se găsesc în ACPF Bacău, cutia *Pr. Anton Bișoc*. Al doilea manuscris este tipărit și poartă data de 13 aprilie 1930 – Duminica Floriilor.
[172] AERC Iași, d. 3/1929, f. 13.

https://biblioteca-digitala.ro

și publicate într-o carte deosebită, folosită de mulți preoți pentru pregătirea tinerilor la căsătorie.

Pe când pr. Bișoc publica articolele despre căsătorie în revista „Viața", redactorii acesteia îi informau pe cititori despre intențiile autorului: „Părintele Bișoc, adunând împreună articolele tipărite în revista noastră despre căsătorie, va forma o carte foarte interesantă [de 160 pagini – n.n.] Nu e nevoie s-o recomandăm, căci articolele părintelui Bișoc au fost citite cu mare plăcere și interes, având o formă cu totul populară. Autorul, care e paroh de mai mulți ani [în Săbăoani – n.n.], cu ochiul său scrutător, a observat neajunsurile ce sunt răspândite prin satele noastre (...) și, arătând care este învățătura cea sănătoasă a Bisericii noastre, cu o mână într-adevăr măiastră și într-un stil dulce sarcastic (*sic*!) propune și mijloacele de îndreptare ce se impun. Cartea e pentru poporul nostru de la țară, și deci e scrisă în limba lui (...) Cartea va fi cel mai frumos cadou ce parohii, învățătorii, părinții îl vor putea face flăcăilor și fetelor înainte de căsătorie și în ziua căsătoriei"[173].

Redăm în continuare o scurtă recenzie pe care o face acestei cărți revista „Viața": „În partea întâia ne vorbește (...) despre pregătirea de departe la căsătorie (...). Ne arată apoi care este pregătirea de aproape la căsătorie și ne vorbește despre ce nu este logodna și ce este logodna (...). Partea a doua, în care ni se vorbește despre ziua căsătoriei și anume, cum să se poarte tinerii în biserică și cum acasă (...). În partea a treia, afli sfaturi bune și tu, om însurat sau femeie măritată, pentru că aici e vorba despre dragostea în căsătorie și despre despărțire (...). Frumoasă e și partea în care ni se vorbește despre creșterea copiilor"[174].

Părintele Bișoc, după ce și-a încheiat rubrica despre căsătorie în revista „Viața", a început imediat o alta: *Din cartea creștinului: cele șapte păcate capitale, tratate pe lung și pe lat.*

4.2. *Viața marelui făcător de minuni. Sf. Anton de Padova*

Prima ediție a acestei cărți a fost publicată la Tipografia „Serafica", care pe atunci își avea sediul la Bacău, în anul 1931, cu prilejul sărbătoririi a 700 de ani de la moartea sfântului Anton de Padova (1231); cartea are 147 de pagini.

O a doua ediție a cărții a văzut lumina tiparului la Roman, această ediție fiind revizuită de pr. Daniel Romila.

Cartea *Viața marelui făcător de minuni. Sfântul Anton de Padova* reprezintă o primă biografie amplă dedicată sfântului Anton în limba română, lucrarea demonstrând iscusința unui autor erudit reprezentativ. Așa cum ne

[173] „Viața", anul 1925, Hălăucești, p. 80.
[174] Idem, anul 1926, p. 126-127.

https://biblioteca-digitala.ro

sugerează și titlul cărții, sfântul Anton se bucura în spațiul nostru spiritual, încă de pe atunci, de o imensă popularitate și venerație, această biografie nefăcând altceva decât, așa cum afirma și autorul: „Spre a mări prin aceasta evlavia poporului nostru către marele sfânt, mi-am pus în gând să întocmesc viața sfântului Anton, dând-o la lumină. S-o întocmesc, am zis, căci nu este o traducere, ci este o alcătuire din nou; nu este o prescurtare, ci o prelucrare; la care lucru nu m-a îndemnat iscusința, ci nevoia de a pune în mâna poporului nostru o lucrare potrivită pentru dânsul". Fără îndoială, această biografie „va conlucra la educația sufletească, și, totodată, va uni în suflet obștea creștină în venerația, iubirea și încrederea pe care toți credincioșii o au în sfântul Anton"[175].

4.3. Publicarea traducerii Noul Testament (1935), împreună cu pr. Rudolf-Benvenut Wiener[176] și manuscrisul traducerii integrale a Sfintei Scripturi după *Vulgata*

La 22 aprilie 1934, episcopul Robu îi scria pr. Bișoc despre corecturile pe care el însuși le-a făcut traducerii unei evanghelii: „Alaltăieri v-am expediat pentru tipărire Evanghelia sf. Marcu: să se țină cont de corecturile făcute cu cerneală roșie; mai ales să se păstreze vechea traducere *Cezarului* și nu *a lui Cezar*, fiind vorba nu de o persoană fizică Cezar, ci de Împăratul roman (...). Sperăm să vă trimitem în curând și celelalte evanghelii, după ce le vom fi recitit Noi înșine, întrucât cenzorul ce-l pusesem nu dispune de timpul necesar pentru revizuirea traducerii"[177].

Același episcop a dat *Imprimatur*, la 1 octombrie 1935, pentru „tipărirea și desfacerea" Noului Testament, tradus de preoții franciscani Benvenut Wiener și Anton Bișoc, la Tipografia „Serafica" din Săbăoani[178].

La 26 iulie 1944, pr. Bișoc cerea episcopului Robu permisiunea de a absenta din parohie circa două luni, așa cum s-a întâmplat în ultimii doi ani[179], „în care timp am putut lucra la traducerea *Vulgatei* în românește. Cum mai am de lucru aproape pe încă jumătate, vă rog să binevoiți a-mi aproba un concediu și anul acesta, de două luni, pe lunile august și septembrie, până la 1 octombrie. Am lipsit din parohie de la 10 iulie, însă din interesele care mă leagă de Mănăstirea evacuată la Beiuș, având a regula urgente amenajări ale tipografiei

---

175 http://www.ercis.ro/actualitate/viata.asp?id=20170354 (accesat: 26.04.2020).

176 Acesta fusese profesor la Seminarul din Hălăucești în perioada 1906-1916, iar după plecarea seminariștilor în Primul Război Mondial, a fost paroh la Răducăneni. A murit în 1926, căzând de pe schelă, în timp ce se ocupa de construcția bisericii (Iosif Gabor – Iosif Simon, *Necrolog*, p. 217).

177 AERC Iași, d. 8/1934, f. 382.

178 Idem, d. 5/1935, f. 193.

179 Idem, d. 4/1942, f. 472

https://biblioteca-digitala.ro

care cer prezența mea la Beiuș până la circa 1 august”[180]. Aflat la Gherăești, pe 7 august, episcopul i-a acordat în scris permisiunea de a avea concediu două luni, de la 1 august la 1 octombrie[181].

5. Martirul (1949-1960)

Ofensiva regimului comunist ateu împotriva Bisericii Catolice a atins punctul culminant cu Decretul nr. 810/29 iulie 1949, care „scotea în afara legii un număr de 15 ordine religioase și congregații catolice, printre care și Ordinul Franciscan Minor Conventual[182].

În mărturia dată în scris la 30 martie 1992 la Târgu Trotuș[183], părintele franciscan Anton Dămoc susținea că „înainte de a fi fost confiscate terenurile Bisericii, circula lozinca: *Pământul este al acelora care îl muncesc*. Părintele Bișoc, ca să salveze terenul Bisericii, mergea el în persoană să-l cultive, fiind ajutat de către personalul din Mănăstirea din Săbăoani”.

În toamna anului 1948, conform tradiției orale din Săbăoani, părintele Bișoc săpase o groapă în curtea parohiei unde a ascuns toată arhiva parohială și cărțile mai importante din biblioteca sa. Imediat ce Securitatea a aflat de existența acestei biblioteci subterane, a dezgropat cărțile și documentele arhivistice și le-a dat foc, aruncând în acel foc toate cărțile care mai rămăseseră în casa parohială și în Casa de noviciat.

Tradiția nescrisă din Săbăoani afirmă că în seara precedentă arestării, părintele Bișoc a celebrat slujba desculț. Oamenii, simțind prezența securiștilor și iminența arestării, au venit la biserică cu diferite arme (cuțite, topoare, sape), dar după ce au ascultat cuvintele blânde ale păstorului lor, au plecat acasă resemnați. Parohul s-a adresat atunci mulțimii cu următoarele cuvinte: „Dragi credincioși, vă mulțumesc că ați venit în seara aceasta în număr atât de mare, dar mă întristez pentru că ați venit aici cu intenția de a vă opune arestării mele. Mergeți acasă! Aveți copii care vă așteaptă! Nu trebuie să vă riscați viața pentru mine. Dumnezeu va avea grijă și de voi și de mine! Eu plec, dar Cristos rămâne”.

Părintele Anton Dămoc, OFM Conv., care a fost arestat în aceeași perioadă, povestește cum a avut loc arestarea confratelui său: „Pentru data de 3 iunie 1949, securiștii au compus o invitație din partea episcopului prin care acesta l-ar fi chemat pe părintele Bișoc la Iași. În timp ce se îndrepta spre Iași, părintele Bișoc a fost arestat în tren, fiind acuzat că dădea bomboane la copii. A

[180] Idem, d. 1/1939, f. 280; cf. idem, d. 2/1944, f. 177.
[181] Ibidem, f. 292.
[182] Academia Română, *România 1945-1989. Enciclopedia regimului comunist. Represiunea*, vol. II: *F-O*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2012, p. 660.
[183] Pentru întreaga mărturie, vezi: Iosif Diac, coord., *Franciscani în zeghe*, Editura „Serafica”, Roman, 2015, p. 35-38.

https://biblioteca-digitala.ro

fost dus, împreună cu ceilalți preoți la Galați. Aici – mărturisește părintele Anton Dămoc – eram împreună, și ne pălmuiau cum apucau. Un securist mi-a dat o palmă și m-am retras. Șeful închisorii i-a dat o palmă părintelui Bișoc, spunându-i: *Ai să ieși de aici când îți va crește păr pe palmă*. La această violență, părintele Bișoc a răspuns cu un gest de supunere, întorcând obrazul celălalt. Uluit, securistul a exclamat: *Sfântule!*".

A fost judecat împreună cu întregul lot al franciscanilor de Tribunalul Militar Galați și condamnat, prin sentința nr. 695 din 30 august 1950, la 12 ani temniță grea pentru „crimă de uneltire", și pentru că „a făcut parte dintr-o organizație subversivă, a cotizat și a luat parte la ședințe". După recurs, pedeapsa a fost redusă la 10 ani. Președintele Completului de judecată a încercat să afle cât mai multe de la pr. Bișoc, dar acesta răspundea foarte scurt: „– Care a fost norma dumitale în conducerea poporului? – Norma mea a fost aceea a Sfintei Evanghelii: dați Cezarului cele ce sunt ale Cezarului și lui Dumnezeu ceea ce este a lui Dumnezeu. – Ai auzit de unele organizații politice în părțile Bacăului? – Nu depindea de mine și nu mă ocupam. – Dacă statul ar da o lege contrară Legii Bisericii, la care te-ai supune? – Eu m-aș supune cu drag Legii Bisericii"[184]. Pr. Anton și-a executat pedeapsa de 10 ani în închisorile din Galați, Ocnele Mari, Aiud (29.IX.1951 – 11.XI.1954; 15.II.1956 – 28.II.1956) Caransebeș (11.XI.1954 – 15.II.1956), și Gherla (28.II.1956 – 31.V.1959)[185]. Nu a avut dreptul să scrie sau să primească nici măcar o scrisoare în tot timpul detenției sale.

Prin ordinul J80019/15 aprilie 1959 s-a stabilit să fie predat Miliției pentru domiciliu obligatoriu[186], la expirarea pedepsei, la Fundata, în Bărăgan. A fost eliberat de la Gherla la 31 mai 1959, la expirarea pedepsei, mergând în

---

[184] Gheorghe Pătrașcu, *Zile de încercare și de har. Amintiri din închisoare*, Editura „Serafica", Roman, 2002, p. 70-71.

[185] https://www.iiccmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*B*B%2004.%20Bente%20-%20Blazd*Bisoc%20Anton (accesat la 7 mai 2020).

[186] Acesta era un tip de exil intern, „prin care indivizi sau grupuri erau deportați în scopul dezrădăcinării socioculturale, dar și al unui control mai eficient asupra celor supuși unei asemenea forme de represiune" (Academia Română, *România 1945-1989. Enciclopedia regimului comunist. Represiunea,* vol. I: *A-E,* Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2011, p. 590).

https://biblioteca-digitala.ro

domiciliu obligatoriu la Fundata (comuna Perieți, județul Ialomița)[187], unde a murit pe 15 iulie 1960, fiind înmormântat în cimitirul din acel sat[188].

Conform declarației lui Petru Sescu[189], care în anul 1949 ocupa funcția de factor distribuitor la Săbăoani, părintele Bișoc a fost arestat și din cauză că a sustras câteva pături din casa de noviciat în momentul predării, odată cu naționalizarea. Procuratura din Roman s-a autosesizat și, cu ajutorul Securității din Iași, l-a arestat pe pr. Bișoc, deși părintele a promis că va plăti acele pături.

Povestea arestării, conform mărturiei lui Petru Sescu, este următoarea:

În august 1949, pr. Petru Brudaru, vicarul Parohiei Săbăoani a fost chemat la Iași la Episcopie, spre a primi instrucțiuni pentru noua organizare a Bisericii după reforma cultelor (...) ticluiesc o telegramă falsă, chipurile că vine de la Iași pe adresa pr. Anton Bișoc de la pr. Petru Brudaru cu următorul text: „Părinte, veniți urgent la Iași căci Excelența Sa dorește să vă facă unele comunicări". Telegramă pe care am predat-o pr. Bișoc, care după ce o citi îmi zise: „Telegrama e falsă, nu poartă semnătura Episcopului, dar eu tot mă duc la Iași, nu în baza acestei telegrame, ci pentru că sunt dator să mă duc pentru primirea noilor dispozițiuni". A doua zi, la jumătatea lunii august 1949, prezentându-mă în gara Săbăoani pentru a primi corespondența și presa de la vagonul poștal al trenului București-Suceava, pe la orele 9:30 dimineața, mă întâlnesc în gară cu pr. Bișoc care pleca la Iași. După o scurtă convorbire cu Cucernicia Sa, apăru trenul și ne-am luat rămas bun, după care, la plecarea trenului, de la fereasta vagonului, pr. A. Bișoc făcea din mâini în semn de despărțire. Din nefericire, pr. Bișoc nu mai avea să ajungă la Iași, căci cei fără Dumnezeu aveau să-l aresteze în tren.

Evident, acuzele erau numeroase, dar în mod special, părintele „figura ca suspect, deoarece îndemnase populația romano-catolică din Moldova să nu voteze cu PNȚ Maniu (...). De asemenea, el era acuzat de *activitate reacționară* (...). Are mare priză în rândul credincioșilor"[190].

Despre perioada domiciliului obligatoriu, în mărturia sa, pr. Anton Dămoc povestește: „Mare i-a fost bucuria, când a aflat că cel care scrie aceste rânduri se află tot la acest domiciliu. La insistențele mele, milițianul l-a adus la

---

[187] La Fundata au fost deportate, în 1951, circa 400 de familii din Banat: „Din mărturiile deportaților reiese că în 1951, pe teriotiul viitoarei Fundata nu exista nicio așezare, dislocații din satele bănățene fiind lăsați undeva în câmp, lângă gara Perieți. Satul propriu-zis, care există și astăzi, a fost construit ulterior de către deportați" (Academia Română, *România 1945-1989. Enciclopedia regimului comunist. Represiunea*, vol. II: *F-O*, p. 112).

[188] https://www.iiccmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*B*B%2004.%20Bente%20-%20Blazd*Bisoc%20Anton (accesat la 6 mai 2020).

[189] Pentru întreaga mărturie, vezi: Iosif Diac, coord., *Franciscani în zeghe*, p. 38-41.

[190] Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (ACNSAS), fond *Informativ*, d. 133.583, f. 45-46.

https://biblioteca-digitala.ro

mine: eram doi din iunie 1959. Eram cunoscuți; după arestare am mai locuit împreună în diferite închisori și celule. Bunul Dumnezeu ne-a permis să completăm drumul Calvarului, să fim tot împreună și în domiciliu obligatoriu. *Deo gratias*! Ne-am împărtășit și binele și lipsurile cu resemnare la voia lui Dumnezeu. Aici ni s-au adus cele necesare pentru a putea spune Oficiul divin și, mai mult, să putem celebra sfânta Liturghie. Puteam primi vizite din partea rudelor, cunoscuților, enoriașilor noștri, precum și ajutoare: hrană, haine etc. (...). Părintele provincial se ocupa cu bucătăria și cu scrisul: traducerea unor pasaje din *Ascetica și Mistica* de Tanquerey, la cererea unor suflete. Am făcut unele îmbunătățiri la locuință. Sfinția Sa era cu ingineria. Am ieșit cu bine din iarnă. În anul 1960, sănătatea părintelui provincial s-a înrăutățit. După îngrijirea medicilor, nu se vedea nicio ameliorare. Suferea de cancer la gât. Nu-i permitea să mănânce decât foarte greu și puțin de tot. A zăcut circa două săptămâni la pat. La 15 iulie, după primirea Sfintelor Taine, a decedat (...). Au venit frații, în parte, în frunte cu Preacucernicia Sa Mihai Dămoc, comisar general, și l-au însoțit după *Missa* de *requiem* celebrată *sub divo,* la cimitirul din satul Fundata".

Detalii despre viața din perioada domiciliului obligatoriu, aflăm din câteva scrisori pe care pr. Bișoc le-a trimis episcopului Ioan Duma[191], vechi și foarte bun prieten, care în acea perioadă era paroh la Târgu Jiu (1959-1981)[192], acesta trimițând prietenului său diferite ajutoare, inclusiv intenții de Liturghie. Astfel, pe 14 august 1959, pr. Bișoc îi mulțumea prietenului său pentru „caseta impecabilă cu prețioasele vitaminoase (*sic*!), prin care inimile bune complectează atât de eficace trusoul nostru gastric și culinar cu de toate". În aceeași scrisoare, redactată în ajunul solemnității Adormirii Maicii Domnului, în preziua zilei sale de naștere, fostul provincial își amintea cum în anul 1929 fusese în pelerinaj în Țara Sfântă, unde „coborâse cu piciorul în *Sactuarul Dormitionis*, în acel hambar al misticismului creştin". Pr. Bișoc îl informa pe bunul său prieten că tocmai primise de acasă manuscrisul traducerii Sfintei Scripturi, la care mai avea puțin de lucru: „Am intrat iară în câmpul îndrăgit (...). Un lucru mă chinuiește: nu mai am stiloul meu cel foarte bun, iar ăsta cu care scriu nu este al meu, și se defectează una-două. Am ajuns la *Actus*

[191]Acestea se află în ACPF Bacău, cutia *Pr. Anton Bișoc*. „În anul 1949, uzându-se de o dispoziție a papei Pius al XII-lea, a fost consacrat episcop titular de către nunțiul din București. Consacrarea a fost secretă și fără asentimentul Guvernului Român și de aceea nu a fost public recunoscută și nici nu a figurat în statisticile oficiale ale Vaticanului" (Iosif Gabor, Iosif Simon, *Necrolog*, p. 153). Din alte surse, rezultă ca pr. Ioan Duma a fost numit și consacrat episcop la sfârșitul anului 1948: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bduma.html (accesat la 26.05.2020).
[192] ACPF Bacău, cutia Pr. Anton Bișoc.

https://biblioteca-digitala.ro

Apostolorum, inclusiv. Timpul trece așa, foarte ușor, și eu mă simt bine, așa ocupat”[193].

Dacă de obicei pr. Bișoc își începea scrisorile către episcopul Duma cu apelativul „Arcicarissime” („Arhipreaiubitule”), în scrisoarea trimisă pe 17 septembrie 1959 cuvântul respectiv este însoțit de un termen care l-a caracterizat din plin pe parohul de Târgu Jiu: „Binefăcător”[194]. Această scrisoare a fost redactată doar la câteva ore după ce poștașul i-a adus pr. Bișoc, la domiciliu, „voluminosul și căldurosul pachet”, pentru că nu voia „să asfințească soarele peste datoria răspunsului”; pachetul conținea un palton și mai multe haine de iarnă. Totuși, deși primise alte haine și de la prietenii din Moldova, părintele mai avea nevoie de „o flanelă de piele și vreo pereche de ismene de iarnă de cele flanelate și o pereche de mănuși. Încolo sunt aprovizionat, căci flanea de corp mi-e angajată (*sic*!) în Moldova; asemenea, mi-e gata acolo (*sic*!) pieptarul și căciula lui Alois [pr. Herciu Alois – n.n.] mi-e făgăduită de Dumănel [pr. Iosif Duman] (...) ca să am o amintire de la preascumpul nostru Alois, of Alois, *o mi Alois*!”. În aceeași scrisoare, pr. Bișoc se mândrea cu faptul că pentru prima dată a făcut mâncare pe o plită nouă, „opera mânilor mele, care, aprinzând focul, a răspuns perfect la finalitatea ei (...). Lemne deja avem. Părintele Antonică, colegul meu, a venit aici cu aproape trei luni mai degrabă și a fost aprovizionat cu cele de iarnă deja din primăvară”.

După trei săpămâni, pe 15 octombrie același an, pr. Bișoc îi scria din noul bunului său prieten, mirându-se că nu a primit niciun răspuns la ultima sa scrisoare. Ca urmare, de data aceasta i-a trimis-o recomandată, sperând că va ajunge[195]. Pr. Bișoc îl informa pe prietenul său că deja primise din Moldova cele necesare și deci, „dacă nu le-ai cumpărat, să nu te mai deranjezi”. De asemenea, pr. Bișoc îl asigura pe episcopul Duma că zilnic este pomenit primul la *memento*.

La Fundata, pr. Bișoc era deseori vizitat de foștii enoriași, dar și de rudele sale din Hălăucești. Cea mai prezentă persoană era de departe nepoata sa, sora Electa[196], care îi aducea din Moldova cele necesare pentru supraviețuire. Totuși, nepoata sa nu a reușit să-i facă rost de *Pars aestiva* a Breviarului. În

[193] ACNSAS, fond Informativ, d. 243692, vol. 8, f. 69.
[194] Ibidem, f. 67.
[195] Securitatea „aresta” unele scrisori și astfel comunicarea între cei doi prieteni devenea din ce în ce mai dificilă.
[196] Această soră franciscană a făcut circa un an de pușcărie, deoarece acasă i s-au găsit cărți și elemente din tipografia de la Săbăoani pe care pr. Bișoc le ascunsese la Hălăucești, în 3 locuri: casa parohială, cea părintească și casa sorei (Mărturia verbală a strănepoatei pr. Bișoc, Gabriela Bișoc, Hălăucești, 20 mai 2020).

https://biblioteca-digitala.ro

acest sens, pr. Bișoc îi scria episcopului Duma: „Nu am scrupul cât privește Breviarul, dar nu am nici satisfacție”[197].

La începutul anului 1960, pe 22 ianuarie, episcopului Ioan Duma le mulțumea preoților Anton Bișoc și Anton Dămoc pentru apropierea spirituală și rugăciunile făcute pentru el, acolo la Fundata, în domiciliu forțat. Drept răsplată, episcopul le-a trimis, „ca semn al gratitudinii și iubirii mele frățești, o mică lădiță înfundată cu *fructe* ce știu că vă plac, și din care am trimis deja de două ori și la Sighet, la scumpul nostru Mitică [pr. dr. Dumitru Lucaciu], ca să-i fac bucurie”[198].

La începutul anului 1960, pe 27 ianuarie, pr. Bișoc îi scria prietenului său, pe un ton glumeț, că are probleme cu dantura și că nu se poate hrăni cum ar vrea: „O nevralgie dentară de se văd stele ziua”. La îngrijorarea arătată de episcopul Duma, pr. Bișoc i-a răspuns pe 6 martie 1960: „Nu mă compătimi. Sunt bine așa. Cele trei [măsele] pe care le-am scos nu erau decât focar de durere. Am rezervă în cealaltă parte pentru prima digestie”. În aceeași scrisoare, pr. Bișoc îl anunța pe prietenul său că avea la el, în vizită, câteva persoane din Pildești.

La sfârșitul iernii anului 1960, pr. Bișoc îi scria episcopului Duma despre faptul că a avut noroc de o iarnă destul de blândă: „Ne-am speriat degeaba. Să nu fie de deochi, că iarna în Bărăgan, cel puțin anul acesta, e ca o toamnă țapănă. Să nu fie de deochi!”. Despre acest mare noroc, la data de 14 martie 1960, pr. Bișoc îi scria bunului său prieten: „Primăvara a sosit, dar rândunica încă nu! Am avut o iarnă faină! Frig puțin, adică de scurtă durată, deși destul de intens vreo 10 zile, până la 10-15-18 sub zero. Acuma e senin și lumea e pe terenul agricol”.

Cu câteva zile înainte de moarte, sora Electa, nepoata ministrului provincial, care se ocupa de el, a obținut câteva cuvinte pentru confrații săi. Pentru bunul său prieten, episcopul Ioan Duma, a scris: „Preascumpul meu confrate, te-am dorit mult, mult, mult. Fie voia Domnului. Eu sunt în cale spre cer, spre Cel veșnic, unde te aștept cu dor. Iubire, iubire, iubire și pace doresc tuturor”.

Pentru superiori, confrați și supuși a lăsat următoarele cuvinte: *Mulțumesc familiei mele religioase care m-a primit și în care am trăit până în astăzi. Mulțumesc tuturor celor care mi-au dat ocazia să fac sacrificii și să rămân discret. Mulțumesc tuturor celor care m-au ajutat în viață și în apostolatul meu.*

---

[197] ACNSAS, fond Informativ, d. 243692, vol. 8, f. 72.
[198] Ibidem, f. 64.

https://biblioteca-digitala.ro

Cer iertare tuturor fraților din Ordin, celor pe care i-am rănit sau făcut să sufere involuntar, la fel și celor cărora nu am putut să le îndeplinesc dorințele. Îi iert pe toți cei care m-au făcut să sufăr.

Binecuvântez pe toți confrații mei din Ordin, la fel ca și pe toți creștinii și necreștinii.

Afirm în fața tuturor că veșnicia este un lucru atât de important încât nu trebuie uitat nici un moment.

Fie ca frații mei să păstreze Sfânta Regulă și Constituțiunile, în spiritul Sfântului nostru Părinte Francisc.

Doresc tuturor să trăiască în Iubire, Unitate și Pace, să stea departe de ei dușmănia și neunirea, căci totul ne vine din voința Bunului Dumnezeu.

Sper să plec la Cer, unde vă aștept pe toți.

Rugați-vă pentru mine!

Fratele vostru în Isus Cristos.

La 28 mai 1968, parohul de Hălăucești, pr. Iacob Ferenț (1962-1979) a așezat osemintele pr. Bișoc, în cimitirul din localitatea natală, lângă părinții săi. Rămășițele pământești ale preotului martir au fost transportate de la Fundata la Hălăucești de fratele său, Andrei Bișoc[199]. La reînhumare, au fost prezenți foarte mulți preoți și un număr impresionant de laici. La 22 iulie 2014, osemintele părintelui Bișoc au fost transferate în cripta capelei din cimitirul satului natal[200].

La 16 august 1960, colegul de suferință al pr. Bișoc, pr. Anton Dămoc i-a trimis câteva fotografii episcopului Duma, informându-l despre modul în care s-a desfășurat înmormântarea, eveniment la care au participat următorii preoți: Comisarul general, pr. Mihai Dămoc, pr. Iosif Chelaru, pr. Iosif Duman, pr. Martin Burcă și pr. Petru Dâncă „și noi trei din localitate. Al treilea e pr. Paul Sever, greco-catolic (...). Încolo suntem bine. Așteptăm posibilitatea să aranjăm puțin mormântul Preaiubitului nostru Părinte decedat".

Episcopul Ioan Duma, OFM Conv. a trimis ministrului general al Ordinului franciscan o scrisoare prin care îl informa despre moartea pr. Anton Bișoc:

Lăudat să fie Isus Cristos!
Târgu Jiu, 22 septembrie 1960

Preacucernice Părinte General,

Pentru apropiata sărbătoare a sfântului Francisc din Assisi, seraficul nostru Părinte, doresc să scriu Preacucerniciei Voastre pentru a vă ura în numele meu și al părintelui Demetriu Lucaciu, și în numele tuturor confraților acestei dragi țări „Pace și Bine!", și, prin mijlocirea sfântului Francisc, haruri

[199] Dănuț Doboș, coord., *Hălăucești, sat de veche tradiție cultural-religioasă*, p. 159.
[200] AERC Iași, Mărturia scrisă a stră-nepoatei pr. Bișoc datată 20 mai 2020, f. 7.

https://biblioteca-digitala.ro

deosebite pentru a conduce la Domnul nostru Isus Cristos întregul nostru Ordin Serafic.

Noi suntem bine cu toții, dar foarte îndurerați deoarece l-am pierdut pe cel mai înțelept și pe cel mai sfânt preot al României, pe preaiubitul nostru confrate, Preacucernicul Părinte Anton Bișoc, fost profesor de Teologie Morală la Roma, fost provincial de Moldova etc., decedat la Fundata în ziua de 15 iulie 1960, în adevărată faimă de sfințenie.

Deoarece el a fost o perfectă imagine a sfântului Francisc, așa cum Seraficul Patriarh a fost o perfectă imagine a lui Isus cel Răstignit, dorim ca Domnul să-l glorifice și pe acest pământ, și sperăm să-l vedem beatificat, pentru ca din Sfântul Paradis să mijlocească pentru noi: «Quoniam filii sanctorum sumus, et vitam illam expectamus, quam Deus daturus est his qui fidem suam numquam mutant a eo...» (Tobia, 2,18).

Trimit cu bucurie Preacucerniciei Voastre o mică fotografie a regretatului Părinte Bișoc, fotografie făcută în luna martie a anului trecut, și Vă rog să-mi trimiteți o fotografie de-a Paternității Voastre.

Vă mulțumesc mult pentru frumoasa scrisoare pe care mi-ați trimis-o în data de 7 septembrie anul curent și, asigurându-vă de rugăciunile noastre de fiecare zi, Vă rog să ne dați o specială binecuvântare serafică.

Al PreaCucerniciei Voastre devotat fiu
† Fr. Ioannes Maria Duma,
Ord. Fr. Min. Conv.

MĂRTURII

I.

Amintirile sorei Electa despre pr. Anton Bișoc în domiciliu obligatoriu, la Fundata – Jud. Ialomița. Prea Cucerniciei Sale, pr. Anton Demeter, în mână[201]

[201] Manuscrisul, redactat cu o lună înaintea morții, nepaginat, se găsește în ACPF Bacău, fiind datat 21 mai 1987.
Sora Electa s-a născut la 6 februarie 1923, la Hălăucești, fiind fiica sorei părintelui Anton Bișoc. La 22 decembrie 1939 a intrat în Congregația Surorilor Franciscane „Del Giglio”, depunând prim profesiune în 1945, iar cea perpetuă în 1981. După 1948, din cauza persecuției comuniste, sora Electa s-a retras la casa părintească, ocupându-se cu catehizarea fetelor, colaborând cu parohul de Hălăucești și Fericita Veronica Antal. Securitatea din Bacău a arestat-o la 9 septembrie 1961, fiind condamnată la un an de închisoare corecțională pentru delictul de „favorizarea infractorului”, adică a părintelui paroh Mihai Dămoc. Totuși a fost pusă in libertate, deoarece i-a fost luată în calcul perioada de arest preventiv. A murit la 27 iunie 1987, la Hălăucești (Dănuț Doboș, „Sora Electa Maria Bîlha”, în *Lumina creștinului*, Anul XXI, nr. 2 (242), februarie 2010, p. 11).

https://biblioteca-digitala.ro

Avea o dorință mare de a muri martir și o frică de a nu i se îndeplini dorința (...). Înainte de moarte, l-am îngrijit o lună. A avut cancer la esofag. Nu l-am auzit niciodată să se plângă. Înainte de moarte, se spovedea la fiecare preot care venea în vizită. Nu rețin câți au fost.

Cu o zi înainte de moarte, a venit C. Sa Părintele Martin Burcă și a vrut să-l ducem la spital. Nu se putea decât la Slobozia. A sunat Salvarea în dimineața de 15 iulie, dar eu m-am rugat să nu permită Dumnezeu să moară acolo, singur, părăsit etc. Și iată că Salvarea se defectează, iar părintele intră în comă pe la orele 11:00. Se telefonează și părintele rămâne pe loc. Era pe la orele 19:00, când părintele și-a dat sufletul în mâinile Tatălui ceresc. Era vineri, și înmormântarea era programată pentru luni. Părintele nu a mirosit absolut deloc a mort. Aceasta i-a impresionat pe colegii Sfinției Sale de suferință, care, în urma mortului, exclamau: „Ce suflet curat! Se cunoaște cum Dumnezeu i-a răsplătit Sfânta Curăție! Uite, noi nu mai putem de căldură, iar părintele nici nu miroase a mort” (...).

În momentul morții i-a apărut sorei sale de la Ierusalim și i-a zis să nu mai plângă, pentru că dânsul merge în Cer, și apoi a dispărut. I-am scris ora morții, iar ea a confirmat că a fost chiar ora în care i-a apărut fratele (...).

Nu avea decât două cămăși de schimb, negre; la fel restul hainelor.

II.
Pr. Anton Bișoc – un mare mijlocitor la Dumnezeu

Mama mea, Maria Bișoc, m-a născut la data de 18 mai 1968, chiar în perioada în care au fost aduse osemintele părintelui Anton Bișoc la Hălăucești. La naștere am avut doar 650 grame și, din cauză că nu luam deloc în greutate, părinții au fost nevoiți să mă boteze de urgență. Până la doi ani nu m-am dezvoltat aproape deloc.

Mama, încrezătoare în ajutorul lui Dumnezeu, a cerut zilnic harul însănătoșirii de la pr. Anton Bișoc, cu rugăciuni simple. Abia la vârsta de cinci ani am putut merge în picioare și tot atunci a spune primele cuvinte.

La vârsta de 16 ani am avut parte de o altă grea încercare. Am mers la spital pentru o simplă hepatită și m-au adus acasă în comă. Am stat în comă, acasă, o lună și jumătate, perioadă în care m-am hrănit doar cu apă și sfânta Împărtășanie. Mama, îngrijorată, a mers la pr. Dumitru Pătrașcu și a cerut să vină un preot acasă pentru sfântul Maslu. Pr. Ioan Bișog a venit și mi-a administrat sacramentul Maslului. Imediat mi-am revenit și am început să mă hrănesc normal. Mama îmi spunea mereu să-i mulțumesc zilnic lui Dumnezeu pentru că, prin mijlocirea pr. Anton Bișoc, eu mi-am revenit.

Hălăucești, 20 mai 2020

Gabriela Bișoc

https://biblioteca-digitala.ro

III.
Din memorialul durerii preotului Anton Bișoc

Ca noră a fratelui părintelui, pot afirma faptul că nu l-am cunoscut îndeaproape pe părintele, fiind cu mult mai mică, dar făcând parte din familie, lucrând ca și cadru didactic în comună, am avut ocazia să aud vorbindu-se despre copilăria, școala pe care a frecventat-o, preocupările extra-preoțești.

A fost un bun scriitor. Un unchi de-al meu a lucrat la tipografie, ca zețar. Acesta, fiindu-i mereu aproape, îmi spunea despre interesul cu care părintele Anton își aduna materialele pentru a propaga credința divină. Cât tact și dăruire emana atunci când dădea notițele zețarului și cu câtă răbdare și abnegație recitea foile tipărite, așezând apoi pagină cu pagină, reușind să aducă la lumină multe scrieri necesare omenirii.

Fiind om al lui Dumnezeu, s-a dedicat slujirii preoțești, valorificând talanții cu care l-a înzestrat în mod admirabil. A știut să proclame frumusețea preoției, să ne adreseze îndemnul de a cânta minunățiile lui Dumnezeu.

Printre aceste minunății este și viața sa, viață nu prea îmbucurătoare din cauza chinurilor din închisoare. Totuși, în viață, a îndeplinit ample atribuțiuni: a fost unul dintre superiorii franciscani, director al revistei Viața, revistă în care a semnat multe articole. Nu a putut face aceste lucruri până la sfârșitul vieții, deoarece, în anul 1949, printre alți mulți preoți franciscani, a fost arestat, fiind deținut în închisorile din Bacău, Galați, Aiud, Gherla, deși nu i-au găsit nicio vină. A executat 10 ani de închisoare. După executarea sentinței nu a fost eliberat, ci a primit domiciliu obligatoriu în Bărăgan, satul Fundata, județul Ialomița, sat format numai cu și pentru deportați. În cămăruța domiciliului forțat, părintele locuia împreună cu un alt deținut cu care împărțea binele și lipsurile cu resemnare.

Aici putea să se roage, să primească vizite, haine, hrană. Și aici scria, însă din multitudinea cărților sale nimic nu s-a mai găsit, pentru că au fost distruse.

În anul 1960, cu toată îngrijirea medicilor, sănătatea preotului Bișoc nu se ameliora. La data de 15 iulie 1960 s-a stins cu resemnare, fiind înmormântat în cimitirul din Fundata. S-a stins în exil, în cămăruța pustie, având la căpătâi un mic și gingaș copilaș.

Binele pe care l-a căutat și semănat nu va fi uitat, ci va rămâne nu numai în scrierile noastre, ci și în inimile celor care l-au cunoscut, ascultat, și care au citit pe furiș unele cărți ale sale.

Ceea ce rămâne de admirat și de urmat este că toată viața, în clipele când nu a fost urmărit, nu a căzut capcană efemerului, nu a adunat bogății materiale. Și-a concentrat toată atenția în a-l căuta și descoperi pe Dumnezeu în scrierile sale în toată măreția lui.

https://biblioteca-digitala.ro

De câte ori venea la părinți, în satul său natal, Hălăucești, vorbea calm, binecuvânta, deseori pe toți cei din familia sa, onorându-i cu prezența sa.

Acum, noi cei care încă mai trăim, dar și cei care nu mai sunt printre noi, putem spune că a fost un preot iubit, care a slujit cu credință atâția ani. Consider că ne vom revedea la sărbătoarea cea mare a învierii și vom petrece împreună veșnicia, continuând să-l slujim pe Domnul.

Rămâi părinte un prieten al celor ce te-au cunoscut cât și al celor ce nu te-au cunoscut, un mare prieten și susținător acolo sus în cer. Mijlocește de sus pentru noi, cei care suntem pe drum spre locul bucuriei cerești.

În anul 1968, la 28 mai, i-au fost aduse osemintele și depuse în cimitirul din comuna Hălăucești. Nu a putut să se opună ordinelor de atunci, dar s-a supus și a suferit, așa cum am redat în versurile de mai jos:

În vremurile de tristă amintire,
Nu erau luați în seamă cei cu multă iubire,
De Dumnezeu și de credința ce o insuflau
Celor ce cu drag cuvintele preoților ascultau.
De mult, de mult, într-un sat bine cunoscut,
A trăit o familie cu oameni harnici, gospodari.
Și parcă timpul cu repeziciune a trecut,
Iar copiii părinților mari s-au și făcut.
Da, timpul a trecut cu repeziciune,
Fiecare dintre ei alegându-și o profesiune,
Încă din anii frumoși ai tinereții,
Pentru a se înscrie în dinamica vieții.
O, ce plăcut era odată, tresaltă-n suflete fior
Și stăm cu inima-n suspine, copleșiți de-același dor.
Dor de părinți, de frați, surori , ce-au părăsit această lume,
Iar preotul pentru noi rămâne o duioasă amintire.
Părintele a fost un om cinstit, un binevoitor,
Însă mereu era urmărit și acuzat,
Și mulți ani de temniță i s-au dat,
Chiar de și-a exprimat nevinovăția în fața tuturor.
Ce viață grea a îndurat acest preot consacrat
Din cauza stăpânirii ce pedepsea necondiționat,
Pe cei aleși de Dumnezeu și misiunea îndeplineau
Și care erau aspru pedepsiți, iar suferințele îi apăsau.

Părintele a suferit în strai vărgat
Pe un pat de fier a fost culcat.
Ani mulți a purtat haine ce-ți dădeau fiori

https://biblioteca-digitala.ro

Ce se găseau doar în închisori.
Lacrimi multe pe toți ne-ncearcă
Căci nicicând nu o să treacă
Ziua când ai ispășit ce ei ți-au pregătit,
A fost ziua când la Domnul ai pornit.
Iar în ceasul cel din urmă
Bând al durerilor plin potir,
Deși nu ai avut vreo vină
Ți-ai dat viața ca un martir.
Doar moartea, bunule evanghelist
Te-a depărtat atunci de noi.
Pământul, satul natal nu mai e trist
Căci cu inima deschisă, te-am adus înapoi.
Pomenit vei fi părinte, căci ai ales o adorabilă misiune
De a-l sluji pe Domnul, oricând și oriunde în lume.
Nu te vom uita nici azi și niciodată
Căci vei rămâne pentru noi o stea minunată.
Rămâi ceea ce ai fost pentru noi toți
Un crin alb în faptul dimineții.
Ce crud destin a hotărât plecarea ta,
Prin suferințe, curmarea vieții.
Misionar al vremurilor grele
Și-un chip vajnic de erou,
Ai purtat cu tine-o cruce
Și-ai rămas cu Dumnezeu.
Am redat în versuri și cu rimă
Viața părintelui, cu prețuită stimă.
Și dacă unii nu l-au agreat,
În Biserică acum el este venerat.

Ana Bișoc, Pașcani, 21 mai 2020

IV.
Părintele Bișoc – paroh și gospodar

A fost paroh la Săbăoani și formator de novici la școala franciscană care era aici, în clădirea care se numea „ciclu”, actualul muzeu din curtea bisericii din centrul satului.

Pr. Anton Bișoc a amenajat pârâul de la izvoare, pentru ca săbonenii să aibă unde spăla hainele și lucrurile mai mari. Pe timpul acela, se înălbea pânza prin spălare. Ea era făcută din cânepă, mai târziu aceasta s-a înlocuit cu

https://biblioteca-digitala.ro

bumbacul cumpărat din comerț. Parohul Bișoc mergea noaptea călare prin sat și urmărea tinerii de care știa că nu erau chiar cuminți, iar dacă îi întâlnea îi certa pentru ora târzie la care pierdeau vremea pe drumuri. Dacă auzea de tineri „greșiți”, îi chema la biserică pentru căsătorie, iar ca pedeapsă, le cerea să țină lumânarea și drapelul negru.

Din cauza regimului comunist, după Al Doilea Război Mondial, s-a început arestarea preoților. Au fost duși la Canal. După 10 ani de pușcărie, pr. Anton a primit domiciliu forțat în Bărăgan. În acest timp de arest la domiciliu, părintele a fost vizitat de foarte mulți catolici din Parohia Săbăoani, inclusiv din filiale, oameni care nu reușeau întotdeauna să vorbească cu el, din cauză că era mereu supravegheat. Avea bordeiul făcut din pământ și acoperit cu stuf.

Săbăoani, 15 iunie 2020

Tamaș Valerian (82 ani), Țurcanu Maria (65 ani)

Concluzie

Părintele Anton Benedict Bișoc, martir al Bisericii locale de Iași, se înscrie în lunga serie pe preoți, călugări, călugărițe și laici care au suferit pentru credință în a doua jumătate a secolului al XX-lea. Atras de exemplul sfântului Francisc din Assisi, a intrat încă din prima tinerețe în rândul franciscanilor, formându-se în acest spirit și mai apoi, trăindu-și clipă de clipă, cu maximă seriozitate, vocația de franciscan. Deși nu a avut parte de stigmate, a fost ales să sufere pentru Cristos și pentru Biserica sa, timp de 11 ani, suferințe care îl transformă într-o copie fidelă a fondatorului franciscanilor.

De-a lungul întregii sale vieți a fost un exemplu de viață dedicată lui Dumnezeu, Bisericii și Ordinului franciscan. Ca păstor i-a ținut pe oameni aproape de Cristos, ca profesor i-a pregătit pe seminariști să devină preoți buni și sfinți, ca provincial a dat dovadă de măiestrie și înțelepciune, ca martir le-a lăsat urmașilor un model de imitat.

Exemplul părintelui martir Anton Benedict Bișoc ar trebui să reprezinte pentru fiecare catolic din Moldova și din România un impuls în căutarea, cunoașterea și urmarea lui Cristos. Orice om care dorește să ajungă la veșnicia fericită este obligat, asemenea sfântului Augustin, să se întrebe în conștiință: „Dacă el a reușit, eu de ce n-aș putea?”.

https://biblioteca-digitala.ro

Cantinele școlare din județul Bacău
(sfârșitul secolului XIX – începutul secolului XX)

Cornelia CUCU

School Canteens in Bacău County
(end of XIX th Century – beginning of XX th Century)
Abstract

To ensure the compulsory nature of primary education and the elimination of illiteracy, which dominated the Romanian society from the end of the XIX - th Century to the beginning of the XX-th Century, Spiru Haret initiated a series of social measures to contribute to the improvement of school attendance and of the instructive-educational process. Along with setting up the aid fund for poor children (books, school supplies, clothing etc.) and changing the schedule according to the needs of the population, an important role was played by school canteens that provided food for poor students and those living far away from school. Convinced of the importance of this approach, the teachers from Bacău, sometimes supported by priests and local authorities, organized such settlements, thus facilitating the elimination of school dropout and increasing the number of literate people.
Keywords: school canteens, illiteracy, compulsory primary education, school dropout, Spiru Haret

Pentru a lupta cu analfabetismul, care domina societatea românească de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, Spiru Haret a inițiat o amplă mișcare social-culturală și educațională cunoscută sub numele de „haretism”. Pe lângă legile și regulamentele școlare, care își propuneau să înlăture „această plagă a societății românești”, au fost inițiate și o serie de programe sociale care urmăreau sprijinirea copiilor săraci, din mediul rural și urban, între care menționăm înființarea cantinelor școlare.

Necesitatea cantinelor școlare

Ctitorul școlii românești moderne, Spiru Haret, spre deosebire de predecesorii săi, a abordat problema învățământului primar într-un mod realist asigurând o aplicare efectivă și reală a celor două principii, obligativitatea și gratuitatea, impuse prin *Legea asupra instrucțiunii publice* (1864). Potrivit legislației în vigoare, singura armă prevăzută pentru asigurarea obligativității învățământului era amenda care, însă, „era eficientă doar în cazul elevilor ai căror părinți dădeau dovadă de rea voință și nepăsare, neînțelegând utilitatea

https://biblioteca-digitala.ro

învățăturii, nu împotriva sărăciei”[1]. Ministrul Instrucțiunii Publice era convins că „această dispoziție salutară” care urmărea școlarizarea tuturor copiilor, inclusiv a celor foarte săraci, putea fi eludată datorită situației materiale precare a multor familii, în special din mediul rural, care „neavând bani pentru cărți, rechizite școlare, hrană și îmbrăcăminte nu-și puteau trimite copiii la școală”[2]. În afară de lipsurile materiale, Spiru Haret avea în vedere încă două aspecte care afecatau învățământul primar din mediul rural, și anume: 1. distanța pe care mulți copii o aveau de parcurs până la școală, aceștia fiind „nevoiți să străbată iarna drumuri lungi, prin păduri, punându-și în pericol viața din cauza viscolelor sau a fiarelor sălbatice”; 2. folosirea copiilor, de către țăranii săraci, la diferite munci casnice. Pentru a rezolva aceste probleme, „omul școalelor” a luat o serie de măsuri, precum: înființarea cantinelor școlare, constituirea fondului de ajutor pentru copiii săraci și modificarea orarului pentru ca elevii, fără a neglija școala, să-și poată ajuta părinții la diverse treburi gospodărești.

Pornind de la ideea că învățătorii reprezentau „o mare forță, unul din factorii cei mai puternici pentru îmbunătățirea stării intelectuale, morale și materiale a țării, datorită numărului lor, a preparațiunii și culturii pe care o aveau, precum și a putinței ministerului de a supraveghea acțiunea lor și a o îndrepta către anumite ținte”, Spiru Haret a apelat la aceștia spre „a împlini o lucrare, lungă, grea, delicată și stăruitoare, pe care nimeni nu o putea face așa de bine ca dânșii”, și anume ridicarea stării materiale a țăranilor prin educației și cultură[3]. Alături de băncile populare sătești, cercurile culturale, bibliotecile populare, șezătorile sătești sau grădinile școlare, un rol important, în acest sens, l-au avut și cantinele școlare care „au luat naștere, din trebuința de a se înlesni frecventarea școalei, pentru copiii cărora depărtarea nu le permitea să facă de patru ori pe zi drumul de acasă la școală și înapoi”. Cantinele școlare înființate prin *Decisiunea* Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice nr. 81287, din 14 ianuarie 1898, după „modelul statelor occidentale unde se obținuseră rezultate îmbucurătoare”, asigurau mâncare caldă copiilor care achitau, zilnic, „un preț modest” (0,05-0,20 lei) sau contribuiau cu alimente (făină, brânză, ouă, legume etc.), cei foarte săraci primind hrană în mod gratuit. Acolo unde „elevii locuiau prin cătune prea depărtate”, învățătorii aveau obligația să amenajeze, pe lângă cantină, „și o sală de dormit în care copiii să rămâie, peste noapte, iarna când sunt zăpezi, viscole sau noroaie mari, iar viața lor ar fi în pericol”. Datorită fondurilor insuficiente, cantinele școlare, concepute pentru a rezolva, în primul rând, nevoile existente în mediul rural, s-au dezvoltat dovedindu-și eficiența,

[1] Emil Bâldescu, *Spiru Haret în știință, filozofie, politică, pedagogie, învățământ*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1972, p. 265-267.
[2] *Ibidem*.
[3] Spiru Haret, *Un raport către M. S. Regele,* în „Albina”, anul V, nr. 17, din 27 ianuarie 1902, p. 448-451.

https://biblioteca-digitala.ro

mai ales, în orașe[4]. Documentele păstrate atestă, însă, funcționarea unor asemenea așezăminte și la sate datorită strădaniei învățătorilor care, pentru asigurarea banilor necesari, vor apela la inițiative private, sprijinul autorităților locale și al Casei Școalelor.

Cantinele școlare înființate pe lângă școlile rurale băcăuane

În funcție de numărul, durata de funcționare și consecințele asupra procesului instructiv-educativ, evoluția acestor așezăminte, în județul Bacău, cunoaște două perioade distincte: 1898-1904 și 1910-1912.

a. Prima etapă, 1898-1904. Primele preocupări pentru asigurarea prânzului la școală datează din 30 septembrie 1895 când Petru Poni, ministrul Instrucțiunii Publice, punea în vedere învățătorilor să „încunoștințeze pe părinți ca copiii lor când vin, dimineața, la școală să aibă ceva de mâncare pentru prânz; gustarea o vor face în clasă, iar servitorul școalei va avea grijă să curețe sala înainte de începerea lecțiunilor”[5]. Prin *Deciziunea* nr. 81287 din 14 ianuarie 1898, Spiru Haret, noul ministru al Instrucțiunii Publice, hotăra înființarea „de cantine școlare în toate comunele și cătunele pe unde existau școli”. Pentru a pune în aplicare această decizie, revizorul școlar Toma Tăbuș, cu sprijinul conducerii județului (prefectul Leon Sachelarie) și bisericii (părintele protoiereu Gheorghe Crivăț), a luat inițiativa întrunirii preoților, primarilor și învățătorilor „într-o grandioasă consfătuire cu scop umanitar – înființarea cantinelor școlare în toate comunele din județ”. Evenimentul a avut loc în orașul Bacău, pe 17 martie 1898, fiind intens popularizat la nivel național, prin intermediul revistei „Albina”, datorită învățătorului Eugen Tisescu, dirigintele școlii din Letea: „Convocarea răspundea unei nevoi simțite de demult și de aceea, în ziua hotărâtă, saloanele Palatului Administrativ gemeau de lume. Priveliștea era fermecătoare. Preoții, primarii și învățătorii, adunați la un loc, discutau de nevoile și suferințele fratelui sătean, întrunirea fiind cu atât mai impunătoare cu cât oamenii poporului erau chemați să găsească mijloace de îndreptare”. În urma unor dezbateri aprinse, s-a decis înființarea de cantine în toate comunele băcăuane pentru „a se înlesni hrană substanțială elevilor săraci și celor nevoiți a rămâne la școală, în timpul prânzului, din cauza timpului aspru și al depărtării”. Acest lucru urma să se realizeze prin intermediul unor comitete alcătuite din învățători, preoți și primari, care trebuiau să apeleze „la cei cu inimile generoase pentru ca, împreună, să lucreze la înființarea de cantine școlare”, primele sume necesare demarării proiectului fiind, de fapt, donații ale cadrelor didactice. Pentru coordonarea și sprijinirea acestor așezăminte s-a constituit Instituțiunea

[4] *Ibidem.*
[5] Arhivele Naționale Bacău, fond Școala Generală Nr. 2 Tamași, d. 1/1894, f. 51.

https://biblioteca-digitala.ro

Cantinelor Școlare, condusă de revizorul școlar Toma Tăbuș. Prefectul județului, Leon Sachelarie, descriind „în culori vii mizeria în care zăcea săteanul din punct de vedere al hranei”, a venit cu următoarele sugestii în sprijinul acestei inițiative: 1. înființarea unor cutii ale milei, la biserici, cu inscripția „pentru copiii săraci”; 2. o parte din amenzile încasate de Casa Școalelor să fie destinată acestor așezăminte; 3. restituirea pământurile, ce aparțineau școlilor rurale și folosirea veniturilor obținute pentru hrana copiilor[6]. Având în vedere întinderea județului și necesitatea participării tuturor factorilor implicați în acest important demers social (învățători, preoți, primari), adunări similare au mai avut loc la Moinești (19 martie) și Tg. Ocna (21 martie)[7].

În 1902, ministerul stabilește un nou regulament privind funcționarea acestor așezăminte, care prevedea: 1. obligația învățătorilor de a raporta lunar „gestiunea financiară” a cantinei; 2. doar copiii foarte săraci primeau hrană gratuită, restul școlarilor fiind obligați a achita consumația în bani (0,05-0,10 lei) sau în natură, produsele aduse fiind evaluate, în bani, conform formularului publicat în „Buletinul Oficial al Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice”; 3. cantina funcționa doar în perioada anotimpului rece, până la Duminica Floriilor; 4. primăria era responsabilă pentru asigurarea lemnelor necesare; 5. mâncarea putea fi pregătită de o bucătăreasă, plătită cu 8-10 lei lunar, sau de mamele copiilor, în mod gratuit; 6. pregătirea și servirea hranei trebuia realizată în condiții igienice corespunzătoare[8].

Având în vedere „multele foloase (igienice, intelectuale, morale) care decurg din constituirea instituțiunii caritabile a cantinelor școlare”, în multe comune din județul Bacău au fost înființate „asemenea ospătării școlare, mai ales, acolo unde centrul școlar avea o rază mai mare și cătune depărtate”[9], precum: Cașin, Cleja, Dămienești, Filipeni, Horgești, Moinești, Tamași, Tescani, Tg. Trotuș, Valea Seacă etc.

Printre primele cantine școlare, înființate în județul Bacău, a fost cea din comuna Tamași. Pe 4 august 1898, învățătorul Ion Bonescu informa Prefectura și Revizoratul Școlar asupra necesității unei asemenea instituții: „Pentru ca școala să fie frecventată de copii, s-a constatat că obligativitatea prin amendare aduce prea puține avantaje și trebuie să recurgem la alt mijloc. Amenda e bună pentru părinții care au oarecare avere însă sunt îndărătnici. Pentru cei săraci, ea nu are un efect folositor întrucât aceștia n-au îmbrăcăminte, încălțăminte, lucruri de școală și nici mâncare. Lipsa acesteia din urmă se observă, mai cu seamă toamna și primăvara, când părinții sunt duși la muncă iar

[6] Eugen Tisescu, *Cantinele școlare din județul Bacău*, în „Albina”, anul I, nr. 28-29, din 19 aprilie 1898, p. 946 - 947.
[7] Arhivele Naționale Bacău, fond Școala Generală Filipeni, d. 1/1897, f. 48.
[8] Idem, fond Școala Generală Nr. 1 Valea Seacă, d. 1/1901, f. 153.
[9] Theodor Popescu, *Cantinele școlare*, în „Albina”, anul II, nr. 40, din 4 iulie 1899, p. 1167.

https://biblioteca-digitala.ro

copiii sunt lăsați la voia întâmplării. De aceea, m-am hotărât a înființa o cantină școlară unde să se dea copiilor o masă pe zi”. Așezământul a luat ființă prin strădania unui comitet alcătuit din I. Bonescu – învățător, C. Rezolea – preot, I. Cristian, C. Dăscălescu și I. Nediță – săteni. Procesul-verbal, încheiat pe 15 august 1898, stabilea regulamentul acestei instituții: 1. cantina urma să funcționeze în sediul vechi al primăriei „aflat lângă școală”; 2. repararea imobilului și lemnele necesare, pentru pregătirea hranei și încălzit, trebuiau asigurate de comună; 3. până la împrejmuirea localului, cantina „era pusă, în timpul nopții, sub paza străjerului primăriei”; 4. produsele necesare pentru pregătirea hranei – făină de porumb, cartofi, fasole, murături, lapte, carne etc. erau asigurate „de comitet și conservate de învățător”; 5. mâncarea era preparată de servitoarea școlii, ajutată de un elev, sub supravegherea învățătorului și a soției acestuia; 6. elevii primeau „o singură masă pe zi, la ora 12, compusă dintr-un singur fel de bucate”; 7. inițial, se asigura hrană „numai celor săraci de tot”, urmând ca, în funcție de posibilități, să beneficieze și „cei ce nu puteau merge, la amiază, acasă”; 8. instituția funcționa „doar în zilele de clasă, pe tot parcursul anului școlar”[10]. Cantina și-a început activitatea pe 15 octombrie 1898, asigurând, la început, hrană pentru 6 elevi, numărul acestora ajungând, treptat, la 10. Deși „luase un avânt îmbucurător”, așezământul și-a încetat existența, după trei luni, datorită atitudinii ostile a autorității locale, situație care îl determină pe învățătorul I. Bonescu, „lovit din toate părțile de răuvoitorii școalei ca și cum făcea o faptă neconvenabilă”[11], să renunțe la această inițiativă lăudabilă[12].

Sub „imboldul venit de la autoritatea superioară și a necesității reclamate de timp”, cantina școlară de la Tescani, care a funcționat în perioada 10 octombrie 1898 – 16 noiembrie 1901, a „hrănit o dată pe zi, la amiază, 12-14 copii”[13], activitatea ei fiind remarcată și de Revizoratul Școlar[14]. În *Memoriul relativ la cantina din comuna Tescani* înaintat Revizoratului, pe 1 mai 1901, învățătorul Gh. Costică menționa: „În urma dorinței domnului ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice, prin *Decisiunea* nr. 81287/1898, subscrisul, în unire cu preotul și primarul comunei, am făcut apel la persoane generoase ca să ne dea sprijinul lor în susținerea unei cantine școlare”. Drept

[10] Arhivele Naționale Bacău, fond Școala Generală Nr. 2 Tamași, d. 1/1898, f. 46-47, 53.
[11] Idem, d. 1/1900, f. 44.
[12] Idem, d. 1/1898, f. 50, 60, 63, 74, 86, 91, 103. La sfârșitul lui noiembrie 1898, învățătorul informa autoritățile județene asupra deciziei de a suspenda activitatea cantinei, datorită atitudinii primarului care „refuza să dea lemnele necesare, considerând cantina o hoție, brutaliza elevii și personalul”. Pe 25 ianuarie 1899, dascălul face o ultimă încercare de a salva acest așezământ necesar copiilor săraci, cerând primarului „să adune toți oamenii din sat pentru a lua măsuri în privința cantinei școlare”, eforturile sale fiind, însă, sortite eșecului.
[13] Idem, fond Școala Generală Tescani, d. 1/1901, f. 92.
[14] Idem, d. 7/1893, f. 14, 15.

https://biblioteca-digitala.ro

urmare, pe 24 martie 1898, 18 persoane notabile din localitate, în frunte cu Alice Rosetti Tescanu, proprietara moșiei, s-au constituit într-o asociație filantropică, numită Societatea „Tazlăul”, care avea ca scop înființarea și administrarea cantinei școlare. Fondul necesar funcționării acesteia provenea din cotizațiile lunare ale membrilor societății, între 0,50-20 lei, profitul balurilor și serbărilor școlare precum și donațiile oferite de locuitorii comunei. În primul an de funcționare, suma cheltuită cu hrana copiilor a fost de 306,17 lei, costul unei porții zilnice fiind de 0,10 lei. Conform bilanțului pe anul 1900, la 21 martie 1901 „se afla, în casă, un excedent de 124,40 lei plus cotizațiunile pe lunile ianuarie, februarie și martie 1901”[15]. Mâncarea era pregătită în gospodăria învățătorului și servită elevilor la școală, într-o sală de clasă[16]. Chiar dacă a beneficiat de sprijinul autorității locale și a Revizoratului Școlar, în noiembrie 1901, cantina își încetează activitatea din următoarele motive: 1. lipsa unui local de școală unde „să fie pregătită masa copiilor”; 2. promovarea învățătorului Gh. Costică ca subrevizor școlar; 3. deficiențele apărute în activitatea Societății „Tazlăul” (neplata cotizației și dorința membrilor de a o transforma în bancă populară)[17].

La Moinești, cantina școlară a funcționat între anii 1899-1903, datorită eforturilor depuse de învățătorii Gh. Mircea – directorul școlii, M. Vasiliu și Gr. Belcescu, aceasta „fiind cea mai bună după ospătăria din Bacău”. Proiectată pentru 31 de elevi, instituția a început să funcționeze pe 8 februarie 1899, cu 36 de elevi, numărul lor crescând treptat: 40 – în 1900, 50 – în 1901. Fondul inițial a fost de 1.580 lei, reprezentând venitul balului filantropic din 20 ianuarie 1899 (1.180 lei) și suma alocată de primărie (400 lei)[18]. Așezământul a beneficiat și de susținerea subprefectului plășii Tazlăul de Sus care „a regulat a se da un bal, în salonul Primăriei Moinești, în seara zilei de 18 decembrie 1899”[19]. Până în 1901, cantina a funcționat în localul primăriei, iar în anul școlar 1902-1903 a fost mutată în incinta școlii. Copiii primeau un singur fel de mâncare, o dată pe zi, timp de cinci zile pe săptămână: luni, marți și sâmbătă – mâncare cu carne; miercuri și vineri – mâncare de post. În timpul mesei, aceștia „erau supravegheați de unul din cei mai buni elevi din clasa a V-a, iar la începutul și sfârșitul mesei spuneau rugăciuni”. Cheltuiala zilnică era de 4-5 lei, respectiv 100-110 lei lunar, incluzând și plata bucătăresei. Până în mai 1901, cheltuielile cu întreținerea așezământului s-au ridicat la suma de 1.680 lei, iar pentru anul școlar 1901-1902, fondul disponibil a fost de 1.200 lei[20]. Desființarea Băncii Populare „Tazlăul”, unde erau depuși banii cantinei, determină încetarea

[15] Idem, d. 1/1900, f. 1, 67, 89.
[16] Idem, d. 1/1908, f. 17-24.
[17] Idem, d. 1/1899, f. 9, 15, 43; d. 1/1901, f. 92.
[18] Idem, fond Școala Generală Nr. 1 Moinești, d. 7/1894, f. 80, 81-82.
[19] Idem, fond Școala Generală Nr. 6 Moinești, d. 1/1899, f. 86.
[20] Idem, fond Școala Generală Nr. 1 Moinești, d. 1/1900, f. 124.

https://biblioteca-digitala.ro

activității acesteia în anul 1903. Într-o informare trimisă Revizoratului Școlar, pe 8 martie 1904, dirigintele școlii menționa: „Cantina a funcționat, în trecut, cu fond dat de comună și adunat prin baluri. În prezent nu funcționează din lipsă de fonduri deoarece banii sunt depuși la casa de economie fără a i se restitui”[21].

Cantină școlară a existat și la Filipeni fiind înființată pe 25 aprilie 1898, la inițiativa primarului, învățătorului și preotului care „au format un comitet pentru strângerea productelor date, benevol, de locuitorii mai fruntași și de proprietarii comunei”. Primăria a sprijinit așezământul cu 120 de lei pentru „cumpărarea vaselor de gătit și a tacâmurilor necesare pentru masă”. Instituția a funcționat, prin strădania învățătorului Gh. Postoiu, până la sfârșitul anului școlar 1898-1899, asigurând hrană caldă pentru 25 de elevi săraci[22].

Prin stăruința învățătorilor N. Pâslaru, I. Mânecuță și Gh. Zernescu, pe 1 martie 1898, s-a înființat o cantină școlară și la Cașin. Mâncarea, pregătită de servitorul școlii, era destinată celor 10 elevi săraci care primeau o masă caldă pe zi. Fondurile necesare proveneau din „cotizațiile, benevole, oferite în bani și în natură de către părinții copiilor”. După trei luni de funcționare, pe 1 martie 1899, s-a desființat din lipsă de fonduri și „întrucât localitatea era restrânsă, sătenii cu dare de mână, iar copiii puteau lua masa la casa părintească”[23].

Datorită învățătorului N. Nicolau, un asemenea așezământ social a existat și pe lângă școala din Horgești care era frecventată și de elevi din Recea, Bazga și Galeri. Cantina a funcționat în incinta unității de învățământ, în anii 1899 și 1900, masa fiind pregătită „de odăgița școalei sub controlul învățătorului”. Fondurile necesare au fost asigurate, „prin subscripție, de unele persoane binevoitoare care au contribuit cu bani și alimente”, precum și de primărie prin alocarea unor mici sume de bani[24].

Întrucât „se simțea nevoia unei cantine pentru copiii din Călugăreni și Drăgești”, care frecventau școala din Dămienești, învățătorul Ion Dimitriu a înființat o asemenea ospătărie școlară și în această localitate. Instituția a funcționat între anii 1900-1902, „la început în una din camerele de la școală, aparținând învățătorului, iar mai pe urmă într-o casă închiriată pentru acest scop”. Conducerea a fost asigurată de un comitet, alcătuit din primar, învățător, preot și medic, care „după fiecare serbare, donațiune, cotizațiune etc. încheia conturi, în regulă, de veniturile realizate pentru cantina școlară”. Potrivit documentelor păstrate, în perioada de activitate s-a cheltuit, cu pregătirea hranei pentru 15 copii, suma de 273 lei „ce acoperea veniturile realizate”. Așezământul s-a desființat în anul 1902, datorită „introducerii noului orar care dădea timpul necesar elevilor de a parcurge distanța până la școală”[25].

[21] Idem, d. 1/1903, f. 73-74.
[22] Idem, fond Școala Generală Filipeni, d. 1/1898, f. 58.
[23] Idem, fond Școala Generală Cașin, d. 1/1900, f. 5; d. 1/1903, f. 70-71.
[24] Idem, fond Școala Generală Horgești, d. 1/1898, f. 8, 20-21; d. 2/1899, f.19; d. 2/1900, f. 30.
[25] Idem, fond Școala Generală Dămienești, d. 1/1903, f. 44-45, 55.

https://biblioteca-digitala.ro

Conform procesului-verbal din 9 martie 1902, cantina din Valea Seacă a luat ființă, la inițiativa învățătorului Mihail Balaban, cu sprijinul Instituțiunii Cantinelor Școlare: „am primit 50 lei, de la casierul cantinelor școlare, pentru procurarea celor necesare (mobilier, alimente) și plata cantinierei”. Cu același prilej, „erau trimise următoarele obiecte: 50 furculițe, 50 linguri, 50 străchini, 16 cuțite, 35 căni, 2 lighene, 2 oale și un ceaun”. Așezământul și-a început activitatea pe 12 martie 1902, asigurând hrană pentru 29 de elevi din Valea Seacă, Cucova și Mândrișca. Pentru mâncarea primită, fiecare copil achita zilnic câte 0,10 lei, iar bucătăreasa primea „10 lei, lunar, din fondul cantinelor școlare”. Lemnele necesare, pentru pregătirea hranei, erau asigurate de primărie. Pe lângă sprijinul acordat de revizoratul școlar, fondurile necesare au fost realizate prin subscripții și baluri filantropice. Instituția era monitorizată, permanent, de revizoratul școlar, învățătorul având obligația să înainteze, lunar, „formularul gestiunii financiare a cantinei cu toate relațiile cerute”. Datorită lipsei documentelor, nu cunoaștem durata funcționării cantinei, dar există unele indicii care atestă continuarea activității, cel puțin, în anul școlar 1902-1903[26].

Cantină școlară a existat și la Cleja, datorită implicării învățătorului D. Mihăilescu, care, cu sprijinul Revizoratului Școlar și a învățătorilor din zonă, a asigurat fondurile necesare prin organizarea de serbări școlare și baluri caritabile[27]. Un ajutor important a primit de la preotul catolic Grațian Carpați care, în 1903, „a dăruit 100 lei pentru cantina școalei din acea comună”[28].

Deși puține, unele documentele păstrate atestă prezența cantinelor școlare și la Grigoreni[29], Bogdana[30] și Tg. Trotuș[31], precum și încercări de înființare, a unor asemenea așezăminte, la Buhoci[32], Căbești[33], Văsiești[34], Lucăcești[35], Bogdănești[36] și Brătila[37].

[26] Idem, fond Școala Generală Nr. 1 Valea Seacă, d. 1/1901, f. 25, 26, 28, 33, 153.
[27] Idem, fond Școala Generală Tescani, d. 1/1901, f. 103.
[28] „Buletinul Oficial al Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice”, anul VIII, vol. X, nr. 209, din 15 aprilie 1903, București, p. 3333.
[29] Arhivele Naționale Bacău, fond Școala Generală Grigoreni, d. 39/1905, f. 40-42. În monografia școlii, realizată în 1905, se menționează existența unei cantine școlare în anul 1899.
[30] Idem, fond Școala Generală Bogdana, d. 2/1900, f. 9. A fost înființată, în anul 1900, cu sprijinul Instituțiunii Cantinelor Școlare, care a oferit 40 de lei, din care, timp de o lună, cei 25 de elevi ai școlii au primit, zilnic, câte un sfert de pâine.
[31] Idem, fond Școala Generală Nr. 1 Berzunți, d. 1/1898, f. 20. Pe 11 martie 1899, elevii școlii, sub conducerea învățătorului V. Bejenaru, au susținut o reprezentație teatrală, la Tg. Ocna, în folosul cantinei școlare, beneficiind de sprijinul cadrelor didactice din zonă (Gh. Oancea de la Berzunți, V. Popa de la Bogdana etc.)
[32] Idem, fond Școala Generală Buhoci, d. 1/1898, f. 27.
[33] Idem, fond Școala Generală Căbești, d. 1/1899, f. 17, 18; d. 1/1900, f. 52, 140.
[34] Idem, fond Școala Generală Nr. 6 Moinești, d. 1/1898, f. 25; d. 1/1901, f. 84.
[35] Idem, fond Școala Generală Nr. 3 Moinești, d. 2/1900, f. 30, 33.
[36] Idem, fond Școala Generală Bogdănești, d. 1/1901, f. 2.
[37] Idem, fond Școala Generală Nr. 2 Brătila, d. 1/1898, f. 6, 10, 36.

https://biblioteca-digitala.ro

b. Etapa a doua, 1910-1912. Problema cantinelor școlare revine în actualitate, în anul școlar 1910-1911, când Ministerul Instrucțiunii Publice, prin Ordinul nr. 32533/1910, dispunea „înființarea a câte două cantine, în fiecare județ, în localitățile unde era nevoie de acestea”[38]. Conform *Circularei* Casei Școalelor nr. 39535, din 13 noiembrie 1910, respectivele așezăminte urmau să funcționeze cu ajutor din partea ministerului, după cum urmează: 1. școlile în care copiii serveau doar prânzul primeau 5 lei, lunar, pentru „plata unei femei care să gătească mâncare caldă din proviziile aduse de copii”; 2. școlile unde copiii rămâneau peste noapte, „din cauza depărtării sau drumurilor rele”, primeau 15 lei, lunar, pentru plata bucătăresei și „cumpărarea lemnelor necesare încălzirii camerei unde dormeau copiii”. Acordarea acestor ajutoare depindea de îndeplinirea următoarelor condiții: a. existența unui „efectiv școlar numeros răspândit la mari distanțe”; b. comuna „era lipsită de mijloace dar cu bunăvoință pentru școală”; c. dirigintele era „un bun învățător cu iubire pentru școală și copii”[39]. Această inițiativă a fost reluată în anul școlar 1912-1913, când Ministerul Instrucțiunii se angaja să sprijine înființarea a 10 cantine școlare, în fiecare județ, ajutorul bănesc acordat, lunar, fiind de „25 lei pentru cele fără dormitor și 35 lei pentru cele cu dormitor”[40]. În ambele cazuri, 1910-1911 și 1912-1913, cantinele urmau să funcționeze doar în perioada noiembrie – martie, când, din cauza vremii, frecventarea școlii se făcea cu dificultate.

Pentru asigurarea fondurilor necesare „prosperării instituțiunii cantinelor școlare”, în condițiile în care suma oferită de minister era insuficientă, la îndemnul Revizoratului Școlar Bacău, învățătorii au apelat la „oamenii generoși, dispuși să contribuie a da săracilor copilași câteva bliduri de mâncare”, organizând serbări școlare și baluri caritabile[41] precum și la „elevii mai cu dare de mână pentru a aduce merinde ca faină, fasole și altele”[42]. De asemenea, pentru a cunoaște realitățile locale, cu adresa nr. 5452, din 24 octombrie 1912, solicita diriginților de școli „necesarul de cantine școlare și modul în care se vor implica în conducerea acestora”[43]. În stadiul actual al cercetării, știm că majoritatea învățătorilor au refuzat înființarea unor asemenea așezăminte motivându-și atitudinea prin: 1. distanța parcursă de elevi, până la școală, era mică (Berzunți, Bijghir, Buhoci, Comănești, Filipeni, Milești, Moinești, Răcăciuni, Ruși Ciutea, Tamași, Tescani, Tg. Trotuș); 2. suma oferită „nu acoperea cheltuielile cu articolele de hrană care erau foarte scumpe” (Văsiești). Puțini au fost dascălii care „și-au luat angajamentul de a conduce o asemenea instituție folositoare școlarilor și învățământului, găzduindu-i, cu

---

[38] Idem, fond Școala Generală Nr. 1 Valea Seacă, d. 1/1910, f. 53.
[39] Ibidem.
[40] Idem, fond Școala Generală Bogdana, d. 1/1912, f. 8.
[41] Idem, fond Școala Generală Coțofănești, d. 1/1910, f. 22.
[42] Idem, Școala Generală Bogdana, d. 1/1912, f. 8.
[43] Idem, fond Școala Generală Nr. 2 Tamași, d. 1/1912, f. 20.

https://biblioteca-digitala.ro

masă și cu dormit, în perioada iernii”, precum Cezar Uncescu, de la Berbinceni, unde „majoritatea elevilor veneau din satele Văleni, Fundeni, Chiticeni și Gura Drumului, situate la o distanță de 1500-3000 m”[44] și I. Sion, de la Horgești, unde „elevii din cătunul Mărăscu străbăteau 5 km până la școală”[45].

c. Activitatea de îndrumare și control. Fiind considerate ca o modalitate eficientă „de atragere a copiilor la școală, fără amendă, și de a-i învăța a se hrăni mai cum se cade”[46], activitatea cantinelor școlare a fost permanent monitorizată de Ministerul Instrucțiunii Publice și Casa Școalelor, prin intermediul Revizoratului Școlar Bacău. Astfel, pentru asigurarea fondurilor necesare, revizoratul recomanda învățătorilor să apeleze „la pungile oamenilor avuți, organizând liste de subscripție, conferințe, serbări, și baluri”, precum și la sumele alocate în bugetele comunale. De asemenea, autoritatea școlară județeană, convinsă de necesitatea implicării tuturor factorilor de decizie din comunitate, cerea învățătorilor, primarilor și preoților să organizeze comitete, din care să facă parte și fruntași ai satului, care „să susțină această instituțiune atât de folositoare pentru a da rezultatele așteptate”[47]. Conform art. 62 din *Regulamentului pentru administrația interioară a școalelor primare rurale*, fiecare învățător era dator, cu ocazia conferințelor generale, „să dea revizorului școlar științe privind aceste instituții”, precum: felul cantinei - cu sau fără dormitor, numărul elevilor care beneficiau de hrană, modul de funcționare, mijloacele de asigurare a fondurilor necesare, populația școlară înainte și după înființarea cantinei etc.[48] Cu ocazia inspecțiilor efectuate, revizorii școlari verificau și situația cantinei, procesele-verbale încheiate fiind concludente în această privință: „Cantina școalei funcționează, hrănește 11 copii și este temeinic organizată” (Tescani, 24 februarie 1899, Toma Tăbuș)[49]; „Învățătorul va cere primăriei a se face un dulap pentru păstrarea obiectelor cantinei” (Valea Seacă, 3 mai 1902, G. Simionescu)[50]; „Ar fi de dorit ca acum, în timpul iernii, copiii să ia prânzul la școală” (Prăjești, 16 noiembrie 1905, R. N. Grigorcea)[51]; „Dirigintele Constantin Bobârnac și harnicul coleg Anton Bulai vor deschide, cât de curând, cantina școlară”, (Răcăciuni, 15 noiembrie 1908, Toma Tăbuș)[52]. Activitatea acestor ospătării școlare era analizată și în cadrul cercurilor culturale. Astfel, în 1906, a fost dezbătută tema *Istoricul*

[44] Idem, fond Școala Generală Berbinceni, d. 1/1912, f. 32.
[45] Idem, fond Școala Generală Horgești, d. 1/1912, f. 20.
[46] Idem, fond Școala Generală Nr. 1 Valea Seacă, d. 1/1900, f. 64.
[47] Idem, fond Școala Generală Filipeni, d. 1/1899, f. 62.
[48] „Buletinul Oficial...”, anul IX, vol. XI, nr. 228, din 15 mai 1904, București, p. 4326.
[49] Arhivele Naționale Bacău, fond Școala Generală Tescani, d. 7/1893, f. 14, 15.
[50] Idem, fond Școala Generală Nr. 1 Valea Seacă, d. 7/1893, f. 13.
[51] Idem, fond Școala Generală Prăjești, d. 1/1893, f. 25.
[52] Idem, fond Școala Generală Nr. 1 Răcăciuni, d. 4/1894, f. 37.

https://biblioteca-digitala.ro

cantinelor școlare analizându-se „fazele parcurse, starea actuală, roadele obținute și organizarea lor pentru a folosi unui număr cât mai mare de copii”[53].

Întrucât prin *Legea asupra învățământului profesional*, din 1901, se prevedea ca pe lângă școlile de meserii să se înființeze „câte o cantină unde școlarii vor plăti o taxă, în folosul ei, iar cei lipsiți de mijloace vor fi scutiți de plata acestei taxe”[54], Revizoratul Școlar Bacău a sprijinit aceste instituții pentru „a da o cât mai mare dezvoltare învățământului practic în oraș și județ”. Astfel, școlile primare din județ au contribuit la înființarea cantinei de pe lângă Școala de Meserii din Tg. Ocna[55] și au ajutat instituțiile similare care funcționau pe lângă școlile de meserii din Scorțeni, Bogdănești și Răcăciuni[56].

În concluzie, în multe localități rurale băcăuane, unde circumscripțiile școlare cuprindeau și cătune îndepărtate, înființarea cantinelor școlare a constituit o necesitate. Aceste așezăminte, „folositoare din punct de vedere igienic, intelectual și moral”, au fost întreținute din donații (bani, produse) și mici subvenții alocate de primării și Casa Școalelor[57]. Motivele pentru care, în multe comune, nu s-au înființat cantine școlare sau cele înființate au avut o existență scurtă sunt: dezinteresul autorităților locale, lipsa localului și inexistența fondurilor necesare.

Ospătăria Școlarilor Săraci din orașul Bacău

În anul 1898, la inițiativa primarului Leon Sachelarie, a fost înființată Ospătăria Școlarilor Săraci, cunoscută sub denumirea de Ospătăria Comunală, care, fără „a solicita prea mult bugetul”, urma să asigure „hrană gratuită pentru școlarii săraci ce puteau să mănânce un prânz în fiecare zi de școală”[58].

Așezământul și-a început activitatea într-o clădire din curtea primăriei unde a funcționat până în anul 1904 când imobilul a fost repartizat, ca locuință, mecanicului Uzinei Electrice care „trebuia să supravegheze mașinăriile din serviciul iluminatului electric”. Între anii 1904-1906, funcționează într-un imobil, din strada Busuioc (actuala stradă N. Titulescu), unde își desfășurase

---

[53] Idem, fond Școala Generală Nr. 1 Berzunți, d. 3/1905, f. 4, 26.

[54] C. Hamangiu, *Codul general al României*, Edițiunea a II-a, vol. III, Legi uzuale, Editura Librăriei Alcalay, București, p. 2373-2393.

[55] Arhivele Naționale Bacău, fond Școala Generală Filipeni, d. 1/1902, f. 81. În listele de subscripție trimise de Revizoratul Școlar, în 1903, se menționa: „obolul învățătorilor, și al prietenilor lor, are o menire sfântă fiind destinat a da pâinea zilnică micilor ucenici și a asigura, astfel, existența școalei pentru ca și bietul român să-și câștige pâinea pe calea meseriilor”.

[56] Idem, fond Școala Generală Nr. 1 Răcăciuni, d. 1/1912, f. 18. În martie 1913, revizoratul aproba Școlii de Meserii din Răcăciuni susținerea, „unei serbări școlare în folosul cantinei”.

[57] Emil Bâldescu, *op. cit.*, p. 311. Pentru „realizarea obligativității școlare în mediul rural”, la inițiativa lui S. Haret, pe lângă sumele destinate ajutorării elevilor săraci cu haine și cărți, Casa Școalelor a alocat fondurile necesare „întreținerii cantinele școalelor de meserii și agricultură, înființate în comunele rurale, și alte cantine școlare din același mediu”.

[58] Alin Popa, *Din istoria orașului Bacău. Aspecte privind evoluția administrației locale (1900-1930)*, Editura Pim, Iași, 2008, p. 32-33.

https://biblioteca-digitala.ro

activitatea Judecătoria Ocolului Bacău[59]. În toamna anului 1906, revine în curtea primăriei unde, între timp, se construise „un nou local de ospătărie”[60].

Elevii primeau hrană de șase ori pe săptămână, după cum urmează: luni, miercuri și vineri – mâncare de post, marți, joi și sâmbătă – mâncare cu carne, la care se adăuga, zilnic, câte un sfert de pâine (0,250 kg)[61]. De menționat că această cantină era înființată pentru a veni în ajutorul „copiilor săraci și debili, din școalele primare, indiferent dacă învățau bine sau nu, aveau purtare bună sau rea, iar nu ca încurajare pentru cei silitori”[62].

Selectarea elevilor era realizată de primărie, pe baza „propunerilor făcute de directorii școlilor, în funcție de câștigul lunar al familiilor și numărul minorilor aflați în întreținere”[63]. Spre exemplificare, folosim situația raportată de Olimpia Grigoriu, directoarea Școlii de Fete Nr. 2 (azi, Școala Gimnazială „C. Platon”), pentru anul școlar 1901-1902[64]:

Clasa I-a, 9 eleve		Clasa a II-a, 9 eleve		Clasa a III-a, 6 eleve		Clasa a IV-a, 6 eleve	
Venitul	Nr. copii	Venitul	Nr. copii	Venitul	Nr. copii	Venitul	Nr. copii
12 lei	2	-	4	-	3	30 lei	5
-	4	24 lei	3	30 lei	4	-	5
12 lei	2	15 lei	5	20 lei	2	-	4
20 lei	5	36 lei	5	30 lei	4	-	8
20 lei	7	30 lei	5	25 lei	3	25 lei	5
9 lei	3	15 lei	8	30 lei	4	15 lei	3
8 lei	1	40 lei	3	-	-	-	-
6 lei	2	30 lei	7	-	-	-	-
15 lei	4	15 lei	8	-	-	-	-

Numărul elevilor, din familii „cu părinți absolut săraci și cu domiciliul în orașul Bacău”, care au beneficiat de serviciile Ospătăriei Comunale a crescut treptat, în funcție de resursele primăriei și atitudinea băcăuanilor față de acest folositor așezământ social: 52 – 1898[65], 68 – 1900, 75 – 1901, 120 – 1914[66].

[59]Arhivele Naționale Bacău, fond Primăria Bacău, d. 16/1904, f. 82-85.
[60] Idem, fond Școala Generală Nr. 2 Bacău, d. 1/1906, f. 20.
[61] Idem, fond Primăria Bacău, d. 35/1900, f. 38. Potrivit dispozițiilor ministerului, „un kg de carne trebuia socotit la 10 copii, iar o pâine (de un kg) la 4 copii”.
[62] Idem, fond Școala Generală Nr. 2 Bacău, d. 1/1907, f. 34.
[63] Idem, fond Școala Generală Nr. 5 Bacău, d. 2/1901, f. 40.
[64] Idem, fond Școala Generală Nr. 2 Bacău, d. 1/1901, f. 10-11.
[65] Alin Popa, *op. cit*, p.32-33.
[66] Arhivele Naționale Bacău, fond Primăria Bacău, d. 35/1900, f. 38; 48/1901, f. 5-32; 33/1907, f. 21-27, 38; 47/1914, f. 5. În funcție de fondurile disponibile, primăria stabilea numărul de elevi pentru fiecare școală primară: 12 în perioada 1898-1906 (3 elevi de clasă), 16 între 1907-1911 (4 elevi de clasă) și 20 începând cu 1912 (5 elevi de clasă). Întrucât numărul copiilor nevoiași era foarte mare, conducerile de școli vor încălca, adesori, aceste norme trimițând mai mulți elevi care au fost supuși unor riguroase anchete sociale.

https://biblioteca-digitala.ro

Întrucât suma înscrisă în buget, necesară întreținerii Ospătăriei Școlarilor Săraci, era insuficientă pentru numărul mare de solicitări, primarul Lascăr Veniamin a decis, în 1914, ca „elevii mai puțin săraci care plăteau câte 20 de bani pe zi, cât cheltuia primăria cu întreținerea unui elev, puteau să mănânce cu plată la ospătărie", directorii de școli având obligația „să încaseze, anticipat, suma cuvenită înaintând-o Primăriei din 15 în 15 zile"[67].

Aprovizionarea ospătăriei cu carne și pâine se realiza prin licitație publică, anunțată prin „publicațiuni afișate la primărie, prefectură, hala orașului și toate compartimentele de căsăpii", câștigătorii fiind obligați să asigure produse de calitate („carne bună, proaspătă, tăiată în abatorul comunal și pâine din făină de grâu, bine frământată, dulce și bine coaptă") pentru a nu risca rezilierea contractului. Conform documentele păstrate, principalii furnizori de pâine și carne au fost: R. Porumbaru, Gh. Popescu, A. Șapira, M. Masler și I. Micu. Celelalte produse necesare (orez, măsline, zahăr, sare, ulei, făină, legume, fructe etc.) erau „procurate, prin învoială, din diverse dughene și piața orașului, întrucât prețurile erau mai mici decât la licitație"[68].

Activitatea cantinei era coordonată de un consilier local, de regulă cadru didactic, între care menționăm pe Constantin Borș[69], Panait Topliceanu[70] și Nicolae Muscă[71], profesori la Liceul „Principele Ferdinand". În privința personalului, acesta a fost asigurat, inițial, de o bucătăreasă (menajeră) plătită cu 25-30 de lei, lunar, ajutată de un angajat al primăriei[72], la care se va adăuga, pe parcursul anilor, o ajutoare (servitoare) având o leafă lunară de 15-20 lei[73].

Lipsa unui local corespunzător a constituit o permanentă problemă, pentru autoritatea locală, în condițiile în care fondurile alocate erau puține. Locația inițială a fost șura din curtea primăriei în care fusese amenajată „o sala absolut insuficientă pentru cei 70-75 de copii săraci, care mâncau în două schimburi, unde era instalată și plita, cu toate accesoriile pentru facerea mâncării, precum și un atelier de croitorie". În urma implicării autorităților locale au fost identificate, în 1901, două soluții: 1. construirea „unui refector (sală de mâncare) și a bucătăriei, prin refacerea restului de remiză din curtea primăriei" care, potrivit devizului elaborat de Serviciul Tehnic al Orașului,

[67] Idem, fond Școala Generală Nr. 2 Bacău, d. 2/1914, f. 26.
[68] Idem, fond Primăria Bacău, d. 35/1900, 4-7, 32; d. 8/1905, f. 35; d. 33/1907, f. 29; d. 54/1916, f. 1.
[69] Idem, d. 48/1901, f. 5-30.
[70] Idem, d. 33/1907, f. 12.
[71] Idem, fond Școala Generală Nr. 2 Bacău, d. 2/1912, f. 59.
[72] Idem, fond Primăria Bacău, d. 48/1901, f. 34. Pe 1 martie 1901, bucătăreasa se plângea primăriei: „Este peste putință ca o singură femeie să facă mâncare pentru 72 de copii, să curățe tacâmurilor și vaselor, să aducă lemne, să țină în regulă conturile, să fie spălătoreasă și multe altele, necesare și trebuitoare, iar omul care mi se dă ca ajutor, o jumătate de zi, nu face altceva decât să aducă apă și să strângă masa după care plecă, la stradă, din ordinul domnului picher".
[73] Idem, d. 35/1900, f. 1; d. 62/1904, f. 1; d. 33/1907, f. 1, 2, 19, 42; d. 47/1914, f. 1, 2.

https://biblioteca-digitala.ro

presupunea cheltuieli în valoare de 1.830 lei (propunerea primarului Leon Sachelarie); 2. extinderea șurei, în care se afla ospătăria, prin adăugarea „unor pereți de zid, pentru a face o sală destul de încăpătoare, o mică sală de bucătărie și dedesubtul lor o pivniță, folosindu-se materiale vechi, de care primăria dispunea”, cheltuielile estimate fiind de circa 1.000 – 1.200 lei (propunerea consilierul local Constantin Borș). Chiar dacă, Consiliul Comunal alocase în bugetul pe 1901-1902 suma de 2.000 lei, pentru ospătărie, fondurile insuficiente determină o soluție de compromis, și anume, mutarea atelierului de croitorie[74]. În perioada 1904-1906, cantina și-a desfășurat activitatea în imobilul în care funcționase Judecătoria ocolului Bacău, situat pe str. Busuioc, un local „degradat care avea trebuință de reparațiuni”, consiliul comunal alocând, pentru realizarea acestora, suma de 200 lei[75]. Chiar și în noul local, dat în folosință în toamna anului 1906, problema reparațiilor a continuat să fie de actualitate, bucătăreasa solicitând, în repetate rânduri, „reparația beciului, facerea scurgerii de apă care intră în beci, reparația ulucilor și a bagdadiei crăpate”[76].

Întreținerea ospătăriei a revenit primăriei care, anual, aloca o anumită sumă de bani, insuficientă, însă, pentru rezolvarea tuturor problemelor impuse de funcționarea acesteia: aprovizionarea cu alimente, repararea localului, plata personalului, asigurarea bazei materiale necesare etc.[77] Drept urmare, autoritatea locală a solicitat sprijinul unor instituții private și persoane înstărite care au contribuit, în măsura posibilului, la suplimentarea fondurilor destinate cantinei. Astfel, în 1908, întrucât costurile pentru asigurarea hranei au depășit bugetul alocat, s-a apelat la fondul loteriei corpul didactic băcăuan organizată, în 1898, pentru construirea unui orfelinat în orașul Bacău[78]. De asemenea, merită menționate donațiile făcute de: Gh. Vaia – „a oferit 20 lei, în folosul cantinei școlare” (1900)[79]; R. Porumbaru – a donat 250 de pâini (1901)[80]; Clubul Agricol Comercial – „ofera 10 lei pentru care i se aduce mulțumiri” (1907)[81]; Gh. Chirvăsuță – „donează partea de venit, ce i se cuvenea, ca autor al *Geografiei Județului Bacău*” (1910)[82]; N. Ghica Comănești – a achitat 155 de lei, reprezentând „hrana pentru 60 de elevi, timp de 10 zile” (1915)[83]; Clubul Tinerimii – „a donat suma de 690 lei pentru ospătăria comunală” (1917)[84].

---

[74] Idem, d. 48/1901, f. 32, 33.
[75] Idem, d. 16/1904, f. 50, 51, 82-85; d. 8/1905, f. 115.
[76] Idem, d. 33/1907, f. 12.
[77] Idem, d. 62/1904, f. 1, 2. În 1904, cantina dispunea de bunuri în valoare de peste 600 lei (veselă, tacâmuri, vase și ustensile pentru gătit, recipiente pentru păstrarea alimentelor etc.)
[78] Idem, d. 16/1908, f. 46. Suma adunată, 11.551 lei, fiind insuficientă, a fost predată primăriei.
[79] Idem, d. 35/1900, f. 10, 20.
[80] Idem, d. 48/1901, f. 2.
[81] Idem, d. 33/1907, f. 40.
[82] Idem, d. 54/1909, f. 68.
[83] Idem, d. 40/1915, f. 20.
[84] Idem, d. 83/1916, f. 5, 8.

https://biblioteca-digitala.ro

Activitatea cantinei s-a desfăşurat cu mare dificultate în timpul Primului Război Mondial întrucât „cei mai mulți capi de familie erau concentrați, produsele alimentare erau rare și scumpe, iar numărul copiilor nevoiași foarte mare". De menționat că, în această perioadă, au avut prioritate doar copiii care aveau părinții mobilizați, indiferent de naționalitate[85]. Deoarece „mijloacele de care dispunea comuna erau limitate, ajungând doar pentru 120 de elevi", primarul Lascăr Veniamin a apelat la spiritul caritabil al cadrele didactice, precum și al altor persoane, pentru a „aduna fondurile necesare celor care trebuiau hrăniți spre a putea urma școala și a se folosi de binefacerile ei". Edilul era convins că, în acest fel, numărul celor care puteau „să primească o masă bună" urma să se dubleze, cheltuiala zilnică pentru un elev fiind de 0,20-0,25 lei[86]. Între cei care au răspuns, cu promptitudine, acestei solicitări a fost institutorul Sava Ariton, directorul Școlii de Băieți Nr. 2 (azi, Școala Gimnazială „Al.I. Cuza"), care trimitea primăriei „un tablou cu cei 36 donatori (elevi și institutori) și suma adunată, 36 lei, pentru elevii care urmau să mănânce la ospătărie"[87]. Această realitate este confirmată și de I. Dumitrașcu, inspectorul pentru activitatea extrașcolară din Ministerul Instrucțiunii Publice, care, cu ocazia controlului efectuat, pe 7 decembrie 1915, menționa: „Corpul didactic al școalei desfășoară și alte ramuri de activitate, în afară de clasă, precum cantina școlară adunând fonduri pentru întreținerea a încă 6 elevi, pe lângă întreținerea de primărie a cheltuielilor zilnice pentru 20 elevi"[88]. De un real folos, în această perioadă, a fost contribuția Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Române, filiala Bacău[89], care, în urma *Apelului* adresat persoanelor caritabile, pentru „a contribui la ușurarea suferințelor celor rămași acasă în lipsuri", a adunat fondurile necesare pentru a deschide o cantină, pe 6 noiembrie 1916, în localul oferit gratuit de Clara Florescu, președinta filialei. Așezământul a asigurat masa zilnică, în mod gratuit, pentru aproximativ 60 de copii, „ai căror părinți luptau pentru apărarea și mărirea țării", până la 1 martie 1917, când imobilul a fost rechiziționat, după care aceștia au primit hrană acasă[90]. Înfruntând numeroase greutăți, societatea a reușit să înființeze, pe 23 aprilie 1917, o grădină de copii, cu cantină, sub conducerea educatoarei Ecaterina

[85] Ibidem, f. 3, 6. Pe 27 septembrie 1916, directoarea Școlii Primare Israelito-Române de Fete „Cultura" informa primăria: „lista elevelor, ce ar urma să servească masa la cantina școlară, nu o pot face până în ziua deschiderii școalei".
[86] Idem, fond Școala Generală Nr. 2 Bacău, d. 2/1915, f. 27.
[87] Idem, fond Primăria Bacău, d. 40/1915, f. 3, 4.
[88] Idem, fond Școala Generală Nr. 19 Bacău, d. 6/1893, f. 69.
[89] Idem, fond Primăria Bacău, d. 83/1916, f. 5. Filiala era condusă de Zoe Buzdugan – președintă de onoare, Clara Florescu – președintă activă, preotul Th. Zotta – vicepreședint, profesoara Hortensia Morțun – secretară și institutoarea Zamfira Dimitrescu – casieră. Sediul era la Școala de Fete Nr. 1 (azi, Școala Gimnazială „Alexandru cel Bun").
[90] Monica Negru, *Din istoria Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Române și a Filialei Bacău*, în „Acta bacoviensia", IX, Editura Magic Print, Onești, 2014, p. 241, 245, 254-255.

https://biblioteca-digitala.ro

Vasiliu, cu un efectiv de 50 – 60 copii, care a funcționat în casele Mariei Dumbrăveanu, din str. Bacău-Focșani nr. 18 (actuala Calea Mărășești)[91]. În activitatea sa, societatea a fost sprijintă de Comitetul Damelor din Bacău, condus de Clotilda Averescu, prefectul Dimitrie Luca[92] și Primăria Bacău care „a înlesnit procurarea pâinii și a cărnii necesare pentru copiii celor mobilizați”[93].

Nu putem încheia acest capitol fără a menționa că, începând cu 1910, primăria a întreținut și cantina Internatului Elevilor Săraci din Bacău, care asigura hrana pentru 12 școlari[94], iar din 1911, la solicitarea Ministerului Instrucțiunii, a contribuit la buna funcționare a cantinei Școlii Inferioare de Meserii, din oraș, pentru „a fi frecventată de un număr cât mai mare de elevi”[95].

Concluzie

Înființate la inițiativa lui Spiru Haret, începând cu anul 1898, cantinele școlare au reprezentat o modalitatea eficientă de îmbunătățire a frecvenței școlare întrucât amenda, singura armă prevăzută pentru asigurarea obligativității învățământului primar, se dovedise ineficientă în cazul elevilor săraci. Îndrumați de Instituțiunea Cantinelor Școlare, aflată în subordinea Revizoratului Școlar, și convinși că, prin asigurarea unei mese calde, în fiecare zi de școală, se vor diminua multe din „neajunsurilor de care suferea populațiunea școlară”, numeroși dascăli băcăuani au sprijinit înființarea unor asemenea așezăminte contribuind, astfel, la înfăptuirea obligativității învățământului primar în județ, creșterea calității procesului instructiv-educativ, prin îmbunătățirea frecvenței elevilor, și ridicarea nivelului de alfabetizare a populației de vârstă școlară. Întrucât cantinele erau întreținute, de regulă, prin subscripție publică, fiind permanent amenințate cu dispariția, cadrele didactice, cu sprijinul autorităților locale, s-au străduit să asigure fondurile necesare prin organizarea de serbări, baluri, conferințe, tombole etc. implicând în aceste activități „persoane generoase cu dragoste și milă față de micii copii săraci”. Merită menționată implicarea revizorilor școlari T. Tăbuș, D.N. Broșteanu, I. Grigoriu, P.E. Stoica și R.N. Grigorcea, a institutorilor și învățătorilor I. Chirvăsuță (Bacău) S. Ariton (Bacău), Gh. Mircea (Moinești), Gh. Costică (Tescani), I. Bonescu (Tamași), I. Dimitriu (Dămienești), D. Mihăilescu (Cleja), Gh. Postoiu (Filipeni), M. Balaban (Valea Seacă) și N. Nicolau (Horgești) precum și a primarilor băcăuani L. Sachelarie, Gh. Răileanu, C. Vlaicu și L. Veniamin.

[91]Elena Ungureanu, *Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române*, în „Carpica”, XLII, Editura Magic Print, Onești, 2013, p. 299-300.
[92] Monica Negru, *loc. cit.*, p. 234.
[93] Arhivele Naționale Bacău, fond Primăria Bacău, d. 83/1916, f. 7.
[94] Idem, d. 54/1909, f. 69, 71-78.
[95] Idem, d. 48/1910, f. 5, 6.

https://biblioteca-digitala.ro

Banca Populară „Ion Creangă” Humulești (1907-1947)

Emanuel BĂLAN

Popular Bank „Ion Creangă” Humulești (1907-1947)
Abstract

This study focuses on the „Ion Creangă” Popular Bank in Humulesti, Neamț county. Popular credit banks encouraged by Spiru Haret's law represented until the First World War, 90% of the number of cooperatives of all categories. Their number reached over 8000 in 1930, the peak year of these banks in Romania. Popular Bank „Ion Creangă” was founded in 1907 and functioned until its nationalization in 1947. It went through difficult times, was on the verge of bankruptcy, supported as best it could through products and seeds the Romanian peasant but also had presidents who used the bank for its own purpose. Neculai Bancea, a teacher, one of the longest-lived presidents of the bank, a rapacious man, brought her to the brink of bankruptcy.
Keywords: popular bank, Humulești, Neculai Bancea, bankruptcy, nationalization

Cooperativele de credit au fost înființate în a doua jumătate a secolului al XIX-lea fiind organizații în special rurale care au fost permanent în atenția oamenilor politici și guvernanților epocii, în detrimentul cooperației urbane[1]. Astfel, la începutul veacului al XX-lea, în Regatul României cooperația din mediul urban era de zece ori mai redusă decât cea de la sate[2]. La începutul secolului al XX-lea, în 1907, băncile populare reprezentau 90,8 % din numărul cooperativelor de toate categoriile, pentru ca în anul 1919, după legea care încuraja dezvoltarea cooperativelor de consum, procentul băncilor populare să ajungă la doar 59,2 %[3].

Acțiunile de încurajare a cooperației demarate de Spiru Haret în 1898, au condus la stimularea procesului constituirii de bănci populare, astfel că în 1903 se ajunge la 700 societăți cooperative de credit, iar în 1908, la 2.410 bănci populare în cuprinsul Vechiul Regat. Extinderea cooperativelor de credit a fost rapidă în primele decenii ale secolului al XX-lea: între 1907 și 1930, când s-a atins punctul de vârf al expansiunii (8.165 de bănci populare, față de 2.401 la

[1] I. Fințescu, *Legislația cooperativă, în* „Enciclopedia României”, vol. IV, Economia Națională, București, Imprimeria Națională, 1943, pp. 622–623.
[2] Raymond Poin, G.J. Charon, *Les coopératives rurales et l'état en Tchécoslovaquie et en Roumanie,* Paris, 1934, p. 101.
[3] Cf. Robert Lee Wolff, *The Balkans in Our Time,* New York, 1967, p. 172; Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Centrocoop, Oficiul Național al Cooperației, d. 5/1930, f. 2-13.

https://biblioteca-digitala.ro

începutul intervalului), numărul acestora a sporit de patru ori și de peste zece ori capitalul pe cap de societar, atingând idealul imaginat de promotorii cooperației occidentale ca în fiecare comună rurală să existe o bancă populară[4].

Prima lege privind organizarea cooperației este cea din 28 martie 1903, *Legea asupra băncilor populare sătești și a casei lor centrale*[5]. Această lege a stat la baza funcționării cooperației până în 1928, când a fost elaborat Codul cooperației[6].

Potrivit prevederilor *Legii unificării cooperației din februarie* 1923[7], Direcția Cooperației Orășenești a trecut sub tutela Casei Centrale a Cooperației și Împroprietăririi Sătenilor. Această organizare a durat până în anul 1928 când, prin Codul Cooperației[8] au luat ființă două organizații centrale: Centrala Băncilor Populare și Centrala Cooperativelor (pentru toate categoriile de cooperative, în afara de băncile populare)[9].

Prin Legea nr. 35 din 1929 privind organizarea cooperației[10], se aduc modificări, în sensul că se separă funcția de îndrumare, control etc., de cea de finanțare. Astfel, se organizează Oficiul Național al Cooperației pentru funcțiile de coordonare și Banca Centrală Cooperativă cu funcția de finanțare a întregii mișcări cooperatiste. Prin Legea din 27 martie 1935[11] se aduc modificări Legii din 1929 în sensul că se desființează Oficiul Național al Cooperației, în locul căruia ia ființă Centrala Cooperativă de Îndrumare, Organizare și Control[12], care cuprinde 29 federale și se menținea Banca Centrală Cooperativă așa cum stipula Legea nr.35/ 1929). Rolul de coordonare și supraveghere a Centralelor cooperative și a Băncii Centrale Cooperative a revenit Casei centrale a Cooperației.

În anul 1938, prin modificările aduse Legii pentru organizarea cooperației din anul 1935, potrivit Decretului Regal nr. 2269/1938[13], cele patru organisme naționale centrale cooperative, precum și Casa Centrală a Cooperației, au fuzionat în Institutul Național al Cooperației (INCOOP), devenind o societate de economie mixtă, cu personalitate juridică, supusă regimului de drept privat, exercitând cumulativ atribuțiuni de control, economice și financiare pentru întreaga mișcare cooperatistă din țară. Acesta

[4] I. N. Angelescu, *Cooperația și socialismul în Europa*, București, Albert Baer, 1922, p. 297.
[5] „Monitorul Oficial”, nr. 288, 29 martie 1903.
[6] http://www.csnmeridian.ro/files/docs/CONSINCOOP.pdf (accesat 07.06.2020).
[7] „Monitorul Oficial”, nr. 269, 14 martie 1923.
[8] Idem, nr. 151, 12 iulie 1928.
[9] http://www.csnmeridian.ro/files/docs/CONSINCOOP.pdf (accesat 07.06.2020).
[10] „Monitorul Oficial”, nr. 71, 28 martie 1929.
[11] Publicată în „Monitorul Oficial”, nr. 86, 6 aprilie 1935.
[12] Decretul nr. 1744 /1935 publicat în „Monitorul Oficial”, nr. 147, 1 iulie 1935.
[13] Publicat în „Monitorul Oficial”, nr. 141, 23 iunie 1938.

https://biblioteca-digitala.ro

avea în subordine trei divizii, respectiv: Divizia Bancară, Divizia Economica și Divizia de Îndrumare, Control și Propagandă. Federalele efectuau numai operațiuni economice, neavând niciun drept de control sau îndrumare asupra cooperativelor membre, ele nu aveau caracter de organizații centrale[14]. Astfel, prin modificările legii din 1935, făcute în anii 1938, 1939, 1940 și 1941, prin înființarea Institutului Național al Cooperației (INCOOP), statul a devenit asociat alături de federații și cooperative.

Am făcut această introducere pentru a înțelege istoricul băncilor populare și mecanismul de funcționare al acestora.

În februarie 1907 se înființa Banca Populară „Ion Creangă" din Humulești, cu 147 de membri fondatori care au subscris un capital de 53.885 de lei, dar au vărsat doar 24.792 de lei[15]. Conform statutului, aria de activitate a băncii acoperea localitățile Târgu Neamț, Humulești, Pometea și satele din comunele Filioara și Grumăzești (art. 5)[16].

Ședințele băncii se țineau la școala din sat, iar operațiunile financiare acasă la casier[17]. Banca împrumuta și sume mici de bani, de 20-60 de lei, pentru o lună maxim șase luni[18]. Atitudinea sătenilor față de bani nu era una pozitivă, dovadă că și cei din Humulești priveau înființarea băncii cu răceală[19], iar principalele activități economice ale satului erau agricultura, sumănitul, cărăușia și producerea cărămizilor. Banca nu a avut niciodată un sediu propriu, a ocupat diferite case din sat, începând cu cea a lui Pavel Oceanu, apoi a lui Zamfira Săndescu, a urmat casa lui Toma Cojocaru și Ioan Niculescu[20].

1. De la înființare la criza economică (1907-1929)

Banca avea membrii din localitățile: Filioara, Agapia, Humulești, Blebea, Condreni, Pometea, Țuțuieni, Târgu-Neamț, Grumăzești, Ocea, Topolița, Curichești și Săcălușești, iar la 31 decembrie 1932, avea 221 de societari, 229 de debitori și 212 depunători[21]. Prin desființarea unor bănci raza de activitate s-a mărit și în 1942 se adăugă prin decizia Federalei și comunele Răucești și Pipirig[22]. Situația Membrilor la 31 decembrie 1925 se prezenta astfel[23]:

---

[14] http://www.csnmeridian.ro/files/docs/CONSINCOOP.pdf (accesat 07.06.2020).
[15] Arhivele Naționale Neamț, fond Banca Populară „Ion Creangă" Humulești, d. 1/1925, f. 15.
[16] Ibidem, f. 15, 139.
[17] Ibidem, f. 602.
[18] Ibidem, f. 637.
[19] Idem, fond Revizoratul Școlar Neamț, dosar 534/1902, f. 602.
[20] Mircea Ispir (coordonator), *Humulești-Ion Creangă. Monografie*, Humulești-București, 1936-1966, manuscris, vol. III, p. 66.
[21] Arhivele Naționale Neamț, fond Banca Populară „Ion Creangă" Humulești, d. 1/1925, f. 214.
[22] Ibidem, f. 369.
[23] Ibidem, f. 5.

https://biblioteca-digitala.ro

Profesiunea membrilor		Nr. total	Din care	
			Știutori de carte	Neștiutori de carte
1	Plugari muncitori de pământ	246	161	85
2	Comercianți	11	11	
3	Meseriași	25	25	-
4	Funcționari	39	39	-
5	Proprietari	-	-	-
6	Preoți	8	8	-
7	Învățători	16	16	-
Total		**345**	**260**	**-**

Capitalul vărsat de membrii băncii la 31 decembrie 1925 după părțile sociale:[24]

Număr membri	Limitele de lei	Suma	
		lei	bani
80	2-50	1.793	90
47	51-100	3.595	35
53	101-200	7.573	30
23	201-500	7.013	30
11	501-1.000	7.835	90
4	1.001-2.000	6.984	50
38	2.001-5.000	177.478	50
256	**Total**	**212.274**	**75**

Capitalul social vărsat după profesia membrilor la 31 decembrie 1926:[25]

Profesiunea membrilor		Din care		Capital vărsat		Împrumuturi
		Știutori de carte	Neștiutori de carte	lei	bani	lei
1	Plugari	200	67	104.874	10	438.705
2	Comercianți	8	-	8.269	20	27.000
3	Meseriași	13	-	12.056	90	23.300
4	Funcționari	25	-	12.385	90	23.300
5	Preoți	8	-	40.997	90	1.000
6	Învățători	8	-	15.950	95	157.400
Total		**268**	**67**	**194.535**	**95**	**670.705**

Băncile populare erau inspectate în urma acestor inspecții erau întocmite rapoarte în care se arătau neajunsurile fiind făcute și recomandări. Un astfel de raport de inspecție din 14 aprilie 1927, atrăgea atenția asupra unor polițe de împrumuturi mai vechi de 5 ani sau făcute pe sume mai mari decât cele datorate „deoarece la primirea aconturilor sau dobânzilor nu s-a făcut și

[24] Ibidem, f. 4.
[25] Ibidem, f. 13.

https://biblioteca-digitala.ro

preschimbarea cambiilor”, fiind găsite și contracte neautentificate și împrumuturi acordate unor persoane domiciliate în alte comune și județe[26]. Același raport arăta că banca are un capital 195.849, 90 lei și aparținea la 334 de membri. Neplăcut era și faptul că dobânzile datorate, în sumă de 127.718, 50 de lei, adică 18% din valoarea portofoliului.

Depunerile spre fructificare însumau 78.248, 85 de lei din partea a 67 de depunători[27]. Concluzia raportului era acea că administrația băncii populare a fost proastă cu pierderi de 31.388, 99 de lei în 1925 și de 27.578, 80 de lei în anul 1926, situație datorată neîncasării la timp a dobânzilor și acordării de salarii și efectuării de cheltuieli mai mari decât mijloacele băncii. Inspectoratul a făcut și unele recomandări pentru remedierea situației financiare, cea mai importanță măsură fiind somarea debitorilor prin declarații semnate de către aceștia, că se prezintă la bancă pentru a-și plăti debitele iar în caz contrar de neplată în termen de 7 zile de la înștiințare, banca urma să-i acționeze în instanță. Erau vizate în primul rând împrumuturile de peste 10.000 de lei. Banca nu mai putea acorda împrumuturi până când nu încasa dobânzile datorate de debitori și împrumuturile mai mari de 10.000 de lei și nu-și reducea datoria la Federală[28], iar conducerea a fost amenințată cu lichidarea chiar, dacă situația sa financiară nu se îmbunătățea.

Din păcate, avertismentul nu a fost luat în seamă, iar situația băncii nu s-a îmbunătățit. Adunarea Generală din septembrie 1927 a schimbat conducerea băncii, dar situația tot nu s-a schimbat. În august 1928, banca este verificată de către subinspectorul Eugen Riter, care avea să găsească o situație neschimbată față de cea din aprilie 1927. În raport el nota că banca „se află într-o situație dintre cele mai rele”, vinovat fiind Consiliul de administrație care „a lucrat cu multă ușurință la acordarea împrumuturilor și nu s-a ocupat deloc de urmărirea și aducerea la curent a creanțelor”, conducerea în frunte cu Neculai Bancea era învinuită că „nu s-a conformat obligațiunilor puse la inspecția precedentă” din aprilie 1927[29].

Situația financiară era dezastruoasă, portofoliul fiind aproape expirat, dobânzile datorate fiind de 91.021 de lei, rugămintea insistentă a Federalei fiind aceea ca noii conducători, să facă tot ce le stă în putință pentru a „evita astfel neplăcerile ce ar decurge în urma măsurilor ce desigur va lua Centrala”[30].

De multe ori băncile nu puteau acorda dividende ca urmare a pierderilor înregistrate. În procesul-verbal din 14 aprilie 1927, se arată că

---

[26] Ibidem, f. 28.
[27] Ibidem.
[28] Ibidem.
[29] Ibidem.
[30] Ibidem, f. 84.

https://biblioteca-digitala.ro

pentru acel an nu se putea da dividende, banca având pierderi[31], dividende care nu au fost acordate nici în anii 1924, 1925 și 1926[32]. Totuși, în 1929, banca a acordat dividende pe mai mulți ani, în sumă de 5%, pentru anii 1927, 1928 și 1929, în total 58.667 de lei. Acest lucru a fost posibil ca urmare a profitului net de 95.472,40 de lei[33]. Pentru anul 1930, conducerea a propus o sumă mică, de 18.340 de lei, care să fie distribuită, profitul fiind și el mai mic[34]. Acest lucru nemulțumea Federala, banca având datorii către aceasta în contul cerealelor din 1929.

Banca acordase și împrumuturi mari de bani, astfel că din situația existentă la 13 aprilie 1927, reieșea că banca acordase 5 împrumuturi mai mari de 10.000 de lei: Neculai Bancea luase 148.000 de lei (90.000 de lei și 58.000 de lei), Gh. Bancea cu 18.000 de lei (10.000 de lei și 8.000 de lei), I. Tănăsescu cu 14.000 de lei (9.000 și 5.000 de lei), Comitetul de construcție a școlii din Humulești cu 82.5000 de lei și Primăria Târgu Neamț cu 20.000 de lei, bani neachitați nici în 1937, adică 293.500 de lei[35]. Scopul împrumuturilor acordate în 1925 după cum rezultă din actele băncii era următorul[36]:

Nr. împrumuturi	**Valoarea**		**Scopul împrumuturilor**
	lei	**%**	
10	10.670	12,81	hrană și nutreț
9	15.860	19,04	cumpărare de vite sau unelte agricole
8	11.654	13,99	arendare de pământ sau munci agricole
10	36.000	43,22	cumpărare de pământ
5	9.116	10,94	alte scopuri diferite
42	**83.300**	**100.0**	**Total**

În 1926:[37]

Nr. împrumuturi	**Valoarea**		**Scopul împrumuturilor**
	lei	**%**	
4	10.000	8,89	hrană și nutreț
5	35.000	31,12	cumpărare de vite sau unelte agricole
8	10.800	9,61	arendare de pământ sau munci agricole
12	50.000	44,46	cumpărare de pământ
5	6.650	5,92	alte scopuri diferite
34		**100.0**	**Total**

[31] Ibidem, f. 15.
[32] Ibidem, f. 40.
[33] Ibidem, f. 155.
[34] Ibidem, f. 170.
[35] Ibidem, f. 276.
[36] Ibidem, f. 6.
[37] Ibidem, f. 16.

https://biblioteca-digitala.ro

Așadar cei mai mulți bani acordați cu împrumut 36.000 (43,22%) în 1925 și 50.000 (44,46%) în 1926 erau pentru cumpărarea de pământ. Cumpărarea de către țărani de pământ ne arată că Reforma Agrară din 1921 a avut limite serioase. Și în 1929, banca a acordat sume de bani pentru cumpărarea de pământ, 296.000 de lei, adică 27,56% din totalul împrumuturilor[38].

Nr. împrumuturi	Valoarea		Scopul împrumuturilor
	lei	%	
84	536.000	49,91	hrană și nutreț
36	114.500	10,66	cumpărare de vite sau unelte agricole
11	36.500	3,40	arendare de pământ sau munci agricole
33	296.000	27,56	cumpărare de pământ
110	90.981	8,47	alte scopuri diferite
274	**1.073.981**	**100.0**	**Total**

Suma depunerilor a crescut continuu chiar dacă existau și sume mici de bani. La 31 decembrie 1928, cea mai mare sumă depusă era de 9.442 de lei, situația depunerilor fiind următoarea[39]: 43 aveau depuse sume de până la 1000 de lei, 14 sume între 1001 și 5000 de lei și 7 cu sume între 5001 și 10.000 de lei, totalul depunerilor fiind de 99.048 de lei.

La inspecția din 14 aprilie 1927, s-a constatat că banca acordase 250 de împrumuturi în sumă totală de 705.205 de lei, dar dintre acestea 183 de acte adică 558.815 lei erau expirate și doar 67 de acte, în valoare de 146.390 de lei, erau la curent. Unele acte expirate aveau scadența în 1913-1919, sau chiar 1911, pentru care banca nu a făcut nimic pentru a urmări debitorul. Cinci debitori aveau suma de 293.500 de lei din împrumuturi, primul fiind Nicolae Bancea, președintele băncii, cu împrumuturi de 148.000 de lei, scadente în 1923 și 1925, expirate fiind și împrumuturile Comitetului de construcției al școlii de 82.500 lei și Primăria orașului cu cei 20.000 de lei[40]. Urmărirea debitorilor și executările silite au îngreunat activitatea băncii și au dus la un conflict cu Federala, motivul fiind un împrumut mare pus în urmărire de Federală încă din 1925, dar la care Banca „Ion Creangă” nu a urmărit și executat silit debitorii care au beneficiat de împrumutul de la Federală. Abia la 29 noiembrie 1927, președintele băncii, preotul Ion Apetrei, îi comunica președintelui Federalei că până la acea dată au fost acționați în judecată 44 de debitori cu împrumuturi expirate în sumă de 354.725 de lei și care aveau termene în ianuarie și februarie 1928. Debitorii cu sume mai mici de 10.000 și

[38] Ibidem, f. 157.
[39] Ibidem, f. 94.
[40] Ibidem, f. 55.

https://biblioteca-digitala.ro

cu acte autentice erau executați de către agentul de urmărire al băncii[41]. Cu toate aceste animozități și șicanări reciproce, la 25 martie 1928, Consiliul de administrație al băncii cere Federalei un împrumut de 150.000 de lei „pentru a putea satisface nevoile populației rurale din comuna Tg. Neamț și Vânători N. în aceste timpuri așa de critice”, seceta din 1928 provocase o criză de nutreț pentru animale și de semințe pentru culturi[42]. Federala a aprobat împrumutul, astfel că 19 locuitori din Vânători –Neamț au primit suma de 39.000 de lei, pentru a cumpăra porumb, ovăz, nutreț și fân, sumele împrumutate au fost între 500 și 3000 de lei, iar 67 de locuitori din comuna Târgu-Neamț au primit împrumut 95.100 de lei, pentru a cumpăra nutreț și semințe de ovăz și porumb, sumele fiind între 500 și 3500 de lei[43]. În ciuda faptului că banca luase măsuri de redresare financiară și trebuia să acționeze prudent, cu acordul Federalei, volumul împrumuturilor a crescut astfel că la 31 decembrie 1927 situația contabilă arăta că banca datora Federalei 415.000 de lei, scadența fiind la 31 decembrie 1928 de 510.000 de lei, împrumut scadent la 1 și 15 ianuarie 1929[44].

Pentru a-i urmări pe debitori se putea apela și la popriri pe salarii și pensii, iar urmăririle imobiliare se făceau prin corpul portăreilor județului Neamț[45]. Lipsa numerarului și teama de nereturnare a împrumuturilor au determinat limitarea sumei împrumutate. În cadrul Adunării generale din 7 iulie 1929, s-a limitat la cel mult 10.000 de lei suma maximă ce putea fi contractată[46]. Suma a crescut, astfel că, în Adunarea generală din 28 iunie 1942, se stabilea suma maximă de 30.000 de lei „în raport cu puterea de plată și garanția fiecărui debitor”. Hotărârea stabilea o păsuire în anul 1942 pentru toți debitorii care aveau sume mai mari de 30.000 de lei, ca să-și aducă împrumuturile la acest nivel[47]. Dobânzile aplicate erau de 13% pentru societari și 15% pentru nesocietari[48]. Ca urmare a crizei economice, dar și a creșterii dobânzilor de către Federală la împrumuturile acordate acestor bănci de la 12 la 14% a determinat Adunarea generală din 7 iulie 1929 să crească dobânda la împrumuturi la 18% pentru societari și la 26% pentru nesocietari[49].

Situația împrumuturilor mai mari de 10.000 la 13 aprilie 1927 era următoarea[50]:

[41] Ibidem, f. 44
[42] Ibidem, f. 69.
[43] Ibidem, f. 73-74.
[44] Ibidem, f. 94.
[45] Ibidem, f. 273.
[46] Ibidem, f. 129.
[47] Ibidem,, f. 368.
[48] Ibidem, f. 6.
[49] Ibidem, f. 129.
[50] Ibidem, f. 26.

https://biblioteca-digitala.ro

Numele debitor	Suma împrumutată	Data scadenței	Observații
Neculai Bancea	90.000	31 dec. 1923	
	58.000	31 decembrie 1925	
Consiliul de Construcție Șc. Humulești	27.500	31 decembrie 1924	
	20.000	30 noiembrie 1925	
	35.000	31 decembrie 1925	
Primăria Tg. Neamț	31.000	1 iulie 1923	
Gh. Bancea	10.000	1 aprilie 1924	
	8.000	31 decembrie 1924	
I. Tănăsescu	9.000	31 decembrie 1924	
	5.000	31 decembrie 1924	
Total	**293.500**		

Banca a susținut și școala și biserica. Astfel, pentru școala din sat a acordat 3380 de lei: 2000 de lei în anul 1921 și 1380 de lei în anul 1922, iar suma de 3448 de lei au fost ajutoare: 1000 de lei în 1922, 1848 de lei în 1923 și câte 300 de lei în anii 1924 și 1925[51]. O altă contribuție de 300 de lei a fost acordată și în 1928[52]. Consiliul de administrație a hotărât ca din profitul net pe 1929 să acorde 10.000 de lei pentru construcția bisericii din Humulești și încă 1000 de lei contribuție pentru altă biserică[53].

Consiliul de administrație la 31 decembrie 1927[54]

Funcția	Numele	Profesia	Capital vărsat	Împrumut	Observații
Președinte	Petrescu	preot	2.000		
Vicepreș.	Ion Mosor	funcționar	1.172,25	9.000	31.12.1927
Membri	Ioan Savinescu	învățător	69,30		
	Chiriac Nicolau a Petrei	plugar	830,45	1.500	31.12.1927
	Const. Andrușcă	plugar	514,20	1.000	
	Hara a Vadanei	plugar	2.800,50		
	Ioan Grigorescu	plugar	723,90	1.000	20.04.1928
Cenzori	Gh. Verdeș	funcționar	908,15		
	V. Călinescu	funcționar	208		
	C. Nicolau	învățător	101,65		
Casier/ contabil	Const. Gh. Luca		1000,65	10.000	31.12.1927

La 31 decembrie 1927[55], capitalul vărsat era de 293.338 de lei, astfel:

---

[51] Ibidem, f. 6.
[52] Ibidem, f. 95.
[53] Ibidem, f. 155.
[54] Ibidem, f. 49.
[55] Ibidem, f. 156.

https://biblioteca-digitala.ro

Număr membri	Limitele de lei	Suma
206	501-1.000	101.889
78	1.001-5000	123.102
5	peste 5.001	68.347
289		**293.338**

Iar după profesie:

Profesia	Membri		Suma	
	Știutori carte	Neștiutori	Capital vărsat	Împrumuturi
Plugari	196	29	118.319	630.389
Preoți	9		96.214	43.000
Învățători	10		9.870	198.300
Meseriași	17		19.200	84.216
Funcționari	22		31.417	71.364
Comercianți	6		18.318	46.712
Alte profesii				
Total	**260**	**29**	**293.338**	**1.073.981**

2. Banca în timpul crizei economice (1929-1933)

Banca „Ion Creangă” era și ea afiliată Uniunii de Îndrumare și Control Moldova din Iași și la Banca Cooperativă[56]. Banca s-a confruntat în această perioadă cu scăderea încasărilor de la debitori confruntați și aceștia cu problemele crizei economice. Problema a fost discutată în Consiliul de Administrație, așa cum rezultă din procesul-verbal din 15 ianuarie 1930, încasările fiind foarte mici, „abia 30.000 de lei din dobânzi la datoriile ce debitorii aveau la bancă”[57]. În această situație când toți debitorii se confruntau cu probleme financiare, Banca a cerut Federalei un împrumut de 100.000 de lei pentru a achita contul special al semințelor din 1929, iar cu restul de bani să aranjeze efectele de 470.000 de lei „până în luna septembrie când vor începe încasările mai serios”, probabil după strângerea recoltei.[58] Răspunsul Federalei nu a fost cel așteptat, aceasta punând anumite condiții, și anume ca delegatul băncii să aducă până la 1 iunie 1930, dobânzile în numerar sau măcar jumătate din acestea, dar și o poliță de garanție din partea Consiliului de administrație, pentru restul banilor[59].

Banca a sprijinit țăranii în procurarea de cereale pentru însămânțat în primăvara anului 1929 (12.000 kg ovăz și 1690 kg de orz), pentru care aceștia au achitat suma totală de 88.985 la care s-a adăugat suma de 5777 de lei, adică

[56] Ibidem, f. 169.
[57] Ibidem, f. 158.
[58] Ibidem, f. 160.
[59] Ibidem, f. 191.

https://biblioteca-digitala.ro

dobânda de 12% și 490 de lei comisionul de 0,50%, deci o sumă totală ce trebuia achitată Federalei de 95.252 de lei, împrumut scadent la 25 octombrie 1929[60]. De aceste împrumuturi au beneficiat 105 țărani.[61]

Capitalul vărsat de membrii băncii la 31 decembrie 1932 după părțile sociale:[62]

Număr membri	**Limitele de lei**	**Suma**
26	Sub 500	10.231
108	501-1.000	77.859
78	1.001-5.000	133.165
9	Peste 5.001	77.882
221	**Total**	**299.137**

Este interesant și capitalul social vărsat după profesiunea membrilor acesta arătând astfel la 31 decembrie 1932[63]:

Profesia	**Membri**		**Suma**	
	Număr	**%**	**Lei**	**%**
Plugari	160	72,40	163.811	54,76%
Preoți	5	2,26	59.929	20,03
Învățători	8	3,62	10.733	3,59
Meseriași	8	3,62	8.790	2,94
Funcționari	17	7,70	26.319	8,80
Comercianți	7	3,16	10.170	3,40
Alte profesii	16	7,24	19.385	6,48
Total	**221**	**100,0**	**299.137**	**100,0**

Cel mai mare capital vărsat de către un societar a fost de 24.552 de lei, însă mai existau 26 de societari cu un capital mai mic de cât cel impus de Federală și Banca Centrală Cooperativă, adică 500 de lei.

În privința retragerilor banilor depuși spre fructificare, băncile au impus unele condiții și termene de retragere, ceea ce nu au împiedicat băncile ca la un moment dat să aibă plăți mai mari decât încasările sau să aibă probleme cu lichiditățile cauzate de întârzierea rambursării împrumuturilor sau în urma asanării datoriilor.

Cum băncile încasau banii de la creditori iar aceștia plăteau dacă aveau bani proveniți din vânzarea produselor agricole, banca adresează o cerere de împrumut Federalei, un împrumut pe 4 luni, de la 15 iulie la 15 noiembrie 1929, și se angaja că la data scadenței să achite o parte din împrumut și dobânzile aferente mizând pe o recoltă bună în urma căreia țăranii să plătească

[60] Ibidem, f. 137.
[61] Ibidem, f. 147.
[62] Ibidem, f. 214.
[63] Ibidem, f. 214.

https://biblioteca-digitala.ro

o parte din împrumut[64]. Din lipsa banilor, banca a încercat să amâne plata împrumutului de 470.000 de lei scadent la 3 noiembrie cu una la 31 decembrie 1931, dar fără niciun acont[65]. De multe ori banca a preferat să nu restituie împrumutul către Federală și să folosească banii în alte scopuri, acordând împrumuturi. Situația dezastruoasă a împrumuturilor pentru cumpărarea cerealelor de sământă a fost datorată și activității nepăsătoare a conducerii băncii, toți conducătorii dând vina pe cei de dinainte, așa cum a procedat consiliul băncii în ședința din 24 iulie 1930, când a stabilit modul dezastruos a fostei conducerii de acordare a semințelor în primăvara lui 1929 și se spera ca acestea să fie achitate până la 31 decembrie 1930[66]. Chiar dacă Federala a făcut somații, iar conducerea băncii a promis că va returna banii împrumutați, aceasta a continuat practica folosirii banilor de la creditori pentru noi împrumuturi. Federala emite o nouă somație prin care cere băncii să nu mai facă nicio plată până când nu va achita 25.130 lei, adică restul dobânzilor neachitate până la 15 august 1931, și 30.000 de lei ca acont de 10% din capitalul împrumutat. Somația trimisă la 28 iulie 1931, a rămas fără efect, că și amenințarea Federalei cu începerea urmăririi băncii pentru îndestularea ei[67]. Banca a răspuns că nu a achitat restanțele din cauza „jenei financiare” a debitorilor, care au fost păsuiți până la 1 decembrie 1931[68].

La 30 septembrie 1931, banca răspunde la cererea Băncii Centrale Cooperative, privitor la neachitarea contului din 1929 pentru aprovizionarea țăranilor cu semințe, era vorba de 87.000 de lei, că deși a procedat „la o serioasă urmărire a debitorilor criza și greutățile zilei apăsau mult asupra debitorilor”[69]. Banca achită cu țârâita bani, astfel că la 8 martie 1932, ea mai avea de achitat 82.710 de lei. A continuat însă practica acordării de împrumuturi din banii încasați din contul cerealelor, fapt ce a atras intervenția Băncii Centrale Cooperative din Iași, cerând să nu se mai acorde nici un împrumut până la achitarea împrumutului[70].

3. Banca între 1934 și 1939

La 7 aprilie 1934, Banca „Ion Creangă” avea în contul depunerilor spre fructificare suma de 198.745 de lei, însă după acoperirea pierderilor din conversiunea datoriilor, a rămas cu suma de 120.441 de lei pentru ca la 27

[64] Ibidem, f. 131.
[65] Ibidem, f. 188.
[66] Ibidem, f. 164.
[67] Ibidem, f. 176.
[68] Ibidem, f. 179.
[69] Ibidem, f. 180.
[70] Ibidem, f. 195.

https://biblioteca-digitala.ro

octombrie 1937, soldul să fie de 110.948, diferența în minus fiind rezultatul retragerilor mai mari (16.260 lei) decât depunerile (6.767 lei)[71].

Conform noii legi pentru organizarea cooperației din 27 martie 1935, băncile populare trebuiau să-și modifice statutele în concordanță cu noua lege, lucru făcut și de către Banca „Ion Creangă” la 31 mai 1936, certificatul de funcționare fiind eliberat de către Judecătoria Târgu-Neamț la 29 octombrie 1936[72].

În 1936, conducerea băncii era asigurată de către I. Grigorescu, președinte, D. Oșlobanu, vicepreședinte și membrii: Chiriac Nicolau, D. Cojocariu, I. Andriescu, Gh. Cucoș, C. Andrușcă, cenzor fiind I. V. Bârliba[73].

La 21 decembrie 1936 s-a făcut verificarea asanării și s-a constatat că banca avea pierderi din operațiuni de 68.239 de lei, provenite din cheltuieli de administrație și judecată și din înființarea unui fond de creanțe în anul 1934. Din operațiunile obișnuite și din conversiune banca avea, pierderi de 654.239 de lei. Suma de acoperire era de 476.255 de lei, din care banca acoperea cu 71.013 lei iar statul contribuia cu 405.242 de lei. Rezulta, deci, că banca avea o pierdere de 177.984 de lei, pentru acoperirea căreia s-a redus capitalul social și depunerile spre fructificare cu 37%, astfel banca a pierdut 109.794 de lei[74]. Încasările de doar 1800 lei și plățile de 5.629 de lei au făcut ca la 27 octombrie 1937 banca să aibă un sold de capital de 167.457 de lei[75].

Procesul-verbal de asanare încheiat la 21 decembrie 1936 a fost aprobat de Casa Centrală a Cooperației la 22 aprilie 1937. De ajutorul statului de 405.242 de lei au beneficiat 127 de debitori convertiți cu o datorie de 420.056 de lei la 27 octombrie 1937 și 8 debitori care datorau băncii 40.734 de lei[76].

De obicei, secretarii și contabilii au fost retribuiți. De exemplu, până în anul 1937, contabilul a primit un salariu de 8.000 de lei pe an[77], acesta era și secretar și urmăritor al debitorilor restanțieri. În 1937, consilierii și cenzorul au primit diurnă câte 40 de lei de ședință, diurnele plătite în acel an fiind de 2540 de lei[78], iar pentru același an contabilul a primit salariu de 8000 de lei.[79]

Cum dobânzile s-au acumulat, la 27 februarie 1937, avea de achitat 86441 de lei, banca fiind dată în debitul Administrației Financiare Neamț de

[71] Ibidem, f. 302.
[72] Ibidem, f. 269.
[73] Ibidem, f. 228.
[74] Ibidem, f. 273-274.
[75] Ibidem, f. 299.
[76] Ibidem, f. 269.
[77] Ibidem, f. 155.
[78] Ibidem, f. 274.
[79] Ibidem.

https://biblioteca-digitala.ro

către Banca Centrală Cooperativă, însă va scăpa ca urmare a măsurilor legii lichidării datoriilor particularilor către stat din 1934[80]. Legea prevedea că cei care vor achita împrumutul vor beneficia de unele facilități: puteau achita cu 20% în numerar și 30% în efecte publice de consolidare, restul de 50% reducându-se, în caz de neplată aceștia fiind urmăriți pentru toată suma. La inspecția din octombrie 1937, banca figura în continuare cu 86.441 de lei, și i se cerea să numai acorde împrumuturi pentru a putea achita datoria și beneficia de reducerea de 50%., însă banca va achita abia la 10 martie 1939 împrumutul[81]. Nu doar debitorii beneficiau de eșalonarea datoriilor, ci și băncile populare. În urma asanării datoriilor, Banca „Ion Creangă” a rămas datoare la Institutul Național al Cooperației[82] cu 125.763 de lei, datorie care a fost eșalonată, în 1937 trebuia să plătească 11.576 de lei, iar în 1938, 104.187 de lei[83].

Această situație s-a păstrat și în 1937, când inspectorul Petru V. Țăranu, găsește cu prilejul inspecției realizate, societari cu sume depuse mai

---

[80] *Legea 34/1934 pentru lichidarea datoriilor agricole și urbane,* „Monitorul Oficial”, nr. 83 din 7 aprilie 1934.

[81] Arhivele Naționale Neamț, fond Banca Populară „Ion Creangă” Humulești, d. 1/1925, f. 375.

[82] Institutul Național al Cooperației, continuatoarea Băncii Centrale Cooperative. Prin Legea pentru organizarea cooperației din 23 iunie 1938 a fost înființat Institutul Național al Cooperației (INCOOP), constituit prin fuziunea Băncii Centrale Cooperatiste, Centralei Cooperative de Producție, Aprovizionare și Valorificare Agricolă, Centralei Cooperativelor de Consum, Centralei Cooperative de Îndrumare Organizare și Control și Casei Centrale a Cooperației. Institutul a funcționat sub controlul Ministerului Economiei Naționale, exercitând atribuții de control, economice și financiare pentru întreaga mișcare cooperatistă din țară. Prin Decretul Prezidiului Marii Adunări Naționale nr. 133 din 2 aprilie 1949 se reorganizează cooperația, realizându-se distincția clară între cooperația de consum și cea meșteșugărească. Formele de organizare stabilite de acest act normativ erau reprezentate de Cooperativele de consum – aprovizionare și desfacere, Cooperativele de producție meșteșugărească și Cooperativele de producție agricolă. În perioada 19-21 martie 1950 a avut loc primul congres al cooperației de consum în care s-a hotărât constituirea Uniunii Centrale a Cooperativelor de Consum (CENTROCOOP), la care erau asociate uniunile județene ale cooperativelor de consum. După publicarea Legii nr. 2/1968 pentru îmbunătățirea organizării administrativ teritoriale a țării, a fost elaborată Decizia CENTROCOOP nr. 30/18 februarie 1968 prin care structura organizatorică a cooperației de consum a fost adaptată la noua organizare administrativ – teritorială a țării. Uniunile regionale și raionale și-au încetat activitatea, patrimoniul lor fiind împărțit între uniunile județene care au fost înființate. În cadrul congresului Cooperației de consum din perioada 30-31 ianuarie 1982, s-a hotărât ca aceasta să se numească Cooperația de Producție, Achiziții și Desfacere a Mărfurilor. În anul 1990, prin Decretul lege nr. 67, cooperația de consum și de credit a primit statutul de agent economic privat și i s-a schimbat denumirea în Cooperația de consum și de credit, având următoarea structură: Cooperativele de consum, Cooperativele de credit, Uniunile județene ale cooperativelor de consum și de credit (UJCC) și Uniunea Centrală a Cooperativelor de Consum și de Credit (CENTROCOOP). http://cautare-b.arhivelenationale.ro/cautare-b/detail.aspx?ID=136838

[83] Arhivele Naționale Neamț, fond Banca Populară „Ion Creangă” Humulești, d. 1/1925, f. 350.

https://biblioteca-digitala.ro

mici de 500 de lei, deși aveau o vechime în bancă de peste cinci ani. Inspectorul a comunicat conducerii să înștiințeze acești societari despre obligația de a-și completa capitalul, în caz contrar urmau a fi scoși din rândul asociaților[84]. Cu toate că au fost făcute eforturi, și în 1942 banca mai avea societari cu un capital vărsat mai mic de 500 lei, Adunarea Generală din 28 iunie 1942, a hotărât să de dea un răgaz de șase luni acestora pentru a-și completa capitalul până la suma minimă de 500 de lei[85].

Chiar dacă banca avea agenți de urmărire, unul dintre aceștia, Chiriac a Petrii, zis Nicolau, acesta nu a depus niciun efort în acest sens, fiind preocupat și ocupat cu funcția de viceprimar la Târgu-Neamț, așa cum menționa procesul-verbal de inspecție din 5 noiembrie 1937 a subinspectorului Petru V. Țăranu. Singurul care își făcuse treaba era contabilul băncii, D. Oșlobanu, pe baza delegației consiliului de administrație[86]. Însă, băncile populare nu prea au reușit prin forțele proprii să aplice sechestrele, de aceea prin lege, Federala județeană putea să facă demersurile în numele lor, iar sumele datorate erau și mai mari, pentru că se adăugau dobânzile, care creșteau în timp, dar și cheltuieli de urmărire și executare percepute de federală. În urma inspecției din 1937 a reieșit că datoriile acesteia către Federală se ridicau la suma de 382.065 de lei[87].

În perioada 13, 27-29 octombrie și 4-5 noiembrie 1937, banca este controlată de către subinspectorul Petru V. Țăranu de la Centrala Cooperativă de Îndrumare, Organizare și Control. Din procesul-verbal de inspecție reiese că ultima inspecție amănunțită a avut loc la 28 august 1928 realizată de către subinspector Eugen Riter din partea Centralei Băncilor Populare. În 21 mai 1931, a fost controlată de către N. Zaharia din partea Uniunii de Control Moldova, Iași și la 16 decembrie 1931, de către subinspector C. Videanu[88]. Inspecția realizată a găsit încasări pe 1937 de doar 29.678 de lei, plăți de 29.389 de lei și un sold de 289 de lei. La data inspecției, împrumuturile convertite erau 460.790 aparținând la 135 de debitori[89]. Împrumuturile curente erau în sumă de 32.576 de lei, aparținând la 21 de debitori. Dobânda era de 9% la împrumuturi. Agentul de urmărire a băncii era Chiriac a Petrii, însă acesta era ocupat cu funcția de viceprimar și nu prea depunea muncă în folosul băncii. Debitorii erau urmăriți de către contabilul D. Oșlobanu, 12 debitorii având popriri de pensii și salarii, iar debitorii V. Gh. Irimia, N. Pâtea, Gh. Marian, V. Zlat și Victoria și

[84] Ibidem, f. 275.
[85] Ibidem, f. 369.
[86] Ibidem, f. 273.
[87] Ibidem, f. 276.
[88] Ibidem, f. 270.
[89] Ibidem, f. 271.

https://biblioteca-digitala.ro

N. Botez aveau imobilele puse sub urmărire, sumele urmărite la debitori fiind de 88.696 de lei[90].

Banca era asociată la Federala „Alexandru cel Bun” Piatra Neamț de la data de 12 august 1922 și la Cooperativa de Asigurare „Vulturul” din București[91] .

Ședința Adunării Generale din 10 octombrie 1937 a fost una cu scântei, pe lângă aprobarea dărilor de seamă pe anii 1934-1936, s-a supus la vot secret excluderea lui N. Bancea votată cu 29 voturi pentru, 16 împotrivă, nule 2, (au fost prezenți 47 de membri cu drept de vot din cei 205 înscriși)[92]. Este ales și un nou comitet de conducere format din V. Bârliba, P. Cercel, D. Oșlobanu, Chiriac Neculau a Petrii, I. Andriescu, Gh. Gh. Cucoș, Ion Grigorescu, cenzori fiind aleși preotul C. Cozma, Haralambie a Vasanei și Neculai Chițu[93].

Banca împrumuta bani și pentru nevoile orășenilor așa cum rezultă din adresa Federalei din 1 martie 1939, prin care anunța banca că i s-a repartizat un credit de 240.000 de lei, care nu putea fi dat agricultorilor, ci trebuia împărțit târgoveților, în împrumuturi mici cu acte de gaj sau ipotecă[94].

4. Banca în timpul celui de-al Doilea Război Mondial și până la desființare

La 20 octombrie 1940, Adunarea Generală a băncii aprobă pe lângă gestiunea pe anii 1937-1939 și un nou consiliu de conducere format din Ion Grigorescu, P. Cercel, Ion Andriescu, Ion D. Avârvarei, Chiriac Neculau a Petrii, Bucur Davidescu și I. Tănăsescu, cenzori fiind aleși Haralambie a Avadanei, Dumitru Cojocaru și Mihai Grigoriu. În martie 1941, locul lui Petre Cercel, decedat, este luat de către Gh. Cucoș. În iunie 1941, președintele Ion Grigorescu demisionează, fiind înlocuit cu Neculai Bancea, iar în iulie în locul demisionarilor Ion D. Avârvarei, Dumitru Cojocaru și Mihai Grigoriu, sunt numiți N. Chițu, C. Lăcătușu și V. Ursache[95].

În timpul celui de–al Doilea Război Mondial, băncile populare au avut rol de aprovizionare a populației cu mărfuri de strictă necesitate. În acest sens, la 8 februarie 1941, Banca „Ion Creangă” adresa Federalei rugămintea de a-i acorda un credit personal în mărfuri sau numerar, până la suma de 200.000 de lei, cu scopul de a arăta „rostul cooperației în fața societarilor și sutelor de locuitori din această regiune, care zilnic cer insistent ca să-i aprovizionăm cu

[90] Ibidem, f. 273.
[91] Ibidem, f. 270.
[92] Ibidem, f. 316.
[93] Ibidem, f. 317.
[94] Ibidem, f. 346.
[95] Ibidem, f. 390.

https://biblioteca-digitala.ro

cele necesare trebuințelor și gospodăriilor lor”[96]. La 31 august 1941, banca este verificată de către controlorul Petru Popa, dată la care banca avea 282 de membri cu 910.000 de lei capital subscris și 258.560 de lei capital vărsat[97].

Adunarea Generală din 1942 a stabilit plafonul maxim pentru împrumuturi la 1.000.000 de lei[98]. În luna mai 1942, banca este verificată temeinic de către inspectorul C. Brânză de la Institutul Național al Cooperației și de revizorul contabil, Vasile Fiscuțeanu, de la Federala „Alexandru cel Bun”. La acea data erau 308 membri înscriși cu un capital subscris de 1.270.500 de lei și 287.375 de lei capital vărsat[99].

În cursul anului 1941, încasările au fost de 939.703 lei, iar plățile de 877.520 de lei, banca având plasamente de 18.500 la Institutul Național al Cooperației, 10.000 de lei la Federală și 150 de lei la Cooperativa de asigurări Vulturul. Împrumuturile acordate până în mai 1942 se cifrau la suma de 230.240 de lei[100] și aparțineau la 40 de debitori, din care 7 debitori datorau suma de 33.000 iar alți 33, cu suma 199.240 de lei. Între debitori, figura și fostul contabil al băncii, decedat între timp, Dumitru Oșlobanu, care avea împrumuturi împreună cu soția de 131.500 de lei, pentru recuperarea cărora, erau ipotecate mai multe case ale acestuia. Printre debitori cu împrumuturi pe rescont portofoliu la BNR, figurau 42 de debitori cu scandența expirată, iar la împrumuturile convertite, 59 de creditori cu suma de 190.119 de lei, cea mai mare sumă fiind datorată de Neculai Bancea, luată cu împrumut pentru construcția școlii din Humulești. Controlul din 1942 îl găsea vinovat de dezordinea financiară pe fostul contabil, Dumitru Oșlobanu, care „având mână liberă și tolerant, mai ales că membrii consiliului compus din persoane lipsite de pregătire, prin abuz a luat sub diferite forme aproape întreg capitalul băncei”, iar ca și contabil la Banca Populară „Aron Vodă” din Filioara, „prin abuz a ridicat o cantitate de bumbac de la federală pe care a vândut-o la speculanți”[101]. Datoriile acestuia către bancă se ridicau la suma de 236.672 de lei. Raportul inspecției se încheia cu recomandări și obligații față de consiliul de conducere, inclusiv amenințarea cu înlocuirea acestora dacă nu-și achită împrumuturile restante până la 10 iunie 1942[102].

În anii războiului, zona Neamțului a dus lipsă de porumb, așa cum arată și procesul-verbal din 28 iunie 1942 care autoriza conducerea băncii să procure mărfuri de strictă necesitate pentru membrii care „sunt la curent cu

[96] Ibidem, f. 256.
[97] Ibidem, f. 383.
[98] Ibidem, f. 369.
[99] Ibidem, f. 383.
[100] Ibidem, f. 384-385.
[101] Ibidem, f. 389.
[102] Ibidem, f. 390.

https://biblioteca-digitala.ro

împrumuturile și cu capitalul social”[103]. O altă problemă în timpul războiului a fost procurarea încălțămintei. Federala „Alexandru cel Bun” înștiința Banca „Ion Creangă” la 25 octombrie că poate ridica 44 de perechi de opinci care urmau a fi distribuite contra cost, prin comitetul local al Consiliului de Patronaj. Deoarece banca trebuia să plătească opincile la ridicare lor, dar nu avea bani, a propus ca distribuirea să fie făcută direct de către Consiliul de Patronaj[104]. Pentru că mulți debitori erau concentrați sau mobilizați pe front, deci în imposibilitatea de a-și plăti datoriile, iar banca de a încasa și de a plăti împrumuturile făcute la Federală, la 17 iulie 1941, Neculai Bancea, redevenit președinte, cerea ca Federala să amâne scontul cu 20 de zile[105]. Cum Federala a crezut că această cerere este o șmecherie a președintelui, somează printr-o adresă ca în termen de patru zile să trimită suma restantă, iar pentru debitorii mobilizați să aducă efecte pe categorii de împrumuturi, în caz contrar, banca era amenințată cu lichidarea din oficiu[106]. Raportul se încheia cu o concluzie dură că „dacă la o viitoare inspecție se va constata că dăinuiește aceeași situație nenorocită la bancă”, conducătorii vor fi demiși și „dacă nici cu alte elemente nu se va îndrepta situația, banca se va pune în lichidare”[107].

Ultimul consiliu al băncii aflat în exercițiu în anul 1947 era format din Neculai Bancea, președinte, Chiriac Apetrii, casier, Ioan Niculescu, contabil și Ioan Tănăsescu, Ioan Andrușcă și Dumitru Cojocaru, membrii, cei care au semnat actele de preluare de către BNR[108]. În acel an, banca avea 1040 de membri și un capital social de 1.000.000 de lei.

5. Un președinte pus pe căpătuială, Neculai Bancea

Încheiem acest studiu cu prezentarea cazului celui care a fost președinte, casier și delegat al băncii, învățătorul Neculai Bancea, acuzat că a luat de la bancă sume foarte mari de bani pe care nu le mai înapoia, astfel încât în ședința Adunării Generale din 15 octombrie 1937 a fost exclus pentru „daunele ce a cauzat băncii”[109]. Conflictul băncii cu Bancea a început în 1924, dar procesele au început în 1928 și au consumat capitalul și depunerile societarilor, aducând banca în pragul falimentului, fiind salvată de stat care a

[103] Ibidem, f. 369.
[104] Ibidem, f. 371.
[105] Ibidem, f. 363.
[106] Ibidem, f. 365.
[107] Ibidem, f. 28.
[108] Mircea Ispir (coordonator), *Humulești-Ion Creangă. Monografie*, Humulești-București, 1936-1966, manuscris, vol. III, p. 65.
[109] Arhivele Naționale Neamț, fond Banca Populară „Ion Creangă” Humulești, d. 1/1925, f. 244.

https://biblioteca-digitala.ro

convertit datoriile cu 405.242 de lei, astfel că depunătorii au pierdut doar 39% din banii depuși[110].

Abil și șiret, Bancea convingea membrii să-l aleagă în consiliul de administrație și să obțină apoi delegație de reprezentare a intereselor băncii în procesele cu el însuși. Astfel, într-o cerere către directorul general al BCC, din 6 octombrie 1937, contabilul băncii, D. Oșlobanu, arăta că Bancea a terorizat permanent consiliul de administrație cu procese, apeluri, recursuri, contestații, anchete și expertize care costau bani, plătiți din bugetul băncii[111].

Bancea se folosea în acțiunile sale împotriva băncii și de martori falși, dar și de avocatul I. Iordăchescu, pus să recupereze datoriile lui Bancea, dar care îl păsuia pe acesta și primea onorariu de la bancă. Complicitatea dintre Bancea și avocat a fost descoperită în aprilie 1930, când contabilul D. Oșlobanu a intrat în posesia chitanțelor date de avocatul Iordăchescu și ținute până atunci de Bancea. În baza acestor dovezi, Iordăchescu este dat în judecată de conducerea băncii pentru daune aduse prin faptul că cerea bani pentru urmărirea debitorilor, când el, în fapt, îi păsuia[112]. Iordăchescu, dă și el în judecată banca cerând plata onorariului de avocat, adică 14% din sumele ce i-au fost date spre urmărire cât timp a fost mandatat de bancă în acest sens. Procesul derulat la Iași și câștigat de avocat care a obținut titlul executoriu pentru 47.000 de lei, a primit doar 6.000 de lei[113]. Noii conducători ai băncii, președintele I. Săvinescu și casierul Ion Vasiliu, numiți în aprilie 1931, ca delegați, în susținerea proceselor cu Bancea, în locul lui Oșlobanu, au fost indolenți, astfel că, în iunie 1931, Bancea anulează vânzarea casei sale, scoasă la licitație pentru recuperarea datoriei, deși a fost vândută definitiv cu suma de 80.000 de lei pentru că banca nu a depus nici la 145 de zile de la vânzare, taxa de 2.500 de lei către portărei, imobilul fiind scos din nou la licitație[114]. Așa cum reiese din documente era vorba de complicitatea lui I. Săvinescu, fapt ce determină consiliul de administrație să-l numească procurator pe D. Oșlobanu, care reușește scoaterea din nou la licitație a imobilului[115]. Însă, în septembrie 1931, cu ajutorul consiliului și a președintelui D. Cozma, Bancea este cooptat în consiliu „pentru bunul mers și interesul unei bune conduceri”, fiind ales imediat, în unanimitate, președintele băncii[116]. Ajuns președinte, depune la Tribunalul Neamț anularea procurii lui D. Oșlobanu, obținând anulara procedurii de vânzare a imobilului său fiind delegat de consiliu să susțină

110 Ibidem, f. 247.
111 Ibidem, f. 268.
112 Ibidem, f. 276.
113 Ibidem, f. 278-279.
114 Ibidem, f. 279.
115 Ibidem, f. 280.
116 Ibidem, f. 325.

https://biblioteca-digitala.ro

interesele băncii în procesul cu avocatul Iordăchescu. În loc să solicite audierea martorilor, cere o amânare, iar la termenul de la 25 septembrie 1931, a lipsit nemotivat și cere la 18 octombrie ca banca să-i plătească suma de 1.421 de lei și 620 de lei pentru că a reprezentat interesele băncii în instanță. Subinspectorul Petru V. Țăranu era de părere că Bancea a urmărit să piardă procesul cu avocatul Iordăchescu, dovadă fiind hotărârea Tribunalului din 19 septembrie 1931 care spune că părțile nu au fost prezente, iar împuternicitul băncii, Neculai Bancea a cerut amânarea procesului fiind fixat un nou termen pentru 17 octombrie 1931[117]. Petru V. Țăranu arăta în procesul-verbal al inspecției din 1937 că Bancea a vândut patru din cele cinci imobile ale sale fără a plăti și datoriile la bancă[118]. Mai mult, a vândut și casa părintească de la Ocea cu pământul aferent, fără a plăti împrumutul tatălui său de 18.000 lei, deși suma obținută din vânzare era mult mai mare decât datoria[119].

Bancea, cu concursul unor membri ai consiliului de administrație, precum Ioan Ștefan Mosor, fost vicepreședinte în timpul lui Bancea și C. Grigore Luca, fost casier-contabil[120], pierde procesul cu avocatul Iordăchescu, toată „afacerea” costând banca 50.000 de lei, plus 4.000 de lei cheltuieli de judecată. Invocând însă prevederile legii conversiunii din aprilie 1934, banca a trebuit să-i plătească avocatului doar 20.506 lei în 14 rate anuale[121]. Bancea beneficiază și el de prevederile acestei legi, astfel că suma finală ce datora băncii a fost de 133.380 de lei (împrumuturi, dobânzi, cheltuieli de urmărire și judecată), însă a contestat și această sumă, fiind în proces cu banca și în momentul controlului din 1937[122]. Bancea a reușit, speculând unele vicii, să conteste legalitatea adunărilor generale și să obțină anularea lor, iar din această cauză, nu au fost aprobate gestiunile pe anii 1934-1936, lucru realizat abia în 1937, când Bancea a fost exclus din rândurile membrilor ei[123], însă se va întoarce în vara anului 1941, ca președinte.

Cazul acesta ne arată cum poate o bancă populară să fie folosită în folosul unui grup restrâns de societari interesați doar de profit în interes personal. Procesul-verbal al inspecției din 1937 spunea că, prin manevre, „capitalul social a băncii și depunerile spre fructificare au fost luate sub formă de împrumut de 6-7 debitori în frunte cu N. Bancea”. Acesta luase cu împrumut suma de 148.000 de lei, dintr-un capital social al băncii de 165.000 de lei, iar refuzul de a restitui banii a mers până acolo încât nici dobânzile nu au fost

[117] Ibidem, f. 303.
[118] Ibidem, f. 327.
[119] Ibidem, f. 281-282.
[120] Ibidem, f. 306.
[121] Ibidem, f. 284.
[122] Ibidem, f. 284.
[123] Ibidem, f. 261.

https://biblioteca-digitala.ro

achitate, astfel că procesul băncii cu N. Bancea continua și în noiembrie 1937, ca urmare a contestației făcute de Bancea[124]. Într-un proces-verbal al președintelui băncii, I. Grigorescu, din 27 octombrie 1937, se arată că cheltuielile de judecată și urmărire făcute de bancă „se datoresc aproape în întregime faptelor și șicanelor ocazionate de dl. N. Bancea”[125], banca cheltuind suma de 152.136 de lei, din care 44.148 de lei capitalizați la datoria lui Bancea. Suma de 108.048 a fost suportată de bancă din fondurile de rezervă, ceea ce a dus la reducerea cu 39% a capitalului social și al depunerilor spre fructificare[126]. Chiar dacă situația băncii se mai îmbunătățise în toamna lui 1937, după rezolvarea cazului Bancea, banca încă suferea material din cauza proceselor începute în 1928 cu unii debitori și care încă mai continuau[127]. Din cauza lipsei documentelor pentru perioada 1937-1947 nu putem ști cum a evoluat relația dintre Bancea și bancă, însă putem bănui, mai ales că din 1941 acesta revine la conducerea ei.

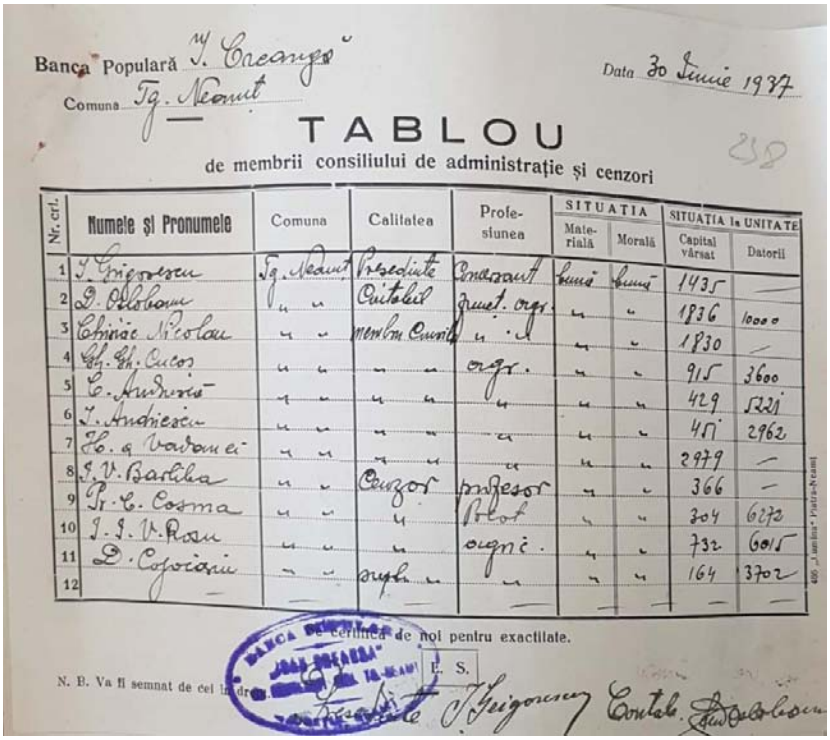
Banca Populară „I. Creangă” Data 30 Iunie 1937
Comuna Tg. Neamț

TABLOU
de membrii consiliului de administrație și cenzori

Nr. crt.	Numele și Pronumele	Comuna	Calitatea	Profesiunea	Situația Materială	Situația Morală	Situația la unitate: Capital vărsat	Situația la unitate: Datorii
1	I. Grigorescu	Tg. Neamț	Președinte	Comerciant	bună	bună	1435	—
2	D. Oloboaru	„ „	Cenzor	Funct. agr.	„	„	1836	10000
3	Chiriac Nicolau	„ „	membru Consil.	„ „	„	„	1830	—
4	Gh. Gh. Cucoș	„ „	„ „	agr.	„	„	915	3600
5	C. Andrieș	„ „	„ „	„	„	„	429	5221
6	I. Andriescu	„ „	„ „	„	„	„	451	2962
7	Ho. a Vadanei	„ „	„ „	„	„	„	2979	—
8	I. V. Barliba	„ „	Cenzor	profesor	„	„	366	—
9	Pr. C. Cosma	„ „	„	Preot	„	„	304	6272
10	I. I. V. Rosu	„ „	„	agric.	„	„	732	6015
11	D. Cojocaru	„ „	supl. „	„	„	„	164	3702
12	—	—	—	—	—	—	—	—

Se certifică de noi pentru exactitate.
L. S.
N. B. Va fi semnat de cei în drept.
I. Grigorescu Contab. [illegible]

Tabel cu membrii Consiliului de Administrație în 1937 (Arhivele Naționale Neamț, fond Banca Populară „Ion Creangă” Humulești, d. 1/1925, f. 238)

[124] Ibidem.
[125] Ibidem, f. 307.
[126] Ibidem, f. 261.
[127] Ibidem.

https://biblioteca-digitala.ro

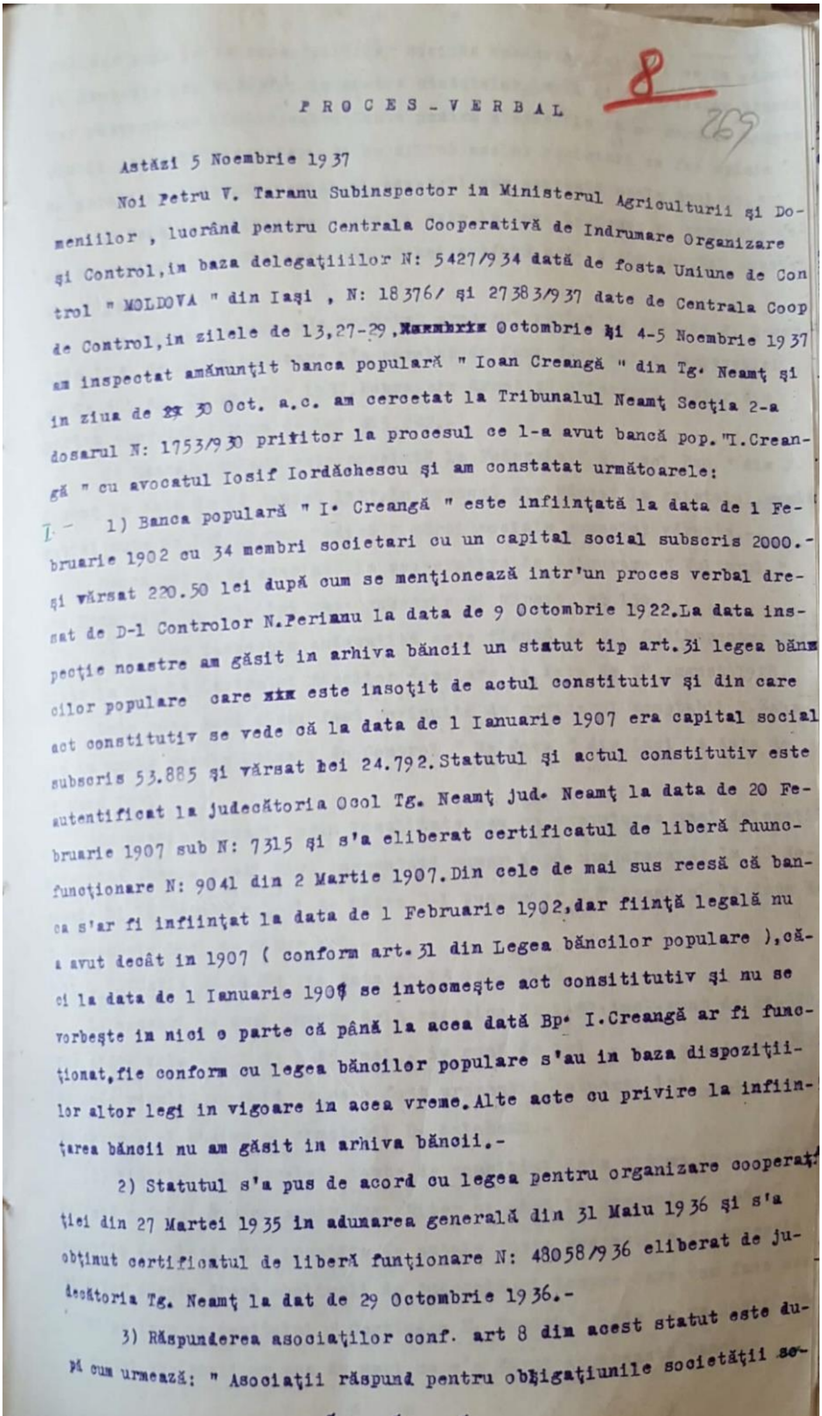

PROCES - VERBAL

Astăzi 5 Noembrie 1937

Noi Petru V. Taranu Subinspector in Ministerul Agriculturii şi Domeniilor , lucrând pentru Centrala Cooperativă de Indrumare Organizare şi Control,in baza delegaţiiilor N: 5427/934 dată de fosta Uniune de Control " MOLDOVA " din Iaşi , N: 18376/ şi 27383/937 date de Centrala Coop de Control,in zilele de 13,27-29, ~~xxxxxxxx~~ Octombrie şi 4-5 Noembrie 1937 am inspectat amănunţit banca populară " Ioan Creangă " din Tg. Neamţ şi in ziua de ~~29~~ 30 Oct. a.c. am cercetat la Tribunalul Neamţ Secţia 2-a dosarul N: 1753/930 prititor la procesul ce l-a avut bancă pop. "I.Creangă " cu avocatul Iosif Iordăchescu şi am constatat următoarele:

I.- 1) Banca populară " I. Creangă " este infiinţată la data de 1 Februarie 1902 cu 34 membri societari cu un capital social subscris 2000.- şi vărsat 220.50 lei după cum se menţionează intr'un proces verbal dresat de D-l Controlor N.Perianu la data de 9 Octombrie 1922.La data inspecţie noastre am găsit in arhiva băncii un statut tip art.31 legea bănmcilor populare care ~~xxx~~ este insoţit de actul constitutiv şi din care act constitutiv se vede că la data de 1 Ianuarie 1907 era capital social subscris 53.885 şi vărsat lei 24.792.Statutul şi actul constitutiv este autentificat la Judecătoria Ocol Tg. Neamţ Jud. Neamţ la data de 20 Februarie 1907 sub N: 7315 şi s'a eliberat certificatul de liberă fuuncfuncţionare N: 9041 din 2 Martie 1907.Din cele de mai sus reesă că banca s'ar fi infiinţat la data de 1 Februarie 1902,dar fiinţă legală nu a avut decât in 1907 (conform art.31 din Legea băncilor populare),căci la data de 1 Ianuarie 1907 se intocmeşte act consititutiv şi nu se vorbeşte in nici o parte că până la acea dată Bp. I.Creangă ar fi funcţionat,fie conform cu legea băncilor populare s'au in baza dispoziţiilor altor legi in vigoare in acea vreme.Alte acte cu privire la infiinţarea băncii nu am găsit in arhiva băncii.-

2) Statutul s'a pus de acord cu legea pentru organizare cooperaţiei din 27 Martei 1935 in adunarea generală din 31 Maiu 1936 şi s'a obţinut certificatul de liberă funţionare N: 48058/936 eliberat de judecătoria Tg. Neamţ la dat de 29 Octombrie 1936.-

3) Răspunderea asociaţilor conf. art 8 din acest statut este după cum urmează: " Asociaţii răspund pentru obligaţiunile societăţii so-

% % %

Prima pagină a raportului întocmit în 1937 de subinspectorul P. Țaranu (Arhivele Naționale Neamț, fond Banca Populară „Ion Creangă” Humulești, d. 1/1925, f. 269)

https://biblioteca-digitala.ro

Un fiu al Romanului –
preotul locotenent-colonel Gheorghe Adăscăliței

Luminița GIURGIU
Teodora GIURGIU

A Son of Roman City – the Military Priest Gheorghe Adăscăliței
Abstract

The priest Gheorghe Adăscăliței joined the Romanian army in 1935. He participated in the military actions of the Second World War, both in the Eastern and in the Western Campaign. His entire activity in the Romanian army was superlatively appreciated by his military commanders and by the Bishop of the Army, being rewarded with high orders and medals.
Keywords: Gheorghe Adăscăliței, military priest, Roman garrison, Second World War, decorations.

Gheorghe Adăscăliței s-a născut la 4 noiembrie 1907, în localitatea Butnărești, jud. Roman, ca fiu al Anicăi și al lui Gheorghe. S-a căsătorit cu domnișoara Valeria Grozavu, la 15 iulie 1928, având o fiică – Tatiana (născută la 21 mai 1929). A fost absolvent a 8 clase de Seminar și al Facultății de Teologie.

Prin Înaltul Decret nr. 2870, de la 1 decembrie 1935, a fost chemat în cadrele active ale Armatei Române, cu gradul de căpitan și repartizat la Regimentul 14 Dorobanți, cu garnizoana la Roman, fiind „însărcinat cu toate serviciile religioase”[1].

În prima „Foaie Calificativă”, comandantul regimentului, colonelul Cristache Gheorghe, nota la 31 octombrie 1936: „începându-și adevărata sa activitate odată cu venirea recruților, preotul căpitan Adăscăliței a pus mult suflet prin dezvoltarea în fața ostașilor a unor

[1] Arhivele Militare Române, Fond Memorii Tineri, dosar nr. crt. 1/1935, ff. 1-2.

https://biblioteca-digitala.ro

conferințe religioase însoțite de povețe, care au fost mult gustate și apreciate de publicul spectator format numai din soldați. La slujbele religioase pe care le face cu deosebit fast, preotul căpitan Adăscăliței însoțește rugăciunile sale de predici folositoare și exemple și sfaturi necesare în viața de cazarmă și familie. Este de dorit ca preotul căpitan Adăscăliței să se apropie mai mult de sufletul soldatului, să-l cerceteze în diferite împrejurări și situații și să nu se reazeme numai la orele strict prezentate în programul corpului, pentru conferințe sau slujbe", concluzionând că „se va forma un bun preot militar"[2]. Comandantul Diviziei 7 Infanterie, generalul Grigore Cartianu, remarca: „Promite a fi un foarte bun preot militar. Se ocupă de aproape pentru ridicarea unei capele militare în Garnizoana Roman"[3].

Noul comandant al Regimentului 14 Dorobanți, colonelul Dăscălescu, nota la 31 octombrie 1937: „sănătos și rezistent ca să suporte ușor greutățile campaniei. Prezentabil și cu prestanță, cu multă energie, hotărâre și râvnă în îndeplinirea serviciului și a misiunii sufletești pentru întărirea credinței. Neobosit și devotat serviciului pentru care stăruie din toată convingerea. Are putere de convingere și darul vorbirii în predicile religioase și în misiunea de convertitor. Și în acest an a ținut conferințe și sfaturi și munca i-a fost încununată de succes, readucând la credința strămoșească pe câțiva rătăciți. Este apropiat de sufletul soldatului, ascultând cu supunere și cuviință. Disciplinat, ordonat, demn și cu bune purtări", concluzionând că preotul căpitan Gheorghe Adăscăliței „este un preot militar care răspunde cu prisosință la misiunea sa și este folositor instituției"[4].

Cuvinte deosebite la adresa activității desfășurate le are și generalul Grigore Cartianu, comandantul Diviziei 7 Infanterie: „preotul căpitan Adăscăliței Gheorghe s-a remarcat cu totul deosebit, prin bogata sa activitate în viața spirituală a garnizoanei. Înzestrat cu toate calitățile unui adevărat îndrumător spiritual și mai ales cu darul cuvântului, a făcut din toate împrejurările ale bogatei sale activități adevărate «Regale» de înălțare înviorare și hrană sufletească căutate de ascultători, savurate și convingătoare până la captivare. Nu știu ce i-ar putea lipsi pentru a putea ușor stăpâni sufletele curate a celor mulți. Este o podoabă a altarului. O fală a Clerului Militar și un «OM» – pentru aceasta a câștigat stima, admirația și afecțiunea mea"[5].

Pentru prima parte a anului 1938, notarea de serviciu este semnată tot de colonelul Dăscălescu, în aceiași termeni elogioși. „În îndeplinirea serviciului se prezintă cu prestanță și hotărâre. Insuflă încredere și respect. Are putere de

[2] Ibidem, f. 6.
[3] Ibidem.
[4] Ibidem, f. 7.
[5] Ibidem.

https://biblioteca-digitala.ro

convingere și de întărire în credință. Conferințele morale și religioase ce le ține sunt ascultate cu interes, sfaturile sunt urmate cu bunăvoință. Știe să-și apropie sufletul soldatului și depune multă râvnă în serviciu. De Sărbătorile Crăciunului a organizat un program cu cântece religioase, datini și coruri, care au înrâurit mult asupra soldaților. Este un preot militar care răspunde cu prisosință la misiunea sa, pentru care își dă tot interesul și depune toată dragostea. Întru mărirea credinței și desăvârșirea morală a soldatului a început editarea unei reviste ce stă la îndemâna soldaților"[6].

Succesorul său, colonelul Vintilă Pilat, remarca: „preotul căpitan Adăscăliței Gheorghe este un adevărat «misionar». Cunoștințele sale de cărturar luminat, sufletul său cald, verbul său convingător și, mai presus de toate acestea, patriotismul său iluminat, fac din acest preot o adevărată podoabă a Clerului și un minunat îndrumător sufletesc al ostașilor. Mereu în mijlocul lor, veșnic atent la orice inițiativă de ordin spiritual luată de regiment, mi-a fost de un real folos în pregătirea educativă (morală și religioasă) a regimentului. A pregătit coruri religioase, a ținut predici înălțătoare, a adus pe calea bună minți rătăcite, a fost sprijin sufletesc al celor necăjiți, într-un cuvânt, a fost o adevărată mică biserică, în permanență în mijlocul trupei"[7], concluzionând: „bun camarad, cucernic preot, modest, cu mult simț al datoriei, bun, sincer și drept, acesta este preotul Adăscăliței cu care regimentul se mândrește"[8].

Comandantul Diviziei 7 Infanterie, generalul Constantinescu, contrasemna aprecierea anuală: „preotul căpitan Adăscăliței s-a remarcat prin bogata sa activitate în întreținerea unei ridicate vieți spirituale a trupelor din garnizoana Roman. Pentru atingerea acestui scop este înzestrat cu o cultură aleasă, cu sentimente înalte creștinești, cu mila și afecțiunea de aproapele și cu darul vorbirii, pentru a împlânta și susține sus credința creștină în sufletele credincioșilor. Este sufletul unei reviste de propagarea igienei și a spiritului religios. Foarte bun preot confesor"[9]. „Foaia Calificativă" din 31 octombrie 1939 consemnează aprecierile colonelului Pilat: „Sănătos, rezistent la eforturi, poate cu ușurință suporta greutățile unei campanii. A continuat să pună în slujba instituției, aceleași prea frumoase însușiri de duhovnic și aceleași deosebit dar de vorbitor. Pe «zonă» mai ales, apariția sa în mijlocul ostașilor a făcut adevărate minuni. Slujbele sale religioase au fost prilej de înălțare sufletească, predicile lui îndemn de prefacere. Cărțile de rugăciuni donate regimentului sunt mereu cerute de soldați. Preotul căpitan Adăscăliței este un excelent îndrumător al sufletelor și menținător al unei bune stări de spirit în

[6] Ibidem, f. 8.
[7] Ibidem.
[8] Ibidem, f. 9.
[9] Ibidem, f. 8.

https://biblioteca-digitala.ro

regiment. Păcat că vine atât de rar și stă atât de puțin în mijlocul nostru. Foarte bun camarad. Foarte demn, sincer, drept și moral”[10].

Comandantul Brigăzii 7 Infanterie, generalul R.N. Cociu, se arăta de acord cu aprecierile șefului direct, afirmând că este un „preot ce și-a înțeles meseria de misionar. Prezența sa în mijlocul trupelor, ridică sufletele și mințile”[11]. Generalul Constantinescu concluziona că preotul căpitan Adăscăliței „a desfășurat o activitate întru totul lăudabilă. Neobosit în a ține pe zonă conferințe cu caracter moral-religios la care, adăugându-se darul vorbei, constituie o înălțare sufletească în masă trupei Diviziei 7. Foarte bun preot militar”[12]. Preotul căpitan Gheorghe Adăscăliței a continuat „aceeași rodnică activitate și aceeași însuflețire”, fiind o „pildă de conștiință în serviciu de demnitate și seriozitate”[13]. Colonelul Pilat consemna: „veșnic neobosit, alergând de la un batalion la altul și de la un regiment la alt regiment, conferințele lui cu caracter moral sau religios constituiau pentru ascultători un adevărat «Regal». Slujbele religioase ale părintelui Adăscăliței au fost totdeauna prețuite, sfaturile lui au fost totdeauna ascultate, iar îndemnurile lui urmate. M-a ajutat foarte mult, dar mai ales, pe zona de concentrare pentru apărarea frontierei, la formarea și la păstrarea unei foarte bune stări de spirit în regiment. Părintele Adăscăliței a fost, prin pilda care a dat-o, un adevărat stegar al însuflețirii oamenilor”[14].

Pierderea Bucovinei de Nord a însemnat un moment dramatic pentru poporul român și pentru armata sa. În această situație preotul căpitan Gheorghe Adăscăliței – nota colonelul Pilat – „mi-a cerut îngăduirea să-l las, în situația că regimentul va lupta, să îmbrace uniforma ostășească, ca astfel, în primele rânduri ale dragilor lui ostași, să fie un altar însuflețit în mijlocul lor. Am convingerea că în situații grele de război, preotul Adăscăliței, prin darul lui lăsat de Dumnezeu, va face să se vorbească de el”[15].

La 29 iunie 1940, preotul căpitan Gheorghe Adăscăliței a fost mobilizat (prin Înaltul Decret nr. 2135) și menținut sub arme până la 15 noiembrie 1941 (prin Înaltul Decret nr. 3798). Prin Înaltul Decret nr. 1798, de la 22 iunie 1941, va fi transferat la Armata de Operații. Pentru prima parte a campaniei de eliberare a Basarabiei, preotul Adăscăliței a continuat să fie confesorul Garnizoanei Roman „luând parte la toate slujbele religioase ce s-au ținut la corpurile de trupă [...] Este un foarte bun predicator și cu mult ascendent asupra trupei, căreia i-a insuflat adesea spiritul de disciplină și

[10] Ibidem, f. 10.
[11] Ibidem.
[12] Ibidem.
[13] Ibidem, f. 11.
[14] Ibidem.
[15] Ibidem.

https://biblioteca-digitala.ro

ascultare, spiritul de jertfă și de patriotism, prin cuvântările sale convingătoare și pline de căldura patriotismului. [...] A suportat greutățile campaniei cu ușurință. Prezentabil și cu prestanță, depune multă râvnă în serviciu. Merită aprecierile fostului comandant cu privire la cunoștințele sale de cărturar luminat și frumoasele sale însușiri de duhovnic și excelent îndrumător al sufletelor. Și în anul acesta, prin prezența sa, prin darul său convingător al vorbei și al slujbelor religioase ce a ținut, a reușit să înalțe sufletele oamenilor și să-i fie ascultate și urmate sfaturile și îndemnurile. În războiul contra Rusiei Sovietice a însoțit tot timpul regimentul la toate operațiunile din Bucovina, Basarabia și Ucraina".

Colonelul Gheorghe Budu remarca ceremoniile religioase deosebite ținute „cu ocazia [înhumării] ostașilor morți la datorie, la organizarea cimitirelor de eroi pe locul unde au fost luptele, precum și la transportarea rămășițelor pământești ale ofițerilor și subofițerilor morți pe câmpul de luptă la Cimitirul Eroilor din Tighina"[16].

În perioada 1 septembrie – 31 octombrie 1941, preotul căpitan Gheorghe Adăscăliței a continuat „activitatea sa de duhovnic, ținând slujbe religioase pe timpul cât regimentul se afla în rezervă la Petrovschi și la Nicolaevca, apoi la Odessa după încetarea operațiilor". Între activitățile desfășurate, se poate menționa distribuirea de „broșuri religioase și diferite cruciulițe pentru întărirea credinței". O preocupare de suflet au fost „cele opt cimitire ale regimentului, care s-au ridicat în apropierea câmpurilor de luptă și care fac cinste neamului și eroilor căzuți"[17]. Preotul căpitan Adăscăliței a desfășurat și „o frumoasă activitate și în rândurile populației civile din Basarabia și Transnistria, ținând numeroase slujbe religioase și readucând la credință pe cei ce suferiseră jugul sovietic" – consemna comandantul Regimentului 14 Dorobanți, locotenent-colonelul Brețcanu[18].

Comandantul secund al Diviziei 7 Infanterie, generalul Nicolau afirma că „preotul căpitan Adăscăliței Gheorghe s-a dovedit a fi un foarte bun preot militar. Totdeauna în mijlocul trupei, a activat mult pentru întărirea credinței și ridicarea spiritului de jertfă, reușind a captiva pe ascultători printr-o dicție minunată, contribuind astfel, în mare măsură, la educarea ostașilor. A îngrijit de aproape de mormintele eroilor"[19]. „Preotul căpitan Adăscăliței s-a remarcat în războiul contra Rusiei Sovietice prin grija pământească față de ostași, prin curajul și autoritatea sacerdotală, prin spirit camaraderesc și dragoste de aproape. A fost animator în toate ocaziile și totdeauna în preajma liniei 1-a de

---

[16] Ibidem, f. 12.
[17] Ibidem.
[18] Ibidem.
[19] Ibidem.

https://biblioteca-digitala.ro

luptă. A îngrijit cu evlavie pe morții regimentului și s-a ocupat în special de mormintele lor” – nota generalul Stavrat, comandantul Diviziei 7 Infanterie, propunând a fi înaintat „la alegere la gradul de preot maior”[20].

La 10 noiembrie 1941, preotul căpitan Gheorghe Adăscăliței a fost trecut pe Zona Interioară, conform Ordinului de Zi nr. 851.

Colonelul C. Brețcanu a notat activitatea desfășurată de preotul căpitan Gheorghe Adăscăliței până la 18 septembrie 1942, când a fost transferat la Brigada 7 Artilerie. „Sănătos și rezistent, poate suporta greutățile unei campanii, după cum a dovedit-o în campaniile din Bucovina și Odessa. [...] Este un preot militar cu cele mai frumoase aptitudini morale. Demn atât în societate, cât și în serviciu. Conștiincios în serviciul religios inspirând ascultătorilor o supunere morală desăvârșită. [...] A luat parte la toate serviciile religioase din corp, precum și la toate adunările cu caracter educativ. Prin cuvântul său cald și prin predicile sale rostite cu multă pietate, a ridicat mult moralul trupei. A contribuit mereu în orice ocazie la rodirea în sufletul ostașilor a conduitei și iubirii de patriei”[21]. Gheorghe Adăscăliței a fost înaintat la gradul de preot maior în baza Înaltului Decret nr. 510, de la 24 ianuarie 1942, cu vechimea de la 31 octombrie 1941.

Împreună cu Brigada 7 Artilerie, s-a deplasat până la Don și „odată ajunși în dispozitivul defensiv, a început o activitate pastorală foarte rodnică. A executat numeroase servicii divine la unitățile de artilerie și a ținut predici foarte frumoase, care au avut darul să înalțe sufletește pe toți ascultătorii”[22].

Fiind cel mai mare în grad, a îndeplinit și funcția de preot al diviziei, „luând sub ordinele sale pe toți ceilalți preoți, cărora a căutat să le insufle dragostea și conștiinciozitatea în îndeplinirea serviciului lor, reușind în prea bună măsură”[23]. S-a remarcat prin slujbele de „cinstirea eroilor morți pe front [...] cu multă tragere de inimă și a organizat frumoase cimitire la Singyn, Werch, Krujilin și W. Latischerovschi”[24].

Între multele activități desfășurate, se pot enumera vizitele la „infirmeria divizionară instalată de Ambulanța Diviziei 7, înălțând moralul răniților și al bolnavilor” sau organizarea pentru populația civilă din zonă de „capele în toate satele unde se aflau trupe și cu ajutorul celorlalți preoți a efectuat multe servicii divine, la care au asistat și militarii și populația civilă. Personal a efectuat toate serviciile divine, pentru populație, în limba slavonă și grație acestor servicii, capela de la Werch-Krujilin era neîncăpătoare pentru populația căzăcească, care a organizat un cor bisericesc dând răspunsurile la

[20] Ibidem.
[21] Ibidem, f. 13.
[22] Ibidem.
[23] Ibidem.
[24] Ibidem.

https://biblioteca-digitala.ro

Sfânta Liturghie în limba ei maternă” [25]. Nu în ultimul rând, „a îndrumat cu mult folos și cu deplină conștiinciozitate serviciul școlar în zona diviziei, ajutat fiind de învățătorii locali, fapt pentru care a fost foarte iubit și respectat de populația civilă”[26].

În concluzie: „un preot militar desăvârșit din toate punctele de vedere, care fiind dotat și cu darul vorbirii, a activat și activează cu folos pentru ridicarea și menținerea moralului trupei. Un preot militar care face cinste Clerului Militar” – consemna șeful de stat-major al Diviziei 7 Infanterie, colonelul Al. Constantinescu[27].

La 12 decembrie 1942, „datorită felului său ales de a ține prelegeri și predici, a fost selecționat de Armata 3 și chemat la acel comandament pentru a predica și acolo în fața trupelor răvășite de ofensiva bolșevică din noiembrie 1942”. Prin plecarea sa, „divizia a pierdut un element de primul ordin în activitatea sufletească a unităților”[28].

Episcopul Armatei, generalul Partenie Ciopron[29], îl aprecia din punct de vedere duhovnicesc, cu aceleași frumoase cuvinte ca și comandanții săi militari. „Preotul maior Adăscăliței Gheorghe este unul dintre cei mai distinși preoți din Clerul Militar. Înzestrat cu o prea frumoasă cultură generală și profesională, având în același timp și un minunat talent oratoric, a fost în toate împrejurările la înălțimea chemării sale. Foarte conștiincios în serviciu. În relații excelente cu corpul ofițeresc, care-l apreciază. Serios și demn, ținută îngrijită, conduită ireproșabilă în contact permanent cu ostașii, iar ca scriitor a făcut dovada talentului său în diferite ocazii, scoțând pe cont propriu și o revista pentru ostași. Toate acestea fac din preotul maior Adăscăliței un element de elită al Clerului Militar. Pe front și-a făcut de asemenea datoria, fiind totdeauna în mijlocul ostașilor. Pentru meritele sale excepționale i-am conferit gradul bisericesc de protopop, cu distincția brâul roșu. Eminent preot militar”[30].

---

[25] Ibidem.
[26] Ibidem.
[27] Ibidem.
[28] Ibidem, f. 14.
[29] Partenie Ciopron (n. 30 septembrie 1896, Păltiniș, județul Botoșani - d. 28 iulie 1980, Mănăstirea Văratec) a fost un ierarh ortodox român, care a îndeplinit demnitățile de Episcop al Armatei, cu sediul la Alba Iulia (1937-1948) și apoi de Episcop al Romanului și Hușilor (1962-1978). Pe larg vezi Marius-Cătălin Mitrea, *Episcopia Armatei Române – apostolat în slujba patriei*, în revista „Misiunea”, anul I, nr. 1/2014, pp. 54-60 și Colonel (r) prof. univ. dr. Gheorghe Nicolescu, *Un episcop pentru Armata Română. Generalul de brigadă dr. Partenie Ciopron*, în „Calendarul Tradițiilor Militare – 2013”, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, 2012, București, pp. 30-40.
[30] Arhivele Militare Române, Fond Memorii Tineri, dosar nr. crt. 1/1935, f. 14.

https://biblioteca-digitala.ro

Cuvintele înălțătoare de apreciere a întregii activități pastorale desfășurate de preotul maior Gheorghe Adăscăliței au rămas consemnate în documentele de arhivă:

„LUCIAN,
DIN MILA LUI DUMNEZEU SMERITUL EPISCOP AL EPARHIEI ROMANULUI

Sfântul și Marele Apostol al Neamurilor Pavel, în cartea cea dintâi către Timotei (Cap. 5 Vers. 17) zice: «Preoții cei ce își țin bine dregătoria, de îndoită cinste să se învrednicească că mai ales cei ce se ostenesc în cuvânt și întru învățătură». Potrivit acestei povățuiri apostolice, precum și vechiul obicei al Sfintei Noastre Biserici, ca să se cinstească fețele Bisericești care păzesc și îndeplinesc cu silință, credință și vrednicie datoriile lor, spre a fi încurajați în slujba lor și deosebiți de ceilalți, iar mai cu seamă spre a fi pildă fraților lor împreună slujitori, ca văzând deosebirea ce li se face de arhiereul lor, să se poarte cu bună cuviință la sfintele slujbe, spre a se învrednici și ei de asemenea cinste. Având în vedere că preotul Gheorghe Adăscăliței, fost paroh la Parohia Trifești Roman și în prezent maior confesor la Divizia 7 Roman, este unul din cei arătați mai sus, în 3 ale lunii septembrie anul 1942, l-am hirotonisit și i-am dat rangul de econom-stavrofor, precum și arhiereasca binecuvântare ca la slujbele bisericești să pună bederniță[31]. Căruia, spre a fi știut de toți, și ca să propășească și mai mult în calea virtuții și învățăturii și ca să fie respectat în slujbele bisericești, precum și în adunări de fețe bisericești, i s-a dat această carte întărită cu iscălitura noastră și pecetea Sf. Episcopii.

Dată în reședința Sf. Episcopii a Romanului, în anul mântuirii 1942 luna septembrie în 3 zile.

Episcop Lucian
Nr. 6554”[32].

La Armata 3, aprecierea de serviciu a fost redactată de șeful Secției 2 Informații, locotenent-colonelul I. Grosu, care sublinia că „detașarea s-a făcut la această dată pentru ca preotul, pe baza calităților sale de cuvântător, să-l folosesc la acțiunea de redresare a moralului trupelor noastre greu încercate prin ofensiva rusă, dezlănțuită la 19 noiembrie 1942”.

---

[31] Bederniță: piesă din veșmintele arhiereului, în formă de romb, cu canafuri la colțuri, având brodată pe ea cu fir scena Învierii sau o cruce, care se leagă cu un șnur după gât și care atârnă la nivelul genunchiului drept, simbolizând sabia spirituală cu care trebuie înarmat arhiereul, biruința asupra morții și nemurirea sufletului; se acordă și preoților pentru merite deosebite, o dată cu rangul onorific de iconom stavrofor.
[32] Arhivele Militare Române, Fond Memorii Tineri, dosar nr. crt. 1/1935, f. 23.

https://biblioteca-digitala.ro

În continuare acesta a consemnat: „în serviciul de misionarism, pe care armata l-a găsit necesar a-l înființa la acea dată, s-a urmărit, ca pe lângă acțiunea ofițerilor, să se alăture și aceea a preotului, cunoscând forța morală a credinței și reazemul neamului nostru întotdeauna în vechime în biserică", sarcină pe care preotul maior Adăscăliței, „foarte bun propovăduitor și ales conferențiar", a dus-o la bun sfârșit. „Totdeauna în mijlocul trupelor adunate în cantonamente, s-a străduit să aducă toate alinările sufletești greu încercaților noștri ostași. Mereu pe drum, pe vremuri foarte friguroase și cu situații foarte grele, preotul nu a precupețit niciun moment de oboseală. L-am întovărășit, după cum m-a întovărășit în continuele drumuri și pot confirma că a corespuns încrederii ce i s-a acordat. Este un suflet ales și, mai ales, foarte bun român"[33].

De la 1 martie 1943, Gheorghe Adăscăliței a îndeplinit funcția preot confesor al Diviziei 7 Infanterie și al garnizoanei Roman. Comandantul acesteia, colonelul Constantinescu, enumera în „Foaia calificativă" calitățile subordonatului său: „[...] aptitudini fizice foarte bune ,[...] aptitudini militare foarte bune, din punctul de vedere al profesiei de confesor. Cu o educație militară aleasă. Cu o cultură profesională și generală foarte bună. În îndeplinirea serviciului cu o punctualitate și un zel de invidiat. Ca [sic!] confesor al garnizoanei a trecut de la o unitate la alta, ținând conferințe soldaților, pe care i-a câștigat sufletește, bucurându-se de dragostea soldatului pe care îl iubește, cătând mereu să sădească în sufletul soldatului, cinstea, morala, dragostea de țară și de șefii săi. Este neadormit în însărcinarea pe care o are de îndeplinit. Personal a efectuat toate serviciile divine pe garnizoană. S-a străduit și alergat pe la autoritățile superioare să obțină aprobarea unui deviz pentru a face o biserică militară în garnizoana Roman. În cuvântările ținute trupei și ofițerilor, cât și la serviciile divine, a dat dovadă că este un adevărat apostol al neamului românesc. Când vorbește trupei, stoarce lacrimi soldatului. Iubește soldatul ca pe sine însuși. Merită să ajungă până la cele mai înalte trepte în armată, ca preot militar"[34]. Generalul Al. Poenaru, comandantul Diviziei 7 Infanterie, îl caracteriza pe distinsul duhovnic: „sănătos, rezistent, poate suporta greutățile unei campanii. Posedă multă putere de muncă, are voință și dragoste la serviciu. Este foarte bine pregătit sub raportul profesional, unde depune mult interes și multă râvnă de a fi un foarte bun slujitor al Altarului. Este corect, demn și cu multă dragoste și interes pentru aproapele său. Execută cu punctualitate toate îndatoririle sale. [...] a depus mult suflet pentru a întări credința în Dumnezeu a ostașilor din corpurile de trupă, a îndruma și corecta pe cei ce aveau înclinări greșite și a ține un moral ridicat în rândurile ostașilor.

[33] Ibidem, f. 15.
[34] Ibidem, ff. 16-18.

https://biblioteca-digitala.ro

Predicile sale bine alese, bine vorbite își ajungeau scopul, fapt pentru care puteau fi date ca exemplu” [35].

Începând cu 14 aprilie 1944, a fost încadrat la Brigada 7 Artilerie. Colonelul Constantinescu, comandantul marii unități, remarca puterea de muncă, perseverența și punctualitatea preotului maior Gheorghe Adăscăliței.

A luat parte la bătălia Iașului între 20 martie și 12 septembrie 1944, apoi la acțiunile din Ardeal până la 26 noiembrie. Pe front „trece din poziție în poziție de baterie, de la observator la observator, unde, prin cuvântările sale, ridică moralul trupei. În spatele frontului, preoții satelor fiind refugiați, face slujbe religioase și ține cuvântări populației civile, ridicându-i moralul și alinându-i suferințele. Se ocupă îndeaproape ca soldații căzuți pe câmpul de luptă să fie înmormântați după toate regulile, făcând cimitire pe divizie”[36].

Pentru faptele sale i-au fost conferite Ordinele „Coroana României” și „Steaua României” clasa V cu panglică de Virtute Militară.

Concluzia privitoare la activitatea desfășurată pe front a fost trasă de Episcopul Armatei, generalul Partenie Ciopron: „preot militar de o valoare excepțională din toate punctele de vedere și de foarte mult folos pentru instituție”[37].

La 31 octombrie 1944, comandantul Diviziei 7 Infanterie, generalul Filip, nota în „Foaia calificativă”: „preotul asimilat maior Adăscăliței, în calitatea de preot al Brigăzii 7 Artilerie, a condus și Serviciul Clerical al diviziei. A luat parte la toate operațiile diviziei, iar în toate perioadele a servit și răspândit printre ostași cuvântul Evangheliei și acela al bunului ostaș creștin. Trebuie să-i remarc îndeosebi prestanța în serviciu și puterea cuvântului său, în care scop a fost utilizat cu folos în vremuri grele și de reculegere. Un distins preot militar”[38].

La 9 decembrie 1944, activitatea pastorală a fost recunoscută și răsplătită de Episcopul Armatei, generalul Partenie Ciopron:

„EPISCOPIA ARMATEI

PARTENIE,

Din mila lui Dumnezeu Episcop al Armatei Inspector al Clerului Militar

Prea cucernicilor preoți militari activi și confesorilor de garnizoane din cuprinsul României Mari, har și pace de la Domnul Nostru Iisus Hristos, iar de la noi arhierească binecuvântare.

Sfântul marele apostol al neamurilor, Pavel, în prima sa epistolă către Timotei, învață: «Preoții care își caută bine de misiunea lor, să se

[35] Ibidem, ff. 19-20.
[36] Ibidem.
[37] Ibidem.
[38] Ibidem, f. 22.

https://biblioteca-digitala.ro

învrednicească de îndoită cinste, mai cu seamă cei ce se ostenesc în cuvânt și învățătură» Cap. V, vers 17.

Sfânta noastră Biserică, cea drept măritoare de răsărit, păzind nestrămutat acest așezământ, a cinstit totdeauna pe cei chemați la lucrul mântuirii fiilor ei. Acestui apostolic așezământ urmând și noi, voim ca pe aceea dintre preoți, care se deosebesc prin purtare bună și zel întru împlinirea datoriilor chemării lor, prin pietate și prin cuvântul credinței și al dragostei, să-i înălțăm la mai mare cinste.

Deci încredințându-ne prin noi înșine de buna purtare și meritele preotului maior Adăscăliței Gheorghe, confesorul Garnizoanei Roman, la 1 ale lunii aprilie 1943, i-am conferit rangul de protopop cu dreptul de a purta la dumnezeieștile serviri, pe lângă cealaltă înveșmântare și brâul roșu și a avea întâietatea de ședere între ceilalți preoți, pentru ca să propășească el și mai mult în calea virtuții și a învățăturii și să fie de pildă celorlalți frați de preoți și tuturor oamenilor.

Dat în reședința noastră episcopală din Alba Iulia, în anul mântuirii 1944 luna decembrie ziua 9.

Episcop al Armatei
General Partenie Ciopron
Nr. 1359 din 9.XII.1944”[39].

Comandantul Cercului Teritorial Roman, colonelul Manolache, consemna în „Foaia Calificativă” din 31 martie 1945: „Preot militar cu excepționale aptitudini militare, fapt ce l-a arătat atât în serviciul ce l-a îndeplinit pe front, ca și în garnizoană. Cu excepționale aptitudini morale. [...] Preotul maior Adăscăliței Gheorghe a fost repartizat acestei garnizoane prin contopirea Diviziei 7 Infanterie, venind de pe frontul Ardealului. De la data de 1 decembrie 1944 și până în prezent, a depus o remarcabilă și deosebit de bogată activitate în viața spirituală a garnizoanei. I s-a încredințat în plus și conducerea Serviciului Clerului nou înființat, precum și a Căminului ostășesc al garnizoanei. Înzestrat cu alese calități de îndrumător spiritual și cultural, a obținut, în activitatea ce a desfășurat-o, excepționale rezultate. Cu deosebită putere de muncă și foarte ordonat în activitatea în care a fost chemat a lucra. Este un foarte capabil preot militar și un excelent vorbitor”, propunând să fie înaintat la gradul de locotenent-colonel „la alegere”[40].

Episcopul Armatei, generalul Partenie Ciopron consemna la rândul său: „îmi face o deosebită plăcere să notez pe un element atât de distins cum este P.C. Protopop maior Adăscăliței. Este un cleric înzestrat numai cu calități

[39] Ibidem, f. 24.
[40] Ibidem, f. 25.

https://biblioteca-digitala.ro

excepționale, pe care le utilizează cu mult succes pe teren practic. Are desăvârșită pregătire, ceea ce îl face să aibă și autoritatea necesară unui confesor militar de grad superior. Face deosebită cinste tagmei preoțești și oștirii prin prezența și activitatea sa rodnică”, încheind: „referindu-mă la notele ce i le-am dat și pe care le merită cu prisosință, precum și la aprecierile tot așa de elogioase ale celorlalți șefi ierarhici militari și întrucât are stagiul în grad prevăzut de lege, precum și stagiul pe front, îl propun pentru înaintare la gradul de locotenent-colonel la alegere”[41].

Începând cu 31 martie 1945, preotul maior Gheorghe Adăscăliței „și-a continuat bogata sa activitate spirituală, atât în rândurile ostașilor din garnizoană, cât și a populației civile din cuprinsul județului, în calitatea sa de șef al Serviciului Cultural”, fiind „un preot înzestrat cu cele mai alese calități ce se cer unui adevărat și vrednic slujitor al altarului, dar mai ales cu darul vorbirii. [...] Părintele maior Adăscăliței Gheorghe duce o viață morală excepțională, este pătruns de simțul demnității, drept cu toată lumea, punctual în executarea serviciului, gata a veni în ajutorul celor mici a căror viață îi este cunoscută, fiind fiu de țăran din cuprinsul acestui județ. A redactat în anii din urmă o revistă pentru soldați, iar acum lucrează cu multă sârguință la ziarul de perete «Lumina Ostașului»” – nota comandantul Cercului Teritorial Roman, colonelul Ștefănescu[42].

La 22 august 1946 a fost transferat la Corpul 4 Armată, rămânând detașat la capela garnizoanei Roman. La 4 noiembrie același an, a fost transferat la Divizia 6 Infanterie. Un an mai târziu, la 6 octombrie 1947, a fost „șters din controale”, fiind transferat la Cercul Teritorial Roman.

În baza Înaltului Decret nr. 147, i s-a acordat gradul de locotenent-colonel cu „vechimea din 23.VIII. 1947”.

Ultima consemnare referitoare la activitatea preotului locotenent-colonelul Gheorghe Adăscăliței este: „25.VIII. 1948. Șters din controalele armatei pe data de 4.VIII.1948 conf. Ord. M.Ap.N. nr. Z 48969 din 21.VIII. 1948, cu Legea nr. 177/1948 pentru desființarea Clerului Militar”[43].

Bilanțul ordinelor și medaliilor conferite este impresionant: „Coroana României” clasa a V-a (Înaltul Decret nr. 4650/1939), „Centenarul Regelui Carol” (Brevet nr. 192486/1939), „Steaua României” clasa a V-a cu spade (Înaltul Decret nr. 2565/1941), „Coroana României” clasa a V-a cu spade (Înaltul Decret nr. 852/1944), „Coroana României” clasa a IV-a cu spade și panglică de Virtute Militară, „Victoria”, precum și Insigna „Pregătirii Premilitare” clasa a II-a (Brevet nr. 2565/1941).

[41] Ibidem.
[42] Ibidem, f. 26.
[43] Ibidem, f. 3.

https://biblioteca-digitala.ro

Secvențe din istoria Orfelinatului „Principele Mircea” (1917-1946)

Angela OANEA

Sequences from the History of the Orphanage ”Prince Mircea”
Abstract

The drama of the first World War has left many children orphans. In 1917 a initiative group has established an orphanage at Paunesti near Putna. Initially worked in some inappropriate constructions but due to efforts of the same group of people, Romanian state has assigned to the orphanage an new headquarter in Hemeius near Bacau. The orphanage will carry out its mission and mostly it taught children to work in different trades. During the second world war the orphanage has been evacuated for one year. When they returned to their place of origin, has found the establishment partially destroyed and a reconstruction process has started.
Along the years the establishment has been managed wisely but it has faced many problems in strong relation with the state of the society and historical events of that time.
Keywords: Bacau, children, orphans, Orphanage „Principe Mircea”, evacuation.

Confruntările militare care s-au desfășurat pe teritoriul țării în Primul Război Mondial au adus pierderi umane și materiale considerabile. Situația socială și economică a populației a fost agravată atât de luptele purtate, cât și de extinderea epidemiei de tifos exantematic care a făcut foarte multe victime. Categoria cea mai vulnerabilă a societății o reprezentau copiii rămași fără îngrijire părintească, subnutriți, bolnavi și zdrențuroși.

Statistica întocmită la 31 august 1919 de către Societatea de Ocrotire a Orfanilor de Război pentru toată regiunea Iași, arăta că cifra orfanilor de război din Moldova era de 36.310, din care 8.046 erau orfani de ambii părinți, iar 28.264 erau orfani de tată[1]. De aceea, statul și societatea civilă aveau obligații morale față de acești copii orfani. În activitatea de îngrijire și ocrotire s-au implicat nu numai autoritățile statului, dar și familia regală, doamnele din înalta societate, personalități de vază, persoane cu stare materială mai bună sau fără stare, învățători, preoți, oameni de rând care și-au asumat răspunderea și și-au făcut din aceasta un țel în viață.

[1] Elena Ungureanu, *Istoria învățământului preșcolar din județul Bacău*, Editura PM, Iași, 2009, p. 149.

https://biblioteca-digitala.ro

Documentele vremii consemnează inițiativa înființării unui orfelinat, venite din partea lui Nicolae Petala, general în Armata Română în Primul Război Mondial, comandat al Corpului I al Armatei la Mărăști și Oituz, fiind susținută și de căpitanul medic dr. N. Gh. Cădere. Orfelinatul a fost înființat la sfârșitul lunii august 1917 „din cauza și în timpul războiului pentru întreg neamul, în comuna Păunești, județul Putna, adică chiar în zona operațiunilor militare”[2]. Astfel, s-a constituit un comitet de ofițeri activi și în rezervă care și-au dat cuvântul că „se vor îngriji întotdeauna de soarta Orfelinatului”[3]. Din acest comitet făceau parte: generalul de divizie N. Petală care deținea funcția de președinte, iar din rândul membrilor – medicul căpitan N. Cădere, colonelul Ștefănescu Amza, maiorul N. Hașiganu și preotul Dumitru Cunescu, care se va ocupa de organizarea orfelinatului[4]. În primele zile, până la stabilirea unui tablou concret asupra copiilor orfani din județul Putna care aveau nevoie de sprijin, neavând rude îndepărtate care să-i ajute, s-a dispus ca serviciile de intendență ale diviziilor a II-a și a XII-a, precum și cartierul Corpului I armată, să distribuie gratuit pâinea celor năpăstuiți. Ca urmare, la 11 septembrie 1917, se asigura întreținerea completă pentru 18 copii orfani, iar alți 54 primeau câte o pâine pe zi. Cu o luna mai târziu, Orfelinatul „a fost instalat într-una din casele mai răsărite din sat și adăpostea 150 de copii orfani. În cadrul instituției s-a deschis și o școală unde li se asigura zilnic copiilor două ceaiuri pe zi și pâine”[5].

Un mare ajutor a fost acordat din partea „proprietarilor de pământ din localitate și din partea Crucii Roșii americane care au răspuns cu generozitate la cererile de ajutor ce li s-au adresat”[6]. Orfelinatul a fost vizitat în data de 24 octombrie 1917 de către M.S. Regina Maria, ocazie cu care copiii au primit haine și hrană de la Palat pentru o perioadă de șase luni. Urmare acestei vizite și din dorința sa, Orfelinatul va primi numele de „Principele Mircea”[7]. Încă din primele luni de existență, întemeietorii Orfelinatului și-au dorit un local propriu. Dar, din cauză că localul din Păunești a fost construit din scânduri, acesta nu oferea copiilor un adăpost sigur pe timpul iernii. S-a intervenit atunci pe lângă Ministerul Agriculturii și Domeniilor cu solicitarea de a li se atribui un conac care „ar fi rămas fără vreo întrebuințare” în urma exproprierii marilor

[2] Arhivele Naționale Bacău, fond Școala Profesională Metal-Lemn Fântânele, d. 3/1939, f. 4.
[3] Ibidem.
[4] Preotul Dumitru Cunescu, născut în 15 aprilie 1883, licențiat în teologie, preot în anul 1910 aprilie 10, paroh iconom la Parohia Fântânele. Va conduce Orfelinatul „Principele Mircea” până în 25 ianuarie 1939, când a decedat.
[5] Arhivele Naționale Bacău, fond Școala Profesională Metal-Lemn Fântânele, d. 3/1939, f. 5.
[6] Ibidem.
[7] În anul 1919, din inițiativa și sub protecția Reginei Maria se va înființa Societatea „Principele Mircea” pentru protecția copiilor din România cu sediul în București, în memoria celui de-al treilea copil al său, care a murit de febră tifoidă la doar 4 ani.

https://biblioteca-digitala.ro

proprietari. Cu sprijinul ministrului educației I.G. Duca și a lui Al. Constantinescu, instituția a primit în toamna anului 1919, conacul și alte case din comuna Fântânele, județul Bacău, foste proprietăți ale Principelui Schönburg-Waldenburg[8]. De la această dată, Orfelinatul „Principele Mircea" va funcționa în aceste clădiri având drept scop:

1. „De a aduna sub același acoperământ orice fel de copii orfani fie că părinții lor au murit în război, fie că nu;
2. A-i instrui și educa în principiile creștinești de credință strămoșească, dreptate, cinste și dragoste de țară și de neam, spre a forma din ei oameni conștienți de drepturile și datoriile lor cetățenești și creștinești;
3. A forma și îndruma gustul și priceperea copiilor, atât pentru o agricultură sistematică, cât și pentru meseriile trebuincioase vieții de toate zilele, în scopul ca viitorii gospodari și gospodine, să știe a-și întrebuința timpul cu folos în lunile de iarnă când agricultura îi lasă neocupați"[9].

Orfelinatul nu numai că îi adăpostea pe copiii orfani, dar și le oferea o educație primară având la bază următoarele principii: „copilul de mic trebuie deprins cu munca; să muncească de voie și ce-i place; exemplul celor din jur; spiritul gospodăresc și familiar; mulțumirea ce trebuie să o aibă când văd frumoasele rezultate ale muncii lor"[10]. În procesul de instruire au fost excluse „acele cunoștințe greoaie și nefolositoare vieții de toate zilele, iar pentru a se înlătura plictiseala și oboseala urmau să desfășoare o varietate de activități"[11].

Pe lângă școala primară mixtă, funcționa și o școală de meserii, durata învățământului profesional era de 3 ani de studii și unul de practică. La atelierele de meserii erau primiți și copiii sătenilor, care îndeplineau condițiile de admitere cerute de lege și își doreau să învețe o meserie. Specific învățământului din orfelinate era înclinarea mai mult spre partea practică[12].

Referitor la veniturile instituției acestea erau constituite din subvențiile primite din partea statului pentru fiecare copil în parte, donațiile persoanelor particulare, contribuții din partea membrilor fondatori și veniturile obținute din lucrările realizate în atelierele proprii. De asemenea, prin exploatarea terenurilor agricole deținute în suprafața totală de 71.3216 ha[13], acordate de către Ministerul Agriculturii și Domeniilor în urma exproprierilor făcute din localitatea Fântânele, se asigura hrana copiilor. Autoritățile locale băcăuane acordau sprijin financiar, organizau diferite manifestări și lansau

[8] Arhivele Naționale Bacău, fond Consilieratul Agricol Bacău, d. 7/1930, f. 1.
[9] Idem, fond Școala Profesională Metal-Lemn Fântânele, d. 3/1939, f. 5.
[10] Ibidem.
[11] Ibidem.
[12] Mihail Iliev, *Societatea „Ocrotirea Orfanilor din Război", Comitetul Regional Chișinău (1918-1924)*, p. 189, https//academia.edu.
[13] Arhivele Naționale Bacău, fond Școala Profesională Metal-Lemn Fântânele, d. 3/1939, f. 52.

https://biblioteca-digitala.ro

apeluri umanitare. Primăria orașului Bacău se adresa „persoanelor cu sentimente caritabile pentru a veni în ajutorul nevoiașilor îndulcindu-le suferințele"[14]. Camera Agricolă Bacău oferea semințe pentru semănat, unelte, mașini, parcele de terenuri pentru întreținerea orfanilor[15]. Prefectura județului Bacău prin Comisia Economică distribuia gaz și autoriza aprovizionarea cu alimente[16] etc.

Schimbările legislative intervenite în anul 1921, instituirea obligativității de luare în evidență a instituțiilor și societăților comerciale au determinat Orfelinatul să facă demersurile necesare pentru dobândirea personalității juridice[17]. Tot în acest sens, în anul 1924 vor fi depuse la Tribunalul Județean Bacău actele pentru înscrierea Orfelinatului în registrul persoanelor juridice[18]. Obținerea acestei calități, oferea la rândul său nu numai privilegii dar presupunea și asumarea unor responsabilități și obligații de ordin fiscal, inclusiv a controalelor fiscale efectuate de către instituțiile statului.

Conform Bilanțului și inventarului depus la înregistrare, Orfelinatul „Principele Mircea" deținea 10 acțiuni la Societatea „Progresul Agricol", iar inventarul bunurilor deținute se prezenta astfel: animale domestice – 2 cai, 4 boi pentru jug, 11 vaci pentru prăsilă,1 taur, 2 vite în vârstă de 1 an, 20 de porci; bunuri mobile – 6 tablouri cu familia regală, 100 de paturi din fier,1 telefon, 25 de bănci pentru școală; vehicule: 2 care pentru boi, 1 car pentru cai, 1 camionetă, 1 bicicletă; instrumente agricole: 2 pluguri cu 2 brazde, grape de lemn, secerătoare, auto-plug; bunuri imobile: 1 moară, 1 uzină[19].

Statutul prevedea ca scop al societății înființate „întreținerea și educarea copiilor orfani de război sau de altă proveniență". Sediul social declarat fiind în comuna Fântânele. De remarcat faptul că nu oricine putea deveni membru al societății Orfelinatul „Principele Mircea", solicitantul trebuia să fie recomandat de membrii fondatori și admis cu majoritatea de voturi de către Consiliul de Administrație. Societatea era administrată de un comitet compus din 5 membri aleși pentru 5 ani de către adunarea generală care se reunea o dată pe an și asculta raporturile de gestiune ale comitetului asupra situației financiare și activității societății. Veniturile anuale se compuneau din: cotizații, subvențiile statului, județului, comunelor și stabilimentelor publice, din produsul liberalităților când întrebuințarea acestora era autorizată, din veniturile excepționale, din taxele încasate pentru admitere. În caz de dizolvare,

[14] Idem, fond Primăria orașului Bacău d. 41/1920, f. 88.
[15] Idem, fond Camera Agricolă Bacău, d. 27/1940, f. 11.
[16] Idem, fond Prefectura județului Bacău, d. 5/1918, f. 9.
[17] În data de 16 iunie 1921, potrivit deciziei Ministerului Muncii, publicată în „Buletinul Oficial" nr. 3-4 din 1921, s-a acordat personalitate juridică Orfelinatului „Principele Mircea".
[18] Arhivele Naționale Bacău, fond Tribunalul Județean Bacău, Secția I, d. 2/1924, f. 1.
[19] Ibidem, f. 6-7.

https://biblioteca-digitala.ro

adunarea generală desemna unul sau mai mulți comisionari însărcinați cu lichidarea societății, tot activul urmând să treacă în fondul Direcției Generale a Asistenței Sociale[20]. Conducerea Orfelinatului „Principele Mircea" a fost încredințată preotului Dumitru Cunescu. Personalul administrativ era compus: dintr-un secretar contabil, Mihail Teodorescu; magazioner-intendent, Grigore Mântuleasa, îndeplinind funcția încă de la înființarea Orfelinatului; agronom, Gh. Mihăilescu; infirmieră, Ecaterina Olaru, orfană de război; lenjereasă, Lucreția Nemțeanu, care „confecționa și cârpea rufăria și hainele copiilor", fiind ajutată de fetele din Orfelinat, o bucătăreasă, două spălătorese și patru servitori. Încă de la început, Orfelinatul a avut:

- 1 grădiniță de copii, pentru orfanii cu vârste între 4 și 7 ani;
- 1 școală primară, pentru orfanii cu vârste între 7 și 14 ani;
- 1 școală elementară de meserii.

Cu timpul, grădinița de copii a fost desființată, pentru că nu mai avea copii sub vârsta de 7 ani. La școala primară, lecțiile erau susținute de doi învățători: Ion Munteanu și Maria Munteanu[21], iar la școala elementară de meserii își desfășurau activitatea următorii:

- preotul N. Morărașu, licențiat în teologie, a predat: religia, muzica și aritmetica;
- Cleopatra Cunescu, licențiată în litere și filosofie, a predat: limba română, igiena, educația civică, geometria, contabilitatea;
- Gh. Popârțac, absolvent al Școlii de Meserii, Gr. II Roman a predat: tehnologia;
- maiștri: Elena Fărcășanu, de 17 ani se afla în slujba Orfelinatului și se ocupa de gospodărirea instituției, a predat țesutul și croitoria de damă; Nicolae Bujievschi, orfan de război, pentru lăcătușerie mecanică; Ion Gr. Matu zis Motoc, orfan de război, pentru fierărie; N. Apreutesei, orfani de război, pentru lemnărie[22].

Școala dispunea de o bibliotecă care a fost îmbogățită cu câteva cărți achiziționate de preotul D. Cunescu în urma unei deplasări la București pentru rezolvarea „diferitor treburi prin minister": *Cum guvernează creerul* – dr. A. Radovici, *Robul* – Dem. Teodorescu, *Stăpânul* – Ovid Densusianu, Mama – Pearl Buck, *Întoarcerea lui A. Pătrașcu* – A.L. Moldovanu, *Însemnări zilnice* – Titu Maiorescu[23].

[20] Ibidem, f. 10.
[21] Maria Munteanu a crescut în Orfelinatului „Principele Mircea", apoi și-a continuat studiile la Școala Normală de Învățători din Bacău.
[22] Arhivele Naționale Bacău, fond Școala Profesională Metal-Lemn Fântânele, d. 3/1939, f. 7.
[23] Idem, d. 1/1936, f. 11

https://biblioteca-digitala.ro

În privința educației morale și religioase, copiii au primit sfaturi și îndrumări practice, au participat regulat aproape la toate slujbele bisericii, având un cor bisericesc al Orfelinatului.

Iconom D. Cunescu

La nivelul anului 1923, Orfelinatul „Principele Mircea" avea în întreținere 132 de copii din care 90 de orfani de război și 42 parte de orfani[24]. Din 132 de copii, 98 erau băieți și 34 de fete. Rezultatele elevilor în urma instruirilor și pregătirii lor în atelierele de meserii au fost răsplătite prin medalii de argint[25] obținute în urma participării lor la Expoziția agricolă-viticolă și de industrie casnică din anul 1923 organizată la Iași. Instituția, de-a lungul timpului, a primit ajutoare financiare din partea Oficiului Național al Invalizilor, Orfanilor și Văduvelor de Război. Ministerul Muncii subvenționa anual plata pentru hrană, 10 lei de copil. Corpul didactic și profesional era plătit în întregime de către Ministerul Instrucțiunii sub a cărui control era partea instructiv-educativă.

Elevii cursurilor de ateliere executau comenzi făcute de locuitorii din comuna Fântânele și din comunele învecinate, din orașul Bacău, de la diferite instituții și societăți comerciale.

Numai în anul 1923 din munca elevilor s-a adus venit din produsele atelierelor suma de 70.649,27 lei, din venitul agricol 136.430 lei, din veniturile întâmplătoare: cărămidărie, mărfuri 191.527,70 lei[26]. Cu forțele proprii au fost renovate clădirile existente ale Orfelinatului și s-au ridicat altele noi.

Buletinul statistic pe anul 1936 arăta ca în așezământ erau 124 de copii din care 76 de băieți și 47 de fete[27]. Situația numerică a copiilor va varia foarte puțin de-a lungul anilor. În luna aprilie 1939, actele arătau prezența unui număr de 120 de copii, pe următoarele categorii de vârstă: între 7 și 12 ani erau 25 de băieți și 12 fete, între 12 – 15 ani erau 32 băieți și 19 fete, între 15 – 21 ani erau 22 de băieți și 10 de fete[28]. Copiii erau aduși la Orfelinat din diferite părți ale țării: Ploiești, București, Bălți, Cahul, Cluj etc. O parte din ei erau transferați de

[24] Parte de orfani – orfani doar de un părinte sau lipsiți de mijloace, expuși la vagabondaj.
[25] Arhivele Naționale Bacău, fond Tribunalul Județean Bacău, Secția I, d. 2/1924, f. 14.
[26] Ibidem.
[27] Idem, fond Școala Profesională Metal-Lemn Fântânele, d. 1/1936, f. 13.
[28] Idem, d. 3/1939, f. 71.

https://biblioteca-digitala.ro

la Așezământul „Principele Nicolae” din București sau de la Centrul pentru Ocrotirea Copiilor și Mamelor din Chișinău.

Copiii erau implicați în treburile gospodărești din așezământ și în muncile agricole. Rezultatul unei bune gospodăriri și al muncii lor este ilustrat prin inventarul agricol întocmit[29]:

- animale: 2 cai mari pentru trăsură, 2 boi, 3 cai de căruță, 1 juncă, 3 vaci, 7 scroafe, 4 godoci, 28 purcei, 1 vițel;
- păsări: 26 găini, 6 curci, 4 gâște, 7 pichere;
- unelte și mașini: 1 secerătoare, 2 semănători mari, 1 semănătoare mică, 1 garnitură de treier, 1 pompă de incendiu, 1 butoi de tablă, 1 camion vagon, 1 prășitoare, 1 mașină de decorticat porumb, 1 trior complet, 5 pluguri de fier, 2 boroane de fier, 2 boroane de lemn, 1 tăvălug, 13 furci pentru scos sfeclă, 20 sape, 9 furci pentru încărcat fân, 4 târnăcoape, 24 seceri, 15 săpăligi, 3 foarfece clești pentru curățat, 5 hârlețe, 5 greble de fier, 12 bucăți de atic pentru plivit grâu, 1 decametru lanț, 5 topoare, 1 foarfecă de pomi, 2 ferestraie de pomi, 2 lopeți;
- vehicule: 1 automobil camionetă Overland, 1 automobil turist Mormon; 1 sanie pentru 4 persoane, 2 trăsuri pentru 2 cai;
- 1 doctor pentru 2 cai, 1 camion pe arcuri, 5 căruțe.

Fiind învățați cu munca și pregătirea profesională le-a oferit ocrotiților posibilitatea de a-și găsi un drum în viață. Analiza evoluției profesionale a absolvenților cursurilor de meserii pentru perioada 1922 – 1938 arată că dintr-un număr de 63 de absolvenți ai Atelierului de tâmplărie, 16 și-au deschis propriile ateliere în județele Bacău, Putna, Neamț, iar ceilalți au fost angajați la diferite întreprinderi: Fabrica „Principele Nicolae” din Roznov, județul Neamț, Pirotehnia Armatei din București, Fabrica de Șocolată „Regina Maria” din București, Fabrica de Postav din Buhuși, Fabrica „Letea” din Bacău, C.F.R. „Simeria” Brașov, Fabrica „Zamfirescu” din București, Arsenalul Armatei, Fabrica de Cherestea „Râșnov”. Alții au fost angajați ca lucrători tâmplari și vopsitori în Tighina, Chișinău.

Atelierul de Fierărie a avut 18 absolvenți fierari care au ajuns să lucreze în uzine și întreprinderi importante: Uzinele „Malaxa” București, Fabrica „Filderman” din Bacău, Fabrica de Mezeluri „Gheorghițeanu” din Bacău, Depoul Mărășești, lucrători la C.F.R., maiștri potcovari la Regimentul de Cavalerie Călărași, Turnătoria „Davidovici” etc.

Atelierul de Lăcătușerie Mecanică a avut 23 de absolvenți și au fost angajați la: Fabrica „Letea”, „Steaua Română” Ploiești, Fabrica de zahăr „Sascut”, lucrători în Arsenalul Armatei, Flotila Aviației Cluj-Someșeni, Uzinele Primăriei Bacău etc.

[29] Idem, d. 1/1939, f. 6.

https://biblioteca-digitala.ro

Atelierul de Cizmărie, din 14 absolvenți, o parte și-au deschis propriile ateliere, iar alții au fost angajați la fabricile „Vulcan" și „Mociornița" din București.

Absolvenții atelierelor de olărit, croitorie, împletitură, țesătorie și covoare și-au deschis propriile ateliere sau au fost angajați la fabricile de specialitate.

Printre orfanii care și-au continuat studiile și au absolvit Școala Normală de Învățători din Bacău și ulterior au devenit ei înșăși învățători pot fi enumerați: Borneanu Emil, Beldescu Dumitra, Popa Maria, Chivu Petru, Handa Petru, Maxim Alexandru, Ursache Alexandru.

De remarcat faptul că doi dintre absolvenții Orfelinatului „Principele Mircea" vor finaliza studiile teologice: N. Morărașu, care a absolvit Facultatea de Teologie din Cernăuți, conducând ulterior destinul Orfelinatului „Principele Mircea" și Tonis Ion, absolvent al Facultății de Teologie din Chișinău.

Astfel, se poate spune ca Orfelinatul „Principele Mircea" își îndeplinea obiectivul pentru care a fost înființat, pregătind „oameni activi pentru societate, care câștigând, muncind onest și cu drag, au devenit utili națiunii".

Anul 1939 a însemnat pentru așezământ un an al litigiilor cu privire la imobilele și suprafețele agricole deținute. Luându-se în cercetare actele de proprietate ale averii imobiliare din comuna Fântânele, s-a constatat ca terenul agricol a fost oferit de către Casa Centrală a Împroprietăririi în baza adresei nr. 9810/1919, acordându-se doar un drept de folosință, proprietatea fiind a statului român, în special al Ministerului Agriculturii și Domeniilor.

Drept urmare, Adunarea generală din 3 septembrie 1939 a hotărât ca întreaga avere, activă și pasivă a Orfelinatului „Principele Mircea" să treacă asupra Ministerului Sănătății, cu condiția de a i se păstra aceeași destinație.

Ministerul Sănătății în dorința de a duce mai departe opera de ocrotire a orfanilor a cerut Ministerului Agriculturii și Domeniilor să-i cedeze imobilul din comuna Fântânele, a cărui folosință o avea Orfelinatul. Prin Jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 430 din 27 februarie 1940 s-a aprobat trecerea în proprietatea Ministerului Sănătății a imobilului cerut. Prin acest jurnal Ministerul Sănătății era autorizat să primească din partea Ministerului Agriculturii și Domeniilor o suprafață de 61,50 ha cu toate clădirile aflate pentru înființarea unui institut de reeducare cu denumirea Așezământul „Principele Mircea"[30].

În data de 23 mai 1939, între Ministerul Sănătății și Asistenței Sociale și societatea Orfelinatul „Principele Mircea" din comuna Fântânele, județul

[30] Idem, fond Camera Agricolă Bacău, d. 33/1940, f. 48.

https://biblioteca-digitala.ro

Bacău, reprezentată prin directorul Orfelinatului, N. Morărașu, delegat de Societate a intervenit următoarea convenție[31]:

1. Societatea Orfelinatul „Principele Mircea" se obligă a pune la dispoziția Ministerului Sănătății și Asistenței Sociale, Direcția Asistenței Sociale, un număr de 120 locuri în orfelinatul Societății din comuna Fântânele, județul Bacău;
2. Direcțiunea Orfelinatului se obligă a da ocrotiților Ministerului, întreținerea completă, mijloace de școlarizare, cultură și asistență medicală, cum și educația profesională, pe tot timpul internării lor;
3. Direcțiunea Orfelinatului este obligată să înscrie ocrotiții Ministerului în școală pentru a urma cursurile și a-i prezenta în mod regulat la examenele anuale pentru obținerea certificatelor de absolvire;
4. Direcțiunea Orfelinatului nu poate pretinde ocrotiților, părinților sau tutorilor nici o altă plată suplimentară;
5. Internarea se va face pe baza aprobării dată de Minister, care poate să ii retragă din rândul ocrotiților săi, chiar în cursul anului școlar, dacă va crede de cuviință sau dacă au fost ceruți de părinți sau tutori;
6. Pentru întreținerea și educația ocrotiților săi, Ministerul se obligă a plăti câte 20 lei de fiecare copil și numai pentru zilele de întreținere efectivă;
7. Plata întreținerii și educației se va face lunar din bugetul Casei Sănătății;
8. Pentru cărți, rechizite școlare și orice alt material didactic cerut de programa școlii, Ministerul se obligă să plătească 250 lei pentru fiecare ocrotit pe întregul an școlar;
9. Ministerul se obligă să procure ocrotiților săi îmbrăcăminte, încălțăminte, lenjerie de corp și pat.

Cutremurul din noaptea de 9-10 noiembrie 1940 a deteriorat clădirile Orfelinatului. Clădirea principală cu etaj nu mai putea fi locuită, deoarece pereții erau deplasați și crăpați, plafoanele erau despărțite în multe locuri de perete, iar coșurile în majoritatea încăperilor erau dărâmate[32].

În urma inspecțiilor efectuate de reprezentanții Ministerului Sănătății se constata că din cei 69 de copii existenți în Orfelinat, o mare parte fiind majori, sunt repartizați la munca câmpului și ateliere. Atelierele funcționau cu prea puțini copii, fiindcă în afară de munca câmpului, lipseau materialele necesare pentru lucru. Spațiile de locuit erau insuficiente, întrucât o parte din pavilioane erau ocupate de armată. Așezământul nu mai avea vase pentru pregătirea mâncării și nici pentru distribuirea ei. Vasele folosite erau foarte vechi și neigienice.

[31] Idem, fond Școala Profesională Metal-Lemn Fântânele, d. 1/1939, f. 1.
[32] Idem, d. 3/1940, f. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

Noul administrator, Ștefan Popescu, a făcut demersuri la Ministerul Sănătății, iar instituția a primit 800.000 lei pentru efectuarea lucrărilor de reparație: s-a realizat consolidarea clădirii principale, s-au refăcut interiorul și exteriorul, au fost puse ferestre noi la dormitoare, s-au reparat clădirile de la ateliere și sala de mese, lucrări „care merită toată lauda”[33].

Inspectorul venit în control în 13 aprilie 1943 a lăudat întregul personal și pe copii cu ajutorul cărora s-au realizat asemenea lucrări, consemnând în registrul cu procese-verbale de control[34]: „Am verificat foaia de alimente din ziua de 12 aprilie și am constatat că meniul răspunde cu cel afișat și pregătit în bucătărie. Am controlat hrana și am găsit că se prepară în bune condiții, substanțiale și suficiente. Am făcut investigații, în special printre copii și am constatat că toți sunt mulțumiți de modul cum sunt alimentați. Nimeni nu a manifestat vreo nemulțumire. De trei ori pe săptămână se ofereau mâncăruri cu carne și între mese suplimente la copii debili. Am asistat la masa copiilor, al cărei meniu a fost: dimineața – ceai cu ¼ pâine; la amiază – supă de fasole, varză cu carne de vită, mămăligă; seara – borș de cartofi, tocană cu carne de vită, mămăligă. Mesele erau acoperite și curate, fiecare copil avea tacâm complet. Am găsit la hrană: 68 ocrotiți și 24 personal, alocația pe zi fiind de 60 de lei.

Am cântărit alimentele din magazie și am găsit că soldurile corespund cu cele din registrul respectiv. În magazie se găsesc cantități suficiente de paste făinoase și coloniale. Am controlat zarzavaturile din recolta proprie și am constatat că ele se conservă în bune condiții și sunt suficiente pentru tot sezonul de iarnă.

Față de trecut, aspectul instituției s-a schimbat într-o largă măsură. Prin efectuarea lucrărilor de amenajări la clădiri, instituția poate să cazeze copii și personalul în condiții mulțumitoare. Pretutindeni în ateliere, săli de mese și dormitoare am găsit curățenie și ordine perfectă”[35].

Soarta Orfelinatului „Principele Mircea” avea să se schimbe la sfârșitul lunii martie 1944, când conform Ordinului Marelui Stat Major nr. 1111/1944 și în baza dispozițiilor date de către Ministerul Sănătății și Ocrotirii Sociale, s-a dispus evacuarea Așezământului. În acel moment situația ocrotiților se prezenta astfel: 6 băieți între 7 – 12 ani, 41 băieți între 12 – 15 ani și 38 de băieți între 15 – 21 ani. În total 85 de copii[36].

În prima etapă, au fost evacuate o parte din bunuri cu destinația Brâncoveni – Romanați, unde urmau să ajungă și ocrotiții așezământului și

---

[33] Idem, d. 7/1940, f. 9.
[34] Ibidem, f. 19-20.
[35] Ibidem, f. 19-20
[36] Idem, d. 1/1944 (*Buletin statistic pentru luna aprilie 1944*), f.5.

https://biblioteca-digitala.ro

personalul administrativ care au plecat cu trenul în data de 2 aprilie. „Convoiul de căruțe a plecat de la Așezământ în 6 aprilie 1944 sub conducerea lui N. Apreutesei, maistru tâmplar, întrucât alte persoane calificate pentru a conduce convoiul nu erau, majoritatea fiind concentrați. Directorul Ștefan Popescu a rămas în Fântânele pentru a pregăti restul averii zestrale, ce urma să fie transportată de către C.F.R. pe măsură ce se puneau la dispoziție vagoane”[37].

Între timp, în apropierea satului se instalase un aerodrom al aviației germane. Circa 200 de ostași germani[38] au fost cantonați în pavilioanele Așezământului, făcând uz de atelierele, sculele, motoarele și de mobilierul acestuia. Când au sosit vagoanele pentru evacuare, nemții nu au mai dat voie să se încarce nimic. Toate magaziile în care se aflau alimente, cereale, materiale au fost deschise de armata germană, punând stăpânire pe ele. În ziua de 24 august 1944, armatele sovietice înaintând, au ocupat localitatea Fântânele, „când luând contact cu armatele germane, o parte din mobilier, mașini, scule, unelte agricole, precum și obiecte de inventar rămase, au dispărut fiind luate de armatele operative”[39].

Din animalele și vehiculele așezământului „s-au dat spre folosință Spitalului „Pavel și Ana Cristea” Bacău, 3 perechi de boi, 3 căruțe, 3 cai, o mânză și o căruță de cai, care în ziua de 22 august 1944 au fost încărcate cu materiale și alimente ale Spitalului din Bacău și îndrumate cu destinația Turda în convoaie, mergând pe șosea au ajuns aproape de Râmnicul Sărat unde se dădeau lupte, au dispărut 4 boi, 2 căruțe de boi, 3 cai, 1 mânză, 1 căruță de cai, precum și toată încărcătura, fiind capturate de armatele operative”[40].

Ocrotiții și personalul administrativ și-au găsit adăpost la Așezământul Brâncovenesc Romanați până în data de 11 mai 1945. Pe perioada șederii, copiii au desfășurat munci agricole pe moșia Brâncoveni, pentru care primeau ca plată 100 de lei pe zi de muncă.

Situația financiară întocmită arăta că din 2 aprilie 1944 până în 18 iulie 1944, Așezământul a funcționat pe cont propriu, având actele de cheltuială și registre proprii. Pentru o mai buna gestionare, în data de 18 iulie 1944, administratorul Ștefan Ionescu a predat bunurile și inventarul Așezământului „Principele Mircea” către Așezământul de Ocrotire Brâncoveni – Romanați, fiind încheiat un proces-verbal de predare-primire.

Sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial a însemnat pentru Așezământ reîntoarcerea la locul de baștină. Sarcina de readucere i-a fost

[37] Idem, d. 7/1940, f. 28.
[38] Militari din unități militare germane, conduși de lt. col. Knop
[39] Arhivele Naționale Bacău, fond Școala Profesională Metal Lemn Fântânele, d. 7/1940, f. 29
[40] Ibidem, f. 30.

https://biblioteca-digitala.ro

încredințată Mariei Popescu, supraveghetoare principală[41] de la Spitalul „Pavel și Ana Cristea”, care s-a aflat împreună cu copiii orfelinatului la Așezământul de Ocrotire Brâncoveni – Romanați. În drumul de întoarcere, personalul a fost nevoit să se cantoneze la Fabrica de Zahăr din județul Putna, având cu ei și zestrea rămasă a Așezământului[42]. Ajunși în comuna Fântânele, locul de baștină era de nerecunoscut. Instituția care altă dată se „bucura de toată lauda, astăzi nu se mai poate spune același lucru. Uși lipsă sau stricate la imobile, ferestre lipsă, geamuri stricate, mașinile din ateliere lipseau sau erau stricate, mobilierul din dormitoare lipsea”[43]. Toate acestea au fost distruse sau luate de către armatele ce au fost campate aici, dar și de locuitorii din comună.

Pentru a readuce într-o stare cât de cât locuibilă, Maria Popescu a solicitat sprijinul autorităților locale. Au fost făcute percheziții în locuințele locuitorilor din comuna Fântânele și au fost aduse paturile și noptierele găsite la aceștia. Un delegat al Așezământului s-a deplasat la Spitalul „Pavel și Ana Cristea” pentru a ridica obiectele de inventar care au fost depuse spre păstrare. De la Apărarea Patriotică din Bacău s-au ridicat 50 kg de petrol și 5 kg de săpun, necesare deparazitării[44]. Medicul circumscripției Gârleni, Petru Cojocaru, a inspectat Așezământul găsind 14 cazuri de conjunctivită granuloasă și a dispus izolarea bolnavilor într-un dormitor separat cu toată lenjeria de pat și corp pentru a preveni apariția unor noi cazuri.

Ocrotiților le lipsea îmbrăcămintea și încălțămintea și din această cauza nu puteau ieși în sat și nici nu puteau participa la sărbătorile sau slujbele religioase de la biserică. Meniul zilnic era pe cât de sărac calitativ pe atât și cantitativ, pâinea era dată extrem de rar. Mâncarea consta din fasole, cartofi, zarzavat, mămăligă pregătite sub diferite forme[45]. Nu existau mijloace de prelucrare a terenului arabil deținut cu suprafața de 64 de ha, nu aveau nici un animal de tracțiune și nici un vehicul.

Întrucât existau multe lipsuri, conducerea Așezământului a făcut demersuri pentru obținerea de fonduri necesare de la autoritățile locale și de la cele centrale. De asemenea, s-a hotărât organizarea unui bal în saloanele Așezământului în 14 iunie 1945, iar cu fondurile realizate să se repare clădirile[46].

---

[41] Maria Popescu, supraveghetoare principală la Spitalul „Pavel și Ana Cristea”, a fost detașată la Orfelinatul „Principele Mircea”, conform ordinului Inspectoratului Sanitar Iași. Era soția lui Stefan Popescu, administratorul Orfelinatului. În perioada evacuării la Romanați, Ștefan Popescu a decedat, sarcina de administrare și grija copiilor fiind preluată de soția acestuia.
[42] Arhivele Naționale Bacău, fond Școala Profesională Metal-Lemn Fântânele d. 1/1945, f. 1.
[43] Idem, d. 7/1940, f. 3.
[44] Idem, d. 2/1945, f. 4.
[45] Idem, d. 7/1940, f. 32.
[46] Idem, 2/1945, f. 6.

https://biblioteca-digitala.ro

Referitor la procesul instructiv-educativ, acesta a fost reluat, desfășurarea cursurilor de ucenicie a fost autorizată prin Decizia ministerială nr. 49774 din octombrie 1945[47]. La Școala Profesională de Ucenici Industriali de pe lângă Așezământul „Principele Mircea” s-au reîntors profesorii: preotul N. Morărașu care va preda: aritmetica, geometria, muzica (îndeplinind funcția de director al școlii); Cleopatra Cunescu – limba română; N. Apreutesei – tehnologia. Au fost angajați: Gh. Blăgescu pentru desen, Timofte pentru drept, fizică, istorie, contabilitate, I. Costandache pentru geografie, educație fizică, Niculescu pentru chimie, educație cetățenească și Cojocaru pentru igienă.

Atelierele de tâmplărie, cizmărie, croitorie, fierărie, țesătorie și de mecanică și-au reluat activitatea cu greu întrucât lipseau utilajele. În acest sens, s-a intervenit pe lângă autoritățile statului pentru a veni în sprijinul „pregătirii viitorilor meșteri calificați”, obținând, în primă fază, doua mașini de cusut de la Spitalul de Boli Venerice din București[48].

La aceste ateliere pe lângă instruire erau executate diferite comenzi venite din partea persoanelor fizice, instituții etc., elevii fiind remunerați pentru munca depusă. Veniturile realizate erau împărțite, astfel: 40% pentru Așezământ, sumele erau folosite pentru înzestrarea atelierelor, 40% pentru ocrotiți, 10% pentru maiștri și 10% pentru premii. Cu titlul de exemplu, situația veniturilor realizate de către ateliere în perioada 15 aprilie 1945 – 31 martie 1946 era următoarea: Atelierul de Mecanică a încasat suma de 339.365 lei, Atelierul de Fierărie a încasat suma de 191.615 lei, Atelierul de Cizmărie a încasat suma de 167.265 lei, Atelierul de Tâmplărie a încasat suma de 225.165 lei, iar Atelierul de Croitorie a încasat suma de 709.558 lei[49].

Programul zilnic al copiilor era: deșteptarea 6.30, apoi până la 7.30 micul dejun, la ora 8.00 intrarea în ateliere, ora 12.00 ieșirea din ateliere, ora 13.00 masa de prânz, ora 14.00 intrarea în ateliere și la cursul profesional pe clase, ora 18.00 ieșirea de la cursuri, ora 19 cina, ora 19.30 – 21.00 meditații și apoi stingerea.

Trebuie remarcat faptul că, în urma inspecțiilor efectuate, au fost constatate unele nereguli la Așezământul „Principele Mircea”. În procesul-verbal de control din 21 iulie 1946 se consemnau abaterile și măsurile dispuse: „soțiile maiștrilor din așezământ nu aveau dreptul gratuit la hrană, însă aveau dreptul să beneficieze de acest avantaj contra plății cu 50% din alocația bugetată de Minister, comenzile de lucrări pentru atelierele așezământului de orice natură și valoare, se vor face obligatoriu în fața maistrului care va face prețul lucrării; nici un funcționar din așezământ nu are dreptul să se folosească

---

[47] Idem, d. 1/1945, f. 8.
[48] Idem, d, 3/1946, f. 4.
[49] Idem, d. 4/1946, f. 11-14.

https://biblioteca-digitala.ro

în interes personal de serviciile ocrotiților; din investigațiile făcute față de unele nemulțumiri ale ocrotiților, în parte justificate, de acord cu ei, se dispune ca la magazia de alimente și la bucătăria așezământului să se delege, pe timp limitat și prin rotație, câte un ocrotit desemnat de ei și cu avizul administratorului care să împartă efectiv și zilnic alimentele pentru cele două oficii; bucătăreasa va fi înlocuită fiind suspectă de o boală contagioasă; nu este permis nimănui să țină păsări sau animale (porci, vaci, oi etc.) pentru uz personal, decât cu aprobarea prealabilă a Inspectoratului General Sanitar Iași; ocrotiții sunt obligați să dea ascultare administratorului și maiștrilor în toată activitatea lor”[50].

Analizând situațiile statistice, se constată o creștere a numărului de copii la nivelul anului 1946 comparativ cu anii precedenți. Dacă în anul 1945 erau prezenți în Așezământ 32 de băieți, în anul următor numărul acestora ajunge la 60, cu următoarea structură de vârstă: de la 4 la 7 ani – 4 băieți; de la 7 la 12 ani – 17, de la 12 la 15 ani – 36, de la 15 la 21 ani – 3.

După această perioadă, instituția capătă noi forme, fiind orientată spre pregătirea profesională a elevilor și purtând denumirile de Școala Profesională Metal-Lemn Fântânele, apoi Școala de Mecanici agricoli, tractoriști etc.

Astăzi, pe locul unde a funcționat cândva Orfelinatul „Principele Mircea”, care a educat și pregătit generații de copii utili societății, se năruie clădirea fostului Liceu Agricol Hemeiuș. Înființat dintr-o necesitate, Așezământul a parcurs perioade dificile din istoria României reușind, în ciuda vicisitudinilor, să își ducă la îndeplinire misiunea stabilită de fondatorii săi.

Anul 2014 constituie sfârșitul acestui parcurs și indică o traumă majoră a societății actuale, concretizată prin dezastrul demografic care macină vigoarea și viitorul națiunii.

[50] Idem, d. 7/1940, f. 37.

https://biblioteca-digitala.ro

Dobrogea și Dobrogea de Sud (Cadrilaterul) în rapoartele și comunicatele Marelui Cartier General și Ministerul de Interne (decembrie 1918)

Daniel-Silviu NICULAE

Dobrogea and South Dobrogea (Quadrilateral) in the reports and communiqués of the General Headquarters and the Ministry of the Interior (December 1918)
Abstract

Very little was written about the difficulties of the resettlement of the Romanian authorities after the signing of the General Armistice at Compiègne, on November 11, 1918, in the territory occupied by the enemy. The present study has as subject some communiqués and reports of the representatives of the first institutions involved in the restoration of the Romanian state authority.
Keywords: World War I, Dobrogea, South Dobrogea, resettlement, authority

La 13/26 noiembrie 1918, a avut loc, la Giurgiu, o conferință între generalii Prezan și Berthelot, în care s-a discutat despre situația din Dobrogea. Urmare intervenției generalului Berthelot și a generalului Franchet d'Esperey, guvernul francez opiniind că anularea tratatului de la București în baza armistițiului de la Spa comporta inevitabil evacuarea Dobrogei de către bulgari și retragerea trupelor lor la sudul frontierei din 1913, generalul Berthelot a impus bulgarilor să evacueze complet Dobrogea și să se retragă la sudul frontierei stabilită prin pacea de la București. Termenul de evacuare expiră la 22 noiembrie /5 decemkbrie 1918. După retragerea bulgarilor, urmau să fie reinstalate toate autoritățile românești. În Dobrogea rămâneau 2 regimente anglo-franceze: regimentul francez ocupa cu câte un batalion Constanța, Medgidia și Cernavodă, iar regimentul englez ocupa Dobrici, Silistra și Turtucaia[1].

Rapoartele și comunicatele oficiale ale Marelui Cartier General și ale Ministerului de Interne, pe care le reproducem pentru a păstra patina timpului, oglindeau realitatea înfăptuirii acestor deziderate politice, arătând dificultățile îndeplinirii lor.

[1] Arhivele Militare Naționale Române (în continuare A.M.N.R.), Fond Marele Stat Major, dosar nr. crt. 131, f. 72.

https://biblioteca-digitala.ro

Marele Cartier General. Buletin Informații nr. 29 – 5/18 decembrie 1918

Dobrogea. După rapoartele trupelor: a) Postul trupelor de la Turcoaia (un plutonier și 16 soldați) patrulând prin satul Cerna (unde majoritatea populației este bulgară) înnoptând în acest sat a fost atacat de populația bulgară înarmată; b) sunt informații că populația bulgară din satul Cerne posedă 1.000 arme și 16 mitraliere și este foarte ostilă. Concluzii. *Populația bulgară din satele de nord-vestul Dobrogei având arme de la trupele bulgare care s-au retras continuă a avea o atitudine agresivă față de români*[2].

Marele Cartier General. Buletin Informativ nr. 32 – 8/21Decembrie 1918

Dobrogea. După rapoarte oficiale: a) În ziua de 5 decembrie 1918 doi ofițeri români și un plutonier ieșind din Turcoaia pentru a face recunoaștere au fost atacați de o bandă de bulgari din satul Cerna,b) Locuitorii din Cerna refuză a se supune autorităților române, c) În Cerna sunt peste 1000 luptători cu mitraliere, adăpostiți în tranșee. Concluzii. *Se remarcă atitudinea ostilă a populației bulgare din Cerna (Dobrogea) împotriva autorităților române*[3].

Marele Cartier General. Buletin Informativ nr. 37 – 13/26 Decembrie 1918

Dobrogea. De la persoane de încredere:a) Bulgarii din Silistra au protestat împotriva instalării autorităților noastre acolo. Ei speră ca chestiunea Cadrilaterului dacă nu chiar a întregii Dobroge să fie supusă unui plebiscit și în consecință au și început propaganda printre populația musulmană;b) trupele bulgare în retragerea lor ar fi luat cu ele 92.000 vite mari, 124.000 oi și 140.000 porci;c) un maior de intendență de la armata III Bulgară ar fi declarat că bulgarii posedă astăzi cu 30% mai multe vite decât la începutul războiului. Concluzii. *Se semnalează propaganda bulgarilor printre musulmanii din Dobrogea. Se remarcă marele număr de vite luat de trupele bulgare în retragerea lor din Dobrogea*[4].

Marele Cartier General. Buletin Informativ nr. 39 15/28 Decembrie 1918

Dobrogea. După raport oficial. În comuna Inan-Ceșme (26km sud Babadag) plasa Kogealak, șeful secției de jandarmi, ducându-se să-și ia postul în primire, a fost atacat cu focuri de o bandă înarmată de bulgari, vreo 200, condusă de un individ îmbrăcat în uniformă germană. Concluzii. *Trupele bulgare retrăgându-se din Dobrogea, au lăsat arme conaționalilor lor, ceea ce*

[2] A.M.N.R., Fond Microfilme, rola F II 1.2654, cadrele 745-747.
[3] Ibidem, cd. 753.
[4] Ibidem, cd. 754.

https://biblioteca-digitala.ro

face ca aceștia să se constituie în bande și să continue a avea o atitudine agresivă față de autoritățile românești.[5]

Marele Cartier General. Buletin Informativ nr. 42 18/31 Decembrie 1918

Dobrogea. Prin agenți se confirmă faptul că autoritățile militare bulgare la plecarea lor din Dobrogea au lăsat arme populației de origine bulgară în scopul de a ataca populația română și a produce astfel dezordine și jafuri[6]

Copie după raportul nr. 5 al Companiei Jandarmi Caliacra

Comandantul Companiei Jandarmi Caliacra – Căpitan I. Zănescu

Am onoare a raporta că, în ziua de **18/** *13 Decembrie 1918 ora 17 am ajuns în gara Bazargic cu trenul de recunoaștere a liniei împreună cu autoritățile civile și dl Prefect Teodorescu. La gară ne-a întâmpinat căpitanul englez Scherb care ne-a condus la dl general Windgat, comandantul Brigăzii, căruia ne-am prezentat. Ne-a dat lămuririle necesare relativ la relațiile ce trebuie să avem cu trupele britanice. Noaptea jandarmi au rămas în vagoane la gară. Am chemat pe primarul orașului Dimitroff căruia i-a pus în vedere să dea toate serviciile în primire autorităților române. Acesta a protestat cu indignare arătându-se foarte revoltat. După cercetările făcute am constatat că acest primar în cursul nopții a adunat fruntașii comunei spunându-le să închidă toată lumea magazinele și să abordeze drapele negre de doliu, iar a doua zi întregul oraș s-a adunat în piața mare, de unde cortegiu a pornit spre Brigada Britanică; în cap erau trei drapele negre purtate de un român, un turc și un bulgar; s-au oprit în fața comandamentului unde li s-au luat drapelele negre, iar din mulțime a venit o delegație compusă din primarul Dimitroff și Princoff fost ofițer în armata română, interpretul primăriei de limbă engleză și alții care s-au prezentat d-lui general spunând că întregul oraș este în doliu și nu vor cu nici un chip să primească autoritățile române. Dl. general le-a spus să aibă răbdare până la pacea generală și alții vor decidă aceasta. Primarul a ieșit în fața mulțimii spunându-le să aibă răbdare fiindcă Dobrogea tot a lor va fi. Mulțimea s-a împrăștiat în liniște rămânând încă mulți pe străzi. Am anunțat comandamentul englez că trebuie să intru în oraș la ora 12 și dacă se va întâmpla vreo manifestație ostilă din partea bulgarilor, voi căuta să-i liniștească prin orice mijloc, uzând la nevoie și de arme. Am pornit cu compania în coloană de marș de la gară am traversat străzile principale până la piață, apoi m-am înapoiat la primărie unde fusese vechea reședință a companiei Caliacra. Pe tot parcursul au fost mici incidente de manifestație ostilă pe care le-am trecut cu vederea. În oraș deși sunt trupe britanice nu s-a*

[5] Ibidem, cadrele. 774-776.
[6] Ibidem, cd. 782.

luat nici o măsură serioasă de pază deoarece populația bulgară simpatizează foarte mult armata engleză. Mici patrule traversează noaptea străzile, sunt posturi la ieșirile orașului pentru a împiedica ieșirea de alimente. Poliția orașului o face soldați bulgari înarmați.

Am luat următoarele măsuri: am dezarmat imediat poliția bulgară; armele și cartușele s-au depozitat la reședința companiei; am pus posturi fixe pe străzi; patru patrule în grupe sectoare având un plutonier-major șef de sector. Față de aceasta măsură luată pe străzi nu se arată nici o mișcare ostilă, în schimb la clubul din oraș și în berării zilnic se fac întruniri se țin discursuri. În seara de 15-16 decembrie a avut loc o masă comună cu fruntașii orașului și cu delegații din diferite comune. M-am dus personal la acel local și le-am pus în vedere că nu pot să facă nici o adunare sau masă oficială fără asentimentul d-lui Prefect. Mi s-a spus că au autorizația d-lui general comandantul trupelor britanice. Ieri 16 la ora 10 a.m. am fost avizat de patrulele de jandarmi că, în localul unei cafenele este o adunare; m-am dus acolo și am vorbit cu președintele societății, mi-a spus că este o adunare socialistă și discută chestiuni la ordinea zilei; am postat santinele la ieșire și am dat ordin să se evacueze sala, ceea ce s-a și făcut.

În ziua de 1 ianuarie 1919 st.n. cu toate că li s-a pus în vedere să nu facă masă comunală la care ia parte persoanele oficiale din județ și din oraș, totuși au recurs la dl general comandantul Brigăzii și le-a acordat unde a invitat pe toți ofițerii englezi. Lt. român Gussi interpret de limba engleză mi-a raportat că acum câteva zile înainte de a sosi noi în Bazargic a avut loc la clubul din oraș un banchet la care a luat parte dl colonel comandantul regimentului englez și toți ofițeri englezi împreună cu dl general unde au fost toasturi. În oraș nu este declarată starea de asediu. Întreaga populație se plimbă pe stradă, stă în cafenele și petrec prin localuri publice până la ore târzii. Pentru bunul mers al serviciului subsemnatul propun: a se mări efectivul de jandarmi cu încă 50 de jandarmi în termen; a se completa efectivul companiei cu un plutonier major pentru secția Kurt-Bunar unde nu s-a repartizat și 17 plutonieri șefi de post care vor înlocui pe sergenți instructori fără experiență de șef de post și a completa locurile vacante.

În ziua de 17 decembrie am trimis secția Gelengic și în ziua de 18 secția Kara –Pelit, Kurt-Bunar și Duvanivași și Șabla. Celelalte secții având lipsă în efective voi trimite ulterior.

În secția Gelengic sunt trupe britanice pesturi de 10 oameni, la Casinchici și Haranac se mai găsesc posturi britanice la Kurt-Bunar (30 oameni și un ofițer) idem la Artumili la Balcic și Cavarna.

Comandamentul englez mi-a dat comitetul de aprovizionare bulgar pentru un moment ne dă făină și carne. Am luat măsuri a se face pâine la

https://biblioteca-digitala.ro

brutari iar hrana se prepară la noi. Nu se găsește zahăr și ceai pe care rog a se cere și a ni se trimite.

M-am instalat provizoriu în localul secției Bazatgic unde sunt camere suficiente pentru soldați, grajd de cai și șopron. Necesită mari reparații deaorece în doi ani a fost foarte rău întreținut. Vechiul local fiind particular este închiriat unui librar și unui birou de cereale. Sunt în căutarea unui nou local pentru companie.

A se trimite cât mai urgent posibil efectele cerute Regimentul 2 Jandarmi cu raportul nr. 4 din 17.12.1918 deoarece la plecarea jandarmilor ne-am convins personal că am încălțămintea cu desăvârșire degradată și efectele reformate fiindcă companiile Argeș, Dolj, Mehedinți, Romanați, Dâmbovița, Olt și Vâlcea au trimis oamenii cu ce au avut mai rău luându-se pe cele bune după ei și i-au echipat cu efecte și încălțăminte reformate. Acești oameni oameni umblă cu piciorul gol prin noroi așa că nu pot să-și execute serviciul de patrulare și transferare și de reparat nu se mai pot repera. În toată compania nu s-a găsit meseriași, deci rog a se trimite doi croitori și doi cizmari, doi conducători de automobile, doi motocicliști și doi bicicliști. A ni se trimite cât mai urgent posibil automobilul și motocicleta companiei fără de care nu se poate inspecta județul fiind foarte întins și distanțele între secții și posturi foarte mari, un post având 7-10 sate în plus lipsesc telefoanele.

Cai și trăsuri voi căuta a le cumpăra din județ unde se găsesc în mare parte. Pentru siguranța întregului județ și mai ales a orașului Bazargic de unde emană toate ideile revoluționare, propun următoarele și rog a se interveni să fie admise și de comandamentul englez care nu le aprobă.

A se schimba primarul Dimitroff și tot consiliul comunal cu primarul român; a se interna toate persoanele suspecte așa cum se procedează și în județele din Oltenia și Muntenia care prin diferite întruniri surescită poporul; a se declara starea de asediu și închide toate localurile la ora 9;a nu se permite nici o întrunire sau masă comună care sub acest titlu atinge ordinea publică; a se face percheziții în care și localuri unde sunt informat că au arme și muniții;Care încărcate cu vite și grâu sunt duse din Cadrilater în ținutul bulgăresc; a se interveni să se trimită grăniceri, de nu să se trimită jandarmi în aceeași proporție să fie postați la pichetele de grăniceri după vechea graniță spre a împiedica transportul cerealelor și vitelor ce se găsesc în abudență în acest ținut; a se trimite personalul C.F.R. pentru a lua gările în primire, deoarece de 8 zile nu avem nici un tren, nici o legătură cu centrul.

Se alătură cîte un exemplar din ordonanțele lansate de Prefectura județului Caliacra. Un astfel de raport am trimis și Regimentului 2[7].

[7] Idem, rola F II 1.2590, cadrele. 390-391.

https://biblioteca-digitala.ro

Marele Cartier General. Secția Operațiilor. Nr. 1420 din 6/19 decembrie 1918
Telegramă. Colonelului Dumitrescu Toma. Salonic. Rog comunicați generalului Franchet d`Esperey următoarele:

În Dobrogea marea majoritate a autorităților românești s-au dus la posturile lor. Aceste autorități nu pot funcționa în bune condiții din cauză că, în regiune nu domnește ordine, liniște și siguranță. Trupele aliate aflate actualmente în Dobrogea nu pot domina situația din cauză că sunt insuficiente. Situația aceasta tulbure este provocată de trupele și autoritățile bulgare care cu ocazia retragerilor, pe deoparte au ridicat toate vitele și ultimele rezerve alimentare ce se găseau în Dobrogea, iar pe de altă parte au distribuit arme populației de origine bulgară. Prin ridicarea tuturor disponibilităților alimentare populația suferă și este amenițată de foamete, astfel încât o mare nemulțumire și agitație domnește în mase, iar prin armarea populației de origine bulgară s-a dat acesteia putință să terorizeze și să jefuiască și acum populația românească. Ce este mai mult, în Dobrogea de Sud, contrabandele de vite continuă încă pe o scară foarte întinsă. Bande bulgărești armate trec zilnic din Bulgaria în Dobrogea unde pradă și devastează. Trupele britanice în neputință de a împiedica aceste jafuri au cerut prin generalul Berthelot să trimită pe frontiera de sud a Dobrogei 3 companii de grăniceri. Comandamentul francez de aici a luat avizul generalului Chretien, care a răspuns oficial că guvernul bulgar se opune la această măsură. Nu ne explicăm întrucât era necesar avizul guvernului bulgar în această privință fiindcă acest guvern nu are calitatea de a se amesteca într-o chestiune internă românească care nu poate privi decât statul român sau cel mult și pe aliații noștri. Prin armistițiul impus Germanilor, tratatul de la București a fost sfâșiat. Astfel fiind, Dobrogea în întregime revine de drept României. În aceste condiții, cererea avizului guvernului bulgar intr-o chestiune pur românească, înseamnă continuarea pentru noi a regimului din timpul ocupației germane când umilințele cele mai dureroase constituiau singurele roade ale unor suferințe și sacrificii extrem de dureroase. Astfel fiind, cerem încă odată cu toată insistența: a) să nu se mai ia avizul guvernului bulgar în chestiunile referitoare la Dobrogea deoarece legalmente această regiune face parte integrantă din Regatul român. Orice procedare contrarie este o ștârbire dureroasă și gratuită a suveranității noastre; b)să fim autorizați a trimite imediat unitățile de grăniceri pe frontiera de sud, fiindcă astfel pe de o parte autoritățile vamale, deja instalate le posturile lor, nu-și pot îndeplini misiunea, iar pe de altă parte jafurile și actele banditești actualmente zilnic semnalate vor continua și în fine; c)să se ridice restricționarea de a nu trimite trupe române în Dobrogea, fiindcănumai astfel se va putea pune cu un minut mai devreme capăt anarhiei și evita o revoluție generală a populației.

https://biblioteca-digitala.ro

În legătură cu aceasta comunicăm că în armata domnește o mare surescitare prin faptul că soldați originari din Dobrogea nu pot merge în concediu sa-și vadă casa și familia lor.

În conformitate cu autorizația dată de generalul Franchet d Esperey cu ocazia vizitei ce ne-a făcut trupele noastre au trecut linia de demarcație stabilită de generalul Diaz. Datorită acestei autorizații am putut ocupa regiunea Dej- Cluj și scapă sute de mii de români de sub jugul unui asupritor care n-a respectat niciodată nicio lege omenească. Este necesar să continuăm înaintarea pentru a ocupa cât mai grabnic regiunea Arad-Oradea Mare-Careii Mari.

În concluzie, căutați și obțineți: Autorizația de a tece trupele române în Dobrogea și imediat grănicerii. Despre aceștia veți atrage atenția ca împreună cu jandarmi fac parte integrantă din administrație[8]

Telegramă. Prefect Silistra și Direcția Siguranței Generale a Statului București-Turtucaia.

Ieri până la 4000 agitatori bulgari cea mai mare parte de peste graniță (Bulgaria – nn), *au amenințat cu moartea pe șefii autorităților comunei Sarsanlar dacă nu părăsesc localitatea în 3 minute. Administrtorul plăsii a fost forțat să dea ordin în scris autorităților române din Isckiohi, Kadichioi, Acachioi și Tatar să părăsească posturile lor. Imediat curierii destinați anterior au pornit cu aceste ordine. Ofițerul englez detașamentului militar primit cu urale de agitatori în loc să oprească, să reprime ori să aresteze pe agitatori, a sfătuit pe administrator și funcționari să plece din comună. Capii agitatorilor sunt: Petre Sapunof, Ivan Cole Manging din Sarsanlar, Nicola Buiclef și Anastasie Mutanov din Isckioi. Este absolută nevoie de urgență venire a trupelor române sau altele, administrația nu se poate instala deoarece agitatori nu sunt impiedicați în acșiunea lor de acei ce ar trebui.*

Polițai M. Drăgutescu[9]

Telegramă. Prefectul Silistra și Direcția Siguranței Generale București către Marele Cartier General. Turtucaia.

Azi ora 8 dimineața agitatorii bulgari după ce au tras clopotele bisericii din Zelica s-au dus în corpore la postul de jandarmi și au cerut plecarea tuturor funcționarilor amenințându-i cu moartea, primarul bulgar Dumitru Stoian Ceacâru a spus ca nu rămâne că alungarea se face decât cu ordinul englezilor. Funcționarii alungați și insultați de cei din Zelica au fost întâmpinați de agitatori care veneau din direcția Denizler cu focuri de armă.

---

[8]Ibidem, cadrele 393-396.
[9] Ibidem, cd. 375.

https://biblioteca-digitala.ro

Ni se comunică că intenția agitatorilor este să înlocuiască autoritățile române din sate și apoi toți agitatorii din toate comunele să înainteze spre orașul Turtucaia și Silistra. Toți funcționarii alungați așteaptă în oraș de la autoritatea militară instalarea. În Starosevo au sosit azi ora 16 peste 100 de agitatori cu ciomege. Au reclamat comănduirii prin agitatorul Marin Hagi Marincheff și au fost trimiși din oraș până se va duce un ofițer. Am cerut să li se ridice ciomegile dar am fost refuzat.

Polițai M Drăguțescu 20.12.1918[10]

Copie după telegrama nr. 6/1918 a comandantului Companiei de Jandarmi Caliacra către Brigada 1 Jandarmi

În ziua de 18 (decembrie – nn) ora 19 primesc raportul secției Carapelit că în sat au fost întâmpinați de populația înarmată și cu o mitralieră, au fost avizați să evacueze satul astfel vor fi omorâți. Jandarmii în număr de 33 și cu secția Curtlari 27 s-au retras în marginea satului luând siguranță; bulgarii ocupă satul la intrare și nu permite intrarea jandarmilor. Se trimite călăreț în satele dimprejur să-i adune. A m raportat cazul domnului comandant al brigăzii engleze a dispune a resta capii revoluționari și a-i aduce la Bazargic. A trimis doi ofițeri englezi și un interpre de limba bulgară a cerceta cazul.

Mâine mă duc personal la Carapelit (sau Carapolit) și voi raporta. Rog interveniți a se trimite automobil, nici un mijloc de transport. Bulgari refuză orice chiar cu plata ridicată. Voi raporta în fiecare seară evenimentele din cursul zilei.La 19 c pleacă secția Diuvanivasi; comandantul englez a dat ordin trupelor din Balcic să întâmpine la Diuvanivasi jandarmi noștri spre a-i conduce la posturi.

Căpitan Zănescu[11]

Comandamentul Jandarmilor Brigada 1. Nr. 10390 27 decembrie 1918

Brigada 1 Jandarmerie către Marele Cartier General

La 515. Comandamentul Brigăzii nu are cunoștință de cazurile în speță ce se semnalează prin corespondența de față.

De altfel aceste incidente s-au întâmplat între 28 noiembrie și 5 decembrie 1918, adică tocmai în perioada de tranziție între stăpânirea bulgară și cea română. S-a dat ordin Comandamentului Companiei Tulcea și Constanța să facă de urgență anchetă cazurilor semnalate și rezultatul să-l înainteze cât mai neîntârziat. De la instalarea companiilor în Dobrogea și Cadrilater și până în prezent s-au primit o serie de rapoarte al căror conținut a fost adus la

[10] Ibidem, cd. 376.
[11] Ibidem, cd. 377.

https://biblioteca-digitala.ro

cunoștiința Ministerului de Interne din care reiese în mod clar cum că spiritele populației bulgărești sunt foarte agitate și ostile față de autoritățile noastre, pe care le-au primit în toate localitățile unde urmau să se instaleze cu focuri de armă din tranșee anume construite la marginea satelor. Pentru a vedea modul cum au fost primite și care sunt dificultățile ce întâmpină autoritățile noastre acolo, am onoarea a reda mai jos în rezumat, câteva date culese din rapoartele primite, care constituie elemente destul de temeinice pentru răspunsul ce se va da referitor la plângerile bulgarilor în contra autorităților noastre.

1) Raportul nr. 107 al Companiei Constanța.

Șeful secției Cogealac însoțit de 5 jandarmi, de primar, ajutorul de primar și doi gardiști comunali, a plecat în inspecția satului Iman-Cisme. La 50 de metri de intrarea în sat a fost somat să se oprească de vreo 30 bulgari ce ocupaseră din vreme tranșeele de la marginea satului. Totodată au dat alarma prin șuierături și focuri de armă după care au apărut la fața locului peste 200 bulgari înarmați, care au început să tragă.

Șeful secției a cerut să parlamenteze cu căpetenia lor, a apărut un bulgar îmbrăcat nemțește escortat de 10 santinele, a spus că este din Bulgaria și este însărcinat cu funcția de Comandant al satului, nu recunoaște statul român și ca atare aici autoritățile române având ordin să execute legiile bulgare. După această întrevedere jandarmii noștri au fost nevoiți să se retragă fiind urmăriți de bulgari cu focuri de armă. Cazul a fost adus la cunoștiința Comandamentului francez care în unire cu Comandamentul companiei a trimis n localitate 2 secții mitraliere și 25 jandarmi pentru a dezarma și aresta pe preotul și comandantul lor.

2) Raportul nr. 158 al Companiei Durostor.

În ziua de 19 decembrie 1918 ora 14 populația bulgară din comuna Alfatar și împrejurimi s-a adunat în număr mare armați cu ciomege, pietre, topoare și cu arme în fața secției de jandarmi cerând să plece jandarmi din comună. Ofițerul englez ce comanda un detașament de 30 soldați atașați pe lângă secție nereușind ai pune în ordine prin sfaturi, a ordonat detașamentului să facă cordon împrejurul secției pentru a împiedica pe bușlgari de a pătrunde în secție. Bulgarii neținând socoteală de nimeni au forțat cordonul și au pătruns în curtea secției unde au început să amenințe pe jandarmi care erau ăn imposibilitatea de a se apăra, având ordin de la ofițerul englez să nu facă uz de armă. Bulgarii devenind din ce în ce mai amenințători, englezii pun baionetele la arme și încep să împungă populația pentru a o forța să părăsească curtea; zidul bulgăresc format din bărbați, femei și copii opun rezistență și cu toți strigau că vor să moară până la unul dacă jandarmi nu pleacă, au început să tragă focuri de revolver. Englezi văzând pericolul, au deschis focul la care s-au asociat și jandarmi; au fost un bulgar mort și unul rănit. Pentru a nu face vărsare mare sânge mai ales că majoritatea erau copii de școală și femei,

https://biblioteca-digitala.ro

englezii ordonă jandarmilor să iasă din comună; au fost escortați de aceștia până la ieșirea din sat, de unde au fost îndreptați spre Silistra. S-au luat măsuri ulterior de către Comandantul Companiei în unire cu primarul și un maior englez pentru instalarea secției din nou în sat, de data aceasta cu autorizația comandantului englez s-a împănat satul cu patrule cu ordin de a-i soma de la distanță să se supună; au fost arestați capii rebeliunii iar restul au fugit în pădure. Părerea comandantului de companie este că s-ar fi evitat de la început toate aceste revolte dacă detașamentele de englezi detașați pe lângă secție, ar fi procedat mai energic de la început, nepermițând nici un fel de consfătuiri sau întruniri în diferite localuri publice.

3) Raportul nr. 18 al Comandantului Batalionului Jandarmi

În comuna Karapelik județul Caliacra locuitorii bulgari s-au opus cu focuri de armă la intrarea jandarmilor. În comună jandarmii nu pot executa nici un fel de serviciu, locuitorii declarând că nu garantează de viața lor fiind cu toți armați. Comandamentul englez n-a luat măsuri de dezarmare a populației. S-au ținut întruniri, au avut loc banchete la care au participat chiar și ofițeri și soldați englezi unde s-a vorbit în contra noastră. Comandantul Batalionului Jandarmi voind să meargă cu căruța de la Bazargic la Silistra, comandantul englez l-a oprit pe motiv că va fi atacat pe drum și nu garantează de viața sa. În seara de 20-21 decembrie a.c. venind un tren cu funcționari români la Bzargic, ofițerul englez a fost de părere ca trenul cu funcționari să se întoarcă la Madgidia căci nu garantează încărtuirea și hrana lor.

4) Raportul nr. 315 al Companiei Constanța

Comandantul plutonului Cogealac a plecat împreună cu administratorul de plasă pentru instalarea jandarmilor. În comună Inan-Cisme la 500 m de intrarea în sat au fost primiți cu focuri de armă. Trimițând parlamentari li s-au răspuns că nu primesc pe jandarmii români nici măcar să treacă prin sat deoarece dl comandant al Regimentului 61 Francez prin proclamația pe care a dat-o prevede că Armata Română nu poate intra în Dobrogea până la pacea generală și deci, jandarmi făcând parte din armată nu pot intra în sat. În comuna Potur, jandarmi au fost primiți tot cu focuri de armă și la parlamentările ce aua avut loc ulterior de asemenea au invocat proclamațiunea domnului comandant al regimentului 61 francez. În localitatea Hamangi de asemenea jandarmi au fost primiți cu focuri de armă de la marginea satului; de la Ceamurlia de Jos au foat primiți cu focuri de mitralieră. În partea de nord a județului Constanța propaganda pentru agitație în contra românilor după declarațiile primarului și notarului din Gargalâc o face preotul Economof din Constanța care a colindat toate satele bulgăreștiținând predici bulgarilor și îndemnându-i să lupte cu armele date de armata bulgară în retragereîn contra românilor deoarece Dobrogea le va fi dată lor la pacea generală. S-au găsit la perchezițiile ce eventual s-au putut

https://biblioteca-digitala.ro

face bulgarilor predici scrise în limba bulgară prin care critică administrația românească de asemenea s-au găsit multe cărți bulgare care tratează chestia Dobrogei. În rezumat după declarațiile notarului din Caransuf cuvântul de ordine la bulgari este de a rezista până la unul. În înțelegere cu Comandamentul Francez s-a trimis în localitățile arătate o coloană franceză pentru a dezarma populația și a aresta pe instigatori. Preotul din Constanța cap al instigatorilor a fost arestat și după dresarea actelor va fi înaintat Siguranței Generale.

5) Raportul nr.2 al Companiei Durostor.

Toată populația bulgară de dimineață și până seara târziu, ține întruniri bărbați, copii, femei înarmați cu ciomege, topoare, arme strigă că vor lupta până la cel din urmă copil numai să nu primească administrația românească Capii revoltei au fost arestați în nenumărate rânduri, însă au fost puși imediat în libertate de către ofițerii englezi.

6) Raportul Comandantului Batalion Jandarmi.

În ziua de 21 decembrie 1918 populația bulgară din toate satele din jurul Turtucaiei s-a ridicat și pornit spre Turtucaia pentru a scoate afară din oraș autoritățile române. Fiind întâmpinați de detașamentul englez și 100 jandarmi și somați s-au împrăștiat. În ziua de 22 decembrie a.c. populația bulgară din Alfatar a tăiat cu toporul pe un băiat de țigan care vânduse alimente jandarmilor. Față cu cele reportate mai sus am onoarea a vă ruga să binevoiți a aprecia dacă plângerile bulgarilor care fac obiectul corespondenței de față nu cad de la sine, dat fiind marile neajunsuri ce întâmpină administrația românească din partea acestora[12].

La 16/29 decembrie 1918, colonelul Rosetti, atașatul militar român pe lângă Misiunea Militară Franceză trimitea, în copie, proclamația Comandamentului Britanic din Varna prin care se arată că opunerea locuitorilor la ocuparea Dobrogei nu se va tolera și că jandarmii români erau funcționari civili purtând uniforma numai pentru a fi distinși.

Pretorul Marelui Cartier General, colonelul Constantin Sterea transmitea în ianuarie 1919, ordinele nr. 252/2-4-1-919, 218/3-5-1-919 și 2 din 7-1-919 ale Comandamentului General Berthelot în care se menționau plângerile adresate de Ministerul Afacerilor Străine bulgar și de președintele Consiliului Național bulgar din Dobrogea conținând informațiile asupra unor pretinse ilegalități, banditisme și devastări făptuite de autoritățile și populația română contra bulgarilor din Dobrogea și Dobrogea de Sud (Cadrilater). S-a făcut cunoscut faptele de mai sus Președenției Consiliului de Miniștri și s-a cerut anchetarea tuturor cazurilor în parte pentru a se putea raporta Comandamentului Francez rezultatul. Conform acestora, *sentimentele ostile*

[12] Ibidem, cadrele 378-383.

https://biblioteca-digitala.ro

nouă din partea bulgarilor din Dobrogea sunt ațâțate prin concursul și directiva ce le-o dă primarii, preoții și choar unele persoane cu profesiuni bine sociale, toți de origine bulgară, dintre care unii sunt dezertori din Armata română. Datorită acestei stări de fapte, numai merg nici trenurile asupra cărora sunt absolut stăpâni bulgarii care au zilnic trenuri spre Varna. Pentru a se preciza mai bine motivul dezordinilor provocate de bulgari e de remarcat că toată populația bulgară este înarmată și s-au găsit chiar autorizații de a purta arme eliberate de autoritățile engleze. În fața acestor fapte mai sus arătate situația jandarmilor precum și a cetățenilor români fiind într-o nesiguranță continuă cu onoare vă rog să vinevoiți a ănterveni pentru luarea măsurilor necesare[13].

Marele Cartier General. Operații. Int. nr. 2441/1918

Telegramă. Marelui Cartier General. Bazargic 91-152. Prea sfântului Episcop Nifon al Dunării de Jos.

La sosirea mea în Bazargic, protoereul și preotul și episcopii bulgari ai Bisericii Sfântu Gheorghe nu mi-a permis a face serviciu în biserică sub cuvânt că comandamentul englez a destinat ca primăriile, școlile și bisericile din tot județul sunt ale bulgarilor, până acum nu s-a făcutinstalarea autorităților române numai prefectura lucrează. Domnul Prefect a intervenit la dl. comandant englez să ne dea voie să servim. Am așteptat din zi în zi până acum însă nu avem nici un rezultat. Supunându-mă cunoțtinței aceasta vă rog inteveniți să mi se de-a voie să servim în biserică și poporului.Preoți nu a venit unul aici, afară de un cântăreț de la Cavarna și unul de la Balcic este nevoie urgentă de preoți și cântăreți spiritele sunt foarte agitate, mai ales că sunt protejați de englezi și bulgari nădăjduiesc că la pacea generală Dobrogea să fie a lor. Protoereu Gheorghiu nr.34, 30.12.1918[14].

Telegramă Marelui Cartier General. Operații. Intr. nr. 2442/1918. Bazargic 53-232-10/1-14

Prefectul județului Caliacra, Gh. Theodorescu, nr.363, Ministrului de Interne

De către dl. locotenet Guszi ofițer de legătură pe lângă comandamentul englez Bazargic ni s-a prezentat tradusă de d-sa în românește proclamația de mai jos dată de Comandamentul General al trupelor britanice din Dobrogea de Sud cu sediul la Varna spre a se publica în cuprinsul județului în limba română și bulgară. Domnul locotenet colonel Duglas Căpităneanu atașat pe lângă Divizia Engleză din Varna roagă a se comunica proclamația și d-lui colonel Rosetti din Misiunea Militară Franceză a d-lui

[13] Ibidem, cd. 384.
[14] *Ibidem*, cd. 385.

https://biblioteca-digitala.ro

Berthelot la Hotel Athenee Palace București spre știință. Rugăm binevoiți a ne comunica telegrafic dacă publicăm proclamația al cărui cuprins este următorul:

Către populația din Dobrogea,

1) Situația înainte de izbugnirea războiului în 1916 fiind în curs de restabilire în Dobrogea depinzând de rezultatul păcii generale;

2) Nu se dorește și nu se va permite persecuții nimănui;

3) Absolută siguranță a tuturor locuitorilor este garantată prin prezența trupelor britanice, idem viața precum și proprietatea tuturor locuitorilor este cea mai perfectă siguranță;

4) Opunerea din partea sătenilor relativ la ocuparea Dobrogei nu se va tolera pentru a influența asupra situației ci va aduce cu sine pedepsirea sătenilor;

5) Jandarmi români sunt funcționari civili sub administrația civilă poartă uniformă numai ca să poată fi distinși de către populația civilă. Din ordinul Comandamentului General al Trupelor Britanice din Dobrogea de Sud[15]*.*

Copie după raportul nr. 19 din 13/26 decembrie 1918
al Batalionului Jandarmi Dobrogea.

Urmare raportului nr. 18. Ca rezultat al inspecției făcute de subsemnatul în companiile de jandarmi Dobrogea, Caliacra și Durostor de la 15-24 decembrie 1918. Am onoarea a raporta starea spiritelor populației din Dobrogea și Cadrilater față de autoritățile românești după cum urmează:

1) Compania Jandarmi Constanța.

În satele românești și turcești populația liniștită, parte încă neîntoarsă din refugiu. Satele în majoritatea lor distruse, vitele furate, semănăturile de toamnă nefăcute deloc, se simte mare lipsă de hrană. În satele bulgărești Inan-Cisme, Potur și Hamangia, toate casele și gospodăriile în bună stare, populația toată înarmată, fățiș ostilă contra autorităților și statului român s-au opus cu armele trăgând foc asupra jandarmilor și trupei franceze ce s-a dus să se instaleze în comune. Comandamentul francez în înțelegere cu Prefectura și Compania de Jandarmi a luat măsuri pentru dezarmarea populației și instalarea posturilor de jandarmi. În satele Esichiciu, Cuiugiuc și Caulia, populația a arătat oarecare agitație fără a fi agresivă

2) Compania Jandarmi Caliacra.

Din ziua sosirii autorităților românești în Bazargic și până în ziua de 21 decembrie când subsemnatul am plecat, populația atât din oraș cât și din județ foarte ostilă, iar trupele și Comandamentul Englez simpatizează cu

[15] *Ibidem*, cd. 386.

https://biblioteca-digitala.ro

bulgarii autoritățile românești neavând nici un sprijin eficace. Astfel, la sosirea în gară nu s-a dat voie jandarmilor a intra în oraș ci au dormit în vagoane. Comandamentul englez a rămas surprins de sosirea jandarmilor și s-a exprimat că ar fi bine să se întoarcă înapoi deoarece autoritățile românești vor fi vremelnice. A doua zi Comandamentul Companiei cu învoirea Comandamentului a intrat cu compania în oraș după ce i s-a dat un ofițer și 30 soldați englezi și după ce a raportat că dacă va fi atacat de populație ca face uz de armă. Îndată sute de locuitori cu steaguri negre au făcut procesiune în oraș și s-a oprit în fața Comandamentului Englez unde o comisie de 3 în frunte cu primarul Dimitrie s-a prezentat domnului general comandant al garnizoanei spunându-i că locuitorii nu vor să primească pe români. Comandamentul i-a liniștit și făcut atenți că aceasta se va hotărî la pacea generală. Comandantul companiei de jandarmi și funcționarii noștri zilnic erau înștiințați prin diferite persoane că vor fi atacați și omorâți peste noapte, iar în oraș nefiind nici o măsură de pază, comandantul companiei voind a face patrularea în oraș a fost oprit de comandantul englez. În seara de 18-19 a.c. bulgarii din Bazargic în frunte cu primarul Dimitrief (care în timpul războiului a ținut întruniri la Babadag și Tulcea pentru liberarea Dobrogei) și avocatul Pricoff (ofițer de rezervă dezertor din armata noastră) a dat o serbare școlară unde s-a executat piese teatrale și recitări cu caracter național, s-a ntat „Șumi-Marița” s-a dansat jocuri naționale și toastat pentru Dobrogea față fiind ofițeri și soldași englezi care fraternizau cu bulgari. S-au ținut întruniri cu caracter patriotic, populația în județ cât și în oraș este armată și deși s-a dat ordonanță atât de comandamentul englez cât și de prefectură, nu s-a depus nici o armă și nu se ia nici o măsură pentru executarea ordonanței. Dându-se ordin pentru înființarea secțiilor de jandarmi la Carapelit, locuitorii s-au opus cu armele, cerându-se concursul englezilor, s-a trimis de comandament un ofițer cu 70 soldați care au instalat secția în sat fără însă de a dezarma populația din care cauză locuitorii sunt agresivi și jandarmii nu pot executa serviciul fără a se naște incidente. Populația a refuzat categoric a vinde alimente sau a face transporturile necesare cu plata iar comandamentul nu intervine deloc în favoarea noastră pe motiv că nu-i poate obliga. Ni s-au făcut observații și ni s-a spus să ne aducem cele necesare din țară, jandarmi nu au cazarmament, mobilier și nici nu putem improviza fără concursul englezilor, căci riscam a se naște incidente. Orașul și județul este plin de dezertori și refugiați bulgari din județele Tulcea și Constanța care au lucrat pe față contra statului român în timpul ocupației în Dobrogea. Asemenea se află indivizi agitatori din Bulgaria contra cărora autoritățile române fără concursul englezilor nu pot lua nici o măsură. Am fost opriți a face vreo arestare, chiar a dezertorilor noștri. În Bazargic sosește și pleacă zilnic câte un tren bulgar din și la Varna pe când noi nu am avut un tren în 8 zile. Granița fiind deschisă zilnic intră li ies tot felul de indivizi cum și vite,

https://biblioteca-digitala.ro

cereale și tot felul de contrabande. La această atmosferă fățișă contra noastră din parte englezilor a contribuit propaganda bulgărească prin gazete care sosesc zilnic de la Varna și Rusciuc prin indivizi anume însărcinați, care chefuiesc și petrec cu soldați englezi, și prin broșuri scrise în franțuzește în care bulgarii ne descriu ca asupritori și barbari li că nu avem nici un drept istoric asupra Dobrogei, iar englezi necunoscând contrar, îi simpatizează. Mi s-a comunicat de dl locotenent Guszi ofițer de legătură că generalul englez cere a i se da broșura d-lui Iorga scrisă în englezește relativă la drepturile noastre asupra Dobrogei dacă există.

3) În Compania Durostor.

Populația de asemenea agitată și fățiș contra autorităților românești. La Alfatar în ziua de 19 decembrie s-a adunat la reședința secției aproape toți locuitorii satului voind să scoată pe jandarmi din local. Soldații englezi erau de față s-au opus. Din mulțime începe a se trage focuri de revolvere. Englezi văzându-se atacați trag foc, după care intervenind și jandarmi, cad doi bulgari unul mort și altul rănit. Transportându-se la fața locului comandantul companiei și procurorul cu învoirea ofițerului francez s-au aresta capii revoltei. În ziua de 21decembrie a.c. populația satelor din prejurul Turtucaiei s-au îndreptat în număr mare spre Turtucaia pentru ca să izgonească autoritățile românești ce sosiseră în oraș. La marginea orașului fiind întâmpinați de detașamentul englez și 100 jandarmi ce se găseau acolo și somați a se opri, populația s-a împrăștiat și dus la casele lor fără nici un incident. În ziua de 22 decembrie populația bulgară din Alfatar a bătut grav și tăiat cu toporul pe un băiat de țigan care a vândut alimente jandarmilor. Pacientul s-a internat în spitalul Silistra iar cazul se cercetează de șeful secției. Mici agitații fără importanță au fost în satele Aidemir, Popina și Doimușlar. Însă comandamentul englez din Silistra ne dă tot concursul și tot sprijinul pentru a stabili liniștea și ordinea în județ, pentru a dezarma populația și a instala autoritățile românești. Se anexează o copie după ordinul comandantului englez din Silistra dat detașamentelor englezești din județ în această privință. Comandantul Batalionului Jandarmeriei Dobrogea Maior Ioan Topor.[16]

Copie după ordinul Comandamentului englez din Silistra dat detașamentelor din județ. Nr. 140 din 21 decembrie 1918

Autoritățile române trebuie să fie instalate oricare ar fi apariția și tot concursul trebuie să i se de-a în exercitarea datoriei și atribuției lor. Autorităților române trebuie să li se dea camere de locuit și mâncare pentru oameni de la bulgari. Cel mai bun sistem pentru aranjarea chestiunii alimentare este următorul: Români au bani a-și plăti mâncarea ofițerul englez

[16] Ibidem, cadrele 387-388.

https://biblioteca-digitala.ro

trebuie să ceară mâncare zilnic pentru români cât sunt plătește costul oamenilor și primește costul. Românii au ordin să strângă toate armele la sate la care trebuie să li se dea concurs prin arme se înțelege: arme, revolvere, baionete și săbii. O listă de arme strânse să fie trimisă Cartierului Brigăzii în fiecare sâmbătă. Poliția și jandarmii români vor fi însoțiți în executarea serviciului de câte unul sau mai mulți soldați englezi. Orice locuitor s-ar opune la instalarea autorităților române sau acei care tulbură liniștea vor fi arestați și trimiși la Silistra cu gărzi englezești, unde vor fi predați autorităților române pentru a dispune. A veghea Proclamația Generalului Berthelot a fi afișată în toate satele. Dacă ofițerul englez are ceva de obiectat asupra trupelor române va raporta acestei Brigăzi și nu va lua nici o măsură cum s-a întâmplat mai multe cazuri. Nu se va da nici o atenție bulgarilor ce vorbesc englezește ce sunt primiți în sate pentru a face propagandă contra românilor. Orice ordin din partea ofițerului englez trebuie executat imediat și fără discuție cei care nu vor asculta vor fi arestați imediat[17].

Reinstalarea autorităților române în Dobrogea și Dobrogea de Sud era una complicată la sfârșitul anului 1918, rapoartele și comunicatele prezentate aduc mărturi cu privire la colaborarea aliaților cu oficialitățile civile și militare române precum și dificultățile pe care acestea le-au întâmpinat în exercitatea autorității de stat.

[17] Ibidem, cadrele 387-389.

https://biblioteca-digitala.ro

Propaganda externă ungară contra Tratatului de Pace de la Trianon (1925-1926)

Alin SPÂNU

Hungarian Foreign Propaganda against the Treaty of Trianon (1925-1926)
Abstract

At the end of the First World War the multinational empires split into independent states. Hungary has not been reconciled with the loss of some territories that didn`t belong to it and acted subversively to get them back.

One of the main goals of Hungary was Transylvania, so that the Governments from Budapest used various methods and means to influence the Great Powers into thinking that getting this territory back is necessary.
Key words: Hungary, propaganda, revisionism, Trianon, Romania

La finalul Primului Război Mondial imperiile multinaționale s-au destrămat, iar în locul lor au apărut statele naționale. Imperiul austro-ungar s-a redus la două state mici – Austria și Ungaria –, în timp ce restul naționalităților dominate au ales, conform principiului autodeterminării, formarea unor state sau întregirea componentei etnice. Dintr-o națiune dominantă, arogantă și discriminatorie la adresa minorităților din zona sa de imperiu, Ungaria a suferit un șoc atunci când s-a văzut redusă la granițele etnice. În plus, importante părți din populația ungară au rămas în ținuturile care au revenit altor state vecine, devenind minoritari și confruntându-se cu probleme inerente de adaptare la noul statut.

Guvernele de la Budapesta au făcut eforturi deosebite să convingă marile puteri de „necesitatea” păstrării integrității teritoriale a Ungariei, o integritate dominantă și asupritoare asupra naționalităților, așa cum s-a demonstrat începând din 1868. Eșecul suferit la Conferința de Pace de la Paris (1919-1920) a condus la inițierea unor acțiuni subversive (de la publicații revizioniste la acțiuni teroriste) în țară, în statele vecine și în rândul Marilor Puteri (SUA, Anglia, Franța, Italia), cu scopul de a prezenta neadevăruri asupra situației maghiarilor, iar acumularea acestora să conducă la modificarea Tratatului de la Trianon (4 iunie 1920). Toate acțiunile subversive ungare desfășurate de Budapesta în România și în străinătate au fost atent supravegheate de serviciile de informații românești, care au informat, au

https://biblioteca-digitala.ro

acționat și au propus măsuri de combatere a acestui flagel, extrem de nociv pe termen lung[1].

În anul 1925, propaganda revizionistă internă și externă a continuat cu aceeași intensitate și s-a accentuat pe tema emigranților și a optanților. Despre soarta „tristă” a emigranților (care ar fi fost obligați să plece din statele succesoare) au răspândit date agenții din SUA, iar de optanți s-a ocupat guvernul de la Budapesta, aducând cazul la Liga Națiunilor, la Londra și Paris. Acțiunile de propagandă au fost atât de intense și costisitoare, încât la București deputatul Ioan Grădișteanu l-a interpelat pe ministrul de Externe asupra acestei chestiuni. Din calcule și anumite surse, se vehicula că Ungaria a cheltuit pentru promovarea obiectivelor revizioniste aproape jumătate din bugetul anual.

În februarie 1925, Budapesta a inițiat tatonări pentru restabilirea unor relații cu Austria, cu sprijinul unor magnați unguri și câțiva foști generali stabiliți la Viena. Scopul acestei apropieri viza reîntronarea fostei familii imperiale a Habsburgilor și o uniune personală a celor două state.

Un rezultat important al acțiunilor ungare în Marea Britanie a fost vizibil atunci când fostul premier David Lloyd-George[2] a luat în mod public apărarea intereselor Ungariei față de Mica Antantă. La începutul lunii aprilie 1925 Lloyd-George a susținut un discurs în Camera Comunelor în care a pledat „cu toată puterea” interesele Ungariei. Amedeo Geannini, secretar de stat și fost șef al serviciului presei din Ministerul de Externe italian, era un „înfocat” apărător al cauzei ungare. La finalul lunii aprilie 1925 a susținut conferința „Apărarea minorităților și Liga Națiunilor” la Colegiul Roman din Roma. A început cu un istoric al problemei minorităților, afirmând că acesta are în fiecare stat un alt caracter. În Ungaria, situația a fost complexă, iar soluția decisă la finalul Primului Război Mondial nu a fost cea mai potrivită. Conferențiarul a afirmat că în Ungaria „au trăit atâtea naționalități diferite, mii de ani, în pace unele cu altele, fără să se fi accentuat vreodată necesitatea problemei naționale”. (*sic!*) Motivul acestei păci sociale ar fi fost regimul politic, care a permis tuturor popoarelor să conviețuiască pașnic. În final,

[1] Petru mai multe detalii privind propaganda ungară după Primul Război Mondial, a se consulta : Alin Spânu, *Propaganda externă ungară contra Tratatului de la Trianon (1919-1920)* în volumul *Profesioniștii noștri 15. Ioan Solomon la 60 de ani* (ediție îngrijită de Ioan Lăcătușu și Vilică Munteanu), Editura Eurocarpatica, Sfântu-Gheorghe, 2014, p. 509-514; idem, *Propaganda externă ungară contra Tratatului de la Trianon (1921-1922)* în anuarul „Acta Carpatica” I (dr. Ioan Lăcătușu redactor responsabil), Editura Eurocarpatica, Sfântu Gheorghe, 2014, p. 357-366; idem, *Propaganda externă ungară contra Tratatului de la Trianon (1923-1924)* în revista „Zargidava” XVI (redactor-șef prof. dr. Ioan Mitrea), Docuprint, Bacău, 2015, p.183-194.

[2] David Lloyd-George (n. 17 ianuarie 1863, Manchester – d. 26 martie 1945, Londra) a deținut funcția de prim-ministru al guvernului britanic în perioada 7 decembrie 1916 – 19 octombrie 1922.

https://biblioteca-digitala.ro

Geannini a criticat Liga Națiunilor pentru deciziile în cazul Ungariei și a exprimat speranța că „va ști să procedeze în viitor mai logic decât a făcut-o până acum”. Relațiile ungaro-italiene s-au dezvoltat până la nivelul când, la conferința interparlamentară de la Roma, delegații unguri, prin deputatul Baross, au solicitat deratificarea Tratatului de la Trianon. Pretențiile maghiare au fost, însă, înlăturate prin protestele energice ale românilor, cehilor, iugoslavilor și reprezentanților altor puteri. Șeful delegației ungare, N. Hoyos, l-a dezavuat public pe Baross, fapt pentru care, la întoarcerea la Budapesta, a fost apostrofat și insultat.

Asociația de propagandă „Turul” a organizat, la începutul lunii mai 1925, mai multe călătorii de studii în străinătate. Programul a fost întocmit de Laszlo Szolossy, șeful Secției de propagandă, și avea în vedere câștigarea de prieteni și aderenți ai cauzei ungare. Primul grup (35 de membri) a plecat către Germania, urmate de altele, către Anglia, Olanda și Italia. Un grup de agronomi unguri, membri ai Asociației „Tahi” au efectuat o excursie de studii în Italia. În Roma au fost așteptați de membrii Legației ungare și de Prisco Cavallieri, secretarul general al Institutului de agricultură din capitala Italiei. Excursioniștii au primit un tren special, cu care au vizitat ferme-model din mai multe orașe. În toate localitățile au avut loc banchete, s-au ținut toasturi și discursuri despre prietenia celor două națiuni. Obiectivul călătoriei, potrivit presei maghiare, a fost dezvoltarea propagandei în peninsulă și în secundar studiul agronomiei. Tot atunci, Albert Berzeviczy[3], președintele Academiei Ungare de Științe a susținut la Universitatea din Roma o conferință despre Jokai Mor[4], iar un grup de cântăreți maghiari a concertat, întărindu-se amiciția pe plan cultural. Urmarea acestor acțiuni a fost apariția în ziarul „Secolo” din Roma a unui articol de fond, semnat Tamapo, reprodus apoi de presa ungară. Autorul a scris că Mica Antantă, „înarmată până în dinți”, acuză Ungaria mutilată de tulburarea păcii europene, ceea ce reprezintă o repetare a fabulei cu lupul și mielul. Motivul acestei acuzații este că statele succesoare „neputând mistui cele patru milioane de maghiari din teritoriile anexate, se tem și tremură de frică nu atât de Ungaria dezarmată, ci mai mult de mersul fatal al justiției istorice”. La

[3] Albert Berzeviczy de Berzevicze și Kakaslomnicz (n. 1853-d. 1936) a urmat Academia de Drept din Kassa, Universitatea din Budapesta și a devenit doctor în drept (1924). A fost ministrul Cultelor și Educației (1903-1905), vicepreședinte al Camerei Deputaților (1895-1898), membru al Camerei Magnaților (1917-1918 și din 1927). Membru (1903) și președinte (din 1905) al Academiei Ungare de Științe, președinte PEN Club Ungaria (din 1930), membru corespondent al Academiei Austriece de Științe și al Academiei de Științe Leopoldina (Germania).

[4] Kokai Mor de Asva (n. 1825-d. 1904) scriitor și jurnalist, a participat la Revoluție din 1848 și apoi a fost ales în Parlament (din 1897).

https://biblioteca-digitala.ro

rândul lui, deputatul Gyorgy Lukacs[5], fost ministru, a acordat un interviu ziarului „8 Orai Ujsag” (21 mai 1925) și a prezentat punctul de vedere al clasei politice în politica externă: „Tratatul de pace de la Trianon nu exclude posibilitatea ca să fie schimbat pe cale pașnică. Ungurii numai la aceea s-au obligat, că nu cu arma se vor strădui să schimbe situația creată, sunt însă imposibilități și modalități care admit ca tratatul să fie modificat pe cale legală, așa cum e făcut. Revizuirea păcii n-are piedici absolute. Nu există nicio lege eternă și nu există normă după care s-ar putea regla pe veci relațiile dintre state”. La 10 mai 1925, a fost publicat volumul „Spre învierea națională”, de Carol Raics, care a fost „viu comentat” de presa din Ungaria. Autorul îndeamnă pe maghiarii din statele succesoare la o rezistență cât mai dârză față de noile administrații și menționează că Ungaria nu ar fi ajuns într-o asemenea situație „dacă ungurii și-ar fi făcut pe deplin datoria”. Având în vedere mesajul, volumul a fost distribuit în toate statele vecine unde se găseau comunități maghiare.

Aceste acțiuni propagandistice își găseau ecoul inclusiv la publicațiile de limbă maghiară din România. „Ellenzek” din Cluj a scris (9 iulie 1925) despre promovarea limbii și literaturii maghiare în mari centre educaționale europene. Astfel, Catedra de lectură maghiară de la Universitatea din Paris a fost ocupată de profesorul Leopold Muller; la Helsinki (Finlanda) s-a înființat o Catedră de limbă și literatură maghiară; la Dorpat/Tartu (Estonia) a început să funcționeze Institutul ungar, condus de dr. Istvan Csekely.

La finalul lunii iulie 1925, în capitala Angliei a apărut volumul „În călătorie prin Ungaria” scris de George A. Birmingham (pseudonimul canonicului J. O. Hannay[6]), care petrecuse doi ani în Ungaria. În volum sunt cuprinse capitole despre Budapesta, familia contelui Szecseny și nedreptățile Tratatului de la Trianon. Susține cu date statistice că Ungaria a fost o victimă și încheie astfel: „Sufletul Ungariei va rămâne întotdeauna nemuritor, iar acest popor imposibil de înfrânt va ști iarăși să se ridice din țărână”. Tot în acea perioadă, ziarul „Philadelphia Inquirer” a inserat mai multe articole ale lui Harry B. Nason[7], care avea o soție maghiară (fiica profesorului universitar Iosef

[5] Gyorgy Lukacs de Erzsebetvaros (n. 1865-d. 1950) a fost ministru de Interne (1887-1897), al Cultelor și Educației (1905-1906) și membru în Dieta de la Budapesta (din 1921).

[6] James Owen Hannay, pseudonim literar George A. Birmingham (n. 1865 – d. 1950) cleric irlandez și romancier. A condus parohia Kildare (1918-1920), a fost capelan al viceregelui Irlandei (1920-1922), al Legației britanice la Budapesta (1922-1924) și vicar la biserica Holy Trinity din Londra (1934-1950). A fost un scriitor prolific, publicând 67 de romane.

[7] Harry B. Nason (n. 1896 – d. 1974), jurnalist, tatăl său fiind editor și director executiv al publicației „The Inquirer” timp de 40 de ani. A lucrat la mai multe ziare până în 1933, când devine editor la „The Post”. Din 1941 la „The Evening Public Ledger” din Philadelphia, „The Philadephia Record”, „The New York Post” ș.a.

https://biblioteca-digitala.ro

Imre) și petrecea vacanțele la Budapesta. Articolele erau „pline de laudă" la adresa Ungariei, cu intenția de a „orienta" publicul american asupra rolului acestei țări „între apusul și răsăritul Europei".

Fostul premier italian Francesco Nitti[8], în vacanța de vară (august 1925), a ținut o conferință la Universitatea din Cambridge (Marea Britanie) pe tema tratatelor de pace. În discurs a afirmat că, înainte de război, a existat numai o singură regiune Alsacia-Lorena, iar după conflict au apărut nouă-zece asemenea regiuni. Până la război exista un stat Austro-Ungaria, adică un stat compus din diferite naționalități suspuse unei stăpâniri centrale, iar tratatele de pace au creat șase-șapte astfel de entități statale. Cea mai reprezentativă pildă o reprezenta Cehoslovacia, a cărei existență „nu este altceva decât o luptă pe viață și moarte, care se înnoiește din zi în zi". Dar, aceleași simptome le-a văzut conferențiarul și în alte state, mai ales în Iugoslavia și România. Adresându-se auditoriului, Nitti a încheiat interogativ: „Voi, englezilor, știți mai bine ca oricine cât de greu este a asimila popoare de altă rasă și credință". Fostul premier era cunoscut că în ultimii trei ani a publicat patru cărți despre situația Europei în urma războiului („L'Europa senza pace", „La decadenta dell`Europa", „La tragedia dell'Europa" și „La Pace"). În ultimul volum arată că situația de după încheierea păcii nu reprezintă altceva decât „complexul minciunilor țesute cu măiestrie de către francezi". Cât privește Ungaria, aceasta este văzută ca o victimă a Conferinței de Pace: „Ciuntirea Ungariei a fost așa de grozavă încât nu există nici un maghiar, începând cu cardinalul de Esztergom și terminând cu cel din urmă plugar, care să se împace cu situația creată. Infamia a fost atât de mare, încât nimeni nu-și poate asuma răspunderea". La final, oferă un imbold către poporul maghiar: „Sufletele n-au demobilizat și nu vor demobiliza. Un popor poate primi mizeria și se împacă cu neajunsurile, dar nu poate renunța la demnitatea lui dacă nu vrea să piară".

În aceeași lună, august 1925, dna Jean Caldwell, soția unui industriaș și senator american, a vizitat Timișoara și a socializat cu mai multe familii maghiare, între care ale contelui Bethlen și baronului Lipthay. Vizitatoarea a declarat că se ocupă cu studiul situației minorităților din Transilvania, iar constatările le va transmite soțului, care a reprezentat SUA la Liga Națiunilor.

La începutul lunii septembrie 1925 un grup de elvețieni au vizitat orașul Esztergom și au oferit ajutoare copiilor săraci. Ghidul lor a fost preotul reformat Ioan Tanner, iar între alte activități au fost primiți de cardinalul Josef

---

[8] Francesco Saverio Vicenzo de Paola Nitti (n. 19 iulie 1868, Melfi – 20 februarie 1953, Roma) a fost prim-ministru în perioada 23 iunie 1919-15 iunie 1920. În 1924 a emigrat din țară și a revenit după Al Doilea Război Mondial. A fost ales în Senat primul pe lista Partidului Liberal Italian.

https://biblioteca-digitala.ro

Csernoch[9], Primat al Ungariei. Acesta le-a mulțumit pentru gest și a spus că „durerea celor ce plâng la granița patriei micșorate a mișcat și inimile elvețiene. Ungaria este cea mai vrednică țară pentru mila și simpatia voastră”. În continuare Primatul a comparat Ungaria cu omul din Biblie care a fost atacat și rănit de tâlhari, iar samariteanul milos trebuie să fie Elveția.

Cu ocazia manifestărilor dedicate aniversării a 100 de ani de la înființarea Academiei Ungare de Științe (noiembrie 1925) au fost invitate și personalități din străinătate. Între acestea s-a aflat și Eemil Setala[10], ministrul Educației din Finlanda, care în discursul său a afirmat: „Dumnezeu să țină tineretul maghiar și întreaga Ungarie sfântă”.

În 1925, propaganda revizionistă s-a dezvoltat, a devenit mai intensă și s-a propagat, mai ales, în Marea Britanie și Italia. Prin fondurile masive distribuite („care de multe ori mișcă și pe cei mai recalcitranți și mai sinceri idealiști”) s-au putut coopta mulți scriitori și jurnaliști în sprijinul acțiunii maghiare, mai ales în Italia. Între publicațiile câștigate s-a numărat și „Il Popolo d`Italia”, oficiosul guvernului. La 15 octombrie 1925, deputatul Piero Pisenti[11] a semnat un articol în care face o analiză a Tratatului de la Trianon: „Nu vrem să discutăm Tratatul de pace de la Trianon, însă este just a se afirma că, dacă vechiul regal al Sfântului Ștefan, compus și maghiari, români, sârbi, croați și cehoslovaci, trebuia descompus din cauza și din dreptul victoriei noastre, totuși, marele nucleu maghiar, fie în baza principiului naționalităților, fie în baza tradițiilor, ar fi trebuit să obțină un tratament mai drept, deoarece este mult mai indicat a da bazinului dunărean un aspect solid și mai puțin plin de pericole pentru pacea europeană”. Același Pisenti a publicat articolul „Misiunea Italiei și Europa Danubiană”, apărut în „Epoca”. Aici se afirmă că prietenia italo-ungară nu trebuie să rămână la un nivel platonic, ci trebuie consolidat într-un mod cât mai material. Evidențiază participarea generalului Istvan Turr alături de

[9] Janos Csernoch (n. 18 iunie 1852, Szakolcza – d. 25 iulie 1927) a fost hirotonit preot de Esztergom (18 noiembrie 1874), a obținut doctoratul în teologie (2 iunie 1876), a fost ales episcop de Csanad (19 februarie 1908), arhiepiscop de Kalocsa (8 martie 1911), arhiepiscop de Esztergom (13 decembrie 1912), cardinal primat al Ungariei (25 mai 1914) și cardinal de Sant Eusebio (8 septembrie 1914).

[10] Eemil Nestor Setala (n. 1964 – d. 1935) lingvist, profesor de limba și literatura finlandeză la Universitatea din Helsinki (1893-1917). Președinte al Senatului (1917), ministrul Educației (1925) și de Externe (1925-1926), ministru plenipotențiar în Danemarca și Ungaria (1927-1930). Între 1926 și 1935 a fost și rectorul Universității din Turku.

[11] Piero Pisenti (n. 1887 – d. 1980) jurnalist și politician fascist. Membru al consiliului local din Pordenone (1915-1919), aderă la Partidul Național Fascist (1921), ajunge căpitan în Cămășile negre și editor al publicațiilor de partid. Este ales deputat (1924-1939) și rămâne loial lui Benito Mussolini după ce Italia a solicitat armistițiu (8 septembrie 1943). În Republica de la Salo (septembrie 1943 – mai 1945) este ministru de Justiție, fiind apoi arestat, judecat și condamnat la un an de închisoare.

https://biblioteca-digitala.ro

Garibaldi la campania militară din 1859 pentru unificarea Italiei. Continuă cu critica „sistemele de opresiune” din România și Cehoslovacia îndreptate contra minorității maghiare și propune intervenția Italiei în rezolvarea problemelor dintre Ungaria și vecinii ei. Alte publicații italiene care s-au raliat revizionismului maghiar au fost „Serend” (Roma) și „Regno” (Torino). Cea din urmă a publicat articolul „Ungaria mutilată”, care se încheia astfel: „Ungurii își reamintesc cu mândrie că originea renașterii lor culturale se datorează influenței milenare a Romei, căreia i-au rămas totdeauna credincioși. În timpul stăpânirilor străine și a suferințelor îndurate, ei au sperat că de la Roma le va veni într-o zi răsplata unui ajutor matern. Italia nu poate, deci, să uite și să lase singură în prada poftelor barbarilor pe națiunea-soră, care actualmente se găsește în pătimire credincioasă și în sfințenia durerilor nedrepte”.

Încă de la începutul anului 1926, acțiunea maghiară a desfășurat o propagandă susținută pentru rectificarea frontierelor. Publicațiile maghiare sau de limbă maghiară din străinătate apărute între decembrie 1925 și februarie 1926 au inserat „toate neadevărurile, calomniile și injuriile contra României, fie acestea izvorâte din orice pană sau creier, numai coloanele să fie pline și cele scrise să fie cu asentimentul publicului șovinist”. În februarie 1926, fostul premier Pal Teleki[12] a fost invitat să țină o cuvântare la Universitatea din Berlin despre situația politică și economică a Ungariei. Oratorul a arătat situația din trecut și prezent a Ungariei, menționând că Germania nu ar trebui să uite că țara sa a fost, mai demult, principalul său furnizorul de alimente. A menționat că Tratatul de la Trianon a adus Ungariei „o criză economică insuportabilă” și, cu sprijinul Germaniei, Liga Națiunilor are datoria să revizuiască acest tratat.

Revista „La Vita Italiana” a publicat, la începutul lunii martie 1926, un editorial semnat Carpathus, care solicita ca poporul italian să sprijine pe maghiari în revendicarea vechilor granițe. Părerea lui Carpathus era că statele succesoare „sunt incapabile de a se guverna singure din cauza culturii balcanice și inferioare de care dispun, mai ales românii”.

În luna mai 1926, la Londra, a avut loc Conferința Internațională pentru Comerț, la care a participat și o delegație maghiară, condusă de Tibor Kallai, fost ministru de Finanțe (decembrie 1921-februarie 1924). La revenirea în țară unul din membrii delegației, baronul Albert Kaas, a declarat că, la Londra, pe lângă problemele la ordinea zilei, maghiarii s-au ocupat și cu strângerea legăturilor de prietenie și au reușit să trezească interesul pentru Ungaria. Mai mulți deputați britanici au receptat mesajele delegației maghiare

[12] Pal Teleki, conte Szek (n. 1 noiembrie 1879, Budapesta – 3 aprilie 1941, Budapesta) geograf și om politic ungur. A deținut funcția de prim-ministru în perioadele 25 iulie 1920 – 14 aprilie 1921 și 16 februarie 1939 – 3 aprilie 1941. La 12 decembrie 1940 a semnat, la Belgrad, un tratat de prietenie cu Iugoslavia, iar la 2 aprilie 1941 regentul Horthy a acceptat ca trupele ungare și germane să atace statul vecin. Considerându-se dezonorat, Teleki Pal s-a sinucis.

https://biblioteca-digitala.ro

și au decis să efectueze o vizită în Ungaria, cu scopul de a studia situația politică din Europa Centrală, dar și să se delecteze la băile Balaton.

În urma descoperirii, la Paris, a unei mari sume de bani francezi falsificați de unguri (cu concursul unor funcționari de stat și cu aprobarea executivului de la Budapesta), propaganda revizionistă a stagnat. Totuși, tot în capitala Franței, maghiarii au înființat revista „Revue des études hongroises et finno-ougriennes”, la editura Champion; redactori erau dr. Zoltan Boronyai, profesor și secretar al delegației ungare pe lângă Liga Națiunilor și dr. Alexandre Echardt, profesor de limba și literatura franceză la Universitatea din Budapesta. Publicația era girată de Academia Ungară de Științe și își propunea să prezinte lumii științifice europene originea poporului maghiar, istoria acestuia și a popoarelor cu care se înrudea. De asemenea, promova literatura maghiară, etnografia, antropologia, arta și evoluția vieții intelectuale, toate ca oamenii de cultură interesați să se poată servi de datele publicate.

Din cauza lipsei de succes în atingerea obiectivelor, revizioniștii unguri refulau în denigrarea și ponegrirea românilor și României în presa din străinătate. Astfel, cu ocazia vizitei pe care regina Maria a efectuat-o în SUA (18 octombrie-24 noiembrie 1926)[13], militanții anti-români au încercat să împiedice călătoria prin demonstrații care, însă, au fost împiedicate de autoritățile americane. În mass-media de dincolo de ocean, însă, ne-au prezentat „ca un popor barbar” și au născocit tot felul de neadevăruri despre suverana României. Alt element negativ în propaganda maghiară a fost molestarea bătrânului poet hindus Rabindranath Tagore[14], care a vizitat Budapesta. Cu toate acestea, la plecare a fost rugat să intervină la Liga Națiunilor pentru punerea în discuție a actului de la Trianon. Desigur, nici Liga Națiunilor n-a fost scutită de critici aspre și epitete din cele mai colorate. Cu ocazia discuției din Parlamentul ungar despre bugetul armatei, deputatul Zsilinski a solicitat, potrivit presei, „în mod obraznic, să nu se țină cont de dispozițiile acestei Ligi compusă din evrei” și să se adopte sumele necesare armatei după necesități.

Propaganda revizionistă ungară va lua amploare pe măsură ce alte state vor introduce în politica externă acțiuni de modificare a ordinii stabilite la finalul Primului Război Mondial. O altă cauză a fost lipsa unei reacții ferme a marilor puteri democratice, unele fiind atrase în mrejele Budapestei, iar altele dovedindu-se incapabile să acționeze practic pentru menținerea idealurilor clamate. Aceste lipsuri și cedări în fața revizionismului și șovinismului își vor găsi punctul culminant la finalul anilor ’30 și, în pofida concesiilor, vor sta la baza izbucnirii celui de-al Doilea Război Mondial.

[13] Detalii: Adrian-Silvan Ionescu, *Regina Maria și America,* Noi Media Print, București, 2010.
[14] Rabindranath Tagore (1861-1941) scriitor și filosof indian, a obținut Premiul Nobel pentru Literatură (1913).

https://biblioteca-digitala.ro

Banda fraților „Baltă”

Daniel DIEACONU

The Band of „Baltă” Brothers
Abstract

This study focuses on a topic less present in Romanian historiography: gangs of robbers. In the Romanian space, gangs of robbers (or hajduks) have existed since ancient times, from the famous hajduk Codreanu, from the time of Alexandru Iliaș, or the bloody robber Burlă, from the reign of Constantin Cantemir, to the famous Coroi or the Baltă brothers, the subject of this study. The band of the three brothers activated from the interwar period to the end of the war. Incarcerations or periods of trying to return to a normal life did not miss. Local newspapers gave important space to the gangs' feats, which gained power during the war, recruiting deserters, using front armament. In the band of Baltă brothers also activated women, Maria Cozma, mistress of Dumitru Negrescu – Baltă, considering herself a true ”Peahen of the woods”, as Voichița from the beginning of the XIX century. We found out her feats and of her comrades from oral testimonies, files of Gendarmerie and Neamt Courthouse, from memories and historical studies and literary works. Their end was tragic: all the brothers were killed. They had ”heroic death”. They were considered by some authors as ”the last hajduks of Moldavia”. We do not consider this fact, but surely they were not the last robbers of Moldavia.
Keywords: gangs of robbers**,** hajduk, Peahen of the woods, interwar period

Acțiunile fraților Baltă din 1936/1937 – 1946 în munții Neamțului au stârnit interes cercetătorilor chestiunii, dar și ziariștilor (din presa scrisă sau mai nou și din televiziune), și, pe lângă interes, chiar controverse. Haiduci sau tâlhari? Opiniile sunt împărțite, dar considerăm că cele mai credibile sunt sursele arhivistice, însă nu putem ocoli nici mărturiile orale (unele dintre ele luând forma unor articole sau chiar a unei cărți). Mărturiile orale pot fi subiective, sunt povești de viață trecute printr-un filtru propriu al unor protagoniști sau martori direcți sau indirecți ai evenimentelor. Dar și în cazul unor documente de arhivă se pot ascunde inexactități, exagerări, părtiniri; ele pot aparține martorilor declaranți, participanți la evenimente, de o parte și de alta a „baricadei”, pot fi ale agenților autorităților, care vor să-și justifice acțiunile, banii pe care-i primesc, să creeze o aură de pericol în jurul faptelor lor. Vom încerca să prezentăm cât mai multe dintre fapte și din cât mai multe surse. *Audiatur et altera pars!* Despre faptele lor, concentrându-se însă, în mod special, asupra lui Dumitru Negrescu, a scris un roman Constantin Ardeleanu,

https://biblioteca-digitala.ro

iar Lucian Strochi i-a cuprins în romanul „Cicatricea”[1]. Mai multe articole au apărut în presa locală sau centrală, bazate în special pe mărturii orale[2] sau chiar și documente de arhive[3]. Am urmărit presa contemporană evenimentelor[4]. Documentele de arhive au cuprins mai multe fonduri de la Arhivele Naționale Neamț[5]. Conform documentelor de arhivă, frații Baltă, pe numele lor adevărat Negrescu, Nicolae și Dumitru, au început jafurile prin 1936-1937 asupra unor cetățeni mai înstăriți din zona Târgu-Neamț[6]. Maria Cozma, fata care a ajuns în codru alături de Dumitru Negrescu, zis Baltă, a aflat povestea vestitului bandit chiar din gura acestuia, într-un moment de liniște, într-un bordei din pădure. Era fecior de oameni gospodari din comuna Negrești, tatăl său ținând stână, iar el a fost de mic pe lângă oi, fiind la început „strungar”. Pe când avea vreo 16 ani, fratele său Nicolae era în armată și, pentru a avea permisii cât mai dese, ducea la comandantul de pluton câte un caș de brânză și de urdă de la stâna tatălui său. Dar, într-o zi, tatăl s-a supărat, considerând că armata fiului său costă prea mult și că acesta ar trebui să-și slujească țara, nu să umble prin cârciumi pe brânza sa. Dar învățat cu permisii, cu balurile, horele și nunțile din sate, Nicolae, cu un coleg de-al său, au furat un caș (după o sursă de la o stână din Borca, după o alta de la o stână din Vânători) și au luat de acolo și o trișcă, pe care Nicolae a dat-o fratelui său mai mic, Dumitru. A lăsat și cașul la stână și a coborât în sat la joc. Dar hoția a fost descoperită, jandarmii au sosit la stâna lui Negrescu și au aflat cașul și pe Dumitru cântând din trișcă. Băiatul a fost arestat și a fost trimis la Aiud, la una dintre cele mai crunte închisori ale României interbelice[7].

În pușcăria de la Aiud a stat alături de deținuți periculoși și când mai avea trei luni de pedeapsă a evadat alături de ei printr-un tunel săpat cu furculițele, o muncă sisifică, pământul fiind cărat cu gamele și împrăștiat în

---

[1] C. Ardeleanu, *Chetronia,* Societatea Scriitorilor Militari, București, 2005; L. Strochi, *Cicatricea*, Ed. Răzeșu, Piatra-Neamț, 1996.

[2] L. Teodosiu, *Ultimul haiduc din Moldova*, în „Ecoul munților”, 19-25 august 2004, p. 5; B. Lupescu, *Păunița codrilor,* în „Formula As”, an XII, nr. 544, decembrie 2002, p. 12; I. Asavei, *Haiducul Baltă – legendă vie pe valea Tarcăului*, în „Monitorul de Neamț”, 1 iulie 2008, p. 16 I. Asavei, *Haiducul Baltă – legendă vie pe valea Tarcăului*, în „Monitorul de Neamț”, 1 iulie 2008, p. 16; T. Galinescu, *Ultimii haiduci din munții Neamțului – Banda lui Costică Baltă*, în „Țara Hangului”, an IV, nr. 12/1999, p. 14

[3] Gh. Radu, *Contribuții la istoria județului Neamț,* Ed. Cetatea Doamnei, Piatra-Neamț (culegere de articole în presa nemțeană).

[4] „Telegraful” 1925-1930; „Reformatorul”, 1928-1930; „Flacăra” 1945-1946.

[5] Arhivele Naționale Neamț, fond Legiunea de Jandarmi; idem, fond Tribunalul Neamț.

[6] Idem, fond Legiunea de Jandarmi, d.19/1946, f. 146; „Telegraful” din 21 august 1925 arăta că la cea dată banda deja acționa prin Niculiță Negrescu și prin Dumitru Negrescu, care la acea dată era minor.

[7] C. Ardeleanu, *Chetronia,* Societatea Scriitorilor Militari, București, 2005, pp. 66-67; B. Lupescu, *Păunița codrilor*, în „Formula As”, an XII, nr. 544, decembrie 2002, p. 12; în articolul lui Bogdan Lupescu apare ca având 12 ani, lucru mai greu de acceptat pentru o încarcerare la Aiud alături de deținuți de drept comun.

https://biblioteca-digitala.ro

curtea închisorii. Fratele său Niculiță, cum i se zicea acasă, era în munți, dezertase din armată și Dumitru (Mitiță sau Mitriță, cum i se zicea) i s-a alăturat, îngrozit de a mai petrece măcar o singură zi în pușcărie. Într-o noapte au fost atacați de jandarmi și unul dintre tovarășii lor a fost împușcat mortal, Niculiță a fost împușcat în picioare și a fost prins, doar Dumitru scăpând din încercuire. S-a predat după câteva zile și noua sa arestare a fost doar de o lună, fratele său recunoscând furtul brânzei, care a dus la detenția sa de la Aiud[8].

Istoricul nemțeam Gheorghe Radu, în lumina documentelor de arhivă (Fondul Legiunea de Jandarmi Neamț și Tribunalul Județean Neamț), arăta că în 1938 au fost prinși amândoi frații de către jandarmii secției Bălțătești și Poliția din Târgu-Neamț și condamnați la pedepse corecționale de doi ani. În 1939 au fost eliberați cu condiția de a se face oameni de treabă[9]. Scăpat din închisoare, Dumitru Negrescu (după cum a povestit Mariei Cozma) a fost angajat ca brigadier silvic, dar trecutul l-a ajuns din urmă pe cel ce dorea o viață liniștită de gospodar. I s-au pus în cârcă niște matrapazlâcuri silvice făcute de unii mai-mari ai zonei sprijiniți de poliție și atunci când au sosit cei care trebuiau să-l aresteze, i-a întâmpinat cu pușca și a fugit din nou în codri. Se părea că nu e loc pentru un gospodar cu numele Dumitru Negrescu…[10]

Niculiță Negrescu, zis Baltă, aflat și el în codri, a fost prins de jandarmi în luna mai 1942 și într-un memoriu al Legiunii de Jandarmi Neamț către Inspectoratul de Jandarmi Iași se aducea la cunoștință faptul că Dumitru Negrescu îl luase alături de el pe alt frate, Constantin, iar Niculiță, ce fusese condamnat la 25 de ani de muncă silnică, a evadat din Penitenciarul Piatra-Neamț și a revenit și el în bandă[11].

În 1942, la începutul verii, începe și aventura haiducească (sau tâlhărească?!) a Mariei Cozma din Filioara, care lucra ca slujnică la boierul Jenică Crețulescu. Despre Baltă auzise mai demult, dar de văzut îl văzuse cu un an înainte, când banditul a trimis un bilet boierului să-i ducă la un loc stabilit mâncare pentru patru persoane, o damigeană de țuică și pastile pentru măsele. A plecat în codru la 14 ani, urmând pe cel căruia îi zicea „Bădiușa” (și care pe atunci avea 36 de ani)[12]. A fost atrasă printr-o deghizare, erau îmbrăcați în ofițeri, și i-au cerut fetei să-i ducă spre Secu, pe unde s-aținea Baltă. Odată ajunsă în pădure, n-a mai existat cale de întoarcere, căci primise de veste că nu era primită în sat, chiar tatăl promisese că „o omoară cu mâinile lui”[13]. Într-un

[8] C. Ardeleanu, *Chetronia,* pp. 69-70

[9] Gh. Radu, *Contribuții la istoria județului Neamț*, Ed. Cetatea Doamnei, Piatra-Neamț, p. 266

[10] C. Ardeleanu, *Chetronia,* pp. 88-89; un anume Vasile Alupului din Crăcăoani, care l-a cunoscut pe Dumitru Baltă își amintea că acesta fusese brigadier silvic și se ținea cu o fată Maria Bălăloiu, de loc din Valea Seacă (L. Teodosiu, *Ultimul haiduc din Moldova*, în „Ecoul munților”, 19-25 august 2004, p. 5)

[11] Gh. Radu, *Contribuții la istoria județului Neamț,* pp. 266-267

[12] B. Lupescu, *Păunița codrilor,* p. 12.

[13] *Ibidem*

https://biblioteca-digitala.ro

memoriu din 1948, Maria Cozma declara că era fată săracă, slujnică la Crețulescu și că a fost luată în pădure forțat și a rămas sub amenințarea că va fi desfigurată[14]. Scriitorul Lucian Strochi, care, la un moment al carierei sale, a fost profesor la Tazlău, afla de la Maria faptul că „el n-a ucis niciodată, lotru era, e drept, deși n-a luat niciodată de la sărac, nici nu lua de la sărac, ba îl și ajuta”[15]. Din 1942 se înmulțesc referirile documentare la banda fraților Baltă, acțiunile sunt mai numeroase, atât ale bandiților, cât și ale autorităților. La 15 iunie 1942 sunt jefuiți trei călugări din Dolhasca, județul Baia. La 25-26 octombrie 1942 este jefuit învățătorul Gheorghe Ailenei din Dobreni, care reclamă lipsa unor obiecte casnice[16]. Tot în 1942 s-a aflat despre atacurile de la Stânca-Pipirig, un jaf la o cârciumă, de unde s-au luat 17.000 de lei. Au participat și Maria Cozma și Elena Lupu[17]. De la o șatră de țigani nomazi se iau covoare și curele, pe Dealul Petru-Vodă. O pereche de pantaloni și niște sumani sunt dați la niște țigani din Filioara, ce prădaseră și omorâseră un boier de la Piatra. Este oprit pe Dealul Petru-Vodă și subprefectul de Roman, dar nu i se ia nimic, cel așteptat era un negustor evreu, despre care știau că are la el bani și marfă[18]. Fiind vreme de război, i s-au alăturat bandei și dezertori din armată, fugari de pe front. Este cazul lui Neculai Mustață, care fuge de pe front și se alătură lui Baltă. A ținut cu el pușca, doar hainele și le-a schimbat și a ieșit la drumul mare. N-a împușcat pe nimeni, după cum spunea soția sa, Ileana Mustață, astăzi Giosan, din Brateș, Tarcău[19].

În septembrie 1944 a intrat în bandă și Alexandru Cozma din Filioara, fratele Mariei Cozma[20]. Tot în septembrie 1944, banda fraților Baltă a atacat schitul Sihla și, conform declarației starețului Vasian Scripcă, au fost maltratați călugări, au fost luate haine și încălțăminte și bani, aceștia din urmă puțini, căci atâția erau. În octombrie este semnalat furtul a doi berbeci, unul de la schitul Horăicioara și unul de la un sătean, Vasile Frăsinel[21].

Schitul Sihăstria, al cărui stareț a devenit în acel an părintele Ilie Cleopa, se afla în zona de acțiune a bandei fraților Baltă, cum era cunoscută și a avut de suferit de pe urma ei. În 1944, schitul deja avusese de suferit de pe urma unui incendiu care mistuise parte din chilii și din biserică și, după cum își amintea

---

[14] Arhivele Naționale Neamț, fond Tribunalul Neamț, d. 443/1949, f. 49; Maria Cozma spunea că în fiecare an trăit în pădure a pregătit hăinuțe pentru 30 de copii sărmani de Paști și de Crăciun, că dădea vaci de zestre pentru fetele sărace, că plătea lăutarii pentru tineri însurăței fără avere etc. Numele de „baltă” ar fi provenit de la faptul că era „baltă bogată pentru săraci” (B. Lupescu, *Păunița codrilor*, p. 12).

[15] L. Strochi, *Cicatricea*, Ed. Răzeșu, Piatra-Neamț, 1996, p. 118.

[16] Arhivele Naționale Neamț, fond Tribunalul Neamț, d. 2372/1945 , f. 6-7.

[17] Ibidem , f. 185.

[18] Ibidem , f. 198, 207.

[19] I. Asavei, *Haiducul Baltă – legendă vie pe valea Tarcăului*, în „Monitorul de Neamț”, 1 iulie 2008, p. 16.

[20] Arhivele Naționale Neamț, fond Tribunalul Neamț, d. 2372/1945, f. 13.

[21] Idem, d. 2372/1945, f. 639.

https://biblioteca-digitala.ro

părintele Macarie Tănase: „Nu s-a terminat bine cu un necaz că altul ne aştepta. Când trupele româneşti s-au retras au abandonat mai tot armamentul şi muniţiile pe unde au trecut, aşa că mai tot omul avea o armă sau un pistol automat. Atunci s-au format mai multe bande de hoţi; prima era banda lui Baltă (mai veche), care era înarmată până-n dinţi şi dădea lovituri ziua şi noaptea. Mai erau şi altele formate din ţigani şi nenorociţi care ne-au dat mult de lucru. Prin martie (1944, n.n.), şase inşi înarmaţi au legat fedeleş pe ciobani şi au luat 150 de oi”. Deşi mascaţi, ciobanii au zis că erau oameni din banda lui Baltă[22].

În acelaşi an, 1944, după cum îşi amintea părintele Macarie, la Sfântul Dimitrie, pe la nouă, când erau la litie, a intrat un ofiţer cu caschetă şi pistol automat. A cerut linişte şi a vorbit. Era Mitiţă Baltă. Era urmărit de jandarmi şi s-a apropiat de icoana Maicii Domnului, s-a închinat, a pus bani şi a cerut să i se cânte ceva frumos, căci plătise. A plecat apoi la stăreţie cu părintele Cleopa şi Ioil Gheorghiu, cerând să fie ospeţit; doi oameni stăteau de pază şi nu au lăsat pe nimeni să iasă afară din biserică, călugări sau mireni care veniseră la schit cu căruţele. Au scotocit prin chilii şi au luat o damigeană plină de rachiu, pe care au băut-o. După ce s-au îmbătat, şeful a cerut să fie toţi împuşcaţi, dar unii s-au opus şi astfel au scăpat creştinii din biserică. Spre dimineaţă au plecat, certându-se, spre Sihla. În iarna lui 1944-1945, tâlharii ne-au vizitat de mai multe ori şi au luat tot ce era mai bun. Dar Privegherea Acoperământului Maicii Domnului, aşa cum a cerut părintele stareţ Cleopa, i-a ferit apoi de alte necazuri şi tâlharii n-au mai venit[23]. Nu putem să ne dăm seama cu certitudine care era şeful în toamna lui 1944, Niculiţă sau Mitiţă, căci dacă era Mitiţă, această mărturie a unui călugăr de mare probitate aruncă o lumină urâtă asupra celui pe care mulţi l-au numit haiduc. Deşi în amintirile ei, împărtăşite ziaristului Bogdan Lupescu, Maria Cozma spunea că a încrestat pe patul puştii „24 mai 1944 – cea mai frumoasă zi”, ziua căsătoriei cu Dumitru Negrescu, zis Baltă, conform documentelor este vorba de anul 1945, aşa cum apare şi într-o declaraţie a ei sau după cum menţiona părintele Ioil Gheorghiu de la Schitul Sihăstria[24]. În 1945, un număr mare de prădări s-au înregistrat. Amintim dintre ele: pe drumul de la Oşlobeni la Crăcăoani a fost jefuit negustorul Isac Keis din Târgu-Neamţ. Iosif Păscuţă a primit partea sa 20.000 de lei şi l-a descălţat pe negustor, luându-i ghetele, care i-au plăcut în mod deosebit[25]. Printre cei jefuiţi

[22] Părintele Ilie Cleopa, *Mânca-v-ar Raiul,* vol. II, p. 31.

[23] *Ibidem,* p. 32. Ana Popescu din Grinţieşu-Mare, născută în 1930, îşi amintea că, fiindcopil, era trimisă cu trăistuţa la „Lutişor”, să aducă humă pentru brâie la sobe. Baltă, care era însoţit de o femeie frumoasă, le dădea câte ceva la copii ca să îi spună ce se mai aude prin sate.

[24] B. Lupescu, *Păuniţa codrilor,* p. 12; Arhivele Naţionale . Neamţ, Fond Tribunalul Neamţ, d.685/1948, f. 66; f. 105; preotul Ioil Gheorghiu spune că a fost bătut şi silit să-i spovedească şi să-i cunune, menţiune care diferă de prezentarea din romanul *Chetronia* (f. 135-136); într-o declaraţie de mai târziu, Maria Cozma recunoştea că preotul a fost violentat, dar că apoi a primit o sumă de bani pentru serviciile sale (d. 982/1947, f. 21-22).

[25] Arhivele Naţionale Neamţ, fond Tribunalul Neamţ, d. 2372/1945, f. 639.

https://biblioteca-digitala.ro

în 1945 s-a aflat și evreul Leiba Aperman, negustor, surprins pe Dealul Petru-Vodă, căruia i se ia toată marfa: tutun și țigări în valoare de 350.000 lei, dar și 7.000 lei numerar, iar Iosif Păscuță, care se pare că avea o slăbiciune pentru încălțăminte de calitate, îi ia ghetele din picioare[26]. La atac au participat pe lângă Dumitru și Costică Baltă, Maria Cozma, Iosif Păscuță, Constantin Cilibiu și Alexandru Cozma. Apoi au luat trei iepe de pe islazul comunei Hangu pentru a transporta marfa[27]. Nu la mult timp au jefuit o mașină și mai multe căruțe în „șesul" Crăcăoanilor, prada însumând 800.000 lei. Costică Baltă a împușcat în iulie 1945 lângă mănăstirea Secu un călugăr într-un picior. O dovadă a îndrăznelii și a forței bandei este atacul asupra unui convoi rusesc de camioane și căruțe pe Dealul Petru Vodă, după ce în prealabil a fost blocat drumul cu lemne. Au atacat pe rușii înarmați și au luat haine. După lovitură au petrecut la o cârciumă în Gârcina, plătind băutura, iar la Agapia cumpără băutură. Au vândut țigări și tutun la cârciumile din sate[28].

În vara anului 1945, conform unui document al Legiunii de Jandarmi Neamț, „mai mulți dezertori și alți certați cu legea s-au alăturat bandei". Jandarmii s-au luptat cu banditii la Schitul Sihla, la 23 iulie 1945, iar pe 7 august a avut loc o nouă confruntare la locul numit „Scaune", lângă mănăstirea Agapia. Banditii au împușcat doi câini ai jandarmilor. La 10 august, într-o pădure lângă Bălțătești, a fost împușcat Niculiță Baltă, o lovitură grea pentru frații săi[29]. Dar bineînțeles că jafurile nu se opresc: în noaptea de 30/31 august sunt prădați doi negustori evrei pe dealul Humuleștilor, iar la 2 septembrie în locul numit Cerbăria i se iau unui evreu banii și un pistol, ca apoi să ia alimente de la schitul Procov. Pe Dealul Petru-Vodă atacă două camioane rusești, care însă se întorc în grabă și fug. La 8 septembrie 1945 ajung la cârciuma lui Dumitru Cojocaru din Pipirig, unde cei doi frați se despart, nu înainte de a jefui prăvălia la care se ospătaseră[30]. Conform unei declarații a lui Iosif Păscuță, Costică era mai violent și la crâșmă s-a certat cu Mitiță, mai ales după ce s-au îmbătat (fusese și un fel de bal, deși puțini mai erau cei cărora le ardea de așa ceva). Cilibiu a vrut să împuște un om, iar atunci când Mitiță l-a împiedicat, cearta s-a reaprins și a dus la despărțire[31]. Din primăvara lui 1942 și până la 10 septembrie 1945, conform unui document al Curții Marțiale de la Iași, în contul bandei fraților Baltă (Niculiță, Mitiță și Costică), sunt trecute 15 tâlhării, 2 crime de tâlhărie, 4 furturi calificate[32].

---

[26] Ibidem, f. 10.
[27] Idem, d. 3/1947, ff. 3-4.
[28] Idem, d. 482/1945, f. 13-15.
[29] Gh. Radu, *Contribuții la istoria județului Neamț*, p. 268; Arhivele Naționale Neamț, fond Tribunalul Neamț, d. 2372/1945, f. 190.
[30] Arhivele Naționale Neamț, fond Tribunalul Neamț, d. 2372/1945, f. 190.
[31] Idem, d. 982/1947, f. 21-22.
[32] Idem, d. 2775/1945, f. 1-3.

https://biblioteca-digitala.ro

De la această dată acționează două bande Baltă, de unde și confuziile pe care le-am remarcat la unii dintre cei intervievați de pe Valea Muntelui[33]. În zona de pe valea Bistriței acționa acum Costică Baltă cu oamenii lui și în documentele de arhivă numele său apare mult mai des decât al fratelui său, acesta intrând, din acest punct de vedere, într-un con de umbră; după mărturiile Mariei Cozma, rămânând doar ea cu Dumitru Negrescu, au dat mai puține lovituri și au profitat de timpul pe care l-au putut petrece împreună[34].

Din dosarul de „tâlhărie" al lui Costică Negrescu întocmit de Tribunalul Neamț pe baza declarațiilor „protagoniștilor" care-au supraviețuit și a martorilor, dar și a documentelor înaintate de secțiile de poliție și jandarmi locale (Borca, Farcașa, Călugăreni, Galu sau Ceahlău), constatăm că banda aceasta a beneficiat de un număr mare de complici, informatori, tăinuitori, care primeau bunuri din jafuri (un număr de 65 de persoane, 9 considerându-se că au participat efectiv la acțiunile bandei). Unii dintre informatori erau adolescenți, precum băiatul (nu-i dăm numele) din Pluton, care primea bani și-i îndrepta spre sătenii mai înstăriți, sau un alt tânăr din Farcașa, care informa asupra mișcărilor jandarmilor și a celor ce „meritau" a fi prădați. A fost cazul negustorului evreu din Farcașa, Aizic Tanentap[35]. Declarațiile din dosar sunt scurte, milităresți: au dat de băut la oameni, au luat ce era mai bun din galantare, au fost violenți cu proprietarii și i-au ținut sub control pe săteni cu armele. Acestora le adăugăm mărturia, la mai bine de jumătate de veac, a unui participant (nevoit) al acestei prădări, Petru M. Luca din Farcașa, pe atunci tânăr fecior de 20 de ani, ce se îndeletnicea cu plutăritul. Într-o seară de octombrie 1945, tânărul Luca era în căutarea un băiat ce știa a cânta la muzicuță să vină să întrețină lumea la o clacă de „desfăcat păpușoi". La magazinul lui Aizic era bal și flăcăul a intrat, dar pe loc a fost pus la respect de

[33] Valea Muntelui este o denumire dată (încă de la jumătatea secolului al XIX-lea s-a păstrat în scrieri și documente) regiunii de munte a Neamțului, de la Bicaz spre Grințieș, până la Borca și Petru-Vodă.

[34] C. Ardeleanu, *Chetronia,* p. 77. De la Maria Gociu din Bistricioara am aflat o poveste știută de la bunica ei, născută în 1922, în satul Hangu. Sora bunicii sale, Minodora Adumitroaie, se numea Zenovia Berbece, și era născută în 1915. Împreună cu soțul ei, Ghiță, a trecut muntele Hangului cu o pereche de boi, pe care să-i vândă la Târgu-Neamț. Femeia a visat noaptea că vor fi în pericol și a ascuns banii în păr, în coc. Se pare că Baltă avea informatori în târg și a aflat că oamenii aveau bani și i-a atacat pe la Mitocu Bălan, în calea de întoarcere. Bărbatul a fost lovit, i s-au spart și niște dinți, iar femeii i-au căzut în altercație banii din coc. Au pierdut astfel banii care însemnau mult pentru ei. Au fost lăsați legați buștean și înțepeniseră până i-a găsit cineva și i-a dezlegat. Baltă jefuia câteodată stânele și-și amintea că bunicul, Onu Vasile, care era baci pe muntele Altan, a primit de câteva ori vizita banditului, atunci când știa că nu sunt ciobani, când sunt cu oile „în porneală". Lua cașii și pleca, lăsând în urmă vraiște.

[35] Arhivele Naționale Neamț, fond Tribunalul Neamț, d. 982/1947, f. 24; plutonierul Iacob Toma, la 31 octombrie 1945, semnala faptul că locuitorii din satul Pluton, comuna Pipirig, îi favorizează pe bandiți și nu-i divulgă, acesta fiind unul dintre motivele insuccesului organelor de ordine (ibidem, f. 154).

https://biblioteca-digitala.ro

un ofițer cu pistol automat și cu trei grenade pe centură. Era Costică Baltă cu Elena Lupu, concubina sa, și alte cinci persoane. Le-a zis: „Oameni buni! Să nu ridicați mâna asupra noastră, că trag și de grenadă și murim cu toții!”. Și-au bătut joc de evrei, după care i-au închis într-o odaie, au luat marfa mai bună și au pus-o în saci, iar cinci flăcăi mai zdraveni au fost luați să-i care cale de vreo cinci kilometri. Tinerii au primit câte 100 de mărci și o pereche de opinci de cauciuc, care le-au fost luate a doua zi dimineață, când au fost chemați la postul de poliție și acuzați că ar fi fost complici[36].

Dintre prădările făcute mai amintim cele de la stânele din Pârvu și Pipirig, cele asupra mănăstirilor Almaș, Procov și Neamț, cea asupra învățătorului și notarului din Galu, asupra Administrației Domeniilor Coroanei Borca. S-a ajuns și la o moarte de om, Păscuță a omorât pe Ion Miticaș, zis Ardeleanu, din Galu[37]. După ce au prădat casieria Administrației Domeniilor Coroanei Borca de unde au luat 7.000.000 lei, banii muncitorilor, își amintea Petru M. Luca, s-au îndreptat către un magazin de la Gura Galului, Elena Lupu, concubina lui Baltă, stând de pază la marginea drumului. Jandarmii au aflat și s-au îndreptat spre acel loc, dar, de frică, s-au urcat în căruța unui sătean ce aducea marfă pentru niște băcani din Galu de la Piatra. Deși întuneric, Elena Lupu a zărit jandarmii și a tras un foc de armă ca avertisment. Au ieșit și ceilalți din magazin și au început să tragă la întâmplare, victimele au fost calul și căruțașul, ucis de Iosif Pășcuță. Jandarmii au reușit și ei o captură însemnată: cățeaua lui Baltă. Dar fiindcă Baltă ținea mult la câine, a pus la cale operațiunea de salvare. Au sechestrat pe brigadierul silvic din sat, care era în relații bune cu șeful de post (stăpânul vremelnic al cățelei). Cu automatul la spate, brigadierul a cerut să intre-n post și, bineînțeles, a fost poftit înăuntru. Bandiții au reușit pe dată să imobilizeze pe polițai și să elibereze animalul. Șeful de post, pe care-l prinsese vremea desculț, a fost silit să danseze pe bucăți de jeratic scoase din sobă[38]. Au ajuns și la crâșma lui Gheorghe Săilă din Borca, unde, din nou, au dat de băut la oamenii prezenți acolo. În dimineața de 27 octombrie 1945, banda lui Costică Baltă este surprinsă de un grup de jandarmi la Sabasa, undeva la 8 km de șoseaua națională și confruntarea este de neînlăturat. După o oră de schimb de focuri, conform declarației locotenentului Mihai Săcanu, Constantin Baltă este împușcat, iar Iosif Păscuță este prins viu[39]. Petru M. Luca, pe care l-am citat mai sus, menționa că patrula era formată din șapte oameni, amintindu-și de plutonierul Luca Craus din Târgu-Neamț. Baltă a fost nimerit în cap, lovitura fiind mortală, iar Păscuță a fugit sub un pod unde se ascunseseră parte dintre

[36] T. Galinescu, *Ultimii haiduci din munții Neamțului – Banda lui Costică Baltă*, în „Țara Hangului”, an IV, nr. 12/1999, p. 14.
[37] Arhivele Naționale Neamț, fond Tribunalul Neamț, d. 982/1947, f. 9-12.
[38] T. Galinescu, *Ultimii haiduci din munții Neamțului – Banda lui Costică Baltă*, p. 14.
[39] Arhivele Naționale Neamț, fond Tribunalul Neamț, d. 982/1947, f. 11. Din grupul de jandarmi făcea parte și plutonierul Cărămizoiu de la postul din Ceahlău.

https://biblioteca-digitala.ro

jandarmi și a fost capturat în viață. Ceilalți, Mihuț, Negrea și Elena Lupu s-au predat peste patru zile la Farcașa[40]. Astfel se încheie povestea bandei lui Costică Baltă și despre acest tragic sfârșit am aflat de la mai mulți bătrâni de pe Valea Muntelui. Nu e de mirare că amintirea faptelor lor s-a păstrat, fiindcă au fost multe acțiunile desfășurate de ei în această zonă și au fost mulți cei care apar în dosare ca apropiați ai acestei bande. Un bătrân din Ceahlău, Grigore Cerbu, născut în 1930 în satul Poiana Largului, își amintea că un vecin de-al său, Gh. Buium, care avea prăvălie, a primit bilet de la Baltă să plătească o „dare" (nu prea mare). A chemat un jandarm, dar când a venit Baltă, acesta a fugit. De frică poate sau, cum zicea bătrânul, era înțeles cu banditul.

Maria Cozma și Dumitru Negrescu, zis Baltă, au continuat însă să rămână în munți. Încă de la 15 noiembrie 1945 au părăsit banda și s-au predat autorităților Constantin Cilibiu, Alexandru Cozma și Aneta Cilibiu[41]. În aprilie 1946, Dumitru Negrescu-Baltă și cu acoliții care au mai rămas în jurul său au efectuat mai multe prădări: în comuna Gârcina au luat de la diverși săteni lucruri casnice, alimente, brânză, o oaie; la 23 iunie 1946 sunt jefuiți călugării de la Mănăstirea Secu (declară pagubele diaconul Gheorghe Palade); la 18 iulie a fost atacată stâna Mănăstirii Secu, de unde sunt luate 70 de kg de brânză (conform declarației arhimandritului Vasian Scripcă, atacatorii au fost Mitiță Baltă, Maria Cozma și Gheorghe Basarab, toți înarmați cu pistoale automate)[42]. La 25 august 1946, avocatul Luca Stroici din București, aflat în „vilegiatură" pe la mănăstirile nemțene, este surprins în pădure de Dumitru Baltă, somat să predea ce are de preț la el. Maria Cozma n-a ieșit în drum, ci stătea cu arma în poziție de tragere la marginea pădurii. I s-a luat avocatului un ceas. În septembrie au fost luate, de la schitul Sihăstria, câteva zeci de kg de cartofi, pe care starețul Ilie Cleopa i-a recuperat după arestarea Mariei Cozma. La 22 septembrie, se încearcă un jaf la schitul Vovidenia. Se pare că Dumitru Baltă dorea să dea de mitropolit, ca acesta să-i obțină iertarea în cazul în care s-ar preda voluntar[43]. Alături de Dumitru Baltă a venit în pădure un tânăr, pe nume

---

[40] T. Galinescu, *op.cit.*, p. 14.

[41] Arhivele Naționale Neamț, fond Tribunalul Neamț, d. 1875/1947, f. 190.

[42] După arestare, Maria Cozma a arătat locul unde au fost îngropați cașii și s-a găsit brânza mucegăită.

[43] Arhivele Naționale Neamț, fond Tribunalul Neamț, d. 1875/1947, f. 44, 84, 95, 105, 115, 164. Din filele acestui dosar am putut constata că Maria Cozma era uneori lăsată în pădure, nu era luată la „lovituri" și că de cele mai multe ori „făcea de siguranță" atunci când era atacată o „casă mai bună" (ibidem, f. 9, 11, 36 etc.) Ziarul „Flacăra" an III, nr. 124, 29 iulie 1946, semnala „prinderea unui periculos bandit din banda fostă a lui Dumitru Baltă", un anume Chiriliu. Ion Popescu din Grințieș, născut în 1954, a aflat de la bunicul său, născut în 1901, care era căruțaș pentru băcăniile și cârciumile de pe Valea Muntelui, că a fost atacat de mai multe ori de Baltă, în locul strâmt numit Boul. I se cereau banii, dar căruțașul făcuse o gaură în cornul unui bou și punea acolo, spunând că nu are bani și plata se făcea telefonic sau prin bancă. Vasile Iftimescu din Dolhești, Pipirig, afla de la bunicul său de la care a moștenit numele (n. 1929), că frații Baltă au atacat și un convoi lung de nemți. Nemții n-au ripostat. Banditii au

https://biblioteca-digitala.ro

Petre, pe care Maria Cozma nu l-a vrut de la început. A simțit pericolul. Pe capul lui Dumitru Baltă se pusese un premiu însemnat – 20.000 de lei, care ar fi trebuit să suplinească acțiunile jandarmilor[44]. În ziua de Sf. Dimitrie a anului 1946 a fost și sfârșitul lui Dumitru Negrescu, care a plecat să mai dea o lovitură, însoțit de Petrea, el cu pușcă, băietanul doar cu un baltag. La trecerea peste apa Cuejdiului, Petrea l-a lovit cu baltagul pe la spate, în dosul capului. Ucigașul, care era locotenent de poliție, l-a lovit cu sete: abia i se mai ținea capul de trup[45]. Medicul chemat să constate decesul (la 1 noiembrie 1946) nota că s-a datorat lovirii cu un instrument tăios în regiunea cervicală, care a dus și la secționarea măduvei spinării. Pentru identificarea cadavrului au fost chemați niște ciobani din Negrești, cunoscuți de-ai lui Baltă. Hainele au fost împărțite la niște oameni săraci. Pentru îngropare a dat șeful de post de la Bodești-Precista 5.000 de lei[46]. Maria Cozma, care împlinise 18 ani când începea judecata ei, recunoștea că a stat patru ani în păduri. Avea două dosare, unul la Instrucție și unul la Jandarmi și a primit o pedeapsă de doi ani și jumătate și a stat în arest din 10 decembrie 1946 până la 6 august 1948, ispășind 2/3 din ea, fiind eliberată condiționat pentru purtare bună. S-a căsătorit cu un gospodar din Tazlău și arăta într-o declarație că a fost în primele șase luni de libertate o gospodină model în satul ei[47]. În romanul *Cicatricea*, Maria povestește: „Și acolo în închisoare, l-am cunoscut pe bărbat-meu, acesta de azi (…) el a venit și m-a căutat și pe urmă mai târziu ne-am căsătorit și am trei fete cu el, toate-s mari acum și la casele lor”[48]. Maria lui Ghiță Pâsoi trăiește încă la Tazlău, are peste 90 de ani și poveștile ei (*life story* și *love story* în același timp, după cum opina Constantin Ardeleanu[49]) ne dezvăluie o lume pe care ne e greu să o înțelegem cu adevărat, căci timpul aduce mutații importante la nivelul mentalului colectiv. Haiduci sau tâlhari?

primit de la ei „suvenire”, dar și arme. Bunicul său își mai amintea că erau multe fapte săvârșite de alții trecute pe seama fraților Baltă.

[44] B. Lupescu, *Păunița codrilor*, p. 13. Un profesor din Ceahlău, Ion Diaconu (născut în Borca în anul 1950), știa de la părinții săi (în special de la Vasile Diaconu, tatăl său, născut în anul 1914) că Petre Sofronie era din Borca, din satul Sabasa, și că lumea știa că el l-a omorât pe Dumitru Negrescu, zis Baltă. Știa, de asemenea, că intrase în poliție și că apoi a ajuns maior la Miliție.

[45] B. Lupescu, *Păunița codrilor,* p. 13; C. Ardeleanu, *Chetronia,* p. 155

[46] Arhivele Naționale Neamț, fond Tribunalul Neamț, d. 443/1949, f. 112, 113, 115. Ion Herghea, n. 1935, Negrești, astăzi locuitor al Bicazului, avea la moartea lui Mitiță Baltă 11 ani. Îl văzuse pe dealuri, pe când el era cu oile și știa că ia de la bogați și dă la săraci. A fost impresionat de moartea lui Baltă și a văzut leșul său la primărie, unde a stat câteva zile. Multă lume a venit să-l vadă, cu simpatie, dar și curiozitate. A fost îngropat în cimitirul bisericii vechi din Negrești (informații culese de Ion Asavei).

[47] Idem, d. 443/1949, f. 49, 446, 452.

[48] L. Strochi, *Cicatricea*, p. 118.

[49] C. Ardeleanu, *Chetronia,* p. 178.

https://biblioteca-digitala.ro

Învățământul primar băcăuan în perioada 1941-1942

Valentin IOAN

L'enseignement primaire à Bacău de 1941 à 1942
Résumé

L'enseignement primaire dans le comté Bacău est un sujet peu recherché, seulement dans quelques monographies. Ainsi nous pouvons faire une brève étude sur le cadre législatif, la manière dont se déroulait le processus éducatif, une situation statistique de l'enseignement primaire, mais aussi la contribution des enseignants et des élèves pendant la période difficile. Cet étude c'est en fait une analyse de l'enseignement primaire de Bacău de 1941 à 1942, une période très difficile pour notre pays, surtout depuis que la Roumanie est entrée en guerre, les intellectuels ont été mis devant des sacrifices financiers et humains.
Mots clés: enseignement, guerre, Bacău, école, hygiène, cantine de l'école

În preajma izbucnirii celui de-al Doilea Război Mondial, la 27 mai 1939 a fost promulgată *Legea privind organizarea și funcționarea învățământului primar și normal*[1]. La acea vreme, ministru al Educației Naționale era sociologul Petre Andrei. Foarte important de amintit faptul că în toată perioada celui de-al Doilea Război Mondial, învățământul primar a fost organizat în baza acestei legi, chiar dacă la conducerea ministerului s-au succedat mai mulți miniștri. Scopul legii era acela de a aduce îmbunătățiri activităților ce se aflau la baza educației și instruirii tuturor elevilor după cum reiese din conținutul acesteia „școala primară și instituțiile de cultură elementară legate de ea au drept scop să facă educația națională, morală, religioasă și socială a copiilor și tinerilor, dându-le în același timp cunoștințele necesare pentru viață"[2]. Instituțiile de educație și de formare din învățământul primar erau căminul de copii mici, grădina de copii, școala primară, școlile pentru neștiutorii de carte și școlile speciale.

Școala primară avea 7 clase împărțite în două cicluri și anume cel elementar, cu durata de 4 ani și cel superior, cu durata de 3 ani[3]. Astfel, prin legea din 1939 ciclul superior avea un caracter practic și în funcție de regiunile geografice și economice ale țării avea trei specializări: agricol-gospodăresc,

---

[1] „Monitorul Oficial" nr. 121/27 mai 1939.
[2] *Lege privind organizarea și funcționarea învățământului primar și normal,* 27 mai 1939.
[3] Gabriela C. Cristea, *Reforma învățământului. O perspectivă istorică (1864-1944),* București, Editura Didactică și Pedagogică, 2001, p. 294-295.

https://biblioteca-digitala.ro

industrial și comercial[4]. Nivelul superior, industrial sau comercial dura 6 luni, iar restul anului elevii mergeau și efectuau stagii de practică în ateliere sau magazine. Școala primară acorda o deosebită importanță desfășurării cursurilor religioase care erau ținute de preot pentru ortodocși, la școlile confesionale de către ecleziastul fiecărei religii, iar pentru copiii de alte rituri această educație era făcută de părinți în familie. În apropierea școlilor, pe o distanță de 100 de metri era interzisă deschiderea cârciumilor, restaurantelor, fabricilor, morilor sau altor localuri și întreprinderi care tulburau liniștea sau puneau în pericol sănătatea și educația. Această lege avea o contribuție deosebită atât din punct de vedere social, cât și pedagogic, deoarece „instituie cursurile speciale pentru neștiutorii de carte"[5]. Aceste cursuri se adresau băieților și fetelor care până la vârsta de 12 ani nu au făcut clasele I și a II-a, celor care până la vârsta de 14 ani nu au absolvit clasele a III-a și a IV-a și celor care până la 16 ani nu au absolvit cursul superior al școlii primare și conform art. 62 al legii învățământului ei pot fi supuși acestei obligativități, după aceleași norme ca pentru școala primară, până la vârsta de 21 ani, iar facultativ le pot urma la orice vârstă, iar elevii erau pregătiți după o programă asemănătoare cu cea a școlii primare însă restrânsă și adaptată la vârsta lor. Un aspect important care contribuia de fapt la înlăturarea analfabetismului a fost faptul că primăriile, prin oficiile de stare civilă și birourile de populație, conducătorii de fabrici, atelierele și întreprinderile comerciale și industriale erau obligate să înainteze Inspectoratului Școlar Județean lista adulților neștiutori de carte, menționând în același timp dacă doreau să organizeze cursuri la întreprinderile lor sau dacă vor să-i trimită la o școală specială pentru neștiutorii de carte. Tot în baza acestei legi se înființau și școlile speciale pentru copiii înzestrați cu inteligență și calități deosebite precum și pentru copiii subnormali, anormali, delicvenți[6]. Cei cu nivelul de inteligență ridicată erau selecționați pe baza unor criterii științifice, iar cei care nu se acomodau sau nu făceau față erau trecuți la școlile obișnuite. În școlile pentru subnormali erau primiți aceia care din diferite motive au rămas mult sub nivelul de pregătire al elevilor din aceeași clasă, cei întârziați la minte. Statul înființa școli și pentru copiii cu probleme și anume școli pentru orbi, surdomuți, dar și școli pentru delicvenți minori. Durata cursurilor primare de surdomuți era de 8 ani și se realiza după o programă specială, care avea rolul de a oferi copiilor cu probleme posibilitatea de a vorbi prin semne. Ultimii patru ani erau de pregătire practică[7]. Toți cei care aveau probleme urmau cursurile școlii

[4] Florin Diac, *O istorie a învățământului românesc modern, vol. I, secolul XVII-1944*, București, Editura Oscar Print, 2004, p. 257.
[5] Lege privind organizarea și funcționarea învățământului primar și normal, 27 mai 1939.
[6] Art. 78 Legea privind organizarea și funcționarea învățământului primar și normal, 27 mai 1939.
[7] Arhivele Naționale Bacău, fond Inspectoratul Școlar al județului Bacău, d. 1/1941, f. 77.

https://biblioteca-digitala.ro

speciale și beneficiau de asistență medicală permanentă. Existau și așa-numitele școli pentru deficienții morali, copii cu tulburări de comportament, nesociabili, vagabonzi. Aceștia erau trimiși în institute speciale pentru băieți și fete și nu puteau părăsi internatul decât atunci când dădeau semne de îndreptare. Programa acestor școli era una bazată mai mult pe partea practică pentru ca aceștia să învețe o meserie. Într-un anteproiect Decret-Lege privind organizarea și funcționarea școlilor primare și normale din anul 1941, se propunea ca „elevii care promovau clasa a IV-a să primească adeverință de 4 clase valabilă numai pentru înscriere la școlile secundare, teoretice sau practice. La sfârșitul celor 8 clase primare se susținea un examen de absolvire eliberându-le certificat elevilor reușiți[8]. La împlinirea vârstei de 14 ani, elevii pot intra ca ucenici în ateliere sau industrii. Absolvenții școlilor primare cu 8 clase, în urma unei practici de 2 ani într-o fermă, atelier sau uzină de stat sau particular puteau concura la obținerea brevetului de lucrător și de asemenea mai puteau trece în clasa a III-a a unei școli comerciale sau de meserii, în urma unui examen. Iau ființă și școlile superioare sătești câte două în fiecare județ una pentru fete și una pentru băieți. Acestea erau frecventate cu scopul de a dobândi cunoștințe teoretice și practice necesare mediului social economic în care trăiesc. Aceste două tipuri de școli erau întreținute de comitetele școlare județene. Și pentru copiii care erau înzestrați cu inteligență ridicată sau cei cu handicap au fost înființate școli speciale”[9].

În ianuarie 1941, Ministerul Educației Naționale Cultelor și Artelor – Direcția Învățământului Primar-Normal transmitea Inspectoratelor Școlare Regionale și Județene că în unele regiuni din țară a apărut tifosul exantematic, iar organele sanitare nu pot face față situației, fără ajutorul efectiv al corpului didactic primar. Pentru îmbunătățirea igienei era nevoie de o informare intensă a populației cu privire la principiile elementare de igienă, prin conferințe, broșuri și prin organizarea programului „Săptămâna sanitară”. Pentru reușita acestei acțiuni, întregul corp didactic primar și-a dat silința pentru ca populația și copiii să fie informați cu privire la pericolul pe care îl reprezintă tifosul pentru sănătatea publică[10]. Totodată, se avea în vedere controlul elevilor la intrarea în școală și în timpul orelor, controlul și menținerea curățeniei în toată școala, anunțarea medicului de circumscripție sau a agentului sanitar despre orice caz de boală febrilă sau suspectă. De asemenea, se monitorizau toate absențele nemotivate ce depășeau trei zile, se urmărea dotarea cu instalații de

---

[8] Ibidem, f. 75.
[9] Ibidem, f. 75v.
[10] Idem, d. 51/1941, f. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

dușuri care să funcționeze în mod regulat, dar și a unei instalații de deparazitare, acolo unde mijloacele locale permiteau[11].

Directorul C. Pâslaru, de la Școala Primară Mixtă Vâlcele din Tg. Ocna, a transmis Inspectoratului Școlar Bacău activitatea desfășurată de corpul didactic în „Săptămâna Curățeniei”, perioadă în care cursurile au fost suspendate. În această săptămână s-a făcut curățenie în școală, au fost dezinfectate sălile de clasă prin văruirea pereților și spălarea cu leșie a podelelor și a mobilierului, s-au făcut inspecții în sat la 212 gospodării, 90 dintre ele au fost dezinfectate cu leșie, 81 au fost deparazitate prin fierberea rufelor și prin etuvare la 23, iar 144 de persoane au fost tunse și deparazitate cu petrol. În urma vizitelor, aceștia au constatat că o bună parte din ei trăiesc în condiții foarte proaste din punct de vedere igienic, locuiesc în camere mici și se hrănesc foarte prost[12]. În data de 8 martie 1941 a fost întocmită situația cu școlile din județul Bacău, care în urma cutremurului din noiembrie 1940 au suferit pagube. Astfel, s-a constatat că șapte școli au fost distruse[13] și 110 au suferit avarii precum crăpături ale pereților, tavan sau pereți deplasați[14]. Ulterior, au fost alocate sume de bani pentru reparații, consolidări și refacerea școlilor primare din județul Bacău, ajutoare aprobate de Prefectura Bacău Comitetelor Școlare pentru construirea și repararea școlilor primare pentru anul 1941-1942[15].

Un factor principal care a influențat învățământul a fost declanșarea celui de-al Doilea Război Mondial care a provocat foarte multe griji în sufletele românilor. Pentru România, cel de-al Doilea Război Mondial a avut doua etape[16] distincte și anume Campania din Est care a avut loc până la data de 23 august 1944 și Campania din Vest desfășurată între 23 august 1944 și 9 mai 1945. Pentru această mare conflagrație mondială au fost mobilizați mulți învățători din județul Bacău, o parte din ei au luptat eroic în prima linie căzând pe câmpul de luptă[17], o parte au fost dați dispăruți, iar unii au rămas invalizi[18]. Alți învățători, ale căror vieți au fost ocrotite de soartă, s-au întors acasă cu multe decorații și au reluat activitatea la catedră. Începând cu data de 24 mai

[11] Ibidem, f. 2.

[12] Idem, d. 42/1941, f. 10-11.

[13] Școala Primară Mixtă Curița, comuna Cașin, Școala Hemeiuș, comuna Fântânele, Școala Lunca, comuna Filipeni, Școala Primară Mixtă Nadișa, comuna Nadișa, Școala Primară Mixtă Ruși-Ciutea, comuna Letea Veche, Școala Tisa-Silvestri, comuna Odobești, Școala Primară Mixtă Traian, comuna Traian, cursurile se țineau în locuri închiriate.

[14] Arhivele Naționale Bacău, fond Inspectoratul Școlar al județului Bacău, d. 4/1941, f. 70.

[15] Ibidem, d. 57/1941, f. 42.

[16] Vasile Jenică Apostol, (coordonator), *Bârsănești. Cronica unei așezări străvechi*, Editura Magic Print, Onești, p. 255.

[17] Ioan Ungureanu, Elena Ungureanu, *Monografia comunei Săucești de pe Siretul Mijlociu*, Editura Magic Print, Onești, p. 606.

[18] Arhivele Naționale Bacău, fond Inspectoratul Școlar al județului Bacău d. 6/1941, f. 54.

https://biblioteca-digitala.ro

1941, Școala Primară Nr. 5 de Fete a fost ocupată de armata germană conform adresei Garnizoanei Bacău cu nr. 2141 cu aprobarea Marelui Stat Major (Ordinul nr. 285.181/941)[19]. În data de 16 mai 1941, locotenent colonelul Haberman din Garnizoana locală s-a prezentat la Școala Primară de Fete Nr. 5 din Bacău și a cerut ca școala să fie pusă imediat la dispoziția trupelor germane. Au fost luate măsuri ca școala să își continue activitatea ținând cursurile în aer liber și în incinta Școlii Primare de Băieți Nr. 5[20].

Învățătorii mobilizați au fost supliniți cu greu de către colegii rămași în unitățile de învățământ, dar și de preoții din fiecare comună. Un exemplu în acest sens este preotul paroh C. Patrichi de la Parohia Valea-Arinilor, comuna Lucăcești care nu a mai așteptat ordin și a făcut lecții cu elevii zi de zi[21], începând cu data de 9 septembrie 1941. În această perioadă învățătorii, elevii și părinții au depus multe eforturi. De asemenea, s-au colectat alimente pentru ostașii răniți care se aflau în spitale, iar pentru cei care luptau pe front au fost adunate 550 de perechi de ciorapi, 179 de flanele, 504 perechi de mănuși, 168 de mânecuțe, 19 kg de lână, dar și alte obiecte necesare acestora. Nu au fost uitați nici orfanii, văduvele și familiile sărace pentru care s-au strâns 170 de perechi de ciorapi, 32 de flanele, 27.797 kg de cereale, 6.776 kg cartofi, 15.615 kg fasole, 3.775 kg de diferite alimente, dar și suma de 1.483.336 lei[22]. Pe timpul vacanței, învățătorii și elevii adunau plante medicinale, lucrau grădinile și loturile unităților de învățământ pentru aprovizionarea cantinelor, ajutând la muncile agricole și familiile celor mobilizați. Pe lângă activitățile culturale și sociale realizate de învățători, aceștia au desfășurat și o activitate intensă publicistică, au scris lucrări privind situația țării din punct de vedere economic și social-politic. Prezența elevilor la școală scăzuse, fapt cauzat și de lipsa de îmbrăcăminte și încălțăminte, dar și din nevoia de a rămâne acasă pentru a ajuta la muncile agricole. În acest timp, au fost înființate cantinele școlare, elevii cu situații materiale precare au fost sprijiniți cu îmbrăcăminte, încălțăminte și cărți[23], iar din lipsa fondurilor bănești, mobilierul și materialele didactice nu s-au putut completa și lemnele de foc nu au fost cumpărate în cantități suficiente. Inspectoratul Școlar Regional Iași, prin Ordinul nr. 28.022/1941 transmis județului Bacău, solicita ca toate cadrele didactice să doneze din retribuția lor salariul pe o zi pentru ajutorarea familiilor luptătorilor de pe front[24].

---

[19] Idem, d. 4/1941, f. 61.
[20] Idem, d. 66/1941, f. 23.
[21] Idem, d. 2/1941, f. 28.
[22] Idem, fond Prefectura județului Bacău, d. 219/1941, f. 30.
[23] Idem, fond Inspectoratul Școlar al județului Bacău d. 44/1942, f. 29.
[24] Elena Ungureanu, *Istoria învățământului preșcolar din județul Bacău*, Editura Pim, Iași, 2009, p. 214.

https://biblioteca-digitala.ro

În multe comune din județul Bacău domina sărăcia în 1941, dar din dorința comitetelor școlare și cu sprijinul directorilor unităților școlare se dorea identificarea resurselor necesare pentru funcționarea cantinelor școlare. Președintele comitetului școlar al Școlii Primare Helegiu solicita, în data de 31 octombrie 1941, prefectului județului Bacău sprijinul „vă rugăm stăruitor, domnule prefect, să binevoiți a dispune să mi se dea un fond cât de mic pentru funcționarea cantinelor din comuna Helegiu unde ar trebui alimentați cel puțin 100 de copii extrem de săraci de la trei școli”[25]. Răspunsul prefectului a fost unul cât se poate de operativ, iar pe 1 noiembrie 1941 a alocat suma de 5000 de lei. De asemenea, la Școala Primară Mixtă ,,„Principesa Sophie de Wied” din Lilieci-Fântânele s-a înființat cantina școlară încă din 1939 care până în 1941 a reușit să ofere mâncare elevilor săraci. În octombrie 1941, directorul școlii a trimis o cerere prefectului „vă rugăm din toata inima, domnule prefect, a ne ajuta la opera de ridicare a acestei cantine ...cu ajutorul dat de domnia voastră vom putea pune în funcțiune cantina școlară unde copiii să găsească o bucată de pâine și o cameră curată, așa cum nu o au la casele lor”[26]. Prefectura Bacău a dat curs acestei solicitări, oferind suma de 3.000 de lei.

În anul 1942, la Școala Primară de Băieți Nr. 3 din Bacău s-a înființat o cantină școlară care oferea zilnic la ora 10.00, un număr de 30-35 de ceaiuri de tei și o chiflă elevilor săraci. Chiflele erau oferite de preotul Gh. Bujor din fondul „Ajutorului de iarnă”[27]. În martie 1942, directorul Școlii Primare din comuna Slănic, satul Cerdac, Oprea Iordache, impresionat de suferința multor elevi ,,care nu se hrăneau decât cu mămăligă sau cel mult cu fasole, am luat inițiativa înființării unei cantine[28]. Pentru acest scop am dat serbări școlare am făcut colecte prin comună, am intervenit la primărie, întâmpinând multă bunăvoință, dar posibilitățile fiind restrânse dat fiind sărăcia locului nu s–a putut obține decât realizări modeste. În 8 martie am convocat la școala primară pe toate gospodinele cu stare mai bună din localitate, făcându-le un apel călduros pentru a sprijini pe cei care mâine vor fi străjuitorii propunând constituirea unui comitet de ajutorare a cantinei pe care să se sprijine materialmente și moralmente. Am rămas profund impresionat

Iconom Gh. Bujor

[25] Arhivele Naționale Bacău, fond Prefectura județului Bacău, d. 219/1941, f. 1.
[26] Ibidem, f. 2.
[27] Idem, fond Inspectoratul Școlar al județului Bacău, d. 68/1942, f. 139.
[28] Ibidem, f. 158.

https://biblioteca-digitala.ro

de faptul că apelul meu a avut un răsunet foarte îmbucurător. În data de 9 martie 1942 a început funcționarea cantinei printr-o slujbă religioasă, iar de atunci iau masa zilnic 22 de elevi fiind serviți cu 2 feluri de mâncare consistentă și bine pregătită”[29]. La Școala din satul Lespezi, comuna Gârleni funcționa, de la 20 noiembrie 1942, o cantină școlară unde luau masa 20 de copii, câte o gustare de mălai cu ceai sau mălai cu marmeladă. În vistieria acestei cantine se afla zahăr, untdelemn, gem, prune uscate, ceapă și zarzavat. Învățătoarea Boicu Ecaterina era cea care a fost rugată să servească masa copiilor și să gătească împreună cu elevele cursului superior[30]. Asemenea exemple sunt multiple, fapt ce denotă că cei din conducerea școlii, cadrele didactice, dar și autoritățile locale erau impresionați de situația materială precară a elevilor și au contribuit la buna funcționare a acestor cantine. Pe lângă școlile primare a fost organizat învățământul practic cu înființarea a 17 ateliere. Se observa necesitatea înființării a cât mai multor ateliere practice și dotarea acestora cu instrumentarul specific pentru prelucrarea materialelor existente pe regiuni și anume lemn, nuiele, papură, paie, cânepă, hârtie, lână, păr etc. În anul 1942, inspectorul școlar județean I. Tudorache afirma „că sunt școli fără local, zestre și grădină, atelierele sunt în număr prea redus, iar autoritățile locale n-au arătat un interes deosebit pentru bunul mers al învățământului”.[31] Nu se urmărea prea mult câștigul bănesc realizat din comenzi ci se dorea ca fiecare elevă să lucreze ceva pentru ea sau pentru o colegă. La sfârșitul anului, elevele trebuiau să primească o cotă de 10% din încasări, 10% primea învățătoarea, iar restul de 80% rămânea pentru investiții în atelier și pentru cumpărarea de materiale necesare activității[32]. Învățătorii școlilor primare sprijiniți de conducerea fiecărei unități școlare, au înființat ora de informații săptămânală fiind organizate 1091 serbări cu caracter cultural.

Organizarea școlii primare presupunea înființarea următoarelor „instituții anexe” pentru sănătatea copiilor și pentru educația lor practică: atelierul, grădina, lotul școlar și cooperativa; pentru mintea și sufletul copiilor: biblioteca și jurnalul clasei, corul religios și participarea la slujbele religioase. Astfel școlile primare din județul Bacău aveau ca „instituții anexe”:

1. Cooperativele școlare, în număr de 192, cu 11.913 membri, cu un capital de 415.206 lei și un profit de 676.594 lei („Înfrățirea” – Școala Primară Nr. 4 Mixtă Vâlcele Tg. Ocna[33], „Buna Vestire” de la Școala Primară Mixtă Ruși-Ciutea, „Albina” de la Școala Primară Creditul Funciar Rural, comuna Dofteana etc.). Aceste cooperative au fost înființate mai întâi în școlile cu mai

[29] Ibidem, f. 158-159.
[30] Idem, fond Școala Generală Lespezi, d. 5/1941, f. 8.
[31] Idem, fond Prefectura județului Bacău, d. 219/1941 f. 31.
[32] Idem, fond Inspectoratul Școlar al județului Bacău, d. 72/1942, f. 16.
[33] Idem, d. 68/1942, f. 47.

https://biblioteca-digitala.ro

mulți învățători. pentru ca mai târziu inspectorii școlari să primească ordine pentru a lua măsuri ca să organizeze cooperative la toate școlile din județ. Rolul elevilor în cadrul cooperativelor era acela de membri în consiliu, cenzori și vânzători[34].

2. Cantinele școlare în număr de 225 au hrănit 5.458 de elevi, 31 cantine fiind subfinanțate de primării, iar 194 din colectele publice organizate de învățători;

3. Bibliotecile existente și-au îmbogățit fondul de carte;

4. Farmaciile școlare s-au înființat la majoritatea școlilor fiind aprovizionate pentru cazuri urgente în rândul copiilor;

5. Corurile școlare erau în număr restrâns, iar corurile bisericești au fost organizate și au funcționat normal.

În cursul anului 1941-1942, în județul Bacău au funcționat 355 de școli, 49 școli de copii mici, 16 școli primare de fete, 16 școli primare de băieți și 274 școli primare mixte. Personalul didactic număra 763 de învățători titulari, 54 învățători utilizați, 48 conducătoare titulare, 9 conducătoare utilizate, 11 maiștri titulari și un maistru utilizat. În ceea ce privește numărul de copii, după recensământ, erau 14.199 de copii cu vârsta între 5-7 ani, din care 2086 erau înscriși la școlile de copii mici și 1.209 au frecventat cursurile regulat. Au fost recenzați 58.322 de copii cu vârste cuprinse între 7-16 ani. Au fost înscriși în cursul primar elementar 32.979 elevi, au frecventat 26.443 copii, au promovat 20.686 și au rămas repetenți 12.293 elevi. Au fost înscriși în cursul superior 14.029 elevi, au frecventat 8.337, au promovat 6.805 și au rămas repetenți 7.324 elevi. Numărul mare de repetenți era și din cauza nefrecventării cursurilor. Au fost declarați absolvenți ai cursului primar complet 1440 elevi. Au fost realizate 1.279 inspecții, 430 fiind notate cu „foarte bine”, 501 cu „bine”, 75 cu „mulțumitor”, 30 cu „slab” și 7 cu „rău”. Celor cărora dovedeau lipsă de interes față de sistemul de învățământ și dezvoltarea acestuia le-au fost aplicate pedepse astfel: 5 au fost sancționați cu avertisment confidențial, 32 cu avertisment public și 3 cu amendă.

Fără a avea pretenția unei prezentări exhaustive, am expus câteva momente dificile prin care a trecut învățământul primar băcăuan în anii 1941-1942, când întreaga intelectualitate din județ, cu sprijinul autorităților locale, au depus tot efortul să facă față condițiilor grele din timpul celui de-al Doilea Război Mondial, când unitățile școlare au suferit mari distrugeri ale localurilor, cauzate fie de dezastre naturale, bombardamente și atacuri aeriene, fie de cantonamente ale armatei. Totodată, acestea au sprijinit comunitatea prin oferirea de hrană, îmbrăcăminte sau bunuri, prin desfășurarea unor activități cultural-educative și chiar învățarea unei meserii.

[34] Idem, d. 4/1941 f. 185.

https://biblioteca-digitala.ro

Operațiunea de evacuare din anul 1944 a județului Iași

Felicia IOSIF

L'opération d'évacuation à partir de 1944 du comté d'Iași

L'évacuation a été une expérience difficile, à travers laquelle une partie de la population de la région de Moldavie a dû passer, en 1944. L'opération d'évacuation en 1944 a été organisée et coordonnée par l'état-major général, par l'intermédiaire du commandant du cercle territorial de la préfecture du comté de Iasi. L'exécution du programme pour les autorités de l'État était du ressort du ministère de l'Intérieur. Une formation de travail du colonel Gh. Mosiu, organisation colonel Mosiu, a été créée pour guider les organes chargés de l'activité de formation, vérifier les travaux préparés et coordonner l'exécution des évacuations. Les éléments de l'Organisation présents sur le territoire étaient les commandants des cercles territoriaux. Dans le même temps, l'Organisation Colonel Mosiu était l'élément exécutif par lequel, sur ordre de l'état-major général, l'évacuation était déclenchée. Les plans d'évacuation, élaborés dans les moindres détails, sont parfois devenus inopérants sous la pression des événements, notamment dans le nord et le nord-est du pays, où la panique générée par l'approche du front a eu un impact négatif sur les évacuations.

Le retour d'évacuation a commencé à l'automne 1944; elle ne s'est plus déroulée dans le cadre organisationnel de l'opération 1111 et s'est déroulée dans des conditions extrêmement difficiles plus difficiles que l'évacuation proprement dite. Le retour en Moldavie, qui commença à l'automne 1944, dura jusqu'à l'été 1945.
Mots clés: évacuation, front, population, commandement, autorités, cercles territoriaux, événements.

Introducere

Evacuarea a fost o experiență dificilă, prin care o parte a populației din zona Moldovei a fost nevoită să treacă, în anul 1944. Dintre județele Moldovei supuse evacuării, ne-am propus să analizăm situația județului Iași, a modului cum a fost afectat de evacuare, cum a fost organizată aici evacuarea, cum s-a desfășurat această operație; de asemenea, am insistat asupra urmărilor acestui proces, unul complex, costisitor și cu un larg ecou, astăzi, prin aplicarea Legii 189/2000[11], la care, un loc important îl ocupă și documentele eliberate de

[1] *Legea 189/2000 privind acordarea unor drepturi persoanelor persecutate din motive politice de dictatură instaurată cu începere de la 6 septembrie 1940, până la 6 martie 1945, din motive etnice"*, publicată în „Monitorul Oficial" nr. 553 din 8 noiembrie 2000.

https://biblioteca-digitala.ro

Arhivele Naționale și serviciile județene ale acestora, persoanelor evacuate care beneficiază de prevederile acestei legi.

Documentele existente la Serviciul Județean Iași al Arhivelor Naționale au constituit suportul de bază în elaborarea lucrării. Fondurile studiate au reprezentat o sursă bogată în informații, fiindu-ne de ajutor real, în lipsa lucrărilor care se referă strict la problema evacuării județului Iași. Dacă despre cel de-al Doilea Război Mondial s-a scris mult, subiectul fiind tratat pe larg, informațiile referitoare la evacuarea fostei capitale a Moldovei sunt sporadice. Dintre lucrările publicate, numeroase informații ne-au parvenit din lucrările unor autori precum: I. Agrigoroaiei, Gh. Iacob, Constantin Cloșcă, Gh. Iutiș, A. Loghin, Em. Bold, lucrări care deși se ocupă cu studiul evacuării județului Iași, oferă totuși niște informații despre acest proces, în contextul subiectelor tratate. Prin urmare, documentele de arhivă au fost cele care mi-au oferit informațiile de bază. Cercetarea acestor surse istorice ne-au ajutat să înțeleg mai bine contextul în care s-au desfășurat evenimentele, impactul măsurilor asupra populației, urmările lăsate.

Prin cercetarea unor fonduri precum: Prefectura județului Iași, Primăria municipiului Iași, Universitatea „Al.I. Cuza" Iași – Rectorat, Chestura de Poliție Iași, Corpul IV Armată Iași, am reușit să observăm cum a fost elaborat Planul evacuării, măsurile luate de Prefectură și înscrise cu minuțiozitate în Plan (pentru evacuarea administrației, instituțiilor, resurselor materiale, a populației civile), modul de organizare a mijloacelor de transport dar și unele măsuri stringente ce s-au luat în locul de destinație (măsuri privind cantonarea, hrănirea și asistența medicală a evacuaților). Totodată, am putut urmări nu doar modalitatea de desfășurare a evacuării, ci și reîntoarcerea din evacuare a instituțiilor, întreprinderilor, populației, în Iași și reluarea vieții de dinainte de război. Sunt mai puțin cunoscute implicațiile pe care le-a presupus demararea unui proiect de asemenea anvergură, complicațiile survenite atunci când planul evacuării a început să fie pus în aplicare, eforturile depuse pentru îndeplinirea și ducerea lui la bun sfârșit. Întreaga economie a fost dezorganizată, specula a atins cote maxime, evacuarea fabricilor a sporit numărul șomerilor și implicit pe cel al persoanelor rămase fără posibilități de întreținere și de ce nu, de supraviețuire. Gravitatea situației în care se afla Iașul în urma evacuării, era reliefată și de faptul că în august 1944, orașul a rămas fără lumină și fără apă. Evacuarea, mizeria, răspândirea unor boli, lipsa hranei, părăsirea căminului, jaful trupelor germane dezorganizare, bombardamentele, apropierea frontului, toate acestea au avut un impact deosebit asupra populației, demoralizând-o și panicând-o. Operațiunea de evacuare a fost o măsură în urma evoluției frontului, a apropierii acestuia de teritoriul național. Autoritățile de la București au fost nevoite să acționeze în consecință și după declanșarea ofensivei sovietice pe Frontul de Est (în vara anului 1943) și apropierea

https://biblioteca-digitala.ro

vertiginoasă a ostilităților de teritoriul național, mareșalul I. Antonescu a hotărât elaborarea măsurilor de evacuare a zonelor de est și de nord-est a țării.

Evacuarea, cu denumirea de cod ***Operațiunea 1111*** (Operațiunea 1111 B. și M. – pentru Basarabia, Moldova și Bucovina de Nord), a fost organizată de Marele Stat Major Român, într-o concepție unitară, fiind coordonată printr-o structură special constituită în acest scop, Organizația Colonel Moisiu. La nivelul autorităților centrale și locale au fost întocmite planuri de evacuare detaliate, în baza instrucțiunilor generale elaborate de Marele Stat Major. Colaborarea între diferitele organe, civile, militare, implicate în organizarea și execuția evacuării (ministere, prefecturi, corpuri de armată, cercuri teritoriale), a constituit una dintre dimensiunile esențiale ale Operațiunii 1111.

În intervalul 10 ianuarie – 15 februarie 1944, au fost elaborate o serie de măsuri în vederea evacuării administrației, instituțiilor, resurselor materiale, populației civile, fiind puse în practică prin ordinele din 10, 17 și 23 martie 1944, când a avut loc primul val al evacuării și cele din 18 și 23 august 1944, al doilea val al evacuării. Zonele de destinație au fost fixate în sudul și vestul țării.

Deși planurile de evacuare (întocmite până în cele mai mici detalii) au devenit uneori, sub presiunea evenimentelor, inoperabile, se poate spune că Operațiunea 1111 a fost un succes, având în vedere că sosirea în zonele de destinație a decurs în condiții relativ bune, revenindu-se începând din toamna anului 1944, în Iași, mai greu, într-adevăr. Dificilă a fost și perioada care a urmat, una de reconstrucție, de reconstituire a orașului.

Fondurile arhivistice ale Arhivelor Naționale Iași dețin numeroase informații privitoare la evacuarea județului. Valorificând izvoarele consultate, putem spune că am realizat o privire de ansamblu asupra modului în care județul Iași a trecut prin această încercare grea.

A. Organizarea operației de evacuare

I. Cadrul general

În vara anului 1940, România a suferit grave pierderi teritoriale, fiind astfel pusă sub semnul întrebării însăși existența statului.

La 26 iunie 1940, Viaceslav Molotov, ministrul de externe sovietic, l-a convocat la Kremlin pe diplomatul român Gheorghe Davidescu și i-a cerut părerea în mod ultimativ predarea Basarabiei și a nordului Bucovinei. Încercarea guvernului român de a negocia a eșuat și un nou ultimatum sovietic, dat în noaptea de 27/28 iunie 1940, a anunțat intenția trupelor sovietice de a intra în Basarabia a doua zi. România era silită să evacueze teritoriul în termen de 4 zile. În aceste condiții, Consiliul de Coroană de la București a decis să cedeze, în speranța salvării statului român. În plus, toate statele europene consultate – Germania, Italia, Iugoslavia și Grecia – au îndemnat la reținere și

https://biblioteca-digitala.ro

chiar la acceptarea cererilor sovietice. România a cedat astfel Uniunii Sovietice: Basarabia, Bucovina de Nord și Ținutul Herței. Ca urmare a cedării Basarabiei, în rândul cercurilor politice de la București s-a făcut simțită nevoia unei reorientări în politica externă. La 1 iulie 1940, România a renunțat la garanțiile anglo-franceze, iar în ziua următoare Carol al II-lea i-a cerut lui Hitler să trimită o misiune germană. Totodată, s-a format un nou guvern, condus de inginerul Ion Gigurtu, apropiat cercurilor politice și economice germane. Cu toate acestea, la jumătatea lunii iulie 1940, Berlinul a cerut României, pe un ton imperativ, să-și rezolve problemele teritoriale cu Ungaria și Bulgaria.

Evenimentul cu implicațiile cele mai grave din vara anului 1940 a fost cedarea nord-vestului Transilvaniei în favoarea Ungariei. România s-a pronunțat pentru o soluție negociată a problemei, propunând un schimb de populație în locul celor două teritorii, susținut cu intensitate de Ungaria. Germania și Italia au propus un arbitraj, fiind interesate în întărirea controlului lor în sud-estul Europei. De fapt, arbitrajul de la Viena a fost un dictat impus României de către Germania și Italia, în favoarea Ungariei. Sub o presiune deosebită, Consiliile de Coroană din noaptea de 28/29 august și 29/30 august 1940, au acceptat ideea de arbitraj și cedarea teritoriului din nord-vestul Transilvaniei, în schimbul promisiunii Germaniei și Italiei de a garanta integritatea statului român, acum mult redus. În raporturile cu Bulgaria, după tratativele de la Viena și de la Cracovia, România a cedat sudul Dobrogei, adică județele Durostor și Caliacra. Frontiera româno-bulgară a revenit pe aliniamentul anului 1913 și s-a procedat la un schimb de populație (prin Tratatul de la București)[2]. În mai puțin de trei luni de zile, România Mare s-a redus substanțial, fiind smulse din trupul țării teritorii ce însumau 100.913 km^2 și 6.777.000 locuitori, aproximativ 33% din teritoriul și populația țării[3].

Angajarea României în războiul antisovietic, un an mai târziu, a avut ca obiectiv imediat eliberarea teritoriilor românești anexate de Uniunea Sovietică în vara anului 1940 și, în perspectivă, anularea dictatului de la Viena și readucerea părții de nord-vest a Transilvaniei la patria-mamă[4].

În condițiile în care Anglia și Franța fuseseră eliminate ca factori de putere din sud-estul european, generalul Ion Antonescu aprecia alianța cu Germania drept alternativa care oferea posibilitatea de menținere a statului român și refacere a integrității țării, deși statele Axei contribuiseră din plin la amputările teritoriale din 1940[5]. Declanșată la 22 iunie 1941, campania pentru

[2] Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *Anul 1940. Drama românilor dintre Prut și Nistru,* București, 1992, p. 22 și urm.

[3] Alesandru Duțu, Mihai Retegan, *Armata română în al Doilea Război Mondial. Eliberarea Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei,* București, 1996, p. 19 și urm.

[4] *Ibidem,* p. 14.

[5] *Ibidem,* p. 139.

https://biblioteca-digitala.ro

eliberarea Basarabiei și a nordului Bucovinei s-a încheiat la 26 iulie 1941, odată cu eliberarea orașului Cetatea Albă. Ion Antonescu a decis, însă, continuarea operațiilor militare dincolo de Nistru, în adâncimea teritoriului sovietic, până la 23 august 1944, armata română susținând efortul de război al Wehrmachtu-ului pe flancul de sud al frontului armata română susținând efortul de război al Wehrmachtu-ului pe flancul de sud al frontului germano-sovietic[6]. De la 5 decembrie 1941, România s-a aflat, formal, în stare de război cu Marea Britanie[7], iar de la 6 iunie 1942, cu Statele Unite ale Americii, solidare cu Uniunea Sovietică[8]. Până în prima parte a anului 1942, forțele Axei au deținut inițiativa strategică, obținând o serie de succese importante[9], însă pe frontul germano-sovietic, după bătălia de la Kursk-Orel-Belograd (5 iulie-23 august 1943), Armata Roșie a preluat definitiv inițiativa strategică, declanșând o ofensivă generală[10]. La începutul lui august 1943, frontul sovietic se afla la 750 km de Nistru, apoi, la 1 decembrie trupele sovietice erau la mai puțin de 300 km, iar la 10 ianuarie 1944, la circa 140 km de granițele României[11].

După înfrângerea suferită la Stalingrad, atât Ion Antonescu cât și opoziția, au inițiat, pe diverse canale diplomatice, numeroase tatonări în vederea începerii tratativelor pentru scoaterea țării din război[12]. Formula preconizată de unii oameni politici români vizând negocieri separate cu englezii și americanii, în speranța obținerii din partea acestora a unor condiții de armistițiu mai bune[13], pentru a evita o eventuală ocupație sovietică și pierderea definitivă a teritoriilor anexate de Uniunea Sovietică în iunie 1940[14], s-a dovedit, de la început, sortită eșecului[15]. În cadrul Conferinței de la Casablanca (14-24 ianuarie 1943), președintele Statelor Unite ale Americii, Franklin D. Roosevelt și primul ministru al Marii Britanii, Winston Churchill, au hotărât să nu angajeze negocieri cu țările Axei și sateliții lor, ci să le impună „capitularea necondiționată”[16].

---

[6] Alesandru Duțu, Florica Dobre, Leonida Loghin, *Armata română în Al Doilea Război Mondial (1941-1945). Dicționar enciclopedic*, București, 1999, p. 8-10.

[7] Leonida Loghin, *Al Doilea Război Mondial. Acțiuni militare, politice și diplomatice. Cronologie*, București, 1984, p. 119.

[8] *Ibidem*, p. 141.

[9] Mihail Vasile-Ozunu, Petre Otu, *Înfrânți și uitați.Românii în bătălia de la Stalingrad*, București, 1999, p. 48.

[10] *Marea conflagrație a secolului XX*, București, 1974, p. 300.

[11] Dinu C. Giurescu, *România în cel de-al Doilea Război Mondial*, București, 1999, p. 187.

[12] A. Simion, *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944*, Cluj-Npoca, 1979, p. 263.

[13] Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *Complot împotriva României*, București, 1994, p. 131.

[14] Florin Constantin, Alesandru Duțu, Mihai Retegan, *România în război. 1941-1945. Un destin în istorie*, București, 1995, p. 66 și urm.

[15] A. Simion, *op. cit.*, p. 269.

[16] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

Între 18-30 octombrie 1943, a avut loc Conferința de la Moscova, unde miniștrii de externe ai Uniunii Sovietice, Marii Britanii și Statelor Unite ale Americii au stabilit ca cele trei mari puteri să se informeze reciproc asupra tatonărilor de pace din partea vreunui guvern, persoană ori grup de persoane dintr-o țară aflată în război cu națiunile unite și să se consulte pentru adoptarea unei poziții comune. Diplomatul american și cel englez au fost de acord ca, în cazul statelor satelite Reich-ului, dreptul de a hotărî să revină guvernului sovietic[17]. Conferința de la Moscova a prefigurat „acordul de procentaj" Churchill – Stalin din octombrie 1944[18], marcând începutul împărțirii lumii în zone de influență și abandonarea României în brațele Uniunii Sovietice[19].

După declanșarea ofensivei sovietice pe Frontul de est, în vara anului 1943 și apropierea vertiginoasă a ostilităților de teritoriul național, mareșalul Ion Antonescu a hotărât elaborarea măsurilor de evacuare a zonelor de est și de nord-est a țării[20]. În ședința Consiliului de Miniștri din 22 septembrie 1943, Ion Antonescu arăta necesitatea luării din vreme a măsurilor ce se impuneau pentru Transnistria, Basarabia, Bucovina și Moldova, pentru a nu se repeta situația din 1940 (nu numai că s-au luat măsuri de evacuare a bogățiilor și armamentului din Bucovina și Basarabia, ci chiar s-au dat ordine ca să rămână pe loc. Având în față trista experiență din vara anului 1940, de data aceasta guvernanții au luat măsuri din vreme, privitoare la pregătirea și derularea unor eventuale evacuări[21]. Organizarea programului de evacuare era de competența Marelui Stat Major, conform hotărârii Președinției Consiliului de Miniștri, acesta fiind „singurul organ prin care se vor da toate ordinele relative la pregătirea și execuția evacuărilor", iar executarea programului pentru autoritățile de stat revenea Ministerului Afacerilor Interne, care avea sarcina evacuării personalului administrativ și tehnic din subordine, a valorilor, actelor de gestiune, a documentelor importante și a populației civile. Totodată, era obligat să dea concurs la evacuarea materialelor industriale, cerealelor și animalelor[22].

Pentru orientarea organelor însărcinate cu activitățile de pregătire, pentru verificarea lucrărilor întocmite și coordonarea execuției evacuărilor, a fost desemnat (de către I. Antonescu) colonelul Gheorghe Mosiu, punându-i-se la dispoziție o formațiune de lucru, denumită Organizația Colonel Mosiu. Comandanții cercurilor teritoriale de lucru (din cadrul Organizației) aveau misiunea de a verifica lucrările privitoare la operația de evacuare întocmite de

---

[17] *Ibidem*, p. 338.
[18] Nicolae Baciu, *Agonia României*, 1944-1948, Cluj-Napoca, 1990, p. 96.
[19] Ioan Scurtu, *Istoria Partidului Național-Țărănesc,* București, 1994, p. 389.
[20] Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *op.cit.*, p. 132-134.
[21] Constantin Cloșcă, *România în infernul marii conflagrații(Frontul Iași-Chișinău*), Iași, 1997, p. 64.
[22] Arhivele Naționale Iași, fond Prefectura județului Iași, d. 1/1944, f. 4.

https://biblioteca-digitala.ro

guvernăminte, prefecturi și organele locale ale diferitelor ministere și a le pune de acord cu cele ale autorităților militare, urmărind ca activitățile să se desfășoare în cadrul general hotărât de Marele Stat Major. Erau obligați să verifice pregătirile făcute în teren: recunoașteri și amenajări de itinerarii, organizarea depozitelor de subzistențe, organizarea sanitară, să hotărască ordinea de urgență a evacuărilor și să stabilească de comun acord cu prefecții repartizarea mijloacelor de transport, să vegheze la folosirea în mod economicos (la maximum a capacității lor) a căilor ferate. În ultimă instanță, Organizația condusă de colonelul Mosiu era elementul executiv prin care, la ordinul Marelui Stat Major, se declanșa evacuarea. Colonelul Mosiu Gheorghe (conform delegației din 10 noiembrie 1943 dată de mareșalul Ion Antonescu) era delegatul Marelui Stat Major pentru pregătirea și execuția operațiunii de evacuare civilo-militară[23]. Ultimele elemente care părăseau teritoriul erau: delegatul Marelui Stat Major, prefecții de județe și personalul pe care și-l opreau, pretorii, poliția și jandarmii[24]. La nivel local, organizarea și coordonarea execuției revenea prefecturilor de județ. Instrucțiunile elaborate de minister cuprindeau normele generale care trebuiau avute în vedere la pregătirea evacuărilor și stabileau sarcini precise pentru prefecți – cunoscători ai problemelor județului: erau obligați să țină legătura permanentă cu autoritățile militare, să coordoneze, împreună cu reprezentanții locali ai Organizației Colonel Mosiu, lucrările de evacuare ale instituțiilor de stat de pe raza județului respectiv, să repartizeze mijloacele de transport și să organizeze coloanele în vederea deplasării. Lucrările au fost elaborate sub forma unor planuri codificate: *Operațiunea 1111* – lucrările în legătură cu evacuarea bunurilor din Transnistria, privind armata; *Operațiunea 1111 A* – lucrările în legătură cu evacuarea bunurilor din Transnistria, privind Guvernământul Transnistriei; *Operațiunea 1111 B. și M.* – lucrările în legătură cu evacuarea bunurilor din Basarabia, Bucovina și Moldova, privind armata, Guvernămintele respective și Departamentele; *Operațiunea 2222* – lucrările în legătură cu dispersarea unităților și formațiunilor militare din centrele importante, care vor constitui obiective pentru aviația inamică; *Operațiunea 9999* – lucrările în legătură cu evacuarea Departamentelor și instituțiilor importante din București; *Operațiunea 9999* A – lucrările în legătură cu dispersarea Departamentelor și instituțiilor importante din București. Aceste indicative au fost fixate de către Marele Stat Major pentru a se putea asigura confidențialitatea, fiind aduse la cunoștința Ministerului Afacerilor Interne prin adresa Nr. 697640/1944 .Pentru a nu alarma populația, toată corespondența în legătură cu lucrările respective urma să aibă caracter „strict secret”. Pe toate lucrările ce se întocmeau în

[23] Ibidem, f. 397.
[24] Ibidem, f. 400.

https://biblioteca-digitala.ro

legătură cu aceste operațiuni trebuiau aplicate toate ștampilele necesare care să indice păstrarea lor în case de fier speciale. Personalul însărcinat cu întocmirea lucrărilor trebuia bine selecționat, în scopul asigurării unei păstrări stricte a secretului[25]. Conform Ordinului din 10 ianuarie 1944, emis de ministrul Afacerilor Interne – general de Corp de Armată D.I. Popescu, pregătirea evacuării urma a fi făcută după un plan ce era verificat de inspectorul general administrativ, de delegații Ministerului Afacerilor Interne și de D.I. Popescu[26]. Planul cuprindea: ordinele de evacuare, harta județului cu punctele de adunare și itinerariile de deplasare indicate de comandamentul militar, tabele cu necesarul de vagoane, autovehicule și mijloace hipo, tabele cu medicii însoțitori ai coloanelor, borderouri cu arhiva și actele de gestiune, tabele nominale pentru funcționarii care se evacuau obligatoriu, pentru cei care se evacuau facultativ și familiilor lor, tabel cu funcționarii ce aveau de executat diferite atribuții speciale (atunci când planul de evacuare intra în funcțiune) – primirea rechizițiilor, predarea arhivei și a localului, conduceri de coloane, îmbarcări. Atribuțiile indicate în ordine, erau pregătite în plicuri individuale, ce urmau a fi date la timp pentru executare. Planul de evacuare al județului, fiind strict secret, trebuia păstrat în casa de fier a Prefecturii. „Se va urmări și calmarea populației și asigurarea acesteia de grija ce le-o purta conducătorii; trebuia prevenită cu tact, pentru a fi mereu prevăzută cu o rezervă de hrană cel puțin 15 zile”[27].

Conform instrucțiunilor Ministerului Afacerilor Interne, Prefectura județului Iași se ocupa numai de organizarea și evacuarea administrațiilor proprii și „a celor ce se vor mai ordona precis de Ministerul Afacerilor Interne”. Celelalte departamente urmau a se ocupa personal de organizarea și evacuarea proprie[28]. Prefecții erau îndemnați „să nu aștepte ordine la orice pas și în așteptare dă rămână inactivi, că să facă acte de inițiativă pe cea mai largă scară”[29]. Autoritățile locale din zonele de destinație erau obligate la rândul lor să asigure primirea, depozitarea și paza valorilor, arhivelor și materialelor evacuate, să întrebuințeze personalul administrativ sosit, să adăpostească populația și animalele și să le asigure hrana pentru primele zile după așezarea lor pe teritoriul respectiv. În principiu, toate departamentele urmau să-și plaseze structurile subordonate din zonele evacuabile peste organizațiile proprii din zonele de destinație, astfel încât „fiecare să aibă un loc în spațiu, bine definit, dinainte pregătit, fără a perturba activitatea” acestora din urmă.

Privind în ansamblu, pe lângă faptul că beligeranții nu îi ușurau deloc situația, România urma să se confrunte cu o gravă problemă internă, ce necesita

[25] Idem, d. 4/1944, f. 556.
[26] Idem, d. 1/1944, f. 3.
[27] Ibidem, f. 155-156.
[28] Ibidem, f. 156.
[29] Ibidem, f. 6.

https://biblioteca-digitala.ro

luarea unor măsuri urgente. Apropierea ostilităților de teritoriul național, l-au determinat pe Ion Antonescu să ia măsuri pentru evacuarea zonelor din estul și nord-estul țării, impuse de evoluția frontului. În intervalul 10 ianuarie – 15 februarie 1944, au fost elaborate o serie de măsuri în vederea evacuării administrației, instituțiilor, resurselor materiale, populației civile.

II. Măsuri elaborate pentru evacuarea administrației, instituțiilor, resurselor materiale și a populației civile.

Conform instrucțiunilor din 10 februarie 1944, emise de ministrul Afacerilor Interne, general de Corp de Armată D.I. Popescu, către Prefectura Iași, prefectul pregătea și executa evacuarea, coordona împreună cu reprezentantul Organizației Colonel Moisiu Gheorghe lucrările de evacuare ale celorlalte Departamente (nu înseamnă că le întocmea lucrările de evacuare pe care fiecare autoritate și le realiza singură, pe propria-răspundere, ci doar le repartiza mijloacele de transport), organiza convoaiele (pe jos sau cu trenul)[30].

În județele din zonele supuse evacuării au fost convocați la Prefectură șefii instituțiilor de pe raza județului, respectiv pretorii, primarii orașelor de reședință, șefii poliției, comandanții unităților de jandarmi. S-au întocmit tabele nominale și numerice cuprinzând personalul, numărul membrilor de familie, cantitățile de bagaje, arhive și materiale de preț, datele centralizate de Prefectură fiind incluse în Planul de evacuare al județului. Trebuia evacuat tot personalul administrativ și tehnic pendinte de Ministerul Afacerilor Interne. Odată cu funcționarul era evacuată și familia lui (soția și copiii) – dacă însă familia nu dorea să se evacueze, putea rămâne pe loc[31]. Ministerul Afacerilor Interne cerea, la 14 ianuarie 1944, ca prefecții „chiar să îi sfătuiască pe toți funcționarii să își deplaseze familiile acum, când sunt trenuri personale în circulație, așa că deplasarea se va face mai ușor, aceste familii se pot deplasa anticipat fie la rude, fie în județele unde urmează să vă deplasați și dumneavoastră” – funcționarii trebuiau să urmeze instituțiile la care erau angajați, toate departamentele plasându-și structurile subordonate din teritoriile evacuabile, pe cât posibil peste organizațiile proprii din zonele de destinație. Celor interesați li s-au comunicat localitățile în care urma să se prezinte personalul administrativ evacuat, lucru adus la cunoștință și autorităților locale din zonele de primire. În scopul deplasării, se punea la dispoziția fiecărui membru al familiei câte un bilet gratuit de transport pe calea ferată. Exista o parte a personalului care se evacua în mod obligatoriu și o parte căreia i se lăsa posibilitatea alegerii. Astfel, în *comuna rurală*, notarul, funcționarii comunali de toate categoriile și gradele se evacuau obligatoriu, iar primarul, ajutorul de

[30] Ibidem, f. 254.
[31] Ibidem, f. 4.

https://biblioteca-digitala.ro

primar, familiile lor și familiile funcționarilor – facultativ. În *comuna urbană nereședință* se impunea obligativitatea pentru funcționarii comunali de toate categoriile și gradele, iar primarul, ajutorul de primar, familiile lor și ale funcționarilor se evacuau facultativ. Aceleași dispoziții erau valabile și pentru *comuna urbană reședință și municipiu*. Pentru *plasă* s-a stabilit ca pretorul, notarul, secretarul plășii și funcționarii preturii de toate categoriile și gradele să se evacueze în mod obligatoriu, iar familiile acestor funcționari – facultativ. La nivelul *județului,* obligativitatea se impunea pentru prefect, subprefect, pretorii și funcționarii județeni, familiile acestora putându-se evacua facultativ. Prin facultativ se înțelege posibilitatea lăsată funcționarului de a se hotărî dacă își evacua sau nu familia[32].

Ordinul ministrului Afacerilor Interne din 11 ianuarie 1944 făcea cunoscută evacuarea în județul Hunedoara a funcționarilor județului Iași, a funcționarilor primăriilor reședință, nereședință și comunelor rurale din Iași. Tot în județul Hunedoara se evacuau arhiva prefecturii și a primăriilor din județul Iași și valorile. Cei 6 pretori urmau a fi evacuați , 2 în județul Muscel și ceilalți 4 în județul Olt. Cei 45 de notari erau repartizați astfel: 31 în județul Hunedoara, 8 în județul Arad și 6 în județul Cluj-Turda[33]. Prin Ordinul din 13 ianuarie 1944 al aceluiași ministru al Afacerilor Interne, întreg personalul administrativ, întreaga arhivă din județul Iași se vor evacua, atunci când se va ordona, în orașul Ploiești[34]. Situația numerică a persoanelor (funcționarilor) ce se evacuau din județul Iași, era următoarea: 4.931 de persoane de la instituțiile pendinte de Ministerul Afacerilor Interne; 2.229 de persoane de la instituțiile pendinte de Ministerul de Finanțe; 364 de persoane de la instituțiile pendinte de Ministerul Agriculturii; 57 de persoane de la instituțiile pendinte de Ministerul Economiei Naționale; 7.363 de persoane de la instituțiile pendinte de Ministerul Educației Naționale și al Cultelor; 2.874 de persoane de la instituțiile pendinte de Ministerul Sănătății; 1.640 de persoane de la instituțiile pendinte de Ministerul Justiției; 812 de persoane de la instituțiile pendinte de Ministerul Comunicațiilor; 134 de persoane de la instituțiile pendinte de Subsecretariatul Românizării; 80 de persoane de la instituțiile pendinte de Ministerul Armatei, Casa I.O.V.R.; 1.464 de persoane de la instituții de drept public (Epitropia „Sf. Spiridon”, Fundația „Regele Ferdinand”, Societatea de Radiodifuziune „Moldova”); 1.112 de persoane de la instituții pendinte de Ministerul Înzestrării Armatei[35]. Organizatorii au avut în grijă ca, odată cu evacuarea personalului administrativ și din instituțiile de stat, să se evacueze și arhiva și materialele de valoare. Ministerul Afacerilor Interne, prin Ordinul 47.770 din 15 februarie

32 Ibidem, f. 9-10.
33 Ibidem, f. 19-20.
34 Ibidem, f. 86.
35 Ibidem, f. 25-27.

https://biblioteca-digitala.ro

1944, a nominalizat conținutul arhivelor ce urmau a fi evacuate. Se aveau în vedere monezile și obiectele din metal prețios; colecțiile de medalii sau monedă; efectele publice și acțiunile cu borderourile de proprietate; titlurile de proprietate ale bunurilor și drepturilor imobiliare; polițele de asigurare; obiectele de artă; cazierele funcționarilor; planurile de sistematizare și planurile orașelor; actele de stare civilă existente într-un singur exemplar provenind din anii 1865-1900; hrisoavele și actele vechi. În afara acestora, se împachetau spre a fi trimise în interiorul țării toate documentele de evidență: registrele cuprinzând inventarul instituției; actele de gestiune originale cu cheltuielile până la 15 februarie 1955; carnetele de virament la B.N.R. de la 16 februarie 1944 până în momentul evacuării. Toți casierii și gestionarii funcționari de la instituțiile care se evacuau erau obligați să ia cu ei registrele și actele de gestiune, pentru controlul activității lor. Nu se evacuau: dulapuri, birouri, mese, scaune[36]. În cazul în care se ordona evacuarea, se plătea personalului care se evacua salariul pe luna în curs și pe luna următoare[37].

Instrucțiunile din 15-17 ianuarie 1944 cuprindeau măsuri de prevedere:

a) *arhiva* se tria din timp; se realiza un inventar al arhivei ce se evacua; arhiva veche era predată spre păstrare, fără inventar, primarului, ajutorului de primar, care rămâneau pe loc (nu se evacuau);

b) *lăzile de împachetat* se confecționau din dulapuri și mese vechi; dimensiunile erau de 45/45/60 cm, iar lăzile mari aveau dimensiuni duble;

c) *inventarul*: fiecare ladă trebuia să conțină un inventar cu hârtiile existente în ea, duplicatul fiind păstrat de șeful serviciului respectiv; cel ce nu se evacua (primarul, ajutorul de primar) lua în primire dosarele ce rămâneau;

d) *listele de funcționari*: pentru funcționarii ce se evacuau se încheiau imediat liste pentru a se ști numărul lor și al membrilor de familie, în vederea distribuirii vagoanelor.

Fiecare familie urma să aibă o foaie de evacuare în care se arăta identitatea persoanelor, funcția, locul de plecare și cel de destinație, semnat de autoritatea respectivă[38]. Pe lângă instituțiile de stat, s-a urmărit să fie ferite din calea luptelor și unitățile economice de primă importanță. Se aveau în vedere întreprinderile industriale indispensabile economiei românești și care puteau fi utilizate pentru completarea industriilor din restul țării, în special pentru industria de război. Cele care nu erau absolut necesare erau lăsate pe loc, pregătindu-se însă distrugerea lor, dacă ar fi putut servi scopurilor de război ale

[36] Ibidem, f. 6.
[37] Ibidem, f. 7.
[38] Ibidem, f. 129.

https://biblioteca-digitala.ro

adversarului (conform Ordinului mareșalului Ion Antonescu din 12 ianuarie 1944, comunicat Prefecturii județului Iași)[39].

Pregătirea, dislocarea și deplasarea unităților economice a fost o etapă anevoioasă, de durată, dar mai ales costisitoare. S-a avut în vedere gradul de urgență raportat la însemnătatea unității respective, durata demontării și reamplasării la noua destinație, posibilitățile de transport. Această acțiune implica și deplasarea unui număr apreciabil de specialiști și muncitori, precum și asigurarea de materii prime. Măsurile de evacuare s-au impus ca urmare a pericolului iminent de distrugere din preajma ostilităților militare[40].

În privința unităților industriale, s-a hotărât care anume erau cele admise la evacuare, precum și ordinea lor de urgență: întreprinderi din industria de război, metalurgică, alimentară, textilă și a lemnului. Dintr-un tablou întocmit de Ministerul Economiei Naționale la data de 15 ianuarie 1944, rezulta obligativitatea evacuării a 39 de unități economice, „cele mai importante” din Regionala a III industrială Iași, între care: „Țesătura”, Societatea Anonimă pentru Industria Textilă „Victoria”, Țesătoria Mătăsii și a Lânii, Manufactura de Tutun, Metalurgia „Vulcan”[41], Țesătoria „Dorul”, Laboratorul „Dr. N. Racoviță”, Fabrica de uleiuri vegetale „Olea”, Moara „Fruchtmann”, Fabrica de spirt „Fermentul”, Fabrica de spirt „Nicolina”, Atelierul de reparații pentru automobile „Cudy”, Atelierul „Frații Kaisermann”, Garajul „Unirea”, Industriile Unite „Frații Kisilovici”, Atelierele C.F.R. Nicolina”[42].

Din februarie 1944, autoritățile centrale au interzis construirea de noi fabrici și, în general, realizarea unor noi investiții în regiunile din estul și nord-estul țării. Din regiunile din această parte a țării, trebuiau puse la adăpost cantități însemnate de cereale și alimente, precum și un număr mare de animale vii. Începând cu decembrie 1943, s-a hotărât ca operațiunea de plasare în interior a diferitelor subzistențe (cereale, fasole, soia, zahăr, ulei), să se realizeze prin mai multe modalități: exista posibilitatea cumpărării produselor respective și, ulterior desfacerea lor în regiunile deficitare din țară sau produsele puteau fi destinate aprovizionării armatei. În ultimă instanță, puteau fi livrate la export.

În privința efectivelor de animale erau vizate, în primul rând, cele care serveau transportul evacuărilor. Un interes deosebit îl prezentau caii, unul dintre motivele cele mai serioase constituindu-l nevoile crescânde ale armatei. În privința bovinelor, Ordinul mareșalului Ion Antonescu din 12 ianuarie 1944 prevedea expres evacuarea doar a cirezilor de vite ale Statului și marilor

[39] Ibidem, f. 115.
[40] Constantin Cloșcă, *Evacuările din Moldova, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial (1944)*, în „Cercetări Istorice”, Iași, 1981, p. 487.
[41] Ibidem, p. 488.
[42] Arhivele Naționale Iași, fond Prefectura județului Iași, d. 1/1944, f. 135-136.

https://biblioteca-digitala.ro

proprietari; cele slabe sau bolnave erau tăiate pe loc și li se luau pieile[43]. Se mai evacuau animalele de rasă[44]. Pentru populația civilă, autoritățile au decis să nu se facă o evacuare masivă. În ianuarie 1944, s-au dat dispoziții pentru evacuarea populației rurale în proporție de numai 5%, iar în acest procent au intrat de fapt marii proprietari, funcționarii publici și agricultori cu peste 25 ha. de teren. Pentru majoritatea populației civile, dispozițiile prevedeau limitarea evacuării la minimum, invocându-se diferite pretexte precum: asigurarea „continuității neamului românesc", evacuarea „numai a elementelor tinere, capabile de luptă"[45].

Autoritățile locale erau obligate să desfășoare activități de propagandă pentru a convinge populația să rămână pe loc. Pentru ca situația să nu scape de sub control, Ministerul Afacerilor Interne a stabilit că nimeni nu se poate evacua fără a i se fi eliberat, în prealabil, o autorizație de evacuare. În comunele rurale, autorizația putea fi eliberată numai de către primar, cu aprobarea pretorului. Organizarea evacuării populației civile revenea Prefecturii, care beneficia, în acest scop de sprijinul jandarmeriei. La 21 ianuarie 1944, chestorul Poliției Iași aducea la cunoștința Prefecturii că, în urma cercetărilor întreprinse pentru a se observa adevărata stare de spirit a populației în legătură cu eventuala executare a Operațiunii 1111, s-a stabilit:

1) în Municipiul Iași, populația română dorea să se evacueze într-un procent de 50% din numărul de 73.000 de români, câți domiciliau în Iași; evreii 70% din 34.000, iar celelalte minorități în proporție de 60% din 4.000;

2) în Târgu Frumos, românii care doreau să se evacueze constituiau 30% din 3.650, lipovenii – 5% din 1.300, evreii – 10% din 1.599, iar celelalte minorități – 10% din 92.

Locuitorii mai săraci din municipiul Iași se gândeau la o evacuare tot în Moldova, la țară (în comunele de origine)[46]. În planurile de evacuare nu erau incluși evreii și minoritarii. Conform instrucțiunilor, aceștia rămâneau pe loc[47]. Fiecare persoană care se evacua avea dreptul de a lua 60 kg de bagaj (nimic în plus peste această greutate). Toată populația care se evacua urma se întreține în zona de evacuare prin mijloace proprii, pentru a nu constitui o sarcină pentru Stat[48]. În acest sens, la sosire, autoritățile locale îi primeau pe evacuați, le asigurau cartiruirea și controlul medical, după care îi triau pe categorii: meseriașii erau îndrumați pentru a-și găsi de lucru, agricultorii – expediați în comunele unde se simțea necesitatea mânii de lucru, negustorilor li se permitea derularea afacerilor în continuare. Se urmărea plasarea populației de asemenea

[43] Ibidem, f. 115.
[44] Ibidem, f. 257.
[45] Idem, fond Primăria municipiului Iași, d. 7/1944, f. 59.
[46] Idem, fond Prefectura județului Iași, d. 1/1944, f. 186.
[47] Ibidem, f. 256.
[48] Ibidem.

https://biblioteca-digitala.ro

manieră încât să se evite aglomerările în regiunile susceptibile a fi bombardate, precum și concentrarea unor mase mari de oameni în spații restrânse.

Pentru evacuarea deținuților din Penitenciarul județului Iași au fost emise instrucțiuni speciale, prin Ordinul generalului de Corp de Armată, C.Z. Vasiliu, ministru subsecretar de stat la Departamentul Afaceri Interne. Deținuții umau a se evacua la Penitenciarul Lugoj. Hrana le era asigurată pe timpul transportului până la penitenciarul de retragere, fiind dată în grija șefului de ambulanță sau delegatului – escortă a convoiului, care trebuia să o împartă pe timpul parcursului. Se preciza: „paza deținuților va fi puternic înarmată și se va face uz de armă la cea mai mică încercare de evadare”. Pe lângă deținuți, se mai avea în vedere evacuarea: personalului (retrăgându-se în mod obligatoriu administratorii, contabilii, personalul mobilizabil și concentrabil și având posibilitatea de a rămâne pe loc acei gardieni care erau din regiune și nu făceau parte din personalul mobilizabil și concentrabil, împreună cu familiile lor), valorilor din dota penitenciarului (numerar, recipise, rente, titluri de proprietate), actelor de gestiune și cheltuieli, de stare civilă, fișele deținuților, vehiculelor cu tracțiune animală și mecanică, uneltelor și mașinilor agricole și bineînțeles – evacuarea armamentului și a muniției penitenciarului. Animalele cu căruțele încărcate cu dota penitenciarului urmau a pleca din timp de la penitenciar până la locul destinat. Itinerariile de retragere a coloanelor de vehicule se făceau din penitenciar în penitenciar (etapele de parcurs nu depășeau 40 de km/zi, cu o pauză de o zi la fiecare 5 zile parcurse; în plus, etapele se realizau în orașele unde existau penitenciare pentru cazare, ce se îngrijeau și de furaje pentru drum)[49]. Pentru dota evacuată și cea rămasă se întocmeau procese-verbale, certificate de prefect sau de chestorul poliției.

Evacuarea deținuților urma a se face atunci când se primea ordinul, pe orice cate (telefonic, scris sau verbal) de la Direcția Generală a penitenciarelor, în vreme ce evacuarea personalului avea loc doar după primirea unui ordin expres din partea aceleiași instituții[50]. Evacuarea și replierea efectivelor marilor unități militare cu anexele sedentare ale acestora a fost pregătită separat (pentru armată) de Corpul IV Armată Iași. Se evacuau: Divizia 14 I/Iași (Permanența Div. 14 I, Reg. 13 Dor., Reg. 24 Art.), unitățile de marș și cele de garnizoană, recruții și unitățile de instrucție, rechizițiile care le-au fost repartizate, o rezervă de personal de 20% din disponibilul neîntrebuințat în lucrări (personalul era ales începându-se cu elementele cele mai tinere – exista restricția de a nu se lăsa în teritoriul evacuat oamenii mai tineri de 30 de ani; acolo unde organele de mobilizare dispuneau de oameni sub 36 de ani mai mulți decât s-ar fi încadrat în procentul de 20%, se impunea obligativitatea de a fi luați toți),

[49] Ibidem, f. 187.
[50] Ibidem, f. 188.

https://biblioteca-digitala.ro

familiile ofițerilor și subofițerilor (cu bagajele strict necesare), toată arhiva și documentele, animalele de orice fel care aparțineau unității[51]. Nu se evacuau: unitățile și formațiunile în măsură să-și îndeplinească misiunile, manutanțele destinate deservirii trupelor operative; centrele de informații ale apărării pasive destinate alarmării în caz de atac aerian, organele militare de transport, batalioanele de pază ale căilor ferate, batalioanele fixe regionale care se mobilizau pentru a îndeplini misiunile stabilite de marile unități operative. Toate se evacuau numai la ordinele comandanților armatei de operații[52]. Ultimele elemente care părăseau teritoriul evacuat erau: delegatul Marelui Stat Major, prefectul, pretorii, poliția și jandarmii[53]. Formațiunile de jandarmi rămâneau pe loc, până în ultimul moment, pentru a împiedica o eventuală evacuare în masă a populației civile și pentru a contracara acțiunile bandelor de jefuitori. Astfel, se putea asigura viața și avutul populației rămase și mai ales, instalarea în liniște a armatei de operațiuni. Pe timpul evacuării, responsabilitatea jandarmilor era de a asigura ordinea internă și paza instituțiilor, poliția circulației pe arterele principale de afluire a coloanelor de refugiați, paza liniilor telefonice, telegrafice și a căilor ferate. Pe lângă evacuarea formațiunilor proprii, jandarmii erau obligați să dea concurs autorităților administrative, pentru pregătirea și execuția evacuării resurselor materiale și a populației civile.

S-a urmărit ca formațiunile de jandarmi evacuate să fie plasate peste unitățile similare din Muntenia, Oltenia, Banat și Ardeal, astfel încât efectivele angajate să poată fi folosite imediat în serviciu, întărind jandarmeria locală[54].

Ca o concluzie, se poate spune că instrucțiunile emise de Ministerul Afacerilor Interne precizau atribuțiile fiecărei autorități. Planul de evacuare al județului (întocmit în conformitate cu aceste instrucțiuni) stabilea în cele mai mici detalii: ce instituții se evacuau și prioritatea acestora; obligativitatea evacuării unor anumiți funcționari; categoriile de materiale și valori ce urmau a fi evacuate; pregătirea, dislocarea și deplasarea unităților economice de primă importanță. O atenție deosebită a suscitat organizarea evacuării populației civile (fiind excluși evreii și minoritarii). Pentru evacuarea deținuților din Penitenciarul județului Iași, au fost emise instrucțiuni speciale. Conform Planului, orice autoritate trebuia să cunoască ordinea evacuării, locul de destinație, precum și atribuțiile ce urmau a fi îndeplinite, odată ajunsă în noua zonă.

Buna desfășurare a operației de evacuare depindea și de repartizarea mijloacelor de transport.

---

[51] Ibidem, f. 402-403.
[52] Ibidem, f. 415.
[53] Ibidem, f. 400.
[54] Ibidem, f. 416.

https://biblioteca-digitala.ro

III. Organizarea mijloacelor de transport în vederea evacuării

În organizarea și distribuirea mijloacelor de transport s-au avut în vedere mai mulți factori: ordinea de urgență, volumul, importanța celor ce erau evacuate, situația în care se afla o parte a populației. Ținând cont de acestea, transportul poate fi grupat astfel: pe căile ferate și coloane de tip auto, hipo sau mobile (pe jos) – cu itinerarii precis stabilite.

Valorile, materialele și tot ce era mai de preț din cadrul fabricilor, uzinelor, instituțiilor de stat, spitalelor, nu puteau fi transportate decât prin intermediul căilor ferate (datorită greutății și importanței lor). Autovehiculele și mijloacele hipotractate puteau fi utilizate la transportarea celorlalte resurse.

Transportul pe calea ferată era posibil numai în baza cererilor înaintate, în prealabil, Prefecturii județului Iași și comunicate Marelui Stat Major. Repartizarea vagoanelor de cale ferată se făcea de către prefect, în acord cu reprezentantul Organizației Colonel Mosiu.

Pentru instalațiile industriale transportul se făcea cu foi de strămutare, în vreme ce pentru transportul persoanelor s-au emis bilete de călătorie și foi de drum speciale, care dădeau dreptul posesorilor de 60 de kilograme de bagaje. De documente de transport gratuite beneficiau: ofițerii și subofițerii activi, concentrați, mobilizați sau invalizi, împreună cu familiile lor, funcționarii bugetari cu familiile, orfanii de război cu tutorii lor legali, personalul Societății Naționale de Cruce Roșie și al Consiliului de Patronaj aflat în serviciu, în zonele de evacuare. Instituțiile din Iași au întocmit cereri cu vagoanele necesare, către Prefectură: Teatrul Național Iași – 2, Chestura de Poliție Iași – 17 , Conservatorul de Muzică Iași – 5, Curtea de Apel Iași – 40, Tribunalul Iași – 85, Administrația Financiară Iași – 30, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași – 3, Oficiul P.T.T. Iași – 32, Fundația „Regele Ferdinand” Iași – 3, Camera de Comerț și Industrie Iași – 3, Serviciul Drumurilor Naționale Iași – 176, Facultatea de Agronomie Iași – 36, Spitalul „Dr. Păulescu” Iași – 25, Fabrica „Textila” Iași – 100[55]. Primăria Municipiului Iași solicita minimum 60 de vagoane[56]. Instituțiile publice ieșene, care depindeau de Ministerul Afacerilor Interne, au solicitat și ele vagoane necesare pentru evacuarea valorilor, arhivelor și materialelor: Prefectura județului Iași – 47, Întreprinderile Comunale ale Municipiului Iași– 136, Pretura și comunele din plasa Copou – 3, Pretura și comunele din plasa Bivolari – 3, Pretura și comunele din plasa Bucium – 3, Pretura și comunele din plasa Pd. Iloaiei, Pretura și comunele din plasa Tg. Frumos – 3. Aceste instituții au solicitat pentru funcționarii și membrii familiilor 3269 de bilete C.F.R.[57] Lăzile ce conțineau arhiva trebuiau

[55] Ibidem, f. 57.
[56] Ibidem, f. 59.
[57] Ibidem, f. 89.

https://biblioteca-digitala.ro

așezate în ordinea plășilor și pe comune, având în vedere ușurința de debarcare în raport cu situația de destinație și nu se amestecau cu bagajele. Cei ce răspundeau de lăzi se așezau în vagonul cu arhivă. Familiile funcționarilor dispuneau de vagoane separate, îmbarcându-se aparte de restul populației. Se admitea strictul necesar. Cine nu respecta ordinele, risca să rămână neevacuat[58]. Convoaiele pe jos, dar și cele de mașini, căruțe, animale, erau organizate tot de prefect, împreună cu reprezentantul local al Organizației Colonel Mosiu. Pentru deplasarea pe jos au fost inițiate o serie de reguli foarte stricte, menite să faciliteze coordonarea și execuția ordonată a mișcării. Stabilirea itinerariilor, etapele zilnice, staționarea, mișcarea coloanelor și probleme de reglementare a circulației se fixau numai de autoritățile militare, fiind obligatorii pentru civili (Marele Stat Major era cel care stabilea itinerariile de marş, lungimea etapelor, organizarea depozitelor de hrană)[59]. Organizarea mișcării a revenit Corpului IV Armată Iași, stabilindu-se coloane distincte, separate pentru unitățile și formațiunile militare care se evacuau și separate pentru populația civilă.

Autoritățile administrative se deplasau eșalonat: eșalonul I era condus de subprefect, iar eșalonul al II-lea, de prefect. În eventualitatea imposibilității efectuării transportului pe C.F.R. (fie din cauza bombardamentului aerian, fie din alte cauze), prefectul pregătea evacuarea numai cu mijloacele hipomobile. În acest caz, se organizau convoaie (fie pe plăși, fie pe județ). Coloana unui județ era fracționată pe preturi, cu comunele din componență. La comună, responsabil cu îmbarcarea era notarul. Fiecare convoi era prevăzut cu: un număr de meseriași (mecanici, potcovari, rotari, reparatori de hamuri), 2-3 medici veterinari, 2-3 medici umani, medicamente – toți aceștia fiind stabiliți și înștiințați din timp. Convoiul urma să aibă cu o etapă în avans un personal de cartiruire, ce pregătea pentru fiecare seară cazarea și hrana personalului și a animalelor[60]. Prefectura județului Iași trebuia să ia din timp o serie de măsuri precum: crearea de-a lungul eventualelor drumuri de evacuare a depozitelor de fân, paie, alimente, cuptoare de fabricat pâine dotate cu cele necesare; depozitarea lemnelor pentru reparații la podurile importante; stabilirea unor călăreți în diferite centre spre a anunța începerea evacuării(măsură ce completa telefonul pe care îl avea la îndemână prefectul)[61].

Populația din orașul de reședință constituia un eșalon care se mișca sub conducerea șefului Poliției Iași. Populația rurală constituia un al doilea eșalon, sub conducerea Comandantului Legiunii de Jandarmi Iași. Organizarea acestora era realizată de către prefect, împreună cu Comandantul Cercului Teritorial Iași (reprezentantul Organizației Colonel Mosiu pentru Prefectura

[58] Ibidem, f. 130.
[59] Ibidem, f. 255.
[60] Ibidem, f. 5.
[61] Ibidem, f. 255.

https://biblioteca-digitala.ro

județului Iași)[62]. Prin urmare, fiecare coloană (care se forma pe felul de transport: cai, boi, auto) sau subcoloană avea un comandant răspunzător, funcționarul cel mai înalt în grad. Fiecare șef de instituție, industrie era comandantul coloanei instituției respective, răspunzător de organizarea, disciplina și conducerea marșului. Pentru instituțiile și populația din județ, pretorii și primarii luau comanda coloanelor, cu aceleași îndatoriri. Fiecare coloană avea organizat: un serviciu de asistență medicală, un serviciu de siguranță (jandarmii rurali, militari înarmați, polițiști, bărbații funcționari) – ce asigura paza coloanelor, un serviciu de contrainformație (elemente din poliție, agenți informatori acoperiți recrutați din cei ce se evacuau)[63]. Mișcarea în evacuare se baza exclusiv prin marșuri pe jos, pentru elementele ce se puteau deplasa în acest mod. Copiii, femeile lehuze, bătrânii și bolnavii erau așezați în căruțe aparte, în apropiere de căruța ambulanței[64].

Cei ce urmau a se mișca pe jos trebuiau să respecte unele norme: mișcarea din Moldova se realiza de la nord spre sud, se foloseau numai itinerariile comunicate de Corpul IV Armată Iași, înscrierea coloanelor pe itinerarii se făcea conform ordinelor Corpului IV Armată Iași (date din timp), prin Planul mișcării (care era obligatoriu și se respecta întocmai). Orice coloană era obligată să respecte întocmai dispozițiile date de către organele de circulație întâlnite pe parcurs, să țină numai partea dreaptă a șoselei, „să nu facă opriri fără ordin pentru a nu da naștere la tălăzuiri”. Autovehiculele și căruțele se deplasau numai pe un singur șir, perfect aliniate în adâncime. Convoaiele pe jos mergeau în front ostășesc (aliniați câte 4) și nu părăseau frontul sub nici un motiv, fără o aprobare prealabilă[65]. Fiecare coloană mai era prevăzută cu: 1-2 căruțe cu hrană de rezervă și o căruță la 20 pentru înlocuire; în capul, în mijlocul și la coada coloanei existau căruțe de siguranță; în capul coloanei mergeau cei destinați cu repararea podețelor, drumurilor, având cu ei ustensilele necesare. În fiecare coloană se organiza un serviciu de zi și unul de veghe pentru noapte[66]. Valoarea etapelor zilnice era următoarea: pentru coloanele auto – 80 km, pentru coloanele de căruțe – 30 km, pentru convoaiele de vite mari – 20 km, iar pentru cele de vite mici – 15 km. Ordinea în coloană era și ea reglementată astfel: formațiunile armatei, convoaiele de vite ale armatei (care mergeau pe drumuri laterale sau chiar pe câmp), convoaiele populației civile[67]. Hrana se asigura prin mijloace proprii, cu alimente și furaje luate din localitatea de plecare de fiecare coloană, pe timp de 15 zile.

[62] Ibidem, f. 255.
[63] Ibidem, f. 423.
[64] Ibidem, f. 422.
[65] Ibidem, f. 424.
[66] Ibidem, f. 130.
[67] Ibidem, f. 425.

https://biblioteca-digitala.ro

Reaprovizionarea se realiza prin exploatarea locală contra plată[68]. S-au fixat centre de adunare pe plăşi, locul de adunare pe plăşi, locul de adunare fiind primăria[69].

Plecarea coloanelor dintr-un judeţ se făcea doar în momentul când judeţul prim trecut în tabelul de mişcare a depăşit cu coada coloanei hotarul de ieşire al judeţului. În cazul când mişcarea începea cu ultimul judeţ trecut în tabelul de mişcare, plecarea avea loc după ordinele date de Corpul IV Armată Iaşi. Dacă pe parcurs se întâlneau la intersecţii sau în sens invers coloanele civile şi militare, atunci prioritatea o avea coloana militară – deci coloana civilă ieşea de pe itinerar şi aştepta scurgerea coloanei militare[70]. Prima zi de evacuare se socotea ziua în care s-a dat ordin de evacuare, indiferent de oră, însemnându-se în calcule cu Z.E.1. Ora începerii evacuării urma a fi cea ordonată, fiind însemnată în calcule cu H[71]. Se poate spune că repartizarea mijloacelor de transport, organizarea coloanelor, stabilirea itinerariilor şi a etapelor zilnice au fost făcute cu minuţiozitate, urmărindu-se facilitarea coordonării şi o execuţie ordonată a mişcării. S-au stabilit şi unele măsuri ce trebuiau luate în locurile de destinaţie, pentru a se asigura unele condiţii evacuaţilor. Odată ajunsă la locul destinat găzduirii temporare, aceeaşi populaţie era întâmpinată cu termenul de refugiat. Dacă organizarea evacuării a constituit o problemă dificilă şi anevoioasă, amplasarea refugiaţilor a fost şi mai grea, avându-se în vedere faptul că acestora trebuia să li se asigure condiţii, fie şi minime de cazare, hrănire şi asistenţă medicală[72]. Pentru adăpostirea oamenilor pe timpul staţionării, organele administrative comunale pregăteau cazarea în localităţi, asigurând, în primă urgenţă, adăpostirea copiilor, femeilor şi bătrânilor. S-a prevăzut crearea unor cămine de trecere, cu o capacitate de 150-200 de persoane, care urmau a fi improvizate în şcoli.

În zonele de primire, cazarea evacuaţilor era de competenţa organelor locale ale Ministerului Afacerilor Interne. Cartiruirea celor evacuaţi era obligatorie şi nu dădea dreptul la plata nici unei chirii. Zonele de cartiruire erau stabilite şi comunicate Ministerului Afacerilor Interne de către Marele Stat Major. Pentru fiecare localitate s-a întocmit o fişă în care se indica: numele localităţii, comuna şi judeţul de care aparţinea, numărul populaţiei, numărul clădirilor şi al gospodăriilor, posibilităţile de cazare în general. Organele militare au întocmit pe baza acestor fişe, pentru fiecare zonă de cartiruire, un set de tabele în care se indicau localităţile unde trebuiau cartiruite autorităţile, instituţiile de stat, întreprinderile şi populaţia civilă, cu precizarea numărului de persoane. Tabelele au fost înaintate Ministerului Afacerilor Interne care, la

[68] Ibidem, f. 449.
[69] Ibidem, f. 129.
[70] Ibidem, f. 425.
[71] Ibidem, f. 425.
[72] C. Cloşcă, *România în infernul marii conflagraţii...*, p. 494.

https://biblioteca-digitala.ro

rândul său le-a înaintat structurilor subordonate din teritoriu, spre execuție. Pentru asigurarea hranei populației rămase, autoritățile au dispus ca în teritoriile evacuabile să se lase pe loc zahăr și cereale, în cantități suficiente până la recolta următoare. Depozitele de alimente rămase nu erau distruse, fiind prevăzut ca produsele să fie împărțite populației în ultimul moment, înainte de retragerea administrației și armatei. În teritoriul evacuat, pentru îngrijirea bolnavilor din spitale și a populației rămase, era lăsată o echipă sanitară redusă și strictul necesar (din rândul celor care nu doreau să se evacueze și nu aveau obligații militare). Pentru completarea personalului se putea apela la serviciile medicilor în vârstă, a medicilor femei și evrei. Dintre bolnavii aflați în spital, se evacuau cei vindecabili, cu obligații militare. Cei din spitalele de defectivi mintali cronici, din spitalele și așezămintele de copii rămâneau pe loc.

Deși unele categorii rămâneau pe loc, pentru restul populației care se evacua (majoritară) s-au luat măsuri pentru asigurarea unor condiții stringente de cazare, hrănire, asistență medicală. Acest demers era absolut necesar și completa procesul evacuării, unu anevoios și complex. Autoritățile au elaborat un plan al unei eventuale evacuări din timp, în încercarea de a nu se mai repeta situația din anul 1940 și pentru a nu omite nici un detaliu. Astfel, fiind pus la punct din timp și reglementând situațiile previzibile, planul urmărea o deplasare cât mai ordonată și organizată, pentru minimalizarea urmărilor – sarcină dificilă în cazul unei operații de asemenea anvergură.

B. Desfășurarea operației de evacuare

I. Declanșarea operațiunii

Până la declanșarea propriu-zisă a operațiunii, odată cu elaborarea măsurilor de evacuare, autoritățile au procedat la evacuarea efectivă a unor însemnate cantități de bunuri materiale, întreprinderi economice și chiar instituții. Declanșarea parțială a Operațiunii 1111, 1111 A., B. și M. a început pe 10 martie 1944. La această dată, Ministerul Afacerilor Interne comunica telefonic prefectului județului Iași, că „evacuarea poate începe de acum". Populația din județul Iași care se evacua era îndrumată astfel: în plasa Costești, județul Argeș, un număr de 23.000 de persoane; populația repartizată fiecărei plăși se îndrepta spre reședința plășii respective, de unde era îndrumată de către pretor spre comunele rezervate încartiruirii; autorizațiile de călătorie pentru acest persoane erau date numai pentru localitățile care intrau în zona repartizată. Repartiția numerică pe comune urma să fie comunicată de către Minister telefonic, pe 12 martie 1944. Se interzicea cu desăvârșire modificarea conținutului ordinului primit. Totodată, prefectul era obligat să raporteze săptămânal câte persoane (pe categorii de profesiuni) s-au evacuat; primul

https://biblioteca-digitala.ro

raport trebuia să sosească la 20 martie 1944[73]. Prin urmare, prin Ordinul telefonic nr. 5276 din 10 martie 1944, Ministrul Afacerilor Interne făcea cunoscută prefectului zona de evacuare stabilită pentru populația județului și municipiului Iași ce urma a se evacua – plasa Costești, județul Argeș. A doua zi, pe 11 martie, prefectul solicita aceluiași ministru să dispună ca pentru evacuarea populației să se repartizeze o plasă din județul Dâmbovița, pentru ca Prefectura Județului Iași, care avea ca loc de destinație orașul Târgoviște, să poată supraveghea mai îndeaproape și facilita operațiunea stabilirii populației în zonă[74]. La 14 martie 1944, delegatul Organizației Colonel Mosiu constata, în urma verificărilor făcute la lucrările privind Operațiunea 1111, la Prefectura județului Iași, că: se organizaseră centre sanitare pe itinerariile de marș pe teritoriul județului; nu erau organizate depozite de subzistență pe itinerarii, deoarece populația avea luată hrană pe 15 zile; se întocmiseră tabelele cu funcționarii ce urmau a fi îndrumați în posturile de plasare din zonele de destinație finală; din întreg județul rămâneau neevacuați 6 funcționari; în privința preoților și învățătorilor, delegatul Organizației considera că trebuiau obligați să rămână pe loc; pentru evacuarea animalelor de pe teritoriu s-au luat toate măsurile prevăzute de instrucțiuni, existând convoaie organizate, însă nu se asigurase hrana pentru aceste animale; în privința industriilor, atât Cercul Teritorial Iași, cât și Prefectura județului Iași aveau tabele cu industriile ce nu se evacuau și cu cele ce se evacuau pe cont propriu – instrucțiunile prevedeau evacuarea industriilor cu tot cu specialiști, însă exista problema specialiștilor evrei, care dacă rămâneau, ar fi fost utilizați de inamic (în cazul în care nu li se dădea o altă întrebuințare, delegatul propunea ridicarea și internarea acestora); se luaseră măsuri pentru evacuarea materialelor și cerealelor prin I.N.C.O.O.P. și Comitetul de Patronaj pe cont propriu, prin intermediul Prefecturii. În concluzie, lucrările Operațiunii 1111 la Prefectura Județului Iași erau complete și bine întocmite[75]. Trei zile mai târziu, la 17 martie 1944, a fost ordonată evacuarea parțială pentru județul Iași, adică limitarea evacuării numai la anumite categorii. S-au avut în vedere bunurile Consiliului de Patronaj al Operelor Sociale, averea Crucii Roșii Iași, patrimoniul istoric al bisericilor și mănăstirilor, familiile funcționarilor, ale ofițerilor și subofițerilor. Personalul administrativ rămânea deocamdată la posturi, urmând a se evacua fie la ordin special, fie odată cu armata de operații. Era interzisă cu desăvârșire evacuarea bolnavilor incurabili, a celor netransportabili și a celor cu boli contagioase.

La 19 martie 1944, prefectul județului Iași primea următoarele dispoziții: 1) se ordonase evacuarea următoarelor întreprinderi și instituții din

[73] Arhivele Naționale Iași, fond Prefectura județului Iași, d. 1/1944, f. 569.
[74] Ibidem, f. 575.
[75] Idem, d. 4/1944, f. 598-600.

https://biblioteca-digitala.ro

județul Iași: Fabrica de Ulei „Olea”, Iași, Fabrica Morii „Măgura”, Iași, Fabrica „Țesătura” Iași, Țesătoria Mătăsii și a Lânii, Iași, Uzina Comunală Iași, Industriile Unite, Iași, Metalurgia „Moldova” Iași, Metalurgia „Vulcan” Iași, Manufactura de Tutun Iași, împreună cu toate mașinile și cantitățile de tutun, ateliere mecanice, toate laboratoarele, bibliotecile, arhivele Universității „Al. I. Cuza” Iași și ale Fundației „Ferdinand” Iași[76]. Zona de destinație stabilită pentru Universitatea „A.I. Cuza” Iași era Alba-Iulia, punându-i-se la dispoziție opt vagoane acoperite pentru transportul materialelor și al aparatelor din laboratoare, a arhivei și valorilor. Transportul familiilor, funcționarilor și profesorilor Universității se realiza cu un tren special, care circula zilnic între Bălți – Iași – Ploiești – Brașov. De la Brașov, transportul se continua cu trenurile în circulație. Se pleca din Iași, pe 22 martie, ora 20 și se sosea la Alba-Iulia pe 26 martie. Chestura Poliției municipiului Iași trebuia să acorde concursul necesar pentru îmbarcare[77]. Se evacuau comorile și averile mănăstirilor și bisericilor după dispozițiile Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor. Într-o situație întocmită de prefect la aceeași dată, se arata că fuseseră expediate în interior până la 18 martie următoarele efective și volume: 5 funcționari (în Brăila și Alba-Iulia); 24 membri de familie (în Alba-Iulia, Brăila, Teleorman, Timișoara, Râmnicu-Sărat); o întreprindere comunală (40 de vagoane; din lipsa vagoanelor, nu fuseseră transportate unele utilaje (tractoare, batoze, semănători), cantități însemnate de grâu, secară, orz și animale precum: boi, cai, oi[78].

Problema lipsei vagoanelor în general a fost sesizată de către prefect și raportată Ministerului Afacerilor Interne la 20 martie. Din raport reieșea că operațiunea de evacuare se realiza în stația Iași în condiții foarte anevoioase, deoarece Inspecția de Mișcare C.F.R. avea dispoziții de a admite la încărcare diferite bagaje care nu erau strict necesare (mobilier, cuști de păsări). Astfel, vagoanele existente erau blocate, nereușind să se îmbarce atât persoanele particulare cât și familiile funcționarilor, ce aveau numai bagaje de mână. Mai grav era faptul că în această imposibilitate se aflau instituțiile de stat care „aveau de îmbarcat materiale și aparate de mare valoare precum cele sanitare și spitalicești și nu obținuseră nici un vagon”. Nici Prefectura județului Iași și nici Primăria municipiului Iași nu obținuseră cele cinci vagoane necesare transportării arhivei și materialelor de cea mai mare importanță[79], dar Prefectura primise 51 de foi de strămutare, pentru Târgoviște (necesare pentru evacuarea materialelor Prefecturii)[80]. Evacuarea întreprinderilor și instituțiilor a

---

[76] Ibidem, f. 608.
[77] Idem, fond Universitatea „Al.I. Cuza” Iași – Rectorat, d. 2348/1944, f. 20 și 44.
[78] Idem, fond Prefectura județului Iași, d. 1/19944, f. 604.
[79] Ibidem, f. 691.
[80] Ibidem, f. 697.

https://biblioteca-digitala.ro

atras după sine concedierea a numeroși muncitori și salariați. Întreprinderile evacuate, de stat sau particulare, neputând lua în refugiu toți salariații, au renunțat la o parte dintre aceștia, ajungându-se astfel la o creștere considerabilă a șomajului în condițiile în care situația maselor muncitoare înregistrase o curbă ridicată a costului vieții și a lipsurilor de tot felul. Lucrătoare (mame cu copii) ai căror soți se aflau pe front, tineri neincorporabili (unii dintre aceștia la vârsta copilăriei) deveniți salariați – figurau frecvent pe listele celor propuși pentru concediere. Bărbății incorporabili concediați nu numai că îngroșau rândurile celor fără un loc de muncă, dar erau destinați mobilizării pentru front. În Iași, în luna martie, și-au încetat activitatea 23 de întreprinderi, lăsând un număr mare de muncitori fără lucru. În multe cazuri, patronii sau administrațiile unităților neevacuate s-au refugiat în pripă și pe ascuns, părăsind fabricile fără să achite lucrătorilor drepturile bănești pentru munca prestată[81]. Aceeași situație reieșea și dintr-o circulară către întreprinderile din Iași (emisă de Ministerul Muncii – Inspectoratul Regional al Muncii și Asigurărilor Sociale – Regiunea a V-a Iași), care le aducea la cunoștință că primiseră sesizări din partea unor muncitori. Aceștia se plângeau că nu li se achitau drepturile legale și că existau fabrici care deși nu primiseră ordin de evacuare (însă evacuându-se patronii), nu le-au plătit salariile. Atât industriile care se evacuau cât și cele care fără a se evacua își întrerupeau activitatea, erau obligate să achite salariatului concediat cel puțin salariul cu accesoriile pe luna în curs și pe luna următoare. Patronilor li se mai aducea la cunoștință orice încetare de lucru atât din partea patronului cât și a salariaților, fără încuviințarea prealabilă a organelor în drept[82]. Aceeași stare de agitație exista și printre muncitorii de la Societatea de Electricitate. Aici, întreprinderile au fost lăsate în părăsire, directorul general al Societății și directorul contenciosului părăsind localitatea. În plus, în cursul nopții, casierul a ridicat toți banii din casa Societății dispărând și el din localitatea, împreună cu doi șefi mecanici și trei șoferi. Prin urmare, lucrătorii erau foarte agitați că nu li se plătiseră drepturile și nu avea cine să le plătească. Prefectura Județului Iași a luat măsuri ca uzina să funcționeze mai departe, iar veniturile realizate să fie plătiți muncitorii. Mai mult, Prefectura Iași a solicitat urmărirea și prinderea celor ce-și părăsiseră serviciile[83]. În a doua jumătate a lunii martie, în toiul evacuării întreprinderilor și a instituțiilor din nordul și estul Moldovei, s-a ordonat declanșarea „în total” a Operațiunii 1111 M.

Acum luau calea refugiului: populația, salariații și nesalariații, unii în mod organizat sub auspiciile autorităților, alții cu de la sine învoire

[81] A. Loghin, I. Agrigoroaiei, Em. Bold, *Iașul contemporan. Scurt istoric (1918-1969),* Iași, 1969.
[82] Arhivele Naționale Iași, fond Prefectura județului Iași, d. 1/1944, f. 675.
[83] Ibidem, f. 778.

https://biblioteca-digitala.ro

(producându-se, începând, cu acea lună un exod continuu în condiții de foame, boli, frig, lipsă de adăpost, fără posibilități de transport și cazare).

Pe 24 martie, din ordinul Șefului de Stat Major, a fost înaintat (pentru executare) Prefecturii județului Iași, ordinul Corpului IV Armată Iași nr. 79973 din 23 martie 1944, prin care Operațiunea 1111 M. se declanșa „în total”. În județ rămâneau permanențe compuse din personalul administrativ prevăzut în adresa Ministerului Afacerilor Interne nr. 416 din 13 ianuarie 1944. Mai rămâneau pe loc: jandarmii teritoriali și agricoli, Poliția de Stat și Siguranța Statului (toți aceștia urmând a se evacua odată cu armatele de operațiuni). Se evacuau: autoritățile și instituțiile prevăzute în lucrările pregătitoare, populația civilă prevăzută în Operațiunea 1111. Posibilitățile de transport pe C.F.R. fiind reduse, toți cei care puteau executa mișcarea pe jos se constituiau în coloane, organizate de Prefectură și autorități, fiind dirijate în următoarele zone de primă destinație: Poieni, Ciurea, Mădârjac, Dumești, Rafaila, Solești, Cerbotești, Dobrovăț (pentru județul Iași).

Pentru coloanele de evacuare au fost organizate două itinerarii principale, denumite convențional „itinerariul Galben” (din Suceava până în Dâmbovița) și anume: Suceava – Fălticeni – Tg. Neamț – Roznov – fiind îndrumate mai departe prin Comisia de circulație și „itinerariul Roșu”: Sculeni – Iași – Ciurea – Buhăești – Vaslui, Comisia de circulație îndrumând mai departe coloanele până în județul Vlașca, punctul final[84]. Orice alt itinerariu din zonă era interzis. Organizarea marșului cădea în sarcina organelor administrative hotărâte de Ministerul Afacerilor Interne. Populației civile i se punea în vedere să-și ia hrană pentru o perioadă cât mai lungă – cel puțin 10 zile (având posibilitatea de a mai cumpăra mâncare de la centrele de reaprovizionare întâlnite pe parcursul itinerariilor), ceaune pentru mămăligă și vase pentru prepararea hranei. Începând cu 24 martie, ora 20, Prefectura Iași era obligată să trimită zilnic Corpului IV Armată Iași, câte un buletin informativ asupra desfășurării operațiunii (chiar negativ) telefonic[85].

La rândul său, tot pe 24 martie, prefectul Constantin Talpeș le ordona pretorilor plășilor din județul Iași (conform adresei nr. 79973 din 23 martie 1944 a Corpului IV Armată Iași), executarea imediată a Operațiunii 1111 eșalonul I, prin mijloacele hipo repartizate în acest scop conform planului. Erau comunicate și punctele de adunare: comuna Grajduri pentru plasa Bucium și comuna Bucium pentru toate celelalte plăși. Pretorii aveau obligația de a însoți coloanele până la punctele de adunare menționate, de unde mișcarea se executa mai departe sub conducerea subprefectului și a șefului eșalonului I al plășii.

[84] Ibidem, f. 723. Aceste comisii își aveau reședințele la Iași, Bârlad și Roznov. Misiunea lor era de a interzice trecerile din itinerariile destinate evacuărilor pe alte drumuri sau șosele destinate armatei de operațiuni, de a fluidiza mișcarea pe arterele principale.
[85] Ibidem, f. 724.

https://biblioteca-digitala.ro

Această dispoziție era pusă în vederea tuturor instituțiilor pendinte de celelalte departamente din cuprinsul plășii, care se încolona împreună cu pretura. Tot în acest eșalon se evacua și populația civilă care dorea să plece. Mijloacele de transport necesare instituțiilor erau puse la dispoziție din disponibilul aflat pe teritoriu (conform tabelelor întocmite), prin concursul jandarmilor. Din căruțele repartizate se oprea câte una pentru fiecare comună (cea mai bună), pentru a se putea evacua și restul funcționarilor care rămâneau în eșalonul II. Rămâneau pe loc (urmând a se retrage odată cu armata) pretorii, primarii, notarii și funcționarii prevăzuți a se evacua în eșalonul II, precum și perceptorii. Valorile (lada preturii cu gestiunile comunelor și banii) se evacuau în eșalonul I, fiind încredințate prin proces verbal unui funcționar cu răspundere, desemnat de pretor[86].

Din referatul constituit de subprefectul județului Iași (I. Ștefănescu) la 27 martie 1944, reieșea că potrivit ordinului din 24 martie, urma ca toate preturile de plăși din județ să ia măsuri pentru evacuarea eșalonului I de la comune. Deși ordinul fusese repetat și politic, totuși nici în ziua de 27 martie coloanele nu erau adunate. În urma verificărilor, situația se prezenta astfel:

- în plasa Copou se constituise o coloană compusă din 23 de căruțe, condusă de casierul comunei Aroneanu; în coloană se încadraseră aproape toate comunele, cu excepția comunei Rediu-Tătar – care nu trimisese arhiva și materialele ce formau eșalonul I;
- în plasa Tg. Frumos se formase o coloană compusă din 35 de căruțe, condusă de agentul administrativ al Primăriei Tg. Frumos; toate comunele din această plasă trimiseseră arhiva și materialele prevăzute prin acest eșalon;
- în plasa Bucium se alcătuise o coloană compusă din cinci căruțe, condusă secretarul comunei Tomești; în coloană se încadrase doar comuna Bucium, care era și reședința plășii, toate celelalte comune lipsind;
- plășile Bivolari și Podu Iloaiei formau o coloană separată și urmau a se îndrepta spre Vaslui prin Ciurea, Buhăești; în această situație, subprefectul Iașului spunea: „voi căuta să unesc ambele coloane la Vaslui, unde se unesc drumurile pe care le-au parcurs aceste coloane”[87].

Dintr-un nou referat al subprefectului, datând din 29 martie 1944 și realizat în urma unor noi verificări asupra evacuării eșalonului I de la comunele din județul Iași, reieșea următoarea constatare:

- din plasa Copou se evacuase și ultima comună, Rediu Tătar, care plecase împreună cu jandarmii prin Tg. Frumos;
- plasa Bucium evacuase eșalonul I de la toate comunele, cu excepția primăriilor: Grajduri, Ciurea și Mogoșești, care se evacuau odată cu eșalonul II;

[86] Ibidem, f. 734.
[87] Ibidem, f. 725.

https://biblioteca-digitala.ro

- plasa Bivolari evacuase și ea eșalonul I de la toate comunele din plasă, unele din ele plecând pe altă rută (Iași – Grajduri – Vaslui);
- plasa Tg. Frumos evacuase de la început toate comunele;
- plasa Pd. Iloaiei a evacuat complet eșalonul I de la toate comunele pe 29 martie 1944.

Deoarece prefectul spusese în urma primului referat că subprefectul va conduce eșalonul I, dar numai după ce avea siguranța că îl avea încolonat, acum subprefectul solicita dispunerea plecării lui „pentru a avea grijă de hrana animalelor și a oamenilor din coloană, pentru a uni ambele coloane plecate pe cele două drumuri spre Vaslui: Iași – Grajduri – Vaslui și Iași – Poieni – Vaslui. În urma referatului și a solicitării, prefectul a dispus ca subprefectul să plece imediat cu primul eșalon[88]. Spre sfârșitul lunii martie s-au dat dispoziții pentru punerea în mișcare a eșalonului II (funcționarii Prefecturii Iași din eșalonul II chiar s-au evacuat la 28 martie, la Târgoviște)[89]. Inspectorii generali administrativi și prefecții de județ, după ce-și părăseau localitățile de reședință, se deplasau pe itinerariul urmat de coloanele autorităților administrative și populației civile, urmând a se ocupa de cazarea, hrănirea și asistența sanitară a acestor coloane, precum și de marșul lor până în zona de destinație hotărâtă de Ministerul Afacerilor Interne (prin ordinul din 10 martie 1944)[90].

Pe 9 aprilie 1944, Unitatea Militară „Barza” a dispus evacuarea populației din comunele situate la sud de șoseaua Tg. Frumos – Pd. Iloaiei – Iași – Ungheni, operațiune ce trebuia executată complet până la 12 aprilie, ora 20. Pentru ca evacuarea să poată fi executată în condiții bune și locuitorii să-și poată lua toate bunurile și mai ales vitele și cerealele, s-a stabilit împărțirea operațiunii în două faze (două urgențe). Între timp, armata luase deja măsuri în zonele respective și în special la vest de șoseaua județeană Iași – Voinești – Țibana și astfel, localitățile de la vest de această linie au fost evacuate de către Compania de Poliție a Diviziei a III-a într-un ritm accelerat, pentru a fi terminată la termenul fixat. Din această cauză, cât și din lipsa mijloacelor de transport (care în urma rechizițiilor făcute de armată și a evacuării convoaielor conform Operațiunii 1111, au rămas într-un număr foarte redus și în condiții aproape de neîntrebuințare), mare parte din bunurile locuitorilor au rămas neevacuate (mai ales cereale și furaje). Au mai rămas neevacuați unii locuitori în vârstă și unele familii nevoiașe care nu au avut mijloace de transport. Din cauza timpului prea scurt, nu s-au putut inventaria nici bunurile neevacuate de locuitori, operațiune ce a rămas a fi executată de armată. Prefectura nu mai avea nicio posibilitate de legătură cu această regiune, deoarece legăturile telefonice

[88] Ibidem, f. 726.
[89] Idem, d. 8/1944, f. 259.
[90] Idem, d. 4/1944, f. 21.

https://biblioteca-digitala.ro

trecând prin Pd. Iloaiei, județul Iași și Tg. Frumos, județul Iași erau interceptate de armata inamică, iar organele administrative locale erau evacuate, cu excepția posturilor de jandarmi (luate în subordine de armată în zona respectivă), astfel încât prefectul nu a mai avut posibilitatea de a interveni în niciun fel asupra modului cum s-a executat evacuarea. Acolo unde a putut interveni (la est de șoseaua Iași – Voinești –Țibana), evacuarea s-a executat într-un ritm mai lent, pentru ca locuitorii să-și poată evacua bunurile. Totuși, și în această regiune, lipsa mijloacelor de transport a făcut ca mare parte a bunurilor locuitorilor să rămână neevacuate[91]. Zona de primă destinație era județul Vaslui, de aici, evacuații urmând a fi îndrumați de prefectul din Vaslui. Iași – Poieni – Pocreaca – Vaslui și Iași – Ciurea – Grajduri – Buhăești erau itinerarii interzise pentru populație. Comunele ce se evacuaseră din județul Iași erau: Buznea, Brăești, Lungani, Sinești, Popești, Mădârjac, Cucuteni, Mironeasa, Voinești, Mogoșești, Ciurea, Grajduri, Poieni, Bucium, Pocreaca, Costuleni, Tomești, Prisăcani (având un total de 67.202 persoane evacuate)[92]. Au existat și cazuri când populația unor comune (Holboca și Bosia) a refuzat să se evacueze de bunăvoie, deși i se explicaseră pericolele la care se expunea. Nici cei evacuați în județul Vaslui nu aveau o situație prea bună. Prefectul județului Iași constata printr-un raport, la 26 aprilie, că mare parte din populația evacuată din județul Iași în județul Vaslui se înapoiase, motivând că în zona de evacuare nu erau alimente. În plus, în zonele de evacuare „domnea o scumpete enormă”, astfel încât cei ce nu plecaseră încă șovăiau în a se pune în mișcare. Printre evacuați se aflau numeroși săraci, cu mulți copii, ce aveau asupra lor hrană doar 2-3 zile și nici nu dispuneau de bani, expunându-se morții prin înfometare. Astfel se explică de ce mulți preferau să rămână pe loc, deși erau conștienți de pericolul la care se expuneau[93].

Ca un paradox, dintre cei cărora le era permisă evacuarea existau destui care preferau să rămână pe loc, în vreme ce evreii, dornici să se evacueze, nu figurau în cadrul Operațiunii de evacuare 1111. Prefectul Iașului raporta Ministerului Afacerilor Interne că „evreii din localitate pretindeau că intră în prevederile comunicatului apărut în presă referitor la evacuarea populației civile, în care nu se prevedea nici o excepție”, unii din ei evacuându-se clandestin. Împotriva acestora s-au luat măsuri polițienești – chestorul Poliției municipiului Iași fiind rugat de prefect „să ia cele mai stricte măsuri pentru împiedicarea deplasării evreilor”, deoarece era informat că evreii continuau să plece cu trenurile, camuflați de diferite persoane[94].

[91] Ibidem, f. 164-165.
[92] Ibidem, f. 42 și 47.
[93] Ibidem, f. 82.
[94] Idem, d. 1/1944, f. 703 și 722.

https://biblioteca-digitala.ro

Când s-au luat măsuri pentru evacuarea totală a populației civile din Podu Iloaiei, județul Iași și Tg. Frumos, județul Iași (în luna mai), s-au dat dispoziții ca evreii din Tg. Frumos să fie evacuați direct la Iași, fără să mai treacă prin spatele unităților de la sud de șoseaua Tg. Frumos – Iași (deci nici un evreu nu se evacua spre Roman). Bărbații evrei capabili de lucru erau organizați în detașamente de lucru, punându-se la dispoziția armatei (care îi folosea pentru diverse lucrări)[95]. Dacă în primăvară evreii erau obligați să stea pe loc, la începutul verii (din ordinul Ministrului Afacerilor Interne), Comandamentul Militar al municipiului Iași începuse a elibera autorizații pentru orașele: Vaslui, Bârlad, Tecuci și Huși, evreilor care solicitau acest lucru[96]. Acțiuni de evacuare masivă pentru toate categoriile vizate (autorități administrative, instituții de stat, bunuri materiale, populație, unități și formațiuni militare) s-au întreprins până la sfârșitul lui aprilie 1944, după stabilizarea frontului Iași – Chișinău. În lunile următoare, până la mijlocul lui august 1944, ritmul evacuărilor a mai scăzut în intensitate.

Al doilea val al evacuărilor, determinat de iminența amplei ofensive sovietice cunoscută sub denumirea de operațiunea „Iași-Chișinău”, a fost declanșat în a doua jumătate a lunii august 1944. Printr-o notă, datată 18 august 1944, Marele Stat Major a stabilit măsurile privind evacuarea teritoriului cuprins între linia frontului și linia Focșani – Galați – Dunărea maritimă – brațul Chilia. Erau vizate județele din sudul Basarabiei și Moldova pentru care, în primăvară, fusese ordonată evacuarea parțială. Prin urmare, au existat două valuri ale evacuării, în martie și în august. Operațiunea 1111 M. s-a declanșat prin ordinele din 10 și 17 martie 1944, parțial și 23 martie „în total” – primul val, iar al doilea val în vară. În primăvara și vara anului 1944 a existat un exod continuu din Moldova spre celelalte zone ale țării Primăriile, Prefecturile și-au golit arhivele în trenuri. Industriile au fost golite din mașini. Nici spitalele nu au fost cruțate: oameni și instrumente au luat drumul pribegiei, iar bolnavii erau lăsați singuri. Industria textilă, care în Moldova cunoscuse o mare dezvoltare a fost evacuată, fiind lăsați mii de muncitori fără lucru. În mediul rural, inventarul agricol era evacuat sistematic: pluguri, batoze, tractoare – totul era mânat în josul țării. Morile erau demontate sau distruse. Se împacheta și tot ce nu se putea împacheta era distrus. Declanșarea Operațiunii 1111 a fost determinată de anumiți factori, de un anumit context.

II. Desfășurarea operației de evacuare

Situația Moldovei și a orașului Iași s-a înrăutățit în mod deosebit în anul 1944. Situat pentru o perioadă de timp în zona operațiunilor militare,

[95] Idem, d. 4/1944, f. 398.
[96] Ibidem, f. 456.

https://biblioteca-digitala.ro

orașul Iași a cunoscut din plin toate grozăviile războiului. În a doua jumătate a lunii decembrie 1943, pe frontul de răsărit a fost declanșată o nouă și puternică ofensivă sovietică. Succesele înregistrate au făcut ca ofensiva începută să continue și în lunile următoare: ianuarie, februarie, martie 1944. În aceste împrejurări, teritoriul României a fost expus confruntărilor militare, frontul stabilizându-se la est de Munții Carpați, pe aliniamentul Rădăuți – Fălticeni – Pașcani – Tg. Frumos – Iași – Dubăsari, pe Nistru (nord-est de Chișinău). Aliniamentul a intrat în analele militare și istorice sub denumirea Frontul Iași-Chișinău, după numele celor două mari orașe care aveau să flancheze direcția de înaintare a Armatei Roșii, dinspre nord și sud[97]. În urma acțiunilor ofensive executate cu succes în primăvara anului 1944, trupele sovietice au ajuns la începutul lunii aprilie pe aliniamentul amintit[98]. Prin durata îndelungată (din a doua jumătate a lunii martie până la 20 august), cât și prin importanța strategică, frontul Iași-Chișinău se înscrie pe lista marilor fronturi ale celui de-al Doilea Război Mondial, intrând în calculele beligeranților ca având o importanță deosebită. Pentru români, linia care trebuia să se sprijine pe orașul Iași era una de rezistență, în vreme ce pentru sovietici, pe acest aliniament trebuia pregătită ofensiva (ceea ce s-a și întâmplat) care avea să ducă la scoaterea din luptă a României și la accelerarea înaintării armatelor lor spre inima Europei și spre Balcani. Având în vedere scopul urmărit, cât și anvergura unei virtuale străpungeri din august 1944, de pe teritoriul României. Ei au concentrat în acest sector trupe masive și cantități de armament substanțiale (pe direcția principală, situată între Iași și Tg. Frumos, concentrarea de oameni și tehnica de luptă a sovieticilor era de cel puțin 4,6 ori mai puternică decât cea româno-germană). În cele 5 luni de zile au avut loc puternice și frecvente lupte, cu atacuri din ambele părți și acțiuni ofensive. Românii erau direct interesați în consolidarea acestei rezistențe. Guvernanții și oamenii politici români urmăreau o ieșire „onorabilă” din conflict, adică să nu fost afectată integritatea teritorială a statului român de după Marea Unire; țara să nu fie ocupată și dacă și dacă era posibil, să nu se extindă conflictul în spațiul românesc[99]. Carpații Orientali reprezentau un obstacol natural puternic, ce bara înaintarea sovietică spre vest pe o lungime de 250-300 km, în timp ce avantaja defensiva româno-germană.

Istoriografia sovietică aprecia că „principalul eveniment militar din vara anului 1944 a fost operația întreprinsă de armata sovietică în regiunea Iași-Chișinău”, care „a realizat o serie de mari operații ofensive împotriva aripii de sud a trupelor germane, determinând astfel întreaga desfășurare a luptei ulterioare la aripa de sud a frontului sovieto-german”[100].

---

[97] C. Cloșcă, *România în infernul marii conflagrații...,* p. 63.
[98] A. Loghin, I. Agrigoroaiei, Em. Bold, *op. cit*., p. 108.
[99] C. Cloșcă, *op.cit*., p. 53 și urm.
[100] G.A. Deborin, *Al Doilea Război Mondial,* p. 482.

https://biblioteca-digitala.ro

Dacă timp de două luni și jumătate frontul moldo-basarabean s-a bucurat de o liniște relativă și stabilitate (acțiunile de ofensivă sovietică din aprilie și mai soldându-se cu un eșec), la 20 august 1944 s-a dezlănțuit mult-temuta ofensivă sovietică pe teritoriul românesc, de la Carpați până la Mare. Lovitura principală s-a dat în sectorul nord-Iași și s-a efectuat cu o masă de artilerie și de tancuri excepțională, una din cele mai mari concentrări de foc ce s-au realizat vreodată în acest război. Înfricoșătorul bombardament de artilerie, început în zorii zilei, a ținut câteva ore după care, prin breșele obținute, au pătruns masele enorme de tancuri. Atacul n-a putut fi combătut cu eficacitate de partea noastră, din cauza lipsei tunurilor germane antitanc, iar sectorul atacat nu dispunea de unități blindate în rezervă. Frontul românesc a fost spart la aripa dreaptă a Corpului V și la cea stângă a Corpului IV. În după-amiaza aceleiași zile, Iașul a fost ocupat de inamic[101].

Astfel, al doilea val al evacuărilor, determinat de iminența amplei ofensive sovietice cunoscută sub denumirea de operațiunea „Iași-Chișinău”, a fost declanșat în a doua jumătate a lunii august 1944.

Dintr-un raport al prefectului județului Iași către ministrul Afacerilor Interne (datat 30 august 1944), aflăm că Operațiunea 1111 s-a executat „în total” până la 20 august 1944. În această zi, când s-a dezlănțuit atacul inamic care a dus la părăsirea Iașului de către trupele ce îl apărau, prefectul – ca prevedere – i-a adunat pe toți șefii de autorități în conferință și le-a recomandat evacuarea valorilor, a scriptelor de importanță, până în spatele aliniamentului Poeni – Grajduri – Voinești (lucru ce s-a și executat în cea mai mare parte. Totodată, prefectul Talpeș a evacuat întreg personalul Prefecturii județului Iași, Serviciul Sanitar al județului Iași, Administrația Generală C.N.R., Camera de Agricultură a județului Iași, Serviciul Veterinar al județului Iași și Casa Asigurărilor Sociale Iași – în comuna Grajduri (ultima comună din partea de sud a județului Iași). Constantin Talpeș a păstrat legătura telefonică cu Comandamentul M.U. „Ștefan” care se afla la sud de Iași, în comuna Bucium și care până la ora 12 încă nu aprecia situația atât de gravă încât să dea ordin de evacuare. Totuși, din cauza violenței bombardamentului aerian executat de inamic asupra Iașului, dar și a faptului că prin Iași se scurgeau în dezordine fugari izolați și diferite vehicule, Talpeș s-a deplasat la postul de comandă M.U. „Ștefan” (Bucuim) unde, luând contact personal, a primit și de la subșeful de stat major dezlegarea ca autoritățile să părăsească orașul. Operațiunea se executase în parte, din inițiativa lui Talpeș. Totuși, pentru a nu mai rămâne nicio autoritate în Iași, prefectul l-a trimis pe șeful de cabinet cu ordinul expres de a anunța toate autoritățile care eventual nu ar fi părăsit încă orașul, să se

[101] Constantin Kirițescu, *România în al Doilea Război Mondial*, București, 1995, p. 174, 179 și 181.

https://biblioteca-digitala.ro

deplaseze imediat la Grajduri. Totodată, a trimis și un camion (proprietatea Prefecturii) pentru a încărca din bagajele de valoare pe care le-ar mai fi avut celelalte autorități și din personalul ce ar fi rămas. Însă, autoturismul în care se afla șeful de cabinet a fost întâmpinat pe strada Palat de un tanc sovietic, care s-a năpustit asupra autoturismului. Șeful de cabinet și șoferul au fugit, fiind urmăriți cu focuri de armă de către sovietici, dar reușind totuși să se salveze. Toate bagajele din mașină au fost capturate de sovietici. Camionul a fost și el surprins la intrarea în curtea Palatului Asigurărilor Sociale (în care funcționau birourile Prefecturii). Camionul a fost capturat, salvându-se doar șoferul, prin fugă[102].

Urmărind mersul operațiunilor din regiunea grajduri, județul Iași și fiind în legătură cu Comandamentul M.U. „Ștefan”, prefectul Iașului a constatat în dimineața zilei de 21 august 1944 o situație foarte confuză, dispunând deplasarea imediată a funcționarilor în prima comună de la sud de Vaslui (Munteni), Talpeș părăsind în aceeași seară împreună cu Comandamentul M.U. „Ștefan” teritoriul județean și îndreptându-se spre Vaslui. Din Munteni, județul Vaslui, coloana auto și hipo a Prefecturii Iași a continuat deplasarea pe itinerariul Bârlad-Tecuci, Focșani-Râmnicu-Sărat-Buzău-Ploiești-Târgoviște. Talpeș a urmat deplasarea împreună cu prefectul județului Vaslui, părăsind Vasluiul cu autoturismul celui din urmă, pe 2 august, sub focurile tancurilor sovietice. La data emiterii raportului (30 august 1944), Talpeș se afla împreună cu funcționarii Prefecturii județului Iași în comuna Mănești, județul Dâmbovița, unde înființase permanența Prefecturii Iași[103].

Prăbușirea frontului „Iași-Chișinău” la 20 august 1944 nu s-a datorat slăbiciunii de voință a armatei române, dezastrul producându-se din cauza manevrelor politico-diplomatice din interiorul României. Astfel, Germania a pierdut una dintre cele mai mari resurse de petrol, cât și alte genuri de materii prime, însușite în mod samavolnic de către Armata roșie, ocupanta României[104].

Dimensiunile frontului „Iași-Chișinău”, pe lângă semnificațiile lui strategico-militare, au avut consecințe tragice pentru zona în care s-a derulat. Abuzurile comise de trupele germane s-au constituit într-o consecință, dar și într-un factor care a influențat desfășurarea operației de evacuare. Pe lângă faptul că deplasarea coloanelor a fost mult îngreunată de starea vremii (evacuarea începând în condițiile unei ierni aspre, cu temperatura de -6 grade C și viscol), dificultăți deosebite au creat factorilor de coordonare și militarii germani în trecere spre front sau în retragerea lor spre zonele de desfășurare a

[102] Arhivele Naționale Iași, fond Prefectura județului Iași, d. 8/1944, f. 14.
[103] Ibidem, f. 15.
[104] C. Cloșcă, *op. cit.*, p. 58.

https://biblioteca-digitala.ro

ostilităților. Numeroasele abuzuri comise de aceștia, soldate cu importante pagube materiale și victime în rândul populației civile, au atras protestul autorităților române și au generat tensiuni între comandamentul român și cel german. Pe timpul evacuărilor masive din martie-aprilie 1944, aceste „acțiuni" ale trupelor germane au constituit unul dintre factorii care au generat acel „sindrom al dezordinii", atât de nociv în astfel de împrejurări. Adesea, ridicările silite de bunuri materiale de către nemți, s-au confundat cu rechizițiile, dar, în covârșitoarea majoritate a cazurilor, această armată nedorită de națiune română, prezentă în România ca urmare a expansiunii tot mai cuprinzătoare a Germaniei hitleriste și a declanșării celui de-al Doilea Război Mondial, s-a autodefinit prin comportamentul și rolul său, în trupe de ocupație[105].

A fost afectată îndeosebi populația satelor, unde cel mai adesea erau încartiruite unitățile germane, în trecere spre front sau revenind de pe câmpu de luptă. Deteriorarea și consumarea recoltelor și a pășunilor de către caii armatei germane, degradarea drumurilor din cauza masivelor autoblindate, rechiziționarea forțată de vite, produse alimentare precum și alte bunuri, ocuparea samavolnică a locuințelor și localurilor publice, neplata serviciilor de întreținere și administrație, ridicarea(sub amenințarea armelor) de bunuri industriale, îmbrăcăminte, mobilier, distrugerea locurilor unde staționau trupele germane (păduri, livezi, terenuri agricole) – sunt doar câteva din numeroasele prejudicii la care a fost expusă populația Moldovei în această perioadă.

Din șirul unor astfel de nelegiuiri nu poate fi omis Iașul, care a fost, de asemenea, expus intenselor devastări și distrugeri hitleriste. Primarii mai multor comune de pe raza județului Iași îi aduceau la cunoștință prefectului că în timpul evacuării, locuitorilor le erau luate vitele de la căruțe și alimentele, armata germană lăsându-i în drum. Din această cauză, populația refuza să mai plece. În plus, populația era revoltată nu doar de faptul că i se lua cu forța bunurile (chiar și de prin case), ci și de felul cu se comportau militarii germani care împușcau găinile, porcii, câinii, pentru a o panica. Germanii tăiau prea multe animale, carnea alterându-se. În aceste condiții, satul era nevoit să o îngroape. Prin urmare, în timp ce nemții făceau risipă de carne, locuitorii erau muritori de foame. Un alt fapt semnalat era că localuri publice precum: primării, școli, localul preturii erau transformate în grajduri de către germani, deși existau atâtea case și grajduri goale. Autoritățile comunale și locuitorii satului au intervenit pentru a împiedica distrugerea acestor edificii publice, însă nu s-a ajuns la nici un rezultat. La rândul său, subprefectul Iașului a semnalat aceste abuzuri Ministerului Afacerilor Interne. Ministerul l-a informat că generalul german Hansen fusese pus la curent la timp u abuzurile săvârșite de

[105] *Ibidem*, p. 96.

https://biblioteca-digitala.ro

trupele germane, iar actele nepermise comise de germani urmau a fi aduse de subprefect la cunoștința comandamentelor locale, spre rezolvare[106].

Orașul însuși a fost și el afectat, germanii jefuind și distrugând cele mai însemnate instituții și așezăminte de cultură din Iași: Liceul Internat „C. Negruzzi" a fost jefuit și incendiat, aceeași soartă împărtășind-o și Liceul Ortodox de Fete; a fost furată toată pielea de pe cele 113 scaune și 5 canapele capitonate, din imobilul Fundației „Ferdinand"[107]. În plus, pe 7 aprilie 1944, prefectul îi aducea la cunoștință Comandamentului Garnizoanei Iași că fusese informat că prin trenurile germane ce plecau din Iași se transportau obiecte de valoare și materiale provenite din jafurile ce au avut loc în localitate. În acest sens, solicita intervenția comandamentului militar local ca trenurile să fie verificate în mod amănunțit înainte de plecare iar bunurile (care se dovedeau a fi furate) să fie reținute[108]. La 10 aprilie 1944, Prefectura Iași adresa un raport Comandamentului M. U. Iași, în care se arăta că „aproape 90% din locuințele particulare evacuate de proprietari au fost devastate și jefuite; mai mult, ostașii germani ce părăseau locuințe, le incendiau". Și în acest caz, prefectul solicita intervenția la Comandamentul militar german, deoarece față de situația existentă el nu avea alte mijloace de a asigura avutul cetățenilor evacuați și nici măcar de a localiza incendiile, deoarece pompierii erau plecați[109].

Manifestările cele mai violente ale nemților îndreptate împotriva populației române s-au înregistrat în momentele în care aceștia au fost nevoiți să se retragă din fața ofensivei armatelor sovietice. Abuzurile germane s-au resimțit puternic în două etape. În lunile martie-aprilie și în a doua jumătate a lunii august 1944.

Pe măsură ce s-a apropiat momentul declanșării ofensivei sovietice din 20 august 1944 pe frontul Iași-Chișinău, cât și după aceea, furia armatelor germane s-a accentuat. Soldații nemți s-au năpustit asupra populației pașnice, victimă nevinovată a războiului. Dacă până atunci abuzurile, furturile, distrugerile și alte asemenea silnicii comise de către armata germană erau sporadice (mai mult sau mai puțin sistematizate și violente), odată cu lovitura de stat de la București și ieșirea României din războiul dus forțat atunci alături de Germania, militarii germani au recurs la o atitudine devastatoare, revărsându-și furia asupra a tot ce se găsea în cale. Trupele hitleriste în retragere au minat localități, obiective industriale, șosele, păduri, căi ferate, gări; au mitraliat coloanele de evacuați. Echipe speciale ale trupelor hitleriste

[106] Arhivele Naționale Iași, fond Prefectura județului Iași, d. 1/1944, f. 779; d. 5/1944, f.25; d. 9/1944, f. 306; d. 11/1944, f. 1, 22, 33, 94, 114.
[107] Idem, d. 11/1944, f. 1, 22, 33, 94, 114.
[108] Ibidem, f. 52.
[109] Ibidem, f. 87.

https://biblioteca-digitala.ro

au primit misiunea să distrugă restul bunurilor materiale, să incendieze totul, ca să nu mai rămână nimic după retragere[110].

Acțiunile nocive ale trupelor germane aflate pe teritoriul României au avut consecințe multiple: deseori, în retragerea lor haotică, nemții au încurcat bunul mers al desfășurării operațiunii de evacuare, nerespectând itinerariile destinate coloanelor de evacuați; au mitraliat coloanele de evacuați (după lovitura de stat de la București); le-au luat evacuaților vitele, căruțele, alimentele, lăsându-i într-o situație și mai dificilă (și pe drum și muritori de foame) decât cea în care se aflau deja; au stârnit panică în rândul populației, îngreunând misiunea autorităților de a o convinge să se evacueze.

Deși autoritățile române au fost nevoite să se confrunte și cu situația iscată de abuzurile germane (panică, dezordine, nemulțumirea și furia populației), au încercat, pe cât posibil, să îndeplinească planurile de evacuare.

III. Aplicarea planurilor de evacuare

Planurile de evacuare, întocmite până în cele mai mici detalii, au devenit uneori, sub presiunea evenimentelor, inoperabile, mai ales în nordul și nord-estul țării, unde panica generată de apropierea frontului și-a pus amprenta în mod negativ aspra desfășurării evacuărilor. Totuși, în cadrul Operațiunii 1111 au fost puse la adăpost importante fonduri arhivistice, obiecte de patrimoniu, valori, instituțiile reușind salvarea a tot ce aveau mai prețios.

Directorul regional al Arhivelor Statului din Iași, instituție evacuată la Săcel (Gorj) nota: „suntem bucuroși că în vagoanele sosite se află tot ce avem mai de preț, în special în vagonul al doilea, trimis în ziua de 15 martie din Iași (lăzi cu documente inventariate și neinventariate, condicile de anaforale, condicile litera K și altele); din bibliotecă am luat aproape toate cărțile mai rare, colecțiile de reviste și publicațiile oficiale rare; de asemenea, am salvat tablourile, stampele, planurile și obiectele de muzeu”. După evacuare, Arhivele Statului din Iași au continuat să funcționeze în comuna Săcel, cu birourile funcționarilor instalate în diferite locuințe particulare și documentele depozitate în localul școlii. „Orele de serviciu sunt în general ca și la Iași – arăta directorul, Gh. Ungureanu, într-un raport înaintat ministrului Culturii Naționale – afară de cazul când sosesc transporturi, care uneori se fac și noaptea”. Personalul instituției lucra la inventarierea lăzilor cu documente „încărcate la Iași, în ultimele zile, în cea mai mare grabă”. Din cauza condițiilor improprii de transport din gară și până la locurile de depozitare, lăzile fuseseră plouate astfel încât, după cum se preciza în același raport, „grija de căpetenie a funcționarilor

[110] C. Cloșcă, *România în infernul marii conflagrații...*, p. 102-104.

https://biblioteca-digitala.ro

era despachetarea lăzilor și uscarea conținutului- în zilele când este timp frumos și soare”[111].

Evacuarea Liceului Internat „C. Negruzzi” din Iași s-a făcut sub presiunea apropierii rapide a frontului și a lipsei mijloacelor de transport solicitate. La 5 aprilie se comunica stabilirea Liceului în comuna Balinț, județul Severin, urmând ca în zilele următoare să fie primite materialele trimise de la Iași. A fost ținută o evidență amănunțită a averii evacuate, fiind întocmite procese-verbale privind conținutul lăzilor, situația valorică a bunurilor, situații financiare, liste de profesori, personal administrativ și elevi. La începutul lunii mai 1944, conducerea Liceului comunica Inspectoratului Școlar Iași (aflat la Pitești) situația de ansamblu a arhivei, a averii personalului didactic și administrativ, existente la Balinț. Arhiva fusese evacuată în întregime, din averea școlii salvându-se: efecte de dormitor, cazanele de aramă de la bucătărie, vesela, obiecte de preț din laboratoare, cărți rare. Averea salvată a fost depozitată în Școala Primară din comuna Balinț, unde se afla și sediul liceului[112].

În condițiile evacuării, încheierea anului de învățământ și a situației școlare s-a făcut la Balinț, în cadrul ședinței profesorilor liceului din 20 aprilie 1944. Dintr-un tabel întocmit la 21 aprilie, rezulta că „numărul elevilor din teritoriile ocupate de inamic, refugiați cu liceul” la Balinț era de numai 22. Pentru cei 25 de elevi bursieri, evacuați în cea mai mare parte odată cu profesorii, în martie, directorul și ceilalți profesori ai Liceului „C. Negruzzi” au organizat un mic internat în Lugoj, ei urmând cursurile Liceului de Băieți „C. Brediceanu” din localitate. Profesorii aveau obligații la acest liceu și îndrumau cursurile elevilor particulari din Balinț[113].

Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași s-a evacuat la Alba-Iulia, „în condiții excepțional de bune”, în sensul că „au mers profesorii și cea mai mare parte din studenți”, putând funcționa la Alba-Iulia. Au existat și probleme în timpul evacuării (din cauza bombardamentelor inamice și a numeroaselor nevoi de transport), numeroase vagoane rămânând prin stații. La 25 aprilie 1944, Facultatea de drept, din cadrul Universității „Al. I. Cuza” Iași semnala rectorului (aflat și el la Alba-Iulia) că din arhiva secretariatului Facultății de Drept nu sosiseră încă la Alba-Iulia 11 lăzi. Acestea au fost expediate cu primul eșalon în vagoanele Universității, vagoane ce nu ajunseseră încă la destinație. Regăsirea vagoanelor era foarte importantă, întrucât în lăzi se găseau, pe lângă arhivă, dosarele studenților curenți și dosarele studenților licențiați. Pierderea

---

[111] Arhivele Naționale Iași, fond Prefectura județului Iași, d. 1/1944, f. 534.
[112] I. Agrigoroaiei, Gh. Iacob, Gh. Iutiș, *Istoria Liceului Internat „C. Negruzzi” – Iași, (1895-1995)*, Iași, 1995, p. 51-52.
[113] Ibidem, p. 53.

https://biblioteca-digitala.ro

lor definitivă ar fi pus Facultatea de Drept într-o situație foarte grea[114]. La rândul său, rectorul i-a rugat pe șefii gărilor Coșlaru și Tecuci să cerceteze și să îi comunice dacă au trecut două vagoane prin aceste gări, sau dacă erau blocate pe vreo linie (cele două vagoane fuseseră încărcate de Universitate pe 21 martie, în gara Iași, cu arhiva cea mai de preț a acesteia), deoarece nu sosiseră încă la Alba-Iulia. Prin pierderea conținutului acestor vagoane, situația a mii de studenți nu ar mai fi putut fi reconstituită[115].

În cadrul programului de evacuare a avutului Universității (executat în intervalul 22 aprilie – 4 mai 1944), s-au realizat următoarele:

a) De la Biblioteca Centrală a Universității din Iași s-au evacuat: cărți, reviste, ziare, fișierele, instalația și materialele atelierului de legătorie, iar în privința mobilierului și a aparaturii – doar strictul necesar în vederea reluării lucrului la noul sediu. Au rămas pe loc: dubletele cu prisosurile (evacuate în subsol și puse la adăpost) și cea mai mare parte a mobilierului. În concluzie, Biblioteca Centrală putea fi socotită ca evacuată integral în ceea ce avea de valoare;

b) Bibliotecile Facultății de Litere au evacuat tot ce aveau mai de valoare;

c) Rectoratul, Facultatea de Științe, Laboratorul de Geografie și Biblioteca Facultății de Drept au evacuat și ele cărțile și materialele valoroase, rămânând neevacuate: aparatura și instalațiile Facultății de Științe, mobilierul Facultății de drept, Litere, Științe și al Bibliotecii Centrale;

d) La executarea programului, s-a beneficiat de sprijinul moral și material (scânduri, cuie, mână de lucru, mijloace de transport) al prefectului județului Iași, al comandantului zonei militare Iași, al Comandamentului Diviziei a V-a Cavalerie și de cel al Direcției Mișcării C.F.R. Iași;

e) În intervalul 24 aprilie – 4 mai, s-au expediat din Iași, în total, 24 de vagoane[116].

Prefectura județului Iași s-a evacuat la Târgoviște, ordinele Ministerului Afacerilor Interne specificând clar că aceasta urma să funcționeze pe lângă Prefectura județului Dâmbovița. În urma ordinelor Ministerului referitoare la dispersarea orașului Târgoviște, Prefecturii județului Iași i s-a pus la dispoziție o încăpere din localul Voinești (comună din Dâmbovița) – în care urma să funcționeze și Prefectura Dâmbovița, 4 mese și doar 3 funcționari (se admitea folosirea a maxim 3 funcționari). Funcționarii Prefecturii Iași și membrii lor de familie au fost cazați în comuna Mănești, județul Dâmbovița.

[114] Arhivele Naționale Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza” Iași – Rectorat, d. 2348/1944, f. 100.
[115] Ibidem, f. 98-99.
[116] Ibidem, f. 187-188.

https://biblioteca-digitala.ro

Tot aici, au fost depozitate și arhiva și materialele de valoare evacuate de la Prefectura județului Iași[117].

Primăria Municipiului Iași s-a evacuat împreună cu membrii familiei la Târgoviște[118]. Prefecții și primarii orașelor de reședință din județele evacuate din Moldova trebuiau să se stabilească în localitatea unde se găseau evacuate arhivele prefecturilor și primăriilor respective. În localitățile unde prefecții și primarii din Moldova se stabileau, aveau următoarele atribuții: verificarea arhivelor și materialelor ce le soseau, starea lor și modul cum erau depozitate: verificarea personalului administrativ evacuat și luarea măsurilor de întrebuințarea a lui, conform ordinelor; fiecare Inspectorat, Prefectură și Primărie reședință din județele evacuate continua să funcționeze pe lângă autoritatea respectivă din orașul de refugiu în 2-3 încăperi și cu 2-3 funcționari, purtând titulatura județului și a orașului de refugiu; în fiecare lună, inspectorii generali administrativi, prefecții și primarii orașelor de reședință evacuate trebuiau să cerceteze zona în care se afla refugiată populația, pentru a urmări modul ei de cazare, hrănire[119].

În cazul primarilor rurali din județul Iași, Ministerul Afacerilor Interne a dispus repartizarea acestora în județul Argeș, unde se afla evacuată populația județului Iași[120]. Populației i s-a repartizat ca zonă de evacuare plasa Costești din județul Argeș. Tot în Costești s-a evacuat și Inspectoratul General Administrativ al Circumscripției a III-a Iași, Compania de Pompieri Iași, evacuându-se în Târgoviște[121]. Au mai ajuns în zonele de destinație: Cercul Teritorial Iași – în comuna Osica de Susu, județul Romanați; B.N.R. Sucursala Iași – în București, Centrul de Ocrotire a copiilor orfani Iași – în comuna Șanțuri, județul Brașov; Tribunalul Iași – în Făgăraș; Judecătoria I și II urbană Iași și Judecătoria I și II Mixtă Iași – în județul Timiș; Conservatorul de Muzică și Artă Dramatică „G. Enescu" – la Făget, județul Severin[122].

Conform planului, s-au mai evacuat: Garda Financiară Iași – în Râmnicu Vâlcea, Vama Iași – la Lugoj, Creditul Național Agricol Iași – la Târgoviște, Administrația Comercială M.A.T. Inspectoratul Regional V Iași – la Râmnicu Sărat, Casa de Depuneri și Consemnațiuni Iași – la Râmnicu Vâlcea, Oficiul de Asigurări Sociale Iași – la Târgoviște, Inspectoratul Silvic Iași – la Turnu Severin, Teatrul Național Iași – la Timișoara, Serviciul

[117] Idem, fond Prefectura județului Iași, d. 6/1944, f. 13, 18 și 97.
[118] Idem, d. 4/1944, f. 615.
[119] Ibidem, f. 491.
[120] Ibidem, f. 500.
[121] Ibidem.
[122] Idem, d. 4/1944, f. 564, 383, 597 și 414.

https://biblioteca-digitala.ro

Drumurilor Naționale Iași – la Slatina, Inspectoratul Regional al Muncii Iași – la Târgoviște[123].

Se poate spune că planul de evacuare a fost îndeplinit în punctele lui esențiale. Au mai existat cazuri când unele instituții au interpretat greșit ordinul, evacuându-se într-o altă zonă decât cea înscrisă în plan, însă situația a fost până la urmă remediată, toate instituțiile și populația județului Iași ajungând în zonele destinate prin ordine precise.

C. ÎNCHEIEREA OPERAȚIEI DE EVACUARE

I. Consecințele evacuării

Consecințele celui de-al Doilea Război Mondial și ale evacuării au fost multiple și s-au făcut simțite în toate domeniile (politic, economic, social, cultural). Evacuarea însăși s-a constituit într-o consecință a războiului, dând naștere la rândul ei altor implicații și agravându-le pe cele existente deja.

În partea ei sudică, centrală și de nord, Moldova a fost expusă în vara anului 1944 vreme de 5 luni, unor puternice distrugeri datorate bombardamentelor de aviație și artilerie, minărilor și a luptelor ucigătoare purtate, din luna martie până în august 1944, pe aliniamentul Iași–Chișinău (Rădăuți-Fălticeni-Pașcani-Tg. Frumos-Iași-Dubăsari). Confruntările militare au fost înverșunate și numeroase, cu dese deplasări de poziție, pendulându-se pe un spațiu de mai mulți kilometri; astfel, urmările nu puteau fi decât pârjolul, ruina și dezastrul lăsate asupra unui număr mare de localități. În această parte a țării, raidurile aviației au fost frecvente de ambele părți ale frontului, încât aria distrugerilor prin bombardamente a fost foarte întinsă. Obiectivele urmărite pentru a fi distruse erau întreprinderi industriale, recolte, căi de comunicații, parcuri auto, depozite comunicații, parcuri auto, depozite de alimente și muniții, unitățile militare amplasate în sate și orașe, în păduri, livezi și alte locuri ce ofereau camuflaj[124].

La începutul lunii august raidurile aviației sovietice asupra satelor și orașelor Moldovei s-au intensificat considerabil, datorită prezenței aici a unităților militare germane, dar și ca urmare a pregătirii cunoscutei ofensive sovietice din 20 august 1944. Acțiuni necruțătoare de bombardare a localităților din nordul Moldovei au fost întreprinse de aviația germană începând cu luna aprilie 1944. Apoi, în contextul declanșării ofensivei sovietice din 20 august 1944, urmată imediat de lovitura de stat de la București și întoarcerea armelor împotriva trupelor germane, atacurile aviației naziste asupra a numeroase localități au fost de o intensitate furibundă. Bombardamentele aviației, permanentele tiruri de artilerie, efectele minării și alte acțiuni militare ce s-au

[123] Idem, d. 1/1944, f. 511, 514, 514, 516,519, 524, 529, 533, 536.
[124] C. Cloșcă, *România în infernul marii conflagrații…*, p. 108-109.

https://biblioteca-digitala.ro

desfășurat circa 20 de săptămâni pe teritoriul României, în spațiul de la est de Carpați, au lăsat aici o gravă stare de ruină și durere[125].

Mărturii din această perioadă atestă faptul că „Iașul a fost distrus pe jumătate, târguri întregi ca Pașcani, Pd. Iloaiei, Tg. Frumos și alte orașe au fost rase de pe suprafața, peste 300 de sate și 17.000 de case distruse, zeci de mii de oameni lăsați fără adăpost, orașe lăsate fără apă și lumină, căile ferate întrerupte, 40.000 de hectare de teren arabil minate, toate rezervele de alimente epuizate, fără niciun fel de posibilități pentru combaterea molimelor, fără posibilități de a stinge incendiile rămase de pe urma luptelor, cu străzile pline de cadavre și moloz, Moldova a trebuit să plătească în urma acestei situații un tribut greu de vieți omenești"[126].

Teritoriu preponderent agricol, Moldova a fost grav afectată în acest sector pe toată durata anului 1944. Lipsa brațelor de lucru (din cauza masivelor concentrări, a evacuărilor și mobilizării la munci forțate), scoaterea din circuitul agricol a unor întinse suprafețe de pământ arabil, precum și a celor destinate armatei, au făcut ca și aici dezastrul să se resimtă la fel de puternic ca și în industrie. Agricultura, mai mult decât industria românească, prezenta interes deosebit pentru armată și susținerea frontului – de aceea și intervențiile repetate ale conducerii statului cu dispoziții de a se face totul ca să se rezolve recolta pe anul 1944: ordinul mareșalului Ion Antonescu (din aprilie 1944) specifica expres ca nici o bucată de pământ să nu rămână nearată și necultivată". Starea degradantă a agriculturii s-a înregistrat în toate județele din centrul și sudul Moldovei, precum și în partea de nord, cu deosebirea că aici pătrunseseră și acționau trupele sovietice. Ca urmare a degradării puternice a agriculturii în această zonă, s-a ajuns la situația ca obișnuitele rezerve de recoltă, transmise de la un an la altul, să nu mai existe în Moldova anilor 1944-1945[127].

O situație alarmantă s-a înregistrat și referitor la efectivul de animale, care a scăzut considerabil, cu deosebire în vara anului 1944, când s-au intensificat rechizițiile pentru armată. În plus (îndeosebi refugiații), din lipsă de alimente și demoralizați, recurgeau adesea la sacrificarea vitelor. Un exemplu grăitor privind diminuarea numărului de animale îl oferă județul Iași: 34% – cabaline, 3,5% – bovine, 33,4% – ovine, 77,6% – porcine[128].

Repercusiuni grave s-au înregistrat în domeniul financiar, sectorul cel mai direct legat de viața economică și starea materială a populației. Evacuările, rechizițiile, distrugerile de război au dus implicit la încetarea exercițiului financiar în multe localități și chiar județe din această parte a țării, fapt care s-a răsfrânt ca o adevărată paralizie asupra stării generale, cu deosebire în județele

---

125 *Ibidem*, p. 110-111.
126 Arhivele Naționale Iași, fond Prefectura județului Iași, d. 32/1944, f. 11.
127 C. Cloșcă, *România în infernul marii conflagrații...*, p. 122.
128 *Ibidem*, p. 123.

https://biblioteca-digitala.ro

din zona frontului. În județul Iași, comunele nu aveau buget fiindcă nu se făcuseră încasări „din cauza atâtor nenorociri ce s-au abătut asupra locuitorilor”. Explicând această stare de lucru, prefectul Iașului arăta într-o adresă către Ministerul de Interne că de pe data de 1 aprilie 1944, o parte din comunele acestui județ se găseau sub ocupație, restul de comune intrând în completa dezorganizare financiară a județului, iar bugetul să nu mai poată fi aplicat din lipsa totală de venituri”[129]. Situația economică și financiară a unor județe devenise atât de precară, încât era îndreptățită afirmația dintr-un raport al Serviciului Administrativ al Prefecturii Iași că „pentru câteva județe viața economică a fost paralizată pentru un întreg an”[130].

Fosta capitală a Moldovei, orașul Iași, a cunoscut distrugeri masive. La sfârșitul lunii august 1944, acesta „prezenta tabloul unei așezări complet ruinată, lipsită de orice activitate (peste 1.800 de clădiri au fost în întregime distruse, iar circa 500 grav avariate), un Iași acoperit de fum, cu dărâmături și cadavre; un Iași al instituțiilor administrative cu pereții goi, fără arhive, fără nici o urmă care ar fi dat cuiva o idee de continuare a vreunei activități”. Populația care se mai afla în oraș era lipsită de apă, lumină, pâine medicamente. Iașul rămăsese numai cu 50.000 de locuitori, iar în județ se mai aflau circa 150.000 de oameni lăsați pradă dezorganizării și lipsurilor[131].

În rândul consecințelor, se înscriu și cele din domeniul învățământului, culturii și sănătății. Datorită faptului că personalului didactic i s-au creat facilități de evacuare, numeroși învățători și profesori s-au refugiat înainte de vreme, lăsând de cele mai multe ori școlile și elevii la voia întâmplării. Totodată, s-au evacuat cu părinții un număr mare de elevi, încât școlile, acolo unde mai funcționau, nu puteau întruni cifra de școlarizare. Numărul școlilor distruse a fost mare (numai în județul Iași se aflau în stare de ruină peste 40 de unități școlare).

Faimoasa Academie Mihăileană a fost ocupată în vara anului 1944 de soldații germani. Palatul Administrativ (astăzi Palatul Culturii) devenise sediul armatelor nemțești, care l-au deteriorat. Nemții au incendiat Liceul Ortodox, după ce în prealabil își însușiseră bunurile acestuia; la fel au procedat cu Gimnaziul Industrial „Mălinescu”, Școlile „Ferdinand” și „Petru Poni”, Școala Mixtă din Păcurari, Școala Normală „Vasile Lupu” și altele. La Fundația „Ferdinand” (actuala B.C.U. „Mihai Eminescu”), mobilierul a fost distrus, Universitatea a fost devastată. Și alte așezăminte din Iași au avut de suferit: Biserica „Sf. Atanasie” (monument istoric), Palatul (cu valoare de muzeu) de la Stânca Roznovanu, Mănăstirea Cetățuia – „mănăstirea a fost două zile bătută cu

[129] Arhivele Naționale Iași, fond Prefectura județului Iași, d. 8/1944, f. 321.
[130] Idem, d. 58/1944, f. 11.
[131] A. Loghin, I. Agrigoroaiei, Em. Bold, *op.cit.*, p. 114.

https://biblioteca-digitala.ro

tunurile și brandurile, provocând stricăciuni grave la turnul bisericii, la acoperământul ei, la sala gotică, la baia domnească, la clopotniță, celelalte atenanse fiind toate incendiate, iar avutul gospodăresc ridicat după 23 august pentru nevoile armatelor în trecere”[132].

Operațiunea de evacuare a dus, prin transportarea în diferite localități din țară a principalelor întreprinderi, la dezorganizarea industriei. La sfârșitul lui august, industria era complet dezorganizată. Cea mai nefastă urmare a evacuării întreprinderilor a constituit-o concedierea a numeroși muncitori, care erau lăsați pradă mizeriei și deznădejdii. Întreprinderile evacuate renunțau la o parte din salariați, contribuind astfel la sporirea numărului șomerilor în condițiile când situația maselor muncitoare înregistrase o curbă ridicată a costului vieții și lipsurilor de tot felul. Scăderea producției, îndeosebi a celei alimentare a redus la minimum standardul de viață al populației. Întreprinderile textile neevacuate nu au putut reîncepe procesul de producție, datorită avariilor suferite de clădiri, utilajelor deteriorate, lipse de materii prime și combustibil, cât și sabotajului patronal. Lipseau: carburanții, sarea, săpunul, zahărul și alte articole de primă necesitate. Din Iași, au fost evacuate 75% din mărfurile depozitate. Lipsa de combustibil, alimente, medicamente luase forme îngrijorătoare. În Iași, ca și în întregul județ, foametea luase proporții, iar starea sanitară era îngrijorătoare. În această situație, încă de la sfârșitul lunii aprilie, prefectul județului cerea Ministerului Sănătății, „reîntoarcerea de urgență a medicilor orașului Iași și ai județului, din cauza problemelor sanitare grave, îndeosebi din cauza numărului apreciabil de boli contagioase”[133].

Urmare a condițiilor social-economice deosebit de grele, mai ales în situația lipsei locuințelor și alimentelor, precum și a asistenței sanitare, bolile sociale au luat proporții îngrijorătoare. Cea mai răspândită și amenințătoare maladie a fost tifosul exantematic. În iunie 1944, comandantul general al etapelor își manifesta îngrijorarea și a ordonat măsuri, având în vedere numărul mare al cazurilor înregistrate de tifos exantematic și boli venerice, atât în rândul populației cât și în rândul armatei[134]. Tot în iunie, Batalionul 7 Drumuri Lehliu Ialomița, semnala Prefecturii Iași că cei 415 premilitari evacuați din județul Iași și cazați acolo, erau complet lipsiți de lenjeria necesară, astfel încât majoritatea de îmbolnăviseră de scabie (ivindu-se și 25 de cazuri de tifos); cei 415 premilitari fuseseră repartizați ca mână de lucru acestui Batalion, conform ordinelor Marelui Stat Major. Cum majoritatea tinerilor erau originari din comunele ocupate de inamic (și deci în imposibilitatea de a face rost de lenjerie), prefectul Iașului ruga pretorii plășilor Bucium, Copou, Tg. Frumos,

---

[132] Arhivele Naționale Iași, fond Prefectura județului Iași, d. 11/1944, f. 95.
[133] A. Loghin, I. Agrigoroaiei, Em. Bold, op.cit., p. 111-113.
[134] C. Cloșcă, *România în infernul marii conflagrații...*, p. 129.

https://biblioteca-digitala.ro

Pd. Iloaiei, „să facă un apel călduros la populația acestor plăși pentru a dona câte un rând de schimburi pentru tinerii premilitari aflați în județul Ialomița”[135].

O statistică întocmită pe luni și pe județe (de către Inspectoratul General Sanitar Iași) reliefează că din ianuarie până în decembrie 1944 s-au înregistrat 2.888 cazuri de tifos exantematic în județele Bacău, Fălciu, Iași, Neamț, Roman și Vaslui. Medicii șefi din județe au recunoscut în unanimitate că originea epidemiei de tifos exantematic din iarnă s-a datorat exclusiv evacuărilor. Munca organelor sanitare de depistare și înregistrare a bolnavilor de tifos exantematic era evident îngreunată de numărul redus al cadrelor medicale, ceea ce a făcut ca multe cazuri să rămână neluate în evidență. Rapoarte ale spitalelor și autorităților sanitare consemnează că majoritatea internaților erau de tifos și malarie. Combaterea acestui flagel social s-a dovedit a fi imposibilă, datorită lipsei de unități sanitare în funcțiune (numeroase spitale erau distruse sau grav avariate), de personal medical și medicamente. O parte a medicilor și a personalului tehnic sanitar erau concentrați, iar cei rămași la posturile lor s-au evacuat în condițiile stabilirii frontului în Moldova. Sunt numeroase plângerile autorităților, care reclamau absența personalului medical și a medicamentelor[136].

Starea gravă din punct de vedere sanitar a Moldovei în perioada imediat următoare, grefată pe fondul consecințelor războiului și a foametei (aceasta din urmă agravată de seceta din anii 1945-1946), nu s-a ameliorat; dimpotrivă, s-a înregistrat o creștere a numărului de victime omenești. Întreaga situație a Moldovei a continuat să se mențină gravă mai multă vreme, întrucât urmările războiului s-au făcut resimțite aici incomparabil mai puternic decât în restul țării.

Cum în Iași se simțea lipsa alimentelor și în special a pâinii, de această situație au profitat speculanții, care achiziționau stocuri mari de alimente (zahăr, făină, untdelemn), pe care apoi le vindeau cu prețuri de speculă. În buletinul informativ-confidențial al Camerei de Comerț și Industrie Iași de la începutul anului 1944 se arăta că „în general, piața comercială a orașului a intrat într-o stare acută de acalmie vecină cu panica, ce tinde să cuprindă până și mințile cele mai înțelepte”[137]. Pentru reprimarea speculei ilicite, s-au luat unele măsuri: în mai 1944, Oficiul Economic Județean Iași, de pe lângă Prefectura Județului Iași aducea la cunoștința populației din orașul și județul Iași că pentru a stăvili specula, alimentele de primă necesitate – ulei, zahăr – se distribuiau numai prin I.N.C.O.O.P. (Institutul Național al Cooperației – singurul organ oficial recunoscu de stat), pe baza cartelelor

---

[135] Arhivele Naționale Iași, fond Prefectura județului Iași, d. 5/1955, f. 63.
[136] C. Cloșcă, *România în infernul marii conflagrații...*, p. 130.
[137] Arhivele Naționale Iași, fond Prefectura județului Iași, d. 37/1944, f. 432.

https://biblioteca-digitala.ro

eliberate de Primăria Municipiului Iași”[138]. În iulie 1944, primarul Iașului a emis o ordonanță prin care se fixau prețuri maximale pentru: caș, urdă, brânză, iaurt, smântână, unt, lapte, având în vedere dispozițiile legii pentru activarea producției, controlul prețurilor și reprimarea speculei ilicite și a sabotajului economic[139]. În perioada iulie-august 1944, s-au încheiat procese-verbale mai multor comercianți din Iași pentru contravenții la dispozițiile din legea speculei ilicite și a sabotajului economic (pentru neafișarea prețurilor sau pentru prețuri mai mari decât cele stabilite prin lege)[140].

Prin urmare, diminuarea continuă a fondului de mărfuri destinate pieței, lipsurile tot mai frecvent și mai amplu resimțite, pe măsura epuizării rezervelor, au avut drept urmare accelerarea prețurilor, favorizând apariția și răspândirea speculei.

O altă consecință economică în urma aplicării măsurilor de evacuare a fost că la Iași, cei care intenționau să se evacueze și aveau nevoie urgentă de numerar în lei, nu au putut preschimba aurul deținut decât mult sub cursul bursei negre. Cursuri în scădere s-au înregistrat și la valută: dolari, franci elvețieni și lire sterline, scăderea fiind pusă tot pe seama nevoii de numerar a deținătorilor.

Consecințe deosebit de grave asupra Iașului a avut jaful și distrugerile efectuate de hitleriști: incendierea caselor și a întreprinderilor, minarea terenurilor, distrugerea căilor de comunicație. Numeroase locuințe au fost devastate și jefuite, rapoartele zilnice ale autorităților militare române arătând că „jafurile și devastările din Iași nu se pot stăvili”[141].

Măsurile de evacuare și apoi evacuarea propriu-zisă, au avut un impact puternic asupra stării de spirit a populației. Cu toate eforturile autorităților, pe timpul pregătirii Operațiunii 1111, secretul cu privire la măsurile de evacuare nu a fost păstrat, fapt care a generat o stare de îngrijorare și, în regiunile ce urmau să fie supuse evacuării, de agitație. „Panica s-a produs și pentru că se știe că în România asemenea măsuri se iau foarte târziu; este tradiție la noi în țară ca măsurile de evacuare să se ia chiar în ajun – de aceea toată lumea a crezut că evacuarea este iminentă”, afirma la 27 ianuarie 1944, ministrul Culturii Naționale. Spre sfârșitul lui ianuarie s-a putut observa o ușoară destindere în starea de spirit a populației, ca urmare a comunicatului privind redeschiderea școlilor (20 ianuarie 1944). În județul Iași, țăranii intenționau, în marea lor majoritate, să rămână pe loc.

O implicație păgubitoare a evacuării a fost aceea că măsura a survenit după ce se efectuaseră deja însămânțările, locuitorii fiind nevoiți să abandoneze

---

[138] Idem, d. 9/1944, f. 160.
[139] Idem, d. 8/1944, f.73.
[140] Ibidem f. 127, 129, 219.
[141] Idem, fond Primăria municipiului Iași, d. 110/1944, f. 4.

https://biblioteca-digitala.ro

lucrul pământului. În acest sens, se întâlnesc numeroase cereri ale acestora de a fi lăsați să meargă să-și îngrijească culturile. Acesta a constituit un motiv pentru populație, care s-a lăsat cu greu evacuată de către autorități, riscând să devină victime ale luptelor armate. Au existat și situații când unii cetățeni s-au sustras ordinelor date de autoritățile militare, ascunzându-se în păduri și locuri ferite și recurgând la o evacuare ad-hoc, fiind puși în situații extrem de dificile și periculoase[142].

Starea de spirit a populației poate fi reliefată și printr-un fapt: la Iași, în dimineața zilei de 26 martie 1944, toată lumea era cuprinsă de panică, de la simpli particulari, la persoane oficiale, civili şi militari; în trenurile de persoane, oamenii urcau în vagoane pe ferestre – cei mai mulți, pentru a-și putea ocupa un loc, plecau seara 2-3 stații înainte de Iași, ocupau un loc în tren, iar aici stăteau toată ziua până plecau în compartimentele pline până la refuz”[143].

Populația evacuată din Moldova, a găsit găzduire și adăpost în zonele din sud-vestul țării. Gesturi de omenie și solicitudine au dovedit toate județele situate în calea refugiaților, populația răspunzând unor sentimente de firească frăție și solidaritate cu cei năpăstuiți de ororile războiului. Însă oricât de primitoare au fost gazdele, nu au putut alina suferințele refugiaților.

Dramatismul urmărilor lăsate de război și de evacuare, poate fi ilustrat de numeroasele memorii ale unor comune din județul Iași, adresate prim-ministrului, în 1946. Astfel, comuna Popricani, județul Iași trecea prin „dureri ce nu pot fi redate în scris și nu pot fi înțelese decât de cei ce au suferit în viață și de cei ce ne-au vizitat”. Comuna Popricani cu toate satele pendinte, în număr de 6, a fost timp de 5 luni teatrul operațiunilor de război. „Din frumosul sat Popricani nu a rămas o singură casă, care cel puțin prin reparație să poate fi locuită; totul a fost ras de pe pământ, astfel că la reîntoarcerea locuitorilor în sat, cu greu s-a putut delimita hotarul ce l-au avut gospodăriile înainte de război”. Școala, biserica, primăria și toate casele au fost distruse până în temelii. Locuitorii s-au refugiat în județele învecinate fără a putea lua cu ei vitele și chiar hainele, iar la reîntoarcere nu au mai găsit nimic. Reîntorși la vetrele lor, sătenii au înjghebat câteva bordeie. După trecerea furiei războiului, locuitorii comunei Popricani au mai fost greu încercați de dureri. Tifosul exantematic a secerat pe cei ce mai rămăseseră în viață. Din lipsă de vite, din cele peste 2.500 de hectare de pământ arabil, nu s-a putut însămânța mai mult de jumătate de teren; anul fiind secetos, nici cel însămânțat nu a produs, astfel că iarna i-a prins într-o situație mai rea ca în 1944. Pierzând hainele, încălțămintea și toate lucrurile casnice din căminele lor, sătenii au fost obligați pe timpul iernii să stea în bordeie, ținând copiii goi și în cea mai cumplită stare

[142] C. Cloșcă, *Evacuările din Moldova…*, p. 499-500.
[143] Arhivele Naționale Iași, fond Prefectura județului Iași, d. 1/1944, f. 766.

https://biblioteca-digitala.ro

de mizerie. În situația dată, 60% din populația comunei murea de foame, neavând nici un mijloc de a-și putea procura alimente. Fiind 100% sinistrați, solicitau diverse ajutoare de la stat[144].

De asemenea, în comuna Băiceni, județul Iași, „situația a fost jalnică din cauza evenimentelor de război din vara anului 1944, când a fost zonă operativă pe teritoriul acestei comune, timp de 6 luni de zile, când totul s-a distrus, toate gospodăriile sătești…”[145].

Satul Hodora din comuna Cotnari, județul Iași a fost la data de 1 mai 1944 teatrul de desfășurare a unui masacru cumplit. Vina i-a aparținut în primul rând comandantului sovietic, care nu a dispus evacuarea zonei de către localnici și, din această cauză, peste 30 de persoane au fost sfârtecate în bucăți în câteva minute de groază[146].

Consecințele evacuării au fost multiple, fiind afectate mai toate sectoarele. Evacuarea fabricilor a determinat creșterea șomajului, dezorganizarea economiei, distrugerea a numeroase utilaje. În urma evacuării mașinilor și materialelor necesare Uzinei Electrice, Iașul a rămas fără lumină, iar în august (în urma avarierii de către trupele hitleriste în retragere a conductei ce alimenta orașul) a fost lipsit și de apă.

Evacuarea a dăunat și agriculturii, măsura survenind după ce se efectuaseră deja însămânțările, locuitorii fiind nevoiți să abandoneze lucrul pământului – singura sursă de venit pentru marea majoritate.

Starea de mizerie în care se aflau evacuații (fără schimburi de haine și pribegind) și suprapopularea în zonele de evacuare, au favorizat apariția și răspândirea tifosului exantematic, contribuind la înrăutățire stării de spirit a populației (o populație deja agitată după pierderile suferite: casa, avutul) – aflată în pragul deznădejdii și neștiind ce îi va aduce ziua de mâine, dar mai ales dornică să se întoarcă acasă.

II. Revenirea din evacuare

Deși revenirea din evacuare nu s-a mai realizat în cadrul organizatoric al Operațiunii 1111, ea a reprezentat încheierea logică a unor acțiuni începute în urmă cu aproape un an de zile.

De la 23 august până la 12 septembrie 1944, România a fost considerată în stare de război cu toate statele aflate în componența celor două coaliții beligerante. În acest interval, Armata Roșie a acționat pe teritoriul românesc fără a ține seama de evenimentele de la 23 august. În primele zile care au urmat trecerii de partea Națiunilor Unite, armata română a fost pusă

144 Idem, fond Oficiul de Reconstrucție a Moldovei, d. 1/1945, f. 71-75.
145 Ibidem, d. 3/1945, f. 255.
146 Ștefan Șuvei, *Mărturisirea unui supraviețuitor al încleștărilor militare de pe frontul din Moldova din vara anului 1944*, în „Monitorul de Iași”, 26 mai 1944.

https://biblioteca-digitala.ro

„într-o situație fără precedent în istoria războaielor”, marile unități aflate pe frontul din Moldova fiind atacate și dezarmate de noul aliat deși, conform directivei emisă de Marele Stat Major în seara zilei de 23 august, încetaseră „focul contra Națiunilor Unite (sovietice)”, urmând să acționeze pentru „eliberarea teritoriului național de trupele germane” și pentru „recucerirea Ardealului de nord”, ocupat de Ungaria în anul 1940.

Până la 22 octombrie 1944, au revenit în garnizoanele de reședință, comandamentele Corpurilor 3 și 4 Teritoriale (la Galați, respectiv la Iași), Cercurile Teritoriale județene, centrele de exploatare și centrele de informare ale apărării pasive, companiile de garnizoană. Au revenit, de asemenea, manutanțele, unitățile de pompieri și legiunile de jandarmi[147].

Revenirea administrației și instituțiilor de stat s-a făcut eșalonat. Autoritățile centrale au prevăzut întoarcerea într-un prim eșalon a funcționarilor strict necesari pentru reluarea activității publice, familiile și bagajele acestora urmând să fie aduse ulterior.

La 18 septembrie 1944, prin ordinul telegrafic numărul 6950, Ministerul Afacerilor Interne făcea cunoscut Prefecturii județului Dâmbovița, să pună în vedere imediat prefecturilor și celorlalte instituții pendinte de acest Minister și evacuate în județul Dâmbovița, să ia măsurile necesare în vederea înapoierii în județele de origine din Moldova. Prefectura Dâmbovița trebuia să pregătească în detaliu transportul funcționarilor, membrilor familiei, bagajelor, arhivei și materialelor instituției respective, să întocmească situații precise de funcționarii cu membrii familiei lor care se reîntorceau, de numărul vagoanelor necesare transportului pentru funcționari și bagaje, arhivă și materiale. Ordinea de urgență în efectuarea transportului era: Poliția, Jandarmeria, Prefectura cu serviciile sale, Primăriile reședință, Preturile cu primăriile rurale. Aceste dispoziții nu priveau întoarcerea populației civile[148]. Ordinul a fost adus la cunoștința Prefecturii județului Iași în comuna Mănești, județul Dâmbovița, de către Biroul Evacuării al Prefecturii județului Dâmbovița[149]. La 22 septembrie 1944, subprefectul județului Iași, Ștefănescu, înainta o situație cu funcționarii de stat, județeni și comunali și cu membrii lor de familie, ce urmau a se reîntoarce în județul Iași și numărul vagoanelor necesare pentru transportul lor, al bagajelor, arhivelor și materialelor[150]. Dintr-o adresă din 30 septembrie 1944, aflăm că primul eșalon de funcționari urma să se reîntoarcă la Iași, însă membrii familiei lor trebuiau să rămână pe loc[151]. Întoarcerea la Iași a funcționarilor evacuați (din cadrul Prefecturii județului Iași, funcționari de stat,

[147] Arhivele Naționale Iași, fond Prefectura județului Iași, d. 8/1944, f. 473.
[148] Ibidem, f. 284.
[149] Ibidem, f. 283.
[150] Ibidem, f. 273.
[151] Ibidem, f. 423.

https://biblioteca-digitala.ro

județeni, comunali, rurali) fusese programată pentru data de 7 octombrie 1944, cu plecarea din gara Târgoviște[152]. La 16 octombrie, părăseau zonele de evacuare Prefectura și Curtea Administrativă Iași.

Revenirea din evacuare s-a desfășurat în condiții extrem de dificile, mai anevoios chiar decât evacuarea propriu-zisă. Dezorganizarea transporturilor feroviare ca urmare a lărgirii ecartamentului căilor ferate din Moldova, lipsa materialului rulant (destinat în cea mai mare parte transporturilor militare sovietice, în condițiile în care fusese deja afectat serios de bombardamentele aeriene), lipsa combustibilului, precaritatea mijloacelor de transport rutiere datorită sustragerilor masive efectuate de autoritățile sovietice – sunt doar câteva dintre motivele pentru care revenirea în Moldova, începută în toamna anului 1944, a durat până în vara anului 1945.

La sfârșitul anului 1944, au intrat în funcțiune (deși nu cu întreaga capacitate), Uzina de tramvaie și Uzina electrică. Refacerea orașului Iași însă și a Moldovei în general, întâmpina greutăți din cauza stării deplorabile a căilor de comunicații (podul de peste Siret, de pe linia Iași – Pașcani era distrus; calea ferată Iași – Crasna fusese minată; calea ferată Iași – Dorohoi era deteriorată pe mai multe porțiuni). Greutăți mari se întâmpinau în readucerea instalațiilor Atelierelor C.F.R. „Nicolina" Iași, evacuate în jurul Timișoarei. Multe din ele fuseseră distruse sau deteriorate, altele jefuite de către hitleriști, în retragere. La sfârșitul anului 1944 și începutul lui 1945, au fost refăcute căi ferate, drumuri și șosele, înlesnindu-se astfel acțiunea de normalizare a vieții economico-administrative a orașului. S-au dat în folosință căile ferate Iași – Vaslui (făcându-se legătura cu Bucureștiul) și Iași – Dorohoi. Și-au reînceput activitatea Atelierele C.F.R. „Nicolina" Iași. Revenirea în Iași a acestor ateliere a contribuit la refacerea parcului de vagoane și în general a transporturilor, la aprovizionarea Iașului și a Moldovei și la readucerea întreprinderilor[153].

În majoritatea instituțiilor, învățământul a fost reluat abia în primăvara anului 1945 (sau chiar mai târziu). Liceul Internat „C. Negruzzi" din Iași și-a redeschis cursurile la 9 aprilie 1945, „în condiții speciale", cu un număr redus de profesori și elevi", fiind nevoit să funcționeze în sediile altor școli, din cauza distrugerilor pe care le suferise localul. În vederea revenirii la Iași, încă din noiembrie 1944, conducerea liceului a trimis un delegat pentru a se interesa de starea localului. Acesta constata că localul principal fusese aproape în întregime distrus de bombardamentul din 6/7 iunie 1944, clădirile anexe (uzine, spălătoria, infirmeria, bucătăria, locuințele personalului), „deși avariate, totuși se pot folosi cu mici amenajări și reparații". Delegatul a mai adus vestea că „întreaga noastră gospodărie este ocupată cu un lagăr de prizonieri germani".

[152] Ibidem, f. 450.
[153] A. Loghin, I. Agrigoroaiei, Em. Bold, *op. cit.*, p. 118-119.

https://biblioteca-digitala.ro

Bombardamentul anglo-american din 6/7 iunie 1944 a distrus sau avariat 95% din suprafața totală a clădirilor, provocând pagube în valoare de 900 milioane lei. Valoarea bunurilor rechiziționate de Prefectură era de 1.000.000 lei, iar pagubele provocate de armata germană între 4 aprilie și 24 august 1944 se ridicau la 100 milioane lei. Liceul Internat „C. Negruzzi" din Iași a suferit pagube de război și după 24 august (în urma rechiziționării acestuia de către armata sovietică și transformarea în lagăr de prizonieri), în valoare de 300 milioane lei. Din cauza situației menționate, liceul a revenit în Iași în mai multe eșaloane, nu și-a putut relua activitatea în sediul propriu. Înainte de a se reveni în vechiul local, s-au făcut eforturi deosebite pentru salvarea liceului, a clădirilor sale, mai ales că, în starea gravă de distrugere în care se aflau, s-a formulat chiar ideea demolării sau a renunțării la refacerea lor[154].

Revenirea populației civile evacuată din Moldova a durat până în prima parte a anului 1945, datorită, în mare parte, posibilităților reduse de transport, Conform unei adrese a Marelui Stat major către Ministerul Afacerilor Interne din 7 noiembrie 1944, se preciza că înapoierea populației evacuate nu se poate face decât cu trenurile în circulație sau cu mijloacele hipo de care dispune aceasta. Așadar, nu mai putea fi vorba despre o deplasare organizată, refugiații fiind nevoiți să se descurce pe cont propriu[155].

La 6 februarie 1945, în zonele de evacuare se mai aflau încă elemente din Inspectoratul 4 Regional Iași, Subinspectoratele (municipal, județean și universitar-școlar) Iași. Judecând după cererile de transport, revenirea integrală din evacuare s-a încheiat în aprilie 1945.

Războiul a semănat în toată țara durere, ruină, dar nicăieri densitatea lor nu a fost mai mare ca în Iași și Moldova. Aspectul trist și mizerabil al Iașului, imediat după război, „boala care se încuibase în acesta ca și în restul Moldovei", gloria instituțiilor sale de cultură, precum și necesitatea de a integra o întreagă provincie în procesul de culturalizare și de producție a țării, au fost factorii mobilizatori pentru acțiunea de reconstrucție. Însă, această reconstrucție nu putea fi realizată decât într-un cadru național, refacerea țării în toate compartimentele și dezvoltarea ei industrială fiind o operă complexă.

CONCLUZII

Operațiunea de evacuare din anul 1944 a fost organizată și coordonată de Marele Stat Major, prin comandantul Cercului Teritorial pentru Prefectura județului Iași. Executarea programului pentru autoritățile de stat i-a revenit Ministerului Afacerilor Interne. A fost creată o formațiune de lucru a

[154] I. Agrigoroaiei, Gh. Iacob, Gh. Iutiș, *op. cit.*, p. 55.
[155] Arhivele Naționale Iași, fond Prefectura județului Iași, d. 8/1944, f. 480.

https://biblioteca-digitala.ro

colonelului Gh. Mosiu, *Organizația Colonel Mosiu,* pentru orientarea organelor însărcinate cu activitățile de pregătire, pentru verificarea lucrărilor întocmite și coordonarea execuției evacuărilor. Elementele Organizației în teritoriu erau comandanții cercurilor teritoriale. Totodată, Organizația Colonel Mosiu era elementul executiv prin care, la ordinul Marelui Stat Major, se declanșa evacuarea.

Au fost concepute niște planuri, ce cuprindeau amănunțit pașii ce trebuiau urmați pentru buna desfășurare a evacuării. Între 10 ianuarie – 15 februarie 1944 au fost emise instrucțiuni în vederea unei eventuale evacuări, pentru ca la 10 martie 1944 să se ordone declanșarea parțială a Operațiunii 1111, 1111A., B. și M. Ordinele de evacuare au fost materializate amănunțit, în Instrucțiunile Speciale numerele 698.600 și 700.600 din 10, respectiv 17 martie 1944.

Evacuarea „în total" s-a declanșat la 22 martie 1944. Evacuările care au avut loc în lunile martie, aprilie, mai și prima jumătate a lunii august au reprezentat primul val al evacuărilor. Al doilea val, determinat de iminența amplei ofensive sovietice cunoscută sub denumirea de operațiunea „Iași-Chișinău", a fost declanșat în a doua jumătate a lunii august 1944. Luarea măsurilor de evacuare a fost determinată de apropierea vertiginoasă a ostilităților de teritoriul național și mai târziu de iminența ofensivă sovietică.

Planurile de evacuare, întocmite până în cele mai mici detalii, au devenit uneori, sub presiunea evenimentelor, inoperabile, mai ales în nordul și nord- estul țării, unde panica generată de apropierea frontului și-a pus amprenta în mod negativ asupra desfășurării evacuărilor. Dificultăți deosebite au creat factorilor de coordonare și militarii germani în trecere spre front sau în retragerea lor dinspre zonele de desfășurare a ostilităților. Numeroasele abuzuri comise de aceștia, soldate cu importante pagube materiale și victime în rândul populației civile, au atras protestul autorităților române și au generat tensiuni între comandamentul român și cel german.

Cu toate greutățile întâmpinate, fiecare instituție sau autoritate a ajuns în locul destinat. Prefectura la Târgoviște (Dâmbovița), Universitatea „Al. I. Cuza" la Alba-Iulia, Liceul „C. Negruzzi" la Balinț (Severin), Tribunalul la Făgăraș, Arhivele Statului la Săcel (Gorj), medicii ieșeni la Craiova, unele întreprinderi la Timișoara, populația județului la Costești (Argeș), Inspectoratul General Administrativ al Circumscripției a III-a Iași tot la Costești, Compania de Pompieri la Târgoviște, Cercul Teritorial Iași la Osica de Sus (Romanați), B.N.R. Iași la București, Conservatorul la Făget (Severin), Centrul de Ocrotire a copiilor orfani Iași, în comuna Șanțuri (Brașov), Garda Financiară la Rm. Vâlcea, Vama Iași la Lugoj, Teatrul Național la Timișoara.

Revenirea din evacuare a început în toamna lui 1944; nu s-a mai realizat în cadrul organizatoric al Operațiunii 1111 și s-a desfășurat în condiții

https://biblioteca-digitala.ro

extrem de dificile mai anevoios decât evacuarea propriu-zisă. Revenirea în Moldova, începută în toamna lui 1944, a durat până în vara lui 1945.

O situație specială s-a înregistrat în zona ocupată de trupele sovietice. Vreme de mai multe zile, începând din aprilie 1944, în partea de nord a Moldovei (județele Botoșani, Suceava, Dorohoi), precum și spații apreciabile ale unor județe limitrofe ca Rădăuți, Baia, Iași și Roman, după retragerea trupelor germane, s-a instalat Armata Roșie. Drept urmare, în această parte a țării s-a creat o situație particulară prin faptul că teritoriul Moldovei a fost divizat din punct de vedere militar-administrativ. În timp ce în zona de mijloc și de sud, populația trăia într-o tensiune deosebită cauzată de neprevăzutul evoluției frontului de răsărit (pătruns deja pe teritoriul României), de intensificarea abuzurilor armatei germane, precum și de alte nenorociri ce păreau că nu se sfârșesc (evacuările, bombardamentele, munca forțată), în zona de nord, unde pătrunsese armata sovietică, cetățenii ce rămăseseră pe loc trăiau drama unei noi ocupații. Izolate de restul țării, aceste județe au trebuit să-și reorganizeze viața economică, politică și administrativă, atât cât războiul o permitea în condițiile prezenței armatei sovietice. Între măsurile impuse de noua situație a fost și aceea a mobilizării tuturor forțelor cetățenești pentru înlăturarea dezastrului lăsat de desfășurarea luptelor, ca și pentru reorganizarea administrativă (determinată în primul rând de faptul că autoritățile își părăsiseră posturile, evacuându-se în interiorul țării). Organizarea și reluarea activității prefecturilor, a organismelor subordonate acestora a însemnat reanimarea atât cât s-a putut, a întregii vieți economico-sociale, continuarea activității sub auspiciile unicei autorități – Prefectura, a întreprinderilor, comerțului, transportului, a tuturor instituțiilor din județ (justiție, poliție, sănătate, școli, poștă), atent supravegheate de către comandamentele militare sovietice.

Situația specială, marcată de eforturile la care a fost supusă populația din această parte a țării, nu a încetat odată cu întoarcerea armelor de către armata română împotriva trupelor germane, ci ea s-a menținut până în luna octombrie, când această zonă (nordul Moldovei) a ieșit din starea de izolare de până atunci, stabilindu-se legătura cu Bucureștiul și cu restul teritoriului României.

Din toamna lui 1944 și până în anul 1946, populația reîntoarsă din evacuare s-a confruntat cu o altă etapă dificilă, a reconstrucției, fiind nevoită să facă față situației dezastroase datorată războiului și agravată de iureșul evacuărilor.

https://biblioteca-digitala.ro

Exilul mitropolitului Visarion Puiu (1944-1964)[1]

Aurel-Florin ȚUSCANU

The Exile of Metropolitan Visarion Puiu (1944-1964)
Abstract

On 15th august 1944, Metropolitan Visarion Puiu was chosen by the Synod of the Romanian Orthodox Church to take part in a sermon, by the side of other hierarchs. Afterwards, he went to Vienna for a medical appointment. While in Vienna, he found out about the political changes that happened in Romania and decided not to return home anymore, thus began a 20-year exile. He traveled constantly, being hosted in Austria, Italy, Switzerland and lastly France, where he passed away on 10th of August 1964. During his exile, he maintained an impressive correspondence with personalities such as the Patriarch of Jerusalem, as well as the Patriarch of Moscow

[1] Visarion Puiu, câteva repere biografice: 27 februarie 1879, s-a născut, la Pașcani, din părinții Ioan și Elena Puiu, primind la botezat numele Victor; copilăria și primele 3 clase primare la Pașcani; 1889-1994, clasa a patra primară și Seminarul Teologic „Sf. Gheorghe” din Roman. 1894-1899, Seminarul teologic „Veniamin Costachi” Iași; 1900-1905, București: Facultatea de Teologie (1900-1904); funcționar la Administrația Casei Bisericii (1902-1905); februarie 1905 – ianuarie 1907; iulie-august 1908, la Catedrala Episcopală din Roman; tuns în monahism (22 decembrie 1905); hirotonit diacon la 25 decembrie 1905; ianuarie 1907 – iulie 1908, la Academia teologică din Kiev, bursier; august 1908 – august 1918, Galați – diacon la catedrala Episcopală (august-octombrie 1908); hirotonit preot la 7 octombrie 1908; protosinghel (6 decembrie 1908); arhimandrit (1 ianuarie 1909); Vicar Eparhial al Eparhiei Dunării de Jos (1 ianuarie 1909); director al Seminarului „Sf. Andrei” (1 aprilie 1909 – 1 sept. 1918); 1918-1921, director al Seminarului din Chișinău și Exarh al mănăstirilor din Basarabia; 1921-1923, episcop al Argeșului; 1923-1935, episcop al Hotinului, cu reședința la Bălți; 1935-1940, mitropolit al Bucovinei, cu reședința la Cernăuți; 1940-1942, se retrage la Schitul Vovidenia, lângă Mănăstirea Neamț, în casa construită în anul 1937; decembrie 1942 – decembrie 1943, Șef al Misiunii Bisericești în Transnistria și mitropolit al Odessei; decembrie 1943 – august 1944. Vovidenia, București, Mănăstirea Cernica; la 15 august 1944 se afla în misiune oficială la Zagreb, în Croația; august 1944 – august 1964, exilul său în Occident: Austria: Viena (1944-octombrie 1945), Italia: Abațiile din Praglia, Maguzzano și Pontida (octombrie 1945 – octombrie 1947); Elveția: Sanvico – Lugano (octombrie 1947 – august 1949); Franța: Paris, Cannes, Theoule, Draguignan, Viels-Maisons (august 1949 – august 1964); 1945, fondator al Eparhiei Ortodoxe Române pentru Germania și Austria, devenită, din 1949, Eparhia Românilor din Străinătate, cu sediul la Paris; 21 februarie 1946, condamnat la moarte, în contumacie, de Tribunalul Poporului din București; 28 februarie 1950, depus din treaptă (caterisit) de Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, iar pe 25 septembrie 1990, Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române îi ridică caterisirea și îl reabilitează; 10 august 1964, s-a stins din viață, la vârsta de 85 de ani, în localitatea Viels Maison, unde a locuit din 1951, fiind înmormântat în cimitirul catolic al localității. În 1992 a fost reînhumat în Cimitirul Montparnasse din Paris.

https://biblioteca-digitala.ro

and the Patriarch of Constantinople. The letter sent to the Patriarchy of Moscow was a courageous and valuable initiative due to its proposals towards Christian unity. Researching the life and work of this hierarch that was unjustified by history, we will come to understand that he was a victim of improper politics. Despite his tragic destiny, he remained worthy and respectable.
Keywords: Metropolitan Visarion Puiu, the Patriarchy of Moscow, the Romanian Orthodox Diocese outside the borders, the Romanian Church in Paris

În luna august 1944, mitropolitul Visarion Puiu, pensionat fiind la acea vreme, după ultima sa misiune din Transnistria (decembrie 1942 – decembrie 1943), a fost delegat de către Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române să participe la hirotonia unui ierarh ortodox, ce urma să aibă loc la Zagreb, în Croația, în ziua de 15 august 1944, unde a slujit alături de mitropolitul Hermogene (ierarh rus refugiat în Jugoslavia după revoluția din Rusia), precum și alți ierarhi ortodocși, reprezentanți ai unor biserici autocefale[2]. Ultimul domiciliu al mitropolitului Visarion, de unde a și plecat în exil, a fost Mănăstirea Cernica, în „casa Iustin Șerbănescu”, acolo unde îl vizitau diverse personalități și diplomați de rang înalt din țările Axei[3]. În ziua de 15 august 1944, la sărbătoarea „Adormirii Maicii Domnului”, mitropolitul Visarion a oficiat alături de alți ierarhi, slujba de sfințire (hirotonia) a unui arhiereu croat, apoi a avut o întâlnire cu presa, fiind unul dintre primii ierarhi ortodocși care au sesizat rolul presei, folosind-o ca pe o tribună. Cu acel prilej mitropolitul a luat atitudine și a condamnat ororile războiului, aluziile făcute de dânsul vizau și atrocitățile comise împotriva sârbilor sub regimul lui Ante Pavelici Poglavnik[4].

Plecarea în străinătate a mitropolitului s-a făcut legal, cu delegație de la Sf. Sinod, dar avem convingerea că ea a fost pregătită din timp. Iată ce ne determină să afirmăm acest lucru. Există o carte de vizită a profesorului Mato Sakalic, de la Legația Croată din București, trimisă lui Visarion Puiu la 30 iulie 1944, care păstrează o notă pe verso: „Am primit răspuns din Croația pentru Dv și vă aștept mâine la Legație dimineață, sau după masă”[5].

Câteva zile mai târziu, pe 9 august 1944, mitropolitul Visarion a ridicat de la Banca Română București, contravaloarea a două cecuri, bani necesari pentru această călătorie[6].

---

[2] Adrian Nicolae Petcu, *Despre misiunea mitropolitului Visarion Puiu la Zagreb (august 1944)*, în rev. „Valori Perene”, anul III, nr.3, 2012, p.18-24; același autor, *Aspecte inedite privind exilul mitropolitului Visarion Puiu*, în rev. „Valori Perene”, an I, nr. 1, 2010, p. 30-38.

[3] Dumitru Stavarache, *Mitropolitul Visarion Puiu. Documente din pribegie (1944-1963)*, Editura Moldopress, Pașcani, 2002, p. 16.

[4] Jean-Paul Besse, *L'église orthodoxe roumaine de Paris*, édition D.U.C., Paris, 1994, p. 111.

[5] Dumitru Stavarache, op.cit., p. 18.

[6] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

Cât privește contextul în care a rămas mitropolitul în exil și cauzele care l-au determinat să ia această decizie, avem mărturiile unor cercetători, preocupați de viața și opera sa. Iată, spre exemplu, ce consemnează Jean Paul Besse, care a întocmit o lucrare monografică dedicată Bisericii Ortodoxe Române de la Paris: „Mitropolitul Visarion Puiu nu se putea întoarce în România în urma ofensivei sovietice din august 1944 și a încetării ostilităților anulate de rege. El se stabilește un timp în Austria, la Viena, unde se pare că a jucat un rol important alături de Horia Sima, Șeful Gărzii de Fier aflat în exil. Într-adevăr, în vechea capitală habsburgică, urmașul lui Codreanu, forma la 10 decembrie 1944 un Guvern fidel Axei. Tot acolo, Viorel Trifa, care devine apoi episcopul Valerian al românilor din America, slujește ca secretar mitropolitului Visarion, care locuiește apoi în Italia, Elveția și, începând din septembrie 1949, în Franța”[7]. Un prieten apropiat al mitropolitului Visarion și vechi colaborator al acestuia, profesorul Constantin N. Tomescu, ne oferă alte detalii prețioase: „Sfântul Sinod și Mareșalul (Antonescu n.n.) l-au delegat să plece, cu un avion special, în Dalmația Jugoslaviei, ca să participe la hirotonia și instalarea unui ales episcop(...). A fost acolo de și-a îndeplinit misiunea. Cum însă era aproape de Viena, a cerut să treacă cu avionul și la Viena, ca să-l mai consulte medicul specialist, care i-a vindecat pupila înghețată a ochiului său drept. Pilotul a acceptat. Acolo, la Viena fiind, l-a prins ziua de 23 august 1944.

În această nouă situație, vlădica s-a hotărât să nu se mai întoarcă în Patria sa (...) și astfel se înțelege cu pilotul și acesta renunță și el a se întoarce în patrie și pune avionul la dispoziția autorităților austriece. Vlădica deci se autoexilează. La început a fost închis într-un lagăr în Tirol, la Salzburg. Acolo se afla încă la 1 ianuarie 1945. Este cazul să combat un zvon fantezist, cum că el s-ar fi atașat legionarilor români fugiți din țară, sub conducerea lui Horia

[7] Jean-Paul Besse, op. cit., p. 111.

https://biblioteca-digitala.ro

Sima și că acești criminali, alcătuind un guvern românesc fantomă la Berlin, l-ar fi avut și pe Visarion Puiu în guvern ca ministru al Cultelor”[8].

În perioada petrecută la Viena, mitropolitul a locuit la Hotel Imperial, apoi în acel lagăr de la Salzburg, în Tirol, de unde va pleca în 1945 în Italia, fiind găzduit în perioada 27 octombrie 1945 – 13 iunie 1947, la Abația din Maguzzano. Trebuie să menționăm un detaliu important, că retragerea mitropolitului aici, găzduirea și siguranța șederii sale vreme de aproape doi ani, a fost decizia luată de autoritățile superioare bisericești de la Vatican; Cardinalul Tisserant, Prefectul Congregației Bisericilor Orientale de la Vatican, care a primit încuviințarea papei Pius al XII-lea în acest sens[9].

În dorința de a afla cât mai multe lucruri din perioada șederii mitropolitului Visarion Puiu în Italia, am descoperit faptul că primele mărturii

[8] Constantin N. Tomescu, *Prietenul meu Visarion Puiu*, Ediție îngrijită de Pr. Dumitru Valenciuc și Dragoș Radu Mihai, Suceava, 2005, p. 55; după „Jurnal din viața mea” (manuscrisul depus la ANIC, fondul Constantin Tomescu,1124 p., Dosar 2, capitolul 26, p.245-273. Din păcate, mai persistă până astăzi opinii legate de colaborarea mitropolitului Visarion cu guvernul din exil: vezi Gh. Buzatu, Corneliu Ciucanu, Cristian Sandache, *Radiografia Dreptei Românești*, Editura FF PRESS, București, 1996, p.131; Au existat discuții ca mitropolitul Visarion să intre în guvernul de la Viena. La 11 noiembrie 1944 a fost vizitat la Kitzbuchel de maiorul Knigge care i-a propus participarea la acțiuni împotriva Bisericii Ortodoxe „staliniste”. Mitropolitul și-a dat acordul dar în anumite condiții. Sesizând adevăratele intenții ale lui Horia Sima, mitropolitul renunță. Pr. Ștefan Palaghiță consemna despre aceasta: „Tot în acea săptămână a fost adus la Viena și mitropolitul Visarion. Și aici, s-au făcut presiuni disperate asupra lui din partea lui Sima, generalul Chirnoagă, maior Ioan Matei și alții, cât și din partea lui Altenburg și mai ales a profesorului Gamillscheg, ca să revină asupra hotărârii luate de a nu intra în guvern, dar Vlădica a rămas la vechea lui atitudine ca vrea să lucreze în cadrul unei Eparhii. Au fost și scene de tandrețe tragicomică cu văicăreli că-și pierd situația...Cercurile germane puneau desigur mai mult preț pe numele și persoana mitropolitului decât pe cei 50-60 de brigadieri, la care se adăugau vreo 200 de naivi și interesați” (Ștefan Palaghiță, Garda de Fier spre reînvierea României, Editura Roza Vânturilor, București, 1993, p.267-268). De altfel, așa se explică și ura ce au manifestat-o legionarii împotriva mitropolitului până la sfârșitul vieții sale. Istoricul Dumitru Stavarache a publicat o scrisoare elocventă în acest sens, datată 14 ianuarie 1858, Windsor-Canada, adresată mitropolitului Visarion, care se afla atunci în Franța. Iată un fragment: „Prea Sfințite, Prea Sfințite! Cu inima îndurerată vă scriu în grabă despre ceea ce vă amenință. Aseară s-a ținut o ședință secretă la Toronto al cărei rezultat a fost: SĂ MOARĂ CA IORGA, mitropolitul care ne-a încurcat și bisericește și politicește. Jurăm! Jurăm! Aseară a plecat într-acolo unul de care ne este frică la toți, și cu alții din Franța, să pună planul în aplicare. Vă rog să luați măsuri...Îmi fac datoria să vă scriu eu un tânăr moldovean, care nu vreau să mor cu conștiința neîmpăcată...Așa să-mi ajute Dumnezeu. Amin, Amin!”, Dumitru Stavarache, *Mitropolitul Visarion Puiu. Documente din pribegie (1944-1963)*, editura Moldopress, Pașcani, 2002, p. 281-282.

[9] Mons. Anton Despinescu, *Mitropolitul Visarion Puiu, un ierarh român luminat*, în revista Institutului Romano-Catolic Iași, nr. 2, 1998, p. 236; vezi și pr. prof. Ionel Popescu, *Mitropolitul român Visarion Puiu la mănăstirea Maguzzano – Italia*, în ziarul „Învierea”, Timișoara, an. XI, nr. 12 (246) / 2000, p. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

legate de această etapă au fost cercetate și publicate la noi de către pr. prof. Anton Despinescu de la Institutul Romano Catolic din Iași[10], cel care a primit din Italia (Abația din Maguzzano), o mapă cu documente și corespondență (conținea 60 de pagini), legate de anii petrecuți de mitropolitul Visarion în Italia. Documentele au fost structurate pe trei capitole distincte (A, B, C): Primul capitol (A) are șase pagini (p. 3-8) și prezintă cronologic însemnări din perioada 27 octombrie 1945-13 iunie 1947; al doilea capitol (B), cuprinde trei pagini (p. 9-11), care conțin o listă a corespondenței mitropolitului Visarion Puiu cu superiorul Abației de la Maguzzano, Părintele Giovanni Calabria; iar partea a treia (C), (de la p. 11-49) conține 34 de scrisori, expediate de către mitropolitul Visarion Puiu: 11 din Maguzzano; 8 din Sonvico – Lugano (Elveția); 15 din Franța, în total 38 de pagini; iar la p. 50 se găsea o copie dactilo a știrii transmise la Radio România în ziua de 29 martie 1950, orele 22.00, în care se anunța caterisirea mitropolitului Visarion de către Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. De la p. 51 la p. 56 era anexată scrisoarea mitropolitului Visarion Puiu către Patriarhul Moscovei din octombrie 1951, cu privire la comunismul politic-social și pacea lumii; iar ultimele pagini ale mapei (dosar), de la p. 57 la p. 60, a fost anexat un articol interesant, publicat de Mitropolitul Visarion la revista italiană „Unitas”, nr. din martie-aprilie 1955, având titlul: „Spre reîntregirea creștinismului”. Există informația că mitropolitul Visarion ar fi ținut un jurnal personal pe toată perioada exilului său, fapt menționat de către prietenul său, profesorul Constantin Tomescu în lucrarea sa „Jurnal din viața mea”. Dacă acest jurnal există undeva, ar putea lămuri pe deplin perioada de pribegie a ierarhului nostru, dar este posibil ca informațiile pe care le-ar deține să contravină intereselor celor care îl păstrează, fapt pentru care va rămâne mult timp înainte acoperit de uitare!

Cei douăzeci de ani de pribegie, petrecuți de mitropolit în exil, au avut ca obiectiv de bază unitatea diasporei românești. În anul 1945,Visarion Puiu a fondat prima Eparhie a românilor din Europa de Vest, devenită mai târziu (1949), Eparhia Românilor din Străinătate, cu sediul la Paris.

Pentru început au fost zece parohii afiliate noii Eparhii a Românilor din Străinătate: Catedrala „Sf. Ioan Teologul”, numită și „Sf. Arhangheli Mihail, Gavriil și Rafail” din Paris; Biserica „Sf. Gheorghe” din Koln, Germania de Vest; Biserica „Sf. Treime”, Offenburg, Germania de Vest; Biserica „Nașterea Maicii Domnului”, Geneva, Elveția; Biserica „Sf. Gheorghe”, Lausanne, Elveția; Biserica „Adormirea Maicii Domnului”, Skarkolmen, Suedia; Biserica „Sf. Arhangheli”, Boras, Suedia; Biserica „Sf. Spirit”, Liege, Belgia; Biserica „Sf. Petru”, Londra, Anglia; Biserica „Buna Vestire”, 8080 Cristofor Columb, Montreal, Canada, organizate în trei

[10] Mons. Anton Despinescu, *op.cit.*, p. 236-240.

https://biblioteca-digitala.ro

protopopiate[11]. Ca un adevărat părinte spiritual și iscusit misionar, mitropolitul le-a adresat românilor de pretutindeni, risipiți din diverse motive prin țări străine, mai multe scrisori pastorale, apeluri și îndemnuri, încercând prin acestea să-i adune sub un omofor, sub cupola Bisericii [12]. Mitropolitul și-a ales un vicar, în persoana arhimandritului Teofil Ionescu, pe care l-a hirotonit arhiereu în decembrie 1954, cu scopul de a-l ajuta în misiune și pastorație, pentru a organiza noua Eparhie, îngrijindu-se totodată și de soarta românilor din America și Canada. Iată ce scria mitropolitul Visarion fostului său secretar, (între timp ajuns episcop în America), Valerian Trifa, într-o corespondență din 1955: „Dumnezeu știe și vor afla și oamenii cu câtă sinceritate sufletească am dorit a interveni în sprijinirea prin Biserică a românilor risipiți din țările europene și americane și câte piedici am avut!”[13].

Problematica unității creștine, văzută de el ca o unitate spirituală în specificul Bisericilor Naționale, a abordat-o încă din perioada formării sale teologice tratând această temă în lucrarea de licență susținută la Facultatea de Teologie din București, cu tema: „Creștinism și naționalitate” (tipărită în anul 1904)[14]. Activitatea sa complexă, desfășurată până la plecarea din țară, l-a consacrat ca demn reprezentant al ortodoxiei românești și luptător pentru unitatea creștină. A călătorit mult, a vizitat nu mai puțin de 22 de țări europene, a acordat burse studenților merituoși pentru a studia în alte țări creștine, a condus cea mai mare Misiune Ortodoxă Română în afara granițelor țării, cum a fost cea din Transnistria (1942-1943), având reședința la Odessa.

Unitatea creștinilor a continuat să fie pentru mitropolitul pribeag un ideal, în care a crezut și pentru care a luptat cu toate mijloacele, întâmpinând multe piedici și dezamăgiri. Șederea sa îndelungată în mediul occidental apusean, mai ales perioada cât a locuit în Italia la Abația din Maguzzano, i-a oferit posibilitatea să cunoască preocupările social-filantropice și misionare ale

---

[11] Aurel Sergiu Marinescu, *O contribuție la istoria exilului românesc,* vol.4, Editura Vremea, București, 2004, p.150-151.

[12] Noua eparhie s-a numit inițial „Eparhia Ortodoxă Română pentru Germania și Austria”, având reședința la Viena, unde locuia mitropolitul, apoi în sediile de pribegie ale acestuia, în Italia, Elveția și din 1949 la Paris. Vezi: Viorel Trifa, *Memorii,* Editura Limes, Cluj Napoca, 2003, p.151-171; Dumitru Stavarache, *Documente inedite ale mitropolitului Visarion Puiu din perioada 1945-1949*, în revista Cetatea Bihariei, Oradea, Seria a II-a, nr.1-2004, p.88-92.

Pe ștampila Eparhiei găsim următoarea inscripție: „EPARHIA ROMÂNILOR DIN STRĂINĂTATE – 1945*”.* În dosarul (mapa) trimisă de la Maguzzano Episcopiei Romano-Catolice de Iași (ce cuprinde 60 p), în partea a III-a (C), la p.7 și 36 vedem pe corespondența cu Don Giovanni Calabria și antetul acestei Eparhii: „LE DIOCESE DES ROUMAINS A L”ETRANGER; EPARHIA ROMÂNILOR DIN STRĂINĂTATE*, 9 bis Rue Jean de Beauvais, Paris, 5, Telephone ODEONE 69-34”.*

[13] Aurel Sergiu Marinescu, op.cit., doc. nr. 23.

[14] Visarion Puiu, *Însemnări din viața mea,* Editura Trinitas, Iași, 2004, p. 112.

https://biblioteca-digitala.ro

Bisericii Romano-Catolice, în perspectiva unității creștine, ba chiar a participat cu mult interes și admirație, față de eforturile apusenilor, la multe inițiative ale acestora, fapt ce reiese din bogata corespondență purtată de mitropolitul Visarion cu sacerdotul Giovanni Calabria, dar și cu alte personalități eclesiastice din Italia. Faptul că în biserica de la San Zeno in Monte din Verona, acolo unde se află mormântul părintelui Giovanni Calabria (canonizat la 18 aprilie 1999), pe peretele nordic în vecinătatea sarcofagului de granit, a fost imortalizat pe perete într-un basorelief, mitropolitul Visarion Puiu, în ținuta monahală bizantină, alături de un sacerdot catolic (don Giovanni Calabria), îmbrăcat în straiele liturgice specifice cultului apusean, constituie o recunoaștere a meritelor sale depuse în slujba unității creștine.

Între documentele elaborate de mitropolitul Visarion pe această temă, putem aminti, memoriul trimis Patriarhului Ierusalimului, precum și scrisorile adresate Patriarhului Moscovei și Patriarhului Constantinopolului. La 15 aprilie 1948, mitropolitul a trimis un material spre publicare, redacției revistei „Union" din Freiburg, intitulat sugestiv *Spre reîntregirea creștinismului*, pe care îl va trimite și Cardinalului Tisserant la Vatican (după cum însuși autorul va menționa), iar materialul va fi publicat și în revista „Unitas", (ediția italiană)[15].

Acest material este valoros atât prin analiza ce o face ierarhul ortodox, cât mai ales prin propunerile sale, în favoarea unității creștine: diferențele dogmatice să fie lăsate pe seama Sinoadelor episcopilor și a profesorilor competenți de la Facultățile de Teologie; să se înceteze cu lecțiile și conferințele ostile care accentuează numai punctele divergente; literatura scrisă pentru a întreține raporturile intolerabile dintre Ortodoxie, Catolicism, Protestantism și Iudaism, să fie puse sub cheie în biblioteci; să se încurajeze o literatură de fraternizare, care, fără a ignora diferențele, să sublinieze punctele comune; schimburile de studenți, profesori, între facultățile de Teologie; colaborarea literară reciprocă în revistele de teologie; vizitele reciproce ale episcopilor din Orient și Occident pentru o mai bună cunoaștere; schimburile de informații și de experiență; consultările și conferințele pregătitoare pentru un nou Sinod Ecumenic; colaborarea frățească în marea acțiune de educare a popoarelor în lumina creștinismului, ca apărare împotriva curentelor ideologice actuale, care pot fi distructive[16]. În memoriul trimis Patriarhului Ierusalimului, în decembrie 1948, mitropolitul Visarion făcea o temeinică analiză a acestui oraș simbol, capitală a Creștinismului și avansa unele propuneri pentru punerea în valoare și reorganizarea Cetății Sfinte a Jerusalimului: declararea orașului Jerusalim ca oraș internațional, care să fie pus sub control ONU, garantarea drepturilor de proprietate a diferitelor Biserici și confesiuni care conviețuiesc

[15] Mons. Anton Despinescu, *op.cit.*, p. 240-242.
[16] *Ibidem*, p. 243-244.

https://biblioteca-digitala.ro

aici (creștini, evrei, musulmani); Sinodul Patriarhiei Jerusalimului să se constituie cu participarea delegaților din fiecare Biserică Ortodoxă Națională (Grecia, Rusia, România, Serbia, Bulgaria, Albania, Finlanda s.a.); un Comitet al delegațiilor din Sinod, care dețin proprietăți în Țara Sfântă să supervizeze administrarea acestora; ajutorarea Locurilor sfinte prin colecte făcute în toate țările creștine etc[17].

Scrisoarea către Patriarhul Moscovei, expediată din exil (Franța), în octombrie 1951, este sugestivă și deosebit de prețioasă pentru analiza pertinentă a marilor probleme cu care se confrunta pe atunci omenirea, după încheierea războiului și expansiunea regimului comunist în estul Europei; dar și pentru previziunile mitropolitului și soluțiile propuse de dânsul: „De aceea, scria Visarion Puiu Patriarhului Moscovei, nu considerați ca o profeție sau fantezie ceea ce scriu, ci pur și simplu ca o afirmație logică, verificată de istorie, că prăbușirea imperiului sovietic de astăzi, va urma automat, deoarece cu cât își va extinde mai mult cuceririle nedrepte și sistemul dur de guvernare, cu atât mai rapidă va fi căderea, având în vedere vulcanii de ură mocnind împotriva lui”[18].

Corespondența mitropolitului Visarion din exil (1945-1963), purtată cu înalți prelați ai Bisericilor Ortodoxe, Catolice și Anglicane, constituie o dovadă incontestabilă a faptului că ideea apropierii și cooperării tuturor bisericilor creștine, a fost o preocupare constantă a acestui curajos și luminat misionar român. Greutățile vieții de pribegie, suferințele anilor bătrâneții, i-au șubrezit starea sa de sănătate, dar nu au reușit nicicum să stingă flacăra crezului său și nici optimismul ce-l caracteriza.

Gândul de a se întoarce în țara natală nu l-a părăsit niciodată în cei douăzeci de ani de pribegie. Ultima tentativă de întoarcere în România a fost chiar în anul morții sale (1964). Despre aceasta, iată ce consemna în Memoriile sale, prietenul și biograful său, profesorul universitar Constantin N. Tomescu: „În anul 1964, prin iulie se pare, s-a făcut ultima încercare a Guvernului nostru român, ca să-l aducă pe mitropolitul Visarion în Patria lui, să mai sărute o dată pământul strămoșesc și să se îngroape în el, alături de ai lui părinți. Astfel, fratele său, Doctorul Constantin Puiu din Galați, str. Nicolae Bălcescu, nr.25, a fost îndemnat să plece la Paris și să-l convingă pe fratele Visarion ca să se întoarcă în Țară, cu încredințarea că i se vor anula cele două grave sentințe, că-și va recăpăta titlul de mitropolit și va avea o pensie suficientă. I s-a dat Doctorului cuvenitul pașaport și el și-a cumpărat biletul de drum și a plecat cu avionul. Ce emoționantă trebuie să fi fost întâlnirea celor doi frați, după aproape 20 de ani, încărcați cu asemenea evenimente. Îi era și lui dor să vină în Țară și auzind acele vești de la fratele său s-a hotărât Vlădica să plece din Paris. Dar s-a

[17] Dumitru Stavarache, *op.cit.*, p. 30-31.
[18] *Ibidem*, p. 31; vezi și Mons. Anton Despinescu, *op.cit.*, p. 244.

https://biblioteca-digitala.ro

îmbolnăvit, a răcit și a dat într-o complicație, ca la cei bătrâni; insuficiența cardiacă a pus punct vieții sale și în ziua de 10 august 1964 s-a stins din viață mitropolitul Visarion Puiu, în suburbia pariziană Viels-Maison (Aisne), în vârstă de 85 de ani. În odăița lui nu s-au găsit nici banii necesari pentru îngropare, ci locuitorii de pe acolo, vecinii au acoperit trebuințele cu o colectă a lor. Trupul lui a fost îmbrăcat în veștmânt clerical, cu o cruce pe piept. L-au îngropat într-un apropiat cimitir romano-catolic; slujba a fost oficiată de doi preoți ruși ortodocși. Așa s-a stins un om de seamă, creștin și bun român. Iar eu am pierdut pe cel mai iubit și mai vrednic prieten al meu, *Vică* – mitropolitul Visarion Puiu. Hristos Domnul să aibă sufletul lui în a Sa eternă Lumină!”[19].

Privind viața și opera acestui ierarh, nedreptățit al istoriei, vom înțelege că a fost o victimă a politicianismului de cea mai joasă speță, dar a rămas drept, în fața lui Dumnezeu, a oamenilor și a conștiinței sale. Așa cum aprecia Părintele Patriarh Daniel, mitropolitul Visarion Puiu a fost „admirat și controversat, prețuit și prigonit, autoexilat în 1944 și condamnat la moarte, în contumacie, în 1946, el a fost totuși prea mare ca să poată fi trecut cu vederea, sau dat uitării(…). Personalitatea sa dinamică și complexă trebuie înțeleasă în contextul timpului și spațiului în care a trăit și activat, dar dragostea sa pentru Biserică trebuie prețuită în orice timp și spațiu ne-am afla”[20].

Scrisoarea adresată de către mitropolitul Visarion Puiu, aflat în Franța, Patriarhatului Moscovei

Octombrie 1951

Preafericirea Voastră,

Urmăresc, ca și oricare ierarh bisericesc creștin, diversele manifestări ale prezenței vieții umane, atât cât pot afla din ziarele și revistele diverselor popoare europene, fără să neglijez însă evenimentele ce au loc de 30 de ani – ieri în Imperiul Țarist, azi în ambientul Statului Sovietic Rus – manifestări ce au caracter politic, dar și cele cu caracter ecleziastic. Și, întrucât am crezut că aceste concluzii ar fi utile să le aduc și la cunoștința Voastră, cer permisiunea de a le prezenta în următoarele pagini.

E ușor de imaginat că aceste concluzii prezentate de un ierarh străin, necunoscut sau despre care există informații greșite, la început poate părea ciudat, straniu, însă, după ce va fi cunoscut conținutul acestor concluzii, sper că veți constata că ele au pornit dintr-o părere sinceră și doresc a vă face un mic serviciu personal Dvs., cât și înaltelor scopuri ce preocupă în prezent acest Patriarhat și, implicit, întreaga Ortodoxie. Spun de la început că acestea conțin

[19] Constantin N. Tomescu, *op.cit.*, p. 63.
[20] Visarion Puiu, *op.cit.*, p. 7-8

https://biblioteca-digitala.ro

chiar și date politice, dar și date ecleziastice, care privesc cele două preocupări prezente: Comunismul și Pacea Mondială.

Fiind de șapte ani în țări străine, am avut, e ușor de imaginat, destule posibilități de a cunoaște răsunetul pe care îl au cele două întrebări în legătură cu Patriarhatul din Moscova: aceea a actualei situații referitoare la comunismul rus exterior și aceea a păcii mondiale, pe care toate popoarele o doresc. Nu am fugit din țara mea, România, în 1944, când armata sovietică a intrat pe teritoriul acesteia – cum în mod eronat ori intenționat s-a afirmat – ci mă aflam în Croația, pentru a îndeplini o misiune dată de Patriarhul român Nicodim.

Comunismul politic și social

Rezumând ceea ce gândesc oamenii din Occident și de peste Ocean referitor la comunismul rus, această opinie este inclusă în următoarele scurte considerații:

Este incontestabil faptul că popoarele europene, cât și cele de pe alte continente, au nevoie de mari reforme sociale pentru a da acestora o viață cât mai armonioasă într-o lume mai bună.

Este adevărat că reformele sociale nu se fac la timp, sau sunt incomplete atunci când se fac, iar acest lucru duce la iscarea unor revoluții, dar revoluțiile ce au un scop spontan nu pot da rezultatele așteptate, de multe ori acestea complicând situațiile care le-au determinat. Acest caracter l-a avut și revoluția din 1917, la început cu caracter local, apoi cu tendința de a se răspândi în toată lumea.

Lumea aflată în suferință își pune mari speranțe în promisiunile de mai bine, fără a avea vreo importanță de la cine vin acestea. Deci, este în zadar de a se închipui că marile reforme de care oamenii au nevoie pot fi înfăptuite de către comunismul rus.

Lumea se întreabă cum poate comunismul să dea reforme sociale bune altora, dacă mai întâi nu le-a putut pune în practică în țara sa? De ce situația oamenilor dominați cu teroare de sovietici nu este mai bună decât cea din timpul țarismului? Și chiar dacă ar fi fost mai bună nimeni nu ar crede, deoarece nimeni nu a văzut acest lucru. Nici în țările sovietice, nici acolo unde acesta se impune cu forța. Încă există întrebarea: cine a invitat comunismul să intervină cu promisiunile sale și în alte țări?...

Poate a intervenit din dorința de a reda fericirea altor persoane?...

Însă, binele nu se face folosind forța. Comunismul rus nu a realizat promisiunile făcute nici în anii ’30, dar nici în viitor nu o va face, totuși acestea rămân în continuare un motiv pentru a-ți masca propaganda folosind aviditatea și teroarea.

Dacă comunismul ar folosi principii creștine, de mult timp ar fi fost și peste Ocean, dar, din cauza elementelor care îl dirijează și a metodelor barbare

https://biblioteca-digitala.ro

pe care le folosește, acesta este condamnat și respins lăsând loc întrebării: ce fel de oameni pot fi conducătorii Statului Sovietic Rus, ce fel de „nobile” sentimente au și ce scop au toate aceste fapte diabolice pe care le fac?...

Privind lumea de pe glob ca din aer, acesta, din punct de vedere politic, se prezintă ca o hartă cu două imperii colosale: cel al materialismului american – european pe de o parte și cel al militarismului sovietic rus pe de altă parte. Ba, mai mult, celelalte popoare așteaptă să înceapă lupta alături de primele două, care lucrează fără încetare – făcând un concurs – în a produce, nu mijloace pacifice, ci armament pentru un nou război.

În aceeași situație, propaganda făcută de Sovietici prin intermediul radioului și al presei în favoarea comunismului lor, la care s-a adăugat în ultimul timp teza lor că doresc pacea pentru toate popoarele – o iluzie nouă pentru cei care cred ușor – s-a născut din dorința de a cuceri noi popoare. Abuzând de nevoile materiale pe care le au unele State fără ideale și de eclipsă pe care trece înaltă diplomație, care îi lipsesc proeminențe necesare circumstanței politice de astăzi, comunismul păstrează războaiele reci, destinate a provoca nemulțumiri, dezordine, greve și revoluții, care să faciliteze viitoarea lor cucerire. Acest apetit al sovieticilor crește de când au reușit să impună diplomației americano-europene subjugarea a zece state din Est Europa, iar pentru întreținerea lor s-au folosit de cele mai barbare metode pe care umanitatea le-a cunoscut vreodată cu tratatele așa zise de pace de la Teheran, Yalta și Posdam. Cu ce drept juridic și moral au plătit Aliații participarea Uniunii Sovietice la război împotriva Germanei, dând în sclavie acele mici popoare? Istoria și Dumnezeu vor judeca!

Singurele efecte bune pe care le-a avut comunismul, mai ales asupra popoarelor din Europa Occidentală, efecte evident negative, sunt: retrezirea opiniei publice materializate și putrezite de atâta superficialitate și o retrezire a sentimentelor lor religioase, deci un serviciu involuntar adus creștinismului. Reacțiile care au urmat vor arăta repede acest adevăr.

Se cunoaște din istoria popoarelor lumii ca nici un imperiu nu a durat foarte mult timp. Toate au fost făcute prin foarte multe sacrificii umane, dar s-au destrămat cu neașteptată rapiditate, ca orice lucru făcut prin forță, viclenie, aviditate și persecuții, fiind conglomerate nedrepte și nefirești.

Așadar, nu este nicio fantezie sau profeție, ci o afirmație simplă și logică, faptul că și imperiul sovietic de azi se va destrăma. Și cu cât imperiul sovietic își va extinde cuceririle nedrepte și sistemele sale sălbatice de guvernare, cu atât mai devreme se va prăbuși, deoarece fiecare înaintarea al armatelor sovietice din interiorul Europei are loc pe un teren cu numeroși vulcani și se aseamănă la aluatul pe care buna gospodina vrea sa facă cat mai mare, dar in final vede ca apar fisuri. La fel și ideologia comunismului rus de astăzi va eșua și pofta de noi cuceriri va fi fatal mortală.

https://biblioteca-digitala.ro

Cred că tot ceea ce v-am spus până acum vă este puțin parțial cunoscut. Acum trec la un alt capitol. Acțiunea Patriarhatului din Moscova este pentru a demonstra lumii că Sovieticii doresc și lucrează pentru pacea tuturor popoarelor lumii?... Dar iată cum judecă și cum gândesc cei din țările libere despre acest lucru.

Pace în lumea întreagă

Înainte de toate, Pacea nu este o teză nouă, ci o dorință naturală a omului, care s-a dezvoltat continuu de-a lungul timpului. Biserica creștina predică neîncetat și lucrează pentru a stabili între popoare pacea evanghelică că să fie mereu „pe pământ pace, între oameni de bunăvoință”, însă este mereu împiedicată de instincte umane rele și de agitații politice între popoare. Biserica se roagă încontinuu pentru că Dumnezeu o instaureze cât mai de curând între oameni, prin dreptatea și blândețea predicate de creștinism. Și apoi cine nu dorește pacea în lume?…

Însă pacea este de două feluri: între oameni și cu Dumnezeu.

Pacea între oameni își arată imperfecțiunea sa prin așa-zisele „Tratate de pace”, numite de „bucăți de hârtie” și cu războaiele care tot au urmat câte două-trei într-un secol. Deci pacea oamenilor nu este durabilă. Doar pacea bazată pe principiile divine ale creștinismului este durabilă: „Las vouă pacea Mea, nu ca și cum o dă lumea” – a spus Salvatorul lumii.

Adevărata pace nu se face folosindu-se viclenia, forța și persecuțiile; apoi fără dreptate, libertate și, mai ales, fără cimentul iubirii pure între oameni, pacea nu poate fi durabilă, nici cu tratate politice, nici cu liste de subscripții sau alte constrângeri. Iată de ce pacea predicată astăzi de Moscova, care are caracteristicile negative spuse mai sus și având originea în politica unui regim ce vrea să se impună în lume calcând în picioare dreptatea și libertatea popoarelor, nu este luată în considerare.

Din punct de vedere politic, pacea în Europa (și în lumea întreagă), nu poate exista fără a elibera înainte popoarele recent subjugate de către Statul Rus cu nedrepte tratate deja amintite (1945). Pacea nu poate exista fără eliberarea deplină a popoarelor din însuși Statul sovietic de azi, întemeiat pe forță și sclavie. Pacea în lume nu poate să fie fără întreruperea înarmării și fără o dezarmare generală. Pacea nu poate exista fără încetarea propagandei pentru extinderea comunismului și a menținerii războaiele reci, chiar dacă lumea astăzi nu poate fi înșelată ușor.

Și din punct de vedere spiritual (etic-religios), pacea în lume nu se poate realiza fără o colaborare sinceră a tuturor cultelor religioase. Așadar, inițiativa pentru pace, întreprinsă recent de către Patriarhatul din Moscova, din motive politice și nu evanghelice, este o dușmănie față de alte biserici, în special față de cea catolică, este o ingenuitate la care Patriarhul din Moscova

https://biblioteca-digitala.ro

trebuie să renunțe, deoarece această acțiune este fără necesara autoritate morală. Persecuțiile religioase și dușmănia, manifestate cu atâta furie față de Biserica soră de la Roma, nu dau dreptul capilor politici și Patriarhului de la Moscova să spună că doresc pacea în lume. Și la fel este acțiunea forțată de nuanță politică și cu scop de cucerire, impunând aceleași atitudini vinovate celorlalți patriarhi ortodocși. Fără o sinceră și fraternă colaborare cu Biserica de la Roma, cu cea anglicană și cu celelalte religii principale, acțiunea Moscovei este considerată doar o acțiune politică, ipocrită, izolată și zadarnică, deci inoperantă.

Concluzii

Dorește Patriarhatul de la Moscova să întreprindă acțiuni pur religioase, ieșind din cadrul datoriei sale locale (care au de refăcut prăbușirea cauzată bisericii sale de comunism) și conforme unui Patriarhat creștin, pe care să întemeieze, după aceea, autoritatea sa morală (nu politică) și să susțină pretenția de a fi considerată ca a Treia Romă?... Rog să-mi fie permisă prezentarea următoarelor puncte:

1) Patriarhatul din Moscova să sprijine Patriarhiile ortodoxe pentru ca să iasă din starea de rătăcire istorică în care se găsește în prezent, pentru a deveni nu numai conservatoare a doctrinei ortodoxe, dar și organe pentru rodnicia sa;

2) Să determine și să sprijine (ca și Biserica de la Roma), acțiunea de iluminare a intelectualității umane prin intermediul Creștinismului ce a fost ignorat de cultura orgolioasă și alterată a Europei Occidentale. De aici rezultă prezenta rătăcire intelectuală și morală ce conduce popoarele la materialism, la parazitism, la superficialitate de orice fel și la reîntoarcere la primitivism. Astfel să fie recreștinizați.

3) Să iluminați regimul politic sovietic de astăzi, arătând că sentimentul religios al oricărei religii poate fi interzis în a se manifesta, poate fi alterat, dar niciodată distrus. Cei 30 de ani de poziție ostilă și sălbatică aplicată creștinismului și bisericii ruse, arată cât de adevărat este acesta;

4) Să insistați să înceteze orice persecuție politică și religioasă, atât în interiorul teritoriului sovietic cât și în afara acestuia; și ca primă consecință creștină să fie reconcilierea cu Biserica soră a Romei, care a continuat, timp de secole și cu o capacitate specială, să realizeze idealurile creștine de pace și armonie socială a întregii lumi.

5) Să susțineți, în colaborarea cu toți ceilalți patriarhi și capi ai diverselor religii, legile politice pentru o îndreptare socială evidentă, necesară oricărui popor în parte, pe principii creștine și potrivite naturii fiecăruia, imposibil de înlocuit cu invenții umane și efemere ale pretențiilor ideologice la un preț bun și, mai ales, cu comunism.

https://biblioteca-digitala.ro

6) Să susțineți acțiunile de reintegrare ale creștinismului și cele ale relațiilor de prietenie cu toate religiile lumii, începând cu biserica latină.

7) Să luminați lumea că organizațiile ascunse și evidente, care se află în anumite țări împotriva creștinismului, din cauza ignoranței acestui fapt, sunt cancerul coroziv al instituțiilor sociale și politice ale acelor popoare.

8) Să colaborați cu cele mai înalte instituții de cultură ale lumii și cu forumuri de înaltă justiție din lume pentru înlăturarea tuturor acțiunilor politice greșite sau nedrepte, care au ca obiectiv cuceririle militare în dauna altor popoare, consolidând astfel calea pentru instaurarea unei adevărate păci întotdeauna necesară pentru întreaga lume.

Lumea privește cu teroare și compasiune suferințele pe care regimul politic de la Moscova le impune, fără motive și fără a fi provocați, clerului și instituțiilor din Roma, din diverse țări, și admiră resemnarea cu care acestea le suportă, fără a contraataca nici prin intermediul presei nici în alt mod, ci doar prin rugăciuni pentru ca toți să fie iluminați și se reîntoarcă la ea, știind că acestea vor trece ca și persecuțiile lui Napoleon și Hitler, deoarece Hristos și Biserica Lui Sfântă vor dăinui în veci. Ea lasă gravitatea lor la judecata istoriei și a lui Dumnezeu. Eu sunt și voi rămâne în cadrul Bisericii mele Ortodoxe, dar spun cu forță și cu voce ridicată că Biserica din Roma, prin superioritatea sa în organizare, prin multitudinea instituțiilor sale de cultură și binefacere, prin misiunile sale de pe tot globul, trebuie admirată și luată ca și exemplu, nu persecutată. Scopul tuturor bisericilor creștine trebuie să fie dorința Mântuitorului, aceea că «toți să fie una».

Acest comunicat Vi-l fac mișcat de dorința de a vă determina să reflectați obiectiv, Dumneavoastră și Sfântul Sinod, pentru a opri erorile făcute în numele Creștinismului, care vor pune în umbră neplăcută acest Patriarhat, ieri compătimit de toată lumea că era persecutat, azi criticat, deoarece a devenit un instrument de persecuție. Apoi, din dorința ca acțiunile Voastre să devină utile pentru toți, pentru meritul Ortodoxiei și gloriei poporului rus, care este foarte religios, cum de altfel am avut și eu norocul să constat, în special în Ucraina.Iată, Preafericirea Voastră, cum vede, cum judecă și ce dorește lumea creștină în ceea ce privește promisiunile și dorința comunismului referitoare la marea pace, de care toată lumea are nevoie, și care poate fi dată în mod deplin doar de creștinism, pentru că numai creștinismul este religia iubirii și păcii între oameni.

Închei aceste lucruri prezentate mai sus rugându-Vă iarăși să credeți în sinceritatea mea și în dorința că, spunându-le, am încercat să fac un serviciu Vouă și al întregii noastre Biserici Ortodoxe.

Așa să fie,
† Mitropolit Visarion

https://biblioteca-digitala.ro

Documente privind evenimentele represive din 10-13 martie 1949 de la Fundu Răcăciuni și Faraoani

Anton COȘA

Documents relatifs aux événements répressifs du 10-13 mars 1949 de Fundu Răcăciuni et Faraoani

Résumé

L'auteur présente dans cet article plusieurs documents sur les événements répressifs, du 10-13 mars 1949, de Fundu Răcăciuni et Faraoani. Ses documents proviennent des Archive C.N.S.A.S. Bucarest, Archive S.R.I. Iasi, Archive de l'Evêché romano-catholique de Iasi, Archives Nationales Bucarest, Archives Nationales Bacău etc. Ils montrent des moments de l'organisation écclésiastique face à la persécution du régime commnuniste, moments de résistance des croyants catholiques à Diocèse de Iasi en général, dans les villages de Fundu Răcăciuni et Faraoani, en particulier.

Mots clé: documents, Faraoani, Fundu Răcăciuni, archives, Moldavie, catholiques, communisme.

S-au împlinit (în anul 2019) șapte decenii de la tragicele represiuni (din 10-13 martie 1949) care au fost îndreptate de către trupele de Securitate împotriva credincioșilor și preoților catolici din satele Fundu Răcăciuni[1] (comuna Răcăciuni[2]) și Faraoani[3] (comuna Faraoani[4]), județul Bacău.

Contextul general aferent celor două tragice evenimente a fost în directă legătură cu instaurarea forțată a comunismului în România. În această privință, sunt numeroase documente care dezvăluie faptul că încă de la preluarea puterii, regimul comunist din România (asemenea altor regimuri similare impuse în spațiul european „sub umbrela protectoare a Armatei Roșii"[5]) începuse punerea în aplicare a unui plan detaliat vizând persecutarea și

---

[1] Anton Coșa, *Comunitățile catolice din județul Bacău*, Onești, Editura Magic Print, 2007, p. 98-100; idem. *Documente inedite privind comunitatea catolică din Fundu Răcăciuni*, în „Acta Bacoviensia", nr. 11, Bacău, 2016, p. 493-510; *Tezaurul Toponimic al României. Moldova*, coord. Dragoș Moldovanu, vol. I, partea I, București, Editura Academiei Române, 1991, p. 441.

[2] *Tezaurul Toponimic al României. Moldova*, vol. I, partea a 2-a, București, 1992, p. 1578-1579.

[3] Anton Coșa, *op. cit.*, 2007, p. 76-91; *Tezaurul Toponimic al României. Moldova*, vol. I, partea I, București, 1991, p. 402.

[4] *Tezaurul Toponimic al României. Moldova*, vol. I, partea a 2-a, 1992, p. 1457; Anton Coșa, *Monografia comunei Faraoani*, Onești, Editura Magic Print, 2009, 608 p.

[5] Anton Coșa, *Diplomație pontificală. Sfântul Scaun și țările comuniste din Europa Centrală și de Est*, comunicare științifică prezentată la Simpozionul Internațional *„Rolul Bisericii Catolice*

https://biblioteca-digitala.ro

suprimarea credinței catolice, această politică anticatolică urmărind, printre altele, arestarea episcopilor, preoților, călugărilor și laicilor catolici care nu răspundeau pozitiv, prin obediență, dorințelor noii puteri ateiste[6].

Menționăm aici, de exemplu, finalul unui document (intitulat „Agitațiile romano-catolicilor din Moldova") din Arhiva Comitetului Central al Partidului Comunist Român: „Dacă măsurile de represiune sugerate de autoritățile locale pentru județele Roman (41.000 catolici), Bacău (46.000 catolici), Neamț (8.000), Fălciu (16.000) și Iași (2.000) nu par indicate imediat, trebuie totuși să se considere aplicarea lor drept posibilă în viitor"[7]. Adăugăm și valoroasele documente diplomatice franceze emise de Legația Franței în România[8].

Condițiile externe și interne erau, deopotrivă, cât se poate de favorabile, România fiind „practic o țară ocupată de sovietici, care aveau aici Armata Roșie, consilieri, agenți NKGB, societăți mixte (sovrom-uri), iar liderii politici români nu întreprindeau nicio acțiune fără avizul prealabil al Kremlinului"[9].

---

din Europa de Est în căderea comunismului", manifestare organizată de Institutul Teologic Romano-Catolic „Sfântul Iosif" din Iași, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași, Universitatea Pontificală Gregoriana din Roma, Universitatea de Stat din Republica Moldova, Iași, 8 mai 2014. Textul în limba română a fost publicat în volumul: *Rolul Bisericii Catolice din Europa de Est la căderea comunismului* (coord. Fabian Doboș), Iași, Editura Sapientia, 2015, p. 111-148. Studiul a fost publicat și în limba engleză, sub titlul: *Pontifical Diplomacy. The Holy See and the comunist countries in Central and Eastern Europe*, în „Dialog Teologic" (revista Institutului Teologic Romano-Catolic din Iași), anul XVII, nr. 33, Iași, 2014, p. 68-92.

[6] Anton Coșa, *Rezistența catolicilor din Moldova prin credință,* manuscris, comunicare științifică susținută la Simpozionul Național „Fericitul Anton Durcovici – 70 de ani de la arestare", organizat de Departamentul de Cercetare istorică al Episcopiei Romano-Catolice de Iași, Facultatea de Teologie Romano-Catolică din cadrul Universității „Alexandru Ioan Cuza" Iași, Institutul Telogic Romano-Catolic „Sfântul Iosif" din Iași, 10 decembrie 2019.

[7] Arhivele Naționale Istorice Centrale din București, fond Comitetul Central al Partidului Comunist Român – Secția Administrativ-Politică, d. 39/1949, f. 11 (cf. Emanuel Cosmovici, *Anton Durcovici, Episcop catolic în vremuri de persecuție*, în volumul *În umbra crucii. Articole și studii despre viața și activitatea episcopului martir Anton Durcovici* (coordonator Ștefan Lupu), Iași, Editura Sapientia, 2013, p. 221).

[8] Ovidiu Bozgan, *România versus Vatican. Persecuția Bisericii Catolice din România comunistă în lumina documentelor diplomatice franceze*, București, Editura Sylvi, 2000; George Cipăianu, *Catholicisme et communisme en Roumanie 1946-1955. Une perspective diplomatique française*, Cluj-Napoca, Editura Fundației pentru Studii Europene, 2014.

[9] Ioan Scurtu, *Studiu introductiv*, în *Stenogramele ședințelor Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român*, vol. I, 1948, București, Arhivele Naționale ale României, 2002, p. V; Emanuel Cosmovici, *Atacul stalinist împotriva Bisericii Catolice de ambele rituri din România. Răspunsul Monseniorului Ghika*, în vol. *Rolul Bisericii Catolice din Europa de Est la căderea comunismului* (coord. Fabian Doboș), Iași, Editura Sapientia, 2015, p. 235.

https://biblioteca-digitala.ro

Remarcabilă a fost atunci intervenția publică a suveranului pontif (Papa Pius al XII-lea[10]), cel care, într-un discurs la Acțiunea Catolică din Roma pe 20 februarie 1949, oferind o viziune panoramică a persecuțiilor, era indignat de faptul că „un regim dușman religiei, care a lovit de această dată un principe al Bisericii [cardinalul maghiar Mindszenty[11] n.n.], venerat de marea majoritate a poporului, nu este un caz izolat; el este o verigă din lungul lanț al persecuțiilor pe care unele state dictatoriale le desfășoară împotriva învățăturii și vieții creștine […]. Poate așadar [Papa n.n.] să tacă, atunci când unei națiuni îi sunt sfâșiate cu violență și cu viclenie de la centrul creștinismului, de la Roma, Bisericile unite cu ea, când îi sunt închiși toți episcopii greco-catolici fiindcă refuză să aposteze de la credința lor, când îi sunt persecutați și arestați preoții și credincioșii fiindcă refuză să se separe de adevărata lor Maică Biserică? Poate să tacă atunci când părinților le este luat dreptul de a-și educa proprii copii de către un regim minoritar, care vrea să îi îndepărteze de Cristos? Poate să tacă atunci când un stat, depășindu-și limitele competenței sale, își arogă puterea să suprime dieceze, să îi îndepărteze pe episcopi, să suspende organizarea bisericească și să o reducă la minimele exigențe pentru păstorirea corespunzătoare a sufletelor?”[12].

Prin urmare, în acele vremuri de restriște, în unele[13] sate catolice din Moldova au avut loc manifestări de protest cu un evident caracter anticomunist. Credincioșii catolici de atunci se vor organiza inclusiv în „gărzi parohiale”[14] a căror menire era aceea de a-i apăra pe preoții care erau amenințați cu arestarea.

Autoritățile comuniste nu ezită prea mult să ia „măsuri” severe, de tip represiv[15], împotriva credincioșilor catolici, din satele Moldovei, care „îndrăzniseră” să se opună deciziilor noii orânduiri comuniste. Astfel, în ziua

---

[10] Jean Chélini, *Histoire de l'église du Christ. L'Église sous Pie XII*, tome 2, L'après-guerre (1945-1958), Paris, Fayard, 1989, 617 p.; August Franzen, Remigius Bäumer, *Istoria papilor*, București, Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice, 1996, p. 421-430.

[11] Gábor Harmai, *Catolicii maghiari și fidelitatea față de valorile spirituale în timpul regimului comunist*, în „Dialog Teologic”, anul XII, nr. 24, Iași, 2009, p. 127.

[12] Emil Diac, *Papa Pius al XII-lea, apărător al drepturilor omului. Teză de doctorat* (coordonator științific, prof. univ. dr. Isidor Mărtincă), Universitatea din București, Facultatea de Teologie Romano-Catolică, 2012, p. 10 (cf. Anton Coșa, *Diplomație pontificală...*, Iași, 2015, p. 122-123).

[13] Dănuț Doboș, Sebastian Doboș, *Biserica Romano-Catolică din România în anii regimului comunist (1948-1989)*, în „Buletin Istoric” (revista Departamentului de Cercetare istorică al Episcopiei Romano-Catolice de Iași), nr. 9, Iași, Editura „Presa Bună”, 2008, p 196-198.

[14] *Ibidem*, p 197. Într-o sinteză a Securității privind „problema catolică” se consemna, printre altele: „În cursul anului 1949, din nou încep să se organizeze subversiv și romano-catolicii, astfel ei înființează «gărzi parohiale de apărare a preotului» care aveau ca scop să apere pe preot ca atunci când autoritățile vor veni să-l aresteze, aă se opună...” [Arhiva C.N.S.A.S. București, dosar *Penal*, nr. 197, f. 89 (cf. Emanuel Cosmovici, *op. cit.*, 2013, p. 217)].

[15] Dănuț Doboș, *Justiția politică și „vinovăția” de a fi catolic în anii regimului comunist*, în „Dialog Teologic”, nr. 25, Iași, 2010, p. 43.

https://biblioteca-digitala.ro

de 10 martie 1949, soldați din trupele de Securitate, organizați într-un detașament din Batalionul de Securitate Iași[16], format din două plutoane, descind în satul Fundu Răcăciuni, din județul Bacău, „în vederea arestării instigatorilor și introducerii ordinii”[17]. Două zile mai târziu, unul dintre localnici, dascălul Anton Benchea (care era deja în vizorul Securității), va fi ucis cu bestialitate de către forțele armate dizlocate în zonă. Conform variantei oficiale, consemnate în raportul Securității, „la ora 15:40, plutonierul major de Securitate, Damian Constantin, observând în podul fânăriei de la locuința dascălului bisericesc o mișcare suspectă, se urcă în pod, unde este atacat cu o furcă de către respectivul dascăl. Urmărit ca instigator, acesta este împușcat mortal”[18].

Raportul oficial va fi îmbogățit, cu detalii suplimentare, de mărturiile sătenilor (care arată că dascălul Anton Benchea, „refugiat cu o parte dintre săteni în biserică, a fost arestat împreună cu alți fruntași ai satului și împușcat în fața familiei sale”[19], în „prezența soției și a celor 9 copii”[20]), precum și de lucrări mai noi privind rezistența anticomunistă. Într-o astfel de lucrare, este inserată o emoționantă descriere a ultimelor clipe din viața dascălului catolic de la Fundu Răcăciuni: „Benchea Anton, învățător, cantor din comuna Răcăciuni, jud. Bacău, a fost smuls din sânul familiei, chinuit și batjocorit în fața soției și a celor nouă copii pe care îi avea. După aceea, a fost împușcat. Era 10 martie 1949. Pe rând, copiii i-au sărutat rănile însângerate. Așa au înțeles sătenii din Fundu Răcăciuni să-și apere biserica, cu prețul vieții lor”[21].

Cutremurătoare, dar cu atât mai sugestivă, este și mărturia pe care, peste ani, a dat-o chiar unul dintre copiii dascălului Anton Benchea, anume Francisc Benchea, cel care descrie astfel împrejurările aferente morții tatălui său: „La 10 martie 1949 a venit armata pentru a-l aresta pe părintele C. Susan. S-au tras focuri de armă, au fost arestări, țipete, plânsete, iar totul devenise o grozăvie. Eu m-am urcat în podul grajdului și i-am spus tatei să vină cu mine, dar el a refuzat spunând: «Nu am făcut rău la nimeni». Apoi eu am luat soția și am plecat din sat. Mama a fost arestată și închisă în biserică, iar sora mea, Victoria, în casa parohială, în timp ce ceilalți frați s-au refugiat pe unde au putut. Pe 12 martie l-au descoperit pe tata în șură și l-au chinuit până ce a murit.

[16] Arhiva C.N.S.A.S. București, fond Documentar, d. 38, f. 232 (cf. Emanuel Cosmovici, *op. cit.*, 2013, p. 222).
[17] Dănuț Doboș, *Martiri și mărturisitori ai Bisericii Catolice din Moldova*, în „Buletin Istoric”, nr. 5 (2004), Iași, 2004, p. 243.
[18] Arhiva Episcopiei Romano-Catolice de Iași, dosar *Varia*, nr. 1, f. 68 (cf. Dănuț Doboș, *loc. cit.*, 2004, p. 243-244).
[19] Dănuț Doboș, *loc. cit.*, 2004, p. 244
[20] Cf. *Mecanisme represive în România: 1945-1989. Dicționar biografic*, (coord. Octavian Roske), vol. I (literele A – C), București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2001, p. 257.
[21] Cicerone Ionițoiu, *Cartea de aur a rezistenței românești împotriva comunismului*, vol. I, București, Editura Hrisovul, 1995, p. 25.

https://biblioteca-digitala.ro

Lama plugului era plină de sânge și de păr din capul tatălui meu, care avea la gât o tăietură mare de lățimea lamei de baionetă. De asemenea, pielea de pe cap i-a fost dezlipită și aruncată pe jos, în timp ce Scapularul Maicii Domnului pe care îl purta la gât a rămas atârnat de scara șurii. Apoi l-au prins de picioare pe tata și l-au târât pe jos până în cameră. Mamei i-au făcut cunoscut că, dacă scoate un țipăt, va fi pusă alături de soțul ei”[22].

Anton Benchea, „un om al lui Dumnezeu, un apostol al credinței catolice, un neobosit martor al evangheliei iubirii lui Cristos, un pedagog pentru toți oamenii din sat, tatăl a opt copii pe care i-a educat în spiritul credinței și al iubirii lui Cristos, dascălul satului și ajutor al preotului”[23] devenea, prin jertfa morții sale, „primul martir al Bisericii locale din anii regimului comunist”[24].

După „îndeplinirea misiunii”, trupele de Securitate (întărite cu „un pluton de armament greu”[25]) se vor îndrepta (în dimineața zilei de 13 martie 1949) spre un alt sat catolic aflat în apropiere: Faraoani. Evoluția evenimentelor va fi (și aici!) una dramatică și tragică în același timp.

Deși represiunile care au avut loc la Fundu Răcăciuni și Faraoani au fost mai mult decât evidente[26], consemnarea lor în documentele vremii a fost mult estompată, detalii importante fiind trecute sub tăcere. Într-un raport de partid (Partidul Muncitoresc Român), de pildă, se pomenea doar că la Faraoani „s-a prezentat miliția pentru a ridica vârfurile agitatorilor”[27], în timp ce într-un raport al trupelor de Securitate se consemna, printre altele, că la 13 martie 1949: „se execută în zorii zilei o perfectă învăluire a satului, prin două plotoane, al treilea ploton pătrunde în sat și se izbutește a se aresta preotul Anton Dămoc, un periculos instigator și organizator al gărzilor catolice, împreună cu alte trei persoane”[28].

Cu privire la cele întâmplate în ziua de 13 martie 1949, la Faraoani, avem și mărturia a două călugărițe (de la *Notre Dame de Sion*) – sora Magda

---

[22] Dănuț Doboș, *Dascălul martir Anton Benchea*, în „Lumina creștinului”, anul XVI, nr. 3 (183), Iași, 2005, p. 10.

[23] Sr. Regina Mengheriș C.J., *Rugăciune pentru un martir*, Iași, Editura Sapientia, 2017, coperta 4.

[24] Dănuț Doboș, *loc. cit.*, 2005, p. 10.

[25] Arhiva C.N.S.A.S. București, fond Documentar, d. 38, f. 232 (cf. Emanuel Cosmovici, *op. cit.*, 2013, p. 222).

[26] Anton Coșa, *Apărători ai credinței în satele Fundu Răcăciuni și Faraoani (10-13 martie 1949)*, publicat pe http://www.ercis.ro/actualitate/viata.asp?id=201903078.

[27] Este vorba de un raport intitulat „Notă informativă în legătură cu agitațiile religioase conduse de reacțiunea catolică”, întocmit de Direcția Organizatorică, Serviciul de sinteză, adresat tov. Chișinevschi [Arhivele Naționale Istorice Centrale din București, fond Comitetul Central al Partidului Comunist Român – Secția Administrativ-Politică, d. 40/1949 (cf. Emanuel Cosmovici, *op. cit.*, 2013, p. 222)].

[28] Arhiva C.N.S.A.S. București, fond Documentar, d. 38, f. 232 (cf. Emanuel Cosmovici, *op. cit.*, 2013, p. 222).

https://biblioteca-digitala.ro

Bejan și sora Carla – (arestate și anchetate, la rândul lor, atunci) care descriu, „pline de curaj”, fiecare în parte, în două scrisori (publicate ulterior în Franța), ceeea ce au văzut atunci.

Astfel, sora Magda Bejan a consemnat (în scrisoarea adresată surorii „Ileane” – Elena Protopopescu, superioara clandestină[29] a surorilor Notre Dame de Sion), de exemplu, cum „cu puțin timp înainte, cineva trăsese clopotele pentru a alarma satul. Veneau în fugă din toate părțile, poate o mie de femei și fete, bărbați mai puțini, căci soldații ar fi tras în ei, în timp ce pe femei le-ar fi cruțat. S-a pornit o adevărată luptă între cei 500 de soldați și femeile înarmate cu bâte și furci. Soldații au tras din fericire în aer, dar au sfârșit prin a curăța locul. Sfânta Fecioară nu le-ar fi permis altfel, ar fi distrus satul. Toată noaptea soldații au lucrat să ne înconjoare cu mitraliere împrăștiate pe dealurile din jur pentru a înăbuși orice rezistență. Totul s-a întâmplat așa cum Dumnezeu a decis, noi ne-am apărat credința și am luptat pentru Cristos ... Un bărbat a fost împușcat ...”[30].

Credinciosul catolic împușcat se numea Martin Maier[31], veteran al Primului Război Mondial[32], „un om liniștit care se dedicase meseriei sale de dulgher și dogar și devenise în sat o persoană populară, mereu veselă și prietenoasă”[33]. Prin moartea lui, acesta devenea „cel de-al doilea martir” al Biserici Romano-Catolice locale, căzut „în primii ani ai represiunii regimului ateu comunist”[34].

Raportul trupelor de Securitate, întocmit după încheierea evenimentelor de la Faraoani, confirmă cele consemnate în scrisoarea surorii Magda Bejan. Astfel, se notează în respectivul document: „În acest timp, garda din clopotniță sună alarma de mobilizare a gărzilor și a populației. Se izbutește, prin deschiderea forțată a unei intrări în biserică, să se imobilizeze sunarea alarmei. Totuși, peste câteva minute, din patru părți, mase compacte de cetățeni, înarmați cu furci, ciomege, topoare, încearcă a pătrunde spre casa parohială spre a salva preotul. După zeci de somații și focuri de intimidare, un

---

[29] Emanuel Cosmovici, *op. cit.*, 2013, p. 220.
[30] Abbé Pierre Gherman (de la Mission Catholique Roumaine de Paris), *L'Âme Roumaine écartelée - faits et documents*, préface de S. Ex. Mgr Jean Rupp (Evêque Auxiliaire de Paris), Paris, Les Éditions du Cèdre, 1955, p. 249-250.
[31] Anton Coșa, *Prefață* la vol. Iosif Roca, *Mamelon: în seara asta să nu pleci!*, București, ePublishers, 2019, p. 19.
[32] Cornel Cadar, Anton Coșa, Fabian Doboș, *Eroi catolici din Primul Război Mondial și monumente dedicate lor pe teritoriul Diecezei de Iași*, Iași, Editura „Presa Bună”, 2018, p. 105-110: Anton Coșa, *Eroii catolici din Moldova căzuți în Primul Război Mondial. Și ei au făurit Marea Unire de la 1918*, în vol. *Catolicii din Moldova și Centenarul Unirii de la 1918* (coord. Ștefan Lupu), Iași, Editura Sapientia, 2018, p. 66-94
[33] Dănuț Doboș, *Martin Maier împușcat de Securitate*, în „Lumina creștinului”, anul XVI, nr. 7 (187), Iași, 2005, p. 11.
[34] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro

cetățean cade mort, lovit de un glonț în ricoș. Câțiva cetățeni care loviseră cu ciomegele doi soldați se aleg cu capetele sparte. Între timp, din comuna Valea Mare, o coloană de cca 400 de cetățeni încearcă să pătrundă în Faraoani, spre a veni în ajutorul gărzilor locale”[35].

Considerăm oportun să inserăm în continuare doar un scurt fragment din mărturia surorii Magda Bejan, privitoare la anchetarea acesteia de Securitate: „… Unul dintre ei m-a întrebat dacă preotul este cel care mi-a cerut să trag clopotul de alarmă pentru a avertiza satul.

– Nu, am răspuns, nu mi-a spus niciodată asta.

Atunci s-a ridicat și a început să mă bată. Era spre ora 11 noaptea. Când a obosit, un altul l-a înlocuit. Mă loveau tot timpul în față, al treilea privea. De vreo zece ori m-a întrebat același lucru:

– Cine a tras clopotul?

Cum eu răspundeam că nu eu, îmi dădea de fiecare dată patru palme. Mă întreba și mă bătea. În cele din urmă am reușit să-i spun:

– Lăsați-mă să spun măcar un cuvânt. Când s-a tras clopotul, eu eram deja reținută în cameră.

Atunci a înțeles și m-a întrebat ce ne-a învățat preotul. Cum eu nu răspundeam nimic, m-a bătut din nou până ce a obosit și a reînceput așa în două reprize. În cele din urmă i-am spus:

– Preotul ne-a învățat să nu luăm lucrul altuia, să nu disprețuim pe nimeni, să ne supunem legii lui Dumnezeu, să ascultăm, să nu călcăm în picioare drepturile altora.

Din nou a început să mă bată, m-a luat de gulerul hainei, m-a tras în toate părțile, m-a dat de pereți, o dată m-a trântit atât de tare în sobă, că m-am temut că am stricat-o și că se va dărâma. S-a speriat și el puțin. M-a smucit așa de tare în toate părțile, încât nu mă mai puteam ține pe picioare. Nu mi-era frică, dimpotrivă, inima îmi creștea de bucurie; ce bucurie să mă găsesc pe urmele lui Isus; a reînceput să-mi dea pumni sub maxilar, apoi a revenit la întrebări legate de părinții mei, de bunurile pe care le aveam. Scria tot…”[36].

La rândul ei, sora Carla a notat (în scrisoarea sa adresată preotului Dumitru Pascal[37], spiritualul[38] surorilor Notre Dame de Sion din București),

---

[35] Arhiva C.N.S.A.S. București, fond Documentar, d. 38, f. 232 (cf. Emanuel Cosmovici, *op. cit.*, 2013, p. 221).

[36] Abbé Pierre Gherman, *op. cit.*, p. 251-252. Fragmentul tradus în limba română a fost publicat și în Emanuel Cosmovici, *op. cit.*, 2013, p. 223-224.

[37] Pr. Dumitru Pascal s-a născut la Huși în ziua de 21 noiembrie 1916. A studiat în Seminariile Catolice din Hălăucești și Luizi Călugăra, fiind sfințit preot la 11 mai 1941. Ca preot, a activat „în ritul oriental ca paroh la Drăgești. După interzicerea cultului greco-catolic a fost vicar la Pustiana (15 octombrie 1951-11 noiembrie 1952). La 11 noiembrie 1952 a fost arestat și condamnat la 6 ani închisoare, pedeapsă redusă la 3 ani; a fost eliberat în 1955. A fost apoi vicar la Hălăucești (1955), paroh la Berzunți (iulie 1956), paroh la Fălticeni (1 august 1956-27 octombrie 1958). La 27 octombrie 1958 a fost arestat și condamnat pentru a doua oară la 12 ani

https://biblioteca-digitala.ro

printre altele: „Era duminică 13 martie, în jurul orei 7 dimineața. În biserică nu era nimeni în afară de 3 bărbați, tânărul cântăreț Ioan și două fete care măturau biserica, în cele din urmă Sora B. și cu mine, care ne rugam. Am auzit o mașină care se oprește, ies din biserică și văd o mulțime de soldați alergând de peste tot ... Soldații au bătut în ușă și au rupt-o în cele din urmă. Au intrat și au întrebat: Unde este preotul? ... Au fost trase focuri de mitralieră, ca în timpul războiului, și noi am fost obligați să ne culcăm la pământ. Am rămas acolo cel puțin 4 ore, până când au terminat să scoată preoții ...”[39]. Era vorba de preoții: Anton Dămoc[40], Petru Dâncă[41], Ioan Butnaru[42] și Anton Olaru[43].

---

de închisoare. A executat 6 ani, fiind eliberat la 30 iulie 1964. A fost vicar la Bălușești (10 septembrie 1964-1 iunie 1965), paroh la Călugăreni (1 iunie 1965-1 noiembrie 1970), apoi paroh pentru a doua oară la Fălticeni (1 noiembrie 1970-20 iulie 1972), vicar la Adjudeni (iulie 1972), paroh la Traian (august 1972) și pentru a treia oară paroh la Fălticeni (1 noiembrie 1972-1977), de unde s-a pensionat și ... unde a murit. A fost înmormântat în cimitirul parohial din Hălăucești” (Pr. Iosif Gabor, Pr. Iosif Simon, *Necrolog (1600-2000)*, Iași, Editura Presa Bună, 2001, p. 50-51).

[38] Emanuel Cosmovici, *op. cit.*, 2013, p. 220.

[39] Abbé Pierre Gherman, *op. cit.*, p. 247.

[40] Preotul Anton Dămoc s-a născut în ziua de 24 martie 1910 la Săbăoani. A studiat la Seminarile din din Hălăucești și Luizi Călugăra, fiind sfințit preot la 4 aprilie 1937. A fost vicar la Adjudeni (1938), Luizi Călugăra (1938-1946), paroh la Faraoani (1946-1949). După eliberarea din închisorile comuniste a fost vicar parohial la Barticești (1964) și Hălăucești (1964), paroh la Luncași (1965-1984). S-a pensionat în 1984, retrăgându-se, pe rând, la Valea Mare (Faraoani) și Târgu Trotuș. A părăsit această lume în ziua de 17 aprilie 2005 (cf. *Preoți răposați*, publicat pe http://www.ercis.ro/dieceza/preoti/raposati.asp?id=173).

[41] Preotul Petru Dâncă s-a născut în ziua de 11 ianuarie 1916 la Pildești. A studiat la Seminarile din din Hălăucești și Luizi Călugăra, fiind sfințit preot la 11 mai 1941. A fost vicar parohial la Luizi Călugăra (1941-1943), paroh la Dicănești, jud. Bihor (septembrie 1943-decembrie 1944), paroh la Faraoani (1944-1946), vicar parohial la Oradea, Sanislău, paroh la Bilbor, lângă Toplița (1946-1948), vicar la Faraoani (1948-1949). După prima eliberare din închisorile comuniste (1955) va activa ca vicar parohial la Luizi Călugăra, Galați, Gherăești, paroh la Iugani, paroh la Pustiana (din decembrie 1956), vicar la Catedrala „Sf. Iosif” din București (1958-1961), administrând totodată și Parohia Ploiești. După cea de a doua eliberare din închisorile comuniste (1964), va activa ca vicar parohial la Cleja, șase ani ca paroh la Poiana Negri, paroh la Cleja (1978-1982). S-a pensionat în anul 1982, rămânând la Cleja. În anul 1985 a fost transferat la Slănic Moldova până în anul 1990, când a fost mutat la Vatra Dornei. Din 1991 a făcut parte din Conventul din Hălăucești unde a trecut la cele veșnice în ziua de 21 august 2008 (cf. http://www.ercis.ro/dieceza/preoti/raposati.asp?id=325).

[42] Pr. Ioan Butnaru s-a născut la Faraoani în ziua de 26 octombrie 1914. A studiat în Seminarul Catolic din Hălăucești, a absolvit un liceu teoretic (cu diplomă de bacalaureat) la Bacău, a urmat studii filozofice și teologice la Seminarul Catolic din Luizi-Călugăra, fiind sfințit preot la 11 mai 1941. A fost și licențiat al Facultății de Biologie din cadrul Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. A activat ca vicar parohial la Luizi Călugăra (1941-1944), Galați (1944-1945), Hălăucești (1945-1948), Faraoani (1948-1949), Fundu Răcăciuni (1949), Ploscuțeni (1965-1968), Gioseni (1968-1972), Ciugheș (1972-1976), Adjudeni (1976), Buruienești (1976-1977). La 1 decembrie 1977 s-a pensionat și a stat la Buruienești, Roman, Valea Mare și

https://biblioteca-digitala.ro

Adăugăm aici și un fragment din mărturia preotului Gheorghe Patrașcu[44], care deși nu a participat direct la evenimentele de la Faraoani, fiind paroh la Luizi Călugăra atunci, va fi arestat de Securitate în ziua de 25 martie 1949: „După aceea, după o săptămână, au năvălit la Faraoani... Faraoani este un sat mai încoace puțin. Același lucru, duminică dimineața, când la ora 8 se trăgeau clopotele ca lumea să vină pentru slujba de la 8, ei au crezut că se trag clopote de alarmă contra lor. Nu știau programul. Și au început iarăși cu armată, să tragă cu armele în sus, nu știu ce... Și un om care sărea gardul în față, ca să treacă la biserică mai de-a dreptul decât pe drum, au crezut că ăla fuge să tragă clopotele. L-au împușcat. Au arestat din parohie patru preoți: pe părintele Anton Dămoc, care era paroh, părintele Petru Dâncă – pe care o să-l găsiți la Hălăucești sau l-ați găsit deja –, așa... Apoi pe părintele Olaru, care-i la Nisiporești, și părintele Ion Butnaru, care a decedat. Și i-o arestat pe toți patru”[45].

Merită să menționăm în continuare și „pelerinajul” acestor preoți prin închisorile comuniste, după arestarea lor. Astfel, *preotul Dumitru Pascal* („preot-călugăr la mănăstirea Drăgești conform Fișei Matricole Penale, nr. matricol 96 din 8 iulie 1953, de la Penitenciarul Oradea”[46]), atent urmărit de

---

Faraoani, unde a trecut la cele veșnice (13 ianuarie 1989), fiind înmormântat în cimitirul parohial, în cavoul episcopului Ioan Duma (Pr. Iosif Gabor, Pr. Iosif Simon, *op. cit.*, p. 29).

[43] Pr. Anton Olaru s-a născut la Mărgineni, jud. Bacău, în ziua de 20 august 1915. A studiat în Seminarul Catolic din Hălăucești, a absolvit un liceu teoretic (cu diplomă de bacalaureat) la Bacău (1942), a urmat studii filozofice și teologice la Seminarul Catolic din Luizi-Călugăra, fiind sfințit preot la 11 mai 1941. A fost și licențiat în metafizică și pedagogie la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. A predat timp de doi ani la Seminarul și Gimnaziul din Hălăucești, după care a fost vicar parohial la Faraoani (1948-1951), paroh la Galbeni (1951-1957), paroh la Lespezi (1957-1962), paroh la Vladnic (1962-1975). La 1 noiembrie 1975 s-a pensionat și s-a stabilit la Nisiporești, unde a trecut la cele veșnice (24 martie 1994), fiind apoi înmormântat în cimitirul parohial din satul natal (Pr. Iosif Gabor, Pr. Iosif Simon, *op. cit.*, p. 80-81).

[44] Pr. Gheorghe Patrașcu s-a născut la Buruienești, jud. Neamț, în ziua de 30 septembrie 1913. A studiat în Seminarul Catolic din Hălăucești, urmând studii filozofice și teologice la Seminarul Catolic din Luizi-Călugăra (anul IV la Beiuș), fiind sfințit preot la 4 aprilie 1937. A predat la Seminariile din Luizi Călugăra și Hălăucești, după care a fost paroh la Luizi Călugăra (1947-1949), vicar parohial la Bârgăuani (1964), paroh la Focșani (1965-1967), paroh la Târgu Trotuș (1967-1983). După pensionare s-a stabilit la Hălăucești, a fost ministru provincial clandestin pentru Moldova (1969-1990), director spiritual la Institutul Teologic din Iași (1984-1985), magistru de novici (1990-1994), trecând la cele veșnice în ziua de 11 februarie 1995, fiind înmormântat la Luizi Călugăra (Pr. Iosif Gabor, Pr. Iosif Simon, *op. cit.*, p. 49).

[45] Înregistrare a părintelui Gheorghe Pătrașcu, minutele 22’15’’ – 23’30’’ (Arhiva Ghika de la Arhiepiscopia Romano-Catolică de București, fond *audio* Aurora Sasu, apud Emanuel Cosmovici, *op. cit.*, 2013, p. 221).

[46] Sergiu Stoica, *Clerici ai Eparhiei Greco-Catolice de Oradea în detenție sub regimul comunist din România*, Cluj-Napoca, Editura MEGA, 2014, p. 268.

https://biblioteca-digitala.ro

Securitate încă din anul 1948[47], a fost arestat în ziua 11 noiembrie 1952, fiind încarcerat succesiv la „Penitenciarul Oradea: 11 noiembrie 1952-20 mai 1954; Penitenciarul Văcărești: 20 mai 1954-26 mai 1954; Penitenciarul Jilava: 26 mai 1954-3 iunie 1954; Penitenciarul Târgu Ocna: 3 iunie 1954-7 octombrie 1955; eliberat: 7 octombrie 1955. A doua arestare: 29 octombrie 1958; Penitenciarul Oradea: 29 octombrie 1958-4 octombrie 1959; Lagărul de Muncă Salcia: 4 octombrie 1959-6 decembrie 1959; Lagărul de Muncă Peninsula: 6 decembrie 1959-18 aprilie 1960; Lagărul de Muncă Salcia: 18 aprilie 1960-12 februarie 1962; Penitenciarul Galați: 12 februarie 1962-14 februarie 1962; Penitenciarul Jilava: 14 februarie 1962-18 februarie 1962; Penitenciarul Bacău: 18 februarie 1962-13 ianuarie 1963; Penitenciarul Jilava: 13 ianuarie 1963-5 februarie 1964; Penitenciarul Brăila: 5 februarie 1964-17 februarie 1964; Lagărul de Muncă Ostrov: 17 februarie 1964-31 iulie 1964; eliberat: 31 iulie 1964. Total ani detenție: 8 ani și 10 luni”[48].

După arestarea lui la Faraoani, în ziua de 13 martie 1949, *preotul Anton Dămoc* va fi anchetat la Bacău timp de 18 luni, condamnat la 13 ani temniță grea (la recurs condamnarea fiindu-i redusă la 10 ani), încarcerat, pe rând, în penitenciarele din Galați, Petroșani, Canal, Aiud, Gherla, Nistru, Baia Sprie, iar în urma grațierii (prin Decretul nr. 411 din 24 iulie 1964) i se va fixa domiciliu obligatoriu „în satul Fundata, com. Perieți, jud. Ialomița, timp de 5 ani, 3 luni și 19 zile”[49].

Preotul Petru Dâncă va fi anchetat la Bacău (după arestarea lui la Faraoani, în ziua de 13 martie 1949), timp de 18 luni, condamnat la 6 ani temniță grea. Va fi închis în penitenciarele de la Canal, Gherla, Baia Sprie, în 1950 fiind adus „în brigada de pedepsiți” unde va fi „torturat de reeducații Viorel Burculeț și Florin Meteșan”, iar după eliberare (11 martie 1955) i se va fixa domiciliu obligatoriu în satul natal (Pildești, com. Cordun, jud. Neamț). În ziua de 16 decembrie 1961 va fi arestat pentru a doua oară, la București (unde era vicar la Catedrala „Sf. Iosif”), judecat de Tribunalul Militar Bacău și condamnat la 7 ani muncă silnică și confiscarea averii. Va fi încarcerat la Bacău, Jilava, Luciu Giurgeni, și Ostrov, fiind eliberat prin decretul nr. 411 din 24 iulie 1964, fixându-i-se pentru o vreme domiciliu obligatoriu în Bărăgan[50].

---

[47] Cf. *Mecanisme represive în România: 1945-1989. Dicționar biografic*, (coord. Octavian Roske), vol. VI (litera P), București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2007, p. 109.

[48] Sergiu Stoica, *Clerici ai Eparhiei Greco-Catolice de Oradea în detenție sub regimul comunist din România*, Cluj-Napoca, Editura MEGA, 2014, p. 268-269.

[49] Cf. *Mecanisme represive în România: 1945-1989. Dicționar biografic*, (coord. Octavian Roske), vol. II (literele D – G), București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2003, p. 88.

[50] *Ibidem*, p. 63; Dănuț Doboș, *Figuri ilustre: Pr. Petru Dâncă*, în „Lumina creștinului”, anul XXIII, nr. 11 (275), Iași, 2012, p. 11.

https://biblioteca-digitala.ro

Arestat în 1949, *preotul Ioan Butnaru* a fost condamnat la 10 ani de închisoare, din care a executat 7 ani, fixându-i-se apoi și domiciliu obligatoriu la Valea Călmățuiului, aproape de Brăila[51].

După arestarea lui de Securitate, *preotul Anton Olaru* va fi „eliberat după câteva zile fără judecată”; rearestat în 1950; judecat în lotul „Partizanii României Creștine” în procesul de la Galați din 29-30 august 1950; condamnat la închisoare; detenție la Gherla[52].

După arestarea lui de către Securitate în ziua de 25 martie 1949, *preotul Gheorghe Patrașcu* va fi anchetat la Bacău timp de 18 luni, judecat de Tribunalul Militar Galați, condamnat (pe 30 august 1950) la 11 ani temniță grea (la recurs condamnarea fiindu-i redusă la 9 ani), deținut la penitenciarele de la Galați, Canalul Dunăre-Marea Neagră, Sighet, Râmnicu-Sărat, după eliberare (17 martie 1958) fixându-i-se domiciliu obligatoriu (timp de 6 ani) în satul Lățești din Bărăgan, fiind grațiat prin decret în anul 1964[53].

Unuia dintre preoții arestați în acea nefericită zi de 13 martie 1949 – părintele Petru Dâncă – îi păstrez, la rândul meu, o pioasă amintire, fiind cel de la care (în timp ce slujea ca paroh la Cleja) am primit Prima Sfântă Împărtășanie.

Interesant este faptul că în toiul desfășurării acestor evenimente represive, în ziua de 12 martie 1949, avea loc o ședință a Secretariatului Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român, care decidea luarea altor „măsuri” împotriva locuitorilor romano-catolici din Moldova. Printre altele, în stenograma ședinței respective se consemna: „La punctul 2, provocările romano-catolicilor din Moldova, tov. Teohari [Georgescu] arată că în județele Roman și Bacău, unde sunt 25% romano-catolici, aceștia au trecut la provocări și cere secretariatului să dea sarcină tovarășilor Luca și Teohari să ia o serie de măsuri, deoarece există o activitate deschisă contra regimului, citesc pastorale în biserică cu caracter dușmănos, spun enoriașilor să nu plătească impozite dacă nu au dezlegare din partea Bisericii”[54].

Cele notate în documentul citat anterior se încadrează fidel în seria de diversiuni[55] pe care organele de Securitate le-au pregătit și pus în

[51] Pr. Iosif Gabor, Pr. Iosif Simon, *op. cit.*, p. 29.

[52] Cf. *Mecanisme represive în România: 1945-1989. Dicționar biografic*, (coord. Octavian Roske), vol. V (literele N – 0), București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2006, p. 258.

[53] Pr. Iosif Gabor, Pr. Iosif Simon, *op. cit.*, p. 49; Cf. *Mecanisme represive în România: 1945-1989. Dicționar biografic*, (coord. Octavian Roske), vol. VI (literea P), București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2007, p. 148.

[54] Cf. *Stenogramele ședințelor Biroului Politic și ale Secretariatului Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român*, vol. II, 1949, București, Arhivele Naționale ale României, 2003, p. 191.

[55] Emanuel Cosmovici, *op. cit.*, 2013, p. 217. Printre aceste diversiuni a fost și Ordinul Ministerului Culturii nr. 2653 din 19 februarie 1949, privind oficierea slujbelor religioase

https://biblioteca-digitala.ro

aplicare (după preluarea purterii de către regimul comunist din România) în satele catolice din Moldova, cu scopul de a crea tensiuni, de a atrage de partea noii puteri membrii acestor comunități, de a discredita și supune clerul catolic și ierarhia catolică, de a promova și impune noile „valori” ateiste.

În aceste condiții, catolicii din satele Diecezei de Iași au conștientizat faptul că, pentru a-și păstra credința și identitatea, trebuie să organizeze o rezistență puternică, prin care să apere valorile creștine și identitare strămoșești și să se opună totodată acțiunilor anticreștine ale celor care doreau impunerea ateismului comunist.

Documentele istorice probează în sensul celor menționate anterior, fără niciun dubiu, o solidaritate exemplară între credincioșii catolici, preoții catolici și episcopul Anton Durcovici. Nu s-au speriat nici de rechiziții, nici de percheziții, nici de arestări.

Atât de puternică a fost această solidaritate încât a provocat chiar îngrijorare pentru autoritățile comuniste care nu vedeau cu ochi buni, de exemplu, „demonstrațiile religioase ale sătenilor în favoarea episcopului lor”[56], „starea de spirit agitată provocată în rândul preoților”[57], vizitele pastorale[58] ale episcopului Durcovici în parohiile din Dieceză, întreprinse în perioada de după instalarea sa în fruntea Episcopiei de Iași[59] (solemnități religioase care ofereau înaltului ierarh catolic și posibilitatea de a-i îndemna și încuraja pe credincioși în eforturile lor de păstrare a credinței[60]), predicile[61] rostite de episcop la acele

---

alternativ în română și maghiară [declarație din anchetă a preotului Gheorghe Pătrașcu, în Arhiva C.N.S.A.S. București, fond Documentar, d. 38, f. 275 (cf. Emanuel Cosmovici, *op. cit.*, 2013, p. 219); raport al Securității intitulat *Istoricul tulburărilor de la Fundu Răcăciuni și Faraoani, jud. Bacău, din perioada 6-16 martie 1949 și evenimentele ce au avut loc*, în Arhiva C.N.S.A.S. București, fond *Documentar*, d. 38, filele 230-233 (cf. Emanuel Cosmovici, *op. cit.*, 2013, p. 219)], cu care credincioșii catolici din satele Diecezei de Iași nu au fost, evident, de acord. A se vedea și Anton Coșa, *Un document inedit cu privire la episcopul Anton Durcovici*, în „Buletin Istoric” (revista Departamentului de Cercetare istorică al Episcopiei Romano-Catolice de Iași), nr. 15, Iași, Editura „Presa Bună”, 2014, p 111-130.

[56] Arhiva S.R.I. Iași, dosar Anton Durcovici, f. 99-100 (cf. Dănuț Doboș, *Episcopul dr. Anton Durcovici – martir al Bisericii Catolice*, în „Buletin Istoric”, nr. 1, Iași, 2000, p. 136).

[57] *Ibidem*, f. 98 (cf. Dănuț Doboș, *loc. cit.*, 2000, p. 136).

[58] Fabian Doboș, *Episcop de Iași în vremuri de persecuție (1947-1949)*, în volumul *Episcopul martir Anton Durcovici. De la leagăn până la mormânt*, Iași, Editura Sapientia, 2014, p. 288-293.

[59] Pr. Ioan Mărtinaș, Pr. Dr. Gaspar Bachmeier, *„Bine ai venit Stăpâne”. Acte, cuvântări și însemnări omagiale la consacrarea și înscăunarea Excelenței Sale Mons. Dr. Anton Durcovici ca Episcop Catolic De Iași*, Iași, Episcopia Catolică, 1948, p. 32-47.

[60] Anton Coșa, *Un document inedit...*, Iași, 2014, p 115.

[61] Cu privire la subiectele acestor predici, episcopul Anton Durcovici menționează, în declarația cu nr. XIII/26 aprilie 1950 [Arhiva C.N.S.A.S. București, fond *Penal*, d. 57512, filele 47-59 (cf. Anton Durcovici, *Nu sunt de acord. Declarații din arestul Securității București (1950)*, ediție îngrijită și prefață de pr. dr. Wilhelm Dancă, Iași, Editura Sapienția, 2011, p. 69-89)], dată în arestul Securității din București: *„În predicile pe care le-am ținut credincioșilor la Iași și în*

https://biblioteca-digitala.ro

manifestări[62] (privite la rândul lor ca potențiale pericole), chiar și participarea credincioșilor catolici la respectivele celebrări (care dădeau impresia unor „mișcări de masă”[63]).

Cele două comunități catolice din județul Bacău (Fundu Răcăciuni și Faraoani), atacate de trupele de Securitate românești în zilele de 10, respectiv 13 martie 1949, fuseseră vizitate de episcopul de Iași cu doar câteva luni în urmă (în toamna anului 1948[64]). Cu acel prilej, păstorul Diecezei rostise și sugestive predici. Astfel, aflăm chiar din mărturia episcopului Durcovici (declarația cu nr. XIII/26 aprilie 1950, dată în arestul Securității din București[65]), că „La Fundu-Răcăciuni, județul Bacău, am predicat despre rugăciunea Rozariului. Am arătat frumusețea și puterea acestei rugăciuni din conținutul ei, din ajutoarele dobândite prin ea în nenumărate rânduri, ca de exemplu convertirea ereticilor albigenzi în secolul al XIII-lea, scăparea creștinătății de pericolul Turcilor de la Lepanto 1571, și din îndemnurile Sfintei Fecioare însăși în vremurile mai noi la Lourdes 1858 și Fatima 1917. Am îndemnat pe ascultători să rostească cu evlavie cât mai des această rugăciune, fie prin biserică fie acasă.

La Faraoani, județul Bacău, am vorbit despre Sfântul Anton al Padovei, hramul bisericii, arătându-l drept pildă de imitat în virtuțile lui, mai ales smerenia și dragostea de cei săraci, și drept ocrotitor ceresc pentru cei ce se roagă lui. Copiilor îndeosebi le-am recomandat să prețuiască darul ceresc al sfintelor taine, pe care le primesc în biserică din mâna preotului. Să folosească bine și cât mai des aceste comori cerești, biserica și preotul, nu numai pentru că merită în sine toată stima, dar și pentru gândul că celor ce nu folosesc talanții primiți, Dumnezeu spre pedeapsă le ia darul și-l dă altora, care aduc roadele așteptate de dânsul.

La Valea Mare, parohia Faraoani, am predicat despre necesitatea și însușirile rugăciunii ca mijloc de mântuire. Am arătat că celelalte mijloace de

---

timpul vizitației canonice atât în Moldova, cât și în decanatul Olteniei, subiectul îl forma unul din adevărurile dogmatice sau morale ale catehismului catolic, iar îndemnurile adresate credincioșilor priveau ținerea cu tărie a acestor adevăruri și observarea conștiincioasă a îndatoririlor creștinești” (Anton Durcovici, *Nu sunt de acord...*, Iași, 2011, p. 69).

[62] Aceste manifestări religioase erau considerate de autoritățile comuniste, printre altele ca o adevărată „*campanie propagandistică deșănțată, dusă fățiș și cu un curaj obraznic de către episcopul Durcovici*” [Arhiva S.R.I. Iași, dosar *Anton Durcovici*, f. 116 (cf. Dănuț Doboș, *loc. cit.*, 2000, p. 137)] împotriva „ordinii și autorității statului” [Direcțiunea Regională a Securității Poporului Iași, *Raport* nr. 1 (18489) din 16 decembrie 1948, în Anton Durcovici, *Arhiva Personală*, d. 1/1948, f. 36 (cf. Wilhelm Dancă, *Testamentul spiritual al episcopului Anton Durcovici*, în „Buletin Istoric”, nr. 9, Iași, Editura „Presa Bună”, 2008, p 215)].

[63] Dănuț Doboș, *loc. cit.*, 2000, p. 137.

[64] În satul Fundu Răcăciuni episcopul Durcovici a fost în ziua de 28 septembrie 1948 [Arhiva Episcopiei Romano-Catolice de Iași, registru *Liber Missarum*, anii 1943-1949 (cf. Pr. Cornel Cadar, *Locuri pe unde a trecut Anton Durcovici*, în Almanahul „Presa Bună”, Iași, 2014, p. 120)], iar în satele Faraoani și Valea Mare în ziua de 29 septembrie 1949 (*Ibidem*).

[65] Anton Durcovici, *Nu sunt de acord...*, 2011, p. 69-89.

https://biblioteca-digitala.ro

har nu produc roade statornice, dacă omul nu conlucrează cu ele, iar această conlucrare depinde de harul numit lucrător, care se dobândește prin rugăciune. De aceea cel ce se roagă, cu siguranță se mântuiește, iar cel ce nu se roagă, cu siguranță se osândește. Am îndemnat pe credincioși să prețuiască rugăciunea cum se cuvine, să o iubească și să o facă mereu cât mai bine; iar dacă în lume ar întâlni oameni, care nu se roagă și ar lua chiar în râs obiceiul lor de a-și face rugăciunile, să nu dea ascultare acestora, ci mai vârtos să-i compătimească pentru neștiința lor și în schimb să se roage și pentru acești frați rătăciți, ca Dumnezeu să-i lumineze ca să cunoască și dânșii adevăratul preț al rugăciunii și să se mântuiască”[66].

De asemenea, în predica ținută de episcopul Durcovici la Faraoani, în ziua de 29 septembrie 1949, acesta „i-a îndemnat pe tineri să citească broșuri bisericești, spunând că sunt popoare care trăiesc ca vitele, fără credință, trăiesc în desfrâu și poftesc bunurile altora”[67].

Peste doar o lună, la 27 octombrie 1948[68], păstorul Diecezei de Iași emitea o importantă circulară (nr. 6/1948[69]), prin care își îndemna turma să reziste în fața presiunilor și să rămână cu credința puternică (o evidentă atitudine anticomunistă), textul acesteia fiind trimis în toate parohiile, pentru a fi citită în ziua de 7 noiembrie 1948.

Reproducem în continuare conținutul acestei circulare (primite de preotul paroh Andrei Ghergut, parohul Parohiei Romano-Catolice Valea Seacă, județul Bacău), în forma păstrată la Arhivele Naționale Bacău[70]:

N° 4/1948 Iași, 27 octombrie 1948

Cucernice Părinte

Veți citi sau face să fie citit, atât în biserica parohială cât și după putință în filiale, în ziua de Duminică 7 Noiembrie crt. la sfânta Liturghie principală de pe altar următorul text, comunicându-Ne ulterior unde și când a fost citit:

Înștiințare

Fiind pe deplin conștient de nemăsurata răspundere pe care o avem înaintea lui Dumnezeu pentru mântuirea veșnică a tuturor sufletelor ce ne-au fost încredințate spre păstorire și știind că nu se poate mântui niciun suflet care din vina sa nu a făcut parte până la moarte din Biserica Catolică, singura mântuitoare, am hotărât să orânduim precum urmează:

[66] *Ibidem*, p. 74-75.
[67] Fabian Doboș, *op. cit.*, 2014, p. 277.
[68] Arhiva C.N.S.A.S. București, fond Penal, d. 14541, f. 170 (cf. Fabian Doboș, *op. cit.*, 2014, p. 282).
[69] *Ibidem*.
[70] Arhivele Naționale Bacău, fond Parohia Romano-Catolică Valea Seacă, d. 1/1843, f. 271.

https://biblioteca-digitala.ro

1. Toți credincioșii catolici, acum mai mult decât altădată, să-și întețească rugăciunile și jertfele zilnice spre a dobândi harul statorniciei în adevărata credință pentru sine și frații lor de toate riturile. Să-și aducă aminte că Biserica noastră Sfântă Catolică este clădită pe Piatră, adică pe stâncă, și porțile iadului nu o vor birui; cu ea este Cristos în toate zilele până la sfârșitul veacurilor.

2. În chip deosebit așteptăm cu încredere ajutorul puternic al Inimii Neprihănite a Maicii Domnului, căreia i-am închinat anul acesta toate parohiile noastre și întreaga Dieceză. Îndemn deci, stăruitor, pe toți credincioșii noștri să reînnoiască cât mai dese ori această închinare, mai ales în fiecare primă Sâmbătă a lunii.

3. Nimeni să nu dea crezare zvonurilor care s-ar răspândi cu privire la situația Bisericii Catolice sau a catolicilor din R.P.R. și să aștepte cuvântul nostru sau al Locțiitorului nostru.

4. Orice catolic, de orice rit, este ipso facto excomunicat, dacă ia parte la vreo adunare sau consfătuire cu scopul de a unelti pentru lepădarea de Biserica Catolică. Dezlegarea de la această excomunicare este rezervată Nouă sau Locțiitorului Nostru.

Salutare și binecuvântare în Domnul.

Anton Durcovici
Episcop catolic de Iași

Cucerniciei Sale Părintelui Andrei Gherguț, Paroh de Valea Seacă[71].

O copie a acestei circulare (cea adresată[72] preotului paroh de Cleja, Francisc Hojden[73]) a ajuns la un moment dat și în posesia Securității[74].

Episcopul Anton Durcovici a avut o interesantă reacție, imediat ce a aflat de evenimentele tragice de la Fundu Răcăciuni și Faraoani (din 10-13

---

[71] *Ibidem*.

[72] Anton Durcovici, *Înștiințare* nr. 6/1948 din 27 octombrie 1948, în *Arhiva Personală*, d. 1/1948, f. 1 (cf. Wilhelm Dancă, *loc. cit.*, 2008, p 213).

[73] Pr. Francisc Hojden „s-a născut la Colomeea (Galiția) în ziua de 24 decembrie 1899 și din copilărie s-a stabilit cu părinții săi în România. A studiat în seminariile din Iași și București, apoi la Colegiul Brignole-Salle din Genova, unde a fost sfințit preot la 6 iunie 1925. Întors în țară, a fost doi ani vicar la Tămășeni și apoi doi ani paroh la Bârgăuani, iar restul activității sale pastorale, 40 de ani, a fost paroh la Cleja, județul Bacău, și multă vreme a administrat – concomitent – și Parohia vacantă Valea Seacă. La 30 aprilie 1970 s-a pensionat pentru limită de vârstă, stabilindu-se în familie, la București” unde, la 1 august 1974 a trecut la cele veșnice, fiind „înmormântat la cimitirul Bellu-catolic, în parcela familiei. A fost un excelent botanist și horticultor, cultivând și combinând multe soiuri de flori și având relații de reciprocitate cu vestite instituții horticole din țară și din străinătate” (Pr. Iosif Gabor, Pr. Iosif Simon, *op. cit.*, p. 165).

[74] Copia documentului se găsește în Arhiva C.N.S.A.S. București, fond Penal, d. 14541, f. 170 (cf. Emanuel Cosmovici, *op. cit.*, 2013, p. 218; Fabian Doboș, *op. cit.*, 2014, p. 282).

https://biblioteca-digitala.ro

martie 1949). În acest sens, inserăm în continuare conținutul unui document[75], din 21 martie 1949, păstrat la Arhivele Naționale Bacău:

Episcopia Catolică de Iași *Iași, 21 Martie 1949*
Nr. 482/1949

Cucernice Părinte,

Îndată ce în seara zilei de 15 Martie crt. mi s-au adus la cunoștință cele întâmplate în parohiile Fundu-Răcăciuni și Faraoani din județul Bacău, am dat ordin telegrafic către toți Prea Cuc. Părinți Decani, ca să ia măsuri grabnice pentru îndrumarea cuvenită a preoților și a credincioșilor. Am luat apoi personal contact cu autoritățile din acel județ și la 17 și 18 Martie am vorbit de asemenea personal preoților din județul Bacău și Roman, arătându-le că este datoria lor gravă de a îndemna pe toți credincioșii la liniște și pace, precum și la o atitudine respectuoasă și leală față de autoritățile Republicii Populare Române.

Pentru ca aceste măsuri să dea rezultate cât mai eficace și statornice, țin să Vă reamintesc și pe această cale datoria sfântă ce o aveți, de a Vă păstra cu strictețe pe linia ocupațiilor religioase și preoțești, precum și de a îndruma pe parohieni prin pildă și grai, în predici și în particular, la îndeplinirea îndatoririlor de creștini și cetățeni pașnici și harnici. Amintiți-le ce le-am scris în pastorala din 14 aprilie 1948, când am luat în primire conducerea eparhiei de Iași, ca să meargă pe drumul poruncilor lui Dumnezeu și, dacă s-au făcut vinovați de greșeli, să se întoarcă fără zăbavă pe calea cea dreaptă.

Aștept ca atât Sf. Voastră cât și credincioșii toți să se conformeze acestor îndrumări și mă voi informa amănunțit despre aceasta.

Cu salutare și binecuvântare în Domnul.

Anton Durcovici
Episcop de Iași

Tuturor Cucernicilor Părinți Parohi ai Eparhiei de Iași[76].

În încheiere, menționăm faptul că astfel de evenimente represive, precum cele din martie 1949 de la Fundu Răcăciuni și Faraoani, au avut loc și în alte sate catolice din Dieceza de Iași, în acei ani de tristă amintire. Credincioșii de atunci au rezistat și nu și-au renegat credința. Datoria noastră, a urmașilor acelor adevărați apărători ai credinței catolice, este aceea de a le păstra vie memoria.

[75] Arhivele Naționale Bacău, fond Parohia Romano-Catolică Valea Seacă, d. 1/1843, f. 272.
[76] Ibidem.

https://biblioteca-digitala.ro

Ortodoxia în Moldova în a doua jumătate a secolului al XX-lea

Alexandru-Liviu TUDOR

Orthodoxia in Moldova in the Second Half of the XXth Century
Abstract

The article briefly presents aspects of how two of the spiritual priests of the Moldavian monasteries, Paisie Olaru and Ilie Cleopa, influenced the lives of the believers through words and example.
Keywords: Orthodox, Christian, prayer, faith

De-a lungul timpului, Moldova a odrăslit numeroși părinți cu viață sfântă. Amintim, în trecere, o parte dintre ei: Ioanichie Moroi, Dimitrie Bejan, Ioanichie Bălan, Paisie Olaru, Ilie Cleopa.

Timpul și spațiul nu ne permit să vorbim despre fiecare în parte; ne vom opri la doi dintre ei: Paisie Olaru și Ilie Cleopa.

Un mare duhovnic al secolului XX a fost părintele Arhimandrit Ilie Cleopa, care, potrivit scrierilor și înregistrărilor audio, a avut darul oratoriei. Cei care l-au cunoscut, fie prin intermediul cărților, fie direct, fie au ascultat înregistrările cu cuvintele sale de învățătură, s-au folosit de acestea într-un fel sau altul în alegerile lor de mai târziu din viață.

Foarte cunoscute, dintre scrierile sale, sunt volumele „Ne vorbește părintele Cleopa", adevărate antologii de sfaturi duhovnicești pentru viața omului.

Un alt părinte duhovnicesc al Moldovei secolului trecut a fost părintele Paisie Olaru, duhovnic al Părintelui Cleopa Ilie.

Iată ce mărturisesc biografii lor:

„Părintele Cleopa s-a născut la 10 aprilie 1912 în comuna Sulița, județul Botoșani, într-o familie de țărani drept credincioși, Alexandru și Ana Ilie, ziși Țârlea, cu zece copii, primind la Botez numele de Constantin"[1].

„După ce a terminat școala primară în satul natal, fiind îndemnat de fratele său Gheorghe, care era la Mănăstirea Sihăstria, și a surorii sale Ecaterina, Constantin împreună cu fratele cel mai mare, Vasile, s-au hotărât să plece și ei la Sihăstria"[2].

---

[1] În memoria Părintelui Cleopa, *Mânca-v-ar Raiul,* Editura Mănăstirea Sihăstria 2010, p. 7.
[2] *Ibidem*, p. 11.

https://biblioteca-digitala.ro

Familia părintelui Cleopa se remarcă prin evlavie la cele sfinte și dragoste pentru viața monahală.

„Părintele Cleopa ne mai povestea: «În anii în care am fost cioban la oile schitului împreună cu frații mei, am avut mari bucurii duhovnicești. Stâna, oile, trăirea în liniște și singurătatea pe munte, în mijlocul naturii, mi-au fost școală de călugărie și teologie»”[3].

Iată, deci, că în viața creştinului, liniştirea și relația cu natura înconjurătoare joacă un rol major în desăvârșirea omului.

Potrivit consemnărilor din documentele aflate la Depozitul Central de Arhivă din Pitești, Ilie Constantin, *Ili Costachi*, cum este trecut în registrul control de evidență a recruților contingent 1934 al Cercului de Recrutare Botoșani, născut la data de 10 aprilie 1912, în comuna Sulița, județul Botoșani, era fiul lui Alexandru și al Anei, a căror avere consta în: „o casă, 5 ha de pământ, 1 vacă și 10 oi”[4].

Ca semnalmente sunt consemnate următoarele: „167 cm, 84 kg, păr castaniu, ochi albaștri, nasul lungăreț, bărbia ovală, fața roșcovană, sprâncene castanii, fruntea lată, gura mare”[5].

A fost încorporat la 12 aprilie 1934 (nu în anul 1934), la Regimentul 37 Infanterie (nu la un regiment de transmisiuni). Prin ordinul de zi pe unitate nr. 320 din 20 iulie 1934 a fost avansat fruntaș, prin ordinul de zi pe unitate nr. 570 din 1 octombrie 1934 a primit gradul de caporal, urmând să fie lăsat la vatră la 16 octombrie 1935, conform ordinului de zi pe unitate nr. 462[6].

„În anul 1937, la sfârșitul lunii iulie, rasoforul Ilie Constantin a fost rânduit de egumen să fie făcut călugăr”[7].

În data de 14 ianuarie 1938 apare consemnat în registrul control de evidență nominală a recruților contingent 1934 al Cercului de Recrutare Botoșani faptul că „Ili Costachi[…] s-a mutat cu domiciliul în comuna Vânători și a fost vărsat la Cercul de Recrutare Neamț”[8].

În registrul matricol al recruților contingent 1934 din fondul de arhivă al Regimentului 37 Infanterie, găsim ultima consemnare cu privire la activitatea părintelui Cleopa în armată. Aici era trecut cu numele „Ili Costache”, iar în data de 20 septembrie 1939 a fost „șters din controale fiind monah la schitul Sihăstria, pendinte de Mănăstirea Secu […] conform adresei nr.

[3] Arhimandritul Ioanichie Bălan, *Viața Părintelui Cleopa*, Editura Doxologia 2014, p. 64.
[4] Depozitul Central de Arhivă Pitești, fond Cercul de Recrutare Botoșani, registrul control nominal al recruților contingent 1934, dosar nr. 4, f. 130v, nr. matricol 1561.
[5] Ibidem.
[6] Ibidem.
[7] Arhimandritul Ioanichie Bălan, *op. cit.*, p. 76.
[8] Depozitul Central de Arhivă Pitești, fond Cercul de Recrutare Botoșani, registrul control nominal al recruților contingent 1934, dosar nr. 4, f. 130v, nr. matricol 1561

https://biblioteca-digitala.ro

25972/08.03.1939 a C.R. Neamț”[9]. „Sfatul cel mai des dat atât monahilor cât și mirenilor era acesta: «Dacă vreți să mergeți drept înaintea lui Dumnezeu vă trebuie două ziduri. Dar nu de cărămidă, nu de piatră, nu de pământ, ci două ziduri duhovnicești: Să aveți frica lui Dumnezeu în dreapta, căci zice Proorocul David: *Cu frica lui Dumnezeu se abate tot omul de la rău;* iar în stânga să aveți frica morții, căci zice Isus, fiul lui Sirah: *Fiule, adu-ți aminte de cele mai de pe urmă ale tale și in veac nu vei greși»*”[10].

Părintele Cleopa primea pe toți cei care veneau la sfinția sa, fie ortodocși, fie de altă religie, fie români, fie de alt neam, dar ținea cu tărie la dreapta credință ortodoxă și nu se sfia să și mărturisească aceasta.

„Să știți că rădăcina poporului nostru, înaintea lui Dumnezeu, este credința cea dreaptă în Hristos, adică Ortodoxia. Noi ne-am încreștinat de aproape două mii de ani, din timpul Sfântului Apostol Andrei”[11].

Acest citat ne arată cât de mult a mers Părintele Cleopa pe linia Sfinților Apostoli, de la cele mai îndepărtate origini; de asemenea, îi cita adesea pe Sfinții Părinți, continuatorii Sfinților Apostoli: Vasile cel Mare, Ioan Scărarul, Maxim Mărturisitorul, Efrem Sirul, Isaac Sirul și alții.

Părintele Cleopa s-a întâlnit în viața sa cu mai mulți părinți, care, ulterior, au devenit Sfinți, fiind canonizați de Biserica Ortodoxă: Iustin Popovici, Paisie Aghioritul, Porfirie Kavsokalivitul.

Una dintre trăsăturile definitorii ale Părintelui Cleopa a fost smerenia, lucru pe care îl mărturisesc cei care l-au cunoscut și se vede acest lucru și din scrieri.

Părintele Cleopa trece la Domnul la 2 decembrie 1998.

Un alt părinte ce a marcat viața spirituală a Moldovei secolului al XX-lea a fost ieroschimonahul Paisie Olaru. „S-a născut în comuna Lunca, județul Botoșani, în anul 1897, și s-a închinoviat în obștea schitului Cozancea din apropiere în anul 1922. Aici s-a nevoit 26 de ani într-o mică chilie pustnicească, lăudând pe Dumnezeu ziua și noaptea și mângâind multe suflete. Pentru aspra sa nevoință era căutat de mulți credincioși, pe care îi călăuzea duhovnicește[12].

„Către sfârșitul anului 1948, ieroschimonahul Paisie Olaru se transferă de la Cozancea în Mănăstirea Sihăstria, devenind duhovnicul Părintelui Cleopa și al multor părinți. Acest mare părinte era cel mai iscusit duhovnic din Moldova, în a doua jumătate a secolului al XX-lea. Chiar în perioadele de

---

[9] Idem, fond Regimentul 37 Infanterie, Registrul matricol al recruților contingent 1934, nr. matricol 297.

[10] Arhimandritul Ioanichie Bălan, *op. cit.*, p. 148.

[11] În memoria Părintelui Cleopa – *Mânca-v-ar Raiul,* Editura Mănăstirea Sihăstria 2010, p. 49.

[12] Arhimandritul Ioanichie Bălan, *op.cit.*, p. 25.

https://biblioteca-digitala.ro

retragere în munți, Părintele Cleopa se mărturisea uneori tot la duhovnicul Paisie, care se ducea în miez de noapte să-l întâlnească la un loc anumit cunoscut numai de ei”[13].

„Simplitatea este un rod al sfințeniei, după cum și sfințenia poate fi câștigată prin simplitate. Părintele Paisie era un om simplu. Simplitatea îl caracteriza și în plan material, dar mai ales în plan duhovnicesc. Privea cu ochii plini de iubire pe toți. Contactul cu celălalt, fie el monah, sau simplu creştin, este unul destul de simplu: al omului care iubea pe oricine și dădea totul să plece de la el cu bucurie. În simplitatea lui el asculta de toți. Era chemat să fie când duhovnic la Sihăstria, când la Sihla și în alte părți și făcea ascultare cu bucurie și fără cârtire”.[14]

Printre altele Părintele Paisie mai spunea: „Să nu crezi tot ce auzi, să nu faci tot ce auzi, să nu spui tot ce știi, să nu dai tot ce ai”[15].

Părintele Paisie Olaru trece la Domnul la 18 octombrie 1990.

„Dintre toți duhovnicii mănăstirilor noastre din a doua jumătate a secolului al XX-lea, doi au fost recunoscuți în toată țara ca fiind cei mai iscusiți. Aceștia au fost Ieroschimonahul Paisie Olaru (1897-1990) și ucenicul său, Arhimandritul Cleopa Ilie (1912-1998).

Îndeobște erau căutați de numeroși credincioși și monahi; amândoi aveau darul cuvântării și al lacrimilor. Amândoi au crescut în viață mii de ucenici de toate vârstele, de la copii și oameni simpli de la țară, până la intelectuali, preoți și ierarhi. Amândoi erau oameni de rugăciune și se jertfeau, pentru mântuirea celor mulți.

Îndeobște, acești doi duhovnici iscusiți foloseau aceleași mijloace duhovnicești, dar fiecare avea specificul său”[16].

Cei doi mari părinți duhovnicești au avut ca izvoare de căpătâi Sfânta Scriptură și Tradiția Sfântă a bisericii, nelăsându-se influențați de diversele curente ale modernității în trăirea și mărturisirea credinței.

[13] *Ibidem*, p. 152.
[14] Părintele Ioanichie, *Părintele Paisie Olaru sau acolo unde sălășluia iubirea,* Editura Charisma 2012, pag. 31.
[15] *Ibidem*, p. 131.
[16] *Ibidem*, p. 164.

https://biblioteca-digitala.ro

Pandemia de gripă din 1956-1958 în regiunea Bacău (cunoscută ca Gripa asiatică din 1956-1958)

Cristina TANASĂ

The Pandemic Influenza from 1956-1958 in the Bacău Region (known as the Asian Influeza of 1956-1958)

Abstract

The major known influenza pandemics are: the Spanish flu from 1918-1919, the Asian flu from 1956-1958, the Hong Kong flu from 1968-1970, the 2003 flu from China, the flu from 2019-2020. The Asian flu from 1956-1958 is the second largest pandemic in history, killing about 2 million people. The Asian flu was a pandemic caused by the influenza A virus, belonging to the H2N2 subtype, native to China. During the two years of existence, the virus wreaked havoc, spreading from the Chinese provincial Guizhou to Singapore, Hong Kong and the United States. The evolution of the pandemic is that in which the infectious disease spreads rapidly over a very large area (countries, continents), with a very large number of clinical cases. It is characteristic of influenza infection and is favored by fast means of travel over very long distances.

Epidemiologists have warned that this pattern could be repeated in the case of the new coronavirus, which has happened today, another wave of epidemics that has hit the globe, causing a large number of deaths, and it is unlikely that everyone will have access to a vaccine.

Keywords: pandemic, influeza, history, evolution, region, epidem, vaccine.

Marile pandemii de gripă cunoscute sunt: Gripa spaniolă din anii 1918-1919, gripa asiatică din 1956-1958, Gripa din Hong-Kong din 1968-1970, Gripa din 2003 din China, Gripa din 2019-2020.

Gripa asiatică din perioada 1956-1958 este a doua mare pandemie din istorie, provocând moartea a circa 2 milioane de persoane. Gripa asiatică a fost o pandemie cauzată de virusul gripal A, aparținând subtipului H2N2, originar din China. În cei doi ani de existență, virusul a făcut ravagii, răspândindu-se din provincia chineză Guizhou în Singapore, Hong Kong și Statele Unite. Estimările legate de persoanele decedate din cauza acestui virus variază, în funcție de sursă, însă Organizația Mondială a Sănătății a stabilit numărul total la 2 milioane, dintre care 69.800 doar în Statele Unite[1].

[1] https://www.forbes.ro/lectiile-unei-pandemii-uitate-sau-cum-fost-lasat-virusul-sa-isi-faca-de-cap-anii-60-161978, Lecțiile unei pandemii uitate sau cum a fost lăsat virusul să își facă de cap

https://biblioteca-digitala.ro

Identificat mai întâi în China, un nou tip de virus H2N2 a provocat circa două milioane de decese în toată lumea. Virusul se crede că ar fi apărut după ce o formă umană a H2N2 s-a combinat cu o tulpină mutantă prezentă la rațe. Cele mai multe persoane decedate erau vârstnici. Apoi a urmat Gripa din Hong Kong, cauzată de tulpina H3N2 a virusului, care a venit în două valuri, al doilea fiind mult mai mortal decât primul.

Gripa este o boala respiratorie și este determinată de virusurile gripale umane, care infectează căile respiratorii. În fiecare an afectează de la 5 la 15% din populație. Pentru majoritatea, gripa este mai mult o experiență neplăcută, dar pentru unii poate duce la complicații. Persoanele care intra în grupurile de risc sunt: femei însărcinate, persoane în vârstă sau cele cu afecțiuni medicale cronice: astmul bronșic sau alte boli respiratorii, diabetul zaharat și boli endocrine, boli de inimă, boli de rinichi, boli de ficat, boli metabolice, boli neurologice, obezitate, sistem imunitar slab. Este o boală virală, care se transmite foarte ușor. Orice contact prin picăturile de la o persoană infectată, direct sau indirect, poate rezulta în îmbolnăvire[2].

Simptomele gripei sezoniere se manifesta la nivelul căilor respiratorii. O persoană infectată va manifesta unele sau toate simptomele după cum urmează: febră, durere de gât, secreții nazale, tuse seacă, oboseală, durere de cap. Debutul simptomelor gripei este unul brusc, iar temperatura corpului este de peste 38 de grade Celsius. Durerile musculare sunt foarte frecvente, precum și durerea de cap.

Starea generală a pacienților infectați cu gripă este frecvent alterată: curgerea nasului devenind rară, tusea uscată este frecventă. Răgușeala poate să apară, dar rar. Simptomele gripei care necesită o vizită la medic sunt diferite de la adulți la copii. La copii, respirația este greoaie, o culoare albăstruie a pielii, refuzul de consum al lichidelor, odihnă insuficiență sau mai puțină, iritabilitate, simptome care dispar și când reapar se agravează subit, apărând febra. Acestea fiind urmate și de: lipsa poftei de mâncare, dificultate în a respira, plâns fără lacrimi. La adulți apar dificultăți în respirație, durere în zona toracică, amețeală, confuzie, simptomele dispar și dacă reapar, sunt agravate. Boala fiind una ușoară fără vizite la medic, în general. Problematica apare când aceasta dă complicații. Complicațiile gripei incluzând pneumonie, infecții ale urechii sau ale sinusurilor, deshidratare sau agravarea unor afecțiuni cronice. Alte complicații includ inflamații cardiace, encefalită sau ale mușchilor[3].

în anii ’60 – *La sfârșitul anilor ’60, gripa din Hong Kong a fost lăsată să își facă de cap până când a fost introdus un vaccin,* accesat în data de 20.08.2020.

[2] https://www.medicover.ro/despre-sanatate/gripa-simptome-tratament-si-preventie,181, 295, data publicării 30.10.2019, accesat în data de 28.08.2020.

[3] Ibidem.

https://biblioteca-digitala.ro

Conform descrierii din *Instrucțiuni*[4], GRIPA este o maladie infecțioasă, contagioasă, acută, caracterizată prin inflamarea acută a căilor respiratorii. Este un agent patogen, virus filtrabil (sunt patru tulpini cunoscute A, B, C, Y, cu proprietăți antigenice diferite). Ca bacterii asociate se găsesc: cocobacilul Pfeiffer (hemopfilus influenzae) streptococ, pneumococ, micrococ cataral.

Incubația: 1-3 zile și uneori mai puțin.

Contagiune directă: foarte contagioasă prin contact direct cu bolnav (picăturile lui Pflugge, secrețiuni nazofaringiene).

Contagiune indirectă: efecte contaminate prin secreții nazofaringiene sau expectorații.

Localizări: căile respiratorii, sângele și organele mult vascularizate (plămâni etc.).

Simptome: pirexie acută, toxiinfecțioasă, cu debut brusc, cefaleele, fiori, stare generală rea, temperatură ridicată, anorexie, uneori vărsături și epistaxis. Curba termică evoluează în “M” gripal.

Forme clinice: respiratorii, nervoase sau gastro-intestinale.

Prognostic: variabil cu individul, tipul epidemic și gravitatea complicațiilor. Pronosticul variază și cu germenii asociați cu virusul gripal. Letalitatea este foarte variabilă. Căile de eliminare: în special cele respiratorii. Rezistența virusului în afara organismului: puțin rezistent. Se distruge foarte repede la 56 grade. În glicerol sau uscat și păstrat la ghețar rămâne virulent mai multe săptămâni. Diagnostic de laborator: greu de efectuat și nu se aplică în practica curentă[5]. Se recomandă a se determina speciile microbiene asociate în produse patologice eliminate de bolnavi (expectorația). Tratament: simptomatic: chinină, aspirină, antinevralgice, pentru complicațiile cu pneumococ, sulfamide și penicilină.

Profilaxie:

Măsuri față de bolnavi: Depistarea; Declarare; Izolarea se face la domiciliu pe toată durata febrei și nu se va permite părăsirea casei decât după 24 de ore, de la căderea febrei; Dezinfecția continuă și terminală se va adresa secrețiilor nazo-faringiene ale bolnavului precum și a obiectelor murdărite și se va face prin spălare cu apă caldă și leșie, curățire, fierbere, aerisire[6].

Măsuri față de contacți: supravegherea medicală, dacă este posibilă; igiena individuală, evitarea eforturilor, alimentație suficientă, evitarea răcelilor.

---

[4] Arhivele Naționale Bacău, fond Sfatul Popular al regiunii Bacău, Secția Sănătate, d. 26/1951, f. 2-5, *Instrucțiuni de combatere de prevenire și combatere a gripei elaborate de Ministerul Sănătății, în 1951,* întocmite de ministrul prof. dr. V. Mârza și director dr. L Solomon.

[5] Idem, d. 2/1951, f. 5.

[6] Ibidem, f. 6.

https://biblioteca-digitala.ro

Măsuri față de colectivitate: evitarea aglomerațiilor în timpul epidemiilor (autobuze, săli de spectacole etc); educația populației; necesitatea izolării imediate a bolnavului pe timpul febrei; evitarea complicațiilor prin așezarea precoce la pat; aerisirea regulată a camerei, sălii de cursuri, sălii de clasă etc. și dezinfecția aerului (raze ultraviolete sau aerosoli); imunizarea cu virus gripal și germeni asociați nu se aplică; folosirea puterii bactericide a razelor ultraviolete: lămpi quartz, care se considera că trebuie introduse la scară largă în școli, instituții, săli de așteptare etc.[7]

Corespondența trimisă de Direcția generală P.T.T. – Inspectoratul General de Control la 19.01.1951 către Secțiile de Sănătate ale Sfaturilor Populare: precizau următoarele: „datorită înmulțirii cazurilor de gripă atât la copii, cât și adulți pentru prevenirea acestei boli în instituțiile de învățământ școlar și preșcolar se solicită colaborarea între organele sanitare și cele de învățământ, astfel se impune: aerisirea tuturor încăperilor din școli; în timpul pauzelor cadrele didactice vor avea grijă ca elevii să părăsească clasele și se vor aerisi; în pauza mare cadrele didactice vor scoate copii în curte să respire aer curat; se interzice scurtarea pauzelor, iar copii vor fi feriți de eforturi fizice; băncile și mobilierul școlii se vor dezinfecta în pauze, iar podeaua se va spăla cu leșie fierbinte; se interzic adunările publice, iar la cel mai mic semn de boală se recomandă rămânerea acasă și se vor consuma legume crude (ceapă, usturoi, morcovi) și fructe crude; învățătorii vor sfătui părinții să nu ducă copiii în spații publice aglomerate. Iar dacă școlile nu respectă regulile de igienă vor fi închise”[8].

Directiva era ca Secția Sănătate a Regiunii/Raionului/Orașului să organizeze „lupta împotriva gripei”. Se suplimentau orele de lucru pe teren ale personalului medical de la 1-2 ore pe zi, astfel: „În fiecare circumscripție sanitară se vor organiza echipe formate din medici și personal sanitar mediu, precum și activi din organizațiile de masă (2-3 persoane maximum)”. Circumscripțiile erau împărțite pe sectoare și erau formate dintr-un număr de case arondate la sector, iar sectoarele arondate la echipe. Aceste echipe vizitau casele pentru a depista bolnavii existenți și pentru a face educație sanitară. Se spunea că gripa este o afecțiune ușoară în general, dar cu excepție la copii de vârstă 0-3 ani și la bătrâni, acestea putându-le da complicații[9].

Secția Sănătate avea ca obiectiv urmărirea, cunoașterea și tratarea corectă a tuturor cazurilor. „Dată fiind extrema contagiozitate a acestei boli,

---

[7] Ibidem, f. 7.
[8] Ibidem.
[9] Idem, d. 26/1951, f. 2-5, *Instrucțiuni de combatere de prevenire și combatere a gripei elaborate de Ministerul Sănătății,* în 1951, întocmite de Ministru Prof. Dr. V. Mârza și director Dr. L Solomon.

https://biblioteca-digitala.ro

care poate cuprinde un număr mare de populație și ținând seama de gravitatea cu care se manifestă, îndeosebi la sugari, la copii și la bătrâni, se impune organizarea unei acțiuni de combatere și profilaxie, ce va fi dusă cu deosebire în mediul urban și în unele colectivități din mediul rural”, unde problema aglomerației este mare, datorită creșterii cazurilor de gripă, din anotimpul rece.

Combatere și tratamente.

Tratamentul era: bolnavul trebuie să stea în casă, în pat, pe toată durata bolii, care poate dura de la 2-3 zile și încă 24 de ore după scăderea febrei. La spital se internau doar complicațiile. Medicația constă în afară de repaosul în pat, măsuri de igienă: luminatul natural, aerisirea, curățenia, regim alimentar ușor, frecții cu spirt medicinal sau oțet aromatic, groguri (băuturi) calde, 1 până la 2 aspirine, 1 antinevralgic, gargarisme cu protargol. Acest tratament se putea face de oricine. Medicii de circă aveau atribuții ca în permanență între orele 8-22 să fie de gardă, câte unul prin rotație, pentru primirea și înregistrarea declarațiilor de gripă și a cererilor de vizite la domiciliu. Vizita la domiciliu, se făcea ulterior, de restul echipei formată din personal sanitar mediu (care putea fi: soră de ocrotire, oficiant sanitar, soră de Crucea Roșie) și un reprezentant din organizația de masă. Depistarea bolnavilor se făcea atât prin culegerea de informații despre starea de sănătate a populației[10].

Cazurile de boală se semnalau astfel: cu nume, prenume, vârstă, adresă și profesie, medicului de circă, care-i treceau într-un tabel de evidență nominală pentru a fi repartizați pentru supraveghere, îndrumare și eventual tratament de medicii de serviciu. Medicii care vizitau bolnavii la domiciliu trebuiau să consulte fiecare bolnav, să trieze cazurile care necesitau internarea în spital și să prescrie tratament celor care rămâneau la domiciliu. Se acorda o deosebită atenție pentru *diagnosticul diferențial*, în special la copii, cunoscut fiind faptul că evoluează concomitent cu epidemia de scarlatină și alte boli febrile cu simptomatologia din perioada de invazie asemănătoare cu a gripei.

Cazurile cu complicații, care nu aveau condiții de îngrijire la domiciliu, erau dirijate pentru izolare în spital. Evidența locurilor libere din spitale, pentru astfel de cazuri, se păstra la Secția Sanitară Raională, care aprecia și măsura în care se făcea transportul cu ambulanța secției. Obligația revenind medicilor de circă să îngrijească cazurile complicate la domiciliu, până la internarea lor atunci când nu erau condiții satisfăcătoare de îngrijire la domiciliu (spațiu locativ restrâns, prezența altor bolnavi de gripă cu forme obișnuite etc.). De asemenea, cazurile de gripă survenite la copii între 0 – 4 ani

[10] Ibidem, f. 5 – Activitatea de prevenire și combaterea gripei a fost stabilită în data de 23 ianuarie 1951.

https://biblioteca-digitala.ro

erau repartizate unui medic pediatru pentru: supraveghere medicală, prescriere de tratament și îngrijire medicală curentă. Complicațiile broncho-pneumonice sau pneumonice erau internate în spitalele de copii. Medicul pediatru indica părinților spitalul de copii unde trebuia să fie dus un astfel de caz, atunci când îngrijirea nu este posibilă la domiciliu. Mamele cu copii bolnavi de gripă cu vârstă cuprinsă între 0-3 ani, și care lucrau, puteau să stea acasă cu copii pe toată durata bolii, plus încă 1-2 zile de afebrilitate.

Anticipând pandemiile, Sfatul Popular al Regiunii Bacău a început să pregătească un plan de reorganizare privind pregătirea și buna funcționare a sistemului sanitar. Pentru combaterea bolilor s-au folosit: conferințe, instructaje, lecturi, radio-emisiuni, lecții în cadrul cursurilor de Cruce Roșie, lecții în școli și cu instruiri ale personalul didactic, consfătuiri profilactice pe grupe de boli, scrisori individuale, proiectări diapozitive și proiectări filme la cinematrografe, difuzări de broșuri, caravane sanitare etc., obiectivul fiind: scăderea numărului de microtraumatisme și microinfecții în sectorul industrial, cu micșorarea zilelor de incapacitate de muncă, ameliorarea stării de igienă în sectorul alimentar și comunal prin instruirea salariaților din sectoarele respective; lupta împotriva bolilor cu extindere în masă prin control profilactic, solicitarea precoce a ajutorului medical, respectarea indicațiilor medicale și a unei igiene individuale și colective[11].

În anul 1950, au fost înființate Inspecțiile de Stat Regionale, iar în anul 1951, prin Decretul nr. 37/1951, s-au înființat Centrele Sanitare Antiepidemice (Sanepid) și s-au creat Spitalele Unificate. În anul 1956, prin Decizia nr. 33899[12] din 15 septembrie a Comitetului Executiv Regional și ca urmare a adresei Ministerului de Finanțe nr. 156372/1956 s-a aprobat comasarea Inspecției de Stat Regionale cu Sanepidul Regional Bacău.

În anul 1954, s-au înființat punctele de sănătate pe lângă SMT-uri, GAS-uri și GAC-uri și gospodăriile anexe pe lângă unități conform H.C.M. 621/1954. Tot în același an, s-a organizat Serviciul Regional de Medicină Judiciară[13] conform Instrucțiunilor Ministerului Sănătății nr. 55501 din 20 aprilie 1954 pentru organizarea aplicării dispozițiilor art. 484 din Codul Penal, cu privire la întreruperea sarcinii așa după cum precizau Instrucțiunile Ministerului Sănătății nr. 28475/1953. Din anul 1956, s-a înființat Biblioteca Medicală Regională în localul Policlinicii Bacău, care potrivit instrucțiunilor primite trebuia să dețină cărți și reviste de specialitate apărute sub egida Academiei R.P.R., editurii Medicale cât și „din U.R.S.S. și țările de democrație populară”. Oficiul Farmaceutic Regional și Laboratorul de Control al

[11] Idem, d.10/1954, f. 5-8, *Combaterea bolilor*.
[12] Idem, d. 2/1955.
[13] Idem, d. 12/1953.

https://biblioteca-digitala.ro

Medicamentului au trecut în subordinea Secției Sănătate a Sfatului Popular Regional prin aplicarea H.C.M. nr. 297/1957[14].

Astfel, în 1954 a fost dat Ordinul nr. 417 privind Reglementarea activității cadrelor medico-sanitare, în atragerea activului sanitar de masă al Crucii Roșii pentru controlul profilației și combaterea bolilor transmisibile, în care erau stabilite norme privind organizarea controlului sanitar al gospodăriilor, controlul și luarea de măsuri pentru semnarea surselor de alimentare cu apă, depistarea precoce a bolnavilor, febrele și semnalarea acestora organelor sanitare, ajutorul pentru înlăturarea localului infecțios pentru luarea de măsuri profilactice privind populația, ajutorul la efectuarea vaccinurilor[15].

Conform corespondenței Serviciului Epidemii din cadrul Direcției Sanitaro-Antiepidemică a Ministerului Sănătății, se analiza situația morbidității de gripă printre populație stabilindu-se un plan de muncă privind depistarea cazurilor de gripă: „Având în vedere contagiozitatea acestei boli și gravitatea formelor clinice, obișnuită în anotimpurile reci, se solicita organizarea urgentă de acțiuni de profilaxie și combatere a gripei pe întreaga regiune, cu accent în colectivități de copii și adulți (școli, grădinițe, întreprinderi, instituții, unități agricole etc.) cu sprijinul comandamentelor regionale, comitetele raionale și circumscripțiile sanitare”[16].

Acest Comitet trebuia să analizeze situația morbidității prin gripă conform planului de muncă:

1. Depistarea în cel mai scurt timp a tuturor cazurilor de gripă printre populație;
2. Depistarea cazurilor de gripă din colectivități;
3. Izolarea la domiciliu a cazurilor ușoare și în spital a cazurilor grave sau complicate;
4. Asigurarea tratamentului și a supravegherii medicale pentru cazurile izolate sau complicate;
5. Luarea de măsuri de prevenire pentru limitarea epidemiei în special în colectivități;
6. Organizarea unei corecte evidențe și raportări a cazurilor depistate.

După întocmirea *Planului de muncă* la nivelul regiunii, medicii procedau la organizarea acțiunii la nivelul orașelor și raioanelor. Orașele erau împărțite în sectoare, pe străzi și grup de locuințe pentru echipele formate să

---

[14] Idem, Inventarul fondului Sfatul Popular al regiunii Bacău, Secția Sănătate, *Prefața inventarului*, întocmită de Mihalcea Eugenia-Mărioara.

[15] Idem, d. 10/1954 f. 36-39.

[16] Ibidem, f. 116-118 Adresa Ministerului Sănătății – Direcția Sanitaro-Antiepidemică, Serviciul Epidemii, trimisă către Secția Sanitară a regiunii Bacău, cu nr. 30731/08.01.1954.

https://biblioteca-digitala.ro

poată acoperii întreg teritoriul, iar echipele erau formate din 2 persoane: un medic sau personal sanitar și un delegat din partea organizațiilor de masă. În timpul zilei echipele trebuiau să acopere întreg orașul. În mediul universitar erau cooptați și studenți din ultimii doi ani în echipe. La sfârșitul zilei, echipele întocmeau evidența nominală a cazurilor depistate.[17] Raportarea se făcea, în termen de 24 de ore, telefonic, la Sanepidul Regional. Apoi se trimitea raportul către Minister, pe raioane, cu cazurile depistate, diferențiat pe mediul urban și pe mediul rural. Datele de raportare erau stabilite pentru zilele: 1, 8, 16 și 24 ale fiecărei luni.[18]

În *Raportul statistic asupra stării de sănătate a populației pe anul 1957 pe regiunea Bacău*[19] sunt prezentate următoarele aspecte demografice: totalul nr. născuți vii: 28.901 din care 4.599 în mediul urban și 24.302 în mediul rural. Morbiditatea generală din totalul de: 49.503 din care 49.503 morți doar din mediul urban, mediul rural fiind cu 0 cazuri.

Statistica făcută pe medii la boli transmisibile total la grupa B gripă: au fost 21.314 cazuri cu 10 decese din care 7.961 cazuri cu 1 deces în mediul urban și 13.353 cazuri cu 9 decese în mediul rural; la Morbiditatea specifică adulți la punctul 6 Gripă și alte stări gripale: cazuri noi din teritoriu 6.592 cu nr. total bolnavi ieșiți din staționar 1.043 cu 2 decedați; la Rețeaua de pediatrie la punctul 8 Gripă și stări gripale total cazuri noi din teritoriu 3.175, cu nr. total de ieșiți din staționar 404, cu 12 decedați; punctul 6 Gripă și alte stări gripale: total nr. cazuri noi din teritoriu 17.087 din care 1004 ieșiți din staționar; punctul E. Incapacitate temporară de muncă la categoria *Incapacitate temporară de muncă* au fost cazuri noi: pe ramurile metalurgie, petrol, textile, pielărie, forestieră, construcții, energie, alimentară etc. Total nr. cazuri: 7.942 care au avut 28701 zile incapacitate de muncă.[20]

Un alt accent s-a pus pe medicamente și pe accesul la ele. Situația unităților farmaceutice la începutul anului 1957, întocmită de Oficiul Farmaceutic Regional Bacău – Centrofarm Bacău era: 38; drogherii: 1, puncte farmaceutice gradul I – chioșcuri: 12; puncte farmaceutice gradul II: 102, puncte farmaceutice gradul III – de cooperative: 199; unități tehnico-medicale: 1; puncte tehnico-medicale farmacii: 1; unități de optică: 1; puncte tehnico-medicale in farmacii: 1, (Total 355 puncte farmaceutice din care 54 unități farmaceutice).[21]

---

[17] Ibidem, f. 117.

[18] Ibidem, f. 118.

[19] Idem, d. 41/1957, f. 1-5, *Raport statistic asupra stării de sănătate a populației și activității medico-sanitare a regiunii Bacău pe anul 1957*.

[20] Ibidem, f. 3-5v.

[21] Idem, d. 8/1957, f. 98, *Situația unităților farmaceutice la începutul anului 1957*, întocmită de Oficiul Farmaceutic Regional Bacău – Centrofarm Bacău.

https://biblioteca-digitala.ro

Situația personalului farmaceutic la începutul anului 1957 în regiunea Bacău era: farmaciști – 5 și tehnicieni farmaceutici – 23; total personal: 28[22].

Sfatul Popular Regional Bacău – Secția Sănătate și Prevederi Sociale urmărea controlul calității medicamentelor, conform Ordinului nr. 1077 din 30.12.1957 privind urmărirea calității medicamentelor în unitățile sanitare și farmaceutice, emis de Ministerul Sănătății și Prevederilor Sociale[23].

Medicamentele românești existente în anul 1957 și comercializate de Centrofarm Bacău erau: hemosistan, vitamina C fiole, hepavit 12, acetilmetionin fiole, novocaina, neocolicitrin, ADC, cortigen forte, glanduitrin, ACTH, mercurit, insulina, penicilină, algosedin, talazol, digitalin, digilan, digitocaid comprimate, iar medicamente din import: streptomicina, evipan sodic, pentatol sodic, bismoccilina[24].

Capacitatea de paturi în spitale la data de 31 decembrie 1957, se prezenta astfel: total regiune – 3.730, raionul Adjud – 180, raionul Bacău – 100, raionul Buhuși – 155, raionul Ceahlău – 100, raionul Moinești – 405, raionul Neamț – 335, raionul Roman – 595, raionul Tg. Neamț – 210, raionul Tg. Ocna – 480, raionul Zeletin – 100, orașul Bacău – 610, orașul P. Neamț – 560[25].

Ca instrumente de măsurat temperatura existente erau următoarele: termometre maximale, medicale; termometre pentru interior și exterior; termometre pentru frigorifer; termometre cu mercur de laborator, cu buletin de comparație: a) până la 200^0C, b) peste 200^0C; termometre tehnice și industriale cu mercur și alte lichide: cu tijă scurtă sau cu tijă lungă, până la 100^0C și peste 100^0C[26].

Datorită eforturilor depuse de instituțiile abilitate, în anul 1957, pandemia de gripă a fost resimțită ușor, ca urmare a eforturilor depuse de îmbunătățire a sistemului sanitar prin modernizarea sau construirea altor noi unitățile sanitare, prin creșterea unităților de desfacere al medicamentelor, cu îmbunătățirea sistemului de salarizare al personalului din unitățile sanitare și de prevederi sociale ca și modul de acordare a asistenței medico-sanitare: a fost corelat numărul de posturi cu cel al cadrelor existente și în curs de pregătire, precum și raționalizarea cumulului în funcție de nevoile de deservire a populației, s-a realizat o repartiție mai bună a cadrelor medicale între mediul urban și mediul rural, prin crearea de noi circumscripții rurale cu mai mulți medici; înființare de noi policlinici raionale; s-au fixat posturile de medici în spital, în vederea unei continuități, s-a insistat pe modul de pregătire a cadrelor

[22] Ibidem, f. 95-96, *Tabel de farmaciști și tehnicieni* în 1957.
[23] Ibidem, f. 125, 143, astfel Oficiul Farmaceutic Regional Bacău – Centrofarm Bacău era sub controlul Sfatului Popular al regiunii Bacău, Secția Sănătate.
[24] Ibidem, f. 145.
[25] Idem, d. 15/1958, f. 65.
[26] Ibidem, f. 140 v.

https://biblioteca-digitala.ro

medicale, prin introducerea externatului, internatului, stagiaratului, secundariatului și a treptelor ierarhice de funcții superioare, care să se ocupe prin atestare, examene și cursuri; s-a reglementat practica profesiunii medicale prin atestare, examene și concursuri.

În presa națională și locală nu s-a scris nimic de pandemie, doar articole răzlețe în ziare locale: „Flacăra Moineștiului”, despre Gripa epidemică, la rubrica *Medicul va sfătuiește*[27] cu sfaturi recomandate de medici. În această perioadă la știri locale apăreau doar cele politice: *Vizita delegației parlamentare române în R.P. Chineză*[28], iar la „știri de peste hotare” apare doar politica cu propagandă comunistă: Lupta pentru pace, luptă pentru dezarmare, colaborările economice cu URSS, Republica Chineză, Iodania, Iran, Polonia, Cehoslovacia: *Sărbătorirea Zilei de 1 Mai, Pekinul în sărbătoare, Noi propuneri ale guvernului sovietic în problema înfăptuirii dezarmării* etc[29].

În anul 1958 s-au demarat acțiuni de construire sau recondiționare a următoarelor unități spitalicești: Spitalul din Buhuși[30], Maternitatea din Bacău[31], Căminul de Bătrâni[32]. Apoi, în anul 1959 s-au construit Spitalul de Copii Bacău[33], Policlinica de Adulți Tg. Ocna[34], și reparații capitale la Spitalul Podu Turcului[35], Sanatoriul T.B.C. Dărmănești[36] și Spitalul din Huruiești[37].

Indicii demografici înregistrați în primele 11 luni ale anului 1957 au fost următorii: natalitatea 23%, mortalitatea generală 10%, excedentul natural 13,2 %, mortalitatea infantilă 8%.[38]

În acest sens a fost gândit un plan: Planul Ocrotirii Sănătății[39] pe anul 1958, care a avut obiectivele următoarele:

- întărirea activității profilactice;
- intensificarea luptei contra mortalității infantile;
- creșterea accesibilității populației la asistența medicală;
- ridicarea nivelului de pregătire al cadrelor medicale;

---

[27] Ziarul „Flacăra Moineștiului”, PZ38, din 15 februarie 1958.
[28] Ziarul „Scânteia”, 1957.
[29] Ziarele „Scânteia”, „Flacăra”, „Flacăra Moineștiului”.
[30] Arhivele Naționale Bacău, fond Sfatul Popular al regiunii Bacău, Secția Sănătate, d. 49/1958.
[31] Idem, d. 51/1958.
[32] Idem, d. 53/1958.
[33] Idem, d. 48/1959 și 49/1959.
[34] Idem, d. 50/1959.
[35] Idem, d. 51/1959.
[36] Idem, d. 52/1959.
[37] Idem, d. 53/1959.
[38] Idem, d. 15/1958, f. 223, Conform H.C.M. nr. 1365/1957, s-a îmbunătățit sistemul de salarizare și încadrare a personalului medical.
[39] Ibidem, f. 222-243, *Dare de seamă privind sănătatea populației la sfârșitul anului 1957*.

https://biblioteca-digitala.ro

- consolidarea organizatorică a unităților existente și a bazelor lor materiale;

- elaborarea legislației sanitare;

- relații de colaborare cu străinătatea în probleme de ocrotire a sănătății.

În anul 1954 apar *Instrucțiuni pentru prevenirea și combaterea gripei*[40] emise de Ministerul Sănătății Direcția Sanitaro-Antiepidemică. Se face cunoscut că, datorită faptului că gripa este o maladie transmisibilă, cu indice mare de contagiozitate și fiind provocată de mai multe tipuri de virusuri, se întâlnește în toate anotimpurile, mai ales în cele friguroase, morbiditatea poate crește îmbrăcând caracterul de epidemie și atinge toate vârstele. Măsurile de prevenire și combatere erau:

a) Asistența medicală: în timpul epidemiei asistența medicală va urmări și trata bolnavii la domiciliu. Vor fi internați doar bolnavii care fac complicații. Se precizează în *Instrucțiuni* că bolnavul care nu are condiții de izolare, stă într-o cameră cu altă persoană, patul bolnavului trebuie izolat de restul încăperii printr-un paravan de material (cearșaf, perdea etc.); măsuri în ambulatoriu: munca organizată în așa fel ca să nu propage transmiterea gripei, astfel trebuiau evitate aglomerările, triajul se făcea separat cu filtre ambulatorii, și cu dezinsecția riguroasă a mobilierului și instrumentarului după examinarea fiecărui bolnav, cu accent deosebit pe staționarul de copii. Cei depistați imediat erau izolați și tratați, iar cei sosiți ulterior erau izolați 2-3 zile de ceilalți depistați.[41] Măsuri în instituțiile curativo-profilactice: **În timpul epidemiei de gripă era obligatorie purtarea măștilor cu tifon,** pentru întreg personalul medical și sanitar, care deserveau staționarele pentru copii sau secțiile infantile din spital. Pentru perioada epidemică, era interzisă vizitarea bolnavilor de către rude. Bolnavii erau internați separat, în încăperi izolate de celelalte saloane ale spitalelor. Sălile de așteptare și saloanele erau în fiecare zi măturate umed, aerisite și dezinfectate[42]. Măsuri pentru maternități: aici, tot personalul avea obligația să poarte măști de tifon, din patru straturi, care să acopere nasul și gura; iar măștile trebuiau schimbate la fiecare 4 ore, aceștia fiind controlați riguros dacă respectau normele. Rufele bolnavilor și vasele alimentare erau spălate cu apă fierbinte după fiecare întrebuințare.[43]

b) Măsuri de prevenire în instituții: se solicita evitarea aglomerărilor în spații închise, intensificarea curățeniei regulate și dezinfectare periodică, împărțirea personalului pe schimburi pentru evitarea aglomerării de persoane, crearea posibilității de spălare a mâinilor cu apă și săpun cât mai des.

---

[40] Idem, d. 10/1954, f. 119-126, *Instrucțiuni pentru prevenirea și combaterea gripei*.
[41] Ibidem, f. 121-122.
[42] Ibidem, f. 122.
[43] Ibidem, f. 123.

https://biblioteca-digitala.ro

c) educația sanitară: se punea un accent deosebit pe informare și educația sanitară a populației, prin propagandă la radio, presă, în cinematografice, săli de teatru etc.[44]

S-a pus accentul mai mult pe prevenirea gripei, în acest sens fiind elaborat, în anul 1959, Planul de măsuri privind prevenirea gripei și difteriei.[45] Se făcea cunoscut că în vestul Europei evolua „o mare epidemie de gripă" și care cuprinsese: Franța, Elveția, Italia, Austria, Germania Federală, R.D.G., Suedia și Olanda, aproximativ 50% din populație, exemplificând Elveția care înregistrase 3.000 de cazuri pe săptămână. Chiar cu precizarea că, deși majoritatea cazurilor sunt ușoare, sunt numeroase și cu forme mai complicate pulmonare și hemoragice. Menționarea era destul de rezervată în sensul că nu se vorbea de o epidemie propriu-zisă, dar se menționa astfel: „înregistrarea de semne epidemiologice premonitorii cu potențial crescut pentru gripă"[46].

Având în vedere cele prezentate în plan, se observă o teamă de această epidemie și chiar o grabă, prin luarea de măsuri urgente și chiar drastice, ceea ce ne face să credem că situația era mai gravă decât era prezentată. Astfel, au fost stabilite următoarele măsuri: supravegherea atentă a teritoriului, mobilizând echipe pentru depistarea și izolarea pacienților infectați; asigurarea necesarului în spitale, asigurarea de medicamente în farmacii și puncte farmaceutice; posibilitatea unui triaj serios epidemiologic în colectivitățile mari; introducerea obligatorie pentru personalul medical de purtare a măștilor; interzicerea copiilor cu vârste până la 14 ani în locuri închise și aglomerate (săli de spectacole, teatre, cinematografice), cu pauze cât mai mari și dese pentru aerisire și dezinfecție (școli, internate, ateliere etc.);[47] organizarea de evenimente educative medico-sanitare despre gripă.

Conform unei adrese a Direcției Sanitaro-Antiepidemică către Direcția Sanitară a Regiunii Bacău din 30 septembrie 1959, se confirmă epidemia de gripă și se cere luarea de măsuri pentru această situație conform instrucțiunilor M.S.P.S. nr. 233584/1957, privind prevenirea și combaterea gripei și totodată experienței dobândite în urma acțiunii antigripale desfășurată în epidemie de gripă din februarie-martie 1959[48].

Mult mai târziu apar și Instrucțiuni privind vaccinarea antigripală. După anul 1960 s-au înmulțit acțiunile de prevenire și combatere a gripei. Vaccinarea antigripală s-a realizat abia în anul 1963, în noiembrie, cu vaccin rusesc, monovalent de tip A2 simplu sau asociat cu vaccin monovalent de tip B,

---

[44] Ibidem, f. 124.

[45] Idem, d. 33/1959, f. 183-187, *Plan de măsuri privind prevenirea gripei și difteriei.*

[46] Ibidem, f. 183.

[47] Ibidem, f. 186.

[48] Ibidem, f. 366.

https://biblioteca-digitala.ro

de tip solubil[49]. Vaccinarea s-a făcut la adulți, începând cu vârsta de la 16 ani până la 55 de ani, cu o evidență foarte clară a celor vaccinați pentru urmărirea eventualelor reacții. Lunar, Inspecțiile de Stat Regionale aveau obligația să raporteze telefonic, numărul de cazuri, eventuale focare și numărul de vaccinați. În unitățile Ministerului Afacerilor Interne, Ministerul Afacerilor Externe, Ministerului Transportului care aveau organele sanitare, vaccinarea populației a fost realizată în unitățile respective[50].

În concluzie, pandemiile de gripă cunoscute sunt:

Gripa spaniolă din 1918-1920 considerată cea mai devastatoare pandemie de gripă din istoria recentă provocată de o tulpină a virusului H1N1 a ucis între 20 și 50 de milioane de persoane la scară mondială. Pandemia s-a răspândit în trei valuri simultane în Europa, Asia și America de Nord. Virusul a fost letal mai ales la tineri, originea acestuia fiind și astăzi necunoscută. Conform estimărilor, virusul a afectat circa 500 de milioane de persoane, adică aproximativ o treime din populația planetei. La acea vreme, nu existau vaccinuri sau medicamente capabile să trateze eficient noul virus. Cetățenii primeau atunci ordinul de a purta măști medicale, școlile, teatrele și afacerile de tot felul se închideau, în timp ce cadavrele se adunau în morgi improvizate, înainte ca virusul să-și încheie letalul marș global;

Gripa asiatică din 1957-1958 identificată mai întâi în China, un nou tip de virus H2N2 a provocat circa două milioane de decese în toată lumea. Virusul se crede că ar fi apărut după ce o formă umană a H2N2 s-a combinat cu o tulpină mutantă prezentă la rațe. Cele mai multe persoane decedate erau vârstnici;

Gripa din Hong Kong din 1968-1969 detectată prima oară în Hong Kong, virusul H3N2 a ucis aproximativ un milion de persoane la nivel mondial. Virusul a fost extrem de contagios, fapt ce a dus la răspândirea sa rapidă. În primele două săptămâni de la apariție, 500.000 de cazuri au fost deja raportate, virusul răspândindu-se apoi rapid în Asia de Sud-Est. În câteva luni, virusul a ajuns în regiunea Canalului Panama și în Statele Unite, unde a fost adus de militarii reveniți din Vietnam. Au urmat, una după alta, Marea Britanie și alte țări din Europa de Vest, Australia, Japonia, numeroase țări din Africa, Europa de Est, America Centrală și de Sud. Pandemia a avut loc în două valuri și în majoritatea regiunilor al doilea val a produs mai multe victime. Virușii de tip H3N2 circulă și astăzi.

[49] Idem, d. 4/1963, f. 12-14, *Instrucțiuni privind vaccinarea antigripală:* „Practicarea vaccinării antigripale cu monovaccin A2: înainte de vaccinare, monovaccinul uscat de tip A2, 2 ml, se dizolvă în 5 ml de apă fiartă și răcită sau apă distilată. Din acest vaccin solvat, la fiecare persoană supusă vaccinării se administra pe cale nazală 25 ml, vaccin care corespundea la 2 presiuni puternice ale perei de cauciuc de la aparatul de pulverizat, câte una pentru fiecare nară. Vaccinul dizolvat nu se păstra mai mult de o oră".

[50] Ibidem, f. 14.

https://biblioteca-digitala.ro

Gripa din 2003 – Epidemia de pneumonia atipică de SARS care a apărut în China în 2003, a afectat 8000 de persoane și a provocat peste 800 de decese în întreaga lume din care 350 în China, de altfel fiind tulpina H5N1 a virusului gripei aviare.

Gripa porcină (2009-2010) – Primele cazuri de gripă porcină s-au înregistrat în 1976, în Statele Unite. Numele nu este tocmai unul bine ales, fiind vorba de clasicul virus H1N1. Numărul deceselor confirmate prin teste de laborator este de mai puțin de 19.000, deși există estimări în care se vorbește de 150.000 de victime. Primele cazuri au apărut în Mexic, de unde boala s-a extins în Statele Unite. În pofida numărului relativ redus de vicitme, teama a fost cauzată de faptul că pacienții răspundeau cu dificultate la tratamentul cu antibiotice, iar boala evolua în pneumonie virală.

Gripa din 2019-2020, de tip A, subtip (H1) pdm09 și 1 tip A, subtip H3. Un coronavirus nou (CoV) este o nouă tulpină de coronavirus care nu a fost identificată anterior la om. Coronavirusul nou, denumit recent COVID-19, a fost detectat în focarul raportat din Wuhan, China în decembrie 2019.

În general, producerea unui vaccin a fost dezvoltat relativ repede – cercetătorii au învățat multe de la celelalte două pandemii ale secolului XX, gripa spaniolă din 1918 și gripa asiatică din 1957, dar nu a fost disponibil pe scară largă înainte ca boala să fi atins cel de-al doilea vârf în majoritatea țărilor[51].

Evoluția epidemică, caracterizează evoluția rapidă a unei infecții într-un interval scurt de timp, cu un număr mare de cazuri clinice într-o colectivitate (cămin, cazarmă, sat, zonă, țară, epidemiile de ciumă, gripă, rujeolă, scarlatină).

Evoluția pandemică este aceea în care maladia infecțioasă se extinde rapid pe un teritoriu foarte larg (țări, continente), cu un număr foarte mare de cazuri clinice. Este caracteristică infecției gripale și este favorizată de mijloacele de deplasare rapidă, la distanțe foarte mari. Epidemiologii au avertizat că acest model ar putea fi repetat în cazul noului coronavirus, fapt care s-a și întâmplat în zilele de astăzi, un alt val de epidemie care a atins tot globul, cauzând un număr mare de decese, și puțin probabil ca toată lumea să aibă acces la un vaccin. Dar și de această dată, însă, guvernele și societățile nu au răspuns mult mai diferit decât au făcut-o în anii ’50-’60.

Pandemiile de gripă din anii: 1918, 1957, 1968, 2003, 2019 au fost produse de virusuri al căror genom a rezultat prin fenomenul de reasortare. Acestea se sting în timp, atât prin imunizarea populației, cât și prin găsirea vaccinului antigripal.

---

[51] https://www.catena.ro/sanatate/vaccinuri/gripa-totul-despre-simptome-transmitere-tratamentul-antiviral-i-vaccinul-antigripal, accesat în data de 28.08.2020.

https://biblioteca-digitala.ro

ANEXE

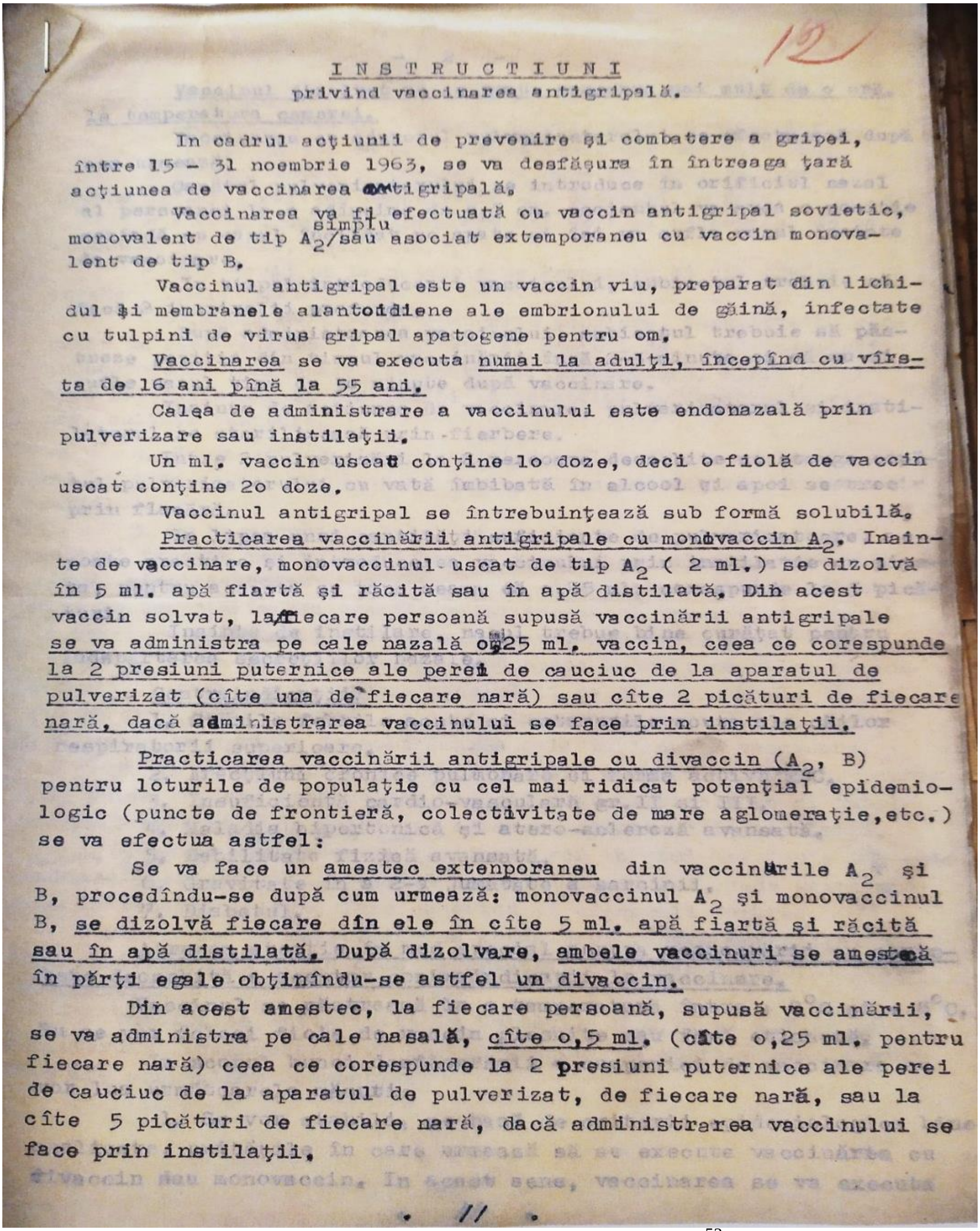

12

INSTRUCTIUNI
privind vaccinarea antigripală.

In cadrul acţiunii de prevenire şi combatere a gripei, între 15 - 31 noembrie 1963, se va desfăşura în întreaga ţară acţiunea de vaccinarea antigripală.

Vaccinarea va fi efectuată cu vaccin antigripal sovietic, monovalent de tip A_2/simplu sau asociat extemporaneu cu vaccin monovalent de tip B.

Vaccinul antigripal este un vaccin viu, preparat din lichidul şi membranele alantoidiene ale embrionului de găină, infectate cu tulpini de virus gripal apatogene pentru om.

Vaccinarea se va executa numai la adulţi, începînd cu vîrsta de 16 ani pînă la 55 ani.

Calea de administrare a vaccinului este endonazală prin pulverizare sau instilaţii.

Un ml. vaccin uscat conţine lo doze, deci o fiolă de vaccin uscat conţine 2o doze.

Vaccinul antigripal se întrebuinţează sub formă solubilă.

Practicarea vaccinării antigripale cu monovaccin A_2. Inainte de vaccinare, monovaccinul uscat de tip A_2 (2 ml.) se dizolvă în 5 ml. apă fiartă şi răcită sau în apă distilată. Din acest vaccin solvat, la fiecare persoană supusă vaccinării antigripale se va administra pe cale nazală o,25 ml. vaccin, ceea ce corespunde la 2 presiuni puternice ale perei de cauciuc de la aparatul de pulverizat (cîte una de fiecare nară) sau cîte 2 picături de fiecare nară, dacă administrarea vaccinului se face prin instilaţii.

Practicarea vaccinării antigripale cu divaccin (A_2, B) pentru loturile de populaţie cu cel mai ridicat potenţial epidemiologic (puncte de frontieră, colectivitate de mare aglomeraţie,etc.) se va efectua astfel:

Se va face un amestec extenporaneu din vaccinurile A_2 şi B, procedîndu-se după cum urmează: monovaccinul A_2 şi monovaccinul B, se dizolvă fiecare din ele în cîte 5 ml. apă fiartă şi răcită sau în apă distilată. După dizolvare, ambele vaccinuri se amestecă în părţi egale obţinîndu-se astfel un divaccin.

Din acest amestec, la fiecare persoană, supusă vaccinării, se va administra pe cale nasală, cîte o,5 ml. (cîte o,25 ml. pentru fiecare nară) ceea ce corespunde la 2 presiuni puternice ale perei de cauciuc de la aparatul de pulverizat, de fiecare nară, sau la cîte 5 picături de fiecare nară, dacă administrarea vaccinului se face prin instilaţii.

. // .

Instrucțiuni privind vaccinarea antigripală[52]

[52] Arhivele Naționale Bacău, fond Sfatul Popular al regiunii Bacău, Secția Sănătate, d. 4/1963, f. 12.

https://biblioteca-digitala.ro

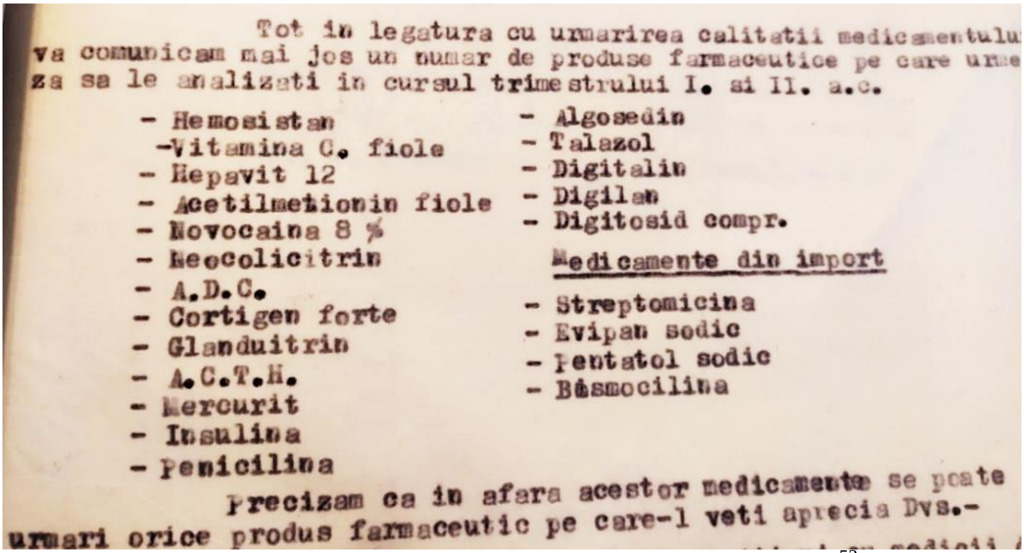

Tot in legatura cu urmarirea calitatii medicamentulu
va comunicam mai jos un numar de produse farmaceutice pe care urme
za sa le analizati in cursul trimestrului I. si II. a.c.

- Hemosistan
- Vitamina C. fiole
- Hepavit 12
- Acetilmetionin fiole
- Novocaina 8 %
- Neocolicitrin
- A.D.C.
- Cortigen forte
- Glanduitrin
- A.C.T.H.
- Mercurit
- Insulina
- Penicilina
- Algosedin
- Talazol
- Digitalin
- Digilan
- Digitosid compr.

Medicamente din import

- Streptomicina
- Evipan sodic
- Pentatol sodic
- Bismocilina

Precizam ca in afara acestor medicamente se poate
urmari orice produs farmaceutic pe care-l veti aprecia Dvs.-

Listă cu medicamentele produse în țară și cele din import[53]

4. Imagine dintr-o sală de operații[54]

[53] Idem, d. 8/1957, f. 128.
[54] Arhivele Naționale Bacău, Colecția Fotografii, Album nr. 431, f.58.

https://biblioteca-digitala.ro

Salon de spital[55]

Spitalul din Moinesti[56]

---

[55] Idem, fond Sfatul Popular al regiunii Bacău, Secția Sănătate, d. 58/1961-1965, f. 59 (5).
[56] Ibidem, f. 23v.

https://biblioteca-digitala.ro

Spitalul din Comănești[57]

Policlinica din Buhuși[58]

[57] Ibidem, f. 24.

[58] Arhivele Naționale Bacău, fond Sfatul Popular al regiunii Bacău, Secția Sănătate, d. 58/1961-1965, f. 57 (5)

https://biblioteca-digitala.ro

Policlinică[59]

Dispensar[60]

[59] Ibidem, f. 57 (4).
[60] Ibidem, f. 59 (3).

https://biblioteca-digitala.ro

Policlinică[61]

Policlinica din Moinești[62]

[61] Arhivele Naționale Bacău, fond Sfatul Popular al regiunii Bacău, Secția Sănătate, d. 58/1961-1965, f. 57 (2).
[62] Idem, Colecția Fotografii, Album, nr. 431, f. 271.

https://biblioteca-digitala.ro

Organizația P.C.R. a Inspectoratului de Securitate al județului Vrancea (1968-1972)

Bogdan C. DOGARU

The P.C.R. Organization of the Security Inspectorate of Vrancea County
Abstract

The reorganization of the State Security in 1968 strengthened the control of the Romanian Communist Party organizations over the repressive structures, including in Vrancea County.
Keywords: communist, Vrancea, Security

Două cauze principale au stat la baza reorganizării Securității și Miliției în anul 1968: Plenarele C.C. al P.C.R. din 26-27 iunie 1967 și 22-25 aprilie 1968, când au fost criticate și condamnate abuzurile Securității sub conducerea fostului Ministru de Interne Alexandru Drăghici și reorganizarea administrativ-teritorială a României din februarie 1968.

La Plenara din 26-27 iunie 1967, pe baza raportului intitulat „Unele probleme privind activitatea M.A.I.", Nicolae Ceaușescu a declanșat atacurile „împotriva abuzurilor și ilegalităților" comise în perioada ministeriatului lui Alexandru Drăghici. A urmat apoi Hotărârea Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R. nr. 119 din 16 martie 1968 cu privire la întărirea controlului organelor de partid asupra activității organelor de Securitate și Miliție. Totodată, în urma Plenarei din 22-25 aprilie 1968, Alexandru Drăghici a fost exclus din C.C. al P.C.R., dar nu și din partid, pierzându-și, totodată, toate funcțiile pe care le deținea în acel moment[1].

În Hotărârea C.C. al P.C.R. nr. 119/16.03.1968 se preciza încă de la punctul 1 că întreaga activitate desfășurată de organele de Securitate și de Miliție era controlată și îndrumată de comitetele județene, municipale și orășenești de partid[2]. La punctul 3 din hotărâre se specifica faptul că organele de partid trebuiau să cunoască îndeaproape activitatea organelor de Securitate și de Miliție, atât prin controalele și analizele pe care le efectuau cât și din informările primite de la aceste unități. Șefii Securității și Miliției erau obligați

[1] Oana Ionel, *Sărbătorirea a 20 de ani de la înființarea Securității* în „Caietele C.N.S.A.S." nr. 2/2008, Ed. C.N.S.A.S., București, 2008, p. 49-50 și 53.
[2] Consiliul Național pentru Studierea arhivelor Securității (în continuare se va cita C.N.S.A.S.), fond Documentar, d. D 7929, vol. 1, f. 5.

https://biblioteca-digitala.ro

să informeze în mod sistematic și operativ primii secretari și secretariatele comitetelor județene, municipale și orășenești de partid asupra întregii activități pe care o desfășurau. Cât privește declanșarea urmăririi informative a unor cadre din nomenclatura de partid, suspecte că ar comite acțiuni contra securității Statului sau alte infracțiuni, aceasta nu era decisă de conducerile structurilor județene de Securitate ci era aprobată de către prim secretarii comitetelor județene, municipale sau orășenești de partid, cu consultarea secretarilor respectivelor organizații de partid[3].

O mențiune foarte importantă era aceea că persoanele alese în organele de partid și ale puterii de Stat, în conducerea organizațiilor de masă și obștești, precum și cele care ocupau funcții în nomenclatura organelor de partid nu puteau fi utilizate în munca informativă. Doar în „situații concrete și cu totul deosebite aceste persoane puteau primi sarcina din partea primilor secretari județeni, municipali sau orășenești de partid de a sprijini organele de Securitate și de Miliție[4].

Desființarea organizării administrativ-teritoriale a țării pe regiuni și raioane, copiată în 1950 după model sovietic și reînființarea județelor au fost anunțate de Constituția din 1965, dezbătute la Plenara C.C. al P.C.R. din 5-6 octombrie 1967, hotărâte la Plenara C.C. al P.C.R. din 14 februarie 1968 și instituite prin Legea nr. 2 din 16 februarie 1968 privind reorganizarea administrativă a teritoriului R.S.R.[5].

Aplicarea reformei administrativ-teritoriale din 1968 a marcat distanțarea tot mai accentuată de modelul sovietic, continuând linia trasată prin Declarația P.M.R. din aprilie 1964, și, în același timp, a subminat baza de putere a celor 16 foști prim secretari P.C.R. regionali, dând posibilitatea lui Nicolae Ceaușescu să inițieze o serie de schimbări în aparatul de partid și de Stat, punând în funcțiile cele mai importante pe apropiații săi[6].

Prin ordinul Președintelui Consiliului Securității Statului nr. 6/16 februarie 1968, direcțiile regionale și organele raionale de Securitate își încetau activitatea în locul lor constituindu-se inspectoratele județene de Securitate[7].

În urma desființării Serviciilor Raionale de Securitate Focșani, Panciu și Adjud, la nivelul Județului Vrancea a luat ființă Inspectoratul de Securitate al Județului Vrancea. La 18 februarie 1968 respectiva instituție avea un colectiv de conducere format din: maior Stoica I. Petrică – inspector șef, căpitan Ivan T. Gheorghe – adjunct al inspectorului șef, maior Savin S. Dănilă – adjunctul

[3] Ibidem, f. 6.
[4] Ibidem, f. 11.
[5] Bogdan Constantin Dogaru, *Contribuții la organizarea administrativă a județului Putna. Sfaturile Populare Raionale* în „Archiva Moldaviae” nr. I/2009, p. 133 și 141.
[6] *Ibidem*, p. 133.
[7] C.N.S.A.S., fond Documentar, d. D 86, vol. 3, f. 12.

https://biblioteca-digitala.ro

inspectorului șef și șef al Secției de Securitate a Municipiului Focșani, căpitan Vîlcu M. Neculai – adjunct șef serviciu tip I la Serviciul I informații interne, căpitan Mocanu Gh. Ștefan – specialist III personal[8].

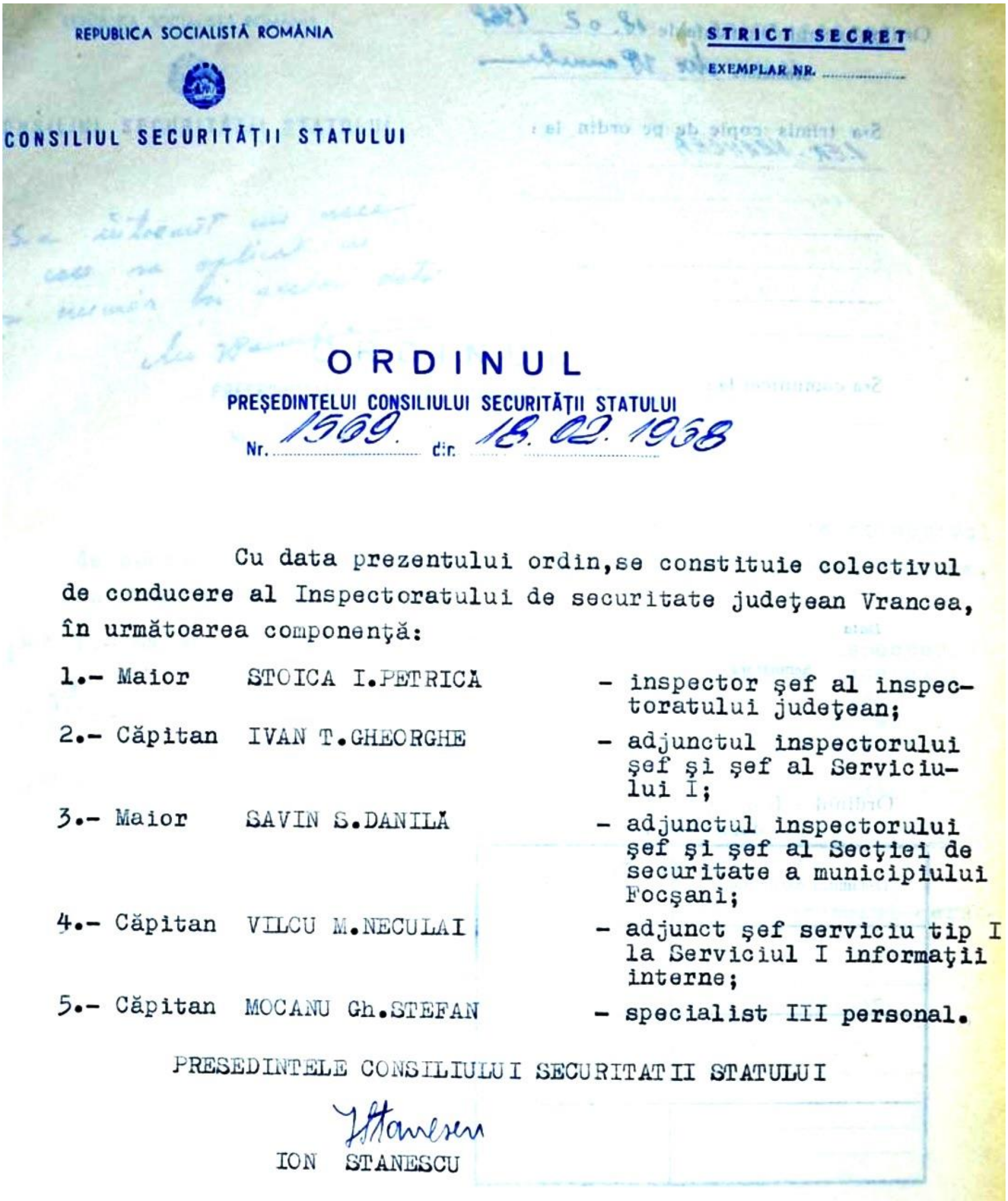

REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

CONSILIUL SECURITĂȚII STATULUI

STRICT SECRET

EXEMPLAR NR. ....

ORDINUL

PREȘEDINTELUI CONSILIULUI SECURITĂȚII STATULUI

Nr. 1569. din 18.02.1968

Cu data prezentului ordin, se constituie colectivul de conducere al Inspectoratului de securitate județean Vrancea, în următoarea componență:

1.-	Maior	STOICA I.PETRICA	- inspector șef al inspectoratului județean;
2.-	Căpitan	IVAN T.GHEORGHE	- adjunctul inspectorului șef și șef al Serviciului I;
3.-	Maior	SAVIN S.DANILA	- adjunctul inspectorului șef și șef al Secției de securitate a municipiului Focșani;
4.-	Căpitan	VILCU M.NECULAI	- adjunct șef serviciu tip I la Serviciul I informații interne;
5.-	Căpitan	MOCANU Gh.STEFAN	- specialist III personal.

PRESEDINTELE CONSILIULUI SECURITATII STATULUI

ION STANESCU

8 Idem, fond M.I.-D.M.R.U., d. 7388, vol. 3, f. 216.

https://biblioteca-digitala.ro

Prima ședință a proaspetei organizații P.C.R. a Inspectoratului de Securitate Vrancea a avut loc la 26 martie 1968 în prezența a 43 din cei 51 de membri. Adunarea a fost condusă de un prezidiu compus din 3 persoane, alese în unanimitate de tovarășii prezenți: Stoica Petrică, tov. Rădulescu (ca președinte al prezidiului) și tov. Dumitru Ion. Încă de la început s-a propus ca biroul organizației de bază, compus din 3 membri, să fie completat cu încă doi, propunere votată în unanimitate[9]. Astfel, au fost aleși ca noi membri în B.O.B. Securitate, Ene Aurel cu 43 de voturi și Dimancea Gheorghe cu 42 de voturi[10]. La rândul lor, 7 tineri securiști făceau parte din organizația U.T.C. a Securității Vrancea, printre ei numărându-se Cimbru Stoica, Păvălache Ana, Atanasiu Candachia[11].

Adunarea generală din 14 noiembrie 1968 a fost condusă de un prezidiu compus din: Simion Dobrovici – prim secretarul Comitetului Județean Vrancea al P.C.R., Dugheană Constantin – secretarul B.O.B. Securitate, Stoica Petrică, Chirescu Ion și Chițoiu Ilinca[12]. Cu acest prilej a fost prezentată o dare de seamă a activității B.O.B. Securitate pentru perioada noiembrie 1967 – noiembrie 1968. Securiștii vrânceni și-au manifestat atașamentul față de politica P.C.R. condusă de Nicolae Ceaușescu care condamnase vehement, în august 1968, intervenția militară a țărilor membre ale Tratatului de la Varșovia, în frunte cu U.R.S.S., împotriva Cehoslovaciei: „în executarea ordinelor pe care le-am primit, în urma evenimentelor din august a.c., ofițerii și subofițerii, întregul personal al Inspectoratului au dovedit un înalt spirit de răspundere, devotament și atașament față de partid și popor[13]”. În darea de seamă se mai preciza că transformarea organizației raionale Focșani a P.C.R. Securitate într-o organizație județeană a Inspectoratului de Securitate Vrancea avusese ca efect creșterea nr. membrilor de la 23 la 67[14].

Dacă dușmanul intern rămânea în linii mari același, „elemente dușmănoase din interior, și îndeosebi cele provenite din rândul fostelor organizații și partide fasciste, naționalist-șovine”, în ceea ce privește dușmanul extern, sub impulsul proaspetelor evenimente din august, acesta nu mai era identificat exclusiv în imperialismul occidental ci era descris generic prin sintagma „imperialism contemporan[15]”.

[9] Arhivele Naționale Vrancea, fond Comitetul Municipal Focșani al P.C.R., d. 36/1968, f. 59-60.
[10] Ibidem, f. 65.
[11] Ibidem, f. 72-73.
[12] Ibidem, f. 80.
[13] Ibidem, f. 66-67.
[14] Ibidem, f. 68.
[15] Ibidem, f. 67.

https://biblioteca-digitala.ro

Învățământul de partid era pus în prim plan, făcându-se remarcați pentru însușirea tezelor comuniste o serie de tovarăși precum Vasilescu Dumitru, Rumega Mărioara, Mihai Ion, Dache Emilian, Nicolae Ion, Păturescu Dorin, Gheorghiu Alexandru, Dimancea Gheorghe. La universitatea serală de marxism-leninism din Vrancea erau înscriși 13 angajați ai Securității locale, alți 19 făcând studiu individual. Pregătirea profesională a cadrelor era însă relativ precară; se arăta că „un număr de 17 tovarăși urmează cursurile fără frecvență ale învățământului superior, doi sunt în completarea cursului liceal, iar un număr de 34 au liceul terminat[16]".

Erau evidențiați și cei care obținuseră rezultate bune pe linia muncii de securitate: Mocanu Roni, Tîlvăr Petrică, Băiculescu Dumitru, Dimancea Gheorghe, Teacă Nicolae, Goia Milea, Angheloiu Nicolae, Vasilescu Dumitru, Ionescu Constantin, Baciu Constantin, Dache Emilian, Cazacu Nicolae, Năsăudeanu Alexandru[17].

Cei care manifestau neglijență erau sancționați pe linie de partid, de regulă cu „vot de blam" cum este și cazul securistului Gheorghiu Alexandru care, în septembrie 1968, își pierduse atât carnetul de partid cât și legitimația militară[18]. Alții, care comiteau abateri și mai grave de la disciplina de partid și cea militară și erau acuzați că ar fi încălcat normele de conviețuire socială primeau sancțiuni și mai drastice:

„Tov. Ciocârlan Ilie a venit în mai multe rânduri la intrarea în serviciu în stare de ebrietate (…); în afara unității a fost văzut în compania unor femei de moralitate îndoielnică, în uniformă militară, într-o ținută dezordonată. Pentru atitudinea sa a fost pedepsit de conducerea profesională în două rânduri cu arest la garnizoană, iar pe linie de partid a fost aspru criticat în adunările generale.

Tov. Niță Ionel, în luna octombrie a.c., a fost pedepsit cu zile de arest la garnizoană pentru faptul că a plecat în timpul programului să rezolve probleme de interes personal, a dovedit lipsă de tact și a comis abuzuri în relațiile cu cetățenii.

Tov. Hristache Alecu și-a permis ca la ultima adunare generală de partid să vină sub influența alcoolului, fapt pentru care comuniștii au luat poziție hotărâtă și în aceeași adunare de partid l-au sancționat cu *mustrare*.

De asemenea, tov. Gheba Ion, tot sub influența alcoolului și cu întârziere s-a prezentat la ședința de deschidere a învățământului de partid ce a avut loc în cadrul unității noastre în luna octombrie a.c. (…)

Nu putem trece cu vederea nici faptul că, la festivitatea de sărbătorire a 20 de ani de la înființarea Securității Statului, unii tovarăși, printre care și

---

[16] Ibidem, f. 69-70

[17] Ibidem, f. 71.

[18] Ibidem, f. 73.

https://biblioteca-digitala.ro

membri de partid cum sunt Lungu Alexandru și Hîrlea Aurel au lipsit nemotivați ceea ce a dus la sancționarea lor[19]".

La rândul lui, ofițerul Ivan Gheorghe, șef de compartiment în cadrul Securității Vrancea a adus în discuție cazul subordonatului Gheorghiu Ilie care lipsise de la serviciu 12 zile și ar fi trebuit dat dezertor dar crezuse că fusese învoit de inspectorul șef care, între timp, plecase la niște examene la Iași. În acest caz, primul secretar al Comitetului Județean Vrancea al P.C.R., Simion Dobrovici, prezent la ședință, a intervenit cerând să se ia măsuri severe împotriva respectivului ofițer, atrăgând atenția șefilor acestuia că nu trebuie să se rezume numai la critică. Dobrovici era de părere că „nu trebuie să se umble cu mănuși, că trebuie întronată o disciplină de fier. Așa ceva nu se întâmplă în alte instituții, dar aici, între militari ?[20]" Mai mult, șeful PCR Vrancea i-a cerut ofițerului Gheorghiu Ilie „să spună concret dacă mai are sau nu de gând să lucreze în cadrele Securității[21]".

Adunarea Generală din 14 noiembrie 1968 s-a încheiat cu votarea celor cinci persoane care urmau a face parte din noul B.O.B. Securitate: Ene Aurel-secretar, Dughiană Constantin – locțiitor, Vîlcu Nicolae, Apostol Dumitru și Rumega Mărioara-membri[22].

Odată cu creșterea numărului membrilor de partid, la începutul lunii iunie 1969 a fost înființată încă o organizație de bază la nivelul Securității Vrancea, astfel încât unitatea avea Organizațiile de Bază P.C.R. nr. 1 și 2. Ședința adunării generale a Organizației nr. 2, compusă din 19 membri, avusese loc în ziua de 14 iunie 1969 în prezența reprezentantului Comitetului Municipal Focșani al P.C.R., Bratu Ștefan și a secretarului Organizației nr. 1 Securitate, Ene Aurel[23]. Din B.O.B. nr. 2 făceau parte 3 membri: Macovei Gheorghe-secretar, Simion Dinu și Alexandru Ion[24]. După 4 luni de activitate, Organizația nr. 2 a Securității Vrancea a prezentat o dare de seamă privind activitatea din perioada 1 iunie-1 noiembrie 1969. Au fost remarcați pentru rezultate deosebite mai mulți angajați: Mihai Ion, Chiriac Asanache, Guiu Năstase, Rădulescu Paula, Decu Costică, Simion Dinu, Alexandru Ion, Sideriuc Ioan. Lipsuri au manifestat tovarășii Mehedinți Dumitru și Hîrlea Aurel[25].

La ședința Organizației de bază nr. 1 din 10 noiembrie 1969 au fost felicitați și evidențiați pentru rezultate deosebite următorii securiști: Angheloiu Nicolae, Cazacu Nicolae, Dugheană Constantin, Goia Milea, Lupu Grigore,

---

19 Ibidem, f. 74-75.
20 Ibidem, f. 83-84.
21 Ibidem, f. 85.
22 Ibidem, f. 93.
23 Idem, d. 42/1969, f. 103.
24 Ibidem, f. 106.
25 Ibidem, f. 110-111.

https://biblioteca-digitala.ro

Căldare Alexandru, Tomescu Petru, Vasilescu Dumitru, Baiculescu Dumitru, Mocanu Roni, Gheorghiu Ilie, Apostol Dumitru, Atanasiu Vasile, Tîlvăr Petre, Candea Costică, Irimia Ion, Chițoiu Ilinca, Alexandrescu Mărioara, Păturescu Dorin, Mănăstireanu Iulian, Zamfir Costică, Lungu Alexandru, Mihai Costică. Laude au primit și unii șefi de compartimente precum Nicolae Ion, Cucu Ștefan, Iaru Costică și Dachi Emilian. Interesant este faptul că printre cei apreciați se afla și ofițerul Gheorghiu Ilie, cel care cu numai un an înainte fusese criticat de șefi și aspru muștruluit de primul secretar Dobrovici. Cu siguranță înțelesese că trebuie să își revizuiasă comportamentul pentru a corespunde exigențelor muncii de securitate și disciplinei de partid.

Drept exemple negative au fost dați securiștii Ariton Ionel și Niță Ionel care lipseau în mod nejustificat de la serviciu fiind, de altfel, și sancționați pe linie de comandă cu „mustrare severă la adunarea ofițerilor”[26].

Un număr de 5 angajați fuseseră primiți în cursul anului ca membri de partid: Tomescu Petru, Sidoruc Ion, Mănăstireanu Iulian, Zamfir Costică și Androne Tudorița[27].

Se mai consemna faptul că toți cursanții manifestaseră interes față de învățământul politic unde studiaseră istoria patriei și partidului. De asemenea, la învățământul profesional, rezultatele au fost apreciate ca fiind bune și foarte bune: 10 ofițeri, în urma examenului de specialitate promovat, fuseseră atestați ca organe de cercetare penală, 2 absolviseră liceul și 8 facultatea.

Totodată, era lăudată activitatea dusă de propagandiștii grupelor de învățământ de partid, Stănescu Anton și Cucu Ștefan și de instructorii cu pregătirea de luptă și profesională, Gheorghiu Alexandru și Dima Iancu[28].

Erau semnalate, însă, și aspecte negative: „se cer învoiri și permisii cu o mică justificare de motive, se mai întârzie sau se lipsește de la program nemotivat, se mai pierde timp cu discuții care nu au nimic în comun cu activitatea noastră profesională[29]”.

În toamna anului 1969 (12 octombrie) se înființase și cea de-a treia Organizație de Bază a P.C.R. din Securitatea Vrancea. Toate trei au ținut adunările generale în luna octombrie 1970.

Prima care a organizat ședința adunării generale a fost Organizația de Bază nr. 2 la 8 octombrie 1970. A fost analizată situația învățământului profesional pe grupe de specialitate. Se menționa că la Grupa G toți salariații obținuseră rezultate bune, activitatea acestora fiind impulsionată de secretarul locțiitor. Se arăta că nu fuseseră cazuri de pierdere sau proastă gestionare a

[26] Ibidem, f. 94.
[27] Ibidem, f. 95.
[28] Ibidem, f. 97.
[29] Ibidem, f. 98.

https://biblioteca-digitala.ro

documentelor secrete încredințate de partid și guvern. Rezultate bune se înregistraseră și în activitatea Grupelor T. A. și Financiară[30].

Erau lăudați pentru contribuția adusă la întărirea disciplinei militare și executarea cu destoinicie a ordinelor primite de la șefi mai mulți securiști: Ispas Nicolae, Hristache Alecu, Alexandru Ion, Mihai Ion, Decu Costică, Tatomirescu Leonida, Simion Dinu, Gheorghe Mihai, Guiu Năstase, Rădulescu Paulina, Chiriac Asanache și Sideriuc Ioan.

Se înregistraseră însă și destule exemple negative. Este cazul tov. Ciocârlan Ilie care în seara zilei de 25 ianuarie 1970 trebuia să intre în post la orele 19,30, dar era în stare de ebrietate. La rândul lor, securiștii Gheba Ion și Mustață Romeo luaseră fără aprobare camionul unității, deplasându-se într-o comună unde au consumat băuturi alcoolice după care s-au înapoiat la sediul Securității Vrancea cu mașina remorcată. De altfel, Mustață Romeo era un „recidivist” pe linie de indisciplină, antrenându-se cu mai mulți tovarăși la consumul de băuturi alcoolice: Pustianu Andrei, Gheba Ion, Mehedinți Dumitru, Alexandru Ion. Mai mult, ultimul, Alexandru Ion își uitase în locul unde chefuise atât pistolul din dotare cât și actele mașinii care au fost aduse ulterior de către un organ de miliție. Drept exemplu negativ era dat și Hîrlea Aurel care comenta ordinele primite de la șefi, uneori nu le executa sau le executa cu întârziere[31]. Împotriva celor vinovați se luaseră măsuri, Gheba Ion și Mustață Romeo fiind sancționați cu „mustrare” pe linie de partid iar Ciocârlan Ilie a fost pus în discuția Consiliului de Onoare al subofițerilor din cadrul Securității Vrancea[32].

Ca membri în B.O.B. nr. 2 au fost aleși prin vot Macovei Gheorghe-secretar, Simion Dinu și Gheorghe Mihai[33].

În darea de seamă a adunării Organizației de Bază nr. 1 din 12 octombrie 1970 au primit aprecieri un număr considerabil de subordonați: Băiculescu Dumitru, Păncescu Carol, Mocanu Ștefan, Apostol Dumitru, Mihai Costică, Lungu Alexandru, Cazacu Nicolae, Ariton Ionel, Dumitru Ioan, Hiroti Maria, Vasilescu Dumitru, Dima Iancu, Păturescu Dorin, Chițoiu Ilinca, Lupu Grigore, Gheorghiu Ilie, Dugheană Constantin, Teacă Nicolae, Atanasiu Vasile. În afară de cei cu funcții de execuție, au fost lăudați și șefii de compartimente Vîlcu Nicolae, Iaru Costică, Stănescu Anton, Cucu Ștefan, Nicolae Ion, Ionescu Constantin, Dumitru Ioan, precum și membrii întregului colectiv de conducere al Inspectoratului de Securitate Vrancea. Un număr de 116 angajați primiseră diverse recompense: 22 decorați cu ordine și medalii ale R.S.R., o persoană

[30] Idem, d. 38/1970, f. 69 și 72.
[31] Ibidem, f. 74-75.
[32] Ibidem, f. 76.
[33] Ibidem, f. 91.

https://biblioteca-digitala.ro

premiată cu obiecte, 78 recompensați cu sume de bani, 5 promovați în funcții la salarizare și 9 citați prin ordin de zi al șefului unității și un angajat înaintat în grad în mod excepțional[34].

Unii securiști au fost totuși consemnați cu abateri de la disciplina militară și de partid: Niță Ionel, Atanasiu Vasile, Cutinică Mărgărit, Teacă Nicolae, Căldare Alexandru și alții. Au fost sancționați pentru abateri 5 tovarăși: Atanasiu Vasile și Niță Ionel – ambii cu „vot de blam”, Căldare Alexandru Mustrare, Cutinică Mărgărit, Nicolae Ion – toți cu „mustrare”[35].

Erau semnalate și cazuri de subordonați care nu respectau gradele și funcțiile superioare, încălcând principiile regulamentelor militare: Dachi Emilian, Tîlvăr Petre, Ionescu Constantin, Hirote Maria și alții[36].

În cursul anului 1970, în Organizația de Bază P.C.R. nr. 1 fuseseră primiți noi membri: Mănăstireanu Iulian, Zamfir Costică, Hirote Maria, Androne Tudorița, Șchiopu Eugenia, Ință Mihai. Cât privește organizația U.T.C. condusă de secretarul Căldare Alexandru, acolo se înregistraseră „unele acte de indisciplină, unele aspecte de bârfă” din partea unor U.T.C.-iști, precum Cernica Elena, Atanasiu Candachia, Cîrlan Dumitru. Criticat era și tânărul U.T.C.-ist Popa Mihai, proaspăt absolvent al Școlii de ofițeri de Securitate care nu se străduia să aplice în practică cunoștințele acumulate și dădea dovadă de pasivitate și lipsă de interes în rezolvarea sarcinilor profesionale[37].

B.O.B. nr. 1 a repartizat un număr de ofițeri pentru a răspunde de compartimentele de muncă: Vîlcu Nicolae răspundea de Serviciul I, Dugheană Constantin de Secția a VIII-a, Rumega Mărioara de munca de propagandă și de Biroul IX, Apostol Dumitru de Secția a III-a și de Organizația U.T.C., iar Ene Aurel de Biroul XII, evidență, secretariat, învățământ și coordonarea întregii activități[38].

Tot în darea de seamă se mai menționa și faptul că un număr de 24 de ofițeri fuseseră atestați ca organe de cercetare penală[39].

Componența B.O.B. nr. 1 la 14 octombrie 1970 era următoarea: Ene Aurel-secretar, Vîlcu Nicolae, Cucu Ștefan, Apostu Dumitru și Rumega Mărioara-membri[40].

Proaspăt înființata Organizație de Bază nr. 3 a Securității Vrancea și-a convocat adunarea generală în ședință la 27 octombrie 1970. Tovarășii prezenți au remarcat buna conduită și contribuția adusă la îndeplinirea sarcinilor

[34] Ibidem, f. 92 și 94.
[35] Ibidem, f. 96-97.
[36] Ibidem, f. 97.
[37] Ibidem, f. 98.
[38] Ibidem, f. 99.
[39] Ibidem, f. 100.
[40] Ibidem, f. 118.

https://biblioteca-digitala.ro

profesionale de către securiștii: Duca Tudor, Ciorișteanu Ion și Cimbru Stoica[41]. Totuși, au fost semnalate și aspecte negative „pe linia învățământului de stat”: Cosma Vasile abandonase școala de cultură generală în mod nejustificat, iar Ciorișteanu Ion nu studiase temeinic pentru susținerea examenelor la facultate, astfel încât rămăsese cu două restanțe în anul IV. De altfel, Cosma Vasile avusese și unele probleme comportamentale care duseseră la deconspirarea sa față de unele organe de miliție în condițiile în care condusese o motocicletă sub influența băuturilor alcoolice și provocase un scandal public[42].

În B.O.B. nr. 3 fuseseră aleși Anastasiu George – secretar și Duca Teodor – membru[43].

În darea de seamă prezentată la adunarea generală a Organizației nr. 2 a Securității din decembrie 1971 s-a analizat activitatea Organizației U.T.C. Se arăta că fusese primit în partid tânărul Sârbu Alexandru, „devotat partidului și patriei noastre și cu perspective în munca de securitate”. În schimb U.T.C.-iștii Berechet Gheorghe și Prodan Viorel au ratat intrarea în P.C.R. din cauza aportului scăzut adus în munca profesională și abateri disciplinare. Acte de indisciplină comisese și U.T.C.-istul Cârlan Dumitru. Secretarul Organizației U.T.C., Zamfir Costică era considerat a fi responsabil, deoarece tolerase astfel de situații[44].

Un rol important îl jucau securiștii însărcinați cu munca de propagandă. La propunerea B.O.B. nr. 2 Securitate fuseseră confirmați ca propagandiști de către Comitetul Municipal P.C.R. Focșani și responsabili cu învățământul de partid: Cucu Ștefan, Dumitru Ioan, Stănescu Anton, Rumega Mărioara și Dachi Emilian[45].

În activitatea profesională se remarcaseră tovarășii: Teacă Nicolae, Dima Iancu, Năsăudean Alexandru, Băiculescu Dumitru, Cucu Ștefan, Nicolae Ioan, Angheloiu Nicolae, Mănăstireanu Iulian, Mihai Costică și Ință Mihai. Pe de altă parte, unii angajați manifestaseră superficialitate pe linia pregătirii profesionale și pe linia aplicării în practică a pregătirii profesionale: Brânză Gheorghe, Dragu Vasile, Răduc Costică, Brîndușoiu Ion, Ionescu Constantin, Tîlvăr Petre, Niță Ionel și Obadă Vasile[46].

Tot în decembrie 1971 a avut loc și întrunirea membrilor din adunarea generală a Organizației Securitate nr. 1 la care a fost prezentată și o dare de seamă despre activitatea membrilor. Ședința a fost deschisă de secretarul organizației, Ene Aurel în prezența invitaților: prim secretarul Comitetului

[41] Ibidem, f. 148.
[42] Ibidem, f. 150-151.
[43] Ibidem, f. 160.
[44] Idem, d. 27/1971, f. 74-75.
[45] Ibidem, f. 78.
[46] Ibidem, f. 81-82.

https://biblioteca-digitala.ro

Județean Vrancea al P.C.R. Simion Dobrovici și prim secretarul Comitetului Municipal Focșani al P.C.R. Moldovan Zenovie[47].

Odată cu reorganizarea Inspectoratului Județean de Securitate Vrancea în Inspectoratul Județean Vrancea al M.A.I. a avut loc la 6 iunie 1972 și ședința Organizației P.C.R. la care au participat 163 de membri din totalul de 172. Scopul principal al întrunirii a fost acela „de a alege un comitet de partid care să coordoneze și să conducă activitatea B.O.B. de la nivelul Inspectoratului. Ședința a fost deschisă de secretarul Comitetului Municipal Focșani al P.C.R. Mihai Gheorghe fiind ales, cu unanimitate de voturi, și un prezidiu format din 7 persoane: Mihai Gheorghe, Stoica Petrică, Ghiviriga Vasile, Ranete Ștefan, Cîlț Ion, Ene Aurel și Rumega Mărioara[48].

În urma alegerilor desfășurate, la nivelul Organizației P.C.R. a Inspectoratului Județean Vrancea al M.A.I. a fost ales un comitet de partid compus din 9 membri: șeful Serviciului personal-învățământ, locotenent-colonelul Cucu Ștefan – secretar, șeful Brigăzii Economice, maiorul Cîlț Ioan – secretar locțiitor (aceasta era și secretarul Organizației P.C.R. a Miliției), maiorul Ene Aurel (însărcinat cu munca de propagandă), adjunctul șefului Miliției, locotenent-colonelul Dibuș Nicolae (responsabil pe probleme profesionale), căpitanul Gheorghiță Toader (responsabil cu munca culturală și activitatea sportivă), maiorul Maxim Vasile, secretara-dactilografă Chițoiu Ilinca, adjunctul șefului Securității, maiorul Vîlcu Nicolae, șeful Postului de Miliție T. F. Focșani, plutonier adjutant Samson Costache[49].

Comitetul P.C.R. de la nivelul Inspectoratului Județean Vrancea al M.A.I. se subordona Sectorului pentru Probleme Speciale (Armată, M.A.I. și Justiție) din cadrul Secției Organizatorice a Comitetului Județean Vrancea al P.C.R.

La 20 iunie 1972 a fost numit și colectivul de conducere al Inspectoratului Județean Vrancea al M.A.I. prin ordinul ministrului Ion Stănescu nr. 02176, având următoarea componență: lt.-col. Stoica I. Petrică – șef al inspectoratului județean, lt.-col. Savin S. Dănilă – adjunct al șefului inspectoratului și șef al Securității județului, colonel Ghiviriga C. Vasile – adjunct al șefului inspectoratului și șef al Miliției județului, maior Ivan T. Gheorghe-adjunct al șefului Securității județului și șef al Serviciului informații interne, maior Vîlcu M. Neculai-adjunct al șefului Securității județului și șef al Serviciului contrainformații economice, lt.-col. Dibuș I. Nicolae-adjunct al șefului Miliției județului, lt.-col. Moroșanu I. Ioan-adjunct al șefului Miliției județului, lt.-col. Cucu D. Ștefan – secretar al Comitetului de Partid și șef al

[47] Ibidem, f. 93.
[48] Idem, d. 27/1972, f. 12.
[49] Ibidem, f. 16 și 22.

https://biblioteca-digitala.ro

Serviciului învățământ, personal și mobilizare, căpitan Spînu F. Victor-șef al Serviciului de Miliție al Municipiului Focșani[50].

Plasarea sub aceeași comandă instituțională (inspectoratele județene ale M.A.I.) și sub controlul unor singure organizații comune de partid (organizațiile județene ale P.C.R. de la nivelul inspectoratelor județene ale M.A.I.) a celor două structuri represive, Securitatea și Miliția, marca o nouă etapă în instaurarea dictaturii personale a lui Nicolae Ceaușescu în cadrul aparatului de Partid și de Stat. Totodată, se marca o nouă etapă în evoluția raporturilor dintre P.C.R. și organele represive, dorindu-se întărirea controlului partidului asupra activității acestora.

[50] C.N.S.A.S., fond M.I.-D.M.R.U., d. 7397, vol. 17, f. 130.

https://biblioteca-digitala.ro

Un monument istoric din Horgești, județul Bacău: Conacul Strat, azi sediul primăriei Horgești

Ovidiu BOLDUR

A Historic Monument from Horgesti, Bacau District: Strat Manor, Today the Headquarters of Horgesti Town Hall

Abstract

In 1890, Gheorghe Strat and his mother, Profira, erected a boyar manor on their estate in Horgesti village. It falls within the Moldavian Manor types, built at the end of the 19th century.

After the second world war, ”Strat Manor” had the same faith as all boyar houses and was nationalized. The offices of the local town hall have operated in this building, both in the past and in the present day.

The damage of the structure of resistance of the three rooms and hall in the northern part of the building (collapsed walls, ceilings partially fallen down, lack of interior and exterior woodwork) caused the degradation of the preservation state of this heritage building.
Keywords: Profira Strat; Gheorghe Strat; manor; nationalization; structure of resistance; degradation

Clădirea de patrimoniu, a cărei vechime este atestată de la sfârșitul secolului al XIX-lea (1890), are codul din *Lista Monumentelor Istorice*: *BC-II-m-B-00846*. A avut folosința originară de „conac” al familiei boierilor Strat[1], apoi, după al Doilea Război Mondial, a îndeplinit diferite funcții mixte (primărie, bibliotecă sau dispensar), iar în prezent, găzduiește, sub cupola sa, câteva birouri ale Primăriei din Horgești, județul Bacău.

Pe un teren situat în pantă, cu o mare diferență de nivel, conacul a fost construit pe o temelie și un soclu de piatră. Cu demisol (pivniță, parțial) și un singur nivel (parter), imobilul are pereții pe structură portantă din cărămidă și mortar, tencuiți și zugrăviți cu var, iar învelitoarea din tablă zincată. Clădirea se încadrează în tipul de conace moldovenești, edificate în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

---

[1] Ortensia Racoviţă, *Dicţionarul geografic al judeţului Bacău*, ed. I, Stabilimentul Grafic „I. V. Socecu”, Bucureşti, 1895, p. 319; Nicolae Hurjui, *Satul Horgeşti-Bacău şi biserica „Sf. Voievozi”: paşi prin veşnicie*, Ed. Corgal Press, Bacău, 2002, p. 87, 89 și 91.

https://biblioteca-digitala.ro

Fațada principală

În anul 1949, ca de altfel toate casele boierești care existau la mijlocul secolului al XX-lea, *Conacul Strat* de la Horgești-Bacău a fost naționalizat de către regimul comunist[2] (inclusiv parcul și terenul din jur, precum și construcțiile anexe, întregul inventar – mobilierul interior sau moara)[3]. La cele 13 încăperi, patru holuri și o baie, existente încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, în anii ’80 ai secolului trecut, imobilului i-a fost adăugată încă o încăpere, în partea de sud-vest a acestuia[4].

Cu toate reparațiile realizate pentru destinația mixtă pe care a avut-o monumentul istoric în a doua jumătate a secolului al XX-lea, precum și prin utilizarea noilor materiale la reamenajările care au avut loc, aceste intervenții nu au schimbat semnificativ aspectul vechiului conac boieresc. Componentele artistice ale acestuia pot fi recunoscute și astăzi sub forma unui șir de coloane unite, în partea superioară, de arcade trilobate (fațada de est), dar și prin existența, parțială, a superbelor obloane din lemn, de la tâmplăria ferestrelor, ambele

[2] Arhivele Naționale Bacău, fond Prefectura județului Bacău, d. 117/1949, f. 7.
[3] Idem, fond Camera Agricolă Bacău, d. 35/1949, f. 185 și 189.
[4] Încăperea a fost destinată organizării manifestărilor culturale consacrate, în special, Festivalului Național „Cântarea României”, dar și activităților cu caracter politico-propagandistic.

https://biblioteca-digitala.ro

componente cu ascendență atestată încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea. Din păcate, nu s-a mai păstrat nicio altă piesă din patrimoniul mobil care a aparținut vechii familii boierești.

Fațada de est

Și, spre regretul oricărui călător care ar trece pragul somptuosului edificiu, se poate observa cum structura de rezistență a celor trei săli și a holului din partea de nord a clădirii este afectată prin: ziduri prăbușite, tavane parțial căzute, lipsa tâmplăriei interioare și exterioare, dar și prin infiltrațiile prezente, atât în partea de nord, cât și în cea de sud a monumentului istoric.

O clădire de patrimoniu pentru care o consolidare a structurii de rezistență și o restaurare a componentelor artistice nu ar determina decât o punere în valoare a moștenirii culturale lăsate de boierii noștri moldoveni de la sfârșitul secolului al XIX-lea și din prima jumătate a secolului al XX-lea.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

ARHIVISTICĂ

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Proveniența hârtiei și filigranele documentelor emise în Țara Românească între anii 1601-1620

Laurențiu LUNCAȘU
Adrian POHRIB

The Origin of the Paper and the Filigrans Used in Vallachia, between 1601 and 1620
Abstract

As a discipline, Filigranology assists Paleography, Bibliology and Philology in locating, dating and checking the authenticity of the old documents.

Obviously, the scholars raised the question regarding the origin of the paper used within the Romanian Principalities, between the XIV-th and the XVIII-th centuries. Based on the rigorous researches conducted by scholars such as Alexandru Mareș (for the XVI-th century) or on some sporadical analysis done upon some selected specimens, the hypothesis that the paper used in the Romanian territories was of foreign origin was issued. Later on, this hypothesis was conclusively settled. This hypothesis also held valid in case of the paper from the XVII-th century. The present study endorses this hypothesis by finding ways which would enable us to determine, in most situations, the origin of the paper used during the period between 1601 and 1620.

Due to objective reasons, the geographical area of the researches refrains to Wallachia, the documentary sources being exclusively represented the Central Historical National Archives. One should note that this institution preserves around 90% of the whole documents issued in the above mentioned period; henceforth, the documentary material that remained not researched would not be able to bring major changes on the conclusions brought in the present work.
Keywords:, watermarks in paper, filigranology, paper mills, papermaking moulds, paper manufacture, Vallachia**.**

Studiul onorează, la o distanță de peste trei decenii, observațiile academicianului Alexandru Mareș, care, în anul 1987, cu ocazia publicării monumentalei lucrări *Filigranele hârtiei întrebuințate în Țările Române în secolul al XVI-lea*[1], aprecia că pe viitor cercetările de filigranologie din țara noastră vor trebui îndreptate asupra hârtiei utilizată în alte perioade decât în secolul al XVI-lea.

Din motive obiective, arealul geografic al cercetării a fost redus la Țara Românească, sursa documentară constituind-o exclusiv Arhivele

[1] Alexandru Mareș, *Filigranele hârtiei întrebuințate în Țările Române în secolul al XVI-lea*, București, 1987.

https://biblioteca-digitala.ro

Naționale Istorice Centrale. Trebuie remarcat faptul că la această instituție se păstrează cca. 90% din totalul documentelor emise în perioada amintită, iar materialul rămas necercetat nu ar putea aduce modificări majore asupra concluziilor trase în urma acestui studiu. Din perspectivă bibliografică, punctul de plecare al cercetării l-a constituit *Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului (1601-1620)*[2], mulțumită căruia au putut fi identificate documentele scrise pe hârtie purtătoare de filigran, precum și fondurile de arhivă în care acestea se păstrează. De asemenea, se impune observația că documentele cercetate sunt în special documente datate sigur și mai puțin documente datate conjunctural (în funcție de durata domniei, componența sfatului domnesc, martori etc.).

Din totalul celor peste 1.350 de documente redactate în Țara Românească în perioada 1601-1620, am selectat un număr de 781 de documente scrise pe hârtie, care se găsesc în 39 de fonduri și colecții arhivistice, dintre care amintim fondurile Mitropolia Țării Românești, Episcopiile Argeș, Buzău, Râmnic, respectiv colecțiile „Achiziții Noi" și „Documente Istorice". Din cadrul acestora am reținut și analizat un număr de 443 de documente care s-au dovedit a fi purtătoare de filigrane. Tot în această cifră sunt incluse și 17 documente emise în altă parte decât Țara Românească, dar care se păstrează la Arhivele Naționale Istorice Centrale. Din perspectivă deontologică, se impune precizarea că identificarea documentelor purtătoare de filigran și sistematizarea acestora este meritul exclusiv al primului autor.

Studiul a fost structurat și dezvoltat pe două coordonate: prezentarea tipurilor de filigrane (în ordinea alfabetică a reprezentărilor) și formularea unor concluzii privind proveniența hârtiei utilizată în Țara Românească în primele două decenii ale secolului al XVII-lea.

În urma studierii documentelor, au fost identificate și sistematizate următoarele tipuri de filigrane:

Acvilă înscrisă în scut cu tenanți, surmontat de o coroană închisă. Această marcă de hârtie se identifică cu descrierea heraldică a stemei Basarabilor: scut încărcat cu acvilă cruciată în zbor deschis, având pe piept un scut în care se află dispus un turn cu etaj, cu acoperiș conic. Acvila este însoțită în senestra de o semilună, iar în dextra de o stea în șase colțuri. Scutul este timbrat de o coroană închisă cu un glob crucifer și este susținut/apărat de

[2] *** *Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului*, vol. II, (1601–1620), Direcția Generală a Arhivelor Statului, București, 1974 (Reghina Dragomir, Doina Duca-Tinculescu, Maria Soveja).

https://biblioteca-digitala.ro

două acvile privind în afară, stilizate ca două toarte, cu rol de cartuș[3]. Filigranul este însoțit de o contramarcă, plasată în mijlocul celei de-a doua jumătăți a colii de hârtie, alcătuită din literele chirilice „Ц” și „И” în ligatură, a căror semnificație nu a fost încă descoperită.

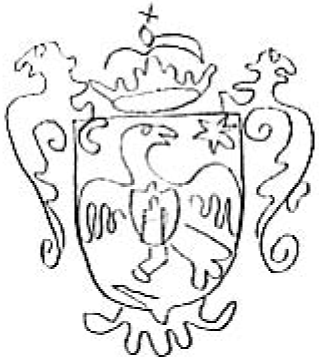

Ulterior, Olimpia Guțu a mai descoperit o variantă în care crucea lipsește din ciocul acvilei și de pe globul crucifer, coroana prezintă doar o jumătate de arc, iar acvila nu mai este însoțită de stea și semilună[4]. Această variantă prezintă același tip de contramarcă ca cea prezentată mai sus.

Hârtia care, privită în transparență, ne înfățișează unul dintre filigranele descrise mai sus este de proveniență autohtonă, fiind, probabil, fabricată la Râmnicu Vâlcea[5]. Ca și în cazul morii de hârtie de hârtie de la Călimănești, pe baza mărturiilor documentare, s-a presupus că moara a fost înființată de către domnitorul Matei Basarab în jurul anilor 1638-1639. Și în acest caz au fost identificate filigrane pe hârtia unor documente datate anterior acestei perioade, primul document cert în care apare acest model de filigran fiind datat 1624 martie 2.

Acvilă bicefală surmontată de o coroană deschisă. Acvila, simbolul autorității ereditare și al Imperiului, începând cu a doua jumătate a secolului al XIV-lea a jucat un rol important ca filigran. În cazul nostru, filigranul este de origine bavareză. Acvila bicefală în zbor deschis, timbrată de o coroană deschisă (dar care uneori poate lipsi), purtând pe piept un scut cu inițiala „K”, este acvila utilizată ca marcă de hârtie de moara din Kempten (Bavaria)[6]. În trecut, existau numeroase mori de hârtie germane care utilizau ca filigran acvila bicefală imperială, înlocuind litera de pe piept cu o altă literă sau cu un simbol care reprezenta, de obicei, armele unui oraș imperial. Spre exemplu, litera „A” face referire la

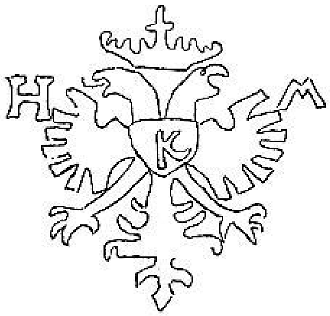

[3] O. Crețu, *Hârtia filigranată folosită în Țara Românească de-a lungul secolului al XVII-lea. Filigranele morilor lui Matei Basarab*, în „Romanoslavica”, XXII, 1984, p. 384; vezi și M. Popescu, *Fabrici românești de hârtie.*, în „Arta și tehnica grafică”, 1939, caiet 9, p. 59.
[4] Olimpia Guțu, *Hârtia filigranată folosită în Țara Românească de-a lungul secolului al XVII-lea. Filigranele morilor lui Matei Basarab, în „Romanoslavica", XXII (1984),* p. 386.
[5] Aurelian Sacerdoțeanu, *Fabrica de hârtie a lui Matei Basarab*, în „Hrisovul”, vol. VI, 1946, p. 74-76.
[6] ****Monumeta Chartae Papiyraceae Historiam Illustrantia..*, vol. V, p. 30.

https://biblioteca-digitala.ro

orașul imperial Augsburg, „K” la Kempten, „W” la Widoch, secera înscrisă în scut la Legfelden.

După anul 1553, Cancelaria din Innsbruck cumpăra hârtie din Kempten, de la Moritz Staiger. Exista, de asemenea, la Kempten, în 1573, un anume Moritz Mayer, care era în proces cu Hans Schröglin de Memmingen, având ca litigiu filigranele utilizate de morilor lor.

Începând cu anul 1580, observăm inițiale plasate în afara acvilei, care fac trimitere la numele fabricantului. Spre exemplu, „H. H”. – Hans Hürnpain sau Hurrenbein (care, din anul 1565 până în 1580, a aprovizionat cu hârtie cancelaria din Innsbruck); „G. F.” - Georg Frey (care trimitea, și el, hârtie cancelariei între 1588 și 1596); „H. S.” - Hans Schachenmayr[7]; „H. M.” - Hans Mayr, din provincia Kempten[8].

Acvilă înscrisă într-un cerc. Marca aparținea morilor italiene, fiind creată în secolul al XVII-lea, cu circulație până în secolul al XVIII-lea[9]. Forma neobișnuită a păsării a fost preluată, probabil, din reprezentările bisericești. Acvila este redată în zbor semideschis, orientată senestra, șezând pe munți, totul înscris într-un cerc. Filigranul este lipsit de contramarcă și prezintă numeroase variante din cauza desenului complicat.

Ancoră înscrisă într-un cerc, surmontat de trifoi. Reprezintă unul dintre cele mai vechi și mai folosite filigrane, prin urmare, și variantele întâlnite sunt numeroase. Acest simbol al speranței avea menirea de a proteja vasele și viața oamenilor pe mare și pe timp de furtună, cercul sugerând protecția față de lume și de eternitate. Acest simbol s-a păstrat până în zilele noastre, regăsindu-l și astăzi la unele fabrici[10]. Filigranul este dispus vertical, reprezentând o ancoră înscrisă într-un cerc, al cărui diametru variază între 3 și 4,5 cm. În partea superioară a cercului este dispus un trifoi, simbolizând o cruce.

[7] Charles-Moise Briquet, *Les filigranes. Dictionaire historique des marques du papier, des leur aparition vers 1282 jusque en 1600 avec 39 figures dans le texte et 16112 facsimiles des filigranes*, vol. I, Amsterdam, 1968, p. 30.
[8] Georg Eineder, *The Ancient Paper Mills of the Former Austro-Hungarian Empire and their Watermarks*, Hilversum, 1960, p. 79.
[9] Don Francisco de Bofarull y Sans, *Animals in Watermarks*, Hilversum, 1959, p. 37.
[10] G. Eineder, *op. cit.*, p. 179.

https://biblioteca-digitala.ro

Filigranul în forma simplă (numai ancora) apare în anul 1376 la Veneţia[11], ceea ce îl face pe C.M. Briquet să presupună provenința italiană a acestei mărci. În a doua jumătate a secolului al XV-lea ancora este reprezentată înscrisă într-un cerc, pentru ca în cursul secolului al XVI-lea aceasta să fie însoţită de o contramarcă ce demonstrează originea italiană.

Contramărcile întâlnite la hârtia cu astfel de filigran sunt foarte variate: o acvilă bicefală; un felinar; o floare; grupuri de litere, care, probabil, reprezintă iniţialele meşterilor, şi altele. Tipul de ancoră înscris într-un cerc se întâlneşte şi în albumul de filigrane al lui Alexandru Mareş[12], însă conturul ancorei este redat prin linii duble, iar cercul este surmontat fie de o stea în şase colţuri, fie de o cruce. Toate variantele de ancoră identificate de noi cu ocazia cercetării sunt de origine italiană.

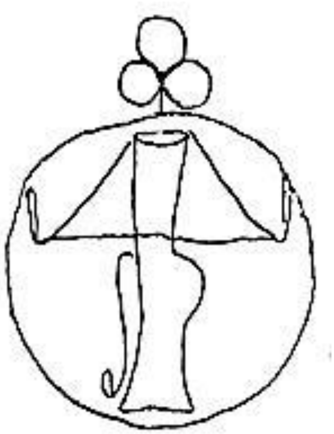

Arbaletă înscrisă într-un cerc, surmontat de trifoi. Filigranul de acest tip, ca şi în cazul ancorei, este plasat vertical într-un cerc cu diametrul cuprins între 3-5 cm. Arbaleta este dispusă uneori într-un cerc dublu. Sub o formă rudimentară şi desenată dintr-o singură trăsătură, arbaleta simplă apare în anul 1320, folosirea ei persistând până în secolul al XVII-lea[13]. Deşi creată în Italia[14], la jumătatea secolului al XIV-lea, a fost copiată spre sfârşitul aceluiaşi secol şi în Champagne. Tipurile ulterioare secolelor XV-XVII se deosebesc prin formă, deoarece din anul 1470 au apărut reprezentări înscrise într-un cerc, concomitent cu aplicarea contramărcilor. Prezenţa trifoiului în marcă şi contramarcă, precum şi reprezentarea mai schematică apare începând cu secolul al XVI-lea.

Pentru perioada cercetată de noi, au fost identificate contramărci reprezentate exclusiv de litere dispuse fie alături de arbaletă, în interiorul cercului, fie în exterior, situaţie în care sunt însoţite de trifoi. Ulterior, pentru perioada 1621-1650, au fost identificate şi alte tipuri de contramărci, spre exemplu, trei pălării de cardinal dispuse 1:2 şi coroană cu semilună. Dimensiunea literelor variază între 2-3 cm şi sunt plasate pe căluş (sârmă dispusă vertical în cadrul formei de fabricare), cele perechi fiind dispuse simetric faţă de acestea, la distanţa de aproximativ 1 cm. Tot pe căluş este

[11] C. M. Briquet, *op. cit.,* vol. I, Amsterdam, 1968, p. 36.
[12] Alexandru Mareş, *op. cit.*, p. 137-211.
[13] Vladimir A. Mošin, Seid M. Traljic, *Filigranes des XIIIe et XIVe,* vol. I, Zagreb, 1957, p. 57.
[14] C. M. Briquet, *op. cit.,* vol. I, p. 49-50.

https://biblioteca-digitala.ro

plasată, de cele mai multe ori, în partea superioară a grupului de litere, și frunza de trifoi.

Toate tipurile de arbaletă înscrise în cerc sunt de proveniență italiană. Cele surmontate de trifoi provin, în cea mai mare parte, din zona orașului Ferrara și sunt, probabil, rezultat al industriei venețiene[15].

Cap de bou în cartuș baroc. Acest filigran înfățișează un scut oval înconjurat de un cartuș baroc, având reprezentat în centru un cap de bou cu coamele curbate. În timbru se află un desen (probabil tot un cap de animal) greu de identificat. Proveniență necunoscută.

Cavaler și doamnă. Faptul că acest filigran nu a fost înregistrat de către C.M. Briquet este explicat prin aceea că el a fost creat după 1600, prin urmare, aceasta excede perioadei avută în vedere de către ilustrul filigranolog. Istoricului Jean Marabini atribuie acest filigran morii lui Ciriacus Kleber, cel care, după moartea lui Jabst Pecht (sau Becht) în 1599, s-a căsătorit cu văduva acestuia, devenind astfel proprietarul unei mori de hârtie din Nuremberg.

Scena filigranului pornește, evident, de la o legendă, nedescoperită până în prezent. Lui Kleber îi datorăm unul dintre cele mai atrăgătoare filigrane din toate timpurile, acela al hârtiei Alamodo (á la mode). De remarcat faptul că numele dat mărcii a intrat în uz în Anglia la jumătatea secolului al XVII-lea, fiind atribuit unor articole de îmbrăcăminte (spre exemplu, „mătăsuri Alamode“). Cuvântul a fost scris adesea „All-a-mode“, așa cum apare în câteva filigrane[16].

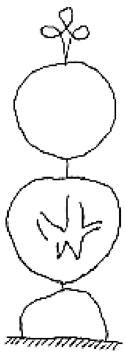

Cercuri dispuse vertical surmontate de trifoi. Distribuția geografică a hârtiei marcată cu acest filigran, ne îndreptățește să afirmăm că marca ar proveni de la o moară de hârtie din Genova sau din împrejurimi[17].

Con de brad înscris în scut. Conul de brad înscris într-un scut reprezintă armele orașului Augsburg. Litera „A”, care apare la baza scutului, ar putea fi inițiala unui papetar (probabil, Anthony –

[15] C. M. Briquet, *op. cit.,* vol. I, p. 50.
[16] Edward D. Heawood, *Watermarks, Mainly of the XVII-th and XVIII-th centuries,* vol. I, Hilversum, 1950, p. 81.
[17] C.M. Briquet, *op. cit.,* vol. II, p. 217.

https://biblioteca-digitala.ro

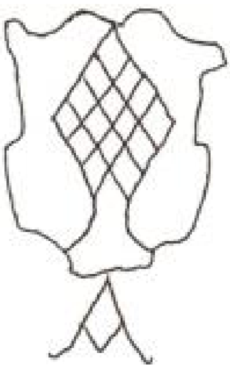

un papetar pe care îl regăsim în listele de impozite ale anului 1499), sau chiar inițiala numelui orașului.

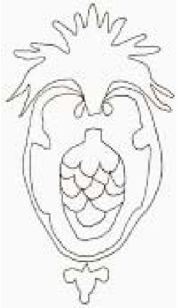

Con de brad înscris în cartuș baroc. Acest filigran reprezintă un scut baroc cu bordură, având reprezentat în centru un con de brad, totul timbrat de lambrechini bogați. Proveniență necunoscută.

Corn înscris în scut. Cornul constituie unul dintre filigranele cele mai des întâlnite, fiind folosit o perioadă îndelungată în Italia, Franța și Germania. Cu dimensiuni și forme variabile, cornul nu permite o împărțire facilă a diferitelor tipuri, căci tranziția de la o formă la alta, lipsa stabilității în desen și proporții, lipsa mărcilor personalizate și a accesoriilor se împotrivește unei clasări raționale și sigure. Cornul fără agățătoare, plasat într-un scut neregulat, aparține Sileziei[18].

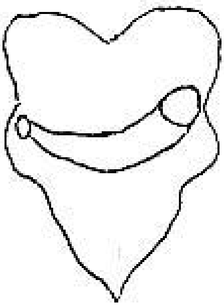

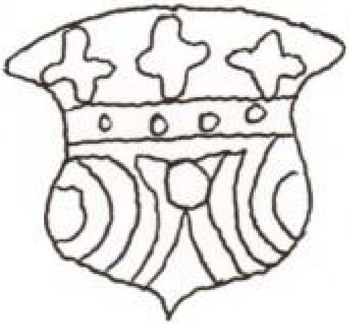

Coroană brașoveană înscrisă în scut. Filigranul simbolizând o coroană cu o rădăcină ieșind în partea inferioară constituie marca morii de hârtie de la Brașov. Cu ocazia cercetării au fost identificate două filigrane asemănătoare, primul, mai rudimentar, utilizat în perioada 1587-1589, al doilea, mult mai stabil în dinamica turnării hârtiei, folosit în perioada 1589-1600[19].

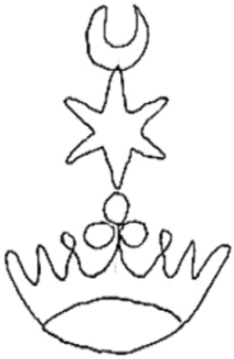

Coroană deschisă surmontată de trifoi, stea și semilună. Filigran vertical, cu dimensiuni cuprinse între 5-7 cm, reprezentând o coroană deschisă, perlată, cu fleuroane și cu o frunză de trifoi. Coroana este timbrată de o stea cu șase colțuri (ornament care face trimitere la Steaua Italiei[20]) și o semilună urcătoare. Există și situații în care locul stelei este preluat de către o floare. Uneori, aceste elemente sunt supradimensionate în comparație cu coroana.

Acest tip de filigran este creația papetarilor

[18] *Ibidem*, p. 418.
[19] *Alexandru Mareș, op. cit., p. XXII.*
[20] C. M. Briquet, *op. cit.*, vol. I, p. 48.

https://biblioteca-digitala.ro

italieni din secolul al XVII-lea (nu a fost identificat în volumul lui Alexandru Mareș), marcând, în special, hârtia destinată exportului în Imperiul Otoman[21].

Analiza comparativă a diferitelor tipuri de filigrane relevă faptul că unora le lipsește din compoziție trifoiul, uneori acesta regăsindu-se în contramarcă. Tot în contramarcă poate fi regăsită, cei drept mai rar, și semiluna. De asemenea, au fost identificate și filigrane în care lipsesc atât trifoiul, cât și steaua în șase colțuri. Contramărcile utilizate sunt cele specifice lumii italiene: flori cu cinci petale, cu șapte petale, diferite grupuri de litere etc. Există și situații în care una dintre inițiale se regăsește plasată pe călușul pe care a fost fixat și filigranul principal.

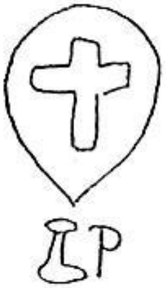

Cruce latină. Crucea înscrisă într-un cerc însoțit de litere, redate prin trăsătură dublă este un filigran produs al industriei franceze. După C.M. Briquet, crucea constituie cel mai vechi filigran cunoscut până în prezent[22]. În cazul nostru, proveniența este franceză.

Cruce cu două traverse înscrisă în cerc. A constituit marca unor mori de hârtie din Ungaria, Piemont și Polonia. Acest tip provine de la moara de hârtie de la Pradnik Czerwony[23] (district din Cracovia).

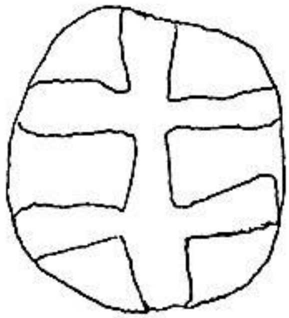

Floare de crin cu mai multe brațe. Floarea de crin simplă a constituit unul dintre cele mai vechi și mai răspândite filigrane, fiind utilizată un timp îndelungat. Ea a dat numele său, printr-o ordonanță regală franceză din 1741, la două tipuri de hârtie: „marea“ și „mica floare de crin”[24]. Marca prezentată de noi nu lasă nici o îndoială asupra originii sale: orașul Neisse din Silezia[25].

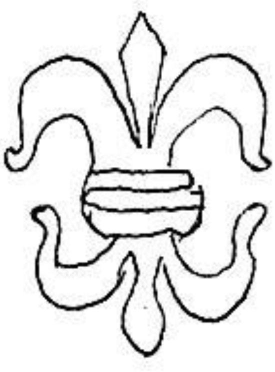

[21] Livia Bacâru, *Filigranele cărților tipărite la Câmpulung în secolul al XVII-lea*, în „Studia Bibliologia”, 1969, partea I, p. 78.
[22] C. M. Briquet, *op. cit.*, vol. I, p. 93
[23] Alexandru Mareș, *op. cit.*, p. XXXI.
[24] C. M. Briquet, *op. cit.*, vol. II, p. 379.
[25] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro

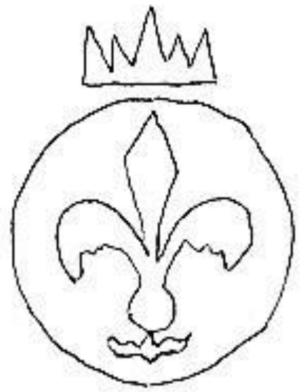

Floare de crin înscrisă în cerc timbrat de o coroană. Filigranul a fost creat în Italia în secolul al XIII-lea și preluat mai târziu de către morile de hârtie din Franța și Germania. Marea diversitate a formelor acestei mărci dovedește existența unui număr considerabil de mori care îl foloseau. Specimenele cele mai vechi sunt întrebuințate la sfârșitul secolului al XIII-lea și începutul secolului al XIV-lea la Florența (cu floarea figurată într-un cerc), Bologna și Bergamo[26]. Florile de crin înscrise în cerc surmontat de coroană sunt, de regulă, de origine italiană[27].

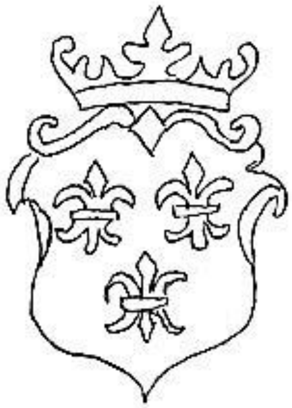

Flori de crin dispuse 2:1 înscrise în scut surmontat de coroană deschisă. Scut încărcat cu trei flori de crin dispuse 2:1, timbrat de o coroană deschisă cu trei fleuroane interpuse de un arc perlat. C.M. Briquet atribuie acest blazon orașelor Neisse și Slatz (Silezia), primele reprezentări ale acestuia în filigrane fiind atestate documentar din a doua jumătate a secolului al XVI-lea[28].

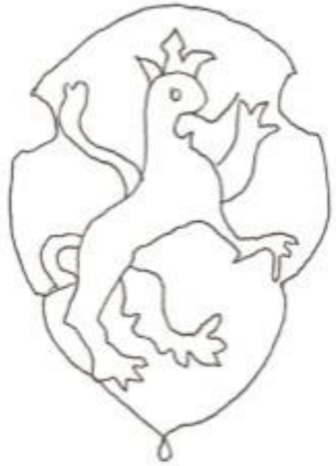

Leu rampant încoronat înscris în scut. Aceste tipuri de filigrane reproduc un scut cu marginile neregulate, încărcat în centru cu un leu rampant, încoronat, conturnat și limbat. Hârtia provine, probabil, dintr-o moară germană[29].

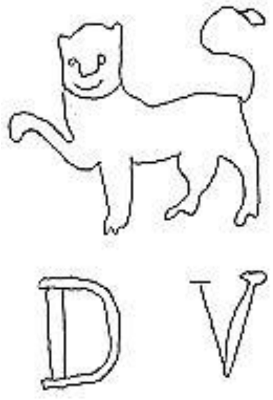

Leu surmontând inițiale. Tipul de filigran reprezentând un leu orientat spre senestra, având laba

[26] Vladimir A. Mošin, Seid M. Traljic, *op. cit.*, vol. I, p. 57.
[27] *Ibidem*.
[28] ****Monumeta Chartae papiyraceae...*, vol. V, p. 105.
[29] C. M. Briquet, *op. cit.*, vol. II, p. 542.

https://biblioteca-digitala.ro

din dreapta față ridicată și însoțit de literele „D” și „V”, este de proveniență necunoscută, înclinăm, totuși, către proveniența venețiană.

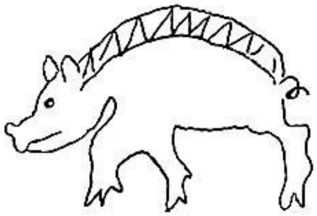

Mistreț. Hârtia care, privită în transparență, ne înfățișează ca filigran un mistreț cu părul de pe spinare zburlit aparține morii de hârtie de la Schweidnitz, Silezia (Polonia)[30].

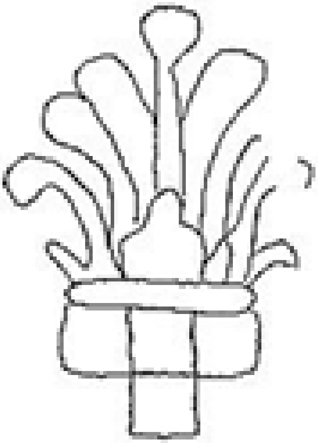

<Mitră papală>. Acest tip de filigran a fost publicat pentru prima dată de către Bogdan P. Hașdeu, dar care nu a putut stabili simbolistica și proveniența. Cercetătorul s-a limitat să specifice doar că: „hârtia este tare, dar nu groasă, gălbuie, lungă de 31,5 cm și lată de 20,5 cm.[31] Deși au trecut atâția ani, proveniența acestuia rămâne, în continuare, necunoscută.

Pălării de cardinal. Această marcă de hârtie a fost folosită începând cu secolul al XIV-lea până în secolul al XVII-lea. Cele mai vechi variante ale filigranului se prezintă sub forma unei singure pălării, cu o dimensiune și un aspect substanțial diferit față de cele prezentate în studiul de față. În secolul al XVI-lea apar trei pălării dispuse 1:2, însoțite de accesorii suplimentare: flori, cruci, stele, cheile papale, stele, cornuri, însemne heraldice și contramărci. Opinăm că prototipul acestui filigran a fost creat, probabil, la Fabriano și folosit sigur la morile de hârtie din Italia Centrală, mai târziu devenind o marcă sigur venețiană[32]. Tipul descoperit cu ocazia studiului nu este prezent în albumul lui C.M. Briquet, dar a fost identificat în volumul V al colecției *Monumeta Chartae papiyraceae historiam ilustrantia*[33].

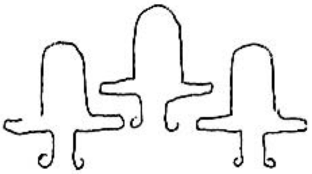

Primul document din Țara Românească în care apar cele trei pălării de cardinal este datat 14 februarie 1607.

Poartă de cetate și turnuri înscrise în cartuș baroc. Filigranul reprezintă un scut tăiat, cu bordură, înconjurat de un ornament în stil baroc.

---

[30] Alexandru Mareș, *op. cit.*, p. XXIX.

[31] Bogdan P. Hașdeu, *Cuvente den Bătrâni,* vol. I, București, 1878, p. 115.

[32] Vladimir A. Mošin, Seid M. Traljic, *op. cit.*, vol. I, p. 94.

[33] ****Monumeta Chartae papiyraceae historiam ilustrantia,* vol. IV, *The nostitz papers, Noteson watermarks found in the German Imperial Archives of the XVII-th & XVIII-th centuries, and essays shawing the evolution of number of watermarks*, Hilversum, 1956, p. 121.

https://biblioteca-digitala.ro

Registrul superior este dominat de trei turnuri crenelate, cel din centru fiind mai

înalt, în timp ce registrul inferior este încărcat cu o poartă de cetate (?). Deși seamănă cu stema orașelor Cluj și Praga, proveniența acestei mori este necunoscută.

Poștalion. Marca de hârtie care ne înfățișează un călăreț suflând în cornul de poștă este de origine franceză. Spre sfârșitul secolului XVII, prin imitație, filigranul a fost utilizat și de către unele mori din Olanda și Anglia[34].

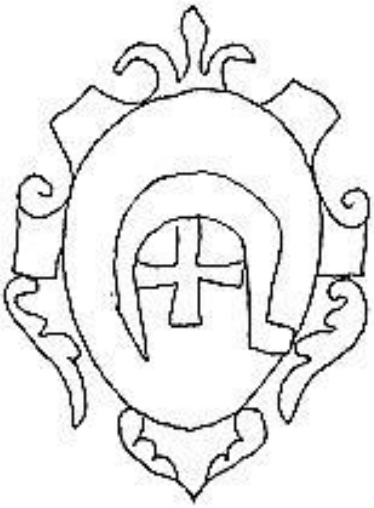

Potcoavă cu o cruce între brațe, înscrise în cartuș baroc. Această marcă reprezintă un scut oval baroc, încărcat în centru cu o potcoavă, care îmbrățișează în jos o cruce. Provine, probabil, din Polonia[35].

Potcoavă surmontată de o cruce și un corb, înscrise în cartuș baroc. Marca simbolizează un scut oval baroc, încărcat cu o potcoavă surmontată de o cruce și un corb care ține un inel în cioc. Provine din Polonia, de la moara de hârtie de la Mlodziejowice[36].

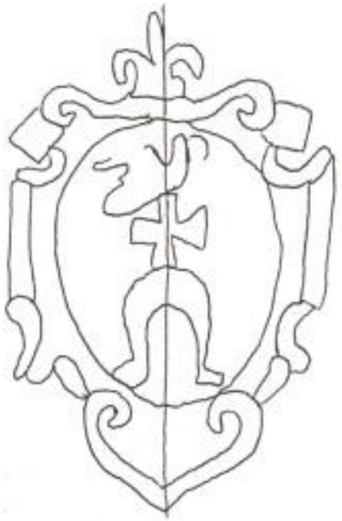

Semiluni dispuse orizontal. În secolul al XIV-lea apare filigranul reprezentat de o singură semilună, pentru ca, ulterior, să apară în grup de câte două sau câte trei. Acest tip de

[34] E. D. Heawood, *op. cit.*, p. 87.
[35] Alexandru Mareș, *op. cit.*, p. XXXI.
[36] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

filigran valorifică unul dintre simbolurile musulmane sacre, luna, hârtia fiind fabricată exclusiv de către italieni și destinată Orientului Apropiat și altor regiuni din Europa aflate sub dominație otomană[37]. Această hârtie, cunoscută la Veneția sub numele *Tre lune*[38], denumire imprimată uneori alături de filigran, a fost bine primită de către autoritățile administrative otomane, fapt reflectat și de

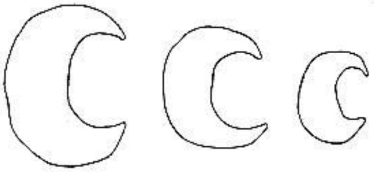

folosirea sa generalizată. Hârtia care are ca filigran cele trei semiluni, denumită și *ay damagali*[39], a fost folosită la redactarea unor manuscrise arabe, persane, otomane, de către slavii sudici și, după cum se vede, și de către români, unde a fost consacrată sub denumirea de *hârtie turcească*[40]. G. Eineder plasează această marcă anterior anului 1520, localizând producția, destinată în cea mai mare parte Levantului, la Genova[41].

La început, filigranul era independent, dar, începând cu anul 1634, apare însoțit de litere capitale sau minuscule ale alfabetului latin grupate sub semilună (noi nu am întâlnit literele decât prezente în contramărci)[42]. Interesant este faptul că cele trei semiluni le întâlnim uneori pe post de contramarcă, fiind însoțite de către o altă marcă: arbaletă, floare, lanternă (felinar) sau inițiale.

Steag. În opinia lui C.M. Briquet acest filigran reprezintă un flaut. Marele filigranolog afirma: „Este greu să se precizeze ce instrument muzical a vrut să reprezinte meșterul sau dacă măcar este așa ceva. În orice caz, toate mărcile astea sunt italiene"[43]. În ce ne privește, opinăm că este vorba despre un steag redat cu flamura despicată, fluturând în senestra, însoțit de literele „G", „B" și „Z", litera „B" fiind plasată pe lancea stindardului. Steagul este plasat în poziție centrală pe coala de hârtie și nu are contramarcă. Primul filigran simbolizând un steag a apărut în anul 1328, Briquet considerându-l italian. Specimenul nostru este caracteristic secolului al XVII-lea[44],

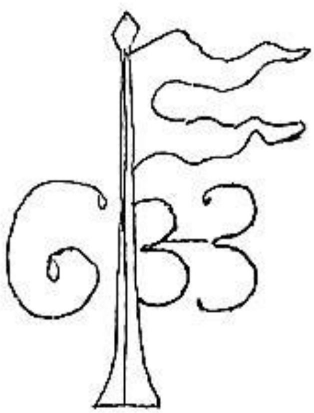

[38] A. Belkov, St. Andreev, *Filigranes dans Ies documents otomans,* Sofia, 1983, p. 14; vezi și V. Nicolaev, *Watermarks of the Otoman Empire,* Sofia, 1954, p. 63.
[39] C. M. Briquet, *op. cit.,* vol. II, p. 315.
[39] Asparuh Velcov, Ștefan Andreev, *Vodni znaci v otomano-turskite*, Sofia, 1983, p. 14.
[41] Livia Bacâru, *Filigranele cărților tipărite la Câmpulung...,* p. 78.
[42] G. Eineder, *op. cit.*, p. 179.
[42] E. D. Heawood, *op. cit.*, filigranul 3879.
[43] Livia Bacâru, *Filigranele cărților tipărite la Câmpulung ...*, p. 78.
[44] *Monumeta Chartae papiyraceae...*, vol. V, p. 804.

https://biblioteca-digitala.ro

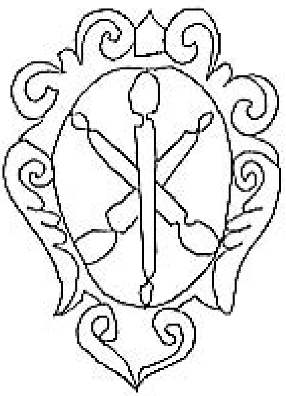

când steagul apare însoțit de inițialele prezentate mai sus. Pentru prima dată în Țara Românească filigranul apare într-un document datat 19 aprilie 1614.

Sulițe încrucișate înscrise în cartuș baroc. Într-un scut oval, încărcat cu un cartuș baroc, sunt redate trei sulițe încrucișate. Acest filigran este de proveniență poloneză și aparține, probabil, morii de hârtie de la Lowczyce[45].

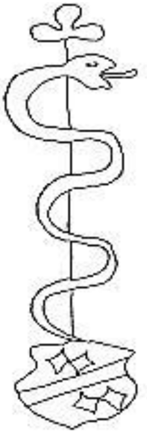

Șarpe. Destul de frecvent folosit și în forme foarte variate, șarpele a fost folosit de mai multe mori de hârtie din Franța, Italia și Germania. Numele său a rămas legat de un tip de hârtie foarte subțire, numită „șarpe” . Filigranul prezentat de noi, un șarpe însoțit de scutul orașului Kaufbeuren (Germania), nu lasă nici o îndoială asupra proveninței sale[46].

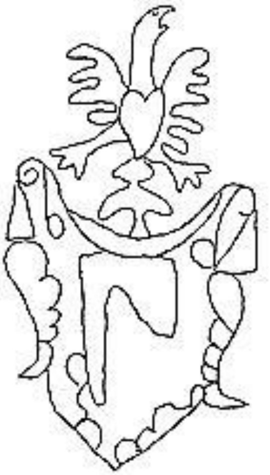

Topor înscris în cartuș baroc surmontat de o acvilă cu aripile deschise în zbor. Filigranul privit în transparență se înfățișează ca un scut ornamentat baroc, încărcat în centru cu un topor orientat cu lama în senestra, totul timbrat de o acvilă în zbor deschis care asuprește o semilună. Hârtia purtătoare a acestui filigran provine de la morile poloneze din Kreszowice și Teneczynek (localități în apropiere de Cracovia).

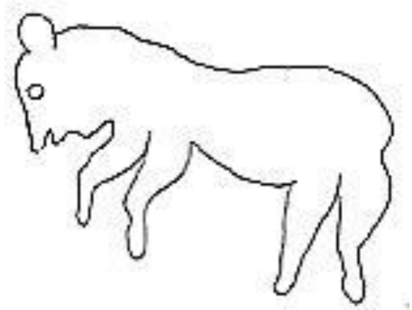

Urs. Ursul cu zgardă reprezenta, la început, stema orașului Berna, dar apoi, prin imitație, s-a răspândit și în alte țări europene. Varianta fără zgardă nu a fost folosită niciodată de către morile din Berna, ci în regiunea Lorenei și în împrejurimile Genovei[47]. După contramarcă, care are în componență un trifoi, putem afirma că acest filigran este de proveniență italiană.

45 Alexandru Mareș, *op. cit.*, p. XXXII.
46 C. M. Briquet, *op. cit.*, vol. II, p. 676.
47 Livia Bacâru, *Filigranele cărților tipărite la Câmpulung ...*, p. 79.

https://biblioteca-digitala.ro

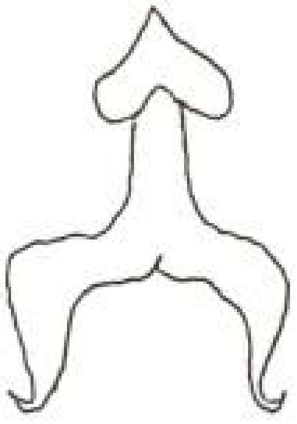

<Vârf de lance>. Acest filigran, care în limba franceză este desemnat cu termenul „angon“, apare în armorialele lui Cravar de Moravia sau Odrawanz de Polonia. După Piekosinski, hârtia astfel marcată ar proveni de la moara din Mogila (Polonia)[48].

Proveninţa hârtiei. După cum se poate observa, hârtia utilizată în Țara Românească la începutul secolului al XVII-lea provenea din import. Aceasta era procurată, în cantităţi inegale, din diverse zone ale Europei, fapt demonstrat şi cu ajutorul datelor prezentate în tabelul de mai jos.

Proveniența hârtiei utilizată în Țara Românească în perioada 1601-1620

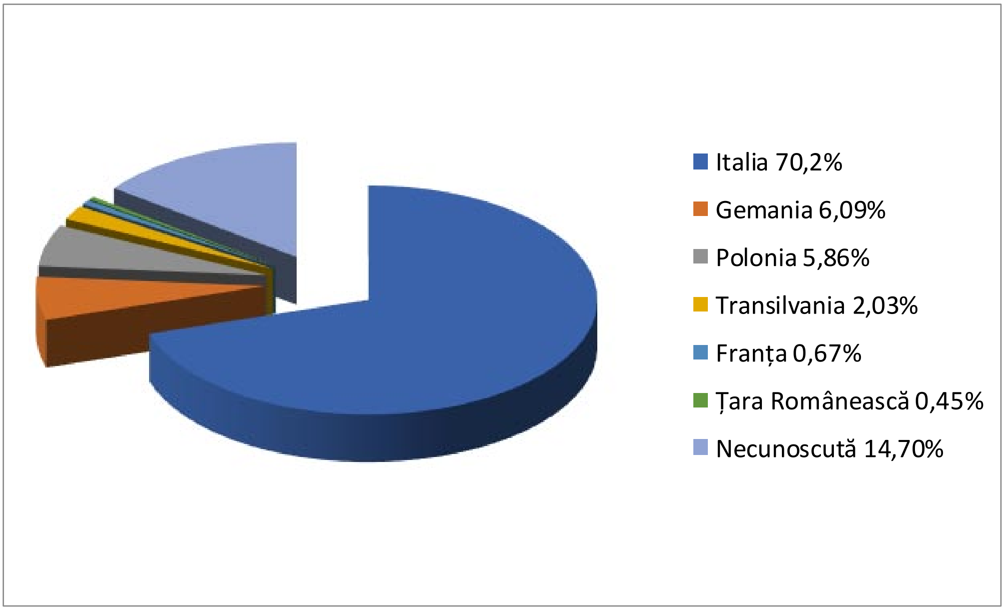

[48] C. M. Briquet, *op. cit.*, vol. I, p. 74.

https://biblioteca-digitala.ro

Proveniența hârtiei	Italia	Germania	Polonia	Transilvania	Franța	Țara Românească	Necu-noscută
Nr. de documente	311	27	26	9	3	2	65
Procentaj (%)	70,2	6,09	5,86	2,03	0,67	0,45	14,70

Trebuie precizat că, pentru stabilirea acestui procentaj, am luat în considerare și hârtia care prezenta numai contramarca. Dintre acestea, cele care aveau în componența lor trifoiul cu trei petale le-am atribuit proveniența fabricilor de hârtie din Italia, în timp ce restul au fost incluse la rubrica „hârtie necunoscută”.

Reiese clar că, într-un procent covârșitor (70,2%), în Țara Românească era utilizată hârtia italiană. Acest fapt este ușor de înțeles, dacă ținem cont că, din a doua jumătate a secolului al XIII-lea și până la apariția tiparului, italienii au deținut monopolul în domeniul fabricării și comercializării hârtiei, cel puțin în sud-estul Europei.

La noi, hârtia italiană a ajuns pe mai multe căi. Datorită relațiilor strânse pe care Transilvania le-a avut cu Italia, negustorii peninsulari aduceau hârtia la Brașov și Sibiu, de unde aceasta era răspândită pe o arie mai largă, care cuprindea și Țările Române[49].

Totodată, hârtia de proveniență italiană ajungea la nord de Dunăre fie direct, datorită relațiilor dintre Țara Românească și Veneția, fie indirect, prin intermediul Raguzei, principalul centru comercial al Peninsulei Balcanice în această perioadă.

Nu în ultimul rând, hârtia ajungea la noi prin intermediul Imperiului Otoman. Pentru consumul imperiului Veneția producea un anumit tip de hârtie, cu un filigran constituit din una sau mai multe semiluni, de unde această „hârtie turcească” a ajuns și în Țara Românească.

În ceea ce privește hârtia italiană, pot fi făcute distincții pe baza tipurilor de filigrane întâlnite cu ocazia cercetării. Pe primul loc se află hârtia care are ca marcă o ancoră, însoțită uneori și de contramarcă, și care se întâlnește la număr de 170 de documente. Aceasta reprezintă 54,6% din totalul hârtiei italiene și 38,3% din totalul hârtiei cercetate. Urmează, la mare distanță, hârtia care are ca filigrane: coroana surmontată de stea și semilună, arbaleta, trei semiluni etc. Într-o oarecare măsură, explicația extremelor s-ar putea regăsi

[49] Livia Bacâru, *Valoarea documentară a filigranelor cu privire specială asupra cărților tipărite in secolul al XVI-lea,* în „Studii și cercetări de bibliologie”, VII (1965), nr. 3, p. 275.

https://biblioteca-digitala.ro

în faptul că hârtia era adusă organizat, în stocuri mari (un balot conținea 5.000 foi)[50] sau întâmplător, în cantități extrem de mici.

Referitor la hârtia de proveniență germană, care deține un procentaj de 6,09% din totalul hârtiei studiate, un rol important l-a jucat tipul care avea ca filigran o acvilă bicefală încoronată. Această marcă apare pe hârtia unui număr de 14 documente, ceea ce reprezintă 51,8% din totalul hârtiei germane și 3,16 % din cel al hârtiei cercetate.

Hârtia fabricată în Polonia, în cadrul căreia remarcăm ca filigrane toporul sau sulițele încrucișate, deși a fost utilizată mai mult în Moldova decât în Țara Românească, apare într-un procent de 5,86%.

Evoluția cantitativă a principalelor tipuri de hârtie purtătoare de filigran în formă de ancoră, coroană și arbaletă (1601-1620)

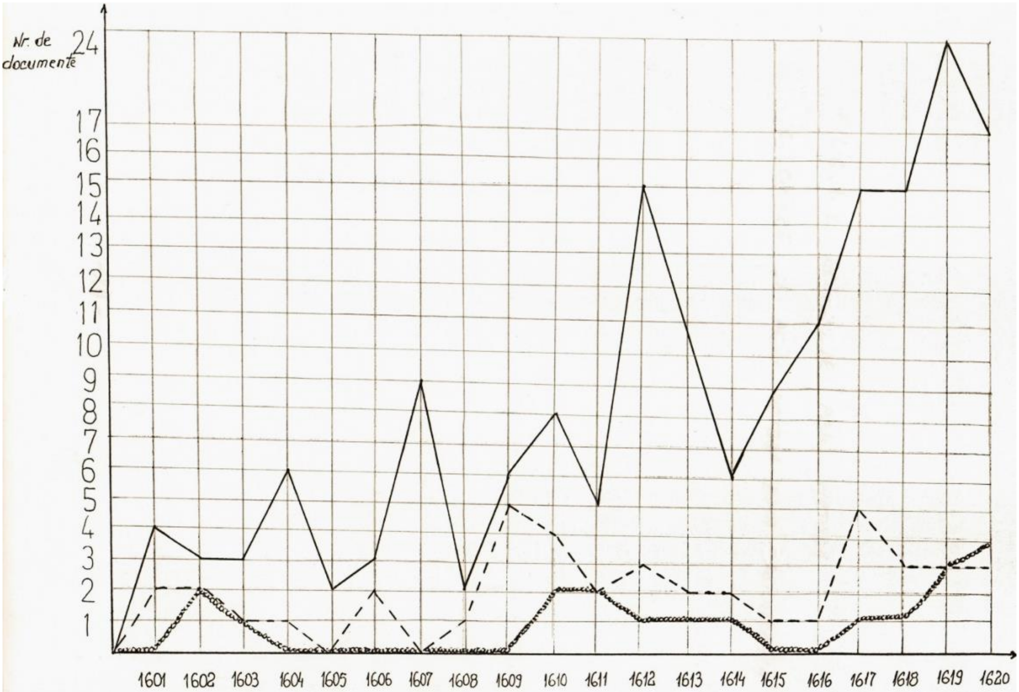

ancoră ___ (182 filigrane) *coroană* _ _ _ _ (43filigrane) *arbaletă* ….. (43filigrane)

În ceea ce privește hârtia autohtonă, aceasta apare în cantități extrem de mici, întâlnind doar 9 documente scrise pe hârtie brașoveană, adică 2,03% din totalul hârtiei folosite în Țara Românească în perioada 1601-1620. Faptul se

[50] Alexandru Mareș, *op. cit.*, p. XXXVII.

https://biblioteca-digitala.ro

explică prin producția relativ scăzută a acestei mori, sau prin aceea că hârtia produsă aici era absorbită de piața locală. Se știe că, pe lângă cancelaria domnească, un alt mare consumator al hârtiei brașovene a fost tipografia lui Johannes Honterus. La toate acestea se adaugă faptul că în anul 1600, din cauza războaielor, moara și-a încetat activitatea. Acesta este și motivul pentru care hârtia brașoveană se întâlnește numai în primii ani ai secolului al XVII-lea.

Nu putem să nu remarcăm în cadrul secțiunii hârtiei autohtone două documente care prezintă marca atribuită uneia dintre morile înființate de către Matei Basarab în jurul anului 1638[51].

Primul document, datat 7 mai 1615, ridică mai multe semne de întrebare, el fiind trecut ca „îndoielnic” (după scris) și în *Catalogul documentelor Țării Românești (1601-1620).* În urma activităților specifice de restaurare a documentului, s-au dezlipit de pe acesta două file, apărând încă trei documente față de cel cunoscut (unul pe verso-ul filei inițiale și două pe filele dezlipite). Faptul că cele trei documente recent descoperite datează din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, ridică în mod firesc întrebarea dacă nu cumva documentul inițial este o copie a unui alt document antedatat 1615.

Cel de-al doilea document, datat 27 aprilie 1619, este difolio, având pe fila a doua un document din 11 decembrie 1634. Dacă am presupune că prima dată a fost scris documentul din 1634, apoi pe fila a doua a fost transcris un document din 1619, tot nu s-ar explica prezența acestui tip de hârtie înainte de anul 1638, an acceptat de literatura de specialitate ca fiind anul înființării morilor de hârtie autohtone.

Chiar dacă pentru aceste două documente nu avem certitudinea că au fost redactate la data menționată în text, prezența a nu mai puțin de 10 documente scrise pe același tip de hârtie în perioada 1621-1632[52], ridică noi semne de întrebare asupra, și așa, controversatului istoric al morilor de hârtie atribuite lui Matei Basarab.

Hârtia a cărei proveniență este necunoscută, în cadrul căreia înregistrăm o mare diversitate de filigrane, reprezintă 14,6% din totalul hârtiei cercetate. Situația conflictuală din Țările Române de la începutul secolului al XVII-lea, prezența armatelor străine, desele schimbări survenite pe tronul Țării Românești au făcut ca hârtia să provină din surse foarte diferite (fabrici care au

---

[51] Olimpia Guțu, *op. cit., p. 384.*

[52] Adrian Pohrib, *Proveniența hârtiei utilizată în Țara Românească în perioada 1621-1632. Informații inedite referitoare la perioada în care au funcționat morile de hârtie de la Râmnicu Vâlcea și Călimănești*, în „Acta Bacoviensa. Anuarul Arhivelor Naționale Bacău”, vol. VI, 2011, p. 379-398.

https://biblioteca-digitala.ro

avut o activitate redusă, atât din punct de vedere al producției, cât și al duratei de funcționare).

Nu avem informații legate de prețul la care era achiziționată hârtia din import în Țara Românească, dar avem unele date în legătură cu prețul hârtiei în alte zone ale Europei, pe care le vom prezenta cu titlu orientativ. Îmbrățișând ipoteza că la noi prețul era ceva mai ridicat decât la locurile de producție, putem observa că în secolul al XVII-lea, în Lituania, prețul hârtiei varia în funcție de calitate și de scopul întrebuințării ei. În preajma anului 1600, un top de hârtie de scris costa 2 florini, în timp ce unul cu hârtie mai subțire putea fi achiziționat la 3 florini.

La 1607, un top de hârtie marcată cu *vulturul lituanian*, deci de producție locală, costa 55 de groși, în timp ce un top de hârtie filigranată cu un *călăreț* costa 90 de groși. Opinăm că, în acest caz, diferența de preț dintre cele două tipuri de hârtie coincidea cu diferența calității. În 1616, un top de hârtie „superioară“ costa 3 zloți, în timp ce unul cu hârtie „inferioară” 1 zlot.

Cererea sporită de hârtie, pentru scris și tipar, a fost urmată de o creștere treptată a prețurilor. În tabelul de mai jos redăm, procentual, creșterea prețurilor la hârtie în câteva orașe europene[53]:

Creșterea prețurilor la hârtie:	Viena	Lvov	Varșovia	Gdansk
în 1600, comparativ cu 1550	6x	4x	0	20x
în 1650, comparativ cu 1600	12x	56x	67x	49x

Se poate observa că prețul hârtiei a crescut diferențiat de la o zonă la alta și de la o perioadă la alta. Nu putem trece cu vederea creșterea spectaculoasă a prețului hârtiei la Varșovia, unde, în numai 50 de ani, acesta a crescut de 67 de ori. Cum, la noi, procurarea hârtiei depindea într-o oarecare măsură de piețele europene, putem spune că aceste creșteri de prețuri au fost resimțite și în Țările Române. Cu toate acestea, Zsigmond Jäko, pe baza unor registre de socoteli, afirmă că hârtia pentru consumul local se găsea până și în orașele cele mai mici: „Tocmai din acest motiv, și anume fiindcă putea fi procurată ușor și în orice timp, hârtia se cumpăra în cantități surprinzător de mici“[54].

[53] F. Leucevicius, *Bumaga v Litve v XV-XVIII vecah*, Moscova, 1979, p. 61

[54] Zsigmond Jäko, *Paleografia latină cu referire la Transilvania (sec. XII-XV)*, în „DIR”, Introducere, vol. 1, București, 1956, p. 181.

https://biblioteca-digitala.ro

Livia Bacâru consideră că tipografii cumpărau numai cantitatea de hârtie strict necesară lucrării aflată sub teasc, pentru a nu-şi imobiliza capitalul în stocuri inutile[55]. În acelaşi timp, specialistul maghiar Bogdan Istvan socoteşte că în cazul hârtii de tipar, care era mai ieftină decât cea de scris, proprietarii de mori nu erau dispuşi să o producă decât la intervale mai mari de timp şi în cantităţi mai reduse, în consecinţă, procurarea hârtiei era mai dificilă, iar tipograful era obligat să-şi caute necesarul în mai multe surse[56]. De asemenea, stocuri mari, de câteva baloturi, cu hârtie provenind de la o singură moară, puteau fi găsite foarte rar în comerţ la un singur negustor[57]. Aceste lucruri ar explica, într-o oarecare măsură, diversitatea hârtiei tipăriturilor româneşti.

Concluzii. De la apariţia hârtiei în secolul I d.Hr., în China, a trecut o perioadă lungă de timp până când aceasta a fost utilizată în Ţările Române, dar o perioadă relativ scurtă de la generalizarea acesteia în Europa.

Începutul folosirii limbii române în documente a dus la creşterea numărului celor care se exprimau în scris, fapt ce a determinat creşterea cantitativă a numărului de documente.

Pentru primele două decenii ale secolului al XVII-lea, remarcăm cerinţa tot mai mare de hârtie, nu numai pentru cărţile scrise şi tipărite, nu numai pentru cancelariile domneşti sau ecleziastice, ci şi pentru actele încheiate între particulari (zapise de vânzare-cumpărare, de mărturie, de donaţie, scrisori etc.), fapt care a determinat creşterea importului de hârtie. Cererea sporită de hârtie, nefiind satisfăcută de hârtia din import, va determina, mai târziu, producerea acesteia şi în Ţara Românească.

În această perioadă, într-un procent de 70,2%, a predominat hârtia de provenienţă italiană, cu preponderenţă cea fabricată la Veneţia.

Faţă de secolul anterior, se constată dispariţia unor tipuri de hârtie (a celor care aveau ca filigrane: balanţa, scara, coroana cu diademă) şi apariţia altora noi (având ca filigrane: steagul; trei semiluni ş.a.).

Descoperirea unui număr important de filigrane, datate în perioada 1621-1932, atribuite morilor lui Matei Basarab relansează polemica privind anul începerii funcţionării morilor de hârtie în Ţara Românească, mutând „duelul” argumentelor ştiinţifice într-o plajă cronologică anterioară anului 1638.

[55] *Livia Bacâru, Valoarea documentară a filigranelor…, p. 275.*

[56] Bogdan Istvan, *A maghiarorszagi papiripar tortente 1530-1900,* (Istoria industriei în Ungaria 1530-1900), Budapesta, 1963, apud, Livia Bacâru, *Valoarea documentară a filigranelor…,* p. 275.

[57] Alexandru Mareş, *op. cit.,* p. XXXVII.

https://biblioteca-digitala.ro

Putem concluziona că, la începutul secolului a XVII-lea, hârtia era utilizată pe scară largă în toate domeniile de activitate, ea luând locul pergamentului, odată pentru totdeauna. Hârtia folosită în Țara Românească în perioada 1601-1620 a fost preponderent italiană, provenind din schimburile economice întreținute cu Imperiul Otoman și Apusul Europei. Numeroasele tipuri de filigrane întâlnite, 84 tipuri distincte, constituie dovezi clare ale unor intense și extinse relații comerciale, dar și a unei cereri tot mai mari de hârtie pentru nevoile cancelariei, ale tipografilor și ale particularilor.

https://biblioteca-digitala.ro

Distrugeri de documente pe teritoriul județului Neamț, de la Regulamentele Organice până la prima Lege de organizare și funcționare a Arhivelor Statului

Elena-Marlen GHERASIM

Destruction of Documents in Neamt County, from Organic Regulations to the First Law on Organization and Functioning of the State Archives
Abstract

The following material is intended to be an example of the destruction of documents from the Neamț archive heritage, with losses sometimes irreprasable for the history of the country. The most common causes from the oldest of times to our present are the lack of legislation and visions for the future, ignorance and deficit of proper education, lack of attention and professional training of archivists, waste of documents, inadequate conditions for keeping a documentary (dirtiness, rodents, mold), poor financial support, the paper crisis and nationalization of paper factories, reorganization of administrations and territories (change of institution's subordinates, relocation of archives and the lack of storage spaces), declare important documents as waste paper, political conflicts, national revolutions, riots, wars, natural disasters, etc.
Keywords: Neamț, Romanian State's Archives, destruction, documents, archivist.

În perioada noastră de referință (1832-1925) încă nu erau înființate structuri ale Arhivelor Statului din fostele județe Neamț și Roman. Documentele de arhivă se păstrau la Arhivele Statului din Iași, în arhivele instituțiilor creatoare, la diferiți particulari cu funcții mai mari sau mai mici prin cancelarii și registraturi, sau la Mitropolie unde de obicei se păstrau anumite documente oficiale, mitropolitul fiind și președintele Divanului. Inexistența unor evidențe clare a dat deseori posibilitatea boierilor din Moldova să afirme că nu sunt arhive sau documente, pentru că au ars toate la 1827. Ca urmare a intrării în vigoare a Regulamentului Organic începând cu data de 1 ianuarie 1832, Gheorghe Asachi – părintele Arhivelor Statului din Iași, intenționa să preia documente în depozitul Arhivelor astfel: prin depuneri oficiale de către instituții; prin preluarea de la Mitropolie a documentelor depuse acolo înainte de înființarea instituției Arhivelor; prin determinarea particularilor să depună actele ce le dețin; prin preluarea de la mănăstiri sau alte instituții publice a actelor obștești ce nu le aparțineau; prin demersuri repetate la „ocârmuirea țării" să se implice în recuperarea actelor sau a „copiilor vidimate", create în țară și răspândite peste hotare în diverse împrejurări. Dar în majoritatea

https://biblioteca-digitala.ro

inițiativelor a întâmpinat piedici. Un impediment îl constituia la vremea respectivă și lipsa unor reguli de depunere a actelor la arhivă. Cu timpul s-a început organizarea evidențelor preluărilor alfabetic, în cadrul a două colecții: una a documentelor oficiale depuse de instituții și alta a documentelor publice neconstituite în dosare. Însă cantitatea mare de depuneri și numărul mic al angajaților l-au determinat pe Asachi să organizeze un nou sistem de evidență: pe transpoarte și opise. A elaborat instrucțiuni privind pregătirea dosarelor în vederea predării la Arhivele Statului și s-a preocupat permanent atât de păstrarea documentelor importante cât și de eliminarea celor fără valoare. În acest sens a încercat să ducă dosarele vechi „nelucrătoare" la mănăstirile Neamț și Secul, dar egumenii acestor lăcașuri de cult nu au voit să dea nici un fel de ajutor arhivelor[1].

În problema preluării documentelor de la Mitropolie, de unde Asachi nu a reușit să obțină decât câteva copii de pe documente mai importante, trebuie să ne oprim și asupra actelor de stare civilă, care au propriul lor istoric din punct de vedere al materialului arhivistic. Reglementate prin Regulamentul Organic, întocmirea și ținerea de către parohii a „acturilor mitrice" a devenit permanentă și obligatorie. Dar și înainte bisericile făceau însemnări pentru cei născuți, căsătoriți sau morți, deoarece le erau necesare la întocmirea statisticilor către Mitropolie sau Ocârmuirea Moldovei. Cel mai mare interes în urmărirea respectării regulilor, canoanelor și uneori a perceperilor de taxe, îl constituia „peciu" de cununie, fără de care niciun preot nu putea să săvârșească slujba de căsătorie. Peciurile[2] erau trimise protoiereilor din eparhie pe bază de condică. Acestea puteau fi moldovenești (care la rândul lor erau de holtei sau de văduve) și de robi (țigănești). Când se hotăra o cununie, mirii anunțau preotul din sat, care culegea datele pentru mărturia[3] de nuntă pe care o trimitea protoiereului pe bază de condică. Cel mai vechi peciu de cununie care s-a găsit la Mitropolie și se păstrează la Arhivele din Iași este din anul 1806 și este dat de preotul Neculai, din satul Hangu, ținutul Neamț. În 1829 isprăvniciile trebuiau să întocmească pe baza datelor furnizate de protoiereii ținuturilor, condici de născuți, căsătoriți și morți[4]. Inițial bisericilor li se dădea voie să încaseze câte 10 parale de nume, dar în toamna lui 1829 s-a hotărât să nu se mai ia niciun ban. Acest fapt a determinat ca înregistrarea actelor să se facă mai greu, cu întârzieri foarte mari, unele acte fiind înregistrate din amintirile preoților, sau

[1] Gh. Ungureanu, *Gheorghe Asachi*, în „Revista Arhivelor", an VI, nr. 2, București, 1963, p. 207-229.
[2] Peciul era un formular tipărit, și întărit cu sigiliul Moldovei, o autorizație emisă de Mitropolie pentru a se putea celebra o cununie.
[3] Mărturia de nuntă se întocmea pentru a face dovada că mirii nu se aflau sub vârsta legiuită și nici nu erau însurați.
[4] Gh. Ugureanu, *Îndrumător în Arhivele Statului din Iași*, vol. II, București, 1956, p. 54-60.

https://biblioteca-digitala.ro

chiar deloc. Și aici un impediment important l-a constituit și neștiința de carte, factor deloc de neglijat[5].

Dificultatea întocmirii condicilor de mitrice a persistat și după apariția Regulamentului Organic, deoarece acesta nu avea prevederi decât pentru populația de rit ortodox. Ulterior, au fost redactate instrucțiuni speciale pentru catolici, evrei și armeni. Multe rapoarte ale protoiereilor motivau întârzierea scrierii condicilor de mitrici deoarece nu se găseau oameni care să știe să scrie. Ca dovadă a legislației neclare, Episcopul de Roman arăta în 1833 că unele mitrice nu s-au putut încheia, deoarece unele sate din ținutul Roman erau în eparhia Mitropoliei[6]. S-a hotărât apoi ca actele să fie întocmite ținând cont de împărțirea administrativă: ținut, ocol, sat, centralizarea făcând-o ispravnicul din ținutul respectiv. Tot Episcopia Romanului arăta că „preoții nu au fost învățați întru acest fel de scriere”, motiv pentru care „au făcut greșeli întru cele mai multe și au fost rase și mânjite”. În anul 1833, încă se mai lucra la mitricele din anul 1832. Ministerul de Interne a trimis la isprăvnicii câte un funcționar cu ordin să nu se întoarcă la Iași fără mitricele pe 1832. În anul 1844, Ministerul de Interne i-a obligat pe preoți să mai țină încă patru condici: una de adopții, una cu daniile, una cu succesiunile (în care se separa averea de zestre) și una cu testamentele (diatele). Tot în acest an s-a înființat Departamentul Averilor Bisericești, care a preluat și sarcina întocmirii actelor mitrice. Această activitate nemaifiind subordonată Ministerului de Interne, s-a produs o stagnare a întocmirii actelor de stare civilă, ceea ce a determinat Consiliul de Miniștri în anul 1860 să hotărască trecerea actelor de stare civilă din nou la Ministerul de Interne. În momentul de față Arhivele din Iași mai păstrează unele mitrice și peciuri de cununie din fostul ținut Neamț din perioada 1806-1864, și mitrice din fost ținut Roman din anii 1832-1864[7].

Prin legea comunală din anul 1864, primarul a fost însărcinat cu actele de stare civilă, care le putea delega unui ajutor al său. Aplicarea acestor prevederi a început abia în anul 1865, întrucât s-a produs confuzie nefiind clar dacă primarii preluau doar atribuțiile protoiereilor privind supravegherea întocmirii acestor acte, sau preluau și atribuțiile preoților care completau registrele. Răspunsul ministerului a venit clar „protopopii care până acum erau însărcinați prin osebite instrucțiuni cu această lucrare, rămân scutiți de dânsa”. Primarii erau obligați să strângă toate condicile de mitrice și să le păstreze în

---

[5] Idem, *Actele de stare civilă în Moldova până la Regulamentul Organic*, în „Revista Arhivelor”– Seria nouă, nr. 1, București, 1958, p. 82-90.

[6] În anul 1832, Mitropolia din Iași avea în eparhie ținuturile Iași, Neamț, Suceava, Botoșani, Dorohoi, Hârlău, Cârligătura și Herța. Episcopia Roman avea în eparhie ținuturile: Roman, Putna, Tutova, Bacău, Tecuci și Covurlui.

[7] Gh. Ungureanu, *Actele de stare civilă în Moldova sub regimul Regulamentului Organic (1832-1865)*, în „Revista Arhivelor”, anul II, nr. 2, București, 1959, p. 58-74.

https://biblioteca-digitala.ro

arhiva comunei. Exemplarul II trebuia păstrat de tribunalul județului respectiv, pentru a le putea consulta în cazurile prevăzute de lege[8]. Lipsa de înțelegere a legilor, lipsa școlilor la sate (devenite obligatorii abia prin Constituția din 1866), atitudinea organelor bisericești față de autorități, a făcut ca scrierea actelor de stare civilă inițiate în 1829 și legiferată în 1832 să fie făcută într-o foarte mică măsură. Din neștiință sau din ignoranță unii parohi completau aceste acte fără prea mare interes, omițând să completeze unele date (ex.: vârsta, meseria etc.) sau copiind datele din modelul furnizat de Mitropolie. Lipsa de carte se vedea chiar și în anul 1860, când alfabetul chirilic era obligatoriu în toate bisericile. O altă lacună a Regulamentului Organic a fost lipsa dispozițiilor privind adunarea și păstrarea actelor de stare civilă la Arhivele Statului. Abia Legea din 1925 a avut astfel de prevederi, și doar pentru actele de stare civilă a familiei regale. Locurile unde au fost găsite aceste documente (beciuri sau poduri), starea de degradare în care se aflau la data preluării, precum și lipsurile datorate distrugerii de-a lungul timpului, dovedesc faptul că în trecut nu s-a acordat niciun fel de importanță păstrării acestor acte, nici la parohii, isprăvnicii, episcopii sau mitropolie și nici la Ministerul de Interne sau la Departamentul Averilor Bisericești. O parte din mitricele create în perioada 1832-1864 au fost preluate de la diverse instituții (isprăvnicii, primării, parohii etc.), dar colecțiile sunt incomplete. E foarte posibil ca unele să se fi distrus, altele poate nici nu au fost întocmite la vremea lor, dar e foarte posibil să avem surpriza ca acestea să se mai găsească răzlețe în fel și fel de locații.

Revenind la problema spațiilor de depozitare a documentelor în sediul Arhivelor Statului din Iași, ne oprim de această dată la Vasile Alecsandri (fiul), care imediat după instalarea sa în funcția de arhivist al statului în anul 1850 a obținut de la Departamentul de Justiție o aprobare de sistare a predării dosarelor de la instanțele de judecată către Arhive, până se rezolva amenajarea de noi depozite. Pentru aceasta a început vizitarea mai multor mănăstiri din Iași (Cetățuia, Galata, Frumoasa) pentru a găsi camere cu bolți care să poată fi folosite pentru depozitarea documentelor. Camerele boltite erau considerate o condiție obligatorie ca urmare a incendiilor prin care trecuseră clădirile din Iași, mai ales în incendiul produs la 19 iulie 1827 izbucnit la casele spătarului Ilie Burghi în timp ce se fierbeau „vutce și șerbeturi” pentru serbarea zilei acestuia de Sf. Ilie. Cauzat de neglijența oamenilor, și întreținut de vântul puternic ce a împrăștiat scânteile, pavelele de lemn ce au transformat strada într-un râu de foc și au ținut oamenii izolați, casele zidite lipite una de alta, precum și lipsa de curățenie, toate acestea au făcut ca incendiul să se propage iute și agresiv, până

[8] Idem, *Actele de stare civilă sub regimul Codului Civil*, în „Revista Arhivelor”, anul III, nr. 1, București, 1960, p. 34.

https://biblioteca-digitala.ro

a doua zi arzând cartiere întregi. S-au mistuit în această mare de flăcări Ulița Mare, Podul Vechi, Târgul de Jos, mahalaua Sf. Constantin, Curtea Domnească, Hanul Turcesc, case boierești, palatele Roznovanu, Ghica, Paladi, Calimachi, Constantin Sturza, Socola, 15 biserici (printre care și Mitropolia și Golia), producându-se victime omenești din toate clasele sociale. Cei ce au scăpat cu viață, printre care și domnitorul erau afectați de lipsa de locuințe și pericolul foametei. Nici arhivele nu au scăpat. „Au pierit în foc un mare număr de documente, dosare și condici, când s-au prefăcut în cenușă și toate arhivele Vistieriei, a Divanului, a Departamenturilor și a acelorlante slujătoare Curții locuri”. În acest timp, „nimine nu s-a îngrijit a scoate o hârtie din Vistierie sau din Divan”. Tot atunci au dispărut acte de proprietate ale moșierilor, ceea ce a dus la tot felul de încercări de reconstituiri ulterioare prin martori și judecăți. La acea vreme Iașiul fiind capitala Moldovei, pierderea acestor arhive a fost foarte gravă[9]. Inițial, Alecsandri propusese înființarea unui depozit intermediar la Mănăstirea Frumoasa, în vechiul palat domnesc al lui Ghica Vodă, unde să fie strămutată partea „nelucrătoare” a arhivei, iar la Arhivele Statului să se păstreze „toate acele care pot fi trebuincioase și lucrătoare”. Din păcate, călugării, în neștiința lor, transformaseră vechiul palat în șură și găinărie. Ulterior, s-au făcut demersuri pentru obținerea unor bolți la Mănăstirea Golia, dar acestea erau umede și ar fi îmbolnăvit documentele și așa afectate de tot felul de condiții vitrege de păstrare. În cele din urmă i s-a aprobat închirierea a cinci camere în noua aripă a Spitalului „Sf. Spiridon”. Dar spațiul eliberat cu mutarea actelor (netriate) în noua locație a fost repede ocupat cu noi preluări. Astfel, în anul 1853 problema spațiilor era din nou de actualitate[10]. Singura soluție pentru eliberarea de spații era desființarea dosarelor considerate netrebuincioase. Astfel, arhivistul statului Iacovachi Paladi propunea în anul 1853 un proiect cu actele ce puteau fi desființate. Din actele judecătorești: toate actele judecătorești de averi mișcătoare întărite de domn și duse intru totul la îndeplinire, păstrându-se doar condicile jurnalurilor și anaforalelor; actele începute înainte de Regulament și lăsate în părăsire, păstrându-se doar o condică alfabetică a acestora; actele de averi nemișcătoare de după Regulament, duse la îndeplinire de cel puțin 10 ani pentru cei din țară și 20 ani pentru cei din străinătate, păstrându-se doar condicile jurnalelor, practicalelor și anaforalelor; toate pretențiile de răscumpărare; toate vânzările de bunăvoie săvârșite prin mezat; acte pentru datorii ce s-au vândut zilnic prin licitație; toate actele săvârșite prin

[9] Virgil Apostolescu, *Distrugerea de arhive în Focul cel Mare de la Iași din 1827*, în volumul *Arhivele Statului 125 ani de activitate 1831-1956*, (în continuare *Arhivele Statului 125 ani...*), apărut sub îngrijirea colectivului format din: Mihail Fănescu, Ileana Leonte, Victor Trandaf și Ion Vasile, București, 1957, p. 251.
[10] Gh. Ungureanu, *Din activitatea de arhivist a lui Vasile Alecsandri*, în „Revista Arhivelor”, anul VII, nr. 2, București, 1964, p. 263-271.

https://biblioteca-digitala.ro

pierderi de apel, întărite prin hrisoave; toate actele pentru tot felul de pricini săvârșite prin învoieli; toate actele criminalicești atingătoare de mici fapte, păstrându-se doar condicile cu rezumatul acestora. Din actele administrative se propunea desființarea pentru „toate acele privind mici gâlceviri, feluri de împliniri și de ispașe care vor fi sfârșite precum și acele nesfârșite, dar se vor fi părăsit în curs de 10 ani". Urma să se oprească la arhive doar rezumate lămurite, acte privind prețurile curente, extrase ale Vistieriei, actele privind împlinirea birului, acte ale clasei privilegiate, patentări, și cele legate de felurite așezăminte și îmbunătățiri, precum și actele privind învățământul public, averile mănăstirilor, ale Poliției, Hătmăniei, Departamentului Lucrărilor Publice și ale Secretariatului de Stat. Arhivistul propunea înființarea unei comisii alcătuită din trei oameni din sânul Obștescului Divan, care împreună cu arhivistul statului să facă alegerea actelor „socotite spre desființare" și să întocmească condicile.

Legea pentru chipul alegerii actelor ce se găsesc în Arhiva Statului s-a votat în 1853, dar s-a pus în aplicare abia în 1855. Legea stipula că se vor păstra fără atingere: actele politice, regulamentele și manuscrisele, actele și instrucțiunile publice, actele fundațiilor institutelor și a așezămintelor publice, catagrafiile și cadastrele, prețurile curente, actele mitrice, socotelile și sămile publice, documentele istorice, tipografice, statistice și legislative, actele îndatoritoare, condicile de înregistrare a ipotecilor, foilor de zestre și altele, corespondența cu consulatele și străinătatea, pricinile aflate în curs, cercetările poliției. De asemenea, se preciza că se dădea împuternicire comisiei de a opri și alte acte pe care le va considera importante.

Prima ședință a Comisiei s-a ținut la data de 19 august 1855 și s-a discutat modul în care urma să se facă trierea actelor: începând cu cele mai vechi, întrunirile trebuiau să aibă loc de trei ori pe săptămână, cu prezența a minim trei membri ai comisiei. A doua ședință a fost pe 29 septembrie. Primul fond luat în cercetare a fost Isprăvnicia ținutului Neamț. Cea mai veche perioadă analizată a fost 1828-1832. Din cele 347 de dosare cuprinse în acest interval de timp s-au ales pentru desființare 314, și s-au oprit 33. Toate cele desființate ar fi fost foarte importante pentru cercetătorii de azi. Din păcate, în 1855, nu erau considerate dosare vechi și importante, ci chiar noi. Ulterior, arhivistul statului C. Sion, fiind trimis în misiune politică la București, nu s-a mai făcut nicio convocare a comisiei.

În 1856, Departamentul Lucrărilor Publice cerea Sfatului să aprobe arderea arhivelor din sediul Secundar pentru a nu mai plăti chiria anuală de 300 galbeni. Noul arhivist Teodor Codrescu a promis urgentarea mutării acestora, dar se pare că tocmai el a zădărnicit distrugerea arhivelor vechi. După alegerea celor 314 dosare ale Isprăvniciei ținutului Neamț ca fiind nefolositoare, directorii Divanurilor nu au mai luat parte la lucrări. Secretarul Arhivei Statului, cu încă doi scriitori au mers în continuare cu analiza astfel că până în 1860 au

https://biblioteca-digitala.ro

selectat încă 7332 de acte pentru distrugere, din arhivele „dregătoriilor ținutale”. Dar ședințele Comisiei nu au mai putut fi ținute conform proiectului din 1853, aplicat din 1855, ceea ce a salvat de la pieire această cantitate de documente, de o valoare inestimabilă[11].

Incendiul din anul 1880 a cuprins și vechiul palat domnesc din Iași, unde se afla și cancelaria Arhivelor Statului, distrugând majoritatea arhivelor instituțiilor aflate în el. Ceea ce a putut fi salvat a fost depozitat în pivnița aceluiași palat, unde s-au păstrat până în anul 1905. Din referatul făcut de intendentul palatului, reieșea că acesta găsise în pivniță mai multe hârtii vechi ce „se distrug de guzgani, în timp ce vânzându-se ar putea aduce un folos bănesc”. În același an, arhivarul palatului a propus vânzarea fără triere a dosarelor vechi „înainte de arderea palatului amestecate cu bucăți de dosare de la alte autorități, fără titluri, degradate cu totul, mucegăite de ploaia care cade prin luminator și în cea mai mare parte distruse de șoareci”. La data de 20 ianuarie 1906, intendentul palatului raporta „că nu mai este hârtie veche de vânzare deoarece toată hârtia veche s-a vândut” cu autorizația Prefecturii[12]. Din fericire, actele vechi ale Arhivei Statului erau păstrate în mare parte într-un depozit secundar, scăpând astfel de la distrugere. Mai târziu, Arhiva Statului nemaiavând loc de noi preluări datorită afectării sediului central în urma incendiului suferit, instituțiile, mai ales cele din ținuturi, au renunțat să-și mai trimită arhivele la Iași. Ele rezolvau această problemă depozitând documentele prin poduri, șuri, subsoluri, sau prin aruncarea celor ieșite din uz. Într-o astfel de dilemă privind cantitatea mare de arhivă și spațiul mic de depozitare a acesteia se afla și Prefectura județului Neamț când Ministerul de Interne, prin Ordinul Circular nr. 4255/27 februarie 1905[13], a comunicat aprobarea de vânzare către d-l N. Gheorghiu din București a hârtiei de maculatură din arhivă, contra prețului de 60 lei/1000 kg. Pentru realizarea acestei operațiuni de sortare a dosarelor fără „absolut nici o importanță” pentru Stat și județ și pentru părțile neinteresante nici din punct de vedere istoric „trebuia delegat un funcționar al prefecturii care să examineze fiecare dosar în parte, reținându-se „toate acele pe 10 ani în urmă”, toată răspunderea revenind prefecturii. La un an diferență, prin Adresa nr. 5681/6 februarie 1906[14], Ministerul de Interne anunța că pentru subprefecturi s-a aprobat oferta d-lor M. Mărculescu și M. Lăzărescu din București. În încercarea de a descâlci problema dosarelor care se încadrează sau nu ca maculatură, Ministerul emite Ordinele Circulare nr. 9673/23 februarie 1906, 18061/6 aprilie 1906 și 60481/7.12.1906, prin care se solicita Prefecturii

[11] Idem, *Cu privire la selecționarea arhivelor și eliminarea materialelor nefolositoare*, în „Revista Arhivelor”, anul II, nr. 1, București, 1959, p. 100-103.
[12] *Ibidem*, p. 103.
[13] Arhivele Naționale Neamț, fond Prefectura județului Neamț, d. 3/1906, f. 6.
[14] Ibidem, f. 7.

https://biblioteca-digitala.ro

să înainteze opisele dosarelor mai întâi Direcțiunii Arhivelor Statului, care vor alege „pe cele cari trebuie depuse și conservate”, iar dosarele din anul 1867 să fie depuse urgent la Arhivele Statului însoțite de opise în dublu exemplar.

Conform acestor acestor prevederi persoana desemnată cu sortarea dosarelor la nivelul Prefecturii județului Neamț a întocmit un prim referat în care a prezentat starea reală în care se afla arhiva: depusă în localul „geandarmeriei”, cea mai mare parte „aruncată pe podele, fără nicio ordine și amestecată”, rafturile fiind goale sau ocupate cu alte obiecte rămase de la cazarma escadronului de călărași care fusese în acel local. Totodată atrăgea atenția asupra condicilor și registrelor „aruncate pe podele pe lângă păreți unde putrezesc din cauza umezelei ce vine de la păreți și dacă vor mai sta mult timp acolo se vor distruge cu totul”. În încercarea sa de a ordona documentele, arhivarul constata că în același local, amestecată cu arhiva Prefecturii erau și arhive ale altor unități desființate (ex.: Subprefectura Plasa-Muntele, Comisia Polițienească la qvartalul III etc.), ca urmare a mutării succesive a documentelor de la Prefectură în podul arestului, la jandarmerie și alte locații. Opisele arătau că documentele amestecate erau din perioada 1835-1887. Din dorința definitivării operațiunii de ordonare s-a mai delegat periodic câte o persoană pentru a ajuta cu munca de arhivă, dar fiind fără pregătire în domeniu (îngrijitor, camerist, picher etc.) nu stăteau prea mult la acest compartiment[15]. Arhivarul, într-un raport către prefect, se plângea de persoana detașată că „de cum a venit la arhivă a arătat nemulțumire, nefăcând treabă de cât forsat de mine zilnic și apoi cu forte mare greutate căci văd că n’are gust stă un ceas cu un dosar pănă cănd cose căte-va hărtii la el ... are obiceiu de citește tote hărtiile ... și ale comunica ori cui ... stă în cancelaria arhivei cu lampa ... dupe eșirea tuturor funcționarilor”[16]. Tot arhivarul a sesizat conducerea Prefecturii privind nevoia de mobilier pentru arhivă „parte din dosarele pe anul curent stau pe mese și bănci ... registrele stării de asemine afară din dulapuri”.

În luna aprilie 1906, opisele solicitate începuseră să prindă contur: se verificase perioada 1835-1890 și se înaintaseră cu adresa nr. 2676/20 aprilie 1906 la Arhivele Statului București, 52 de opise întocmite, cu excepția celor din anii 1847, 1849, 1851, 1852, 1873 și 1874, ani pentru care nu se regăsiseră dosarele în arhivă. În luna noiembrie a aceluiași an, se primea răspunsul din partea Direcțiunii Generale a Arhivelor Statului București, prin care se aproba parțial eliminarea dosarelor opisate[17]. Urmau să se păstreze actele din anii 1881-1890 pentru care nu se împlinise încă termenul de păstrare, și o serie de dosare din anii 1835-1880 considerate cu valoare istorică și care trebuiau

[15] Ibidem, f. 16-18.
[16] Ibidem, f. 53-56.
[17] Ibidem, f. 48.

https://biblioteca-digitala.ro

predate Arhivelor Statului pe bază de opise. În același an, în urma intervenției Directorului Arhivelor Statului, se anunța că „este cu desăvârșire oprită orice vânzare de dosare” fără aprobarea Arhivelor, solicitându-se totodată și opisarea dosarelor vândute până la acea dată. Astfel, Ministerul de Interne revenea cu telegrama din 21.05.1906, prin care se sistau toate operațiunile de vânzare până la noi dispozițiuni, cerându-se situația arhivelor vândute, întrucât existau informări că „mai multe autorități au pus în vânzare acte care cuprind acte istorice”. Acest lucru „din fericire” nu se realizase la Neamț, tocmai din lipsa evidențelor. Parcă să întunece și mai tare cerul arhivarului, prin adresa nr. 75 din 12 iulie 1906[18], Mănăstirea Agapia a solicitat Prefecturii o copie de pe procesul-verbal încheiat în anul 1866 de ing. Covaleschi cu ocazia despărțirii pământurilor Mănăstirilor Agapia și Văratec, document ce a fost distrus în anul 1903 în incendiul de la mănăstire. După zece zile de căutări în maldărele de documente răvășite prin podul arestului preventiv, Prefectura a formulat răspunsul că documentul „nu s’a putut găsi”.

Pentru a pune și mai mult sare pe rană, o serie de referate întocmite de arhivar sau de diverși angajați ai Prefecturii la preluări de funcții noi[19], scoteau în evidență alte nereguli constatate în activitatea de organizare a arhivei: erau identificate condici, registre și dosare răzlețe din anii anteriori ce aparțineau altor birouri, documentele erau înregistrate fără a fi trecute în registrele de evidență care astfel erau incomplete, actele se păstrau prin camere, pe bănci sau îngrămădite prin dulapuri, acestea fiind considerate ca rezultat al lipsei de personal sau a supraaglomerării personalului existent cu foarte multe atribuții, uneori restanțele întinzându-se pe perioade foarte lungi de timp, sau unele acte și registre lipsind „cu desăvârșire”[20]. În luna septembrie a aceluiași an, Ministerul de Interne revenea la ordinul nr. 18061 din luna aprilie, cu următoarele precizări: „conform dispozițiunilor art. 2 din Regulamentul pentru organizarea Arhivelor Statului publicat în Monitorul Oficial No. 163/1872, vă pun în vedere că cheltuielile de transport a lăzilor cu arhivă, în cazul când trimiteți dosare vechi, pentru depunerea în Arhivele Statului, se vor suporta de Prefectură, Ministerul neavând niciun fond pentru asemenea cheltuieli. În cazul când nici Prefectura nu va avea fonduri, atunci să nu mai trimită dosarele în cestiune”. Urmare sesizărilor din teritoriu privind aglomerarea cu acte și necesarul de personal, Ministerul, prin Ordinul Circular 60171/5 dec. 1906, aproba înființarea unor noi posturi de „arhivar registrator” care avea răspunderea „trecerii hârtiilor intrate”[21]. Prefectura Neamț considera că acest lucru nu ar fi ameliorat cu nimic starea de lucruri. Pentru trecerea actelor,

[18] Ibidem, f. 28.
[19] Ibidem, f. 16-17, 29, 37, 39, 53-56.
[20] Ibidem, f. 37, 39.
[21] Ibidem, f. 57.

https://biblioteca-digitala.ro

ținerea registrelor de vânătoare, pașapoarte, compturi etc., se puteau însărcina și alte persoane. La arhivă trebuia o persoană de încredere, care să organizeze singură această activitate ce era foarte laborioasă[22].

Din păcate, nu s-au păstrat toate opisele întocmite pentru eliminarea dosarelor din arhivă. Dar au fost identificate două opise ale Serviciului Tehnic al Prefecturii județului Neamț, de unde rezultă că din zecile de dosare create anual de acest serviciu, și care ar fi avut azi o mare valoare informațională, s-au păstrat foarte puține. S-au vândut conform ordinului Ministerului Lucrărilor Publice nr. 18028 din 18 iunie 1913, peste 400 de dosare din perioada 1882-1906, privind: corespondența serviciului, rapoarte periodice de activitate; corespondență privind construcții de șosele, clădiri comunale, biserici, cimitire, școli, iazuri și căi ferate; reparații sedii spitale, școli, primării, prefectură, mănăstiri, cantoane, cazărmi, aresturi, fântâni; acte de cancelarie, inventare, imprimate, proiecte de buget și bugete; expoziții agricole, culturi și pepiniere, măsuri și greutăți zecimale, concursuri agricole și tabele de prețuri; acte privind înființarea școlilor de meserii; închirieri de spații; inventarul averii județului; evidențe lucrări și state de plată zilieri, rapoarte de chenzină etc. În baza ordinelor nr. 4034 și 5176 din 1917 ale aceluiași Minister, au fost predate peste 50 de dosare Pirotechniei Armatei, conținând corespondență privind planuri și diviziuni a autorităților, documentații privind șosele județene, comunale și vicinale, situații județene[23]. În arhiva Prefecturii din anii 1892-1906 au rămas aproximativ 250 dosare constând în state de plată, lucrări de buget, construcții șosele, poduri, podețe, diguri, cantoane, cazărmi, școli, spitale, trotuare, sedii autorități, hotărnicii, etc.

În urma aglomerării cu opisele primite de la prefecturi, subprefecturi și primării, Direcția Arhivelor Statului din București emitea Decizia nr. 186/1907[24], prin care se aminteau procedurile legale de analizare a acestora: se prezentau direcției doar opisele dosarelor mai vechi de 30 de ani, de la prefecturi. Opisele primăriilor și inspectoratelor comunale urmau să fie analizate de prefecturi, care vor păstra în arhiva proprie doar dosarele referitoare la „proprietatea rurală, la instituțiile culturale, la mișcarea populațiunei și istoria comunei respective, cum și cele ce se vor găsi importante după aprecierea Dlui Prefect” și care urmau să fie înaintate direcției după împlinirea termenului de depunere (30 ani – n.a.). Prin Decizia Direcției Arhivelor Statului nr. 223/1 septembrie 1907 se comunică faptul că toate dosarele scrise în „slove chirilice” vor fi opisate și înaintate direcției spre triere[25]. În aceeași perioadă, Arhiva Statului – Sucursala Iași, cu adresa 158/12

[22] Ibidem, f. 60.
[23] Idem, d. 10/1900, f. 1-11 și d. 11/1900, f. 1-9 (volume opis de documente).
[24] Idem, d. 1/1907, f. 20-21.
[25] Ibidem, f. 22.

https://biblioteca-digitala.ro

septembrie 1907, solicita Prefecturii Neamț situația „numărului de acte și registre vechi nelucrătoare” pe care ar fi dorit să le depună spre conservare la sediul lor, pentru a se avea în vedere la necesarul de spațiu al noului local al Arhivelor Statului din Iași[26]. La această solicitare, fără viziune în viitor Prefectura Neamț anunța că au înaintat toată documentația la Direcția Arhivelor Statului București, deci nu mai aveau nevoie de spații.

În încercarea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice de a lua urma dosarelor vândute și de a le răscumpăra pe cele importante, Ministerul de Interne, prin Ordinul Circular 035389/1907 a sistat orice vânzare și a solicitat cercetarea faptelor ce ar fi putut veni în sprijinul celor de la culte[27]. Din dorința de a se convinge personal că nu au fost înstrăinate documente, prefectul s-a deplasat la sediul arhivei, unde a constatat că dosarele „sunt în o stare cu desăvârșire deplorabilă și în cea mai mare disordine, lipsind foarte mult din ele și fiind toate mucegăite și mâncate de șoareci, astfel că este peste putință a se alege dosare vechi, spre a se trimite Arhivei Statului” (vezi Anexa nr. 1). Situația în cauză se considera a fi urmarea răscoalelor țărănești, întrucât în spațiul de arhivă fuseseră deținuți mai mulți locuitori implicați în răscoale. În concluzia verificării efectuate, prefectul propunea „a se desface prin vânzare toate dosarele, cât mai curând, spre a nu fi distrusă cu totul, pentru care să va cere aprobarea de la Dl Ministru”. Cu această ocazie, arhivarul făcea cunoscut prefectului că în podul arestului preventiv sunt „dosare deteriorate și mâncate chiar de guzgani neștiindu-se nici începutul nici sfârșitul dosarului”[28]. Tot în anul 1907 primăriile urbane și comunale au început să trimită prefecturii spre analiză opisele dosarelor mai vechi de 30 de ani: Primăria Călugăreni pentru anii 1861-1877, Primăria Piatra Neamț pentru anii 1852-1872, Primăria Bistricioara pentru perioada 1832-1877, Primăria Bicaz pentru anii 1860-1876, unele dintre acestea menționând că au înregistrat lipsuri ca urmare a reorganizărilor teritorial – administrative. Din toate opisele înaintate, Prefectura a selectat câteva dosare ce urmau să fie depuse la județ, celelalte rămânând în arhivele primăriilor, până la noi dispozițiuni[29].

O serie de informații importante ne sunt furnizate de procesele-verbale de inspecții ale administratorului Plășii Muntele făcute la primăriile din plasă. La o inspecție făcută în data de 23 ianuarie 1914 la Primăria comunei Pângărați făcea mențiunea „n’am găsit depusă la Primărie liste din partea proprietarilor și arendașilor se li se facă răfuiala și ca atare Dlui Notar am atras atenția ca se’și îndeplinească de urgență cerințele”. În aceeași zi, fiind verificată Primăria comunei Vaduri, s-a constatat că „am găsit expunerea Situației pe

[26] Ibidem, f. 23.
[27] Ibidem, f. 27.
[28] Ibidem, f. 27-28.
[29] Ibidem, f. 29-34.

https://biblioteca-digitala.ro

exercițiul închis însă n'am găsit situația Veniturilor și Încasărilor pe anii precedenți ... catagrafia animalelor nici până în prezent n-am găsit-o formată". O lună mai târziu, fiind reinspectată comuna Pângărați, „se atrage Dlui Secretar o deosebită atențiune în privința lucrărilor de cancelarie a se ține la curent ... pentru Domnul Primar și Secretar comuna le am avut de observat că nu țin la zi registrul de obor...că nu operează taxa vizelor...că Domnul Primar n'a pus în deliberarea Consiliului Comunal adausurile și scăderile de la taxa strajei...că rolul nu e definitiv închis...că în loc de copii după decisii certificate de Dsa, am găsit originalele decisii ca acte justificative pe lângă ordonanta". Tot la interval de o lună de zile, se reia controlul la Primăria comunei Vaduri unde se constata că „ne-a fost imposibil să putem face după scripte situația pe articole și exerciții din cauză că în partida de venituri sunt înglobate la fondul taxa de strajă sumele datorate pe mai multe exerciții ... la fondul cârciumilor constatăm că ilegal pe fie-care an începător de la 1910 sa încasat în minus cu câte 164 lei ... Domnul Primar n a făcut și întocmit rolul de strajă"[30]. Existau și situații în care la data controlului se constata că primarul, secretarul și perceptorul nu erau prezenți la serviciu din diverse motive, sau uneori chiar nemotivat.

La numai 10 ani de la demararea procedurilor de opisare a arhivelor din teritoriu și trimiterea spre analiză specialiștilor în vederea sortării documentelor de importanță istorică, Ministerul de Interne emitea două noi ordine circulare: nr. 34309/ 28 mai 1916 prin care se cerea urgentarea trimiterii opiselor dosarelor mai vechi de 30 de ani către Arhivele Statului în vederea alegerii documentelor spre preluare, întrucât multe acte importante și istorice se distrugeau în arhivele primăriilor sau prefecturilor[31]. La doar două luni diferență prin circulara nr. 43129/4 iulie 1916 se anunțau prefecturile să nu mai înainteze Direcției Generale a Arhivelor Statului dosarele mai vechi de 30 de ani dacă nu au interes istoric, deoarece direcția nu mai dispune de spațiu de depozitare, documentele urmând a fi păstrate în arhivele comunelor sau la prefecturi[32]. În aceeași perioadă sporea și prețul hârtiei, un lucru deloc de neglijat ținând cont de fondurile veșnic insuficiente, motivat și de faptul că în toamna anului 1916 au început sosirea familiilor de refugiați de peste munți și de peste Dunăre, pentru care Ministerul de Interne a solicitat întrajutorarea prin oferirea de adăpost, hrană, bani, locuri de muncă, etc. Prin Ordinul Circular 2630/9 noiembrie 1916 (vezi Anexa nr. 2), Biroul Mobilizare din cadrul Ministerului de Interne anunța criza acută de hârtie de scris și tipografică datorată închiderii unor fabrici din zona operațiunilor militare. Ca soluție se dispunea reducerea corespondenței inutile și a formatului hârtiei, folosirea

---

[30] Idem, d. 28/1914, f. 1–11.
[31] Idem, d. 4/1916, f. 18.
[32] Ibidem, f. 23, 28.

https://biblioteca-digitala.ro

oricărei părți libere, scoaterea hârtiilor nescrise din dosarele vechi, realizarea corespondenței într-un singur exemplar, iar registrele și tipizatele reducându-se la strictul necesar. Se recomanda ca orice corespondență ce nu e urgentă să se păstreze până se adunau mai multe care să fie trimise într-un singur plic[33]. O dovadă a lipsei acute de hârtie o dovedea și Procesul-Verbal nr. 107 din 18 martie 1916 al Ședinței Delegațiunei Județene, unde a fost discutată plângerea d-lui C. D. Ghiorghiu care printre altele solicita despăgubiri pentru plata „cantității și valorii hârtiei ce pe timpuri, când tipografia județului era în lipsă am împrumutat-o, după cum dovedesc scrisorile ce posed, ori pentru cartonul a diferite lucrări particulare ale tipografiei județului”. Cererea fiind întemeiată, de comun acord se stabilește suma de 1000 lei cu care Prefectura Neamț îl va despăgubi pe reclamant[34].

Informații privind arhivele altor autorități se regăsesc și în corespondența Prefecturii. Un proces-verbal încheiat la sediul Parchetului Tribunalului județului Neamț la luarea în primire a funcției de director al arestului preventiv la nivelul anului 1916, ne descrie pe scurt starea arhivei: „o sală cu 10 celule, care una din ele servește ca magazie și arhivă ... toate au câte un rând de ferestre... toate clădirile sunt cu acoperemântul vechiu”. Același parchet face o solicitare Prefecturii pe aceeași temă: „Dosarele din arhiva acestui parchet și corpurile delicte trebuind să stea pe jos și expuse pierderei și stricăciunei din lipsă de dulapuri, avem onoarea a vă ruga să dispuneți facerea a două dulapuri”[35]. De asemenea un inventar al Spitalului Piatra Neamț, dovedește că la data de 10 iunie 1918 ar fi fost predate arhivarului Prefecturii județului Neamț mai multe dosare, registre, cărți de bibliotecă și câteva materiale de birou[36]. Dar problemele țineau și de circulația defectuoasă a documentelor despre care aflăm din sesizarea adresată prefecturii de către Corpul IV de Armată – Regimentul IV Obuziere Ușoare Costești-Botoșani, care înaintând Primăriei comunei Buhalnița un extras pentru emiterea unui act de deces al unui soldat, a constatat că documentul a ajuns de la notarul comunei la Postul de Jandarmi Buhalnița, aceștia din urmă restituindu-l regimentului, fără a se comunica de nicio autoritate dacă actul respectiv fusese sau nu înregistrat[37].

O altă instituție creatoare și deținătoare a unei cantități însemnate de material arhivistic, era Primăria urbei Piatra. Dar și aici condițiile de păstrare și depozitare erau vitrege cu documentele. Într-un referat al arhivarului Gh. Șt. Covrig încheiat în anul 1909 (vezi Anexa nr. 3), acesta arăta că la întoarcerea sa din concediu, a constatat că se efectuaseră lucrări la acoperișul Primăriei. Arhiva

[33] Ibidem, f. 18-37.
[34] Idem, d. 60/1916 , f. 5-6.
[35] Idem, d. 61/1916, f. 2-5.
[36] Idem, d. 81/1916, f. 389-391.
[37] Idem, d. 23/1917, f. 157-158.

https://biblioteca-digitala.ro

fiind ținută la acea vreme în pod, parte din dosarele ce nu mai încăpuseră în dulapuri și erau ordonate pe jos, au căzut pradă lucrărilor de construcții fiind acoperite cu pământ, cărămizi, lemne și tablă, podul rămânând deschis pe toată perioada lucrărilor, muncitorii neferind niciun fel de document. La primirea unei solicitări de calculare a unei pensii, acesta a constatat că nu poate regăsi actele de plată în grămada de hârtie și moloz, motiv pentru care a înștiințat conducerea primăriei, cu mențiunea că era posibil ca unele dosare să fi fost distruse complet. Într-un al doilea referat, arhivarul arata că a reușit să ordoneze o parte din arhiva primăriei, prilej cu care a constatat 9 dosare lipsă din anii 1851-1884, dar și un număr de 12 dosare neluate în evidență. Tot cu această ocazie a descoperit că nu toate dosarele erau corect denumite. De exemplu, un volum cu „mişcarea populației" din anul 1865 cuprindea de fapt autorizații de construcții. În alt referat, arhivarul prezintă situația statelor de plată și a arhivei din perioada 1882-1897, care erau într-o „desordine desăvârșită... legate balot și aruncate în podul primăriei"[38]. Înalta Curte de Conturi nu ținea seama de înscrisurile eliberate de primărie pe care se menționa „lipsesc statele" și nu acorda persoanelor drepturile la pensie fără certificatul de vechime în muncă. Așa se întâmplase cu foști salariați care își așteptau actele „de doi ani aproape". La jumătate de an, același arhivar destoinic comunica primăriei că făcând și ore suplimentare neplătite a reușit să ordoneze foile volante din podul primăriei și să reamenajeze arhiva. Astfel, regăsise sămile primăriei din 1865-1886, sămile bisericilor din 1848-1865, corespondența Epitropiei bisericilor din 1835-1850, aproximativ 150 dosare cu alegeri de deputați și senatori din 1866-1876, statele de plată de la diferite servicii – rezolvând astfel și problema celor ce aveau nevoie de certificate pentru pensionare[39]. Toate acestea le-a așezat pe dosare, le-a cusut și le-a trecut în două opise: unul pe ani și altul alfabetic. Ca răsplată pentru efortul depus, Primăria a dispus premierea cu suma de 100 lei pentru el și 60 lei pentru ajutorul său. În anul 1913, la doar 3 ani de la ordonarea arhivei, primăria primea de la perceptorul comunal o solicitare de a i se amenaja un birou de lucru pentru percepția comunală, sugerând că cel mai indicat spațiu ar fi cel în care se afla arhiva, urmând ca documentele să fie urcate din nou în pod, unde mai stătuseră cândva. Cererea perceptorului fiind aprobată, singurul lucru pe care l-a mai putut face arhivarul a fost să ceară facerea câtorva rafturi în noul spațiu alocat, lucru ce s-a aprobat[40]. Și astfel, documentele Primăriei Piatra Neamț au ajuns din nou în pod. În urma unui referat întocmit la data de 29 august 1928 de magazionerul cantonist al primăriei privind arhiva ce se afla în podul cantonului și care prezenta pericol de incendiu, s-a analizat posibilitatea

[38] Arhivele Naționale Neamț, fond Primăria orașului Piatra Neamț, d. 58/1910, f. 1-3, 6.
[39] Ibidem, f. 7-8.
[40] Ibidem, f. 12-13.

https://biblioteca-digitala.ro

vinderii acesteia. S-a constatat că dosarele „de oarecare importanță s'au luat și s'au depus în arhiva de la cazarma Pompierilor și Poliție", rămânând doar hârtie și registre ce puteau fi desființate, cu termenele de păstrare de mult depășite. Astfel, Delegația Permanentă a fixat termen de organizare a licitației în data de 29 septembrie 1928. După îndeplinirea tuturor procedurilor s-au înscris la licitație trei participanți: Carol Rorlich oferind prețul de 1.45 lei/kg., Naftulea Steinberg oferind prețul de 3,10 lei/kg și Herman Moscovici oferind prețul de 4,15 lei/kg hârtie reformată. Acesta din urmă a câștigat licitația, depunând 500 lei garanție, urmând să plătească prețul oferit plus taxele de stat. Dar până în luna noiembrie, d-l Moscovici nu se prezentase pentru a ridica hârtia, ceea ce a dus la somarea acestuia, confiscarea garanției și organizarea unei noi licitații la începutul anului 1929. La cea de-a doua licitație s-au înscris d-nii Mendel Șvartz oferind prețul de 2,70 lei/kg și d-l Naftulea Steinberg oferind suma de 3,15 lei/kg de hârtie reformată. Între timp Ministerul de Interne informa prin Circulara nr. 2114 K din 25 ianuarie 1929 că toate autoritățile publice de Stat, județ și comună puteau vinde prin licitație resturile de hârtie, registre, dosare, chitanțiere, concepte, etc. În luna februarie și apoi în luna august 1929 Asociația Cercurilor de Gospodine și Societatea pentru Ocrotirea Tinerelor Fete București comunicau faptul că prin Jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 186/1929 se interzicea autorităților publice a mai vinde în comerț hârtia provenită din registre, dosare, chitanțiere, concepte etc., urmând să o cedeze contra cost Societății pentru Ocrotirea Tinerelor Fete București și se interesau de cantitatea de maculatură pe care primăria o poseda și urma să le-o cedeze. În intervalul dintre cele două adrese primite de la societatea mai sus menționată primăria a fost contactată din nou de Herman Moscovici, câștigătorul primei licitații, care motivându-și absența datorită lipsei sale din țară, se prezentase pentru achitarea banilor și ridicarea hârtiei licitate. Procedând la cântărirea maculaturii s-a constatat că erau 1520 kg. documente, pentru care s-a achitat pe loc suma de 6308 lei și s-a ridicat hârtia. Către Societatea pentru Ocrotirea Tinerelor Fete București, Primăria Piatra a formulat următorul răspuns: „Am onoarea a referi că în arhiva Primăriei nu avem maculatură de vânzare, de oarece toate dosarele și registrele vechi, sunt de trebuință"[41].

În anii următori, Primăria Piatra Neamț a încercat în nenumărate rânduri să mai descongestioneze arhiva de registrele de contabilitate și casierie, precum și alte documente netrebuincioase din perioada 1851-1923 prin vânzarea acestora ca maculatură sau prin trimiterea la Arhivele Statului. Dar lipsa de organizare a respectivului sector de activitate a făcut greoaie întocmirea unor evidențe care să dovedească soarta acestor arhive[42].

---

[41] Idem, d. 138/1928, f. 1-17.
[42] Idem, d. 32/1933, f. 1-7.

https://biblioteca-digitala.ro

Foarte relevant considerăm raportul lui Gheorghe Ungureanu de la Arhivele Statului Iași către Aurelian Sacerdoțeanu director al Arhivelor Statului București din 24 februarie 1942, în care comunică concluziile mai multor controale efectuate în județele Moldovei „majoritatea arhivelor Prefecturilor și Primăriilor din anii 1864-1900 nu sunt depuse încă la această direcțiune. În aceste arhive, adică a Prefecturii și Primăriei, se găsesc mai multe dosare relative la istoricul războiului 1877/1878. La Piatra Neamț, la o selecționare, pusesem dosare referitoare la acest război într-un dulap aparte, urmând ca ele să fie trimise la Iași. Nu mai știu care este soarta lor ... totdeauna s-a raportat situația mizerabilă a arhivelor noastre aruncate prin poduri, beciuri, șuri, la un loc cu lemne, păsări, arhive care erau fără nici un stăpân, oricine putând să le jefuiască de timbre, peceți sau acte mai importante, pentru ca mai pe urmă, fie ca să ascundă acest jaf, fie că încurca locul, ca să scape de ea era declarată drept hârtie maculatură și vândută ca atare ... la Tribunalul Roman găsisem în podul clădirii documente de la Vasile Lupu, Gheorghe Ștefan și alții, amestecate într-o grămadă de hârtii destinate vânzării. În același pod stăteau aruncate multe dosare începând cu anul 1832. La raportul pe care îl făceam anexasem surete de la Petru Rareș și alte documente, doar va fi mai convingător; niciun rezultat și astăzi stau tot acolo, dacă nu mai rău. Arhiva Primăriei Piatra Neamț începând cu anul 1832 stă într-un pod al localului Poliției ... cu hârtia scoaptă de căldură mare, radiată de acoperișul de tablă și murdărită de păsările ce umblau prin pod”[43].

O altă instituție care a renunțat la importante documente de arhivă este Poliția orașului Piatra Neamț, principalul criteriu de selecție fiind vechimea documentelor: cu cât au fost mai vechi cu atât a fost considerată mai inutilă păstrarea lor și s-a recomandat arderea pentru arhivele Siguranței și valorificare la Oficiul de Vindere a Hârtiei pentru celelalte categorii, prin ordinul circular nr. 35296/18705 J din 12 martie 1943 al Direcțiunii Generale a Poliției București, prin care se dispunea să se „claseze arhivele mai vechi de 10 ani ... se vor păstra piesele istorice sau de valoare, precum și acele acte ce consfințesc drepturi ce pot fi reclamate legitim de către autorități sau persoane particulare”[44]. Astfel, au fost propuse spre eliminare mai multe genuri de documente din perioada 1895 – 1932. De la Poliția de reședință Piatra Neamț – Judiciar: dosare referitoare la urmăriți începând cu anul 1908, corespondență în materie judiciară începând cu anul 1920 (distrugere prin ardere). Siguranță: dosare personale suspecți și corespondența biroului după anul 1917, (distrugere prin ardere) dosare personale de control a străinilor după anul 1900 și dosare

[43] 1942 februarie 24, Iași. Raportul lui Gheorghe Ungureanu către Aurelian Sacerdoțeanu cu privire la starea Arhivelor Statului din Iași, cauzele care au contribuit la situația proastă a acestora și mijloacele de îndreptare.
[44] Arhivele Naționale Neamț, fond Poliția Piatra Neamț, d. 67/1942, f. 71.

https://biblioteca-digitala.ro

corespondență control străini după anul 1917 (eliminare prin vânzare). Administrativ: dosare și registre executări silite după anul 1905, dosare privind contravenții și corespondență după 1908, dosare personale localuri publice după 1915, dosare prostituate și servitori după 1920 (eliminare prin vânzare)[45].

De la *Comisariatul de Poliție Buhuși* – Judiciar: dosare crime și delicte, începând cu anul 1921, corespondență referitoare la urmăriți, începând cu anul 1925 (distrugere prin ardere) și registre arestați (eliminare prin vânzare). Siguranță: corespondență începând cu anul 1921 (distrugere prin ardere). Administrativ: registre corespondență, condici expediție, obiecte găsite, corespondența biroului, mandate de arest, dosare evidența populației, servitori și prostituate începând cu anul 1921 (eliminare prin vânzare). Registratura generală: registre și condici (eliminare prin vânzare)[46].

De la *Comisariatul de Poliție Tg. Neamț* – Judiciar: corespondență referitoare la urmăriți și infractori, începând cu anul 1915 (distrugere prin ardere). Siguranță: ordine circulare de urmărire și corespondență, începând cu anul 1905 (eliminare prin vânzare). Administrativ: dosare corespondență începând cu anul 1895, contravenții, proceduri și registre de prezență începând cu anul 1918 (eliminare prin vânzare)[47]. Propunerea a fost înaintată Inspectoratului Regional de Poliție Iași, care a întocmit demersurile necesare la Direcția Generală a Poliției, eliminarea arhivei urmând a se efectua după primirea aprobării. Nu a fost identificat ordinul de aprobare, dar faptul că pe coperta dosarului este înscrisă mențiunea „distrusă" fără a fi datată, ne dă de înțeles că aceste documente sunt definitiv pierdute pentru istoria locală.

După cum deja ne-a obișnuit, Societatea pentru Ocrotirea Tinerelor Fete a înaintat o solicitare privind achiziționarea de hârtie provenită din maculatură și Tribunalului Județean Neamț. Arhivele Statului – Direcțiunea Regională Iași prin adresele nr. 56 și 69 din 8 respectiv 23 mai 1930 atrăgeau atenția tribunalului ca mai întâi să întocmească opise cu dosarele mai vechi de 30 de ani pe care să le trimită spre analiză, iar actele scrise în slove chirilice să fie înaintate arhivelor fără nicio selecție[48]. În luna septembrie a anului următor, Regionala Iași îl delega pe Gh. Ungureanu spre a verifica selecționarea arhivei tribunalului. Astfel, în ziua de 5 octombrie 1931 comisia formată din Gh. Ungureanu – reprezentantul Arhivelor Statului Iași, A. Aurian – reprezentantul societății de administrare a hârtiei și C. Pitaru – reprezentantul Tribunalului Neamț, în conformitate cu prevederile ordinului 57871 a Ministerului Justiției au încheiat procesul-verbal nr. 7386, în care se consemna: „Constatăm ... că s'a vândut acestei societăți și ea prin delegatul ei a primit: toate dosarele penale și

[45] Ibidem, f. 46-54.
[46] Ibidem, f. 76-87.
[47] Ibidem, f. 55-66.
[48] Idem, fond Tribunalul jud. Neamț, d. 240/1926, f. 19, 21.

https://biblioteca-digitala.ro

criminale după ordinea din opisele respective, împreună cu registrele și monitoarele oficiale, toate mai vechi de 30 – trei zeci ani – adică până la anul 1900 inclusiv. Au rămas în arhivă nevândute: Toate actele și registrele biroului notariat, dosarele civile, opisele de dosare și registrele de termene și pe acest interval de timp. La cântărirea materialului ... a rezultat cantitatea de 5247 – cinci mii două sute patruzeci și șapte kg, a cărei cost în valoare de 2624 lei s'a plătit la Adția Financiară Neamț"[49]. Cinci ani mai târziu, arhivarul Tribunalului Neamț pregătise o nouă tranșă de arhivă pentru vânzare, de această dată din perioada 1901-1905, dosare penale și corespondență cu diferite autorități în cantitate de 1210 kg[50]. Se solicita din nou avizul Arhivelor din Iași. De data aceasta delegație din partea Societății Tinerelor Fete avea „Oficiul de Vânzare de Hârtie produsă în Țară S.A.", care anunța acest lucru tribunalului prin adresa nr. 6776/18 aprilie 1936, din care redăm un fragment: „prin preluarea de către noi a tuturor arhivelor statului, se împiedică vânzarea lor în comerț și deci se oprește abuzul de până acum cu asemenea hârtii, să se vândă în comerț pentru a fi întrebuințate la împachetarea alimentelor de primă necesitate și în special carnea, peștele, brânzeturile etc."[51]. Inițiativa de eliminare a arhivelor a continuat și în anul 1941, solicitându-se participare și din partea judecătoriilor, dar nu toate au formulat propuneri[52]. Cu această ocazie, Judecătoria Mixtă de Ocol Buhuși anunța faptul că în anul 1931 se vânduse arhiva din anii 1867-1923, constând în monitoare oficiale, dosare și registre penale iar Judecătoria Rurală Hangu comunica o cantitate de 330 kg. arhivă din perioada 1908-1910, constând în dosare penale și monitoare oficiale ce trebuia eliminată.

În anul 1948, Ministerul Justiției anunța o altă societate pentru care aprobase colectarea hârtiei: „S.A.R. SLOVA" București. Ca urmare a noilor dispoziții s-a reluat procedura de triere a arhivelor tribunalului din perioada 1906-1920 inclusiv, rezultând o cantitate de aproximativ 10.000 kg ce fusese „dată la grămadă" în depozitul Tribunalului și pentru care se solicita Arhivelor Statului – Direcția Regională Iași prin adresa 11006 din 5 septembrie 1950 un nou aviz cu dispensă față de întocmirea opiselor, ținând cont că arhiva nu avea nicio ordine[53]. La această solicitare Arhivele au cerut mai întâi Tribunalului să prezinte și autorizarea Ministerului, apoi au delegat pe Constantin Turcu și Virgil Apostolescu să verifice arhiva la fața locului.

În data de 24 octombrie 1950, la sediul Tribunalului Județului Neamț s-a încheiat procesul-verbal de predare-primire între delegatul Arhivelor și delegatul Tribunalului, prin care s-au predau Direcției Regionale a Arhivelor

[49] Ibidem, f. 28-31.
[50] Ibidem, f. 37-41.
[51] Ibidem, f. 46.
[52] Ibidem, f. 61-62.
[53] Ibidem, f. 82-100.

https://biblioteca-digitala.ro

Statului din Iași, următoarele documente scrise cu litere chirilice și neinventariate: Păucenia preotului Constantin pentru ca să fie slujitor bisericii din satul Tâmpești Jud. Suceava, cu data de 18 decembrie 1809; un document relativ la moșia Periceni – zestre de la răposatul vornic Manolache Costache, cu data de 27 august 1815; un zapis pentru un loc din Piatra Neamț (livadă cu pomet), cu data de 20 martie 1822; Cartea Mitropolitului Sofronie către Arhimandritul Kir. Veniamin egumenul M-rei Râșca, cu data de 15 ghenar 1854; act făcut de săchelarul Vasile Răzmeriță cu soția lui din satul Pipirig din ținutul Neamț dat preotului En. Creangă – ginerele lor – pentru vânzarea dugheniței din Ulița Grosului din Tg. Neamț, din anul 1854; însemnare relativă la corespondența „Izoiților cum scriu ei unii altora", din anul 1834; trei acte scrise în evreiește; 18 acte scrise între anii 1860-1865 – documente inventariate și trecute în registru printre care și testamentul col. Gh. Roznovanu; un dosar cu documente înregistrate; dosare „relative la procesele răscoalelor țărănești din 1907 din jud. Neamț ... mai multe planuri vechi de moșii și pământurile locuitorilor jud. Neamț, cărți de hotărnicii și câteva dosare pentru delicte de presă". Inventarul acestei preluări urma să se execute la Arhivele din Iași și apoi să fie trimis un exemplar al inventarului către Tribunalul Neamț[54]. La finalizarea tuturor acestor proceduri, cu adresa 12036 din 30 octombrie 1950 s-a aprobat predarea la Direcția de Colectare și Achiziții Neamț, a dosarelor până în anul 1930, pentru următoarele categorii de dosare: falimente simple și frauduloase, dosarele de cereri pentru autentificări de acte, dosarele și registrele provenite de la masa falimentelor, registre de intrare – ieșire, registrele minute, condicile de termene, condicile de expediție, monitoarele oficiale, colecții de legi și broșuri, urmând ca după definitivarea procedurii de vânzare să se ia „măsuri grabnice pentru proteguirea actelor de stare civilă, deoarece unele registre stând pe lângă perete au putrezit[55]".

O serie de nereguli privind modul înregistrare (de regulă cu întârzieri foarte mari), validare, preluarea arhivelor fără evidențe și păstrarea documentelor au fost scoase în evidență de diferite rapoarte ale personalului instanțelor. Astfel, ne atrage atenția o sesizare a unui judecător de la Judecătoria Mixtă Tg. Neamț care solicitând ca toate dosarele de apel ce urmau să fie trimise Tribunalului Județean Neamț să-i fie înaintate spre semnare lui sau ajutorului său, a constatat că acestea fuseseră semnate de impiegatul arhivar, pe motiv că „așa se obișnuia până acum". Suspectând un abuz în funcție a cercetat personal arhiva judecătoriei, unde a constatat că peste 1000 de dosare penale erau neînregistrate, lucrările statistice nu erau întocmite de mulți ani, evidențele termenelor și completarea registrelor lăsând foarte mult de dorit.

---

[54] Ibidem, f. 104.
[55] Ibidem, f. 105.

https://biblioteca-digitala.ro

O altă neregulă semnalată a fost eliberarea actelor de valori fără a se consemna primirea acestora de către beneficiari: nu erau completate semnăturile în registrele de valori și nici nu existau adrese de înaintare[56].

În vara anului 1866, Principele Carol I domnul României a efectuat numeroase vizite în țară, din dorința de a-i cunoaște pe români, problemele cu care se confruntau aceștia, tradițiile, folclorul, obiceiurile lor, precum și modul în care le erau respectate drepturile constituționale, ținând în acest sens și un carnet de călătorie, unde avea obiceiul să își noteze cele mai importante și impresionante aspecte din această experiență a descoperirii României. În paginile acestui jurnal se regăsesc numeroase însemnări referitoare la vizitarea unor localități și sălașuri de cult nemțene. Pe parcursul întregii vizite, Carol I a fost impresionat de sărăcia românilor greu de descris în cuvinte, de lipsa drumurilor, de lipsa mijloacelor de trai datorate secetei, de lipsa școlilor și de proasta calitate a locuințelor. A hotărât, astfel, ca cei ce erau datori la stat să fie iertați de datorii, iar în schimb să efectueze munci de reparații drumuri, construcții de școli și spitale. A vizitat Piatra Neamț, Mănăstirea Agapia, Cetatea Neamțului și Mănăstirea Neamț. La 22 august 1866, prefectul de Neamț transmitea iconomilor Mănăstirii Neamț o scrisoare de mulțumire pentru „Patriotica primire a Principelui Carol I Domnitorul României prin acest județ realizând cea mai vie mulțumire Înălțimii Sale”[57]. Pe viitor, această sărăcie a românilor îl va face pe domn să socotească cu mare grijă fiecare bănuț ce s-ar fi cheltuit în plus pe diferite nevoi ale casei regale, cum ar fi fost haine, petreceri sau călătorii, considerând că austeritatea regală nu putea fi decât un beneficiu pentru binele românilor și că cea mai bună pază a tezaurului era economia. După aproape jumătate de veac, școala la sate era o activitate ce se desfășura în continuare cu mari eforturi, după cum reiese din corespondența școlară. Într-un registru de inspecții la Școala Dragomirești, găsim însemnări cu ocazia controlului efectuat în data de 6 septembrie 1900, unde inspectorul școlar formula constatări privind starea foarte rea a localului școlii, lipsa curățeniei, gestionarea deficientă a „zestrii” și arhivei școlii, slaba pregătire a elevilor și cadrelor didactice: „Dosarele nu-s șnuruite, numerotate...condica de prezență se va completa...matricula școlii pe anul expirat, nu e ținută cu îngrijire... Dl. învățător va căuta a se pregăti dinainte de ori-ce lecțiune are a preda”. La un nou control la un an diferență se constată că arhiva „nu e aranjată deloc cum se cere... inventarul nu e scris cu îngrijire și nu e complectat conf. instrucțiunilor...

[56] Idem, d. 283/1922, f. 64-71.

[57] Idem, fond Mănăstirea Neamț-Secu, d. 29/1866, f. 55; idem, fond Primăria orașului Tg. Neamț, d. 4/1866-1867, f. 221.

https://biblioteca-digitala.ro

catalogul nu e complectat cu tote șciințele cerute... matricula din anul trecut este rău ținută și greșit complectată”[58].

Un amănunt deloc de neglijat este faptul că la începutul secolului XX, majoritatea școlilor care fuseseră evacuate sau bombardate, funcționau în spații puse la dispoziție de diferiți proprietari, care nu mai investiseră de mult în întreținerea imobilelor, iar evenimentele din Primul Război Mondial le ruinaseră și mai tare, astfel că nu doar spațiul de arhivă era impropriu, ci și sălile de clasă lăsau foarte mult de dorit, uneori însăși structura școlii fiind una șubredă. La nivelul anilor 1917-1919, mai multe școli primare din județ supuneau atenției Revizoratului Școlar Neamț o serie largă de neajunsuri, din care vom prezenta câteva ce fac referire la problema studiată: Școala Primară Mixtă de tip urban „Ion Creangă” din comuna Pipirig aducea la cunoștința revizorului că notarul comunal strânsese 100 de lei cu care „s’a putut amenaja pentru ținerea cursurilor, două sale de clase în niște foaste crâșme... localul propriu al șc. fiind ocupat de trupele armatei rusești”[59]. La comuna Cândești, noul învățător la preluarea funcției anunța că școala era formată dintr-o singură sală, iar registrele, biblioteca și arhiva erau depozitate într-un dulap în aceeași clasă[60]. De asemenea, la școala din satul Audia, comuna Hangu noul învățător la primirea arhivei constata că registrele de intrarea-ieșirea hârtiilor din anii 1903-1906 erau lipsă, registrele de prezentă din 1894-1897 iarăși lipsă, iar dosarele pe 1911-1912 găsindu-se „necunoscute și împrăștiate”. Lipsă apar și programele analitice, regulamentul de legi și matricola pe 1916/1917[61]. În aceeași comună, de această dată în satul Schit, la preluarea noului post învățătorul constata că lipsesc dosarele din anul 1907, iar cele din alți ani erau incomplete. În alt raport venit de la aceeași școală ni se descrie localul închiriat ca fiind într-o stare deplorabilă, cu geamurile sparte și băncile deteriorate, lipsind un dulap cu „puțina arhivă a școalei”[62]. Tot la luarea în primire a postului, dirigintele Școalei Români constata o serie de lipsuri în actele de arhivă: unele dosare din anii 1908-1909 și 1914-1915, registre matricole din 1908/1909 și 1911/1912, certificate de absolvire și registre de prezență. Studiind și corespondența Școlii din Siliștea-Români cu Revizoratul Școlar, am identificat o solicitare de evaluare a unor stricăciuni „făcute de spitalul de ezantematici instalat în localul școalei”[63]. Plângeri privind distrugerile școlii sunt primite și de la comuna Vânători-Neamț, care sesiza faptul că „localul

---

[58] Idem, Colecția Registre de Inspecții Școlare din județul Neamț – comuna Dragomirești, d. 1/1893-1951, f. 9-12.
[59] Idem, fond Revizoratul Școlar jud. Neamț, d. 860/1918, f. 7.
[60] Ibidem, f. 9.
[61] Ibidem, f. 35, 194.
[62] Ibidem, f. 112, 183.
[63] Ibidem, f. 186.

https://biblioteca-digitala.ro

școalei fiind ocupat de <ilizibil> rus, am fost nevoită să plasez școala în localul băncii...iar la plecarea rușilor am fost nevoită să repar două sale de clasă, antreul și cancelaria", stricăciuni fiind și la exteriorul școlii, unde rușii luaseră ulucele, iar apa de ploaie se scurgea direct pe pereții șubrezi[64]. Școala Primară Mixtă „Ion Creangă" din Humulești care avea înaintea războiului două săli de clasă în vechiul sediu al primăriei și încă două într-un alt imobil tot proprietatea primăriei, arata că „odată cu venirea armatei rusă localul vechiu a fost ocupat și armata rusă la ținut până în luna Februarie a.c. (1918-n.a.) stricându-l cu desăvârșire"[65]. Într-un proces-verbal încheiat de această dată la școala din comuna Bârgăoani se prezentau problemele școlii din punct de vedere al spațiului fiind în „stare de plâns" cu podelele și sobele stricate, încuietorile stricate și cheile lipsă, pereții începeau să se surpe, mobilier și material didactic lipsă sau stricat, „cu arhiva nu se mai știe ce este, dosarele discusute pe motiv că s'a luat hârtie din ele, în cataloagele de 5-6 ani în urmă s-au trecut elevii din anul în curs asemenea și în Matriculă, în sfârșit o completă anarhie". Această situație s-a datorat faptului că pe perioada războiului școala fusese rechiziționată și transformată în spital[66]. Într-o altă adresă de la școala din satul Târpești, comuna Petricani se solicitau urgent reparații pentru stricăciunile cauzate de trăsnetul din 25 iunie 1917[67]. Cam așa arăta învățământul nemțean la sfârșitul primului război mondial cu tot ce implica el: cadre didactice, elevi, spații, arhivă, etc.

Exemplele privind distrugerile de documente în perioada 1832-1925 pe teritoriul fostului județ Neamț ar putea continua. Încă din cele mai vechi timpuri una din cauzele principale a fost falsa impresie a celor ce au deținut diferite funcții de conducere că arhivele instituțiilor sau birourilor pe care le reprezentau erau un bun personal, de care puteau dispune cum doreau. Totodată, lipsa de înțelegere a rostului Arhivelor Statului a unora dintre șefii instituțiilor, care în decursul timpului s-au opus predării arhivelor, consecința fiind distrugerea acestora sau însușirea chiar de către angajații unităților respective a unor timbre, peceți sau acte importante, pe care mai apoi le-au înstrăinat. Un factor important a fost și lipsa de înțelegere a forurilor conducătoare în ceea ce privește tezaurul nostru arhivistic – nu s-a dat niciun ajutor în ceea ce privește adunarea, evaluarea, păstrarea sau chiar repatrierea acestor comori. Tot ce s-a făcut și s-a păstrat până în prezent se datorează conștiinței și profesionalismului arhiviștilor și arhivarilor de atunci și de acum. Neglijența, ignoranța și lipsa de viziune în viitor a conducătorilor unor autorități, exprimată prin anumite interese financiare rezultate din valorificarea

[64] Ibidem, f. 110.
[65] Ibidem, f. 115.
[66] Ibidem, f. 196-197.
[67] Ibidem, f. 116.

https://biblioteca-digitala.ro

hârtiei la prețuri modice, în defavoarea susținerii materiale a organizării spațiilor de depozitare a documentelor.

Conjuncturile istorice presărate de conflicte politice, răscoale, revoluții, revolte și războaie au făcut ca foarte multe documente să fie distruse atât de armatele inamice cât și de cele aliate, mai ales cele din zona frontului, unde au fost înființate birouri militare, spitale, popote, aresturi, posturi de pază, etc. și unde deseori hârtiile erau folosite pentru aprinderea focului. Distrugeri importante de arhivă au avut loc și cu ocazia evacuărilor sau bombardamentelor.

Instrucțiunile arhivistice și prevederile legislative lipsă, incomplete sau neclare, sau, și mai grav, neaplicarea celor ce au avut reglementări obiective privind personalul, studiile, paleografiile, salariile, localurile și mobilierul necesar funcționării arhivelor. În ciuda reglementărilor arhivistice din perioada analizată, distrugerile de arhivă au continuat și în afara cadrului legal. Reorganizările administrativ-teritoriale și schimbarea subordonării instituțiilor și a sediilor acestora. Mutarea unităților dintr-un loc în altul a dus uneori la risipirea sau chiar abandonarea arhivelor. Lipsa spațiilor de depozitare a documentelor și condițiile necorespunzătoare de păstrare a acestora, mizeria, rozătoarele, mucegaiurile, sunt factori care au influențat în timp calitatea conservării documentelor. Lipsa de hârtie și reorganizarea sau închiderea fabricilor de profil, reprezintă alte cauze majore. Deloc de neglijat a fost sărăcia și lipsa de carte a populației, care nu a știut să acorde valoarea cuvenită hârtiilor, lucru care mai provoacă și în ziua de azi pagube persoanelor care nu au știut sau nu au putut să își gestioneze în timp actele de proprietate, de stare civilă, diplome de studii etc., lipsa de atenție și de pregătire profesională a celor ce aveau sarcina de a gestiona documentele.

Incendiile și calamitățile naturale au provocat deseori distrugeri ireparabile de materiale documentare. Evaluarea incorectă a importanței documentar-istorice a actelor a adus de asemenea prejudicii, întrucât de cele mai multe ori s-a ținut cont doar de termenul de păstrare al documentelor și rar de valoarea practică sau istorică a informațiilor.

ANEXE

ANEXA NR. 1

Proces-verbal de control efectuat de prefectul județului Neamț în data de 21 august 1907 la arhiva instituției[68].

21 August 1907

În urma ordinului circular al D^{lui} Ministru de Interne N° 35389 din 9 Iunie expirat, transportându-ne noi însune la localurile jandarmeriei și arestului

[68] Arhivele Naționale Neamț, fond Prefectura jud. Neamț, d. 1/1907, f. 27.

https://biblioteca-digitala.ro

preventiv, unde se află arhivele vechi a le prefecturei și subprefecturilor de la anii 1835-1885, am constatat că dosarele sunt în o stare cu desevârșire deplorabilă și în cea mai mare disordine, lipsind foarte multe din ele și fiind mai toate mucegăite și mâncate de șoareci, astfel că este peste putință a se alege dosare vechi, spre a se trimite arhivei statului.-

Să mai datorește în mare parte răscoalelor țărănești, distrugerea și disordinea arhivelor, deoarece în camera unde ele se află, au fost deținuți mulți locuitori implicați în răscoale.-

În fața unei asemenea împrejurări cu totul imposibila, opiniunea noastră este de a se desface prin vânzare toate dosarele, cât mai curând, spre a nu fi distrusă cu totul, pentru care să va cere aprobarea de la D^{l} Ministru.-

Prefect, Zaharia

N$^{=}$ 5948
1907 August 23 D^{lui} ministru de int<lipsă text>

ANEXA NR. 2
Adresa Ministerului de Interne – Biroul Mobilizării, nr. 2630 din 9 noiembrie 1916 prin care se comunică restricționarea consumului și criza de hârtie de scris[69].

România
Ministerul de Interne
Biroul Mobilizărei
N° 2630
9 Noiembrie 1916

Domnule Prefect,

Lipsa hârtiei este destul de simțită de mai mult timp și această lipsă va crește din zi în zi, dacă consumația de azi va continua Nu este vorba numai de hârtie specială, care în bună parte nici nu se mai poate confecționa, ci de hârtie de scris și de tipar, obicinuită, a căreia fabricațiune este cu totul redusă și asupra căreia suntem avizați din partea Biuroului de vânzare să facem de pe acum cea mai strictă economie pentru ca să nu fim expușu a rămâne fără hârtie.

Față cu această stare de lucruri, datorită împrejurărilor prin care trecem și încetărei lucrului în fabricile ce cad în zona operațiunilor militare, avem onoare a vă ruga să atrageți serioasa aten<ție> a tuturor serviciilor dependinte de D^{vs} și să dați ordine ca să evite orice corespondență inu<tilă> să reducă pe cât posibil formatul hârtiei de scris, să întrebuințeze pentru concept fie partea liberă a adresei la care se răspunde, fie hârtia nescrisă ce s’ar putea scoate de prin dosare, să folosească îndeobște la corespondență o singură foaie

[69] Idem, d. 4/1916, fila 37.

https://biblioteca-digitala.ro

să claseze și să expedieze corespondența care nu este urgentă, adresată unei aceleiași autorități, pe cât posibil, într'un singur plic, cu un cuvânt, nu numai să înlăture or ice risipă, dar să facă cea mai mare și toată economia posibilă.

Aceeași economie se impune bineînțeles, și la confecționarea imprimatelor și registrelor de tot felul, reducând numărul, cuprinsul și formatul lor, la strictul necesar.

p. Ministru, s.s. indescifrabil

Șeful biroului mobilizărei
Subdirector
s.s. indescifrabil

Domnului Prefect de Neamțu

ANEXA NR. 3

Referatul arhivarului Primăriei urbei Piatra privind starea arhivei după executarea unor lucrări de construcții la podul primăriei, spațiu unde era depozitată arhiva instituției[70].

PRIMĂRIA URBEI PIATRA
No 7724 24 OCT 1909
SERVICIUL REGISTRATUREI

Referat
1909 Octombrie în 20

În timp de la 16 Iulie până la 16 August a.c., pe când eram în concediu cu aprobarea D^{v}, pentru a mi căuta sănătatea, se începuse lucrările de adaos la localul Primăriei.

Odată ce lucrătorii au ajuns cu ridicarea zidăriei la acoperământ, fără a mai vesti pe nimeni, ei au intrat în podul Primăriei prin schelele făcute în afară și desfacerea acoperământului, care trebuia făcut în altă formă. În acel moment parte din dosarele arhivei vechi, din pod, care nu aveau loc în dulapuri, erau așezate în fața dulapurilor, jos, în grupuri pe ani.

Lucrătorii de toate breslele: lemnari, zidari și tinichigii,- văzându-se în pod, nu au ferit nici un dosar sau registru ci le-au acoperit cu pământ, cărămidă, lemnărie și tablă, așa cum se aflau în acel moment.

Atunci au fost opriți imediat de D^{l} Secretar, iar subsemnatul cu ajutorul a patru pompieri ce mi-ați pus D^{v} la dispoziție, am scos de sub dărămături dosarele acoperite și le-am așezat în teancuri, în locuri pe unde nu era nevoe a se umbla, însă podul Primăriei a rămas mult timp deschis și liber tuturor lucrătorilor. Astăzi voind a complecta actele ce mi se cer de Înalta Curte de Conturi prin adresa N5681 din 18 Septembrie 1909, pentru constatarea

[70] Idem, fond Primăria Piatra Neamț, d. 58/1910, filele 1-2.

https://biblioteca-digitala.ro

dreptului de pensie a D$^{\underline{nei}}$ Profira Sacară pe urma defunctului său soț Th. Sacară, – în trei zile consecutive am cercetat toate dosarele rămase în pod, și îmi este imposibil a găsi dosarul acestei Primării cu N49/875, care conține statele personalului Poliției pe acel an.

Dosarele erau așezate afară, în pod, din motivul următor: În anul 1898 s'a trimis Înaltei Curți de Conturi, toate dosarele cu state a tuturor serviciilor pendinte de comună, în total vreo 152 dosare. In urmă, în anul 1899, s'a luat dispoziție ca arhiva veche de la 1851-1888 să fie ridicată în podul Primăriei, în care scop s'a făcut dulapurile existente,- și în anul 1901, când Înalta Curte de Conturi ne-a restituit acele dosare, ele nu mai aveau loc în dulapuri, de oare ce dulapurile erau deja pline, așa că am fost nevoit a le păstra afară în pod.

Față de asemenea împrejurări, supun cazul cunoștinței D^{v}, rugăndu-vă a lua act de cele expuse mai sus, în caz de lipsă a acestui dosar sau altele de care până în prezent nu am avut nevoe, întru cât am avut nevoe numai de dosare cu statele de plata funcționarilor Poliției, pe când acolo erau asăzate a tuturor serviciilor pendinte de comună, și cred că se poate să mai lipsească și altele.

Nu mă voi mulțumi numai cu cercetările făcute până în prezent; mă voi ocupa în mod foarte serios a-mi aduna toate dosarele, de care sunt răspunzător față de D^{v} și Justiție, în calitatea mea de arhivar; însă vă rog a lua în considerație că aceasta s'a întâmplat în timpul când subsemnatul eram în concediu cu aprobarea D^{v} și înlocuit de ajutorul arhivar, care în câte-va luni de serviciu, nu avea cunoștință de arhiva veche, precum nici prevederea celor ce s'ar putea întâmpla în timpul lipsei mele, și nici nu i se poate pretinde așa ceva, întru cât, toți lucrărorii au pătruns în podul Primăriei, cam pe la orele $5^{1/2}$ – 6 dimineața, prin schelele făcute în afara localului Primăriei și fără să vestească pe cine-va din funcționari, că ei au nevoe a intra în pod, plus că ușa de care ne servim la pod, era închisă cu lăcata.

Nu pot preciza sigur care dosare lipsesc, întru cât reparațiile cauzate de adaosul la clădiri de-abia acum sunt terminate, și nu mi-a fost posibil a face o verificare a întregei arhive vechi; iar acum timpul este înaintat și destul de rece, și starea mea fizică nu-mi permite să stau în pod, unde este curent permanent și foarte ușor pot să mă îmbolnăvesc. Această verificare sigur o voi face la primăvara viitoare, când voi presenta Onor. Camere un memoriu detaliat.

Arhivar, Gh. Șt. Covrig

https://biblioteca-digitala.ro

Curtea cu Jurați din județul Neamț (1868-1938)

Emanuela LUNGU

The Court with Jurors from Neamț County (1868-1938)
Abstract

The Court with jurors is an institution of British origin whose competence in criminal matters penetrated the legislation of the European continent during the French Revolution due the liberal ideas of that time. The new concept started in the Romanian space in the context of the modernization process of Romanian Principalities. The process has been developed with the achievement of the great objective of the Romanian political projects in the 19th century: the constitution of a Romanian state. At that time Alexandru Ioan Cuza has been elected as lord of Moldova and Wallachia. Their union has been officially recognised by the Great Powers. The most important three governments of that time and their leaders: Barbu Catargiu, Nicolae Kretzulescu and Mihail Kogălniceanu adopted significant laws for different fields that would radically change the course of the Romanian society. Changes were made to the legal field in 1864 when the legal codes were adopted. This achivement led to the crystallization of the courts: County Courts, Courts of Appeal, Courts with Jurors and the Court of Cassation. This article represents The Court with jurors from Neamț County, as an institution that has been founded in 1868 on the basis of a special law and abolished in 1938. Grace to its competence, it is considered an institution of a great importance in the history of Neamț County that has functioned for seven decades.
Keywords: institution, court, jurors, component, competence, permanence, sessions

Județul Neamț, cunoscut și sub denumirea de *coroana de aur a Moldovei*, se află situat în regiunea Moldova, în nord-estul României, la limita dintre Carpații Orientali și Podișul Moldovei și, în prezent, este organizat, din punct de vedere administrativ, în 78 de comune, 3 orașe (Târgu Neamț, Bicaz și Roznov) și 2 municipii (Piatra Neamț și Roman). Piatra Neamț, municipiul de reședință al județului, reprezintă una dintre cele mai vechi așezări din România, prima atestare documentară datând din data de 30 ianuarie 1395 și, ulterior, la 31 iulie 1431, în actul emis de cancelaria lui Alexandru cel Bun[1], jucând un rol important ca centru economic, politic, militar și administrativ. Datorită statutului de reședință al județului, municipiul Piatra Neamț a fost dintotdeauna gazda celor mai importante instituții de ordin executiv, legislativ și juridic ale județului.

[1] Dorin-Ciprian Nicola, Radu Gheorghe, *Urbea Piatra în oglinda vremii (1395-1950)*, Editura „Cetatea Doamnei”, Piatra Neamț, 2017, p. 17.

https://biblioteca-digitala.ro

În ceea ce privește justiția din Moldova, aceasta a emanat întotdeauna de la Domn. Domnul era judecătorul suprem căruia oricine i se putea adresa pentru orice pricină. Cârmuitorii districtelor, cunoscuți sub numele de pârcălabi, starosti, vătafi, serdari sau vornici, aveau atribuții administrative, judecătorești, fiscale și militare. Constantin Mavrocordat a schimbat denumirea cârmuitorilor, în ispravnici, numiți și boieri judecători, pe care Domnul îi obliga să judece ei înșiși, fiind asistați și de doi mazâli din ținut, și să țină condică pentru pricinile ce judecau. În locul acestuia, putea judeca un dregător, reprezentant al centrului, precum vornicii de târg la Suceava, Botoșani, Siret, Rădăuți, urednicii la Piatra, nemesnicii sau ispravnicii de târg la Bârlad. Superior, din punct de vedere ierarhic, acestor dregători-judecători era, la început, un singur vornic, apoi din 1568, doi mari vornici, de la Țara de Sus, respectiv de la Țara de Jos. Aceștia erau singurii care pronunțau pedeapsa cu moartea în pricini criminale. Peste toți era Domnul care judeca în Sfatul său. În fruntea cancelariei era logofătul de la care veneau și porneau toate actele de procedură privitoare la pricinile pe care Domnul le judeca. Marele armaș era agentul de urmărire al vinovaților, introducătorul lor în instanța domnească și supraveghetorul executării sentinței, ajutat de al doilea și al treilea armaș. Cele mai vechi legi scrise cunoscute la noi au fost nomocanoanele, precum pravila zisă de la Neamț, de la 1471, care este în prima parte o traducere după Syntagma de la 1335 a jurisconsultului bizantin Matei Vlastari, precursoare pravilei lui Vasile Lupu. Acestea sunt, din păcate, prea puțin lămuritoare cu privire la procedura penală, informațiile în această privință trebuind căutate în documentele interne care oglindesc vechea lege nescrisă a Principatelor, dreptul consuetudinar, adică obiceiul pământului, zis și legea țării[2].

Domnitorul Mihail Suțu al II-lea a creat, în anii 1819-1821, o condică specială, cunoscută sub numele de „Condica criminalicească” care nu a fost promulgată decât în anul 1825, în timpul domniei lui Ioniță Sturdza. Ea cuprinde două părți, de drept penal și de Procedură Penală. Codul lui Suțu menționează un tribunal special pentru cercetarea și pedepsirea faptelor rele, departamentul „criminalului[3]”, cu sediul la Iași, la care se trimiteau toți inculpații. Dreptul de a cerceta faptele criminalicești se cuvenea și ispravnicilor ținuturilor unde se petrecea fapta[4].

Regulamentele Organice, începute în timpul guvernării generalului Jeltuhin și finalizate de către succesorul acestuia, generalul, Pavel Kiseleff, erau chemate să dea viață programului de transformare a structurilor interne în

[2] I. C. Filitti, I. Suchianu, *Contribuții la istoria justiției penale în Principatele române*, Tipografia și legătoria închisorii centrale Văcărești, București, 1928, p. 15.
[3] *Partea întâiu şi a doua a condicii criminaliceşti, ce s-au alcătuit în scurt pentru multa feliurime a faptelor criminaliceşti*, Tipograf[ia] S[fintei] M[itropolii], Iaşi, 1826, p. 2.
[4] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

raport cu spiritul veacului[5]. Regulamentele introduceau pentru prima dată în istoria românească principiul separației puterii în stat, putere judecătorească organizată pentru prima dată separat, pe baze noi, într-o ierarhie riguros stabilită și confirma, în virtutea art. 375, Condica penală Suțu-Sturdza de la 1820-1826 care cuprindea și dispoziții de Procedură Penală[6]. În 1833 s-a constituit o comisie pentru alcătuirea de noi coduri, însă, în Moldova a rămas același[7], codul Suțu-Sturdza fiind chiar reeditat în anul 1838.

Cât privește instituția juraților, aceasta a fost cerută de programele revoluționarilor munteni de la 1848, cât și de programul lui Mihail Kogălniceanu, de atunci. Ulterior, proiecte pentru introducerea juriului au fost elaborate de Grigore Ghica, domn al Moldovei, în 1856, dar respins de Sfatul domnesc și, de asemenea, de Comisia centrală de la Focșani, în anul 1859, fără, însă, a se înfăptui decât, abia, în anul 1864 când au fost sancționate și promulgate *Codul penal* român la 30 octombrie 1864, respectiv *Codul de Procedură Penală* la 2 decembrie 1864, rezultate dintr-o îndelungată operațiune de elaborare[8].

Codul de Procedură Penală din anul 1864 consacră apariția Curții cu Jurați în spațiul românesc[9], mai exact, în fiecare dintre cele patru orașe reședințe ale curților de apel (București, Craiova, Iași și Focșani). Denumirea atribuită acesteia provine din cuvintele latinești *curtis* (= *cohors, cohortis*) care definește numele unor instanțe (superioare) judecătorești și administrative, precum Curtea de Casație, Curtea de Apel, Curtea cu juri și *juratus*, adică cetățean ales să ia parte la judecarea unor procese penale și uneori a unor procese civile[10], *Curte cu Jurați* = Curte cu Juri. Sub *Codul de Procedură Penală* de la 1864, juriul nu a funcționat în Dobrogea-Nouă și în Ardeal. Pentru Ardeal, a continuat să se aplice și după Codul de Procedură Penală maghiar din 4 octombrie 1896, iar funcționarea lor fusese suspendată de Consiliul Dirigent, cu ordonanța Nr. 1569 din 7 iunie 1919, intrată în vigoare la 1 iulie 1919, ordonanță completată apoi prin aceea cu Nr. 1024 Iunie 1919[11]. Conform acesteia, crimele ordinare și delictele de presă, erau de competența Tribunalului de la reședința Curții de Apel. Pentru județele din Dobrogea-Nouă, mai întâi

[5] *Istoria Românilor,* vol. VII, tom I, Ed. Enciclopedică, București, 2003, p. 85.

[6] Paul Negulescu, George Alexianu, *Regulamentele Organice al Valahiei și Moldovei,* vol. I, Intreprinderile Eminescu S. A., 1944, p. 329.

[7] *Codul Suțu-Sturdza, Cod Penal și de Procedură Penală*.

[8] Nicolae Isar, *Istoria modernă a românilor 1774/1784-1918*, Ed. Universitară, București, 2006, p. 272.

[9] Constantin Hamangiu, *Codul General al României*, Ed. Librăriei Leon Alcalay, Bucuresci, 1900, p. 1161.

[10] Ion Coteanu, Luiza Seche, Mircea Seche, *Dicționarul explicativ al limbii române,* Ed. Academiei RSR, București, 1984, p. 483.

[11] I. Ionescu-Dolj, *Curs de procedură penală*, Ed. Socec & Co. S.A., București, 1937, p. 370.

https://biblioteca-digitala.ro

Legea din 1 martie 1914 *pentru organizarea Dobrogei-Noi*, a dispus ca crimele din cele două județe să fie judecate de tribunalele respective, iar, apoi, *Legea pentru organizarea Dobrogei-Noi* din 26 iulie 1921[12] prin art. 59 atribuia unui complet de 5 consilieri ai Curții de Apel din Constanța competența pentru a judeca crimele de drept comun, delictele de presă și delictele politice[13].

Curtea cu Jurați din județul Neamț s-a înființat conform prevederilor *Legii pentru formarea Curților cu Jurați* din 12 iulie 1868 (sublinia înființarea Curților cu Jurați în fiecare reședință de județ), respectiv *Regulamentului pentru aplicarea instrucțiunii Curților cu Jurați prin districte* din 12 iulie 1868[14], modificate parțial, ulterior, prin *legi, regulamente* și *Codul de Procedură Penală Carol al II-lea*[15] din 19 martie 1936 și desființată în anul 1938.

Conform *Legii Nr. 982/1865 pentru organizarea judecătorească*, Curtea cu Jurați făcea parte alături de: judecătoriile de plăși, de tribunalele județene, de curțile de apel și de Curtea de Casațiune din categoria organelor judiciare. Hotărârile judecătorilor de plăși purtau numele de „cărți de judecată”, ale tribunalelor de județe – „sentințe” și ale curților cu jurați – „deciziuni”[16].

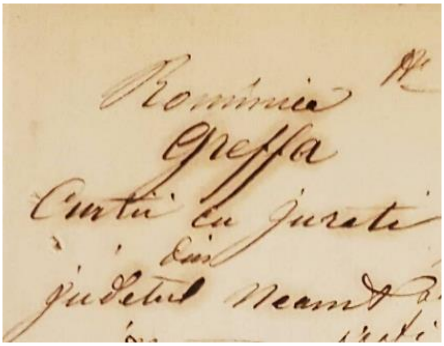

Antetul unui document emis de Grefa Curții cu Jurați din județul Neamț din 28 iulie 1868

De la intrarea în vigoare a *Codului de Procedură Penală* în anul 1864 și până la înființarea curților județene cu jurați în anul 1868, s-a încercat formarea juriului care presupunea trei etape: întocmirea listei trienale generale, listei suplimentare anuale și a listei de sesiune[17]. La împlinirea fiecărei perioade de trei ani, prefecții județelor trebuiau să formeze o *listă generală* de toate persoanele domiciliate în județele lor și care aveau aptitudinea de a fi jurați. Aceste liste se publicau în toată întinderea județului și se afișau timp de 20 de zile la Primărie. Primarul încheia un proces-verbal de îndeplinirea acelei formalități, menționând ziua în care s-a făcut alegerea și era de datoria sa ca timp de 40 de zile de la ziua afișării, la cerere, să elibereze copii după procesul-verbal. Prefectul primea în același termen de 40

[12] *Ibidem.*

[13] N. Tanoviceanu, *Discuții asupra eventualei reînființări a Curților cu Jurați,* Tipografia Curierul Judiciar, București, 1946, p. 4.

[14] George Alexianu, *Repertoriu general alfabetic al tuturor codurilor, legilor, decretelor-legi, convențiuni, decrete, regulamente etc*, Ed. „Monitorul Oficial”, București, 1940, 435.

[15] *Codul de Procedură Penală*, intrat în vigoare la 1 ianuarie 1937, a fost numit prin legea specială din 27 martie 1936, *Codul Carol al II-lea.*

[16] „Monitorul Oficial” nr. 60 din 16 martie 1865.

[17] I. Ionescu-Dolj, *op. cit.*, p. 383.

https://biblioteca-digitala.ro

de zile și judeca de urgență reclamațiile pentru înscrieri ilegale, pentru omisiuni sau pentru scuteli. Apelul contra sentinței prefectului se putea face în termenul de 20 de zile de la data sa către Curtea de Apel care judeca de urgență validitatea reclamației[18].

În fiecare an, la 1 august, respectiv 1 iulie (conform modificărilor ulterioare), prefecții județelor trebuiau să întocmească o *listă suplementară* de persoane apte de a fi jurați, domiciliate în orașul Piatra Neamț, unde se afla reședința Curții cu Jurați. Lista ordinară cuprindea pentru serviciul unei curți de apel, 400 de nume. Lista suplementară cuprindea între 40-100 de persoane. Cu 15 zile înaintea deschiderii sesiunii, președintele Tribunalului Neamț trăgea la sorți din listele trimise de prefecți 36 de persoane care aveau să formeze *lista juraților pe tot timpul sesiunii*. Se mai trăgeau la sorți încă 4 nume, din lista trienală, care aveau să servească ca jurați suplimentari. Numele ieșite la sorți se notificau persoanelor ce aveau să servească ca jurați cu cel puțin 7 zile înaintea zilei când aveau să servească[19].

Dacă ne întrebăm cine erau acești jurați și ce condiții trebuiau să îndeplinească, se cuvine să menționăm că nu oricine putea avea calitatea de jurat, ci doar cei care puteau dovedi prin certificate că au absolvit o școală secundară în orice domeniu sau alte studii superioare; cei care se bucurau de un venit anual de 1500 lei noi în avere imobilă; foștii profesori sau în activitate și institutorii; cei care exercitau o profesie liberală, comercianții și industriașii care plăteau o patentă[20] până la gradul al doilea inclusiv; funcționarii civili și militari în retragere care se bucurau de o pensie anuală de 1500 lei noi; funcționarii publici în activitate ale căror funcții erau gratuite[21]. De asemenea, jurații trebuiau să aibă și 25 de ani împliniți, să se bucure de drepturile politice[22], civile și de familie și să nu se afle printre cei considerați „necapabili[23]" sau „nedemni[24]", precum: cei condamnați la o pedeapsă criminală[25]; cei condamnați la o pedeapsă corecțională pentru: falsificare, rupere de sigilii și sustragere de acte depuse în locuri publice, furt, înșelăciune, abuz de încredere, atentat la bunele moravuri; cei puși sub acuzare; funcționarii inamovibili care fuseseră destituiți după formele legale și pentru fapte

[18] Constantin Hamangiu, *op. cit.*, p. 1165.
[19] *Ibidem*, pp. 1166-1667.
[20] Contribuția anuală pe care o plăteau comercianții, industriașii, medicii, avocații, notarii etc.
[21] Constantin Rătescu, Pavelescu N., *Manualul Curților cu jurați*, Tipografia și legătoria închisorii centrale Văcărești, București, 1929, p.
[22] Femeile nu puteau ocupa funcția de jurat deoarece se bucurau doar de drepturile civile, nu și de cele politice.
[23] Denumirea atribuită în *Codul de Procedură Penală* din anul 1864.
[24] Denumire atribuită în *Codul de Procedură Penală Carol al II-lea* din anul 1936.
[25] Conform art. 1 *Cod Penal* din anul 1864, crima reprezintă infracțiunea ce se pedepsește cu munca silnică, recluziunea, detențiunea și degradațiunea civică.

https://biblioteca-digitala.ro

imputabile lor și recunoscute ca atare; cei ce se aflau sub mandat de depunere sau de arestare; condamnați la închisoare de cel puțin o lună; faliții nereabilitați; servitorii cu simbrie; persoanele puse sub interdicție; cei ce nu știau a citi și a scrie românește[26]. Miniștrii, președinții corpurilor legiuitoare, membrii Consiliului de stat, directorii de minister și directorii de secțiune, prefecții și sub-prefecții, judecătorii și ofițerii Ministerului Public, ofițerii poliției judiciare, militarii în activitate, învățătorii, revizorii și sub-revizorii, perceptorii de contribuții, funcționarii serviciului telegrafic și preoții de mir, erau considerați incompatibili. Puteau fi scutiți de funcția de jurat pe durata sesiunii, după cererea lor, cei trecuți de 60 de ani, membrii corpurilor legiuitoare etc[27].

Formarea listei generale, cerută de art. 266 din *Codul de Procedură Penală*, cu persoanele care urmau să îndeplinească funcția de jurat, s-a încercat a se întocmi pentru a ști Ministrul de Justiție când să ceară domnitorului sancționarea și promulgarea legii privind formarea curților cu jurați care, conform telegramei Ministrului de Justiție Nr. 6708 din mai 1868, era votată de ambele adunări și domnitorul Alexandru Ioan Cuza aștepta doar formarea listelor spre a promulga legea[28]. În România, prima listă generală a apărut la 1 iulie 1868[29], iar pe lista cu persoanele ce aveau aptitudinea de a fi jurați începând cu 1 iulie 1868 din urbea Piatra, se regăseau 66 de persoane: „Alecu Manoliu, Arghire Stavar, Arghire Elefteriu, Alexandru Blanafort – avocat, Alecu Crupenschi, Alecu Isăcescu, Costachi Gheorghiu, Costache Grigoriu, Costachi Bujanschi, Costachi Manoliu – avocat, Costache V. Andrieșu, Costachi Gh. Floricica, Costandin Stavăr, Costandin Dascălu Vasile, Costandin Gh. Șoricu, Costachi Popovici – avocat, Costache Vasiliu, Dimitrie Nicolau - avocat, Dimitrie Gh. Șoricu, Dimitrie Isecescu, Dimitrie Gavriliu, Dimitrie Ioan Bunducu, Dimitrie Mangieoni – avocat, Emanuel Lupone – avocat, Emanuel Albu, Grigori Isecescu, Grigori Gr. Isecescu, Iancu Albu, Iancu Vidrașcu, Ioani Anastasiu, Iorgu Miclescu, Ioanu Lazariuc, Ioanu Antoniu, Ioanu C. Măcarescu, Ioană Costin, Ionică Șoricu, Iordachi Constantin Corbu, Ioachim Grigoriu, Ioan Ghimiciu, Iorgu Colboschi, Iordachi Gh. Matasaru, Iancu Visolea, Lascăr Radu – avocat, Mihalachi Zăhărescu, Nicu Eșanu, Neculai Gridoni, Neculai Albu, Neculai Prasa, Panaidachi Bradescu, Pintilie Nicolau, Panaite Burchi, Pandele Grigorescu, Ștefanu Mihai a Varvarei, Soler Panaitiu – avocat, Sculii Lagotedi, Tudurachi Dornescu, Teodor Teodoru, Toder Gh. Furnică, Timofti Gh. Șoricu, Ulisu Miloșu, Vralan Mihalcea, Vasilie Nădejde, Vasile Dimitriu, Vasili Miclescu, Vasile Aristodulo – avocat, Vasile

[26] Constantin Hamangiu, *op. cit.*, p. 1164.
[27] *Ibidem*.
[28] Arhivele Naționale Neamț, fond Primăria orașului Piatra Neamț, d. 1/1865-1868, f. 29v.
[29] I. Ionescu-Dolj, *op. cit.*, p. 384.

https://biblioteca-digitala.ro

Mungiu"[30]. În ceea ce privește componența Curții cu Jurați, aceasta era alcătuită din două elemente: unul judecătoresc: *Curtea* propriu-zisă care se ocupa cu chestiunile de drept și unul cetățenesc: *juriul* care judeca chestiunile de fapt[31]. Aceste două elemente formau completul de judecată: președintele care trebuia să fie un consilier de la Curtea de Apel Iași, tras la sorți de primul-președinte al Curții, doi judecători de la Tribunalul Neamț și o comisiune[32] de 12 jurați[33], respectiv 9 jurați conform modificărilor aduse de *Codul de Procedură Penală Carol al II-lea* din anul 1936[34], Ministerul Public și grefierul. Curtea cu Jurați nu era o jurisdicție permanentă ca celelalte instanțe judecătorești[35], aceasta ținând, de regulă, doar 4 sesiuni ordinare pe an, la începutului fiecărui trimestru și fiecare durând până când se decideau toate cazurile care erau sub acuzare în precedentul trimestru. În anul 1925 s-a decis, pentru prima dată în țara noastră, prin Legea din 25 martie 1925, permanentizarea curților cu jurați, lege care a permis ca Ministerul de Justiție să poată hotărî permanentizarea funcționării curților cu jurați în județele în care constata că sesiunile ordinare anuale nu erau suficiente pentru judecarea afacerilor pendinte[36]. Ca urmare a acestei legi, au fost permanentizate curțile cu jurați din județele Ilfov, Buzău și Iași[37].

Cea dintâi sesiune a Curții cu Jurați din județul Neamț a început în septembrie 1868. Ziua deschiderii sesiunii, trebuia stabilită de magistratul căruia i se dădea însărcinarea de Președinte al Curții cu Jurați. El o comunica, chiar în ziua desemnării sale, Președintelui Tribunalului Neamț pentru ca acesta să se ocupe de chemarea juraților, după lista notificată de prefect.

Curtea cu Jurați putea ține și sesiuni extraordinare, stabilite prin decizie ministerială. Astfel, având în vedere raportul domnului Procuror General al Curții de Apel Iași cu Nr. 4283 din 9 noiembrie 1920 prin care mijlocea convocarea în sesiune extraordinară a Curții cu Jurați din județul Neamț pe ziua de 23 decembrie spre a se judeca un număr de 15 procese ce erau nerezolvate, dintre care unele datau de 2-3 ani, în ele fiind implicați indivizi acuzați pentru o serie întreagă de fapte și din cauza faptului că la aceste procese se mai adăugau și cele în curs de instrucțiune, precum și cele care mai surveneau până la data sesiunii viitoare din februarie, în puterea ultimului alineat de sub art. 36 din *Legea de organizare judecătorească* potrivit căreia

---

[30] Arhivele Naționale Neamț, fond Primăria orașului Piatra Neamț, d. 1/1865-1868, f. 27v-28.
[31] I. Ionescu-Dolj, *op. cit.*, p. 371.
[32] Jurații fiecărei comisiuni erau trași la sorți în ședință publică din lista de sesiune.
[33] Bujoreanu, Ioan, *Collectiune de legiuirile Romaniei vechi și nuoi cate s'au promulgatu pene la finele anului 1870*, Noua typographie a laboratoriloru români, Bucuresci, 1873, p. 404.
[34] „Monitorul Oficial" nr. 66 din 19 martie 1936, p. 2395.
[35] I. Ionescu-Dolj, *op.cit.*, p. 373.
[36] „Monitorul Oficial" nr. 68 din 25 martie 1925, p. 3194.
[37] I. Ionescu-Dolj, *op.cit.*, p. 375.

https://biblioteca-digitala.ro

„ori de câte ori trebuința se va simți, Ministerul Justiției putea, prin deciziune ministerială să convoace în sesiune extraordinară o Curte cu Jurați” s-a aprobat convocarea Curții cu Jurați din județul Neamț începând cu 23 decembrie pentru 10 zile, putându-se prelungi cu încă 5 zile conform legii[38]. La fel s-a întâmplat și în anul 1932, când datorită raportului Nr. 12700/1932 prin care Președintele Tribunalului Neamț intervenea să se prelungească cu 3 zile sesiunea ordinară din mai 1932 a Curții cu Jurați din județul Neamț, spre a se judeca un număr de 3 procese nepuse pe rol, sesiunea viitoare începând în octombrie, Ministerul Justiției a decis prelungirea sesiunii, începând cu 16 mai[39]. Sesiunile curților cu jurați se deschideau la ora 12:00 și durau până la 6 ore. Președintele Curții cu Jurați putea pentru terminarea unui proces început în orele legale să ordone o ședință de noapte, dar ora ședințelor putea fi modificată doar prin decizie ministerială, publicată în Monitorul Oficial[40].

Primarul orașului Piatra Neamț sau urbei Piatra (conform denumirii anterioare) avea un rol important, deoarece era dator a pregăti pentru timpul cât dura sesiunea, localul Consiliului Județean sau oricare alt local mai spațios, în cazul în care Tribunalul nu avea un asemenea loc pentru ținerea ședințelor juraților[41]. Prima sesiune oficială a Curții cu Jurați din județul Neamț a început pe 5 septembrie 1868[42] și s-a ținut în localul Consiliului Județean[43], cameră ce a fost amenajată de Primarul urbei Piatra cu mobilierul necesar:[44] fotolii și birouri pentru jurați, Președinte și judecători; masă și fotoliu pentru procuror; masă și fotoliu pentru grefier; masă și scaun pentru apărător; bancă pentru acuzat; bancă pentru jurații trași la sorți; un birou și un fotoliu pentru grefier în camera sa; mese pentru copiști; scaune; dulap; călimări; linii; un birou mare și scaune pentru camera de consultație a juraților; cruce și un clopoțel[45]. Și sala Teatrului din Piatra Neamț a reprezentat localul des ales de Președintele Curții cu Jurați pentru ținerea ședințelor. Pe 15 ianuarie 1925 s-a încercat închirierea acesteia, însă aceasta se găsea deja închiriată pe 3 ani de la 26 octombrie 1926 până la 26 octombrie 1929 de către proprietarul C.C. Vasiliu, Societății pentru Ocrotirea Tinerelor Fete din București, pentru reprezentații artistice și culturale. Nemaigăsindu-se localuri disponibile, s-a luat legătura cu delegatul din localitate al numitei societăți, domnul avocat Polidor Desoila, pentru a fi puse la dispoziție sala și odăile de pe 15 ianuarie până pe 30 ianuarie, urmând ca

[38] Arhivele Naționale Neamț, fond Curtea cu Jurați din județul Neamț, d. 12/1921, f. 330.
[39] Idem, d. 1/1932, f. 127.
[40] Constantin Rătescu, Pavelescu N., *op. cit.*, p. 220.
[41] Arhivele Naționale Neamț, fond Primăria orașului Piatra Neamț, d. 1/1865-1868, f. 34.
[42] Ibidem, f. 35.
[43] Ibidem, f. 34.
[44] Ibidem, f. 30.
[45] Ibidem, f. 31.

https://biblioteca-digitala.ro

ulterior să se aranjeze definitiv această chestiune între Primărie, Prefectură și proprietarul sălii Teatrului[46]. Deoarece primarul, prin înțelegere cu Parchetul Tribunalului, era obligat să procure sala pentru ședințe, tot Primăria trebuia să suporte cheltuielile ocazionate de aceasta întrucât Parchetele nu aveau în buget sume alocate pentru aceasta[47]. La sesiunea din ianuarie 1927, cu deschiderea Curții cu Jurați, s-au întrebuințat următoarele cheltuieli: 12 metri lemne pentru foc a 200 lei metru, tăiatul a 12 m lemne a 60 lei m, cumpărarea de hârtie și pioneze de pus pe mese în Sala de ședințe, cu un total de 3140 lei[48]. Pentru sesiunea începută pe 2 mai 1927 s-a pregătit din nou sala Teatrului și era necesar să se cumpere hârtie și pioneze pentru a prinde hârtia pe mese[49].

Pentru sala Teatrului, ocupată de Curtea cu Jurați și Recrutarea (ședințele Consiliului de Recrutare, conform art. 147 din *Regulamentul asupra Legii pentru recrutarea armatei* din 30 noiembrie 1913 erau publice și se țineau la reședința fiecărei plăși, în localul administrației plășii, iar în lipsa acestui local, la Primărie. În comunele reședință de județ, ele se țineau în localul Prefecturii, iar în București în localuri, la inspectoratele polițienești. În ceea ce privește funcționarea Consiliului de Recrutare, Prefectura era obligată a suporta toate cheltuielile și a procura sala necesară operațiunii de recrutare[50]) în intervalul de la 15 martie la 15 mai 1927, s-a plătit o chirie de 16 200 lei, socotită la 600 lei pe zi conform deciziunii delegațiunii județene Nr. 154, din care jumătate a fost achitat de comuna Piatra conform legii[51].

De asemenea, sala tineretului C.C. Vasiliu din Piața M. Kogălniceanu, arendată Societății Ocrotirea Tinerelor Fete din București, a fost închiriată și pentru sesiunile începute pe: 1 octombrie 1927[52]; 15 ianuarie 1928[53], 15 ianuarie 1929[54]; 1 mai 1929[55]; 1 octombrie 1929[56]; 1 mai 1930[57]; 1 octombrie 1930[58]; 1 octombrie 1931[59]; 1 mai 1932[60]; pe 1 octombrie 1932[61].

---

[46] Idem, d. 112/1927-1928, f. 1,2, 2v.
[47] Ibidem, f. 4, 4v.
[48] Ibidem, f. 5.
[49] Ibidem, f. 8.
[50] Ibidem, f. 62v.
[51] Ibidem, f. 10.
[52] Ibidem, f. 59, 59v.
[53] Idem, fond Curtea cu Jurați din județul Neamț, d. 14/1928, f. 59.
[54] Idem, fond Primăria orașului Piatra Neamț, d. 85/1929, f. 2.
[55] Ibidem, f. 5, 5v.
[56] Ibidem, f. 37, 37v.
[57] Idem, d. 83/1930, f. 2.
[58] Ibidem, f. 4.
[59] Idem, d. 82/1931, f. 21.
[60] Idem, d. 86/1932, f. 12, 2v.
[61] Ibidem, f. 6.

https://biblioteca-digitala.ro

În anul 1933, localul Teatrului a fost declarat insalubru[62], iar Primăria s-a orientat spre alte localuri spațioase, eventual cu 5 camere, dintre care una luminată pentru ședință pentru ca, la nevoie, să se poată continua ședința și în cursul nopții. De aceea, sesiunile ce au avut loc în sesiunea din ianuarie 1933[63], respectiv mai 1933 s-au ținut la Școala Primară de Băieți Nr. 2 din str. Alexandru cel Bun[64], deși nu era pe placul Curții cu Jurați[65]. Pentru sesiunea începută pe: 1 octombrie 1933 s-a schimbat localul și a fost aleasă Școala Primară de Fete din str. Colonel Roznovanu (Școala Primară de Fete Nr. 2)[66]; 15 ianuarie 1935 – localul Școlii Primare Nr. 2 de Băieți din str. Alexandru cel Bun[67]. Pentru sesiunea din mai 1934, în urma înțelegerii cu Revizorul Școlar al județului Neamț s-a stabilit ca local, Școala Primară de Băieți Nr. 1[68]; 1 octombrie 1934 în localul Școlii Primare de Băieți Nr. 1 din Piatra Neamț, în sala de festivități și alte două camere[69]; 15 ianuarie 1935 în localul Școlii Primare de băieți Nr. 1 din Piatra Neamț (turn)[70]. Pentru sesiunea din octombrie 1935 se dorea sala Teatrului [71], localul teatrului (vechi), unde în afară de sala de ședințe, se mai amenajaseră 4 camere: una pentru magistrați, una pentru deliberarea juraților, una pentru martori și una pentru acuzați[72], și până la urmă a avut loc în localul Școlii Nr. 2 Fete Piatra Neamț[73], deoarece sala Teatrului era insalubră și improprie pentru spectacole și nesănătoasă pentru ținerea ședințelor Curții cu Jurați[74]. Sesiunile următoare, din anul 1936 până la desființarea Curții cu Jurați din județul Neamț, în anul 1938, au început pe: 15 octombrie 1936 la Școala Primară de Băieți Nr. 1 (turn) din Piatra Neamț[75]; 1 mai 1936 la Școala Primară de Băieți Nr. 1 (turn) din Piatra Neamț[76] care corespundea prestigiului de care trebuia să se bucure instituția juraților[77]; 1 octombrie 1936 la Școala Primară de Băieți Nr. 1 (turn) din Piatra Neamț, singurul edificiu care asigura buna funcționare a Curții[78]. Pentru sesiunea

[62] Idem, d. 78/1933, f. 2v.
[63] Ibidem, f. 2.
[64] Ibidem, f. 1, 1v.
[65] Ibidem, f. 2.
[66] Ibidem, f. 3, 3v.
[67] Idem, d. 93/1934, f. 1, 1v.
[68] Ibidem, f. 2, 2v.
[69] Ibidem, f. 3, 3v.
[70] Idem, d. 76/1935, f. 1, 1v.
[71] Ibidem, f. 4, 4v.
[72] Ibidem, f. 6.
[73] Ibidem, f. 7.
[74] Ibidem, f. 8.
[75] Idem, d. 89/1936-1937, f. 1,2.
[76] Ibidem, f. 3, 3v.
[77] Ibidem, f. 4.
[78] Ibidem, f. 5, 5v

https://biblioteca-digitala.ro

începută pe 25 ianuarie 1937 se dorea tot Școala Primară de Băieți Nr. 1 (turn) din Piatra Neamț[79], dar aceasta nu a putut fi pusă la dispoziție, deoarece cum se ținuseră în octombrie, s-ar fi răpit prea mult timp elevilor a căror cursuri ar fi fost suspendate pe tot timpul sesiunii și, de aceea, s-a amenajat Școala Primară de Fete Nr. 2 din Piatra Neamț[80]. Și ultimele sesiuni, începute pe: 11 mai 1937 a avut loc la Școala Primară de Fete Nr. 2 din Piatra Neamț[81]; 15 octombrie 1937 la Școala Primară de Fete Nr. 2 din Piatra Neamț[82]; 25 ianuarie 1938 la Școala de Băieți Nr. 1 din Piatra Neamț[83] și pe 9 mai 1938 la Școala de Băieți Nr. 1 din Piatra Neamț [84].

Jurații care luau parte la sesiunile Curții cu Jurați din județul Neamț primeau o indemnizație care a fost reglementată oficial abia în anul 1936, prin *Codul de Procedură Penală Carol al II-lea* și întărită prin art. 31 al *Regulamentului Curților cu Jurați din 16 decembrie 1936*. Președintele Curții cu Jurați trebuia să întocmească actele necesare pentru ordonanțarea plății indemnizațiilor și cheltuielilor de transport ale juraților care se acordau doar la cerere și doar dacă jurații răspundeau la apelul nominal în toate afacerile care trebuiau rezolvate în sesiunea pentru care erau chemați[85]. Jurații erau plătiți cu 100 lei/zi[86]. În cadrul acestor sesiuni, Curtea cu Jurați din județul Neamț avea competența de a judeca toate crimele de drept comun și politice, afară de cele comise de minori, care se judecau de tribunale, delictele de presă și delictele electorale[87]. Însă, pe lângă acestea, Curtea cu Jurați era obligată în puterea art. 36 din *Codul de Procedură Penală* să judece orice caz care i se trimitea prin decizia Camerei de acuzare.

Conform *Codului penal* român, promulgat și publicat la 30 octombrie 1864 și pus în aplicare la 1 mai 1865, crima reprezintă infracțiunea ce se pedepsește de lege cu pedepsele: munca silnică, recluziunea, detențiunea și degradațiunea civică. Acțiunile care sunt calificate drept crimă și pe care a trebuit să le rezolve Curtea cu Jurați sunt: *port ilegal de arme* (art. 319 alin. (1) C.P.), *tâlhăria* (art. 317 și 318 C.P.), *lovituri cauzatoare de moarte* (art. 238 si 241 C.P.), *părintucidere, pruncucidere și otrăvire* (art. 229 – art. 232 C.P.), *dare de foc* (art. 357 C.P.), *amenințări* (art. 235 C.P.), *omorul* (art. 234 C.P.), *tâlhăria* (art. 317 C.P.), *furtul* (art. 306 – art. 308 C.P.), *jaful* (art. 86 C.P.), *înstrăinări* (art. 334 C.P.), *calomnia* (art. 294 C.P.) etc.

[79] Idem, d. 86/1937, f. 1.
[80] Ibidem, f. 3.
[81] Ibidem, f. 6, 6v.
[82] Ibidem, f. 12.
[83] Idem, d. 76/1938, f. 1, 1v.
[84] Ibidem, f. 3, 3v.
[85] Idem, d. 2/1937, f. 1.
[86] Ibidem, f. 7.
[87] I. Ionescu-Dolj, *op. cit.*, p. 390.

https://biblioteca-digitala.ro

Prin delicte politice se înțeleg în principiu numai acelea care atât din punct de vedere al caracterului predominant, cât și din acela al consecințelor exclusive și unice, tind la distrugerea, modificarea sau tulburarea ordinii politice interne sau externe într-unul sau în mai multe din elementele sale. Curtea cu Jurați din județul Neamț s-a pronunțat cu privire la diferite cazuri de delicte politice, precum arestări ilegale (nu exista mandat de arestare) de persoanele care făceau propagandă în favoarea Partidului Țărănist și erau contra guvernului[88] cu ocazia alegerilor de cameră din anul 1922[89] și ultraj, persoane care împărțeau manifeste electorale ale Partidului Țărănist[90] în ajunul alegerilor generale din anul 1922[91] etc.

Constituția din anul 1866 garanta libertatea de a comunica și publica ideile si opiniile prin grai, prin scris și prin presă, fiecare fiind răspunzător de abuzul acestor libertăți și menționa că „delictele de presă sunt judecate de juriu". Calomniile și injuriile adresate oricărei persoane prin presă dacă atingeau și aveau în vedere latura vieții publice a atacatului, erau de competența juraților, iar dacă atingeau și aveau în vedere viața particulară sau cinstea personală a celui atacat, erau de competința instanțelor ordinare[92].

Curtea cu Jurați statua și în privința delictelor electorale. Exemple: 1. cu ocazia alegerii deputaților din județul Neamț din martie 1922 anumite persoane s-au făcut culpabile de delicte electorale prevăzute și pedepsite de art. 84, art. 95 și art. 96 din *Decretul-lege electoral*, procedând la: împiedicarea de a pătrunde în sala și raza de votare a candidatului, amenințându-l cu bătaia, împiedicarea alegătorilor de a-și exercita liber dreptul de vot, confiscarea certificatelor de alegători[93]; 2. persoane care votau de două ori la alegerile generale din 7 iulie 1927, fapt prevăzut de art. 106 al *Legii Electorale din 27 martie 1926*, judecate conform art. 123 de Curtea cu Jurați și pedepsit de art. 105 al aceleiași legi[94]; 3. persoane care votau la alegerea Consiliului Comunal al orașului Piatra Neamț cu cartea de alegător a altei persoane erau acuzate de delict electoral conform art. 105 și art. 106 ale *Legii electorale,* alegeri ce au avut loc pe 1 iunie 1931[95], respectiv 1 iunie 1934[96], alegerile comunale din orașul Târgu Neamț din 27 mai 1934[97]) etc.

[88] Arhivele Naționale Neamț, fond Curtea cu Jurați din județul Neamț, d. 11/1924, f. 4v.
[89] Delictele politice săvârșite până la data de 15 octombrie 1922 au fost amnistiate prin Decretul nr. 4319/1922, publicat în „Monitorul Oficial" din 15 octombrie 1922.
[90] Arhivele Naționale Neamț, fond Curtea cu Jurați din județul Neamț, d. 16/1923, f. 58.
[91] Acțiunile de ultraj au fost, de asemenea, amnistiate prin Decretul Nr. 2469 din 4 iunie 1922.
[92] Constantin Rătescu, Pavelescu N., *op. cit.*, p. 9.
[93] Arhivele Naționale Neamț, fond Curtea cu Jurați din județul Neamț, d. 18/1922, f. 1.
[94] Idem, d. 6/1927, f. 7.
[95] Idem, d. 17/1931, f. 13.
[96] Idem, d. 6/1934, f. 20.
[97] Idem, d. 8/1934, f. 28.

https://biblioteca-digitala.ro

Modul de investire al Curții cu Jurați în materie de crimă se făcea prin deciziunea camerei de acuzare; în delictele politice și de presă, prin ordonanța judecătorului de instrucție; în delictele de presă se putea face și prin plângerea directă a părții vătămate; în delictele electorale, prin cererea a 20 de alegători (art. 122 și 123 din *Legea electorală din 27 martie 1926*)[98]. Dosarele ce se întocmeau în afacerile de competența Curții cu Jurați din județul Neamț se păstrau în arhiva Tribunalului Neamț, într-un loc separat cu registre de cancelarie deosebite[99].

Chestiunea desființării Curții cu Jurați din spațiul românesc care era privită ca având multe neajunsuri, a fost pusă în discuție odată cu reforma Constituțională din anul 1923. În acest sens, au fost susținute anumite „observații" contra acestei instituții, mai ales legat de competența sa în materie criminală. Se susținea că nu este normal ca micile infracțiuni să fie judecate de către judecători de meserie, iar cele mari de către juriu, dându-se drept exemple că: 1. dacă ai dat cuiva o palmă să fii judecat de judecătoriile de ocol, iar dacă nu te-ai mulțumit cu atât și l-ai lovit până l-ai omorât, să fii judecat de altă instanță 2. și dacă a săvârșit un omor, fiind minor, îl judecă tribunalul, iar dacă l-a săvârșit, fiind major, îl judecă curtea cu jurați[100]. De asemenea, faptul că jurații erau aleși după anumite condiții ce trebuiau îndeplinite, îi făcea pe unii să creadă că judecata juraților nu era de fapt judecata egalilor, așa cum se considera[101]. O altă observație privea puținul interes manifestat de jurați pentru exercițiul misiunii lor, în sensul că se spunea că ei nu veneau să judece, și din această cauză se amânau mereu procesele. Jurații erau priviți ca fiind nepregătiți pentru misiunea lor, cu prea puțină experiență pentru a cântări tăria argumentelor, fiind conduși prea mult de sentimente[102]. Dorința de a se desființa curțile cu jurați, nu a fost îndeplinită, ci a fost rezolvată în sensul menținerii ei[103], până în anul 1938, odată cu intrarea în vigoare a Constituției României, publicată în „Monitorul Oficial" Nr. 48 din 27 februarie 1938 care potrivit prevederilor art. 73 sublinia că „Juriul se desființează". Având în vedere că aceasta trebuia pusă în acord cu prevederile *Codului Penal Carol al II-lea* și ale *Procedurii Penale*, art. 98 a permis, în continuare, juriului să funcționeze, însă doar în materie criminală. Astfel, Curtea cu Jurați din județul Neamț nemaifiind competentă în a judeca nicio altă infracțiune în afară de afacerile criminale, a fost rugată de Direcțiunea Judiciară din cadrul

[98] I. Ionescu-Dolj, *op. cit*, p. 391.
[99] „Monitorul Oficial" nr. 109 din 20 mai 1925, p. 5686.
[100] Andrei Rădulescu, *Puterea judecătorească* în *Noua Constituție a României 23 de prelegeri publice organizate de Institutul Social Român*, Tiparul Cultura Națională, București, 1923, p. 209.
[101] *Ibidem.*
[102] *Ibidem.*
[103] I. Ionescu-Dolj, *op. cit.*, p. 383.

https://biblioteca-digitala.ro

Ministerului Justiției ca în cazul în care mai erau încă în curs de judecată delicte de presă, să binevoiască în interesul unei cât mai rapide soluționări a acelor afaceri, a le fixa termene urgente pentru declinarea competenței din oficiu, în favoarea tribunalului[104].

Datorită argumentelor prezentate de Ministrul Justiției, Victor Iamandi, prin referatul său, din 3 august 1938, către Consiliul de Miniștri, publicat în Monitorul Oficial, în care sublinia necesitatea desființării juriului, deoarece, în primul rând, faptul că instituția juraților precum funcționa în ultimul timp, nu mai corespundea rolului social ce-i fusese încredințat de legile țării[105] și, în al doilea rând, faptul că hotărârile în materie penală au fost luate, timp de mai bine de un secol, de către cetățeni care decideau după „conștiință și suflet onest"[106], fără experiență, inexistența unui criteriu sigur pentru alegerea valorilor morale precum și lipsa de răspundere a juraților, funcționând prin forța tradiției, a reușit ca *Legea pentru organizarea noilor instanțe criminale și pentru abrogarea unor dispozițiuni din Codul de Procedură Penală Carol II* să fie adoptată și publicată în „Monitorul Oficial" Nr. 180 din 6 august 1938. Aceasta, în ceea ce privește organizarea instanțelor criminale, desființa activitatea juriului și o încredința unei noi secții, „Secția criminală"[107] de pe lângă Curtea de Apel. Secția criminală de pe lângă Curtea de Apel Iași a preluat toate procesele nerezolvate și nejudecate de către Curtea cu Jurați din județul Neamț[108].

Dacă a fost bună sau nu activitatea curților cu jurați reprezintă un aspect important al dreptului penal. Cert este faptul că, în ciuda tuturor adversităților, curțile cu jurați au fost propuse pentru reînființare de platforma program a Blocului Partidelor Democrate care prevedea în capitolul referitor la justiție că „se vor reînființa jurțile cu juri"[109], însă, fără a se ști dacă viitoarele curți cu jurați urmau a funcționa după sistemul separațiunii elementului popular, juriul, de cel profesionist, nu existau prevederi nici asupra modului de recrutare al juraților, al procedurii care trebuia urmată înaintea acestor jurisdicțiuni, al competenței ce urma a le fi atribuită[110].

Curtea cu Jurați din județul Neamț reprezintă indiscutabil o instituție importantă din istoria județului Neamț care, grație competenței atribuite, în cele șapte decenii ale existenței sale, s-a pronunțat cu privire la cele mai importante cazuri.

---

[104] Arhivele Naționale Neamț, fond Curtea cu Jurați din județul Neamț, d. 10/1937-1938, f. 153.
[105] „Monitorul Oficial" nr. 180 din 6 august 1938, p. 3617.
[106] *Ibidem*, p. 3618.
[107] *Ibidem*, p. 3615.
[108] Arhivele Naționale Neamț, fond Curtea cu Jurați din județul Neamț, d. 10/1937-1938, f. 159.
[109] N. Tanoviceanu, *op.cit.*, p. 4.
[110] *Ibidem*, p. 5.

https://biblioteca-digitala.ro

Fondul personal „Inginer silvic Ioan Zeicu” (1903-1997)

Dumitru-Cătălin DRĂGHICI

Personal Fonds „Forestry Engineer Ioan Zeicu” (1903-1997)
Abstract

Personal fonds are sources of history of prime importance for making notice of historical information through the human perspective in which it is captured and presented. For Alba County, one of the personal fonds made available to researchers at the study room is the *Personal Fonds Forestry Engineer Ioan Zeicu* (1903-1997), which contains documents created and related to Ioan Zeicu (1889-1975), born in Lancrăm, near Alba Iulia. After graduating primary and secondary school in Sebeș, Alba Iulia and Brașov, he chose the study of forestry at the most important institution in Hungary at that time, the School of Mountaineering and Forestry of Șemniț (Schemnitz in German, Selmecbánya in Hungarian). After graduation and until retirement he played an important role in the forestry field nationwide. He also carried out theoretic studies and published various papers, handing down a legacy of specialized works, writings and handwritten memoirs. Through his distinctive life and activity, Ioan Zeicu is an embodiment of proeminence.
Keywords: personal fonds, Ioan Zeicu, forestry engineer, Lancrăm, Alba Iulia

Fondurile personale constituie, la nivelul documentelor aflate în păstrarea Arhivelor Naționale, documente cu totul speciale prin alcătuirea lor și, mai ales prin perspectiva unică pe care o oferă asupra evenimentelor, societății și istoriei în general. Rezultate din adunarea documentelor create de o persoană, prin munca migăloasă și dedicată a arhivistului, fondurile personale reprezintă o parte esențială pentru cunoașterea istoriei naționale sau a unei comunități mai mici. La nivel județean, fondurile personale aparțin personalităților marcante ale acelei comunități. Acestea sunt indispensabile cunoașterii istoriei locale, oferind o perspectivă personală, prin ochii unui contemporan, asupra evenimentelor, societății, culturii, comunității, epocii. Luând în considerare subiectivitatea inerentă naturii umane, ca o opinie personală, considerăm istoria locală descoperită prin fondurile personale ca o istorie plină de farmec și culoare, prin comparație cu istoria provenită din cercetarea documentelor emanate din activitatea instituțională.

Serviciul Județean Alba al Arhivelor Naționale deține în păstrarea sa un număr de 23 de fonduri personale dintre care o parte sunt puse la dispoziția cercetătorilor la sala de studiu. Acestea sunt reprezentative pentru perioada

https://biblioteca-digitala.ro

secolelor XVIII-XX, documentele ce le alcătuiesc provenind atât de la elemente nobiliare, dar și de la membrii ai clerului, funcționari, medici, avocați, ingineri. Pot fi întâlnite, pe lângă numele unor personalități marcante ale istoriei naționale precum George Barițiu și Timotei Cipariu și nume mai puțin cunoscute la nivel național dar totuși importante pe plan local.

Printre aceste personalități se numără și Ioan Zeicu, inginer silvic, funcționar al statului, om de știință și prieten al poetului Lucian Blaga, consăteanul său. Ioan Zeicu s-a născut, așa cum aflăm din „Estras din Matricola botezaților a comunei bisericești Greco-orientale Lancrăm", în data de 13/25 august 1889 și botezat două zile mai târziu, părinții fiind Mihail Zeicu și Ana „ambii rom. Ort." din localitatea Lancrăm, în apropiere de Alba Iulia, dar la acea vreme aflat în comitatul Sibiu – „din Lancrăm comit. Szeben"[1].

Între anii 1901-1905, a urmat clasele I-IV la Gimnaziul Evanghelic din Sebeș cu predare în limba germană, unde a studiat limba germană, limba maghiară, latina, geografia, matematica, geometria, caligrafia, calificativele sale fiind conform certificatelor de absolvire a celor patru ani *gut* (bine), *befriedigend* (satisfăcător), *hinreichend* (suficient)[2]. Au urmat apoi, între anii 1906-1908 clasele V-VI la Gimnaziul Romano-Catolic din Alba Iulia, unde predarea se făcea în limba maghiară, printre materiile studiate fiind istoria, limbile maghiară, germană și latină, religia, științele naturii, educația fizică. Calificativele sale au fost asemănătoare cu cele precedente, *jó* (bine) și *elègsèges* (suficient)[3]. Clasele a VII-a – a VIII-a gimnaziale a ales să le urmeze la Școala Medie Greco-Ortodoxă din Brașov între anii 1908-1910, aprofundând, conform certificatelor școlare din cei doi ani, materii ca limbile maghiară, germană, latină, fizica, istoria, geografia, gimnastica și caligrafia, dar și, pentru prima oară, limba română cu rezultate evaluate cu obișnuitele calificative bine și suficient. Erau evaluate și cântările, la care elevul Zeicu a primit calificativul *bine,* dar și *Forma exterioară a lucrărilor scrise: curată*[4].

La finalul anilor de studiu, la Brașov, în anul 1910, Ioan Zeicu a susținut „examenul de maturitate" la absolvirea căruia fiindu-i eliberată o diplomă în limbile maghiară și latină, în care era trecut întregul parcurs școlar al elevului,, precum și rezultatele obținute la limbile română, maghiară, latină, greacă, germană, dar și la matematică, fizică, religie cu calificativele *bonus* și *sufficientes*[5].

---

[1] Arhivele Naționale Alba, fond personal „Inginer silvic Ioan Zeicu", d. A/1/1911, f. 1.
[2] Idem, d. B/1/1903-1910, f. 1-4.
[3] Idem, d. B/1/1907-1908, f. 1-2.
[4] Idem, d. B/1/1909-1910, f. 1-2.
[5] Idem, d. B/1/1910-1925, f. 1-3.

https://biblioteca-digitala.ro

În anul 1911, Ioan Zeicu a satisfăcut serviciul militar obligatoriu în armata austro-ungară cu gradul de soldat la Cercul de recrutare Cluj, obținând toate avizele anuale la Cluj, Orăștie, Arad[6] fiind mobilizat în anul 1930 la Compania 6 Sanitară[7].

Pentru studiile superioare, a ales silvicultura în cadrul unei instituții de prestigiu în acest domeniu, *Școala Superioară de Montanistică și Silvicultură din Șeminț*, astăzi Banská Štiavnica în Slovacia, în maghiară Selmecbánya, germană Schemnitz. Acolo va studia, la *secția silvică* între anii 1910-1914, cu rezultate bune. În traducerea legalizată, realizată 15 ani mai târziu la un notar din Deva, a actului adițional prin care se certifică de către rectorul școlii absolvirea de către Ioan Zeicu a cursurilor școlii se poate citi: „Certificăm, oficial, că Dl. Ioan Zeic născut în Lancrăm a terminat pe deplin secția silvică prin depunerea examenelor din toate obiectele obligatorii în care timp a dovedit în cursul singuratecilor semestre purtarea indicată de filele interne a le indexului. – Selmecbanya anul 1914, luna Iulie, ziua 31...”[8] Diploma de absolvire a prestigioasei școli, eliberată în anul 1917, „cu ocazia ținerii examenului de stat la 30 Aprilie și 10 Maiu anul una miie nouă sute șeaptesprezece în Budapesta”, impresionantă prin mărimea și decorarea sa cu motive forestiere (frunze de stejar și ghinde, conuri de brad și ramuri), având un sigiliu atârnat din ceară roșie cu ștampilă încapsulată, reprezentând marele sigiliu al Comisiei examenului de stat, mărturie a serioasei pregătiri a absolvenților săi, certifica calificarea absolventului „pentru conducerea individuală a economiei silvice și în urma puterii cu care suntem învenstiți prin aceasta îl declarăm de inginer silvic diplomat pentru autenticitatea cărora îi eliberăm această diplomă prevăzută cu marele sigil al comisiei examenului de stat și întărită cu semnăturile noastre”[9]. Eliberarea diplomei de absolvire s-a realizat în urma adresei *Magyar Király Földmivelésűgyi Minister* (Ministerul Regal Maghiar al Agriculturii din Budapesta)[10].

Practica după finalizarea studiilor a efectuat-o la Ocolul Silvic al Statului Regal-Ungar Zlatna în perioada 1 octombrie 1914-15 ianuarie 1915[11].

Pe plan personal, Ioan Zeicu s-a căsătorit în data de 6/19 mai 1918 cu Hortensia Vasilca „gr. ort. 20 ani Daia-rom.”, cununia religioasă fiind oficiată în localitatea Daia Română, locul de naștere al miresei, după cum putem afla

[6] Idem, d. C/1/1930, f. 1-2.
[7] Idem, d. C/1/1931, f. 1.
[8] Idem, d. B/1/1914-1925, f. 19.
[9] Idem, d. B/1/1917-1925, f. 4.
[10] Idem, d. C/1/1917, f. 1.
[11] Idem, d. D/1/1915, f. 1-2.

https://biblioteca-digitala.ro

din copia eliberată de Parohia Ortodoxă Daia Română, și dintr-un extras din Registrul stării civile pentru căsătoriți eliberat de către Oficiul Stării Civile din Daia Română în data de 9 decembrie 1937[12]. Din căsătoria lor a rezultat o singură fiică, Ileana Stella, născută la data de 5 iulie 1922 în Câmpeni[13].

Despre îndelungata activitate în domeniul silviculturii începută în anul 1915 stă mărturie *Fișa de pensiune* a acestuia din anul 1938. De la inginer silvic stagiar în cadrul Ocolului Silvic Zlatna, inginerul a fost încadrat apoi ca inginer silvic arhidiecezan al Mitropoliei Greco-Catolice din Blaj, depunând jurământ conform prevederilor *Codului Silvic Maghiar*, la 11 mai 1915 în *Balászfalva* (Blaj)[14]. Apoi „la 2 Febr. 1913 reprimit la stat de Cons. Dirigent”[15] a fost „ promovat ca „Ing. 3 VII” la Regiunea Silvică Câmpeni, avansat apoi la scurt timp ca „Inginer șef II” și mutat apoi la Regiunea Silvică Hațeg[16], „Ing. Subinspector” la Regiunea Silvică Deva și apoi la Regiunea Silvică Pitești[17], Direcția 9 Silvică Arad[18], și „Ing. Inspector” la Direcția I Regiunea Silvică Cernăuți[19]. În 1931 a fost avansat în funcția de „Inginer Inspector General” în cadrul Inspectoratului Regional Silvic Cluj[20], iar în 1933 „Onorific Inspector General” al C.A.P.S. București. În 1936 revine la Cluj ca și „Consilier silvic” la Inspectoratul Silvic Cluj, ultima funcție fiind cea de „Șef al Inspectoratului și delegat pe lângă Rezidentul regal al Ținutului Someș”[21].

În activitatea sa a dat dovadă de profesionalism, competențele fiindu-i cunoscute și răsplătite așa cum a fost cazul prin adresa primăriei comunale Râpa de Sus din județului Mureș care i-a oferit la data de 10 ianuarie 1934 titlul de cetățean de onoare al comunei, în semn de recunoștință pentru expertiza sa, pe baza căreia a fost soluționat un litigiu între locuitorii comunei și descendenții unei familii nobiliare maghiare expropriate pe baza Legii Reformei Agrare[22].

Expertiza lui Ioan Zeicu, depusă la Curtea de Apel din Târgu Mureș asupra evaluării pădurilor expropriate de la familia Farcaș Mendel în detrimentul comunelor Râpa de Sus, Râpa de Jos, Deda, Dumbrava și Sebiș a

---

12 Idem, d. A/1/1925, f. 1, d. A/1/1937, f.1.
13 Idem, d. C/1/1914-1938, f. 2.
14 Idem, d. C/1/1915, f. 1.
15 Idem, d. C/1/1931, f. 1, d. D/1/1919, f. 1-2.
16 Idem, d. D/1/1922, f. 1-2.
17 Idem, d. D/1/1924, f. 1.
18 Idem, d. D/1/1926, f. 1.
19 Idem, d. C/1/1914-1938, f. 2. d. D/1/1928, f. 1-2.
20 Idem, d. D/1/1931, f. 1.
21 Idem, d. D/1/1931, f. 2, d. D/2/1939, f. 1-3, d. C/1/1958-1961, f. 1-19.
22 Idem, d. C/1/1934, f. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

reprezentat un mare ajutor pentru locuitorii acestor comunități[23]. În scrisoarea de mulțumire adresată primăriei, inginerul își exprimă ideile patriotice precum și codul de conduită morală și profesională, afirmând „Actul Dvs. No. 129/1934, prin care mă rugați să primesc, în semn de recunoștință, Cetățenia de onoare......., m-a umplut de bucuria, pe care n-am mai simțit-o de când mă găseam ca, copil în mijlocul satului meu de naștere, sat omogen, românesc, din care țâșnea puterea și vigoarea unor țărani cuminți, harnici și chibzuință în toate acțiunile lor."[24]

Onoarea de a fi ales de o comună românească ca și cetățean al său „tocmai datorită faptului că am înțeles a fi nu numai un bun român, ci și echitabil în vederile pentru aplicarea unor concepții de înaltă dreptate socială pe cari le-a urmărit legea pentru reforma Agrară, involuntar îmi amintesc de Părinții și strămoșii mei țărani, cu credință tare în Dumnezeu, cu hărnicie de furnică și cu mintea luminată de profeți, cari au crezut și propovăduit realizarea idealului național, a cărui înfăptuire ne-a fost dat ca să o vedem noi, generația de azi"[25].

Despre țărănime inginerul Ioan Zeicu considera că „.....baza și liniștea realizărilor noastre o formează pătura țărănească, de a cărei prosperare avem datoria a ne îngriji ca buni și adevărați patrioți". Autorul continuă: „Călăuzit de aceste principii am căutat a alimenta prin activitatea mea de toate zilele, întâi idealul național, apoi dreptatea bazată pe cinste și ajutorarea celui oropsit."[26] Cum se întâmplă de obicei, conduita și principiile inginerului au întâmpinat și rezistență, dar cu toate acestea continuă: „nu m-am clintit din fața făgăduinței ce am făcut conștiinței mele pe vremea când însetam dupe „România Mare", că odată visul de veacuri împlinit, voi știi să muncesc cu flacără sfântă pentru a nu părea că am avut numai dorinți dar nu și înțelegere pentru frumoasele zile ce ne-a fost dat să le vedem."[27]

În data de 4 septembrie 1934, inginerului și familiei sale li se eliberează de către Primăria comunei Deva un „certificat de naționalitate" prin care li se recunoștea naționalitatea română[28], iar la data de 23 februarie 1938, la Cluj, în contextul instaurării regimului autoritar al lui Carol al II-lea, Ioan Zeicu a semnat o declarație prin care făcea cunoscut faptul că nu a fost înscris în

[23] Ibidem, f. 2.
[24] Idem, d. C/1/1934, f. 2.
[25] Ibidem, f. 2.
[26] Ibidem, f. 2.
[27] Idem, d. C/1/1934, f. 2.
[28] Idem, d. C/2/1934, f. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

niciun partid politic[29]. Mai târziu, la 15 mai 1941, în perioada regimului Antonescu, Primăria comunei Lancrăm, localitatea de naştere a inginerului emite un certificat de recunoaştere a originii etnice româneşti şi a apartenenţei la confesiunea ortodoxă a lui Ioan Zeicu şi a părinţilor săi, Mihail Zeicu şi Ana Laşiţă, dar şi a naşei sale de botez, Ana Ion Maxim[30].

Din perioada 1935-1937 există în cadrul Fondului personal inginer silvic Ioan Zeicu un număr de trei scrisori adresate inginerului de către poetul Lucian Blaga, născut şi el în Lancrăm. În aceste scrisori, Blaga în calitate de consătean şi de prieten al lui Ioan Zeicu îl roagă cu multe insistenţe pe acesta să faciliteze, obţinerea pentru nepotul său, Cornel Smighelschi un post la Ocolul din Bistriţa, în acelaşi timp cu încercările lui la minister prin poetul Ion Pillat[31]. Blaga îi prezintă acest favor ca fiind unul personal aşa cum „Eu ţin la aceasta ca la o chestiune personală a mea....Fă te rog pentru mine acest lucru, şi îţi promit, solemn, că n-am să uit acest imens serviciu făcut familiei mele. Poate se dă vreodată ocazia să-ţi fac şi eu un contraserviciu. Şi am să-l fac cu trup şi suflet"[32]. În scrisoarea trimisă de la Viena în data de 5 februarie 1936, Blaga îi scria din nou în favoarea nepotului său Smighelschi „Scumpe amice Zeicu, Acu când se apropie din nou un termen decisiv pentru aranjarea chestiunilor bugetare şi de personal, mă adresez din nou ţie cu vechea prietenie, cu rugămintea să faci tot ce se poate pentru nepotul meu Smighelschi. Se găseşte în adevăr într-o situaţie imposibilă. Te asigur că faci un bine nu numai pentru el, ci pentru întreaga noastră familie. (care desigur că merită acest bine!)"[33]. Fără a da dovadă de prea multă modestie în această chestiune de familie, problema a fost rezolvată în final prin instalarea nepotului poetului în postul de la Bistriţa, fapt anunţat de către Lucian Blaga lui Ioan Zeicu printr-o scrisoare trimisă de la Berna în data de 18 octombrie 1937[34]. Vestea l-a bucurat pe poet „Ştirea aceasta m-a bucurat nespus şi binele, ce l-ai făcut, îl socot ca un bine făcut mie personal". Era anunţată participarea sa la Cluj pentru a susţine examenul pentru obţinerea unei catedre la universitate, adaugă acesta „Să văd, poate am noroc". Erau transmise salutări soţiei inginerului, la fel ca şi în scrisorile precedente, persoană de care Lucian Blaga îşi amintea „luminos şi cu bucurie! De când se făceau baluri la Sebeş şi în Lancrăm!"[35]

[29] Idem, d. C/1/1938, f. 1.
[30] Idem, d. C/1/1941, f. 1.
[31] Idem, d. E/1/1935, f. 1.
[32] Idem, d. E/1/1935, f. 1.
[33] Idem, d. E/1/1936, f. 1-2.
[34] Idem, d. E/1/1937, f. 1.
[35] Idem, d. E/1/1936, f. 2, d. E/1/1937, f. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

După instaurarea regimului comunist, strângerea armelor de foc aflate în posesia populației a fost o necesitate a regimului, context în care inginerul Ioan Zeicu a predat către Comisariatul Cugir în data de 25 martie 1948 o armă de foc Mauser cu calibru 7,92 mm cu 55 de cartușe și o armă de vânătoare cu alice de calibru 16 în toc de piele fiindu-i eliberată o adeverință doveditoare[36]. Totodată, o evidență exactă a specialiștilor era la fel de importantă pentru noul regim, fiind întocmit în anul 1948 un Recensământ profesional al tehnicienilor din care aflăm pe lângă datele personale deja cunoscute despre Ioan Zeicu (data și locul nașterii, familia, adresa actuală, funcțiile deținute și zonele în care și-a desfășurat activitatea) și informații despre proprietățile deținute de către acesta: „1/2 casă în Cluj, 2,5 ha grădină în Deva, ½ vilă la Borsec (deteriorată)” precum și despre activitatea publicistică a acestuia, autor al „Noțiuni de silvicultură carte scoasă în colaborare cu I. Simionescu și dif. articole în reviste și ziare”[37].

Articolele și publicațiile la care face referire documentul de mai sus evidențiază faptul că inginerul Ioan Zeicu a desfășurat în paralel și o activitate de cercetare și publicistică, de-a lungul carierei fiind autorul articolelor:

- *Moții și Pădurile,* apărut în anul 1929 în ziarul „Cuvântul” ca răspuns la un articol apărut în mai multe numere precedente sub numele de *Munții Apuseni*, scris de către inginerul A.L. Lazurianu și în care acesta expunea după spusele lui Ioan Zeicu „situația administrației silvice de pe timpul regimului din trecut în raport cu starea actuală ar rezulta o balanță prea ideală pentru foștii stăpâni Austriaci și Maghiari în comparație cu activitatea desfășurată de noi de la unire încoace.”[38] În articolul său Zeicu evidenția legătura istorică dintre moți și păduri dar și starea economică defavorabilă în care aceștia se aflau ca urmare a fostei stăpâniri austro-ungare. Pentru îmbunătățirea acesteia, preconiza ca soluții: „1.) Colonizarea și 2.) Înființarea de ateliere pe cătunuri”[39];
- *Pădurile de interes local,* studiu prezentat de către Ioan Zeicu în cadrul conferinței ținute la societatea „Progresul silvic” din data de 28 februarie 1940[40];
- *Conducerea exploatărilor și adaptarea valorificărilor forestiere la condițiunile economice actuale*, raport general pentru Adunarea Generală a Societății „Progresul silvic” din 18-20 mai 1941[41];

---

[36] Idem, d. C/1/1948, f. 1.
[37] Idem, d. C/3/1948, f. 1-2.
[38] Idem, d. G/1/<1929>, f. 1-8.
[39] Ibidem, f. 7.
[40] Idem, d. G/1/<1940>, f. 1-34.

https://biblioteca-digitala.ro

- *Rolul social al pădurilor de interes local*, prezentat de inginerul Ioan Zeicu în cadrul conferinței ținute în data de 24 iulie 1944 la Teatrul din Lugoj[42];
- *Marele savant Emil Racoviță, prieten al peisajelor forestiere*, publicat în „Buletin de Informare Silvicultură”, nr. 9/1968[43];
- *Victor Pop de Hârsanu, Ing. Insp. Silvic 28 martie 1868-31 mai 1940,* apărut în „Revista Pădurilor”[44];
- Un articol apărut în „Revista pădurilor” în memoria inspectorului general ing. Ioan Petruțiu și a lui Petre Foțoc, în care sunt rememorate amintiri din vremea studenției și sunt relatate provocările studenților maghiari la adresa celor români de la Școala Superioară de Montanistică și Silvicultură din Șemniț, mai cu seamă un incident petrecut în anul 1912[45];
- *Problema cercetării torenților prin colaborarea strânsă a tehnicienilor din diverse specialități*[46];
- *Bazele de reușită a dispozițiunilor legii pentru apărarea patrimoniului forestier*[47];
- *Tehnologia lemnului*, în manuscris și nepublicat[48].
- *Factorii de producție din domeniul forestier*, apărut în „Revista Pădurilor”[49].
- Alocuțiune scrisă cu ocazia serbării sădirii arborilor „Brănești”[50].

Alături de acestea au mai rămas numeroase articole și studii în stadiul de fragment sau nepublicate, unele ca manuscris, abordând subiecte ca regimul proprietății forestiere, reforma agrară din 1945, regenerarea pădurilor și alocuțiuni la înmormântările prietenului său Horea Lazăr, secretar general în Ministerul Agriculturii și Domeniilor și la cea al finului său Pavel Grigoriu, expert contabil în cadrul Ministerului Agriculturii și Domeniilor[51].

În anul 1948, domiciliat în București, str. Mihai Vodă nr. 14 se pensionează fiindu-i alocată, prin adresa Casei Generale de Pensii, o pensie de

[41] Idem, d. G/1/<1941>, f. 1-9.
[42] Idem, d. G/1/<1944>, f. 1-29.
[43] Idem, d. G/1/<1968>, f. 1-9.
[44] Idem, d. G/2/<1940>, f. 1.
[45] Idem, d. G/2/1941, f. 1-5, d. H/1/1912, f. 1-5.
[46] Idem, d. G/1/f.d., f. 1-10.
[47] Idem, d. G/2/f.d., f.1-26.
[48] Idem, d. G/3/f.d., f. 1-12.
[49] Idem, d. G/10/f.d., f. 1-6.
[50] Idem, d. H/1/f.d., f. 1-4.
[51] Idem, d. G/4/f.d. f. 1-8. d. G/5/f.d., f. 1-5. d. G/6/f.d., f. 1-2. d. G/7/f.d., f. 1-13. d. H/2/f.d., f. 1-3, d. H/3/f.d., f. 1-4.

https://biblioteca-digitala.ro

11.390 lei în data de 1 iunie 1948[52], pentru ca apoi, un an mai târziu să înainteze un recurs către Ministerul Muncii și Prevederilor Sociale, Direcția Pensiilor, Comisia Centrală pentru Revizuirea Pensionarilor Publici cu privire la o eroare a calculării veniturilor cuvenite[53].

Deși pensionat din serviciul ministerului, Ioan Zeicu a continuat să aibă și alte calități. Dintr-o adeverință eliberată de către Editura Tehnică, Serviciul Organizării Muncii aflăm că, în perioada 14 decembrie 1950-16 aprilie 1952, Ioan Zeicu a avut calitatea de salariat al editurii[54], ca redactor responsabil pentru publicațiile de specialitate forestieră. Iar între iunie-noiembrie 1952 a fost salariatul Institutului de Proiectări Silvice[55].

Asemenea majorității elitei de dinaintea instaurării regimului comunist și inginerul Ioan Zeicu a suferit represiunea, fiind încarcerat în închisoarea Jilava cu mandatul de arestare nr. 2160/1952 pentru motivul de „instigare publică” și eliberat la data de 29 ianuarie 1953[56]. Se pare că detenția sa de 2 ani ar fi fost din cauza „unor depoziții fanteziste ale unui deținut iresponsabil.” După efectuarea cercetărilor a fost constatat faptul că acuzațiile erau lipsite de temei, fiind eliberat fără a fi condamnat în continuare[57].

Cunoașterea avansată a limbilor maghiară și germană, dobândită de-a lungul timpului în școală și în mediul universitar, a constituit un avantaj pentru Ioan Zeicu care, în anul 1958, a obținut din partea Comisiei Speciale pentru determinarea calității de traducător de pe lângă Academia R.P.R. Institutul de Lingvistică certificatul de traducător pentru limbile maghiară și germană în domeniul silviculturii, la examen obținând calificativul „bine” pentru limba maghiară și „suficient” pentru limba germană[58].

Un an mai târziu, în 1959, Ioan Zeicu a înaintat un memoriu către Ministerul Economiei Forestiere, Direcția Personal și Administrativă prin care solicita să fie propus pentru acordarea unei pensii de merit deosebit, anexând și un memoriu al anilor de activitate.

Deși cererea i-a fost respinsă pe motivul că nu îndeplinea toate criteriile de acordare a pensiei, memoriul său rămâne ca o mărturie a unei vieți și unei activități închinate silviculturii, începând cu anii de școală și cu cei universitari la Schemnitz și încheind cu activitatea profesională, aliniată, la

---

[52] Idem, d. C/2/1948, f. 1-2.
[53] Idem, d. C/1/1949, f. 1-4.
[54] Idem, d. C/1/1959, f. 1.
[55] Idem, d. F/1/f.d., f. 2.
[56] Idem, d. C/1/1953, f. 1-2.
[57] Idem, d. F/1/f.d., f. 2.
[58] Idem, d. B/1/1958, f. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

nivel declarativ „noului regim” – „ca și lupta democratică ce am dus cu scopul de a se reface patrimoniul forestier al țării distrus de capitaliștii români și străini și a se îmbunătăți starea muncitorilor și țăranilor oropsiți din cauza claselor avute.”[59]

În calitate de absolvent al Școlii Superioare de Montanistică și Silvicultură din Seminț, mutată după destrămarea „Ungariei Mari” pentru scurt timp la Budapesta și apoi la Sopron și devenită Universitatea de Silvicultură și Industria Lemnului Sopron, în data de 4 mai 1967, Ioan Zeicu a primit o adresă din partea Rectoratului Universității cu privire la intenția de a i se acorda o diplomă de onoare cu ocazia împlinirii a 50 de ani de la absolvire a promoției 1917, diploma urmând a o primi la 17 septembrie 1967, alături de o broșă[60].

Pe lângă această distincție, de-a lungul vieții Ioan Zeicu a fost onorat de conferirea mai multor decorații cum ar fi: Steaua României în grad de cavaler primită în data de 31 mai 1932, Răsplata muncii pentru construcții școlare, la 25 aprilie 1937, Steaua României în grad de ofițer, 10 mai 1938, Meritul Agricol în data de 23 septembrie 1942[61].

Așa cum era firesc, după o viață îndelungată și prolifică, Ioan Zeicu și-a așternut pe hârtie poveștile de viață în *Amintiri din activitatea de acum 60 de ani a studențimei române de la Școala Superioară de Mine și Silvicultură din Șemniț*[62], *O vânătoare oficială la lupi,* în care este descrisă prima vânătoare oficială la care a luat parte în Transilvania ca inginer silvic[63], precum și memoriile sale personale – *Momente însemnate din viața mea*, în manuscris[64] și un *Elogiu naturii*[65].

Conform certificatului său de deces, Ioan Zeicu a încetat din viață în data de 3 decembrie 1975, la vârsta de 86 de ani în municipiul Hunedoara, județului Hunedoara, acolo unde se stabilise către sfârșitul vieții[66].

Numele său a continuat însă să fie menționat în articole din ziare cum ar fi *Ultimele amintiri despre Avram Iancu*, apărut în „Drumul Socialismului”, nr. 7097 din 31 august 1980. În articol inginerul Ioan Zeicu este menționat ca fiind cel care a cunoscut în anul 1919, cu prilejul vizitelor în Munții Apuseni

[59] Idem, d. C/1/1958-1961, f. 1-19.
[60] Idem, d. C/1/1967, f. 1, C/2/1967, f. 1, C/3/1967, f. 1-2.
[61] Idem, d. F/1/f.d., f. 3.
[62] Idem, d. G/8/f.d., f. 1-14.
[63] Idem, d. G/9/f.d., f. 1-5.
[64] Idem, d. G/12/f.d., f. 1-97, d. G/13/f.d., f. 1-21.
[65] Idem, d. G/14/f.d., f. 1-2.
[66] Idem, d. A/1/1975, f. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

pentru preluarea după Marea Unire a zonelor împădurite, un bătrân care l-a cunoscut pe Avram Iancu, către sfârșitul vieții acestuia[67].

Un alt articol, *Din memoriile inginerului silvic Ioan Zeicu*, apărut în ziarul „Alba Iulia", nr. 8 din 1 decembrie 1997, reproduce un fragment din memoriile inginerului cu privire la momentul Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia[68].

*

* *

Fondul personal inginer silvic Ioan Zeicu (1903-1997), aflat în păstrarea Serviciului Județean Alba al Arhivelor Naționale este un fond de dimensiuni reduse, atât prin numărul de unități arhivistice cât și prin metraj. Fondul măsoară 0,24 m.l. și cuprinde un număr de 92 de unități arhivistice și conține acte personale, documente rezultate din activitățile desfășurate de către inginerul Ioan Zeicu în perioada de activitate dar și după pensionarea sa, articole, studii, cercetări, alocuțiuni, documente emise de unele instituții sau persoane, altele decât creatorul de fond, documente fotografice.

Documentele s-au păstrat sub formă de originale, copii, fragmente, imprimate, dar și manuscrise și sunt scrise în cea mai mare parte în limba română, dar și în limbile germană și mai ales maghiară în cazul documentelor legate de studiile inginerului Zeicu desfășurate înainte de 1918.

Din punct de vedere al genurilor de documente întâlnite în acest fond, menționăm certificate de naștere, deces, certificate și diplome de studii, scrisori, adeverințe, însemnări, fotografii, ș.a.m.d. Documentele se află într-o stare foarte bună de conservare.

Documentele din cadrul fondului au fost inventariate pe grupe de documente:

A. Acte de stare civilă – anii extremi 1911-1975, 4 u.a;
B. Acte de studii – anii extremi 1903-1958, 7 u.a.;
C. Acte personale – anii extremi 1914-1967, 24 u.a.;
D. Acte de numire – anii extremi 1915-1952, 16 u.a.;
E. Corespondență primită – anii extremi 1935-1937, 3 u.a.;
F. Lucrări autobiografice și biografice – anii extremi 1931, f.d., 2 u.a.;
G. Studii, memorii și articole publicate în reviste de specialitate – anii <1929> – <1968>, f.d., 21 u.a.;

[67] Idem, d. I/1/1980, f. 1.
[68] Idem, d. I/1/1997, f. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

H. Documente ale unor persoane, altele decât creatorul de fond – anii 1912-1918, f.d., 5 u.a.;

I. Articole de presă despre ing, Ioan Zeicu – anii extremi 1980-1997, 2 u.a.;

Cărți

1. Simionescu Ioan și Zeicu Ioan, *Noțiuni de silvicultură*, Pitești, 1926;
2. Szigethz József, *Monografia Clujului*, Cluj, 1936;
3. Academia de Științe Agricole și Silvice, *Raport cu privire la programul de cercetare științifică din agricultură și silvicultură pentru perioada 1971-1974*;
4. Zeicu Ioan, „Revista Pădurilor”, Extras *Factorii de Producție din domeniul forestier*;

Reviste de specialitate în care au apărut articole ale ing. Ioan Zeicu :

1. „Buletin de informare. Silvicultură”, nr. 9/1968;
2. *Idem*, nr. 4/1969;
3. *Idem*, nr. 12/1969;
4. *Idem*, nr. 11-12/1970.

O importanță deosebită în cadrul fondului o au studiile, articolele și activitatea publicistică a lui Ioan Zeicu, dar mai ales însemnările din tinerețe și memoriile sale, în stadiu de manuscris. Cercetate și publicate acestea ar constitui atât un omagiu adus omului de știință și personalității locale Ioan Zeicu, dar și un izvor istoric cu un conținut inedit.

Acest articol își propune să fie o scurtă prezentare a vieții unui om, atât cât este cu putință prin documentele de arhivă, a unei personalități locale, dar cu o activitate de nivel național. Om de știință, apărător al fondului forestier al țării și al drepturilor istorice a românilor din Ardeal asupra pădurilor, Ioan Zeicu a fost, nu în ultimul rând, martorul unor mari momente ale istoriei naționale.

Anii extremi: 1903-1997, 92 u.a.; 0,24 m.l., nr. inventar: 2468.

https://biblioteca-digitala.ro

ANEXE

Fotografie din carnetul de note al lui Ioan Zeicu din perioada cursurilor de la Școala Superioară de Montanistică și Silvicultură din Semniț[70]

Fotografie din anii de maturitate ai inginerului Ioan Zeicu[69]

[69] Idem, d. C/1/f. d.
[70] Idem, d. B/1/1914-1925.

https://biblioteca-digitala.ro

OKLEVÉL.

Mi, az erdészeti államvizsgáló bizottság alulirt elnöke és tagjai Zeic János urat, ki Magyarországon Szeben vármegyében Lámkeréken született és szaktanulmányait a selmeczbányai m. kir. bányászati és erdészeti főiskola erdőmérnöki szakosztálya hallgatói számára előirt tantervnek megfelelően elvégezte, a nagyméltóságú m. kir. földmivelésügyi minister urnak 1917 évi 5763 számú rendelete alapján Budapesten egyezerkilenczszáztizenhét év április hó 30^(án) és május hó 10^(én) napjain megtartott erdészeti államvizsga alkalmával az erdészeti tudományokból megvizsgálván, az erdőgazdaság önálló vezetésére képesitettnek találtuk, a ránk ruházott hatalomnál fogva ezennel okleveles erdőmérnöknek nyilatkoztatjuk, minek hiteléül részére az államvizsga bizottság nagy pecsétjével ellátott és saját aláirásunkkal megerősitett ezen oklevelet kiszolgáltattuk.

Kelt Budapesten, 1917 évi május hó 10^(én).

Az erdészeti államvizsga bizottság elnöke:

Az erdészeti államvizsga bizottság tagjai:

Diploma de absolvire a Școlii Superioare de Montanistică și Silvicultură din Semniț și sigiliul atârnat din ceară roșie și încapsulat[71]

[71] Idem, d. B/1/1927-1925.

https://biblioteca-digitala.ro

Cine alege ce păstrăm?

Constantin CHERAMIDOGLU

Who chooses what we keep?

Abstract

In the conditions of an abundance of archival material produced daily, the institution of archives must limit the amount of archive received periodically for storage. Hence the importance of document evaluation, in order to establish with certainty which documents deserve to be kept permanently. Beyond the criteria for establishing the documentary value, the question arises whether the archivist can decide for himself on the documentary value, or he must consult with the creator of the archive, with future users or with other institutions involved in the respective field.
Keywords: archival evaluation, acquisitions policy, the role of the archivist.

În lumea arhivistică se confruntă, de multă vreme, două opinii privind alegerea documentelor ce urmează să devină fonduri de arhivă, păstrate în instituțiile specializate ale statului. Conform celei mai vechi, bazată pe principiile lui Jenkinson, arhivistul este doar gardianul arhivei ce i se predă spre conservare și pe care trebuie apoi să o pună la dispoziția cercetătorilor, singurii în măsură să aprecieze valoarea informațională a arhivei. Opus acestei teorii, se manifestă alte idei, conform cărora arhivistul este cel ce alege, evaluează documentele, stabilind ce merită să ajungă în depozitele de arhivă, pregătind astfel baza de studiu a cercetătorilor din viitor.

Încă din anul 1971, istoricul american Howard Zinn acuza arhiviștii americani de pactizare cu sistemul, de pasivitate, apreciind că politica lor de achiziții de documente respectă ordinea socială așa cum este ea stabilită de politicieni, de instituțiile conduse de cei ce dețin banii și puterea în S.U.A. Mult mai ușor găsești documente de arhivă pentru studiul clasei conducătoare, decât despre cei săraci, defavorizați, minoritari etc., considera el; pe de altă parte, acele documente (de exemplu, stenogramele unor procese) ce ar pune într-o lumină nefavorabilă pe cei importanți, armata, serviciile secrete sau marii potentați, sunt ascunse, puse la index, cu termene de dare în cercetare îndepărtate. În concluzie, el cerea arhiviștilor americani „să refuze să fie instrumente ale controlului social” și să-și asume „sarcina de a aduna un univers întreg nou de material documentar, despre viața, dorințele, nevoile, oamenilor obișnuiți”[1].

---

[1] Howard Zinn, *Secrecy, archives, and the public interest*, în “The Midwestern Archivist”, vol. II, nr. 2, 1977, p. 25.

https://biblioteca-digitala.ro

Într-un articol publicat în anul 1984 (deci înainte de dezvoltarea extraordinară a Net-ului), arhivistul american F. Gerald Ham trata problema managementului arhivelor istorice într-o „eră a abundenței” informaționale[2]. Pornind de la opinia istoricului american John Hope Franklin, potrivit căruia nu putem cunoaște ce va prezenta importanță în anii viitori și ca urmare trebuie să păstrăm totul, arhivistul american susține rolul activ al arhivistului în acest context, în care firește nu se poate imagina că cineva va putea păstra toate documentele create azi. Exemplul de la care pornise discuția era legat de arhiva guvernatorului de Illinois, ce însuma 1507 cutii de materiale diverse. Din totalul de mai sus, 105 cutii conțineau diferite invitații la evenimente, ceremoniale, adică 52.000 de documente cu valoare discutabilă. Vorbim și în acest caz de redundanța informațională, care tinde să devină fenomenul ce ne copleșește în activitatea noastră de arhiviști ai lumii actuale. Prea multe documente ce se referă la același fapt istoric, prea multe exemplare din același document, astfel că uneori e greu de găsit originalul (sau exemplarul 1), astfel că fenomenul istoric este practic „ascuns” de o „mare” de informații fără valoare. Pe de altă parte, după cum observa arhivistul citat, se pierde informația legată de persoana din spatele funcției oficiale, nu se mai simte nota personală, subiectivismul aceluia, în ultimă instanță omul, rămâne doar mecanismul administrativ ce funcționează într-un anumit fel.

Față de situația aceasta a abundenței de material informativ, dar în același timp a insuficientei documentări a unor aspecte sociale, economice, culturale etc., autorul propune unele măsuri, parte din ele experimentate în statul Minnesota. O soluție, de exemplu, ar fi adoptarea unor principii geografice, care ar permite ca doar un centru de arhivă să păstreze un anume fel de documente (autorul se referea la protestele fermierilor din vremea crizei economice interbelice), iar alte centre să adune documente referitoare la alte forme de manifestare. Se realizează astfel economii de fonduri și timp, iar depozitele nu se umplu cu același fel de documente; acționând planificat arhiviștii pot acoperi zonele rămase nedocumentate, servind astfel și interesele cercetătorilor. Aceasta presupune desigur o interconectare a centrelor de depozitare a arhivelor, pentru a-și putea coordona activitatea.

În al doilea rând F. Gerald Ham preia un principiu aplicat la arhivele statului New York, potrivit căruia se păstrează numai documentele a căror necesitate este clar justificată și evidentă. Menținând criteriile clasice de evaluare a documentelor, în vederea păstrării lor permanente, autorul citat se referă și la colaborarea necesară cu bibliotecile; aceasta trebuie să identifice partea din documentația uriașa creată în zilele noastre, care este deja publicată

[2] F. Gerald Ham, *Archival Choices: Managing the Historical Record in an Age of Abundance*, în “The American Archivist”, Winter 1984, pp. 11-22.

https://biblioteca-digitala.ro

(tipărită), cum ar fi: bilanțuri, rapoarte anuale, statistici etc. Nu are sens ca astfel de documente să mai ajungă în depozitele Arhivelor Statului.

Tot astfel, o parte însemnată din documentele considerate importante, create de firmele economice, se regăsesc în arhivele instituțiilor statului (la autorizare, licențiere, în justiție, la taxe și impozite, la încheierea contractelor, etc.) astfel că aceste arhive suplinesc în bună măsură arhiva corporațiilor respective. Pentru reducerea spațiului ocupat în depozite de documente care au fost aduse aici din eroare, sau fără o justificare logică și a căror valoare informațională este redusă, se impune o reevaluare a lor și eliminarea celor care nu vor fi cercetate în viitor, din diverse motive. Aici arhivistul american este de acord cu ideile exprimate anterior de Leonard Rapport, chiar dacă ele încalcă multe reguli arhivistice[3]. Pentru aplicarea lor însă e nevoie de decizii colective, bine cumpănite, de concertarea acțiunilor cu celelalte instituții depozitare de arhivă, iar în cazul arhivelor personale și de un cadru legal bine pus la punct, care să elimine eventualele pretenții ulterioare ale donatorilor.

Analizând impactul noilor metode de evaluare arhivistică asupra activității practice, Margaret Hedstrom de la Arhivele Statului New York constată modul diferit în care sunt interpretate acțiunile de evaluare, criteriile folosite în diferite instituții, din diverse state. De unde întrebările sale: „Dacă arhiviștii de la un depozit de arhivă decid să păstreze un anume set de documente, aceasta înseamnă că arhiviștii de la un alt depozit trebuie să se bazeze pe judecata colegilor lor și să păstreze un set similar de documente?” Un alt caz exemplificat era cel al documentelor de la un penitenciar; dacă în unele state s-au preluat anume documente de la penitenciare sunt ele suficiente pentru a prezenta situația din penitenciarele americane la un moment dat sau trebuie ca toate arhivele statale să preia fondurile similare de arhivă? Autoarea deduce de aici că absența unei strategii multi-instituționale care să ajute la conservarea acelor date ce prezintă interes se simte; după cum nu se știe dacă trebuie ca arhivele păstrate să reflecte situația pe plan local, regional sau național[4].

Profesorul John J. Grabowski consideră că arhiviștii trebuie să promoveze „valoarea arhivistică” în rândurile publicului larg, spre a obține sprijinul unor segmente importante din societate, pe lângă cel al cercetătorilor din domeniul istoriei. În acest fel s-ar câștiga nu doar mai buna apreciere a importanței activității arhivistice dar și suportul material necesar instituțiile păstrătoare de arhive. El se referă în articolul publicat în vara anului 1992 la câteva categorii de utilizatori ai arhivelor, pentru atragerea cărora s-au inițiat

---

[3] Leonard Rapport, *No Grandfather Clause: Reappraising Records*, în “The American Archivist”, nr. 44 (Spring 1981), pp 144-145.

[4] Margaret Hedstrom, *New appraisal Techniques: The Effect of Theory on Practice*, în “Provenance, journal of the Society of Georgia Archivists”, volume 7, number 2, p. 14.

https://biblioteca-digitala.ro

diverse acțiuni. Desigur, cea mai are creștere a numărului de utilizatori s-a înregistrat în cazul genealogiștilor, amatori sau profesioniști, care urmează un trend al acestor vremuri. Partea bună este că acești cercetători au atras atenția asupra unor categorii de documente ce în mod obișnuit nu erau considerate importante și deci nu ajungeau în arhive. Pe de altă parte, ei au presat autoritățile să faciliteze accesul la anumite informații importante pentru studiile lor. Se recomandă experiența arhivelor statului New York, care au produs materiale pentru elevii de școală, pe baza documentelor de arhivă, dar au inițiat și lecții de istorie ținute în sălile Arhivelor. Un aspect interesant îl reprezintă stimularea interesului comunităților locale (în cazul citat de autor, al afro-americanilor și evreilor) pentru studierea istoriei lor, ceea ce a dus la reorientarea politicii de achiziții de documente de arhivă către alte surse neglijate până atunci. Se mai amintește de organizarea unei zile a istoriei naționale, tot în ideea de a trage tineretul spre Arhive, precum și a altor evenimente aniversare ce implicau participarea televiziunii, tocmai în ideea de mări vizibilitatea Arhivelor în masele largi ale publicului. Se creează, astfel, ceea ce autorul citat numește „consumatorii de istorie”, interesați de documentarele istorice, dar și de moștenirea istorică a națiunii[5].

Profesorul Tyler O. Walters de la Iowa State University făcea în anul 1996 o trecere în revistă a literaturii privind metodele de evaluare a arhivelor în vederea conservării lor și propunea câteva idei, unele în legătură și cu experiența bibliotecilor, cu care este familiarizat. El atrăgea atenția asupra importanței documentării prealabile asupra creatorului și fondului de arhivă evaluat, aducând în sprijinul acestei idei definiția termenului de „strategie documentară”, așa cum apare ea în lucrarea „A Glossary for Archivists, Manuscripts Curators, and Records Managers” editată de Societatea Arhiviștilor Americani în anul 1992. Concret, este vorba de o analiză planificată a universului ce urmează a fi documentat, cu înțegerea problemelor inerente, specifice unei anume activități, în curs de desfășurare și unei anumite localizări geografice. Această strategie nu poate fi alcătuită corect decât atunci când la ea contribuie atât creatorul arhivei, administratorii ei (inclusiv arhiviștii), cât și utilizatorii acesteia, iar eforturile instituțiilor respective trebuie să fie coordonate pentru a asigura eficiența urmărită. Nu în ultimul rând strategia documentării trebuie să fie adaptabilă continuu la condițiile în schimbare și la noile concepții sau puncte de vedere.

Pornind de la ideea că spațiul de arhivă este oricum limitat, Walters propune constituirea unor grupuri de specialiști care să examineze documentele din colecțiile deja existente în diverse instituții, urmărind să constate care dintre

[5] John J. Grabowski, *Keepers, Users, and Funders: Building an Awareness of Archival Value*, în “The American Archivist”, vol. 55/summer 1992, pp. 468-472.

https://biblioteca-digitala.ro

acele fonduri este mai reprezentativ pentru activitatea ce se dorește a fi documentată prin fondurile ce urmează a fi preluate spre conservare și utilizare în viitor[6].

Ideile prezentate anterior fuseseră exprimate într-o altă formă, de Hans Booms, cunoscutul arhivist german (fost președinte al C.I.A.), încă din anul 1972. Acesta considera, atunci, că arhivistul trebuie să analizeze pe baza concepțiilor contemporane, viața politică (în sens larg) a epocii în care fuseseră create documentele, având posibilitatea de a stabili care dintre problemele epocii s-au dovedit corecte și importante. Apoi se lua decizia privind păstrarea acelor documente semnificative, ce descriau mai bine fenomenele și puteau constitui surse istorice valoroase. Acest „plan de documentare” cum îl numea autorul, trebuia elaborat de o echipă de arhiviști, discutat apoi cu consilieri externi, scris și publicat. Propunerile sale nu au fost însă apreciate în epocă și singurul efect, recunoscut de Booms însuși, a fost constatarea lui Siegfried Büttner, un coleg al său din arhivele germane, ce conducea sectorul de evaluare a documentelor. Concret, acesta considera că planul de documentare nu putea fi aplicat: „dacă s-ar fi încercat vreodată elaborarea unui astfel de plan de documentare, el nu ar fi beneficiat niciodată de o sancțiune socială sau ar fi rămas fără efect practic. Reprezentările valorilor umane, complexe, nu pot fi armonizate într-o societate în ansamblul ei”.

Deși convins de necesitate prezenței active a instituției Arhivelor în societate, pentru care a militat o lungă perioadă, Hans Booms s-a convins mai târziu că supunerea unui plan de documentare a discuției publice era imposibilă. Într-un articol publicat în anul 1999, el constata: „m-am convins de imposibilitatea de a ajunge la un consens privind opiniile profesorilor și istoricilor. Când este vorba de evaluare, ei au mereu tendința de a acorda importanță documentelor ce le sunt utile propriilor cercetări”. Pe de altă parte, el considera că planul său fusese totuși aplicat de arhiviștii din fosta Republică Democrată Germană, ce puneau la baza analizei lor concepția materialist-dialectică asupra istoriei. Dar acesta n-a funcționat și nu putea funcționa într-o țară în care libertatea de expresie era îngrădită, spunea Booms. Planul lor de documentare nu reflecta realitatea vieții, ci pe aceea pe care o doreau adepții dogmelor marxist-leniniste. Aceasta implică însă o problemă pentru cercetătorii de azi și de mâine, care vor putea înțelege cu greu documentele din epoca socialistă, lucru valabil și în cazul României, credem noi.

Revenind, Hans Booms considera că planul său nu fusese detaliat suficient, explicat și trebuia revăzut, pentru că de un plan de documentare este totuși nevoie ca punct de plecare. Optează acum însă pentru „o cronică istorică”

---

[6] Tyler O. Walters, *Contemporary Archival Appraisal Methods and Preservation Decision-Making*, în “The American Archivist”, summer 1996, pp. 327-331.

https://biblioteca-digitala.ro

a datelor importante pentru perioada în care au fost create documentele analizate; aceasta pentru a reîmprospăta memoria arhiviştilor mai în vârstă şi pentru a familiariza cu epoca pe cei tineri. Pentru că este, spune autorul citat, „singura posibilitate pentru arhivist de a se orienta şi a cunoaşte evenimentele şi procesele ce au fost evidenţiate de contemporani”. Această cronică istorică ar urma să fie redactată în scris şi va putea fi folosită ca instrument de lucru de arhivişti şi chiar ataşată inventarelor arhivistice, folosind astfel şi cercetătorilor pentru a înţelege modul de constituire a patrimoniului arhivistic.

Al doilea pas de urmat, în concepţia arhivistului german, presupune „analiza structurii administrative a organismului creator de arhivă din epoca producerii acelor arhive”. Se avea în vedere concret, competenţa fiecărei structuri din administraţie, pentru că, spune el mai departe, „administraţia ce deţine competenţa principală produce dosarele cu cea mai mare densitate a informaţiei”, care merită deci a fi păstrate. Ca urmare, evaluarea arhivistică trebuie să se bazeze pe respectarea principiului provenienţei documentelor, pentru că cercetarea istorica este în continuă schimbare a domeniilor de interes şi nu se poate prevedea evoluţia ei viitoare[7].

Arhivistul canadian Richard Brown, specializat în problema evaluării documentelor, a dedicat şi el un studiu strategiei de achiziţii a documentelor de arhivă, în care afirmă că nu e vorba doar de lipsa fondurilor financiare în ce priveşte posibilitatea preluărilor de noi fonduri de arhivă, ci, mai ales, de aprecierea exactă a priorităţilor în achiziţionarea acestora. El constata că multe din instituţiile deţinătoare de arhivă din Canada recunosc că experienţa lor în domeniul achiziţiilor „nu a fost întotdeauna satisfăcătoare”. Deşi selectarea documentelor se face pe baza unui program, acesta este o combinaţie de intuiţie, familiarizare cu domeniul, proceduri ad-hoc şi orientare la faţa locului. O concepţie teoretică asupra achiziţiei de documente nu este încă cristalizată, adaugă el.

Vorbind despre „strategia achiziţiilor de documente”, autorul citat porneşte de la similitudinea cu limbajul militar, afirmând că „adevăratul inamic al oricărei arhive este acumularea de *gunoi* documentar, fie ca rezultat al unui program de achiziţii rău conceput sau a diferitelor slăbiciuni şi manifestări de paralizie operaţională sau intelectuală”. Astfel, pericolul de a fi „îngropaţi” sub maldăre de documente lipsite de valoare sau cu valoare redusă, rar căutate de cineva, este real. În cazul Canadei, strategia de achiziţii de documente se bazează pe identificarea locaţiilor creatoare de arhivă cu potenţial informaţional semnificativ; se merge astfel pe concepţia macro-evaluării, ce apreciază importanţa documentelor prin contextualizarea lor. După stabilirea acestor

[7] Hans Booms, *La constitution du patrimoine archistique. L'archivage comme activité sociale et politique*, în “Archives”, volume 35, numéros 1 et 2, 2003-2004, pp. 22-28.

https://biblioteca-digitala.ro

ținte-surse, achiziția de documente este ordonată prin prioritizarea lor, în etape, pe baza analizei structurale a activității creatorului de fond. „Este – spune autorul – o strategie de evaluare a arhivei mai degrabă la nivel colectiv <de fond, am zice noi> decât la cel de articol <documente luate individual>, la nivelul creatorului de arhivă, decât la cel de analiză sintactică a substanței documentului”.

„Strategia de achiziții a Arhivelor Naționale din Canada prevede și promovează mai degrabă o evaluare activă și o agendă a achizițiilor, decât un curs pasiv al preluărilor de documente și selectare a lor”, conchide R. Brown[8].

O contribuție recentă și importantă la problema politicii de achiziții a instituțiilor de arhivă, a adus-o Frank J. Boles, fost președinte al Societății Arhiviștilor Americani în anii 2008-2009. În argumentația sa pentru renunțarea la pretenția utopică, susținută anterior de Gerald Ham („arhivele – oglindă a societății”), Boles explică imposibilitatea dovedită și practic, de a reprezenta toate sferele existenței umane, egal, în documentele reținute în depozitele de arhivă, precum și aceea a arhiviștilor de a înțelege toate formele de manifestare umană. El critică poziția des întâlnită în breasla arhiviștilor, potrivit căreia ei au datoria să găsească documentele ce trebuie păstrate, iar statul să găsească banii pentru conservarea lor. Și să nu uităm că e vorba de S.U.A., nu de o țară în curs de dezvoltare, lipsită de resursele financiare pentru așa ceva. Adaugă apoi că nu crede că acei arhiviști vor ști ce să facă mai departe, dacă ar primi toate fondurile materiale pe care le cer și aceasta pentru că problema este dincolo de acest aspect practic.

Pentru a crea acea oglindă a umanității, crede Boles, arhiviștii trebuie mai întâi să definească ce se înțelege prin existența umană, ce vor ei să documenteze? Apoi ce documente anume trebuie identificate pentru a obține scopul dorit; o definiție a documentului reprezentativ se poate da? Or experiența sa a arătat că răspunsul la aceste întrebări este greu de găsit. Soluția, spune Boles, este autonomia instituțiilor locale de arhivă și diversitatea lor, doar aceasta poate asigura conservarea unei mari varietăți de documente ce pot ajuta la înțelegerea globală a societății dintr-un anumit moment[9].

O analiză interesantă a implicațiilor funcției arhivistice de achiziție a documentelor, o face Louise Gagnon-Arguin, pe baza unei paralele între metodologia folosită în biblioteci și arhive. În ceea ce privește arhivele, autoarea canadiană constată o schimbare a atitudinii începând cu anii ’80 ai secolului trecut, când arhiviștii au renunțat la atitudinea pasivă față de

[8] Richard Brown, *Record Acquisition Strategy and its Theoretical Foundation; The Case for a Concept of Archival Hermeneutics,* în “Archivaria”, nr. 33, Winter 1991-1992, pp. 38, 39.
[9] Frank J. Boles, *To Everything There Is a Season*, în “The American Archivist”, vol. 82, nr. 2, Fall-Winter 2019, pp. 598-617.

https://biblioteca-digitala.ro

preluările de arhive, au început să aplice nomenclatoarele de arhivă la creatorii din sfera administrației de stat și în general au trecut la o atitudine pro-activă, provocată, între altele, și de costurile ridicate ale depozitării, reducerea spațiului disponibil și creșterea spectaculoasă a cantității de arhivă produsă anual. De această problemă nu erau scutite nici bibliotecile publice, care au trecut și ele la o raționalizare a activității de îmbogățirea a colecțiilor lor. Cu toate acestea, o anchetă din anul 1989 arăta faptul că doar 44% din depozitele de arhivă canadiene aveau o politică de achiziții, deși Consiliul canadian al Arhivelor propusese un model în acest sens. În acest caz, crede autoarea, „teoria a precedat practica".

Revenind însă la literatura de specialitate din lumea nord-americană, autoarea constată existența a șase etape în elaborarea unei politici de achiziții. Se începe cu crearea unui comitet cu reprezentanți ai instituțiilor implicate, ai specialiștilor, ai grupurilor de utilizatori și ai comunității științifice, spre a se asigura colaborarea lor la întocmirea politicii de achiziții. A doua etapă, crede autoarea citată, presupune o analiză preliminară a colecției existente și a nivelului dorit, având în vedere limitele temporale și geografice, utilizatorii potențiali dar și politica altor instituții în acest domeniu. În etapa a treia, materialul este sintetizat și se redactează un proiect de politică de achiziții. Urmează o etapă dedicată analizei critice a proiectului în vederea finalizări sale și apoi implementarea sa, ce presupune și publicarea, explicarea acestei politici de achiziții. Firește, procesul se încheie printr-o evaluarea a efectului acestei politici, ce poate duce la îmbunătățirea planului inițial. Autoarea constata însă că realitatea arhivisticii canadiene era departe de aceasta, cele mai multe dintre punctele amintite fiind la stadiul de deziderat.

Explicațiile autoarei citate vizează reticența multor arhiviști în privința aplicării unor criterii fixe în procesul de evaluare, mergând până la negarea posibilității unei evaluări științifice a documentelor de arhivă; aprecierea lor este mai mult o artă, în concepția unora, ce ține de intuiție și bun simț, sau experiența fiecăruia. Poate oare un model de evaluare să stabilească nevoile cercetării la un moment dat, să cuantifice valoare informațiilor, se întreabă mulți și poate pe bună dreptate. Desigur, teoria arhivistice a produs diverse modele de evaluare a documentelor, de la Theodore Schellenberg, la Frank Boles și J. Marks Young sau T.L. Ericson, dar nu se poate vorbi de o acceptare la nivelul comunității arhivistice a teoriilor lor.

În viziunea autoarei canadiene, politica de achiziții în arhive (ca și în biblioteci), trebuie să țină cont de misiunea instituției Arhivelor, utilitatea

https://biblioteca-digitala.ro

achizițiilor și în egală măsură de utilizatorii viitori. Toate aceste elemente sunt într-o legătură dinamică, de care politica de achiziții trebuie să țină seama[10].

Un studiu cuprinzător asupra principiilor și strategiilor de evaluare științifică a arhivelor a publicat în anul 2006 Vincent Domm, cu o experiență bogată în domeniu, fiind implicat în anii 2000 în comitetul ce a întocmit un proiect de manual de evaluare a documentelor, sub egida Consiliului Internațional al Arhivelor. Trecând în revistă teoriile existente până atunci privind evaluarea arhivistică, autorul se referă apoi la „actorii” implicați în acest proces. Dacă după tradiția britanică creatorul de documente are prioritate în a stabili valoarea documentelor sale, la francezi, arhivistul este singurul îndreptățit în virtutea pregătirii sale istorice. În S.U.A. însă s-a extins teoria potrivit căreia evaluarea trebuie să fie un proces colectiv, la care să participe atât arhivistul, gestionarul documentelor, creatorul de informație, dar și potențialul utilizator, fie el cercetător sau simplu cetățean. Autorul citat înclină spre avantajele acestei din urmă variante[11].

O analiză asupra aplicării „strategiei documentare” este prezentată și de Jenifer A. Marshall, care, dincolo de aspectele teoretice, constată că această procedură a dus la conștientizarea în rândul arhiviștilor a necesității cooperării în procesul evaluării, a stimulat discuțiile între arhiviști pe această temă[12].

Ce se poate spune însă cu siguranță, credem noi, este că arhivistul este până la urmă cel ce stabilește valoarea documentului, importanța sa majoră ce determină preluarea și păstrarea sa pentru a fi folosit ca sursă informațională în viitor. Deși arhivistul este și el o creație a timpului său, fiind influențat în gândire de concepțiile epocii sale, el este totuși educat, pregătit pentru a face aceste evaluări și aprecieri asupra valorii documentelor, mai bine decât orice alt profesionist din domeniile istoriei, sociologiei, dreptului, administrației etc. Pentru că el pentru aceasta s-a calificat în școală, cursuri de perfecționare și mai ales asta a făcut și face în cadrul activității sale curente. Nu în ultimul rând, aceasta este ceea ce societatea așteaptă de la el: să evalueze corect documentele, să decidă ce trebuie păstrat, pregătind astfel baza pentru noi cercetări și studii asupra evoluției societății, din toate punctele de vedere. Aceasta este, deci, „responsabilitatea sa socială”, cum se spunea la Masa rotundă de la Reykjavik din 2001.

---

[10] Louise Gagnon-Arguin, *La fonction <<acquisition>> en archivistique et en bibliothéconomie: éléments de comparaison*, în “Archivaria”, nr. 37 (spring) 1994, pp. 38-44.

[11] Vincent Doom, *L’Evaluation scientifique des archives: principes et strategies*, în “La Gazette des archives”, nr. 202/2006, p. 23.

[12] Jennifer A. Marshall, *Documentation strategies in the twenty-first century?: Rethinking institutional priorities and professional limitations*, în “Archival issues”, vol. 23, nr. 1/1998, p. 68.

https://biblioteca-digitala.ro

Fără îndoială că gândirea arhivistului față de documentul analizat, față de fenomenul social sau istoric prezentat sau susținut informațional prin acel document, este în bună măsură subiectivă, dar aceasta ține de natura umană și nu putem inventa formule matematice pentru a înlocui aprecierea umană a documentelor. Ce poate face însă orice arhivist este să aplice într-un fel metodele din justiție: să asculte cât mai multe opinii în privința importanței documentelor analizate, să cerceteze personal literatura de specialitate asupra domeniului analizat, pentru a putea decide în cunoștință de cauză.

Faptul că nu poate exista în mod real o concepție general valabilă asupra importanței documentare a unui fond, de exemplu, sau a unei categorii de documente, nu înseamnă neapărat ceva rău; este mai bine ca să existe diverse opinii, care să ducă până la urmă la o diversificare a bazei documentare salvate. Dacă în 90% din cazuri un anumit gen de documente este distrus după expirarea termenului său de păstrare, se poate ajunge în situația ca cele păstrate prin „opinia separată” a altor arhiviști să fie căutate mai târziu, astfel că păstrarea celor 10% din acele documente să se dovedească utilă cercetării, documentării unui sector al societății timpului respectiv.

Până la urmă, evaluarea documentelor de arhivă trebuie să fie principala atribuție a arhivistului și ca urmare este nevoie de pregătirea sa continuă în această direcție. Criteriile de evaluarea se vor schimba firește cu timpul, pentru că și societatea evoluează uneori chiar în mod neașteptat, iar modificarea formelor de manifestare, tehnologia digitală, impune arhivistului să țină pasul cu acest progres.

https://biblioteca-digitala.ro

Elena Piru – istoric literar și paleograf

Ioan DĂNILĂ

Elena Piru – Literary Historian and Paleographer
Abstract

The paper focuses on the realities of the Romanian archiving institutions, with an original case study: the paleographer and literary historian Elena Piru. The coordinates of the personality of the one who was unjustly said to have been overshadowed by the fame of her husband, academician Alexandru Piru, are identified. Specifically, the scholarly component of Elena Piru's career is discussed and at the same time the Iasi stage of her activity as an archivist is analyzed.
Keywords: Elena Piru, Alexandru Piru, archive, paleographer, literary historian.

În 2017, a fost celebrat – la cote satisfăcătoare – centenarul nașterii lui Alexandru Piru (22.08.1917, Mărgineni, jud. Bacău). Printre informațiile despre familie, am reținut atunci că „a fost căsătorit cu Elena Piru”[1] sau, pe scurt, că a fost „soțul Elenei Piru”[2]. În oglindă, nota este previzibilă: „soția lui Al. Piru”[3], respectiv „soția istoricului şi criticului literar Al. Piru”[4]. Nu e ușor de înțeles statutul profesional al Elenei Piru dacă nu există curiozitatea de a parcurge și medalionul imediat următor celui dedicat soțului ei în marile lucrări lexicografice. Mărturisesc că până la evenimentul din 2017 (când m-am ocupat direct, la Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău, de organizarea centenarului) știam despre Elena Piru că este autoarea unor studii cu caracter bibliografic pentru ca acum, când am parcurs aproape toate lucrările de informare (istorii literare, dicționare, publicații) să trăiesc bucuria de a fi descoperit un istoric literar autentic, cu numeroase (nu vaste, e adevărat) preocupări în direcția semnalării documentelor păstrate în arhive ori în colecții ignorate.

Nicolae Mecu, el însuși membru al echipei de cercetători de la Institutul de Istorie Literară și Folclor condus de George Călinescu, îi realizează un portret convingător: „Deprinzând de timpuriu – la îndemnul și

---

[1] E[ugen] S[imion], „Piru, Alexandru”, în *Dicționarul general al literaturii române, P-R*, București, Editura „Univers enciclopedic”, 2006, p. 258.
[2] C[ornel] M[oraru], „Piru Alexandru”, în *Dicționarul scriitorilor români, M-Q*, București, Editura „Albatros”, 2001, p. 752.
[3] S[ara] I[ercoșan], „Piru Elena”, în *Dicționarul scriitorilor români, op. cit.*, p. 755.
[4] N[icolae] M[ecu], „Piru, Elena”, în *Dicționarul general ..., op. cit.*, p. 261.

https://biblioteca-digitala.ro

după modelul lui G. Călinescu – disciplina documentării, [Elena Piru] se devotează cercetării arhivistice atât pe cont propriu, cât și în calitate de colaboratoare apropiată a magistrului, care îi consemnează de fiecare dată contribuția documentară, ca în monografiile *N. Filimon* și *Gr. M. Alecsandrescu*”[5]. Consultând cele două ediții ale *Istoriei...* lui George Călinescu, am avut parte de surprize. În 1941, Al. Piru este citat doar de două ori (evident, Elena Piru nu avea cum să fie menționată în acel an). Mai întâi, magistrul îi realizează discipolului preferat un crochiu favorabil în mare parte: „Se pot pune legitime nădejdi în cariera de critic a lui Al. Piru, încă tânăr și de aceea dogmatic, inclement”, dar prezentând unele „semne de maturitate”[6], ca apoi să-i fie citat articolul „Caton Theodorian” (apărut în „Jurnalul literar” din 1939), în cadrul „Literaturii eclectice”[7]. În ediția a doua, din 1982, a „*Istoriei...*” (îngrijită de Al. Piru), la indicele de nume am numărat 32 de trimiteri în dreptul numelui Elenei Piru, dovadă că George Călinescu a parcurs studiile acesteia, fără a fi făcute mențiunile de rigoare în ediția din 1941. Am urmat căile indicate de paginație și am realizat o listă de subcapitole impresionantă, pentru a căror realizare au fost utilizate materiale semnate de Elena Piru: *Occidentalizarea, Antibonjuriștii, Romanticii, Poezia măruntă după 1840, Poeți minori, Proza și teatrul după 1859, „Junimea”, Marii prozatori, Antibonjuriștii, Ortodoxiștii, „Literatorul”, Micul romantism, Romancierii, Moderniștii* etc. În unele cazuri, este precizată sursa documentelor: „Act de deces al lui A. T. Laurian (copie, El. Piru), la I.I.L.F”[8] sau se fac mențiuni generale: „Documente, fotografii, informații de familie, la I.I.L.F. Tot aici, copii de documente (El. Piru)”[9]. Al. Piru este citat doar de 6 ori, tot la Bibliografie.

O privire asupra literaturii române prin lucrările bibliografice editate la nivel central[10] conduce la concluzia că Elena Piru se înscrie în tabloul observațional al scriitorilor din primele generații: Ion Heliade-Rădulescu, Bogdan-Petriceicu Hasdeu, Iulia Hasdeu, Cezar Bolliac, D. Bolintineanu, Gh. Asachi, Vasile Alecsandri, Ion Ghica și mai puțin al contemporanilor: Hortensia Papadat-Bengescu, Mihail Sadoveanu, Magda Isanos ș.a.

---

[5] *Ibidem*, p. 262.

[6] G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1941, p. 883.

[7] *Ibidem*, p. 916.

[8] *Ibidem*, p. 1001; accentul e un caz de hipercorectitudine. I.I.L.F. este sigla Institutului de Istorie Literară și Folclor.

[9] *Ibidem*, p. 989.

[10] Cf. Biblioteca Centrală Universitară București, *Literatura română. Ghid bibliografic*, partea a II-a, *Scriitori (A-L)*, București, f.e., 1982, passim; Biblioteca Academiei R.P.R., *Bibliografia literaturii romane (1948-1960)*, sub red. acad. Tudor Vianu, București, Editura Academiei R.P.R., 1965, passim.

https://biblioteca-digitala.ro

Publicațiile la care a colaborat Elena Piru sunt specializate pe istoria literară prin vechime („Viața românească”[11]) sau instituțional („Limbă și literatură”[12] – LL, scoasă de Societatea de Științe Filologice din România; „Studii și cercetări de istorie literară și folclor[13] – SCIL, editată de Academia R.P.R. – Institutul de Istorie Literară și Folclor, care își propune să înfăţişeze „rezultatele cercetărilor din domeniul istoriei literare, a[l] teoriei literare și a[l] folcloristicii”, devenind „publicația cea mai consecventă în apărarea valorilor perene”[14]. Din 1964, devine „Revista de istorie și teorie literară”; „Manuscriptum”[15], editată de Muzeul Literaturii Române). Aceasta din urmă îi publică în 1974 un prețios documentar Martha Bibescu: traducerea și prezentarea a patru scrisori ale prozatoarei, premiate în 1908 de Academia Franceză, aflate în „colecția noastră personală” (Elena Piru). Revista „Manuscriptum” beneficiază de ultima colaborare a autoarei: la sumar, numele este încadrat în chenar negru, iar spre final, este inserat următorul anunț: „Unul dintre cei mai apropiați și mai distinși colaboratori ai revistei noastre, remarcabilul cercetător și documentarist Elena Piru, ne-a părăsit de curând. Amintirii sale îi aducem pe această cale un pios omagiu. Spre marele nostru regret, articolul ce apare în numărul de față a devenit postum. MANUSCRIPTUM”[16]. Istoricul presei literare de la noi, Ion Hangiu, înregistrează numele Elenei Piru o dată, în legătură cu „Revista de istorie și teorie literară”[17].

O scurtă, dar intensă colaborare va avea cu Revista „Ateneu” (ambele dicționare literare citate pun publicația băcăuană pe primul loc, urmată de „Cahiers roumains d’études littéraires”, „Gazeta literară”, „România literară”, „Luceafărul” ș.a.). Aici va semna articolele „Două scrisori inedite de la G. Ibrăileanu” (nr. 5/1969), „Cu G. Călinescu în călătorie de studii” (6/1969), „Odobesciana. Note de istorie literară” (8/1969), „Dora D’ Istria” (9/1969), „N. Filimon. Documente de istorie literară” (10/1969), „Iulia Hasdeu. Note și documente de istorie literară” (11/1969), „Felician Marceau” (2/1970), „Biblioteci italiene” (3/1970), „Amintirea lui George Enescu” (5/1970), „Pe urmele lui V. Hugo la Paris” (6/1970).

---

[11] „Sadoveniana”, în nr. 11/1960, pp. 11-20.
[12] Vol. IV/1973.
[13] Nr. 3-4/1959, pp. 455-467; 1-2/1956, pp. 197-212. Am reprodus și paginația, pentru a sesiza dimensiunile articolelor.
[14] I. C. Chițimia, Al. Dima (coordonatori), *Literatura română. Dicționar cronologic*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, p. 471; refacerea articolului posesiv-genitival „al” ne aparține.
[15] Nr. 4/1974, pp. 158-166.
[16] *Ibidem*, p. 184.
[17] I. Hangiu, *Dicționarul presei literare românești (1790-2000)*, București, Editura Institutului Cultural Român, 2004, p. 546.

https://biblioteca-digitala.ro

Împreună cu soțul său, va îngriji, în 1961, ediția dedicată Poeților Văcărești: Al. Piru va semna prefața, iar ea va asigura ținuta critică. Va fi utilizată de istoricii literari pentru a marca constituirea literaturii române moderne[18].

Piesa de rezistență a Elenei Piru o constituie cele trei volume din seria „Documente și manuscrise literare”, editate de Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” și realizate împreună cu Paul Cornea (coordonator). În „Notă asupra ediției” (pp. 5-12), se anunță că vor continua „valorificarea arhivei Institutului până la epuizarea ei”[19]. În detaliile tehnice (reguli de transmitere, semne convenționale, abrevieri), este de recunoscut deprinderea de lucru a paleografului Elena Piru, căreia îi aparțin alegerea și transcrierea textelor. Informațiile depozitate în cele trei volume au fost de folos istoricilor literari, care le citează în relație cu scriitorii prezentați[20]. De asemenea, sunt prezente în volumul al II-lea din *Istoria literaturii române*.

Elena Piru (18.03.1919, Iași – 30.10.1974, București), este recunoscută ca istoric literar și nu doar în calitate de cercetător sau de documentarist. Părinții sunt Ana Bjoza (născută Gheorghiu) și Iosif Bjoza, funcționari. În orașul natal urmează cursurile Liceului „Oltea Doamna” (1930-1937) și ale Facultății de Litere și Filosofie (1937-1941), unde îi este dascăl George Călinescu. Ca și viitorul său soț, profesorul de literatură va fi un model intelectual major. Profesiunile pe care le va îmbrățișa ar ilustra două orientări: una de custode al documentelor și de lector al acestora (a fost paleograf la Arhivele Statului din Iași, arhivist la Direcția Generală a Arhivelor Statului din București și bibliotecar principal la Biblioteca Academiei) și alta de viitor istoric literar, în calitate de cercetător științific principal la Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” din București.

Dacă specializarea din zona istoriei literare a fost oarecum studiată, cea ținând de ramura arhivistică a rămas necunoscută. Firesc ar fi fost ca medalionul de față să fi apărut în anul 2019, la centenarul nașterii Elenei Piru, dar considerăm că nu e târziu nici acum să facem publică personalitatea unei intelectuale care a dovedit că nu este umbrită de faima soțului său. Excursul profesionl de până aici este argumentarea altui adevăr: Elena Piru a convins că

[18] Cf. George Ivașcu, *Istoria literaturii române*, I, București, Editura Științifică, 1969, p. 573.

[19] Academia R.S.R., Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, *Documente și manuscrise literare*, I, București, Editura Academiei R.S.R., 1967, p. 6. Au urmat volumul al II-lea, în 1969, și al III-lea, în 1976, împreună și cu Roxana Sorescu.

[20] De exemplu, Mircea Zaciu, Marian Papahagi și Aurel Sasu, coordonatorii *Dicționarului scriitorilor români* (4 vol., la editurile Fundației Culturale Române – primele două, 1995-1998 –, respectiv „Albatros” – volumele din 2001 și 2002). La lista de autori comentați se adaugă Octav Botez (I, p. 341), Claudia Millian-Minulescu (III, p. 221) ș.a.

https://biblioteca-digitala.ro

deține coordonatele unui cercetător științific cu o solidă pregătire de specialitate și cu rezultate semnificative.

În cele ce urmează, vom prezenta, pe bază de înscrisuri, prima secvență, cea ieșeană, a biografiei sale profesionale: de la 1 septembrie 1942, când a fost angajată ca paleograf la Direcțiunea Regională a Arhivelor Statului din Iaşi, până la 1 noiembrie 1944, când a fost detaşată la Direcțiunea Generală a Arhivelor Statului din București. (Mulțumim d-lui dr. Florin Cîntic, șeful Serviciului Județean Iași al Arhivelor Naționale și dnei Elena Felecanu, inspector principal, pentru sprijinul acordat prin xerografierea unor documente referitoare la Elena Piru, aflate în fondul arhivistic Arhivele Statului Iași.)

În iulie 1942, instituția centrală comunică filialei ieșene că s-a aprobat organizarea concursului pentru ocuparea posturilor vacante. Elena Piru solicită înscrierea la examenul pentru ocuparea funcției de impiegat (Anexa nr. 1[21]). Direcțiunea Regională a Arhivelor Statului din Iași înștiințează posibilii candidați asupra datei (10 august), a condițiilor de înscriere (între care, „dovadă de bună purtare" și calitatea de absolvent al Facultății de Litere sau al Școlii de Arhivistică) și a conținutului probelor de examen: cunoștințe de istoria românilor și transcrierea unui act vechi românesc scris cu litere chirilice (probe scrise), respectiv cunoştințe despre importanța documentelor și noțiuni de arhivistică, bibliologie și registratură. În plus, se cereau cunoștințe din istoricul arhivelor moldovene, cititul și traducerea corectă a documentelor în limba slavă și, al treilea punct, descrierea și inventarierea manuscriselor. Comisia pentru examen era alcătuită din Aurelian Sacerdoțeanu, directorul general al Arhivelor Statului (președinte), M. Costăchescu, membru corespondent al Academiei Române, Alexandru Băleanu, inspector școlar general și fost director al Arhivelor Statului Iași, și Gh. Ungureanu, directorul Arhivelor Statului Iași (membri) (Anexa nr. 2[22]). S-au înscris 9 candidați, dintre care unul (N. Stețcu) nu s-a prezentat. Cei opt au fost: Constantin Turcu (licențiat în litere), pentru postul de arhivar principal, iar pentru posturile de paleografi: Ștefan Bujoreanu, Ivone Popovici, Elena Mihăilă și Elena Piru (licențiați în litere), N. Cadar, Simion Grecu și Alexandru Gonțea (studenți la litere, drept și respectiv teologie). Pentru proba scrisă candidații aveau de ales unul dintre cele trei subiecte: a) Actele diplomatice ca izvoare pentru geografia istorică a noastră; b) Ce valoare au documentele noastre vechi scrise în românește; c) Paralelă între izvoarele istorice narative și cele diplomatice (avantaje și dezavantaje) (Anexa nr. 3[23]).

[21] Ibidem, f. 145.
[22] Ibidem, f. 148.
[23] Ibidem, f. 149.

https://biblioteca-digitala.ro

Comisia transmite autorității centrale primele concluzii. Procesul-verbal din 11 august 1942 arată că pentru ocuparea postului de arhivar principal „s-au dat în plus următoarele lucrări: o probă scrisă de transcriere și traducere a unui document moldovenesc (de la Ștefan cel Mare) și oral, descrierea a două manuscripte, precum și istoricul arhivelor moldovene. Situația finală îl prezintă pe Constantin Turcu cu cele mai mari note: 10, 10, și 9 (media, 9,67), la proba scrisă, și 10 (istorie), 9 (istoria arhivelor moldovene, arhivistică și bibliologie) și 10 (registratură), rezultând media 9,67. Dintre candidații la posturile de paleograf, primele două locuri au fost ocupate de Ștefan Bujoreanu (media 8,91) și Elena Piru (8,67[24]). La 26 august se transmite direcțiunii ieșene că Ministerul Culturii Naționale a emis decizia de numiri și înaintări pentru cinci posturi – între care și cel ocupat de Elena Piru – de paleograf fără gradație, cu salariu lunar de 7200 lei (Anexa nr. 4[25]). Directorul regional, Gheorghe Ungureanu, îi comunică rezultatul concursului şi decizia Ministerului (Anexa nr. 5[26]). Poșta însă, lipsită de operativitate, a întârziat predarea înștiințărilor către Constantin Turcu și Elena Piru, încât aceștia nu s-au prezentat la serviciu în ziua de 1 septembrie 1942.

Încă din luna iunie a anului 1944, Elena Piru face cunoscută conducerii instituţiei intenția de a se transfera la Arhivele Statului din București. Directorul regional, Gheorghe Ungureanu, înaintează instituției centrale cererea angajatei și aprobă, din punctul său de vedere, detașarea, „cunoscând ca juste motivele pe care le invocă”. Totodată, ţine să menţioneze că „în situația de față, la această direcțiune este mai mare nevoie de funcționari bărbați decât de funcționare”. Era, probabil, o formă de a se consola pentru pierderea unui salariat de mare calitate. Aprobarea de la Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor, Direcțiunea Învățământului Superior, vine abia la 11 oct. 1944 (Anexa nr. 6[27]) și este transmisă Arhivelor Statului Iași, evacuate în comuna Săcelu, județul Gorj (Anexa nr. 7[28]).

Desigur, episodul ieșean, ca și cel bucureştean al biografiei Elenei Piru în perimetrul Arhivelor Naționale merită aprofundate.

[24] Ibidem, f. 194 r^0+v^0.
[25] Ibidem, f. 308 r^0+v^0.
[26] Idem, d. 6/1942, f. 189.
[27] Idem, d. 2/1944, f. 115.
[28] Ibidem, f. 116.

https://biblioteca-digitala.ro

Anexe

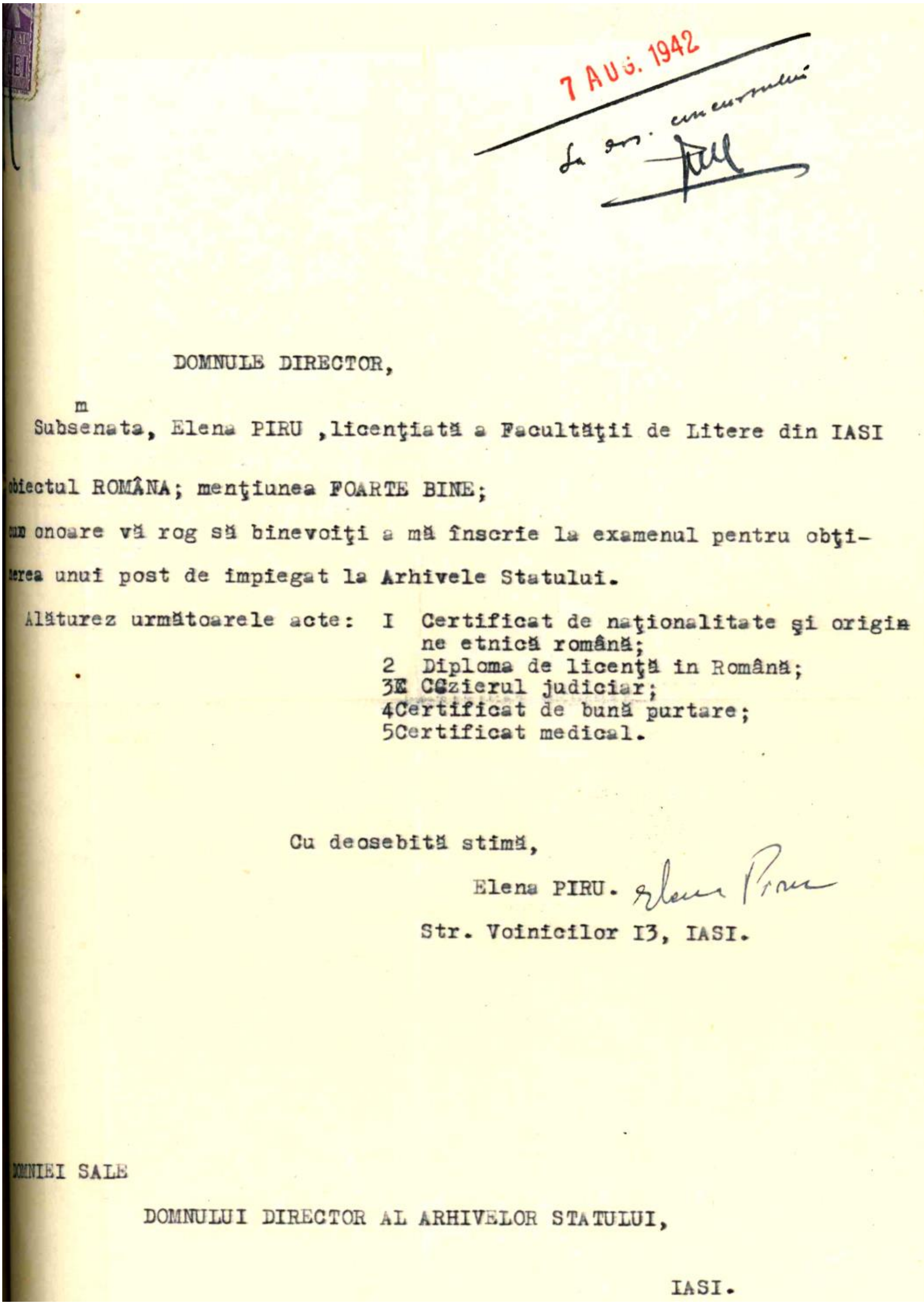

7 AUG. 1942

La dos. concursului

DOMNULE DIRECTOR,

m
Subsenata, Elena PIRU ,licenţiată a Facultăţii de Litere din IASI

obiectul ROMÂNA; menţiunea FOARTE BINE;

cu onoare vă rog să binevoiţi a mă înscrie la examenul pentru obţi-

nerea unui post de impiegat la Arhivele Statului.

Alăturez următoarele acte: I Certificat de naţionalitate şi origine etnică română;
2 Diploma de licenţă in Română;
3 Cazierul judiciar;
4 Certificat de bună purtare;
5 Certificat medical.

Cu deosebită stimă,

Elena PIRU. Elena Piru

Str. Voinicilor I3, IASI.

DOMNIEI SALE

DOMNULUI DIRECTOR AL ARHIVELOR STATULUI,

IASI.

Anexa nr. 1

https://biblioteca-digitala.ro

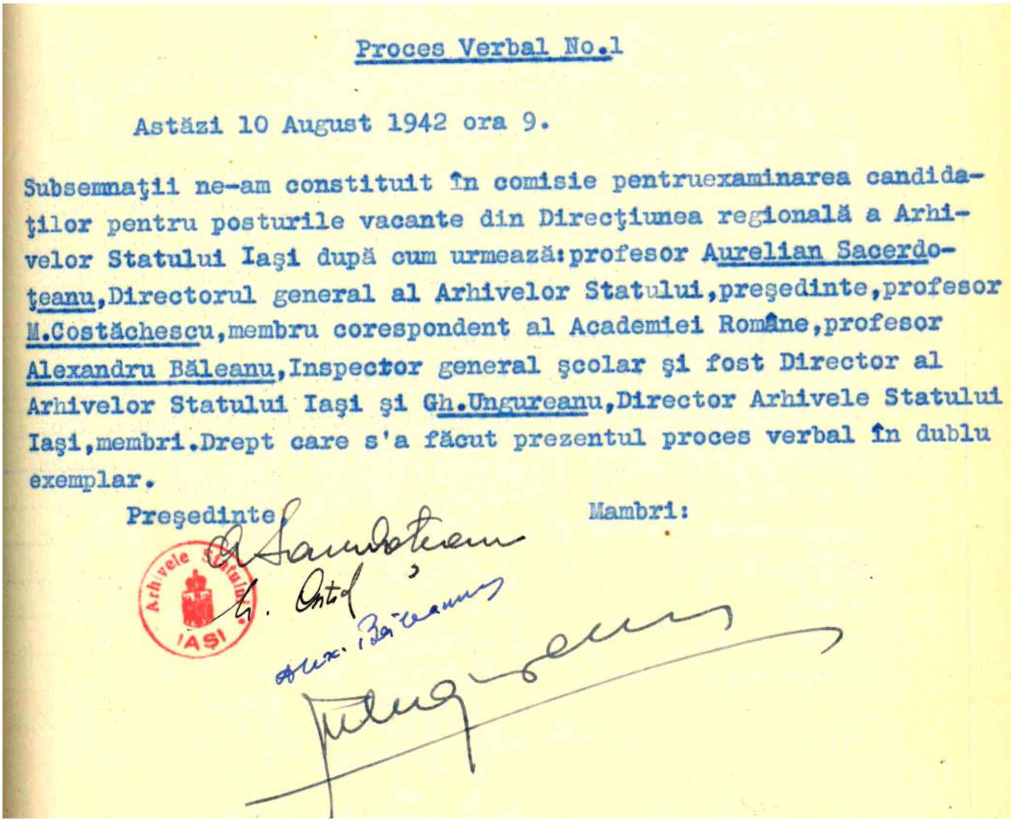

Proces Verbal No.1

Astăzi 10 August 1942 ora 9.

Subsemnaţii ne-am constituit în comisie pentruexaminarea candidaţilor pentru posturile vacante din Direcţiunea regională a Arhivelor Statului Iaşi după cum urmează:profesor Aurelian Sacerdoţeanu,Directorul general al Arhivelor Statului,preşedinte,profesor M.Costăchescu,membru corespondent al Academiei Române,profesor Alexandru Băleanu,Inspector general şcolar şi fost Director al Arhivelor Statului Iaşi şi Gh.Ungureanu,Director Arhivele Statului Iaşi,membri.Drept care s'a făcut prezentul proces verbal în dublu exemplar.

Preşedinte: Mambri:

Anexa nr. 2

Proces Verbal No.2

Astăzi 10 August 1942

Comisiunea pentru concurs întrunindu-se în şedinţă a procedat mai întâi la verificarea actelor candidaţilor;constatând că s'au înscris 6 barbaţi şi 3 femei, din care s'au prezentat 5 barbaţi şi 3 femei, că deci sunt puţini înscrişi dintre absolvenţii cu şcoli speciale sau cu secţia „istorie" a Facultăţii de Litere,hotărăşte să fie admişi la examen toţi candidaţii..Un candidat Steţcu N.Nu s'a prezentat.Candidaţii admişi şi prezentaţi sunt:

I Pentru postul de Arhivar principal

1.D-l Costantin Turcu licenţiat în litere.

II.Pentru posturile de paleografi

1.D-l Bujoreanu Stefan licenţiat în litere.
2. "Cadar N. student litere
3.Grecu Simion " drept
4. Gonţea Alexandru " teologie
5.D-na Ivone Popovici licenţiată în litere
6. " Elena Piru " "
7 D-Ra Elena Mihăilă " "

Proba I scrisă s'a dat la ora 10 cu următoarele subiecte din care aveau de ales unul:

a)Actele diplomatice ca izvoare pentru geografia istorică a noastră.

b)Ce valoare au documentele noastre vechi scrise în româneşte.

c)Paralelă între izvoarele istorice narative şi cele diplomatice (avantagii şi desavantagii)

La ora 4 d.a.s'a dat a doua probă scrisă de paleografie dându-se acelaş document la toţi(planşa II culegere de facsimile)

Proba III-a paleografică se fixează pentru mâine 11 cr.,ora 9 pentru candidatul la postul de arhivar principal.

Tot atunci începe şi oralul,probele scrise nefiind eliminatorii.

Preşedinte, Membri:

Arhivele Statului Iaşi

Anexa nr. 3

https://biblioteca-digitala.ro

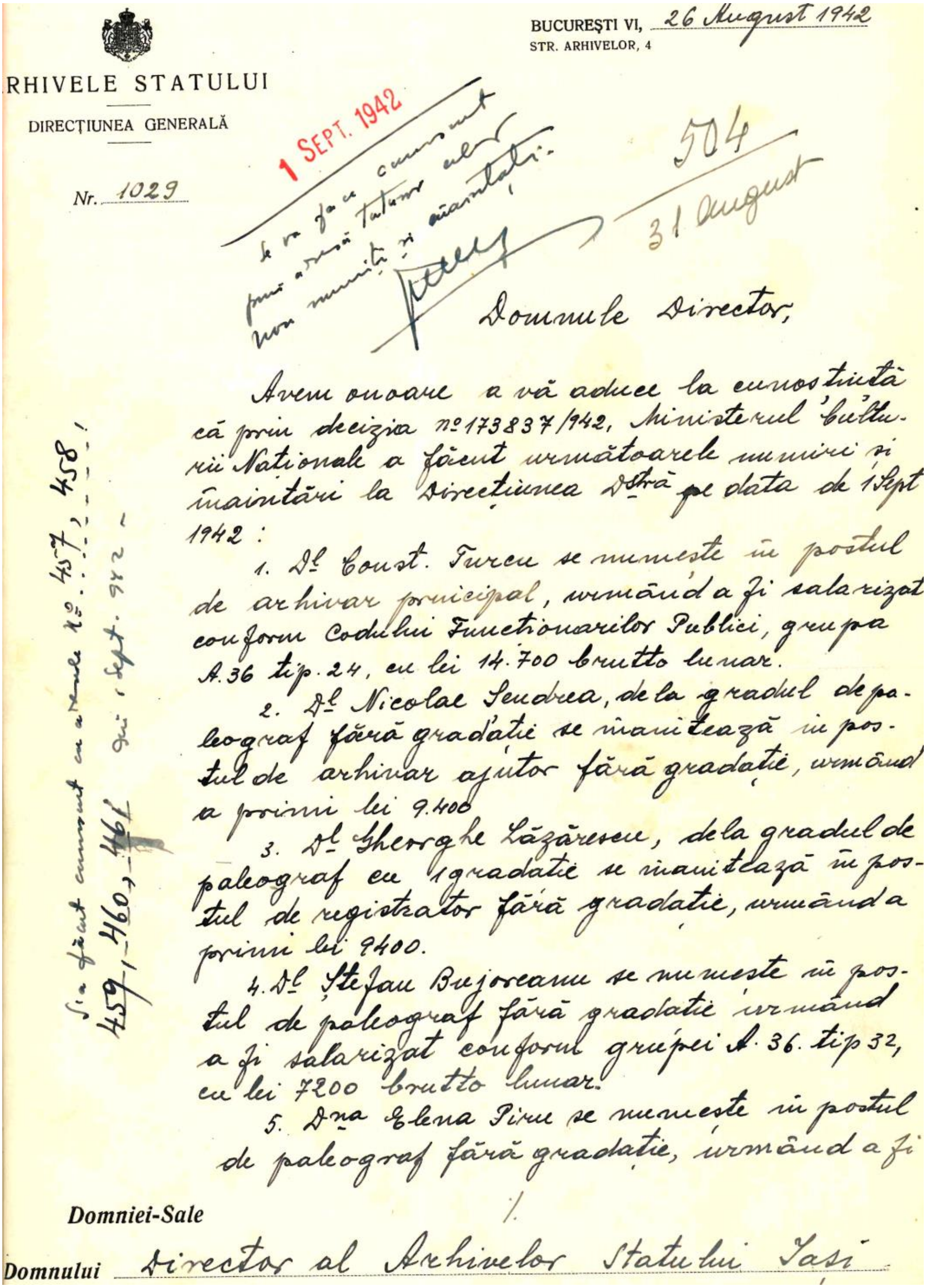

ARHIVELE STATULUI

DIRECȚIUNEA GENERALĂ

Nr. 1029

BUCUREȘTI VI, 26 August 1942

STR. ARHIVELOR, 4

1 SEPT. 1942

Se va face cunoscut prin adresă tuturor celor noi numiți și înaintați.

504

31 August

Domnule Director,

Avem onoare a vă aduce la cunoștință că prin decizia nº 173837/942, Ministerul Culturii Naționale a făcut următoarele numiri și înaintări la Direcțiunea Dstră pe data de 1 Sept 1942:

1. Dl Const. Turcu se numește în postul de arhivar principal, urmând a fi salarizat conform Codului Funcționarilor Publici, grupa A.36 tip. 24, cu lei 14.700 brutto lunar.

2. Dl Nicolae Sendrea, dela gradul de paleograf fără gradație se înaintează în postul de arhivar ajutor fără gradație, urmând a primi lei 9.400

3. Dl Gheorghe Lăzărescu, dela gradul de paleograf cu 1 gradație se înaintează în postul de registrator fără gradație, urmând a primi lei 9400.

4. Dl Ștefan Bujoreanu se numește în postul de paleograf fără gradație urmând a fi salarizat conform grupei A. 36. tip 32, cu lei 7200 brutto lunar.

5. Dna Elena Piru se numește în postul de paleograf fără gradație, urmând a fi

/.

S-a făcut cunoscut cu adresele nº 457, 458, 459, 460, 461 din 1 Sept. 942

Domniei-Sale

Domnului Director al Arhivelor Statului Iași

Anexa nr. 4 recto

https://biblioteca-digitala.ro

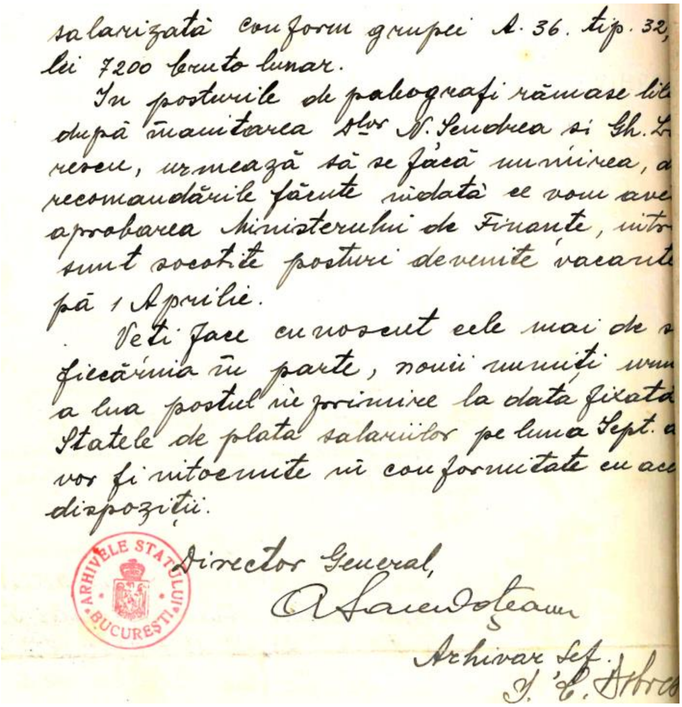
salarizată conform grupei A. 36. tip. 32,
lei 7200 brutto lunar.
În posturile de paleografi rămase libe
după înaintarea D-lor N. Sendrea și Gh. L
rescu, urmează să se facă numirea, a
recomandările făcute îndată ce vom ave
aprobarea Ministerului de Finanțe, într
sunt socotite posturi devenite vacante
pă 1 Aprilie.
Veți face cunoscut cele mai de s
ficăruia în parte, noii numiți urm
a lua postul în primire la data fixată
Statele de plata salariilor pe luna Sept. a
vor fi întocmite în conformitate cu ac
dispozițiuni.

Director General,
A. Sacerdoțeanu
Arhivar Șef,

Anexa nr. 4 verso

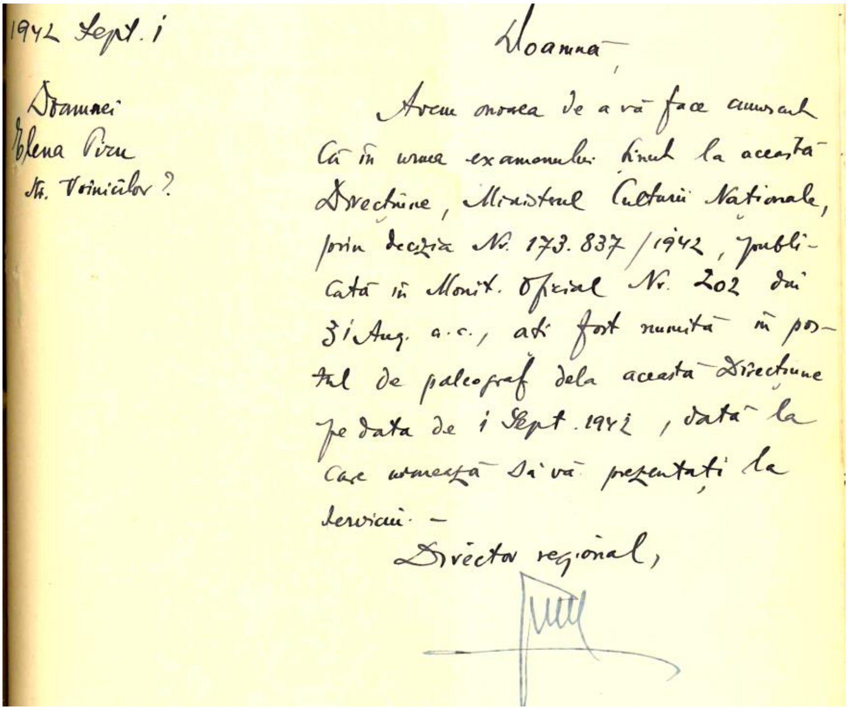
1942 Sept. 1

Doamnei
Elena Piru
Str. Voinicilor 7

Doamnă,

Avem onoarea de a vă face cunoscut că în urma examenului ținut la această Direcțiune, Ministerul Culturii Naționale, prin decizia No. 173.837/1942, publicată în Monit. Oficial Nr. 202 din 31 Aug. a.c., ați fost numită în postul de paleograf dela această Direcțiune pe data de 1 Sept. 1942, dată la care urmează să vă prezentați la serviciu. –

Director regional,

Anexa nr. 5

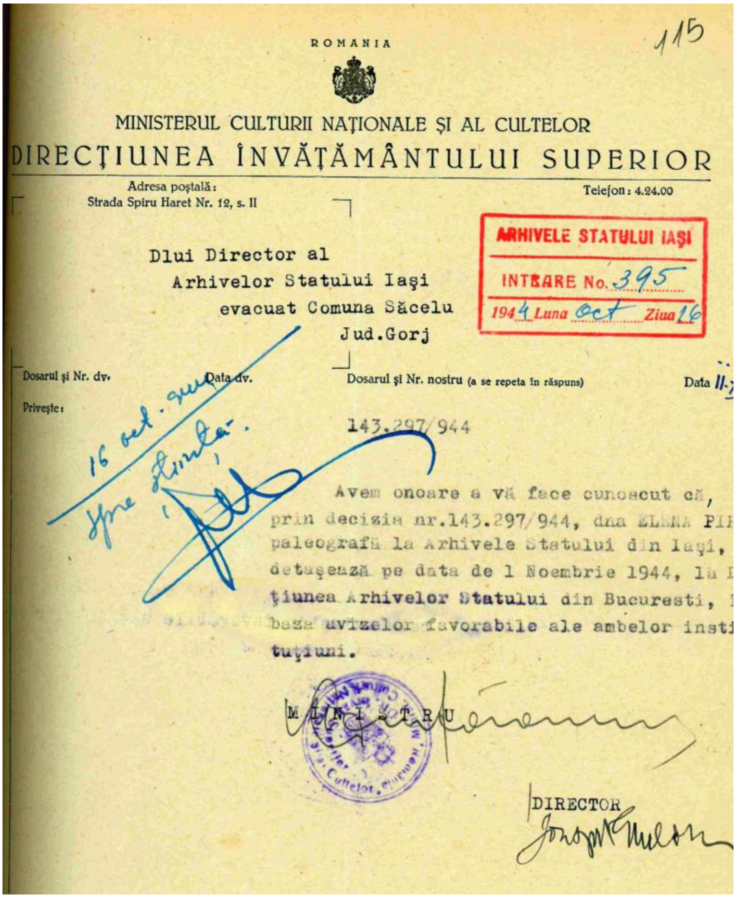

115

ROMANIA

MINISTERUL CULTURII NAȚIONALE ȘI AL CULTELOR

DIRECȚIUNEA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SUPERIOR

Adresa poștală: Strada Spiru Haret Nr. 12, s. II

Telefon: 4.24.00

ARHIVELE STATULUI IAȘI
INTRARE No. 395
1944 Luna Oct Ziua 16

Dlui Director al
Arhivelor Statului Iași
evacuat Comuna Săcelu
Jud.Gorj

Dosarul și Nr. dv. Data dv. Dosarul și Nr. nostru (a se repeta în răspuns) Data 11-

Privește:

143.297/944

16 oct. Spre știința.

Avem onoare a vă face cunoscut că, prin decizia nr.143.297/944, dna ELENA PI paleografă la Arhivele Statului din Iași, detașează pe data de 1 Noembrie 1944, la D ţiunea Arhivelor Statului din Bucuresti, baza avizelor favorabile ale ambelor insti tuţiuni.

MINISTRU

DIRECTOR

Anexa nr. 6

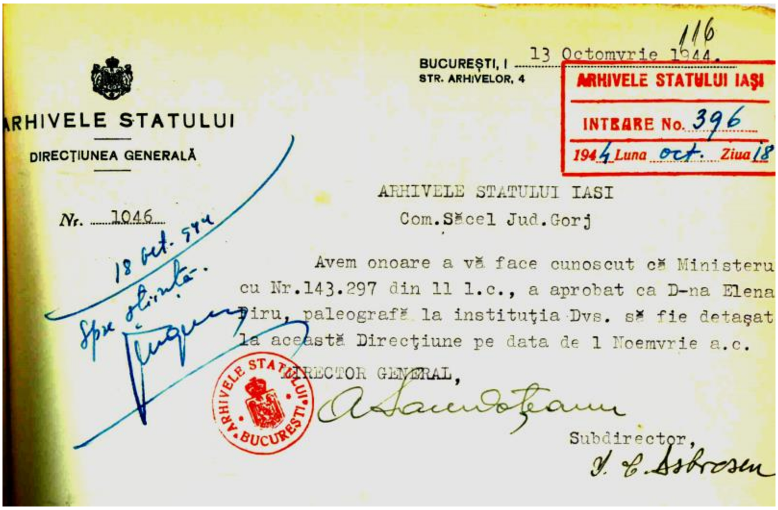

116

ARHIVELE STATULUI
DIRECȚIUNEA GENERALĂ

Nr. 1046

BUCUREȘTI, I 13 Octomvrie 1944.
STR. ARHIVELOR, 4

ARHIVELE STATULUI IAȘI
INTRARE No. 396
1944 Luna oct. Ziua 18

ARHIVELE STATULUI IASI
Com.Săcel Jud.Gorj

18 oct. 944 Spre știința.

Avem onoare a vă face cunoscut că Ministeru cu Nr.143.297 din 11 l.c., a aprobat ca D-na Elena Piru, paleografă la instituția Dvs. să fie detașat la această Direcțiune pe data de 1 Noemvrie a.c.

DIRECTOR GENERAL,

Subdirector,

ARHIVELE STATULUI BUCUREȘTI

Anexa nr. 7

IN MEMORIAM

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Ioan Ranca (1932-2020)

Ioan LĂCĂTUȘU

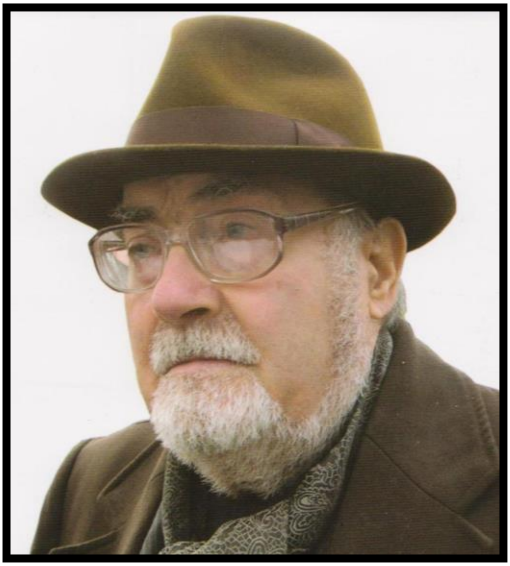

A trecut la cele veșnice arhivistul și istoricul târgu-mureșan Ioan RANCA. Dând glas sentimentelor de respect și prețuire față de personalitatea celui plecat în eternitate, istoricul și arhivistul clujean Vasile Lechințan a ținut să menționeze: „Sunt profund întristat de trecerea le cele eterne a istoricului Dr. Ioan Ranca, un mare suflet de om de știință care și-a iubit neamul său și i-a apărat demnitatea, fiind mândru de valorile pe care le-au creat strămoșii noștri în leagănul civilizației și dăinuirii noastre.

De prietenia sinceră a savantului dr. Ioan Ranca m-am bucurat în timpul cercetărilor mele și chiar am colaborat la proiecte comune, având conștiința că am alături sufletește un înțelept parcă de tipul celor din galeria antichității clasice. Târgu Mureșul – relev abia acum – mi se părea înnobilat de o astfel de efigie de Om al echilibrului conviețuirii pașnice interetnice, pe al cărui cuvânt de savant te puteai baza în această lume atât de dezorientată și dominată de neputința renașterii. Întâlnirile noastre de demult pe la simpozioane, discuțiile noastre telefonice Târgu Mureș – Cluj-Napoca erau prilej de încântare pentru schimbul de noutăți pe care cercetările noastre le aduceau la lumină. Aveam credința că un astfel de savant nu poate să aibă decât o viață nemuritoare. Un pios omagiu savantului târgumureșean care a îmbogățit istoriografia românească cu opere durabile. Sincere condoleanțe familiei”.

Din Bacău, arhivistul și istoricul Vilică Munteanu, prieten drag al celui plecat dintre noi, a consemnat: „Un mare OM, un mare ROMÂN a plecat spre o lume mai bună, mai dreaptă și s-a înălțat la cer. Ne-a părăsit un istoric și arhivist care a făcut cinste meseriei și instituției. Dumnezeu să te aibă în pază, domnule IOAN RANCA, iar familiei sincere condoleanțe! Regret că nu am fost să te conduc pe ultimul drum, dar abia în urmă cu o oră am aflat trista veste. Mulți dintre cei care te-am cunoscut și am colaborat te-am prețuit și îți vom

https://biblioteca-digitala.ro

păstra o frumoasă amintire. Încă un PROFESIONIST și-a încheiat socotelile pe Pământ și a trecut în lumea celor drepți!”

La rândul nostru, cu ocazia acestui trist moment, transmitem sincere condoleanțe familiei îndoliate, și publicăm la rubrica *Pagini regăsite*, Prefața volumului *Profesioniștii noștri 3. Ioan Ranca, istoric și arhivist, la 80 de ani*, lucrare apărută la Editura Eurocarpatica, Sfântu Gheorghe, 2012, ediție îngrijită de Liviu Boar și Ioan Lăcătușu. Dumnezeu să-l odihnească în pace!

Dr. Ioan Ranca – o personalitate a arhivisticii românești

În anul 2010, în cadrul Editurii *Eurocarpatica* a Centrului European de Studii Covasna-Harghita, din Sf. Gheorghe a fost inaugurată colecția „Profesioniștii noștri”, primul volum fiind dedicat distinsei doamne **Ana Grama** – cercetător, etnomuzeograf și arhivist sibian, la împlinirea vârstei de 70 de ani, iar numărul 2 profesorului, istoricului și arhivistului **Dr. Liviu Boar,** din Tg. Mureș, la împlinirea vârstei de 60 de ani. Așa cum rezultă din programul inițiatorilor colecției și din aprecierile specialiștilor care au colaborat la redactarea primului număr, noua colecție își propune să fie „o publicație care trebuie să dăinuie”, având obiective generoase precum: circumscrierea într-un proiect coerent și consecvent a unui grup profesional preocupat de problematica atât de complexă a românilor din Arcul Intracarpatic și conviețuirea lor cu secuii, maghiarii și concetățenii de alte etnii; promovarea ideii de elită profesională, de performanță cultural-științifică, obținută în cercetarea istoriei și culturii românești din sud-estul Transilvaniei și a interferențelor culturale româno-maghiare; propunerea de modele profesionale de urmat pentru cercetătorii din tânăra generație, prin prezentarea de secvențe semnificative din viața și activitatea celor pe care urmează să-i înlocuiască; și, nu în ultimul rând, gesturi de prețuire sinceră a valorilor „pentru ca întâlnirea cu normalitatea să nu se lase prea mult așteptată”.

În avanpremiera lansării noii colecții, începând cu anul 2009, la Sf. Gheorghe, din inițiativa Centrului Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan” din subordinea Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei și a Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni a fost constituit Grupul de Cercetare „I.I. Russu” pentru studiul sud-estului Transilvaniei.

Scopul și obiectivele colocviului sunt: instituționalizarea și amplificarea cercetărilor interdisciplinare referitoare la istoria, cultura și spiritualitatea românească din sud-estul Transilvaniei și la conviețuirea interetnică româno-maghiară – cercetări întreprinse de un grup de specialiști din principalele centre culturale ale țării, precum și din județele Covasna, Harghita și Mureș și valorificate editorial, în principal, în paginile publicației „Angvstia”, anuarul Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni și al Centrului Eclesiastic de Documentare „Nicolae Colan”; analiza anuală a stadiului

https://biblioteca-digitala.ro

cercetărilor problematicii interdisciplinare specifice arealului sud-est transilvan, pe termen scurt, mediu și de perspectivă; sprijinirea editării unor lucrări care se înscriu în obiectivele colocviului; organizarea unor momente în memoria cercetătorilor din domeniul științelor socio-umane din sud-estul Transilvaniei; dezvoltarea și valorificarea bazei de date cu utilizatori multipli, referitoare la arealul sud-est transilvan; sprijinirea cunoașterii bibliografiei privind sud-estul Transilvaniei, inclusiv prin postarea pe internet a celor mai importante lucrări care abordează această problematică. La primele trei colocvii naționale ale Grupului au fost atribuite premiile „I.I. Russu" unor cunoscuți cercetători: istorici, etnografi, teologi, sociologi, filologi ș. a, din principalele centre culturale ale țării, autori a unor valoroase lucrări referitoare la istoria, cultura și spiritualitatea românească din sud-estul Transilvaniei și la interferențele culturale româno-maghiară.

Un asemenea volum dedicăm acum distinsului istoric și arhivist **Dr. Ioan Ranca,** din Tg. Mureș, cu prilejul împlinirii a 80 de ani de viață – personalitate bine cunoscută și apreciată în sistemul Arhivelor Naționale și în mediul academic românesc, distins cu numeroase ordine, medalii și alte diplome care-i răsplătesc activitatea științifică și implicarea benefică în promovarea istoriei și culturii românești.

Galeria arhiviștilor români din cea de a doua jumătate a secolului al XX-lea și începutul secolului XXI, cuprinde la loc de cinste numele arhivistului și istoricului Ioan Ranca, din Tg. Mureș. În buna tradiție a arhivisticii românești, Ioan Ranca și-a identificat întreaga viața și activitate profesională cu instituția Arhivelor Naționale. Ioan Ranca s-a născut la 19 februarie 1932, în localitatea Aiud. În anul 1951 a absolvit liceul „Titu Maiorescu", azi „Avram Iancu" din Aiud și, în 1955, Facultatea de Istorie a Universității „Victor Babeș" din Cluj-Napoca. După absolvirea facultății, la 1 septembrie 1955, a fost angajat la Arhivele Statului Cluj, fiindu-i încredințată misiunea de a înființa filiala din Aiud a instituției amintite. Astfel, încă de la începutul carierei, tânărul arhivist Ranca a avut de soluționat numeroasele probleme care condiționau buna funcționare a noii filiale, de la asigurarea unui spațiu corespunzător și a dotărilor aferente, la constituirea fondurilor și colecțiilor arhivistice, desfășurarea activității de punere în valoare științifică a documentelor, și la gestionarea relațiilor cu principalii creatori și deținători de arhive.

La sărbătorirea celor 75 de ani de viață, arhiviștii clujeni, împreună cu mesajul lor de prețuire, i-au înmânat lui Ioan Ranca, caracterizarea întocmită de Șeful Serviciului Regional Cluj al Arhivelor Statului, Ioan Mărcuș, întocmită în 25 iunie 1958, document în care, printre altele se spune: „Activitatea tov. Ranca la Filiala din Aiud s-a desfășurat pe două linii distincte de la data încadrării sale, de când, de alt fel, a luat ființă și această unitate pe care o conduce pe linie administrativ-gospodărească și, apoi, pe linia muncii arhivistice propriu zise.

https://biblioteca-digitala.ro

Sub primul aspect, tov. Ranca, spirit dinamic și de inițiativă, a reușit cu multe greutăți și nu din cele mai ușoare, să asigure, într-un timp relativ scurt, condițiile unei bune funcționări a filialei, dotând-o cu cele necesare pentru desfășurarea normală a activității.

Mai departe, prin propaganda făcută, scriind articole la presa locală, ținând instructaj cu șefii instituțiilor, prin organizarea unei expoziții cu documente din trecutul orașului a reușit să ridice prestigiul unității nou create și să întrețină legături de colaborare cu celelalte instituții de cultură locale: Muzeul Raional și Biblioteca Documentară". La capitolul lipsuri, care de fapt sunt reale calități, se menționează: „combativitatea sa depășește uneori o anumită limită, opiniile personale le apără și recurge greu la autocritică".

În materialul prezentat cu ocazia sărbătoririi de la Tg. Mureș, cu titlul „Ioan Ranca – Șeful Filialei Aiud a Arhivelor Statului (1955-1962)", Dana Zecheru, directorul Direcție Județene Alba a Arhivelor Naționale, pe baza documentelor din arhiva instituției, prezintă pe larg activitatea lui Ioan Ranca, din perioada amintită, numeroasele probleme și greutăți, specifice fiecărui început, ce și-au găsit soluționarea prin munca tânărului și destoinicului arhivist, concluzionând: „Cei șapte ani în care domnul Ioan Ranca a fost șeful filialei Aiud a Arhivelor Statului au fost deosebiți de dificili și au solicitat toate resursele umane pentru depășirea obstacolelor întâmpinate. Dăruirea, profesionalismul și stăruința cu care domnul Ioan Ranca și-a îndeplinit activitatea au făcut ca noi, angajații de azi ai Direcției Județene Alba a Arhivelor Naționale să beneficiem de existența în depozitele noastre și ale creatorilor de pe teritoriul fostului raion Aiud a unor fonduri bine prelucrate".

În anul 1962, i s-a încredințat conducerea Arhivelor de Stat din fosta regiune Autonomă Maghiară, instituție care după 1968, a devenit filiala, iar mai apoi Direcția Județeană Mureș a Arhivelor Naționale, și care a fost condusă de Ioan Ranca până în 1990. Cu experiența acumulată la Aiud, Ioan Ranca și-a canalizat eforturile sale și ale colectivului pe care l-a condus, spre realizarea unor obiective prioritare precum: completarea, depozitarea și prelucrare arhivistică a documentelor existente în valorosul patrimoniu documentar-istoric al Arhivelor mureșene; îmbogățirea Fondului Arhivistic Național prin cercetări în arhivele din Ungaria și Franța; construirea noului sediu al Arhivelor mureșene; punerea în valoare științifică a documentelor, prin publicarea a numeroase lucrări, studii și articole și prin participarea la manifestări științifice organizate în principalele centre culturale ale țării, și nu în ultimul rând preocuparea pentru perfecționarea pregătirii profesionale, prin participarea la cursuri de specializare în Franța, în anul 1976, și prin obținerea titlului științific de doctor în istorie la Facultatea de Istorie din cadrul Universității „Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca, în anul 1986.

Una din cele mai importante realizări ale managerului Arhivelor mureșene, de la sfârșitul secolului XX, Ioan Ranca, o constituie **construirea**

https://biblioteca-digitala.ro

noului edificiu al Direcției Județene Mureș a Arhivelor Naționale, inaugurat în decembrie 1978, împlinindu-se astfel „un vechi deziderat al mureșenilor de a avea o clădire corespunzătoare rosturilor sociale ale acestei instituții" (Ioan Ranca*, Noul edificiu al Filialei Arhivelor Statului Județului Mureș,* „Revista arhivelor" nr. 3/1979, p. 302).

Colectivul de profesioniști autentici format la Arhivele mureșene, sub conducerea lui Ioan Ranca, înțelegând pe deplin misiunea ce o aveau de îndeplinit, au **organizat și inventariat importante fonduri și colecții arhivistice**, elaborând instrumentele de informare necesare cercetării acestora. Primul dintre acestea este *Îndrumătorul în Arhivele Statului. Județul Mureș,* redactat de un colectiv format din Viorel Grama, Ion Moldovan, Ionel Mureșan, Alexandru Pal-Antal, sub coordonarea lui Ioan Ranca. Lucrarea, una din cele mai bune de acest fel, elaborate în sistemul Arhivelor Naționale, corespunde pe deplin scopului prezentat în Introducere, respectiv acela de a „oferi cercetării științifice un instrument de informare destinat celor ce se apleacă să soarbă din izvorul veridic al cunoașterii faptelor, facilitându-le înțelegere așa cum au fost ele și redându-le astfel, cunoscând că istoriografia nu are din aceasta decât de câștigat" (Ioan Ranca, *Îndrumătorul în Arhivele Statului. Județul Mureș,* București, 1984, p.8).

Bun cunoscător al limbilor maghiară, latină, germană și franceză, Ioan Ranca a organizat la Tg. Mureș cursul de limbă și paleografie maghiară, iar în cadrul programului de pregătire a tinerilor arhiviști a prezentat cursul de istoria instituțiilor din Transilvania. Mai mulți ani, în cadrul Universității cultural-științifice, din Tg. Mureș a a condus cursul de istorie și arhivistică.

O importantă contribuție la **îmbogățirea fondului documentar de microfilme**, a adus-o Ioan Ranca prin cercetarea arhivelor din străinătate. Împreună cu Iosif Adam, pe parcursul mai multor deplasări (în anii 1965, 1971, 1973, 1974), a cercetat importante fonduri arhivistice referitoare la istoria Transilvaniei și la relațiile româno-maghiare, aflate în Arhiva Națională a Ungariei. Ioan Ranca a depistat, transcris și tradus din limba maghiară, sute de file document, folosite apoi pentru elaborarea volumelor referitoare la importante momente din istoria românilor ardeleni, și a asigurat fișarea și inventarierea microfilmelor aduse din Ungaria, în fondul „Conscripții urbariale" a 2400 localități din Transilvania.

În același timp, fiecare deplasare i-a oferit posibilitatea informării asupra „organizării și prelucrării fondurilor arhivistice deținute de către Arhiva Națională a Ungariei, preocupării pentru lărgirea activității științifice de publicare a documentelor, asupra activității sălilor de studii, asupra microfilmării și conservării documentelor arhivistice și altele". (I. Adam, I. Ranca, Cercetări în arhivele de peste hotare, în Revista arhivelor, nr. 1/1972, p. 171). În anul 1976 a beneficiat de o bursă de specializare în Arhivele Naționale

https://biblioteca-digitala.ro

ale Franței din Paris, făcând concomitent și cercetări în Biblioteca Națională a Franței.

Rodnica activitate de punere în **valoare științifică a documentelor** s-a concretizat în publicarea a aproape 100 de articole, studii și lucrări, de istorie și arhivistică. Ioan Ranca a fost un colaborator constant al *Revistei arhivelor*, făcând parte din Colegiul de redacție al publicației respective, timp de mai mulți ani. Din totalul lucrărilor și studiilor publicate, aproape o treime au apărut în Revista arhivelor și la Editura Arhivelor Naționale. O parte din studiile sale au fost publicate în revistele: *Studii, Revue Roumaine d Historie, Apulum* și în rubrica *Arhiva*, din cuprinsul revistei de cultură „Vatra".

Aceeași statornică și benefică colaborare a avut-o și o are Ioan Ranca cu presa locală din zonă, îndeosebi cu ziarul „Cuvântul liber" din Tg. Mureș. De remarcat faptul că sutele de articole de popularizare apărute în mass-media locală, purtând semnătura lui Ioan Ranca, au aceeași temeinică documentare și rigurozitate, fiind deosebit de apreciate și de solicitate de către publicul cititor. Prezentând pe larg, modul de desfășurare a marcării a 75 de ani de viață a lui Ioan Ranca, cotidianul mureșean „Cuvântul liber", din data de 22 februarie 2007, informează cititorii despre personalitatea celui sărbătorit, într-un articol purtând semnătura redactorului șef, Lazăr Lădariu, în care, printre altele, se menționează: „Un moment impresionant l-a constituit omagierea unui om-model de arhivist și istoric, neobositul dr. Ioan Ranca, cel care timp de cinci decenii a fost în slujba arhivelor și s-a remarcat prin dăruire profesională, muncă asiduă de cercetare istorică și supraveghere atentă a valorosului fond arhivistic. Dr. Ioan Ranca, prin dăruirea și priceperea sa, este cel care menține și astăzi nestinsă candela adevărului din documentele de arhivă, contribuind indiscutabil la a lăsa posterității, celor ce astăzi vorbesc de integrarea europeană, documente autentice și pagini de istorie, rezultat al cercetărilor sale minuțioase, în țară și peste graniță. (...) Despre toate aceste merite s-a vorbit ieri, prieteni de o viață încununând cu rara floare a recunoștinței o carieră încă neîntreruptă, urându-i omului, arhivistului, istoricului și colaboratorului nostru". De peste 40 de ani, Dr. Ioan Ranca este un colaborator apropiat **al Postului de Radio Târgu Mureș**, în toți acești ani fiind prezent pe lungimile de undă ale postului amintit cu medalioane, evocări, interviuri pe teme de istorie locală și națională.

Dr. Ioan Ranca este recunoscut și apreciat ca un foarte bun organizator a numeroase sesiuni de comunicări, simpozioane, colocvii, dezbateri și expoziții: În același timp, Ioan Ranca a participat la numeroase asemenea manifestări științifice și culturale care au avut loc la București, Cluj-Napoca, Alba Iulia, Iași, Deva, Arad, Zalău, Drobeta-Turnu Severin, Sf. Gheorghe, Miercurea-Ciuc, Reghin, Târnăveni, Gheorghieni ș.a. Prezența constantă în viața științifică și publicistică locală, regională și națională a Dr. Ioan Ranca a contribuit la creșterea prestigiului său de istoric, arhivist și

https://biblioteca-digitala.ro

publicist. Timp de mai mulți ani a fost președinte al Secției județene Mureș a Societății de Științe Istorice, având o colaborarea foarte bună cu Muzeul Județean de Istorie Mureș, cu Biblioteca Județeană, și cu celelalte instituții de cultură din județul Mureș, dar și din majoritatea județelor ardelene. Dr. Ioan Ranca este unanim apreciat pentru sprijinul acordat cercetărilor științifice locale, fiind considerat „un adevărat mecena pentru tinerii istorici târgmureșeni”, care au avut și au de învățat din sfaturile sale oferite cu nedisimulată generozitate și cu modestia omului cultivat.

Arhivistul Ioan Ranca este dublat de un **istoric cu realizări semnificative** pentru istoriografia transilvană. În 1986, la Universitatea „Babeș-Bolyai” și-a susținut sub îndrumarea istoricului Ștefan Pascu teza de doctorat cu tema „Românii din Secuime și Răscoala lui Horea”. Lucrarea a fost publicată în anul 2000, la Editura Pax Historica, cu o prefață semnată de academicianul Nicolae Edroiu. Lucrările de specialitate evidențiază contribuțiile lui Ioan Ranca la studiul unor **importante evenimente din istoria națională.** În cei peste 50 de ani dedicați arhivisticii și cercetării istorice (primul articol despre „Răscoala lui Horea în împrejurimile Aiudului”, a părut în ziarul „Înfrățirea” din Aiud, în anul 1957), au fost publicate mai multe lucrări, studii și articole, cu o mare diversitate tematică, dintre care amintim: teza de doctorat despre *reverberațiile răscoalei lui Horea între românii din scaunele secuiești*, lucrările dedicate unor personalități ilustre ale istoriei naționale și locale precum: Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Gheorghe Șincai, Avram Iancu, Vasile Lucaciu, Florin Micaș, Ioan Oros-Rusu, Simion Mândrescu ș.a. Aceeași atenție a fost acordată unor evenimente majore ale istoriei naționale ca, răscoala lui Horea, revoluția de la 1848/1849, Unirea Principatelor Române, Mișcarea Memorandistă, Marea Unire de la 1 Decembrie 1918, dar și unor teme precum: afirmarea ideii de unitate națională, relațiile și solidaritatea românilor din Ardeal cu cei din Moldova și Țara Românească, iobăgimea transilvană, istoria orașului Tg. Mureș și județului Mureș, circulația cărții bisericești pe Valea Mureșului, o conscripție necunoscută de la 1748 a populației românești din scaunul Giurgeu, Domeniul Lazar din Lăzarea ș.a. De remarcat, activitatea rodnică desfășurată după ieșirea la pensie, reprezentând o adevărată „a doua tinerețe”, perioadă în care au fost materializate proiectele concepute și pregătite, în anii cât a slujit arhivele mureșene.

Cercetător cu experiență, Ioan Ranca, abordează în lucrările sale probleme referitoare la **starea de spirit a populației, la prejudecățile**, stereotipiile și clișeele existente în mentalul colectiv, manipularea prin transmiterea unor știri și răspândirea unor zvonuri, rolul liderilor locali – îndeosebi a preoților și a învățătorilor ș.a. Adeptul dialogului pe bază de argumente, și nu a disputei sterile, Ioan Ranca a dat răspunsuri argumentate la multiple probleme ridicate de unii istorici maghiari referitoare la conviețuirea

https://biblioteca-digitala.ro

româno-siculică, cu bunele și relele ei, la dinamica populației românești și la „polarizările etnice" consemnate statistic și documentar, în primul rând în antroponimele din conscripții.

Numele arhivistului și istoricului Ioan Ranca va rămâne legat nemijlocit de contribuția sa esențială la **cercetarea istorie românilor din Arcul intracarpatic**: „Pentru cercetătorii avizați, dar și pentru o mare parte din publicul larg, arhivistul și istoricul Ioan Ranca este unul din cei mai avizați cunoscători și cercetători a istorie românilor din fostele scaune secuiești, sau a „romanității siculice", așa cum o numea mentorul său de pioasă memorie, savantul clujean I.I. Russu – reprezentând o „secvență ardentă" a istorie noastre naționale – după opinia academicianului Ștefan Pascu. Dând curs „sugestiilor călduroase" ale eminentului exeget al romanității siculice, I.I. Russu, în privința începerii cercetărilor pluridisciplinare în fostele scaune secuiești, Ioan Ranca a asigurat punerea în circuitul public a unei impresionante cantități de informații pertinente, prin apelul la izvoare, la sursele arhivistice, la cercetarea documentelor.

Cercetările pe această temă au început în anii 1965-1966, perioadă în care Ioan Ranca a adunat și sistematizat informații din aproape 500 de așezări din fostele scaune secuiești. După propria-i mărturisire „pentru a curma sterila polemică istorică interbelică, rămasă neîncheiată prin evenimentele de la mijlocul veacului XX, în problema continuității și prezenței necurmate a românilor în scaunele secuiești – Ioan Ranca – scrutează arhivele din țară și din străinătate, adunând un imens material antroponimic și informativ general despre masiva prezență a românilor din scaunele secuiești, în acest spațiu editând primele două volume, din cele patru proiectate, referitoare la românii din scaunele secuiești în antroponimele din conscripții". (Ioan Ranca, *Românii din scaunele secuiești în antroponimele din conscripții. Scaunul Ciuc, Giurgeu, Casin. Vol. II 1567-1850*, Tg. Mureș, 1997, coperta 4). Referindu-se la valoarea științifică a acestor volume, academicianul Ștefan Pascu, menționa: „Prof. dr. Ioan Ranca nu s-a mulțumit cu ceea ce știa din întâmplare sau cu aproximație, ci așa cum pretinde știința patronată de muza Clio, a asociat suma cunoștințelor anterioare cu cea oferită de o bibliografie bogată punând la dispoziția cititorului o imagine închegată și coerentă despre o secvență ardentă a românilor din estul Transilvaniei" (Ioan Ranca, *Românii din scaunele secuiești în antroponimele din conscripții. Scaunul Ciuc, Giurgeu, Cașin. Vol. II 1567-1850,* Tg. Mureș, 1997, coperta 4).

Continuând cercetările distinșilor săi înaintași David Prodan, Ion I. Russu și Ștefan Pascu, istoricul și arhivistul Ioan Ranca, a cercetat cu migală și scrupulozitate, ca nimeni altul, **problematica antroponimelor românești din fostele scaune secuiești**, în cadrul unui proiect amplu, care în final se va materializa în patru volume. Cele două volumele intitulate „Românii din scaunele secuiești în antroponimele din conscripții", vol. I, Scaunul Mureș și

https://biblioteca-digitala.ro

vol. II, Scaunul Ciuc, Giurgeu, Cașin – apărute până în prezent, sunt lucrări grele și anevoioase, realizate de un singur om”, depunând o adevărată „muncă de Sisif’, „migăloase și deloc atractive, ocolite chiar și involuntar de cercetători”. Lucrări de o asemenea factură și complexitate, fiind de regulă elaborate de institute specializate.

În același timp, Dr. Ioan Ranca are pregătită pentru tipar volumul ***Românii din secuime în conscripția din* 1820**. Lucrarea prezintă o importanță deosebită, prin marele număr de subiecți cu nume indiscutabil românești, prezenți ca factori de producție determinanți în economia feudală în descompunere și criteriu de estimare a proporției prezenței lor în revoluția de la 1848-1849. Lucrarea va putea constitui sursa principală pentru viitoarele studii teoretice ce vor putea fi redactate cu argumente imbatabile de generațiile de istorici care vin, dar care sunt prea puțin dispuși să se aplece asupra culegerii unei cantități așa de mare de date, operațiune migăloasă ce necesită studierea ani în șir, în arhive și biblioteci, pentru elaborarea unor asemenea lucrări.

Lucrarea menționată, încorporează rezultatele a unei munci de peste patru decenii, constând în parcurgerea manuscriselor scrise în limbile maghiară, latină și germană, a peste 450 de fascicole reprezentând conscripțiile (recensămintele) nominale ale populației aservite (iobagi și jeleri) români, din tot atâtea sate din estul Transilvaniei. Astfel au fost parcurse câteva mii de file scrise în paleografii diferite în vederea extragerii antroponimelor de factură românească (redată în grafiile sec. al XVIII – XIX-lea limbilor menționate) sub care au fost înscriși *ab illo tempore* românii, populația majoritară a Transilvaniei, dar aflați într-o minoritate relativă în această zonă, în comparație cu etniile recunoscute legal de sursele de drept medievale.

Satisfacția noastră este cu atât mai mare, cu cât, Dr. Ioan Ranca se numără printre cei mai **apropiați și statornici colaboratori** ai Central European de Studii Covasna-Harghita, Centrului Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan” și al Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni. După înființarea instituțiilor muzeale românești laice și eclesiastice, din județele Covasna și Harghita, cu bogata sa experiență și generoasă disponibilitate, cu înțelepciune și echilibru, Ioan Ranca „ne-a fost baci”, monitorizându-ne, sprijinindu-ne, iar când a fost cazul, atenționându-ne și sfătuindu-ne de bine. La rândul nostru, i-am răsplătit prodigioasa sa activitate științifică prin acordarea ***Premiului I.I. Russu,*** la prima ediție, din anul 2009.

Ca o recunoaștere a îndelungatei și rodnicei activități desfășurate pe tărâmul arhivisticii și istoriografiei românești a fost inclus în **Enciclopedia Istoriografiei Românești** (1978), a fost distins cu **Fibula de la Suseni și Diploma de Excelență**, acordate de Prefectura județului Mureș (2006), mai multe distincții – diplome de onoare, diplome de excelență, medalii jubiliare – din partea Arhivelor Naționale și a altor instituții și asociații științifice, culturale și civice.

https://biblioteca-digitala.ro

Mesajele primite cu prilejul împlinirii vârstei de 75 de ani, cât și cele cuprinse în volumul de față, surprind principalele aspecte și dimensiuni ale personalității arhivistului și istoricului Ioan Ranca, iar împreună, redau cât mai fidel personalitatea sa, cu luminile și izbânzile dobândite prin muncă asiduă, în vremuri nu întotdeauna favorabile. Sunt puse în evidență: profilul de **arhivist** cu multiple însușiri, remarcat ca redutabil profesionist, cu vocație de istoric, devotat Arhivelor Naționale pe care le-a slujit ca vrednic succesor al marilor înaintași; bun organizator, apropiat de oameni, directorul care a știut să-și antreneze colaboratorii în activități de depistare, preluare, conservare și valorificare a documentelor de importanță istorică și practică; directorul exigent, perseverent, corect, principial, cu putere de muncă și inițiativă, spirit gospodăresc, fire comunicativă, deschisă, cu o pregătire profesională foarte bună, cu experiență în muncă și calificative foarte bune la evaluările anuale; portretul unui **director** care „avea coloană vertebrală"; care se impunea prin vervă, ținută și mai ales prin argumentația pe care o folosea în susținerea ideilor sale, prin înaltul profesionalism, atât prin intervențiile sale, cât și prin ținuta referatelor și a comunicărilor susținute; conferențiarul care peste tot lăsa o impresie puternică prin importanța subiectului istoric abordat în comunicările sale și a documentației minuțioase, aproape în exclusivitate bazată pe izvoare; cercetătorul care a fost și este respectat ca o autoritate în domeniu; **calitățile cercetătorului**: meticulozitatea, răbdarea, exigența, patriotismul, promovarea spiritului național, tinerețea și forța sufletească, rigoarea, consecvența, discernământul, probitatea, prolificitate științifică, loialitatea față de profesie și instituție, demnitate, onestitate, generozitatea, echilibru, înțelepciunea ș.a.

În persoana lui Ioan Ranca – subliniază cu deplin temei, prof. univ. dr. Corneliu Mihai Lungu, fost director general al Arhivelor Naționale ale României – „au fost întruchipați, în mod armonios, arhivistul, istoricul, cercetătorul, dar, mai presus de orice: OMUL, care și-a dedicat întreaga viață și activitate, în egală măsură, atât documentelor de arhivă cât și semenilor săi pe care a știut să-i aprecieze".

Dar OMUL Ioan Ranca nu s-ar fi putut împlini profesional fără o familie model, fără contribuția distinsei doamne Ranca, care și-a înțeles soțul și menirea lui, și l-a sprijinit din punct de vedere moral peste tot unde a fost nevoie, fără satisfacțiile oferite de cei doi copii ai familiei, care au onorat-o cu frumoase cariere profesionale și nepoți minunați.

Bineînțeles că despre arhivistul, istoricul, cercetătorul, publicistul și despre OMUL implicat în viața cetății Ioan Ranca se pot spune încă multe, inclusiv despre eventualele rezerve formulate de unii din foștii săi colegi și colaboratori. Important este că, prin tot cea ce a făcut și face pe tărâmul istoriografiei și arhivisticii românești, Ioan Ranca și-a înscris numele în galeria marilor personalități arhivistice de la cumpăna dintre secolele XX și XXI, reprezentând pentru generația tânără, întruchiparea modelului ce se cere urmat.

https://biblioteca-digitala.ro

Un om între oameni – Ștefan Marinescu (1941-2020)

Eugeniu CRISTE

În primăvara anului 1988, destinul îmi călăuzea pașii, în avantajul meu, spre un nou început împotriva dorințelor mele. După 38 de ani de „viață la tară”, dintre care 18 ani de învățământ în satul natal Coroieni, știam ce sunt, dar nici nu visam unde voi ajunge și ce voi putea deveni.

În ziua de luni 14 aprilie 1988 intram stingher pe greoaia poartă metalică a Filialei Arhivelor Statului Arad, de pe strada Ceaikovski 2-6, de unde am fost condus în biroul șefului filialei, Ștefan Marinescu, care, în ținută de gală, mă primește cu zâmbetul pe buze, urându-mi bun venit în instituție, iar apoi îmi prezintă pe alții doi colaboratori, Mircea Timbus și Ioan Popovici. Primul, politicos și reverențios, dar în același timp dornic de conversație, îmi spune „și dacă o să fii serios în activitatea profesională, de aici de la noi poți să ieși liniștit la pensie”. Cel de-al doilea, mai plin de importanță și mai sfătos, spune: „noi suntem din Ministerul de Interne, suntem altfel decât restul. Dacă vei fi ca noi, bine-ți va fi”. Știam de atunci că – ultimul cuvânt îl are *șefu'* adică Ștefan Marinescu, care, printre multe altele, mă întreabă:

– Care sunt cele trei obiective pe care le urmărește un angajat al Ministerul de Interne, când este pe teren?

– Nu știu, am răspuns sincer.

– Nu-i nimic. Ți le spune *șefu'*. După câteva secunde bune îmi zice:

a) Culege informații
b) Atinge obiectivul
c) Face pândă.

https://biblioteca-digitala.ro

Din acel moment discuțiile timp de circa cinci minute au alunecat spre alte domenii, pentru ca *șefu'* să mă întrebe din nou despre cele trei obiective. Am tăcut mâlc pentru că memoria parcă o luase razna. Puțin surprins *șefu'* mi le repetă, subliniind „bagă-le bine la cap pentru a nu avea surprize din partea mea”. Le-am repetat și de atunci le știu până astăzi.

Văzând că mi-am însușit, chiar sub amenințare, cele trei obiective, pe un ton imperativ îmi zice:

– Să-mi spui cele trei obiective, prin semne, nu prin cuvinte!

– Dar, *șefu'*, dacă nu le-am știut prin cuvinte cum pot să la spun prin semne?

– Nu ai de unde le cunoaște. Am să ți le arăt eu și nu o să le uiți cât trăiești. Și așa a fost.

După această primă zi și primă întâlnire cu cei „trei mari” ai arhivelor arădene au urmat alte minute, ore, zile, luni și ani de întâmplări hărăzite de destin, pe care nici în cele mai adânci tainițe ale subconștientului nu le puteam ascunde.

Am să rememorez câteva dintre acestea, în care personajul principal a fost *șefu'* – Ștefan Marinescu, iar în umbra lui, sub aripa sa protectoare mă aflam eu, noul venit.

Luni, 28 aprilie 1989, am avut de îndeplinit prima misiune de control la Consiliul Popular al comunei Macea. Deplasarea s-a făcut cu autoturismul Dacia 1300 AR 8902, proprietate personală, Filialele Arhivelor Statului neavând încă în dotarea proprie automobile de teren. *Șefu'*, care era și îndrumătorul meu, a efectuat toate formalitățile necesare – dispoziție zilnică, înlocuitor la comandă, ordine serviciu completate – a dat ordinul: „Pe cai”. Am plecat în jur de ora $9^{\underline{00}}$. Afară cerul era senin și temperatura în jur de 1-2^0 C. Când am ieșit din oraș și am trecut prin localitățile Șofronea, Curtici, Macea am observat lăstarii nucilor maronizați și cartofii, din fața caselor, cu lăstarii de 10-12 cm înnegriți și lăsați în jos. Aerul rece – sărutul otrăvitor al brumei era sub -5^0 C.

Vara și toamna anului 1988, ca și a următorului an 1989 au trecut în zbor: cursuri cu „Tinerii arhiviști” la București – 2 luni, cercuri profesionale și pregătirea expoziției: REALIZĂRILE EPOCII DE AUR, cu termen de vernisare 25 octombrie 1989. Evenimentele s-au derulat cu repeziciune și expoziția nu s-a mai deschis niciodată. A trecut și Congresul al XIV-lea al PCR și ne-a luat pe nepregătite „Revoluția din Decembrie 1989”.

După evenimentele din 16-20 decembrie 1989 de la Timișoara, locuitorii municipiului Arad, în special muncitorii de la Orologerie, „Libertatea”, „Strungul”, „Fabrica de Mobilă”, „Vagoane” și altele au ieșit cu miile în fața Primăriei. Armata, în special unitățile de blindate (tancuri și transportoarele amfibii blindate) au luat poziții contra demonstranților. În

https://biblioteca-digitala.ro

momentele critice, când forțele Ministerului Apărării și cu cele ale Ministerului de Interne se aflau în fața unui conflict armat, indirect siguranța Arhivelor Statului fiind în pericol, în biroul *șefului*, Ștefan Marinescu, se adună la ceas de „taină" vârfurile celor două tabere. Personajul „nr. 1" maiorul infanterist Ioan Micu – comandantul ostașilor din cetate. Destinul iar își face simțită prezența: suntem maramureșeni, colegi de școală în clasele V-VII anii 1959-1963. Suspiciunile dispar, iar clădirea arhivelor arădene este protejată de 2 tancuri T35 și de 2 TAB-uri (pentru mai multă siguranță și pentru orice eventualitate). Din acest moment *șefu'* rămâne singur în clădirea principală a Arhivelor Statului, iar noi ceilalți „la cules de informații" (și doamne câte au fost): elicoptere de diversiune, spioni și nelipsiții teroriști, care, din Turnul de Apă, au ciuruit geamurile liceului de vis-a-vis și ale căror gloanțe au intrat și-n sălile și depozitele instituției, făcând numeroase victime, după ce în timpul nopții de 22 spre 23 decembrie 1989, în zgomotul cutiilor de conserve puse capcane de soldații timorați, au atins trupurile a 2 pisici.

Iarna anului 1989 a trecut ca o bură, timp în care visam la o nouă lume a libertății de exprimare și a minții neîngrădite. Ne-am constituit în Asociația Arhiviștilor „David Prodan" și sindicatul „Solidaritatea". Credeam într-o descentralizare a sistemului. Visele s-au dus și ne-am trezit în București cu minerii, iar la Arad cu Corpul de Control al directorului Arhivelor Naționale. Era în luna iunie 1990. La aflarea veștii *șefu'* ne-a încurajat: „Nu vă temeți. Doar cu mine au treabă". Noi am rămas „controlorii" s-au dus. Unii s-au pensionat și nu i-am mai întâlnit niciodată, cu alții am întreținut relații strânse până azi. Oameni și oameni.

Nu pot fi uitate 2 realizări ale erei „șefului" Ștefan Marinescu:

1. Salvarea de la distrugere a documentelor de importanță istorico-documentară de la marii creatori de documente: PMA; PJA; Episcopia Aradului, liceele de specialitate și, nu în cele din urmă, ale unităților lichidate (CAP-urile) și desființatele SMA-uri, C.U.A.S.C.-uri. Sute de metri liniari de documente au fost preluate în regim de salvare, dar cele mai valoroase au fost cele ale Comitetului Județean de Partid Arad, anii extremi 1944-1990 în cantitate de 1200 ml.

2. Valorificarea informațiilor din documente în scopuri științifice și practice.

În anii de după 1989, an de an, arhiviștii Aradului au participat cu lucrări științifice la sesiuni organizare în Arad, Timișoara, Baia Mare, Deva, Alba Iulia, Cluj-Napoca și Bacău.

Au fost marcați 45 și 50 de ani de la înființarea, în anul 1951, a Serviciului Regional Arad al Arhivelor Statului, devenit, în 1968, Filiala Județeană Arad a Arhivelor Statului și în 1996 Direcția Județeană Arad a Arhivelor Naționale. La activitățile organizate în 1996-2001 au participat și

https://biblioteca-digitala.ro

reprezentanții Arhivelor Naționale Ioan Scurtu; Corneliu Mihail Lungu și Costin Feneșan care au avut cuvinte de prețuire la adresa *șefului* și a instituției condusă de el.

În luna lui florar 2003, după Paște, un „desant” format din 3 împuterniciți – au „radiografiat” activitatea șefului instituției arhivelor arădene, iar decizia, venită după o lună de la control, a fost pensionarea șefului Ștefan Marinescu începând cu data de 1 iulie 2003, dovedindu-se, încă odată, limita cunoștințelor noastre precum și imperfecțiunea spiritului nostru.

Pe Ștefan Marinescu l-am admirat dintotdeauna, chiar înainte de a-l cunoaște bine. Necunoscutul de atunci este adevărul de astăzi. Am stat, dormit, lucrat, mâncat și băut împreună cu omul, *șefu'* și prietenul Ștefan Marinescu aproape de 35 de ani. Nu-mi rămâne decât respectul și recunoștința față de el, chiar dacă admirația, respectul și recunoștința îmbătrânesc cel mai iute în fața dorinței tainice de a primi binefaceri cât mai mari.

https://biblioteca-digitala.ro

Cu tristețe, despre Angela Pop

Constantin CHERAMIDOGLU

Ce triste sunt momentele când trebuie să te apleci asupra foii de hârtie pentru a face bilanțul vieții unui om. Poate încăpea viața cuiva în rubricile unui document contabil? Dar se pare că așa trebuie, să înghesuim la urmă totul în câteva rânduri, să inventariem realizările sale, să notăm scrupulos gradele profesionale și aprecierile obținute pe drumul profesional. Dar sufletul acelui om, sentimentele sale, dorințele neîmplinite, suferințele interioare, oare cine și mai ales când, le contabilizează? Ce greu e să vorbești la trecut, despre un om cu care ai fost aproape trei decenii încheiate... Să vorbim totuși, cu tristețe, despre Angela Pop, fără ca ea să ne mai poată auzi, pentru că, pe 9 septembrie 2020, sufletul ei bun s-a ridicat la Cer...

Născută la 30 martie 1947, în comuna Cristian din județul Brașov, Angela Pop a absolvit Facultatea de Istorie din cadrul Universității București, promoția 1971. A fost, pe rând, profesor la Liceul „Spiru Haret" din Tulcea (1971-1974), muzeograf în cadrul Muzeului de Istorie Națională și Arheologie Constanța (1971-1974) și arhivist la Direcția Județeană Constanța a Arhivelor Naționale, până la pensionarea sa, în anul 2005. La această din urmă instituție a ocupat și funcția de conducere pentru o perioadă mai scurtă.

Se intra greu în breasla arhiviștilor înainte de 1990, dar Angela Pop a fost apreciată de conducerea de atunci a arhivelor constănțene, experiența sa anterioară din muzeografia dobrogeană fiindu-i de un real folos. S-a apropiat firesc de documentele de arhivă, pe care le analiza cu mare atenție, deslușind, de multe ori, sensuri ascunse, informații pe care alții nu le vedeau acolo, astfel că a prelucrat fonduri importante de arhivă cu acribie, cu înalt profesionalism. Descătușarea de după 1990 i-a permis valorificarea cunoștințelor sale în domeniu și împlinirea la care fiecare dintre noi vrem să ajungem în cariera noastră. A publicat prezentări de fonduri arhivistice, a organizat expoziții de

https://biblioteca-digitala.ro

documente și fotografii de epocă, a călăuzit studenții de la Istorie în primii lor pași în cercetarea documentelor și a participat, cu trup și suflet, la cercurile profesionale ale arhiviștilor; a făcut, deci, tot ce putea să facă în acest domeniu căruia i s-a dedicat total, cu pasiune chiar. Personal nu pot să uit căldura cu care m-a întâmpinat când, în toamna anului 1990, am intrat și eu în colectivul restrâns al arhiviștilor constănțeni, disponibilitatea sa totală în sprijinirea primilor mai pași în această profesie.

După ieșirea la pensie nu s-a retras din lumea arhivelor, ci a participat la mai toate activitățile pe care Asociația Arhiviștilor din Constanța le-a organizat, iar prezența sa la sala de studiu de aici era o prezență firească. A colaborat și cu primele firme particulare de prelucrare a arhivelor, atât de necesare într-o societate bazată pe economia de piață, dar care, firesc, nu aveau încă experiența profesională necesară și a instruit zeci de arhivari, care îi datorează astăzi formarea lor profesională. Toate acestea le făcea cu o energie admirabilă, în ciuda vârstei și a problemelor de sănătate.

Prin natura activității profesionale, a fost preocupată de cunoașterea istoriei moderne și contemporane a Dobrogei, în context național, reliefând în studiile sale interesul constant al corpului profesoral local pentru perfecționarea procesului instructiv-educativ la nivelul elevilor dar și al studenților. Prin lucrările sale s-a mai demonstrat faptul că în Dobrogea, regiune cu o economie predominant agrară și o proprietate funciară nu cu mult peste nivelul de subzistență, se impunea crearea formelor asociative și un sprijin real din partea băncilor locale. În aceeași măsură, Angela Pop a fost interesată de elementele specifice ale administrării județelor Durostor și Caliacra în perioada 1913-1940.

Rezultatele acestor cercetări au fost prezentate în cadrul sesiunilor anuale organizate de Muzeul de Istorie Națională și Arheologie din Constanța, Muzeul Marinei Române Constanța, Muzeul Marinei Române Constanța, Biblioteca Județeană Constanța, Societatea de Istorie și Retrologie Agrară din România, precum și la alte muzee și structuri județene ale Arhivelor Naționale. Din păcate, doar o mică parte dintre acestea au văzut lumina tiparului. Amintim astfel o parte din lucrările sale ce pot fi regăsite în volumele din biblioteci:

- *Un călător francez în Dobrogea: Eugèn Blondeau*, în „Comunicări de Istoria Dobrogei", Constanța, 1980, pp. 81-90.
- *Contribuția cadrelor didactice la viața culturală a Dobrogei între anii 1878-1916,* în „Comunicări de Istoria Dobrogei", vol. 2, Constanța, 1983, pp. 125-147.
- *Arhivele Statului – tezaur de informare și documentare*, în Biblioteca Jud. Constanța, „Comunicări și referate de bibliologie", Constanța, 1992, pp. 95-100.
- *Înființarea Fabricii de Textile „Dobrogeana" din Constanța* (rezumat), în volumul *Al XIII-lea Simpozion Național de Istorie și Retrologie Agrară*, desfășurat la Constanța, 31 august – 3 septembrie 1993, Constanța, 1994, pp. 78-79.

https://biblioteca-digitala.ro

- *Sindicatul rural de magazie sătească din comuna Ferdinand I (Mihail Kogălniceanu), județul Constanța* (rezumat), în *Al XIV-lea Simpozion Național de Istorie și Retrologie Agrară*, desfășurat la Bacău, 23-27 august 1994, Bacău, 1994, pp. 317-319.

- *Profesorul Constantin Moisil (1876-1958)*, în „Analele Dobrogei” Serie nouă, An I, nr. 1, Constanța, 1995, pp. 40-41.

- *Monumentul eroilor sârbi de la Medgidia*, în Societatea de Științe Istorice, Filiala Prahova, „Anuar”, vol. VII, Ploiești, 1995, pp. 108-110.

- *Preocupări ale cadrelor didactice din județul Constanța pentru îmbunătățirea orelor de religie*, în „Analele Dobrogei”, Serie nouă, an II, nr. 1, Constanța, 1996, pp. 148-151.

- *Activitatea comisiilor pentru constatarea și verificarea titlurilor de proprietate și posesiune imobiliară din Dobrogea (1880-1882)* (rezumat), în volumul *Al XVII-lea Simpozion Național de Istorie și Retrologie Agrară*, desfășurat la Târgu Mureș, 24-25 august 1998, Editura Transilvania, Târgu Mureș, 1998, pp. 130-131.

- *Locul și rolul școlii în viața culturală a Dobrogei de Sud (1913-1940)*, în „Anuarul Muzeului Marinei Române”, 1999, tom III/2, pp. 145-159.

- *Banca Federală Dobrogea din Ostrov (1913-1926)*, în „Analele Dobrogei” Serie nouă, an VI, nr. 1, Constanța, 2000, pp. 113-118.

- *Publicistica sud-dobrogeană*, în „Anuarul Muzeului Marinei Române”, tom IV, 2001, Constanța, pp. 237-242.

- *Un important centru mocănesc în Dobrogea: satul Mihail Kogălniceanu, județul Constanța*, în volumul *Fondul agrosilvopastoral și creșterea animalelor* (rezumat), editat cu prilejul celui de-al XIX-lea Simpozion Național de Istorie și Retrologie Agrară, Brașov, 6-8 septembrie 2011, Editura Universității „Transilvania” din Brașov, 2011, pp. 236-238.

- *Lupta pentru menținerea Dobrogei în cadrul statului român (1917-1919)*, în „Analele Dobrogei”, Serie nouă, an VII, Constanța, 2002, pp. 153-182.

- *Urmările economico-sociale ale schimbului de populație dintre România și Bulgaria (1940)*, în „Dosarele istoriei”, an VII, nr. 1 (65), 2002, pp. 60-63.

- *Din istoricul primăriei Constanța. Anul 1947*, în „Studii istorice dobrogene”, Constanța, 2003, pp. 441-454.

- *Aspecte ale vieții cotidiene în județul Constanța (1925). Mărturii inedite*, în „Romanian Naval Museum Yearbook, vol. VII, Constanța, 2004, pp. 131-138.

- *Aspects de la quotidienne dans le departement de Constantza (1925). Temoignages inedits*, în *Dobrogea – model de conviețuire multietnică și multiculturală*, Constanța, 2008, pp. 183-192.

- *Evoluția spațiului rural dobrogean la începutul secolului al XX-lea*, în volumul *In memoriam Liliana Lazia*, Constanța, 2012, pp. 169-181.

https://biblioteca-digitala.ro

- *Măsuri întreprinse de guvernele de la București și Sofia pentru reglementarea regimului proprietății imobiliare (1878-1916). Rezultatele obținute în Dobrogea istorică*, în volumul *Profesor universitar dr. Valentin Ciorbea la 70 de ani. O viața în siajul muzei Clio*, București, 2016, pp. 373-386.

- *Prezența lui Ion Ionescu de la Brad în paginile revistei „Analele Dobrogei*, în volumul *Bicentenarul nașterii lui Ion Ionescu de la Brad*, editat cu prilejul celui de-al XXVI-lea Simpozion Național de Istorie și Retrologie Agrară, Bacău, 22-24 iunie 2018, Editura Magic Print Onești, pp. 349-364.

- *Revistele „Arhiva Dobrogei" și „Analele Dobrogei". Contribuții la istoriografia Războiului pentru Reîntregire Națională"*, în *Dobrogea în contextul Primului Război Mondial*, București, 2017, pp. 246-258.

A colaborat la elaborarea volumelor colective – ediții de documente: *Constanța – Mărturii documentare. Regulamente ale administrației locale (1879-1949)*, Constanța, 2012 și *Dobrogea în Arhivele românești (1597-1989)*, Constanța, 2013.

Strădaniile ei pe tărâmul cercetării istorice vor rămâne peste ani în aceste volume și vor folosi poate altor istorici ce se vor apleca pe aceleași teme de studiu. Pentru noi, cei care am cunoscut-o bine, care am lucrat cu ea decenii la rând, Angela Pop rămâne ca un suflet, o ființă vie ce ardea cu intensitate, iubind viața, oamenii, trăirile omenești. Cine dintre noi nu îi va mai auzi încă glasul frumos, râsul cristalin, răsunând în mintea noastră încă multă vreme de acum înainte, atâta câtă vom mai avea de petrecut și noi pe acest pământ?

Angela Pop (rândul de jos, prima din stânga) alături de o parte din participanții la al XXVI-lea Simpozion Național al SIRAR, Bacău, 23 iunie 2018

https://biblioteca-digitala.ro

Lista de autori

1. **Atanasiu Mihai-Bogdan**, CS III dr., Departamentul de Cercetare al Facultății de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași, *bogdan23atanasiu@yahoo.com*.
2. **Bălan Emanuel**, drd., prof. Liceul „Vasile Conta” Târgu-Neamț *emanuel.balan_tgn@yahoo.com.*
3. **Boldur Dimitrie-Ovidiu**, dr., consilier superior, Direcția Județeană pentru Cultură Bacău, *oboldur@yahoo.com.*
4. **Cheramidoglu Constantin**, dr., arhivist, Asociația Arhiviștilor și Prietenilor Arhivelor „Ovidius” Constanța, *cheramidoglu1959@gmail.com*.
5. **Cismașu Ion-Daniel**, drd., arhivist, Arhivele Naționale Gorj, *dancismasu@yahoo.com.*
6. **Clit Costin**, profesor, Colegiul Naţional „Cuza Vodă” Huşi, *costinclit@yahoo.com.*
7. **Coşa Anton**, dr., muzeograf, Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău, *ablcosa@yahoo.com.*
8. **Criste Eugeniu**, arhivist, Arad, *miacriste1948@gmail.com.*
9. **Cucu Cornelia**, profesoară, Bacău, *cornelia.cucu@yahoo.com.*
10. **Dănilă Ioan**, dr., conf. univ., Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău, *danila.ioan@gmail.com.*
11. **Dieaconu Daniel**, dr., prof. Școala Gimnazială Grințieș, *danieldieaconu@gmail.com.*
12. **Doboș Fabian**, lect. univ. dr. pr., Universitatea „Al.I. Cuza” Iași, Facultatea de Teologie Romano-Catolică, *fabiandobos@gmail.com*.
13. **Dogaru Bogdan-Constantin**, consilier superior, Arhivele Naţionale Vrancea, *bogdancdogaru@yahoo.com.*
14. **Drăghici Dumitru-Cătălin**, inspector asistent, Arhivele Naţionale Alba, *dumitrucatalind689@gmail.com*.
15. **Gherasim Elena-Marlen**, inspector principal, Arhivele Naționale Neamț, e-mail *bimardan@yahoo.com*.
16. **Giurgiu Luminița**, dr., Comisia Română de Istorie Militară; Asociația Națională Cultul Eroilor „Regina Maria”, *luminita.giurgiu@gmail.com.*
17. **Giurgiu Teodora**, dr., expert, Arhivele Militare Naționale Române, *teodora.giurgiu@gmail.com.*
18. **Gorovei Ştefan**, prof. univ. dr., Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iaşi, *stefangorovei@yahoo.fr*.

https://biblioteca-digitala.ro

19. **Grecoiu Gheorghe-Cristian**, drd., consilier superior, Arhivele Naționale Gorj, e-mail *cristiangrecoiu@yahoo.com.*
20. **Hugianu Ciprian**, inginer, Centrul European de Studii Covasna-Harghita, *hugiaanuciprian@yahoo.com.*
21. **Ioan Valentin**, drd., consilier asistent, Arhivele Naţionale Bacău, *ioanvalentin87@yahoo.com.*
22. **Lăcătuşu Ioan**, dr., director, Centrul European de Studii Covasna-Harghita, *ioan.lacatusu@yahoo.com.*
23. **Iosif Felicia**, inspector principal, Arhivele Naționale Iași, *felicia_ursu2000@yahoo.ro.*
24. **Luncașu Laurențiu**, arhivist, Bacău, *laurermacom@yahoo.com*.
25. **Lungu Emanuela**, inspector asistent, Arhivele Naționale Neamț, e-mail emanuela_lungu97@yahoo.com
26. **Niculae Daniel-Silviu**, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București, *danielniculae@yahoo.com*.
27. **Oanea Angela**, consilier superior, Arhivele Naţionale Bacău, *angela.oanea@yahoo.com.*
28. **Pohrib Adrian**, dr., director, Arhivele Naţionale Galaţi, *pohribadrian@yahoo.com.*
29. **Râpan Viorica**, inspector asistent, Arhivele Naționale Buzău, *rapan_viorica@yahoo.com.*
30. **Spânu Alin**, doctor în istorie, cadru didactic asociat, Facultatea de Istorie, Universitatea din București, *alinspanu@yahoo.com*.
31. **Stancu Vasile**, profesor, Centrul European de Studii Covasna-Harghita, *bebestancu67@gmail.com.*
32. **Tanasă Cristina**, consilier superior, Arhivele Naţionale Bacău, *tanasa.cris@gmail.com.*
33. **Tudor Alexandru-Liviu**, ajutor pentru evidență, Arhivele Militare Naționale Române, Pitești, *alex.liviu.tudor@gmail.com*.
34. **Țuscanu Aurel-Florin**, dr., preot, Arhiepiscopia Romanului şi Bacăului, *tuscanu65mai@yahoo.com.*

https://biblioteca-digitala.ro

Ioan Ranca (1932-2020)
Şef al Arhivelor Statului Aiud (1955-1962)
şi al Arhivelor Statului Mureş (1962-1990)

ISSN 1842 - 4864